

ma I. hsz 1. astăzi; heute. 1567: ha ma az en fiam meg hal holnap enmagam feyet vezem az bestye kurwaffianak [Kv; TjK III/1.49]. 1569: kerdy oth ez Cristina Azyont, hogy voltale ma az en hazamba [Kv; TjK III/2.246]. 1573: Anna Zabo ferenchne hallotta aztis Balasy Gergeltwl zydyda volt az hazban ezt Mondwa(n) Mah az esse lelek kwrwanak az kalifatomak meg kely zakadny az testenek [Kv; TjK III/3.232]. 1599: Az diznot ne(m) tudo(m) mely taibol haitottak be de birodalmokot zallas helyeket tudo(m) ot a' huua ma vittek vala [Uzst 14/5 Georgius Sofalúi de Malomfalua (65) ppix vall.]. 1634: megh futamek az fogoly legenye Gombasi, s monda aha esses, nagy buzut tol^a ma raytam de bizony megh fizetek [Mv; MvLt 291.20b. — "Értd: bosszút töl, azaz tévé]. 1716: a hidast ma bé tétettem a marosb(a) [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1796: Male kapalást a Sz Csehi hataron ma végezni fogják [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1801: Tudom azt is nyilván hol vágattatott, hányattatott el az Mlgs Beldi Antalné Aszszony ő Nga birtoka alatt volt gát foldoztatása ... azon hely pedig a' hol a' foldoztatás esett, mint ma előttünk meg mérettetett más fél ölnyi [A.jára TA; BLt 12 Váradí Márton (39) zs vall.].

Szk: ~ déiben. 1699: En J(ste)n jo voltából ma délb(en) érkeztem ide Fejervárra [Ks 96 Toldalagi András Gyerőfi Borbálához] * ~ ebéd után. 1660: én az estve, ide Nagyalura érkezém, úgy hogy ma ebéd után ... kimenjek Váradrá [TML I, 522 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1723: ma ebéd után itt ... az szőlőt meg járom [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez] * ~ egész nap. 1823: Ma egész nap azután jártam, hogy a' szegény Tehenet menthessem meg azon hantzvutnak körmei közül, de híjába [Ne; DobLev. V/1077 Dobolyi Sándor lev.] * ~ egy hete. 1660: Írhatom Kegyelmednek ... hogy még meg nem jött uram ú kegyelme, de minden órában várnám, mivel ma egy hete, hogy levelét vettem melyben írja, hogy nem késik [TML I, 550–1 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1777: En ma egy hete késén érkeztem viszsza, s az oltától fogva vasárhelyre is volt utazásam [Lőrincfva MT; EMLt]. 1801: ma egy hete étzaka a Cserei Kis Aszszony udvarába Arato kaláka lévén ottan öszvetalálkoztunk [HSzj aratókaláka al.] * ~ éjszaka. 1806: Ma éjtzaka fél a 11re hazajött Kis Papa [Dés; KMN 319] * ~ és holnap. 1573: Byro vram Az tyzedeseket hywassa Be Ma es holnap [Kv; TanJk V/3.92b]. 1797: a Fejér es azon apro fekete Szilvának a szedését ma és holnap el fogjuk végezni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.] * ~ este. 1704: Ugyan ma estve feljűvén, Haller uram az úrhoz, és Acton uram is, sokáig conferáltanak együtt [WIN I, 278]. 1736: A Tizedesekkel jártassa el Hadnagy atyánkfia ő kglme ma estve, hogy hólnap reggeli Templom utánra, minden Gazda Ember a Nagy Porondra ki-mennyen [Dés; Jk 463a] * ~ estefelé. 1643: enekem ma penteken estve fele hozak az ked Varosahoz tartozo hohera ellen ... ualo leuelett [Sófva BN; BesztLt 33 Petrus Gavay Andreas Vegh beszt-i bírőhoz]. 1679: Szegény Nagy Tamásné asszonyom temetéséről megérkezvén ma estve fele gyenge egészséggel, aka-

rám Kegyelmedet láttatni [TML VIII, 557 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] * ~ estére. 1592: Im hilak Capitani vra(m) pechietiwel ma Estwere az hidra az var Elejben [Uzst] * ~ hetitől egy hét óta. 1784: Már ma hetitől semmit sem halhattam [Sáromerke MT; Tsb 18 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsánna lev.] * ~ már. 1724: ma már el kellett kezdeni az gerendazast [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez] * ~ még. 1705: mind maga Graven uram, mind Szőlősi ma még itt maradtott [WIN I, 608] * ~ mindig ma egész nap. 1806: ma mindég rút idő volt havazat [Dés; KMN 172] * ~ reggel. 1671: Hajdú János ma reggel érkezvén Havasalföldiből, az ottvaló fű bojérek közönségesen izenték, hogy ... Zólyomit az fűvezér maga mellé vitette [TML V, 563 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1708: Comendans ur(am) ma reggel kemeny(en) ream izent a' Puskasok(na)k ne parancsolyak [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1755: ötet meg kinzatta ma reggel a' Groff Teleki Sandor Ur ő Nga [Gernyeszeg MT; TGsz 33] * ~ reggelre. 1807: Ma reggelre jotska hoharmat volt [Dés; KMN 363. — "Máj. 5] * ~ vagy holnap. 1573: Ma vagy holnap ky Mennyenek az Espotalba fely Regestalliak az myt meg tartottak [Kv; TanJk V/3.89b] * csak ~. 1746: Csak ma verdődhetvén házamhoz sezenből, ezen hat napomat itt honn kell töltenem [Delne Cs; ApLt 1 Sig. Csató lev.]. 1846: Az árendás Zsido meg csak ma adá meg a' küldött levelet [Kv; Pk 7] * immár ~. 1629: Hogy kimenének penig az kapun, kérdé Varga Mihály, hogy „hova tudsz immár ma menni?” [Mv; MvLt 290. 150b átírásban!] * már ~. 1705: Már ma jötte nek bé egynehány felől emberek gratia kémi a generálhoz [WIN I, 604]. 1733: a Katonai Malomtól fogva vegig halasztattam már edgyet az tot ... már ma ujjabban az farkan kezdetem halasztatni [Gyeke K; Ks 99]. 1764: a' porondos 's berkes helyi között apró árkok lévén, abból az Árokából mellyett Titt. Bálintit György Vr ekével húzatott, kiszakadtott a' Maros az említett apro árkokba, 's úgy foly már ma a' Maros ezen Szindi Berke és a' porondos és berkes helyi között [Vajdasztiván MT; JHb IX/46] * még ~. 1570: Anna Semy (!) Jakabne ... vallya ... Az wtan az Azzon vyth volt egy kezkenoechket kerdy kinek chinaltatya azt Mongya hogi az Trombitasnak, es Megh ma fely vizez neky az Thoromba [Kv; TjK III/2.32]. 1580: Ezeket ... megh mah penigh aggya ertesekre hogy Reggel Ideye(n) be gywlhessen eo kegmek [Kv; TanJk V/3.223a]. 1647: Vgi czielekszem megh ma ueled hogi az ebek iszszak megh az ueredet [Kv; TjK VIII/4.211]. 1805: Hadnagy atyánkfia még ma jártassa el Fertalyonkent, és Házanként az olyanokat, kiknek kut gémjek az uttzára ki áll [Torda; TLt Közleg. ir. 252/1825 mell.] * szintén ~. 1733: Szintén ma szerezésén ide Górgényben^a el érkezvén első bé lépéssel feőbb gondom volt Mgos Groff Uramot ezzel megh udvarolnom [Ks 99 Bornemisza Ignác lev. — "MT]. 1744: Szintén ma érkezém meg púszás Házamhoz [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz]. 1753: az M. Fő Ispány ur nagyabik Leánya Himlőb(en) megis hala szinten ma vagyon Déésen az

Czeremoniaja Temetésenek [Kecset SzD; TKI Várad Zsigmond gr. Teleki Adámhoz] * *tegnap és ~*. 1729: itt a rettenetes szárazság uralkodik vala, hanem tegnap és ma járdogal vala valami pászmás eső [Darlac KK; ApLt I gr. Heller János gr. Kálnoki Borbárához]. 1840: Itt a málté tegnap és ma elveretők holnap szorják fel [A.ilosva SzD; Kf Miss.] * *ugyan ~*. 1704: Ugyan ma ment volt Torocz-kai Istvánné asszonyom Apor uramhoz [WIN I, 265]. 1705: Ugyan ma odaki járván az úr paripáin, öt falukat látánk itt Szeben körül akit a kurucok felégettenek [i. h. 571].

Sz: ~ *nekem, holnap kinek*. 1679: gondolja meg Kegyelmed azt is, ez világ mint bánik emberrel, egy nap egygyel bánik mostohán, másnap mással, ha ma nekem, holnap kinek, minnyájan változás alá vetettünk [TML VIII, 411 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz] * *olyan ember, hogy ha ~ itt, holnap másutt*. 1737: olyan Ember a Vendetor, hogj ha ma itt, hólnap másutt [Dés; Jk 236a] * *sem ~, sem holnap bort nem iszik*. 1592: Angalit Nierges Jstuanne vallia Jakab mongia vala Balintnak Te Balint Mezaros vagj te, ne(m) ember, de en ember vagiok. Jwj el chak esse vgi wttelek hogi sem ma sem holnap sem az vtan bort nem Izol [Kv; Tjk V/1. 265] * *valamit ~ véghez vihet, holnapra nem halasztja* amit megtehetsz ma, ne halaszd holnapra. 1679/1681: Udvarbiro Vramis valamit ma à dolognak ideje koran veghez vihet s vitethet aszt holnapra nem halasztja [Vh; VhU 668].

2. *~ig* a mai napig; pinä azi/astăzi; bis zum heutigen Tage. 1677: A' kiket peniglen most a' Zászlo alá irattunk regestrumunkban edgyet-is azok közzül jobbágyocká tenni semmi uton ne engedgyenek ... exceptis illis, kik immár e' máj napig processusban volnának; mert azok a' kik processusban vadnak máig, szabad légyen lite prosequalni [AC 153]. 1701: Tudjae Kglmetek bizonyosonn ha abból a helyből az Ólt vize az Apáczai Határhoz szakasztott volna ... — s — az ólta azt maig ki birja? [BNB V/9 vk]. 1746: Az Posta azért késet mivel Secretarius és Registratorok absentiájában(m) máig Sessió nem celebrálthattot [ApLt I Baló József lev. Nsz-ből]. 1810: még máig Sints kinek kinek a' maga portioja tisztán megkülömböztetue [Varsolc Sz; Ks 76 Conscrip. 337]. 1842: a' Plebania földje táján javallott híd máig sincs meg [Mv; EHA]. 1855: máig senkinek se tudtam imi az agyba gyengeség mián [Búzásbesenyő KK; DobLev. IV/1392].

Szk: *~ig* is a. állító mdtban. 1653: Akkor^a pedig igen jó pénz jár vala: amaz szép ó dutka 9 pénzbe járt, és az apró pénz amaz szép Ferdinandus pénze jár vala, a kivel maig is élnek Molduvában és Havasalföldében [ETA I, 92 Nsz. — "1604 táján]. 1798: az dolog maigis annyiban maradat [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1799: kértem eő kegyelmit hogy tsinállyá fel a rést s a beresse borzaaggal be gyámolta s még májig is ugy van [Albis Hsz; BLev.]. — b. tagadó mdtban. 1836: Nagy kedvetlenséggel vettem ... hogy a Tekintetes Ur a Tarcsafalvi sz. Ecclesia Curátorává Választattott, de ezen szén Hivatalt ... nem akarja fel venni s talám még maig is ezen hivatal mellett valo szent Esküjét le nem tette [Bözöd U; Pf Árkosi Mihály un. esp. lev.]. 1843: máig is Kegyelmed érdekelt tartozását az Expenshez bé nem fizette [Mv; Tolvaly lev. Haraji Fejér György hites assz. kezével] * *~ig sem*. 1720: Nem tudom Uram eő kgme hogy írhatta azt hogy én jo egesszegré fordultam, holot máig sem fordultam [Szentlélek Hsz; Ks 96 Kálnoki Borbára Haller Jánoshoz]. 1760: Mosa László

Uram ... a' pénzt máig sem adta meg [Bálványosváralja SzD; BK. Mária Lévai quodam Stephani Kallos rel. vidua (41) vall.]. 1791 minden igaz ok nélkül Fejszével le agyalt kit is szolgál Biro Zilahi Uram előtt meg perelvé, az egész Deliberatumat eő klme még maig sem Pronunciálta [Sebeshely AF; JHb].

3. *~ra* a mai napra; pentru astăzi/azi; für heute. 1594: monda Boldisar Ambr(us), ninchen mara sem(m)i gondgia kedgne de ne(m) tudo(m) mely nap volt [UstZ 10/81]. 1704: Ugyan mára várták volna, hogy a besztercei németek bejöjenek, amint vala az híre, de még mi tudunkra bé nem jövének [WIN I, 126].

4. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *~hoz egy hét előtt* mától számítva egy hétnél korábban; mai repede de azi intr-o săptămână; früher als heute vor einer Woche. 1840: ezen gyűlésünkben meghatározottat az, hogy a Szénafű-kerten felül nem léssen szabad senkinek felmenni kaszálni mához egy hét előtt [Jenőfva Cs; RSzF 157] * *~hoz egy hétre* mától számítva egy hétre; de azi intr-o săptămână; heute in einer Woche. 1664: ha elébb nem is, de mához egy hétre Kővárban igyekezem, ott semmit sem késem [TML III, 110 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. 1701: Azért mostan ujjolagb imponaltatik Lőrinczi Boldisarnak hogy mához egy hetre el kesztise [Kv; ACJk 43]. 1738: az Aszszony ma ment el mához egy hétre igirkezett visza gyüni [Ks 99 Kornis Antal lev.] * *~hoz egy hónapra* mától számítva egy hónapra; (de azi) peste o lună; heute in einem Monat. 1698: Debreczeni István Deák a remek csinálásban megheslődött, Ez okon imponállyá a b: Czeh, hogy mához egy holnapra el végezze [Kv; ÖCJk] * *~hoz esztendő napja* mától számítva egy esztendő; de azi intr-un an; heute in einem Jahr. 1803: az penz meg adásának terminussa léssen mához esztendő napja [Ne; DobLev. IV/867] * *~hoz esztendőre* mától számítva egy esztendőre; de astăzi intr-un an; heute in einem Jahr. 1811: a' bé fizetés ideje pedig mindenkor mához esztendőre essék [M.köblös SzD; RLt] * *~hoz két hétre* mától számítva két hétre; peste două săptămâni; heute in zwei Wochen. 1825: az O Bironak köteleességévét tétetik, hogy mához két hétre számadással készen legyen [Étfva Hsz; HSzjp] * *~hoz vhnáyd* nap mától számítva vhnáyd napon; intr-una din zilele care urmează; ab heute in einigen Tagen. 1592: Janos deak egy eo maga zemelyeben mahoz tizen eoteod Nap az bizony-sagok melle meg eskegyek [Szilágycseh; Borb. II] * *~hoz vhnáyd(ad) napra* mától számítva vhnáyd napra; pentru o anumită zi de acum încolo; heute in einigen Tagen. 1618: 24 die Novembris küldték el az kapucsi pasát, azki az vezértől postán jött volt meg, kiről császár azt írta az vezérnek, hogy mához 35 napra ő maga az fővezér megérkezék ide az Portára [BTN² 155]. 1798: meljet ha tselekesznek kegyelmetek igen jo neven vészik az Exp(onen)sek külemben Certificaltattyák Kigyelmeteket máhaz nyoltzad napra [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1836: Grof Teleki Sándor Urfi Bonorum Curatorat általom Ass(ess)ori Hivatalommal fogva Törvényesen Certificaltattyá mához 8ad napra Executiora [Moson MT; TSb 52] * *~nál tovább* a mai napon túl; după ziua de azi; über den heutigen Tag hinaus. 1653: Elijednek ... nem léssen ... mánál tovább a mi életünk [ETA I, 85 Nsz] * *~n túl* mától kezdve; de azi încolo; von heute an. 1634: Engemet bizony edes Istvan vra(m), mán tul eczier sem hivattal, lam el jötte(m) [Mv; MvLt 291. 3a]. 1742: tudgyatok meg

aztis hogy mántul mü lészünk a tü Uratok [K; LLt Fasc. 93]. 1759: már mán túl Rétsei Uramhoz tartások magotakat [Girbó AF; JHb]. 1763: életeknek mogyát szabadosan kereshessék, semmi Jobbágysági kötelességet mán tul hozzánk nem tartván [Szentmargita SzD; KGy] * *róól elhalad holnapra* a mai napról elmarad holnapra; rămine de azi pe mine; von heute bleibt bis auf morgen. 1704: ma

Bethlen Miklós uramat a törvényre felhozták volna, de commendans uram németeket kísérésére nem rendelt volt idején ... Azért noha nem kevés kedvetlenségével lőtt a generálnak, de ugyancsak máról elhalada holnapra [WIN I, 154–5] * *róól holnapra maraszt* a mai napról holnapra halaszt; a amina de azi pe mine; von heute auf morgen verschieben. 1852: a munkát máról holnapra marasztani nagy kárt okozandhat [Kadács U; Pf Pálfi Dávid Pálfi Lajoshoz] * *róól fogva/fogván/fogvánt* a mai naptól kezdve/kezdődőleg; începind de azi; von heute an. 1579: vegzetek hogy biro vram kiáltassa megh hogy az dyzno barmot matul fogwa harmad napigh ky haytassa Az varosrol [Kv; TanJk V/3. 195b]. 1588: Matol fogva három hetigh ha ez hatarban találaiak Az ket Espotal mester luha keoweol, valamely varossy embernek Juhat, mingyarast Az Negy valasztot vram huzat az Juhokban ottan le vaghassanak | Matol foghwan ennek vihanna illienkeppen valo vegezest Akarnak eo kgmek varosul^a | megh engettek varosul hogy Matol foghwa(n)t az hust pwnkeostig egy fontiaival Aggiak [Kv; i.h. 1/1. 66, 85, 88. — ^aKöv. a részl.]. 1620: matul fogva kezebe(n) erzte [Msz; Bállt 1]. 1696: matul fogva az ökör, és tehenek husanak javat ide ertven az Berbecs hustis három, három penzen adgyak [Dés; Jk].

5. jelenleg, most; acum, in prezent; jetzt, zur Zeit. 1618: Én ehhez keveset vagy semmit nem tudok szólni, mert ... valamikor oly derék tractája volt nagyságodnak véle, hol kiküldöttetek, hol törökül beszéltek, hogy mi ne értsük; ma sem tudom micsoda válasszal ment el innen [BTN 131]. 1664: Tudom azt hogy Zagori Janos ... tizen egy marhat csak hamar meg haita, kilenczével mais oda vagion [Szentanna MT; Bállt 55]. 1674: Nimett György proponaltat felesége Salamo(n) Borbara ellen Mert Gyermekeket el egette ... az gyermek el egetese ellen nem purgalt magat, hane(m) el ment, ma is oda vago(n) [SzJk 138]. 1746: (A malom) régi ó malom, nem is emlekezem reá hogy a' mikoran azon helyre a' mellyen ma is áll epitetett [Ádamos KK; JHb XIX/7]. 1753: Bédgye Vaszília, és Thodor ... az Atyafiságot mais fen tartják a Tatár familiával [Dombró TA; Born. XL/50 David Danilla (66) jb vall.]. 1757: Vallyon igaz uton modon prosperálhatotté magának annyit, hogy ... annyi Jozságot szerezzen mint a mivel ma bir [Fráta K; Ks 101]. 1775: régen jo Makkos Erdő volt, de ma többire tsak ág nélkül valo csutak fákból áll [Homoródsztpál U; EHA]. 1801: Ő néki ottan Semmi legkisebb földje nem volt s ma sintsen [F.szócs SzD; TKI].

Szk: *már ~ a.* most már. 1809: mü Hajdani Praedecessoraink ös tös gyökeres Székely Successori ... tsak Parasztokat illető onusakra Praestatiokra szorittatunk, el annyéra hogy már ma sem Székely Privilegiumunkal Sem Nemesi Praerogativánkál éppen nem ditsekedhetünk [Asz; Borb.]. — *b.* mostanra. 1827: (Az) executio után már ma az Exponens Özvegy birtokába alig maradt 1/4 rész Jozsága a Néhai Férje M. Koppándi Osztyalos Competentiájának [Koppánd AF; DobLev. V/1109]. 1844: egy Szászfenessi gazdag Colonussa ... tovább tovább harapo-

dzott — s már ma irtogatás által — azon parányi helyből milly nagy kaszálot formált [Km; KmULev. Huder luon (68) col. vall.].

Sz. 1800 k.: Régi Levél ugyan ez; de ma nem ér egy hagyomány [JHbK XLIII/33].

6. mostanában, mostanság; in zilele acestea; heutzutage. 1736: Semmi nyájasság ma Erdélyben | Adná Isten, hogy ma is vigyáznánk az szegény érdemes régi familiákra [MeTr 354, 420]. 1736 u.: Cselekednék ma ilyen dolgot valaki, diribra darabra vagdalnák [MeTrCs 458]. 1753/1781: akkor igen messze volt Béts, nem úgy mint ma [Balsa H; JHb LXXI/3. 290]. 1766: azon O ut már töröltetett innét, és ma már rajta nem járnak [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres III. 16]. 1771 ezt a helyet még mais irtagatták az Batrinaiak [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6]. 1801: Nintsen ma olly ügye fogjott a kí már koros és fél husu sertéseket felében hizlalni adgion [Ádamos KK; JHb Jósika Miklós ir.]. 1810: (A) Malom használható lenne még, de a' viz a' régi járását el hagyván, el távozott a' Molomtól 60 ölnyre, és ennél fogva ma a' Malom egészen szározon vagon [Rákossz; Ks 77/20 Conscr. 64].

II. isz-szerűen, nyomósításként; ca interjecție, cu rol de întărire; als Interjektion der Verstärkung: bizony; zău; halt, gewiß. 1792: a Bíro arra monda: ezeket bé hajtyuk, viszont az Elekes Urak mondának: ezeket nem ma, a Bíro megint ezeket bé így vetekedvén a kaput kinyitá a Bíro, a marhákat bé hajtván [Szentkatolna Hsz; HSzJP Diménj István (64) gy. kat. vall.].

maca 1. kedves, szerető; amantă; Geliebte. 1661: édes szerelmes, egyetlen egy, gyönyörűséges, kedves kis maczám [TML II, 179 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1662: Vigan légy szívem, megáld, édes kis maczám, az Isten bennünket is [i.h. 238 ua. ua-hoz]. 1765: halván pedig a' Puska szot az Aszszony kérdé ő Nga töllem hogy vallyon mitsoda Lövések azok, mellyre én mondám hogy talam valakinek valami Matzája vagon ottann ... s annak kedvéért mulattya magát valaki [Gerend TA; KS Mart. Szabados (47) jb vall.].

2. 'Szn. 1614: Macza Jstwan jb [Szemerja Hsz; Beth-U 260].

macedóniai Macedóniából való; macedonean; aus Macedonien (stammend). 1763: Macedoniai Zöld aranyos 2 Sing 1 1/4 Materia [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.].

macellál mészárol; a mælælári; schlachten. 1774: Igen durván és illetlenül írják a' Querulánsok hogy a Czéh a' Mészárszéket zárva tartotta és ha a' Mangaletátol nem tartott volna legg kissebbet-is nem macellált volna [Kv; MészCLEv.].

macellálás mészárlás; mælælárire; Schlächtere, Metzgerei. 1774: a' Mlgs K. Gubernium látván a' Czéhnek hosszas káros Macellálását azt a' Nms város az onnan jött Commissio mellett tselekedte [Kv; MészCLEv.].

macellálhat mészárolhat; a putea mælælári/tăia animale pentru consum; schlachten können. 1774: a' Nms Város Gyűlésiben olykor arra nem ígérhették is magokat hogy a' Nms Város Számára elegendő hust macellálhatnának [Kv; MészCLEv.].

macelláltathat mészároltathat; a putea dispune să taie animale pentru consum; schlachten lassen können. 1774: a' mit Macelláltathat a' Hátulso Székben distraháltassék a' felett pedig a feles két féle Militia az első Székben a' Querulata Czéh által excontentáltassék [Kv; MészCLev.].

macellum húspiac; tîrg de carne; Fleischmarkt. 1738: Ugy tapasztaljuk, és látván lattyuk, hogj Kglđ ... Beretzk Varossát el akarja pusztítani, a' midön az Ojtozi Passuson excubalo Militiának kívántato Servitz, Gyertya, Szalma, S6, Tálak s Fazakok heti Szekerek praestalasát, Profontyok vecturáját s Macellum folytatását a' nyakába vetette [ApL1 a gub. Apor Péterhez].

macerálódik sanyarog; a trăi în mod mizerabil; kümmerlich/elendiglich leben. 1705: Itt a németek lovai annyira mocerálódtanak, hogy már csak a csontok és bőrök vagon [WIN I, 549].

maceráltatik sanyargattatik; a fi suferind; gequält/gepeinigt werden. 1737: alig érkezém haza és 17 hetekig felettébb való betegséggel maczeráltattam [Ne; TL. Onodi B. József gr. Teleki Ádámhoz].

machiavellizmus machiavelism; Machiavellismus. 1710 k.: A tanácsban is sokszor állottam én közikben Apor és Bánffinak; de bezzeg sohasem állott ő én és Apor közé; ha egymást megöltük volna, sem bánta volna, sőt minden dolgok azt bizonyítják, hogy a mű veszekedésünkben tartotta status ratióját, de ha református nem lett volna ő is, én is, s én Istentől nem féltém, és az ő személyében az ecclesiát nem őrzöttem volna, ez a machiavellismus: divide et impera, bizony rútul megcsalta volna, mert én őrajta Aporral egy pénz ára gyertyánál megalkhattam volna [BÖn. 964].

machina l. masina

machináció mesterkedés, fondorlatoskodás; mașinație, uneltire; Machination. 1618: Azmi az adó dolgát nézi, ha Nagyságodnak bölcs ítéleti és más dolog nem obstat, talám jó volna egy pünköszt tájára az adót béhozni, és ezzel is tovább haladna ezeknek machinatiójok [BTN² 125]. 1704: De minthogy egyik az, hogy az urak ezt a generál hírfvel, és másodsor egyenesen őfelségének és nem másuvá küldötték, harmadik hogy nem rossz, hanem minden jó dolgot írának volt őfelségének, kit akárki is jóváhagyhat, azért ehhez a maga titkos és sokkal nagyobb machinatiókat tartó projectuma ehhez nem járulhat és hozzá sem hasonlíttathatik [WIN I, 173]. 1825: edgyik helyről a más helyre szüntelen kelletik nyargalnom, hogy vétkes machinatiói célt ne érhesse [Mv; Told. 7].

machinál mesterkedik, fondorkodik; a unelti; machinieren. 1586: Balas kowach vallia, Nagy Pereim voltanak kiket Igyarto Georgyre bizta(m) ... Nemis veottem eszembe hogy ellene(m) valamit Machinalt volna [Kv; Tjk IV/1. 593]. 1713: Eskűszóm az elő, igaz és örök Istenre hogy az eo Felsege Szentseges Szemelye, allapottya, melto-saga, Tisztessege és Birodalmi ellen, sem titkon sem nyilván nem machinalok [Hsz; ApL1 2].

machinálódik fondorkodik; a unelti; machinieren. 1705: Haller István uram hívatott vala tegnap ebédre. El is

ígérkeztem vala, de az úr megizené, hogy el ne menjek, mert sokan lesznek ott, többek is, és arról izente a generál a minap is, hogy a magyarok confluxusokat csinálnak és machinálódnak, melyre nézve el nem meheték Haller uramhoz [WIN I, 578]. 1735: Barabás István ... kezét ada hogy ha többször machinalodnék Bátya ellen az egész convictio exequaltattassék rajta [Torda; TJKT I. 96]. 1744: Eő Exja Mgs Dominus Terrestris Personaja, vagy Possesioja, és jurisdictioja ellen akárki machinalodnék, tartozik a' Dominalis Tisztek(ne)k késedelem nélkül denuncialni [Déva; Ks 78. XIX. 1].

mackó ursule; Bär, Petz. Szn. 1579: Maczko Mihali [Abrudbánya; Berz. 17]. 1619: Maczko Sandornak, es Maczko Dawidnak kik most Coloswaratt laknak, az szwle Attyokatt Zoliom Beztercezy Mathiasnak hytták ... Ennek az fiatt hytták Maczko Mihalynek [uo.; RDL I. 108].

Án. 1755: Maczkó nevű szeg Lo [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1786: Maczkó (magló) [Bányabükk TA; MG].

mackós Szn. 1654: Udvarhely Fülel Daniel Maczkos Janos fia [Fog; KemLev. 1430].

maclin muszlin; muselină; Musselin. 1823: Fejér Maczlin, petinéttel, atlatztzal garnirozott Köntös [LLT Csáky-per 601. L. 1].

macska 1. pisică; Katze. 1572: Thorday Imre Anna azt vallia hallota az vayda kathws siteohazaba az Bekennetwl azt Mongia volt latta az Takachne Machkawal essik vala az talbol [Kv; Tjk III/3. 43–4]. 1574: Takach gorgy es az fia Ianos Azt valliak hogy Mond Antal te eolned Meg hazadnal Machkamat ... Nem kellett volna meg eolned Mert szok lambor fonala vagon Nalla(m) ha abban kart vallanak egertwl en rayta(m) meg keresnek [Kv; i.h. 405]. 1617: Elegge hallottam hogi zitta antalfi m(a)tiast antalfi tamasne niasba ualonak hamisnak, hogy az Isten soha ne m(e)ncze niaszol mind ebestol kölkeistol maczkastol Isten elne ronczia [Kobátfva U; PF Fr. Bencser de Medeser ns és Th. Böleoni rector Scholae Tarcziafalviensis vall. jel. a fej-hez]. 1710 k.: A véle jól tevőhöz minden állat hálaladó

Kutyád, macskád, ökröd, szamarad, lovad tanítson meg erre [BÖn. 444]. 1756: Jó egérszű Fejér Matska [Branyicska H; JHb XXXV/35]. 1802: nem anyira lehet Verekedésnek nevezni, hanem a mint a matskák szoktak inkább kőrmölték egy mást [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1804: a Matskával játszottam és rutul öszve kőrmölte a kezem fejét, ezértis meg pirongatott a Rector [Dés; KMN 26].

Sz: gesztenye kikaparó ~ vki. 1788: Bezzeg ő is szegény jól meg fizet érte, hogy gesztenye kikaparo matskává engedte magát tétetni [MNy XLVI, 156 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából] * titkon lappang, mint az alá néző ~. 1785 k.: Kata ugyan mégis nem oly hibásacska: Dolgaiban serény, sokkal is jobbacska. Alattomban ő is akaratosocska: Titkon lappang, mint az alá néző macska [EM XX, 503 Balás kódex] * úgy él, mint eb a ~val. 1749: Tudom hogy az Stomp Márton Leánya az Urával ugy él mint az eb a Matskával szüntelen veszekednek [Hosszúaszó KK; Ks Hérmány György (25) jb vall.].

2. bab 1584: Egy ferencz felesége vallia, Mikor ezen gyermekewnket Atta volna Az Isten Eyel Efelykorban Nagy sok Machka leowe be hazamba es semmit Ne(m) Aluzom vala, Es Rendel mind az Aztal mellicet be wlek,

az keozepseő Jaidula eleb megh, es az vta(n) Rettenetesen kezdenek orditany, El IyedeK, Es Nemis zolhatek eggik Mellem leőwe es az giermeket fel vewe, es ige(n) megh raza, Az Masiknak hayta, es az esmegh alam vethe, Az giermeket Rettenetesen kezde az betegsegh lelny | Mihelt a' Tarsom az twzet kezde fwny Az haz hean Nagy Ropo-gas leőn Azt tudok hogy Reank Zakod es hat egy falkan mint egy egy Machka egy Borza fan leonek ala, ez Laka-tosnet Az olta mind Bozorkannak tartottam es annakis zittam [Kv; TjK IV/1. 255–6, 262].

Szk: ~ képeben. 1584: Geres Orgonas Miklosne vall-ia Azt (is) hogy eyel Machka kepebe leottek rea, es a' Zeme ki vezet es ez Lakatosnera gianakodik beleőlle [Kv; i.h. 263]. 1630: Szabo Jstuanetol hallottam hagi mondta Nagi Peterne hagi Matska kepeben nyomta meg eotet Nagi Peterne [Kv; RDL I. 20 Nagi Matene Anna azonyi vall.] * fekete ~. 1764: Kotsis Jánosné egy Fekete Matskát s egy Fekete Kakast belé vetett egy Sákban s aztat a Csű- ben keresztül vetette a kakas ülön mind ezt pedig azért tselekedte hogy Merk Luka szabadulyon [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1772: a Feleségem meg viselőődvén szűlő ala- pattyában mások javallassakból hivatta el Bábájának ak- kori Győrfinét ... szűlvén a Feleségem, ő tudgya mitsoda boszszuságától viseltetvén, ugyan othon nem létemben egy fekete Matskának a nyakára egy csomóban köt- ven holmit Győrfinét (: mely Speciesek között láttam Tőmjént, Hot szemet, és fog hagymát :) a pinczémben bé vetette a Feleségem (: már szűlése után :) tsak roszszul volt, naprol napra nevedeket hasa ... ezek után egy Áknai Asz- szonyt hivatván a Feleségem maga gyógyítására, kinek is mutatván a mondot Matska nyakára kötőőött Czelengeket Babonasagokat, az, azt javalla hogy a szállásom Udvarát körőő körül őszve separtetvén az Udvar közepire és ezt a Matskát úgy mond, tegye kend azon szemet közepibe, és gyujtsák meg had égne el [Dés; DLt 321. 74].

3. becsm, szitk Szk: méncseredett ~. 1812: Innen men- tek a Groffné Házába a' hol le motokolták a Grofot így szolván: Samuka, Mamujka, Tőkőő, Tőnyőő méntseredett Matska [Héderfája KK; IB. Nemes Jánosí Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztneje vall.].

4. macskahús; carne de pisică; Katzenfleisch. 1710: Szigetvára tovább nem állhatván az obsidiót,^a mikor a nagy éhség miatt annyira jutott volna a várbeli praesidium, hogy a lovokot vemék agyon s azokat ennék, kutyákkal, macskákkal együtt ... feladják a várat a római császár hadának [CsH 214–5. — ^a1689-ben]. 1718: Minémű utolsó állapotjáb(a) Legjen szegénj székünk még jrtuk az Vad almából, Cseremakból ki fogyvan Mogjoro rűgyre, Lo husra, s macskákra is jutott [Somlyó Cs; Ks].

5. vadmacska; pisică sălbatică; Wildkatze. 1860–1861: Vad állatok ... vadkecske kevés, macska, hiúz, mokus, pele ... majd mindenütt [Benkő, Mszlsm. 11].

6. ' ' 1843: 800 kaptzát, 100 matskát hordott a malom- hoz az erdőrl [Bom. F. Illc Szemerjai Károly szám.].

7. tűzi kutya; pirostrii, crăcană; Feuerbock. 1637: Kett bokor szép es jo twzhelyre ualo rez macsyka [Fog.; UF I, 402].

8. a cice nevű gyermekjáték főszereplője; denumirea copilului care în jocul de copii numit cice (de-a prinslea), are rolul principal (mîță); Benennung der Hauptperson eines Kinderspiels genannt cice (Mieze). 1838–1845: Cice játéknem Erdélyben Hárman, ötön vagy haton szokták játszani; első esetben egy pár kiáll a térre, eleibe a

harmadik, legény vagy leány, az úgynevezett málé, néhány macska [MNYTK 107. 15. — A teljesebb szöveg málé 10. al.].

◊ Hn. 1604: Az Abastfalui hatamak azert Zele Zall be ... az maczka veretől ... az Kúrta patakhöz [UszT 18/107 Paulus Vas de Zent Marton (50) jb vall.] | Az maczka vereon aloll az szekeres fejebe az keozen eghette(m) zenet [i.h. Michael Kouachj de Zent Marto(n) (60) szab. vall.]. 1670 e.11657 k.: A' Matska hátón vagyon egy Szélben 3 hold föl (!), égy felől ... a bércz tartya határát [Panit MT; MMatr. 342]. 1726: Az Matska nyuzo domb alatt (sz) [Bádok K; BHn 24]. 1753: A' Kő Macskán (sz) [M.déce SzD; EHA]. 1782: Matska Verem (sző) [Abafája MT; EHA]. 1797: A' Matska Lyukan fellyül (sz) [Ajton K; EHA]. 1805: A' Matska lik nevű helyben (sz) [Ma- gyarókereke K; KHn 93] | Wagyon ... a Matska kő helyben Ket Nova Sessio [F.jára TA; EHA]. 1807: Mats- ka Szék Teteje (sz) [Kőrispatak U; EHA]. 1811 Matska szék oldala nevű helyben (sz) [uo.; EHA]. 1864: Macska Mály [M.fenes K; EHA]. 1891: Macskalik [Magyaró- kereke K; KHn 95].

macskabőr macskaprém; blană de pisică; Katzenpelz. 1827: Szederjes kárbonári köpönyeg mellynek gallér- ja fekete matska bőrről volt prémezve [DLt 1156 nyomt. kl].

macskabőr-bélés macskaprém-bélés; căpușeală din blană de pisică; Futter aus Katzenpelz. 1630: Szőcz Nagj Mihaly viszen magyarorszagban ... 1 Maczka bór bellest egj forint erő f — d 3 [Kv; Szám. 18b/IV. 96].

macskafa kakasülő; căprior; Spitz/Hahnenbalken. 1741 Vetni valo Csős török buza a' Matska fákön cir. két vékára valo^a [Mezőbánd MT; LLt 146B. — ^aA padláson].

macskafi macskakölyök; pui de pisică; Katzenjunge(s). 1572: az Thakachne mykor Igen beteges vala hywatot hozza hagi be kezkenediem Eolteztesse(m), egykor hogy sokaig Nem hywatot volna gondolom hagi talam Igen ely Nehezedet volna. Menek hozza tahat az twz helien wl gereznaiaba es harom Machkafiak esnek vala eleote az twz helien [Kv; TjK III/3. 43].

macska-henger becsm macskapecér/hóhér; hingher de pisici; Katzenschinder. 1574: Orsolia ceob lanosne hallota Takach Antal Mongia volt Matias papnenak Machka hengernek Mondlak mert Meg Eolt az Machkat [Kv; TjK III/3. 404].

macskahús carne de pisică; Katzenfleisch. 1719: az ét- lenség miatt megdőlőtt marháknak húsát a szegénység az éhségtől kényszerítettén észí, úgy a lő- és macskahúst [SzO VII, 257].

macskalyuk macskák ki-bejárására hagyott lyuk az ab- lakrámán; deschizătură mică în geam prin care intră și iese pisica; Katzendurchschlupf (im Fensterrahmen gelassenes zum Hin- und Hergehen der Katzen). 1621: Tanacz Com- missiojabol az Mester also hazaba(n) akarua(n) wueg ablakokat Czinaltatni, az ramak reghy rozzak uoltak fol- dozgatta meg annak 4 : darabyat Aztalos Lukaczj Maczka liukokatis czinalt raya d 28 [Kv; Szám. 15b/IV. 26].

macskamajom cerkóf-majom; macac; Meerkatze. 1671 Látam macska és Ember majmot, melyet fel őltöztetvén meg tánczoltattak, kötelen jártattak [PatN 50a]. 1694: Érkeztem Amsterodamba. Itt láttam két tigrist, egy tenge-ridisznót és rókát, ember-majmot és macska-majmokat [KvE 233 VBGy].

macskamál macskaprém hasi része; partea de pe burtă a blăniî de pisică; Bauchteil des Katzenpelzes. 1675: az mente bélletni, meg nem érvén az egy rókamál béléssel, két rókamálát f. 2. d. 80. Ittem vöttem három macskamálát [Kv; KvE 195 LJ].

macskaméz mézga; mizgá; Harz. 1808: A' Szarvas Rósnak mérgét az édes tej leg-jobbán gyengitti, hasznosok mindenféle olajos, nyákomyás szerek, fejér mályva, matska méz, híg tojás [DLt 868 nyomt. kl].

macskamezői a Macskamező (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Macskamező/Maşca; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Macskamező: Macskamezőhöz tartozó; care ţine de Macskamező; zu Macskamező gehörend. 1693: Nemes Belső Szolnok Var(me)gieben a Lapos Videkin Macska mezzei határon [BLt 11].

macskanyereg egy fajta gyomnövény; (un fel de) bu-ruiană; Unkrautpflanze. 1820: Rétünk Kevés vagon, annak is egy része matska nyeret s Kakát terem [Márkod MT; KeIM].

macskanyomos macskanyom mintájú; cu modele asemănătoare urmei lăsată de pisici; mit Katzenspurmuster. 1768: Matska-nyomos formájú vékony Asztal keszkenő negy Tűztet [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes asztal-teműje].

macskapecsét becsm 1582: Veres Imreh vallia Monda ez Cassaj Azzony, No eregyel s mond megh Annak Az Machka Pechetnek poztomethew Martonnenak, hogy annyi chomolekot fel keőteót az gerendaba Santa ersebbel eozeve vegiek le azt az bweolest Baiolast, es megh Giogiul az vra egiebet Nem tudok [Kv; Tjk IV/1. 108].

macskás ? vadmacskás; cu pisici sălbăţice; mit Wildkatze(n). Hn. 1585: három darab feoldet mellyek azon gagy hatarban wadnak az machykas weolgyben [Gagy U; EHA]. 1589: Machkas uölgyben [Tarcasfva U; EHA]. 1699: Macskás (sz) [M.zsákod U; EHA]. 1751: Vagyon egy darab Erdő ... melly Senged, vagy vulgo inkább per abusum Matskás Erdőnek nevezetik [Koronka MT; EHA]. 1783: a Matskás nevezetű erdőben [Ákosfva MT; EHA]. 1843: Macskás Máj (sz) [EHA].

macskási a Hosszúmacskás (K) v. M.macskás (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Hosszúmacskás/Măcişaşul Lung sau M.macskás/Măcişaşul Unguresc; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Hosszúmacskás od. M.macskás. Szn. 1629: mind az kett levelet ... el küldöttem Maczkassi Uramnak [KCs IV/116 Kemény János lev.]. 1673: Matskasi Boldisár az mi kimes urunk tabla fia [Marossztkirály AF; IB].

1710 k.: Macskási Boldizsár [BÖn. 693]. 1754: Matskasi Boldisár Ur [Mezőbánd MT; WassLt].

macskaszem zöldes színű szem; ochi verzi/de pisică; Katzenauge (grünliche Augen). 1829: Krisán Juon matska szeme lapos orra [DLt 756 nyomt. kl].

macskaszemű zöldes szemű; cu ochi de pisică; mit Katzenaugen. 1802: Csabai Samu, 30. Esztendő ... matska szemű [DLt nyomt. kl]. 1804: Bentzentzán Mihaila sárga Matska-szemű [DLt ua.]. 1806: Krisán Nitzuj matska szemű [DLt 573 ua.]. 1809: Juon Popa ... 30 Esztendő ... barna, vagy-is matska szemű [DLt 740 ua.]. 1812: Székely Lajos ... setét matska szemű [DLt 219 ua.].

macskavirág '. 1813: Matska Virág ... Török Füge Szalma Virág [Alpestes H; Told. 18]. 1814: A' Felső Virág Házba találtattak ezek a Virágok ... 3 Matska virág [Szászvevessződ NK; i.h. gr. Toldalagi Kata lelt.].

macskavirág gyökér valeriana officinalis; odolean; Baldrianwurzel. 1813: Virág házban Matska Virág Gyökér Nro 2 [Alpestes H; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.].

mácsói a Mácsó (H) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Mácsó/Măceu; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Mácsó. 1. Mácsóhoz tartozó; care ţine de Mácsó; zu Mácsó gehörend. 1674/XVIII. sz.: Az Macsoi Határon vagon tilalmas Tölgyes mak termő erdő [Mácsó H; Born. Vegyes 3/3].

2. Mácsóról való; care provine din Mácsó; aus Macsó stammend. 1681: Maczoi ako, es Dézma bor A. 1681 Vas 2 Lőre ket hordoval [Hátszeg; VhU 599].

macsuka 1. fűtykös, bunkósbot; măciucă, ciomag; Knotenstock, Knüppel. 1689: az Mihály Deák Ur(am) Felesége ... hivatla el Hersénybűl Opra Vlād Fiát Sztojkat, ki el jövőn este Vacsorakor az sütő kemence mellett paráznalkodott Mihály Deák Feleségével, annak utánna az ház(b)a be jövőn, az ágyban fektűttek, és Virattig paráznalkodtak ketten, melynek nagyobb bizonságára, az macsukáját el dugtam volt, és masod nap vittem az Mihály Deák Báltjához az Paphoz [Kopacselt F; BK]. 1739: ugjan csak roppana az Puska, az Csákány és Macsuka is [Szentlélek Hsz; HSzjP St. Kovács (24) pp vall.]. 1767: Az utrizált időben Léven szegődött Hegedűse az Magyar Legényeknek az idősb Csenderi Miháj házában musikálván nékik oda jőve Telegucza Juvon, s ott meg emberelvén a Legények borral, midőn ki akart menni az házból a Macsukájával egyszer keményen válba úte s el szalada ki a Házból [Betlensztniklós KK; BK. Rádúy Gyurka (40) zingarus vall.]. 1783: ezen ele mutatott Matsukával ki verekedett Ki kezdette leg elsőben is, és in Specie kit Matsukával meg útni [Agárd MT; Told. 10 vk] | láttam azon tépőlődés alkalmatosságával, hogy Urszuly Andrekát ezen nékem meg mutatott Matsukával Főben meg ütette [uo.; i.h.] | Mostoha Fiam ... engemet meg tamodván ... kezében levő matsukájával kétkézt főben akarván útni az hátomat találta szandekozván egészen halálomra [Mezőbánd MT; MbK XI. 67]. 1800: egy Oláhnak matsukáját kiragadván keziből, reám jőve ... hozzám vetvén a' matsukával [Bereck Hsz; HSzjP Echárd János (18) gy. kat. vall.].

Szn. 1631: Helias Macziuka Abrugyalu(en) (sis) [Abrud-bánya; Törzs].

2. bunkó; mäciucä, mäciulie; Keule. 1807: láttam is ... matsukás bottyát; mely bottyának matsukája akkora volt mint a' két öklöm [M.fenes K; KLev.].

macsukájú bunkós, bunkóval ellátott; preväzut cu mäciucä/mäciulie; mit Keule versehen. 1807: egy olyan matsukaju Bottyával mint a' két öklöm orozva Főbe akarta ütni [M.fenes K; KLev.].

macsukálás örködés, strázsálás; strājuire; Wache, Wacht. 1799: Már egy néhány esztendőktől háborús idők lévén az Arestans Katonák Sztrásálása, a' Falusi éjjeli és Nappali őrizet tétel (: Matsukálás :) ... felette igen sanyargatnak bennünket [A.árpás F; TKI BB. IV. 5 Szamoile Mándá (50) col. vall.].

matsukás fűtykössel felfegyverzett hajdú; daraban inar-mat cu ciomag/mäciucä; mit Knüppel bewaffneter Hei-duck | falusi hivatali szolga; om de serviciu de la țară; dörflicher Amtsdienner. 1749: Szolga Biro Batsfalusi Uram a héten ide jövén mind a Falus Bfrot, s mind a Matsukásokat Kalodába vetette én velem^a semmi ok nem lévén reá egjéb, hanem az hogy miért nem fogadták meg a porontsolattyát s miért nem hajtották ki a Falut a Sásák őléseire ... Azonban tudom azt is hogy a Tavaszon a Matsukásunkotis jól megverte, ugj hallottam a Matsukástól hogy azt az okát adta, miért nem adott elég Szenát a Lovának [Besenyő AF; Told. 3. — ^aVonya Vojk zsellérrel] | mikor Falus Biro voltam, egj Levelet hoztanak hozzám de minthogy Irástudo ember a Falunkban nem volt el küldöttem a Levelet a Matsukástól Girbora hogy ott meg tudván mi van a Levélben, hová kell küldeni [Ohába AF; i.h.]. 1756: Gyorgy Szimu a Matsukással velem vólt rendes hogy őrizzük a kapukat de velem ezen az Estvén nem Strásálot [Bencenc H; BK Misc. 1143 Tot Marián (33) jé vall.]. 1759: (A király parancsolatja) falunként, és a macsukások által házanként publicáltatnék a' Szólgabírák circulusában 's circulásisok által [Hermányi, EDem. 120]. 1779: Libertinus Petrus Szabo Pagi Servus, vel vulgo Matsukás [M.lapád AF; Mk Szilvás 5/3]. 1784: a csályaiak^a ... mikor pedig elindultak, a harangot mind addig verték félen, mfg őszvegyültek, e felett bíró esküdtek, matsukások a havasról is mind citálták ad comparendum [HalmágyiNr. 665. — ^aAF]. 1838–1845: „Macsukás” ... 1. neve azon földészeknek, kiket falukról a megyebörtön-be kísérendő rabok mellé őrizetül rendelnek; 2. azoknak, kiket hetenként megyeházhoz tesznek hajdú-kötelességre; 3. hajdú némely falukon [MNyTK 107].

matsukás bot bunkósbót; mäciucä, ciomag; Knotenstock. 1783: egy matsukásbottal ... engemet meg támodván [Mezőbánd MT; MbK]. 1801: Kis Ersébetet le Kurváztá, és Kezében lévő matsukás bottyával főb(en) is üttete [Szamosfva K; KLev.]. 1807: láttam is matsukás bottyát; mely bottyának matsukája akkora volt mint a' két öklöm [M.fenes K; i.h.].

madám 1. társalkodónő, nevelőnő; guvernantă, madamă; Gesellschafterin, Erzieherin. 1793: Báro Bánffi Esther Aszszony ó Nga ... a' Madámmal Krejmer Susánnával ... tsináltatott Slésiai gyóltsból hat fáin bátizzal tászlizott ...

Ingeket a' Csemátoni Antal Ur számára [Koronka MT; Told.]. 1795: Aniko Kis Aszszony Madámjának Krajmer Susk(ának) [uo.; i.h. 41/20]. 1805: G. Bethlen Ferencz Ur tsak a' Nagy biztatással vagy on tsak a' levéllel s a' nagy Atyafisággal maradtam. Ott a Madám Commendirozza a' dolgot [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.]. 1816: A' Fazakasnak a' Madám Házabeli kemencze igazittásáért 2 Rft | A' Dohány vágo Maschina meg hibázván a' Madám meg tsináltatta 4 Rft [Mezőmadaras MT; Born. XVb].

2. asszonyság, hölgy; doamnă; Dame. 1790: Valamely maszkorás báiban meg-jelene egy Dáma, ki a' közép időn leg-alább-is 30 esztendővel tul tappogott. Egy ifju egy Szólla-hozzá: Meg-nézhetem e' a' napot, mely most a' fellegek (maszkora) alá rejtett? ... tessék, monda az ifju, tsak a' maszkoráját le-venni a' Madámnak [Andrád, An. II, 124–5].

madár 1. pasáre; Vogel | vadászszólyom; șoim de vinătoare; Jagdfalke. 1571: ha mely lofew attiankfia valami vadat awagy madarat fogot ... ereossen buntettek fogsagal es birsagolasal [SzO II, 325]. 1579: Az 31 May az ö Naga Madaraza wytt wolt madarat lengel orzagban kyrálnak [Kv; Szám. 1/XVIII. 16]. 1584: balasi gergeli tartot egi madarat nem tudom ha cökál (!) uallaj az uagj zajko [Kv; Tjk IV/1. 194a]. 1585: 29 July Jútanak feierwarrol Vrunk madarazy harman Solymokat Wúnek Magiar orzagban Tanitany Attam ö Madaraknak es az Madaraknak B. V. hágiasabol húrsá f. — d. 9 [Kv; Szám. 3/XVIII. 26a Gellien Imre sp kezével]. 1598: Daniel Scherer ... vallia. Hallottam ot Berethalomba(n) Nyreo Giergiteol hogi az Annianak mondotta. Ennekem vgimond Colosvarat ket almas kek paripam wacion egi madaramis wacion mikor azt az niulnak bochiatom mingiarast megh kapia az nyulnak az zemet [Kv; Tjk V/1. 145]. 1650: (A földet) be veteok, Jge(n) eszi vala az madar az buzat ben(n)e [Szentmárton U; UszT 8/64. 55]. 1790: ez is kötelességib(e)n áll a' Pásztornak, hogy a' mikor a Szólló kezd érni a' Kutyaóktól és Madaraktól Puskával Ostorral, Tsergettyűvel, Serényen és Fáradhatatlanul őrizze [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1836: szőlőjekeket a' felette lévő bokros helyen megtelepedett rigók, és madarak miatt meg nem őrizhetvén kárre valyák [Dés; DLt 731].

Szn. XVII. sz. eleje: madar antalne [Cszs; BLt]. 1602: Madár Tamás szab. [Szentsimon Cs; SzO V, 234]. 1614: Madar Peter Ar(vaia) lib. [Csatószeg Cs; BethU 444]. 1622: Thomas Madar de Szent Simo(n)^a [BLt 3. — ^aCs]. 1650 k.: madar antalne [Szentsimon Cs; BLt].

An. 1837: Madár (fekete kanca) [Nagysajó BN; HG Kemény Sámuel hagy.]. 1850: Madár (kanca) [Bilak SzD; LLt].

Hn. 1699: Madár Rében (sz,k) [Csöb U; EHA]. 1744: Madár rév Patak mellett (sz) [uo.; EHA].

Szk: *madarak asztala* madáretető. 1636: Eze(n) haz padlasabol Czigan jaro madarak asztala fel fűgue(n) [Siménfva U; JHb Inv.] * *madarat verhet* (vadászaton) madarat felverhet. 1720: még eddig nem teheték szert semmi szép vadra; annál inkább mig hó nem lesz Madarokat nem verhetnek [Alvinc AF; Ks 95 Gillyen Daniel lev.] * *~nak való kalitka* madárkalicka. 1679: Apro madárnak valo, kettős kerekű, vesszős kalitka [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 31–2] * *~ra való csörgő*. 1711: 11 Pár madárra való Csörgő Parja — // 24 fa(cit) 2 // 64 [ApL 5

Apor Péter inv.] * ~ *tanító láda*. 1798: madár tanító láda xr 6 [Kv; Pk 6] * *égi* ~. 1704: Egi madarak ... Szagatyak a' vadak oldalát és tsanyát [EM XXXV, 274 gyászének] * *húros* ~. 1798: Küldök négy Nyulat, két vad Rétzét, két húros madarat Egy hartsat [Germeszeg MT; TL. Makkai Sámuel tt gr. Teleki Lászlóhoz] * *nyári* ~. 1704: Az én Istenem adja, hogy elhagyott fecskéimet is láthassam meg, minekelőtte még a fecskék elmennének, és amint a nyári madarak tavaszra hazakerülnek, mi is régen laktunk édes földünkbe mehessünk békeességben [WIN I, 73–4].

Sz: *fél, mint a törből elszaladt* ~. 1710 k.: Én mondám hüttel és igazán, hogy én bizony semmit sem tudok, de mégis félek, mint a törből elszaladt madár [BÖn. 701] * *ha kezében a ~, könnyű megtépni*. 1801: irtam az Arendatorménnak, hogy azon ujj contractust Subscribálya és ha az madár az kezében léssen könyű léssen azt meg tépni [Kóród KK; Kf Kornis Gáspár lev.] * *ha más ember kiszaggatja annak a ~nak szárnyát, könnyű aztán megfogni*. 1619: azmely madár valakit az ő szárnyával sújtolcsapdos, hiszem hogy jobb, ha más ember kiszaggatja annak az madárnak szárnyát, könnyű aztán megfogni. Szinte így vagyok most nagyságtok az némettel, ha ki eszébe venné az hatalmas császár vezéri közül [BTN² 354] * *megfoghatják a madarat*. 1659: én szívesen forgottam az Kegyelmed reám bízott dolgának végben vitelében, csak Isten Kegyelmedet hozza (de igen szépen megmosd-jál, Öcsém !), úgy gondolom, hogy megfoghatjuk a madarat. — [TML I, 357–8 Vör Sigmund Teleki Mihályhoz] * ^aLeánykérésre von.] * *meg sem fogták a madarat, addig immár mellesztik*. 1653: Áruló kurvafiai! hiszem nagy dolog, hogy meg sem fogták a madarat, addig immár melyesztik [ETA I, 32 NSz] * *mint egy ágon ülő ~, minden nap úgy vagyok*. 1661: Mivel mint egy ágon ülő madár, minden nap úgy vagyok, Kegyelmedet Kérem ... ne vonja meg ebbeli jóakarátját, tudósítson minden állapotokról [TML II, 91 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * *nem becsületes ~ az, amely a maga fészkebe gazol*. 1829: nem becsületes madár az, a' mely a' maga fészkebe gazol [Kv; MészCLev.] * *olyan kedve volt, hogy madarat lehetett volna vele fogatni*. 1793: bezzeg mikor Csemátoni Ur jelen volt ebédén vagy vatsorán, akkor nem veszekedett, hanem olyan kedve volt, hogy madarat lehetett volna ő Ngával fogatni [Koronka MT; Told.] * *törbe akad, mint a goromba* ~. 1662: Az paráznságra vetemedett buja ifjú, azt mondja Salamon, hogy amikor legbátrabban megyen a bűnre, akkor üti által a nyíl az ő szívét, akkor akad, mint a goromba madár, a törbe [SKr 711] * *úgy jár, mint a ~, melyet spíszóval törbe kerítenek*. 1663: ha Ali pasától s az császártól oly hiteles biztatás nem leszen, ennek úgy higgy, édes Fiam, hogy úgy ne jár, mint az mely madarat szép spíszóval a törben kerítenek [TML II, 456 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] * *úgy vagyok, mint az arany kalitkában fogva tartott ~*. 1710 k.: Vajon nem panaszkodott volna-é úgy is az ember, hogy ő csak úgy vagyok, mint az arany kalitkában, igen kényesen, kedvesen, de ugyan csak fogva tartott madár [BÖn. 478–9] * *vki olyan az emberek között, mint a madarak között a bór madár*. 1814: Tompa Jánosné Pásztor Anis ... vallya ... hallotta, hogy Rákosi Huntzutnak rutnak Császár tsalonak szidta és ő tsak egy semmi, nemis ember forma, tsak olyan az emberek között, mint a Madarak között az Bór Madár [Martonfva Hsz; HSzjP].

2. leölt/ölt (vad)madár; pasäre (sălbatică) împuşcă-tă/iaiată pentru consum; abgeschossener/getöteter (wildes)-

Vogel | (vad)madár-hús; came de pasăre (sălbatică); (Wild) Vogelfleisch. 1662: Az eledelek sok szép húso-bul, madarakbul, halakbul állanak vala [SKr 269]. 1702: örömet madarakkal és őszi tomlóval kedveskedtem volna de madarat bizony az Szememmel sem lathatok oly Szűk [Szárhegy Cs; ApL 5 Lázár Ferenc Apor Istvánhoz]. 1705: Voltanak pástétumok szarvashússal és egyéb sok madarak, szelídek és erdeiek [WIN I, 599]. 1711: Valami 8 madarakot is küldöttem de az is annjira el szű-küle hogi l(ste)n tudja mint kaphattjuk mível a Nemet Tiszt Uraimek katonákkal készpénzen kerestetik [Mádélva Cs; Bom. XXXIX. 50 Gergely Déák Kászoni János főkirálybíróhoz]. 1735: Házceg vidéki V. Ispány Ur(na)k irtam volt valami vadok madarak szerzésében Solicituskodgyek [Lozsád H; Ks 99 Györfly József lev.]. 1739: Tekintetes Kalnaki Uramni tehen sust belt es madarakot vettünk de. 51 ajandekban [Kvh; HSzjP].

Szk: *apró* ~. 1592: Ebedre Thehen hus poliekawal f 0 d 6 Ket Thiwkot Lemoniawal f 0 d 16. Apro madarat siulwe f 0 d 5 [Kv; Szám. 5/XIV. 121 Eppel Péter sp kezével]. 1598: feoztenek Vrnk konjhayan Rígot appro madarath f — /46 [Kv; i.h. 8/V. 55–6]. 1667: Az kovács jól tartana apró madárral. Borsóval eleget ló [TML IV, 8 Vör Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

3. madárábrázolás (képen/metszésben); pasäre (reprezentatä in pictură/gravură); Vogeldarstellung (auf dem Bild/Stich). 1733: Az ajtó felett egy czimerecske, felette ... vadaszokat és némi nemű madarokott rep(re)sentáló képcskékel edgyütt [Haccesel H; JHb Jósika Sigmund udvarházában]. 1823–1830: Lipsiában ... a piacon jártomban egy ház szegeletinél meglátom, hogy ... egy ember árul valami pecsétnyomókat. Válogatom s talállok egy rézre metszett pecsétnyomót, melyre a reménység isten-asszonya volt metszve, jobb kezében a reménység vas-macska, bal kezében egy madarat tart, melynek szájában egy faágacska [FogE 204].

4. madár alakú ékszer; bijuterie în formă de pasăre; vogelförmiger Schmuck. 1791: Egy lántzon függő Zamánts Madár, tizenkét Rubintotska benne [Mv; Told. 19].

5. hímtett/szött madárminta; pasäre brodată/tesută (ca ornament); gesticktes/gewebtes Vogelmuster. 1588: Egy vaznora borított karpit lrot madarakkal vadakkal [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 19]. 1633: Zabo Jacobne igen szep skophiu-mos kezeneót uarra Abruginak, az madarak(na)k megh az labokis Arani, es ezvst fonal uolt [Mv; MvLt 290. 28a]. 1683: egy veg Krakai Abrosz ... Hoszszu asztalokra valo kéttzer szot Lengyel orszaghi abrosz madarak vadnak raita s vadak [Utl]. 1700: Egy darab veres Atlacz tarka Madarak rajta [Hr 1/20].

6. állati húgyhólyag; vezică urinară la animale; tierische Hamblase. 1773: Balás János ... meg vallotta hogi meg rekket az ökre nem vizelhetik, és hogi meg döglöttis maga beszellette hogi edgy darabotska követskét talált a Madarába(n) vagyis a Hojagjában [Asszonyfva TA; JHb II. 3] | Balás Jánosnak edgy ökre meg rekedvén edj hét mulva meg döglött, melyet midőn meg Nyuztak volna, Kó találtatott a Madarába(n) [M.léta TA; i.h.] | a Madarát^a ma-gam vágattam ki találtanak benne sok fovenjt és leg elől edgy fél Magjaroni követ [uo.; i.h. — ^aAz állatnak].

7. kb. jómadár; poemă bună; sauberer/loser Vogel. 1706: En is regh vajuzsom, az ideghen madarak sok nyo-morgatasok közöt [Szentbenedek MT; DLev. 2. XII. B. 20].

madaras 1. madármintával díszített; ornamentat cu model de pasăre; mit Vogelmuster geschmückt/verziert. 1588: Egy Rez mosdo korso Madaras [Kv; KvLt Vegyes I/2. 24].

2. madármintával szőtt; țesut cu model de pasăre; mit Vogelmuster gewoben. 1633: Egj madaros czillagos veres fonallal varrot fewali hej ... f. — d. 75 [Kv; RDL I. 103].

3. 7 madárformára készített; făcut asemenea unei păsări; vogelförmig verfertigt. 1728: Egy Madaras lánczon függő Robint, gyémántos és Gyöngyös [Ks 40 Varia XXVIII Gyulafi László kezével].

4. ~háló madárfogó háló; mreajă pentru păsări; Vogel-garn/netz. 1790: Madaras Halo 1 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c].

5. vmilyen gyommal benőtt; umplut cu un fel de buruien; von/mit irgendeinem Unkraut bewachsen. 1780: Ezen Föld Madaras lévén, Buzával nem lehet vetni [Nagyercse MT; Told. 79]. 1799: a bokor azokat fel fogja innen vagyan hogy a közel lévő földek madarasak lévén tiszta vagy jó elegyes buzát éppen nem várhatni hanem tsak rosot [Kv; AggmLt C. 114].

◊ Szn. 1549: Madaras Mathe [Kv; Dica I. 116 a]. 1602: Madaras János szab. [Madéfvá Cs; SzO V, 225]. 1603: Fr. Madaras. St. Madaras [Kibéd MT; i.h. 247] | Andr. Madaras szab. [Mikháza MT; i.h. 256]. 1613: Madaras Janos [Kv; Dica 1b]. 1614: Madaras Ist(van) zs [Gyszm; BethU 483]. 1625: Madaras Istwa(n) [Kv; Szám. 16/XXXIV. 106]. 1778: Madaras Pál [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8]. 1811: Madaras Mihályné Kováts Rákhele [Kibéd MT; EHA].

◊ Hn. 1384/1394: terre magistri Michaelis de Sombor^a que Madarasayfey vocatur [MNy X, 235. — ^aM. nagyzsombor K]. 1815/1817: Vagyon az Alsó Madaras nevű helyben [Márféva U; EHA]. 1829: a Kibédi Közepső s úgy nevezett Madaros Malma [Kibéd MT; EHA]. 1857 k.: Madaras (e) [Márféva U; EHA].

madarasi a Madaras (Cs v. MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Madaras/Mádárás; mit dem Ableitungssuffix -i gebildet Form des ON Madaras. I. mn 1. Madarashoz tartozó; care ține de Madaras; zu Madaras gehörend. 1786: a' Madarasi Határ felől a' Keresztos Határ-fákat törvénytelenül le-vágván [Koronka MT; EHA].

2. Madarason levő; (care se află) în Madaras; in Madaras befindlich. 1675: Vagion madarasi haznal egi korompaki puská ros [Mezőmadaras MT; Borb. II].

3. származási helyre utaló jelzőként; ca atribut indicind locul de naștere; in bezug auf den Abstammungsort attributiv gebraucht. 1586: Bogach Janos Madarassi, Es Sooh Thamas Danffalwy Nemes Emberek [Cszs; BK Misc. 1145–78].

Szn. 1845: Madarasi Ádámné [Dés; DLt 502. 2–3].

4. Madarason gyártott; făcut în Madaras; in Madaras erzeugt. 1747: Az Gabonás ház hiján Madarasi fekete fazék nro 4. van [Várdotfva Cs; Ethn. LXXII. 607].

II. fn Madaras lakosa; locuitor din Madaras; Bewohner von Madaras. 1681: Ezek egymás után való eöt falubeliek is mindenekben hasonló szolgálattal, privilégiumi szabadsággal, és törvének ki szolgáltatásának módjával élnek, az bírságban való meg edgyezéssel edgyütt, mint szintén az madarasiak [CsVh 102]. 1782: mi Madarasiakul akik ott voltunk meg ijjetkeztünk, s három közüllünk ... be-mentenek panasza mindgyárt a Grófhöz [Told. 4].

madarász pásárar, vinátor de păsări; Vogelfänger, Vog(e)ler. 1579: az ő Naga Madaraza wytt wolt madarat lengel orzagban kyalnak [Kv; Szám. 1/XVIII. 16]. 1582: Borsay Peter wízy két lowan az feyedelem Madarazzat deesre f. 1 [Kv; i.h. 3/V. 46 Lederer Mihály sp kezével]. 1585: Jütanak feierwarrol Vrunk madarazy harman Solymokat Wúnek Magiar orrzagban Tanitany [Kv; i.h. 3/XVIII. 26a]. 1597: Júta Madaraz Janos Vrunk Madarazza Masodmagauval es hoza vele 5 Solimot [Kv; i.h. 7/XII. 119 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1609: Az Madarazoknak, madaraknak 30 kopokkal es 2 Agarral Abrak czipot 95 Feyert 4 Hust lib. 5 [Kv; i.h. 12b/IV. 374]. 1625: Attam az madaraszoknak es az Solymok számára ... Hust lib. 8 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 162]. 1637: vadnak Urunk számára itt haro(m) Madaraszok [F.vist F; UC 14/42]. 1667: attam az Nagyobbik Nemet madarásznak f 12 // 50 [Utl]. 1691: Madarász István edgyik Madarásunk Conventioja [Utl]. — L. még UF I, 671, 828, II, 145.

Szn. 1453: Georgius Madaraz [TT 528]. 1567: Catharina Madaraz [EMLt]. 1590: Madaraz Istuan Seller [Km; GyU 10]. 1597: Madaraz Janos Vrunk Madarazza [Kv; Szám. 7/XII. 119 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1602: Madarász Bálint [Csicsó Cs; SzO V, 225] | Madarász Pál szab. [Madéfvá Cs; i.h. 224]. 1625: Madarasz Istvan ... eo fel(sé)ge madarazsa [Kv; Szám. 16/XXVII]. 1680: Madarász mattyas ur(am) [A.porumbák F; ÁLt Inv. 12]. 1684: Madarász Kozma [Sárd AF; Incz. V. 57a]. 1710: Madarász Mátyás [CsH 177].

Hn. 1788: Az erdőn a Madarászb(an) [Feldoboly Hsz; DobLev. III/646a].

madarászás prinderea/vinatul păsărilor; Vogelfang. 1571: ele zamlalhatatlan rajtok valo ado es birsag zedes es zantalan sok zollgaltatas vadazzasok madarazasok halasasok [SzO II, 329–30]. 1710 k.: nem veszteg ülő, mint a kocka, kártya, szák, sakk, micsoda, hanem a testnek ingásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittya, teke ... nyíllal való lövöldözés és madarászás, etc. [BÖN. 501]. 1735: itt most igen alkalmatlan idő vagyon a' vadászásra s madarászásra [Lozsád H; Ks 99 Györffi József lev.].

madarászat madarászás; prinderea/vinatul păsărilor; Vogelfang. 1677: Székely Natiobéliek immunitasokban meg-tartassanak, törvénytelen Executiokkal ne aggraval-tassanak, halászat, madarászat, vadászat [AC 268]. 1760: Az határon minemű Vadak, Madarak, és Madarászatok ? [K; BLt vk].

madarászház casa păsărarului; Finkler/Vog(e)lherhaus. 1676: Az marhák payataibul (!) forduloan az ucza felől valo épületekre vagyon az ucza felől valo palankon belől uyonnaan epítettett sup fedel alatt madarasz ház egy szobából pitvarbul es jstallokbul allo [Fog.; UF II, 741].

madarászik a vina/prinde păsări; Vögel fangen, finken. 1671: ha afféle Dézmások találatának, kik a' szegénység szolgálattól, lovastól élődének, annál inkább ha kik a szegénység lován vadásznak, madarásznak, panasztétén a' helynek es Székeknek Tiszte, comperta rei veritate, a' Director az Articularis poenát exequáltassa, az illyen Dézmásoknak mindenféle javokból [CC 26]. 1823–1830: A bonyhai papság is szép jövedelmű, de ő maga^a

madarászott, vadászott s bolondoskodott, és eszerént rossz gazda volt [FogE 154. — ^aAlbisi Bod Sámuel].

Szk: *madarászni való lép.* 1789: Egy hitván Cseberbe madarászni való Lép [Mv; ConscrAp. 6].

madarászinas segédmadarász; ucenic de pásărar; Vog(e)-lerlehrling/junge. 1672: Sarut ... adtam az Szakáts Inasoknak Az három Fogarasi Madarasz Inasoknak ... Az három peczer Inasok(na)k Az negy Sütő Inasoknak [Utl]. 1677: Fogarasi két Eoreg Madaraszok(na)k 21. 21 penzekkel ... 11. heti penzt f. 4 // 62. Két Madarász Inasok(na)k 15, 15 penzevel ... f 4 // 40 [Utl].

madarászó madarászni való; pentru vinat pásări; zum Vogelfang dienend. 1837: Egy madarászó Lázárino Puska [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

madarászság prinderea pásărilor in lațuri și in plase; Vogelfang. 1681: Csuta Miklos Viszár Ivon ... Ettől^a az előt Dobossagal, Madarászsaggal szolgaltak [Vh; ÁLT Urb. 23–4. — ^aA telektől].

madárcsaló-síp madarászsíp; țivlitoare, fluier de ademenit pásărire; Vogelpeife. 1781: Egy madár csalo Síp, tokostol [Mv; Told. 9a].

madárfej cap de pasăre; Vogelkopf. 1769: külön külön jól fel jegyezve ki hány veréb, hány varju, és hány Csoka, hány szarka Fejeket adot bé ... azokatis név szerént fel jegyezzék kik nem adtak madár fejeket | Valakik pedig ... bé nem adnák a madárfejeket ... a szabadokon annyi pénzre valahány madárfőnek héjja lészen, a Jobbagyokot pedig corporaliter büntesse [Uzsl XIII. 97a]. 1790: A Madár Fejeket a Rendelés szerint a Báro fel gyűjtven küldöm az Umak, akik között Egér, Csóka, Varju s Madár fejek elegendőképpen tanáltnak [HSzj *madárfej-gyűjtés* al.].

madárfogó madárcsapda; laț de prins pásări; Vogelfalle. 1806: a Rector Tökből Madárfogot tsinált [Dés; KMN 333].

madárforma madár alakú; in formă de pásări; vogelförmig. 1789: Harom ezustból aranyos Madár formara tsinált s mindenik(ne)k a közepin egy egy Smaragd Kövü Reszkető Tő [LLt].

madárház madárkalicka; colivie; Vogelkäfig/bauer. 1879: Te! nem érzed-e ezen a levelen a festékszagot? Egy madárházat festek be az udvaron [PLev. 50 Petelei István Jakab Ödönhoz].

madárhúsú sovány; slab, descărnat; mager. XVIII. sz. eleje: az daras derekú ló leg nemesebb termettü; ă Csuka hasu leg inkább Madár húsú Szokot lenni [JHb 17/10 ló-tartási ut.]. 1788: piros pej paripa Ló, madárhúsú, van közöl 14 markas [Kv; DLt]. 1805: Egy vén kimustrált szálós motkos szőrű madárhúsú ... paripa [DLt nyomt. kl]. 1807: Egy hatod füre menő világos pej szőrű, madár húsú hoszszu vékony nyaku hitván Kantza Ló [DLt 856 ua.].

madárka pasărică; Vöglein, Vögelchen. 1710 k.: Nevetjük annak a phrygiai embernek együgyűségét, aki filemilét sohasem látott volt és az énekléséről azt gondolta,

hogy valami szép nagy madár ... és mikor meglátta, hogy olyan kicsiny s nem is igen szép, öszvecsapja a két tenyerét s azt mondja: Ez a madárka merő csak szó, semmi sem egyéb [BÖn. 422].

madárkalicka colivie; Vogelkäfig/bauer. 1849: A dominális bfroi ház A ház előt tornatz egy derék madár kalitzka, négy lában zárjával [Somkerék SzD; Ks 73/55].

madárkalitka madárkalicka; colivie; Vogelbauer/käfig. 1823–1830: a' Kalitzkába tétel így esett: hogy volt a Theatrumra (!) egy nagy Madár Kalitka, a' Férfiu hasra feküve, a' fejét a' Kalitkában be dugta, az Halgatók felé fordulva, onnan fejét fel tartva, meresztette Szemeit [FogEK 267].

madármell madármellehús; piept de pasăre; Vogelbrustfleisch. 1735: én magamtól küldöttem ... a' vad kecske (!) és 4 madár mellet [Lozsád H; Ks 99 Győrffi József lev.].

madárnyi szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: *ha vagyon egy ~ szíve* ha van egy cseppnyi szíve; dacă are un pic de inimă; etwas Einsicht haben. 1633: eczaka Cziaszar Jstok nagi szitkozodua oda jeöue meztelen zabliauall es hiua ki batiamatt hagi menien kj ha vagion egi madarni szíue [Mv; MvLt 290. 134b].

madárpásztor madáriasztó csősz; paznic de cimp însărcinat cu alungarea pásărilor; Vogelscheucher (Flurhüter). 1806: Hegyi Kerüllőknek madár pásztornak Bajomba^a, és Paczalba^b a két rigó pásztornal edjűtt fizettem Mfor 8 Dr 16 [Berz. 8. 72. — ^{a-b}Sz].

madárpók lóbetegség; vezigon/molet articular; Gelenkgalle, Schwamm. 1815: Sötét piros pej ... két hátulsó lábán könyökbe madár pók vagyon [DLt 759 nyomt. kl].

madárszó madarének; cîntec de pasăre; Vogel(ge)sang. 1662: Negyedik vétek: a bűn eszközeinek kigondolása, felállatása, és a másoktól, ámbár rosszabbaktól, találtattaknak is bevétele, ezt celekedte Manasse: oltárokat emele a Baálnak, és berkeket is ültete ... és szemfényvesztésekkel, madárszóból való jóvendölésekkel éle [SKr 704].

madárszóló apró szemű szőlőfajta; (soi de) strugure cu boabe mici; Korinthe. 1847: némely szőlőnemek (: péld. hóvíz és ágosfark :) szemei kemények ... Legjobban meg van itt érve a Vékonyhéjú és Madár szőlő | Az említett pe'sgőhez használható 3 szőlő a Lámpor, Vékonyhéjú, és Madár szőlő [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

madártartó madár tartására szolgáló; in care se țin pásărire; zur Vogelhaltung dienend, Vogel-. Szk: ~ *fakaliika*. 1679: Madár tarto veszős fa kalitka nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 25] * ~ *kas*. 1656: Ezen vamos udvara kertiben vagyon egy öreg seöveniből font madar tarto kás [Fog.; UF II, 145]. 1679: Madár tarto kas, egyik romladoxott nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 111].

madéfalvi a Madéfalva (Cs) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Madéfalva/Sicu-

leni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Madéfálva. 1. Madéfálván levő; din/care se află în Madéfálva; in Madéfálva befindlich. 1710: Lázár István a gyergyói tolvajokkal rámené^a s mádéfálvi házánál minde-nit felpredáltatá [CsH 79. — "Az író nagyapjára, Cserei Mihályra]. 1714: Csikban az Madéfálvi Ház [Ne; DobLev. I/85]. 1737: Az Madéfálvi daszkakott meg porontsoltam hogy jo gondviselés allatt tartásák [Szentiván Hsz; ApLt 4 Henter János Apor Péterhez].

2. Madéfálvához tartozó; care ține de Madéfálva; zu Madéfálva gehöriq. 1679: Madéfálvi hatar [BálLt 41].

3. Madéfálván lakó; care locuiește în Madéfálva; in Madéfálva wohnhaft. 1766: Most értettem, hogy a madéfálvi megöletett szegény embereknek híre a pápához penetrálván, a pápa öfelségétől praetendálja, hogy adjon számot, micsoda okból esett annyi ártatlan vért kiontani [Rente 198].

4. származási helyre utaló jelzőként; ca atribut indicind locul de naștere; auf den Abstammungsort bezüglich/hinweisend, attributiv gebraucht. 1615: Antal Imre Madéfálvi [BLt]. 1616: Balint Balas Madéfálvi lib. [BálLt 61]. 1639: Cserei Mihály Amadéfálvi [i.h.]. 1710: Madéfálvi Laszlo Gergely Deak Nobilis azon Szeknek Vicze Király Biraja [BCs].

mádra anyaméh; uter; Gebärmutter, Uterus. 1630: Tudom hogy mikor az az Fazakas Gyorgyi felesége beteg leuen az mely betegsegeből meg ne(m) giogyula, oda menuen megh keuegettem de en Semmi keket nem lat(m) sem panazzat vereseg felol nem hallotta(m), hanem az Madraya le zakat vala es abban meg halhatott [Kv; RDL I. 20 Asztalos Péterné Katalin vall.] | En az Fazakas Gyorgy előbi Felesége betegsegeben mentem latnj es kerdem mi lelte, de en egiebet nem ertettem teolle hane(m) agiaban fekvem fel fedte magat es mutatta hogi eo raita niczen (!) semy Verès hanem az madraya miat monda hogi meg kell halni [Kv; i.h. Szabo Gyorgine Barbarazonny vall.].

madrác l. matrac

madzag spárqa, kötő; sfoară; Bindfaden, Spagat. 1584: Barbara Zabo Palne vallia igen beteg valek hiúatam hozza(m) Zabo Catot, Azt monda hogy keotes volna raita(m) Ada be valamit innom ... Zeózből chinala valamý Mazzagokatis kyn chomok valanak, Az karomra es ket labomra es Derekamra keote benne, Es ige(n) meg hagia hogy meg eórizzem az mazzagokat ell ne vezen Es vgian Nem Aluttam Azon eyel, hane(m) mind vigiazta(m) de vgian Nem eorizhetem hane(m) a' karomrol es bal labomrol el veze az egik mazagh, Es regel mikor be leowe hozzam El mosoliodek hogy monda(m) hogy el vezet a' Mazagh es oza(n) a teobbitis le oda, es azt monda hogy az twzheoz vety be [Kv; Tjk IV/1. 219]. 1597: Orsolia Rosta Antalne leanya wallia Kis Imreh az giermeket ereosse(n) megh vere chúpa mezitelen vetkeztette azúta(n) ereosse(n) megh nyomdosta az labawal azútan az felesége ameny mazzag wala mind ele hozza, haniotta fektete az giermeket Kis Imreh az hasara alla, az mazzaggal egi kapa nyelhez keotezoze vgian az sebes karyara keotezoze az mazzagot, s az agi ala wete [Kv; Tjk VI/1. 42]. 1628: Egy Tonnaba valami hevederek mazzagok [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2]. 1679: Vászonzrol le meczet mazzagok egi

czomowal [Uzdizsptér K; TL. Bajomi János inv. 29]. 1723: en késsel vagam le a hüvelykeiről a madzagott [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. 1735: (Az) Udvarhaznakis, Delre vagjon egi hitván, két felé nyilo Sővény Kapuja, két hitvány Jegenyé fákból álló, karo forma felekben, madzagokon forgo [Mezősztyakab TA; JHb XI/8. 3]. 1758: a harisnyajanak egyik szátat Sarkantyuja mazogjával meg kötete volt [Bucsed H; Ks]. 1759: hallottam Sopánkodni Togyer Dsurdot, hogy a Csorikájának madzagját ... le metczették [Tomnáttyek H; Ks 112. Vegyes ir.]. 1778: (A) Páma haját jó Matzaggal bé kötvén két petsétet tettünk réája [Nagylak AF; DobLev. III/503. 2b]. 1820: Io Ház^a pitvarával, 's ezeknek fenyő deszka ajtaival, a melyeknek egy(gy)ike vas sarkokkal fa bé Zároval, a másiknak alol egy fa oszlopha eresztett sorokkal, fellyül madzag [Szentbenedek AF; DobLev. V/1030. — "Özv. Pokán Nikitáné zs háza].

Sz. 1675: Mi lehessen oka Kegyelmeteknek ... újabb-újabb forma conceptusinak, dolgainak igazgatásinak én, mások is fel nem találhatjuk egyéb okát, hanem hogy azt hitették el magokkal, mézes mattzagot vonván a szájakon, könnyen elhitethetnek bennünket [TML VII, 11 Teleki Mihály Szepesi Pálhoz].

madzagocska spárgácska, kötőcske; sforicică, sforişoară; Bindfädchen, Spagatchen. 1584: Angalit Razman Palne vallia, Ez hus hagiabta ez Minapiba meg betegeswlek, hiwam hozzam Zabo Catot, es megh kene, vegre fel keonniebedem, Es mikor hazamat seprenem, Az kemencze Alat talalek egy darab sot, es harom Mazagal vala Altal keoteozve rajta, ige(n) Zep feier So vala, es az harom mazagochkan harmincz keotes és chomo vala [Kv; Tjk IV/1. 217].

mag 1. sámință; Samen | vetőmag; sámință, cereale pentru sámință; Saatkom. 1590: Kendert vettettem volt masfel keőbleőth, leőth rajtha minth egi 10 Kalongia de magua nem leőth uala, merth mind kj eget volth, Zala azerth megh vgian alkalmas vala [Kv; Szám. 4/XIX. 21]. 1604: En Zantany megiek wala ki az mezőre hogi ki Jutok wala az bercz felé Elől talalam az Jnast hogi Jő Egi nagi tariznia palantal, meg Rioztam mondek hogi hol wőd te Ezt az sok palantot mert Jol Jsmérom hogi loptad mert azt ne(m) olj heljrol Zöttek ki az houa az maguat wetöttek [UszT 20/320 Gal Janos Zent Ersebeti zabad zekel vall.]. 1681: Mindenik Malombol Sabbatalis jar az Hunyadi P(rae)dikatomak és Oskola mesternek (: akarmi fele magot öröllyenek akkor mindenből ki adatik :) [Vh; VhU 48]. 1683 k.: Szanto Föld vagyon Nro 4 mellyeket az Falu ketszer kétszer meg szánt, Praedikator magvával be vét es az leanzok kiket Catechizal aratasb(an) segiteni az Pastor(na)k tartoznak [Varsolc Sz; SzVJk 72]. 1728: edgj köből buzát tartozn(a)k el takarítani a praed(ikator) földibe a magok magvokkal, magok megis arattyák [Magyaros Hsz; SVJk]. 1751: minden esztendőn számtalan magatt vitt ki a' Csütről [Marossztkirály MT; Told. 29]. 1791: Egy Jukatos Lada, meljbe sok fele kerti Lentse, Faszujka, és más fele Magok vadnak [Nagyercse MT; Told. 19]. 1821 k.: ekékkel tett ugarlász árra, egy darab Zab vetésinek magva, annak miveltetése, mint industriájí fordittassanak meg [Dés; Ks 79. 29. 399]. 1844: A kerbe nállam nélkül nehogy veteményeztes, mert nem tudgyák en akarak a' Magakhoz se nyuljan Biri nállam nélkül [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ alá (meg)szánt. 1801: Ezen buza földeket az Eklesia szokta meg ugarolni; mag alá meg Szántani, a Pap magvából bé-vetni, be boronálni, és a Termést bé is hordani [Szava K; SzConscr.]. 1840: Petele^a Marhássai szántottak mag alá a Soaknai Görtsóni Lábba [Born. G. XXIVb. — ^aMT] * ~ alá (való) szántás. 1700: Következ, ugarlásra, keverésre mag alá való Szántásra vetésre boronálásra való kenyebeli (!) Erogatiom [Kv; Szám. 40/I. 19]. 1750: az őszszel mag alá szántásnak idejen, az ... beresőkrők közül egy el veszett volt [Kál MT; Berz. 12. 92/61] * ~ja kijő a vetőmag megtérül. 1819: igen gyengék nullunk az Ősz Gabonák s kívált az egyik Földből a magja sem jön ki bizonyosan [Ádám KK; Pk 3] * ~nak bedgyal. 1785: a Béres ekékkel kevertetek s holnap ha Isten segít magnakis bé ágyalok [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * ~nak való. 1656: egi keues magnak való veres hagima [UF II, 154]. 1688: az vetemenyes kertben ... Edgy néhány bokor magnak való kaposzta [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. 1745: az Mezőn fel oszván az meg(na)k Valo Buzát ... ezt el Csépelvén lett belőle mett. eleje 134. utollya mett. 9 [Mihálcfa AF; Bállt 71]. 1827: 600 véka csős máléból a magnak való meg fejtettvén az udvari cselédekkel meg válogatva lett szeme 58 1/2 véka [Budatelke K; Born. F. lh] * ~on kelt. 1766: ki veven két fat ugy mind egy mosolgo alfafat es magonkot (!) alfafat [Malomfva U; Ben.]. 1772: A' Kertben tállotttanak 1. szép otat Alma-fa, item edgy oltat Körtővé fa; edgy magon kólt Birs-alma fa [Mv; DLev. 5. XVII. 3] * ~ot kikap visszkapja a vetőmagot. 1788: az idén Zabunk kevés Vagyon, még a magotis alig kapjuk ki belőlle [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1836: a' szük termésbe alig lehet a magjátis ki kapni [Ajton K; CU] * ~ot megadfordít megtermi a vetőmagot. 1676: Vagion itt cőszí vetes három darabban mellyek igen szegenyek és az fel aratasrais alkalmazonak ha az utan valamit nem epül mely magvatis aligh forditya megh [A.szombatfva F; UF II, 761]. 1751: (A föld) a' Magat sem atta meg néhánkor [Marossztkirály MT; Told. 29] * bécsi ~. 1844: a' meleg ágyat ha meg tsináltk is el ne vessék, meg ne földeljék, en bevetem az bétsi magakat meg vettem, a' magakhoz se nyuljanak nállam nélkül nehogy el dividálják [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] * bolti ~. 1853: énis haza megyek veteméneezni — én bolti magokat vettem de hijába el nem küldem magam nélkül [Kv; Pk 6] * erdészeti ~. 1847: Továbbá tudom, hogy az uradalom több helyeken ültetett erdészeti magokat, de hogy azt valahol megakadályoztatták volna, nem hallottam [VKp 214] * őszí ~. 1728: A predikátor, mester földeit peng őszí mag ala kettzer tavaszi mag alá egyszer tartozik meg szantani az Eccla mas Ecclák jo szokasa szerint [Zalán Hsz; SVJk] * tavaszi ~ → őszí ~.

2. vetni való burgonya; carotf de sáminjtá; Pflanz /Saatkartoffel. 1816: 1 véka Földi magyaro vetni való mag [Mv; Told. 48]. 1835: Bé hozta közinkbe a Krumpli termesztést maga adván eleb magot s annak a maga Lábján helyet, oly intézettel hogy azon helyen mindég a Közön-ség majorkodjon [Zsibó Sz; WLt]. 1853: el ne mulasd bár 2, 3 kék pityókát Lajoséknak magnak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

3. ondó; sperma; Sperma. 1640: Láttam, hogy Asztalos Mihályné vele hált egy ágyban egy Kovács István nevű katonával, mint az hűtös feleségével szokott az ember hálni ... Azt is láttam, hogy az mely mag el szokott az

férfitől menni az lepedőjén [Mv; MvLt 291. 23–51 átfrásban!]. 1710 k.: felette igen győtrött a vérem, magom nagy bővsége és melegsége, sőssága miatt mihelyt a tizenhatodik esztendő meghaladtam, nem tudtam hová lenni miatta, a mag száma nélkül, csak a természet munkájától magától is kibuzdult, kifolyt bőséggel belőlem álmomban is, émettem is [BÖn. 506].

4. ivadék, leszármazott, utód; urmaş, descendant, vlăstar; Nachkomme, Sproß. 1631: senkitől semmi reajok nem maradt, hanem minden időben Saját industriaikkal virtusokkal mindeneket magok acquiraltanak, Hatvani István Ur(ám) penigh Kolosvari ember leven, in semine deficiált, semmi agiekabol szarmazot magot es maradvant nem hagyvan [Kv; ACJk 45b]. 1658/1741: Adgyon Isten emünk örvendetes napot Romlot Országunkban támaszson olj magot Ki szabadíthassa idővel azokat Az kik siralommal epesztik magokat [EM XXXVI, 147 Köröspataki B. János hist.]. 1716: nem tudom annak előtte menyére való ereje volt szegének az emberi magnak szaporítására [Nagyida K; Told. 22].

Szk: ~ nélkül kiműlik e világból. 1570: My hwsweh withan walo chetertecken es az withan walo keowethkezen-deo napokon Eleoezor Mogyorora és Annak Tartományara es wghan oth az Banffy Menyhart Rez Jozagara Mennenk Mely Banffy Menyhart Magnalkywl Ez wylagbwl ky Mwlth wolna es az Meg Newezet Attyafyak keozeoth a(z) deficiens Attyafiwnak Jozagath ... Meg oztanok [Bh; Eszt-Mk] * ~va szakad utód nélkül hal el. 1578: Lattam Az fassioth kith Miwelttel Baladffy Magdalnau! Az te felesgedel hogy ha eo neky Magwa Zakadna tehat ez haz kith pokafalwa(n)^a pasyton Epitetel, Mind Az Jozagal Egietembe tenekd Niolec Zaz forintigh, Titulo pignoris Maragion, ezt fatealta [JHb XXV/6. — ^aAF]. 1580: ha zylwasy peternek Magwa Zakad almady Gasparnera Zylwasy sofiaara es germekere wg zalyon yozaga mynt zylwasy Janosra [Légen K; JHbK XVI/23]. 1607: Imar az peres Erőksheghez nem tudok keőzeleb ualo uer attia fiakat mint Borso gergelje Kouach mihaline mertt Imar az Sebestien peterne onokaianak az hogi (így!) az eo maraduainak mind maguok Zakadott [Uzst 20/351 Pitar Simo Kerezstur falui zabad Zekeli (50) vall.] * ~va szakadt/szakadtával. 1739: Néhai léányomnak minden házomtól hozott mobile és immobile bonumi az Ns Haza Törvénye szerént, azon Léányom magva szakadtán engemet illetvén, de azok az I. Kezénél maradván, azoknak számomra való restitutioja iránt az It legitimo modo admo-niálttattam volt [Torda; TJkT I. 165]. 1807: a kérdésbe foglalt rész Jozágba a Zalog titulussais, az ell Zállagosito Trauzner Sigmond halálával, és fiú ág magva szakadtán meg változott, és egészzen ell enyészett volna [Mv; Dob-Lev. IV/908. 1a]. 1829: először kívánnya Competentiaját, mely ... az Alperesek Nagy Attyok, 's respectivé Szűlő Attyokra ... szállott — kívánnya Másodsor maga Competentiaját ki adadni, Szűle Nagy Annja Nováztki Mária Fiu két Testvérei Nováztki Mihály és Nováztki Sándor Magva szakadtával hátra maradt és ezek Deffectussával ... az Alperesek Nagy Attyára ... szállott ... Jozágokból [Mv; RLt] * ~va szakadtul. 1629: Hoszutelki Ferencznek marada csak egi kws leankaja Borka Aszony, kit kicinsegetül fogva Frataj Janosek tartanak, es haszasetak eleőszőr Szilagi Istvannak azután Balint deaknak az teőbbinek magvok szakattul holtok teőrtven, az Hoszutelki Jozagnak minden helyeken hasonfevel osztozanak ez felől

megh nevezhet kilencz Attyafi mind fiu Leany Agh egy arant [Botháza K; SLt Th. Peter (80) lib. vall.] * *emberi ~ot szaporíthat*. 1716: nem lett volna arra valo hogy emberi magot szaporíthasson | lehetetlenis volt hogy eo kglme szaporíthatot volna emberi magot, mert ügjit sem vetette az Aszszonyra [Nagyida K; Told. 22] * *fejdelemi ~*. 1662: (Bethlen Gábor) házasságában amire céloz vala, hogy fejedelmi magot támaszthatna és hagyhatna utána, el nem éré, mert az asszony^a tőle magtalan lett vala [SKR 128. — ^aBrandenburgi Katalin] * *minden ~ nélkül el/meghall/halálozik*. 1606: Veres Istuan mag nekeől hala el [UiszT 20/185]. 1753/1781: Gáspár feleségéstől Máramarosb(an) Pestisbenn meghala minden mag nélkül [Renget H; JHb LXXI/9. 279]. 1816: ez minden Mag nélkül régen meg halálozott [Torda; KvAkKt 363].

5. szaporításra való állat; animal de prásilá; Zuchtier. 1587: Ezekben az Dizno Swldeochkekben attunk el 8 fl. 3 d. 62 Hattunk megh magnak Nyolczat [Kv; Szám. 3/XXXII. 7]. 1598: Hatt kosar meh magnak valo [Kv; i.h. 8/IV. 21]. 1647: Vagion Tereiben ... Artan esmet magnak valo No. 11 [Nagyteremi KK; BK 48. 1c]. 1677: Magnak rendelt méheinek fel-verésére, ha kényszeritenék a' méz gyűjtők; processus és poena ellenek [AC 264]. 1681: Magnak valo méh, egy kópúvel Nr. 1 [Vh; VhU 530]. 1700: Vöttem Magnak két Eoreg Eme disnot Flor 10 [Kv; Szám. 40/I. 25]. 1704: ma egy bornyatlan tehenemet ... megöletém, minthogy nem magnak való volt [WIN I, 267]. 1760: Az magnak való majorságokra, jo gondot viseljen a Majomé [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1811: maga kinalt hogy jo féle sertése vagyon végyek malatztot magnak [Dés; DLT 147].

6. átv csíra; simbure, germen; Kern, Keim. 1710 k.: Minthogy Apácza engemet még Keresztúri Pál keze alatt ismert tudta azt, hogy a tudománynak holmi magvai vadnak a fejemben ... Igen örült nekem [BÖn. 552].

7. lényeg; esenjtá; Wesen, Essenz. 1880: Tracs, tracs! Fecsegés. Szó, mag nélkül. Nem is frok többet [PLev. 74 Petelei István Jakab Ödönöz].

8. Isten ~va esenjtá divinā; Wesen Gottes. 1710 k.: a házasságban az ember négyféle; vagy 1. politicus, azaz: nemzetre, ipa, sógor által való szerencsére néz; 2. physicus, szépséget, bujaságot néz; 3. oeconomus, gazdagot keres; vagy 4. theologus, jó feleségre, az Isten magvára vágyódik [BÖn. 754] | Az házassági gyönyörűségben is sokszor nem az Isten magvát kerestem, hanem csak bujaság, fajtalanság és tisztátalanságot űztem [BIm. 1010].

9. virágmag alakú ékszerdész; podoabā de bijuterie de forma unei seminte; blumensamenförmiger Geschmeideschmuck. 1574: Vagion Egy giwrw kibe Basa Rosa magna Vagion [Gyf; JHbK XXI/12].

10. 1705: Ugyan egy Pavlik nevű kapitányt a mostani actuson egy párdubőrös kapitány egy darab érczel hába lútte, ő is amazt, de egyiket sem járta meg a golyóbis hanem csak megsanyarította a magva a tölcséres karabélynak [WIN I, 391].

11. jó ~ ? jóféle ember; om bun; von guter Art. 1840: hát jo mag Kolosvárt miért nem jötél hozzám hogy a' Portekaidot ki fizessem [Dés; DLT 1073].

12. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~va szakad vminek a. elhasználdók; a se consuma/epuiza; verbraucht werden. 1765: Mint hogy a Bab mag el Vesztegettetett volt a jég miatt hoc Anno n(em) Vettetettem hanem a Rideg Sertesek számára hánytatatt s magva szakadt Cub 01 M. 3 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52]. — b. (rossz

pénz) forgalma/használata megszűnik; a fi scos din circulatie; (wertloses Geld) unbrauchbar werden/außer Kurs/Umlauf kommen. 1614: Miel hogy orzagunkban az roz penz illien igen el zaporodot vegeztwk orzagul, hogy affele feier garast ez utan se Ngd ne veressen, se pediglen masnak ... ne legien zabad sohul az Ngd birodalmaban veretnj hanem Ngd veressen io penzt, hogy igi affele roz penznek zakadgion magua [Ks 87 egy-i végzés]. — c. (birtok) örökös nélkül marad; (proprietate funciară) rămîne fără moștenitor; (Gut) ohne Erben bleiben. 1567: En myth attam azth chiak Jo akaratombol attam, Merth annak tellyessel magwa Zakath vala, Mywel hogy En affele Marhan nem kaptam [Kv; BesztLt 28 Bamfy pal losonchy lev.]. 1613/1631: Gergeli Deakne egy volt az szegeni Uass Georgj vrammal, vgj ada azt az Puliony es SzentEgiedi joszagot ... Gergeli Deaknak Uass Georgj Uram Meli ioszaghnak hogy magva szakatt, abban az aghban, ismet vgi szalla vissza Uas Janos Uramra [Kv; WassLt Magiari Antal Szent Gothardi (60) jb vall.].

◇ Szn. 1614: Magh Mihaly pp. Magh Peter lib. [Szentpál U; BethU 106]. 1650: magh Balasne [UiszT 47/1].

◇ Hn. 1671: Az magh patakan leuó malom [Szentimre Cs; EHA].

Ha. 1814: magat [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38]. 1831: magakat [Kv; Pk 6].

maga I. visszaható nm A. emberre von.; referitor la oamenii; in bezug auf Menschen. 1. tárgyként; ca complement direct; als Objekt: saját személyét; pe sine; sich selbst. a. cselekvő igével visszaható igének megfelelő szkokban; in constructi; cu verb activ, avind valoare de verb reflexiv (și pot fi inlocuite cu astfel de verbe); mit einem aktiven Verb in Wortkonstruktionen entsprechend einem reflexiven Verb. Szk: *belopja ~t* belopakodik. 1831: Dávid Antal ... a Boltamba bélopta magát és el lopatt volt 110 Rftakat [A.jára TA; TLt Közgy. ir. 403] * (*belle*)vonja ~t be/lehúzódik vhoza. 1573: Teglas Antal es Balint ... valliak My az hazban estwe hwl az santa hal az azzal mege vonwk Magunkat [Kv; TJK III/3. 62a]. 1653: Azután a vajdáné egy falujába levoná magát az országban, hogy ott teleljen [ETA I, 157 NSz]. 1658: Minden rendek csak bevonták magokat az erősségekben [TML I, 256 Bornemíza Kata Teleki Mihályhoz] * *bízsa ~t vmiben/vmire/vkire* bizakodik vmiben/vkiben. 1619: Én csak az egy igazságban bíztam az egy Istenre magamat [BTN² 372]. 1669: Isten után bizom Kegyelmed jóakarattjában magamat [TML IV, 417 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1672: Kegyelmed atyafiságára bizom azon dologból is magamat [TML VI, 267 Teleki Mihály Nálácsi Istvánhoz] * *elkillopja ~t* lopva suttyomban el/kimegy, lopakodik. 1657: midőn az nagyszombati város mellett lévő templumban szorítottat németekre indulnának éjjel, ekkor is másodsor ugyan az szolga lován előljáróban ellopám magamat [KemÖn. 41]. 1814: gyakran a' midőn a' patak áradott a' Testvéremmel ki loptuk magunkot, s a' kerten által a' patak zugást néztük [Dés; Ks 79. 29. 793] * *ellenére szegzi ~t* ellenszegül. 1786: Az Hetenként szolgálók vagyis kézi munkas Thoroczka Lakosak közül egyet sem tudak ... az ki az maga Szolgálatyát el vonta volna, vagy annak ellenére szegete volna magát [Torockó; TLev. 4/13. 29] * *gyöttri ~t* gyöttrődik, kínlódik. 1667: az ilyen sok mindennapi bosszúság szenvedésiről s kesergetésiről nem akarván magát^a gyötreni azzal, hogy Kegyelmednek

olyan b6 szókkal írjon [TML IV, 149–50 Bánfi Ágnes Teleki Mihályhoz. — ^aÖzv. Rhédey Ferenczné fejedelemné, Bethlen Erzsébetné] * *jobbora fordítja* ~t megjavul. 1663: intem Kegyelmedet, ezután Kegyelmed jobbra fordítsa magát, én is dicsekedhessem az magaviselésével [TML II, 440 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz] * *kinyilatkoztatja* ~t nyilatkozik. 1812: ugy Nyilatkoztatja ki magát Szathmári Anna özvegy Szabadi Joseffné, hogy a Néhai férjével mindig külön Erszényt tartottak [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 15] * *közös-ködsbe foglalja* ~t közösködik. 1580: Baba Georgy Az my nemw keozskedessebe foglalta magát Thar Istwannál, Azt Zent Mihaly napigh wegezze el [Kv; TanJk V/3. 220b] * *megajánlja* ~t befelajánkozik. 1586: Hozzu Jacob vallia, zolgalt engemet Nagy feoben Iaro periben leaniomnak de vgyan megh Ayanla magát hogy lamborul zolgal [Kv; Tjk IV/1. 593] * *megbizza* ~t elbizakodik. 1758: A királyi Com(m)issionak eddig semmi jo gyülmöltsé nem láttatik mert azoltától fogva hogy Déván járt sokkal inkább meg bízták magokat az oláhok, mind tsak hordják a sok instantiát egy másra Károly várra [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosról (H)] * *megköti* ~t makacsodik, megmakacsolja magát. 1759: meg kötötték magokat s nem akartak menni [Hosszútelke AF; Kath.] * *megmutatja* ~t a. mutatkozik vhol. 1671 k.: mikor sacczommal bé jöttél volt Jászvásárra hivattalak szállásomra, hogy mutasd meg magodat és sacczom [A.csemáton Hsz; HSzJP]. — b. bemutatkozik (igaz kivételben). 1664: Nagy István uram ... a mfg iszik, addig hajtja, hogy kitaszítja az oldalát az orrával ... meg is mutatta magát, ki légyen, Rottel uram asztalánál [TML III, 316 Nalácsi István Teleki Mihályhoz] * *megvonssa* ~t vmitől vonakodik. 1594 k.: minden segítsegtwl megvonzak magokath [Dés; DLt 247] * *menti* ~t a. mentekszik. 1563: 1563 esztendőben felettettük meg a várost, és mentették magokat a gonosztevő emberek: hogy a tordai gyűléstől fogva, ezután azért a büniért senki nem kergetheti és nem büntetheti őket [ETA I, 21 BS]. — b. vád/gyanú alól tisztázza magát. 1591: delibatur, hogy heted magawal iamborokkal Menche magat, hogy Nem az eo keze miat holt megh az gyermek, hane(m) egieb betegségben [Kv; Tjk V/1. 57]. — c. mentegetőzik, védekezik vmivel. 1581: Ember Janos ... azzal Menty magat hogy Az varas hatara(n) ne(m) hizot volna barma [Kv; TanJk V/3. 244a]. * *nagyozza* ~t nagyzol, előkelősködik. 1736: Épen nem nagyzották akkor az emberek magokat; urfiak, elévaló fő és nemes emberek, hűsvét másod napján az az vízben vető hétfűn rendre járták az falut, erősen öntözték egymást, az lányokat hányták az vízben [MeiTr 359] * *összeadja* ~t összeszövetkezik. 1705: Ezek osztán hármán összeadván magokat elmaradának és visszaszökteknek, mind az erdőkön jöven Fehérvárig [WIN I, 595] * *reá ajánlja* ~t ráajánkozik. 1610: az Azzony ra aianla magát, hogy ha el oztözik Chiki Simo^a nints mit tenni haza megyen [UszT 20/224 Gregorius Saxopolitanus Minister de Agiagfalua vall. — ^aA férje] * *viseli* ~t viselkedik. 1662: Bosodi igen viseli magát, többen is jószágosodnak a Rédei uram tihay [TML II, 341 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *viseli* ~t vmiben viselkedik vmilyen állapotban. 1599: Eztis tudo(m) mi vtantul fogva hazas ember meg ertt erkolcbe viselj magat Jamborull minden dolgaib(an) [Bh; BLt] * *vonogatja* ~t a. vonakodik. 1623: halazinkat semminemw terehuiselesekre ne kenzericzye azon kwvl az mellyek az Ecclesiahoz

ualo szolgálatok melyekteől eők sem vonogatják magokat [Nagybánya; DLt 348]. — b. húzódik. 1593: az Eötwös vonogatni kezdte magát előre es az Ajton kj mene [Kv; Tjk V/1. 378a Olaz Mihali vall.].

Sz: ~t ki akarja mosdani vmiből kihúzza/menti magát vmiből. 1659: Se Rácz János uram, se Szeptán Ferencz uram, az mint eszmeon veszem, nem azok az emberek, az kik akkor voltak; mindenik ki akarja magát mosdani belőle [TML I, 449 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

b. visszaható igével nem helyettesíthető szk-okban; in constructiō cu verb activ (care nu pot fi înlocuite cu verbe reflexive); mit einem aktiven Verb in durch ein reflexives Verb nicht ersetzbaren Wortkonstruktionen. Szk: *adja* ~t vki alá. 1576: ha más vr Neűe ala adna magát, tehat eo raitok az kezesőkeon megh vehessék az zaz forintot [Dés; DLt 193] * *adja* ~t vki mellé. 1574: Barany Pal, Zaz Andras temeswary Andras azt valliak hogy Nemely Nap egy vasamapon ki leot Adam az varga lazlo hazatwl ... Es aggia Agoston Melle Magat [Kv; Tjk III/3. 345] * *adja* ~t vmi alá a. kötelezi magát vmire. 1756 k.: (A jobbágyok) ketteje közüllők világtalan, és bénaságra jutott állapottyokkal haszontalanokká lévén, nem akarják magokat ... annualis taxa alá adni [Déva; Ks 94. 24. 3]. — b. vminek aláveti magát. 1665: átok alá adom magamat, ha legkisebben is van vétkem [TML III, 450–1 Teleki Mihály Solti Jánoshoz] * *áruktatásba ejti* ~t. 1653: ti pedig az én jótétemért fegyvert fogtatok két úttal, és esküvéstek ellen magatokat istentelenül áruktatásba ejtettétek [ETA I, 85 NSz] * *bátorítja* ~t. 1753: Soholt nem meri a Szék anyira magát bátorítani [Koronka MT; Told. 37/50] * *(be)adja* ~t vki/vmi közé beáll vmilyen közösségbe. 1607: ha vyobban w közözikben magokat nem adnak [Dés; DLt 297]. 1677: A' Városokban Iako Nemesség, ha a' Város közzé magát beadta ... személyében hadban menni ne tartozzék [AC 95] * *bírja* ~t a. vmilyen erőben van. 1662: Édes Uram, Keresinéru! ne feledkezzék Kegyelmed; bizony úgy bának velem, hogy mint az kis gyermekkel, mert én magamat nem bírom [TML II, 235 Vér Judit Teleki Mihályhoz]. — b. vmilyen módban van. 1748: Azt tudom, hogy Szabó legény volt, és tsak vékonyon birta magát [Borb.] * *eladja* ~t. 1614: Adorjan Lőrincz keoszuagj miat atla el magat Gaspar Janosnak [Kövesd MT; BethU 30] * *megígéri* ~t ígéretet tesz. 1574: Marton porozlo Azt vallia hogy ... peter ... Meg Igery Magat hogi ad 100 f(to)t [Kv; Tjk III/3. 320] * *megjeleni* ~t jelenlétét jelzi. 1629: nem regen estue mykor le fekettem volna, jeowe ablakom alá Zabo Mihaly s megh Zeorditue(n) az ablakot megh jelente magát [Kv; Tjk VII/3. 111] * *megköti* ~t kötelezi magát. 1700: Minthogy Bagyoni Istva(n) ura(m) maga beszedvel meg kötözte magát magara vallalvan Kovacs Janos 4. veka Zabjat: tettcet a' Törvény(ne)k legye(n) a' Satisfactio a maga beszedével valo megkötelezese szerint, fizesse meg a' negy veka zabot [Dés; Jk 1700] * *megnemesíti* ~t nemességét elismerteti. 1603: vduarhelyreöl egy nehania mentwnk ala Kolosuarta hogy magokat meg nemesciziek [UszT 17/93 Racz mihalj vduarhely vall.]. * *megrója* ~t önadót kiro. 1698: Anno 1698 Die 16 Juny az Bocz: Céh edgyút lévén a Sok Szűkség miá kellették Magunkat megh ronunk egy egy forintig [Kv; MészC-Lev.] * *pretendálja* ~t vminek tartja/tekinti magát. 1643: En arról eő kgiet assecuralo(m) hogy ha mas ver raitunk kiuit találkoznak, az ki Dobokai Farkas prosapiaibol

ualonak p(rae)tendalua(n) magát az ioszagert eö kgiert uagy posteritassit haborgatnak, mind azok ellen megh oltalmazuk [Kv; Törzs] * *redigéri* ~t igéretet tesz vmire. 1573: Onofrius pallio et Margareta vxor Ana Brassoien(ses) ... fassi sunt hogy mykor Zeoch pal Brassoba Ment volna p(er)leni Zeoch peternewel ... kerte Eotet ez vallot hogy gongiat viselne az kerdén mykor lgerte volna Magat Rea ... Eotet vallotta p(ro)curatoranak az azzony [Kv; Tjk III/3. 182] * *szaladásra veszi* ~t. 1850: az édggyik Katana kardját ki rántván, azzal üttete a meg Támadokat, Kikis azzal szaladásra vették Magokat [Dés; DLt 1320] * *szubmittálja* ~t aláveti magát. 1637: tartozzék Csizmadja Istva(n) az Desi Birak előtt Teörvent allani, es mindenben magát az Teörvennek submittalni [Dés; DLt 398] * *táplálhatja* ~t eltarthatja magát. 1610: az en nio-morult aruaymat ne hadna hanem adna 'a' kiuel taplalhat-na(m) magamat es apro aruaymat [Tövis AF; BálLt 62] * *tarthatja* ~t eltarthatja magát. 1542: chak az keth keth forintal kmed itt voltaba is lsten thwgia mint magunkath tarthatthwk [Fog; LevT I, 20 Olah Balas es Mottnok Layos lev.] * *tartja* ~t vkihez hűz/ragaszkodik vkihez. 1581: Az Vrsten eö zent felsege mikor felsegedet feiedelmwl Eleonkbe mutatta mind felsegedhez mind penig az zegeny meg holt vrunkhoz Azon el kezdeti zere-tettel walo hywseg visselem (így!) es tartottam magamat [Gyf; Törzs.Szentpáli Komis Mihály Báthory Istvánhoz] * *vesztel/vesztegeti* ~t saját veszítet okozza. 1649: ugi latta az Jt hogy fejere kolcziolta kezet es azt mondotta, hogy Jay mint uezstem maga(m)ot [Kv; Tjk VIII/4. 412]. 1707: Forgats Uramtól eö Ngától izent eö Nga, hogy há Portas jön az vár alá annak fol ne adgjam, de ha Derek erő jó ne vesztegessen se magamat sem az több bén valokat, ha-ne(m) adgjam fel a' várat nints mit tenni [WassLt Jrsaj István volt szív-i ub lev.].

c. műveltető igével, az alany szándékosan idéz elő magán állapotváltozást; cu verb factitiv, subiectul provoacă voii schimbarea propriei stării; mit einem faktitiven Verb, das Subjekt ruft an sich selbst absichtlich eine Zustandsveränderung hervor. Szk: *aplikáltatja* ~t alkalmaztatja magát. 1750: in anno 1724 Majusban én magam magam Aplicaltatvan Ezen Koronkai Curiában gondviselőnek még esztendőm el nem telvén meg betegesedtem [Fojfva MT; Told. 29/45] * *alávezeteti* ~t. 1778: Etzken András Uram az uton Sokszor alá vezetette magát mert Sze-meiben meg Vilagtalánodott volt [Albis Hsz; BLv.] * *divorciáltatja* ~t elválasztatja magát házastársától. 1784: Ezek szerént már, ha az I.-nek ellenem való vádolásai igazak lettenek volna, kell vala az I.-nek éntőlem magát legitime divortialtatni [FogE 344] * *eluntatja* ~t az una-lomig elgyötri/kínozza magát. 1669: Én bizony, édesem, igen rosszul vagyok. Az sok kedvetlen dolog szintén el-untatta velem magamat [TML IV, 551 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz] * *faggaszja* ~t gyötri magát. 1667: Édes Bátyám uram, még Kegyelmeteknek vagyon^a csak azokat tartsa meg lsten, elég vigassága lehet Kegyel-meteknek szegényekben ó kegyelme ne faggaszja magát [TML IV, 46 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz. — ^aTi. gyermeke] * *kihányatja* ~t (birtoktól) megfosz-tatja magát. 1701/1720: Vass György Vram engem ... az Jusbol Turbáltatott, és edgyszer s mind magatis^a ki hányatta belőlle [WassLt Greg. Géczi alias Pap de kis Czég (50) ns vall. — ^aRácz Jánost] * *mások nyelvére ülteti* ~t szóbeszédbe keveri magát. 1786: én Pap lévén,

nem akarom magamot mások nyelvekre ültetni [Gernye-szeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez] * *(meg)szolgáltatja* ~t saját szolgálatára kény-szeríti. 1570: Serfeozeo Marton Aztis vallya ... Mondot Benedek ... Neonek az fyay megh zolgaltatom Magamat velek [Kv; Tjk III/2. 138]. 1710: akarta magát szolgálatni erőszakoson [Kv; ACJk 77] * *pópáztatja* ~t pópává szen-telteti magát. 1728: Mihaila magát most nem régen Maramarosban Pópáztatta, s most a Radnóti sokadalomban vólt [Légen K; TL. Szilvási Boldisár gr. Teleki Pálhoz] * *statuáltatja* ~t (birtokba) beiktatja magát. 1668: Székely Ilonának neve belé volté írva ezen loszágokru adatot Do-natiojában vagy nem, es a mellet (!) Statuáltatá azokban magát, es mikeppen? [Szászregén; LLt] * *társalkodtatja* ~t társul, cimborál. 1638/1762: olly dolgokban magát nem társalkodtatja 's elegyitti, melyért derekas és helyyes Suspitiotis magára vonhatna [KvAkKt Mss 263] * *vesze-delmezteti* ~t veszedelembé sodorja magát. 1669: magun-kat mi nem veszedelmesztettjük [KJ].

2. formális tárgyként a visszaható jel. háttérbe szoruló-sával; ca complement direct formal, pierzindu-se sensul reflexiv; als formales Objekt durch Zurückdrängung der reflexiven Bedeutung. Szk: *elkacagja* ~t felkacag. 1808/1809: Jelen voltam a' Tizedes Házánál akkora' mi-dőn a' kérdezett Tiszti Rendelés ... publicaltott, ekkor Pataki István ... az ajton a midőn ki jöve el katzaga magát, azt mondván: Nekem abból senki sem parantsol [Szu; UszLt ComGub. 1753] * *kiforja* ~t átv beír. 1879: Gyors felfogását s — ahol hibát érez — éles boncoló tehetségét sem vonom kétségbe. Ha kiforja magát, mind-ezek értékesíthetők lesznek [PLv. 40 Petelei István Jakab Ödönhöz] * *megeszméli* ~t ráébred/eszmél. 1828: Midőn már ezek^a is feltséperedtek és megeszmelették volna magokat ez aránt, hogy Nagylakon nékiek-is vagyon Nagy Anyok után keresetek kérték engemet atyafiságoson, hogy ütositnám őket ezen dologban^b [Szereda MT; Dob-Lev. V/1144 Ertsei Pál M. Szeredai Refor. Pap Dobolyi Sigmondhoz. — ^aKét árva. ^bAz örökség dologában] * *mulatja* ~t szórakozik. 1669: Magadat, édesem, mulas-sad, ne ülj csak benn [TML IV, 468 Teleki Mihály felesé-géhez, Veér Judithhoz.] * *muzsikáltatja* ~t muzsikáltat magának. 1825: nekem kedvem lévén musikáltattam ma-gamat [Dés; DLt] * *(rá)veszi* ~t rászánja vmire magát. 1672: urunknak penig az mely választ ír Kegyelmed Lázár uramtúl, ha reá veszi Kegyelmed magát az indulásra, specificálja Kegyelmed leveliben, hogy az Lipcseitül küldött leveliben nem írta azt Kegyelmed, hogy el nem megyen [TML VI, 349 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1758: Igen nehezen vettem magamat a tanulásra [RettE 61] * *sípoltatja* ~t sípoltat magának. 1670: tudom aztis hogy sípoltatta magát a' Szolgabiro az uttán ala s fel [Bodola Hsz; BLt] * *találhatja* ~t található vhol. 1597: az azzony soha penig teobe az varosson magát ne talál-tassa, mert ha itt tapasztaltatik sakba bútassek es az vízbe colettessek minde(n) theorwen nelkw [Kv; Tjk V/1. 134] * *utána veti* ~t utánajár, csábítgat. 1758: Húgom Kotsis Ferenczné azt mondá: Hollodé te szép Aszszony, az uram után ne járj utánna ne jártas, ne vesd magadot, melyre azt felelé Csúka Panna ... Nékem nem kell a' te Urad, mert én meg érem az én Urammal [Betlensztmiklós KK; BK].

A címszó 1. és 2. jelentésére számos példa található még igei címszavaink alalt, — külön számmal elkülönítve az ige többi jelentésétől.

3. részeshatározóként; ca complement indirect; als Dativ-objekt: saját személye részére, saját hasznára, ill. kárára; p^{er} s^u sine, in folosul, respectiv detrimentul lui propriu; für sich, zu eigenem Nutzen bzw. Schaden. 1559: Walamely Mezaros penygh az Thewsersegeth walaztanya Maganak, es az Mezarlasnak ellene mond, Annak három Eztendeygh ne legyen zabad Mezarlani [Kv; TanJk V/1. 57]. 1573: Anna Bonciday Gergelne ... vallia hogy ... leo oda Kapa Myhalneis Mond Keresturinak, Az myt leltel magadnak nekem semy bwnem benne [Kv; Tjk III/3. 56–7]. 1618: az az követ nem azért jött volt, hogy sem urának, sem az országnak szolgáljon: ha lőtt volna módja benne, úgy ismerem, magának szolgált volna [BTN² 133]. 1671: Eddig is volt oly dolog, melyben ő nagyságok magok ártottak magoknak [TML V, 455 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1742: egy szoval a ket Ispány ugymint Gál János és Pataki István Uraimék mind egy huron pendülnek tsak magok(na)k keresnek dognak [Méra K; AggmLt C. 12]. 1766: eő Nagysága Szabó Pétert ilyen szokkal fenyegeté: te Péter életteddel jádzol, s akasztó fát keresz magadnak [Kézdisztlélek Hsz; HSzjp Szondák Máttyás (42) lib. vall.]. 1804: Ngod ... bajt magának szántsándékkal ne tsinállyon, ha hol el kerülheti [Szásznfyres SzD; Ks Thuroczy Károly lev.].

Szk: *~nak tart* titokban tart. 1672: Utánna küldtem, visszahozzák ebédig, de ő nem tudja miért. Már mfg bizonyost nem értünk, merre fordul az német, itt ül; de ezt Kegyelmed csak tartsa magának [TML VI, 407 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *~nak tulajdonít* vmit magát okolja vmért. 1661: ha ki szo fogadatlanokodik, s mi esik rajta magának tulajdonicza [Thor. XIV/8 Kemény János fej. nyil.]. * *~nak való* a. önálló. 1561: wk regi wdqtolén fogua nemnemw lüeleek zerent mellyeket ő nekik az my meg holt eleink polgari(n)k ki attanak uoolt magoknak ualo cheht tartottanak uolna [Kv; ÓCART.]. 1629: Mint-hogy immár fiamnak is magának való élő embernek kell lenni ... az res mobilisekből, főképpen az barmokból, ménesből, juhból akarom, hogy fiamnak is maradjon, külön való és osztozásra nem menő része azokban [BTN² 423]. — b. önző. 1705: mikor a gubernátor választása volt, akkor nem ismervén Bethlen Miklós uramat, hogy olyan magának való ember ... a szászokt disponálta volt, hogy ötet válasszák [WIN I, 570] * *bizodalmat vesz ~nak* biztatást kap vhonnan. 1740: Kivántam Mlgos Groff Uram(na)k jelenteni poroncsolván Mlgos Groff Ura(m) egj Levelib(en) hogy az három ... Popák szekereket adgjanak borok ala Igen patakáig; nekiek hirt adtam hogj készek legjenek, de ők most honnet vettenek magok(na)k bizodalmat azt mongják hogj Semmikepen bor utan nem mennek akár mitt cselekedgyek Nagyod (!) vellek [A.árpás F; TL. Mohai Mózes Teleki Ádámhoz] * *feleségülhazastársul elvesz vkit ~nak*. 1614: Hallottam penigh Dengeleghine feleől az feyedelem Zayabol hogy azt Mondotta, Isten eótet Vgy segillye tellyes Zent haromsagh hogy el vesz magának feleségül Dengeleghinet [Meggyes; Vlt 53/5267 P. Keczeghi (45) ns vall.]. 1739: Ns Czép Judith előbszőri Férjétől Özvegyül maradvan, az I. vőtte volt el magának házas Társul [Torda; Tjkt I. 162] * *lármdt csinál ~nak* feltűntést kelt. 1676: Nem tartom tanácsosnak, hogy Kegyelmed mód nélkül lármdt csináljon magának [TML VII, 209 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * *szatiszfakciót vesz ~nak* anyagi kielégítést nyer. 1749: Makrai Ágnes Aszszony eő kglme ... a meg irt kezeseken a 40,

40ven magyar forintokat exequalhassa anyi éró Bonumok nem lévén magokatis incaptivaihassa mind addig mig plenarie satisfactiót vészen maganak [Sövényfa KK; MbK VII. 9].

Sz: *annyi jót kíván vkinek, mint ~nak*. 1619: én még gondolkodom, hogy török jóakarója lehessen keresztyén embernek, hogy csak annyi jót is kívánjon keresztyén barátjának, mint magának [BTN² 383] * *(maga mentiségére) vmivel palástot keres ~nak*. 1632: Mathe Vaidanak abbeli czelekedetit res szèrent my nekünk es resz szèrent Abaza Passanak eő Naganak tulajdonítottak, es magha mentsegere az my nevünkkel kereset palástot maghanak [KJ] * *másoknak inkább mintsem ~nak születtetik*. 1667: Elhiszem, dolga mulása nélkül Kegyelmednek ez meg nem lészen, de másoknak inkább, mintsem magunknak születtettünk [TML IV, 28 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *szerencsét kohol ~nak* szerencsét kovácsol magának. 1841: (Rosi) ha ... nem akar azon nem neki való Urfirol le mondani ... a' melly jo szerencsét koholt magának azzal boldogullyon [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236 Dobolyi Sigmund Dobolyi Bálinthoz].

4. határozóként hat. ragos szk-ban; in constructii adverbiale; in Wortkonstruktionen mit adverbialen Endungen: *~ba foglal* magában foglal. 1802: Az Sombori fu ág két Tertiumanak Excisioja assignatioja harminc hat napokat foglalván magába haromlik egy Sessiora Rh 2 xr 19^a [M.zsombor K; Somb. II. — ^aA felmérésért]. 1841: A' Ketretzek. Ezen Épület magába foglal kétt Sertés, kétt majorság ollat, melly felet még vagy on kétt hizlalo ketretz is [Egeres K; Ks 89] * *~ba rögzít* benne meggyökeresedett. 1814: én tegnapi naponn egész illendőséggel panaszoltam a Szék színin procurator Csipkés Albert Ur ellen, hogy ... még a Szék Szine előtt ellenem már régi magába rögzelt Haragja fel lobbánván ott el kezdette személyemet társololni [TLt Praes. lev. 136 Fodor Mihály ügyv. panasza Csipkés Albert ellen] * *~ba(n) száll* a. jobb belátásra tér. 1622: miuel hogi az teórujn kj meneteli bizonytalan, Czefej Benedek vram magában zaluon, kire ezen Zalanczi Istuan vramat Hogi eő kmgem ne faraztanak czefej Benedek vramat toaub teóruenjuel (!), ez ket ket megh neuezet Zalagos iobagiert hanem teórujn nélkül ezretenek megh Eő kmgem(ne)k [Mihályfa NK; JHb LXVI/11]. 1714: Néhaj Mltgs Ur Jósika Gábor Ur(am) Successori Sok adhortationkra magokba Szálllván condescendálta(na)k attyafiságoson, Szabad jo akarattyok szerént [Nsz; JHb XLV]. — b. bűnbánatod/telkiismeret-vizsgálatot tart. 1710 k.: Szállj magadba, ember! hiszen a király s fejedelemtől sem veszsz minden dolgáról számot ... Miért nem adsz bár csak ennyi tisztességet az Istennek? [BÖN. 476] * *~ba(n) tér* magába száll. 1605: Gombas Newú falumoth ... az en feleségemnek Ziluassi Sophianak hagyom elteigh ... ha magaban terwen hozzam vizza foliamodik [JHbK XXIV/16] * *~hoz hajt* a maga pártjára von. 1658/1799: Barcsai Ákos bejövén Erdélybe ... az ország népét magához hajtá és fejedelemségre felemelék [Mv; EM XVIII, 452] * *~hoz szóltja az Isten* meghal. 1741: Zágoni Ferentzemet Isten magához szollítván 1741b(en) hushagyo után való szeredán, Temettetem akor pénteken [ArJk 44] * *~hoz válthat* a maga számára megvásárolhat. 1629: Zekelj Gyeorgyeot az Attyafiai ... hattak eoreokeoson az hazban, chyak illyen c(on)dtiot adua(n) elejbe, hogy ha az haz el ado lenne, tehat eok azon az penzen magokhoz valthassak [Kv; Tjk VII/3. 24] * *~hoz vesz* a. megvásárol

magának. 1653: Vet magahaz — böcszű szerent ket Tulkot p(ro) flor 13 [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 12]. — b. örökségrészt kezelésbe vesz. 1653: illyen Conditioval vévek penigh ezéket magokhoz ..., hogy valamikor az arva kivannya ... minden pellededés nélkül tartozzek letenni az arvanak s mind a' penzsummat s mind penigh az egyeb ingo bingo jokat és eszközöket [uo.; i.h. 11] * ~hoz veszi az Isten. 1686: Edes fiam Olczi Tamas hogy ha az Isten az én oramat el hoza s magahoz veszen engemet takarics el tisztesegesen [Márkosfva Hsz; HSzjP] * ~nál (el)tart a. magánál őriz. 1655: Tudom aztis hogy á mely ket száz aranyat Ozdy Thamás ur(am) teölle(m) potentiosé el ueön es el tarta maganal egy penzel sem leue(n) eő kegyelmek ados, praetendalua(n) azt hogy ... en eő neki kárt teőttem azert tartya el teöllem [Kv; CarTr II. 905 Steph. Razmany Senior alias Ada(m) (41) vall.]. 1763: égy jó Kantzája ... egy Lova ... el tévellyednek és az Menesi Falus Biro fel-fogja őket 's magánál tartya egj két nap varvan ha Ura találkozik [Udvarfva MT; Told. 44/15]. — b. eltart. 1775: Rhédei Farkasné ... két-három hétig is eltartotta^a magánál Dobokán [RettE 353. — ^aKorda Lászlónét]. — c. magának megtart. 1598 k.: mely feoldet az en Attyam Kenyeres marthon adot volt az meg holt Galpalnak (!) az J.nek az Attyanak tizedebe elny melynek tizedet sok ezteendeoteol fogwa az J. mynekwnk meg ne(m) Atta, hanem maganal tartotta [UzsT 14/47]. — d. magának fenntart. 1667: Az végek állapotján bizony én is igen szorgalmatoskodom és szomorkodom, de az mint Bánfi uram igen helyesen írja, hogy az ország minden autoritast magánál tartván, ő kegyelme hozzá nem szólhat, én is az ő kegyelme voxán vagyok [TML IV, 49 Bethlen János Teleki Mihályhoz] * ~nál maraszt magának tart. 1643: (A) haz helyen penigh akkor mar hazat Epitenek uolt, azt nehay Beczky Andras maganal marasztotta, ugj hogy mast ad erette Jobbat [Mihályfva NK; JHb 39] * ~nál van a. eszméletén van. 1810: szegény Kis Antim mind kinlodik a gyermek irtoztatason el vagon gyengülve mikor magánál vagon alig lehet érteni a szavát | most példának okáért megint ugj tetizik egy perczent éjjel jobban magánál vagon ösméri az embert, fájtattya hol mijét [Buza SzD; JHb Jósika János lev.]. — b. magának (titokban) tart. 1668: Akartam azért Kegeylmednek ezt is értésére adnom, de kérem ... ne is említse, hogy tudja, csak magánál legyen [TML IV, 370–1 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz] * ~ni lehoz/vitet magához lehoz/vitet. 1778: halalok előlt Bartos Martonne Aszszonyom mind edős Leannya magáni mind a kettőt^a levitette es onnan holtak ki | magani le hozok mind a két öreget, es ot tisztessegesen lattak, gondjokat viseltek [Albis Hsz; BLev. — ^aA két szülőt] * ~nul gondol magában gondol. 1618: Die 19 Augusti voltam az dívánba. Magamul gondolám, hogy valamit gratificálkodhassam Ráduly vajdánénál [BTN² 126] * ~nul kivisz vhoval magától kihord vhoval. 1798: Ezen túl, akinek két borjúzó tehene leszen, ad egy szán fát; akinek egy-egy szekér trágyát viszen ki az irt tartó földire ki-ki magánul és egyet Karda István uramul, mindegy kalákaképpen [Jenőfva Cs; RSzF 179] * ~ra fogad magára vállal. 1675: evictiot fogada magara es maradekira [Mezőbánd MT; MbK] * ~ra gondot visel törődik magával, ügyel magára. 1647: ugy visellien gondot magára, hogj touab az teőrueninek haladek ne adassek [Kv; Tjk VIII/4. 198] * ~ra haragít. 1669: Az brassaiak újobban magokra haragítottak urunkat ő nagyságát, mivel ... hivatták urunkat az szokás

szert az város nevével, de azonban tettek ilyen szót magok közt, hogy vagy jú ú nagysága, vagy nem [TML IV, 443 Székely László Teleki Mihályhoz] * ~ra néző magára vonatkozó. 1653: városunkra és magunkra néző dolgot frok itt immár [ETA I, 68 NSz] * ~ra száll a maga szállására költözik. 1775: Ifjúkorában lakott Sombori János gr. Bánffi Dénes úrnál ... Azután az atyja, Sombori János, meghalván, magáraszállott és soha semmiféle diszussából Bánffi Dénes urat ki nem^a [RettE 345. — ^aKimaradt: hagyta] * ~ra vall vallomásban magára vállal. 1840: En csupa csak azért vallottam magamra azoknak^a készítését hogy ... a' Sogorom szenvedés alá ne jöjjön [Uzs; KLev. Molnár Tamás vall. — ^aHamis pénzeknek] * ~ra vállalt a. (át)vállal. 1651: Fileky Borbely Istva(n) magara vallolva(n) fiaynak, gyermekinek, Leainak ... terheket ... ada Nagy Tamas Urunk(na)k ... szőlőjét [Déva; JHb 53]. — b. sajátjává fogad. 1670: Varadj Istva(n) vra(m) is az Salfi Jozsághbol magának ... jussat es keőzit magara vállalva(n) es ki vévén, ada ... Mikola Sigmond Vr(amna)k, Feleségének ... és két ágon lévő maradekinak in perpetuu(m) [Kv; JHbK XXIV. 25]. — c. (munkát) elvállal. 1737: Concludáltatott azis, hogj az Alsó-Porond fel osztassék, olly betsülletes Atyánkfiainak, kik a kertelést magokra vállallják [Dés; Jk 481a]. — d. beleegyeznek. 1671: suspiciora Nemes Ember nem tartozik megh felelni, annalis inkább, hogy mégh az paraszt emberis nem tartozik gyanvra magára vallalni, ne(m) hogy Nemes Ember [Kv; Tjk XI/1. 104] * ~ra vesz a. magára ölt. 1717: Becski Ura(m) ... a mentéjét el vőtte s magára vette [M.köblös SzD; RLt Balogh Mihály (54) ns vall.]. — b. magára vállal. 1567: végezek hog' az nemesség Zaz Sebesnek epetesere az v Jozagokbol minden kapwtol huzon eot eot pynzt ... az eghazbely nemesek kedig hwzon eot eot pynzt aggianak kikkel az Zekelseg is egienle terhet veon magara [SzO II, 212 fej.]. — c. magára von. 1653: Az ország közü bémenvén Básta ... szoll nekik: „Im mostani úttal is elvésem az egész országról a feyvert, és a császár haragját én magamra veszem” [ETA I, 86 NSz]. — d. magára vonatkoztat. 1661: Édes Uram, írja Kegeylmed, tudósítsam, mi felett volt zendülés az asszony s Bánfi uram között? ... Ó kegeylme magára vette az asszony frását, afelett volt valami nehézsége Bánfi uramnak [TML II, 193–4 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. — e. magához vesz. 1847: Ezekre a tekintetes főbíró úr azt mondotta: „Ha nem mered elfogni, mondd meg néki, hogy ... vegyen passust magára, s menjen lakhelyére” [VKp 225] * ~ra vigyáz ügyel magára. 1618: Az Báthori András felől való hírt ne vélje Nagyságod semminek, hanem Nagyságod magára vigyázzon, mert az az hír mód nélkül nem indult [BTN² 135] * ~ra von/vonsz előidéz a maga számára. 1655: Csepreghi Uram alazza meg magát, nagyobb büntetését Jstennek ne vonnya magára [Kv; CarTr II Thomas Ozdi lev.]. 1672: Ujabb elmenetelivel nagyobb törvénybeli nehézséget magára, annál inkább szerelmessire nem vonson [TML VI, 341 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz] * ~tól (el)idegent (érzelmileg) elhidegít magától. 1663: az ország rendei magatul ne idegenesse [KJ]. 1677: A ilyen dologgal idegentfik el mind magoktúl s mind Nagyságodtúl az otthon lakó magyarságot [TML VII, 464–5 Teleki Mihály a fej-hez] * ~tól eltávoztat elkerül. 1819: Minden Mester Ember Szoros kötelességének tartsa Káromkodást, szitkozódást, verekedést, paráznaságot, tolvajságot ... magától eltávoztatni [Kv;

MészCLev.] * *~tól megszakaszt* megvon magától. 1597: Mohy Györgyne Annos Asszony ... vallya ... Janos ... falattytis meg hatta nek] es magatol meg szakasztotta és úgy atta az Daikanak [Kv; Tjk V/1. 135] * *~tól tilt* maguk közül kitilt. 1791/1798: nem tsak hátráltatni kellett min-neküink némely személyek(ne)k bé vételeket, hanem valóság-gal magunktolis kell sokakat tiltanunk [M.bikal K; RAK 27 püsp.kl] * *~val elhítt* bizonyos vmiben. 1664: Ha pedig refractariuskodnak, Kegyelmed el jőjön ide, mentest, mert máris úgy hitették az emberek el magokkal, hogy Erdélyből volna erre való instignatiojok és ... tovább is ott lenni nevelné azon vélekedést az emberek elméjében [TML III, 304 Teleki Mihály Stepán Ferenchez] * *~val nem gondol* nem törődik magával. 1851: szegény Josi ... Ujvárt roszulis volt, de nemis volt tsuda el hült magával nem gondolt tsak engem takargatat [Kv; Pk 6] * *~val számot vet* felméri a helyzetét. 1852: jól számot vét magával [Dés; DLt 866] * *~val tehetetlen* béna, nyomorék. 1628: Az Feleségem penigh feku betegh volt magauval tehetetlen ember volt [Szjk 24] * *felteszi ~ban* elhatározza/ztökéli. 1781: Tumas Adam szörnyü halgato Ember volt, a' mit fel tett magában akar jo akar rosz volt, veghez vitte [Vingárt AF; Mk 34 St. Gyöngyössi (45) pp vall.] * *kitesz ~ért* a legjobbat nyújtja, remekel. 1767: 16-dik Augusti temettett gr. Bethlen Ádámné asszony öccsel-lentiája Kolozsvárat ... igen nagy és díszes halotti pompával. Actorok voltak^a Borosnyai uram vásárhelyi ispótály papja, hatalmas actor ki is tett magáért valósággal [REtE 211. — ^aKöv. a fels.] * *segt ~n* könnyt a sorsán. 1801: magakon segíteni elégtelenek [DLt kv-i nyomt.kl].

Sz. 1738: Rákóczi József ... magától is már fél, rebeg és tart, mint a gyilkos a fa levele zörgésétől, nem tudván ingyen is, mikor terem rajta büntetése [SzO VII, 391].

5. közé, között, közül névutós szk-ban; in constructii cu postpozitii közé, között, közül; in Wortkonstruktionen mit den Postpositionen közé, között, közül: *maguk közé* tbsz-ú alakban: a jelzett személyek saját közösségébe. 1728: Jora Czelozonak ftlven a' Sz. G(ene)r(a)lis a Márkodiak(na)^a és Kendiek(ne)^k kéréseket, hogy könyörgéseket tévő, és gyermekeket tanító Iffiat vigyenek magok közze, meg engedi a' Sz. Grlis [DobLev. V/230. — ^aMárkód és Kendő MT] * *maguk közében* tbsz-ú alakban: saját közösségükön belül. 1666: Kozma Juon az Dupa Piatraj Csudenek hayat zakallat Tepte allata előttünk llyen kezesseket, hogy eő Naga boczjattassa el Teöruenyre magok keözben elseöben tessék kj mind ket felnek igazsaga, s ha ott ne(m) Tetzik vigjek Apellatioba(n) az eő Naga szekjre [Abrudbánya; BK] * *maguk között/közt* tbsz-ú alakban: a. egymás között. 1653: Egykor Székely Mózes hívatá Bogáti Jánost, és magok között ök tudják micsoda contraversia volt, de egykor csak levágatá a nagy jámbor fő embert [ETA I, 65 NSz]. 1818: azt végeztek volt el magak közt [M.fráta K; KLev.]. — b. saját zárt közösségükön belül. 1657: Hatalmas császár oroszlány szemekkel nézi az gyavuroknak mostani magok közt lévő állapotjokat [KemÖn. 184] * *maguk közül* tbsz-ú alakban: a. közülük. 1673: igen panaszkodtak, hogy ha ü nagysága nem bíztatta volna őket^a, valamint tették volna szerét^b anélkül be sem jöttek volna. Már itt egyiket magok közül egy sidónak vagy görögnek zálogban akarták vetni [TML VI, 457 Székely László Teleki Mihályhoz. — ^aA havasalföldi vajda követeit. Péznznek]. — b. saját közösségükből. 1702: magok közül valaszszanak Czéh Mestert, és Dé-

kányt, kik az Czéhet és annak rendit jo modgyaval tudhas-sák Gubernalni [Dés; Jk] * *maguk közül való* tbsz-ú alakban: saját közösségükből való. 1662: De az ellenségnek sem esett vér nélkül a győzelem, mert amint magok közül való nagy rendektől hallatott, alatta háromezernél több veszett el [SKR 611].

6. birtokos jelzőként; ca attribut care arată un raport de posesiune; als besitzanzeigendes Attribut. a. hozzátartozó személy; persoană aparținătoare; zu ihm/ihr gehörende Person. α a birt. szr egyeztetése nélkül. 1601: Az menjett Senniey vra(m) adatott en wele(m) az maga zolgajnak f. 221/40 [Lécfa Hsz; Törzs]. 1771: Székine Kis János Ersoktol hallottam a Piaczon hogy Gázmár György a maga édes Apját és édes Battyját meg verte [Dés; DLt 321. 47a]. 1826: tudom bizonyosan hogy ... Bartos Kelemen Pap Uram Erdöltette maga tselédjei által ezen két Dombol álló helyet [Albis Hsz; BLev.].

β. a birt. szr egyeztetésével. 1625: Sepsi és Kézdi szé-ekben való váraszinkor^a ... ezután magunk arra rendelt bizonyos emberünk által akarván dirigáltatni, hűségtek^b iurisdictionja alol ökök eximáltak [Barabás, SzO 361. — ^aKöv. a fels. ^bSepsi és Kézdi szék rendei]. 1644: ez szasz gyermek bizoni az magam mostoha fiamat gjakorta megh verte [Mv; MvLt 291. 413]. 1758/1792: a Dézmát a magak Urak(na)k adgyák [Fejér m.; Kgy]. 1780: Rosnyai János Bátyám Uram ... Levelet küldett magom Quartillyomra hogy penzit külgym meg [Vargyas U; MbK X. 56]. 1845: Ujjból az a' kérésem a' Tekintetes All Ispány urhoz meltoztat rendelkezni ezen ifiurol, mert még eddig mind magam embereim ügyelték [Nagyak AF; DobLev. V/1251 Dobolyi Bálint Miksa János alispánhoz].

Szk: ~ *akaratán járó* makacs, akaratos. 1717: Haller János Ur(am) is az Frajokot nem igen dicsiri, kivált Persi igen merges es maga akaratyan járo [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből] * ~ *csontja, vére* saját fajtája. 1662: az ország státusi nagy kedvvel, jó reménységgel, nem is hosszas tanácskozással Bethlen Gábort, mint házajok fiát, magok csontjokat, verőket azon 1613. esztendőben 23. die Octobris mindjárt választották vala fejedelemnek | mind a magyar igaz vémek maga véréhez, csontjához, tagjához való szeretete, mind továbbá Váradnak elveszéséből ... következő nagy kár ... azt kívánák, hogy ... Váradot vérek hullásával is oltalmazniok kellene [SKR 93, 627].

b. saját tárgy, állat, dolog; obiect, animal, lucru propriu; eigener Gegenstand, eigenes Tier, eigene Sache. α a birt. szr egyeztetése nélkül. 1503: Cziky vinczenek egy szantto földé zalagban Nallam ... a föld az falu felete (!) a magam kerty Zegyre Jö [Szentlélek Hsz; MNy LX, 105]. 1632: magamnak tavol leteben szolgammal zúnetlen jatzot, niakan czjuggeot es megh egi agibannys halt velle [Szjk 36]. 1839: te a' magad kívánságára egyeztél meg Silvestterrel [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

β. a birt. szr egyeztetésével. 1608: valamelyek volt, vagy keues vagy sok mind egíwt Istén aldasából magok Industriaiokkal kerestek [Kv; RDL I. 85]. 1628: en elis vitte(m) az revigh maga(m) szekere(m) [Tövis AF; Told.]. 1632: Tudom azt is, hogy eccer az magunk házunknál lakunk vala, Baranyai Szabó Tamás is ott vala [Mv; MvLt 290. 79b átrásban]. 1662: jöve hozzam az magom hazomhoz [Árkos Hsz; VK]. 1764: azon sertések(ne)k Nyomat úzvén, az magatok szénátok körül a Tordai hatarban az sertéseknek jeleit meg kapták [Torda;

TJKT V. 199]. 1821: a' két ökrét és Szekeret a magak Há-
tárokra bé akarta verni [Szövérd MT; Kelm].

Szk: ~ *fejére vesz* magára vállál. 1618: Én akkor ismét
hallgatók s monda, hogy: Ezt is az magam fejemre veszem
[BTN² 98] * ~ *feje veszedelmére* saját fejét veszedelmez-
tetve. 1698: (Joh. Szabo alias Hathazi felesége) boszor-
kanyasagával maga feje veszedelmére egygyűt is masutis
kerkedett volna es paraznasaggal vádoltatott volna [Dés;
Jk 269b] * ~ *füleivel hall* fültanúja vminek. 1767: Az
Bukur János verésiről pedig még aztis tudom Mondoni,
hogy magom füleimmel hallottam még Ersek László má-
soknak beszéllette moga szájával azt hogy eős ütette
Bukur Jánost [Betlensztmiklós KK; BK. Udvar András
junior (18) jb vall.] * ~ *javáról gondol* saját hasznára
gondol. 1758: Nékem pedig arra való eszem nem volt,
hogy magam javáról tudtam volna valamit gondolni
[RettE 62] * ~ *képében* saját ügyét képviselve. 1853:
magok es egisz waros kypiben [Dés; DLt 215]. 1640:
Somogi Gergeli Botthazan Lako kolosvar megienek, Egik
uice solga Biraja, es Feő Biro Ura(m)tol Reődeőn kolos
uarmegieben Lako Somlaj Gaspar ur(am) Maga kepeben
Constitualt Szolga Biro [SLt T. 22]. 1826: magak és a
tisztelet Nemes Ecclesia képekben [Bágyon TA; Borb.] * ~
kenyerén tesz a szolgáltatást saját költségén szolgál. 1761:
Minden heten a Siménfalvi vdvarhoz ... gjalog három
három napi szolgáltatást tenni ... magunk kenyerünkön
tartozunk [Homoródsztpéter U; JHBK LXVII/1. 110] * ~
kezéhez vált sajátjává tesz. 1682/1687 k.: a Templom rétit
a Praedikator tulajdon maga pénzén maga kezizhez
váltotta [Karácsonfva MT; MMatr. 79] * ~ *kezeivel* saját
kezüleg. 1665: Én ő nagyságát csak Kegyelmedre re-
leáltam, minthogy magam kezemmel nem irtam, mivel
tudom, bajosan olvasta volna el [TML III, 433 Teleki
Mihály Bethlen Jánoshoz]. 1812: Megengedgy kedves
Barátom hogy magam kezemmel nem irtam [Mv; KLev.]
* ~ *mentség(e)/mentségében/mentségére* a. önvédelem-
ből. 1594: Ghedeo Peter ... Altal Akarta leony Jstwa(n)t
Az eggik hiteos Drabantot, Mely maga mentsegebe chele-
kedet [Kv; TJK V. 68]. — b. öngazolás. 1561: Az ewi-
ues Cehneky (!) minden hadi zerzamokkal. Egy tomyot kel
tartaniok Es bizonios rend zerezt a korwl ielen lenny
Semmy maga mentseg Senkinek abba ne haznalhatuan
hanem ha betegseg [Kv; ÖCART.]. 1847: Háromszáz forint
pengő pénzzel ... az maga mentségére véghezvitetett
esketése Varga Katalinnak [VKp 202] * ~ *napja* névnap-
ja. 1704: Ugyan ma valék ebédén Lázár György uramnál,
amely az asszonynak maga napja vala, úgymind Judit
napja [WIN I, 304] * ~ *nevében* saját nevében. 1850:
jonak láttuk mi ... részes succesorok, a magunk, és részes
még nevetlen árva rokonaink nevekben is ... a Bartok
Adámrol réánk szállott Nagy Enyedi Belső és külső Jokat
egy évi haszonbérbe ki adni [Ne; DobLev. V/1298] * ~
nyelvével/nyelve vallása szerint saját szavaival/szavai
szerint. 1632: Jacobfaluj Baricz Balas megh hagiott eo-
uegie Czutak Anna Azzony teőn my eleőttnk maga
nyelueuel ... illyen vallast es utolsó testamentaria disposi-
tiót^a [Jakabfva Cs; BCs. — "Köv. a hagyakozás].
1637/1639: Gerendely Georgj meszaros tartozik az maga
nyelue vallasa szerent harmincz kett forintal [Kv; RDL I.
111] * ~ *oltalmában/oltalmára* a. önvédelemből. 1575:
az varmegye penzeből fog(adj) huszon öt drabantot
magad oltalmara [BáthoryLev. I, 313–4]. 1582: Martha
Repas Mihalne fassa est ... Latam hog ... meg Akada

czondorayaban Albertnak az Zaz Georg chakannia, es
eowys vg vaga Zaz georgieot maga oltalmaba [Kv; TJK
IV/1. 30]. 1768: A' Molnár meg ijtekezvén maga oltalmá-
ra a bokrokon keresztül szökött a' Nyárádba [Karácsonfva
MT; Told. 3a]. — b. öngazolásul. 1577: ezt ez leuelet
Az mykor Almady Gaspamok es Almady Andrasnak
zwksig lenne magok oltalmara tartozzek ... kezbe adnj
[Szükerék SzD; JHB VII/16] * ~ *szájából hall* személye-
sen tőle hall. 1618: hallván maga szájából való fenyegető-
déseket, azt én Nagyságodnak nem mérem megími
[BTN² 133]. 1758: Kotsis Ferencznének Csenderi Katának
... tulajdon a' maga szájából hallottam, hogy ... Udvar
Istvánnét Csúka Pannát kúrvázta [Betlensztmiklós KK;
BK. Andreas Apáthi (50) jb vall.] * ~ *szemével lát* szem-
tanúként lát. 1716: magam szemeimmel lattom lattom
hogj halva hozák haza [Nagyida K; Told. 22]. 1735: azt
magam szemeimel láttam az szőlőből ... azan kender
földből a dézmát annuatim ki atta az Ur(na)k [Szentegyed
SzD; WassLt Acs György (60) jb vall.] * ~ *szeme szökté-
ben* kb. egy szempillantás alatt. 1819: a' midőn a Fő Por-
tio incassatioja az Falu előtt fel olvastatott volna, tsak
maga szeme szöktében elő álvánn Daróczi János nagy fel-
szóval azt declarálta [WLT Dominale Protocollum] * ~
szükségéért/szükségére saját szükségletére. 1634: ez ket
poharokat az Attya vetette volt maga szüksegejert Zalag-
ban [Kv; RDL I. 105]. 1762: Az utrizalt Berek ... M. Sz.
Gjörgj hatarahoz tartozik Most ... Rosnyai Joseph
Vram Vágattyá és éli maga szükségére [Udvarfva MT; Ks
67. 48. 31].

Sz: ~ *fejében nem nézi meg a gerendát, más szemében
piszkálja a szálkát*. 1752: nékem elég kölcséget, s fáradsá-
gát mortificatiot szerzetek nemély emberek magok fejek-
ben nem nézek meg a gerendát, más szemiben piszkállyak
a szálkát [Kv; Szám. 69/XXVII. 1 Pataki István fb kezé-
vel] * ~ *kosarába kívánja szedni az eper*. 1670: Úgy
látom, maga kosarában kívánja szedni az eperjét s félő,
ez az hasonlós következendő roszaknak ne legyen nagy ome-
ne [TML V, 88 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * ~ *sze-
létől nem ijed meg*. 1758: Bátoraságotam nem volt hol
experialhassam, mindazonáltal úgy gondolkozom magam
felől, hogy magam szelétől nem ijednék meg most is
[RettE 79] * ~ *ha a bolond is valami haszonra való szől, az
értelmes ember ~ javára fordítja*. 1672: Édes Komám
uram, noha nem vagyok méltó arra, Kegyelmednek taná-
csot adjak, mindazáltal ha az bolond is valami haszonra
valót szől, az értelmes ember maga javára fordítja [TML
VI, 190 Nalácz István Teleki Mihályhoz] * ~ *megadja az
árát a ~ vetésének*. 1823–1830: Ez az ember, mikor
hirtelen a kriptába bebújt volna ... olyan nyavalyát kapott,
hogy egynéhány napra meghalt, így adta meg árát a maga
vetésének [FogE 102] * ~ *nem becsületes mádr az, amely
a ~ fészkebe gazol*. 1829: nem becsületes madár az, a'
mely a' maga fészkebe gazol [Kv; MészCLev.] * ~ *a szom-
széd háza égéséből a ~ háza falának izzadását is semminek
nem állítja*. 1662: Az vármegyék, Váradot, Magyaror-
szágnak minémű főbástyája és mintegy ugyan kolcsa
volna, tudván, s a szomszéd háza égéséből a magok házok
falának izzadását is semminek nem állítván, a segítségre
nagy készséggel valának [SKr 627] * ~ *úgy hisz neki, mint
a ~ szívének*. 1657: császár engemet esmét Pozsonban
az cardinálhoz expediála ... az ki kezdetit olvasá csá-
szár írta levélnék ilyen szöki: Úgy hiszek tenéked, mint
magam szívének [KernÖn. 105].

c. saját tulajdonsága, állapota; insuſſire, ſtarea proprie; seine/ihre eigene Eigenschaft, sein/ihr eigener Zustand. **a** a birt. szr egyeztetése nélkül. 1629: eötet senki nem ingerlette rea, hanem Czak maga bolondságabol Czelekette [Mv; MvLt 290. 145b]. 1748: magam betstelensegevel s kárommal esik az dolog [Tövis AF; ApLt 1 Bartos Josef lev.]. 1845: Biro Antal ur palinkát hozatott es minyajunkat megpalinkázott és meg esketett a maga hűségere [Kiskapus K; HG Br. Diószegi lev.].

β, a birt. szr egyeztetésével. 1702: Hus Lato Uraimek penigh magok böcsületek(ne)k Consulatvan ugy Industriaskodgyanak hogy Defectus ez vegezesünk(en) ne tapasztaltassek [Dés; Ks 321]. 1716: ne(m) bízom töbſzer magok emberségekre [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1774: Ezen Jobbagyok nem a Tiszt Uraimék kegyetlenségéért, hanem magok roszaságakért Szöktek el [Mocs K; KS Conscr. 40]. 1812: az magam balond egy Ugyűségemből Levágtom a Méltóságos Udvar Marhájoknak halo Kosárját az Eszténa Dombon [Zágon Hsz; Szentk. II].

Szk: (a) ~ hasznát keresilvadássza saját hasznát hajszolja. 1662: hihető, az ő^a szokások és természetek szerint csak mindkét részről a maga hasznát akarta vadászni, keresni és el is venni [SKr 167. — "A törökök]. 1672: Az magam hasznát az eo Ngok Jovainak meg kisbebbitesevel nem keresse(m) [Uti]. 1749: ő industriaskodott az a tolvaj ereinek csak az maga hasznát kereste [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

d. saját cselekvése, megnyilatkozása; actiunea, manifestarea proprie; seine/ihre eigene Handlung/Außerung. **a** a birt. szr egyeztetése nélkül. 1586: Az Espanok zolgalattia thenne f. 50. Azert valamint eset de az három falubol^a nem veottek Annj hasznot hogy Az magok zolgalattiat kj keresettek volna [Kv; Szám. 3/XXVIII. 6. — "Asszonyfva, A. és F. füle TA]. 1604: Azert azt mondom hogy az maga fogadása zerint enneke(m) az ket eokeorrel megh tartozik [UszT 18/43]. 1772: az I. Groffné engemet, maga méltatlan s ok nélkül valo hurczoltatásával ne vádolhassan [Kük.; JHb LXVII/230].

β, a birt. szr egyeztetésével. 1662: Viszek kegyelmes uram innét velem két jó boér katonát, ha mi oly dolog találkozik ott benn kiről nagyságotat tudostanom kellene magamnak kijöveletemig, arra való léznek [Fog.; TMÁO IV, 37]. 1745: mind az károsoktól való réáesküvése, mind pedig az magok szájak vallása is nyilván bizonyítja, hogy azon említett két kanczakat magok lopták légyen el tolvajul [Torda; TJkT II. 49]. 1826: áltáljában illetlen dolog az, hogy a Felperesek magok bizonyítottak ellenére tsupán réa fogásokkal terhelik az Itélő Birák figyelmét [Ne; DobLev. V/1114. 9b]. 1846: a magok akorattyakat akorják megerősíteni [Nyárádmagyaros MT; MvRLt].

Szk: ~ ajánlása figyelmébe ajánlás. 1551: Kezenethemnek es magam ajánlasanak vtanna, zerethew lenart vram erezetemet K egy emberem [BesztLt 38]. 1572: Kwzwnetunk es magunk aialasat Jriuk te kenek [Sajókeresztúr SzD; i.h. 3715]. 1780 u.: végo inségre jutunk ha tsak a' Királyi Judicium által Thesauriatuſ eleiben panaszunkal tellyes igaz kérésünket nem terjeszti maga hathatos ajánlásával ... kegyes választát várván Torotzkai Bányász Gazdák, Verős Kovácsok, Szén égetők és collaboratorok, közonségesen [Torockó; TLev. 14/2] * ~ jó/szabad akaratjából/akarata szerint saját jószántából, saját

szabad akarata szerint. 1619: Mihalj vram latua(n) az zegenj alapatot, maga io akarata zerint az Ingo hasz eöz-közbelj marhakbol ne(m) kiuna semmy harmadot [Kv; RDL I. 107 And. Junck kezével]. 1637: Csyei Mihalyis magha szabad akarattia szerent obligála magát [Csfskszreda; BálLt 41]. 1767: magunk jo akaratunkbol ugyan a mi Commoditasunkért, más helyre tettük volt a kertünket valami 10 esztendőig [Tótszállás SzD; JHbK XXX/1] * ~ jószántából saját elhatározásából, önként. 1770: az üdö alatt más udvari szolgálatra nem kenszeritettek ha tsak magam jo Szántabol nem segitettem valamit [Babuca Sz; IB. Volgangus Szároz (60) jb vall.] * ~ kényén szeszélye szerint. 1815: hogy maga is pazérollyon, más idegeny Szövtéséges férfi Baráttyátis maga kényén Cziffrann ruházon, ez a Jóságai minden jövedelmiből is ki nem telhetik [Mv; Berz. 21] * ~ szabadságában áll saját elhatározásától függ. 1669: egyeb aránt ha ki uj Irottvánt vagy szőlő hegyet akar fel foghni, az maga szabadság(an) áll [Dés; Jk] * ~ szabadságából (tesz vmit) saját elhatározásából. 1768: hoztak a' meg-töltött nagy erdőből egy egy szekér fát, de ezt is az Sítár engedelméből, Vagy magok szabadságokból hozták nem tudom [Girbó AF; BK. Girbói ir. Györgyin Atym (36) zs vall.] * ~ tetszése saját hajlandósága/kedve. 1658: Édes Öcsém uram, kérem Kegyelmedet ... hogy írja meg magam tetszését az öcsém jószága felől [TML I, 297 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1802: magak tetzésekből adtanak de Törvény szerént nem tartatnak [Aranyosrákos TA; Borb.].

e. a birtokos személyét fokozottan nyomósító szk-okban; in constructii in care persoana posesorului este intărit in mod special; in Wortkonstruktionen, in welchen die Person des Possessors in erhöhtem Grade betont wird: én ~m. 1590: (A föld) vicinussa ... En magam Zina főwem kazalo helyem [UszT]. 1592: mely hely massyk feleol valo wycynosa az en magham eoreksegem [i.h.]. 1658: az Eöczem reszet az en magam saját keresmenjemből töttem enyem(m)e [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1824: szabad vagyok én magam jószágát s allodiumaimot tetszésem szerént használni [M.zsombor K; Somb. II] * mi magunk. 1772: az előbbeni kérdésekben mi magunk itéletit bövségesen ki tettük [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 383] * ő ~. 1570: Balasy laslo az Sala Imre heazatyarol leh vert zendelt az eo maga estalloia heara [Kv; TJk III/2. 60a]. 1603: Ezeket chyellekotte En raytam ez al peres az w maga uduaran Kusmodon uduarhelyszekben [UszT 18/67]. 1701: Minden Mester az eo maga nevét a Posztoban bé szöjje [Kv; PosztCart. 11] * ő maguk. 1589: Annak Eleotte az Eo magok marhaioknak mind(en) Rendbelyeknek zabad Nyomasok es Eleseok volt [UszT]. 1610: Mw es ugy hadtük az w magok akarattikokbol [Berekeresztúr MT; Berz. 12. 92/121] * te ~d. 1710 k.: koronázd meg a te magad munkáidat énbennem, mert én a magamét nem említem, az mind csak bűn [Blm. 1016].

f. csak egysz 3. szem-ű alakban; numai la pers. a III-a sg.; nur in Form Einzahl 3. Pers.: a neki megfelelő, a reá nézve megszokott (dolog); (lucru) corespunzător, obişnuit pentru el/ea; ihm/ihr entsprichende, ihm/sie betreffende gewöhnliche (Sache). Szk: ~ rendin. 1790: A melly Ház-nál a Szőlős Gazdák(na)k, mikor Gyűlése vagy Törvény folyása léssen, akkor ... minden a maga rendin üllyon, és senki Törvény alatt, Süvegiti fejében né tartsa [Karácsonfva MT; Told. 76] * ~ szerében/szerén a saját sora/rendje szerint. 1672: Minden Mester Ember a' maga Szeriben

vegen egy ökröt ... hogy a' Varos Nepe meg ne fogyatkozzen hus dolgabol [Dés; Jk]. 1829: ő, a maga szerin az előtt nem vágott volt [Kv; MészCLev.].

B. állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere: az állat teste, lény; corpul, comportamentul animalelor; der Körper/das Wesen des Tieres. 1. tárgyként; ca complement direct; als Objekt. 1634: Hogi valami rosz erkölczu, fel rugo, vagi ki magát megh ördöglene es el nem mene ember alat, olliat ne talallion venni, vagi farka czavarot, mert Ur alá illetlen es gialazatos az farka czavaro lo [KJ]. 1782: Vádoltatván Damokos István hogy a más ember vetésén járt az ekével. Jurálván rajta, hogy nem szánszándékmal esett, hanem tanulatlankon lévén az ökrei, elcsapták magokat, s úgy futottak félre [Árkos Hsz; RSzF 152]. 1817: a Tyukok közül egy kotlo költött 17 tojásból 16. pislencet, azok ugyan szépen és jól viselik magokat [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint II lev.].

2. határozóként; ca complement circumstantial; als Umstandswort. 1809: Ns Felső Fejér Vármegyében Felső Rákoson keresztül hajtott marhák közül egygy ragado nyavaljában meg doglott é vagy nem? és azon általt hajtott marhák nem hagytanak é magok után valami ragado nyavalját [Bardóc U; UszLt ComCub. 1633].

3. birt. jelzőként; ca attribut care arată un raport de posesiune; als besitzanzeigendes Attribut: saját; propriu; eigen/e. 1745: Az Tehen tsorda tudgya a maga járását [Torda; TJkT II. 7]. 1756: itt Nagy Somkuton^a számos Sertések meg életvén, azoknak szalonnáji s Aporlékjai magok helyekre fel rakatván kevés idő múlva az Udvarból egy szánra raktuk és vittük Balog Mihály Uram házához [TKI Pap Gábor (28) jb vall. — *Szt]. 1766: Tehen Csorda maga szokott helylén járattassik [Torda; TJkT V. 337].

C. növényre von.; referitor la plante; in bezug auf Pflanzen: tárgyként; ca complement direct; als Objekt: 1796: a határunk bizony igen gjarlo mivel három izben a jég eső elrontotta ... a Dohányok ugjan kisarjasztnak de késén vehették elé magokat, de tsak lészen valami kevés [IB. Szent Gerlitzei Nagy Sigmund mezőújlaki ref. pap nyil.]. 1796 k.: Az Ősz Buzák nem igen jól mutatják Magokat, a Szegény emberek sokat ki Szantotan(ak) [Banyica K; IB. Gombos István II lev.]. 1807: Allodiális erdő vagyon egy darab A' Praediumba, a' Bota nevezetű helyen ... ennek a fáját még Baló Bénéámin vágatta le de a' le vágattatás után elé nem vehette magát, mivel mind közönséges falu pascuumának használtatott [Vadad MT; EHA]. 1822: Nagy Kend felül a' Stelnes névű Erdő ... Cziheres, 's bajosan is veheti elő magát, mint hogy a közellévő szomszédfalusiak marháikkal pusztittyák [Cikmántor KK; EHA].

D. tárgyra, dologra, jelenségre von.; referitor la obiecte, lucruri, fenomene; in bezug auf einen Gegenstand, eine Sache, eine Erscheinung. 1. tárgyként; ca complement direct; als Objekt. 1592: 8 Juny Az Varos Towan az foliam el fwrtá vala magát hordattam ganet oda [Kv; Szám S/XIV. 151 Eppel Péter sp kezével]. 1629: Deak Mathe hazától tamadot az tűz ... egykor oztan fel veté magát az tűz [Kv; TJk VII/3. 125]. 1662: Ez vitézlő népnek engedett nyugodalom ideje is eltelvén, hogy az üdő is magát nagy szépen viselné, ottan a Karika útján beindulának s útjokat naponként követik vala [SKR 661]. 1769: valamely helységben a Marha dögi ki ütné magát ... tartoznak az Birák és Esküttek ... jelentést tenni [UszLt XIII.

97]. 1790: a határ ... mint egy által vágja, által viszi magát, az említett ország utonn [Báld K; BLt]. 1808: ha ujj baj adgya elé magát, ujjabban el igazityuk, s a mián tsak atyafiainknak maradunk [F.detrehem TA; Ks 65. 41. 11 Kemény Ignác lev.].

2. részeshatározóként; ca complement indirect; als Dativobjekt. 1710 k.: Példának okáért: egy óra az egész világ megegyezése szerént hatvan percentés vagy inkább minuta azért egy nap huszonnégy óra, véssen hát egy nap magának 1440 percentést [BÖn. 449–50]. 1746: az alsó malomnál a' viz tsinált magának utat [Dicsősztmárton; JHb XIX/8]. 1781: a haritskárul vett osztán azon hely magának nevezet [Algyógy H; JHb LXXI/3. 250]. 1815: Déva felől egy kis árkot vett magának a Maros [Ks 111 Vegyes ir. Tullya luon vall.].

3. határozóként; ca complement circumstantial; als Umstandswort. 1783: (A) Tölgy fa Ajtó mellyékiben vert vas Retsz főre magán lévő vas retesznél fogva szokott Zároltatni [Mocs K; JHbK XXXI/1]. 1805: (A) Plebánus To ... vizenjős lévén ennek nedvességit az én szántás alatt lévő és fel puhított földem mint a spongia magához vési [Kv; Pk 2]. 1829: az Lábom Szárát meg ütöttem egy kevésé akkor Számba sem vetem három vagy négy nap az ütés magába mindig Dolgozt mind adig a mig ki fokasztota a Lábam szárát [F.gezés NK; Told. 7a]. 1864: (A tó) mikor nagy esőzések vannak kiönt, s akkor vét ki magával tengeri csigákat [Egeres K; KHn 195].

4. birt. jelzőként; ca attribut care arată un raport de posesiune; als besitzanzeigendes Attribut: saját; propriu; eigen. 1710 k.: (A hold) a maga világosságát amaz nagyobbtól a naptól veszi [BÖn. 452]. 1730: a Bolya völjgen le jövő Kalba nevű vizét az maga Alveussárol, folyamattyarol, tulajdon a mi Földünköt el árkolván más felé vezették [Fejér m.; JHb XXIII. 46]. 1784: ezután a Királyi parantsolatot maga szoros értelmében kívánván a Tabla meg tartani, meg nem fogja engedni fiatal fákból a Sz.György nap után valo szén tsinálást [Torockó; TLev. 10/4]. 1807: mű pedig azon Testamentam Levelet adtuk ki ezen folyó Esztendőben maga formalitássáb(an) [Sinfva TA; Borb. II Fülepe Menyhárt nyil.]. 1824: Az el pusztult Szőlő hejkek meg vannak most is a' magok régi állapottyakba [Szásznyfres SzD; Ks 79 Conscr. 86].

E. -é birtokjellel fn-i haszn-ban; cu sufix posesiv -é cu valoare de substantiv; mit dem Besitzezeichen -é substantivisch gebraucht: saját vagyona/birtoka, sajátja; avere/posesiunea proprie; sein/ihr eigenes Vermögen/Besitztum, Eigentum. 1619: bizony magam szégyenlem költségért bústani az pasát; azkinek mivel lehetett, magaméból toldottam [BTN² 316]. 1688: engemet hűtés feleségét a' magájéból ötdöfel esztendőtlől fogva semmivel nem tartott, nem táplált [SzJk 231]. 1725: igen bővöcskén elte(ne)k ő kglmek Kolosvárat innen az magunkéból kellett ki potolni [K; TKI]. 1755: így felele ő kglme h-mekkel nem volt mind azonálal, ha elgazlottak is a magamet gazlották [Gysz; LLt]. 1778: jo gazda Embernek ismertem ideiben Etzken Andras Uramot szaporította az Magaét [Albis Hsz; BLv.]. 1816: közölség bfro hely volt a két viz köze is megis abból ... a F. Sinfalvi Közönség 170 öl szélességű 200 hosszúságú Német ölyni hejlet fel szántat, nekünk is azan az után Szabad volt fel szántani a más részét, mint magunket [Várfa TA; Borb. II Rákosi Borbély János, a szék assz. kezével]. 1852: a' magáénak vallott lovat Déésen eskettesse el [Dés; DLt 1066].

Szk: *~éből él.* 1743: hallottam Néhai Folta Ferentz Uramtól hogy mondott ... Sorog nem hadcz békét hogy a magaméből élyek mindenekei tilalmaz [Szentlélek Hsz; HSzJP Balás Jakab (60) pp vall.] * *~ének csinál.* 1724: Hát azt tudodé hogy a' Tutor, nomine Tutoris magáénak csinálván a Gonos Istvánról álló házat, volté ez ellen ... tiltas, Contradictio, vagy Inhibitio? [Ne; DobLev. I/106. la vk]. 1782: Amely regimentje volt, azt az ország állította ... de ő^a addig mesterkedett ... míg magáénak csinálta és hívatott Kálnoki regimentjének [RettE 419. — ^aGr. Kálnoki Antal generális] * *~ének ismer.* 1761: az árpa szalmát meg látván Tiszteletes Uram nem ismeré magáénak leni [F. csemáton Hsz; HSzJP Ambarus Ferentzné Mária (29) pp vall.]. 1815: ezen vallomásmot szorol szora magaménok esmérem és heljben hagyom [Szentimre MT; BalLev. Szentimrei Szabó András aláírásával] * *~ének mond.* 1732: Concordalt volnais azzal akki magáénak mondotta lenni^a [Dés; Jk. — ^aA bárányt]. 1762: bátor-kodtam egészen magomének mondani [O.kocsárd KK; Berz. 4. 0. 34/5] * *~ének tart.* 1700: az Özvegy Gyerőffi Borbára ... ha notabilis kárt és tékozlást téssen, abba az Adosságra tudodik, a mellyet ... magáénak tart Gyerőffi Borbára Asszony [Gyf; Ks 90 gub.]. 1769: Seresterék most hallom magokénak tartsák ezen erdőt de miokra nézve tartsák magokénak nem tudom [Tarcsafva U; Pf] * *~ének tesz.* 1705: Továbbá mondá, hogy Forgách azt mondotta volna, hogy augusztusig magáénak teszi az egész országot [WIN I, 479]. 1778: ezen kis falutskát^a Néhai Némai Márton Uram majd minden poss(ess)oroktól magáénak tette volt [JHbK LVIII/19. — ^aPete K] * *~évé tesz* tulajdonává tesz. 1662: Mintha az ország az egyházi jószágokat szomjúhozván és azokat magáévá akarván tenni ... ugyanis nem a jószágok és örökségek, hanem álnokságok és tökéletlenségek szerzettenek veszedelmet és romlást az országnak [SKr 113–4]. 1724: három versenis jött hozzánk Néhai Czeglédi Szabo Mihályné Asszonjom, s mond, hogi tégjük magunkéva az meg irt házat [Ne; DobLev. I/106. 8 Anna Balog rel. quond(am) Martini Dobolyi (50) ns vall.] * *~évé tett* elfogadott. 1823: Ezen ... feles számu Verős Gazdák által Magokéva tett edgyezést vagy Határozást Magomis helyben hagyom s megerősitem [Gyéréssztkirály TA; TLev. 9/47 gr. Thoroczka Pál aláírásával] * *gondja van rá mint ~éra.* 1669: Az asszonyra ő kegyelmére s egyéb Kegyelmed dolgaira is, úgy mint az magaméra leszen gondom, higye el [TML IV, 476 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *ismeri, mint ~ét.* 1768: Jóll ismértem, ugy mint a magamét azt a szürke kantza lóvat [Kovácsna Hsz; SzentkGy Fr. Kis (29) jb vall.] * *örzi, mint ~ét.* 1804: én a Jozságot el nem pusztítottam vala mint magamét egy őrzem [Adámos KK; Pk 5] * *parancsol, mint ~éből.* 1658: Édes Öcsém uram, ha mire Kegyelmednek szük (!) vagyok, az én házamnál leszen, szintén úgy parancsoljon, mint az magáéból [TML I, 294 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] * *tulajdon ~é.* 1652: De panaszkodok(na)k nyavalyasok, hogy az Tiztek meg az tulajdon magokebolis majd ki rekeztik [Szászlóna K; GyU 124]. 1754: az mult nyáron Donáth Farkas és János Urak az egy házon kívül mindennémű Appertinentiákat, mind tulajdon magokét úgy usurpálták [Ivánfa NK; RLt Samuel Mohai alias Szabo (60) ns vall.].

Sz: *ki-ki elégedjék meg a ~éval.* 1767: kiki elégedjék meg a magájéval [Tóhát Sz; TKhf 21/19] * *más becsületét úgy oltalmazza mint ~ét.* 1671: az Kegyelmed böcsületit

úgy ügyekezem oltalmazni, mint az magamét [TML V, 561 Székely László Teleki Mihályhoz] * *más szemében megkeresi a szálkát, ~éban nem a gerendát.* 1775: más Szemibe meg keresi a szálkát magájéba pedig nem a gerendát [K; CsV].

II. szem. nm 1. (nyomatéktalan) én, te, ő stb., ill. a megfelelő szem. nm-i ragos alakok; (neintárit) eu, tu, el/ea etc., adicá formele suffixate ale pronumelor personale respective; (ohne Nachdruck) ich, du, er/sie/es usw. bzw. die entsprechenden personalpronominalen Flexionsformen. 1573: Magamra is eccher, Ez eleot Ream leot vala hasab fawal vertem ely hazamtól [Kv; TJK III/3. 56–7]. 1586: Magunknak Negi feier kenieret veotek f. 1 [Kv; Szám. 3/XXIV. 18]. 1593: Ahon azon keres, hogy meg tasigalt volna magadot az en szolgál(m) es szolgáló leianiodotis [Szu; UszT]. 1649: az időv kedden ket hete leszen miolta magamat minden Negied Nap a hideg lel [Szentbenedek SzD; Ks 101 Wesselényi Kata aláírásával]. 1656: adot ő Kigyelme magamnak ket oroszlanos talerokat [Kv; ACJK 58b]. 1660: Magam is mondtam volna magadnak, de nem mertem mondani, mert az szolgálád szava mindenkor bizonyosabb előttd [TML I, 581 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1694: Ersoknak egy iobbik Veres Angliaj mentejét mellyet ugyan magunktol vótt volt az nehay edes Atyánk Killyen Mihally flor. 15 Eszi el attam [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1703: Látya Isten magam ió szüvel kíváltképpen az Ngd Udvallására ki mentem volna [Kászon Cs; BfR Kászoni Imreh Diák Apor Istvánhoz]. 1742: Edgy szóp szoknyát magán temeték volt el [A.csemáton Hsz; HSzJP Demetrius Cseh de Also Csemáton (46) ns vall.]. 1797: mikor ide vetődött ... magán pedig Szürke tzondra harisnya és botskor volt [Náznánfa MT; Berz. 3. 3. N. 21]. 1800: El küldöttük Kriza Ferentzet, és Kováts Ferentz ő kglmeket Nagy Csánba ... Magok(na)k napszámát nem fizettünk [Torockó; TLev. 5]. 1818: mivel nagy hideg van, nem Commendálom hogy magatok ultra indulljakot [Kv; Pk 7]. 1846: Dosáné asz(sz)ont magánál kapta, kit is a' fiutksa hívott haza [Kakasz MT; DE 2].

Sz: *~ alatt ellevégja a fát.* 1765: ittenis maga alatt fát vágna le mert ... 2968 vekának kellenék lenni [Kóród KK; Ks 18. Cl. 5]. 1807: producalja ugjan maga Contractussat az Allperes, de azzalis maga alatt a fát el vágja [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1831: Vonutz nem jól beszélsz magad alatt vágod le a fát [Dés; DLt 332. 14].

2. (nyomatékos) én, te, ő stb. személyesen; (intárit) eu, tu, el/ea etc. in persoană; (mit Nachdruck) ich, du, er/sie/es usw. persönlich. 1570: Maga haluan en zolgaim, buday tamas Mikeppen eskwet előttwnk [Nsz; MKsz 1896. 365–6]. 1583: hwthire monta hog semmit Nem zeget sem teoreót Maga [Kv; TJK IV/1. 162]. 1601/1622: En Kabos Sandor Adom emlekezetre kiknek illik, adot Zalanczi Lazlo nekem Eótt szaz ffitot ... kit ... maga(m) vagy maradekim tartozzanak megh adni [Görgény MT; RDL I. 117]. 1636: Bethlen Istwan vr(am) ... mind magunknak el-lenwnk igyekezik, s mind pedig az szegheny hazának [UszLt IX. 75. 2 fej.]. 1715: meg-eskügjék maga vagj cseléde, hogy tehettsége szerent paszorlotta s orzótte [Uzon Hsz; Kp I. 110]. 1732: Edes Felesegem. Ket rend-beli Leveledet vettem en magadot várlak vala job szivel [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez, Kálnoki Borbárához]. 1759: Az Utrizalt gyűrűt magam is Láttam [M.köblös SzD; RLt Rételni (!) Lászlóné Viki Anna vall.]. 1793: eo Nga mentől hamarabb ide szándékozik jőni magais

[O.szilvás AF; DobLev. IV/709 Kovács Sigmund gondv. Szántó Sándorhoz]. 1845: Déesen Lako Fazakas Madarasi Adámnét ... esmeredé? ... járadé azon házat magad vagy gyermekid? [Dés; DLt 502. 1 vk].

3. nem(csak) más, hanem ő (is); nu (numai) altcineva ci (și) el/ea; nicht (nur) ein anderer/eine andere/ein anderes, sondern (auch) er/sie/es. 1598: Akkor pedig azt mondat, hogy ... s(en)kinek ne(m) ighirtel benne; most pedig azt mondat hogy megh(ad) az vegezes eleott ighyrtel volt oda a fyuert [UszT 13/25]. 1609: Voltanak dolgosink ... Magunk^a is ot Naplottunk mert el sem taúozhattu(n)k hogy Az Nap Zamosok heaban ne Mulassak az Napot [Kv; Szám. 12b/IV. 110. — ^aA sáfárpolgárok]. 1634: azonkoz-be(n) tolvay kialtas leon, maga(m)is fel ugra(m), es ki menek [Mv; MvLt 291. 30a]. 1741: A' sok betegségh, nyomoruságh mia adta el Moritz Mihállj azonn bányát, nem ellenzettük sőt magunk keresztük az vévőt [Torockó; Bosla. Borbellj Daniel (45) jb vall.]. 1782: nem csak maga egyedül járt záratlan pinczémbe, hanem ötse, ánya [Ilyefva Hsz; HSzjP]. 1845: Imreh Istvánné Aszszonyinak az ökreit a' Martonosi nemes közönség bé hajtotta, mint ezt magik sem tagadják [Fotos Hsz; HSzjP Gidofalvánn lakó Bójtke Miklós (41) gy. kat. vall.]. 1855: amint látom, s két betes leveliből olvasomis akarunk egyre megy ki magamis szorol szora ugy gondoltam [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/392].

Szk: én ~m. 1562: Esmeth vagon keth halas to kith en Magam chenaltam [Maksa Hsz; HSzjP]. 1630: Magam en nem latta(m) hogy Kalos Giörgy halakra valo keppen uerte volna az feleséget [Kv; RDL I. 19]. 1667: Azon Reven en voltam magam harom egész esztendeigh Révész [Komána F; Ks 67. 46. 24a]. 1776: Engemet magamot küldött a Groffné a M. Praepost Urhoz [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residents in Pago Csokfalva vall.]. * *mi magunk*. 1569/1571: Ez ellen Erdely lenartne azzonion prokator által ezt felelte ... az zabad Sokadalomban holot my magunkis Ielen voltwnk hirunknelkwl minket kérdetlen az my zolgankat meg nem foghattok volna [Dés/Zekelyvásárhely; SLt XY. 24]. 1572: Monda Rado Myhal, Ne Mennyetek wgimond, Ez dyhos Bestyek keozjben, Mert Megh My Magwnkath sem ohatyok tewluk [Damos K; KP. Fomasy Byrthalan jb vall.]. * *ő ~*. 1568: Joannes Kadas fassus est, Az en hazamtol lopoth vala ez azony el Egy ontalat es egy Resz mosart, Annak vtanna ő maga zertzete Meg [Kv; TJK III/1. 231]. 1600: Puelacher Jstwan vram es Hozzw Janos uram fatetur ... az Nagy Bwday Thamas Jowaybol megh eő maganakis iffyw Buday Thamasnak semmi Auiticum haereditariumat az teob oztozo Attyafiai nem atta(na)k [Kv; TJK VI/1. 491]. 1849: ismeremis ötet magát is [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.]. * *ők(k) maguk*. 1585: Catalin Somogy Ianosne vallia, hogy Negy eztendeigh zolgalt oth, es ... eo magokis tiztessegbeljek voltanak [Kv; TJK IV/1. 417]. 1600: 30. Die Juny vittek az Commissarius vrak(na)k Portekayt es eő magokat Szakucarig ezek az Szekerese [Kv; Szám. 9/III. 64 Szabó András sp kezével]. 1755: kéz bé adással magokat obligálták hogy eők magok ráta Portiojokkal contentusok léznek [Ribicsóra H; Ks LXII/17]. * *te ~d*. 1589 k.: hozad ele te magad az penzt [Szu; UszT]. 1631: temagad mondat, hogi el adgja(m) ha veszik imar te magad szidogacz irtette [Mv; MvLt 290. 49a]. 1826: fel hányad azt a' mit te magad adtál [Kv; Pk 6]. * *ti ~tok*. 1592: mely helyet ... tw magattok nem mond-

hattok tieteknek [UszT]. 1619: ti magatok sem hiszitek meg, micsoda ígfreketek tesznek ezek is, most is [BTN² 370]. 1653: Mondjátok igazat, ne hazudjátok, mert ti magatok hívtátok a bassát — nem jöttünk volna ha nem híttátok volna [ETA I, 113 NSz].

Sz. 1761: Bezzeg kitölt rajta szegényen, hogy aki másnak vermet ás, idővel maga is beleesik [RettE 115].

III. szem. nm-szerű nyomosító szóként (fn, mutató nm és szem. nm nyomosítására) az értelmezős szerk-hez hasonló haszn-ban; ca un fel de pron. pers. avind rol de intărire (al substantivelor, al pronumelor demonstrative și al pronumelor personale) in construcții cu apozitie; als eine Art Personalpronomen stehendes Nachdruckswort (zum Nachdruck des Substantivs, des Demonstrativpronomens und des Personalpronomens) in ähnlichem Gebrauch wie in appositionellen Konstruktionen. A. személyre von.; referitor la persoana; in Bezug auf Personen. 1. ő, saját személyében; el/ea in persoană; in seiner/ihrer eigenen Person. 1614: az gazdaasszonnak magának küldtem egy kék sólyát, Istóknak egy kék sólyát kapcástul, az két leányomnak száz dram kék selymet [BTN² 76]. 1653: Székely Mózes magában vakmerő bátor vitéz ember vala [ETA I, 67 NSz]. 1662: Kegyelmed mentest jöjjon az hadakkal maga [KJ]. 1707: olah rődön lako Czigany Andrast, ki fogta el ... maga ezen hatalmaskodo személy jelen volté ? [K; Ks 33. II. 1 vk]. 1784: Rosnyai Ur maga se jött se egyszer se mászor hogy a Jozságbá reponaljan, mégis az arendat p(rac)endálta [Ms; MbK XI. 71]. 1811: el mentem Barabás Miklóshoz à kitis magat nem találtam hon hanem a feleségit [Zágon Hsz; Hr].

Szk: ~ személy(e) szerint. 1662: Azhová maga is személye szerént udvari fizetett hadaival ... sátor alá kiszállott vala [SKr 337]. 1763: En pedig Pántilie Turku magamis személye szerént jelen voltam akkor, midőn a' Malmon tul valo darab resztekítés ... tzövekekkel ki méztatuk [Szecsel Sz; JHb Pántilie Turku (70) jb vall.]. * *~ tulajdon*. 1779: ilyen el-tőkéllett szándékát bizonyoson megértvén magaⁿ tulajdon fel-mentem a' Collegiumba, hogy ollyas Legényt találhassak, kiben a Méltóságos Vrnak Contentuma lehessen [Kv; SLt XXXIX Lázár István nyil.]. 1823–1830: maga^a tulajdon kötött fel a zászlók gombjaira igen széles pántlikát, melyet maga kivartt volt [FogE 259. — ^aA császárné]. * *személy szerint* ~. 1696: Fugadon lako Marina Todert Vas Agnes Aszszonytol eő kgtől Szemelly szerént magától vagy Birája vagy Jobbagya által fel kérték é, fel adták é ... vagy senkitől legitimo modo fel nem kérvén csak meg fogták, ugy vittek el [Fecér m.; WassLt vk]. 1658: Levelere penegh avagy imez amaz izenetire Janos deaknak sem(m)it ne adgyanak, hanem ha személye szerént ithon maga Comparial [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. * *tulajdon* ~. 1629: most szinte ugj lattam veled mint tulajdon magammal az feleségemett [Mv; MvLt 290. 152a]. 1753: az Inctus ... in Specie tulajdon maga volt a potentiarius aki az Csordabol az marhámat el fogta [Torda; TJKt I. 58]. 1806: énnékem egy alkalmazos-sággal tulajdon maga Juhász István az zőts legény beszéllette és mondotta, hogy ... mikor maga Kerekes Márisonál hált, akkoron még senki sem hált ottan [Dés; DLt 250/1808 Szabó Erzsébet (34) korcsmárosné vall.].

2. mások és/vagy ő személye szerint is/sem; alții și/sau el/ea personal; auch andere/und/oder er/sie persönlich/nicht. 1587: az saito Jde hoszasatol ... az fel emleco achiok-nak fiztettem —/82 Az keomieseknek ... Eoted napeg

magokra Jnasokra fiztettem f. 5/20 [Kv; Szám. 3/XXX. 29 Seres István sp kezével]. 1608: Petki Farkasne Azzoniom felele maga, es fiai Petki Istuan, Petki Farkas es egieb maraduai felöl^a [Csicsó Cs; Bállt 60. — ^aKöv. a felelet]. 1682: az Also Janos Ur(am) jobbgyi reaja menenek mas nap, s el vagdalak, el hanjak^a ... Orosz Gergely is maga fel(!) kerdekdek velle [Magyaró MT; Told. 1a. — ^aA malomgátat]. 1779: hogy itt birodalmaskodatt volna Benedek István Ur(am) vagy maga vagy Praedecessora, nem tudom [Bibarcfva Hsz; Hr 1/21]. 1806: az Emptor Mlgs Urat es Aszszant magakat s minden Maradékjokat azonn Erdőnek ... Birodalmába(n) ... Maga Sipos Péter ökigyelme s mind két Ágon lévő maradékja is ... tartazzanak minden időkoron meg-tartani és oltalmazni [Vaja MT; SLt 12. V. 19 Vajai ifj. Sepsi Mihály hites assz. nyil.].

3. nem más, hanem éppen ő; nu altcineva, ci chiar el/ea; kein anderer/keine andere/kein andere, sondern eben er/sie/es. 1614: itt az török császár Portáján bizonyoson magoktól az törököktől értem, hogy az perzsiai had miatt ... igen megfogytokozott volt az török császár ereje [BTN² 55]. 1648: az Too epp uolt, hanem maga uagatta el Bornemisza Lazlo Vram [M.nagygorbó K; JHbK L. 12]. 1734: Székely Ferencz Uram az Atyai Jozsagra maga epitet Pinczet Pájat es egyebeket is [Asz; Borb. II]. 1771: Senkiis más az Batrinai Erdőkhöz nem közölthetett, hanem csak magak az Batrinai Lakosak [Roskány H; JHb 93. XIX. 6]. 1816: mi voltunk a' Műsikusok, bennünket pedig Nem Mások, hanem maga Krakkauém Szegődet meg [Déva; Ks 118 Vegyes ir.]. 1852: Mi a' kamatokat illeti, hogy azokat ki nem fizethetem nem más mint maga a' követelő aszszony oka [Nagylak AF; DobLev. V/1330].

4. a szóban forgó személy jelentőségét fokozó szóként; ca cuvint care întârește importanța persoanei în discuție; als die Bedeutung der genannten Person steigerndes/verstärkendes Wort. 1612/1723: maga Boldisár Pap Vram ment vólt közikben, hogy éltéig közöttök lakjék [HbEk]. 1618: Ezenközben maga szólta az cancellarius [BTN² 174]. 1734: az Urfiak ... mikor diligentia vólt ... maga Idvezült Groff udvarházánál ... Commoraltak [Kv; TKI Steph. Enyedi (41) ns vall.]. 1752: Szekeres lovai mellyeken maga az Ur járt [HSzj fakó al.]. 1761: Lonánis úgy respectáltak s úgy tartottak Groff Teleki Samuel Urat mint magát néhai Mlgs Gróff Teleki Pál Urat [Csáka SzD; TKI]. 1820: Gán Juonné is haraghatik, mert ezt maga a' Bárone verte meg Szolgálója lévén sok károkat téven [Várfva TA; JHb 48 id. Pálffy Tamás (57) ns armalista vall.].

Szk: ~ az (Úr)isten látja/mondja. 1658: maga látja az Úristen, hogy örök Békéhez való föld^a volt mind eddig [TML I, 308 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz. — ^aDetely és Csamahely]. 1662: azt mondja maga az Isten Ésaíásnál, hogy az igaz^a a következő veszedelem előtt szedetettik el [SKr 712. — ^aTi. az igaz ember].

B. tárgyra, dologra von.; referitor la obiecte, lucruri; in bezug auf Gegenstände: a szóban forgó tárgy/dolog jelentőségét/lényegét kiemelő szóként; ca cuvint care scoate în evidență importanța/esența obiectului/lucrului în discuție; als die Bedeutung/das Wesen des genannten Gegenstands/der Sache hervorhebendes Wort. 1666: Privilegiu-mok(na)k háborgatásához nyúlani nem akarunk, hanem csak szintén az mint maga az dolog az Colosvári Uram állapattját meg változtatja ához képest nekünk ez tetszik^a [KvLt I/188 egy-i végzés. — ^aKöv. a végzés]. 1743: eo Nga Gazda Mihály névű Szolgaja ide jöven egy Pecsétes Le-

véllel tilalmaztatta a' Gálfolvi János Uram Sellerit, hogy se magához a Pusztaához se az utánna valo földekhez közt ne tartson [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]. 1798/1799: a' látás objectumáról hitelesen bizonyított maga a' Látás [Torockó; TLv. 5/16 Transm. 421] | ezen Copia magából az Originalis Levélből irattatott [uo.; i.h. Transm. 424]. 1810: magából a Mfvéből a tündöklük ki, hogy ... el adás végett készített egy valójában drága és nem Sorsához illő Secretért [Kv; ACLev.]. 1815: Maga a' Pálinka főző a' Szamos partján van épülve [O.nemegye BN; Ks 77/19 Conscri. 496].

IV. szem. nm megszólításként a bizalmas te helyett; ca termen de adresare in locul adresării familiare te (tu); als Anredeform anstatt der vertraulichen Form te (du). 1574: Nehay Eottwes palne Azt Vallia hogy ... Azomba esmet laigatny kezdy az Annya hogj meg colte(!) vertek az eo fiat abba holt meg ... Az keozben leot oda Zeoch Myhal-neis ... Mond Im Myt Mond Maga Ez eleot mynd az Monda hogi Mirige vagion [Kv; TJK III/3. 386]. 1638: maga tutta rege(n) ked amaz ineket estue danüm dano(m) reggel bano(m) bano(m) [KJ]. 1698: egy napra magat el bocsatom Kis Karacson utan valo Vasarnapjan [Szentlélek Hsz; HSzjP]. 1701: Az Nagj Györgj feleséget szidtak borszorkánnak de maga^a nem tudja az e? neme? [Bordos U; Ks 90. — ^aSimo Mihály]. 1776: ha magának is fog tetzeni Édes szivem Anikom esztet cselekszem [GyL gr. Lázár János lev.]. 1814: Édes Bartalis Ur! ... maga édes Bartalis! által láthatya, hogy kárba nem maradhatak [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Samuelné Fekete Klára Bartalis János inspektorhoz].

V. hsz 1. egyedül, egymagában; singur, singurel; allein. 1653: Másodnap csak magam bemenék a várba ... és valami útsegítséget kérek vala [ETA I, 126 NSz]. 1667: Azt a lovat csak magát ha eladtam volna hatszáz tallérért [TML 115 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1710: maga lévén az főebb tiszt az Társaságban [Kv; ACJK 77]. 1729: Maga vólt egj ā meg kötöztetett személy [Sövényfa KK; TSb 51]. 1772: mindenkor(on) magam udvarlok a Méls Umak s magam administralom, mivel most az világ igen gonosz [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz].

Szk: ~nak lesz. 1658: Rákóczi pedig oda a gyűlésbe nem is ment vala, hanem Szamos-Újvárbán magának lőn egy darabig, és pihenést vőn s nyugovék [ETA I, 166 NSz].

2. egymagában (mások segítségével nélkül); singur (fără ajutorul altora); allein (ohne Hilfe anderer). 1699: magam építetttem minden jóság segejcsege(!) nélkül [Megyesfva MT; Bállt 93]. 1758: Tudam azt hogj az Leanjok magok voltak Gazda Aszszanjok Anjok holta után [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1772: az apjának nem volt annyi tehetsége, hogy taníttassa, hanem maga tanult Kassán amint lehetett [RettE 263]. 1774: azon hordókat ... magam nem győzhettem csinálni [Fületelke KK; LLt Vall. 219]. 1776: Bízván, hogy a procuratorom is segít valamit benne, nem tudván, hogy ő egy cseppet sem tud a poesishez. Azért csak magam estve ... így felelek jól, rosszul, amint lehetett s tudtam [RettE 367]. 1850 k.: A kuthoz való gabonákat 's egyéb apróságokat mind magam állottam ki [Szucság K; RKak 97].

Szk: ~ egyedül. 1640: Vecziniek edgieb ninczen az notalt 15 haz jobbgiokon kívül mellieket az aszszoni csak maga edgiedül bir [Récse F; UF I, 764]. 1646: Szabo Janos Vram ... Pestisben mind fia, s mind penigh az egy

Leanya ... megholtanak im(m)ar cziak maga egyedwl maradvan az feleségevel eggiwt, gyamoltalan es erőtlen lewen, kenzeritetik ... gyamolt es fiat fogadni [Burjános-óbuða K; JHbK XXI/29].

3. csak, csupán; numai; nur, lediglich. 1816: Mértéke ezen Czinteremnek: Kereksége 47. Hoszsza 14, előtte a' belőlle kimaradt küs Piatznak Hoszsza 9. Szélessége 10. magának a' Czinteremnek széless. 7. öl [Vadad MT; UnVJK 187].

VI. ksz 1. noha, holott; deşi, cu toate că; obwohl | pedig, ugyan; dar, gar, aber. 1566: Feoldwnkeon lakok hazához amy rez zanto feold es zenafw Iwtwa vg' mint azon falwbelyek keozwl egyknek. Azt ys kegyelmes Vrunk recusalyak, meg adny, Maga egyenleokeppen meg rotattak azokat az felseged adayara orzag zwksegere [SzO II, 183 a székelv főemberek és lófők a fej-hez]. 1573: Anna nehay Zabo gasparne Azt vallia hogi panaszkodot eoneky puskarne vra Mynemw Nyomorwnt tartja Maga Mind az Eowebeol attyatwl annyattwl maratba vagion az my vagion [Kv; TJK III/3. 169]. 1584: Margit Boczy palne vallia hogi semmit a' borbely chelekedetibe(n) Ne(m) latot sem hallot, maga zonzedsagokba(n) lakom [Kv; TJK IV/1. 334]. 1585: Olaios Zabo Iacab vallia, soha sem hallotta(m) hog Olaios Georgy tize(n) het zaz forinton Atta volna el A' hazat, maga ha kynek kellene ebbe(n) tudny Enys tudhatnek [Kv; i.h. 412]. 1589: az en Vram azt mongia hogi az Ekehez Migien maga egiczer sem migien az Ekehez hanem Herczeg Palnehoz migien eorbe [Dés; DLT 226]. 1601: Makay Lazlo, es Zabo Istwan ... valliak ... Soha semminem eo gonoz hyrt nem hallottunk my Zabo Mathehoz maga regen esmeryeok [Kv; TJK VI/1. 506]. 1606: egyzer az fenjeo kútnalis meg kazalak ige(n) hertelesen s el viuek maga ne(m) edűek volna, hane(m) az Actoro ke [UszT 20/68 Thomas Georgy de Oroszhegy (65) lib. vall.]. 1631: czak az nap ult az hata(n) Nagi Marton s mindjart megh santula az lo, maga nem niargalta [Mv; MvL 290. 58a]. 1633: hus hagio kedden ... en menniek el eo hozzajok Vacsorara ... en ne(m) akarek el menni, nem is menek el, maga valtig erolleti hogi el menniek [Mv; i.h. 118b]. 1647: Az Hauasonn is vagion ket hauasok de az Dezmat rolla az Fejedelem veszi, maga az eleott, az Ura ke uolt [Drassó AF; BK 48. 16]. 1653: miért kell ilyen rettenetes hallatlan idegenségnek lenni ő kegyelmetül oknel kül, maga en ő kegyelmenek soha nem vettem [Sófva BN; Ks]. 1718: Az Kucsma és Czigánj nevű kopo megh dőglött maga minden nap tisztítottak s orvosoljak [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.]. 1747: Esmérem én, semmi tolvajságot (!) nem láttam, nem tapasztaltam, maga nálunk eleget forgottak [Sszgy; HSzjP Szabó Judit (28) vall.]. — L. még BTN² 83; TML I, 54, 162, 276, 471, III, 4, IV, 381, 382, VI, 193.

2. de, azonban, ugyan, hát; dar, insä; aber, denn. 1568: Elisabet c(on)sors Mattei nyerges Anna, c(on)sors Antoni lakatos iurate fassee sünt monda ha penzwnne, maga hyszem nem halok meg, es vgy mondak az attya fyay myt haboritaytok hyszem ha ados marad annyí marhaya hogi meg adhattuk [Kv; TJK III/1. 229]. 1573: Zekeres Iacab azt vallia hogi Eo volt Kakas Andrasnal Azomba Be Ieo puskarne oda ... Mond Kakas myt fizech lo azzon ha egy chatornamat hazam eleol ely vontattad hyrem nelkwl azt se(m) fizetted meg, Mon (!) puskarne Maga ha Meg ne(m) fizette(m) meg fizethete(m) meg [Kv; TJK III/3. 238]. 1631: nem vaga megh maga megh vaghatta volna [Mv;

MvL 290. 233a]. 1640: Még azt mondják, hogy ugyan megfutamodott előtők Nagy Péter maga mezitelen kard volt nálok [Mv; i.h. 291. 233a átirásban!]. 1702: az nagyobbik Fiam Tivadar ... most pedig Olá Andras(na)k hivattya magát maga ne(m) az az igaz neve hanem Szarak Tivadar engem penig tagad hogi nem apja vagyok maga tudgya All Falu és Uj Falu hogi edes Fiam [Göc SzD; WassLt]. XVIII. sz. köz.: monda az Anja én nem bontom^a maga nem tudod hog a' contractusban tartozol nekem [Imecsfa Hsz; HSzjP Aczél Gergely (40) pp vall. — ^aA kontraktust]. 1759: én mondek: Maga mit tudnál? [Kovácsna Hsz; i.h. Sara Köntzei (30) ns vall.]. 1785: jött Hozánk illyen szoval: Maga édes ötsém szájn meg adgy egy kevés Pénzt [Kvh; i.h. Juditna Szóts consors Mosis Nagy (58) vall.]. — L. még BTN² 86, 184, 222, 321; CsH 418; ETA I, 84; TML IV, 74, 284; WIN I, 233.

maga-adta dat de el insuşi/ea insäşi; selbst gegeben. 1714: Barabás Daniel Ur(am) egy forintal iobbittotta az maga atta földet^a [Sszgy; LLt. — ^aCsere alkalmával].

maga-alkalmaztatás magatartás; atitudine, comportare; Betragen, Verhalten. 1705: (: noha egy arany forint volna a' büntetese :) de tekintue(n) a' Legenynek jo maga alkalmaztatásat, es jamborságát, azért hatta a' B: Ceh ad f:1/30^a [Kv; ACJK 61. — ^aA büntetést]. 1795: Ezen szemely nem a' leg főbb születés de az ő maga viselete és szelid maga alkalmaztatása sok nagy fő születéseket fellyül mul [Mv; BfR gr. I. Bethlen Sámuel anyjához]. 1807: Száva Susannának ... igen tsinos maga alkalmaztatása vagyon, és vásott természetével éppen ellenkező maga viselete [DLT 391 nyomt. kl].

maga-alkalmaztató vmilyen magatartású; de o anumită comportare/atitudine/conduita; von irgendeinem Betragen/Verhalten. 1765: Korda György ... kevés tudományú ember, pedig eleget tanítottat Lázár János úr, de jó maga-alkalmaztató s amellet szép jószágú lévén, respectusa volt az országban [RettE 193].

magában I. ksz 1. egyedül, magányosan; singur; allein. 1668: az Dávid deák levelit elküldtem; azt magában olvassa meg Kegyelmed, de csak magában legyen Kegyelmedben, s az levelet hozza vissza magával [TML IV, 277 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1705: Elválván pedig még Szamosfalván túl egymástól, én csak magamban maradék, űk pedig Kolozs felé eltérének [WIN I, 652]. 1782: Bátyya ... mindenkor tsak egyedül magába titkolodva tselekedett [Torda; KW]. XVIII. sz. v.: A vén asszony kosarában, Csak egy felpénz ül magában [EM XX, 498 Sándor János énekgyűjt.]. 1819: Hogy busult, és sínlődet magába nyilvánosságban látható volt [Kv; Pk 2].

2. önállóan; de unul singur, el insuşi; selbständig. 1653: Mihály vajda ... rendelt volt ilyen dolgot magában: mivel hogi néki szép lengyel és rác hadai voltak, hogi azok ... valahun a Cardinalis^a zászlóját és magát lenni esmérík, egyenesen arra menjenek [ETA I, 52 NSz. — ^aBáthory András]. 1774: az ide valo négy Sokadalom Esztendőt által 2000 forintott bé hajt Boroknak el adásával együt a mennyiben három Esztendőtől fogva experialhattam, magamban felis vettem ... az Virág Napi 400 fr. Az Aldozi pedig 500. az Illyés Napi 700 és egy néhány forintokat [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osváth de Zetelaka

(31) rk kántor vall.). 1847: Én magam ez utóbbi felsőbb rendeletet nekik megmagyarázni magamban nem bírván, arra utasítottam, hogy azt maguknak ahhoz értő törvényes személyek által magyaráztassák meg [VKp 169].

3. tsz-ban: maguk közt, egymás közt; între ei; unter sich/einander. 1653: Azért azután a mint magokban titkon elvégezték volt a székely főemberek, egyszersmind egy nap rohantak minden széken reájok és magokban ugyan felregistrálták volt, hogy minden széken kik és kit fogjanak meg és ... az ágyokban lepték őket a kiket felírtanak volt [ETA I, 46 NSz]. 1661: Az török táborról azt beszéli a postám: igen megzördültek magokban, de bizonyi jobban megzördülnek [Szárhegy Cs; SzO VI, 241]. 1690: Galga szultán feles pogánysággal Somlyó felől irumpált Badensis fejedelem ő felsége Szathmár felől utánna nyomulván az hirre is magokban ... panico tenore dissipálódtak [IAMN 327]. 1713: magokban eleve meg edgjezett joakarattjokból adának és ajándékoznak meg hihatatlanul ... Josika Imreh Vr(na)k eo Nganak egj Ház helyet [Torda; JHb XV/10]. 1794: mi akkor nem vettük észre hirtelen magunkba hogy maradtól volna ki valami conscibalatlan vagy fel méretlen közönséges hely [M.bagó AF; DobLev. IV/734. 3b].

4. saját mivoltában; așa cum este; an sich | már önmagában is; in sine; schon an sich selbst. 1678: Fogaras Vára körös környül szelyes vizes árokkal vagyon környül véve, mely árok jól lehet magában forrásos ugyan, mind az által az felső tobolis szoktanak egy csatmán vizet bele ereszteti [Fog.; UF II, 697]. 1780: egy született Cavaliernek maga keze frása magabannis elég securitás [Császári SzD; Ks gr. Toldalagi Kata aláírásával]. 1799: ezen Föld pedig nem az indusztria által lett jóvá, hanem magában jövölt a Föld, mint hogy Orotvány [Backamadaras MT; CsS]. 1806: Doctor Sz. aztis mondja hogy a' kanko ... nem olly irtozasos ros magában, mint azt azután a velle valo bánása az orvosoknak rend szerint el nehezíti és veszedelmessé teszi [Mv; Ks 94 Vegyes ir.]. 1819: Mindazonáltal ezen Határ vizsgálat, melly magában törvénytelen ... nem ellenzette [Császári SzD; WassLt].

5. magától; de la sine; von selbst. 1742: ezen épületek ... is minekutánna el égtenek volna magában sorvadott le [Mv; Told. 15/19]. 1823–1830: Abba^a az ércköveket berakván, alol köszénnel meggyújtják, s bizonyos ideig ég magában [FogE 207 Az elslebeni ércbánya hármormunkájára von. — ^aA kemencébe]. 1835: az Co(mmi)ssárius Vrak semmi előre valo hírtétel nélkül mentenek ki és Jártnak e magába el enyészék mint hibás Jártatás^a [M.dellő TA; DobLev. V/1209 K. Dobolyi Sigmund Kiss Samuel ref. esp-hez. — ^aA eklézsia temetőjének felmérése].

II. *hat. ragos nm* (megnyilatkozását) csak magának szánya; in sinea lui; (seine/fihre Äußerung) für sich. 1574: Katalin Zlatmarj lanosne Egebet Nem hallot hane(m) Zalay Istwan ... Mongia Magaba hogj Meg fogtatom az or kwrwat [Kv; TJK III/3. 371]. 1593: váltig morgodot magában [Szentegyházsoláhfalu U; OfLev.]. 1619: Kire én azért csak egyet sem szóltam, csak nevettem magamban [BTN² 229]. 1644: ugi dörgeolódik vala magaba(n) Nagi Janos, hogi aha ebek nam ugian ream vattok [Mv; MvLt 291. 410a]. 1736: Táncz közben, midőn az fejedelem az mátkájával tánczolt, Sárosi János tanács úr ... azt dúdolta magában: dinom dánom, holnap bizony bánom bánom [MeiTr 339]. 1764: De az Isten nem hagyá büntetlen bennem azt a zúgolódást, mellyel születésekkor, ha nyilván

nem is, magamban zúgolódtam [RettE 163]. 1827: Kimpián Irina annor(um) 14. hallotta ötten nagyon részeg lévén azt mormogni magában, hogy a' Papot meg veri [Nyérce K; KLev.].

magabíró tehetős, jómódú; instárit, bogat; begütert, wohlhabend. 1592/1593: azt az zygetet az Deesi Rethi Malomhoz birtak Aztis tudgia hogy oly maga biro Biresi Christoff Vramnak ra hajtottak eökreóket [Mikeháza SzD; Ks]. 1722: Ez á kopacseli Popá, edgy Jo maga biro Görögnek a Fia [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1735: Beczében Beczei Szekely János Deák nevű Jobbágy Tisztatóm ... igen jó maga-biro Ember vólt, feles Pénze, Buzája, Bora, minden-nevel nevezendő Házi-portekája Szalonai, Hájai vóltanak [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1745: (Réti Pávelt) akkoris jó maga biro Embernek tapasztaltam lenni [Gyeke K; Ks Vall. 14] | Peter Ferencz hat ökrü Jo maga biro ember [Attyha U; UszLt III. 35]. 1751: az elő számlált emberek pedig többire mind két két ökrös alkalmas maga biro tehetős emberek [Koronka MT; Told. 29/51]. 1754: Tudom bizonyoson hogy Nehai T. Komjatszegi Komjatszegi Pal vramnak Édes Attya valt Nehai Nemes K. Komjatszegi Sámuel Vr(am) ... Komjatszezen jo maga biro Magyar emberek [Asz; Borb. II Johannes Arkosi de Szind (69) ns vall.]. — L. még BÖn. 503; RettE 377.

maga-elhitt magahitt; plin de sine, vanitos; eingebildet, selbstzufrieden. 1743: Mivel a' Rützi^a Lakosok közül, egy Néhány maga el hitt nyakas emberek magokat egybecsatolván ... el merültenek a' Törvénytelenységben [Ks 14. XXXVI. 4. — ^aMT]. 1757: instálom Mltgs Grof Uramot méltotassék munkálodni hadd törjék le annak az maga elhitt Emberek szarva [Fráta K; Ks 101 Csetri György lev.].

maga-elkötelezés el/leköteleződés; obligatia sa; Selbstverpflichtung. 1827: Melly pontok szerént maga el kötelezéséről az Arendator Tks Ifiabb Dobolyi Sigmund Uram ezen ... Contractualista Levelünkét más igaz hitünk szerint ki adtuk [Ne; DobLev. V/1128. 2a].

maga-erőltetés efort depus de el insuși; Selbstnötigung. 1708: Tekintetes Nemzetes Haller Judit Aszszony ... Beteg ágyából másokkal emeltetvén fel ő kigyelme magát ... Pálczahoz is támaszkodván nagy maga erőltetésével ... le vezetettvén magát T. Tudos Halász Márton Mostani R. Fintaházi Ecclaesianak Becsülletes Predicatorának bizonyos szállására ... élő nyelvével ... testálá ... egy Fundussát ollyan conditionál hogy minél hamarabb az Becsülletes megye epicsen ra egy Papnak valo Lako épületet [Fintaháza MT; MMatr. 61–2].

magaféle hozzá tartozó; care aparține lui; zu jm gehörig. 1605: minden varosy ember az maga fele dezma borat egy forinton niolch niolcz vedreüel Maganak megh tartozék váltanya [Kv; TanJk I/1. 531]. 1789: Hat azt tudják ... hogy az Bukur Alexa ház helyét Tserélte volna a Féle kiváltot joszág felével vagy csak tulajdon maga féle joszágával Tserelte [Fejér m.; DobLev. III/656. 1a vk].

maga-feledetlen feledékeny; uituc; vergeßlich. 1555: Kerem the k mind vramot hog ... ne velien engemeth oly

maga feledetlen embernek, hog en az k io voltarul es bartsagorol el feletkeztem volna [Gyalu K; BesztLt 5].

maga-gondolatlan I. *mn* meggondolatlan, magáról megfeledkezett; nechibzuit, nesäubuit; unbedacht, selbstvergessen. 1761: magagondolatlan vakmerő bátorság volt benne, mely miá sokszor ... szégyent is vallott, kárt is tett [RettE 116]. 1772: Bogáti ... a Sombori János magagondolatlan informatiojan megindulván, úgy akart, hogy ott senki más ne maradjon Sombori Jánoson és egy Apor Sámuel nevűn kívül [i.h. 283].

II. *hsz* meggondolatlanul; cu nesocotință; unbedacht/besonnen. 1594: ha ennek vtanna az Zaz vrain keozwl valaki maga gondolatlan ... az más felt tizteletlen zoual, vagi oli bozu bezedel ki el twrhetetlen volna, illetve minden kemelles nlkwl az varos zaz Arany forintot venigen raita [Kv; TanJk V/1. 41].

maga-gondolatlanság meggondolatlanság; nechibzuință, nesäubuire; Unbedacht/besonnenheit. 1616: Egi Kovaczj Tiuardu neuo ember ... ada es valla eo magat eorokeos Jobagiul ... ha valamikor maga gondolatlansagabol az eo kegme(ne)k Czierenj Farkas uram es maradeki neue alol el menne el büdosnek ... ezen leuelnek ereieuel hozza niulhasson [JHb]. 1622: tēnek my elēttwnk illien wigezest ... Kowach gergely maga gondolatlansagabol talta (!) wolt el hozny egy zegēdēt wranak kett lowatt [Hsz; Kp I]. 1703: Ha penig valamellyik valamely magagondolatlanságabol a' büntetésen meg nem nyugodnék, tizenkét forint büntetésen maradjon érette [Selye MT; MMatr. 217].

maga-gondolatlanul meggondolatlanul; cu nesocotință; unbedacht/besonnen. 1657: noha én igen addictus valék Bethlen Istvánhoz, de ő ily maga-gondolatlanul cselekedék s hertelenkedék [KemOn. 129]. 1684/XVIII. sz.: Ha valamely mester ember maga gondolatlanul ... az céhet bestelenite(né) ... elmarad az (do)logért méltán ... fél-mesterségen [Dés; DFaz. 12]. 1769: kinek mi jött a' szívére minden tartozkodás nélkül affectuose maga gondolatlanul csak ki kottyantotta [Mny XXXVIII, 208]. 1773: A szegény Teleki Pál úr Doboka vármegyei főispán is meghala ... Mely által megszabadult a vármegye, melyben tudatlanul, magagondolatlanul 18 esztendeig főispánságot viselt [RettE 315].

maga-gyakorlás gyakorlottság; deprindere; Geübtheit. 1662: Rákóczi György fejedeleme nek szép virtusi: egészséges, könnyű lóháti volta, vadászatban, lovaglásban magagyakorlása, józan, tiszta, kegyes élete [SKr 292 Tartalomjelző fejezetcíméből].

magahányó gőgös, kevés; ingimfat, increzut; überheblich, hochmütig. 1710: az a sok barom-, marhahajtó kurucság a magahányó büszke Tompáhy mindjárt megszabadának^a, Feketehalomig mind vágák őket [Csh 379. — ^a1706-ban].

maga-hegedültetés magának való hegedültetés; cintatul la vioară pentru sine; für sich Geige spielen lassen. 1588: Niolcz ora vtan ereős bwnletes Alat senky hazanal, deoseoleoket kialtokat magha hegedewliteseket: Ne zenweggyen, kit Biro vra(m) megh kialtasson [Kv; TanJk I/1. 69].

magahittség önhittség; ingimfare, infumurare; Hochmut, Eigendünkel. 1662: A szerencsének első tekintetében, mosolygásában való nagy magahittség és bizodalom illy kárt tett vala | Másodszor még olly bűnökben is, melyeket eleink alkalmasszerént irto gattak és fogytattak volt a nép közül, minéműek a sok dorbézolások, hejehuják, bujaságok, fajtalanságok, magahittség és magáru l elfelejtkezés^a [SKr 79–80, 713. — ^aFolyt. a fels.].

maga-ígérés elígérkezés; angajament; Selbstvergeben/versprechen. 1664: Kegyelmed levelebből értem, édes Komám uram, dolgaiban való szorgalmasos maga ígérését [TML III, 112 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

magakelletés önkelletés, kelletődés; etalarea propriei persoane; Gefallsucht. 1662: Rákóczi Pál másnap jó reggel kimenne palatinushoz, és hűségetek ... nagy magakelletésével bejelentette vala | Sebessi Miklós, praefectusa nem várván a megélemedett, méltóságosabb, nálánál tudósabb, olvastabb jelenlevő becsületes urak feleletitül, magakelletésébül nagy hízkelde ssel azt felelé^a [SKr 224, 345–6. — ^aKöv. a felelet].

maga-kinyilatkoztatás nyilatkozattétel; declaratie proprie; Außerung. 1797/1799: sokkal világosabbak és meg határozottabbak azon Tanuknak vallomásai, mint sem az All Peres azon maga ki nyilatkoztatását, vagy Illusiora Magyarázhassa, vagy annak más értelmet adhasson [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 413].

magamaga önnönmaga; el insuși; sich selbst. 1592: De hogy Jobbagiul adta volna vagy Attia magau al egygywt, vagy eo maga magat ez Peres Ember azt nem tudgiak, sem hallottak soha [Dés; DLt 235]. 1671: Az mi az élés dolgából Husztot illeti ... keres az maga-magának, ha lsten egészséget ad [TML V, 523 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1691: Minden Speciális Computust tetese(n)^a és mind(en) holnapban G(ene)ral(i)s Computust ha kiben mi fogjatkozást tapasztal kévvántato modon orvosolliya, s maga magától nem orvosolható difficultásokrol az Feo Commissariushoz és Consiliu(m) Statushoz recurrállyon tudositás által [Kv; Törzs Instr. — ^aA stációbéli főkomisszárius]. 1745: ha tollünk nem impediáltatot volna Csimplonjer Dávid, egészszen ki jozonodásig maga magába bele verte voltra késit [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.].

maga-megbúsulás elkeseredés; exasperare; Erbitterung. 1678–1683: az megh büntetesis pedig ne(m) hertelensegel, s maga megh busulasaban legien embernek, mert az olljat gjakrabban megh sokta banni, hanem gondolkodas utan az illendő felelem süksegh [Ks Kornis Gáspár kezével].

maga-meghajítás meghajlás; plecăciune; Verbeugung. 1694: Sokadalom celebráltatott. Itt láttam ... Egy lovat, ki nagy magameghajításával a környülláló seregnek complementumot tött [Kv; KvE 231 VBGy].

maga-meghitt önhitt; increzut, ingimfat; eingebildet, selbstzufrieden. 1770: Igaz az, hogy magameghitt, kevés, gaz és kurvás ember volt [RettE 232].

maga-megismeretlen önismeret nélküli; fără cunoaştere de sine; ohne Selbstkenntnis. 1653: Zolyomi Dávid igen kevély, felfuvalkodott, istentelen, magamegesmeretlen esztelenséggel való ember vala [ETA I, 145 NSz].

maga-megkötés megmakacsolódás; indărătnicire; Sich-versteifen. XVIII. sz. eleje: ha a lő meg tudhatta azt hogy mit vihet végbe, semmit benne el nem mulat, vágást, rugást, hányást, harapást, magha meg kötését [JHb 17/10 lőtartási ut.].

maga-megszégyenlés megszégyenülés; ruşinare; Beschämung. 1657: politicis rationibus indicálám az fejedelmet, hogy simulálna hitelt és kedvességet Bakosnak, mert ha mást praeficiálna, az bosszú, az maga-megszégyenlés és azon jeltől észében vévén kétségben létét annál inkább elvetemednék [KemÖn. 263].

maga-megunt életunt; dezugustat de viaţă, disperat; lebensmüde. 1803: mitsoda maga meg unt Portéka vagyok én, úgy hogy magam magamnak terhére vagyok [Várad; GyK].

maga-megüresíttetés lemondás; demisionare; Verzicht, Entsagung. 1662: ha az ország magának Barcsainak a fejedelemségből való maga-megüresíttetésével ítfelheti, hogy magának megmaradást tanálhat, jó módokkal cedálni, fejedelemséget lehagyni kész volna [SKr 641].

maga-mentegetés mentegetőzés; scuză; Entschuldigung. 1656: Értem azt is, hogy Thuri Mihály levelet írt volna csak magadnak maga mentegetésére, de bizony haszontalan mentegetés az, az szép szín alatt engem bizony megejté [TML I, 35 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1659: Elvettem az Kegyelmed nekem frott levelét, melyben értem az Kegyelmed maga mentegetését, de immár hadd múlték abban, csak ezután ne legyen Kegyelmed olyan idegen [i.h. 440 Veér Zsigmond ua-hoz].

maga-mentegető mentegetőző; de scuză; entschuldigend. 1662: az fejedelemlnek holmi magamentegető frásinak megcáfolási neki^a tulajdoníttatának, ugyan Fogarasban feje elűtetni parancsoltatott vala [SKr 512. — "Nadányi Mihály ítélmestemek]. 1678: Kgd maga mentegető levelét idevaló jövetele felől vettem [TML VIII, 63 a fej. Teleki Mihályhoz].

magamentés mentegetőzés; (exprimare de) scuze; Entschuldigung. 1585: az természet fogaisas lehetetlennek tartia az Ersebet Maga menteset hol az Arniek zeken tudatla(n) veletlen ment Volna el a' giermek es ig leót volna halala [Kv; TJK IV/1. 454].

maga-mentő felmentő; care dovedeşte nevinovăţia sa; freisprechend. 1662: Ismét Barcsai öregebb gróf Csáky Istvánnak írt leveléből magamentő punctumi Rákóczi fejedelemlnek ellene való vádjai ellen [SKr 459].

maga-mérséklés önmérséklés; stăpinire de sine; Selbstbeherrschung. 1834: méltóztasson Nagyságod ezen Tisztnak mindenkben maga mérséklést parantsolni, vagy engemet a Regiussag aolt fel menteni [Bögöz U; IB. Benzedi Sándor ref. pap lev.].

maga-mértéklés önmérséklés; stăpinire de sine; Selbstbeherrschung, Mäßigung. 1662: fejedelem generálissi, hadai, Kassa alá megyen, annak megadása tractáltatik, generális Forgách Ádám kijő belőle, a város megadatik, a fejedelemlnek maga mértéklése népe oltalmazásában [SKr 209 Tartalomjelző fejezetcíméből].

maga-mondott saját maga által mondott; cele spuse de el însuşi; selbstgesagt. 1770: miből tudhatta azt az inctus pásztor, hogy hétfűn dőlt az én tehenem az nevezett helyen az árokba, holott maga a csordával sem járt, hanem Fülébe temetésre, amint ezt a 8-dik, 12-dik és 19-dik bizonyosságaim maga mondott szavaiból világosan felelik [M.hermány U; RSzF 210–1].

magán hsz egymagában; de unul singur, în sinea lui; er/sie/es allein. 1636: Az magától lévő Jehova Isten ... mindeneket magáért tselekedett ... Nem mint ha Ő Isteni felsege magán-is tökéletes ditsőségű és tiszteletű nem volna, és mint ha kívől az ő természet és állat szerént való ditsőseges és tiszteletes voltához még valahonnan és valakitől, több valami járulhatna [ÓGr Aj. 5].

magánakvalóság önzés; egoism; Selbstsucht. 1764: a maga ocsmány magánakvalóságát egészen kimutatá Décsi Zsigmondné, mivel nem úgy viselé magát, mint keserves személy^a, hanem majd mint menyasszony [RettE 169. — "Férje temetésén].

magánáli la el; bei ihm/ihr/sich. 1849: a fiucskaát elhozta Kolozsvárra, de Kelemen Béni ... legkevésbé sem kívánta magamnáli tarthatását [Kv; Végr. Vall. 23].

magánház casă particulară; Privathaus. 1869: Templom nincs, magánháznál tartatik isteni tisztelet [Medesér U; ETF 107. 34].

magánjelenet magánszám; monolog; Soloszene. 1890: egészen ünnepélyes formában esedezem Nagyságodnak, jőjön el estélyünkre, s mondjon el ott egy magánjelenetet [PLev. 153 Petelei István Prielle Kornéliához].

magánkeresmény saját kereset; cîştig propriu; Eigen-erwerb, Selbstverdienst. 1849: Mind azon Butoraim, Köntösseim és egyebek részint a' katona tiszt kedveltem ajándékából, részint magány keresményemből, részint pedig a Kelemen Bénitől kapot pénzből és ajándékokból gyűjtettek | Krisán Mária az általa felemlített portékákat ... részint magány keresményéből szerezgette [Kv; Végr. Vall. 49, 78].

magánkfűll 1. eszméletlenül; inconstient; bewußtlos. 1817: az utrizatusnak soha nem volt, s most sintsen olyan Terhes Nyavallyája, mely Nyavallyában magán kívül legyen [Déva; Ks 116 Vegyes ir. id. Petrucz Ádám (50) col. vall.].

2. az észvesztésig feldúltan; scos din fire; verstört bis zum Außersichsein. 1776: Lattam esketés után aztot, hogy M. G. Lazar Janos Urffi felette Nagy fel haborodással, busulással, szüntelen való nyughatatlansággal vólt, és mintegy vigasztalhatatlan, tsak nem magán kívül Keserves külömbféle panaszolkodásaft is hogy fortélyosan, véletlenül tsalatott meg hallottam [Mv; GyL. Mart. Kamentzki

(38) vall.). 1812: a Groff velünk bé jött az udvarban és ... ottis láttatott egészen magán kívül tétetmek lenni [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.]. 1842: Hogy mások hallottaké a Szo váltásokat, s a' Tktis Hadnagy Úr le motskoltatását a' Háziakon kívül nem tudom — 's alig hiszem hogy a' történetekről tudhasson valamit mert egészen magán kívül volt [Dés; DLT 1452a. 6].

magánkötelezvény obligatio particularis; Privatverschreibung/obligation. 1862: kész pénz, status és magány kötelezvények, egyéb féle drágaságok, házi butorok ágy- és fehémemük ... halálam után egyenesen és kizárólag, Wessely Maria özvegy Stark Károlyné Uraszonynak tulajdonává válnak [Kv; Végr. I].

magános, magányos I. m. 1. egyedül álló/való; singularis, solitar; alleinstehend, einsam. 1688: Causa Földváriensis Meg tekintvén a' sz: Szék annyi időtől fogván valo magános életét a' liga aloll absolvallya [SzJk 225]. 1705: Azt is monda, hogy ... ő soha nem asszonyemberhez való lesz, azért is gondolkozik ő, hogy ő csak valamely magános életre akarná magát fogni [WIN I, 540]. 1764: Illendőbb lett volna talam egy olyan nagy tehetőség magános Úrnak azt mondani, Elég néked édes ötsém ha te fáradsz, legyen enyim a költség [Középlak K; BfR]. 1796: Piros Iuon ... magános Gyermeketlen, már régi Gazda [Déva; Ks 74. VII. 164]. 1867: Szabó István gondnok, okul adván, hogy mint magános ember házi elfoglaltatásai miatt az egyház ügyeinek elég időt nem szentelhet [M. bikal K; RAK 261].

2. különálló; solitar; alleinstehend, separat. 1810: Egy közép nagyságu briliántos rósa gyűrű, körül kerek mint 8 gyémántokból, és a' középben egy nagy magános gyémántból (Solitairéből) álló [DLT 368 nyomt. kl].

3. elhagyatott, pusztá; părăsit; verlassen, öde. 1693: Puskas Istvánnak relatoriájából világosa(n) ki tetczik Batalyus alias Nagy Juditnak az Horvatokkal valo tilalmas és nyilvá(n) valo paraznaságra mutato egy néhány rendbéli conversatiói, ezekkel magános hazban valo rekeszkedési [SzJk 272]. 1823-1830: mint egy minden rendűektől különvált személy úgy éltem, kertben s más különös magányos helyeken magamra andalogtam [FogE 156].

4. magán-; particular; Eigen-, Selbst-. 1662: Rákóczi fejedelem már mint magányos, de a fejedelmi titulussal is egyaránt élő méltóságos személy, csesdi, szatmári, székelyhídi váraiban lakik vala [SKr 485]. 1676: Kiki közülünk tegyen félre magános vindictát s passiót [TML VII, 288 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz]. 1710: Teleki Mihály, mintha egyéb magános dolgai volnának, Béli Pálhoz elmegyén [CsH 115. — '1674-ben]. 1769: kegyelmetek, kik ado Terhe alatt vannak hol égy, hól más helyen égybe Gyűlökeznek ... erre nézve porontsoltatik mindenek(ne)k hogy az afféle gyűlésektől magános tanácskozastol meg szűnnyenek [ÚszL. XIII. 97]. 1850: Kolosvárra bé vittem magános dolgai igazítása végett [Dés; DLT 122]. — L. még RettE 174.

5. önálló; independent; selbständig. 1792: a' királyi kegyelmes Engedelem is, a' hol Száz, kepe fizető Gazdák találtnak, magános Ekklát formálni szabaddá tette [Mv; MMatr. 452]. 1794: mind azokat, valakik az Eklesia akár pénzbeli akár külso vagy belső Jóságait illető, magános vagy a' Collegiummal közös Fundussainak administratio-

járól Számadással tartoznak, haladék nélkül számoltassa [Kv; SRE 311].

Szk: ~ gazda. 1776: Minden magános Gazda ad a' Rectornak az Erdély országi Vékára fél Véka Buzát. Bort Mustul ad 4 Kupából álló fel Vedret [M. goroszló Sz; SzVJK 172].

6. egyéni; personal; Einzel-, persönlich. 1662: mind bűza, liszt, köles, árpa, mind közönségesen való, mind magányos lakosokéval, s borral a vár elég bőven megrakatott [SKr 572-3]. 1665: mi véték, imaginatiók és valami magános praesumptiók és mástul való hamis informatiók szerént determinate valaki felől ítélni, annál inkább sokak felől [TML III, 451 Teleki Mihály Sóti Jánoshoz]. 1724: a Bányára menő ösvenyen fellyül lévő zöld buzát oszszak négy felé egyenlő képpen, ki potolván mindazon által elsőbben az Tar Sigmond magános buzáját (: mint hogy néki keveseb van annyéra mint az Tar János és Tar Mihály magános buzájok:) [Asz; Borb. I]. 1807: Úgy látom, hogy a' bé panaszoltott Agh Josefet az az idétlen képzlődés szerérlé, hogy a' panaszlo Professzor, és Testvérei néhai Dosa Adámnak nem volnának legitimus Gyermekei. Igen, de ezt a' magános képzlődést, meg kellett elébb törvényesen ítéltetni | magános erőszakaskodásokkal is meg támadni meg nem engedetik | meg intetem Agh Josef ő kegyelmét, hogy az erőszakaskodástól szűnnyék meg ... de ezt úgy látom foganat nélkül, mivel magános Jussainak képzlődéseinel fogva Előljároinak a' köz bátorságra intézett rendeléseit meg vetéssel fogadgya [Balázs-telek KK; DLev. 4. XXXVIII].

7. egyeduralkodó; autocrat; allein/selbstherrschend. 1662: A tudósok ilyen igazgatásnak formáit hármát állítnak: aristokratikát ... demokratikát és monarchikát, midőn egy magános fő kezében vagyon a hatalom | midőn a monarchika forma aristokratikával, azaz a magános fejedelem mellé rendeltetett fő-fő tanácsos személyek rendelkezéssel monarchico-aristokratikumma változott légyen, avagy democratico-aristokratikumma — azt megtartani, és a fejetlen lábságot ... nagy szorgalmatossággal kellene távoztatni igyekezni [SKr 69-70].

8. kizárólagos; exclusiv, absolut; ausschließliche. 1657: Ezt azért igen kedvesen vevé palatinus uram, íftlvén csak magános emberségből való cselekedetemnek [KemÖn. 224]. 1690: minekünk egy borozda földet s Retet sem adott vele^a hanem tsak a benn való magános örökseget úgy is birtuk az Atyam halálaig [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25. — 'A házzal]. 1815: nem lésznek a' részesek idegenek hogy azon ki perlett massát mind öszve négy esztendeig az én magános birodalmamba hadják [Béld AF; DobLev. V/979. 1b].

9. személyes, bizalmas; personal, intim; vertraulich. 1671: Már Kegyelmed alkalmaztassa úgy az dolgokat, hogy Radics uramnak ... magános audientiait szerezzon [TML V, 604 Teleki Mihály Naláci Istvánhoz]. 1710 k.: ihol jó Daczó János, Paskó Kristóf bé a házba, s mondják, hogy magános, különös beszédjek vagyon vélem [BÖn. 682].

10. el/visszavonult; retras; zurückgezogen. 1662: A boldog emlékezetű Rákóczi Zsigmond inkább kívánván magános, csendes életet élni, mintsem a nagy gondos fejedelemséget viselni | Öreg Bethlen István pedig Ecsedbe menvén, gyakrabban ott és Huszton magános, csendes életet él vala [SKr 87, 135].

II. fn magánszemély; persoană particulară; Privatperson. 1662: Annál sokkal nagyobb, mint a királyi méltó-

ságot, közönséges országggyűlés s respublica híre s egyező értelme nélkül csak valamely magános, még pedig olyan gyalázatban levők frására, valljon méltán kívánhatta volna-e? [SKr 361–2].

magánosan 1. egyedül; singur, solitar; allein. 1662: Tiszta istenes ember lévén^a ... reggel ágyából felkelvén, s ... estve hálólázában való bemenésekor magánosan is az isteni tiszteletet soha el nem mulatja vala [SKr 293. — ^aI. Rákóczi György]. 1667: ha pedig ő kegyelme magánosan akar hálni, én abban sem tartok ellen [TML IV, 86 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. 1692: Proventus Pastoris ... A mely nyitelen Legény külön magánosan lakik, szánt vét, egész bért ad [Marossztyörgy MT; MMatr. 309]. 1781: (A strázsálás) terhe alól senki immunis ne legyen az egész városban ... hanem a' Birák és tizedesek ... a' belső hivatalban lévők, úgy a' Medicus és Chirurgus és az ollyas özvegyek kik magánosan lakván senkijek nints [Torockó-sztyörgy; TLev. 2/5].

2. egymagában; de unul singur; er/sie/es allein. 1676: Kérem azon is Kegyelmedet, intimálja Urunknak, legyenek mellette az urakban, mert bizony nem jó, hogy csak magánosan vagyon [TML VII, 233 Daczó János Teleki Mihályhoz] | Bizony ha mindnyájan egy szívűek, egy szőrűek volnánk, nem is kellene nekünk csak magánosan is ... attól az némettől félnünk [i.h. 240–1 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1705: kértem azon, hogy bárcsak azok a hadak ne jüjenek vissza, akik elkísírik, de azt mondotta, hogy csak magánosan azoknak nem lehet Magyarországbán quárátélyozni oly kevesen [WIN I, 624–5].

3. négy szemközt, bizalmasan; intre patru ochi; unter vier Augen, vertraulich. 1657: Ezalatt Lónyay megizenvén Catherinának, hogy én nem javallanám az magánosan való szembenléltet ... azonban hívata Catherina [KemOn. 144]. 1672: Nekem megjelentvén ez dolgot Bánfi Sigmond uram által csak magánosan, senki nem vevén eszébe, én uram ő kegyelmének megjelentettem, hogy ő kegyelme rávigyázzon [TML VI, 362 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1705: Ma Keresztési urammal lévén magánosan csak ketten, hozzá elő őkegyelme, hogy nem tudja, mi okon ... nagy kedvetlenségben van az urak előtt [WIN I, 570]. 1752: Midőn először a' Triduale Forum lén Láttam egyszer hogy az urfitt magánosan Tiszt uraimék a' Judicium alatt bé hivatták [Vice SzD; MvRKLev.].

4. egyénileg; personal; persönlich. 1654: kívánta eő Kglme azt teollunk hogy az capitányokat, s más reszről az udvarbirakat praefectusunk után illendő hivataloknak rendit separálnok, az oly dolgokban melylyek nem közönsegsen, hanem külön külön ... nemelyleket és magánosan illetnek [UF II, 90]. 1678: Látja Isten, nincs oly, akire már Kd személyéért nem mentem, sőt olyra is magánosan, akit talán jövődöben nehezen emészthetek meg [TML VIII, 58 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1796: (A privilegiumban) magánosan csak egy személy sem említetik, hanem in Genere a' Communitas, és a Városnak Lakossai [Mv; TLev. 5/16 Transm. 36].

5. magánemberként (közhivatal nélkül is); ca persoană particulară; als Privatperson. 1662: De hihető ebben is az igen okos ifjú^a az méltóságra s elindítandó házasságára vigyázzván ... még most ott kinn levő birodalmakban magánosan való életet tiszt nélkül élni illendőbbnek, méltóságosabbnak állítja vala [SKr 307. — ^aRákóczi Zsigmond]. 1678: Emlékezzék meg kérem mind közönségesen

mind magánosan való sokszori szép assecuratióiról, biztatásiról és discursusiról [TML VIII, 164 Teleki Mihály az erdélyi tanácsurakhoz]. 1680 k.: magánosan ne büntessen [Zágon Hsz; Barabás, SzO 385].

6. önállóan; independent; selbständig. 1722 k.: Szász Fülpes Miolta Tancstol el Szakadván^a magánosan tart Papot Ez a Fizetes Estveli harangozástol ha meg cselekszi edgy edgy kenyer. Esketéstől den. 25. Keresztelestől edgy Tyuk s edgy kenyer [GörgJk 85. — ^aTancstól a XVIII. sz. elején különült el, de 1714 táján csaknem teljesen elpusztult eklézsia volt].

7. egyedül/különállóan, magában; izolát, separat; separat. 1664: Egy Tetczin tafota előruhát magánosan [Beszt.; SL]. 1680: ez^a csak magánosan vagyon az olt vízi között [A.porumbák F; CU 51. — ^aA rét] | Ez kett fellyeb megirt magánosan kiüül való inventált ket kised halas tokon alol vagyon egy öreg halas To is [uo.; Ált Inv. 33–4]. 1685: ada egy kús darabozka pusztá fundust czjak magánosan (: nem leven semmi szanto földek szena füvek szőlők utanna :) [Balázstelke KK; JHb XX/2]. 1692: az Szén egetőben levő falú tilalmas erdején kívül tsak magánoso(n) egy darab tilalmas erdő [A.jára TA; EHA].

8. önmagában; in sine; in sich. 1671: Kende uram frását látom, de az magánosan kevesebbet tenne, de bizony innen mifelőlünk is közönségessé válék az hír, Erdélyre júnék [TML V, 926 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1690: azt az örökséget zallagkeppen 20 forintokban atta vala de szanto földet s retet edgyet sem adott, csak magánosson a benne való örökséget [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25]. 1769: a' mennyi helyet a' melgs Exponens Ur fel fogott a' Falu közönséges helyiből ... az igen kevés volna magánosson Marha Legelő helynek [Lukafva MT; SLt XLVIII. 15].

9. magára (felügyelet nélkül); singur (fără supraveghere); allein (ohne Aufsicht). 1780: az ő Nga Bivalos szekere pedig a Falu végén, magánosson maradván, ot koválygot [Karácsanfva MT; Told. 4] | Az inctus pástor menti magát az utcának szorosságával, és hogy a marháknak egy része előre magánosson vette volna arra útját [Tapolca Cs; RSzF 214].

10. elhagyottan, pusztán; párásit; verlassen, öde. 1687: Itt edgy pusztá Fundus vagyon melyet senkiis nem colál csak magánosson [Bedecs K; WH].

magánosság elhagyatottság, egyedüllét; singurătate; Verlassenheit, Einsamkeit. 1818: én is így irok a' Siberiai csendes magánosságból: Hogy az Ur Isten ... viroszsza fel Szent Márton Pátronussa napjára [Vályebrád H; Ks 103. 67 Gencsi Aloysius krájinik Boznyák Gergely perceptorhoz]. 1823–1830: még a professzornék is panaszolkodnak életekre, azt mondván, hogy mint valami rabságban, magánosságban élnek; férjeiket csak ebédén s vacsorán látják [FogE 225].

magántanuló elev particular; Privatschüler. 1869: Ha catholicus magántanuló nem catholicus tanintézetnél teszi le magánvizsgáját, a hittani vizsgát köteles a kijelölt hittanító előtt letenni, azonban mint magántanuló a vallást tanulhatja máshol is [M.bikal K; RAK 181 püsp. kl].

magánvaló 1. magán-; privat, Privat-. 1662: a nyírt papok közül csak egy magánvaló személynek is a voxmondásban annyi méltósága vagyon, mint egy vármegyének avagy szabad városnak [SKr 109].

2. magában való; de sine stătător; an sich (vorhanden). 1636: (Isten) ditsősege ez egész világon szerén szerte mindeneknek ki hirdettessek ... Nem mintha hamisból igazzá tétetnék ... mert az a tökéletes igazhoz nem kívántatik, hanem hogy az ő magán való igazsága mindek előtt ki nyilatkoztassek [ÖG Ar. 5].

magánvizsga examen particular; Privatprüfung. 1869: Ha catholicus magántanuló nem catholicus tanintézetnél teszi le magán vizsgáját, a hittani vizsgát köteles a kijelölt hittanító előtt letenni [M.bikal K; RAK 181 püsp. kl].

magánzó kb. magányos; singuratic; einsam, alleinstehend. 1867: magánzó nő H(egyesi) Zsuzsánna [Kv; RHAK 227]. 1873: Tófalvi Zsuzsa (: hajadon, magányzó :) 30^a [Kv; i.h. 320. — ^aTi. éves].

magány egyedüllét; singurătate; Einsamkeit. 1853: az olta Miklosan valami Veres himlő ki ütött, mingyárt bé hozták hozzám már itt vagyok elszigetelve Lelkem — csak isten tudja mi unalmas és szomorító nekem e' méla bus magány, hol meg ember szo is alig hallható [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

magányi alk kb. annyi súlyú, mint a szóban forgó személy; de aceeași greutate ca persoana în discuție; so schwer wie die genannte Person. 1573: Anna azzony Nehai Zakan Imrehne ... Azt vallia hogy ... gergel deakne Mond az vranak ... Istwan deakot Ideztem Be, hogi azt hallia az eo vra Mond hogi Azt en Nem Mywelem ha k. Maganye Aranyai adnais Mert en keoteles zolgaia vagion^a [Kv; TJk III/3. 153. — ^aVagyok helyett íráshibából].

magára hsz 1. magányosan, egyedül; singur, singuratic, solitar; einsam, allein. 1699: az rajtunk fen forgo sok nyomoruság miá teljességgel mindenemből ki fogytam minemű nyomoru öregsegi (!) Jutottam Ngod I(ste)nesen meg itelheti; Semmi cseledet nem tarthatok, egyedül magamra nyomorgok [Olasztelek U; UszLt IV. 52 Kolombán Ferenc lev.]. 1793: Nagyságodnak alázatosan jelenen (!), az Feleségem meg halálozván most a Tavaszon házat magamra nem tarhattam, kételenítetttem masodszor is megházasodni [Csicsómihályfa SzD; GyL. Major Todor jb lev.]. 1843: Esmérem Varga Katalint ... Egyszer bcállat magára ezelőtt valami négy évvel Bucumba [VKp 105].

Szk: ~ van a. egymás közt, szűk családi körben van(nak). 1751: többire tsak magunkra voltunk [Marossztkirály AF; Told. 29]. 1817: Mimiék magakra vannak [Kv; Ks 101 Kornis Imre fiához, Lajoshoz]. — b. (állatra von.) felügyelet nélkül van. 1730: néha a' Lovak csak magokra voltanak, néha pedig egy ros Ficzko őrizte [Türe K; Told. 23].

2. el/magára hagyva; solitar, părăsit; verlassen, sich selbst überlassen. 1723: akarván engemet Gyámaltalan árvát csak kurtealni praceptoriummal apeltálták, hogy a perfojás közben az Malam magára el pusztuljan [MbK 163]. 1804: Basa Daniel eő kigyelme Sertéssei ... a két Hágó közt valo helyre ki tsapván, magakra ott alá s fel jártanak s lezengettenek minden pásztor nélkül [Dés; DLT 82/1810]. 1810: mig a Tarlora én által mentem magokra is jártak volt [Dés; DLT 82]. 1834: a Kádbükkire ki menvén a' Guját a' Kádbükkin tsak magára találtam, eleget kia-

báltam a' Guját ott nem lévén reá nem akadhattam [Dés; DLT 332. 8].

3. magában (irányítás nélkül); singur (fără îndrumare); allein (ohne Führung). 1721: az ide bé jövő Regimentekreis szükséges prospicialni, hogy tsak magokra ne masirozzanak; légjen Commissariusok [Ks 18. XCIII gub.]. 1823–1830: Délután 1 óraker classisban exponáltak, 2 óraker szabadon voltak, s magukra leckét tanultak, vagy expositióra készültek [FogE 124].

Szk: ~ hagy. 1764: sokszor a dolgozokat magakra hagyván ő idebé Szarka Urammal ivutt [Kóród KK; Ks 19. I. 6]. 1809: a' kantza igen elfáradva, izadva vagyon és gözől ... Mivel ivutt voltis, magára hagyták a' kantzát és viradtig meg dőglött [F.rákos U; Falujk 41 Sebe János pap-not. kezével]. 1823–1830: A stílust magyarul lediktálták, periodusra, versre materiát adtak, s azzal az auditóriumba bezárván, magunkra hagytak [FogE 95].

4. önállóan; independent; selbständig. 1698/1750 k.: a mely Nótelen Legény(ek) senkit nem szolgal(na)k, mások fizeteseken nintse(ne)k, hanem magokra vag(y)nak és magok kenyereken es kereseteken él(ne)k ... azok tartozának fél bért fizetni a Praedikatorok(na)k [RGyLt A. 12]. 1774: vagyan itten egy vas mivelő Jobbágy Czigány Kováts Simon nevezetű van még ezen kívül más ennek Unokaja Kováts Siga nevezetű, kiis a másíknak Szokott segélleni nem ollyas vas mivelő hogy magára dolgozhassék [Mocs K; KS Conscr. 28]. 1800: Ifju házos koromba nekem tő szomszédom volt Popa Juon, és az Attya Popa Gligor, Kikkelis égyüvé fogtuk marháinkat nem lévén nekem erőm, hogy magamra szánthassak, véle kellett izimboralnom [Déda MT; Told. 12/113]. 1823–1830: Minthogy pedig ottan cébbe állani nem akart, magára sem dolgozhatott, udvari szabónak állott id. báró Bánffy Farkas úrhoz [FogE 61].

5. (mások tudta nélkül) a maga hasznára; in folosul lui (fără știrea altora); zu seinem/ihrem Nutzen (ohne Kenntnis anderer). 1781: Deliberatum utz fateálja egy az társaság közül, hogy ahol az inctus magára deszkáját eladta, az után ott is kereste a zekéit, ha ott hadta volna [Taploca Cs; RSzF 123]. 1816: A' miolta én a tiszelt Báro Ur Ó Nságának Regiussa vagyok tudom bizonyoson hogy Sohult Magára az Exponens nem méretett gabonát [Mezőmadaras MT; Born. XVb Szalai Sándor (29) ns vall.].

6. magától; de la sine; von sich auch. 1823–1830: Gálaszoknyájok a régebbi úriasszonyoknak oly kemény volt, hogy ha felállították magára megállott, mint a tyűkborító vesszőketrec | Ezeknek éléhozza gróf Bethlen Elek, hogy szerezzenek nekem egy feleségnek való leányt, mert én olyan élhetetlen vagyok, hogy magamra meg nem tudok házasodni [FogE 65, 297].

7. egymagában, külön; singur, separat; er/sie/es allein, gesondert. 1749: Kús Gyalu Vas tsak magára nr. 1^a [Kóród KK; Ks 18/XCII. 20. — ^aFels-ből kiemelve]. 1787: Egy asztal fia tsak magára Dr 12 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 8]. 1792: (A város) az emberi emlékezetet fellől haladott időktől fogva az Hid Vám szedésnek ususaban volt, mely usust hogy Helységünk valamely Privilegiumon fundálhattott ... Archivumunkban tsak magokra heverő Királlyi függő Petsétek könnyen hihetővé téznek [Zilah; Borb. II]. 1823–1830: Fakultások szerint vagynak itten a könyvek elrakva, hanem Cicero, Tacitus, Homeros

s még vagy két régi auktorok, minthogy sokból állanak, külön vagynak rakva magakra [FogE 183].

8. (ételről) más ételfélével nem társítva; numai mincare a respectivă (altceva nimic); (Speise) mit anderen Speisen nicht gepaart. 1778: itassanak vele hivesetskén sok szöke Savót, fött Szilva Levet magára [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub.]. 1823–1830: Hanem az ordát magára is, téstába is sütvé, úgy a tehéntúrót is józfűen megeszem [FogE 204].

9. egymagában (mások nélkül); numai el singur, allein (ohne andere). 1812 k.: elvitte ekkor ezen magára menő kotsiban mind azon köntösököt melyeket a Groff tsináltatott volt [IB. Takáts Jozsefné Ersébeth (28) t-t-né vall.].

10. ~ *hagyatik* elhanyagoltatik; a fi negligat; vernachlässigt werden. 1765: Vallyon azon seb curálatotté illendőképpen vagy magára hagyotván á seb az gondviseletlenségből következett el mérgesedése okozta a' halált? [Torda; TJKt V. 261].

maga-ráadás megátalkodás; perseverență in ceva; Verstocktheit. 1662: Első véteknék ez históriákban találjuk a bűnre teljességgel való magaráadást [SKr 701].

magáraláló magányos; singur, solitar; einsam. 1762: dél tájb(an) egy magara valo ember, gyalog lévén, gyujtott az fen forgo helyen bokrot és azon tűz harapazat ki [Torda; TJKt V. 108].

magas, magos I. mn 1. inalt; hoch. 1662: (A fej.) az hegyek között igen magas kőszikla tetőn egy pusztá várát is adván nekik^a, azt is idővel megépítették [SKr 125. — ^aA habánoknak]. 1735: az napkeletre nező oldaloknak tsak nem hasonfele a' magos bérzen le vonatott eke borozdálás szerint: a' Torma és Josika Részre ... juta [Mezőcsán TA; Bom. X. 7]. 1736: Pinár, mostani ujj néven Várhegy^a nevű Falunak, az Felső vagy hegyen lévő resziben, ugyan Várhegy nevű magos Domb hegyen vagyon Nobilitaris fundussuk [CU XIII/1. — ^aMT]. 1744: insinualtatotta Az R. Gubernium aztis hogy az előtt szalmák hordattottak (gy!) a magas hegyekre [ApL 4 Árkosi Benkő Raphael, Imreh József Apor Péterhez Nsz-ből]. 1747: ott meg térvén a' Méta az Erdő szélén egyenesen le a' nagy Árkon által egy nagy magas Dombig [Nagyida K; Told. 27]. 1800: fordul a' Határ Kődd felé egy ki tettző magass Hegyre [Benedekfva Sz; Bfr II. 58/21 Bósházi Szilágyi Mihály (50) col. vall.]. 1864: (A) Likas ... legmagosabb Csucsán egy meg mérhetetlen üreg található [GyHn 43].

Hn. 1759: A Magos Perkőn belől (k) [Lázárfva Cs].

2. magasan fekvő; la mare altitudine; hoch liegend | mederek; abrupt, cu pantă repede; steil. 1662: papokat rendelt a nép közül a templomokba, és aki neki tetszék, azt választja vala, hogy lenne magos helyeken való kápolnáknak papja [SKr 706]. 1736: melly Telek fekszik, szép eminens prospectus, magos, rolla minden felé messze láto ... helyen [Várhegy MT; CU XIII/1. 87]. 1770: magosabb helyen vagyon a Triffulyestiek ujj Malmok a régi Malom ároknál [Nagyrápolt H; JHb XXXI/17. 9]. 1797: Ez a' kaszálo széna fű fekszik magos oldalos helyen [Ajton K]. 1815: A' más helyeken lévő Földekben a' magos koposz oldalokról le omló víz szokott kárt tenni [Bálványosváralja SzD; Ks 77/19 Conscr. 897]. 1864: Alsómárk útja, részint magos, részint lapályos szántóföld [Remete Cs].

Hn. 1737: A' Magoss Falu retin (k) [Damos K; KHn 44]. 1744: Magos hegyen (sz, k) [Vécke U]. 1770: a Magos hegyen (sz) [Vista K; KHn 271]. 1795: A' magos Hegyen (k) [Szénaverős KK]. 1800/1831: A' Magos kutra hágoban (sz) [Lisznyó Hsz]. 1830: a magos hegy farkán [Hidvég Hsz]. 1874 k./1906: Magosomlás [Berekessztúr MT].

Szk: ~ *fekvésű*. 1864: magos fekvésű és termékenyes szántó föld [Remete Cs; GyHn 49].

3. kb. kimagasodó (földpárkány/part); proeminent; (Erdrand, Ufer) hervor/herausragend. 1732: a' derék ország-uttya melly ut a fenn valo magass barázdán fellyül jár [M.zsombor K]. 1737: Földvári Ersébet Assz(ony) Ló tilalmassának véginél ki járó Méta vissza térvén egy nagy magos barázdán az erdőig [Nagyida K]. 1763: azon Szamos felől való szomszéd Rétet ... irtással tettek tisztává ... magasabb partjánál maradt egy Tótska [Széplak Sz; Ks 92]. 1766: (A földnek) egy nagy, magos tövisses borozda tartya határát [Szásznyfres SzD; Ks 33 Szásznyfres II. 16]. 1804: a kapun kívül levő magos partos Szegeleiben [Dés; DLt 82/1810]. 1825: (A) kaszálo szomszédja Nap nyugotrol és Délről egy magos Borozda [Nagymoha NK].

Hn. 1549: in magas palo feleth [Bh; KHn 6]. 1639: Az magas parton az barom dellon felliu [Mv; MvHn]. 1643: Az Nagi rewen alol az Magas Parton [Mv; i.h.]. 1643/XVIII. sz. köz.: in Alneto Minoris Kis Eger vulgo dicitur secus viam Magas Mart ita dictam (k) [Somkerék SzD]. 1648: Az Magos Martnal [Borsa K; BHn 109] | Magos Palloban (sz, k) [Bh; KHn 6]. 1649: A magos mart eleöt két árok keözöt (k) [Szászarma SzD]. 1661: az magos mart alatt (k) [Bádok K; BHn 23]. 1718/XVIII. sz.: Magos Ligethben vagion egy pászma pusztá Szőlő föld [Monó Sz]. 1723: Magos mart felet (sz) [Oltsem Hsz]. 1737: A' Magoss Martnál (sz) [Széplak KK]. 1737/1792: magos Martnál [Domokosfva SzD]. 1739: magos mart alatt (sz). magoss parton [Bethlenkeresztúr SzD]. 1766: a Magos partnál (sz) [Nagyfalu Sz]. 1768: a magos marton (sz) [Bálványosváralja SzD]. 1771: Magos Mart (sz) [Borbánd AF]. 1784: A' Magos Borozdán (sz) [Szásznyfres SzD]. 1807: A' Magos Martnál (sz) [Borosbenedek AF]. 1826: A' Magos Mart alatt [Csomafája K; BHn 62]. 1866: Magos sorok [Mikóújfalú Hsz].

4. magasra épített/rakott; (construit/ridicat) inalt; hochgebaute/geladen. 1597: az kert ige(n) maghos satoros kert uala [UszT 12/36]. 1623: (Az istállóknál) Magassaga az Zaruazasnak Negyed fell Eöll legyen annall magasabb semmyuell Ne legyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd.ut.]. 1652: Az Pincze nagy magas, sima boltasu [Görgény MT; Törzs]. 1723: ha felettéb magos Gát köttetik oda, itt a Viz mellett lévő Házaknak nagy ár Viz idején nagyobb periculumok lesz(en) [Sövényfva KK; MbK 150]. 1732: A köz kertől fogva az udvar patak felől valo széllyin, hosszan, magossabb és jobb lézaz, sürű támoszokkal gyamolított kert nem régen építettett [Erdőszengyel/Szentjakab TA; TSb 51]. 1740: (A) Filegorianak magos holagos teteje [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. 1761: Paripák számára Két Fejedelmi Jstálok ... az épületnek Frontispiciumán Négy magos kő oszlopokon, Különös, és alatosabb téglá fedél [Szászvezzsód NK; JHb LXVIII/1]. 1819: a mikor is egyik a Fiscalis Cancellisták közzül egy magos poltzra fel álván a Királyi adomány Levelet fel olvasta ... a Kővári Nemesség ... contradicalni kezdett [Nagysomkú Szt; Ks 67. 47. 28]. 1821: Három magos avadég tölgy fa kapu Felek [Lozna SzD; LLt].

5. magas növésű; (crescut) inalt; hochgewachsen. A. emberre von. 1573: Iso Ambruze Azt vallia ... Latta ... hagi egi Magas es egi kissebb legeny fwtos volt otth [Kv; TJK III/3. 190]. 1584: fel chattananak a' kathonak es Monda egy Magas feierbely Eold vagd az Neste lelek Curwafiat [Kv; TJK IV/1. 312]. 1617: magos ember kerekded abrazattia vala [Szövérd MT; BfN Cath. Caspar relicta Joanis Czibi de Bordos (65) vall.] | Az azzony Mihalfy Clara imar koros ember uala, Nagy magos azzonyallat [Nagyalambfva U; BfN Petrus Nagy alias Molnar (80) lib. vall.]. 1639: Kallai Giurkane ... Hallottam ... hagi egy nagy magos zeöldbeli emberrel úgja(n) Paraznalkodot volna [Mv; MvLt 291. 188b]. 1724: ki jöve hirtelen két ember az erdőből, edgik magass [Réten NK; JHb]. 1745: láttam egy Gyekei magas embert, hogy egy kufáménál éget borozot [Tuson K; Ks 5. X. 6. Oltyán Illyia (18) jb vall.]. 1782: egyik fia magos, a' másik törpéb, ábrázattában himlő helyes fejér szeg legin [Esztelnek Hsz; HSzJP]. 1802: Püskán luon magos sugár termetű [DLt nyomt. kl]. 1810: Nika Csulei közép rendnél valamivel magosabb [DLt 136 ua.].

Szn. 1614: Magas Mihali pp [Dálnok Hsz; BethU 290] | Magas Janos pp. Magas Geörgy pp [A.csemáton Hsz; i.h. 296]. 1702: Magos Balintne Szabo Borka (60) ns [Szentimre MT; BalLev.]. 1708: Magos Ianos [Kv; TJK XV/1. 10]. 1783: Magos Pál [JHbCs].

Szk: ~ szál. 1753/1781: Kun Miklos ur ... igen szép ifjú magos szál ember [Nagyárpolt H; JHb LXXI/3. 233]. 1757: Gáspár János ... Szep magos szál, kövér, piros, és Sárga hajú ember vólt [Szováta MT; IB]. 1767: Raffael Mariának le írása ... hajadon Leány magos szál és vékony sugár termetű hosszú ábrázatu [Szancsal KK; Mk Jos. Mezey jur. assz. kezével].

B. állatra von. XVII. sz. v.: egy Szürke magas Ló [LLt 19/6]. XVIII. sz. eleje: légyen a' Lo magos hosszsu, tölcseres órrú kosfejű, ne legyen husós álla kapczaja, légyen Szaraz fejű [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1843: az első vagy Tézlás ókrók a Daru és Kondor Magos ókrók [Dés; DLt 622]. 1850: hasonló szőri paripa a' másnál magasabb, soványabb [Mv; DobLev. V/1303 Soos György Tanátsi Biztos kezével].

Szk: ~ termetű. 1807: egy vén, magos termetű, piros pej [DLt 856 nyomt. kl].

6. felfelé álló; care stă țeapăn in sus; empor/hochstehend. 1843: az első vagy Tézlás ókrók a Daru és Kondor ... elő álló Magos Szarvuak [Dés; DLt 622].

7. magasra nőtt; (crescut) inalt; hochgewachsen. 1680 k.1715 k.: A magos fák néha árnyékkal ujitnak [Rosnyai, HorTurc. 173]. 1746/1831: egy jó magos nem régen meg nyesett ... cserefa [Szentdemeter U; Told. 38]. 1760: Az is meg volt, hogy mentől magosabb fenyőfái találtak, azt ásták fel [RetE 99]. 1803: (Az erdő) Berend felől való széllyében egy Nagy, Magos elő fa tetejében csóvát kötöttet jövendőbeli bizonyásig [K; JHb LXVII/4. 26]. 1821: vagon ... egy nagy darab Havassak melyben nagy magos bikkfák vagynak [Szováta MT]. 1836: Havasoknak a' magos fekete erdőket szokták nevezni [Százazajta Hsz; HSzJP Simeon Bardotzi (52) col. vall.].

8. magasra készített/gyártott; (făcut/fabricat) inalt; hochgemacht/verfertigt. 1584: Annos Nagy Georgne vallia hogy eztendőcs Ne(m) volt a' gyermek Nag Magos Beolcheobe volt [Kv; TJK IV/1. 258]. 1637/1639: negj egi aranyú, magassabb három dreteljes palazkok [Kv; RDL I.

111]. 1656: Egy kerek zeöld mazas magos kemencze [UF II, 120]. 1730: A kóródj Templomhoz valo ezüst Mű ... Egy köves magos kereszt [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1732: Két ön magos Gyertya tartocska koppantoval vassal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 31]. 1744: egy magos Pohár Szek Padlasig érő [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1745: Vagyon ezen házban egy fejér keskeny magas Almariumotska [Marossztkirály MT; Told. 18]. 1797: Egy magos ágy tok, mely alá karikás ágy szokot bé jámi [Szu; USzLt XII. 87]. 1838: Egy nagy fa kalamaris ... egy újabb magos fa porozó [RLt 0.1 nyomt. kl Mike Sándor ellopott ingóságai közt].

Szk: ~ lábú. 1682: Egy magas lábu melegítő üst nro 1 [Utl]. 1761: kelletven Kőműveseknek kívántato kecskéket, vagy amaz magos lábu Székeket ... csinálni [Mv; Told. 15/53]. 1788: Egy magos lábu karikós ágy Egy kitsin karikós ágy [Mv; TSb 47]. 1799: (A csúriben) Egy háram felé választó magass Lábu rosta [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ szabású. 1637/1639: Egy fel fwggeztes magos szabasu Eöreg hat vedres wst [Kv; RDL I. 111].

9. megemelt (cipősarok); inalt; (Schuhabsatz) erhöht. 1658: Az minemű kaptára asszonyunknak cipellist csinálnak, nekem is jó leszen, csak az sarka legyen magos, az mint szokták csinálni [TML I, 148 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1770: Magos patkó, kurta dáma Tizenhat esztendő máma [EM XX, 498 „Kolozsvári ének”]. 1823–1830: Az úriasszonyoknak gyermekkoromban lábbelijek volt magas fasarkú papucs, úgy hogy négy-öt ujjnyira is felemelte őket, de többnyire magas fasarkú csizmákat viseltek [FogE 65].

Szk: ~ sarkú. 1691: Ket papucs magas sarku patkos [Szentdemeter U; Ks 31. XXIXa]. 1699: Ket bokor magos sarku Aszony embernek valo czűpelűs [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1766: Egy pár fekete új magos sarku tsisma [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1812: Egy pár rakot sarku tsidma patkolásért 6 xr ... Magos sorku tsidmára a' tsalásért és felütésért 9 xr [F.rákos U; Falujk 74 Sebe János pap-not. kezével].

10. magasra formált (kalap); (pălărie) inaltă; (Hut) hochgeformt. 1817: Zsiván Filipinus ... visel magos kerek kalápat [DLt 69 nyomt. kl]. 1834: kalapja kettő, egyik újj alaton gömbölyeg fejű, a' másik magosabb viseltes [DLt 851 ua.]. 1839: (Hell Györgyöt) látták egy magas kerek filtzkalappal [DLt 1535 ua.].

Szk: ~ tetejű. 1815: Domokos Miklos ... Visel Magos tetejű kerek kalapot [Torda; TLt 1237]. 1823–1830: még 1794, 1795-ben s azután is büntették a deákokat^a, ha magas vagy csákótetejű kalapjuk volt [FogE 64. — ^aA mv-i kollégiumban] | Posonból elindultunk adn a Öcsémnek egy igen fain szederjes Frackomat ... adtam egy magos tetejű selyem Kalapot is [FogEK 465]. 1850: Egy magos tetejű, viseltes selyem kalap Egy fejér, törpe tetejű fekete kalap [Mv; DE 2].

11. magasra vert; mai inalt/lung; hochgeschlagen. 1826: az Ország utján pedig mindég kell hidat tartani; magosabb vagy törpébb czövekeken álljon [Msz; GyL].

12. (vmihez hasonlítva) vmekkora magasságú; de o anumită înălțime; von Höhe, höher. 1591: Nagi Illies ... vallia ... az Eottúes Andras zenaianak^a magassaga sokkal magosabb volt az Gereb Marton zenaianal egy kopianyualis [Kv; TJK V/1. 69. — ^aÉrtsd: szénaboglyájának]. 1743: olj nagi iszopot hánt a' Küköllő a' két esztendő alatt hagi a

regi gjepen feljül sok helljen magassab nállamnál [Sövényfva KK; JHbK XXVIII/9].

13. ~ra vmilyen magasságúra; la o anumită înălțime; in einer Höhe von 1723: a Viz ... le jö az Hegy alatt, és a Királyfalvi Malom Gáttýában meg Tolyulván (: mivel az a Gát mód nélkül magosra vagyón építve :) ugy széled el a Viz és ugy borította el a Viz között lévő Nemes Vraimék Rétyeit [Sövényfva KK; MbK 150].

14. kb. nagy hatalmú; cu foarte mare putere; groß/hoch-mächtig. 1764: magam privata oeconomiam mellet örömost meg maradván, hamit onnan emberseges embereknek szolgálhatok örömmnek tartom, és azoknak kik magas helyre hágtanak a le esésnek félelme miatt szenvedő nyughatatlanságokat [Középlak K; BfR]. 1852: A' Tökét ... a' magas kormány engedellye nyomán ... fizeténdem [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.] | A' magas Belügy ministerium meg határozta [M.bikal K; RAK 47].

15. nagy tekintélyű; cu mare prestigiu; hochangesehen, von hohem Ansehen. 1853: a' Korondi^a nemes közönség tekintetbe véve az országunkban szenvedő betegek sorsát, részint Mlgs Grof Toldalagi Ferencz Ur Magas személyét ... egész szívességgel hajlandónak nyilatkozott, hogy a' Sós fűrdőre kijárat utat ... el fogja készíteni [DE 2. —^aU].

16. felsőbb, emelkedett; măreț; höher, erhaben, gehoben. 1881: mi ... nem valami irodalmi remekek közlésére törekedtünk, csak egy változatosan összeállított mellékletre, melyet valami igen magos szempontból megítélni igen gyarló dolog [PLev. 85–6 Petelei István Jakab Ödön-höz].

17. legmagasabb helyt a társadalom legfelsőbb szintjén; in cercuri sus-puse; auf dem höchsten Stand der Gesellschaft. 1896: A felolvasás tágabb körökben fog érdeklődést ébresztetni, s (tudom) a legmagasabb helyt is [PLev. 185 Petelei István Jakab Ödön-höz].

II. *fi* magaslat; inălțime; Höhe, Erhöhung. Hn. 1605: Pal magasabisis vagion egi zanto fold [Malomfva U]. 1729: Vagyon egi darab a kut magosasa oldaláb(an) [Nyén Hsz; SVJk]. 1751: Kút magassa nevű helybe(n) [uo.]. 1771: A Magos nevű Helyben a' Killyénfalvi Patakon belől (sz) [Tekerópatak Cs]. 1773: A Tompák magosasa oldalában (k). A Magos pataka n.h.-ben (sz) [Ditró Cs] | A Fülöpök Magossában. A Tompák Magossában v. Magosában (sz). A Magos között (sz) [uo.; GyHn 32] | A Kiss Mihály Magossában (sz) [Remete Cs]. 1786: a Moné magosasa aján (sz) [Szilágycseh]. 1793: Nagy Magos patakán felyül (sz) [Makfva MT]. 1854: Magasok (k) [M.sülye TA]. 1864: 3lik Csikmagosasa nyugutti bútűje [Tekerópataka Cs] | Ábrahám fenyítő (!) oldalai magossai [Gyszrn].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

magasabbacska 1. nagyobbacska; mai inalt cu puțin; ein wenig/biñchen höher. 1747: ezen katonáknak egyike köpczös és nem igen magos ... az másiknak ... borzos veres kalpagja ... nem éppen olyan erős Compactióju mint az más de anál magasabacska termetű [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb].

2. kiemelkedőbbeske; care iese puțin in relief, mai inalt cu puțin; ein wenig/biñchen heraus/hervorragend. 1819: Szolga Biro Buda Simon Ur állott fel egy magasabbatska helyre [Sárosmagyarberkesz Szt; Ks 67. 47. 28].

magasabban 1. magasabbra; mai sus/inalt; höher. 1823–1830: (A táncban) a fejémépek is olyankor segítnek magukon az ugrással, hogy magasabban mehessenek fel [FogE 175]. 1847: Varga Katalin ... a templom előtt egy magasabban felemelt sírhalomra felállván, maga körül szólított a templomból kijövő népet [VKp 196].

Sz. 1700: az igaz keresztyén annál többet buzog, mentül inkább sanyargattatik: a Palma fais mentül inkább terhelteik annál magasabban nevelkedik [MVJk II/1. 203].

2. fennebb; mai inalt/ridicat; weiter höher. 1723: Azon Deési Malom(na)k gáttya magossabb(an) vagyóné meg tsinálva hogy sem mint a' Revolu(tio) előtt volt? [BSz; Ks 25. IV. 5 vk]. 1772: Igazé hogy ... ő Excellentiája Malmanak silipjét fennebb venni nem lehet; mivel ha fellyebb vetődik a' Gátnak is magasabban kellett köttetni [Kük.; JHb XX/26. 6 vk] | a Malomnak elevatioja szerint a' Gátnakis magassabban kell köttetni [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 326]. 1823–1830: (A ház) alacsony épület lévén, az eleit újra és magasabban építtette | (A kőművesek) a kéménynek egyik arcusát fél singnél is magasabban rakták volt, mint a más [FogE 73, 296].

3. dombosabban; mai ridicat cu ceva; hügeliger. 1864: Magoss — szántó egy a határba magossabban felemelkedett hely [Alfalu Cs; GyHn 61].

magasabbik nagyobbra nőtt; care este mai inalt (de staturá); der/die größer/höher Gewachsene. 1585: Az legeniek feyerbeliek valának, Az Magasabiknak veres Menteye vala [Kv; Tjk IV/1. 525 Sophia Poros Ferenczné vall.]. 1677: gróf uram ... nem bánja hogy az magasabbik titkon magyar köntösben öltöztvén ... szolgálja képién kimenvén ... meglássa az hadakat [TML VII, 427 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

magasacska 1. elég magas; destul de inalt; genug hoch. 1853: A hegy meredek és magasotska [Kv; KmULev. 4 Sláby József kegyesrendi áldor kezével].

2. nem nagyon magasra készített; nu prea inalt; nicht sehr hoch verfertigt/gebaut. 1766: a Szegeletben Magosotska ... régi Kementze [Hosszútelke AF; Kath.]. 1806/1818: 1 Fikosok tükör magosotska [Mv; Told.]. 1823–1830: Az első ülés vagyon benn a kocsi fenekében, a második középbén az ajtónál, s ezek mind eléféle fordulva, az harmadik ülés vagyon a középsővel szemben, ezeken kívül az első bakon volt még egy magasocska ülés [FogE 253–4]. 1833: Magosotska Tűz helj [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

3. kissé magasra formált; puțin cam inalt; ein wenig/biñchen hoch geformt. 1807: Báts Vonuly oláhos magossatska kívül szőretlen bőr zsiros süvegbe ... járt [DLt 494 nyomt. kl]. 1811: Senker Mihály visel egy viseltes magosotska fejű Kalapot [DLt 148 ua.].

magasacskan elég magasán; destul de inalt; genug/ziemlich hoch. 1700: ha pedig magossacska kótódik az gát ugy hiszszük hogy nem lészen kára nélkül Vas Daniel Ur(amn)ak [Dob.; WassLt]. 1831: Iako Házomnak jo ép Nádos Fedeles lévén, noha a Fedeles a' Földtől magossatska esett [DLt 951 nyomt. kl].

magasan 1. magasra; inalt; hoch. 1580: Mosta(n) az wy gatot keossek megh, de magason ne keossek hogy Az wyznek essety lehesse(n) az Gaton által [Kv; TanJk V/3. 225a]. 1673: az vas verő hajtó tarajos kerékre ... víz szek-

rény eresztje le a vizet, mely szekrének két felől jó magossan deszkából szorosan rótt oldalai vadnak [CsVh 43]. 1681: Erkélyek ... mellyek(ne)k az allya nagi magossan fel rakott, fellyül pogonyoso(n) hajtót [Vh; VhU 535]. 1700: ha az meg írt Groff úr eö Ngá^a Malmának gáttya magassa(n) nem köttetnek, nem fogna sokat ártani az Vas Daniel Vram Malmának [Dob.; WassLt. — ^aGr. Apor István]. 1732: vagyon ... Nms Curia ... Melyben az uttzárol ... három földben jo magossan fel emelt kapu nélkül valo kötött láb fákon mennek be | (A tetőt) jo magossan fel emelt, 6 pár fenýő szarufái faragott fenýő létézkekkel emelik [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1772: ha ... eö Excellenciaja Adámosi Malma tsak egy araszszal felyebb vetetődnek, az Exponens Aszszony eö Ngáé jol foroghatna, ha szintén oly magossan nem vennékis mint uj koráb(an) [Ádamos KK; LXVII/2. 382–3]. 1813: (A kertben) az hol meg fogantak igen szép magossan fel nőtt gyertyán fa spalirok állanak [Koronka MT; Told. 18]. 1853: erősen magasán kell^a a' husokat, s tövisel bé takarni nehogy matskák kapjanak rea [Kv; Pk 6. — ^aElhelyezni]. 1864: a' helység felett magossan emelkedik fel a Ropó hegye [Nagyalmás K; KHn 317].

2. fenn; sus; oben. 1592/1593: az a' porond ne(m) vala olljan magossan, mert mikor az Áár viz wolt fellicolis ment az víz rajta [Szásznyíres SzD; Ks]. 1648: (A) majorházbol és udvarrol ki menván az udvarházfelé, vagion egy szýbes Gialogh tágas ayto, uy sendelyezett alatt magossan [Komána F; UF I, 937]. 1732: (A konyhából) az magossan ki tettő Sövényből font oldalú tapasztott Kéményen szolgál ki a füst [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1819: (Az aszszony) anyit férjének szollat, a' midőn fejét az ágyba örökké magossan kívánta a párnákkal fel tsináltatni, hogy a' gyermeket nem ugy Csinályák ám [Kv; Pk 2].

Szk: ~ levő/való magas. 1656: fa katlanban foglalt viz veuó rez üszt mas kiseb szerü magossan leuó födele, viz vono rez üszt [UF II, 153]. 1749: nevezett Malomnak Nem tapasztaltuk olly magossan valo Gáttjának fel kötésiit melly miatt a Küüllőnek fel áradasakor valakinek kárt Causalna [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4].

magasas nem túl magas; nu prea înalt (de statură); nicht zu hoch. 1843: Oláh Ersébet Magossas termetű [DLt 459 nyomt. kl].

magaslat magasán fekvő hely; loc ridicat; Erhöhung. 1864: özön gyűrű ezen hely egy kertes kut völgye elnevezésü határ rész végibe emelkedő magos agyagos domb — elnevezését az özön víz hirteleni öszve gyűlésének látható magaslatot (így!) [Diósd Sz; Pesty, MgHnt XXIV, 68b] | Iritván régi neve Irtvány (1) több magaslat és süllyedező halmokkal alakulva, nevét nagy ki terjedésre ki frótt korától (így!) vette [Szék SzD; i.h. XLI, 558a] | Siklodiak mezeje nagy kiterjedésű magaslat szántó [Ditró Cs; GyHn 34].

magasodó (ki)emelkedő; cu ridicături; heraus/her-vorragend. 1835: egy négy oldalú rendetlen, hol magassado, hol törpedő idomu hely [Kisillye MT; EHA].

magasság 1. ináltime; Höhe. 1579: Az Nagy harangot vezettek eo kegmek hogy meg chinaltassak ... az Mertek pengi zinte e mostany formára legie(n), mind hozza magossaga bósege, es temerdeksege [Kv; TanJk V/3. 193a].

1594: Az ket kazalnak zeli es magassaga ket eöl az harmadik kazalnak zeli es magassaga masfel eöl [Somlyó Sz; UC 78/7. 15]. 1623: Az Aytonak Magassaga 8 Araz beösege az Vagy Vilaga Eöteödfell araz | Magassaga az Zaruazasnak Negyed fell Eöll legyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1652: az fal magassaganak s temerdek-ségének ... mennyinek kell lenni [Görgény MT; Törzs]. 1770: tudom is, hogy a Víz a Malmon felyül a gátnak magassága mián ki szakasztott vala [Királyfa KK; JHb LXVII/91]. 1772: ezen Malomnak Gáttját és silipjét olly magosságra a' mint most vadnak, ujra építtik [Désfa KK; JHb XX/27. 20]. 1779: az egész épületnek falait minél tisztességesebben lehet, s egy Contignatio hazhoz kívántato elégséges Magosságára fel viszi az helyhez képest [Déva; Ks 70. 20/11 kőművesszerződés]. 1786: termet két kaszaj széna ... Masodiknak hossza 7 öl, szélessége magossága 2 öl [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

Szk: egy ember ~. 1623: Az bastiahoz ... Ez Eztendeob(en) hozzaya kell fogny ... az fundamentomaboll hozassa fel anyera hogy 4 Rendell faragott keouell zeneltesse be, hagia Cziak abban azt, az fundamentomon felüül Egy Ember Magassagra [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.] * egy ember térdnyi ~. 1823–1830: (Az épületek) mintha ... egy ember térdnyi magosságáig mind vízben volnának [FogE 266] * egy ölnyi ~. 1823–1830: A teátrum volt építve a kollégium udvarán a földtől egy ölnyi magasságra a játékhely [i.h. 106].

2. hosszúság; lungime; Länge. 1699: Majorság Szölő a' tetejének szélessége csak tizenegyedfél öl, Magassága Száztizennyolczadfél öl [Backamadaras MT; LLt Inv.]. 1781: (A szénafű) magassága 270 öl | Erdők Első Táblában ... a Tehén gyepu felől 118, also végínél 220, magassága 240 öl [Magyaros MT; EHA]. 1810: Meg méretvén ezen erdő hely három szegű figurában vétetet fel melynek basissa 30 öl, a magossága 74 [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 399]. 1825: A 'Sendely fedél ... mind a két oldalnak öszve adott magosságok [Dés; DLt 3].

3. testmagasság/méret; ináltime; Körperhöhe/maß. A emberre von. 1823–1830: járt itt az Országban egy ... Frankfurti születésű, rendkívül valo nagyságu Német a' Kőszvény kinzotta szegényt, Asztalon ült, 's midőn fel kellett állani, hogy magosságát meg mutassa, a' fájdalom miatt erőssen jajgatott [FogEK 168].

B. állatra von. 1742: Érkezett Melgs Groff Uram parancsolattja az Turoczi Uram Török paripájáról ... én mértékit vettem magasságáról hosszúságáról mellyett Mlgs Groff Uramnak ... el küldöttem [A.árpás F; TKI Várad Zsigmond Teleki Ádámhoz]. 1840: világos pej kantza ló, 8 esztendő, magassága mértékes, állása nem czimeres, teste vastag [DLt 1627 nyomt. kl].

4. mennyország; impărăia cerurilor; Himmelreich. 1714: 20. fontott nyomo Harangotska ... körül irva vagion: Ditsőség Istennek az magassagb(an) fl. Hung. 20 [AH 47].

◊ Sz. 1669: mi azon emberek vagyunk, az kiknek Kegyelmek is kíván bennünket lenni, és Szent Pálként sem élet, sem halál, sem mélység, sem magasság [TML IV, 505 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

magasságbeli magaslaton levő; care se află pe o înălțime; auf der Höhe befindlich. 1662: titkon cselekedtek az Izrael fiaí hamis dolgokat az ő Jehova Istenek előtt, és építtetek magoknak magosságbéli oltárokat minden vára-

sokban, minden várakban, mind kerített városokban [SKr 704].

magasságnyi bizonyos magasságú; de o anumită înălțime; von bestimmter Höhe. 1756: (Az épületek) fél sing, ha nem egész magasságnéra szükségesképpen augealtatni kívántatnak [Branyicska H; JHb LXX/2. 23]. 1772: Az keresztül való rekesztes pedig mint egy 3 Erdélyi Sing magosságnira vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

Szk: egy ember ~. 1648: az templom feleől való felen három eolni szelessegre nehol, s' egy ember magassanira hozzan 16 eolnre rakni való keűek [UF I, 847] * két ember ~. 1648: az templum mellett az mely bolt be szakadt meg h az szerent vagyon, hortak ugyan valamit el benne de meg' igen sok vagyon lehet két ember magassanira az ment referallyak [i.h. 850]. — L. még az ember- és fél-embermagasságnyi címszókat.

A címszónak a fenti szk-okban előforduló hangalakja esetleg egy magasságnyi olvasatot is megenged; ebben az esetben nem tartoznak e címszó alá.

magasságos mennybéli; ceresc; himmlisch. 1811: Ilyés Vólt a' magosságos Isten Prófétája [ÁrÉ 177–8].

magasságú 1. vmilyen magas; de o anumită înălțime; von irgendwelcher Höhe. 1749: (A templom) végiben egy alkalmas magosságú fatoronyn abban két tisztességes harang [Köbölkút K; ETF 107. 16]. 1757: két araszú magosságú föld [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1761: bizony nékem is volt egy jó arasz magasságú Fuszujkam de mind oda let [Kóród KK; Ks 11. CII. 16 Szarka József tt lev.]. 1772: három öll hosszasságú, két sing szélességű, és a Talp Fától vévén 3. sing magosságú romladozott Török buza kas [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1781: Négy kéményre fedél kő egy Lábnyi magosságú [Óraljaboldogfva H; Kf]. 1819: 813ba termett aszszu szőlő egy atalagba egy elő arasz magosságú semmire kellő [Baca SzD; TSb 6]. 1842: a' Sántz tetején egy sing magosságú homp töltése rakatott fel [Nyén Hsz; BLt 11].

2. mélységű; de o anumită adincime; von ... Tiefe. 1662: az ároknak majd két singnyi magasságú vize elszálla a Körösré [SKr 599].

3. hosszúságú; de o anumită lungime; von Länge. 1816: (Az ellopott pipa) Mind egy öt tölnyi magosságú egy és fél tölnyi vastagságú; a leg fainabb tajtékból [DLt 1582 nyomt. kl].

4. vmilyen testmagasságú; de o anumită înălțime; von irgendwelcher Körperhöhe. 1791: 14 maroknyi s két hüvelyknyi magosságú ló [HSzj 169 almás-sötétszürke al.].

magasságúlag vmilyen magasságra; la o anumită înălțime; auf irgendwelche Höhe. 1732: egy singni magasságúlag rakot tűzhely | zöld mázas kájhákból ... rakot kemen-cze, két kőlabakra egy singni magossagúlag all [Nagyida K; Told. 11/70].

maga-szállított saját telepítésű; statomicit de el personal; von jm selbst angesiedelt. 1659: azo(n) ioszagb(an) nem Cziak dotalicum Jussa leve(n) hane(m) minde(n) Pensze uta(n) s mind maga szállított lobbagi vadnak [Mv; Told. 1a].

maga-színű magához hasonló színű; de aceeași culoare; von eigener Farbe. 1797: Borzas Kalauz nevezetű Tzigány, vagyis új paraszt Ennek valamint külső mezei Birtokja nintsen; úgy maga színű szeretsenes Fajzattya sintsen [Szentegyed SzD; WassLt Consr. 337].

maga-szörű hasonló színű; de culoare asemănătoare; von ähnlicher Farbe. 1768: látám azt, hogy ezen Kantza ... Csitkaival és Nyájával különösön (!) járt, sőt a' más szürke Kantza is, a' mely ezzel el lopatott ezek között való ideji maga szörű csitkájával [Páké Hsz; Szentk. Andr. Tamás (38) gy. kat. vall.].

magasztal 1. magasít, megemel; a inălța/ridica; erhöhen. 1662: Commendant es Tanacz Uraim parancsiolattiból, Az Toronynak az Also es Felső padlasat felljeb kellet magasztalnunk, es Deszkaual padolnunk [Kv; SzCLEv.]. 1696: Kis Falud^a és Názványfalud^b Hataron levő Matyko neuű Málmá(na)k gátyát anjra magasztalta, hogy már csak kicsin áruiz(ne)k idejennis az egész három négy falu retitt az ár uiz még h jártá [BálLt 1. — ^aAF. ^bMT]. 1723: a' Deési gát miatt a' viz úgy ki vét, hogy sok károkat tézzen melly gátott eddig is napról napra magasztaltak [Szilágytő SzD; Ks 25. IV. 5].

2. dicsőít; a slăvi/lorifica; lobpreisen. 1564: (A) király megint jó egészségben Erdélybe hazajöve, az úr Istent dicsírvén és magasztalván [ETA I, 22 BS]. 1662: A vitélő nép örül a törökkel való hadakozáson, a fejedelmet nagyon magasztalják [SKr 409]. 1710: A kolosvári jesuiták gyalázatos hízkeléssel s hazugsággal Rákóczi Ferenc hadi viselt dolgait az igazságnál feljebb magasztalván, és a római császárt alázván [CsH 361]. 1737: Aldom pedig az Felsighes Istent, es magasztalom hogy elememet üdömré nevez ... abstrahaltam magamat mindentől [O.fenes K; Ks 99 Mikola László lev.]. 1847: Vagyok én itt, hogy az Istent ... és csak csuda dolgait hirdessem, magosztozjam [VKp 163].

3. árv felemel; a preamări/lăuda; heben. 1710 k.: Teleki hogy mutassa, hogy ő aláz s ő magasztal ... soha engem sem a tanácsba ... sem ... fejedelem előtt való kedvességre elé nem bocsáta 1689. esztendeig [BÖn. 717].

4. feljavít; a ameliora; aufbessem. 1811: a' Grof ... Magnak a' legszebb 's jobb Lovat 's Kantzát hadja; 'S ezzel magasztalta Ménessit annyira, Hogy immár nem szorul senki Lovaira [ÁrÉ 152].

magasztalás dicsőítés; slăvire; Lobpreisung. 1710 k.: Hasonlítja tovább Salamon ... a nagy gazdagságokhoz, aranyhoz, ezüstöz, és azoknál is feljebb becsüli a jó hírnevet, melyet is ha rászabunk, a hírnév magasztalására vagy ócsárlására egy kicsiddel tézzen csak többet, mint a drága kenet [BÖn. 424]. 1779: Adjon az Úristen jövődében is bort, búzát, békességet, melyekkel indítson fel őfelsége bennünket nem a tobzódásra, kevélységre ... hanem az őfelsége ingyen való kegyelmességének és áldásának meggondolására és szent nevének hálaadással való magasztalására [RetE 408].

magasztalhat 1. dicsérhet; a putea lăuda; loben können. 1619: Magamot különben nem magasztalhatom; ha mi hírt kellett főhelyről megkérdenem, bátorsággal meg mertem kérdezni [BTN² 245].

2. dicsőíthet; a putea slăvi/glorifica; lobpreisen können. 1657: a' szent angyalokkal és minden idevűltekkkel Tégedet vég nélkül magasztalhasunk és dicsérhessünk [Kemlr. 334].

magasztalódik megemelődik; a fi ridicat; erhoben werden. 1772: a' Malmot ... fennebb Venni nem lehet; mert ... a' Gátnak és silipnek is szükségképpen magasztalódní kell; ezek pedig fennebb magasztalóván; a' Viz az Dombai Rétre bizonyosonn ki menyen [Ádamos KK; JHb XX/27. 13] | a' Gátnakis szükségképpen magasztalódní kell; e pedig ha fennebb magasztaltatik a' Dombai Rétre a' Viz bizonyosonn ki terjed [Dombó KK; i.h. 28].

magasztaltatás dicsőíttetés; slăvire, preamărire; Lobpreisung. 1664: úgy adjon az Úr isten jót, ha Kegyelmeteknek, kiket még az Úr Isten az szegény haza előtt megmarasztott, az mi kegyelmes urunk ó nagysága méltóságos személye után, ha lehetne, az édig való magasztaltatásokat tiszta szívből, lélekből nem kívánnám, nem hogy Kegyelmetek közt való gyűlölségnek örülnék [TML III, 185 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

magasztaltatik 1. (meg)magasíttatik; a fi ridicat; erhöht werden. 1772: a' silipek ... a' Királyfalvi Malomnak fel építése után nem hogy süllyedtek volna; de sőt még magasztaltattak [Ádamos KK; JHb XX/27. 16] | a' Királyfalvi Malomnak fel állás után, azért hogj legottan a' két also kerek a' Viznek fel tojulásá miatt hibázni kezdetek, valamit magasztaltattak [Sövényfa KK; JHb LXV-II/280].

2. (meg)dicsőíttetik; a fi slăvit; verklärt werden. 1662: vitézi bátorsága, jó magyaros magarsága az édig magasztaltatik vala [SKr 424]. 1710 k.: ha a magunk erőtelenségét megismerjük, magunkat megalázzuk, melyet minél alább leeresztünk a pokolig, annál feljebb magasztaltatunk az egekig, mint szépen mondja Dávid magáról | az Istennek nagy dicsőségére való alkalmatosságot szolgáltatót a sátna a bűn által az Isten akkor magasztaltatott legfeljebb azáltal, amit a világ és az ördög boldogságnak tart [BÖn. 456–7, 477].

magatehetős vagyonos, jó módú; instărit, cu stare; begütert, wohlhabend. 1735: Szilai (!) János nevű Jobbgyom ... jo facultású ember, és vagyon három fia marhás, szőlős, jo magatehetős emberek [Vajdakamarás K; WassLt Bethlen József aláírásával].

magától *hsz* 1. saját erejéből/eszéből; de la sine putere; aus eigener Kraft/Vermunft. 1619: csak magától is feltámad az magyar nemzet, és ha lehet, ő veszi eleit a reákövetkezendő veszedelemnek valamint jár s valahogy jár, meglátja nagyságod Monda érte: Hogy memék azt ő megpróbálni, kihez vetnék az hátokat? Mert magoktól bizony semmik s csak markokba szakad [BTN² 288]. 1667: Tusa Jakab ... tatark keserves rabsagaban esven, abbol valo szabadulasanak sanczat hogj meg fizesse magától arra Elegtelen [Mártonfva Hsz; HSzJP]. 1669: Industriálkodgjké magátólis, ugj hogj mind az mi kgl(mes)-segunket s mind az haza io akarattját magán megh tapasztalhassa jeovendőbenis [Törzs. fej-i ut. Bőer Sigmond kapitákhöz]. 1672: Az királynak szóló levélnek minútját Kegyelmed látta; mi leszen szóval mellette, azt Kegyel-

med magától megérti [TML VI, 200 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1675/1688 u.: Ezeken kívűlis ha mi hasznomra való dolgokat magatolis fel találhat mindenekre szorgalmatos gondgia legyen [Borb. I]. 1852: Anyám ... járkál magatolis holmihez fogodva 's páltzához támaszkodva [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ *lévő*. 1636: Az magától lévő Jehova Isten mindeneket magáért tselekedett. Magáért az az a maga ditsőségéért és tiszteletéért [ÖGr Aj. 5].

2. saját akaratából, elhatározásából; din proprie inițiativă; aus eigenem Willen/Entschluß. 1578: Azonkeppe(n) az Vadazastis mindenqth megh tilcha, senkinek erre zabadsaga es batorsaga magotol ne lehessen [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34. Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut. Math. Niary gondv-höz]. 1591: S monda Berekzai Mathe nekem ... Janos pap holnap égben akarja esketny, kit megh nem chyelekedhednek. merth Chyak eo magotol adot az Azzonnak zabadsagot, es nem az Synath [Kv; KvLt 1/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyedensis minister Colosúariensis keze írásá]. 1600: Barrabas Demeter nem magotol hanem az azzonia akaratibol kwldet a kit kwldet az hadba [Uszt 15/2 Zente Isthan Bogardfalui vall.]. 1655: Tudom azt, hogy Istenben el nyugutt Lazar Istuan Uramot mint Jobbagy szolgálta Kalmar alias Szabo Balint mind az által az utan egy wdeo iartaban el Ugrék ... hane(m) onnan alol három Szék felől magotol Uisza ieoue s mostani Lazar Istuan Uramotis szolgálta [Gyszm; LLt Joannes L(ite)ratus Ambrus de Szent Miklos (44) ns vice judex regius sedis sic. Gergyo vall.]. 1708: a bort kezdetek. 4. es nem 3 polturán a Korszomákon azt én magatol nem cselekdtem, hane(m) akkoron nekem küldött kgd leveléből ... ugj erttem ... mellyik bort hány pénzen kezdgyek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1776: ó Nagyságának előbb réportálom, mivel magatol addig feleletet nem adhatok [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13].

3. (emberi) beavatkozás nélkül; fără intervenție (omenească); ohne (menschliche) Einmischung/mengung. 1710: a gyertya hirtelen magától elalutt [CsH 383]. 1716: (A malmot) él kely bontanunk, mívél magától is bé dolj az Küköllöbe [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1752: magátöle, vagj pedig én sűtem utánna a Puskát, meg dördüle [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1757: Mű szántszándékból a Vizet az Ire nem eresztettük, ha nem magától leszakadot volt egy darab Föld, s a' verte vissza a' vizet [Torockó; Bosla]. 1780: estve, vagj etzaka ki hanytak a kertet s ugj inditották oda magok marhájokot, hogj nyomásban valo szin alatt mintha magoktól rontottak volna be a Marhák és Juhok a Pálffi Ferencz Ur Tanorokjaiba(n) [Tarcasfva U; Pf]. 1786: A mint tsak most csulalok azon házát ... én ugj itélem: hogj oldalt magától dőlt el [BetLt 6 Fr. Nagy de Bere Keresztur (58) vall.].

4. ~ *való* magának való, önző; egoist; eigensüchtig/nützig. 1619: Eddig megismerhették Szekender pasát. Ez csak magától való s adománra néző [BTN² 371].

maga-tüntetés feltűnősködés; ciudățenie, extravagantă; Sich Auffälligmachen. 1662: De ott való akaratos magaviselésével, fenyegetőzésekével s nyughatatlankodásával ... s hol egy, hol más magatüntetésével úgy megsúlyosította vala rabságát^a, hogy soha sem ipa, sem mások kezesek nem mertek vala érette lenni [SKr 153. — ^aZólyomi Dávid].

maga-vetekedő hányaveti, hetyke; arrogans; hochnäsiger, dreist. 1801: estve alkanyatkor maga az Ispány Vr megparantolta a Béreseke(ne)k, hogy Senkiis a Kortsomára közüllök ne merészellen menni de azzal némely maga vetekedők a parantsolattal nem gondolván, megént a Kortsomára mentek [Kajántó K; FiscLt].

magaviseelés 1. (hivatali/mesterségbeli) magatartás; atitudine (ca funcționar, ca meseriaș); (amtliches/berufliches) Benehmen/tragen. 1561: Valamel ewtűes legen ... ky az Cehbe be akar allany kewteles legen az mesterek kozzwl űalamellyet egy egez eztendeig heti berert zolgalni hog addig meg esmertessek mynd erkolcheben s mynd maga viselesebe hog' ha illendő lezene az cehbe [Kv; ÖArt.]. 1578: Byzwan Niary Mathiasnak yo magha wiselesehez es gondwiselesehez, attam neky ez ytt walo yozagomnak^a tyztith es gondwiseleseth [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E-136. Inreg. Fasc. 34. Fol. 104-6 V. Kovachoczy Math. Niary gondv.-höz. — ^aKöv. a fels.]. 1679/1681: A Nemes Vármegyéhez; es minden szomszédságbeli emberseges emberekhez magát eö kglme viselni ugi igyekezze, hogi karom távoztathassék el, jo akarom eö kglme maga viselese által szaporodgianak [Vh; VhU 678-9]. 1718: Kövendi György Ur(am) Inassá(na)k rosz maga viselése miatt gyűltetvén Céhet az Céh rendi szerént adot be gyűjtő pénszt d:12 [Kv; ACJk 102]. 1752: a' mi az Tisztartó uram maga viselését nézi, s' gazdaságát, igaz hogy háborúan élék ő kegyelmivel [Szentdemeter U; Ks 83 Sükei Mihály lev.]. 1769: az instánsnak pedig nagyobb engedelmisséggel való magaviseelés imponáltatik, ha céhének büntetésében incurralni nem akar szántsándékoson [Dés; DFaz. 27].

2. (erkölcsi/társadalmi) magaviselet; conduită; Verhalten. 1631: dicziretes peldaia az eö Istenes keresztyeni magauiselese [Szentmargita SzD; Told. 26]. 1700: Bizonyos ideig Besztterzei János Feleségétől külön vettetik ... magát az idő alatt, el hagyján gonosz maga viselését Feleségéhez, meg jobbítsa ... Feleségével reconciliálni igyekezzék [Kv; SRE 69]. 1749: hejtelken maga viselésére ottan ottan viszá tért [Asz; Orb.]. 1767: Gr. Bánffy Dienes megvettvén maga helytelen cselekedetei s erkölcstelen magaviselesei miá jobban is a feleségétől, abbéli bosszúságában 13 esztendőös leányát ... pápistává akarják tenni erővel [RetE 211-2].

3. viselkedés; comportament; Benehmen/tragen. 1618: 6 die Julii reggel löttünk szembe az kezlár agával. Ez igen nagy emberséggel lón szembe vélünk, csakhogy ott is bizony nem tetszék nekünk semmi magaviseleése Kamuti uramnak, hogy csak ingyen sem salutálá urunk nevével az kezlár agát [BTN² 96]. 1646: Ferenczy Peter itt az Tanacz haznal rutul szitkozódott ... ez illetlen maga viselesee in Exemplum alior(um) viitetessek á kalitkaba(n) estigh ott tartassek [Kv; Tjk VIII/4. 163]. 1681: Retyi Matthe Ur(am), az Sz. misteriu(m) ellen sok izből való motskos maga viselese, cselekedese előttünk titokban ne(m) lévén sz. Társaságunkbol, relegallyuk [SzJk 152]. 1682: megh tekintvén az én feleségemnek Harina Tsap Angalit aszszonyoknak hozzám való jámbor, teokélletes, igaz, hűséges magaviseelését az én holtom utánis az világi kevés el maradando jovacskaíkn végett, még h Isten feleségemet élteti, se az Atyafiaktól, se másoktól akarkikteolis busítása háborgatása ne lenne [Kv; RDL I. 160]. 1703: Láttam az ... Inasnak az Aszszony

előtt bátor maga viselésit nem is igen Süvegelte [Hr]. 1766: En ismértem néhai Bentser Pálné Asz(sz)onyomot ... mind beszédgyei mind pedig maga viselése egyűgyű tébollyagságot mutatta [Csicsó Cs; Ks 92].

4. politikai viszonyulás/ténykedés; activitate politică; politische Einstellung/Tätigkeit. 1619: most is ezt mondom lássam csak az uradnak magaviseelését; az uradért mindent cselekszem, ha az hatalmas császárnak kedvit keresi [BTN² 217]. 1662: mostan is in specie Kegyelmed levelét az úrnak megmutattam, declaráltam Kegyelmed hűséges magaviseelését, melyben igen gyönyörködött [TML II, 274 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. 1671: Radics uram beszéli Daczó uram sok rosz dolgait maga viselésit, az közjóban való akadály tételit is beszéli egyéb alkalmatlan magaviseelésével [TML V, 600 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

5. állat viselkedésmódja; comportament; Verhalten eines Tiers. 1768: azon Nagy szürke kantza a volt melylyet Isák Zabolán vett volt ismértem a Füle konyaságáról, maga viseléséről, és fortélyáról [Páké Hsz; SzentGy Fr. Szabó (45) lib. vall.].

magaviselet 1. (hivatali/mesterségbeli) magatartás; atitudine (ca funcționar, ca meseriaș); (amtliches/berufliches) Benehmen/tragen. 1704: a megholt Szász János serény magaviseletével és elméjével azt suppléálják, minthogy az Guberniumnak instálának, hogy őfelségének recommendálják [WIN I, 204]. 1755: Az Articululus, es Informatio fel olvasásatis szépen el halgatván mindenekre magat ajánlá s jo maga viseletire szorosan köteleze [Kv; FésCjk 61]. 1808: kérem alázatosan a Tettes Magistratust, méltóztason ... asztalos Czéhnak azt szorossan intimalni, hogy ide hátrább az afféle hatalmaskodásoktól illetlen magaviseletétől meg szűnnyön [Kv; ACLev.]. 1846: ezennel meghagyom a királyi ispánságnak, hogy a felügyelete alá bízott uradalomban a jobbágyok magaviseletét s főképpen gyülekezeteiket a legnagyobb figyelemmel kövesse [VKp 139].

2. (erkölcsi) magatartás; conduită (morală); (moralisches) Gebaren. 1690: ahun mas helyeken lakotis, az eo rosz maga viseletivel, fenyegetesevel nemelyleket megh botrankoztatot [Dés; Jk]. 1745: Én Szabó Ferenczének jámbor magaviseleténél egyebet nem tudok [Körispatak U; Eithn. XXIV, 164 Ónodi Andrásné Deák Sára (34) vall.]. 1785: minden itt való magaviselete mind hibás volt ... mert a tudományt magában senki sem becsüli, ha mellette jó erkölcs nincsen [FogE 339]. 1795: Ezen személy ... nem a' leg főbb születés de az ő maga viselete és szelid maga alkalmaztatása sok nagy fő születésűeket fellyül mul [Mv; BfR ifj. gr. I. Bethlen Sámuel anyjához]. 1813: Nemes Háromszéki Körösi Csoma Sándor tanítványunk eleitől fogva ... egy volt mindenkor a' leg jobbakk közül ... Hozzá járul ... becsülletes maga viselete, és szép erköltsi karaktere [Ne; NyIrK XII, 137]. 1823-1830: intett minket gyermekeit a jó magaviseletre [FogE 86].

3. viselkedés; comportament; Benehmen. 1710: Még egészen ötesztendőös nem vala, mégis valaki annak csinos magaviseletit s beszédit hallotta, elcsudálkozott rajta [CsH 435]. 1771: A Házos Aszszonyok közzül Molnár Mihály-nét tudom hogy nem házos Aszszonyhoz való maga viseletet mutat [Dés; DLt 321. 16a Borbora Szőlősi cons. Ladislai Mak (25) ns vall.]. 1804: hogy Leányom meg mutathassa hogy nem mű, hanem Vejüknek zsimbos,

felettebb mérges, és türehtetlen Természete, unalmas magaviselete Házasságoknak megzavarója [Msz; Berz. 21]. 1805: A' mennyiben illetlen maga viseletével a' Panaszlokat u: m: a' Generalis Szék(ne)k ki küldettyeit érdekelte, szükségesnek lattuk a' Nemes Magistratus által meg feddeni és dorgálni [Dés; DLT].

4. (közösségi) élet/viseelkedésmód; *conduita*, *mod de viață*; (gemeinschaftliche) *Lebensweise/führung*. 1817: néki is a' maga viselete nem Czégéresebb mint a' több Falusi lakosoknak [K; KLev.]. 1820: minden Czéh Tagja igyekezzék az ide való Publicum számára Erdélyi Materialékból, az időhöz, és a' népek ahoz alkalmaztatott Sorsához, s maga viseletehez kívántato illő munkákat, még pedig elegendőket készíteni, és árulni [Kv; FésCJk 29].

5. politikai beállítottság, megnyilvánulás; *manifestare politică*; *politische Einstellung, Offenbarung*. 1673: Ma Bethlen János urammal eleget beszéltem ... elsőbe is igen cathegoric megmutogatván azt ő kegyelmének, hogy mind urunk és mindnyájunk ellen sokat vétett ő kegyelme az fejérvári magaviseletivel^a [TML VI, 436–7 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aAz 1672-diki egy-en a Teleki megbuktatására tett kísérlet]. 1809: Zetelaki Biro, Biro Mihálynak el fogattatása ... úgy az ottan fel költ Nemes-ségnek maga viselete tárgyában ... ide fel küldött Tudosításokra kegyelmeleknek vissza iratik^a [UzL ComGub. 158. — ^aKöv. a válasz].

magaviseletlenség 1. magatartásbeli vétség; *greşcală de comportament; Verhaltensvergehen*. 1653: Több magaviseletlensége is annyira lón, hogy megsúlyosítá dögát és megárta néki azután [ETA I, 112 NSz]. 1664: ez az Horuat mihalj sok maga uiseletlenségi és gyalazatra nagy büntetesre melto beszédj felől inquiraltua(n) ő Nga ... halála Jtiltetet [Cege SzD; WassL]. 1711: attam búcsút Al-másinak^a sok magaviseletlenségéért [SzZs 290. — ^aUnitárius bujdós pap].

2. erkölcsi (magatartás elleni) vétség; *greşcală morală; moralisches (verhaltenswidriges) Vergehen*. 1646: A Directorok mint Actorok bizonyicziak megh Szebeni Simon fogoly ellen hogy Kajantaj Margittal parznalkodot In Contrarium az fogoly bizonyiczion artatlansagarol es az leannak magauiseletlenseregereol [Kv; TJk VIII/4. 103]. 1669: magaviseletlenségből parznasag(na)k gjanujaba hozta magát [SzJk 106. — A teljesebb szöv. *magaviseletlenül* al.]. 1712: most masoknak példajara, maga viseletlenségejért reszegeskedesejért és szőlő lopasajert az Tanacs haz előtt meg veretik^a [Kv; TJk XV/1. 91. — ^aKelepeczi Pál pásztor].

magaviseletlenül erkölcstelenül; imoral; unmoralisch/sittlich. 1669: Bottyani Janos kíván el valast matkajától Székely Janosnetol Török llonolot oka mert magaviseletlenül viselte magát, mely magaviseletlenségből parznasag(na)k gjanujaba hozta magát [SzJk 106].

magaviseletű magatartású; *cu un anumit comportament; vom Benehmen/Betragen*. 1772: a mostani ifjúemberek között szebb tudományú, experientiájú és szebb magaviseletű embert^a Erdélyben nem observáltam [RettE 267. — ^aSzékely Elek Torda vármegei főbíró]. 1783: a' Felesege hársártos botránkozotato maga viseletű Férjével veszekedik, Nyársat fog reá [DVJk 56b]. 1795: jobbatka

magaviseletű Embert formálhatnék belőlle [Mv; Told. 47]. 1807: Botskor Laszlo ... csendes maga viseletű és halka beszédű | Monostorán Ilisia nyalka magaviseletű, a' mezőn dudoló, és tántos szokású Legény [DLT 197, 850 nyomt. kl]. 1823-1830: (Csemátoni V. Sámuel) kedves magaviseletű, kedves beszédű értelmes tanító [FogE 140]. 1838: Dobolyi Bálint ... egy jól nevelt jámbor betűlletes jó híru nevű erkölcsű, és magaviseletű tsendes ... ifu (!) Ur [Ne; DobLev. V/1221. 2a Puskás Tyrilla (50) col. vall.]. 1847: Hivatalosan meg Keresvén bennünket a Kolosvári Betsülletes Nemes Asztalos Céh Erdemes elől Jároi ... Kikis arra bírának bennünket ... hogy adnánk egy Hiteles bizonyítványt arol hogy ... Kászoni András mi nemű maga viseletű Tizedünkbe [Kv; ACLev.].

magaviseelő magaviseletű; *cu un anumit comportament; vom Betragen*. 1619: ez az herélt ló csodálatos szép morha, közép ló s igen jó magaviseelő s jó járó ló [BTN² 253]. 1632: Prédikállott az új pap ... kit is Rakoviáról hoztak; jó természetű ember s jó magaviseelő [Kv; KvE 163 SB]. 1657: igen csinos és királyi pompás, módos magaviseelő fejedelem lévén, ahhoz képest udvart is csinost tart vala^a [KemÖn. 41. — ^aBethlen Gábor].

maga-vonogatás vonakodás; *sustragere (de la ceva)*; (vor etw. sich) *Entziehen/Drücken*. 1697: magais Totfalusi Ur(am) ... mint Ecclesiája kárát nem kivano kereszteny Atyankfia minden maga vonogatása nélkül erre a' dologra rea igire magát [Kv; SRE 52].

magazin raktár; *magazie, depozit; Magazin, Lager*. Hn. 1799: a Magazin nevezetű helyben [Mv; MvHn]. 1833: A' Magazin (felé) [Ne; EHA].

magazinális raktári; *depozit; Lager*. 1717: A tavalyi buzában vagyon még 3 kőből buza, ha a magazin(alis) buza irant kesőn vészem az Urnak tudositását, én azt lé küldöm, ki potolván a többit a dezma buzából [Búzásbocsárd AF; BFR Sigmund János lev.]. 1737: a Tktes Nemes V(á)r(me)g(é)kről Congerált magazinális szénák(na)k őritetire ... strásák allitassanak | A Tktes Nms V(á)r(me)g(é)kről repartialtatván Nms Ds Várossára Magazinális Széna Cur nro 20 [Dés; Jk 472b, 473].

magazinárius raktáros; *magaziner; Lagerist* 1849: költsönbe vett Petelei Mengetz András volt magazinarius négy véka rozst [Felfalu MT; DE 2].

magazinbeli raktárbeli; *din magazie; Lager-, aus dem Lager*. 1771: Sebestyén János Sallai István, à Magazinbéli (!) öreg ember sem Vasámapokon sem egyeb Napokon az Isten házá Széki Mihálynéval, Széki Persivel és Miklos Janosnéval edgyüt nem gyakoralyák még Nyárban is nem mennek | a Magazinbéli (!) öreg ember a' Felesége sem gyermeke soha sem mennek a Templomban [Dés; DLT 321. 13b, 29b]. — Vö. a *magazinumbeli* címszóval.

magazinum 1. raktár; *magazie, depozit; Magazin, Lager*. 1696: eo Felseg Szolgalattya es az keresztenysegh fegyverenek promotioja ugy kevannya az közeleb el mult Marus Vasar helyi Gyüles alkalmatossaggal (!) kellett az cő Felseg Erdelyi magazinumi Szükségére M ezer kőből Buzat fel vetnünk [MbK 85 gub.]. 1698: az Magazinum-

ban sohultis az Militia sustentatiojára Buza le téve nincsen [UszLt 45 gub.], 1711: Bellicus Commissarius Han uram poroncsollya hogy az Brassai Magazinumbol hozzon a Szek ennek intertentiojára valo buzát [Csíkszereda; Born. XXXIX. 50]. 1722: mit ad Magazinumra, mit klákára tudnom kel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1765: administ-ráltam vólt Hadnagyaságomban N. Enyedre az Magazi-numba stab számára tiz köből zabot [M.igen AF; Eszt-Mk Vall. 57]. 1787: egy Magazinumnak valo épületet kelletik tsinálni áhol Buza, Zab conservaltassék [Torockó; TLev. 3/2. 2b–3a]. 1846: a Paxi István Czimerét a Magazinumában valaki bé vetette [Kv; ACProt. 16]. 1848: A Város Magazinuma ... vagyon a két Szomosi Hid között a' Barom Piatzon [Dés; EHA]. — L. még BÖn. 755; FogE 262; RettE 164, 356.

Szk: királyi ~. 1787: által láttom hogy aratás utánig a Ludesdi házan lehetetlen dolgozni, még a királyi magazinumot se indították meg, pedig eléggé mesterkednek, ha az idén bár tsak a(n)nyira vihetnék hogy fedél alá vehessék őszfelé [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * *publicum* ~. 1710 k.: a publicum magazinumok minél bővebben töltessenek meg [BÖn. 940].

2. raktári készlet; stoc; depozitat; Lagervorrat/bestand. 1764: Ha bennünket is lenyakaz az a militia, kinek számára gyűjtik azt a nagy magazinumot, azután írhatják nekünk is azt az epitaphiumot, amit a minap levágott székelvényeknek írtak [RettE 164].

Hn. 1809: az ugy nevezett Magazinumon fellyul lévő kasszálo [Dés; EHA].

magazinumbeli raktárbeli; din magazie; aus dem Lager/Magazin. 1772: a Magazinum béli öreg ember fiát nem láttam a Templomunkban [Dés; DLt 321. 55b G. Rajtár (41) vall.] | az Magazinumbeli öreg ember Menyetske Léányát Esztendőb(en) tsak egyszer is nem láttam a Templomba menni [Dés; i.h. 59a Catharina Egyed (40) ns vall.].

magbúza búza-vetőmag; griu de sămință; Saatweizen. 1647: Ezeken kwuwl az Czwr mellett volt egy Aztagban magh buza gel. No 200 [Ezen mag buzabol maradt gel. No 80 [Drassó AF; BK 48. 16]. 1664: Gabonabeli majorsagh egyenesen ket fele osztassek, ha(n)em osztaso(n) kívül adassek Balogh Sig(mon)dne Asz(szonyomna)k arvaival Eötvén veka buza a' magh buzabol [Mv; MbK]. 1717: Árpát és mag buzát hordason [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1738: a controversiában lévő földön termet buzát a Pársok aequaliter el tsépeteltvén primum et ante omnia a mag buza Szekhalmine Asz(szonyomna)k restitultassék [Torda; TJKT I. 152]. 1754: a Fiak a Magbuzát, a melyet a földben vetettenek volt Cub. 28. ketten elvették [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. 1797: A mag Buzának Csepeltetesehez hozzá fogtunk a mult héten [Szilágysegh; IB. Fogarasi István lev.]. 1814: a rajta termet gabonát ... mihelyt el csipeltem, mindjárt az Uraság számára el is vettette, nem lévén ... cseplett mag Buzája [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38]. 1828: 15 veka vetni valo mag buzát a' kívánt idejében tartozzam kezhez szolgáltatni [M.zsombor K; Somb. II].

magbúza-cséplő búza-vetőmag cséplő; treierátor de griu; Saatweizendrescher. 1725: Mag buza csiplő 2 Pers(o-nakna)k [Kv; Szám. 54/IV. 8.].

magbúza-hordó magbúzaszállító; pentru căratul griului de sămință; zum Saatweizentransport dienend. 1740: Mag-buza Hordo Hombár nro 1 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32].

magbúza-kihordás magbúzaszállítás; transportarea griului de sămință; Saatweizentransport. 1640: (A várszol-gák) az Tisztek mikor miben mitt parancsolnak, azzal es akkor tartoznak szolgálni ... magh buza ki hordassal, kalongyaiában ualo be hordassal, asztagh rakassal ... ho hanyassal az Betthleniekkal egygyött tartoznak [UF I, 688].

magfa hagyásfa; semincer; Schlaghüter, Samenbaum. 1824: Köteles ... a' meg fenn allo darab erdoben négy száz darab mag fákat az aprobb jövevényeken. 's cseplezeken kívül meg hagyni [Körtvélyfája MT; LLt 10/4]. 1841: hogy azon betesebb fanemibe is a' Mlgos Udvar szükségét ne szenvedjen, meg kívántatik az, hogy a' Nyilak le vágatásakor az olyan pusztá helyek körül a' meg hagyando mag fák ha lehet mindég cserefa 's tsak annak nem létében sugár bükk vagy gyertyán fa legyen [Gyalakuta MT; EHA]. 1842: ezen Erdő Mag Fákkal merőben bé vagyon álva; mert mintegy létz- és Kert Karo vastagságu magnak valo Cserefák rendesen — egy és két ölnyi távolságra egymástol vagynak hagyva [Kakasd MT; DE 2].

maghordó-hambár gabonaszállító hambár; ladă pentru transportarea cerealelor; Kornkasten, Speicher. 1771: Maghordo hambár 1 [Katona K; Born. VI. 7].

magil pohár l. mugil pohár

magiszter 1. (tanító)mester; dascăl, învățător; (Lehr-)Meister. 1742: Adpromitálja magát ő Kglmének egész Ecclesiának arra, hogy ... ő Kglme is annak idejében a' Secunda Vacantian Ordinarius Verbi Divini Magister(ne)k minden bizonynyal acceptaltatik és meg-marasztatik [Kv; SRE 177]. 1823–1830: Geisenhöfner ... fia Berlinben tanító, egy kicsiny fia pedig idehaza tanul. Különös magistere vagyon az ott való szokás szerént, jár a magisterhez mindennap három órát. Minden órát a fizetés két-két garas, és gyakorta ebédre hívják a magistert | levelét datálja Marburgból ... 22-én érkezett meg oda, és szállott egy Reinhold nevű magiszterhez, városi tanítóhoz [FogE 189, 221].

2. magiszteri (a doktorinál alacsonyabb) fokozatot nyert személy; persoană care are titlu științific de magistr; Person mit Magistergrad (unter dem Doktorgrad). 1825–1830: Minden doktoroknak, licentiatusoknak, magisztereknek és baccalareusoknak, ha nem professzorok is, szabad legyen tanítani [FogE 234].

magiszteriumi magiszteri; de magistr; Magister. 1736: A M:Urfinak Magisteriumi gradusra ... fhu. 10 den. 20 [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72/53].

magisztratuális 1. (városi) tanácsi/tanácsbeli; de la consiliu (orășenesc); magistratisch (vom städtischen Rat). Szk: ~ assessor tanácsi ülnök. 1831: ezen jelen lévő Fiscalis Esketést ... Magistratuális Assessor Idősb Szaniszlo Sigmond és Honorarius Scriba Viski Sámuel Urak Regiusságaik alatt ... Authenticaltuk [Torda; TVLt Közjg.

ir. rten]. 1832: az kirendelendő Bal Commissáriusok között Magisztrátuális Assessor Tekintetes Keresztes Farkas és Dadai Sándor Urakat kirendelni Ujjabban instáljuk [Dés; DLt 84]. 1843: Egerbegyi Jubilatus Székely Lovag Káplár nemes Tolvaj Ferentz Magistratuális assessor Ur [T; Tolvaj lev.] * ~ *determináció* tanácsi határozat. 1764: tartsa magát az Instans az eddig ki adott Magistratuális Determinatiókhoz ... a' barány bőrek vetele modalitássában [Torda; TJKt V. 218] * ~ *gyűlés* tanácsülés. 1817: Fő Biro tizenkét Senatorok, és Notariusok constituálván a' Magistratust, ezek előtt follyanak, a' Magistratuális gyűlésben ezen városban elé adandó minden nével nevezendő perek [Szu; UszL VIII. 68] * ~ *ház* tanácsház. 1831: vettem a Magistratuális Hazba asztalok le seprése egy kurta nyelvű kefe seprűt 50 xr [Torda; TVLt nyugták] * ~ *jurisdikció* tanács által gyakorolt joghatóság/jogszolgáltatás. 1796: Hogy magok között Birot, és egész Magistratust 's Magistratuális Jurisdictiont eleitől fogva tartottak ... a' fennebb citalt Privilegialis Levélől vette eredetét [Mv; TLev. 5/16 Transm. 32] * ~ *szenátor*. 1817: A' Nemesi és Civilis részről benn lako Birtokosokból választassanak ugyan a' benn lako Birtokosok által tizenkét Magistratuális Senatorok, úgy hogy Hat nemes, hat Civis Személyekből álljon, ittis a' Jurisdictionis Proportio observáltván [Szu; UszL VIII. 68].

2. tiszti, hatósági, hivatali; oficial; behördlich. Sz: ~ *foglánc*. 1791: Pap Mihály nevezetű Borgoi Limitaneus Katonát a ... Verbunkosok ... fogták el és téették ide Magistratuális Foglántzra [Torda; DLt] * ~ *fogság*. 1790: ha Történnek, hogy az olyan személynek, annyi erő vagy Semmi Bonuma nem találatnék s, Gonosságai is azt érdemlené (igy!) Magistratuális fogságra is adathassék [Karácsonfva MT; Told. 76] * ~ *közfelperes* hivatali közfelperes. 1841/1847: A Szelid vallomás át adatik minden hozzá tartozoinak Magistratuális Közfelperes Fő Hadnagy aanak: hogy az ezennel hamis levél készítettéért közkereset alá vettetett Darvas János ellen, a szükséges törvényes lépéseket tésse meg [Dés; DLt 530d] * ~ *rab*. 1831 Dregán Vonutz Magistratuális Rab tagadgja a Toth Péter szembe mondását, és mostis azt erőssíti, hogy ... estvéől fogva reggelig a Guja mellett hált [Szembesítettik Kovács Elek a Ferentzi Károly Ur kotsia, aki Dregán Vonutz Magistratuális Rabnak ezeket mondgya szemibe [Dés; DLt 332. 3, 13] * ~ *tömlőc*. 1782: (Tyitult) a Méltóságos udvar vasra veretvén az udvarban nem-sokáig raboskodtatta ... a Nemes Vár(me)gye Magistratuális Tömlöttében által küldvén ... máig-is ottan vagyon [Újfal K; Eszt-Mk]. 1790: Okát értetem a' Bukurédi Dominális Dsugyanak Magistratuális Tömlőtre lett küldtetésinek [Vállyebrád H; Ks 75. VII. 250].

magisztratuálista tanácsbeli, tanácsag; consilier (municipal), magistrat; Magistrat, Mitglied des Stadtrats. 1817: Legyenek a' nemessi Rend és Civisek közül egyenlő Számmal huszon négy választott öregek, azoknak egy Praesesse vagy orátora, kik is a' Magistratussal együtt léve, a' mit a' városnak jóvára végeznek a' Szent és állandó legyen, és valamint a' Magistratuálisták, ugy az egy Oratoris az Extra Ordinariumoktól ment legyen [Szu; UszL VIII. 68].

magisztrátus 1. városi tanács; consiliu (municipal), magistrat; Stadtrat, Magistrat. 1597: miért az ideőt az

Jste(n) el hozza az wy magistratusnak walaztasara addigh ez a caüssa Marthon deak es ew ellenkeozeo felei keozt chendessegben legien [Kv; TanJk I/1. 303]. 1615/1616: Abbolis tesztek törüeny szerent hogy ez az Exceptio sem stallhat ellenek, mert az Universittis (!) vocabulúsu oly közenseges szo, mely neha az magistratust, neha az hütös esküt embereket, neha pedig az kösseget jedzj. Ittis constal az keresethez kepest, hogy az Magistratusba(n) leuó személyeket illetj csak [Kv; RDL I. 100]. 1710: a szabad és királyi városokban az egész magistrátus katolikusokból creáltaték^a | Csíkban fogatott vala el generál Vallenstein egy híres tolvajt, Csulak Martit ... a brassai magistrátus keziben adatta^b [CsH 94, 449. — ^a1674-ben. ^b1710-ben]. 1736: a Magistratusnak mindenkor köteleességéb(en) áll, hogy az olyan Erköltstelen Fiakat és Leányokat, kik az Annyokat meg-nem betsüllik, ratione Officii sui prosequálhattya [Dés; Jk 185a]. 1746: a' bitang marhák dolga nem a' Sovágóságot, hanem a Magistratust illeti [Torda; TJKt III. 88].

Szk: *nemes* ~. 1756: engemet hivatott a' Nemes Magistratus | Confluálván a' Nemes Magistratus, hivatta Németi Istvánt [Kv; Mk IX Vall. 39]. 1791: adgya ... tudtokra a' Nemes Magistratus a' maga öblében lévő Borbélyoknak ezen királyi Rendelést [Dés; DLt]. 1796: az Exponens Ur ezen tul ezen pert a' Tks Nemes Nenyedi Magistratus előtt folytatni igyekezik [Ne; DobLev. IV/768. 1b].

2. előjáróság; autoritátile, magistraturá; Vorstand. 1750 k.: A Tölcséressek fejér munkájok pro limitatione a helységi Magistratusoknak subjudicialtatnak [HSzj *tölcséres* al.]. 1769: A kik másakat az Eo Felsége birodalmán kívül valo országokra főképpen katonai szolgálatra ki szökni akarot házánál tartana duggatna, Nem hogy a Magistratusnak hírré tenne az illyen közönséges Munkára büntettetik [UszL XIII. 97]. 1770: hogy peniglen ő kegyelmek ... Erdönkbe vitték vágásokkal Métájokat, mely tselekedetekért az Magystratusok ellen 92 Forintig Convincáltassanak [Torockó; Bosla]. 1793: Udvarhely városának Magistratusa most említett határozás iránt illetlenül szollott [UszL VIII. 8/68 gub.]. 1796: (A torockóiaknak) eleitől fogva ... szabadságában állott, magok között Birot, Eskütteket, és egész Magistratust vállasztani, és tartani, a' kiknek szabadságában állott az alattok lévőeknek minden törvényes és azon kívül elő fordulo ügyeket bajokat eligazittani [Mv; TLev. 5/16 Transm. 23 tábl.]. 1817: Az egyesült város fő Birájának és az egész Magistratusnak egyik fő gondja legyen, hogy egy uj és minden Commoditással tellyes Tanács házat köz-erővel építtessen [Szu; UszL VIII. 68]. 1832: Teke^a Közönsége Instantiájában Kéretik privilegiumaiknak meg tartása, Magistratusok egész erejébe állithatása, a' Város Civilis és nem Colonialis Jurisdictionjának meg erősítése [Borb. II. — ^aK].

3. felsőbbség, (hatalmat gyakorló) úr/hatóság; autoritate publica; Obrigkeit. 1710 k.: Istennem! tizenhárom esztendő alatt micsoda keserűség, félelem, rettegés és becsutelségnak kenyerével tarta engemet az én magistrátusom, az én atyámfiai, egyedül csak Felséged tudja [Blm. 990] | Megcsalják sokszor sokan az őket becsülöket, nem igyekezvén semmit is abban, hogy azoknak öhozzájok való bizodalomnak és reménségeknek megfeleljenek és eleget tegyenek: Ilyenek kiváltképpen a tisztekben el nem járó magistratusok és papok | Tudta az országban még a község is, hogy az a pénz^a bizony hamar letétetik, és nem akarta elvenni még az én rabságomban is; de a fejedelem

és tanács erős büntetés alatt meghirdette mindenütt, hogy elvegye minden rend. Eljőve a gyűlés ... Fejérvárott az ország között én mondám: Azt a pénzt, hogy letegyék, avval kéntelenek, de az igazság az volna, hogy akik csinálták, azok váltsák bé, a szegénység, aki kéntelen volt a magistratus parancsolatjára elvenni, ne romlanék olyan szörnyen meg [BÖn. 419, 694. — ^aA Szászvároson vert hamis pénz].

Szk: *legitimus* ~. 1710 k.: Ne tegyék tti azokhoz magatokat, mert bizony más sem téssen azokhoz, akik kényszerített, szűkséges, igazságos hadakozásban leteszik életeket az Isten dűcsőségeért, édes hazájokért, vallásokért, szabadságokért, feleségéért, *legitimus* magistratusokért [BÖn. 420].

4. joghatóság, tisztség; autoritate iudiciaria; Gerichtsbarkeit, Jurisdiktion. 1628 u.: Z. Falvi Nagi Mihály Vram nem gondolua(n) sem az l(ste)nnek kemeni bñntetõ ostorat es parancsolattiat, sem az vilagi kemeni bñntetõ magistratusoknak törveniet nem nezeven, sem maga bocziõlletet

Az mint hazzam nepe keozzeõl egi Dios Anna neõ zolgalo Leanio(m) fateallia velle tiztatalanõl elt [SzJk 30]. 1662: (Várad) lakosi is már most különb rendekbõl, úgy mint: városi, polgári és privilégiumos úri, fõ-, jószágos és egyházhelyi nemes, katona, hajdú és darabanti rendekbõl állván, s ezek mind különb justífiariusoktól magistratusoktól, úgy mint: vármegyei s várbeli fõ- és collateralis tisztoktól, porkoláboktól, hadnagyoktól, városi bíráktól függvén és hallgatván ... köztök oly nagy villongás és nagy egyenletlenség vala, hogy semmi város közönséges javára nézendõ dolgok elõl nem mehettének [SKr 419]. 1705: Egy szász legénykét a minapiban megfogatván a generális azért, hogy házasodni akarván, Segesvárra járt két ízben innen mátkásodni. Kire is törvényt látván tegnap megseñtentiázták, és a generál (ha) meg nem gratiázza, holnap exequálni is fogják. Ma izente meg a generális az úrnak, és így a mi magistratusink csak szalmavázok, nem egyebek [WIN I, 418]. 1772: Pajtay Antal József püspökségre beküldetett volt a maga reliigiójához igen vakbuzgó ember ... felállította volt, hogy akik catholicusból reformátussá lettek volt, a magistratusok által prosequáltassanak; prosequáltattak is [RettE 289].

Szk: *külsõ* ~ világi bíróság/hatóság. 1646: Az A(ctris) egy kerdest tamazott az Eccl(es)ia eleyben Hogy ha az Causa Diuorty agitalthatik az Eccl(es)ia Forum(n). Ez kerdest az sz. szek Istenesen megh ruminalua(n), tetzet hogi az ollian Causa Diuorty most az szent szeken nem agitaltatik azert cum tota serie ex Actio, az masikkal egyben remittaltatik a kulseo Forumra elõ agitaltassek a' hol illik az külseõ Magistratusok eleõt [SzJk 64]. 1671: Azzal az jussal ne(m) elhet az lincta, mellyel az teõb indubitata Ecclesiastica personák szokta(na)k elni, mint hogy külsõ magistratusnak bottia alatt, ez varosi territoriumon az városnak usussával fructussával élõdik [Kv; TJK XI/1. 166]. 1692: Szeben János ... édes Annyát ... meg akarta fojtani, Mivel mi a' gonosznan nem akarunk patrõcinálni, a' külsõ Magistratus kezében adgyuk õ Ngok ... büntessék [SzJk 260]. 1795: (Az) elõ Számlált tselekedeteket magok az Alperesek Sem tagadhatták ... meg kíványuk hogy az Alperesek eõ kegyelmek el károsodott marháinkat vagy Lábán elõ adják vagy pedig azoknak árokat meg fizessék ... gonoszságokért pedig az Külsõ magistratussal transcribaltassanak [Msz; MbK 104].

5. egyházi elõjáróság/hatóság; autoritate bisericeascã; Kirchenvorstand/behörde. 1657: Pénz fizetéssel az visitatoroknak papokat büntetni meg nem engedetik, az magistratus jurisdictionjára es az coactiva potestasra tartozván az | Mestert olah falukban addig ki ne adgyon, valámig az oláhul valo olvasást s írást promte nem tudgya salariumanak a Magistratus itelétébõl és a Consistoriumnak meg egyezésébõl meg kissebittetesenek büntetése alatt [UF II, 183, 186]. 1671: (Az asszonyt) ha férje meltatlan verekedesevel, bocztelenitesevel szitkaval ennek utanna terhelne, gyilkoskodó szandeknak talaltassék illendõ bizonyságokkal comprobatat(ik) es a' Magistratusnak erdemelt censuráját viseli [SzJk 115]. 1677: ha mikor, és miben valakik, az Ecclesiáknak épültre nézendõ Szentírás szerint valo tetszéseket communicálni akarják tartozzanak proponálni ... opiniojokat a' közönséges gyülekezetnek censurája alá submittálni ... vallásokon lévõ külsõ fõ, és utánna lévõ Magistratusokkal s' Patronusokkal communicálván ... közönséges meg edgyezet végezésbõl vétessék ususban-is [AC 2]. 1711: Minthogy mindenik félnek separatio a' kivansága ... a' Consistorium õket separallya, de ugj hogj soha, ne divortialtassanak, es ha mi veszedelem következnék külön valo eletekbõl, ki ki maganak imputállya, és a Magistratus fejjvere igazítsa el [Kv; SRE 120].

6. köztisztviselõ személy, tisztviselõ; demnitar, dregãtor; Dignitãr, öffentlicher Angestellte(r)/Bedienstete. 1646: Az szeki Azzont kit az fia megh vert az Eccl(es)iat oraltak hogi limitálnak czielekedetinek poenajat az magistratusok, de mivel illeten az kiuansagh, az Eccl(es)ia remittalta az Politicum forumra bontessek erdemé szent az iffiat [SzJk 64]. 1657: Felesége elãlla mellõle, hozzám confugiálván, mint magistratushoz, az urát törvénnel prosequáltattam [KemÖn. 131]. 1662: végezetre azon városnak magistrátusi, igazgatói eleitül fogva ... annyi veszedelmes változásokban Isten által magokat nagy szépen megtaltalmazták [SKr 523–4].

Szk: ~ok széke. 1673: Nimett György proponaltat felesége Salamo(n) Borbara ellen ... Mert Gyermekeket el egette Az Magistratusok szekire bocsáttatua(n) hogy mentse magát [SzJk 138].

magisztrátusbeli I. mñ tanácsbeli; din consilii; aus/von dem Rat/Magistrat. 1765: en akkor ugy szállattam részegen a' Tekintetes Nemes Magistratusbeli személyek ellen, de máttzor soha sem [Torda; TJKt V. 264].

II. *fn* tanácsbeli személy; persoanã din consiliu; Person aus dem Rat/Magistrat. 1823–1830: Ha pedig az univerzitáshoz tartozandók a városi magistrátusbelleikkel privatum vagy publice tanálkoznak, ily rendet tartsanak^a [FogE 234. — ^aKöv. a részl.].

magisztrátusság magistrátusi tisztség; demnitate de consilier municipal; Magistratswürde. 1583: eo kmeK Varosul valasztananak olliat ky az valasztot Biro vramnak Volffard Isthwan vramnak Megh Jeoweteleigh viselne zorgalmatos gongiat az Magistratussagnak [Kv; TanJk V/3. 270a].

magkanca tenyészkanca; iapã de prãsilã; Zuchtstute. 1839: a' mag kantzã elsõ hãgatással Csikõt vett, mert másodsor rugott [Veresegyhãza AF; DobLev. V/1225. 2a].

mag-kibocsátás onánia; onanie; Onanie. 1710 k.: sokat is vélekedtem rajta, ha az önként való mag-kibocsátás bűn-e vagy nem? Mert hogy Diogenes és más pogányok-ról ne szóljak, láttam az Onán példáját [BÖn. 506].

magkrumpli vetőmagburgonya; cartof de sămință/sădit; Pflanzkartoffel. 1815: a' dorontsokat szélyel kell roncsolni, 's a' földet egy jó kapavágásig meg puhítani, hogy a' mag krumpli alatt-is légyen parás föld [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére (nyomt.)].

maglás maggal bevetés; seménat; Ausaat | vetőmag-megtisztítás/rostálás; curăţarea/ciuruirea semintelor; Saat-kornsieben. 1732: Ezen ... Kalothaszegi Jobbágjok Nyárban két hetet kaszával, kettőt sarloval, három hetet Cséppel Maglaskor Idára^a p(rae)stálni tartoznak [Told. 11/67. — ^aNagyida K]. 1733: huszan hat napi Szantás Maglásra vagi az mikora az ur eő kgjelme fogja kivani [Szászcegő SzD; WassLt]. 1787: öt Hetet külön külön mindenek m(a)gok erejeken Ökörrel szolgálnak illy rendel, az Első léssen Ugorlásnak idején, 2dik A' Hordásan vagy is takaradásan, 3dik a' Keverésen, 4dik a' Magláson, 5dik Téli szolgátat léssen a' mire kívántatni [Majos MT; Told. 35]. 1801: adnak egy Ekét ugarlásra, Maglásra, a Több Földneik mivelése, miveltetése, a Pap költsége által szokot véghez menni [Noszoly SzD; SzConscr.]. 1840–1841: ekenapszámmal interessezők^a ... Ugarekenapszámok^b ... maglás^c [M.köblös SzD; BetLt 3. — ^aKöv. a nevek fels.].

Szk: Őszi ~. 1791: az időben vólt, mikor őszi maglásnak első ideje vala, és én egynehány napokon, akkori Falus bíró Kovács János hazánál önként való mag [Kv; RKA] * tavaszi ~. 1732: A Mester ott(an) lakvan obligalak magokat az incolak arra, hogj egj egj nap tavaszi maglas ala, ugarlaskor is egj egj nap delig valo szantassal meg segellik [Kőrispatak Hsz; SVJK].

mágolás sóellenőr; supraveghetor la salină; Salzaufseher. 1569/1571: Temeswary Mlado ferencz aknay maglas [SLT XY. 24]. 1614/1616: Ez fogadassara aldostastis ittünk, egynehany Colossj Emberis vala velünk, ugy mint ... Lörintz Deak az Maglas, Goszttoni Peter szamtarto [Kv; RDL I. 100 Steph. Adam alias Razman vall.]. 1621: Az Juhok számára hozattunk malha darabot Colosrol, az Maglasnak kellett adnunk N 1 [Kv; Szám. 15b/VII. 20]. 1668: Desen lako Szűcz Janos, Mostan az mi kegyelmes urunk ű Naga Desi Aknajan livo Maglassa [Dés; Ks 9. XXXIII]. 1719: küldöttem 32// mása darabot, kiért szokás szerént az Só vágok(na)k 32. Pólturát attam, ostor pénzt pedig 8. pólturát, az Máglásnak pedig kellene jóni 4 Tyuk [Kolozs; Ks 35 Endes Péter lev.].

Szn. 1575: Gregorius Maglas [Dés; DLt 187]. 1576: Gregorius Maglas judex primarius [Dés; DLt 194]. 1579: Maglas Tamas [Kv; Szám. 1/XVIII. 29]. 1584: maglas Gergeol ... ez eleott Desi Biro volt. Maglas Gergelj [Dés; DLt 213]. 1590: Maglas Tamas [Kv; Szám. 4/XXIV. 35]. 1594: Szalay Orsolya Deesy Maglas Gergelyne [Dés; DLt 246].

máglasság sóellenőri tiszttség; funcție de supraveghetor la salină; Amt/Würde des Salzaufsehers. 1629: az Zekj Aknán szolgálván Juhos Janos maglassaghnak tisztiben harmad fel esztendeig minden esztendeore 40 forintat

tuđuan es minden hétre d 50 tt:f: 160 [Kv; TJK VII/3. 202]. 1750: hogy Iskolaimbol ki jötem első szolgálatam intradájavalis Máglassagra assummáltattam volt Fixumam 100 Tallér [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

magló mn szaporításra szánt; de prásilă; Zucht-. 1814: Az Curián Nap kelet felől egy Magló Sertesek(ne)k valo Diszno pajtaj(!) ebben vagyon Négy Nagy kan ... tizen hat Nagy Kotza ... két fejer esztendő kotza gönné [Mezősályi TA; RLt]. 1836: Egy maglo kotza malattzával Rh fl. 30 [Kv; Pk 3].

magló fn ménló; armásar; Hengst. 1684: Szi hatu fako, fekete serenyű farku Eőreg mag lo no 1 [Fog.; UtI]. 1768: az első Istalob(an) Maglo barna pej szőrű 2 Fekete maglo 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1790: Egyik Kakas nevű Mag lo kehesedni kezdett [Strežakercesora F; TL. Vessényi Dániel jószágig. Teleki Józsefhez] | hagyom ... Groff Kornis Gáspárnak ... a Király-Halmi Istalloban lévő Barna Mag Lovamat [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c gr. Kornis István végr.] | Inventar(ium) szer(int) perciált egy barna pejj Mag Lovat [Msz; Told. 9]. 1791: A Négy Istálló béli Mag Lo [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1798: a négy nagy mog Lovak, és Istállóba lévő 5// gyermek Lovak Consumáltak 25 köből 2 véka^a [H; i.h. — ^aZabot]. 1814: Biro Ferentz ... a' falu közönség előtt is üsméretes mag lovát a Falunak által adgya [F.rákos U; Falujk 85 Barrabás Áron pap-not. kezével]. 1827: Fátyl A jövő tavaszon fog Maglo alá jönni [Csapó KK; RLt]. — L. még HSzj rontó al.; RSzF 179.

maglya rakás; stivă; Haufen. 1632: uagion egj nagj rakasban kwlő fa ... eőt maglaban hordonak valo hasogat dongak. No. 5. Item eőt maglaban uagion hordo fenekeknek ualo fa | Vagion éget téglá három rakasban N. 40000 ... egy nehany rend maglakban rakot egetetlen teglak [UFI, 187, 194].

magmarha 1. bika; taur; Stier. 1781: Minthogy az bikák közönséges falué, ezeknek kitarása közönséges falut illet, nemcsak privátus személyeket akik kitarják, tartsák annak rendi szerint, mint magmarhákot szabad légyen az vetésre kibocsátani utolsó Novembrisig [Jenőfva Cs; RSzF 178]. 1798: Mindszent havának 24dik napján közönséges falugyűlésé tartaték nemes Jenőfalva részéről, ahol is a közönség két magmarháját befogadá Karda István uram téli regeltetésre (!), hogy kitarása az jövő Szentgyörgy-napig [uo.; i.h. 179]. 1847: A zaláni közönségben vagyon két mag-marha, amelyet a közönségtől a téli kiteletetés végett ... Zaláni providus Szilágyi József és absitos katona Tóth József magokra vállálak [Zalán Hsz; i.h. 181].

2. magjóság; animal de prásilă; Zuchtvieh. 1645: minden fele mag marhakat Innen az Szar hegj^a haztol vinek kj Johokotis Erkedre^b [LLt Fasc. 120. — ^aCs. ^bK].

magméh magnak tartott/hagyott méh; albină reproducătoare; Zuchtbiene. 1656: Herszenjben vagjon magh meh Opre Reve mehesz keze alatt in alvearibus nro 39 [UF II, 170]. 1673: Magh meh in alvearibus hett. Mag^a méh in alvearibus tiz [i.h. 553, 577]. 1677: Mag méh Kósarastol no 18 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1709: Szecseni Ur(am) adgyo(n) edgy kosár mag mehet az Ecla(na)k

[SzJk 361]. 1823: a' Tolvaj Mag Méheimből elvitt 4 kas-sal egyike ért Rflor 15 [Firtosváralja U; Borb. II].

magmén ménló; armásar; Hengst. 1843: (A) hires mag mén Champion — pejj, 13 éves televér még 8–10 évekig jó sikerrel hághat [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

magnánímia nagylelkűség; márinímie; Großmut/herzigkeit. 1780: Kár volt ebben az úrban a felettebb való magnánímia és a felettebb való luxuriosa libido, melyet az én értelmem szerint tulajdoníthatni a nem egyenlő házasságnak [RettE 410].

magnanimitálja magát fennhéjáz, hányja-veti magát; a-ši da aere; hochmütig sein/tun. 1674: A török, Uram, bizony valóban készül. Ugy látszik ... az mint lengyel uram magnanimitálja magát és az mint ide is fenyegetőzik executioval, nem tart, sőt megfelel [TML VI, 587 Baló László Teleki Mihályhoz].

magnanimitás 1. bátorság; curaj, indráznealá; Mut. 1657: Itt az fejedelem^a nagy magnanimitása tetszék meg és resolutussága, mert ... ebédhez ülven sátorán néhány musketa gyolýóbis járt által; sokan tanácslották, félben hagyná, hogy tovább költöztetnék, de csak contemnálá [KemÖn. 42. — ^aBethlen Gábor]. 1667: az tractában, úgy tetszik, a magnanimitas megkívántának, noha erővel ott nem vesznek, de bágyadtással sem mindenkor használ-nak [TML IV, 54 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1670: most kell bizony mind nekem s mind Kegyelmednek az Kemény János magnanimitassa, hogy gonosz akaróink ne örülhessék s ki se tanulhassák egészen az dolgot [TML V, 404 ua. ua-hoz].

2. nagylelkűség; márinímie; Großherzigkeit. 1710 k.: énnékem ... adának száz aranyat noha én bizony nem kértém ... de a levélvitelért maga magnanimitasából adatta a király^a [BÖn. 594. — ^aA francia király].

3. kb. nagyratörés; ambíció; Ehrsucht/geiz. 1662: (Bethlen Gábor) újabb házasságra akarván magát adni, abban is a magnanimitást és méltóságot nagyon megviseli vala ... mert maga nemzetéből magához hasonlót nem állítván, Németországból, Marciából ... hozatta vala 1626-ban az Brandenburgumi Kata marchionissa asszonyt [SKr 128].

magnanimuskodik bátran viselkedik; a fi curajos; sich mutig benehmen. 1673: könnyű volt szegény Kemény Jánosnak Kegyelmed frása szerint Rákóczi György idejében magnanimuskodni! [TML VI, 439 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

mágnás 1. főrendű, főnemes; magnat; hochadelig. 1750: a' Magnasokon kívül ... ha az Házasulando szemé-lyek két különböző Eklésiákban vagynak, mind a' kettőben Publicaltassanak [Gyalu K; RAK IVb]. 1759: Azon Lovaknak, melyeket az Erdélyi Mágnások, és Nemesek előbbi Esztendőekben ígirték volt 66. számban még hátra lévő Supplementuma ujjolag urgéaltatik [LLt a gub. Nsz-ből]. 1763: miolta az eleink Scithiabol együtt a Kgyltek eleivel és a több Székekben lako minden igaz Székely Mágnások, felsőbb és alsobb renden lévő Nemesek eleinkel ki jöttek ... ezen földet fegyverekkel oltalmazták [Hsz; UszLt 16]. 1778: a Nemes Magyar

Országi Magnasok, és Nemesek is, mind gyalog mind pedig Lovas Katonákat nagy Számmal eó Flisége Hadi Szolgálatyára önként valo hívségekből ajánlottanak [i.h. 19 gub.]. 1787: a Nms Vrgyebeli Magnások és Donatorius Nemesek [Dés; DLt]. 1803: A Magnasokon kívül minde-nek a' Nemesek is előre tétetni szokott publicatiok által copuláltassanak [HbEk]. 1818 k.: nekem ujságul mondot-ták hogy a Püspök eó exeletiája (!) Ngnál volt sok Nagy magnásokkal edjüt s Nsgd Nagy bált adot [Kv; GyL. Szé-kely István lev.]. — L. még RettE 180, 224, 379, 390, 424.

2. ~ státus főnemesi rend, főrend; magnaíi, nobilime inaltá; Hochadel, Aristokratie. 1760: Hoc anno 1760 jött öfelségének az országhoz olyan kegyelmes parancsolatja, hogy az erdélyi és magyarországi mágnás és equestris statusból választassanak 120 ifjak, kik Bécsben öfelsé-ge körül gavalléri statusban lévén praetoriana turma legyen [RettE 109].

mágnes magnet; Magnet. 1806: Kis Mama hozott né-künk Magnet, és Mikroskopiumot azokkal játszottunk vatsoráig [Dés; KMN 162].

mágneskő 1. mágnes; magnet; Magnet. 1714: Magnes kö két atzéljos Punctummal baraczk szín Selyemmel bé takarva [AH 36]. 1811: a' nagy Mahomet függő koporsó-ja, Melynek körül Mágnés kö volt a' tartója | (A nő) a' Mágnés követ meg-haladja, 'S A' Férfi' vas szivit magá-hoz ragadja [ÁrÉ 125, 201].

2. (női) vonzerő; atracție irezistibilă (a unei femei); (weibliche) Anziehungskraft. 1659: megmondtam ő nagy-ságának, Kaszáné asszonyom látogatására ment Kegyel-med, ott levő mágnes kö^a vonja Kegyelmedet [TML I, 360 Gabriel Kövér Teleki Mihályhoz. — ^aValószínűleg Pekri Zsófiára von., akivel akkor készült Teleki házasságot kötni].

mágneskőtű mágnesű; ac magnetic; Magnetnadel. 1714: Négy Napi Csontos^a óra Magneskö tökkel^b s egj fa ora [AH 23. — ^aE szó betoldva. ^bA tövel utólagos javítá-sával].

magnetika-tű mágnesű; ac magnetic; Magnetnadel. 1714: Csontbul vallo Pugillaris Konyvetske tengeri kis Compassal és magnetica tövel [AH 35].

magol maggal bevet; a semăna; ein/besäen | vetőmagot megtisztít/rostál; a curăța/ciurui semințele; Saat Korn reini-gen/sieben. 1613: Tudom en az reghi Thamadas előtt Becz Palnak zolgalt es szolgaja uolt, es mjnd ott maglott Veres Benedeknek az attja Veres Ambr(us) mjnd Eöz uteskor es mjnd tauazal ott maglott Becz Palnak nem tudo(m) mjnt ualo Jobbagia uolt [BLt 3 Emericus Kaycza de Kazo(n) vyfalu (75) vall.]. 1753: ki támadta meg ő kegyelmit mi-ko Rákosi Pál Uram szántotta és maglotta volna a' maga földit? [Martonfva Hsz; HSzjP].

magos I. *mn* szk-ban; in constructii; in Wortkonstruk-tion: ~ kender cinepă de sămintă, hăldan, haldur; Saathanf, Fimmel. 1674: Rosz semmire kello len gel. nro. 849. Vi-ragos kender gel. nro. 230. Magos kender gel. nro. 210 [A.porumbák F; UF II, 605].

II. *fn* magoskender; cinepă cu semințe, cinepă masculă; Saathanf, Fimmel. 1638: Njari kender no. 200 feő. Az

magos dezmalatlan [Szarata F; UF I, 669]. 1781: Kender virágos találatik tsinálatlan ki ásztatva 4 kalangya, de még a' magos nyövetlen vagyon [Abosfva KK; Hr].

magoskender 1. cinepá de sáminjá, haldan, haldur; Saathanf, Fimmel. 1686: hoztunk el egy kevés apróság magos kender [Madaras Cs; BK]. 1689: Ez idej Viragos kender van jellen gell. No. 9. Tavalyi magos kender gell. No 81 [Almakerék NK; Ut]. 1706: Viragos mender Gel. 8 Magos kender Gel. 12 [Hsz; Törzs Rákóczi inv.]. 1720: az Erkedí^a Folnagy es Eskütt Uramek küldötenek nékem Két Mása Magos Kender [Bögöz U; KaLt Korda Sigmond lev. — ^aK]. 1741: ki tsinalt magos kender Gel nyoltz [Mezőbánd MT; LLt 146 Litt. B]. 1748: Magos kender meg szálában van Gelin 4 1/2 [Nagyida K; Told. 11/95]. 1749: Magos Kender Gelinae 11/12 [Gyérnessztkirály TA; Ks 89 Inv. 9]. 1765: Termet hoc Anno Nyari kender Gel 03 Np. 6 Magas, Vagyis Őszi kender termet Gel. 03 Metr. 18 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1767: Virágos és Magas kender mind össze nyövedvén az aprósága miatt lett két kalangya [Esztény SzD; Told. 5a] | Aztatlan magvas kender kalongya 3 és fő 10. Virágos kender törve kalongya 2 és fő 12 1/2 [Mezőkapus TA, Berz. 5. 38 P. 2]. 1775: a magam kertemben valami magos kenderrel bajlodván egy küsdég leánykammal együtt [Tarcsafva U; Pf]. 1797: A magos kender éppen az este hozák el ... lett mind össze 52 kíta 12 fejével számlálván a Sz Csehi Magoss kender lett 11 kalongya és 8 fő [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1843: Magvas kender Csépelte el [Bom. F. IIIc].

2. magoskender-fonal; fir din cinepá de sáminjá; Faden aus Saathanf. 1848: magos kenderből szőtt abrancsos sütő abrosz [KLev.].

magsertés tenyésztés; porc de prasilă; Zuchtschwein. 1757: Iván Lukács Sárka mag Sertéssét itten lakó Tárca Makaria Nemes ember eó Kglme vágta le az kérdésben specificalt helljen lévő Brányistájában lévő Máléján [Garbonácfva SzD; TL].

magtalan 1. mn 1. gyermektelen; fără copii; kinderlos. 1590: Balogh Farkas ... mikor az Espotalyba statualtatot, akkor Magtalan volt, gyermeke nem volt [Kv; TanJk I/1. 128–9] | Mivel hogy az az dúnúthia Azzonj magtalan volt vgy leűen az Jozagbol Jegy rúhaúal kj teöttem [UszT]. 1603: Opra Kolessa ... En eleottem, Boyer Thamas fiának: Boyer Istvanak mint ver zeren vallo attiafianak mint hogy maktallanis volt, halalanak vtoso orayan Zinten fiúrl fúbra vallotta mindennemw oreoksigit [Fog.; Szád. Dumitru Mihaylla (70) vall.]. 1605: Sebestie(n) Lukacz magtalan ember león [UszT 19/1]. 1618: Czik Zent Simonon lako Caspar Balint Eoregh, ereötlen, Ven magtalan ember [Hr 3]. 1677: Christof Górgy es felesige magtalan emberek leuen engemet ha Isten eltetne eletekigh jambor szolgátiokert az ioszaghomban benne tartanám [Szentgyörgy Cs; CsÁLT F. 27. 1/32]. 1774: Ezen Jozsá-gokbol Jobbágok manumittáltattanaké, ha igen ki által, mennyiben, mikor, Gazda embereké, vagy Iffiu Legények, Cselédesek voltanaké vagy magtalanok [K; KS]. 1795/1800: Rákosi Ferentz Származott vala ide ... e Magtalan volt [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1825: (Az özevgynek) nem kellenék olyan jot praetendálni a' mellyet az Ötsém soha sem birt, mellynek magtalan atyafiról réánk előkre kellett szállani edgy massaban lévően a' miénkel,

ebből tehát része ki nem szakadhat pénzül [Nagylak AF; DobLev. V/1088. 2b].

Szk: ~nak marad. 1823–1830: (Jósika Antalnak) kár lett volna jezsuitának s annál fogva magtalanul maradni [FogE 92].

2. meddő; sterp, steril; unfruchtbar. 1584: Zigiarto Esiasne vallia ... Sos Janosne monda vesztegh chak the Roz Na(m) teis Rea(m) zolal, es tamadtal ... de Nem Zargia (!) megh soha gyermek az eleodet, Ez azolta kinek Immar Negy eztendeie vagion, Magtalan vagiok [Kv; TJk IV/1. 244–5].

II. hsz gyermektelenül; fără copii; kinderlos. 1569: Tovabba hol halala tertynnek Kerestelj Balasnak es Magtalan Maradna az Jozag Egyenlewképpen Reayok zallyon, es Meg oztassek [Diós K; JHbK XLV/13]. 1577: hog'ha ... Hoszutelki Istwanne Aszonyomnak lupssai Annaszonnak holta teortinnek Magtalan, tahat Huszutelki Istwan Ez ssardi Jozzagot tartozek minden teórwinnekwl vissza bochatani lupssai Janosnak vagy ffiainak [F.jára TA; SLt S. 19]. 1583: Komornyk Myhal ... mastansagh ez vilagbol az hatalmas Istennek vegezesse ... zerynth, magtalan mwlth volna ky [SLt V. 13 Jmreh deak Papay a gyf-i kápt. hites not. keze írás]. 1596: ez Demeter Peter pedigh draba(n)t leűe(n) magtalan holt megh [UszT 11/80]. 1603: ha leanyom Raday balintne Magtalan megh halna^a [Csapó KK; JHb XXV/23. — ^aKöv. a végr.]. 1606: Doka Géörgy magtalan hala mégh [UszT 20/118 Lucas Zolia de Bagi (60) lib. vall.]. 1784: Nehai Etzken Moses ... magtalan deficialt volt [Hsz; BLev.]. 1810: Gyöngyös Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelével a' mit az Annýától vitt volt, két derekajt, négy vánkost, tsergét, szoknyát, gyapot rokoját és valamint egyebűtt közönségesen ugy ittis a' lévően a' szokás, hogy ha magtalan az illy Aszszony ember megtalál halálozni, az effélek vissza' adassanak [F.rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével].

magtalanság gyermektelenség; lipsă de copii; Kinderlosigkeit. 1662: a királynak négy esztendeig való házasságában magtalanságát látván, az urak közül sokaknak vala elmélkedések felőle [SKr 75]. 1663/1695: mint hogy Thuri Ferencz Uram(na)k gyermeki ninczenek; Isten eó kglmet magtalanságal Szeretné és venseget erme; mint hogy Isten Mihalcz Mihaly Uramot fiatal latogata megh, az ő kglmeből megh tartana, tartozik eó kgle az edgyik fiat Thuri Ferencz Uram mellé adni [Hsz; Borb. II. 1722: ha valamelj magtalan ember magtalanságát látva, vagj más pazérlo Jobbágj ... el idegenitené földét; Az olljannak Fiai vissza telepedvén vagy ember kort érvén, vagj ahoz közeleb való vérek viszzá vehessék az el zálagasított föld(ne)k felét, a' Felét meg hagyván az érette adot pénzért [Zágon Hsz; SzentkZs].

Szk: ~gal látogat gyermektelenséggel sújt. 1631: Wrmeösnek es Agoston faluanak hason felet hagiom miuel ez Vr Isten mwnek feleséghemmel magtalansággal latoghatot volt Hugomnak Swkeösd Ersebetnek [Nagyteremi NK; JHb XXI/1. 5 Swkösd György végr.].

magtalanul gyermektelenül, utód nélkül; fără copii/urmasi; kinderlos. 1584: Nyreó Calman ... vallia ... Az Azzony Magtalanul hala megh vgia(n)ot a' Tutela Alath [Kv; TJk IV/1. 281]. 1596: (A) drabantj eöreksegh ... Demeter Petere volth ki megh holt magtalanul [UszT 11/79]. 1606: doka giorgj maktalanul meg hala jlleti imar

az örökseg Zabo Petert az K6 mies Benedek fiat [i.h. 20/119 Kouacz Ferenczne Bagi (74) vall.]. 1631: Cassai Istvan vram ezt az Teremihez tartoz (!) eőt falubeli portiókot igi erezte kezembem, hōgi ... ha magtalanul találak meg hālny hetat eōt kegiel(me)n-k uiszsza szallion [Nagyteremi NK; JHb XXI/1. 3 Sükösd György végr.]. 1673: Hogy ha hōlta törtinik Mathe Janos(na)k Magtalanul az kik közeljeb valo virek lesznek azokat illeti az örökszigh [Dés; Hr 3/40]. 1774: Nem hōltak a mi Falunkban magtalanul Jobbāgyok, kik pedig ugy el Szōktek, mindeneket el vitték [Szépkényerúsztmárton SzD; KS Conscr. 110]. 1807 k.: a meg mondat Felesége magtalanul meg halālazatt két Attyafiārolis Sok jok és pénzis maradtak [Sinfva TA; Borb. II. Fodor István (50) a szék assz. vall.]. 1827: a' néhai Dobollyi Josef és István urak magtalanul halālaztak el [Ne; DobLev. V/1117. 1a].

magtár gabonaraktár; hambar, grinar; Getreidespeicher, Kornkammer/speicher. 1864: (A papok) a' leg első köz gyűlésen tegyenek kérdést az iránt kik lennének hajlandok a' magtár számára alyánlot gabonat most meg adni [Gyalu K; RAK 88]. 1875 k.: A' kántori ház hijujában van a' kōzzel 100 kis véka férőjū, magtár hambāra [Szucság K; RAK 107]. 1879: A magtārból 1876-ban eladott törōkbūza ... 69 f. 10 xr [M.bikal K; RAK 344].

magtāri gabonaraktāri; pentru hambar/grinar; aus/von dem Kornspeicher. 1869: A magtāri kamattal tartozok felszōlítottanak, hogy tartozásaitak ... Jan 27n okvetlen fizessék be [M.bikal K; RAK 272]. 1874: a magtāri számadás ... a valósággal meg nem egyezik [uo.; RAK 307]. 1875: Kozma Fogadás István magtāri, pénzbeli, valamint kepe tartozásai törlesztésére mint egy 7 vékās földjēt felajānlā [uo.; RAK 309].

magtārnok magtāros; magazinier; Aufseher/Hüter des Kornspeichers. 1874: Magtārnok jelenti, hogy a magtāri számadásban tavaly hiba csúszott be [M.bikal K; RAK 305]. 1878: Kozma György magtārnok kéri, hogy mellē egy segéd rendeltessék [uo.; RAK 339].

magtōrōkbūza vetni való törōkbūza; porumb de sāmīntā; Saatmais. 1854: A Tōrōgbūza alá valo földekben 6^a köteles mag Tōrōgbuzāt adgyon fuszujkāt vessen az ugar földekben az fele részben én adgyak magot, az Tōrōgbuzāt szedēskor rakja 2 egyenlő részre a' szénāt és Sarjutis és én válaszsak melyik Tettzeni fog [Egerszeg MT/Mv; DobLev. V/1373 Dobolyi Bālint kezével. — ^aA haszonbérő].

magtōrō-kūlű magtōrō kōlyű; piuā de/pentru pisat semīnte; (Samen/Korn)Stampfe. 1692: Székér Szin va gyon ebben magh tōrō kūlű [Mezőbodon TA; BK 4].

magtyúk szaporítani való tyúk; găină bunā ouătoare; Zuchthuhn. 1824: Lud — két gunār — négy tojo — 6 — Lud pipe ... Mag Tyuk 20 — Tyuk csirkék 40 [Erdőszengyel MT; Tsb 43].

magú vmilyen magú/fajta (szilva); (prună) cu un anumit fel de simbur; (Pflaumen) mit irgendcinem Kern. Szék: horgas ~. 1826: termet ... Szilva husos 40 véka horgas magú [Tarcsafva U; Pf] * *hosszú* ~. 1748: Hoszaszu magu

szilva aszalva Metr 1/2 Husos szilva aszalva Metr 1/2 [Told. 11/95].

mágus varázsló; mag; Magier, Zauberer. 1811: A Gazdag most tartson ama Mágusokkal; 'S örvendjen a' Szegény-is a' Pásztorokkal [ÁrÉ 193].

magvas tartalmaz; bogat, variat; kernig, gehaltvoll. 1896: Szombatra lemegyek Vásárhelyre. A program eléğ magvas lesz | a versed igazán szép, lelkes, magvas [PLv. 182 Petelei István Jakab Ödönhöz].

magvaszakadás utód nélkül maradás; stingerea unei familii, faptil de a rămīne/fi fārā moštenitori/urmași; Aussterben einer Familie. 1575: az nehāi Lwkacz deak kinek atthiatwl Maradot hazat es egieb Eorekseget Eottwes Palnak Magwa Zakadasa neue alat Meg kertenek Andras deak es Silwaszy Imre [Kv; TanJk V/3. 118c]. 1604: Mind(en) valami marha es penzen epitet epület es eōreksēgh az felperes Attiokfiara az Vranak Kiraly Gergelnek maghua zakadasa vtan ... felesegere zallottak volth [UszT 17/2]. 1677: A' Királyoknak es Fejedelmeknek a' Donatioknak collatioiban ... tōb módgyok es hatalmek nem talāltatik, hanem első, ha mely Urnak vagy Nemes emberek magva szakadásán, annak Joszága redeal ad Fiscum Regium [AC 203].

magvaszakadt I. mn 1. vér szerinti örökös nélküli; care a rămas fārā moštenitori/urmași; kinderlos, ohne blutmäßigen Erben geblieben. 1586: Desy eotueos Janost Jdeztem eg magua zakath gyermek lauayert fizetem d. 6 [Kv; Szám. 3/XXV. 4 Jgyarho György sp kezével]. 1592: Nyreo Marton es Palastos Istwan directorok zamadasa Az waros Priuiliiguma mellet ki koelt az Maghwa zakat embereknek az varosra zallando Jozagokrol [Kv; i.h. 5/XI. 21]. 1631 Mivelhogy az regi Sz. Kiralyok, es boldogh emlekezetű Fejedelmek ... az it köztűnk lakos minden maghva Szakat embereknek, minden jovait, az mű eleinknek hū es tōkeletes Szolgatiokert, az Varossunknak Kolosvarnak Conferaltak, azon plenum jussal az mint magokat az Fejedelmeket illethe volna [Kv; ACJk 45a].

2. jogos örökös nélküli (birtok); (avere) fārā moštenitori; (Besitz) ohne rechtmäßigen Erben geblieben. 1580: Emlekeznek eo kegmek hogy Minemo privilegiumot adot volt Lengyel kiraly Az magua zakot Jozagh es marha felol, hogy ha my esneh, Az waras epwletyre ... keoltenek [Kv; TanJk V/3. 211a]. 1590: Ballas Kowach es palastos Istwan Az eō Tistekbeol magua Zakatt Jozagbeol az Mikett percipialtanak Tezzen f. 51 d. 33 [Kv; Szám. 4/XVI. 15]. 1591: az nem magwa zakat nyl volt mert en vagiok veer hozza Megh sem akarom hogj el Jdegenedgiek az verteol | egy eorōksegeonket, melj vagion almasson Vduarhelj zekben ... melj Eoreksegh Engemet Jllien verre Jllē^a eo penigh vgimint magua zakat Jozagot ugy kerte megh, melliet Jktatottis [UszT. — ^aKöv. a genealógia fels.]. 1594: Az Miket pedig ez ezendo Altal Magua zakat Josagbol percipialtanak Tezen f 46/50 [Kv; Szám. 6/V. 18]. 1629: nem tudgya az magua zakatt Joknak devolutiojat, hova devolvaltattak^a [Kv; TanJk II/1. 56. — ^aTordán].

II. fn örökös nélküli ember; persoană fārā moštenitori/urmași; Erbenlos(er). 1592: Bathory Istwan lewele kiben

az Magwa Zakattak Jowait è városban Coloswarnak donalta ily Conditioikal^a [Kv; DiósyLnd. 44. — ^aKöv. a fels.].

magvaszakadtság örökös nélküliség; fapult de a rámine/fi fără moștenitori/urmasi; Erbenlosigkeit. 1662: Solyomkő vára Élesddel s szép jószágival Zólyomi Erzsébetnek ... magvaszakadtságán jus regiummal adattak, s annak módja szerint iktattattak volna is néki | Rákóczi Zsigmondnak ... Görgény vára Kovacsóczy István cancellarius magvaszakadtságán ... királyi jussal adattak | Bethlen Péter egyetlenegy fiának ... mindkét ágon levő magvaszakadtságán Erdélybe is Vécis vára ottan fiscusra szállott vala [SKr 195–6, 283–4].

Szk: ~ot hirdettet. 1807: Nehai Mlgs Baro Banffi Sandorné Kemény Agnes ö Nagyságok ki 1803-b(an) holt meg Doboka vármegyében el maradot ös Jovaiban a R. Fiscus 1804-b(en) magva szakadsagot hirdettetett [Dob.; Ks 80. 15].

magvaszakadtul 1. gyermektelenül; fără copii; kinderlos. 1586: az kyk maguazakattol holtanak meg. Primo Fazakas Imrehenek gyermeke meg holt ... 2 Coloswary balintne maguazakattol holt meg [Kv; Szám. 3/XXV. 8 Igyarho György sp kezével]. 1588: Zaloki meg hala maguazakattul [Dés; DLt 222]. 1593: ez Theoreok Marton egi vala Apaűal Theoreok Janossal, ki magua zakattul holt megh [Kv; TJK V/1. 386]. 1607: hogy megh hala Cata aszonj Antalfi Janosne maghűa szakattul, az eo reszet, en vgy tudom hogy megh nem oztotta megh sem Keczety Caspar vra(m) sem fia Keczety Boldfisar vra(m) [UstZ 20/56].

Szk: ~ marad. 1586: Rach Janosnet Kecher Jdeztetem myert hog wratol magua szakatol maradot d. 4 | Farkas Palnet Jdeztetem myert hog azt montak hog magua zakatol maradot [Kv; Szám. 3/XXV. 5 Igyártó György sp kezével].

2. jogos örökös nélkül; fără moștenitori/urmasi; ohne rechtmäßigen Erben. 1560: az mely Zogatot eo zolgalattiaual leolt ... ky wolt volna Ennek eleotte Az meg holt wyzaknaj ferencze, kit Romaj Kiral Magwa zakattul, harinaj farkas wramnak adot uolna, Minden Jvvsűaűal atta ... Attiaűianak, Petky Katalin Azzonnak [Ebesfva; Ks 101].

Szk: ~ megkér (birtokot) jogos örökös híján magának kér. 1591: Az Adorjan edrekege felől ezt tudom, Adorjan Gergelj zegenj legeni vala, my teőlünk kere penzt vgy kezde perleni Tatar Miklostul az edrekeget ... mikor az mi penzünkkel megh nyere, Annak vtanna kezünkbe hagia Adorjan Gergelj az Solymosi edrekeget, sokaigh alla kezünkbe Veghre Chokan Balas aszal yezte el hogy maghűa szakattul kerte megh es my el yedenk ki ereztók kezünköl [UstZ].

magvatlan mag nélküli; fără semințe; samen/kermlos. 1847: malazsa magvatlan [Kv; Tsb 11].

magvetés magültetés; inseminare, semănare; Samen-saat. 1795: (A sessiók) külső appertinentiáját az Ecclia sok Zab, Köles, és egyéb mag vetések alá ... szokta dézmára ki adni [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 2b]. 1847: Parancsolatom levén az erdősáfar úrtól, hogy a Detunáta körül bizonyos helyekre famagot vessünk ... Varga Katalina is kijött a hely színe ... s megintett, hogy azon he-

lyekre erdőt ne ültessünk. S épp akkor maga az erdősáfar úr odaérkezvén, az asszony messzéről meglátva, bészaladott az erdőbe. S így a magvetés azúttal el is maradott [VKp 194–5].

magvető 1. *mn* magültető; care semănă; säend. 1768: a' ... Falu határának ... joságát valósággal lehet ditsérni mivel nem tsőkkenéssel valo szaparátlanóságát, hanem ... minden némű földben hintet magvának, bőv termésit, és gyűmöltszőzésit remélheti a' szegény mag vető gazda [Szamosfva K; Ks 74/56 Conscr. 35].

II. fn magvetés; insămînțare, semănare; Säen. 1603: Kowaczj Lukaczi Etedi Lofeo Ember hwti wtan azt wallia, Tot mihalj mag wetőből Jö wala haza [UstZ 17/23]. 1796: mikor az Exponens Ur élete Párjának a kérdett fel támodása esett éppen a Mag wetőből jöttem [Gyula K; RLt Lupoj Zaharia (56) vincellér vall.].

magvettetés magülttetetés; semănare, semănat; Säen. 1843: Hallottam a falusiaktól beszéleni, hogy midőn az erdőgondnok úr a bucsumi határra erdőmag vettetni kiment volna, a bucsumiak ellene állottak, s a magvettetést megakadályozták [VKp 91].

magzat 1. gyermek; copil; Kind | vki gyermeke; copilul cuiva; js Kind. 1582: Margaretha Zekely fassa est ... Monda Catalin Engem Bathor az Isten meny keowel wsseón megh ha Nireo Kalman ez a' Magzat [Kv; TJK IV/1. 39]. 1591: ha ... Almadj Gasparnak magzattia lenne, azis ugyan egy arant oztozhassek az Jozággal myndenwt walowal [Szava K; JHb XIV/6]. 1600: Feies Janosne Valya ... Razmai Pal az hazat megh nem ualhatta hanem kóniorgot az anianak az ania megh tekintuen az ő aniai uoltat es megh keserűlte az ő magzattiat ualtotta megh az hazat fr. 100 [Kv; TJK VI/1. 381a]. 1644: ha az ur l(ste)n bennunket magzatokkal latogatni fogh azon magzatinkal edgiűtt minden némű jom ualami vagion) maradgia(na)k szerel(me)s felesegemre es teolle(m) szarmazando gyermekere ha en neke(m) holtom tertennek [Kv; JHb III/6]. 1710 k.: Az anyák szerelmét magzatjokhoz az anyák, a házásokét tudják a házások [BÖn. 466]. 1751: Ellyen sokaig fiatalok A szép Jezus magzatotok | Isten veled Josef Atyám Es Mária édes Anyám Aldja Isten magzattotok Ti édes szép fiatokot [Hétfalu Br; EM LI, 124, 126 betl. játék]. 1794/1795: meltoztassek modot tanálni abba, mint lehessen a' magok magzatjaik körül resteskedő Atyákat arra kenszeríteni hogy avagy tsak aprobb Gyermekeiket ... oskolaba jartassak [M.bikal K; RAK 15]. 1833: Midőn törvénytelen ágyból született magzatok kereszteltetnek, ezen szo törvénytelen mindenkor hozzá adassék [Vaja MT; HbEk]. 1862: (A családapának) élete még oly szükséges lett volna arra: hogy gyenge magzatait táplálja, és oltalmazza mind addig, mig maguk képesek lettek volna önerejükön az élet viharaival megküzdenni [Kv; Végr.].

Szk: *fiúi* ~. 1664: Az méltóságos fejedelem levelét hozák, kiben mostani fiúi magzatjának kereszttyaságára hivat ő kegyelme [TML III, 141 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] * Isten ~tal megáld/látogat. 1664: Hallom, hogy az úr Isten Kegyelemteket is kedves házias társával együtt magzatokkal meg áldotta, melyeket hogy Isten éltesen ... kívánom [TML III, 327 Teleki János Teleki Mihályhoz]. 1671: reménségek sem leven már, hogi Isten

már vénségekre őket magzattakkal látogatná [Alvinc AF; Incz.]. 1763: isten ő kgylmét feles magzattakkal meg áldotta [M. fr. K; JHb XVIII/28] * szerelmes ~a. 1662: Az ország szamosújvári gyűlésén a sok kesergő édes anyák és rabságban levő férjeket nagy zokogással sirató becsületesszonyállatok keserves siránkozásokra, szerelmes magzatioknak, jámbor férjeknek szabadításokban való nagy szorgalmaztatásokra nézve ... gondot viselni mindenképpen kellene [SKr 389]. 1704: Ki Atyát sirattya Ki kedvesen nevelt szerelmes magzattyát, Mint szeme világát [EM XXXV, 275 gyászének].

2. utód, leszármazott; urmaş, descendant; Nachfolge(r), Abkömmling. 1588: eo kgyek városul el vntak az sok feo feo Nemes zemelieknek panazolkodását az városra való zidalmokat, Azonkeppen Városbely Attiankfiának az keomyweseknek tudatlansága miatt Nagy karwallásokat es Maghzatinak keserves veszedelmeket Mert ha mit Epitenekis Sacczoltatással Epitik gondwiseletlenewl, Es holvgian Az Epites ideie keozt le omol zegheny Iffiakat keomywes Inasit, soot Neha eo magokbannis oda colik [Kv; TanJk I/1. 60–1].

Ha. 1681: magzattyakatis [Alvinc AF; Incz.].

magzó tenyész-; de prasilá; Zucht-. 1604: Boldisar balintné Jzent hogy által meniek olah faluba, akarcziak wagi egiet keriek meg az magzo diznokban, által menek az nap estig waram, mas napra halaztak akoris által menek akkor sem adanak [UzT Tanko Andrasne durutiazonj zent egihazas olah falwi vall.]. 1605: Peter Kouachine Borbara Bogart faluj tiltotta volt meg mezaros gjörgynek ... buzaiat veteset egy magzo diznaianak el vezeseiert meljnek ok adasara rais hitta az al pereseők nem Comparealúan minden gabonaiatúl veteseteöl el marada [i.h.].

magyar I. mn I. maghiar; ungarisch. 1581: Az Magyar deakoknak Irattúnk egy Enekleo keonywet kyert fizettúnk az deaknak erette f. 2 [Kv; Szám. 3/IV. 11]. 1588: Az magyar legint mykor fel Akaztottak, az melj az Zabo Marton Piznet el lopta volt attam az Ciganoknak f. 1. Az Porozloknakis attam f. 1 [Kv; i.h. 4/I. 38]. 1630: az bekeseges vdeokor három Magyar Ember Vizoliaiak Eörizik vala az fvet [Nagycég K; Vlt 16/1527]. 1642: Az Solyomtelki hataron Komaromi Marton egy darab Erdeot es retet occupalt el, melyet eok keszek idegen magyar biznassagokkal eouejekbe tennj [Solyomtelke K; GyU 87]. 1645: Nemethiben lako Oroz Peter akar venni Magyar Leant ki feleöl kel Pispöök Urunkat Consulalni [SzJk 62]. 1704: vétettem el a szakállomat a piaci magyar borbélylegénnyel [WIN I, 294]. 1740: Az egész Possessio avagy Falú Nagj Kapus^a azon edgy Mlgs Gröff Possessor Uré, áll penig Magyar és Oláh jobbágyokból és Sellérekéből [BfN Gyalui cs. — *K]. 1742: Moldován Györgyöt Flora Vonyát, egy kis Magyar inaskájál hogy Vágta és hordotta az szilva fát láttam [Kincsi KJ; JHbK XXVII/6]. 1758^a: Beczében fixe Commoralo es jo háztarto Magyar Jobbágy emberek [Told. 21. — *AF]. 1767: En Karcsonáro Lévén bé jövének az En Házomban az Egészsz Falusi Magyar Legények Hegedűs [Bétlensztmiklós KK; BK. Udvar Máté (40) jb vall.]. 1856: allodialis Birtokomat bífangolo Tanász Nyikula ... egy gondolatlan magyar Nőt vett Feleségül [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1403].

Szk: ~ kovács. 1625: vas Gieörgj viszj vrünk magyar kowacziat haza nepewel Eökreö(n) Enjedigh f l d. 25 [Kv;

Szám. 16/XXXIV. 275]. 1720: Asztalosnak műhelyére készített két hosszú asztal, azon edj Furo, magyar Kovácsnak való [HSzj asztalos-műhely al.] * ~ malommester. 1760: küldetett ide Abosfalváról egy Mihály nevezetű Magyar malom mester [Mihálcfa AF; Eszt-Mk] * ~ muzsik. 1625: Lengiel musicasok(na)k Hust lib. 6 ... Az magyar musicusok(na)k Hust lib. 10 ... Nemet musicusok(na)k Hust lib. 12^a [Kv; Szám. 16/XXXIV. 150–1. — ^aA fej. udvarmépéhez tartozók] * ~ szabó. 1768: egy vandorlo korhel Magyar Szabó [MKG] * ~ szakács. 1849: Kelemen Béni Zsibón a konyhra főzőnének beadott, s ottan két évig magyar ... két évig német szakács mellett ... a főzést kitanultam [Kv; Végr. Vall.] * ~ szőcs. 1839: Nagy Simon ... Nemes Magyarországi N. Károlyi születésű mestersége magyar szőts [DLt 584 nyomt. kl] * ~ teátrálista. 1829: A Magyar Théatralisták egy estvéli Játékból adtak 278 Rf. 55 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.] * szabad székel ~ ember/~ székel. 1770: Lakik vala két oláh nevezetű Szabad Székely magyar ember egy fedél [LLt]. 1784: Henter Ferenc igen magyarán fogta pártját az igazságnak, minthogy szokimondó magyar székel [RettE 426].

2. (hadba vonult/fizetett) magyar (katona/katonaság); (ostas/oaste) maghiar/ă (care merge la luptă/care este plătit/ă); (ins Feld gezogener/bezahlter) ungarischer (Soldat/Militär). 1619: magyar hadunk annyi vagyon, azmennyi ugyan nem kellene, kiben ugyan el is kell bocsátanunk [BTN² 341]. 1653: Bocskai István is nagy hajdu és magyar haddal megindulván, bėjött Erdélybe [ETA I, 53 NSz]. 1657: ő ellenek jűttek ki az táborról az magyar seregek [KemÖn. 182]. 1710: Apafi Mihály igen nagy félelemben vala, mivel Kemény Jánossal olyan szép mind német s mind magyar hadak valának öt annyin is számmal, mint a törökök [CsH 52]. 1737: A pitesdi szűreire csak a szegenj magyar katonák voltak öt szazon rendelve, kikre is Húsször ment hatszáz Török, de derekason rejcialtak [Abosfva KK; Ks 99 Bálint György lev.]. 1762: kér őfelsége lóbeli segítségét, hogy ... a nemesség és uraság bizonyos számú magyar katoná alá való lovakkal segítsék meg [RettE 135]. 1810: a Magyar Katonaság Számára készitendő Czepőkőért ... a Czehok ... egy párért menyit kívánnak [Kv; DLt 132].

Szk: ~ darabont. 1681: Vajda Hunyad vára ... Az Kapu között vagyo(n) most Muskoteros Nemet Nro 10 Magyar drabant Nro 1 [Vh; VhU 502, 510] * ~ gárda. 1834: Felsőb Rendeléseknl fogva, az aláb frtnak kötelességévé tétetődött, hogy Ő Felsége Nemes Magyar Gárda számára erdélyi fajból több fiatal Lovak meg vétetődjenek [Ne; Tlt Praes. ir. 451] * ~ gyalog. 1667: Az semenj s német, Magyar gyalogoknak fizettesekre Attam penzt fl. 90 [Utl] * ~ gyalogság. 1774: A magyar gyalogságtól pedig elhúzá a felsőruhát, mely nem volt németes [RettE 324] * ~ gyalogtisz. 1774: ezeltől 34 esztendővel a magyar gyalogtiszteknek, s nevezetesen a Gyulai regimentjebeli tiszteknek, szederjes, rókatorkos mentéjek ... volt [i.h.] * ~ hajdú. 1653: a magyar hajdu a havastorkokat mind feljárja vala, és az oda futott népet levágja vala^a [ETA I, 86 NSz. — ^a1603-ban] * ~ kommandás. 1775: Bethlen László lévén kapitány a Gyulai regimentjében, legelső katona volt, aki Szebenben a német birodalom alatt a várdán magyar commendans volt [RettE 350] * ~ kuruc. 1706: a karvai sánban levő kuruc németek is rebellálnak, és a magyar kurucokat mind levágják a sánban [Kv; KVE 248

GM] * ~ *lovas*. 1676: Barkóczy Ferencz is egy nehány száz magyar lovassal fel ment volna [TML VII, 201 Teleki Mihály Béli Pálhoz] * ~ *lovas had*. 1600: Az vayda magyar lowas hadanakys io reze hozzank iw [Torda; DLT 263] * ~ *lovas regiment*. 1769: Az adomány Rimonda Lovakból áll, a' Magyar Lovas Régimentekben esett fogatkozások(na)k ki potlasara [Ks 18. XCIII. 7 gub.] * ~ *milicia*. 1772: Ófelsége a religiót felette igen curálja, a gyalog magyar militiában a tisztek majd mind németek [RettE 266] * ~ *prezídium*. 1664: Debreczenből hoztak volt ötszáz forintot és az korcsomából való jövedelemből pótoltam ki, melyet az magyar praesidiumnak kellett volna adni [TML III, 108 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhádról (B)] * ~ *regiment*. 1762: Az Adomány Rimonta Lovakból áll a' Magyar Regimentekben esett fogatkozásoknak ki potlasara [Ks 84 gub.] 1774: Lasci^a ... inventiója az, hogy a magyar regementekben ... A dolmányt, övet, magyar kardot, kalapot mind letétette [RettE 323–4. — ^aLasci (Lacy) Ferenc Móríc osztrák tábornagy, a hadsergej újjászervezője] * ~ *rédobos*. 1681: Vajda Hunyad vára ... Az Kapu között vago(n) ... Nemet dobos Nro 1 ... Magyar Réz dobos Nro 1 [Vh; VhU 502, 510] * ~ *talpas*. 1705: Ma feles rációk ... és bizonyos számú németek is, mind magyar talpas módjára telekes bocskorba öltöztenek és elmentenek, mely felé, nem tudatik [WIN I, 440].

3. magyar renden levő, vmely közösség magyar ajkú részéhez tartozó; de nácionaliatet maghiará (intr-o anumită colectivitate); von ungarischem Stand (innerhalb irgendeiner Gemeinschaft). 1571: eo kegelme plebanos vram Melle Elegh egy predicator az zas vram Rendyre, Az magyar vram Rezere azonkeppen ketto [Kv; TanJk V/3. 46b]. 1575: eo K. vasarbirakat valasztottak Az Magar vram keozwl Kis Imrehet Az zas vram keozwl Gallus Mant [Kv; i.h. 132a]. 1578: Towabba eo kegmek esmeg tablara Jarwan az wassarbirak dolgabol, walasztottak eo kegmek Az Zaz rendbol Sweges Gergelt Az magyar Vram keozwl Aztalos Imrehet [Kv; i.h. 159b]. 1583: Az Colosuary Magyar Meszarosoknak awagy Hentelereknek rendtartások, es arrol ualo Articulusok [Kv; MészCLev.]. 1584: Ertik varosul az pechy Istwan vra(m) panazat(is) hogy holot Az vnio azt tharia hogy mikor Magyar Biro vagion akkor az Zaz Nemzet a' Nagiobbik templumtol telliesseggel wres lenne, De mind azon Altal az eo haza Nepet onnet nagy bozzusagara az zas Nemzet ky rekezette volna mostan az eo zokot zekebeol [Kv; TanJk V/3. 278a]. 1588: Vegeztetet hogy ... az Hentelerek az kylseo Magyar Meszarosok rea zabadittassanak hogy ennek vthanna egienleo Igassagal legienek a' Mezarusokkal, es minden Nap Vaghassanak, holot lattiatk ezt eo kgmek varosul hogy az Magyar Meszarosok eltetik az varost hussal [Kv; i.h. I/1. 85]. 1657: az Natio es contractus szerent ualasztatik ket fez Inspector Magyar es Szász az kik alkalmazottság szerent dirigallia(na)k az varosba(n) minden rendbelieket attol fwgienek az Tomiokba(n)es uar fokoko(n) leuco Cehek, fertaliok(na)k kapitany, Tizedesi, kapukba(n) leuco vigiazok, es az szwkseghz kepest minden ordinantia azo(n) vrainke legyen [Kv; PolgK 128].

Szk: ~ *kántor*. 1592: 22 die May Az Magyar Kanttor felesgett es porttekatat hozttak harm zekeren, Toroztkorol [Kv; Szám. 5/XIV. 309 Eppel Péter sp kezével]. 1595: Hogi mind az ket Auditoriumba valo kemenczet, s mind az zas Colaborator hazabelit, es az Magyar kantor hazaban

valo kemenczetis meg chinaltattuk, Ment az 4 kemenczere formas 3 penzes kalia tezen f 2/37 [Kv; i.h. 6/XIII. 40] | Az Magyar Cantomak: Az Bogathj Lamech Aztal tartasert, ez ezendöre ... f. 12 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 314 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *kollaborátor* magyar tanítórtás. 1584: Az iskolaban az nagio Comitasban az Kemenczet es az Magyar Colaboratornak meg földoztotak [Kv; i.h. 3/XV. 10–1]. 1598: Az Magyar Collaborator hazaba chinaltattunk egi Aztalt ... d 50 [Kv; i.h. 7/XVI. 49] * ~ *lektor*. 1598: Az Magyar Lector hazaba chynaltattunk egi hozzw zeket ... f —/15 [Kv; i.h. 7/XVI. 49] * ~ *náció* a város magyar lakossága. 1593: Az Magyar Nation valo vram keuanniak hogi ez electionak napia halaggon addigh meg eo kegmekis zolhatnak es tractalhatnak ez dologh feleol egimással [Kv; TanJk I/1. 209]. 1632: Holt meg amaz híres-neves Csanádi Antal, magyar natió bíró-ságban ... Választák városul Csanádi Antal helyébe bírónak Tótházi Asztalos Istvánt, ugyan magyar natió [Kv; KvE 164 SB]. 1710: az B. Ché az regi jo rendtartás szerent kerdest institualva(n) az B. Mesterek között valaszták ... vox szerent Che Apa(na)k az szász Natiórol N. Szekelj Janos Uram(a)t, iffju Che Mesternek Bagioni János Uramat az Magyar Natiórol [Kv; ACJk 75] * ~ *nemzet* 'ua'. 1583: amikor magyar a Biro akkor az Magyar Nemzete legien az Nagy templumnak dominiuma, es akkor az Zaz Nemzet ot Ne dominallion [Kv; TanJk V/3. 278a]. 1593: Haladekot engedtek az Zasz rend vrainnak, Mely haladekot eo kmeis Acceptaltak, az Magyar Nemzet zowara valo valaz tetelerth | Megh erthwen Az Zasz Natio, Az Magyar Nemzetnek beo bezeddel valo irasat, melyben Mutogattik Enyedi Georgy pwspeokeot plebanosnak valasztanj [Kv; i.h. I/1. 211, 213] * ~ *prédikátor*. 1674: Anno 1654 die 22 Novembris ... kereszteletem meg ez Bancsj nevű fiamat; keresztaipai Járai János az unitária eklézsiának magyar prédikátora és Dálnoki Lőrinc, az unitária eklézsiának lektora [Kv; KvE 192 LJ] * ~ *rend*. 1575: Tablara Jarwan eo K. varoswl az harm falwnak espansagara Es ez varosnak hatarinak Erdeynek Mezeinek gongia viselesere, valasztottak ... az Zaz Rendreol Vrbéger Gergelt, Az Magyar Rendreol Balint deakot [Kv; TanJk V/3. 119a]. 1596: Az Magyar renden valo Alúmnússoknak hogi egi kemenczet chynaltattunk. Ment abba 34 harm penzes kalia tezen f — d 22 [Kv; Szám. 7/II. 32]. 1638: Júliusban lött ország gyűlése Désen és az Krisztus felől való examinálás ugyanott Désen; egy Thoroczka János nevűt, Thoroczka Máté fiát, az ki Kolozsvárrat az magyar renden püspök volt, megkövezték az Krisztus ellen való káromkodásért [Kv; KvE; 172 SB] * ~ *rész*. 1570: Az Vasar Byrak valasztasaba az Magyar Rezzrl ket szemelt valasztottanak Mindenikre egy Arant valo vox vagyon Eo K. Byro vram Tanachawal valazzon az kettew keozwl, Az zas vram Rezereol valasztottak Greger hwttert [Kv; TanJk V/3. 7a].

4. református; reformiert. Szk: ~ *eklézsia*. 1753/1781: (Egy) darab szölet Ursika Dumitru ... az Al Gyógyi Magyar Ecclesianak testalt, és adott [Csigmó H; JHb LXXI/8. 254–5]. 1792: az ide^a való Magyar Ecclesia [MNY XXXVIII, 209. — ^aTi. Erkedre (K)] * ~ *hit*. 1675: egy Gligo Tivadar nevű Jobbagiat erős hüttel megh eskettem maga io akarattia szerint az magyar hüttre alla [Sófva BN; Ks 42. G] * ~ *kántor*. 1674: Arkosi Benedek-ne Orelt Anna Asz(szo)ny ... p(ro)testal azon, mivel az Nadas teriben, eo kglme feoldet ... mosta(n) Czehi Marton Magyar Cantor Vr(am) ... város feöldé(ne)k p(rae)textussa

már vénségekre öket magzatakkal látogatná [Alvinc AF; Incz.]. 1763: isten ő kgylmét feles magzatakkal meg áldotta [M. fráta K; JHb XVIII/28] * szerelmes ~a. 1662: Az ország szamosújvári gyűlésén a sok kesergő édes anyák és rabságban levő férjeket nagy zokogással sirató becsületessé asszonyállatok keserves siránkozásokra, szerelmes magzatjoknak, jámbor férjeknek szabadításokban való nagy szorgalmaztatásokra nézve ... gondot viselni mindenképpen kellene [SKr 389]. 1704: Ki Atyát sirattya Ki kedvesen nevelt szerelmes mágzattyát, Mint szeme világot [EM XXXV, 275 gyászének].

2. utód, leszármazott; urmaş, descendant; Nachfolge(r), Abkömmling. 1588: eo kmeek városul el vntak az sok feo feo Nemes zemelieknek panazolkodását az városra való zidalmokat, Azonkeppen Varosbely Attiankfiajnak az keomyweseknek tudatlansága miatt Nagy karwallásokat es Maghzatinak keserwes veszedelmeket Mert ha mit Epitenekis Sacczoltatással Epitik gondwiseletlenewl, Es hol vgian Az Epites ideie keozt le omol zegheny Iffiakat keomywes lnasit, soot Neha eó magokbannis oda eolik [Kv; TanJk I/1. 60–1].

Ha. 1681: magzattyakatis [Alvinc AF; Incz.].

magzó tenyésző; de prásilă; Zucht-. 1604: Boldisar balintné Jzent hogy altal meniek olah faluba, akarcziazi wagi egiet keriek meg az magzó dízokban, altal menek az nap estig waram, mas napra halaztak akoris altal menek akkor sem adanak [UszT Tanko Andrasne durutiazonj zent egihazas olah falwi vall.]. 1605: Peter Kouachine Borbara Bogart faluj tiltotta volt meg mezaros gjörgjnek ... buzaiat veteset egy magzó diznaianak el vezeseiert menjnek ok adasara rais hitta az al perseők nem Comparealúan minden gabonaiatúl vetesetől el marada [i.h.].

magyar I. mn 1. maghiar; ungarisch. 1581: Az Magyar deakoknak latitunk egy Enekleo keonywet kyert fizyttunk az deaknak erette f. 2 [Kv; Szám. 3/IV. 11]. 1588: Az magiar legint mykor fel Akasztottak, az mely az Zabo Marton Pinzet el lopta volt attam az Ciganoknak f. 1. Az Porozloknakis attam f. 1 [Kv; i.h. 4/I. 38]. 1630: az beke-seges vdeokor harom Magiar Ember Vizoliaiak Eörizik vala az fvuet [Nagyecg K; VLt 16/1527]. 1642: Az Solyomtelki hataron Komaromi Marton egy darab Erdeot es retet occupalt el, melyet eok keszek idegen magyar bizonsagokkal eoejekbe tennj [Solyomtelke K; GyU 87]. 1645: Nemethiben lako Oroz Peter akar venni Magjar Leant ki feleől kel Pispöök Urunkat Consulalni [SzJk 62]. 1704: vétettem el a szakállomat a piaci magyar borbélylegénnyel [WIN I, 294]. 1740: Az egész Possessio avagi Falú Nagj Kapus^a azon edgy Mlgs Gröff Possessor Uré, áll penig Magiar és Oláh jobbágyokból és Sellérekéből [BfN Gyalui cs. — *K]. 1742: Moldován Györgyöt Flora Vonyát, egy kis Magyar inaskájával hogy Vágta és hordotta az szilva fát láttam [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]. 1758^a: Beczében fixe Commorale es jo háziarto Magyar Jobbágy emberek [Told. 21. — *AF]. 1767: En Karscomáros Lévén bé jóvőnek az En Házomban az Egész Falusi Magyar Legények Hegedűssel [Betslenszmtiklós KK; BK. Udvar Máté (40) j. b. vall.]. 1856: allodiális Birtokomat bítangolo Tanász Nyikula j ... egy gondolatlan magyar Nőt vett Feleségül [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1403].

Szk: ~ kovács. 1625: vas Gieögrj viszj vrünk magiar kowacziat haza nepewel Eökreö(n) Enjedigh f l d. 25 [Kv;

Szám. 16/XXXIV. 275]. 1720: Asztalosnak műhelyére készített két hoszsú asztal, azon edj Furo, magjar Kovácsnak való [HSzj asztalos-műhely al.] * ~ malommester. 1760: küldetett ide Abosfalvárol egy Mihály nevezetű Magyar malom mester [Mihálcfa AF; Eszt-Mk] * ~ muzsik. 1625: Lengiel musicasok(na)k Hust lib. 6 Az magiar musicusok(na)k Hust lib. 10 ... Nemet musicusok(na)k Hust lib. 12^a [Kv; Szám. 16/XXXIV. 150–1. — *A fej. udvarnépéhez tartozók] * ~ szabó. 1768: egy vadorlo korhel Magyar Szabó [MkG] * ~ szakács. 1849: Kelemen Béni Zsibón a konyhra főzőnének beadott, s ottan két évig magyar ... két évig német szakács mellett ... a főzést kitanultam [Kv; Végr. Vall.] * ~ szőcs. 1839: Nagy Simon ... Nemes Magyarországi N. Károlyi születésű ... mestersége magyar szőts [DLt 584 nyomt. kl] * ~ tetrálista. 1829: A^a Magyar Theátrálisták egy estvéli Játékból adtak 278 Rf. 55 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.] * szabad székely ~ ember/ ~ székely. 1770: Lakik vala két oláh nevezetű Szabad Székely magyar ember egy fedél alatt [LLt]. 1784: Henter Ferenc igen magyarán fogta pártját az igazságnak, minthogy szókimondó magyar székely [RettE 426].

2. (hadba vonult/fizetett) magyar (katona/katonaság); (ostaş/oaste) maghiar/ă (care merge la luptă/care este plătit/ă); (ins Feld gezogener/bezahlter) ungarischer (Soldat/Militär). 1619: magyar hadunk annyi vagyon, azmennyi ugyan nem kellene, kiben ugyan el is kell bocsátanunk [BTN² 341]. 1653: Bocskai István is nagy hajdu és magyar haddal megindulván, bėjött Erdélybe [ETA I, 53 NSz]. 1657: ő ellenek jűttek ki az táborról az magyar seregek [KemÖn. 182]. 1710: Apai Mihály igen nagy félelemben vala, mivel Kemény Jánossal olyan szép mind német s mind magyar hadak valának őt annyin is számmal, mint a törökök [CsH 52]. 1737: A pitesdi szűretre csak a szegenj magyar katonák voltak őtt százon rendelve, kikre is Húsször ment hatszáz Török, de derekason rejicalltak [Abosfva KK; Ks 99 Bálintit György lev.]. 1762: kér őfelsége lóbeli segítségét, hogy ... a nemesség és uraság bizonyos számú magyar katona alá való lovakkal segítsék meg [RettE 135]. 1810: a Magyar Katonaság Számára készitendő Czepőkőként ... a Czehok egy párért menyit kívánnak [Kv; DLt 132].

Szk: ~ darabont. 1681: Vajda Hunyad vára ... Az Kapu között vago(n) most Muskoteros Nemet Nro 10 ... Magiar drabant Nro 1 [Vh; VhU 502, 510] * ~ gárda. 1834: Felsőb Rendeléseknel fogva, az aláb írtnak kötelességévé tétetődött, hogy Ő Felsége Nemes Magyar Gárda számára erdélyi fájbol több fiatal Lovak meg vétetődjenek [Ne; TLt Praes. ir. 451] * ~ gyalog. 1667: Az semenj s német, Magiar gyalogoknak fizettesekre Attam penzt fl. 90 [Utl] * ~ gyalogság. 1774: A magyar gyalogságtól pedig elhúzá a felsőruhát, mely nem volt németes [RettE 324] * ~ gyalogtisz. 1774: ezeltől 34 esztendővel a magyar gyalogtisztoknak, s nevezetesen a Gyulai regimentjebeli tisztoknak, szederjes, rókatorkos mentéjek ... volt [i.h.] * ~ hajdú. 1653: a magyar hajdu a havastorkokat mind feljárja vala, és az oda futott népet levágja vala [ETA I, 86 NSz. — *1603-ban] * ~ kommandáns. 1775: Bethlen László lévén kapitány a Gyulai regimentjében, legelső katona volt, aki Szebenben a német birodalom alatt a várdán magyar commendants volt [RettE 350] * ~ kuruc. 1706: a karvai sáncban levő kuruc németek is rebellálnak, és a magyar kurucokat mind levágják a sáncban [Kv; KvE 248

GM] * ~ *lovas*. 1676: Barkóczy Ferencz is egy néhány száz magyar lovassal fel ment volna [TML VII, 201 Teleki Mihály Béli Pálhoz] * ~ *lovas had*. 1600: Az vayda magyar lowas hadanakys io reze hozzank iw [Torda; DLT 263] * ~ *lovas regiment*. 1769: Az adomány Rimonda Lovakból áll, a' Magyar Lovas Régimentekben esett fogjatkozás(ok) ki potlasara [Ks 18. XCIII. 7 gub.] * ~ *milicia*. 1772: Ófelsége a religiót felette igen curálja, a gyalog magyar militiában a tisztet majd mind németek [RettE 266] * ~ *prezídium*. 1664: Debreczenből hoztak volt ötszáz forintot és az korcsomából való jövedelemből pótoltam ki, melyet az magyar praesidiumnak kellett volna adni [TML III, 108 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhádról (B)] * ~ *regiment*. 1762: Az Adomány Rimonta Lovakból áll a' Magyar Regimentekben esett fogyatkozás(ok) ki potlasara [Ks 84 gub.]. 1774: Lasci^a ... inventioja az, hogy a magyar regementekben ... A dolmányt, övet, magyar kardot, kalapot mind letétette [RettE 323-4. — ^aLasci (Lacy) Ferenc Móríc oszttrák tábornagy, a hadsereg újjászervezője] * ~ *rédobos*. 1681: Vajda Hunyad vára ... Az Kapu között vago(n) ... Nemet dobos Nro 1 ... Magyar Réz dobos Nro 1 [Vh; VhU 502, 510] * ~ *talpas*. 1705: Ma feles rációk ... és bizonyos számú németek is, mind magyar talpas módjára telekes bocskorba öltöztenek és elmentenek, mely felé, nem tudatik [WIN I, 440].

3. magyar renden levő, vmely közösség magyar ajkú részéhez tartozó; de nationalitate maghiarā (intr-o anumită colectivitate); von ungarischem Stand (innerhalb irgendeiner Gemeinschaft). 1571: eo kegelme plebanos vram Melle Elegh egy predicator az zas vrain Rendyre, Az magyar vrain Rezere azonkeppen ketto [Kv; TanJk V/3. 46b]. 1575: eo K. vasarbirakat valasztottak Az Magar vrain keozwl Kis Imrehet Az zas vrain keozwl Gallus Mant [Kv; i.h. 132a]. 1578: Towabba eo kegmek esmeg tablara Jarwan az wassarbirak dolgabol, walasztottak eo kegmek Az Zas rendbol Sweges Gergelt Az magyar Vrain keozwl Aztalos Imrehet [Kv; i.h. 159b]. 1583: Az Colosuary Magyar Meszarosoknak awagy Hentelereknek rendtartasok, es arrol ualo Articulusok [Kv; MészCLEv.]. 1584: Ertik varosul az pechy Istwan vra(m) panazat(is) hogy holot Az vno azt tarthia hogy mikor Magyar Biro vagion akkor az Zas Nemzet a' Nagiobbik templumtol telliesseggel wres lenne, De mind azon Altal az eo haza Nepet onnet nagy bozzusagara az zas Nemzet ky rekeztette volna mostan az eo zokot zekebeol [Kv; TanJk V/3. 278a]. 1588: Vegeztetet hogy ... az Hentelerek az kylseo Magyar Meszarosok rea zabadittassanak hogy ennek vthanna egienleo lgassagal liegenek a' Mezarosokkal, es minden Nap Vaghassanak, holot lattiak ezt eo kgmek varosul hogy az Magyar Meszarosok eltitik az varost hussal [Kv; i.h. I/1. 85]. 1657: az Natio es contractus szerent ualasztatik ket feol Inspector Magyar es Szász az kik alkalmazossag szerent dirigallia(na)k az varosba(n) minden rendbelieket attol fwgjenek az Tomiokba(n)es uar fokoko(n) leueo Chek, fertaliok(na)k kapitany, Tizedesi, kapukba(n) leueo viziazok, es az szwkseghez kepest minden ordinantia azo(n) vrainke legyen [Kv; PolgK 128].

Szk: ~ *kántor*. 1592: 22 die May Az Magyar Kanttor felesgett es portekayait hozttak harom zekeren, Torotzkorol [Kv; Szám. 5/XIV. 309 Eppel Péter sp kezével]. 1595: Hogi mind az ket Auditoriumba valo kemenczet, s mind az zas Colaborator hazabelit, es az Magyar kantor hazaban

valo kemenczetis meg chinaltattuk, Ment az 4 kemenczere formas 3 penzes kalia tezen f 2/37 [Kv; i.h. 6/XIII. 40] | Az Magyar Cantornak: Az Bogathj Lamech Aztal tartasert, ez eztezdore ... f. 12 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 314 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *kollaborátor* magyar tanítóújár. 1584: Az iskolaban az nagio Comitasban az Kemenczet es az Magyar Colaboratornak meg foldoztotak [Kv; i.h. 3/XV. 10-1]. 1598: Az Magyar Collaborator hazaba chinaltattunk egi Aztalt ... d 50 [Kv; i.h. 7/XVI. 49] * ~ *lektor*. 1598: Az Magyar Lector hazaba chynaltattunk egi hozzw zeket ... f —/15 [Kv; i.h. 7/XVI. 49] * ~ *náció* a város magyar lakossága. 1593: Az Magyar Nation valo vrain keuanniak hogi ez electionak napia halagcion addigh meg eo kegmekis zolhatnak es tractalhatnak ez dologh feleol egimással [Kv; TanJk I/1. 209]. 1632: Holt meg amaz híres-neves Csanádi Antal, magyar nation bíróságban ... Választák városul Csanádi Antal helyébe bírónak Tótházi Asztalos Istvánt, ugyan magyar nation [Kv; KvE 164 SB]. 1710: az B. Ché az regi jo rendtartás szerent kerdest institualva(n) az B. Mesterek között valaszták ... vox szerent Che Apa(na)k az szász Natiol N. Szekelj Janos Uram(a)t, iffju Che Mesternek Bagioni János Uramat az Magyar Natiol [Kv; ACJk 75] * ~ *nemzet* 'ua' 1583: amikor magyar a Biro akkor az Magyar Nemzet legien az Nagy templumnak dominiuma, es akkor az Zas Nemzet ot Ne dominallion [Kv; TanJk V/3. 278a]. 1593: Haladekot engedtek az Zas rend vrainnak, Mely haladekot eo kme is Acceptaltak, az Magyar Nemzet zowara valo valaz tetelerth | Megh erthwen Az Zas Natio, Az Magyar Nemzetnek beo bezeddel valo irasat, melyben Mutogattiak Enyedi Georgy pwspeokeot plebanosnak valasztan [Kv; i.h. I/1. 211, 213] * ~ *prédikátor*. 1674: Anno 1654 die 22 Novembris ... kereszteltettem meg ez Bancsj nevű fiamat; keresztapjai Járai János az unitária eklézsiának magyar prédikátora és Dálnoki Lőrinc, az unitária eklézsiának lektora [Kv; KvE 192 LJ] * ~ *rend*. 1575: Tablara larwan eo K. varoswl az harom falwknak espansagara Es ez varosnak hatarinak Erdeynek Mezeinek gongia viselesere, valasztottak ... az Zas Rendreol Vrbéger Gergelt, Az Magyar Rendreol Balint deakot [Kv; TanJk V/3. 119a]. 1596: Az Magyar renden valo Alumnusoknak hogi egi kemenczet chynaltattunk. Ment abba 24 harom penzes kalia tezen f — d 22 [Kv; Szám. 7/II. 32]. 1638: Júliusban lött ország gyűlése Désen és az Krisztus felől való examinálás ugyanott Désen; egy Thoroczka János nevű, Thoroczka Máté fiát, az ki Kolozsvárat az magyar renden püspök volt, megkövezték az Krisztus ellen való káromkodásért [Kv; KvE; 172 SB] * ~ *rész*. 1570: Az Vasar Byrak valasztasaba az Magyar Rezzel ket szemelt valasztottanak Mindenikre egy Arant valo vox vagyon Eo K. Byro vram Tanachawal valazzon az kettew keozwl, Az zas vrain Rezereol valasztottak Greger hwttert [Kv; TanJk V/3. 7a].

4. református; reformát; reformiert. Szk: ~ *eklézia*. 1753/1781: (Egy) darab szőlőt Ursika Dumitru ... az Al Gyógyi Magyar Ecclesianak testalt, és adott [Csigmó H; JHb LXXI/8. 254-5]. 1792: az ide^a való Magyar Ecclesia [MNY XXXVIII. 209. — ^aTi. Erkedre (K)] * ~ *hit*. 1675: egy Gligo Tivadar nevű Jobbagiat erős hüttel megh eskettem maga io akarattia szerint az magyar hütire alla [Sófva BN; Ks 42. G] * ~ *kántor*. 1674: Arkosi Benedek-ne Orelt Anna Asz(szo)ny ... p(ro)testal azon, mivel az Nadas teriben, eo kglme feöldet ... mosta(n) Czehi Marton Magyar Cantor Vr(arm) ... város feöldé(ne)k p(rae)textussa

alatt nagy részt el szántva(n) potensiosê el foglalni akarja [Kv; TJK XI/1. 321] * ~ mester → ~ skóla * ~ pap. 1698: Az Magyar Pap háza szerib(en) [Páncélcseh SzD; RLt 0. 5]. 1700: Az Unitarius ket Papoknak fl 50 Más öt Magyar Papoknak és Cantorok(na)k fl 12 [Abrudbánya; Pk 6]. 1705: Déés várossa hivatalos magyar Papját Tiszteletes Almási István Uramat szidalmazta bes-telenitette [Dés; DLt 349a]. 1724: hagyatot az patak két fele az Gorbai határig az Türei magyar Pap számára [Türe K; Told. 21]. 1736: megszeretvén a Magyar Pap hugát Feleségül elvette magan(a)k [Beresztelke MT; Told. 25]. 1756: Midőn az itt való szegénység az itt való Magyar Pappal valami szükségéként Instantiat irat az Urak eo Ngoknak, akkor ... Molduán Vonya, szidja, gazolja a' Papot, és tiltja hogi ne írjon a' Tatsi Reformatus Papot el tsinalta Molduán Vonya hogy a' szegénységnek ne írjon [Galac BN; WLT Dipsán Togyer (26) zs vall.]. 1840: Magyar Pap vitt 1/2 kupat meg fizette 20 xral ... Az olá Deák vitt 2 kupat és egy fertályt fizetetlen [M.köblös SzD; RLt] * ~ parókia. 1694: a Magyar Parochia földje [Kisenyet AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] * ~ parókiális fundus. 1688: Szathmári Jérémiás szabad jo akarattjából adá és kötê magát fiurol fiura jobbágyul a' széki sz. Társaság(na)k ilyen okkal, hogy magának élet-igh adnok lakni a' Vasas Sz. Iványi Parochialis Magyar fundusunkot születendo fiainak s posteritásának alkalmas lako helyeket társaságunkban [Szjk 176] * ~ parókiális ház. 1714: Sz. Veszszódón lako Szathmári Janos az Refor Eccla praedikatora ... az magjar Parochialis Háznál [Told. 22] * ~ prédikátor. 1582: 28 Nouembr(is) Kadar Janos lowan ment gyalwba az Magyar p(rae)dikator Azzo-nyunkhoz d. 12 [Kv; Szám. 3/V. 50 Lederer Mihály sp kezével]. 1681: Conventioja Hunyadi Magyar Praedica-tor(na)k^a [Vh; VhU 640. — ^aKöv. a fels.] * ~ skóla. 1680 k.: Nagysagod szegény egy ügyű alázatos szolgálának az Brassai Magyar Scholából mosta(n) vettettetett Magyar Reformatus Mesternek Sz: Györgyi Nagy Istvánnak alá-za-tos supplicatioja nagysagodhoz [Utl] * ~ temetkező hely. 1834: A Magyar temetkező hely [KLev.] * ~ temp-lom. 1663/1681: megh tekintvén Palotai Kallai Janos Ur(ama)k regi jambor szolgálattat Hunyadi Varo-somban az Magiar Templom mellett ... adok ô kgnek egy házat ... Negy Szaz magyar Summaban [Vh; VhU 297 Zólyomi Dávid ad. lev.]. 1679: ada el N: Mathocsi Balas Uram egy darab Nemes telket Alvinczen ket utak között, melynek egyike Varadgya felől szolgal be az Vinczi Magyar Templom felé, masika az uj keresztyenek felé [Alvinc AF; Incz. IV. 30a]. 1715: Adá Ház helyét ... vicinussa az Magyar Templom és az Czinterem [M.köblös SzD; RLt]. 1716: Vagyon az Magyar Templomnak Eszak felől valo reszin egy pusztá Udvar ház hely [Kecsedszilvás SzD; JHb III/68]. 1799: A' Magyar Templommal által ellenbe(n) [Mezőbodon MT; MkG Consr.]. 1801: a Magyar Templom alatt valo Rét [Nagynyulas K; DLt 5] * ~ vallás. 1675: Gligo Tivadar ... maga io akarattia szerint az magiar hűtre álla erős hűttel megh eskűvek ... hogi az hazassagra advan ü magat az magiar vallasnak az szent Évangeliomnak igazan ve-vője s megh tartoja akar az napsagtul lenni [Sófva BN; Ks 42 G]. 1702: az nagyobbik Fiam Tivadar mikor az laboncz elôt el futottunk akkor vittem magam oda Gyir-gyob(a) All Faluban az ôszszel meg hazasodot égy magyar Aszszonyt vött el s maga is magyar vallásra állott

... most pedig Olá András(na)k hivattya magát [Göc SzD; WassLt Szavák Demeter (60) jb vall.].

Lehetséges, hogy az e jel. alá sorolt adalékok némelyikében a címszó nem a szűkebb 'református' jel-ben értendő, hanem tágabb 'magyar' jel-ben.

5. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ bi-rodalom magyar állam; statul maghiar; ungarischer Staat. 1710: (Zrínyi Miklósnak) mása akkor a magyar birodalomban nem vala [CsH 74] * ~ hon Magyarország; Un-garia; Ungarn. 1864: Könör adomány gyűjtésre fel alyal-tatnak a Magyar Honba Abauj megyébe Also és Felső Czece meg rongált Év. Réf. Egyház Temploma kijavitása [Gyalu K; RAK 89] * ~ kézbe ejt → ~ kézbe kerül * ~ kézbe kerül (vár) a magyarok birtokába kerül; (cetatea) intră în posesiunea ungurilor; (Burg) in den Besitz der Ungarn geraten. 1662: a lippai rákok, kik azelőtt a jeles fő helyet a törököknek eladták vala, levágván a benne való törököket, a véghelyet magyar kézbe ejtették ... több török kéznél levő némely várak is magyar kézbe kerülének [SKr 86] * ~ nemzet a. magyar nép; poporul maghiar; ungarisches Volk. 1643: Ha azert hatalmas gyeözhetetlen Csaszarunk es fenyos Portaja my nekünk es az magyar nemzetnek joakarattal, gondviselessel, es Magyar or-szaghnak mostani nemet Csaszar kezebeol, es birodalma alol valo ki vetelebe(n) elegendendo seghetseggel lesze(n) ... eö hatalmassaga(na)k esztendeonkent tiz ezer Tallert adunk es küldünk be [Törzs. fej.]. 1657: ha az ti egyen-et-lenkedések miatt az ti időtökbén vész el az magyar nem-zet ... ez világban kicsoda emlékezetetek marad [KemÖn. 208]. 1658: megfogatók az tiszteket holnap megöletünk benne ... ô miájok romol Erdély, romlunk mi, romol ez darab föld s magyar nemzet, az árló ebek miá [RákCsLev. 559 II. Rákóczi György anyjához]. 1671: En Rosnyai Lőrincz ... valaltam fel az Töröcsvári Rationalista-ságot ... senkivel penigh irás szerint szemel, kezzel, szo-val, halgatassal, hunyorgatás, és akarmi szin alat ki gon-dolható utakon, modokon ez haza Magiar nemzet, Kgl's Ur(am)s Kgl's Aszszonyom, se Principalisom ellen, sen-kivel nem szollok, nem tractalok [Töröcsvár F; BfR]. 1716: az elmúlt Esztendőkbén az Nimet vitézek alkalmatosságá-val az Laboncz es Kurucz nevezeti alatt az magyar nemzet egymás ellen Rebelálván edgyik az masikot rontotta pusztí-totta [A.csermáton Hsz; HSzjP]. — b. magyar származá-sú; (este) de origine maghiară; ungarischer Herkunft. 1657: Fekete Lőrincz, noha magyar nemzet, de Lengyelor-szágnban lakván, nevedekvén sok időkig ... Fekete István nevű magyarról ... híresedett volt el [KemÖn. 44]. 1662: somlyai Báthori Andrásnak szép, hajadon árva leánya ... atyjáru ... igaz magyar nemzet anyjáru is ... noha lengyel, de nagy úri ágbul származott volna [SKr 196–7] * ~ nemzetbeli magyar származású; (este) de origine ma-ghiară; ungarischer Herkunft/Abstammung. 1657: (Stanis-laus Lubemierszki) az magyar nemzetnek nagy jóakarója vala, mint kinek atya az magyar nemzetbeli István ki-rálytól vött is volt derekasabb promotiót [KemÖn. 82] * ~ nemzetség magyar nép; poporul maghiar; ungarisches Volk. 1653: a vajda elrendelte volt azt még a harc elött, hogy a magyar nemzetséget, s főképpen a nemességét és a városokat elfogyassa, és ráczot s oláhot telepítsen helyette [ETA I, 85 NSz] * ~ rend magyar (társadalmi) rend/réteg; categorie/pătură socială maghiară; ungarische/r Gesell-schaftsschicht/stand. 1657: (Stanislaus Lubemierszki) dicsekedvén mondotta; hogy az akkori királyt^a szolgál-t Lengyelországban lakott uraknak és minden magyar ren-

deknek neveknek regestrumja megvolna nála [KemÖn. 82. — Báthory Istvánt].

6. a magyar nemzetet/államot képviselő/jelképező; care reprezentá poporul/statul maghiar; die ungarische Nation/den ungarischen Staat vertretend/symbolisierend. Szék: ~ cancellárius. 1625: Erkezwen Becziből Also Lindvaj Janos, az Senniej Istwa(n) Cziaszar elő felge magjar Cancellariussa postája [Kv; Szám. 16/XXXIV. 44]. 1710: akik a császárral vadnak magyarok, a magyar törvény s rend szerint azok az igaz státusok, amint nevekről a tisztségekről leírák őket, úgymint: két érseket, huszonhárom püspököt, a külső világi urak közül a magyar palatinust ... horvátországi bánt, a magyar cancelláriust, és a hét első bárókat [CsH 391] * ~ király. 1613: A csehek nagy erős obtestatiókkal inték az magyarokat, hogy magyar királt keressenek magoknak [BTN² 308]. 1697: Jöttem Budára ... Itt(m) me(gh) jártam az magyar király házát [AIN 146]. 1710: I. János magyar király és erdélyi vajda idejétől fogva [CsH 49] * ~ királyság. 1619: Én azért most is ezt akarnám és akarom is, hogy az uradat vagy magyar vagy lengyel királyságra emelhetném [Monda arra Bizony övé lenne az magyar királyság [BTN² 193, 308] * ~ korona. 1704: a király ... Erdélyt nem engedi a magyar koronától abalienálódni [WIN I, 183]. 1710: a mohácsi siralmas conflictusig Erdély a magyar korona alatt volt [CsH 49]. 1736: Gróf vala hajdan Zápolyai János, de negyven kővára vala az magyar korona alatt [MetTr 317] * ~ követ. 1619: Most azért az magyar követtel valamennyi magyar vagyon ... mind kimennek [BTN² 335]. 1677: Az bement magyar követeknek nagyobb része Vesselényi uram tiháji, kiváltképpen egy Hamvai nevű [TML VII, 440–1 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] * ~ palatinus → ~ cancellárius.

7. magyarosan/magyar módon készített/gyártott; ungarisch; nach ungarischer Art verfertigt. 1748: két Nyereg edgyik Török, másik magyar, mind a' kettő drága és ritka készületűek, s azokra valo arannyal ezüsttel meg hányott Anglia czafrang [Bögöz U; Szentk. Joh. Szabó (70) jb vall.].

Szék: ~ buzogány. 1714: Vas Magyar Bodzogán, a' gomb(na)k teteje ezüst bagijoggal s a' Markolattjanak penig also része meg aranzot ezüstös Virágokkal ki rakott [AH 6] * ~ czafrang. 1714: Czafrang Vörös Anglia Posztobul való arany fonallal kivarrt ött virágokkal fl. Hung 15 ... Skofiumbul való Török Czafrang meg egjelített fekete Selyem veszőskékkel, Sarga Atlas beléssel fl. Hung 60 ... Kék Posztobul való Magyar Czafrang, aranj, s ezüst Skofium Virágokkal körül ki varot negj Szegleten Tulipa Virágok fl. Hung. 120 Karmazin szín Skarlatbul való Magyar Czafrang, aranj s ezüst Skofium Virágokkal körös körül ki varrot fl. Hung. 150 [AH 4–5] * ~ dob. 1714: Tatar Dob börel egjütt 3. font ... Két Par Magyar Dob hozzá való vasas requisitumokkal egjütt ... 18/50 [AH 48] * ~ forgó. 1714: Magyar forgó ezusbt(en) foglaltatott s meg aranzotott, nyom 3 1/2 latott fl. Hung. 4 [AH 37] * ~ hintó. 1699: vagjon edgy Székér Szén, melljben vagjon magjar Hinto uj formáb(an) eppétetett ket hoszu kötő lanciaval edgyütt nr 1 [O.csesztve AF; LL Gyulafi László inv.]. 1714: Magyar Hintó Karmazin szín barsonnjall belől borított hasonló szín Seljem s arannyal egjelített Primmel s két Vankossal egjütt Vörös fél Seljem Török Materival borított, s fejéres figurakkal ékesített, többi appertinantiakkal egjütt fl. Hung. 508 [AH 47]. 1732: Egy nagy régi Magyar hinto fedeles [Kv; Ks Kornis

Zsigmond lelt. 34]. 1736: Az hintók mind bőrs magyar hintók voltanak, híre helye sem volt az német hintónak | Az magyar hintó is kétféle vala, egyik kétfelé eresztős, az drágább is volt, az második orsós. Az mely uraknak kétféle hintaja volt az kétfelé-eresztősön járt az úr, az orsósan az asszony [MetTr 363–4] * ~ hintókas. 1736: Levetett régi magyar bőrs Hinto kas nr. 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 111–2] * ~ hintókocsi. 1735: a' Kolosvári majorban lévő régi paraszt magjar hintó kocsi [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] * ~ hintószékér. 1662: azon csatán többek között egy passa ember is ejtetett volt el, kinek testéért a vezér még nagy időn maga magyar hintószékérét hat lovával kivitetvén ... azon éjszaka ugyanott el is temetett volt [SKr 625–6] * ~ kantár. 1705: Mas edgy magyar kantar szűgyellő Ebeni Istvan neve rajta [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Retteg György kezével] * ~ kard. 1687: Egy Zöld bársonjos Kövel kacott igen szep magjar kard [Utl]. 1774: ezelőtt 34 esztendővel a magyar gyalogtisztoknak, s nevezetesen a Gyulai regimentjebeli tisztoknak ... magyar kardjuk volt [RettE 324]. 1805: Egy Török vas úti kard, aczélos Német hüvelyben, ezüst drots Magyar kard [Mv; TGsz 52]. 1823: Egy Hoszsú ezüstös Magyar kard [BK Inv.] * ~ kardvas. 1805: Egy Magyar kard-vas [Mv; TGsz] * ~ kengyel. 1714: Egy Par rezes Magjar Kengjel fl. Hung. 2 | Egi Par rezes Magjar Kengyel, alul rósával ékesített fl. Hung. 6 [AH 13, 53]. 1756: magjar kengjel egj sákba, pár 2 Ugjan azonn sakban Nemét kengjel, pár 2 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 19] * ~ (módi) kengyelvas. 1729: Német kengjell vas Egi pár magjar kengjel vás nr 1 [Marossztgyörgy MT; Ks 23/XXIb]. 1801: Egi Pár régi Magjar modi kengyelvas igen Rosdás [Vargyas U; CsS] * ~ nyereg. 1581: hag yok egy kozák nyeret, egy magyar nyeret ... az öcséimnek [SzO IV, 76 Székely András végr.]. 1684: Öt magyar nyereg [Ebesfva; Utl]. 1688: Az edgyik nyeres Ladaban Zöld barsónyál borított magyar nyeregh ezüstös, ezüst kengyelek is rajta [Beszt.; Ks 5 Misc. 27]. 1697: Felvinczi Sigmon Ur(am) hozott ... Radnotra egy ugja(n) széles Portai Feket, és egj Magjar Megjszin Barsonnyal (: az mint emlékezem :) borított s körül Ezüst Aranyos Csipkevel Csipkezet Magjar Nyeret [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall.]. 1714: Magjar Nyereg, kék és Vörös seljemmel be burított, aranj s ezüst Skofium Virágokkal ki varrot ... fl. Hung. 112 | Viola szín ovit Barsonnjall borított Török Nyereg, elől s hatul aranj s ezüst Skófiom Virágokkal ki varrott Kengyel nélkül fl. Hung. 25 ... Arany fonallal ki varrott Oláh Nyeregh, közönséges Vörös Posztó Vánkossal, s rezes Kengjellel fl. Hung. 5 Gyasz Posztobul borított két Magjar Nyereg, Vasas Kengjellel, s egjéb hozzá való requisitumokkal, s egj Pár Puskatokkal fl. Hung. 5 | Közönséges, s minden apparatus nélkül való 16. Magjar Nyeregh fl. Hung. 8 [AH 16, 52–3]. 1732: Egy pusztá magyar nyereg, ezüstös Cantár, szűgyellő, és farmatringal edgyütt [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 16]. 1812: Egy Magyar bérlett Nyereg minden hozzá tartozandokkal, és rezes kantarával [Görgény MT; Born. XXXIX. 43]. 1849: Egy töltött magyar nyereg kender le kötővel farmatringal kengyel szijakkal vas nélkül [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ nyeregtakaró. 1805: Egy viseltes zöld bársony régi Magyar nyereg takaró, ezüstel varva, a' közepe ki-vágva [Mv; TGsz 52] * ~ pallos. 1681: Magyar Pallosok 1 Regi fekete Czapás aranyos pallos [Utl] * ~ tüzelő kemence. 1772: Az Ajton belől balkéz felől valo sze-

geleiben az Háznak nagy Téglalob majd égy sing magos-ságra fel rakott Tűz helyly vagyon, mellyen zöld mázos Kállyhakból nagy Magyar tüzellő Kementze, mellynek a végiben hasanlo kállyhakból valo Füttő Elő vasaival edgyütt [Kv; BethKt Mikes conscr.] * ~ *vászón*. 1808: 25 Sing magyar vászony [Mv; Told. 22]. 1809/1818: 25 Sing magyar vászon [Mv; Told.] * ~ *zabola*. 1756: Zabola rez-es és paraszt 3 Magjar Zabola 2 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23] * ~ *zár*. 1841: A Kolos Monostori Cantorialis Háznak ... Inventáriuma tanáltatik Tölgyfa ajtó Feleken köfal közé szorítva egy levél ajtó rajta egy kis bé huzo vas forgo, régi viseltes Magyar zár, ahoz valo koltsal, és ütöközvel [Km; KmULev. 2] * *záros* ~ *láda*. 1790: egy Záros magyar láda [Km; RKA].

8. magyaros szabású; unguresc, cu croială ungurească; nach ungarischem Schnitt. 1834: Schleppe köntös magyar 1 [Bom. F. IXe].

Szk: ~ *bunda*. 1804: egy uj magyar bunda [Koronka MT; Told. 19 gr. Toldalagi Anna kel.] * ~ *cipők*. 1801: Stephan Stephanesko visel magyar cipőket [DLt nyomt. kl] * ~ *csizma*. 1714: Kilencz Par Sarga Török Csizma fl. Hung. 18. Egi Par Magjar Csizma, meg aranyozott ezüst Sarkantyukkal, melljek nyomn(ajk) 5. latott fl. Hung. 7 [AH 30]. 1759: (Az úri asszonyok) Magyar csizmát viseltek, még azt is többire patkó nélkül. Már most kevesen viselnek azt, hanem német cipelűst s strinflet [RettE 91]. 1807: Peretsenből^a Tolvajáság vétkeért szökött Jósef Jakab nevezetű Sidonak szakála bama veresses, szökött-el zöld poszto Magyar Nadrágban ... Magyar Csizmában [DLt 101/1808 nyomt. kl. — ^aSz]. XIX. sz. köz: egy aranyas Csizma, más magyar Csizma [Berz. 17b] * ~ *dolmány*. 1760: Edgj Fejér atlátz Sűrűn tödözött régi magyar Dolmány [Mv; TGsz] * ~ *fersing*. 1815: Egy magyar Fejér Válsiz durva Fersing Egy magyar Batiz Fersing az allya gáméros ... Egy Fejér Gyołts gáméros Fersing ... egy gyołts Fersing az allya gáméros [LLt Árva gr. Lázár Klára Mv-en által adott és az Ugocsa m-i Túrterebesre elhozott és leltárba foglalt ingóságainak jegyzékéből] * ~ *főkötő*. 1790: most mind kurta mentékben vadnak az Gavalérok, és Dámák, magyar főkötőben [Ks gr. Kornis Anna lev. Nsz-ből]. 1816: Fekete Magyar főkötő ... 12 Rft [Kv; Bom. IV. 41]. 1836: Egy magyar Főkötő [Kv; Pk 3] * ~ *harisnya*. 1845: Fodor Márton ... visel fláner réklit, Magyar harisnyát [DLt 58 nyomt. kl] * ~ *ing*. 1763: 1 Régi modi fejér Selyemel varrott magyar imeg [Nsz; Szer.]. 1790: Regi Arany varrasos Batiz Magyar Ing Nro 3 [Sv; Ks] * ~ *kalap*. 1774: Lasci^a ... a magyar regementekben ... a dolmányt, övet, magyar kardot, kalapot mind letétette ... adtak nekik tiszta sült német rockot [RettE 323-4. — ^aLasci (Lacy) Ferenc Móric osztrák tábornagy, a hadsereg újjászervezője] * ~ *kalpag*. 1849: Egy magyar kalpag [DLt]. 1853: Egy magyar kalpag arany foglalásu 2 boglár koltsag tollal 14 vft [Algyógy H; Bom. F. li] * ~ *kendő*. 1714: Gyöngé Vaszonybul valo Abrosz, egj hosszu Magjar kendővel egjütt fejér Seljem viragokkal ki varrott fl. Hung. 15 | 3. Övit Magjar Kendő asztalhoz valo külömbfele viragokkal fl. Hung. 6 [AH 30, 42] * ~ *kordováncsizma*. 1840: visel magyar kordovány csizmát sorkantyuvál [DLt 221 nyomt. kl] * ~ *köntös* a. magyaros férfiöltözet. 1678: valakit itt magyar köntösben látnak az törökök, senkit nem bántanak [TML VIII, 378 Nalácz István Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. 1705: egy nagy sereg jött be a faluba mind ma-

gyar köntösben és magyarul is beszélének, de nem tudják, hogy kurucok-e vagy rációk [WIN I, 658]. 1806: öltöztem a magyar köntösömb(e), délb(en) G. Bethlen Josef a Thésaurárius nállunk volt [Dés; KMN 193]. — b. magyaros női ruha. 1736: (A lakodalomban) mind urak, asszonyok, kisasszonyok, urfiak igaz magyar köntösben voltanak öltözve [MeTr 399]. 1789: vettem kezemhez Egy egész magyar trador köntöst, ezen köntöshöz valo trador-nak Singe vétetett 6. Aranyakan. Egy fejér Creditor ezüstös egész magyar köntöst, színes sellymekkel, és ezüstel egészen varratatt. Egy tetzén creditor magyar köntöst atlaz sujtással, vála egész ezüst készülettel készült. Egy hamuszín egész magyar köntöst Creditorit ele-gyes csipkével készültet. Egy fekete Creditor egész ma-gyar köntöst. Egy rosa szín magyar tafata köntöst [Megyesfva MT; JHb XLVII/1 Torma Éva kel.]. 1799: Két rendbéli magyar köntöshöz valo fűző [Kelemenfelke MT; LLt]. 1816: Brillianti zöldes Magyar köntös hozzá valo ezüstös Tsipkével ing ullýával 1 [Szentbenedek MT; Told. 19]. 1823: Ezüstös Tradár'sán apró babú magyar köntös [LLt Csáky-per 601. L. 1]. 1834: Kerék magyar köntös 1 [Bom. F. IXe]. 1843: Varga Katalin jár hol magyar köntösben, hol vigánában [VKp 104] * ~ *köpenyeg*. 1802: Köntösök ... Egy fél viseltes szürke poszto Magyar köp-nyeg (!) [Ne; DobLev. IV/858. 4] * ~ *kreditorköntös*. 1803: Két rendbéli Selyem magyar Creditor köntös [Felfő SzD; BetLt 7 Waas Anna kel.] * ~ *lábravaló*. 1793: egy flanel magyar labra valo ujj [Kv; TL] * ~ *lájbi*. 1842: Egy magyar lájbi tsinalása Rf. 4 xr. 40 [Kv; Újf. 1]. 1845: Szamosfalvi Nyikuláj ... öltözte volt kolozsvári gombos szederjes magyar lájbi [DLt 515 nyomt. kl]. 1850 k.: 1 uj magyar lájbi [Pk 2] * ~ *mellény*. 1853: egy sinoros magyar mellény 30 vft [Algyógy H; Bom. F. li] * ~ *mente*. XVIII. sz. köz.: Egy zöld Creditor festett nyestel préme-zett s róka mállal béltett Kurta Magyar mente, Czangellet és Szkofium Gombokkal [MkG]. 1762/1763: Egy Zöld Bársony kurta Magyar mente 3rom ujni Szelessegu arany pontkispánnal egész körül Nyusztal bérelve és prémezve flor. 200 [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1781: Egy fekete borzos poszto Magyar Mente három nadrággal, és két Lajbellel [Mv; Told. 9a]. 1796: galámb színnü Magyar mentéje, és nadrága-is volt [DLt nyomt. kl]. 1806: visel ... egy zöld Roka bőrrrel prémelt Magyar Mentét [DLt 514 ua.] * ~ *nadrág*. 1714: Sötetes haj szín Magjar Nadrágh arany fo-nal Sinorral fl. Hung. 7. Narants szín Poszto Magyar Nádrágh, arany Sinorral fl. Hung. 10. Kék Poszto Magyar Nádrágh fl. Hung. 7. Megyszín Poszto Magjar Nadrágh arany Sinorral fl. Hung. 9 Baraczk szín Poszto Magjar Nádrágh arany Sinorral fl. Hung. 8 | Magjar Nadrágra valo Minium szín Seljem szövés [AH 8, 34]. 1774: A magyar nadrágot le nem húzták róluk^a, mivel látják, hogy abban commoditas vagyon [RettE 324. — ^aA magyar regiment-beli katonákról]. 1807: uj magyar nadrágot huztam szíju-val [Dés; KMN 262]. 1811: Magyar nadrág [Mv; LLt]. 1815: Ezen Levelünkét mutato Nemes Személyly Domokos Miklós Lakhelyére nézve N. Torda Vár(me)gyében Kört-vélylykapun Lakos és Arendátor Visel két poszto fejér gombos kurta Lájbit, szürke poszto Magyar Nadrágot, kordovány Csizmát, fekete Nyakra valo keszkenőt, Magos tetejű kerek kalapot — Vas szín poszto Nyári kakadont két posztóból valo Ujjas köpenyeget [Torda; TLt 1297]. 1834: Balás Mihály ... visel kék magyar nadrágot és spentzelt sinorgombbal [DLt 940 nyomt. kl]. 1850 k.: 1

fekete új magyar nadrág [Kv; Pk 2]. 1853: egy sinoros fekete magyar nadrág [Algyógy H; Born. F. II] * ~ *nyak-ravaló*. 1714: Atzéljos Pantzér, mellj(e)k nyakra valója meg aranjozott ezüst gombotskákkal ékesített, s hasonló késztyökkel. Atzéljos Pantzér bő Magjar nyakra valóval [AH 52] * ~ *öltözet a. magyaros férföltözet*. 1823–1830: Az úrfi és a doktor felöltöznek egész gálába, a Bécsben készíttetett drága magyar öltözetbe, mentébe, dolmányba, övesen, magyar kardosan [FogE 202]. — b. magyaros női ruha. 1789: vettem kezemhez ... 1. Rendbéli veszős patyolat magyar öltözetet ki csipkézve kettős tászlival, elő ruhával, belső gallérral együtt [Megyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] * ~ *spencel*. 1840: visel magyar szederjes spenczelt [DLt 221 nyomt. kl]. 1860: 1 darab Magyar Spenczel készítés f 7 [Kv; Újf. 1] * ~ *süveg*. 1699: Egy feiér Angliai nusztos magyar süveg [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1714: Magjar Süveg No 2 egjik Vörös Barsonbul, második narats szín Barsonbul mind a kettő béltett fl. Hung. 7. Két Magjar Süveg egyik vörös, második minium szín Barsonbul mind a kettő béltett fl. Hung. 6. Övit Viragos Barsonbul két Magjar Süveg fl. Hung. 1 // 50 ... Magjar Swvegeknek valo fel metzett darab fejer Angliai Poszto fl. Hung. 3 [AH 25] * ~ *szoknya*. 1804: egy gyöngy szín atlatz Magyar Szoknya mely ki van varva színes selymekkel, egy hozzá valo Magyar Vál [Koronka MT; Told. 19 gr. Toldalagi Anna kel.] * ~ *szőrkalap*. 1823: Egy magyar szőr kalap^a [Ne; Dob-Lev. V/1080. 2a Demény György hagy. — ^aSzaggatott vonallal aláhúzza és utána írva: Kalpog] * ~ *tafotaköntös*. 1789: vettem kezemhez ... Egy rosa szín magyar tafata köntöst [Megyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] * ~ *tradorköntös*. 1789: vettem kezemhez ... Egy egész magyar trador köntöst [uo.; i.h.] * ~ *váll*. 1804: egy gyöngy szín atlatz Magyar Szoknya egy hozzá valo Magyar Vál ezüst kötéssel, chez valo ezüst szánkli fűdzőnek valo [Koronka MT; Told. 19 gr. Toldalagi Anna kel.]. 1834: Magyar vála valo ezüst kaptok darab 14 [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné elveszett értékeinek listr.] * *hánnyatos ~ köntös* sújtásos magyar öltözet. 1804: Kontz Sigmond ... kék, vagy vad Galamb színű hánnyatos Magyar Köntösben^a [DLt nyomt. kl. — ^aJár].

9. magyar divat/szokás szerinti; dupá modá ungurească, dupá obiceiu unguresc; nach ungarischer/m Mode/Brauch. 1657: Vők ... valami temérdek gyolcsot Szakócára küldvén bé, valami ottvaló asszonyok, nem tudván az magyar formát, minthogy az németek gatyát nem, inget hosszat, szűk ujjút viselnek, oly szoros gatyát csinálnak, alig ülhettem lóra benne [KemÖn. 43].

Szk: ~ *hosszú haj*. 1710 k.: A hajam soha a vállamig sem nőtt felette le, lágy és ritka is volt. Magyar hosszú hajnak ugyan meglehetett, mert terhemre nem volt, de német urfi nem adott volna jó szót érte [BÖn. 492] * ~ *nóta*. 1736: (A lakodalomban) mind magyar nótát vontanak, mind magyar táncot tánczoltanak [MeTr 399]. 1736 u.: Igen szép magyar nóták voltak akkor, melyeket a síppal^a fűttanak [MeTrCs 455. — ^aTörök síppal] * ~ *tánc*. 1736: (A lakodalomban) mind magyar nótát vontanak, mind magyar táncot tánczoltanak [MeTr 399]. 1760: A táncolásban tudom az én értemre, hogy mikor hozzáfogtak elsőbben sétáló vagyis lassú táncokat húztak, annak utána szaporább magyar táncot, emellett bundás-, tőkés-, siket-, tolvaj-, borbély-, tapsi-, egeres-, reverendás-táncokat nagy mulatsággal jártunk [RettE 100].

10. magyaros, a magyar ízlésnek megfelelő; dupá gustul unguresc; nach ungarischem Geschmack. 1705: odajöve ebédre ... Gesdorf generál is több tisztelkek együtt az ebéd continuálódék. Ennek is pedig hasonló magyar forma étkei valának, mint Gersdorfnál valának [WIN I, 638].

Szk: ~ *bor*. 1666: akarjuk s kívánjuk is, hogy az magyar jó borokból nemzett scrapulás egészségtelenségét is ő fel-sege fordítsa jó egészségére [TML III, 579 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1896: bátorkodom 3 üveg bort küldeni 1848 őszén Ózdon szűrték, ebből a magyar borból kóstolól küldök néhány cseppet — az első magyar embernek, akivel pályám alatt kötést köthettem [PLev. 181 Petelei István Wodianer Artúrhoz] * ~ *étel*. 1705: A közepin az asztalnak német étket voltanak, a két végin pedig két asztalra magyar étket (tettek) [WIN I, 410] * ~ *konyha*. 1657: három vala az konyha^a: egyik német, másik magyar, harmad rendbéli az belső konyha, hol német szakácsasszonyok, leányok főznek vala német módon [KemÖn. 141. — ^aBrandenburgi Katalin fejedelemasszonyánál] * ~ *pezsgő*. 1842: 4 betelia magyar pezsgő Rf. 13 xr. 20 [Kv; Újf. 1].

11. Magyarországon és Erdélyben használatos/foragolomban levő (pénznem); (monedă) care a fost în circulație în Ungaria și Transilvania; in Ungarn und Siebenbürgen im Umlauf befindlich (Geldsorte). Szk: ~ *arany*. 1686: En Bucsi Kozma ... leuáltam Nemzetes Mező Bandj Kováts Istuán Ur(am)tol két száz ötven igaz ligában üert magiar Aranyakat, ~ Aureos nro 250 es száz igen szép Imper. Tallokat [Mv; MbK 60]. 1695: ada 400 néj száz Arannya-kot Arannyul; az két száza Czikilly, az két száza magyar Arany [EMLt]. 1858: Egy aranyora lántz emálos egy magyar aranyal és egy arany dáma orával F. 40 [Kv; Újf. néhai Újfalvi Sándorné Lészai Juliána hagy.] * ~ *aranyforint*. 1560: Igy Egienessedenek meg mj Eleóttwnk ... Ezer Mag'ar Arany forint keótel alat [Mv; JHbK XII/7]. 1589: Magyar Arany forint vagyon egy egy Arany Niomowak Nro. 63 [Kv; KvLt Inv. I/2. 61] * ~ *bankó*. 1849: A Bé adott magyar Bankokrol Bizonyitvány [Dés; BetLt 3]. 1851: alig tértem az asztalhoz ahol a' magyar Bankokat szedték bé [Dés; DLt 606] * ~ *izlot*. 1703: ada egy Darab földet ... Zalagjara ... nigy magyar izlotokert [Vadad MT; VK]. 1727: Adot Bika Vaszalia, Bika Kracsunnak 6. véka rosat, vékáját, éj egy magjar Zlotb(an) [Kozmatelke K; Szentkgy Bugnya Opre (80) vall.]. 1731 az hét magjar Izlotott le tészem. attam egy hold szánto Földemet Zalagjara ... hét magjar Izlatokban [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1754: Az belső Jozzagomott ... váltottam meg ... 20 ld est husz Magjar izlotokkal mely Izlotok azon údóben kilencz kilencz Sustákban jártanak [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.] * ~ *kispénz*. 1797: a' Zapnakis (!) közönséges árrát fel vévén ... tésznek pénzüi 84. magyar Kis Pénzeket [Szentegyed SzD; WassLt Consr. 342] * ~ *pénz*. 1595: Barta Jakabnak az ménes lovat adtam fel két magyar pénzen [SzO V, 160 Fejes Mihály alsócsémátoni (Hsz) ember lev. feleségéhez a havaseli hadakozásból]. 1637/1639: 8. Pogan Aran Penzek es egy magyar Penz nyom p. 8 [Kv; RDL I. 111] * ~ *tallér*. 1591: Zakmar varmegeben minden falubali rez Jozzagomath el foglalhassanak, es mind addigh birhassanak Az migh az harom zaz magiar tallerth ... en meg fizetem [Perecsen Sz; WLt].

1. még a magyarforint és magyar forint című szö.

12. Magyarországon és Erdélyben használt/szokásos (mértéegység/eszköz); (măsură/unitate de măsură) folosítá

in Ungaria și Transilvania; in Ungarn und Siebenbürgen gebraucht/üblich (Maßeinheit, Maßgerät). Szk: ~ font. 1718: A Vasat el hozták ... a' Pántok száma mind ki tölt, melljetis mérte(ne)k meg, Német, és magyar fontalis, Lött Német font 21 Masa kb: 90. tésze(n) Magyar Mását Cant: 27. litr. 28 [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * ~ *kalan-gya*. 1600: Kerezturfalwaban ... Nemes Vdwarhazamnak kapuian belől walo aztagomath melyben wolt 300 magyar kalongya mindenestől el hordotta [UszT]. 1722 k.: Proventus Pastoris. Buza harom egész Magyar kalangya, Zabis anyi [Ludvég K; GörgJk 97] * ~ *másza*. 1718: Német font 21 Masa kb: 90 tésze(n) Magyar Mását Cant. 27. litr. 28^a [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — ^aA teljesebb szöveg ~ font al.] * ~ *mélyföld*. 1614: az Novák-havasának az végébe vagyon egy szép tér, mezőség szabású föld, kinek ... az hossza is vagyon két magyar mélyföld, az szélessége is annyi [BTN² 68]. 1676: kevés reménségem nekem az franciához. Úgy hallom ... van még Bécshez 200 magyar mély föld [TML VII, 200 Béli Pál Teleki Mihályhoz] * ~ *öl*. 1761: Sztanisának mindenféle Határait ... egy más között fel osztottunk (!) ... négy száz egyenlő részekre, mely rész mindenik(ne)k külön külön áll hossza tiz, szélessége ismét öt Magyar vagy oláh ölből^a [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 35. — ^aEgy magyar öl azonos 1,6–2 méterrel] * ~ *öles rúd*. 1754: Cserefa, gyűrű fa, alma fa, njárfa, aszu határ Csutak, Vackorfa kettő ösze vonva ezek mellet meg határozatot hompozitot az ut mellett 4. magyar ölös rudal 11. rud [Mezőmadaras MT; Berz. 18].

13. ~ *formában* magyarosan, magyar viselet szerint; conform portului maghiar; nach ungarischer Art/der ungarischen Tracht. 1671: Szathmárról jötenek valami katonák és németek, magyar formában öltözvén, kiket hová expediáljon Strasoldo ... megírván ... Nalaczi uram kezében küldtem [TML V, 478 Teleki Mihály a fej-hez].

14. ~ *módon/módra* a magyarokra jellemző módon; characteristic/in felul unguilor; in die Ungarn bezeichnender Weise. 1604: rank wtenek nemw gonozul teueo emberek ... swegek magyar modo(n) leue(n), azzal niomlattak megh ... menczek magokat [UszT 1874]. 1619: (A kazulok) az szakállukot elborotváltatják, némely magyar módon, törzökösön viseli [BTN² 280]. 1657: (Az ellenséget) kevés kárunkkal, sok német veszedelmével visszaverők, mert ittasok is lévén ordinancia kívül is magyar módon ellenkeznek vala [KemÖn. 235]. 1710 k.: magyar módra ittam én is a bort, látván mástól s magától az atyámtól [BÖn. 517]. 1736 u.: oly bőven főztenek^a ... sohasem tudták consumálni az sok jó magyar módon főzött étket [MetTcs 445. — ^aGr. Apór István udvarában].

15. *dív* a magyarokra vonatkozó, velük kapcsolatos; referitor la unguri; auf die Ungarn bezüglich, mit den Ungarn zusammenhängend/verbunden. Szk: ~ *dolog*. 1667: Asszonyunknak szóló levelét Kegyelmed úgy concludálja, hogy ezután az magyar dolgokhoz Kegyelmed nem szól. Ez nem jó [TML IV, 51 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * ~ *érdek*. 1896: valóban nagy férfiú volt. Hogy mit tett magyar érdekében itt ... annak értékét nem magyarázgatom én neked [PLev. 185 Petelei István Jakab Ödönhez] * ~ *historia*. 1823–1830: (Megfogadták) az akkor ott volt magyar úrfiak ... Spittlert a magyar historia tanítására 30 Luidorral [FogE 236] * ~ *humor* magyar természet. 1657: olaszos és egyéb idegen nemzetek conversatiójában nevelvén^a, az magyar humor is corruptáltatott benne

[KemÖn. 21. — ^aBáthori Zsigmondot a bátyja, Kristóf] * ~ *igéret*. 1671: (A) követek az mit itt benn ígértenek volt, egy száz tallér maradt volt hátra s az még azt meg nem adók, addig bizony csak szónak sem adák magokat, azt megadván már ígrik magokat, de már proverbium (magyar ígret) [TML V, 652–3 Nemes János Teleki Mihályhoz Drinápolyból] * ~ *krónika*. 1662: Sirlalmas magyar krónikának első könyve [SKr 69]. 1774: akadtott kezembe Székely István Magyar krónikája [RettE 327] * ~ *revolució*. 1726: Az fellyel el mult magyar revolutioban vitétte volt el Leveles vagj Kalamaris Ladankot ... Boer Gabor Uram eő kegyelme [M.bükkös AF; TGSz 16] * ~ *szellem* → ~ *világ* * ~ *szlv*. 1672: veszedelmek nélkül esmeresse meg ő kegyelmekkel^a, ki bfr igaz magyar szlvvel s ki nem [TML VI, 165 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aA magyarországiakkal] * ~ *törvény*. 1710: akik a császárral vadnak magyarok, magyar törvény s rend szerint azok az igaz státusok [CsH 391]. 1781: a magyarok ... praetendálják, hogy homagiúmat a magyar törvény szerint letegye s magát megkoronáztassa^a [RettE 415. — ^aJózsef császár] * ~ *ügy*. 1672: Én az magyar ügynek, valamig élek, bizony igaz jóakarója leszek [TML VI, 155 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: Az magyar ügyet az mi nézi, abba kicsid és talám késő is az én tanácsom [TML VII, 506 Bethlen Miklós ua-hoz] | az Magyar Igynék mostani sirlalmason valo el nyomatanak alkalmatosságával Magyarországbul ki bujdosott ... Nemes Vitézlő Szendrei Kis Mihály [Utl] * ~ *világ*. 1847: magának ... új évi ajándécul kotákat küldők, mind magyar szelleműeket, mert most új magyar világ van; — a' megyében ezután nem szabad másként, mint magyarul ... zongorázni [Kv; Pk 7].

16. *igaz vérű/jóféle* ~ igaz/jó magyar érzelmű/gondolkodású; bun maghiar; von wahrer/guter ungarischer Gesinnung/Denkweise. 1672: Én, Isten oltalmazzon, Kegyelmed magyarságában kételkedjem, el is hiszem, Kegyelmed mint igaz vérő magyar, az csendességet és hazájának szabadságát kívánja [TML VI, 13 Teleki Mihály Kapi Gáborhoz]. 1774: (Kemény László) Leányát ... vette br. Bánfi Mihály, jóféle egyenes magyar úr, mely miá nem mehet elé [RettE 338].

17. magyar nyelvű; de limba maghiară; in ungarischer Sprache. 1580: Az my az Magyar irast illety Az hydo(n) ... vegeztek eő kegmek hogy zazulis vgya(n) Azon igekel forogyak^a megh az varas keolchyege(n) ... ha egyik Nemzetnek nielwe othh vagio(n) Az massyke is legie(n) othh [Kv; TanJk V/3. 228a. — ^aÉrtsd: faragják]. 1591: Az Vduarhaznal az Espotalyban a' keönywek Egi Magiar Cantualis [Kv; AggmLt A. 53]. 1596: Magyar Biblia ket keönybe (!) Aranyassok es egy wy Magiar Testamentum [Kv; RDL I. 65]. 1601: kgd kwlygen egy magiar Judicio-mot ha talalni ot [BesztLt 218 Lugass János lev.]. 1602: Kyren kkett: kulgyon nekem egi ez Jdej Judicjomot, ha magyart vagj deakott nem lengyelul Irtatis [i.h. 3 Szentpali János levele]. 1704: Egy viseltes magyar Biblia [Kv; WassLt]. 1714: Magiar Biblia ezüst kaptokkal fedele Karmazin, meg aranjozott in 8 fl. Hung. 5 [AH 43]. 1730 k.: egy irott Magyar Graduál ... Lukáts György Uram ajándéka [Mezősámsond MT; MMatr. 380]. 1732: talatunk ... egi Romaj Missalet, egi kis magiar Evangeliumos könyvet [Kóród KK; Ks 12. 1]. 1765: Ez^a olyan magyar poéta volt, hogy Gyöngyösi után hozzá hasonló a két hazában egy sem volt [RettE 183. — ^aVerestói György]. 1775: Hoszszu Gergely Idősb Miko Ferencz Urto! kapot

volt egy Magyar Bibliái, és azt adta Gróf Miko Pál Urnak a fen meg nevezet földért [Bodola Hsz; Eszt-Mk]. 1802: Magyar Béli sarius (!) Olasz Kötésben [Ne; DobLev. IV/858. 5b]. 1830: a' lovas és a' magyar komédia foly — Jonásnál minden héten Concert van [Kv; Pk 6]. 1879: a doktor úr^a felolvasásokat tartand a magyar költészet történelméből [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhez. — Tolnai Lajos]. — L. még FogE 183.

18. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ beszéd vorbire ungurească; ungarische Rede. 1823–1830: Másnap ... predikállottam a' Templomba ... de azt monddta a' Pap, hogy az Halgatók tsak bávoszkodtanak rajtam, de nem értettek: a' meg is lehet mert az az ők nyelvek Tóttal, és Némettel elegy magyar beszéd [FogEK 460]. 1839: Kis János, Debreczeni születésűnek adta ki magát ... magyar beszédben örményesen beszél [DLt 893 nyomt. ki]. 1843: értettünk magyar beszédjékből [Dés; DLt 65] * ~ írás scriere maghiară/ungurească; ungarische Schrift. 1657: Az olá schola mindgyárt a magyar schóla mellett légyen az nagy haszonért ... a magyar s deák írásnak is könnyebb meg tanulhatásáért [UF II, 185] * ~ nyelv limba maghiară; ungarische Sprache. 1604: magokat tarchak az ő kk eleiben rendelt és meg írtt törényehez, kitt ő kk eleiben mind Deak s mind Magyar njelűe(n) az mj eleink meg íratlak [Kv; TanJk I/1. 279]. 1619: Azmely választ az király tött mind az császárnak s mind az vezérnek, magyar nyelvre fordítván az levelet magam olvastam el [BTN² 241–2]. 1768: a' Czéh eddig usuált Magyar nyelven lévő Constitutioji [Kv; ACJk 36]. 1796: a' Torotzkaiak Magyar nyelven beszélnek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 59–60 tábl.]. 1820: A Bodza felé ki ki tétel a Magyar nyelv értelme szerént fel felé menetelt téssen [Nyén Hsz; Pf]. 1846: Botz István beszél magyar és illyr nyelvet [Kv; DLt 1200] * ~ szó magyar beszéd; vorbire ungurească; ungarische Rede. 1755: Füllöp György hoszas rabsága miat a magyar szoban akadozott [Ilyefva Hsz; HSzjP Törös Istvánné Intze Judith (85) vall.]. * jó ~ vki (nem magyar létére) jól beszél magyarul; (cu toate că nu este maghiar) vorbește bine ungurește; (trotz fremder Muttersprache) gut ungarisch sprechen. 1662: Muharim aga megfogaté mind fiastul; jó magyar lévén noha eléggé reménkedék: le ne vágnák ... az ispáhiát mind fiastul levágták vala [SKr 315]. 1757: Flora jo magyar, s Sipos is volt [Gyeke K; Ks 4. VII. 7].

19. magyarok lakta; locuit de unguri; von den Ungarn bewohnt. 1795: Mikloslaka eleinte egész Magyar ülés volt [Miklós-laka AF].

Szk: ~ szer. 1717: A sövényfalvi Gáton és malmon aloll levő magyar és oláh szerben levő és fundusokra hova való gát dagassza, tolja fel a vizet [Sövényfalv KK].

20. a magyarok lakta területen honos; cultivat in ținuturile locuite de unguri; im von Ungarn bewohnten Gebiet einheimisch. 1798: Magyar Lentsék Percept(uma) [Marosbogát MT; MkG].

♦ Szn. 1474: Blasius Magyar voyvoda Transsilvanensis [TelO II, 119]. 1482: Michaela Magyar jb [M.zsuk K; i.h. 148]. 1557: Magyar Andras [Kv; Szám. 1/V. 27]. 1570: Magyar estwan Mwrqonday Gywlay Myhal zolgaya. Magyar Kathalin Nagy Albertne [Kv; Tjk III/2 164, 208]. 1585: Magiar Andras [Kv; Tjk IV/1. 474]. 1592: Ethedy magiar Janos [UszT]. 1602: Magyar András szab. Magyar Mihály szab. [Szentgyörgy Cs; SzO V, 239] | Magyar Ferencz szab. [Bölon Hsz; i.h. 212]. 1614: Magyar Kele-

men zs [Szentkirály Cs; BethU 440] | Magyar Istwa(n) zs [Szentmárton Cs; i.h. 433] | Magiar Andras lib. [Aldoboly Hsz; i.h. 235] | Magyar Mihály lófő [Szentlélek Hsz; SzO V, 183]. 1625: Magiar Balas [UszT 21g]. 1654/1670: Magyar Mihaly jb [Szénaverős KK; LLt]. 1659: Magiar Georgi [Domáld KK; Törzs]. 1732: Magyar Gyirko [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1774: Magyar Atyim fia Togyer [Mocs K; KS Conscr. 96] | Magyar Juon [Szépkenyerűsztmárton SzD; i.h. 104]. 1792: Magyar József [Dés; DLt].

♦ Hn. 1228: meta incipit a parte orientali in fluvio Morus, in loco qui vocatur Mogorreu [Széplak K; Bfo I, 4]. 1453: Magyar wcza [Kv; TT 1882. 744]. 1770: Az Magyar vchan. Az Magyar wchaba [Kv; Tjk III/2. 74c, 99]. 1678/1741: a Magyar Szilásban (ke) [Nagylak AF; DobLev. I/27a]. 1700/XVIII. sz.: A magyar Szentegyháznál (sz) [M.felek U]. 1701: Az magyar Templom alatt (te) [Páncélcseh SzD]. 1712: Az magyar Eccl(es)ia földel mellett (sz) [Szászgalac BN] | az Magyar Templomhoz fel járó Sikátor [M.köblös SzD; RLt]. 1713: a Magyar Templomon ... felyül (sz) [Dellőpáti SzD]. 1740: az Magjar Falunak az also végén [M.gyerőmonostor K] | Az Magyar kapusban [Egrespatak Sz]. 1754: A magyar erdő megett (sz) [Uzdizstpéter K]. 1755: a Magyar Templomra menő ucczában [Búrjánosbuda K]. 1761/1808: A Magyar Fátzabann (sz) [Pata K]. 1763: a régi Magyar Templom hely mellett (sz) [Szamosjenő SzD; THn 31]. 1764: A Magjar hegyen (sz) [Enyedskirály AF]. 1766: Magyar hegy alatt [Szászfenes K]. 1767: Az Magyar uttza vegin [Ne; DobLev. II/380. 3a]. 1773: a közép Tizesben a Magyar Templomon alóll (sz) [Gyszm; GyHn 37]. 1782: az Magyar Templomon ... alol [Buza K; LLt Csáky-per L. 9]. 1795/1807: A Magyar Telekben (sz) [Szentkirály K]. XVIII. sz. v.: A M(agyar) Templomnál (sz) [Csekelaka AF]. 1805: a Magyar Temetón kívül (sz) [A.boldogfva U]. 1815: ezen Nemes Város Hostatttyában, Külső Magyar Utzában [Kv; Pk 4]. 1827: a Magyar Uttzában (sessio) [Nyén Hsz]. 1833: A Magyar Uttza végén levő lábok sorában [Ne].

♦ Sz. 1670: Az magyar saláta is, tudod Koma, hogy mohón jó [TML V, 38 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

II. fn 1. magyar ember; maghiar, ungur; Ungar. 1568: megh eskezyk hytwan kwrwafya hamysonys de azth megh Byzonythatnok Magyarokalyk hogy w akaratyabwl fogtak megh az Bankath [Bongárt BN; BesztLt 63 Lucas Pysthazy de Bongarth a beszt-i bróhoz]. 1588: Mind Olahok Magiarok azt valliak hogy az Kemenj Lazlo haza alat ... puzta wagon [M.gyerőmonostor K; KP]. 1636: latam hogy egy suueget el vetenek, de czigany uteje el, ávágy magiar nem tudhát(a) [Mv; MvLt 291. 68b]. 1637: az uta(n) le feküue(n)k, sok szantala(n) emberek voltanak mind szaszok s magjarok az hazba(n) [Mv; i.h. 109a]. 1657: sem az oláhok a magyaroktól, sem a magyarok az oláhoktól semminemű boszóság al ne bántassanak [UF II, 186]. 1692: az Asszony mivel gravis suspitio alat vagyon, az aloll magat purgallya ... de sem nem oláhval se nem czigánnyal sem attyafiával, hanem tisztességes szava bé vöherő jámbor személyekkel, Magyarokkal purgallya magát [SzJk 263]. 1753/1781: igen féltének és intőztanak a Magyarok Bétstől [Tekerő H; JHb LXXI/3. 310]. 1793: Sorbán Pétert ... jól esmerem ... édes Attyátis ki mi közöttünk Magyarok között magát Mártonnak, az oláhok között Mojszának hivatta jól esmertem [Kémer Sz;

TKhf 13/34 St. Dombi (60) zs vall.). 1848: mi is tudjuk és haljuk azon ügyeket mellyek minket, mint valodi magyarokat érdekelnek [Újfalv Br; UszLtv XIV. 98].

Hn. 1740: az Magyarok Temploma felé feljárom utza [M.kiskapus K]. 1749: lévén Telekem ... az Magyarok Kő Temploma felé [Komjátszeg TA]. 1805: A' Magyarok szénafüve alatt (sz). A' Magyarok Szénafüvében (k) [M.sülye AF; MúzRadák]. 1827: a Magyarok Temetőjek alatt (te) [Cege SzD; WassLtv Conscr. 75]. 1832: a' Magyarok n. Bányában [Abrudbánya].

Szk: ~ból lett. 1620: magyarból lett Haszon kapucsi akkor jött meg Budáról [BTN² 396]. 1657: vala vélünk ... egy Huszain csasz, kolosvári fiú, magyarból lett eb [KemÖn. 88] * ~ok dolga. 1670: Hogy pedig az emberek sokfelé vonsznak, nem kell azt csudálni, olyan volt az magyarok dolga eleitől fogva [TML V, 115 Teleki Mihály Ispán Ferenchez]. 1705: (Kálnokiék) várják is az angliai és hollandiai expressusokat, akik mind a francia, mind a magyarok dolgaiban interponálnák magokat [WIN I, 559] * ~ok hűsvétje. 1700: az Magjagor Hus Vitya előtt [Középfva SzD; Becski] * ~ok karácsonya. 1781: ezen foljo 1781-dik esztendőben(en) esendő Magyarok karácsonyok előtt [M.köblös SzD; i.h.]. 1831: a' közelebb mult Magyarok Karátsonja előtt egy versben ... házánál megfordulván [Dés; DLt 332]. 1840: a közelebb el enyészett 1839ik Esztendő magyarok Karácsonya hetébe [Dés; DLt 1073] * ~ok pünkösde. 1827: Itten Czégébe ... Esztendőnként kettzer szokot Vasár esni ugymint az Olahok fejer hetsbe Szombaton, és a Magyarok pünkösztök harmad napján [Cege SzD; WassLtv Conscr. 85] * ~ok Szent György napja. 1841: Dobaka Vármegyében Szavában Joszágom adom által a legközelebbi Magyarok Szent György Napján kezdve előre fizetendő ... Arenda fizetés mellett Tekintetes Veres Samuel Urmak [Szava K; RLt 0. 4] * ~ok temetőhelye. 1769: (A szóban forgó terület) ujjobban is a' Magyarok Temető helyinek hagyatott [Bos MT].

Sz. 1724: azt maga szájából hall(ám) Uram(na)k, ha visz(sz)ja ad(d)ják a Magyarok l(ste)net bizony meg Siratty, m(ert) tsak azon volnék, h(ogy) töle el válhatnék [Királyfva KK; BK. Bagai Péter (35) jb vall.].

2. a magyar nép/nemzet; poporul maghiar, națiunea maghiară; das/die ungarische Volk/Nation. a. egysz-ű alakban. 1666: Az bizonyos, az német az törökkel igen öszve alkudt az magyar veszedelmivel; érezzük is [TML IV, 45 Teleki Mihály Bormemisza Annához]. 1668: Édes Bátyám uram, látom én, ez a két nemzet megalkudt az magyar felett, nem akar az egyik az masiknak véténi [TML IV, 283 Bormemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1724: Most Tömös vár mellett egy száz nyolczvan öt esztendő ember holt meg, mikor az Török meg vette volt az Magyartól Tömös várt, mar akkor, az apja marhait ő dugatta, és Pasztorolta [ApL 1 Apor Péter feleségéhez Nszből]. — b. tbsz-ű alakban. 1562: 1490 esztendőben Mátyás király meghal Bécsben, kit eltemetének a magyarok nagy bánattal és siralommal [ETA I, 10 BS]. 1760: ez az négy mind a szászok, mind a magyarok részéről készen vannak^a [RettE 110]. — ^aA királyi testőrségbe való felvételre kijelölt nemes ifjak]. 1784: (A koronát) attól félt József^a, hogy valakinek a fejibe nyomják a magyarok [i.h. 425]. — ^aII. József].

3. magyar katona/katonaság; ostaş/soldat maghiar, armata maghiară; ungarischer/s Soldat/Militär. 1600: Kül-

dötte volt Fejérvárról Mihály vajda az tordai magyarok táborába Trauzner Lukácsot [Monfr. XXX, 120]. 1623: Veőttwk hwsegtek leuelét, es hogy az Eöitt Szaz Gialogott megh készítettek, de miuel Magiarokból mind meg nem szerezhettek Száz es Olahs uagio(n) keőzeőtteők; kuanatott uolna, hogy parancholatunk szerint Magyarok leőttenek uolna, mind azaltall ... kwlgie ide Feierwarra, itt megh mustalua(n) eőkét, megh valogattattiuik [Törzs. fej-i rend. Nsz-hez]. 1653: Összekapnak^a ugyan és a magyar és tatár harczol valamit, de imitt a kék gyalog^b hamar elveré őket [ETA I, 110 Nsz. — ^a1612-ben Báthori Gábor fej. hadai Fejér Mihály és Géczi András seregével. ^bA fej. kék darabont hada]. 1663: Az mi az híreket illeti, hatvanezer az magyar, Óvartól fogva csaknem Győrig fekszik Táborban [TML II, 559 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1710: bizonyos az, hogy német több veszett, mint magyar ... Ennek örömét az magyarok is meglőtték, az németek is [SzZs 276].

4. vmely közösségen belül magyar renden levő személy; persoană de naționalitate maghiară (intr-o anumită colectivitate); Person von ungarischem Stand (innerhalb irgendeiner Gemeinschaft). 1559: Az Tanach az Negyven ember le egyetembe walazanek keth polg(art)h, kik kezeben larian minden Jewedelem, Egyk Magyar masyk szaz legyen [Vizakna AF; TT 1881. 189]. 1572: Egyhazfywis Elegh egy Es az Biroasagnak változasa Zerent Minden Eztendeonket Egyszer Magiar Massor zas legien | Az mely Eztendeobe Magiar az Byro, azkor Zasok legienek az kapwknak es kisaytoknak kolcaynak tartoy, Azonkeppen Mykor zas az Byro Magiarok legenek az fele dolgosok [Kv; TanJk V/3. 55a]. 1573: Az hatar Jarasra valaztot vram Ezek az Magiarok Aztalos Peter, Vytez ferencz, Tothazy Myklos hwszar ferencz, Temeswary Myhal Zakal Ambrus Zassok Eppel Janos, Korsos Pal, Hozw Iacab Michel vogner Thimar Mihal Chirbes baik [Kv; i.h. 91a]. 1604: Az Segrestienek minthogy ket rendbely kolcsay vadnak, annak eggike az Unio zerenth Magiamal, Masik az szasznal legyen [Kv; RDL I. 77]. 1672: Ray Méhekből Tizedett atta(na)k az magyarok, Buzából Borbul, ugy egyéb vetéssekből tódódott, az olahokéből penigh Tizedett [Horvát Sz; Born. Vld. 24]. 1721: Az Falu és Város Nyil földieiből Dezmál(na)k az Magjagor ez Templom Számára, az olahok az Beszerikához [M.gyerőmonostor K; KCsl 5].

5. ~okul magyarokként; ca maghiar/ungur; als Ungar. 1705: csak magunk maradánk magyarokul az asztalnál [WIN I, 523]. 1761: mi az oka, hogy bennünket i magyarokul ennyire opprimáltak [RettE 117]. 1823–1830: magyarokul mind a két hazából sokan lévén, a Regierung-hoz vagy guberniumhoz folyamodtunk | Magyarokul Göttingában ugyanazon időben voltak ezek^a [FogE 235, 243. — ^aKöv. a fels.].

6. magyar nyelv; limba maghiară; die ungarische Sprache, das Ungarische. 1704: ma hagyá meg az úr az úrfiaknak, hogy ezen oratói^a ... magyarra fordítsák [WIN I, 306]. 1800: Brassai Uramnak fizettünk hogy a' Mlgs K. Judicium rendelését németből Magyarra fordította [Torockó; TLev. 5]. 1823–1830: írtam volt neki, hogy küldene nekem vagy egyet^a Bécsből ... hogy fordítanám magyarra [FogE 127. — ^aVígjátékot]. 1850: a Kis Czegi Császári munkára egy Német iberslag magyarra fordításáért fizettünk 3 Rf 65 [Kv; ACLev. Kül. Perc. 65].

7. ~ja vminek a magyar nyelvű változata; varianta în limba maghiară (a unui document); ungarische Fassung

irgendeiner Sache. 1717: Az Be Cehnek 2, Zárú Zöld ladaja is meg vagy(n). Ebben az B Cehnek egy Rakotzi György Fejedelemtől adatott veres kordoványb(a) kötött függő pecsetes Déák Privilegium. Mellynek az regi Magyarja is meg vagy(n) in Folio [Kv; ACJK 49b].

8. négyes ~ négyes magyar tánc; a fel de cadril unguresc; Quadrille (ungarischer Tanz). 1835: (A Redutban) egy Farkas nevezetű magyar tántz tanító négy tanítványával négyes magyart járt igen szépen [JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz Kv-ról].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EIIA-ból valók.

magyarábban érthetőbben; mai clar/limpede/intelligibil; verständlicher. 1675: mivel az Budai uram levele magyarábban vagy(n) írva, in paribus Kegyelmednek is meg küldöttem [TML VII, 93 Daczó János Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

magyarán 1. világosan, kerteles nélkül; färrä inconjur, deschis; offen, rundheraus. 1638: talalkozam erre az polgar Balint szolgálójara, s monda azt hogy bizoni az eő Mostoha Annia nem jambor mert inkab szeret mast s inkab kedvez masnak hogy nem mint az apianak, ugia(n) magjara(n) ki monda hogy az eő Annia kurua [Mv; MvLt 291. 124b]. 1745: Fő Biro Urt meg Szídá ... mondván mit tsinyál magyarán az lelkenek [Kiscég K; Ks 5. X. 6 Kereskes János (24) sz vall.]. 1784: (Kitétetett) Henter Ferenc, még pedig gyalázatosan; hiszem igen magyarán fogta pártját az igazságnak, minthogy szókimondó magyar szélekely [RettE 426].

2. félreérthetetlenül; neindoielnic, indiscutabil; unmiß-verständlich. 1678: Kérem, távul létünkben ne felekezzeék rólunk, dolgait is kormányozza úgy, ne adassék alkalmatosság az embereknek Kgd ellen való nagy megindulásra, mely ezen gyűlésen is, kivált tegnap, nyilván és magyarán meg volt, az mint mástól is megértheti [TML VIII, 90 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

magyaráz 1. igyekszik megérteni/érthetővé tenni vmit; a explicā (ceva); etw. zu erklären/klar zu machen versuchen. 1600: Rosas Janos vram vallia Adam deak ... monda hogy huga gyermeke, es arrol valo veer zerent valo Attyafia: lehet hogy akkor genealogiaiat is megh magyarazta Akkor eleottem, de minth magyaraztam (!) nem jut ezembe [Kv; TJK VI/1. 425]. 1675: levelében valami németekről is emlékezik; nem érthetem, ha nem magyarazza [TML VII, 58 Teleki Mihály Béldi Pálhoz]. 1803: hijába magyaraztam, hogy Eő Kme tartozik Ház bérrel, mert a' Sunnyogással meg érte [Kv; MészCLEv.]. 1823–1830: előhozódik Borosnyai Siméon, Dicsémi kezdik, én is belevágtatok, s azt mondom, hogy azt a papot occasionis filiúsnak tartják, melyre mondja Domokos, hogy a nemigen nagy dicséret ... én pedig elpirulok, s magyarázni kezdem, hogy annak a mondásnak és a jobbik értelmét veszem [FogE 165].

2. (hivatalos iratot) megmagyarázva ismerteti; a explicā/prezenta (un act); (amtliches Schreiben) erklärend darlegen. 1570: Beszterchey GërgH Eskut polgar, Ezt vallya hogy vgy emlekezyk rea az Iktataskor vgy Magiaraztak az Sententiat hogy az Iktatas megh lewen az hazat Megh Beochwilyek es Zabo Symon azonnal le tegye az Arrath [Kv; TJK III/2. 119]. 1572: Enys ... ott keozel Allok wala hogy Megh hallyam, Mynth olwassak magarazak az leueleth [Jákótelke K; KP]. 1573: my Engedelmesek Lewen az

Nagod ... paranchyolattyanak el Mentwnk So falwara^a Mykor Jmmar oda az Chyakome Azyonyom hazahoz Mentwnk wolna, es az leweleket ... Magyaraznak kerde Almady Andras kyk Legyenek Mykor ... Nem Alkhattnanak Mellyk Lewelet Magyaraznak Monda Almady Andras, az eo deyakyanak olwasd ezt [RLt 0. 5. — "BN]. 1769: injungáljuk kegylt(ekne)k, az Jobbágyok szolgáltatásról ebben zárt punctumokat maga Circulussában Faluról Falura meg hordozza, s publicé fel olvassa, magyarázza nem csak a Jobbágyok előtt hanem az Possessorok előtt is, hogy mindenik fél tudhassa mihez tartani magát [UszLT XIII. 97].

3. (vmilyen hivatalos szöveget) vhogyan ért/értelmez; a interpreta intr-un fel (un text oficial); (irgendeinen amtlichen Text) irgendwie verstehen/erklären/auslegen. 1605: Zent Marton faluanak ugimint harom tizednek ilyen teóriének uagio(n) nemy Vetes kert foliasabelj kert uegheht ualo periben hogy az mint az Altizes magiarasza hogy ... a' melj nylas giepwt fel oztottak uolt az Altizesnek jm(m)ar az falura szall [UszT 19/92]. 1717: Hallam hogj magiarazza uala Mate Deak az Lengiel Kiralj leuelet, ugj magiaraza hogj Lazatul uegietek el az harom Jobbágyunkot s aggiatok Beczinek [BLt 3 Michael Janos de Kazon Jmper falua (70) ns vall.]. 1765: mindenütt publicáltatott, hogy akik lemennek Aradra és ottan a sáncan dolgoznak, bizonyos diurnumot fognak venni. De a popule arra magyarazza, hogy midőn oda kimennének egy summában elhajtának őket katonának [RettE 180]. 1804: A mi már illeti ... a Compositio értelmének Magyaraztatyát: Ezt a más két Testvér Barthos Ilona és Kristina ugy magyarazzák, hogy mind az említett Jókat, mind pedig ... köz helyből fel fogott helyeket kelletik ... egyenlőleg fel osztani [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 2b].

4. (bibliai szöveget) magyaráz/értelmez; a interpreta/explica (un text religios); (Bibeltex) erklären/ausdarlegen. 1710 k.: Menjünk a szentírásra; keresd fel 2. Móz. 3 14., Zsolt. 102 : 26–28^a melyeket én nem magyarázok, mert nem merek | Tophaeus, az udvari prédikátor megilleté hátul a vállamat kezével és sügá: A 125-ik zsoltárt magyarazzad nékiek, mert a mostani üdödhöz illendő ez a zsoltár [BÖn. 463, 703. — "Folyt. a fels.]. 1772: Prédikálott elsőben Incze uram a kolozsvári pap. Textusa volt a 91 zsoltárnak 7–10-dik verse, melyet úgy magyarázott, mint ha azokat a szöveget Mózes Józsuának mondotta volna [RettE 280].

Sz. 1756: Molduán Vonyát tsak éppen nyilván parázna látkodni nem láttam, de ... Itt lako Nákuj Gávrylla Nyitza nevű Feleségét, Sokszor láttam eo Kglmetől az házbol ki jőni, mikoron tsak ketten lettek volna, mit tsalekedtek ottan nem tudom, de inkább hiszem nem sz:írást magyaraztak [Galac BN; WLt Vontsul Peter (38) jb vall.].

5. vmilyen magyarázatot ad/talál vmire; a gási o explicatīe la ceva; für etw. irgendeine Erklärung geben/finden. 1618: (Ezekről az eseményekről) néha conferálunk Kamuti urammal. Én fenyegetésnek mondtam, ökegyelme nem annak tartotta ... De én is csak így from, azmint halottam, az az Nagyságod bölcs ítéleti, mi végre magyarazza Nagyságod [BTN² 109]. 1653: Mikor a várai vínák, egykor látták az egen török ország felé, mintha valami tűz lobbanás lőtt volna, melyet úgy magyaráztanak, hogy egy csuda volna az egen, és hogy az győzedőlemnek a jele volna [ETA I, 48 NSz]. 1670: Némely nap hozák urunknak onnét alól, hogy Nándorfejérvárnál hidat csinálnak az

törökök ... Nem tudjuk mire magyarázni, ha ellenünk készülnek-e, vagy mellettünk [TML V, 126 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1671: nem tudom mire kölessék magyaráznunk, hogy jóllehet urunk ő nagysága kegyelmességét megmutatta gróf uramhoz ... az jószágot ... még sem apprehendálhatjuk [TML V, 473 Keczer Menyhárt ua-hoz]. 1704: német ordinantia szerént nagy 3 lövést tőnek, amellyel jelentették, hogy valóban ott vannak ők, és hogy feladták Besztercét ... De mégis némelyek arra magyarázták ... hogy nem igaz az, hogy a német zászlók volnának, hanem csak lepedőket varrattak össze [Kv; KvE 293 SzF]. 1705: Azt hallotta csak, hogy már elhagyták volna Medgyesnek lövését és már nem lűnék. Mi ugyanarra magyarázó, hogy felhagytanak volna rajta [WIN I, 445]. 1710 k.: A mű intenciónk ... hogy jó volt, az bizonyos és világos; de ... a Saul ördöge a Rabutin elméjében arra magyarázta, hogy műi Kolos, Doboka, Szolnok és Torda vármegyéket akarjuk övéle levágattatni s égettetni [BÖn. 964]. 1764: Ezen mulatságos Lövdödzés Senkinek Semmi kárával nem esvén mitsoda Emberek(ne)k s kiknek esett munkás Költőményekből, s kik hírességték, s kik Fogtak ra ... hogy ezen játékos Lövdödzést arra magyarázták mintha bizonyos Uri Asszonyt kívántok volna általi löni; nevezetesen Bánfi Mária A(sszo)nyt ? [KS táblai vk].

Szk: gonoszra/gonosz végre ~. 1630: igen követtem, hogy ha valamely felől valami nehézség esett volna akkori frogatásba, azt ő nagysága jó ítlebe vegye és csendesen tűmél, gonosz végre semmit ne magyarázzon [BTN² 433]. 1660: nemhogy az haza szolgálatjában másokat is adhibeálni kívántak volna, de sőt inkább annak elrekesztésinek módjaiban fáradoztanak, most is az jó ügyeket gonosz végre fognak magyarázni [Kemlr. 338]. 1662: Az fejedelem ... istenesen és atyáikeppen megintvén^a: alkalmaztatni magát a szegény haza törvényéhez, rendelni úgy udvarát, ne lehetne terhekre akárkinek is ... De ő azt csak gonoszra magyarázza [SKr 149. — Zólyomi Dávidot]. 1677: Hogy pedig Isten látogatásából ide be nyomorodtam meg, nem levén másutt is alkalmazott lakóhelyem, úgy veszem eszemben Kegyelmed izenetének tenorából, hogy azt is sokan gonoszra magyarázzák, nem tudom mire nézve [TML VII, 333 László Teleki Mihályhoz] * jóra ~ jónak/helyesnek tart. 1676: én Kegyelmednek igaz szolgálja levén, azt is jóra magyarázom, az hol írja, levele bár megtartassék [TML VII, 224 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz] * semmi jóra nem ~ nem vél jónak vmit. 1662: Gyulai Ferenc Váradon a Solymosnál leendő hídnak szorgalmasan való csináltatását értvén, semmi jóra nem magyarázza vala [SKr 533] * sokra ~ sokfélen/sokféle-keppen értelmez vmit. 1672: Másnak nem frám, Uram, az mit Kegyelmednek írok, mivel sokra magyarázzák az írásokat [TML VI, 278 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz]. 1676: leveletem, kérem, más ne lássa, mert sokra magyaráznák az emberek [TML VII, 247 ua. Bánfi Zsigmondhoz].

6. milyen értelmet tulajdonít vminek/vmely kijelentésnek; a atribui un anumit sens unui lucru/unei afirmații; irgendeiner Sache/Äußerung irgendeinen Sinn zuschreiben. 1661: felvett az asztalárdi egy levelet, úgy magyarázta Balogh János, Nagy László ... hadnagyim előtt, hogy én azt írtam vóna neki, hogy oly rosszak ezek az én katonáim ... hogy erővel sem verhetem őket az török után az városból [TML II, 208 Veér György Teleki Mihályhoz].

1668: (A) leveleket közleni kell, az kikkel illik, hogy álljon szabadságokban, mint magyarázzák [TML IV, 307 Bethlen János ua-hoz]. 1668: Kérem azon is Kegyelmedet, írásmot égesse el és tartsa magában, ne is magyarázza másképpen, hanem az mint írásm [TML IV, 403 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1675: Nem kétélem, Uram, hogy bejövetelemet sokképpen nem magyaráznák sokak [TML VII, 55 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. 1698: lehet hogy valami dolgott valahol beszélgette(m); de nem olly(n) értelemmel, a' mint elő klme magyarázza [Dés; Jk 273a]. 1705: itt a hírek igen egyeselek, ki mint akarja, úgy hiszi és magyarázza [WIN I, 589]. 1710: a császári szent szókat szentül és helyesen s kegyelmesen kell magyarázni, nem pedig subtilitások szegeletibe szorítani [CsH 86]. 1762: Micsoda bosszúságot tett rajtam ánygom ... s mire magyarázta nem jól értett szavaimat, hogy historice ide írjam, a szemérmesség nem engedi [RettE 135].

Szk: balra/balul ~ félreért, téves értelmet tulajdonít vminek. 1663: Kegyelmetek ez írásmot balul nem magyarázván, vegye jó értelemmel [TML II, 427 Teleki Mihály Vass Jánoshoz]. 1664: inkább talám ... köszönni kellene, hogysem balul magyarázni [TML III, 123 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1799: egy süket asztalas Legény ... némelly beszédek jól nem értvén, gyakran magára és balra magyarázta [Kv; ACLev.] * ebul ~ rossz-hiszeműen/becstelenül értelmez. 1676: Bizony bánnám, ha valaki ezt ... ebul magyarázná [TML VII, 312 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz] * futóféltre ~ hátrálásnak értelmez/vél. 1662: Melly tanácsát sokak nem tudván, csakugyan futóféltre magyarázzák vala a dolgott, és némelly vármegyebéliek haza is kezdettek vala kérdzeni [SKr 224] * idegenül ~ félremagyaráz. 1670: Bánnám azt is, ha azon írásmot Gillányiné asszonyom meglátván idegenül magyarázná [TML V, 369 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * másra ~ más értelmet ad vminek. 1660: Elhíszem, az rossz emberek dolgomat másra magyarázzák [TML I, 522 ua. ua-hoz]. 1677: Tölthetném Kegyelmed füleit panaszszal az én falus felem atyámfia ő kegyelme dolgaról ... Holnap kell főbíróval adomeáltatnom, melyet tudom másra magyaráz, de nem tehetek róla [TML VII, 363–4 Bethlen Miklós ua-hoz] * rosszra/rosszul ~ rossz értelmet tulajdonít vminek, félreért. 1672: úgy látom, mikor legjobbat mondok is, más azt legrosszabbra magyarázza [TML VI, 216 Székely László ua-hoz]. 1676: kérem csak Kegyelmedet ... írásmot rosszra ne magyarázza [TML VII, 238 Bethlen Miklós ua-hoz]. 1704: (Bethlen Miklós) semmi rosszat nem írt belé, mindazáltal ha rosszra avagy rosszul magyarázzák az emberek, nem csuda, mert ha a Szentírást ... az emberek annyiféle vonszák és magyarázzák mennyivel inkább egy halandó ember írását miert ne magyarázhatnak és interpretálhatnak [WIN I, 116–7].

7. kifejt; a expune/prezenta; darlegen/stellen. 1590: gondot nem wiseltel dolgomra, fogadasod zerent, mintt felliel is magiaraztam [UstT].

8. indokol; a motiva; begründen. 1580: Vrunck elő Naga valasztetele forog vgya(n) azon fundame(n)tomo(n) a mint ekedigh is eo kegmek az Idegen bort magiaraztak ra(ti)one po(ssess)oris twdny illik [Kv; TanJk V/1. 230a]. 1585: Az tizt visseleó vram le tewen tizteoket, Es Legh elseobennis Az felseo Espotalj Mester le tewen tizti, mellyet vensege Es Ereotlensege miath Magiarazot eo kge me hogy Ne(m) viselhetne [Kv; i.h. I/1. 2]. 1704: Az a hírf, hogy három-nemű ellenségen triumfáltak: francián, bavaruson és ma-

gyarokon, annak az örömet lövik; más ok: Ludovicus napja lévén ezen nap, és a generált mivel annak hívják, úgy magyarazzák [Kv; KvE 294 SzF].

9. tárgyal, fejteget; a trata/expune; über etw. verhandeln, auseinandersetzen. 1592: meg wagion Jrúan Az verbeoczy es lazlo kiraly első decretomanak 54. rezeben is vgjan Azt magjarazza az mely penat varok felöled [UszT].

10. állít vmit; a afirma/sustine; behaupten. 1585: Berzeta Mihaly es Keomives ferencz ... fassi sunt ... Mikor zamot vetenek Viczey Andras es Razma(n) Pal keozt, Zamvetes zeren marada Razma(n) Pal Ados elseobe f 46/75, Az vtan esmegh 26/20, Mely Egyetembe teot f 72/95. My eleottewnk igit ment vegheoz Az zamvetes, es Nem zollot ellene Razman Palis, hanem magais megh Allot raita, Nem f 12 Marat Adossa Amynt eo magiarazza [Kv; TJK IV/1. 445]. 1604: Az mitt Locodi Demien Mihalyne ozdi Pal leanya Katalin ingeral az Causaba azt magyazaua(n) feleolle hogi az ozdi Eoreoksiginek fele cotet Cernallya, keresse azt erte az kie lezen [UszT 20/129]. 1605: az mint az Altizes magiarasza hogi eo rajok az feltizes es Keozep tizes giepwt mert, ne(m) akarai hogi az rendbelj giepwt merjenek rájok az melyet mertek mert az nylas giepw, hane(m) merjenek nekikis az tizes giepwben [i.h. 19/92]. 1606: megh uallfiak az bizonyagok, Első renden, nemellyk azt hogi megh talaltatta az felperes az Alperest, Elseő renden affelből hogi ne ésssek teob dulas raita es negi forintot fizetett, masod renden hogi Egi zekeret megh ighirte uolt, de hozatta uolt el buzajatis, Eő magokis ugi maglaraszak hogi egi zekérrel [i.h. 20/11].

11. (vminek/vmilyennek) minősít/tart vmit; a califica ceva (drept ...); etw. schätzen/für etw. halten. 1588: Nyreő Kalman ... vetkes voltat tagadgia es az Birakat mind theorwentytelekel egie(te)mbe taxallia vadollia, es tellies meltatlansagnak Magyarazza ... a Biraknak minden theorwentybely goltaltatasokat Ereeozaknak hatalomnak zamlallia [Kv; TanJK I/1. 90]. 1605: Keuántak volna ő kk, hogi Byro Wram megh moderala és az Varos vegezessett szynesnek ne magyazarna. Mert ő kk Jo Lelky Ismerettel ... iratnak az mit iratnak [Kv; i.h. 540].

12. vkire ~ vkire ért/vonatkoztat vmit; a face referiri la cineva; etw. auf jn beziehen. 1665: bizonyítok Istennel, még csak gondolkozásomban sem volt, hogy se Kegyelmedet, annyiival inkább országot vegyek pennámra vagy nyelvemre. Ha az fennforgó dolgokat írásom által jelentem, azt tudtam, inkább kedvet tanálok vele, de hogy Kegyelmedre vagy másokra magyaráztam volna, csak nem is gondolkoztam felőle [TML III, 455 Kende Gábor Teleki Mihályhoz].

13. vmből kiokoskodik vmit; a trage o anumită concluzie; aus einer Sache etw. ersinnen/ausklügeln. 1775: küldött ki a gubernium 14 punctumokat, melyekben egyéb nincsen, hanem ha a paraszt ember valami kárt vagy egyéb injuriát szenved földesurától ... miképpen keresse orvoslását a circulusok tábláin s miképpen adistáljon a tábla melléte. Melyből egy absitos, htvány katona azt magyarázta nekik ... hogy az vagyon parancsolva, az jobbágy és zsellér többet ne szolgáljon egy héten egy napnál [RettE 342].

14. (név szerint) megnevez; a numi, a spune pe nume; beim Namen nennen. 1585: Catalin Boregeteo Peterne ... wallia, hallottam sok zantalan Zitkoth teolle, de nem hallottam hogy senkit magiarazoth volna [Kv; TJK IV/1. 399].

15. más nyelvből lefordítva elmond/megértet; a spune ceva traducind dintr-o altă limbă; aus einer anderen Sprache übersetzt hersagen/verstehen lassen. 1823–1830: Nagy Dániel úr ... írja, hogy az azelőtti nyarán a gyergyai székely leányokkal milyen jó időt töltöttünk Agárdon és Kebeleében is az aratáson, emlékeztet, hogy hogy(an) magyaráztam nekik franciából a meséket [FogE 217].

16. vmely szót vhonnan eredeztet; a explica originea unui cuvint; irgendein Wort von irgendwo herleiten. 1710: amely magyarok ... a császár hűségiben vadnak és a császár mellett hadakoznak, labancoknak hívatnak, bizonytalan eredetből, némelyek úgy magyarázzák: labanc, azaz lobbancs, mivel a németek puskával szoktanak inkább harcolni, mint karddal, a puskaapor pedig fel szokott lobbanni [CsH 92].

17. magyarázgat; a explica temeinic; deuteln. 1894: Ez a bajom. Igen izgat, megértheted, ha nem magyarázom tovább [PLev. 167 Petelei István Jakab Ödönhöz].

◊ Szk: *rossz ómennek* ~ rossz jelnek tekint vmit; a considera ceva ca semn rău; etw. als schlechtes Zeichen betrachten. 1657: Az fejedelem^a ... az magas hídról leesék az vízben ... Sok vélekedés volt ez felől, rossz ómennek magyarázván sokak [KemÖn. 48–9. — ^aBethlen Gábor az 1623. évi morvaországi hadjárat idején] * *rosszra* ~ 'ua; idem'. 1710: Kemény János ... lova úgy megbottlé^a, hogy a szájában levő erős zabola ketté török, mely óment még akkor sokan rosszra magyarázának, amint az eventus is comprobálá [CsH 53. — ^aAz 1662. jan. 22-i nagyszőlősi csatára készülve]. 1811: Eddig minden ember rosszra magyarázta Mikor Gergely Pápa szakállát meg-rázta^a [ÁrE 161. — ^aGergely napi (márc. 12) időjárásra von. hiedelem].

magyarázás 1. (vhogyan) értés; intelegere(a într-un anumit fel); irgendwie Verstehen. 1668: Bánfi uram írását látom ... Kegyelmed inkább hozzá szokott az ő kegyelme írásának magyarázásához; sok jó tanúságot vehet belőle s alkalmaztassa ahoz magát [TML IV, 398 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. 1678–1683: iob valamely titkot maganal tartanj mert az so csak addegh az embere megh ki nem bocsattja szaián, de azon tul, mase mind magiarasasa, s, mind előb valo adasa [Ks Kornis Gáspár kezével].

Szk: *jóra való* ~. 1730: az ország tellyes vala az Aszszony ream valo nehezsegevel s engemet kisebbitő, s csak nem átokra fokado Szavaival, de én mind azokat hitetlenséggel, és jora valo magyarázás s türessel palastoltam [Fehéregyháza NK; ApL 2 gr. Haller János Apor Péteréhez].

2. (irat) ismertetés/megmagyarázás; prezentare, explicare; Erklärung, Darlegung. 1573: my Engedelmések Lewen az Nagod ... paranchyolattyanak el Mentwnk So falwara^a ... Mykor Jmmar ... Nem Alkhattnanak Mellyk Lewelet Magyaraznak Monda Almay Andras, az eo deyakyanak olwasd eztt, feyerwary Ambrus azt Monda way had olwassak Ezt ... es hogy megy Akad wala az Magyarazassan Monda Jsmett Almady Andras deyakyanak olwasd eztt ne faraggyon Nywgodgyek megy Raytha [RL 0. 5. — ^aBN]. 1583: Sok helyt a' Bfó elbujt és ezen is a rendelet erejének viszonti előadása és magyarázása segített arra nézve hogy állyon elé [Szilágycséh; BfN Szipolly Elek nyil.].

3. értelmezés; interpretare; Erläuterung. 1769: Ami pedig az öregséget és nemes céhet illeti, hogy az ily tagjait jó

tanács-adásokkal és articulussokkal igaz magyarázásával éltessek, hozzája illendő engedelmességgel viseltessenek, az arbitrativa sessio az egyenességet atyáiképpen intimálja [Dés; DFaz. 26].

Szk: *ide s tova való* ~. 1826: Mind azok, mellyek az Allperes Özvegynek Ferjhez jövétele előtt történek (!) nem lévén ... tárgyai ezen Keresetnek, nemis kellett volna azok(na)k elő hordásokkal, s ide 's tova való magyarázásával az Itélő Biro figyelmét fárasztani [Ne; DobLev. V/1114. 10b].

4. bibliamagyarázat; explicare a bibliei; Bibelauslegung. 1734: Annak szokott idejéb(en) a régi szokás szerint, a Bfblai olvasást s annak magyarázást ugj a Soltárokbólis, hogy eő kglmek^a vighez vigjek meg kívánnuk egj héten kétczer Tavasztoz fogva Öszig [Dés; Jk 555b. — ^aA két dési ref. pap].

magyarázat 1. explicatje; Erläuterung, Deutung. 1663: leveledet ma vettem, édesem, értelme sok lehetne, de annak magyarázatját hagyom az tökéletes szeretetre és Istenre [TML II, 623 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1672: Az én írásomnak célját Kegyelmed magyarázat nélkül is által érthette [TML V, 217 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1675: micsooda terminust teszen levelében, olvasom, de magyarázatját várnám [TML VII, 37 Béli Pál ua-hoz]. 1705: (A történetek) magyarázatját magokra hagyván, kéri-ti a főrendeket, hogy ... hűségetek ... igyekezzenek megtartani [WIN I, 492]. 1805: instálunk alazatosan, méltoztassék Ngd maga valaszának magyarázatját világosan meg írni [Torockó; TLev. 9/40].

Szk: *~ot tesz*. 1823–1830: a professzor ... deákjaival elmentek mindenik beteg ágyához, ott az ügyelő deákok megkérdezi a beteg állapotáról deáku vagy németül, a deák elbeszéli, azután a professzor magyarázatot teszen [FogE 260–1] * *idegen* ~ helytelen/téves magyarázat. 1669: Kérem felette igen azon, hogy disponálja úgy az úr ő nagysága elméjét, hogy idegenségnek ne vélje, avagy egyéb idegen magyarázatra ne vegye ő nagysága az én ki nem menetelemet [TML IV, 463 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: kérem mint uramat Kegyelmedet, gonoszakaróimnak idegen magyarázatokat Kegyelmed ne higye [TML VII, 345 Lázár István ua-hoz].

2. értelmezés; interpretare, explicatje; Erklärung/laute-rung. 1588: Vegheztenek eő kgmek varosul, hogy Vrunkat eo Ngat tanachawal egie(te)mbe megh kérdgiek az vniobely Articulusnak értelme feleol, Mert vrunke az Articulus Eo kge me aznak az feo Articulusnak magyarázattia lewelet vegien [Kv; TanJk I/1. 91]. 1593: vrunkat eo kgmek c(on)sulaliak az vniobely Articulus Magyarázattia feleol [Kv; i.h. 211]. 1804: Az mi ... illeti ... a Compositio értelmének Magyarázatját^a [Marosszitimre AF; DobLev. IV/874. 2b. — ^aA folyt. 1. magyaráz 3. al.]. 1826: az Hármas Törvény 150 része 98dik Titulussa magyarázatyából bizonyittatván az, hogy egy Nemes Özvegy Aszszonyának özvegyi tartásra 25 Telkek kívántatnak [Mv; i.h. V/1114. 9a].

3. bibliai szövegmagyarázat; exegeza, explicarea unui text biblic; biblische Textauslegung, Exegese. 1662: Salamonnál vagyon ez a jegy is: Mikoron nincs a mennyei látásnak tudománya, a nép elvész; vagy a zsidó magyarázat szerint, megmezfielenül, tudni illik ... mintegy sisak, fegyverderék ... nélkül maradván az ellenség előtt [SKr 712]. 1772: Prédikálott ... Incze uram a kolozsvári pap.

Textusa volt a 91 zsolnárnak 7–10-dik verse, melyet úgy magyarázott, mintha azokat a szöveget Mózes Józsuának mondotta volna ... Mely magyarázat nekem nem tetszik [RettE 280]. 1823–1830: szombatoként reggeli hét óra kor disputatiót is tartattattam a tanítványokkal a classisban ... a Nagy Katekizmusnak hátulsó részéből vallást magyarázattal | főképpen kell megtartani a Sz. Pál apostol tanácsadását: Az Írásnak magyarázatait meg ne utáljátok [FogE 125, 220].

Szk: *szentírásbeli* ~. 1589: Ket eoreg konywek eggik nemet Cronica Masik zent Írásbely magyarázat [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40].

4. indoklás; motivare; Begründung. 1582: Megh ertetek ... eő kegmek az Vrunk eo Naga paranchioliaty es Credentiaty es a' mellet valo Magyarázaty az fő Embernek, Barbely Ianos kewansaga felől [Kv; TanJk V/3. 251b]. 1805: a Jo rendnek fel allitásához ambar keves remenségem legyen, meg is a Tarsoságnak sűrű keresére az Const. Citalt Articulusait a Mostani Kórnul allasokhoz kepest ilyen Magyarázattal helybe alítani kívanom [Torockó; TLev. 9/38].

5. kb. magyarázkodás; mentegetőzés; justificare, scuze; Entschuldigung, Rechtfertigung. 1662: a palánkoknak elvonása alatt semmi egyéb nem lappang (noha ezt az ő vérszomjúhozó gonoszszágának színe igen gyenge magyarázatnak palástjával fedezni igyekszik), hanem a Tiszántúl letelepítettett hajdúságnak eltörlése | bizonyos nevezetes helyekből ifjú fehérmépek, leányok is két helyen is cselekedtek az egymás között seregenként való verekedést, rudalást, mellyet minden jóra való ömennel, magyarázattal írt vala meg Gyulai Ferenc a fejedelemsnek, Rákóczi Györgynek [SKr 111, 630]. 1823–1830: én ... magyarázni kezdem, hogy annak a mondásnak én a jobbik értelmét veszem ... De késő volt már a magyarázat, mert lenevettek volt [FogE 165].

magyarázathatatlán megmagyarázhatatlan; inexplicabil; unerklärlich. 1673–1683: ez vilagh alhototlonsaga minniajunk előtt világos ... elő samlalhatatlan, s akar melj melj elmeiü embertőlis ennek mivolta, s, változossaga, nem csak le írhatlan, magyarázathatatlan, de kigondolhatatlanis [Ks Kornis Gáspár kezével].

magyarázatlan magyarázat nélkül; fārā explicatje; ohne Erklärung. 1738: ez annectált Patenst ... mindenik nyelven publicáltassa minden helyeken ... és tsak egj Clausulát vagy szot se hadgjanak magyarázatlan, s publicátlan, hogj minden rend ertse meg s tudhassa magát ahoz tartani [Borb. II a gub. Nsz-ből].

magyarázat ismételt magyaráz; a explica in repetate rinduri; wiederholt erklären/deuteln. 1886: E hó 24-én indítom meg^a ... Szörnyű sok hivatalos, utálatos levelet írtam ma. Jólesik, hogy neked beszélek most, mert neked nem magyarázatom, hogy ilyen szükséges, olyan szükséges ez a lap [PLev. 130 Petelei István Jakab Ödönhez. — ^aA Kolozsvár című lapot].

magyarázhat 1. megértethet vkivel vmit; a putea explica (cuiva ceva); jm etw. verstehen lassen können. 1772: Minemű okokból pronounciatatott ... ezen Deliberatium magában bővebben s jobban fel tanálatnak, és a' Tekéntetes Nemes Continua Tabla előtt is sokkal jobban

tudva van, mintsem mi az allegalt négy punctumokba hasagatva szoríthatnok, és magiarázhatnok [Kük.; JHb LXVII. 233].

2. *vmire* ~ *vminek* minősíthet/tarthat; a *putea considera drept...*; für etw. halten können. 1797/1799: sokkal világosabbak, és meg határozottabbak azon Tanuknak vallomásai, mint sem az All Peres azon maga ki nyilatkoztatását, vagy Illusiora Magyarázhasa, vagy annak más értelmet adhasson [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 413].

3. *vmilyen* magyarázatot adhat/találhat *vmire*; a *putea găsi o anumită explicație pentru ceva*; für etw. irgendeine Erklärung geben/finden können. Szk: *jóra* ~. 1667: Ré-szembről jóra nem magyarázhatom ennyi ideig való nem tudósítását [TML IV; 117 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz]. 1710 k.: Cserei Jánost nóátzták meg a bátyjának, Cserei Györgynek írt egy levelére, melyet aki akart, jóra, aki akart, rosszra magyarázhatott [BÖn. 714] * *rosszra* ~. 1669: Ez szót az mi részünkről rosszra is magyarázhatni, ratione religionis persecutionis [TML IV, 524 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz]. 1670: Dávid deáknak érkezését rosszra nem magyarázhatom [TML IV, 113 Teleki Mihály a fej-hez].

4. *vmilyen* értelmet tulajdoníthat *vminek*; a *putea atribui un anumit sens unui lucru*; einer Sache irgendeinen Sinn zuschreiben können. 1661: frásodon igen megbúsultam, édes lelkem ... sokra magyarázhatván abbeli frásodat [TML II, 161 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1664: az írást sok felé magyarázhatja az ember [TML III, 338 ua. Boldvai Mártonhoz]. 1704: ha a Szentírást az emberek annyifelé vonszák és magyarázzák mennyivel inkább egy halandó ember írását miért ne magyarázhatnák és interpretálhatnák [WIN I, 117].

magyarázható értelmezhető; explicabil, care poate fi explicat; erklär/deutbar. 1679: Kolozsvárról mentest megíratott gróf uramnak, hogy fogassa meg ő kegyelme, azután fordulván az dolgok, én is, de mások, más formában való magyarázható szavait halván, csudásnak látszott igen bizony, hogy megírjam [TML VIII, 532 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

magyarázó I. *mn* vmit *vhogyan* értelmező; care explică ceva într-un anumit fel; etw. irgendwie erklärend/deutend. 1710 k.: feneketlen mély tömlőcbe vetének kegyetlen, könyörületlen, mindent gonoszra magyarázó tömlőctartó s poroszlók kezébe adának [BIm. 999–1000].

II. *fn* 1. vmit *vhogy* értelmező személy; persoană care explică ceva într-un anumit fel; Erklärer, Deuter. 1668: ha mikor Isten idejit adja, meg mutatom, hogy frásomnak bizony mindenekben igaz magyarázója lesznek [TML IV, 380 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. 1782: mivel dolog^a nehéz, és mi gondolatink(na)k magunk vagyunk a legg jobb magyarázói, mi^b azt soha meg sem gondoltuk ... értelmünk ellen méltóztattak Mlgs Földes Uraink szovainkot magyarázni [Torockó; TLev. 4/6. 5b. — ^aA rebellió vadjja. ^bA torockóiak].

Szk: *idegen* ~. 1669: leveléből olyat veszek eszemben, engemet kívánnának, felküldjenek, mely ha úgy talál lenni, nekem az is fog ártani, mert elhittem, bizony idegen magyarázó lesznek [TML IV, 419 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. vmit megmagyarázó/érthetővé tevő dolog; lucru care explică/clarifică ceva; etw. erklärende/deutbar machende

Sache. 1670: tegnap, Uram, beszélgetvén Szentpáline asszonyommal, oly terminust ejte ki, bizony magyarázója amannak [TML V, 420 ua. ua-hoz].

magyaráztat *vmilyen* magyarázatot adat; a *cere cuiva să explice ceva*; irgendeine Erklärung geben lassen. 1671: Kegyelmedet kérem, beszéljen ő nagyságával s kérje, hogy ő nagysága ne tudakozódjék sokat tőlem; az mire mit felelek is, ne magyaráztassa ő nagysága, mert bizony nem esik jól [TML V, 455 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

magyaráztathatik *vminek* tartathatik/minősíthetetik; a *putea fi considerat drept ...*; für etw. gehalten werden können. 1775/1802: a Dumbrává Grosilor nevezetű el vágott tőgyes Erdő ... Bükkös Erdőnek nem magyaráztathatik [BSz; JHb LXVII/3. 100].

magyaráztatik 1. *vmilyen* magyarázat adatik/találhatik *vmire*; a *fi explicat într-un anumit fel*; für etw. irgendeine Erklärung gegeben/gefunden werden. 1710 k.: még Felségedtől énnekem adatott lelki s testi ajándékok is nékem csúfságomra, veszedelmemre fordítottanak, magyaráztatnak az én édes hazám s atyámfiai előtt [BIm. 991].

Szk: *rossz ómennek* ~. 1657: (A) magyarországi conventiculumért Váradddá indult volna ki, az Kaján útján rettenetes szélvész tanálá, mely sok lovasokat, szekereket elforgata, rossz ómennek magyaráztatván [KemÖn. 96] * *rosszra* ~. 1668: bátor lsten az babiloniai fogságra adott volna inkább, mintsem az kővárira ... Mert ... a ki pogány fogságra esik ... szívesen szánatik hírében nevében nem kisebbedik ... könyörgése rosszra nem magyaráztatik [TML IV; 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

2. nevezetetik; a *fi numit*; genannt werden. 1600: Tiltottwk wolt kj egy eosteol maratt haszünkbolj erekségunkbeolj s mind(en) hoza tartozandokalj egyetembe mind falün erdeon mezeon akar mi Newel magyaztassek [UstT 15/125].

magyaráztatott *vhogyan* értelmeztetett; care a fost explicat într-un anumit fel; irgendwie erklärt/gedeutet. 1662: írja le a törvénynek mását a Lévi papjai előtt való könyvből, azaz nem valami megvesztegetettétből ... megcsönkítettből ... vagy pedig emberi tetszés szerint magyaráztatottból [SKr 690].

magyarbagói a Magyarbagó (AF) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Magyarbagó/Băgău; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Magyarbagó: Magyarbagóhoz tartozó; care aparține de Magyarbagó; zu Magyarbagó gehörendig. 1799: az Aszszony ... vett az Exponens Uról kölcsön ... 10 Vforintakat^a ... oly fel tétel alatt, hogy ... által adná Zálagjára ... itten a Magyar Bagai hátáron ... 2. Szekeretske Szenát termő Rétyit [Ne; DobLev. IV/811. — ^aMég két további összeget].

magyardellői a Magyardellő (TA) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Magyardellő/Dileul Nou; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Magyardellő. 1. Magyardellőn lévő/található; care este situat în Magyardellő; in Magyardellő befindlich. 1728: Magyar Délei hegyben (sző) [M.dellő TA; IB VI. 225/14]. 1827: a Magyar és Oláh Délei Jozság [Csapó KK; DobLev. V/1118].

2. származást jelölő előnévként; folosit ca nume complementar indicind locul de origine, precedă numele de familie; als die Abstammung bezeichnendes Prädikat. 1642: Magyar Dellei Jármí Ferencz [PFM]. 1689: Magyar Déllei Jármí Gyeorgy ns [SLt AU. 41]. 1750: Néhai Tekintetes Nemzetes Magyar Déllei Idősb Jármí Miklos [Kük.; DobLev. I/239]. 1760: Magyar Dellői Jármí Miklósné [Pf]. 1768: Magyar Déllei Idősb Jármí Gyorgyné Bán Ersebeth Asszony [Makfva MT; DLev. 5].

magyarforint 1. forint/florin unguresc; ungarischer Florin/Forint/Gulden. 1570 k.: végeztük és engedjük önékiek, hogy ... tartozzék az öreg mester ... esztendő mulva készpénzt tizen magyar forintot adni [Dés; DFaz. 10]. 1576: De myert hogy az kuty peter zanto feolde eoregb nagiobbis vala az Lazlo pap zanto feoldenel, annak supplementumara ada azon Lazlo pap Kuti peternek Tizen eott magiar forintoth | Ada lazlo papnak Egy Zanto fwlDET eoreokbe hatodfel Magiar forintert [Uzon Hsz; Kp I]. 1597: az Banfy farkas zállasara Menth, Koloswarath, Es wgy veotht zaz magyar forintot fel Banfy Farkastol [Kozárvár/Néma SzD; SLt BC. 6 Zadorlaky Giörgyneh (60) ns vall.]. 1618: (A lovak) hármát adtam el hateres és ötödfeleszáz oszporán, azki teszen magyar forintot fl 96 dr. 75 [BTN² 85]. 1631: tartozzanak ... ezer magyar forintot kész penszül adni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 5 Sükösd György végr.]. 1640: kértünk kölcsión flo: 2500 Magiar forintot [Kv; RDL I. 122]. 1668: az elöt 15 nappal tartozzanak az megh irt szaz magyar forintokat potura penszül, vagy egyeb jo fele penszül le tenni ö gkkg [Noszoly SzD; Ks 41. E. 15]. 1675: ada a szanto föld melle ... in paratis pecunys ... negyven niolcz magyar forintokat [Szentimre Cs; Hr 5/1]. 1695: ada ... huszonnyolcz magyar forintokat [Sszgy; LLt]. 1700: Vas Daniel Uram pretendál az mint mostani Computusbul ki Tetczik 117 magiar farintakath [Mv; WassLt]. 1701: (A) fundusotskát ... böcsüllenk ... tiz magiar forintokra [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1725: superaddalanak ... flo hung. 47 idest negyven hét Magyar forintakat [Ne; DobLev. I/117]. 1732: leváltam ... száz Magyar forintokat Kenderesy Mihály [Kernyesd H; Ks 91]. 1733: (Szüretkor) vagy kész penszül vagy borul ... 20 magiar forintokig teszen Contentumot Dioszegi Mihály Uram(na)k [Dés; Jk]. 1735: lőnek kezesek negyven negyven Magiar forintokig [Mezőzáh TA; Told. 2] | ezen tiz szekér széna imputaltatik huszonnégy magyar forintokban [Torda; TJkT I. 60]. 1739: adott volt él ... Száthmar varossab(an) két ökrött harmincz ött magiar forintokon az harminczodon kívül [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. 1768: Cheh be allo penzt meg fizette id est Tizenket magiar Farintakat Neb Andras Uram [Kv; FésCJk 18]. 1774: esztendőnként valo interesse ugy mint három magyar forint jarjon a Papnak [Sáromberke MT; GörgJk 137]. 1780: Harmintz egy Magyar forintokat ... fell vettek volt [Karatna Hsz; HSzjP]. 1785: Az Első Classisbeli Jobbágysok Esztendőnként adunk Taxát Husz Magyar Forintakat; az második Classisbeliek adunk Tizennyoltz M. Forintakat; Az Harmadik Classisban valok Tizénnégy és Tizen két M Forintakat [Torockó; TLev. 6/1. 3a]. 1806: adunk ... 40 Magyar forintokat [Ledrád K; LLt]. 1810: a tizen három vékára valo Földnek az usussa még ér 21 ~ huszon egy Magyar Forintokat és 10 ~ tiz pénzket [Jenő SzD; Ks 76/53 Conscr. 578]. 1850: a 'Követelőnek vissza kell fordítani a'

követelnek két magyar forintokat és 40. negyven dénárokat [Mezőkövesd MT; DobLev. V/1286].

A magyarforint értékére nézve 1. a forint 2. alatti jegyzetec.

Szk: igaz ~. 1610: adot eczeris maczoris hatuan igaz magiar forintot [Tövis AF; BálLt 62] * váltó ~. 1840: hogyha másnak kárában mégyen, akkor a tulajdonos minden egy ökörtül egy váltó magyar forintot vehessen, a kártétel megfizetése mellett [Jenőfva Cs; RSzF 157]. 1856: (A bérletet) kezín hagyom s gondjaira bizom Ötszáz Váltó Magyar forintba számítva az évi bért [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

2. *vhány ~on* vhány magyar forintért/magyar forintjával; pe o anumită sumă în forinți ungurești; für etliche ungarische Forint. 1614: oly nagy drágaság lőn az országbá ... hogy aratás előtt Kolozsvárat egy kolozsvári köből búzát adtak negyven magyar forinton, Vásárhelyt is egy marosköblé búza sokáig jártába eljárt huszonhat magyar forinton [BTN² 54. — *1603-ban]. 1795: geléet hozot Kis Ferentz uram 26 magyar Forintokon másját meg vegyük [ZFaz. gelét al.]. 1810: (A búza) vékája középszerű időben el adattathatik egy egy Magyar Forinton [Jenő SzD; Ks 76/56 Conscr. 618].

3. *vhány ~jával* vhány magyar forintért; pe o anumită sumă în forinți ungurești; für etliche ungarische Forint. 1725: Negj véka Debrecezi Kása vekáját egj egj Magiar forintjával ... Flor. 4 [K; TKI].

4. *vhány ~ára* vhány magyarforint áru/értékű; in valoare de o anumită sumă în forinți ungurești; einige ungarische Forint wert. 1750: a Jozság azon gátkötesre nem sufficiálván akkor más falubeliekkel hetven négy magyar forint ára fát keletett hozatnom [Kimpurj H; BK nro 144 Joh. Gulya (35) ns vall.].

5. *vhány ~érő* vhány magyar forint értékű; in valoare de o anumită sumă în forinți ungurești; einige ungarische Forint wert. 1648: voltanak circiter 700 Magiar forint ereő jok ugi mint Arany penz es egyeb ingo bingo marhak [Kv; Tjk VIII/4. 270].

6. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv gebraucht: vhány magyar forintnyi; de cîtiva forinți ungurești; einige ungarische Forint viel. 1779: egy mas közöt tőnek ... Huszonött Magiar forint vinculumat [Aranyosrákos TA; Borb.].

magyargyűlölő maghiarofob; ungarhassend. 1710: No-ha a császár egész esztendeig mind halogatáa, nem akarván olyan nagy uraknak vérekben fertezni, de a mellette levő magyargyűlölő minister német urak csak rávevék utoljára [Henis^b Komor, kedvetlen, magának való, magyargyűlölő ember vala, sőt még magok a németek sem szerették [CsH 81, 401–2. — *A Wesselényi-féle összeesküvés résztvevőinek kivégzését. ^bNsz császári parancsnok].

magyar I. mn 1. ~ nemzet magyar nép; poporul maghiar; das ungarische Volk. 1606: az Vriste(n) keglmes feyedelmet mutatua(n) es rendelue(n) eleónkbe(n) eó fel(se)geis az zegeny megh romlott magiari nemzethnek kegyes indulattiat es keglmesseget megh mutatua(n) minde(n) rendeknek olly leűelet es gratiat adott^a [Kálnok Hsz; UszT St. Bedeó trium. sed. sic. capitaneus aláírásával. — *Köv. a részl.]

2. ~ erő magyar katonaság; oastea/armata maghiară; ungarisches Militär/Kriegsvolk. 1662: nem tudván ... a

vezérek igen derekas nagy erővel való lételét, s magok és már összegyűlt szép magyari erőhöz s a kapitány biztatásához bízván, magokat nyilvánvaló ellenségül declarálnák, mutatnák, az vezérhez el nem küldenének [SKr 537–8].

3. ~ *korona* magyar állam; statul meghiar; der ungarischer Staat. 1619: Monda az pasa ... ez az mostani német követ is azt mondja, hogy semmi közök nincs neked Erdélyhez, akármit csinálnak, csak ők ótalmazhassák Magyarország részét, az mely az magyari korona alatt vagyon Lippa s Jenő nem Erdélyhez való, hanem Magyarországhoz való, és az magyar korona alá való [BTN² 199–200].

4. ~ *aranyforint* magyar aranyforint; forint/florin de aur unguresc; ungarischer Gulden. 1602: vagion zalagba ... Vasarhely Balint deaknál két ezewst poharom tiz Magiari Arany forintba [Kv; RDL I, 73].

5. kb. magyar nyelvi; de limba maghiară; in ungarischer Sprache. 1673/1681: Hedri Benedek Ur(am) lévén az Fiscus részéről Tizt, akarvan hűségét azzalis mutatni, ugymint akinek nem bormya nem nyallya az magyari ertelemként ... fordította az Ministerek fizetésének némely részét más karban [Vh; VhU 465].

6. ~ *közbeszéd* magyar (élő)beszéd; limba maghiară vorbită; gesprochenen ungarische Sprache. 1735: az magyari közbeszédben meg vagjon, hogj valaki valakit édes Fianak, Leányának szokott mondani, nem következik hogj édes Fia vagj Leánya lenne [Dés; Jk].

7. ~ *módra* magyar módon, magyar (építési) eljárás szerint; după felul (de construcție) al maghiarilor; nach ungarischer/m (Bau)Art/Verfahren. 1761: Néhai Mltgos Baro Josika Imre Vr eő Nga által építetett, mostis ép ... kö és égetett téglá jo vastag falu, régi magyari modra szárvazott s ... ujra zsendelyeztetett Udvarház [Szászvezessződ NK; JHbK LXVIII/1. 200].

8. ~ *formában* magyarosan, magyar szokás szerint; după obiceiul maghiarilor; nach ungarischer Gewohnheit/Sitte. 1662: igen nagy méltósággal és ugyan magyari formában való méltósággal akarná megvendégelni [SKr 79].

9. *dív* a magyarokra vonatkozó, velük kapcsolatos; referitor la unguri; auf die Ungarn bezüglich. Szk: ~ *dolog*. 1662: amint Petrus Bizarus, a magyari dolgoknak egy historicusa írja, Szulimán császár Nándorfejérvárat is azon Szent János napján vőtte meg [SKr 428]. 1681: Az Ur^a Diariuma Annor(um) 1676. 77. 78 a' Magiari dolgokrol, es magaeirol [Vh; VhU 452. ~ "Thököly Imre] * ~ *jó hírnév*. 1662: nagy gyalázat volna harcot nem állani neki-e, elfutni előttök, csak meg kellene ... szemben harcolni velek, s a magyari jó hírnek-névnek akképpen megfelelni | Az régi jó magyari hírnek-névnek ... csak a seprője maradt volna [SKr 238, 488] * ~ *rossz szokás*. 1657: az atyám igen jámbor, tökéletes, de barátságos és víg természetű, nyájias ember vala, s az magyari rossz szokás szerint, mielt barátit s idegen embereket kaphatott, igen elfidogált vélek, noha mindenkor az borital után betegeskedett | Golop tájékján estve felé megparancsolám, hogy csak készen tartva lovakat, úgy etetnének; de mint magyari rossz szokás, azt kevesen cselektüdven, hanem lovaikat kibocsátván az fűre, azonban lsten ily látogatását bocsátá reánk, hogy ne segíthetnénk az veszedelemre rendelt helyeknek [KemÖn. 19, 218] * ~ *szabadság*. 1671: A bizony dolog ... hogy egyedül csak arra czéloznak, az magyari szabadság penitus tolláltassék és az egész magyarság jobbágysági adózás alatt legyen, ha lsten ő szent felsége

meg nem könyörül szegényeken [TML V, 514 Teleki Mihály a fej-hez Husztórl].

Szn. 1453: Johannes Magiary [KV; TT 1882. 526]. 1493: Petro Magyary jb [BfO II, 313]. 1589 k.: magyari Tamas [Szu; UszT]. 1591: Magiari Mihali [Kv; Szám. 5/IX. 36]. 1602: Magyari Antal szab. [Alfalu Cs; SzO V, 242] | Magyari Péter szab. [A.csernáton Hsz; i.h. 179] | Magyari Ferencz szab. [Bereck Hsz; i.h. 184]. 1603: Joan. Magyary jb [Csereftva MT; i.h. 262] | St. Magyary jb. Paulus Magyary jb [Gálfva Mt; i.h. 261] | St. Magyari ppix [Székes MT; i.h. 265]. 1614: Magiari Ferencz pp [A.csernáton Hsz; BethU 296] | Magiari Gergelj ppix [Markosftva Hsz; i.h. 360] | Magyari Janus. Nagj Magiari Janos. Magyari Peter lib. Magyari Peter Junior lib. [Szentrontás MT; i.h. 66]. 1629: Magyari Ferencz [Kv; TanJk II/1. 48]. 1689: Magyari István [Dés; Jk]. 1697: Magjari Istok nőtelen [Széplak KK; SLt AM. 26]. 1760: Magyari Mihály [Feltorja Hsz; LLt]. 1812: Magyari János [Héderfája KK; IB]. 1825: Szöcsök: Magyari Joseff [Dés; DLt 1080].

II. fn 1. magyar katona; ostas/soldat maghiar; ungarischer Soldat. 1703: (A német muskotélyosok) Désre menvén, ott csak közel sok kurucot találtak volna, de rá nem mervén ütni ... a törökbúzában vonván meg magokat, ott lesték a magyariakat | valahol Fehér vármegyében volt csatájok ... aholott ... valóban succombált a német, magyariakkal együtt mindkét részről vesztenek [Kv; KVE 277, 279 SzF].

2. magyar forint; forint/florin unguresc; ungarischer Florin/Forint. 1663/1681: megh tekintvén Palotai Kallai Janos Ur(amna)k regi jambor szolgallatyt Hunyadi Városomba(n) az Magiari Templom mellet adok ő knek egy házat ... Negy Szaz magyari Summában [Vh; VhU 297 Zólyomi Dávid ad. lev.].

magyari forint 1. magyarforint; forint/florin unguresc; ungarischer Florin/Forint. 1598/1635: Köteles Jstua(n) fiamrölis nem feletkezem el, hane(m) ingo jouaimból, hagiok neki kez penzt f 200. magiari forintot [Mv; APol. I. 68]. 1607: Forraj Benedek ten Illie(n) Vallast: hogj ... Kemeni Boldisar eőtet Ugj minth Jobbagiat f 50 Magiari forintert Biro Vramnak Borsas Thamasnak Atta Jobbagiull [Mv; MvLt 290. 7a]. 1608: Aniamtul es Zewleimteol maradt hazamat az Piacz vezaban ... minden hozza tartozo hatariual Egietemben attam ez Nehay Moricz Janos-nak es giermekinek ket Zaz magiari forinton [Dés; DLt 300]. 1621: kere az vjteleő Versendj Miklos vram, Zalanczj Jstuan vramtol, az kis Kerekj porciojara ... Egi giermek louatt, 16 magiari forintban [Mihálcfva AF; JHb XXVI/36]. 1622: azt az haro(m) fertali Zeoleott el attak kez penzen harmincz Eőtt magiari forint(o)n vgi mint Eoreok arron [Kv; RDL I. 118]. 1640: adott ... egy kerek hatt holdni szena retet ... kilencz magyari forinton [Ne; DobLev. I/10]. 1651: melly adást és vételt ha mellyik fél fel bontana, az fel nem bonto fél két száz magyari forintot Exequalhasson simpliciter az fel bonto félen [Szentegyed SzD; WassLt]. 1666: igrjt Imeccz Thamas Vram ... ezer Magiari forintokat [Imecsftva Hsz; LLt]. 1677: Vőn T:N: Vass Janos Uramtol Ajtonb(an) ... flor 40 id est negyven magyari farintakat ... Oroszlanys Tallerakul kölcezen [WassLt]. 1711: az Meltosagos Ur is mingyart depónala néki ... az 10 magyari farintakat [Kéménd H; JHb XXXIII/2]. 1714: ada ... egy darab kaszálo rétet ... Zállagb(an) pro flor. hung. 10 id est tiz magyari forin-

tokb(an) [Bere MT; Berz. 15. XXXVI/4]. 1729: az mostoha üdöre nevez ... Szőlősi Sigmund Remek collatioját engedte az becsületes Czeh tizen ött magjari forintokra [Kv; ÖCjk]. 1789: be szolgáltata ... hatt Magiari forinto-kot [Tarcsafva U; Pf]. — L. még UF II, 457, 652.

2. *vhány ~on marad* *vhány* magyarforint büntetésen marad; a fi amendat pe o anumită sumă în forinți ungurești; Strafe von irgendeiner Summe ungarischen Forints zu teilwerden lassen. 1621: Teglas Kata keze be adasaul fogada es keöte magat arra, hofi ... Ha ... ez megh irt feoldnek bekesegezen valo birasaba(n) ... Varga Janost, vagi maradokit megh haboritana, tehat Eöttuen magiari forinto(n) maradgio(n) [Kv; RDL I. 115].

3. *vhány ~ig kezes lesz/kezességet vállal* vki kezes lesz/kezességet vállal *vhány* magyarforintig; a garanta pentru cineva pînă la o anumită sumă în forinți ungurești; bis zu einer bestimmten Summe ungarischen Forints Bürgschaft leisten. 1666: jötteken előnkben vgimint Niko-ra Barb ... es Opra Barb lőnek kezesek ... Iuanes Barb neő Iffiu leginy Jobbagiaert külen külen 40, 40 magiari forintig hofi az jöuendő husvitra haza jő az ő kigme földere s azontul ő kigie(l)mitt ... jamborul szolgálalia [Pókafva AF; Törzs]. 1670: leön kezes száz magyari forintokig [Bodola Hsz; BLt]. 1744: Popa Iuon İbus Jorga ... Filip Erdelyán ... vállalá(na)k kezességet magok-ra külen külen 40 40 Magjari forintokig L: Baro N: Nalaczi László Vr ő Nga Juon Sztenyila nevű Szkutárjáért [Batiz H; BK ad nr. 1131].

4. *jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv* gebraucht: *vhány* magyar forintnyi; de cițiva forinți ungurești; einige ungarische Forint viel. 1661: Kezeket be advá(n) külen külen ötven ötven Magiari forint vinkullom allat [Kercsed TA; Borb.]. 1677/1681: vőttem méltó te-kéntetben ... Nemes es Vitezlő Also Kubinyi Hieronymi Andras Deak Ur(am)nak ... hűseges szolgálattat ... attam ő kg(ne)k az Vajda Hunyadi hataron egy darab szanto földet ... szaz magyari forint Summa penzben [Vh; VhU 262–3 Thököly Imre ad. lev.]. 1694: Ezen egész Ezer magyari forint summát ... ha ő kglmek ... Aldoza Cső-törtőkre le tészik bene quidem. Ha pedig le nem tészik executioba vétetődik ezen dolog [Kv; SRE 21].

magyarizál magyarosít; a maghiariza, a modifica după structura limbii maghiare; madjarisieren. 1811: ugy kell gondolkodnunk erről-is, mint más nevekről, melyeket a Magyarok meg-kurtítottak, 's magyarizáltak: mint Stephanusból lett István, Henricusból Imre ugy lett Bethle-hemből-is Bethlen [ÁRÉ 191].

magyarizátus elmagyarosodott, magyarrá lett; maghiarizat; madjarisch geworden. 1775: temettetett Mósa László Désen ... Ez Kővár vidéki karulyai nemzetség-ből való volt, de az édesatyja is magyarizatus és derék ember volt [RetE 359].

magyarka magyaros férfikabát; un fel de veston/surtuc unguresc; Männerrock nach ungarischer Art. 1823: Mártonfi Simon ... Jár világos vadgalamb szín mellértes Magyarkában [DLT nyomt. kl]. 1838: Egy fekete uj Magyarka, seprő-szín merino béléssel; hozzávaló gömbököt munkáju láljbli (!) [RLt 0. 1 Mike Sándor ellopott tárgyai közt]. 1842: Egy magyarka ujra bérelve Rf xr 15 [Kv; Ujf. 1]. 1850: Egy fekete magyarka virágos selyem béléssel

[Mv; DE 2]. 1862: Magyarka kék közönséges posztóból [M.szilvás TA; HG]. 1870 k./1914: 1834-ben a főkonsistorium leirata szerint a hosszú magyar dolmány, a magyarka ismertetik el törvényes deák egyenruhának^a [MvÉrt. 50. — ^aA mv-i ref. koll-ban].

Szk: *nyári ~*. 1866: nyári fekete magyarka rongyos béléssel [Megyesfva MT; LLt].

Vö. a *posztómagyarka* címszóval.

magyarkodás kb. kérdés; mindrie/semetje; Übermut. 1662: Az vezér, császár s porta nevével elviselhetetlen vasigát és jármot vetvén a szegény ország nyakába ilyen gyümölcssei lőnek a török császárral való ujjonásnak, kardoskodásnak, magyaros magyarkodásnak [SKR 455].

magyar kártya cárti ungurești; ungarische Spielkarte. 1800: 2 Játék magyar kártya [Mv; Told. 74]. 1808: 1 Játék magyar Kártya [Mv; i.h. 22].

Szk: *játszó ~*. 1801: egy Pár jádzo Magyar kártya [Vargyas U; CsS].

magyaró l. mogyoró

magyarói a Magyaró (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Magyaró/Aluniș; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Magyaró. I. *mn* 1. Magyaróhoz tartozó, Magyarón levő; care aparține de Magyaró; zu Magyaró gehörend, in Magyaró befindlich. 1568: az Mogyoroy hazhoz Mogyoroy hataron walamenny feold wagyon, awagy kywel walo hatarokon, kyth az mogyoroy hazhoz Eelth Paal uram ... Paal wram zabadon birhassa [Gyf; JHbK XII. 8]. 1717: Magyarai Portio [Abafája MT; i.h. XXXIV/20. 9]. 1757: az Magyarai határan [Ks 8. XXI. 28].

2. Magyarón működő; care funcționează în Magyaró; in Magyaró tătig. 1587: Mihaly Deak wasarhelj Mogioroi Schola mester. Paxi Janos Mogioroi predikator [BfN TT. 15]. 1742: A magyari és Holtmorosi Eclák között [Magyaró MT; GörgJk]. 1782: Magyarai Jobbágy udvari Birája providus Konutz Juon [Ks 8. XXI. 27].

3. Magyaróról való/származó; care este originar din Magyaró; aus Magyaró stammend. 1581: En Janko Gaspar Mogioraj Bomemiza (így!) Jobagio [Magyaró MT; BLt 1]. 1622: Mogyoroi Gabor Gergely. Mogyorai Ereos Gergely. Mogyoray Thomas János [Szentk.].

Szn. 1713: Magyarai János [Dés; DLT 493]. 1714: Mogyorai János [Dés; DLT 496].

4. Magyarón megtartott; ținut/celebrat la Magyaró; in Magyaró gehalten. 1723: A Magyarai Szék alkalmatosságával fordulék Magyarora a Gábor Mátyás háza felében bé térék [Hodák MT; VGy. Nándra Urszuly (40) jb vall.].

II. *fn* Magyaró lakosa; locuitor din Magyaró; Einwohner von Magyaró. 1723: edgyiket portioért a Magyaraiak el vették [uo.; VGy. Prekup Juon (26) jb vall.].

magyarókereki a Magyarókereke (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Magyarókereke/Aluniș; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Magyarókereke; Magyarókerekéhez tartozó; care aparține de Magyarókereke; zu Magyarókereke gehörend. 1750: ezen Magyarókereki ... Portiot ... Teleki Mihály Vr(am) ... apprehendálta volt ... Mikola

László Ur(am) eő Ngatöl [Magyarókerke K; JHbK XX-XIII/3]. 1807: a Magyarókerkei határon lévő Fogadoban kik mentenek bé innya [K; KLev.]. 1809: A Magyarókerkei határ szélybe Rakottyás (k) [Kalotasztkirály K; KHn 55].

magyarországbeli Magyarországról való; din Ungaria; aus Ungarn. 1573: Vegeztek ezt eo k. varosswl, hagi Ez May Naptwl fogwa senkyt seh Magiarorzagbely sem Ez orzagbely Embereket varos keozybe Be Ne vegienek, kyleomben hanem hagi Eleosser ... meg hazasodiek hazat Eorekseget zerezzen [Kv; TanJk V/3. 71a].

magyarországi I. mn 1. Magyarországon lakó/élő; care trăiește/locuiește in Ungaria; in Ungarn wohnend/lebend | Magyarországról ide származott; care este originar din Ungaria; aus Ungarn stammend. 1567: Anna Jacobi Eros sic fuisset loquenta Hadd el cha (!) ne Sopialodial illyen erossen byzony meg latod hogy ha Annal az Magiarorzag azonnal lezen az the marhad El nem weez [Kv; Tjk III/1. 120]. 1594: Mytwtl fogwa ez fele Magiar orzagy Arulok Eretnek kwrwa fiay Jde zallanak azttwtl fogwa szok karba vagiok miattok [Kv; Tjk III/3. 363]. 1629: Hallotta(m) azt balogh Giörgjnetöl hagi mondotta Uarbely Mathenenak, te seg dugasz Varbely Mathene tü magiar Orszagiak vattok, korczy porok czeren bokron hordoztak tüteökett, engemet it fiaztak [Mv; MvLt 290. 142a]. 1643 k.: az magyar orszaghi urak, nemessek, feő nepek, Varasok, az nemettöl szabadsagokban ighen megh bantodtanak mar sok üdeötöl fogva [Törzs. fej.]. 1657: Midőn ... közeliténék Munkács-hoz, érkezék hozzám Horvát Ferenc nevű ember ... ez magyarországi ember, catholicus is ugyan, de afelett igen austriacus ember is vala [KemÖn. 122]. 1668: az szegény magyarországi atyámfiai mind sohonnainak itéltetnek most velem együtt [TML IV, 381 Paskó Kristóf Tekei Mihályhoz]. 1676: edgy magiarorszagj Ember Jobbagja volt [M.dertzse SzD; WassLt Kis Gergely (60) jb vall.]. 1745/1752: az Magiar országi ugy az Erdélyi Mlgs Csáki Familia ugy accordáltak volt együtt, ha midőn Erdélyben deficialna a Fiu, az Magyar Országi ne haborgatna a Leanyokat ugy vicissim az Erdélyi a Magyar országi Familiáb(an) történhető Leány ágot [Dés; JHbK XXIX/34].

Szn. 1614: Magiarorszagj Jakab ppix [Etéd U; BethU 152] | Magiar Orzagj Gergely [Kecset U; i.h. 158] | Magiar Orzagj Marton jb. Magiar Orzagj Janos jb [Kissoly-mos U; i.h. 182] | Magiar Orszagj Janos lib. [Siménfva U; i.h. 163].

Szk: ~ ház. 1679: Első Ház: Ez az bujdosó magiarok számára rendeltetvén Magiar Orzagj haznak is mondatik [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 8].

2. szk-ban; in constructiij; in Wortkonstruktionen: ~ királyság magyar királyság; regatul maghiar/ungar; ungarisches Königtum. 1620: elválasztották urunkot^a az magyarországi királyságra [BTN² 406. — "Bethlen Gábor"]. 1710: az austriai erchercegek mindenkor igyekeztenek azon, hogy az magyarországi királyságot elnyerhetnék [CsH 62] * ~ követ solul/trimisul maghiar; ungarischer Gesandter. 1619: voltam szembe Liptai Imreh urammal, az magyarországi magyar követtel [BTN² 321] * ~ palatinus Magyarországi palatinusza; palatin al Ungariei; Palatin Ungarns. 1662: Ezen országygyűlése^a alatt a magyarországi palatinusnak beszercei gyűlésből fratott le-velébe válasz érkezett vala [SKr 487. — "A beszercei ogy]

* ~ státusok Magyarország rendei; state generale ale Ungariei; Stände Ungarns. 1662: az magyarországi státusoknak ad 1. diem Maii Posony városába gyűlés hirdette-tett vala [SKr 672].

3. ~ had Magyarországról való (kuruc) had; oastea (curuților) din Ungaria; (Kuruzen)Heer aus Ungarn. 1705: ha Forgách ki talált menni a magyarországi haddal, nem gondolja, hogy Pekri és Mikes megharcoljanak az erdélyi-ekkel | a székelységet és a kuruc németeket is mind elosz-tották a kevés magyarországi had közé [WIN I, 506–7, 552].

4. Magyarországon történő; care s-a întimplat in Ungaria; in Ungarn geschehend/sich ereignend. 1657: az említett magyarországi conventiculumért Váradá indult volna ki [KemÖn. 96]. 1671: Az magyarországi dologban is énnékem nagy akadályom vagyon [TML V, 428 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. 1675: Kegyel-med kimenetelnek alkalmatosságáról nem az valóság(gal) feltöltt czélt forgatják az emberek elméjekben, hanem azt, hogy az magyarországi dolgokat forralja, tractálja [TML VII, 66 Macskási Boldizsár ua-hoz].

5. Magyarországon gyártott/készített; făcut/fabricat in Ungaria; in Ungarn hergestellt/erzeugt | Magyarországon szokásos módon gyártott/készített; confecționat/făcut după felul obișnuit in Ungaria; in in Ungarn gewöhnlicher Weise verfertigt/erzeugt. Szk: ~ bunda. 1843: egy viseltes Magyar országi bunda [Dés; DLt 1300] * ~ dohányos zacskó. 1845: egy Sarlangos dohányos magyar országi zatskot ... el takarították^a [KLev. — "A tolvajok] * ~ fedél. 1589: Egy Magyar orszaghy fedel gyeongieos Be-ochwltetet Ad f 12 [Kv; KvLt Inv. I/2. 34] * ~ guba. 1791: 1 Magyarországi fekete Guba [MvLev.]. 1831: láttam rajta^a egy fekete Gubát hogy a' neveztem Ma-gyar országi Gubáját hová tette nem tudom [Dés; DLt 332. 13. — "Dregán Vonucon]. 1839: Nagy Simon Nemes Magyarországi N. Károlyi születésű mestersége magyar szőts viselt ... fekete viseltes magyarországi gubát [DLt 584 nyomt. kl] * ~ puttony. 1816: Három Szász, és egy Magyar országi Putton [Varsolc Sz; Bom. IV. 41 Borne-misza Krisztina conscr.] * ~ utazóbunda. 1839: kért egy szép nagy magyarországi utazó bundát [DLt 290 nyomt. kl] * ~ vas. 1675: Vöttem Janos Deaktol, Negj szal Ma-gyar Orszaghi vasat, szalát Tiz Tiz poltura(n) [Kv; Szám. 35/I. 28].

6. Magyarországon termelt; care a fost produs in Ungaria; in Ungarn angebaut. 1590: vittének egy hinto zekeret es ket hordo bort Magiar orzagit Tarczalit, 8 Louon [Kv; Szám. 4/XXI. 76 Kis István sp kezével]. 1705: Rabutin generál odaérkezvén az hadakkal, megtaláltak sok boro-kat, magyarországiakat [WIN I, 623].

Szk: ~ must. 1594: 15. Noüemb(ris) Wrunknak ő fgenek vittek Magyar Orszagi Mústokat es wj borokat, Waradrol hoztak vala 25. szezerrel [Kv; Szám. 6/III. 18] * ~ obor. 1737: Nms Dobolyi Márton Atyánkfiának ökglmének meg-engedtetett, hagi egj Hordó Magyar-országi Ó borát ki-árultathassa [Dés; Jk 471a]. 1741: a' quartélyosnak is parancsolattya urgeálván, hogy Magyar-Országi ó bort árúltassunk, ehöz képest kezdettünk is idegen ó borokat árúltatni [Dés; Jk 550] * ~ újbor → ~ must.

7. Magyarországon termesztett, cultivat in Ungaria; in Ungarn gezüchtet | magyarországi fajta; soi cultivat in Ungaria; ungarische Sorte/Zucht. Szk: ~ kurta búza. 1741: Vetttem ... Magyar országi kurta buzát metr. 6 [M.köb-

lős SzD; RLt Rettégi István, DiarOec. 13] * ~ *lencse*. 1802: Magyar országi Lentse. Alávalo Veress Lentse [Türe K; MkG].

8. Magyarországon kitenyészett; crescut in Ungaria; in Ungam gezüchtet | magyarországi fajta; rasă crescută in Ungaria; ungarische/r Rasse/Schlag. 1757: Egy 5: es(ten)-dős Magyar Országi Szépetske^a [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9. — ^aÖkör].

Szk: ~ *gönne*. 1756: Magyarországi öreg gönne 3 à féle nagy öreg kan 1 [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeír.] * ~ *juh-bőr*. 1679: Csavalt ... Morvai fejr Juh bőr nro 2. Magiar orsz(ági) fejr Juh bőr nro. 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 12] * ~ *kan*. 1729: A Diszno okolba(n) talatunk örg disznót e szerint ... magiar országi Kan 1 [Marosszgyörgy MT; Ks 23. XXIIb] * ~ *kos*. 1679: Morvai Öreg Kos nro 12 ... Magyarországi Öreg Kos nro 28 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 123] * ~ *lúd*. 1679: ezen Fas udvaro(n) Tengeri Lud nro 27. Magiar orsz(ági) Lud nro 20 [uo.; i.h. 97].

9. ~ *forma* Magyarországon szokásos formájú; cu o formă obișnuită in Ungaria; von in Ungam gewöhnlicher Form. 1758: Rubintos apró boglárkák ... boglár. Magyar országi forma apro gyöngyös virágokkal oszve köive [Nsz; TSb 21]. 1768: boglár Magyarországi forma, apro gyöngyös virágokkal oszve köive [Nsz; TGSz 51].

10. ~ *formára* Magyarországon szokásos módon; in modul/felul care este obișnuit in Ungaria; auf in Ungam gewöhnliche Weise. 1666: vagyon egy csűrös kert, mind körül támaszos, tövises, lézsás, az kerten egy magyarországi formára csinált kapu [Gyalu K; ETF 108. 18].

11. Magyarországon meglévő, rá jellemző; care există/este caracteristic in Ungaria; in Ungam vorhanden/bestehend. 1671/1676: Mi Lonai Anna néhai Méltóságos Erdely Fejedelem Kemény János megh maradtot Eözvegye ... Tekintetes, Nemzetes Czegej Vas Janos Vramtul vöttünk fel mostan Ezer száz huszon ött magyarí forintokat, az magiar orszaghi mostani fel haborodott állapotokra kénszergető sok költésünk ezt kívánván czelekednünk [WassLi].

II. *fn* Magyarországon lakó ember; persoană care locuiește in Ungaria; in Ungam lebender Mensch. 1619: Görcsi Mehmet pasa ... megbeszéllette az német követnek hogy az magyarországiak mint híják s az csehek is az erdélyi fejedelmet az királyságra [BTN² 320]. 1669: volt discursus meg ne csalatkozzék ő nagysága az magyarországiakban és úgy ne járjon, mint Bethlen Gábor, kit is, a mint mondják, magok hitták fel [TML IV, 610 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1672: Az magyarországiaknak én sem az levél páriája felől, sem másrul nem szólottam [TML VI, 127 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1705: Acton uram beszéllette hogy Pekri uramat és Toroczka uramat letölték a kurucok ... minden tisztet magyarországiakból vannak, afféle hitvány alávaló embereket is magyarországiakat Forgách uram mind tiszteknek tötte [WIN I, 551].

magyarországi Magyarországon szokásos módon; obișnuit in Ungaria; auf in Ungam gewöhnliche Weise. 1839: Rostás Gyuri ingben és gatyában jár magyarországiason [DLt 1109 nyomt. kl].

magyaros 1. a magyar szokásoknak/ízlésnek megfelelő; unguresc, (care este) corespunzător obiceiului/gustului unguresc; den ungarischen Gewohnheiten/dem unga-

rischen Geschmack entsprechend. A. *ruházatra von*. 1823–1830: Minden öltözete magyaros volt^a, még csak a csizmája sem volt bőrsarkú, hanem ipplikes és nagy vaspatkó rajta [FogE 75. — ^aKovácsnai Sándor mv-i profnak].

Szk: ~ *condra*. 1796: fekete magyaros czifra czondrája, magyaros farkas csizmája [DLt nyomt. kl] * ~ *farkascsizma* → ~ *condra* * ~ *fátyolgarnitur*. 1789: vettem kezemhez ... Magyaros fátlyol gamiturok 1. Rendbéli totos munkával varrot gamiturt^a [Megyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel. — ^aFolyt. a fels.] * ~ *fersing*. 1811: égy magyaros batiz fersing az ajja virágos [Mv; LLt]. 1815: Egy Fehér pikét magyaros Fersing [LLt] * ~ *harisnya*. 1804: Pozna Jonás ... szökött-el kurta fejr oláh Kosokba, magyaros harisnyába, botskorba [DLt nyomt. kl] * ~ *ing*. 1759: A régi időben Némtes inget sem viseltek, de most már kevesen vagyunk, az kik magyaros inget viselünk [RettE 90] * ~ *kalap*. 1834: Czieczedl Jakab viselt ... nagy magyaros kalapat [DLt 240 nyomt. kl] * ~ *kendering*. 1812: Godon Mihály Görög vallásu ... magyaros lobogós újjas kender ingben szokott jární [DLt 601 ua.] * ~ *köponyeg*. 1797: Egy Magyaros, és égy Némtes köponyeg [M.igen AF; DobLev. IV/777. 11] * ~ *mente*. 1759: Azelőtt szép magyaros rókatorkokkal vagy nyesttel bélelt mentéket viseltek a magyar úri és nemesi renden lévő asszonyok [RettE 91] * ~ *öltözet*. 1823–1830: az öreg gróf csak Bécsig járt volt. Ott pedig a magyarnak a magyaros öltözet nem csuda [FogE 144].

B. *étkezésre von*. 1759: Asztalok nem volt cifra az uraknak is csak az én éteremre is, hanem széltiben felvitték a káposztát, répát, murkost, kaszáslevet s több efféle régi magyaros jó éteket [RettE 90]. 1823–1830: (Gr. Bethlen Pál) asztalán rendszerént minden ebédén tizenkét tál éték volt, vacsorára hat, és mind magyaros ételek [FogE 135].

C. *bútorzatra von*. 1761: Az Ajto sorkan belől, a bal kéz felől való szegeletben régi Magiaros három contignatio, festetlen Pohárszék [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 500].

D. *épltkezésre von*. 1761: kemény cserefa talpakban vésett kötéses csere sasfakon álló magyaros szarvazatu uj Zsendelly alat Vagyon ... cir. négy Szekeret capiólo Uj Szeker szín építve [i.h. 207].

2. a magyarokra jellemző; care este caracteristic maghiarilor; für die Ungarn charakteristisch. 1662: Eleinknek példájok szerint kellene a magyaros jó hír-nevet keserű halál kóstolásával is oltalmazni, tanácsolni, az holdolástól elinteni [SKr 487]. 1815: én előre tudtam, esmervén igaz Magyaros Chategoriaját, hogy kudortzat nyerendünk [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz].

Szk: ~ *magyarkodás*. 1662: Az vezér, császár s porta nevével ... elviselhetetlen vasigát és jármot vetvén a szegény ország nyakába ... ilyen gyümölcsei lőnek a török császárral való ujjonásnak, kardoskodásnak, magyaros magyarkodásnak [SKr 455] * ~ *magyarság*. 1662: Világi nagy dicsőségnek, magyaros magyarságnak, nagy jó hírnek-névnék, örök emlékezetben maradandó dicsőséges dolognak tarták és állíták! [SKr 577].

3. magyar érzelmű; cu simțămînt maghiar; ungarisch-empfindend | magyarbarát; maghiarofil; ungarnfreundlich. 1705: panasolta^a hogy ötlet magyarosnak mint mondják, hogy csak a magyar asszonyokkal tart [WIN I, 503. — ^aGlöckelsperg császári altábornagy felesége]. 1744: Lukács András ... Birtolan Istvannal lakik az eleje

Fütelteki Szász volt de ez magyaros [Vécke U; LLt Fasc. 67].

magyarosabban magyarosabb kifejezéssel; cu un cuvint mai unguresc; mit mehr ungarischem Ausdruck. 1759: A Pastra Vagyis magyarosabban á Pasintra menőben mellyis a Csik Szepvizi és Szent Mihályi határok között határt vett [Szentmihály Cs; Sándor conscr.].

magyarosan magyar szokás szerint; după obiceiul unguresc; nach ungarischer Gewohnheit. 1773: Kolozsvárt a dámák is rútul jártak, akik németesen voltak felöltözve s németül nem tudtak. Ők is azért másnap mind magyarosan, hosszú fátyolban konytyolódtak, kiket látván a császár megdicsérte [RetE 304]. 1812: Egy pár rakot sorku tsidma patkolásért 6 xr. Magyaroson ujból tsalásáért és felverésért 9 xr [F.rákos U; Falujk 74 Sebe János pap-not. kezével]. 1828: jár egy foltos homloku magyarosson nyergelt erőss, barna paripa lovan [DLt 1001 nyomt. kl].

magyarosítás kb. magyarrá tétel; maghiarizare; Madjarisierung. 1879: Herrmann nem magyarosításért csapták el, mert mint látom most, semmit sem tanított s tett az iskolában. Elcsapták azért, mert mindenkit folyton csipkedett, megutáltatta magát az egész várossal [PLev. 47 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

magyarosított magyarra lefordított; tradus în limba maghiară; ins Ungarische übersetzt. 1844: a ... „Lovag” ki fejezés alatt nem más mint „primipillus” rend értetik ... a Primipillusi rendnek Magyarosított Neve lévén azon ki tételben kifejezve [UssLz XI. 95/1. 8].

magyarság 1. magyar nép; poporul maghiar; Ungartum. 1665: Kérem azért Kegyelmedet országostul ne ítéljen Kegyelmed úgy felőlünk, mint ha az magyarságtul degeneráltunk volna, mert ugyan Kegyelmetek mi velünk, mi Kegyelmetekkel lehetnének erősebbek [TML III, 446 Teleki Mihály Kende Gáborhoz]. 1679: Krasznára termináltatván ... hová az ő nagysága kegyelmes parancsolatjából az úrral Rédei Ferencz urammal ő kegyelmével kimentünk és az magyarságnak úri főrendei mind Erdélyben, Partiumban és Huszton levők kijövéen ... azon gyűlés véghez ment [TML VIII, 480 ua. Ruszkai Andrásához]. 1704: Hol vagy on magyarság szived batorsága, Regi hied neved sebes solyom szárnya, Majdan el huldagol szép aranyas tolla [EM XXXV, 273 gyászének].

2. magyar katonaság; oastea/oştirea maghiară; ungarisches Militär/Soldatenvolk. 1657: igen emberül s vitézül való harcot állván egész sűtőtűltig az kevés magyarság az Úristen csudálatosképpen megrémítette az pogányságot [KemÖn. 175]. 1662: aminémű kész és nagy kedvvel ez a sok szép magyarság akkor a törökhöz való viadalhoz vala, el nem hihetni, hogy senki a reájok való meneteltől megtartóztathatta volna | a tábornak, annyi sok jó magyarságnak hátrább-hátrább való nyomulását nem tartván becsületesnek, hogy csak meg kellene velel harcolni, mindeknek nagyon javallják vala [SKr 188, 221]. 1664: Hohenlo az Imperium generálja Zrini Miklós urammal ... indultak meg Törökországra, együtt lévén az Dunántúl való magyarság és Horvátország az imperiumi hadakkal [TML III, 39–40 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1788: minden felől minden Passusoknál igen sok Pogán-

ságot lenni mondanak ... az Ur Isten kegyelme velünk léssen, meg őriz elő Sz. Felsége ... sok Magyarság vagy on arra felé egész a Dunáig s még azon túl is [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez].

3. magyar népesség/lakosság; populația maghiară; ungarische Bevölkerung. 1653: Mihály vajda nékik^a adta volt szabad nyereségül az országot, de főképpen a nemességet és minden örökségeit a kívül bírhatnak, mind pedig a magyarságot [ETA I, 60 Nsz. — ^aA hajdúknak]. 1678: Szendrő ... városában levő katonaság sok csintalanságot követvén el az szegény bujdosó magyarságon, az éjjel az várost felégették [TML VIII, 219 Teleki Mihály Bethlen Farkashoz]. 1705: az ezüstnek a mincházba kellett bemeni ... az 3500 grá közé, akit a szebeni magyarság adott a Telekiek ezüstivel együtt [WIN I, 410]. 1752: pusztulo félb(en) lévő Oláh Templomjok(na)k restauratiojokra reménkedének ... azon szent szándékjok(na)k végben vitelire, az itt lako kevés Magyarság résziről is jelen lévén Mojsey Mihály és Kis László v(r)a(m)é)k a Falu szándékát approbalák [Nagyak AF; DobLev. I/248]. 1785: itt ezen a földön igen meg félemltet a nép, a mult hétenis a Maroson túl lako szegény Magyarság majd mind által jött a Maroson [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1792: az Nyéni Magyarság többire azon Kortsoma Házhoz gyűlének [Nyén Hsz; HSzjP Sztrója Sepetár (60) zs vall.].

4. vkinek magyar volta; faptil de a fi maghiar; js ungarisches Wesen. 1672: Isten oltalmazzon, Kegyelmed magyarságában kételkedjem, el is hiszem, Kegyelmed mint igaz vérő magyar ... hazájának szabadságát kívánja [TML VI, 13 Teleki Mihály Kapi Gáborhoz].

5. vkinek magyarságához való kötődése; ataşament faţă de neamul său maghiar; js Verbundenheit zu seinem/ihrem Ungartum | magyar érzelem; simţămint/sentiment maghiar; echtes Ungarsein. Szk: igaz ~. 1657: az fejedelem ... mind igaz magyarságára nézve, Nógrád is hogy pogány kézben ne essék, mind maga szerencsáját is féltvén ... várta volna az Manszföld hadát [KemÖn. 67]. 1673: Édes Uram, Istenért s üdvösségéért kérem Kegyelmedet, most mutassa igaz magyarságát s bár csak szép szót nyújtson most hamarjában ennek az mi hadunknak [TML VI, 418 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1677: Kegyelmedet azért Istenére, lelkére, igaz magyarságára, nemzetéhez, vallásához való szeretetire, hozzánk és hazájához való kötelességire kényszerítjük ... adja tetszésit ezekben [TML VII, 399 a fej. ua-hoz] * jó ~. 1672: ű kegyelmek is jó magyarságokat megmutassák, és csak vehesse Kegyelmed jó resolutio-jokat [TML VI, 137 Teleki Mihály Balku Pálhoz] | kényszerítem Kegyelmedet igaz keresztényi vallására, lelkének idvességére, jó magyarságára s hozzánk való kötelességére, ne békéljék meg Kegyelmetek mód nélkül a németekkel [i.h. 308 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1679: mind vallásomra s mind jó magyarságomra nézve nekem gonoszakaróim szavát inkább hiszik s én Uram ugyan ártatlan szenvedtem volna, látja az Isten [TML VIII, 486 Wesselényi Pál uahoz] * magyaros ~. 1662: Világi nagy dicsőségnek, magyaros magyarságnak, nagy jó hírnek-névnek dicsőséges dolognak tarták és állíták [SKr 577] * iisza ~. 1657: Bocskai István jó emlékezetű eleinek nyomdokát követvén mind tiszta magyarságában, mind elégséges vitézi batorságában az ordinanciáknak megtartásában ... engedelmességgel viselte magát mindenekben [KemÖn. 243] * vitéz ~. 1654: Timus azt aljttya hogy uitez magyarsagh Gorolykatol reszegül [Mny XXXVIII, 133].

magyarságú szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: *tiszta ~ kifejezés* helyes magyar kifejezés; expresie maghiară corectă; richtiger ungarischer Ausdruck. 1844: a bizonyítványbeli „Lovag” egyéb aránt elég tiszta Magyarságu kifejezés alatt nem más mint „primipillus” rend értetik ... a Primipillusi rendnek Magyarositott Neve lévén azon ki tételben kifejezve [UssLt XI. 85/1. 8].

magyarszerető magyarokat kedvelő; maghiarofil; die Ungarn gern habend/liebend. 1710: el kelle mennem Bátosban gróf Czemin mellé. Ott laktam hat hónapig ... nem is láttam annál a colonellusnál emberségesebb, alázatosabb, jobb, magyarszerető úriembert [CsH 442].

magyarul 1. magyar nyelven; in limba maghiară; ungarisch, in ungarischer Sprache. 1578: Nehez Mathias vallia, Mikor vrammal hozzv Martonnal volna egkor Olaios Georg eleget ellenkedenek mint zazu magyarol Eg Massal Az hazban [Kv; TjK IV/1. 76]. 1585: Filep Georgy vallia ... leowe ket Inas, egiknek Pety Newe ky iol tud magyarulis Az Masik tizta lengiel vala keveset tud vala Magiarul [Kv; i.h. 532–3]. 1601: az Compolonghj Vor-niknak irtam vram egy leuelet magyarul, kegyelmed fordittassa Olah nielwre s kwlgie megh kegyelmed nekj [Hurm. XII, 1203 Gyerőffi János Beszt. városához]. 1618: ugyanott azon pasa házáánál hozzája ülven Szőlfikárral, én magyarul pronuciáltam és ő törökül fordította [BTN² 114]. 1691: Die 16. Februarii ... megindulván ... Fogar-sbúl idvezült urunk ő nagysága testével, celebráltunk szomorú solemnitást, elsőben az nagy palotán két oratio-val Deákul órált Zabánus, magyarul órált Kolozsvári uram, az enyedi professzor [IIAMN 328]. 1710 k.: Olvasni s írni a sillabizálás után magyarul tanított^a, melyben felelt sok áll; félannyi s még kevesebb időre is megtanul a gyermek a maga nyelvén, hogy nem mint deákul olvasni [BÖn. 534. — ^aKeresztúri Pál]. 1745: az előmbé adatatot verbalis Instruciot ... magyarul és aláhul punctualiter exprimáltom, ki beszéllettem [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. 1766: Vagyon az Stubéjban oláhul (: de Magyarol) az Lencsés Kutnál ... égy darab Ne(me)s szántó föld [M.köb-lös Szd; RLt]. 1830: beszél magyarul székelyesen [DLt 785 kv-i nyomt. kl].

Szk: ~ tudó. 1619: Vagyon egy csauszok az német uraimnak, azki budai, magyarul tudó, azkivel ... sokszor való kedves conversatióim forgott [BTN² 385]. 1657: vala egy Mustafa csausz, magyarul tudó, az jüve fel [KemÖn. 90]. 1662: delyest ... egy magyarul tudó, legény küldetett be egy tatár murzától [SKr 657]. 1704: Ugyan ma beszélé egy Kolozsvárról jött magyarul tudó Vorum nevű kapitány, micsoda szükségben vannak közönségesen a széna nem léte miá [WIN I, 305].

2. magyarán, kertetés nélkül; färrä inconjur, pe şleau; klipp und klar, ohne Umschweife. 1668: Elég szánakozásra méltó szegény Veselényi Pál uram, és én, valamiben lehet, bizony segíttem. Az anyja engem kerül, mert minap én magyarul beszéltem vele mind az Pál uram dolgáról s mind az Simon^a uraméről, de ha szöke ki nem megyen, el nem mehet előlem [TML IV, 313 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — ^aKemény Simon]. 1672: Én ő nagyságának is ea parte az Kegyelmed levelét megmutattam, de hiszem az ő nagysága levelében is elég magyarul írt Kegyelmed [TML VI, 295 Nalácz István ua-hoz].

3. magyarán szólva, valójában; cu adevărat; tatsächlich, wahrhaftig. 1705: Más szavában azt mondotta^a, hogy hónap ő is el fog menni, mi pediglen a gubemátorral a kertkassal itt maradánk, holott igen nagy készülötünk volt, hogy mi is az úrral kimegyünk a táborba. De magyarul ő k táborozni nem akarnak, mert nem hisznek egynek is, hanem mind rebellisnek tartják, mind nagyját, apraját [WIN I, 607. — ^aGraven császári tábornok].

4. gúny magyarosan, magyar szellemben; in spiritul unguresc; gut ungarisch. 1847: magának ... új évi ajándé- kul kotákat küldök, mind magyar szelleműeket, mert most új magyar világ van; — a' megyében ezután nem szabad másként, mint magyarul klávírozni, akarám írni, zongorázni, az 1846/7 ki 1ső törvényczfk értelmében [Kv; Pk 7].

magyarutcai I. mn 1. ~ *fertály* (a kv-i) magyarutcai városnegyed; cartierul de prin preajma Magyar utca (din Cluj); Stadtviertel um die Magyar-Straße (in Klausenburg). 1558: Racio longe Magyarwczay ferthal [Kv; Szám. 1/III]. 1719: Kövendi Dániel Magyar Vczai Fertalynak Kapitánya [Kv; Pk 7].

2. a magyar utcai városnegyedben/fertályban levő/talál- ható; care se găseşte în cartierul de prin preajma Magyar utca; in dem Stadtviertel um die Magyar-Straße befindlich. 1575: Az Magiarwchay es Zen wchay Kis Aytok Nitasan- nak Meg, Es ... egi egi drabant legien raytok Eorzeny [Kv; TanJk V/3. 127b]. 1589: Kirali vczabeli Keomies Andrasnak, az Magiar vczaj Kis Aito czinalasara attam) f 2 [Kv; Szám. 4/X. 17]. 1593: die 2 decembris Kwmes Matenak fizettem hogy az magyar wczai templomnak az ablakait be Rakta f 1 d 10 [Kv; i.h. 5/XXI. 66]. 1600: Broszer Thamas ... vallya Nem thwdgya hogy ha Her- czech Barbaranak Az Magyar vchaj haz eoreokeos haza volte mikor Teutsch Janos el veotte [Kv; TjK VI/1, 393].

Szk: *külső* ~. 1609: Az Kewlseo Magiar vtzay palohoz veottwnk ... hat fewrés dezkat d 50 [Kv; Szám. 12b/IV. 35].

3. a magyarutcai városnegyedben/fertályban lakó; care locuieşte în cartierul de prin preajma Magyar utca; in dem Stadtviertel um die Magyar-Straße wohnhaft. 1584: Margit Zech Mathenę vallia ... Az veóm ... vgy lara hogy megh keőteőttek, es eleg Niaualiat valla velle, Es egy Magiar vczay ember Magiari Peter giogita meg [Kv; TjK IV/1. 281]. 1597: Kouachy Janos magiar vtzai vit 6 Loan zekeren ezenfele Darabontokban Desig f 3 [Kv; Szám. 7/XII. 56 Filstich Lőrinc sp kezével].

II. fn a magyarutcai városnegyedben/fertályban lakó ember; persoană care locuieşte în cartierul de prin preajma Magyar utca; Bewohner des Stadtviertels um die Magyar-Straße. 1621: 24. April ... az hidon^a alol az Vtakat, czinaltattuk es teolteottuk meg Viulag az magiar Vczajak- al az kulseokel [Kv; i.h. 15b/VIII. 11. — ^aA Nádas alsó hídján].

magyarvalkói a Magyarvalkó (K) tn -i képzős szám.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Magyarvalkó/Valcăul de Jos; mit dem Ableitungssuffix -i gebildet Form des ON Magyarvalkó; Magyarvalkóhoz tartozó; care aparține de Magyarvalkó; zu Magyarvalkó gehörig. 1742: az Magyar Valkai határon vulgo az Ereszkedő alatt [M.valkó K; KHn 102].

maholnap 1. hamarosan, nemsokára, előbb-utóbb; azi-miine, in curind; bald, heute oder morgen. 1657: Ma holnap én is meg indulok, ha urunknak újabb parancsolata nem érkezik [TML I, 56 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz]. 1682: Mű Ide ma holnap Gabonankott sallittattuk be [Kv; RDL I. 162]. 1698: Giulevesz seller van kettő ... azokis ma holnap el mennek [Szentjakab SzD; Told. 2]. 1700: Azon egy Ravatalon vagyon séllér egy, mellyis Bagoban valo, melj ma holnap haza megjen [M.lapád AF; JHb XXIX/23]. 1752: ma holnap Jobbágyok lészünk mivel ottan Deshazan irogatnak valami becsületes Cancellista Deakok Jóságokat fel, s Zengeték hogy azok utanunk járnának [Désháza Sz; Ks 101]. 1778: Pataki István vram ... fogott egy jó forma házhoz ... mellyis ma hólnap el fog készülni [M.özd AF; Berz. 5. 37. 0. 2]. 1852: Több allodialis földeket biro szellérim ellen kérelmet nyújtottam bé, kérelmemre semmi válasz, azzal biztatott az kerületi Biztos Ur, ma hónap ki fog szállani a' comissio [Nagylak AF; DobLev. V/1352].

2. egyszöres; momentan, deocamdatá; vorläufig. 1661: Bizony szívesen mennék én is hozzád, de maholnap még nem lehet [TML II, 223 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz].

mahóni mahagóni, mahagónifából készült; de mahon; aus Mahagoniholz verfertigt, Mahagoni-. Szk: ~ *almárium*. 1837: Kolosvárt égy két Fioku Mahoni almariumok 4 darab [Szentbenedek SzD; Ks 83. 28] * ~ *kisasztal*. 1853: Egy mahoni kis asztal, fekete fával és réz lábbal körül fogva — egy más mahoni kis bronzírozott asztal 2 darab [Mv; TSb 4] * ~ *leveles-kasztén*. 1853: Egy mahoni leveles kasztn [Mv; i.h.] * ~ *tálca*. 1839: Egy kis tázza Egy talpas tázza Egy mahoni tázza [Kv; LLt].

mahóni(a)fa mahagónifa; lemn de mahon; Mahagoniholz. 1802: Egy Mahoni fábol valo 2 subládás Commod kasztn Egy más ugyan Mahoni fábol valo 3 Schubládás Commod Egy Mahonyi Fábol valo Leveleket tarto almárium Egy ugyan Mahonyi Fábol való Secretair Egy Mahonyi fábol valo, rulettos, rezes párkányu Iro asztal ... Mahoni Fábol készült csinos asztalkák, belől zöldőn meg bérelve [Mv; TGSz 52]. 1807: Egy Utazoszer, a mellyben külömbféle utiszerek vagynak, egy mahoniafából való tokban [DLt 378 nyomt. kl]. 1848: Egy Mahoni fábol készült kanapé ... Két mahoni fábol készült ágyak [Görgénysztimre MT; Bom. G. XXIVd].

Szk: ~ *almárium*. 1839: Két Mahunifa három fioku almarium kultsával edgyűt [Kv; Ks 73/55] * ~ *íróasztal*. 1853: Egy mahoni fa iro asztal, réz lábbal [Mv; TSb 4] * ~ *játszóasztal*. 1805: Két Mahoni-fa jádzó Asztal, ószeve hajló, belől zöld posztóval borított [Mv; TGSz 52] * ~ *kanapé*. 1862: egy mahoniafa kanapé rongyos kék szőr szövet borítékkal [Kv; Pk 2] * ~ *satuj*. 1816: Üres Schatuj 11 Rf 20 xr ... Tiszafa Satuj ... 9 Rf 6 xr. Mahuni fa Satuj 8 Rf 20 xr [Kv; Bom. IV. 41] * ~ *szekreter*. 1853: Egy mahoni fa secretafr, melyben aprosagok vagynak [Mv; TSb 4].

mai 1. ma törtéendő/végbemenő; (in ziua) de azi; heutig. 1597: ezen may Hatar iarasunkban mwtogettak az Alpretty eoregg win emberek mynekónkis az keresztes hatar fakat [A.csobánka SzD; Ks] | azon darab erdő felol Jartuk immar kett wtallás az hataritth megh ahol mays megh iarok, es

hogy mwtogettak akkorys azon keresztes hatar fakatt am melyeket az may iarasombba [Szfnye SzD; Ks]. 1766: minthogy az Inctusok nem tudták magokat az mai Terminushaz tartani, Ca(us)ajok revisioja differaltatik pro imminenti termino [Torda; TJKt V. 297]. 1768: máj sessio(n) elő vétetődék Krakkai, Tibori Királpataki hatar osztály dolga [Ne; Told. 5a]. 1783: Leveledet örömmel vettem, itten Almáson, máj ide lett érkezésem után egy fél órával [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Bethlen Sámuelhez].

2. ma levő; de azi, in prezent; jetzig, jetztzeitlich. Szk: ~ *napi* máig. 1598: ez may napigh valamj Jeowedelme az harminczadnak volt annak hat Zaz forintiait kez penzeol Zam weweo vram kezekben administraliak [Kv; TanJk I/1. 326]. 1647: Dobokai Farkas az dobokan lako dobokai nemzetel mind egi nemzet volt ... földet Retet es egieb Nylas földet ez mai napigh is mindenút egiút osztanak az tób Dobokai rez Jozsagal [Doboka; JHb III/55]. 1733: (A búzát) nem tudo(m) csipeltetni semmi uton mai napig sem jo semminek a Csüfröldi [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péterméhez]. 1852: (Az előzőkben részletezett) tény végre hajtása ellen adtam bé egy kérelmet írásban ... választ réa soha e máj napig sem kaptam [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.] * ~ *napi*glan. 1583: Egy feleol az wytezleo Almadj Gaspar zaway, mas feleol Orros Kelemen palothkaj ... leowenek Ilyen Igyenessegre es Bykesegre, Hogy az Myneome perek keozteok leottek volna Ez May Napiglan ... tellyesseggel le zalitottak [M.palatka K; JHbK IX. 21]. 1800: Hers Jakob Sido mintegy 42 estendős a Melgos Graf Exponens Aszszony ő Nga Sajo Martyabeli Palinka Főzd Conventiossa^a attam egy atalag egetbort Danyilanak ... es meg e mai napiglan Se fizette ki egeszzen azt [Somkerék SzD; JF. —^aVallja] * ~ *napon* ma. 1573: ez May Napon egyreol egyre feyenkent voxot adwan hozza, azkor ely vegezett Akaratyokat heleyebe (!) es Ereyeben akariak meg tartany [Kv; TanJk V/3. 73b]. 1631/1716: Pokai György Protestál, hogy citáltatta volt Esperest Vr(am) eleiben á mai napon K. Sz. Miklosi Pokai Pétert és Pokai Miklost [Kaposztás-sztmiklós MT; MMatr. 58]. 1781: a máj napon foglalták el ... azon ... Istálóval és Gabanással edgyűt [Százpatak Hsz; Hr]. 1806: En nekem AlBisi Bartos Samuel Vram az maji napon befizete az 30 magyar forintokat [A.csemáton Hsz; BLev.] * ~ *napot*. 1705: (Az úr és a generál) ha reaveszem magamat, hogy elmenjek Havasalföldre felé, tehát engemet küldenek ... Kire az mai napot engedvén a resolutióra, azzal bocsáta el, hogy ma gondolkozzam felőle és resolváljak estére [WIN I, 582]. 1821: Oh Uram!

Engedd, hogy sokszor e' máj napot érrjük [ÁrÉ 222] * ~ *nappal*. 1859: (A) Szerződvény ... a' mai nappal érvényen kívűl lépik [Kv; HG Eszterházi-perek] * ~ *napra*. 1573: Veg Marton Azt vallia hogy ... Mond Zolden Enneke(m) ne fyzes beocel Mert Twdod hogy kes penzt Igetetek ez May Napra [Kv; TJK III/3. 208]. 1603: Albert Tamas Sofalwj Biro ezt wallia Lukaczi marton Egikor oda Jöue hozam, s monda hogi az pert mj ez may napra napositotuk [UuszT 17/29]. 1819: 32 négy négy marhas Szekerek és 40 Tésolás marha assignáltatott vala a' máj naprá ide bé Tordára, az itten kereszttől utazando Katonáság számára [TLt Közíg. ir.] * ~ *napról*. 1830: én Kovásznai Therésia mind azon Felkelhető Vagyonokat mellyeket volt Férjem töllem p(rae)tendált ... ezennel mind ki adom, úgy hogy a' ne talám a' máj naprol Valamit

el nem tudna vitetni (fgy!), azt holnapis minden hiba nélkül kezébe szolgáltatam [Ne; DobLev. V/1161]. 1844: A máj Napról hivatalosan értesítettén a' Kertsedí Falus Biro, hogy Henning Andrást a' Benignizatoria ide rendelye — De az meg nem jelenvén nemis Benignizaltathatott [Bágyon TA; KLev. Wántsafalvi Gergely András Asz hűtős assz. kezével] * ~ *naptól*. 1802: a' Gatnak el vagatása napjától fogva annak a' máj naptól intézendő fel állitathatása napjaig egészszen, nyenit érő kára lehet a' Felperes Meltóságos Báronissa Aszszonyinak ? [T; BLt 12 Végilai Horváth Gáspár szb kezével] * ~ *naptól fogva*. 1620/1754: Jakab Deák ... monda: En ugymond ... mostis immár Ompajitzához engedem ez mai naptól fogva^a [Ompajica és Metesd AF; Told. 22 fejevári káptalanok nyil. — ^aA peres határésztl] * ~ *naptól kezdve* → *esztendő ez ~ napig* * ~ *naptól számlálva*. 1809: a' fenn említett Deliquensek, a' kegyelmek Tömlöttzében közönséges munka tétele mellett, máj naptól számlálva egy Esztendei Rabságot, s angárianként külön külön 25–25 mind edgyütt 200. páltza ütekeket egyenlő részekre osztva szenvedjenek [UszLt ComGub. 1668 a gub. Usz-hez]. 1823: Restálok még a máj naptól számlálva a Jozság árába 314 MForintokkal [BalLev.] * ~ *órától fogva*. 1595: Ez Maj oratol foghwa mingiarast indichak az Tizedesek es Ceh mesterek ez gondwisselest^a [Kv; TanJk I/1. 256. — ^aA sarcfelszedésre von.] * *esztendő ez ~ napig*. 1836: a' máj naptól kezdve Esztendő ez máj napig ... bé állitának kéz bé adás mellett a' következendő F. Rákosi 6. pástör Emberek [F.rákos U; Falujk 129] * *mind azlez ~ napig*. 1585: Nyreó ferencz Colosuary ... vallia ... En ... semmy wdeob(n) semmy feslet erkeolcheót gonozsagot paraznasagot Nem latta(m) sem etertem Mastolis az Nyreó Mathias leaniahoz kit Pery Mihál veót volt, Mind ez May Napigis sem tudok sem etertem hozza [Kv; Tjk IV/1. 106]. 1652: az J ... en nekem mind az maji napigis megh nem alta^a [Asz; Borb. I. — ^aAz adósságot]. 1801: nem tudom, hogy féltiert é a Néhai akkori Tiszt, vagy pedig egyébert ... szakasztotta Vegit azon Processusnak mind ez máj napig [F.szócs SzD; TKI Burzo Györgyitza (55) ns vall.] * *mind (ez) ~ napiglan*. 1593: Budai Tamasne azzonio(m) vallia az megh holt vramnak, ferenczi Antálnak hazához az zalagot meli Zalag mind ez mai napiglan, az en vramnak holta vtan en nallam volt [Kv; Tjk V/1. 376]. 1653: a Luther discipulusi ... elpártolának egymástól, és magokon Calvinusról marada a calvinista név, és Lutheról a másik felen a lutheranus név mind e máj napiglan [ETA I, 26 NSz]. 1742/1760: mindenkor hallottam Régi Emberektől hogy az kérdésben említett Szilágyi Familiának itten örökös ház helyei volnának az mellyeket közönségesen mind máj napiglan Szilágyi Jozságnak mondanak [Pujon SzD; WassLt Elisabetha Farkas rel. Joh. Farkas (70) jb vall.].

3. ma elküldendő/küldött; de azi; heute abzuschiekend/verschiekend. 1781: En Istennek hálá frissen vagyok az mint a' máj levelemben is meg irtam [Sáromerke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. 1790: A' Grof ... maga is fog e' máj Postával adgratualni Ngdnak [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.]. 1801: máj postával szándékoztunk volt eő Felsége kegyelmes tekintete elejébe terjesztieni [Kv; BfN gr. Kemény Sámuel lev.].

4. ~ *hír* ma érkezett hír; ştire primită astăzi; heutige Nachricht. 1662: Haller Gábor és Bethlen János is fogva volnának. Ezek mindennap és legközelebb mai hírből

bizonyítottatnak [TML II, 314 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

5. mostani, jelenlegi; de acum; jetzig, jetztzeitlich. 1554: En was Janos fratay wettem Ez may kedden zent Balinth martir napya elewth walon ... Ewth forinthot fratay gergelytiwl [SLt U. 18]. 1672: Tagadhatatlan, ezek a mai praemissákkal Kegyelmedet akarták tángálni [TML VI, 358 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Együtt tanultam Farkas és Gergellyel az udvarnál, és Rákóczi Ferenczel^a, ennek a mai Ferencnek az apjával [BÖn. 544. — ^aJ. Rákóczi Ferenczel]. 1749: az I ... ezen mai terminusra keszen légjen documentumival [Torda; TJKT III. 358]. 1799: a mai tapasztalása szerint a' jó Barát jobb az Atyafinál is [Dés; DLt]. 1809: A gyertyánosban vagy az máj nevezett szerint az észkon (sz) [Marosjára MT; EHA]. 1811: Apolló serkeny-fel már nyugodalmadból Engedd hogy én szabjam-ki máj utadat [ÁRÉ 118].

Szk: ~ *napon* mostanság. 1786: ha ... az kik azaknak^a az tilalam ellen pusztítására méne nek nem büntetnek mai napan nem volna erdeyek olly állapotban, mint vagn [Torockó; TLev. 4/13. 10. — ^aA városi erdőknek] * ~ *világ* a mostani világ. 1785: A magyarnak pedig e máj világ(an) egy poltrára hitele sintsen [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból].

◇ Szk: ~ *lett* ma született; care abia s-a născut; heute geboren. 1730: annyi fel háborodásomat az Aszszonyra nem ismérem magamba, mint e mai lett ártatlanba [Fehérgyháza NK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterméhez].

◇ Sz: *ártatlan, mint a ~ (lett/szült)* gyermek. 1570: Erzebet Kopaz Jakabne vallya Mond Neky^a Mond megh ha voltat Az Rengeo Annawal kyt ky verenek, Arra Az felely hogy En Myattam Ártatlan volt enys eo tèle Mint az May leot gyermek [Kv; Tjk III/2. 102. — ^aA molnárlegénynek]. 1582: Sophia Ricta Martini Veres fassa est ... Monda a' fogol legeny: Az Jstenert kerlek biro Vram hog az Azzont a' lanczra Ne vesd mert oly ártatlan mint a' may zwlt gyermek [Kv; Tjk IV/1. 6]. 1602: Veres Georgine Jlona azzonj vallya ... farkas mihalj ... azt mondotta hogy ... eo Ártatlan minth az may gyermek [Kv; Tjk VI/1. 615]. 1706: ha azokkal vadoltatnám ... azokban olyan ártatlan vagyok mint az mai szült Gyermek [ApLt 1 Apor Péter lev.] * *nincs annyilsemmi bűnelvéte mint a ~ (született) gyermeknek*. 1573: Adam Katws Zok Peterne hity vtan vallia hogy ... mykor megh fogtak volna Kapa Myhalnet kerdeztek hagi megh Mondana ha Bwne volna Kerestury halalaba, Azt Montha hogy semy bwne Ninchen benne Mint az May gyermeknek [Kv; Tjk III/3. 58–9]. 1710: Nem vala sem Béli Pálnak, sem Bethlen Miklósnak annyi véte is akkor^a, mint a mai született gyermeknek [CsH 125. — 1676-ban].

máj 1. ficat; Leber. 1630: ugi haniak el mind tüdejet majat kette(n) az disznonak [Mv; MvLt 290. 222a]. 1710 k.: Nagy nátha-hurutban, erős hagymáz, forró hidegben, orbánban próbáltam a sós nyerskáposztát pec-olajjal bétakaródtam, aluttam s meggyógyultam utána, melyen a doktorok először csudálkoztak, de azután magok is az én meleg májom s hév természetemhez képest igen jónak találták | Valamikor ittam, szaporán kellett vizelleni kiennem, s ha hamarabb másoknál, mely is gyomrom s májam nagy melegétől volt [BÖn. 514, 521]. 1729: A Leánjkám éppen el fogy az mindennapi csudálatos febrisben, annak Mája és Lépe fáj [KJ. Rétyi Péter lev. Almake-

rékrol (NK). 1815: Temetetteti Nemes Nagy György ... ölte meg egy Nagy Fa az Erdőn ... Szívét, Máját, Tüdőjét és Bélit ki ontván [Burjánosóbuda K; RAK 89]. 1842: a' májan valo daganat valamit lohadat, de ... én azt hiszem a' máj daganat meg marad [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1844: a' lépem s májjam fájni kezdet [Kv; Pk 6 ua.].

2. az emberi máj mint bizonyos (jó v. rossz) érzelmek vélt székhelye; ficatul considerat ca sediu al sentimentelor umane (bune sau zele); menschliche Leber als vermutete Stelle bestimmter (guter od. schlechter) Gesinnungen. Sz: *ebül/nem jól áll a ~a vki ellen/vkihez*. 1710: Jámbor ember külösképpen Haller István, de belől ebül áll a mája a reformátusok ellen [CsH 426]. 1811: A' kinek te hozzád nem jól áll a' mája, Olly tselekedetét annak szemlélheted, És olyan szavait hogy alig nyelheted [ÁRÉ 32] **jól áll a ~a vkinek*. 1811: a' Régiek ... Dékánynak az olyan Lelki Pásztor tettek, Kinek jó szíve volt és jól állott mája, És gondolatjával meg-égyezett szája, 'S Dólgában követte az Egyenességet [ÁRÉ 15-6] **malmost elvállik a szar a ~tól*. 1653: Básta csak kiküldi elejekbe a nagy rakás levelet ... sokan látják hogy kezek írása, s ő pecsétit ki-ki megismeri. Eljédnek „Nosza immár — így gondolkodnak — de bezzeg ma elvállik a (szar) a májtól; de nem léssen — úgymond — manál tovább a mi életünk!” [ETA I, 84-5 NSz]. 1796: gyere Nyikoláj tsinálly hányást ide a' fűzfa irányába mert itt a' határ még azt mondotta, a' hányás tsináltatása köz(be) most majd el válik a' szar a' májtól tsak tsinálly ide egy hányást [Panit Sz; TSb 2] **vki nem fér vkinek a ~ához*. 1811: az Hazug májamhoz ugy nem fér, valamint hazugság szájamhoz [ÁRÉ 92] **vmi megszurja vkinek a ~át*. 1710: Semmi Béli Pál máját úgy meg nem szúrta vala, mint a felesége felől való emlékezet, mert már annakkelőtte is volt holmi gyanósága az iránt, mintha Bánffy Dénes Béli Pálnét szeretné [CsH 110-1].

3. állati máj mint táplálék; ficat de animale ca hrană/aliment; tierische Leber als Nahrungsmittel. 1662: (Forgách) hadainak nagy része éhség, némelly része pedig a föld népe és havasi pakulárok miatt úgy odavesze, hogy ha egy országgal haddal ütközött volna, mégis elégnék állíthatnék annyi népnek odaveszni, maga is Forgách a ló máját édessdeden megette [SKR 88]. 1840: minden nap egy morhát ki vág — esztendei fizetése 42 ft, minden marhától apadás titulussa alatt fel vétetik máj, lép, két vese, deák petyenye, fejr máj [Kv; MészCLEv.].

Szk: *tört/törött ~*. 1593: Jloná Rosnai Andrasne vallia. Mikor az Inast fel colteoztetik ott valek Latam enis hogi mint az teoret ma ollian vala az teste az Jnasnak [Kv; TJK V/1. 404]. 1743/1747: Lattam Térdit, kezit, Farát, őszve rontva mint az Tört máj [Szentegyed SzD; WassL Paulus Szabo de Zilah (55) ns vall.].

majális májusi/tavaszi kerti/erdei ünnepség; maial, petrecere cimpeneasca organizată în luna mai; Maifeier/fest. 1804: Julius 3a ... Mikes Bátsival a Majálisra mentem [Dés; Ks 87 Mikes Mihály jk 6]. 1870 k./1914: Majális: a tanuló ifjúságnak a tavasz egyik napján tanáraik, tanítóik vezetése mellett zászlók alatt ... zene és énekszóló ... a nagy erdőre egész napra való kivonulása, mulattsága [MvÉrt. 25].

majálisi majálisra szóló/való; pentru maial; für das Maifest/die Maifeier. 1857: Majálisi bilétekért, a' szegények számára 25 darab 6 Rf 15 kr [Kv; ACSzám. 51].

májás, májos májas hurka; caltabag; Leberwurst. 1570: Katalyn Zeles gergelne, Kathalin nehay farkas leorinczne Erzebet Kazdak Janosne ... vallyak hogy ez feyerdy Balint egy Regwel Mint het orakor hyttak ky az hazbol eoket Es Latthak Nala egy kis Nyazon (!) egy Mayost Muttatya volt nekyk hogy My nemw legien az Mayos, es mykor Neznek lattak hogy az Mayosnak az hwra megh zakadot volt [Kv; TJK III/2. 114]. 1593: weottem ... tiukmoniat zomeorczekhez f — d 2. 2 kolbazi f — d 4 2 maiust f — d 2 [Kv; Szám. 5/XXI. 133]. 1621: veottem Egy Tehen nieluet piritanj ... Ket kolbazi, egi majost f — /8 [Kv; i.h. 15b/X. 23]. 1694: Májos Tüdös nro 36 [O.csesztve AF; LLt 76. C]. 1696: az Disznok husanak javat az mint Colosvarat ugy ittis negy negy penzen adgyak ... az aprolekjat ugj mint kolbaszt es majost mas fel fontasokat hat hat penzen adgyanak [Dés; Jk]. 1726: Vittem egy kereszt tetemet egy kolbaszt egy csomboros hurkat egy májast [Tarcsva U; Pf]. 1793: Az Aprolekjai közül maradtak Drágban Borsas Kolbász 24 Tejes 4 Tüdös 4 Májos 3 Kásás 2 Gömbözt 7 Nyelv 3 [Drág K; JF 36 LevK 109]. 1813: Huszon három Májas tüdös és Háj széjj 23 ... Négy gyönyös Hurka 4 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. 1823: Négy májos három Tüdös [Koronka MT; TGSz 16]. 1826: Quietaltatik Budatelky Tisztem Ványolos lgnázt ... hat tüdösről, öt Májosról, Két Háj Szélesről, Két Gyöngyösről [Kv; Born. F. II. 2].

Szk: *cseléd ~ ?* gyengébb minőségű májas hurka. 1796: Tseléd Májos ... Sziv Gyűkerivel együtt [Doboka; MkG].

majc 1. (arany/ezüst szálakkal szőtt) drága szalag; panglică scumpă (tesută cu fir de aur/argint); (aus goldene/silberne Fäden gewebtes) teures Band. 1573: Nehay zilagy Mihalne Azt vallia hogy veot volt eo pwskar gaspartwi Maychot kinek arra teot fl. 8 d. 7 | Azt vallia Eottues Andras, hogy Eo telle veot volt puskar az feleségének Egy Eowet fl 60 adot az arabá Negi vay Necedfel gyra ezwtstét kyk o Maychokon voltak [Kv; TJK III/3. 129, 173]. 1576: Egy Syngh maycz feketeo Barson, Abbol Annoknak Jwet (!) chynaltathok [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. 1586: ada ... maychra chynalt aranyas parta Eoweth [Aszó KK; Told. 27]. 1588: Az Orsik Reze. Wagon egy kisedd partha cewechke fekete visselt Mayczon Niom Mayczostol, 16 boglar rayta, M. 1 p. 16 [Kv; KvLt Inv. I/2. 23]. 1599: Antony Landorfer Hozot Bechj Marhatt ... 4 Font Német Seliem — // 60. 6 Veg Maitz — // 90 [Kv; Szám. 8/XIV. 18 H]. 1608: Egy parta cöb fekete mayczon hüss^a Boglalar, nio(m) l p 25: teszen u(ale) f 15 [Kv; RDL I. 83. — *Ti. hüsz]. 1629: Egy kis Eöueczke melinek az maicza el szakat [Kv; i.h. 132]. 1631: az parta cöb meghis töredezet volt maicza el szakadozt kit Pal Pap czenaltatot megh, s megis araniaztatta [Mv; MvLt 290. 57b]. 1632: Beczybeöl az minemw marhakat ... varadi Miklos hozott ... 3 Bal Fodor Jglertt ... 10 vegh Mayczott^a [Kv; KvLt II/69 VectTr. — *Fels-ből kiemelve]. 1688: Egy Béland szarv ezüstös Zöld Májcz vagy on rajta [Beszt.; Ks 5 Misc. 27]. 1711: 61 Sing Aranyos Pántika ... 8 Sing fekete Majdz ... 3 // 84^a [AplT 5 Apor Péter lelt. — *Fels-ből kiemelve]. 1736: az térdkötő vagy majczból vagy bagariából volt | az heveder-övnek hire sem volt, hanem szép selyem-övet viseltenek, némelyeknek az végén majcz volt, ezüst, aranyos csattal, pikkelyekkel | Némely úrfiak varrott bagariából való telekes bocskort is viseltenek ... igen czifra, szironnyal söt ezüst fonallal vagy

selyemmel czífrázott majcz vagy szfj volt az kívül felkötötték | az lódingnak az takaróját vagy majczon vagy bagarián lévő csattal bécsatolták ... némelykor majcz volt az szfj helyett ... az is vagy skófiummal vagy ezüst vagy aranyfonallal elegyesleg volt szöve; némelykor pedig három-négy rend sinóron függött az lóding ... az lóding szfján vagy majczán helye volt, az hová fel akasztották, hogy nem fityegett [MetTr 349, 352–3, 370–1]. 1742: Három Majtzból való, és egy bagaziara varrott le kötő szij [Nsz; Told. 19].

2. majcöv; cordon/cingătoare de majc; Gürtel aus majc | majckardkötő; curea lată de pinză (majc) de care se agață sabia; Säbelkoppel aus majc. 1560: Egy Nagy partha Ew aszony allatnak walo majcz 24 Boglarw Aranyas Ezwst Egy nagy chyath rayta farkawal Egyetembe [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1627: Egy merő arannias, ezwsteos hegesteor maicz az raita valo ... Egi aran(n)ias ezwsteos kard, boglaros maicz raita [BLt 1 Béli Kelemen lelt.]. 1666: Egy arannias czapas Portai kard maicz rajta, Egy arannias fekete czapauaal boritot hegyes tór kék sinor rajta [Ks 21. XVIII. 79]. 1671: Im az maiczokat elküldtem; a gombkötő négy tallért kér értek. Az hamuszín maicznak az selymét maga adta az gombkötő; az karmasin színt magam vétettem Kolozsvárott két lótot és egy papíros szkoformát ... Az sinort nem tudom kívül vétessem [TML V, 587 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1687 k.: Egy szabylara valo Maicztol f — // 72 1/2 [Mv; MvRKLv. Vect. 4]. 1695: Kardra valo maicz ezüst czattyával [Berz. 2. 27/29]. 1710 k.: Én akkor már karabinos katona voltam, szép ezüst csattos majcon hordoztam [BÖn. 565]. 1728: Öre valo viseltes maicz csattostol 7. boglár rajta más egy darab viola szín maicz [Nsz; Ks].

3. majcból való; fűcut(ă) din majc; aus majc verfertigt. 1642: egy arannias kazul kard, az sziaa kek maicz [Koronka MT; Told. 26]. 1710: kek Majtz kengjel Szfijakkal [i.h. 19]. 1732: Kék Jáponika övek edgyik kék uy majcz, másik Viola szín viseltes [Kv; Ks Komis Zsigmond lelt.]. 1755: Egy ezüstes arannias gazdag majsz Kantar Száru egész lora valo Szerszám zablástol [Petek U; TGsz 51].

majcer kelmefajta; un fel de stofă; Art Textil/Stoff. 1627: Egy vegh szederiész kisniczer. Egy vegh veres kisniczer. Egy vegh mayzer [BLt Béli Kelemen lelt.].

majcer-mente mantie din/de majcer; Oberrock aus majcer. 1629: egy mayzer mentejett puskajat szabliajat sügettis attá vala el Fazakas Gaspar [Mv; MvLt 290. 168a].

majc-felkötő majcból való kés (fel)kötő öv; cingătoare de pinză (majc) de care se agață cuțitul; Messerband/gehenk aus majc. 1637/1639: három kesnek valo, majcz fel keoteouel [Kv; RDL I. 111].

majcheveder majcból való heveder(pánt); chingă din/de majc; Gurt aus majc. 1688: vétetett Asszonyunk ő ngă ... Policséni Szavatul ... Gomb kötő Laczkó és Petér kezek(e) egy nitra s hat lóť ég szín sodratlan selymet az maicz hevederek pótlására [Fog.; Törzs].

majc-kantárocška friuleț din/de majc; Zügelchen aus majc. 1732: Egy Zöld majcz kantárocška kis Zabola rajta [Ks Komis Zsigmond lelt.].

majcos (díszes) szalagból készült; fűcut din panglică(ă) (impodobită); aus majc-Band verfertigt | szalaggal díszített; impodobit(ă) cu panglică; mit majc-Band geschmückt. 1584: Cathalin Borbely Iános felesége, Vallia ... Latek esmeg partha Eowet lanczostul Mereó Nem Maiczos [Kv; TJK IV/1. 389]. 1614: Vagion Egi partha eo Fekete maiczos meliben vagion negiue(n) harom nehezek [Kv; RDL I. 95]. 1688: Sora valo szerszám ezüst fonalas Majczos fele Agya szűgyelője ritkas szellyes boglarral megh hányvá [Beszt.; Ks S. Misc. 27].

Szk: ~ *lekötő-szfj*. 1683: Hét bagaria le kötő szij Két majczos le kötő szij [Utl] * ~ öv. 1622: Egy fekkete maicos eo tiz boglar raita [Kv; RDL I. 119] * ~ *pártaöv*. 1584: talaltanak maychos partha eöüeth balosfy gergelnel [Kv; TJK IV/1. 300a Igartho georg wallasa]. 1615: Egy test allasos Ezwst maiczos párta eo, nyolcz boglarral nyom G. 2 p 13 1/2 [Kv; RDL I. 96b]. 1700: jűtat ... Sárának egy maiczas Sima Bogláros Aranyas Párta Eo [Ne; Dob-Lev. 1/50] * ~ *pártaövecské*. 1676: Adott ... Egy fekkete maiczos rövid czattu, 13 ezüst boglaru párta öveczkét, mely sziiával, maiczával együtt f. 12 // [Kv; RDL I. 155a].

majcöv (díszes) szalagból készült öv; briu/cingătoare din/de majc; Gürtel aus majc. 1560: Arannias maych Ew rewyd 8 boglarw Cyathiaual Egyetembe es hozw lanchawal [JHb QQ Temeswary János reg.].

majc-szfj majc-heveder; chingă din/de majc; Gurt aus majc. 1681: Török, avagy Muratt nyergek ... Murat ezüst kengyelek rajta uj Portai le kötő majcz szijjal [Utl].

majcú (díszes) szalagból készült; fűcut(ă) din panglică (impodobită); aus majc verfertigt | szalaggal díszített; impodobit(ă) cu panglică; mit einem Band aus majc geschmückt/verziert. 1589: Egy Beortws Eow fekkete Mayczw M 1 p 20 Beoch(ultetett) Ad f 17 [Kv; KvLt Inv. II/2. 30]. 1617: Egy fekkete majczo parta eouet [Kv; Pf]. 1637/1639: Egy fekkete majczú, bert(űs) Ezüst csatju 14 boglar raita parta eo f. 18 [Kv; RDL I. 111]. 1639: Eöregħ Barta Mihalne hagiót testamentumban ... An-nok(na)k Egy fekkete maiczu Ezüst Parta Eöuet, melj nyom Egy Girat [Kv; i.h. 116].

majc-verés szalagverés/készítés; fűcutul panglicii; Bandverfertigung/klöppeln. 1679: Gomb kötő mesterseghhez valo, sinor verő szék, Maicz veréshez is jó nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 101].

majd¹ I. hsz 1. nem most, hanem később, ezután; odată, cîndva; dann, später. 1569: Igen niomorwlt zegeny wen Ember wagiok ... az wr Jsten engemetis maid mas rendre hiw [BesztLt 104 Georgius Barters oda beszt-i bíróhoz]. 1599: mikor Kiraly Ferencz, Wargha Balast baira hitta, azt mo(n)dotta Wargha Balas, meg lad hogy maid ki megyek, chak te legy ember hozza [UszT 15/197 Sofia, Kys Thamasne, Zent Mihaly vall.]. 1600: oda Jutanak valamy Almasiak eokis twzet rakanak, kerdezeok azokat, ha Jónék Jstuan deakek, mondanak hogy maid el jutnak [i.h. 15/15 Fozto Jmre Fwlej vall.]. 1674: maid el erkezik az dolog ideic [Bethlen SzD; BLt 9 Fieki Mihaly Beldi Palhoz]. 1710 k.: Ebben hogy Szász János igazat mondott, bizonyítja az Apor említett levele és majd következő dolgok,

melyeken rendre megyek [BÖn. 925]. 1752: mondá a Gazda hogy nints bor, arra azt mondá Reketyán Péter, majd hozni kell valahonat [Algyógy H; BK. Bukur Opra (25) jv vall.]. 1788: (A gabonának) egy részét majd Házakb(an) ... el szuszokolnunk kellett [Kercsesora H; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1802: azt mondtam hogy az apjának meg mondom a' kiis majd meg tanítta ötet excedálni [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

2. ~ *ha* jövőbeli előidejűség kif.; *pentru* a exprima anterioritatea; *zum* Ausdruck der Vorzeitigkeit: miután; atunci cind; nachdem. 1812: én oda fogok menni és értekezünk majd ha jeb idők lesznek [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.]. 1845: majd ha el hunyok bánnyanak ök^a úgy azzal^b a mint tétteni fog [Ipp Sz; Végr. — ^aA gyermekei. ^bAz újlaki jószággal]. 1887: Most is csak röviden mondom el, amit akarok, majd ha bejősz, megbeszéljük személyesen [PLev. 133 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. nemsokára; indatá, peste puțin timp; bald. 1614: Tudom aztis hogy also Inghben Joett ki az hazbol Dengeleghine kiben az feyedelem volth, s lzentcis en teölle(m) az feyedelemnek, fekegyek le Immar eö felsege, enis ezennel majd le fekze(m) [Medgyes; VLt 53/5267 L. Vitez (20) fam. et serv. Nic. Teökeöly vall.]. 1729: már l(ste)n kegyelméből majd a böjt is el vánszorog [ApLt 1 Haller János gr. Kálnoki Borbárához Somlyóról (Cs)].

4. még (egyszer majd); poate (cindva); noch (später einmal). 1823–1830: ha esztendőt nem töltök^a, majd vád alá jövök, hogy egy korhely, haszontalan ifjú vagyok [FogE 92. — ^aA szolgálatban].

5. ~ *bizony* nyomósítás kif.; *pentru* a accentua ceva; *zum* Ausdruck der Betonung: egyszer bizony/biztosan; odată cu siguranță; einmal bestimmt/sicher. 1723: edgy marhamat el lopták az nimetek ... eszt gondolám magamb(an) majd bizo(n) oda megjek Talán bé latthatok hozzájuk [Kisdevecser SzD; Ks 39. XXIII. 1].

6. *gúny* érzelmi hangsúllyal, tagadás, tiltakozás kif.; *plin* de emfază, *pentru* a exprima o negație, un protest; *gefühlvoll*, *zum* Ausdruck der Verneinung/des Protests: éppen (ő meme megtenni vmit); *chiar*, *tocmai* (el/ca ar avea curajul să facă ceva); *gerade* (er/sie würde etw. tun). 1567: Elizabeth Rel(i)cta toth iur(ata) fassa est, Ezt halottam ... Zöcz Fabyane esmet Jgy felelt de mayd mame az lotyo bestye kúria velem perleny [Kv; Tjk III/1. 95].

7. *tréf* is fenyegetőleg; *amenințător*; *drohend*: egyszer bizony; odată cu siguranță; einmal sicher(lich). 1572: Juta egy öla mo(n)da neke(m) the Biro ne me(n)j oda mert maid ne(m) Jol Jarsz [Gyerőmonostor K; KCsL Bud Janos meregioj nemes szemely vall.]. 1573: Bodog Gabriel ... vallia ... Ez Balint valamit ellene zol volt az azzonnak, Az azzon meg Bwzwl Rayta Mond neky Meny ki Jnnet eleolem, Mert Mayd az feiedhez Iteom az kwichot [Kv; Tjk III/3. 110]. 1598: Eotwes Martonne Ersebet azzony ... wallia monda vary megh chiak bestie lelek kurwa el wagad egyky kezemet, de maid enis megh chaplak az rozzabik kezemmel [Kv; Tjk V/1. 149–50]. 1600: Andreas Chiengery Auriga^a ... trefaba mikor nehazor egygyewt voltunk trefalt mondwan nekewnk egik masikunknak maid feied vezem [Kv; Tjk VI/1. 464. — ^aVallja]. 1654: szidnj kezde Jstuan deakot jlylen szokkal Embertelen rosz kurua fia myt teökeletlenkedel az matkam körwl, hizem előttm uol az előött, de majd el vïdm az fejed s (az) seggedhez tesztem [Ksz; BLt 7 Mihaly Andrasne Katha Asz(ony) (32) pp vall.]. 1735: az executor Nimettel járo

Hollomezei Nemes ember, az Kövárvidéki meg nevezet embert, az Némettel edgyütt meg fogta, és ki huzván az Égeresbül az Nemes ember az öklivel fenyegette s merengtet hozzá eszt mondván, te vagy az á rosz ember az ki aszt mondad nekünk hogy Huncz futok vadjunk, de majd meg tanitunk [Csicsógyörgyfa SzD; TKI Moldován Pintye (36) zs és Marosán Andre zs vall.]. | a gyermekemet el küldém a szomszédsághoz hogy hijják mert majd meg köttettek hogy a nyáladot is elig nyeled el [Kvh; HSzJP Vén András (40) kántor vall.]. 1741: Kup Jovan mondotta Bartók András(na)k Halgass Bartok Andor, tsak lassabban, mert a' mit keressz majd meg találod [Torockó; Bosla. Tamás Albert (39) jv vall.]. 1747: azt mondá Bako Ferentz Biro Annanak: mennyi el mert majd ojjat tselekszem hogy Rákos egeszzen ki áll tsudájára [Aranyosrákos TA; Borb. II Péterfi David Felesége Kerekes Kisanna (26) vall.]. 1760: nekem aszt felelé, én majd el igazittatam baját, a' minthogy hallottam annakutánna bizonyoson hogy Keményen meg verette [Balázstelke KK; DLev. 1. VB. 1]. 1831: így felele: majd el jó az idő, meg fészüllek én tégedet [Kvh; HSzJP Fülöp Sámuel cívis lev.].

II. ksz-szerű haszn-ban; *cu rol de conjuncție*; als Bindewort gebraucht. 1. azután; apoi, după aceea; dann. 1697: Pater Janossi uram ki most Gyergyob(an), Gyitrob(an) lakik, egjütt lakván itt Csikb(an) Szent György Megyejeb(en) Szebeni Janos Deákkal egykor egyb(e) veszte volt Peter Deakné felett, majd megis lövöldözik volt egymást [Kotormány Cs; CsJk 3–4 Albert Istvánné Katalin (45) vall.]. 1736: Gyula- akkor, most Károlyvárátt szintén ugy^a két páter lakott, parochusok vagy plébánusok is voltanak; az szokott lakóházok volt ben az belső kerített városban, majd az város közepin [MetTr 435. — ^aTi. mint Szu-en]. 1749: én mondom eö kglmé(ne)k hogy üssön jót a korbatsal reájok s majd szélllyel mennek [Szentbenedek SzD; Ks].

2. *most* ~ *most* ... azután; *acum* ... după aceea/apoi; *jetzt* ... dann. 1679/1681: most elsőben) majd az többi felet legh szükségesebb lévén az vár hidgianak megh csináltatása [Vh; VhU 668]. 1797: Zabot Földeik^a soványabb részében; Törökbuzájokat jobbatska most egy, majd más Földbe vetik [F.gyékenyes SzD; WassLt]. 1804: Drentye Mitru fel 's alá járt, most egyik majd másik Vraság földjére változott [F.berekszó Sz; BfR III. 12/7 Avasán Szimu (60) col. vall.]. 1823–1830: én tsak biztattam, hogy most ez, majd amaz Városba veszünk, míg utoljára meg vallottam neki, hogy nints Pénzem [FogEK 464]. 1842: úgy van az élet most egyik majd mást vesztünk el [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

3. ~ *majd* egyszer ... másszor; *cind* ..., *cind* ..., *unori* ..., *alteori* ...; *hie und da*, *ab und zu*. 1765: Mind ezen személyekről tudjuk hogy tsak nem élhel halásra jutott emberek voltak, de addig tserélték addagalták (!), majd egy, majd más szörű Lovaiakat, hogy más tsak alkalmasint táplálodnak [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.].

*majd*² *majdnem*; *aproape*; *fast*. 1568: Catherina R(elic)-ta Demetri olah fassa est, hogy ez hallotta hogy eyel toluait kyaltoth az Zöch, es azt monta Tolway Vraim, Mayd meg foynak az latrok [Kv; Tjk III/1. 225]. 1597: Chizar ferencz ... wallia ebed vtan hat az Azzonnepek kette(n) ele fogtak majd egi oraigh mind firtattak^a [Kv; Tjk VI/1. 82. — ^aTi. a leányt, hogy állapotos-e]. 1600: az Jdeois kedigh el múlt, mert Jmmar maid dël vala es vgy

Jeouenek el [Uzst 15/17 Balint Kouach Kis Bachany vall.]. 1679: en mondtam neki legény majd rozszzal jársz vala [Sóvárád MT; Ks 18. LXXXVIII. 1]. 1698/1699: majd egy egész haz helyemet eö kglme maga haz helyéhez kertelttetet [Cege SzD; WassLt Illyés Gabor szb kezével]. 1700: Bányai Jánosné mind Férjéhez való hitetlenségéért mely majd példa nélkül való volt; mind peng az T. Eccla sokszori intésére Valo engedetlenségéért excommuniattatik [Kv; SRE 67]. 1712: kgm(e)dhez valo Atyafiságos indulatomból, hagita(m) el házámot ... majd két esztendeig [A.szálláspataka H; JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1749: Gabona felesetskén vólna s tavalyi majt mindenik Joszágbán megkezdötek vala fergesedni [Gagy U; Ks Péterffy Sándor lev.]. 1761: also Királj nevezetű szőlő hegyében ... volt egj majt egj fertajnalis küssebb ... szőlő helj [Szászrégen; JHbK LXVIII/1. 33]. 1791: Az Udvar Ház Vagyon ... tsak nem egész el-sorvadott és majd lakhatatlan Statusban [Buzamező SzD; Ks 74/56]. 1801: a sok ganéj vgy el töltette az egész Udvarit majd járhatatlanná tette [M.köblös SzD; RLt]. 1850: Itt kosza hir annyj repdes, hogy Szemünkent eszünkent majd ki veri [Folyfva MT; Born. G. XXIVd Csiki Samuel lev.].

Szk: ~ csaknem. 1797: A Hesdát Patakának Szokott arka a Magyarosági és Szilvási Határok között meg dugulva lévén azon helyeket nekik tette e' a Viz majd tsak nem haszon vehetetlené ? [T; JHb Hesdát cs. vk]. 1806: Polgári állapottjára nézve nem a legjobb esztendő volt ... az hadakozás majd tsak nem szüntelenül fojt benne [Dés; KMN 214].

Sz: ~ kiszakad a lelke. 1582: Marta Consors ... Martini Daly ... fassa est ... Monda Kalman vramne, En Immaron oly Nag keserwseben vagiok ez Lucza miat ... hog maid ky zakad a leukem [Kv; TJK IV/1. 39] * ~ kiugrik bőréből örömeben. 1790: A' Feleségem majd ki ugrött (!) a' bőriből örömébe, mikor olvasta ... hogy Ngd ... szép furtsa, fürge fiut hozott a' Világra [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.] * ~ meghal csudájában. 1801: én Tantsra' még érkezvén majd, meg halék Csudám(b)an) hogy az szőlő Levelezeten, az Törökbuza kapálatlan [F.zsuk K; SLt Margitai János P. Horváth Ferenchez. — "K. bFolyt. a bosszankodás okainak fels.].

májdaganat májduzzadás; tumefierea ficatului; Lebergeschwulst. 1842: Egésésem rosz ... a' fulladás még meg van szüntelen forroság 's nagy bádgyatság, én azt hiszem a máj daganat meg marad [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina lev.].

majdan 1. majd, ezután; indatá; dann, später. 1615/1616: Monda Gaspar Uram' ... im maidan új dolgot költünk [Kv; RDL I. 100. — "A kolozsi esküdt]. 1775: Potsa Uram kijöve és monda: majdon, ha Tiszt(eletes) Uramék esznek, feleljen meg ked [Peselnek Hsz; HSzjP Joannes Kajtár (48) lib. vall.].

2. hajdan, valamikor; pe vremuri, odinioară; einst. 1635: (A dolmánymentét) Zentgericzien czinalak megh es ugian berletlen maydan uiselte kett esztendeigh nagy Ferenczy, seot annak utanna it vasarhely berlek megh [Korunka MT; MvLt 291. 36b].

3. fenyegetőleg; amenintátor; drohend: majd bizony; odatá cu siguranță; später bestimmt. 1570: monda feyfwary Ambrus ... Azt sem twgywk ky es kichoda wagy Mennel es mennel (így!), mert Maydan gonozol Jarz

[Erked K; JHbK XIII. 23]. 1590: az Alperes Engemet pedigh Bartha mihalt Illjen zoual zida, monduan, halgas te Barta beste lelek kuruaiffia mert maydan szabliara hanlak [Uzst]. 1598: Zep Miklosne Magdolna azzonj ... vallja ... mikor ele leott volna Borgyasne es latta volna hogy az eo tejet fel fettek, kerde ki fette fel es mondok nekj hogy Gergely Antalne monda ah bestie fosos kúrwa bizonj soha ollian zegient nem vallottal eteledben minth enmiattam majdan vallaz [Kv; TJK V/1. 271].

majdcsak szinte, csaknem; numai, aproape; beinahe, fast. 1748: kitsin helyyetske, majd tsak valami Hurubásnak valo [Zágor KK; Told. 79]. 1762: Sz: Györgyi Ilona léha, álhatatlan beszédű, lunatica forma ... majd csak gyermek [Torda; TJKt V. 85]. 1775: (A szántóföldnek) a külső vége forrásos vizes és majd tsak haszontalan hely [Karácsonyfa U; EHA]. 1782: tsinaltattak vala egy Zugot, hogy azzal az viz ne gatlodnék, de ... az Zugotis majd tsak egészen el nem temette az Jszip [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. 1807: majd tsak nevendék fitzko volt, s még is már sok jelét adta vérengsző természetének [M.fenes K; KLev.]. 1850: nagyon szerencsétlen Orába mentem volt fel, mivel az edgyiket majd tsak halva nem találtam [Nagylak AF; DobLev. V/1302 Dobolyi Bálint lev.].

majdég majd; cindva, odatá; später, dann. 1761: az Thesaurust a' Méltóságos vrfi ... Német országon majdég meg-találhatja bövséggel [Ks 67. 46. 24a Szattmári Pap Mihály lev.]. 1799: jöjjen fel ked hát utánnam az Asztagra hogy ha nekem is akar adni mert majdég meg felelek [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

majd-majd majdhogynem; aproape/cit pe-acı să ...; beinahe, fast. 1795: (A jégzajlás) az Exponens Aszszony eö Nsága nagy költséggel fel épült drága vámos hidgyát nagy erővel érdekelvén majd majd végső pusztulásra s veszedelemre hozná [Ádamos KK; JHb XIX/49].

majdnem szinte; aproape; beinahe, schier. 1704: Szentpáli Ferenc az generál akarajából az falukra, akik közelebb vannak, circiter három-négy-öt mélyföldig, feles és majdnem meg nem adható élel limitált, az uraknak nem kicsiny praejudiciumikra [WIN I, 211]. 1779: Balog János(t) kik aggrediálták ? és kik agyalták ? verték sephették majd nem halálra ? [Tamásfva Hsz; HSzjP vk]. 1823–1830: (A jénai) deákokhoz képest a göttingiai majdnem angyalok [FogE 245]. 1868: kóróskórú majdnem határtalan sötömegek a' benn foglalt legtisztább sóval együtt érintetlenül maradnak [Désaknai városi lt].

májdugulás blocare a ficatului; Leberverstopfung. 1820: Mlgs Baro Branitskai Josika Istvan Ur ... Halálát meg előzőtt az előtti két három esztendőben különösön igen sok nyavalyák terhelték a milyenek voltak ... máj dugulás [Torda; JHb 48 Száknovits István Aranyos szék fungens physicussának nyil. — "Folyt. a fels.]. 1848: Betegség neme: Májdugulás [Dés; RkHAK 112].

majesztás 1. felség; maiestate; Majestät. Szk: királyi ~. 1764: Mlgs L Baro Magyar Gyerő Monostori Groff Kemény László Ur a Felséges Regnás Királyi Majestas Belső Titkos Tanács Hive [Kv; TGsz. 35. — "Folyt. a fels.] * ő császári ~a. 1708: Polgári Gábor az maga kése-

delmességéért, és el vesztegléséért, Vasba(n), és Lánccb(an) mind addig dolgozzék, valamig vagj az Város Magistrátussa az iránt valo kárt ő Császári Majestássának jóvá teszi, vagj elégséges Cautiot állit [Kv; KvLt I/194].

2. méltóság; mæretje; göttliche Würde/Heoheit. 1710 k.: Üdöben lettek az egek, föld, tenger, és abban mindenek; üdövel el is változnak ... mivelhogy az Isten megújítja a maga majestasa dűcsőségeért [BÖn. 457].

3. méltóságos viselkedés; demnitate; würdevolles Benehmen. 1823–1830: (Platner) Lipsiában Igen szépen is tanított, de nagy majestással [FogE 190].

4. trónszék; tron; Thronsessel. 1710: (Székely Ádám lakodalmán) generál Rabutin a császár képiében ült külön majestásban egyedül asztalnál [Csh 321. — *1702-ben].

5. emelvény; podium; erhöhter Bau, Estrade. 1666: Az mi az temetésre való készületet illeti ... örömost venném Kegyelmetek tetszését is némely dolgokban s nevezet szerint, ha az szálláson leszen-e, avagy kell-e lenni olyan három vagy négy fogból álló majestasnak, mint az templomban ? és ha leszen s ha nem is, az koporsó alatt fekete posztónak kell-e lenni vagy más félének ? holott zöld van az koporsón és széleken [TML III, 622 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1705: Istenben boldogult elnyugodott kegyelmes urunknak^a föld színén való fekvéseknek delinea-tióját amint lenyomtaták, mint feküdt a majesztáson kinyújtóztatva Ezek ... amint delineálva vannak, tetszett alája adjungálni halála előtt való szavait idvezült kegyelmes urunknak, melyek a németből magyarra fordíttatván [gy következnek] [WIN I, 462. — *I. Lipót császárnak. *Köv. a szövb.].

májkeményedés ? májrák; cancer la ficat; Leberkrebs. 1860: halt meg Gyogyszerész Telegdi Rot Pál Ur 65 éves korában máj és gyomor keményedésben | halt meg idős Kovács Mózes szőcsmeister ... 64 éves korában máj keményedésben [Dés; RHAK 117, 119].

majlander majlandi/milanói (kelme); milaneza; Mailänder (Stoff). Szk: ~ köntös. 1849: Egy setet majlander köntös [Dés; DLt] *~ selyemkendő. 1849: Mailander Seljem kendő [Dés; DLt] *~ tafotaköntös. 1851: Egy sötét zöld majlander tafota köntös [Dés; DLt].

májlob májgyulladás; hepatitis; Leberentzündung. Szk: heveny ~. 1869: Betegség neme Heveny májlob [Kv; RHAK 259].

majmolódik kb. mímelődik, mímel vmit; a simula ceva; mimen. 1857: a' Hertzegele valo vadászatnak, igen nagy tisztelet és becsület — de azon kívűl bizony tsak majmolodunk a' vadászatnak ányéklati formalitassával [Kisdeben Szt; Újf. 2 Técsy Sámuel lev.].

majmoskodás kb. mímelődés; simulare; Mimen. 1667: Valami levél érkezett ma ide; Kop^a hírével jött, 25. kelvén Leopold várabúli, ma 27. itt volt reggel; ha nem kolosvári ember factiója, ördögi majmoskodás, de akármí legyen, de ha az úgy volna, rossz volna az nekünk. Ím én magát is az legent oda küldtem, Kegyelmetek examinálja jól meg, de ne riogassák meg, mert ha magok mestersége is, lássuk, mi telik tovább belőle [TML IV, 136–7 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — *Cob német generális].

majmoz kb. mímel, hímez-hámoz; a face cîr-mîr; mimen, hin und her reden. 1753: Vlád Lupuly ... hiva enge-met hogy mennék ell véle, én eleget kérdettem ő tölle hogy hova hinna, de ő tsak majmozá beszédgyét, én min-gyárt észre vettem hogy ezen embernek valami tört Csere-pe volna [Erdőalja KK; Ks 38. X. 9].

majolika edény vas de majolică; Majolikagefäß/ge-schirr. 1750: Egy Majolika fejr s kék mázos edény [Torja Hsz; Ethn. LXXXIII, 136].

majom 1. maimuță; Affe. 1609: attam ... Az Majomra ket ebre Hust lib 6 [Kv; Szám. 12b/IV. 201]. 1620 k.: Itt teremnek az majmok, sztrucmadarak, kikben én is lát-tam egynéhányat [BTN² 412–3. — *Az említett afrikai országokban].

Szk: ~nak csúfol. 1812: az Ifju Grofot estve késén le-vetkezése után Télnek idején edj ingbe, Lábravaloba, me-zittelen Lábbal, és hajadon fővel ki kergetvén orákig kel-lelt kún kutzorognia. Csufolván a Groffné és Nagy Asz-szony; Mamunak, Tőkösnek, Majomnak, Haszontalannak, Futo Bolondnak, tanolatlanak mondván [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.] *~nak mondja magát. 1773: Ha kérdi Somai uram, kinek hívják^a, majomnak, fityfitynyek s a többi afélének mondja magát, melyet nevetnek [RettE 309. — *Az emlékiró unokáját].

Sz. 1710 k.: (A generális) mindenkor olyan volt, mint a gesztenyét a parazsából a macska körmével kikapartató majom [BÖn. 953].

2. árv utánczó; imitator; Nachahmer/macher. 1710 k.: (A kalendárium és óra) az Isten nagy órájának noha csak követője, majma és árnyéka, de micsoda nagy szükség az emberi társaságban a magok között való dolgoknak igazí-tására és annak a nagy óranak, az üdönek megértésére, azt az ember alig mondhatná ki [BÖn. 451].

majomszájú széles szájú; cu gură lată; mit breitem Mund. 1811: Miskoltzi Josef hoszszuko szöke tiszta ábrázatu, majom száju, pettyett ajaku, elő álló fogakkal [DLt 362 nyomt. kl].

major¹ 1. saját kezelésben levő földesúri gazdaság, al-lodium; alodiu, alodiatură; in eigener Verwaltung befind-liche gutsherrliche Wirtschaft, Allod(ium). 1594: Az Ma-jor vduaran vagjon vduar haz No. 1 [Kraszn Sz; UC 78/7. 20]. 1667: Udvarbiro Uram 400 majorsagh Kalongja buzat ... czepelettét el ... buza utoly az ki lot hordattam az májorban [Bonyha KK; UII]. 1673: hiva el minket Dévay Udvarbiro, Ecsedi Pál Ura(m), az mi Kglmes Urunk eo nga Devay Mayorjaba ez végre: hogi az minemő egj dez-ma Asztaghot akarna eo kglme csépeletni, azt neznenk meg minemő [Déva; Törzs. ErsekUyvári András kezével]. 1677: Hadakozásnak idején Nemes embereknek házaira, majorjira, Pap és Schola házakra a' hadak ne szállitassan-ak, sub poena ducentorum florenorum [AC 221]. 1787: a Naláti Majort ... jo volna ha Nsgtoknakis tettzenék vala-mi taxa mellett Benedekfi vramnak adni leg inkább azért hogy körül kerítse ... a Csúrtis fel épitené [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1828: A majorban valo veteménye-zés is a héten, ha lchett el kévánóm igazitadni [Koppánd AF; IB. Fodor Antal gr. Bethlen Sámuelnéhez]. — L. még SKr 259; SzO VI, 102–3; UF II, 222.

Hn. 1692: Thorockzai Mattyásné Majoránál [Torockó-szigyörgy TA]. **1697:** az Major oldalban (sz) [Türe K]. **1731:** Major mellett (sz) [Marosszékirály AF]. **1765:** a' Majaran fellyül valo Rett (k) [Türe K; KHn 261]. **1767:** a major végiben (sz) [Retteg SzD]. **1795/1807:** A' Major Dombon (sz) [Kispetri K]. **1836:** A Bálint Successorok Majorja végibe [A.marosváralja AF]. **1844:** a' Majorban ... pusztá benn való jóság [Bölon Hsz]. **1864:** Major völgy [M.lóna K].

Szk: külső ~. 1676: Innen ki menven es eleb mozdulván az mayar haz fele egy fa hidon által menven a külső mayarra, azon mayor kert az uca felől sas fakban fel rott külső deszka palankal vagyan bé keritve | Ezen külső mayor circulusának az vadkert felőlis megh lehetes tamaszos leszas kerti vagyan [Fog.; UF II, 739, 741].

2. saját kezelésben levő külső városi/hóstatí gazdaság; maier, máieriste (la marginea oraşului); in eigener Verwaltung befindliche vorstädtische Wirtschaft, Hofstatt. 1570: Grws peter, Ezt vallyia, hogy Ew Ment zekel Symonne Mayoraba zalmaert gyakorta [Kv; Tjk III/2. 198]. **1591:** Vagyon Meg Az pypok Mayraban (!) 9 Zal fa, varose [Kv; Szám. 5/l. 115]. **1714:** hallattam Erdely Mihály Segesvárt az Polgar Mester Majorjában lakik [Fejér m.; Told. 2]. **1738:** Tiszteletes Praedikatorunk Köpeczi János Uram ő kglme ... által proponáltván, hogy az ő kglmek résziről való Majorb(an) lakó Sellér a Nms Városló portioval aggrávtatnék; a Tisztelendő Catholica Residentia résziről való Majorb(an) lakó seller pedig immunitáltatnék [Dés; Jk 495b]. **1798:** az én akaratom ez, hogy mind a Házam, majaram, Szőlőim betsültesse meg a mostani állapottyakba a közép uton ne hogy kárt valjan a kisebb fiam [Mv; DLev. 2. XIXA]. **1820:** M Vásárhelly Szabad Királyi Város Határában az Ugy nevezett Sásvárban erő hatalommal Határbéli Tilalmat kívánván meg rontani ... 21 darab praedalo Marháik ... a MVásárhellyi N(e)m(e)s publicum Majorjában bé hajtattak [Mv]. **1879:** Fenn a Józsefváros utcában (a vár mellett) vettünk egy majort.^a Csendes, nyugodalmas hely [PLev. 53 Petelei István Jakab Ödönhoz. — "Majorkert, város-széli kert" jel-sel is számolhatni].

Hn. 1658 k.: Az Majoron alol (sz) [Gyf]. **1679:** az felső Major [Gyf]. **1753:** a Parandan a Majorok rendiben [Ne]. **1759:** az Felső Porondon az majorok között (puszta gyű) [Ne]. **1761–1762:** in Platea vulgo Major Uttza [Gyf]. **1798:** az ugy nevezett Szilagyi Majorjába, vagyis a volt sód Depositoriumon innen lévő város elpusztult Fogado házához [Dés]. **1809–1815:** a Varos végén a Barátok Majorja mellett [Dés]. **1841:** a veres kuttol véve az B. Henter majorja előtt lévő szántz! [Dés].

3. majorbéli épület/ház; clădire din măieriste; Gebäude/Haus in der Hofstatt. 1597: Teomeoswary Istwanne wallia ... Borbely Martonnenak ... vala egy kerti otkyn az varos kapúya eleot, kire azután Maiort chinalanak [Kv; Tjk VI/1. 19]. **1649:** vettem az Varos Maiorara Egy Beczi Lakatott f 2 [Kv; Szám. 26/VI. 487].

4. majorbéli, majorhoz tartozó; care ţine de măieriste; zur Hofstatt gehörig. Szk: ~ akol. 1786: Most a jósággal veszszót s karot hordatok, hogy a kert végb(en) lévő gyenge kertet s a major akol körül még egyszer fel állítsom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * ~ asztag. **1792:** Az idei Major asztag(nak) melly volt 394 Kal 10dén ebéd végájába ísépeltetvén lett Eleje 200 véka Masodja 16 [Kályán K; JF 36 LevK 92 Brits Gabrilla lev.] * ~ csűrös-

kert majorbéli szűrűskert/szűrű. **1635/1759:** Varga Joseph ada örök áron Tasnádi István Deák Uram(na)k egy Major Csűrös kertet [Ne; DobLev. III/651. 2a] * ~ föld? majorbéli föld. **1643:** Mikor az maiorfeoldet el attak ... abbol iutot Istoknak melyet az tutor leualt — f. 6. d. 66 [Kv; RDL I. 131] * ~ kert a. majorbéli kert. **1597:** az Varhoz úalo maior kertbeöl egy oltúant oroztak el [UzT 12/115]. **1756:** Ezen Nemes Udvarház hely ... foglallya magában a Veteményes, Szőlös, Gyümölcsös, Csűrös, Major és Akoly kerteket [Branyicska H; JHb LXX/2. 9–10]. **1842:** A' Csűrös kert, melybe a' major kertből egy rongyos édgyes kaputska nyilik az uttzáról a' bjárás egy két felé nyilo avaték kapun van [Oprakercsóra F; TSb 51]. — b. majorbéli csűrűskert/szűrűskert. **1589:** Sum(m)ia a' Buza Kalongiának 993. Ezekbol rakattam aztatgot a' Major Kertbe tudniillik az itt valo Majorsagbol kibe vagio(n) kalongia zam 603 [Kv; Szám. 4/XI. 2]. **1594:** Az Somliai Maior kertben uagio(n) reghi aztagh, mellicnek az kalongia szamat semmikeppen megh ne(m) tudgiak mondani No. 5 Kraznan uagion az Maior kertben Reghi aztagh, mellicnek az kalongia szamat mint szinten az Somliaiaknak nem tudgiak megh mondani No. 8 [Somlyó Sz; UC 78/7. 2]. **1842:** van a' major vagy Csűrös kert keleti részibe két kazalba [Oprakercsóra F; TSb 51]. — c. külső városi/hóstatí kert. **1573:** Fabian Zeoch Mate Zolgaia Azt vallia, hogy eo vicey lanos Maior kertyebe kapal volt, Azomba hogi Nagi fwzt kezd fely Menni az Darochy Maioraba, fely hag az kertre, Es eleh Megen rayta zinten az Darochy Zeowenyere [Kv; Tjk III/3. 189]. **1615:** Az ket szamos keozot vagion Egi maior kert, melinek egi feleöl az Battia Werner Marton Maiora, Mas feleöl az Cziaszar Mihali giwmeöltseos kerte szomszedsagok [Kv; RDL I. 96c.]. **1727:** az Maros Vász hely határban levő Major kert örökség [Mv]. **1744:** ezen Kolosvári Hóstatb(an) az Két Viz között Ajtai Szabó Mihály Vraimék ő kglmek Major, vagy Veteményes Kertjek [Kv; Ks 15. LIII. 8] * ~ telek. **1808:** Major Telkemnek napkeleti oldalából azon részekét hatra-nyulolag, mely kezdődik a' Pákei János Ármékszékén hátul [Kv; Pk 3]. **1828:** a Kellő Sándor Ur Major Telke köz kertye [Törzs. Dési taxalisták 22]. **1849:** Kasak. A' Major Telken két részre alakított jo ujj léztes kesak Török Buzának valok, kö lábakan, Szendelly fedéllel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ udvar. **1594:** Az Maior vduaron Roz fa kerek vagion No 1 Beres szeker minden zerzamaual kessegeuel No 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–8]. **1732:** Az belső Udvarbol a major udvarra edgj ... két felé nyilo ... fenjő deszka öreg kapu nyilik [Kv; Ks 4c Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond lelt.] | ezen major udvar körül, rész szerint cserefa sasokba rakott deszka, rész szerént njesett veszszóval kertelt egj darabig sendelj fedeles, egj darabig ismét fedeletlen kert vagion [Kóród KK; Ks 12. I]. **1777/1780:** Ezen Csűrös Kertnek Nap Nyugoti részínél vagyon egy kistsiny Major Udvar, rajta levő Avaték Major vagyis Csűrbiro Házzal [Alparét SzD; JHbK LII/3. 16] * pusztá ~ kert. **1664:** az út mellet Arkosi Benedek Uram Majorkerti szomszedságban vagyon egy Darab pusztá Majorkert [Ne].

5. majorgazda, majoros; persoană care administrează o gospodărie alodială; Meier(wirt). 1569: az En Maiorom adoth Megh Regen Amaz hythwan chalard Embernek Besseneny (!) Josanak walamy Baranth. Ewtt forintal ados ... k. kerem hyuassa be. k. es vetesse meg Raytha. merth Az Maiornak sok dolga vagio(n) oda nem Mehel

[Szentmihálytelke MT; BesztL 54 Erdely Sebestien Gr. Tymar beszti-bíróhoz]. 1606: egy Fodor Ferencz ney ember vala Korondo(n), oda jutta, s mo(n)da hogy nosza wzzetek ki inne(n) eökreket, s monda az major myert yzeti ki kegđ valami Zegeni Zekeres embere [UzsT 20/72 Valentinus Kowacz de Sofalúa lib. (50) vall.]. 1705: Ugyan ma jüvén Tompatól bé Havasalföldéből az úr majorja, aki bizonyosan beszélé, hogy ezelött két héttel Vay Mihály urammal az én szolgálím minden lovaimat és marháimat kivitték és vélek Moldva felé kimentenek [WIN I, 591]. 1717: Szükség, hogy a Jóságbeli mindenféle marhas Subordinatusokat úgy mint: Udvari Birákat, Pallérokat, Csűr Birákat, Majorokat, Drabantokat, és egyéb Exemptusokat Valakik(ne)k Vono Marhájok vagyon, meg Változtassa, és ez szerént igyekezze resarcialni, eö Her(cegsé)ge szolgálattya(n), és az deonomiaba(n) esett defectust [Sárd KK; Utí] | mind az major mind az major Biro és Gazdák gűllyenek őszve mert az Biro Dobos Péter be hajtotta az egész nyáját az Exp(one)ns ő kglme jóságára [Kál MT; Berz. 12. 92/7]. 1718: fenyegetni kezdé Josika Sigmund Ura(m) ... az Ur birajais majorja és majorjeja ot volt több(en) is hallottak az veszekedest falusiak [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferenc gondv. vall.]. 1722: Eö Nsga Ebesfalvi majorja ... adott el szárnys majorságot e szerint: Bétsi Gunárt nro. 6. Erdélyi közönséges gunárt és ludat elegy adott el nro 14 [Ebesfva; Utí]. 1731: Az Major adot be Aszszu szilvát m nro 27 Vackort m nro 5 ... Aszszu almat m nro 30 ... Aszszu megygyet más fel vékat [Kv; Ks 15. LIII. 5]. 1810: egy majorházat tsináltasson ahol a' major lakják. a számtarto is ott lakhatik a regi Udvarb(an) [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.].

6. majorgazdaságban dolgozó béres/kommenciós (juhász, jószággondozó, fejő, tejtermékkészítő); slugá angajátá pentru efectuarea unor munci intr-o gospodărie alodială (cioban, îngrijitor de animale, mulgător, preparator de produse lactate); in dem Meierhof arbeitendes Gesinde (Schäfer, Tierpfleger, Melker, Zubereiter des Milchprodukts). 1548: Továbbat fm az kecskéhez majorot költem, ki mind sajtját, ordáját, berenczeit vaját megtudja csinálnia [Fog.; NádTLev. 137 Nádasdy Anna Nádasdy Tamáshoz]. 1573: Vayda Demyen Azt vallia hogi Twgia hogi hites fia volt Abram Ianos keneznek, Es eo zerzette volt az kalmaz lazlo Iwhay Melle Mayornak [Kv; Tjk III/3. 219]. 1578: Az Jwhokat Kysfalwdon tarcha, Mayort es pokularokat tarchon hozzaok, kikhez yo hozza latas legyen [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv.-höz]. 1600: Az Juhoknak giapja, hogy megh Nyrték leót 300 az mint az major számot adott rolla sok el hullott az Giapiuban, az Johoknak hitua(n)saga miatt [Kv; Szám. 9/XII. 104 [gyártó Simon isp.m. kezével]] | ez el mult niarban fogatunk wala ket maiort, marhanknak gongya wiesesere, kinek az egyknek newe Nikola Jsthwan ... chelekede ezt mi raitunk, hogy ... az Juhokat az maior haztol el wzte mas helre [UzsT 15/252-3]. 1623: Tudom az Forras Soron az Maiorhaz heliet marosszeki Johot feytek benne enis feytem ott kibedi Johott ... Tudom aztis hogy az kapolna mezeon az varadji Sarogh Istuan Mayor volt, mogiorosy Johott feyt [JHb Val. Orb(an) de Kibed^a (71) vall. — "MT"] | Moldouaboll az Neztet es Prut melleöll, Hauaselfeoldebeöll az Duna melleöll Jgen Jo fele Eoregh zeöke diznokott vetesze(n) 200. tenezteny valokot Tauozoll Jo kano-

totis vagy 10. Tarcision oly Mayort nekik ky tugion velek banny Malaczokot ne hanniak ell Tartossak es zaporiczlak Eökeöt [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1679: Tehen fejeshez valo Major Markus Laszlo Pasztor gondviselése alatt [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 114]. 1692: Juh Gyűjtemény. Az Juh Gyűjtemény, az időtől fogva, az melytől kezdette feini az Juhokat a Pakulár, addigh az ideigh, az mikor a fejest el-hagyák. A majortol vetessék számban [Mezőbodon TA; BK Inv. 25]. 1697: meg csináltatta az Saytot Péter Deakné Aszszonyo(m), Látám mikor bé hozá az Major eö Kegyelméhez [Kotormány Cs; CsJk I Bálint Péterné Ersebeth (60) pp vall.]. 1749: Die 30 May El kezdven az Maior az Saytot Niomni első kett hetben Niomot kett kett saytott ... Eosz tayban utolliara igen el apadua(n) az teje az Juhnak, harom hetben, Napian Niomott saytott Eggiet Eggiet [Kv; Szám. 26/VI. 479]. 1754: Bara alias Komán Sztán ... Malomfalván^a Laktában ... a' néhai Bartsai Sigmund ur udvarában fizetésért major lett volt, a' tehenekre, Bihalokra, tyukokra viselt gondot fizetésért szolgálta az udvart [TSb 26. — "MT"]. XVIII. sz. v.: Disznót az majorjal meg hizlaltathatt, Csinállal tökkel, és korpával is Toldván azok(na)k eledeleket [Marossztkirály AF; Told.].

7. juhászgazda, számadó juhász; baci, scutar; Schäfermeister | majorgazda, majoros; persoană care administrează o gospodărie alodială; Meier. 1596: Myert ki fogasok zerenth bizonyítottak az Actorok az első bizonsaggal az drabant, es az ket olahokkal az maiorral es paztorral, noha azt forgattia az J p(ro)catora hogy az első zimborsagh, az ket oláh pedig kenyer eueö zolgak [UzsT 11/108]. 1778: midőn ... jutattunk volna a' Sebes fvre. ottan két Major házat, és a' Gegesi pascuöl marhákat, s azokkal lévő Majorakat, Pakulárokat, s Gegesi marhákat őriző embereket találván, panaszlák hogy hogy az Orsovaik nagy turma Juhakat ... a' Ne(me)s székhöz tartozó havason pascuálínák [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8 Belényesi György Plajás Inspector nyil.].

Szk: udvari ~. 1759: Péter János ... Udvari Major vagy is szkotár [Lázárfva Cs; BLt 9].

◊ Sz. 1570: Mayor peter [Kv; Tjk III/2. 16f]. 1590: Maior Antall Mort(uus) jb [Km; GyU 11]. 1594: Maior Pether neöthelen leghen' [Zovány Sz; UC 113/5. 48]. 1614: Major Janos zs [Szabéd MT; BethU 40] | Mayor Tamasne jb [Bözöd U; i.h. 180] | Mayor Tamas ppix [Keresztúrfva U; i.h. 169] | Maior Georgy lib. [Küküllőke-ményfva U; i.h. 128]. 1641: Desertae et fugitivj. Maior Juon, p.h. Az el mult eozsel Havaselfeoldeben ment [UF I, 723]. 1652: Maior Peter ... Hagiot Biro [M.kályán K; GyU 139]. 1726: Major Péter Uramnak [Déva; Ks 73. IV. 56a]. 1754: Major Panna nevű Özevgy Aszszony [Ádamos KK; JHb XIX/11]. 1761/1803: Major Togyer pakulár [Pata K; Berz. 3. 2. A. 1. 292-3]. 1772: Major luana [Záh TA; Mk V. VII/17].

Ha. 1591: Mayrombol [Kv; Szám. 5/I. 37]. 1594: Maira [Kv; i.h. 6/VIII. 109-12 Caap. Semel sp kezével]. 1599: mayorokbannis [Kv; TanJk I/1. 344]. 1601: Mairok [Kv; Szám. 9/XV. 15 Jer. Nekl sp kezével]. 1656: Majorjak [Dés; Hr 2/48]. 1779: Maiar [Szászváros H; BK]. 1805: Majaramat [Mv; MvLev. 2]. 1806: Májorját [Erdő-sztygyörgy MT; WH]. 1827: Majar Telek [Borsa K; MkG] | Majorjak [Mv; Lok.]. 1843: majaromba [Dés; DLt 1300].

major² őrnagy; maior; Major. 1816: Májor Cserei Farkas Úrnak Országra küldetett Estaffetáért ... 23 Rhf [Kv; Born. IV. 41]. 1823–1830: Ennek^a apja volt egy hannoveri katona, major, minden jószág nélkül [FogE 285. — ^aPlátó Wilhelmina kisasszonynak]. 1838: Dobay Major Ur és Szentpáli Obristleinand Ur itten voltak ... mű voltunk egész Prádéba káplárokul [Bereck Hsz; HSzjP]. 1842: meg Istáltam Jüngling Májor Urat hogy lenne Munkás dolgomot ... fel küldeni a' felséges Hadi Vezérséghez [uo.; i.h.]. 1869: a kérelmeket^a beszédni itt Kolosvárt egy májorra bízták, a ki egy szót se tudott magyarul [Pf Pálffy Károly lev. Kv-ról. — ^aKatonai szolgálataira való bevétel-re].

major³ idősb; senior; der Ältere. 1614: Bako Istua(n)-nak maiornak Kalnokj Benedek zabadságot adott volt [Százajta Hsz; BethU 214]. 1642: Bott Istua(n) Major ... Ennekis az fia puskas exemptusok a szolgálattól [Mákó K; GyU 76]. 1665: Kristaly Istuan mayor ... Prímipil(us) [Szentdomokos Cs; Bállt 61]. 1718: Fel Csik Széki Sz. Mihály Buzás András major (64) pp [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1759: Mathe Laszlo ur(ám) egy nehanj eszten-dőig pellet az Zaboskaban levő jóságert mely tőruenjre nekem kellet elő állanom mint Major atyafinak költesem faratcsagom dolgom mulatsaga feles volt az Divisionk szerent edgjiut kel kötenünk faradnunk [Albis Hsz; BLev.].

majoránna Maiorana hortensis (fűszernövény); maghiran; Majoran. 1679: Majoranna 1 vize üveggel nro 1 2dik vize üveggel nro 1. 3dik vize üveggel nro 1 | Belső, viragos kis kertecske Ez az Aszszonj eő Kglme haza mellett, es az Leany Aszszonyok hazai ablaki alatt vagyon Ezen kertecskeben, majoranna, szekfü, rosa ... tablak vannak [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 46, 57]. 1745: (A) párnákat^a töltötték meg 6 kegyelmek az következőz josszaga kertbéli füvekkel ugymint: mirhával, asszú rózsával, majoránnával, ispinkinárral, szekfüvel, bisziókkal [Ne; DanielO 226 Daniel István apósához, gr. Teleki Sándorhoz. — ^aHalotti párnákat]. 1813: Vagyon egy ... üveges virág ház ... Ezen Házban a' következőz virágok ... vagynak: Bisziok két cserép Szép zöld majoránna 5. el száradott 3. fehér májva 1. cserép [Koronka MT; Told. 18]. 1814: A' második Virág Házba Majoránna Cserépbe 24. Majorán Ládába 10^a [Szászvessződ NK; i.h. gr. Toldalagi Kata lelt. — ^aFels-ből kiemelve].

majoránnagyökér rädäcinä de maghiran; Majoranwurzel. 1813: Virág Házban: ... Majorana Gyökér Nro 14. Kigyó Virág Gyökér Nro 2. Matska Virág Gyökér Nro 2. Török Füge Gyökér Nro 9 [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

majoránnás majoránnával fűszerezett; condimentat cu maghiran; mit Majoran gewürzt. Szk: ~ kolbász. 1625: maiorantos kolbasz nro: 12 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 232]. 1738: az műstarhoz pediglen kívánt, Feleségem Nacságodnak egy kevés fris kolbászal kedveskedni, ugy mint, két borsoss, két Majoránnáss kolbászokkal, egy tödüssel, s egy Majossal [Gyeye K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

majorasszony mäieritj; Meierfrau. 1573: Balint Kozta Azont vallia Mint az teoby Meg azon Bwzabol attak volt ket keoblet az Mayor azzonnak [Kv; Tjk III/3. 216].

1589: Jutott Saytt 185. Attúnk Az Mayor Azzonnak Tyzedet 18 [Kv; Szám. 4/XII. 10–11]. 1645: találak az ott valo maior haznal Szaz Istvanne névő moior Aszszonyanak egy menyet [Nagyercse MT; Told. 27]. 1657: Ha a társzekered ki jó Bihar vármegyével, igen akarnám, ha az legények vagy két orosz vagy pedig tót asszonyt hoznának, hogy örökös volna; az egyikét major asszonynak tenném s másikat szolgálónak Én meg ruháznám őket, mint szolgálókat szokták meg ruházni [TML I, 51 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz Borosjenőből (Arad m.)]. 1681: Conventioja Hunyadi Major Bironak Kesz pinz negi for(int) ... Major Aszszonnak kész pinz, negi forint Szolgálojanak. Kesz pinz, harmad fel for(int) f 2 // 50 Majornek es à szolgálonak egi veka Kender magh vetés [Vh; VhU 641].

majorbéli 1. majorságban levő, majorsághoz tartozó; din/care ține de gospodăria alodială; aus dem Meierhof. 1648: Hizlalt keövéer disznok: az Majorbéli paytákbán hizlalt artányok nro. 5 [Komána F; UF I, 937]. 1648: az Király kutyánál az alsó majorbéli határon birt egy dárab földet [Gyf; Incz. V. 62b]. 1750: majorbéli Gabonassában ... Egi Kasban ösz Tavasz buza de tele nintsen [Esztény SzD; Told. 25]. 1768: Kolosvári Két Viz közti Majorbéli két házakban tsinált két kemenczék és két kürtök tsinálását, és Ablakjaira fel vont Lantomakért fizettem Hf 5 Dr 96 [DobLev. II/390. 21b]. 1825: Fogadtam meg Csűr Bf-ronk Budapestky^a Arankutyán Dumitrujt a Feleségét pedig Majorosnének ... A Felesége ... tartozik a Major béli Majoragokot Szaporítanf [Born. F. li. — ^aK].

2. majori; din gospodăria alodială; von/aus dem Meierhof. 1634: mayorbely szolgainknak es czeledinknek heaban ne fizessen, alioquin számvételkor rea irta Uduarbirainkra [UF I, 333–4].

3. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ juss vkit a majorból megillető örökségrész; parte de moštenire care îi revine cuiva dintr-o măieristă; jm aus dem Meierhof gebührender Ertheil. 1724: az Tóvis ucczáb(an) lévő Atyáinkról devenialt házból az kigjelmed egész jussát ... meg fizettem é kigyelmednek, mellyre felele Brullyai Sophia Aszszony meg fizette kigjelmed ... hanem még vagjon fenn kigjelmednél Majorbéli jussam 25. huszon öt Magjari forint [Ne; DobLev. I/122] * ~ rész 'ua.; idem'. 1592: Warasdi Zabo Pal ... vallia ... Zechi Marton monda az battianak Petermek, Azert leouek io batiam, hogi ha az en Maiorbeli rezemet megh akarod tartani, es az haz rezbe akarod haitani, lassad [Kv; Tjk V/1. 235]. 1729: Geréb István uram köt é adá örökösön Cserében Czegei Wass Dániel uram(na)k ... Kolosvár Várossában levő Ház és ahoz valo kert és Majorbéli részit [Császári SzD; WassLt].

majorbíró a földesúri majorsági birtokon dolgozók bírája; jude alodial; Richter im Meierhof. 1594: Ferthon Newen ualo jeöuedelem vagjon keözeötteök, hogi az kinek vetes zabya vagjon, egi egi keöbeöillel tartozik, de ez az Maior bironak jart ez jdeigh, az kinek penigh zab vetese nem uolt tiz penzel tartozot, ez is az Maior bironak jart. Jspansagh alat soha ne(m) voltanak egjeb alat hanem az Maior biro alat, minden fele birsagh neki jart egi forintigh meli birsaghnak az harmada az Bjronak jart | Mikor aztaghot chiepletett el az Maior biro egi keöbeöl Buzauat tartoztanak neki minden aztaghtol [Somlyó Sz; UC 113/5].

6–7]. 1632: Az Maior biro hasonlokeppen bir egi Curiat, az maga, az maga földere szállított negj muntan olahokatt, kiket az Fejedelem azzonytol megh keruen cum iure Regio Conferalt neki ad virile(m) sexum [Kopacs F; UC 14/38. 30]. 1634: Conventioia az Feiueri Maior Bironak ... Kek vinci posztoia Ul. 8 vel f. 6 [Gyf; UtI]. 1666: Majorbiro-nak Kesz penze per annum ... f. 12. Buzaja ... cub. 10. Bora ... ur. nr. 10 [UF II, 330]. 1703: Az Csűrbironák Az Major bironak ... Az vicē Udvarbironák, az ki Man-gőrlo (!) is [Fog.; UtI]. 1717: mind az major mind az major Biro és Gazdák gyűllyenek őszve mert az Biro Dobos Péter be hajtotta az egész nyáját az Exp(one)ns ó kglme jóságá-ra [Kál MT; Berz. 12. 92/7]. 1750: mig Major birová nem lőttem, minden esztendőben árultam egy, egy hordobort ketelenségből [Szás; Told. 3]. — L. még UF I, 417.

Szk: *udvari* ~. 1750: Tudgyaē ā Tanú ... Hogy Mároni Pap Mihály ... Bánffi Sigmund Uram eő Nga Nagy Falusi Jóságának Udvari Major bírāja, nem csak mostan miőlta Tisztartó nélkül folytatta ā ... Földes Ura Oeconomiját, hanem eleiől fogva, miőlta Vajdaságot s Biroságot visel, ā Jobbágyokat és selléreket, fizetésért és ajándékért, a Tit. Mlgos Ura, rendes szolgálatyából el nem hadta ... ? [Szás; Told. 3 vk].

majorbírói majorbíró; de jude alodial; den Richter im Meierhof betreffend. 1793: Sorbán Márton, vagy Moysza ... mig élt Vintzelleri, Major Biroi, és a Fiaival edjűtt Tisztartoi szolgálátokat szokott vala a Nehai Baronak tenni [Kémer Sz; TKhf 13/34 Mart. Nagy (40) jb vall.].

majorbírótság 1. majorbírói tisztség; funcția de jude alodial; Würde des Richters im Meierhof. 1793: az öreg Sorbán Márton ... elsőbben Vintzellérséggel, azután Majorbirosággal, utollyára pedig mintegy Tisztartoi hivatal forma szolgálattal, szolgálta a Nehai Bárot [Kémer Sz; TKhf 13/34 N. Balog (72) jb vall.].

2. a majorbírói tisztségviselés ideje; timpul cit este în funcție un jude alodial; Zeitdauer der Bekleidung der Richterwürde im Meierhof. 1673: Nem hōgi az boerok s nemesek adtak volna gostinat de megh az jobbágyok sem adtak sőt az Fogarasiak marhainakis major birosagomban magam ket rendbenis szakasztottam külön valo helyet, melyrűl csak az pasztoroknak fizettek [UF II, 570]. 1750: Liber Baro Banffi Sigmund Ur Eő Naga ... Karaszna Varmegyeb(en) levő Jóságában major biroságában, most pedig ... Tisztartoi hivatalb(an) levő Eő Naga Jobbágy szolgálja Máromban Lakó Pap Mihály majorbiroságában, Tisztartoi hivatalyában a keze alatt levő Jobbágyok közül kiket károsított meg s mi némű károkkal [Told. 3 vk].

majorember birtokán majorgazdálkodást folytató ember; maier, mic gospodar; Meier(wirt), auf dem eigenen Gut Meierei treibende Person. 1585: Biro vram meg kiáltassa, Hogy az Maior emberek, kiknek Maiorokba(n) hazok vagyon, iol rea vigiazzanak hogy effele zemelieket^a oth Ne fedezzenek [Kv; TanJk I/1. 10. — ^aLézengő legényeket]. 1614: Az Szőlőre valo költség Az szedesre, Bott hordora, Nyomora sem kellene penszt költeny: Az mint egyeb Maior emberek, kiknek Jobbágyok vagyon [Kv; AggmLt A. 83].

majorennis nagykorú; major; voll/großjährig, majoren. 1787: Ide jōnn már azon Mobiliákna Specificatioja,

mellyeket ezen Inventarium confectioja előtt a két Majorenns György, és Maria magokkal el vittének, és Licitatio alá nem bōsátották [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 15]. 1823–1830: A professzorok és más univerzitásnál szolgáltak özvegyei s gyermekei míg majorennsiek lesznek, a férjek vagy apjuk fóruma alatt vagynak [FogE 233].

majorfogadás major/majorosszerződés; angajarea maierilor; Meierdingung. 1592 k.: Thudo(m) hogy Orban Thamasis ott volt Az teőb Vraim kőzt Az major fogadasba [UstT]. 1867: Tudattya községünk Urasággal, mint a kül birtokosság biztossával, hogy régi Eldődeink a kül birtokossággal szervezése szerint a major fogadásra az illő üdőre azonnal meg jelenni üsmerje hivatalos kötelmének [Pálfa U; Pf hiv.].

majorgazda a majorságbeli termelést irányító földesúri alattvaló; administrator de moșie; Wirt im Meierhof, Meierhofverwalter. 1681: Vagyon most Bretttye(n) ... szolgáló jobbágyi Pers. 9 Béres Pers. 2 Major Gazda Pers. 1 [M.bretttye H; VhU 102].

majorház a majorgazda lakása és munkahelye; locuința administratorului de măierie; Meierhofhaus. 1594: Az Gorozloi Maior haznal ... Az Gabonas hazban waggion kad No. 3 [Goroszló Sz; UC 78. 7/21]. 1596: ez olah Janos toluaila eggik megh az major hazat teőbekkel, Az masik Istua(n) űala kj űgya(n) egy eztena(n) lakoth ez Janossal ... vjnek el 12 veder ordát, egy keritto (!) sajtot [UstT II/2 B. 107 Olah Radűl az Amadefalűj eztenan valo major vall.]. 1648: Az maior haz boronafakból fel rot tapaszos, io sendelyes, vagion ket szoba derek alatta, egy pitvara egy kis kamaraila eggik szoban három lantornas ablak^a ... Az kamara alatt vagion egy kis földben asot fa gradiczon le iaro pincze [Porumbák F; UF I, 897–8. — ^aKöv. az egyes helyiségekben levő bútorok, használati tárgyak fels.]. 1760: Rád Mány (30) ... Major Házban lakik az Uraság Báttsa [Novoly K; BLt]. 1777/1780: Ezen Csűrőf Kertnek Nap Nyugoti részinél vagion egy kitsiny Major Udvar, rajta levő Avatég Major, vagyis Csűrbíró Házsal [Alparét SzD; JHbK LI/3. 16]. 1781: A Koronkai Udvarház, előtte lévő mindenépületeivel úgy mint a' Csűrrel, Istállokkal, Major Házsal, Kováts Házsal, Pásztor Házsal, Akollal és Magazinummal ... mennyen ... Gróff Toldalagi István Ur eő Ngának [Mv; Told. 20/2]. 1849: Majar Ház két ablakaival parasztan padlázattya tölgyfa [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1864: most tsak egy néhány majorház létezik [Középlak K; KHn 300]. — L. még SKr 264; UF I, 414, 663, II, 149, 167.

Szk: ~at csinál. 1706: csinaltak edgy Major Hazat, két istállót es edgy Csűrt [Hsz; Törzs Rákóczi inv.] * ~at csináltat. 1623: Jo mayorhazatt czenaltasson beleolle ollyat kibn magunkys megh zalhassunk, ott tyukot, ludatt, diznot, mehet, thehen barmott tarczianak [BGU 123]. 1810: egy majorházat tsináltasson ahol a' major lakjék. a számtartó is ott lakhatik a regi Udvarb(an) [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.] * felső ~. 1594: Az Somlioy maior hazban. Az felső Maiorhaz pituaraban ... Altalagh vagi(on) No. 1 vagion Bodon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–17].

Hn. 1659: hegyes hegy felé az mayor ház táyán egy folyo gyeputis [Vadad MT]. 1699: Az Major Házak alatt (k) [O.csesztve AF]. 1718: Szánto Földek ... (az Felső

fordulob(an)): Az Major hazon kiül [Backamadaras MT]. 1744: Major ház Gódríbe (sz) [Csöb U]. 1754: a Majorház(an) épített gyeplőjének el hányása | azon ... Majorház nevezetű helyb(en) levő hely ... mindenkor Falu közönséges helyének tartatott [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17a]. 1772: Major Ház patakánál (sz) [Márkod MT]. 1775: A Majorház mellett valo Láb(ban) (sz) [Sorostély AF]. 1807: Major Ház Vapájában (k) [Remete MT]. 1818: A' Majorháznál (sz) [Györgyfa K].

majorházacska kis majorgazda-lakás; căsuță pentru administratorul de măierște; Meierhofhäuschen. 1675: Egy jo Czűr. mellette vago(n) barom tarto okol major hazacska jo, Egy Diszno pajta [Dés; Borb. II]. 1687: Méhes kert ... mellette egy Major Házatska [Nagynyulas TA; BLt]. 1706: egy hitvány major hazocska körül kert [Görgény MT; Borm. G. VII. 4].

majorház-hely majorház-telek/fundus; loc de casă într-o măierște; Meierhofgrund. 1734: pusztá Major ház hely [Alvinc AF]. 1804/1818: az ásásnál Major hazhelynek valo ős darab föld [Mv].

majorház-kosár majorház akolja; ocolul/țarcul de lingă casă într-o măierște; Pferch/Hürde des Meierhofes. 1780: Küldé engemet az Uram ... hogy az ő kelme Kőrispataki Jobbagyat Varga Samuelt hinam dologra fejszevel Major haz kosar tsinalni, de azt monda ... En bizony nem megyek ... Falu közis menyek gyeplő tsinalniis odais [Bözöd/Kőrispatak U; Pf].

majorház-telek majorház-hely; loc de casă într-o măierște; Grundstück des Meierhofhauses. 1720: az Somborj Sándor Uramék paraszt, és nemes régi major ház telekjek szomszédaságokban s közöttte levő kőjukat meg ujítottatta s nagjobban vágatta [M.zsombor K].

majorhely 1. földesúri majorföld; teren de măierște; gutsherrliche/r Meierhofstelle/platz. 1693: mind Szőlők Szanto földek, Reteak, major, és major helyek, kertek, es egyéb örökségek ... in quatuor aequales partes Dividaltatnak az negy Gyermekek között [Ne; DobLev. I/38. 4]. 1753: Iglai Ferentz Uram Relictaja Brullyai Anna Aszszony alkuvá tevén ... a Parandon a Majorok rendib(en) devenialt Major helyinek azon részét, mellyen ez előtt az Csűr fekütt [Ne; i.h. I/257. 1a].

Hn. 1758: A Major helyben (sz) [Sztána K].

2. külső városi majorföld; măierște la marginea orașului; Meieregrundstück in der Hofstatt. 1582: Biro vram Hagiasaboll Chinalattam pwspek vram maior helyet Az wezzeiet Byro vram hozatta az varos nepewell ... veottem hegieitlen karott 200 p(ro) f. 2 [Kv; Szám. 3/VIII. 43–4]. 1610: az magyar vczaj kws Ayton kiúul ... egy zabad Arok megien ... vjalak (!) megh asda(n), Annak vthanna megh oztua(n) azt az Mayor heljtt [Kv; RDL I. 6]. 1637/1639: Vagjon Hideluén az Vj uczan feljül valo maiorak keozott egy puzta maiorhely, meljnek szomszedgia egy felöl, Luttt Istuan, masfelöl Kozma Andras vramek maiorok [Kv; i.h. 111]. 1661/1720: edgy malmat, mellynek Szomszedja edgy felöl azon Szajka hegy oldala, mas felöl Fejir István és Kászani Joseph Deakne majar helyek [Dés]. 1709: egy öreg major hely a két viz között [Kv; Pk 6]. 1761: a' Közép Malom előtt vagyon egy darab föld Major

hely, rajta lévő két Házatskával edjütt [Ne; DobLev. II/317. 11a]. 1844: Nad Udvari Gergely és Sámuel Uramektol vásárlott Major helyről szollo iromány. 1781 [Ne/Nagylak AF; i.h. V/1249]. — L. még KvE 200.

Hn. 1817: a Major Hellyek végiben [Mv; MvHn].

major-hóstat hóstatí/városszéli majorok helye; loc de maier/măierște la marginea orașului; Ort/Stelle der Meierhöfe in der Hofstatt. 1662: egykor a személynek de hogy a fejedelmi udvarban csak magok volnának, az bán maga az udvar kapuja előtt, a belső városban lévén udvara népével szálláson, az fejedelem azon udvarából, amelly egy ajtó a major hóstat felé nyílnék, minnyájan kijövn, az udvart pusztán hagyák [SKR 369].

majori szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: *dsugya* majorbfró; jude alodial; Richter des Meierhofes. 1721: ha I(ste)n engedi a jövő Hetfűn az Savanyu Vizre Feredőre akarak menni kerem kglidet ne terheltsék a Majori Csudának^a Parancsalni Hogi egymáshaz kett alkalmas Ház közel légjen Szállásam és Lovaimnak bizonyos Fűvelő Helyek [Bethlen SzD; BesztLt IIa. 478/35 Bethlen Elek G. Gics beszt-i bíróhoz. — ^aA dsugya alakváltozata].

major-kancellária 1. (a kormányzási, közigazgatási és pénzügyi ügyeket ellátó) fejedelmi nagyobb kancellária; cancelarie domnească (de la țară); (die Regierungs-, Verwaltungs- und finanziellen Angelegenheiten verrichtende) größere fürstliche Kanzlei. 1676: My Jánosfalvi János es Fogarasi Gergely György az mi Kgimes Vrnk eő Naga major Cancellariajan lako hites iro Déaki [Fog.; Szád.]. 1677: Mi Famaszi Keczely István kglis Urünk edgyik Bejaroja es Paniti János ugyan eő Naga Meltosagos major Cancellariajan(a)k edgyik hites iro Deákja [Utl]. 1689: Mú Szilágyi Mihály a' meltosagos Erdellyi Fejedelem Kglis Urunk ő Nga Major Cancellariajanak hűtös iro Deákja, es Hevizi István Fogarass Varossa es Földe edgy hűtös szolga Birája, mind ketten nemes személyek [i.h.]. — A jel-re von. I. a kancellária 1-hez csatlakozó jegyzet.

2. főkormányzéki/guberniumi kancellária; cancelarie gubernială; Oberregierungs-Kanzlei. 1717: az meg irt Major Cancellárián lévő Cancellistáknak, a' fenn Specificált pénzügyi augeált fizetéseket ... assignallya [Nsz; Ks 83]. 1724: Cziko László mpr. és Czekeli Andras Felséges Urunk Erdellyi Pro(vincia)lis Major Cancellariajának hűtös iro Deaki [Ks 32. XXXII].

majorkodás 1. majorgazdálkodás; activitate agricolă într-o gospodărie alodială/măierște; Meiereitreiben/wirtschaft. 1578: Few gondwiseleese az maiorkodasra, zantasra, weteesre legyen, kinek heley feőkeppe(n) Kysfaludon es Dorombaron wadnak [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1592: Bachy Tamas Also Espotalj Mester zamadasa Ez tellies esztendeoben Maiorkodasabol egbeol masbol menth kezebe f. 281/6 [Kv; Szám. 5/XI. 19]. 1662: Mellyhez a diószegi hegyeken nagy jó szőlők és Belényes vidékiről egynehány jó faluk földittatván és több defectusokon nyert jószágokkal is szaporítottatván, ott is derekas szántás-vetés, majorkodás, mindenféle barom-, aprómarhatartás és egy nagy jóvedel-

mes derék udvarbírótság állattatott vala [SKr 200]. 1690: Fogar(a)sban Sárkányban Szombatfalván a' Majorkodás-bul és más helyekről Percipiált s mostan jelen való mindenféle Bonumokrul írott Generalis Extractus [Utl]. 1700: nem leven majd semmi majorkodása Varasunknak es hogy hijaba(n) ne mullyon minden szöleinkre teendő munkánk, kölcsögünk és farattsagunk: vigeztük hogy ... senkinek ne legyen szabad az idegen Bort hozni [Dés; Jk 312b]. 1701: ígére T: N: Nalácsi Lajos Ur(am) hogj ... az Nagy Iklodi^a Majorkodásból, nevezetesen Buzából, zabból, Szenából Esztendőnként az Tertialitast igasságoson ki adgjak [Kv; SLt FG. 55. — ^aSzD]. 1717: a Szancsali Bíró igen lagion forgodik az mezei dologn(a)k Sulja (!) majd csak rajtam fordul meg mint hogj Sigmond János(na)k az hon valo majorkodás körül kell forgod(n)i [Buzásbocsárd AF; BfR Lörinczi László lev.]. 1778: A' Biro Boka Péter minthogj még a' Mlgs Venditor Vr(na)k keze alatt eddig volt majorkodásáról számat nem-adott, köteleztessék azért mindenekről számat adni [Mezőcsán TA; Ks 26. X]. — L. még BÖn. 504; SKr 417.

Szk: külső ~. 1717: az külső maiorkodasrol Somodi urammal irattam az urnak eő Nganak [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.]. * Őszi ~. 1695: Az őszi és Tavaszí majorkodásra szorgalmatos gongya légyen [Marossztkirály AF; Told. 2] * tavaszí ~. 1808: A nevezett rész Joszág által adása mentől hamarább essék meg mihelyt ezen téli havas idő el takarodik hogy ... a maga idejében a tavaszí illő majorkodás meg eshessék [Ne; DobLev. IV/921].

2. majorként/juhászgazdaként való munkálkodás; activitatea cuiva de baci; Tätigkeite als Schäfermeister. 1765: Muntján Jánosnak Csibán^a valo Majorkodását, onnat ide Szállását nem tudom [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76. — ^aMT].

majorkodik 1. majorgazdálkodik/gazdálkodást folytat; a se ocupa cu agricultură într-o gospodărie alodială/măierişte; Meiereiwirtschaft treiben. 1550: az Cyllan w neky Joha volt es oth majorkodot es walkora^a örwth es saytot adot föld vamban [Damos K; MNy XXIV, 358 Relicta Symonis Bacz de eadem^b jb vall. — ^aM. valkó K. ^bKisbács K]. 1574: Meg Ertettek eo k. Byro vra(m) altal az May Bey (!) gywtesnek okat, Az espotal Mestermek kewansaga feleol ... eo k. lenne Bekeseges az Mostany Ideo Mert alkotmatlan volna hozza, Miert hogi eo k. Majorkodot es Megh felbenis allana Benne [Kv; TanJk V/3. 104b]. 1633: Nagy Thamas Vr(amna)k ket Ekeje jart, es kiuallkeppen aual majorkodot, Jol lehet Clacaua eokis segitetek, mind szantassal es Aratassal egieb dologhalis keremes szerint [A.venice F; Szád. Bukur Grekul (35) judex vall.] | az majorkadas felöl, hogy Nagy Thamas Vram az maga es az neje földében majorkodott, es az emberekys segitetek földekel eo kegmtet es ugy majorkodot, miuel hogy az eleot valo tiszttekis majorkottak [UF I, 325 Coman Barbulie (40) vall.]. 1645: Katona Istuan Vram ... Szwlkereken kwleön Szantatot vettetet maiorkodot [Szükerék SzD; RLt O. 5 Boldis Ianos (45) jb és Fr. Patko vicejudex nob. com. Szolnok Int. vall.]. 1714: Perle János, azon monaszteria helyére, mint örökségére reá teszi kezit majorkodik rajta, a deákok irtása pedig félbe marad [Déda MT; BfN]. 1806: azon az Hellyen ... az ide valo Udvarok Tisztyei Dinnyet vetettenek majorkodtanak [Erdősztygyörgy MT; WH]. 1835: Bé hozta közinkbe a Krumpli természetst maga

adván a maga Lábján helyet, oly intézettel hogy azon helyen mindég a' Közönség majorkodjon [Zsibó Sz; WLt]. — L. még AC 76; SKr 449.

2. számadójuhászként dolgozik/szolgal; a lucra/sluji ca baci/scutar; als Schäfermeister arbeiten/dienen. 1637: R. Phylep Balintne Haller Peter mayoraban Todorczan majorkodik [Sárkány F; UF I, 488]. 1667: Szava Janos ... Szokolb(an)^a Majorkodik [Marossztygyörgy MT; Bállt 55. — ^aK]. 1701: Moldován Sztáfia Siomon Colosvár(me)gyeb(en) Eölyvesen lakik s ott valo Paraszt emberek majorkába(n) majorkodik [Told. 2]. 1755: (A) Majorház ... boronákra sokféle fákból parasztoson építetett ... mellybe(n) Kura Juon Sellér Majorkodik [Ludesd H; BK Nalácsi conscr. sub nr. 1020]. 1765: Néh: Muntján János ... Karátsonfalván, Somosdon, és Csibán Pakurárkodott és Majorkodott ifiukorában mint vagus [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76]. 1777: Nemes Arannys Széken Sz Mihályfalván Pakurarkodott és Majorkodott Moldovan Gliorás [KLev.].

3. majorként termel; a produce ceva ca maier; als Meier erzeugen. 1671: Ketseti kevés Jobbágyimnakis hagjak egy kised szerű buza asztagot, kit magok majorkottanak, ha lészen [Ks 14. XLIIb özv. gr. Csáki Istvánné Mintszenthi Krisztina végr.].

majorkodó 1. kb. munkálkodó; care trudeşte/munceşte; arbeitend. 1740: Mi mostan a Bodoki^a Nemes Rta Ecclesiában majorkodo Urunk Jesus szolgál, jo lelkiismeretünk alatt attestalunk ... Sz: Györgyi M: Mihály Bodoki Rtus Praedikator És Gidofalvi Orbán György Bodoki R. S. Mester [Ks 22. XXla. — ^aHsz].

2. szk-ban; in construcţi; in Wortkonstruktionen: ~ *alkalmatosság* majorkodóféltér/birtok; măierişte; Meierhofbesitz/grundstück. 1701: Vas Daniel Ur(amna)k Thorda var(me)gy(é)ben Zahon majorkodo alkalmatossaga s udvarháza vagon [Cege SzD; WassLt] * ~ *föld* majorkodó; teren de măierişte; zum Meierhof gehörendes Feldstück. 1679: Kóródi Nemes házhelyeket ... majorkodó földekkel, szőlőkkel, szántó földekkel ... adtuk völt ... a' specificált Vmak [Ks 19/I. 6-hoz fej.]. 1695: A majorkodó földekre oly gondgja légyen, hogy sohül szántatlan, vetetlen ne maradjanak [Marossztkirály AF; Told. 2]. XVIII. sz. *eleje*: Az Majorkodo földek [LLt] * ~ *határ* majorgazdálkodásra alkalmas határ; teren bun/potrivit pentru agricultură dintr-o măierişte; für Meiereiwirtschaft geeignete Flur. 1701: Kajánto^a igen sovány Majorkodo Határ, Szénafübbölis Szükös, azonban Iklod^b tágas Majorkodo hely, és igen jo termő föld [Kv; SLt FG. 55. — ^aK. ^bSzD] * ~ *ház* majorkodó; casă de la măierişte; Haus im Meierhof. 1654: Banffi rész joszágek volt eő kglmek(ne)k egy majorkodo hazzal edgyütt, Feyirden Kolos varmegyében [Told. 1a]. 1758: Ugron István vr elete Parja Majorkodo Házánál [Solymos AF]. 1797: Henter Antal Ur ö Ngá Majorkodo, Vagyis Tisztartoi Házához mely vagon a Czigányok felé járo utzában [Dés] * ~ *házat csináltat* majorkodóházat épített; a pune/dispuie să se construiască o casă la măierişte; Haus im Meierhof erbauen lassen. 1792: a Johok kedvéjért Majarkodo házát csináltatott [Szászkerked K; LLt 67/1843] * ~ *hely* majorkodó; teren de măierişte; Platz/Stelle des Meierhofes. 1631/XVIII. sz.: a Vajdáné Zólyomi Ersébeth Asz(szo)ny Bihar Vármegyében lévő ... rész Joszágit, az azokhoz tartózó Udvarházaival, majorkodo helyivel, Portióival és Possessioival edgyütt hagyá és engedé Zo-

lyomi Dávid Uram(na)k [Ks 65/44. 11]. 1662: a fejedelemasszony ... Fogaras várába mene, mely fő és gyönyörűséges lakóhely hozzá tartozó nagy sok jószágival, kománai, porumbáki, sárkányi udvarházakkal, külön majorkodó helyekkel még a fejedelem életében a fejedelemasszonynak dos-képpen adatott vala [SKr 131]. 1671: Jsmét szántó földet, majorkodo helyeit, és minden egyéb örökségit melljek az megnevezett Szescsor nevű falunk határában vadnak ... esztendőnkjánt (!) számunkra járando minden féle dézma adastol kglsgűnkéből üressé töltűk, immunitaltuk és megh nemesítettűk [UF II, 502]. 1701: Mivel hogj penig Kajántó^a igen sovány Majorkodo Határ ... azonban Iklo^b tágas Majorkodo helyi, és igen jo termő föld, szep darab Szölleje ... igére T: N: Nálaczi Lajos Ur(am) ... hogj az Nagj Iklo^di Majorkodásból, nevezeten Buzából, zabbol, Szenából, Esztendőnként az Tertialitast igasságoson ki adgják [Kv; SLI FG. 55. — *K. ^bSzD] * ~ örökség major-örökség; parte de moștenire ce ii revine cuiva dintr-o măierște; Meierhof-Erbschaft. 1664: minekünk igaz hazafiaiinak ez várnak elhánytatása miatt minden jószágunk és majorkodo örökségünk elvész [TML III, 320 Kemetsei György és társai Teleki Mihályhoz Székelyhídról (B)] * ~ szántóföld major-szántóföld; țarină de-al măierște; zum Meierhof gehöriges Ackerfeld. 1706: Vagjo(n) ezen Curiahoz az haro(m) mezőb(en) majorkodo szántó föld [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.] * ~ udvar major-udvar; curtea gospodăriei/măierștei; Meierhof. 1783: Vagyon Majorkodo Udvar Nro 1 Melyben va(gy)on Major Ház fábol építve ... A Major Ház megett va(gy)on Véteményező kertetske [Branyicska H; JHb XXXI/28].

majorkodtat majorgazdálkodtat, majorgazdálkodást végeztet; a face să fie cultivat pământul măierștei; Meierei-wirtschaft treiben lassen. 1633: Nagy Thamas Vramnak ket Ekeye volt Beres Ekeje, es azzal majorkottatott, Jol lehet az emberekkel, az ky akarta Jo akarattyabol Segitette eo kegmet, Vgy mint az Boerok szabados Emberek, es az szegenyisz is Szindiakys az az az Birak [F.venice F; Szád. Sztan Paszerey (45) vall.] Asztis tudom hogy ennek előtte valo tisztetekis majorkottatatak magok szamokra, uetessel, aratással, kaszalással, szena giutissal, es egiebőlis az mibol lehetet [UF I, 322]. 1702: Inquisitio által mennynek végére, a' T. Ekklesia külső Jóságib(an) maga és az Ekklesia számára mint majorkodtatott ő kglme Szegedi István Ur(am) Majorkodtatásának mind hasznát, mind kárát, hiteles Relatoriakb(an) reportallyak ő Kgl(me)k, Fő Curator Urameknak ő Kglk(ne)k [Kv; SRE 81]. 1755: ezen Tottszállási Határon ... Csáki Laszlo Ur kezdett Láb földeket csináltatni Erdőből irtatván és azolta mind Majorkodtatnak itt az Migos Csáki Urak [Tottszállás SzD; JHbK XXX/7].

majorkodtatás majorgazdálkodtatás, majorgazdálkodás végeztetése; dispunerea executării lucrărilor agricole într-o măierște; Verrichten(lassen) der Meiereiwirtschaft. 1662: minden dolgaibon, oeconomiajában, bányák, aknák coláltatásiban, majorkodtatásban, tárháza jövedelme öregbítésében ... olly szorgalmatos gondviselő vala^a, kinek mását akárki is alig láthatta [SKr 143. — *I. Rákóczi György]. 1676/1681: Udvarbiro Vr(am) minden féle majorkodtatást Tiszti szerint véghez vévén, mindeneket a miket a föld hozni szokot eo kglme adgya bé a számtartó kezehez [Vh; VhU 657]. 1702: Szegedi István Ur(am)

Majorkodtatásának mind hasznát, mind kárát, hiteles Relatoriakb(an) reportallyak ő Kgl(me)k, Fő Curator Urameknak ő Kglk(ne)k [Kv; SRE 81. — A teljesebb szöveg. *majorkodtat* al.]. 1737: Az Földekről egyebet nem tudok imi, hanem a Földes Ur annyit accomodálhat maga majorkodtatásához, valamennyit akar, s az többit hagyhattja az Jobbágyok(na)k vagy Sellérek(ne)k, ha mind oda nem akarja hagyni [Vajdasztiván MT; Born. X. 11 Grip Daniel lev.]. 1810: vagyon a' Falu derekában egy Csűrös kert, melynek környékében egyszersmind a majorkodtatás is vitetik [Doboka; Ks 76 Consr. 50].

Szk: ~t folytat majorgazdálkodást végeztet. 1827: Itten Majorkodtatást igen keveset folytat a Mlgs Udvar [Szentgyed SzD; WassLt Consr. 288] * *belső* ~ majortokközponthoz tartozó gazdálkodás. 1781 k.: Függ ezeknek száma^a az belső Majorkodtatásnak módjától [Told. 27. — *Az állatoké] * *filialis* ~ vmely majortokközponthoz tartozó (rész)birtokon való gazdálkodtatás. 1679/1681: Az Béres szekereket s ekéket, mind Hunyadon s mind a filialis majorkottatásokb(an) az eddegh valo mod szerint jo gondviseles alatt meg tartassa [Vh; VhU 677–8].

majorkodtatásbeli majorgazdálkodtatásbeli; gospodăresc, de gospodari; aus/von der Meiereiwirtschaft. 1662: (A fejedelemnek) ahol tábora fekszik vala, a váradiak nagyobb részént hogy azon majorkodnának, a sűrű faluk határai szerint sok szék búza-, árpa-, zab- és mindenféle takarmánybéli élelőszagok lévén, kinek-kinek a szántásbéli és majorkodtatásbéli ereje szerint hol öt, hat nyolc s tíz asztig is, ezeknek gondjoktól a gazdák mindenestül megmentettek vala [SKr 449].

majorkodtató szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktionen: ~ biró majortörő; jude alodial; Richter im Meierhof. 1801: a Csűr Náddal valo jo modu Fedél alatt tündöklök eléb menvén Tündöklök a nemes majorkottato és Udvari Bfő által lako Ház [Nagynyulas K; DLv. 5] * ~ *csűrös hely* major-szűrőhely; loc/teren ingradit cu șură la măierște; Dreschplatz im Meierhof. 1761: avatag és rosz Sövény kertek között vagyon egy majorkodtató Csűrös hely ... mellynekis közepette táján ... áll egy jo épségű mezőségi formájú Csűr [F.gezész NK; JHbK LXVIII/1. 396] * ~ föld majorgazdálkodtatásra való föld; teren de măierște; zur Meiereiwirtschaft geeigneter Boden. 1694: az Pokafalvi^a Nemes Udvarház helyi után valo majorkodtató földek [Berz. 2. 40/84. — *AF] * ~ ház majortörő; casă de la măierște; Haus im Meierhof. 1796: Majorkadtato Házánál [Dés; Hr 1/16]. 1799: mentünk Felső Szovátra^a az holott is, az oda valo Majorkodtatato Házánál fel kelhető Javai találtattak e szerént^b [SLI Vegyes perir. — *K. ^bKöv. a fels.]. 1820: Az Majorkadtato Ház telke [M.lapád AF; BLI] * ~ hely majortörő; teren de măierște; Ort/Platz des Meierhofes. 1721: hogy Tyuk ollya(n) majorkodtatato helyben, holott a majorsagra annyi temérdek gabona erogalodott a mi(n)t fellyebb meg teccik, egy is nem maradott, szűkséges hiteles(e)n docealni [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1730: Foltbol az egezz Falubol es Udvarhazbol es hozza tartazo minden hataribol majorkodtatato helyekből szőlőkből részt ne vehessenek az Atyafiak [Folt H; BK sub nro 140 özv. Folti Bálintné Jósika Mária végr.]. 1756: nem is arra valo hely ezen mi Falunk vagy Határunk, hogj itten Udvar Számára majorkodtatato helyet vala-

mellyik Mlgs Ur tarthatna [Dumest H; JHb LXX/2. 84]. 1810: Kerítése ezen Csűrös és majorkodtato helynek szalma fedelű vesszőből font, támaszos [Doboka; Ks 76 Conscr. 51] * ~ *jószág* majorbirtok; máierište; Meiereibetsitz/gut. 1768: meszsze lakom az ő ngok majorkadtato Jóságokhoz [M.gyerőmonostor K; Ks 74/56 Conscr. 62] * ~ *kaszáló* majorkaszáló; fineatã care ține de o máierište; Heuwiese in der Meierei. 1756: Hogy az Utrizált Falukban

N. Groff Csáki István Ur eő Nga ... Udvar ház után valo Majorkattato Nemes Láb Földeket, és kaszálókat birt volna nem tudom [Liget MT; JHbK XX/23] * ~ *kaszáló-rét* 'ua.; idem' 1756: az Utrizált Falukban lenni nem tudunk ... Nemes Majorkottato szántó, vagy kaszáló Réteket [Holtmaros MT; i.h.] * ~ *láb föld* → ~ *kaszáló* * ~ *szántórét* → ~ *kaszálórét* * ~ *udvarház* major-udvarház; conac; Herrenhaus im Meierhof. 1756: mi az Me(Itósa)gos Uraság Majorkottato Udvar házaftol tavol lakunk azért nemis tgyuk Balog Uram mitsoda Gazda volt és az Economiát miképen folytatta [Kötelesmező SzD; TKI].

majorné majorbeli béres/kommenciós asszony; máieri-
tã; Meierin. 1578: Egy Maiometis tarchon masod magawal, ki az barom maiorsaghoz, es egyeb hazy dologhoz lasso [OL M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kovachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1666: Komanai majome fizettesse Kesz penz fizettesse per annum f. 6. Cipoja per diem no. 4. Saruja per annum par. no. 2^a [UF II, 332. — "Folyt. a fels.]. 1679/1681: Ha Hunnjadon az olyan veteménj el nem kél pinze(n), masuva is az hol el kelhet eő kglme el vitesse szekéren; valamit a majome industria által tenyesztet minden féle apro majorsagot, ugi vaj és Turo beli gyűjteménytis, lehessen láttatja myert veszik őkis fel a fizetést [Vh; VhU 675]. 1739: Conventios Cseledek: A Tisztarto. A Bács. Majorné Egyik Beres. — Premondás Cseledek A Majome ura Es Egy Beres [Mezősztyakab TA; JHb XI/9. 12]. 1745: Usurely Péter ... Nyitra Sandor Kete Juon ... válalának kezességet Folti Maria Aszony eő Nsga Ungur Péter névű Folti Jobbágya Detentiob(an) levő Feleségéért Gura Erskért, illy Conditioik alatt Hogy ennek utánna helyt álló, jo szo fogado, Tehenekre és szármás majorságra huséges és szorgalmatos jó gond-viselő Majornéja lészen eő Nsgának [Bábolna H; BK ad nr. 1124]. 1754: Szegőitem meg esztendeig Sz Margitai Majornének (: Asztalos Balintne Veres Pannát :) Melgos Groffne ... Kornis Ferenczné Aszszonjom eő Ngá számára, kinek lesz fizetése ... Két főre valo, két pár ujj Csizma ... hat kupa Mále vetés ... őis tartozik hiven és igazán szolgálni, az Majorságot szaparítani, Teheneket fejni és gyűteménjit tisztán és takarekosan meg gyűjteni, Cseledek számára szapulni mosni és főzni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1756: Atyim On pediglen azt fáteálya hogy Szelnicezei Koszte Kriszte Jobbágyának az Feleségét erőszakosan N: Somkuti^a Udvarb(a) Majornének Balog Uram be hozatta holot Feleség és Gazdaszszony nélkült Szelniczné^b volt ... Koszta Kriszte [Kővár (Szt) vid.; TKI. — "Nagysomkúti Szt. ^bSzD]. 1765: Uj Majame relatioja szerint ... Veszet és döglet ell keze alat Majorság Ludak 2 Réczék 19 Tyukak 23 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.].

majornéskodik majorbeli béresként/kommenciós asszonyként szolgál; a sluji/lucra ca máieri-
tã; als Meierin dienen. 1752: az miolta Tisztarto Uram ide ki közzinkben

az vrak jóságában jött mindétig it az udvarban majornéskodom [Gárdánfa Sz; BK].

majorocskahely máierište micã; Plätzchen/Örtchen für den Meierhof. 1776: egy kitsiny Majorotska helye [Mv; Told. 21].

majoros I. *mn* majorbeli; din máierište; aus/von dem Meierhof, Meierei-. **Szk:** ~ *kert* majorbeli szérűskert. 1800: Majorak között lévő Majoros vagyis Csüres Kertye [Dés; HG Kornis lev.].

II. *fn* 1. majorgazda; persoanã care administrează o gospodãrie alodialã; Meierwirt, Meier. 1743: az Ngad parancsolatja szerint szeben Majorost és Gombcsinálót kellene ki fizetnem [A.árpás F; TKI Várad Zsigmond Teleki Ádámhoz]. 1769: az Apa hida előtt lévő Kukuruz Lába, az az hold föld ... mellyet addig a Majoros birt [Ne; DobLev. II/407. 2b]. 1796: itten Béreseket nem tartanak, hanem tsak Tisztartot, Bírot, Vinczelért, Takátsot, Bátsot, Majorost, Tehény pásztort, Kondást, Darabontot, 2. öreg, és egy ifju főző Aszszonyokat [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1818: ugyan azon egy Személy tudni illik a' Gornik vólt mind eddig senkit is Majorosnak, és Darabontnak nem használtam, az egy ordinántz Gornikon kívül [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir. Gencsi Aloysius krájniki nyil.]. 1819: egy Köböl rakatt Gémes Kut a Majoros udvarára ki nyulo csatomájával [Baca SzD; TSb 6]. 1824: A' Majoros Házába fel menő kilentz léptőköből álló gyenge grádiits vagyon [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1825: Én ... a' Csatányi Udvarház hátulso részében lakván mint Majoras, annál fogva valhatom, hogy hordatott a Sidohoz 23. Szekér fa [Dés; DLt 288].

Szk: ~ *ház*. 1810: Egy ujj szalma fedelű ágasok közé font sövény oldalú régi Majoros ház [Doboka; Ks 76 Conscr. 54] | Majoros Ház betsültetett Harmintz Rfra [uo.; Ks 77/20 Conscr. 14].

2. majorbeli béres/kommenciós; maier; Ackerknecht im Meierhof. 1765: Majarasnak p(raeben)dájáb(an) ... Cub 02 Metr. 2 Más Majarosnak ... Cub. 02 Metr. 2 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1777/1780: Kira Kodre ... Ez Majoros lévén sessioja nintsen, hanem az Major házban lakik [Alparét SzD; JHbK LII/3. 157]. 1797: az ezenn Curiához tartozo egy néhány Majorosok Lak-Házaiakkal | A' Curiához tartozo Majorosok Praebendasok^a [Cege SzD; WassLt Conscr. 539, 681. — "Köv. 18 ember fels.]. 1798: A Majarosnak Botskorra fel ökrör Bőr [Kövesd NK; RLt]. 1812: Majoros ... kötelessége, és szolgálat tétele abban áll, hogy Az Uraság számára Majorságokat szaporitson, tartson, azoknak jo gondját viselje, ugy a' kertbe veteményeket termesszen [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 22]. 1817: Méltotzassék Nagyságod az irt Majóros iránt nékem egy két rend írással rendet szabni — én ugyan meg tudnám regulázni, hanem aztat akarom el kerülni, hogy panosz ne mennyen irántam Nagyságodhoz [Héderfája KK; IB. Veress István lt lev.]. 1820: Prov(idus) Opra Juon 25 Eszt(endős) A Bároné Majorossa [Aranyosrákos TA; JHb 48]. 1824: A' Tisztartóné az idei szaporításból a'dott (!) a' Majoros keze a'lá rétcze fiat 8 [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1834: A Pokafalvi Majarasnak vettem egy pár Paputsat [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt szám.].

Némclyik adalék a 3. jel-hez is tartozhat.

Szk: *alsó* ~ alsó helyi majorbéli béres. 1824: Conventio(sok) ... Also Majoros flr. 6 Külső Majoros flr 1 xr. 30 [Déva; Ks 106] * *külső* ~ → *alsó* ~ * *udvari* ~. 1805: Fogadtam meg Sütő Karátsont ... udvari Majorosnak Kőteles lészen ... A Csűrös Kertre, 's abban találató, Minden nemű, Gyűjteményekre, Marha Kostra, igen jó gondot viselni, azok(na)k őszve gyűjtésekben, Rakásokban Segedelmeskedni, mindenféle Kerti Veteményeket bővön termesztetni [Erdőszengyel MT; TSb 43].

3. kb. juhászgazda, számadó juhász; baci (cioban care conduce o stână); Schafhirt, Schäfermeister. 1829: a Pakulárnak ... 4 véka Tiszta buza ... A Majarasnak és Pakulárnak 1 véka Kendermag [Pókafva AF; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

majoroskodik számadó juhászként szolgál; a sluji ca baci; als Schäfermeister dienen. 1734: Tudgyaé ... az Tanu ... hogy Komis István ... elő Nagának Gyekei Greble Pavel nevű Jobbágy Majorja (: Báttsa :) miolta ... elő Naga szolgálattában majoroskodik, hogy valakiknek az ur elő Naga nyáj Juhai közül, Juhakot, Berbéseket, kirlánokot, s Bărănyakot el adott vagy cserélt volna ? [Dob.; Ks vk].

majorosné majorbéli béresasszony; máieritá; Meierin. 1777: én abban az időben) az Uraság majorosnéja lévén ... láttam szemeimmel magam is hogy Filep Antal Uram Irinával az Kastélyban) benn szerelmeskedett [Szentenedek SzD; Ks 30. 28]. 1798: A Majorosnének főrevalójára s kátrinczájára ... 2 Rf. 30 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 72]. 1812: Mihály Pavel ... Panaszsa^a a' Majorosné ellen ok nélkül való [Petrilla H; JF 36 Prot. 21. — ^aMocskoldás miatt]. 1819: En tavalyi majorosnéja lévén Rákosi Boldisár urnak [Kv; Pk 2 Turgyan Palagye uxor Hodre Kosztán (25) vall.]. 1820: Bollos Nasztászia Prov(idus) Opra Juon Felesége 20 Eszt(endős) a Bároné Majarasnéja [Aranyosrákos TA; JHb 48]. 1825: Fogadtam meg Csűr Bíronak Budatelky Arankutyán^a Dumitrujt a Feleségét pedig Majorosnének ... A Felesége ... tartozik a Major béli Majorsagokat Szaporítaní a tojást Meg Gyűjteni azokat az udvarba bé adni, az apro Majorsagokra ügyelni hogy azok el ne pusztulyanak [Born. F. li. — ^aAranykút K].

majorosnáság majorbéli béresasszonyi szolgálat; slujire ca máieritá; Dienst der Meierin. 1825: Fogadtam meg Csűr Bíronak Budatelky Arankutyán Dumitrujt a Feleségét pedig Majorosnének ... A Feleségének a Majorosnáságért egy pár ujj és egy pár fejelés Csizmát [Born. F. li. — A Teljesebb szöve. *majorosné* al.].

majorság 1. saját kezelésben levő gazdaság, allódium; alodiu, alodiatură; in eigener Verwaltung befindliche Wirtschaft, Allod(ium). 1561: Irtak az zegen nepnek hogy ne zolgalyanak neky Es ne vralyaz ... az majorsag dolgaban semyt nem tudok [Ráton Sz; Bállt 78]. 1596: Az három falunak yeowedelme mind adobol maiorsagbol, dezmalasbol es egieb zedeo wedeobeol ez eztendeobe(n) kit penze teotenen tezen f 253/82 [Kv; Szám. 6/XIX. 17]. 1677: A' mely Erdélyi Nemes emberek, vagy Umak háza és jóságja Magyar Országban-is vagyon, maga szükségére, és nem kereskedésre ki-viendő, és bé-hozando maga majorságában termet marháktól, buzától, bortól, s' egye-

bektől-is, Vám és Harminczad adással nem tartozik [AC 54]. 1679/1681: régi gazda lévén Udvarbiro Ur(am) jól tudja. ezen jószagban mindenik helybeli majorságban, a Szántó földek, Retek vetemenjes kertek es szőlők ighen megh sovanyodtak azert azokat es kglme igyekezzék Tragyzattással réparalni [Vh; VhU 668–9]. 1825: szomszédgyai egy felől ... Szurdok nevezetű Majorság Szántója [M.hermány U]. 1843: majorságainkba káram is törtennek, következik még egyéb is [Dés; DLt 632]. 1850: A' Kolozs Monostori alapítványi Uradalomhoz tartozo Kajánto Hellységében, és az ugy nevezett Csonkási Praediumban lévő majorság belső telkek Lakoi A' Csonkási Praedialisták [Kajántó K; KmU Lev. 3]. — L. még SKr 148; SzO III, 336; UF I, 711, 820.

Szk: ~a látni. 1569/1571: Egy olykor mikor eo nagysaganak loakarattya leon Jeowe oda Swkra^a Jozaga es Majorsaga latni [Dés/Mv; SLt XY. 24. — ^aK] * ~ot csinál. 1599: ez peres feöldet Gal Pal kezdé bimi eleőzer, merth maiorsagot chinalt uala oth [UstZ 14/48 Petrus Matę de Abastfalua (75) pp vall.] * ~ot csináltat. 1623: Betlenben^a Voylannis^b egy egy mayorsagot czienaltasson az holott az jozagboll adando tiukott tartassa [BGU 121. — ^{a-b}F] * ~étel majorság-letésítés. 1623: eo kglmek az helynek Allapattiahoz kepest, Maiorsag tételre az Jozagnak Maiorsag teuő helyehez ualo keozeleb uoltat alkotmatosbnak itiltek uolna lenni [Besenyő KK; DobLev. 1/5].

2. majorságbeli, majorsághoz tartozó; care ține de o măieritę; zum Meierhof gehöřig. Szk: ~ anyamél majorságbeli méhcsalád. 1688: Majorságh Anya méh in Alv. nr. 16. Majorsagh Ray meh in Alv. nr. 51 [Radnótt KK; UII] * ~ birtok. 1851: kötelez magat a' Haszonberlo a' haszonberbe vett Telket, és szanto, s kaszalo helyeket a' ki ado Umak, minden jog formalas, s kötölődzes nélkül mint Majorság birtokot viszzá adni [Uzon Hsz; Kv P. 385] * ~ csűr. 1811: Liget nevezetű helyben ... ritkas Erdő ... a' Szamosfalvi Majorság Malom, és Csűr fel építésével ugy annyira el-pusztitattok, hogy ma tsak tüzelő fákat lehet benne találni [Inaktelke K]. 1864: melynek tetején hajdonában a Vitéz családnak egy majorság csüre létezett [M.bikal K; KHn 72] * ~ erdő. 1699: Cortos (!) nevű Majorság erdő [Szentdemeter U]. 1768: majorság erdő ... ebben vagynak mak termő Bűk fák és más féle fák is, melyek nem annyiban épületre mint mak termeni, és tűzre valok [Inaktelke K; Ks 74/56 Conscr. 40]. 1776: Gróff Szárhegyi Lázár Gábor Umak Majorság tilalmas Erdéjít ... kik vágták hordották s Pusztították ? [Mihálcfa AF; MvRK Lev. vk]. 1846: fa hidhoz a' nemes Város Majorság erdeibe illetén nagy és egyenes fák nem találtnak [Dés; DLt 858/1847]. 1848: A Városi Nemes Közönség Nagy Erdő nevű Majorság erdeje [Mv] O Hn. 1699: János Bükiben (k) vicinussa Majorság Erdő [Csőb U] | Majorság Tilalmas Erdő [Székelyszállás U]. 1809: Majorság Erdő szomsz(édsagaban) (sz) [Nagyesküllő K; BHn 82] * ~ erdőcske. 1768: Tudunk egy Majorság Csere bokros erdőtskét [O.kocsárd KK; Ks 74/55] * ~ erdőhely. 1847: a vádlott ... továbbá a királyi kincstár által ültetett erdőnővényeknek elgázolására és a pusztává vált majorság erdőhelyeknek erdőszeti magvakkal beültetése megakadályoztatására lépéseket tett [VKp 295] * ~ fejezőkőles majorságbeli kölesvetés. 1679: Szent Peteren, az Tempom Dombja oldalában vagy(n) majorsag fejer köles [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 147] * ~ föld. 1675/1681: Attam es Conferaltam ... majorsagh földim-

ből ... az regi Esztina helynel egy szélben hat hold huszon öt véka buza vetés alá valo földeket [Vh; VhU 278 Thököly Imre ad.lev.]. 1724: Tudok itt az Csoti Törvényfa felől oldalon (fgy!) az Fiscus(na)k edgj darab Majorság földit [Csot Szt; TKI Endre Iuon (55) jb vall.]. 1774: mostani Tisztarto Antal Mihály Uram Tavaj Esztendőben a Béres Ekékel egy öt köblös Majorság Földöt Szántot ... Ugyan Praefectus Botskoi Uramis ... egy véka Török Buzával vetetett bé maga Számára Majorság Földeket, mely Földeket is említett Tiszt Uraim eö kigyelmek az Jozságbeli Jobbágysok által munkáltattak, mivellették ki [Mocs K; KS Conscr. 33]. 1810: A Mlgs Groff Teleki Mihály Ur, és Mlgs Exponensek rész Jozságsok a volt hátr osztálykor együtt Szaggattattanak ki egy bizonyos részre, Táblákban, mind az majorság, mind pedig a Szolgálat bérbeli Földekre nézve [Varsolc Sz; Ks 76 Conscr. 336] O Hn. 1699: A Sorok beli Majorság föld [Székelyszállás U] * ~ fundus majorságbeli telek. 1737: Mindenik Fordulora valo Majorság és Colonialis Fundusok után, külön külön hány darab szántó és kaszáló földek vadnak [K; JHbK LIX/26. 4] * ~ gabona majorságbeli gabonavetés. 1742: Runkan Gábor Disznojat az Majorság gabonából hajtották bé, az utan ki sem atták [Bányabükk TA; JHb XII-1/16] * ~ ház. 1785: A Majorság háztól van a' Kapuig egy retzés (!) dézka kert [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ hely. 1725: Künn a' Mezőbenn mindenik fordulóbann Majorság, es Colonialis helyek után való minden fele haszonvehető helyek, úgi mint szántó, és kaszalo helyek, szőlős, es Tos helyek vadnak? [Msz; BK hiv.] * ~ irotvány-szántóföld. 1799: (A föld) Eszaki ki terjedése meg áll a G: Lázár Antalné Aszszony ... Majorság orotvány szántó Földében [Jobbágfyva MT] * ~ jó tbsz-ban majorságbeli javak. 1815: Allodialis Erdők sem voltak különös Jussal biratok, hanem most közelebről ... némely Colonialis Telkek után járo Erdők allodizáltattak és már most mint Majorság lok ugy használtatnak [Virágosberek SzD; Ks 77/19 Conscr. 396-7] * ~ kaszálóhely. 1760: Majorság kaszáló helyek [Báld K; BLt] * ~ kaszálószéna majorságbeli kaszálórét. 1801: A Kis Gyimesbéli majorság kaszáló széna [Nagynyulas K; DLev. 5] * ~ láb majorságbeli lábföld. 1753: Az Vdvar Fundussa Vagyon a Falunak Csomafája felől valo felső résziben szép térhelyben Nap keletre fekvő veteményes napenyeszetre peng ... eö Nisaga Majorsag labjara ki ruo Tsürös kertekkel edgyütt [Borsa K; JHb III/84] * ~ malom. 1811: Liget nevezetű helyben ... ritkás Erdő ... a' Szamosfalvi Majorság Malom, és Csűr fel építésével ugy annyira el-pusztított, hogy ma tsak tüzelő fákat lehet benne találni [Inakelke K] * ~ nyílerdő nyílhúzással sorolt majorságbeli erdő. 1835: Kedves Sorogunk ... a Dersei meg kezdett Majorság Nyil Erdőből ... épület fát vágathasson [Doboka; BetL 1] * ~ pajta majorságbeli fészér/ól. 1725: Miklós nevű czigány az majorság pajta ajtajára csinált ket pantot s egy retsetz pro d: 06 [Kv; Ks 15. LIII]. 1726: az Istálló és Majorság pajta meg vakkolásért, és fejériesért ... fizettem ... ft: hg. 24 [Kv; i.h. 4]. 1823: egy jo Szalma fedél alatt lévő Majorság pajta [Erdőszengyel MT; Tsb 43] * ~ pusztaszőlő majorságbeli elpusztásodott szőlőföld. 1715: az Borberek felől lévő Rosa mál nevű szőlőhegyben majorság puszta Szőlő [Alvinc AF] * ~ rajméh majorságbeli méhraj. 1688: Majorság Anya méh in Alv. nr. 16. Majorság Ray meh in alv. nr. 51 [Radnót KK; UII] * ~ rét majorságbeli kaszáló(rét). 1681: Mint hogi mind a' Major-

sagh réteket, s mind a Bányahoz valokat, à tövis, gaz, ighen el fojtotta valob(an) kevantatnek az tisztitias nekik [Vh; VhU 587]. 1756: Balog Uram az Csolti határban lévő Majorság Retyit az Uraságnak maga számára le kaszálattatja fel gyűjtette [Szelnice SzD; TKI]. 1801: Ugyan itten ennél alább lévő másik Majorság Rétt [Nagynyulas K; DLev. 5] O Hn. 1758: à toh gáttya vagy bértze mellyis Majorság rét szomszéd(ságában) [Egrespatak Sz]. 1800: A Belényes allyán lévő Majorság Rét [Bh; KHn 23] * ~ rétecske. 1733: edgy darab Majorság Sásos Retecske [Solyomkó K; SLt GH. 43]. 1795: Sztolnán^a adatik egy két Székér Szénát termő Majorság Rétecske [Kv; JHb I/36. — "K] * ~ szántó. 1825: szomszédgyai ... Szurdok nevezetű Majorság Szántója [M.hermány U] * ~ szántóföld. 1634: Mayorságh szánto földeinckben kerteinckben es réteinckben semmit maga hasznára semmy utan ez módon ne tulaydoneczon az Uduarbiro [UF I, 329]. 1706: Vagyon ezen Udvarházhoz ... majorság szanto föld pro Cub. 176 [Hsz; Törzs Rákóczi inv.]. 1724: itt az Csoti hataron az Törvény fa felől valo oldalon van edgy darab Majorság szánto föld az Fiscus(na)k [TKI Peter Todor de Törökfalva^a (50) ns vall. — "Szt]. 1802: én Péntek Mihály említett Plenipotentiariusi hivatalomnál fogva ... adom által örökös Cserebe ... Hertzeg Mozes Urnak a Meltosagos Aszszony eö Nga Majorság szánto földgyit [Búrjánosóbuda; JHb VI/28] O Hn. 1752: Csomafája s Badok és Gyula felől valo Majorsag szanto Földek [Borsa K; BHn 113]. 1792: A Nagy Lab majorság szanto Föld végiben (k) [Bh; KHn 21]. 1802: A Város végin lévő Lo futtato n. Majorság sz. föld [Bh; KHn 24] * ~ szélőföld. Hn. 1681/1748: A Felső Fordulóban à Kendecz alat égi majorságh Sélly föld [Véza AF] * ~ szőlő a. majorságbeli szőlő. 1664: Balogh Laszlo Vr(am) majorságh szőleje osztassek ket fele [Mv; MbK]. 1679/1681: Mindenüt valo Majorsaggh Szőlókre, azoknak kertére, lészaira, es Sajtolo szineire vigiazatván^a, à vinczelerek(ne)k serinyseggel meghadgya, ökis szorgalmatossan reajok vigyazza(na)k, hogi à kár tavoztassek [Vh, VhU 670. — "Az ub]. 1694: vagjon Nagi Majorság Szőlő ... Vannak benne gümöls fak is, ugj mint: Alma fák nr 8. Kórtvély fák nro 19^a [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír. — "Folyt. a fels.]. 1839: Vagyon a' Mlgs Uraságnak valami régi majorság Szőlleje, mely a' régiségtől meg avult és el pusztult [Kémer Sz; MkG] O Hn. 1681/1748: A Balásfalvi majorságh szőlő megett à Szantsali ut mentében à Pusztá Pettendi hataron valo szélly föld [Balászfva AF]. 1763: A nagy hegybéli majorság Szőlők alatt valo oldalon (sz) [Felőr SzD]. XVIII. sz. v.: Az első Hegyben a Majorság Szőlők labján (sz) [Bonchida K]. — b. majorságbeli szőlőültetvény. 1732: 'A Majorság szőlő ... elegendes gömbölyeg karokkal karózott, hanem az idén feles hasáb csere karokkal ujított [Erdőszengyel MT; Told 11/67] * ~ szőlőhegy. 1767: a' Szent-Mártoni egész Majorság Szőlő Hegy, Mettzetlen, es Fedetlen Maradot, 's az idő is hamar el rekesztvén, az Téli Kemény hideg ugj annyira megsanyargatta ... hogj Tavaszaal Tökéjékről az Fájit le kellett vágni [Kóród KK; Ks 19/1. 8] * ~ törökbúzákas majorságbeli fonott gabonatarató, góré. 1801: A Majorság Török Buza Kas 10. cserefa agasra és Talpra, a magyorofa vesszszőből font jo nád fedelű, 12. Szál Fenyő fa Deszakkal az ajjakon, valahon lépik az ember [Nagynyulas K; DLev. 5] * ~ törökbúzaszántó majorságbeli kukorica-szántó(föld). XVIII. sz. v.: A Szamos vizin túl felől valo majorsag török buza szantok

[Felőr SzD] * *ősz* ~ *vetés*. 1641: Fogaras. Memoriale anno domini 1641. Az nagisaghtok eőszy es tauasz majorsagh vetesinek breuys extractussa die 13. Maii descripta Eőszy buza uetes vagion in summa cubuli ... 765/1^a [UF I, 814. — ^aFolyt. a fels.] * *pusztás* ~ *szőlő*. 1722: A Feketeláki^a két darab pusztás majorság Szőlő [Gorbó SzD; JHbK XLV/50. — ^aSzD] * *tavaszi* ~ *vetés*. 1641: Fogaras. Memoriale anno domini 1641. Az nagisaghtok eőszy es tauasz majorsagh vetesinek breuys extractussa die 13. Maii descripta [UF I, 814].

3. jőszág, háziállat; animal domestic; Vieh, Haustier. 1641: Maiorsagh Eoregh eme disznok no. 209 Ket esztendős eme disznok no. 112 Eoregh artany disznok no. 115^a

Summa promiscue porcorum facit no. 797 [UF I, 814. — ^aFolyt. a fels.]. 1676/1691: Az majorokban levő minden féle majorságokra; Tudni illik: szarvas marhákra, es minden féle szárnyas állatokra, ugi egyéb fele marhakrais, Számtarto Uramnak szorgalmatos gondviselése légyen mind azokat igazan fel írja [Vh; VhU 656–7]. 1768: A Praebendára Specificalt Gabonák korpáját a Sertések és egyéb minden féle Majorságok mind Consumáltak [K; DobLev. II/390. 5b] | Zabnak szeműl v. Erogioja ... Ajtonb(an)^a hizott 6. sertésekre öröltem meg Metr. 32 Télen által rüdeg Sertésekre és egyéb Majorságokra erog(áltam) Metr. 65 [i.h. 7a. — ^aK].

Szk: ~ *ártány*. 1632: Diszno maiorsagh Russori Bukettie Opra pasztorsaga alatt ... Maiorsagh es gostina artany kanokkal edgiwt N. 23^a [UF I, 185. — ^aFels-ből kiemelve]. 1648: Eőreg majorsagh artany vagyon no. 129 Eőreg kan ... no 11 [Fog.; RákGlr. 525] * ~ *bárány*. 1778: Idei Majorság baranyok vagynak [Nagyida K; Told. 9] * ~ *barom*. 1632: Maiorsagh barnok Also Zombathfalui Many Niztor pasztorsaga alatt ualo tehenek. Eőreg tizta szeőke tehen N. 11^a [UF I, 181. — ^aFolyt. a fels.] * ~ *berbécs* majorsági kos | majorsági ürü (herélt kos). 1656: Jlljeni Lupul Szkutar keze alat valo juhok szamaj: Eoregh majorsagh juh ... nro. 307. Eoregh majorsagh berbecz ... nro. 56 [UF II, 147]. 1683: Luczai Sándor administralt porumbák, eladott majorság berbécs árát [Porumbák F; AUt 315]. 1753: Majorság őrg fejér berbéts 43 [Mezőzáh TA; Told. 18] * ~ *disznó*. 1594: Ratio Porcorum. Az Paczali Erdeön Somloi eőregh Maiorsagh diszno No 192 ... Az Paczali Erdeön uagjon Kraznai^a eőregh Maiorsagh diszno No 58 [Somlyó Sz; UC 78/7. 9. — ^aSz]. 1637: Mayorsagh diznok Uagyon eoregh artany nro. 46^a [Fog.; UF I, 415. — ^aFolyt. a fels.]. 1721: van Lesneken Majorsagh Diszno nro 35 Az őregi het a kannal eggyűtt a Stildője nro 28 [Lezsnek H; Szer.] * ~ *emedisznó* majorsági koca. 1632: Diszno maiorsagh Russori Bukettie Opra pasztorsaga alatt ... Maiorsagh es gostina eme disznok N. 37^a [UF I, 185. — ^aFels-ből kiemelve] * ~ *fejősjuh*. 1677: Eőreg Majorság és Dézma Fejűs Juh Nro 579 ... Eőreg Majorság és Dézma Fejűs Kec(ke) Nro 13 [Radnót KK; UtI] * ~ *fejőskecske*. 1677: Eőreg Majorság és Dézma Fejűs Juh Nro 579 ... Eőreg Majorság és Dézma Fejűs Kec(ke) Nro 13 [Radnót KK; UtI] * ~ *juh*. 1632: Juhok szama. Maiorsagh fejős Juh N 218 ... Majorsagh feieős kapra N 4 ... Maiorsagh meddeő keccke N 4 [A.porumbák F; UC 14/38]. 1676: Az Majorság Juhok gyűjteményiből percipaltom az Bácsokkal Tizenöt Tömlő Turott Cont. Lib. 1280 [Gyf; UtI]. 1752: az Motsi Kóltásnak Lörint János(na)k ... egy pár kék kétzer ványot (!) poszto nadrágot az Uraság bőreiből majorság Johaiból kik esnek egy jó

kődment csinaltassa(n) [Mocs K; Ks 83]. 1768: Juh, és Tehén Gyűjtemény, Perceptioja Majorság és Dézma juhok után nyári és ősz Sajtokat s egyéb Juh Gyűjteményeket, a Bátsnak Conventio szerént ki adván, minden 10. Sajtából egyet Sajt Nro 180 [K; DobLev. II/390. 13a]. — L. még AUt 69; RákGlr. 454; UF I, 184, 415–7, 711, II, 147 * ~ *kápra* majorsági kecske. 1632: Maiorsagh feieős kapra N 4 ... Maiorsagh meddeő Juh N 103. Maiorsagh meddeő keccke N 4 [A.porumbák F; UC 14/38] * ~ *kecske*. 1632: Maiorsagh feieős kapra N 4 ... Maiorsagh meddeő keccke N 4 [A.porumbák F; UC 14/38]. 1684: Vagion majorság Fejős ollos Kecke no 7. majorsagh Plecatura fejős kecske no 5 [Porumbák F; UtI]. 1687: Majorság meddű Juh van n. 6 ... Majorság meddű kecske n. 2 [Radnót KK; UtI] * ~ *lábasmarha* majorsági jőszág. 1673: Majorsagh labos marhak szama. Borjus tehen tizen hat ... no. 16 3-fűre menő tulok eőt no. 5. Tavaly ökör borju hat ... no. 6 [UF II, 553] * ~ *marha*. 1637: Mayorsagh marha szama Uadnak eoregh tehenek feyeőseők ... nr. 33 Ez idej eőkeör bomyu nro ... 13 ... Negyedfw tulyok ... nro. 4 Eőregh bika ... nro. 2 [UF I, 414–5]. 1711: Az kuruczok el hajtván az Ur eő Naga majorság marháját innet Besenyőből, azokban két ökör vissza Szalat uolt [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Delei István (36) jb vall.]. — L. még GYu 92; UF I, 915, II, 611 * ~ *ménés*. 1684: Kglmes Urunk és Asz(sz)onyunk Eő Ngok Radnothi Majorság Menessinek szama ... Eőreg Kanczak ... 40 ... Negyedfű Gyermeke lo ... 3 [Radnót KK; UtI]. 1689: Majorsagh Ménés Száma. Eőreg csitkós kancza nro. 6 ... 3dfűre menő Gyermeke lo. nro. 3. esztendős Csödör csitko nro. 6. ... ezekhez Mén lo. nro. 2 [uo.; UtI] * ~ *ot tart* juhott tart. 1599: most kwldeottem azzonjom valamj Nemes Johott ki ... majortis innett kwldeottem az ki az itt valo havasokonnis, Jmmar egj nihanj ezteendeoben tartott majorsagott [Kv; KvLt 21/77 Kemény János özv. Kemény Lászlónéhoz] * ~ *ökor*. 1673: Majorsagh őrg Fejős Tehen huszan hét ... őrg majorsagh ökor negy [Fog.; UtI]. 1711: Tudom azt is hogy az ide ualo majorság ökrök közül két ökröt adott uolt Szabo Mihály ur(am) az Fekete Miklos keziben [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szabó István (52) jb vall.] * ~ *sértés*. 1753: Majorság Sertések találtatt(anak) Eőrg Eme Diszno nro 25. Nagy őrg Artány nro 10^a [Záh TA; Told. 18 gr. Toldalagi Ferenc lelt. — ^aFolyt. a fels.]. 1756: Gergots Eva Aszszonynak majorság sertései ... a dögben holtanaké [Lesnek H; Szer. vk] * ~ *sértésmarha* majorsági disznó. 1669: Az Udvarban Vagion hizlalo sertes marha Nro. 8. Majorsagh őregh sertes marha gölje es artany Nro. 35 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24]. 1679/1681: a majorsagh sertes marhatis szaporitván mikor annak ideje vago(n) azokat a makkon hizlaltassa meg [Vh; VhU 675] * ~ *sértésenyészes* majorsági disznótenyésztés. 1667: Majorsagh Sertes Tenyészeseket Percipáltam. Az 1667beli Teli es Nyari Eme, és Kansa, Malatokat nr. 60 [Görgény MT; UtI] * ~ *tartani*. 1662: Az őreg fejedelemasszonynak a Mezőség szívéen, Görgény útjában levő Örményes nevű jo oláh falu (mellyet azelőtt Kamuthi Miklós bfrt, de a fiscus törvénnel elnyerte vala), hogy az jó tágas mezejű és jó határd, barom- és mindenféle majorságtartani való falu volna, minden királyi jussal conferáltott [SKr 199] * ~ *tehen*. 1632: Ittualo Maiorsagh Tehenek szama. Harom ezteendős Zeőke Tulok N 1. Két ezteendős wszeő Tehen N 2^a [A.porumbák F; UC 14/38. — ^aFolyt. a fels.]. 1768: Juh, és Tehén Gyűjtemény Percepti-

oja Majorság Tehenektől Iros vaj 50 kupa [K; DobLev. II/390. 13a] * ~ *tehenbarom* majorsága téhen. 1692: Majorsagh Tehén Barmok Száma 6. Öregh Teh(én) Szöke Széles Szarva. bélyeges. 7. Öregh Tehen. Szöke, hegyes szarvu. bélyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 21] * ~ *tenyésző* majorsági tenyészállatként tartott. 1632: Russori Bukettie Opra pasztorsaga alatt ... Maiorsagh tenizteő előregh eme dizno N. 28 Tenezteő fiatal eme dizno ... N. 21 [UFI, 185].

4. juhok ~a kb. juhok tartása/tenyésztése; creșterea oilor; Schafzucht. 1589: Az három falubely^a Espanok Alkolmatossagot Adwan ez Wegezese hogy Jghen haznos volna Az Juhok Maiorsaga, a' három faluba, Tecczet egielenő voxal hogy az zamweweo Vraim penzt Aggyanak Juh vetelre, Amy penigh azt Nezy hol Baraniozzek megh ... ez Varos Juhais fel haytassek az falukra [Kv; TanJk I/1. 104. — "A város három j-b-faluja: A. és F.füle, vmint Asszonyfa TA].

5. baromfi; păsări de curte, orătanie; Geflügel. 1578: Az Galdy haznak, es az ott walo maiorsagnak gongyawisele-senek modgyarol az gazda azzontol erchen [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1632: Tiuk lud es egieb minden fele maiorsagh Tiuk fi uagion N. 22 ... Jndiai kakas uagion N. 2 Paua uagion N. 40 Recze vagion N. 16 [Fog.; UFI, 179]. 1656: mjnd kette(n) felelik hogi lattak hogi Benes Jstua(n) es felesége forgodtak, mjnd az marhak es majorságnak künül [Szentgyörgy Cs; BLI 3]. 1714: (Az árpát) az majorság megette most vám török-buzával tartom, minden nap egy vekat adatok, de szűkőn érik meg véle [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1728: vagyon egy fedél alatt harmos Pojtascskák három Ajtokkal mellyek majorságnak rendeltettek [Ludvég K; Told. 29/19]. 1747: az J. co Kglme maga férjével ... saját tulajdon majorságaim között edgi kurta gulya tyukot hat tsirkével edgjütt meg fogott akaratom ellen, és a' maga házához vitt [Torda; TJKT III. 151]. 1797: A' Szekér szín mellett vagyon, egy cserefa sas fákból, 'sövényen kertel-ve szalmával fedett Majorságnak valo ketretz [Ajton K; CU IX. 2. 9b]. 1817: küldöm a meg hizlalt majorságo-kot ugy mint két Pujkát, két Ludat, két réztét, és két Kap-pant ... Ami a többi rideg majorságokot illeti, a Ludak közül 3mat meg ültettünk 30. tojásra [Héderfája KK; IB. Útő Bálint lev.]. 1849: azon Ház tele vala meg őlt maj-or-ságokkal [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Márton (57) vall.]. — L. még SKr 321.

Szk: ~ csirke. 1774: A Tavalyi esztendőb(en) Sztán Ta-kátsat Szemeimel láttam az Udvarban, a midőn a Gabonás mellet egy Csüfrkét egy darab fával le akart verni az Major-ság Csüfrké közül [Oprakercesora F; TL] * ~ *ketrec*. 1801: Majorság ketretz [TL]. 1810: van egy most készülő félben lévő négy szakaszú, sövény oldalú még tapasztatlan szalma fedelű Majorság Ketretz [Doboka; Ks 77/20 Conscr. 14]. 1822: az udvaron egy jó borona sertés ol, kilentz tölgyfa sasfákkal és egy veszőből font két rekeszű majorság ketretz egy fedél alatt Rft 30 [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1057. 7b]. 1833: Vagyon egy veszőből font nád fedelű Majorság ketretz fenyő ajtajával [Katona K; Ks 73/55]. 1849: Majorság ketretz. Van ezen Major ház mellett ... majorság egy ketretz rako fákból, szalma fe-déllel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ *kotyec* baromfi-ke-trec. 1816: Majorság kotyétz ... 6 Rhf 20 xr [Kv; Born. IV. 41] * ~ *lud*. 1734: Majorság Lud vagyon no 14. Tyuk

apostol egjutt no 60. Réczé no 3 [Datk NK; JHbB D/1]. 1741: A major ház véginél majorság(na)k sövényből font négy szakaszú ollotskák majorság lud egy egyik(en) 13 [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. 1765: Uj Majarne relatioja szerént ... Veszet és döglet ell keze alatt Majorság Ludak 2 Réczék 19 Tyukak 23 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.] * ~ *ól*. 1732: a Majorsag oll Cserefa talpakk(an) veset Sas fak köziben veszőből font, tapaszt nélkül valo oldala, a Majorságok kedviért négy szakaszokba rekesztet, alaton deszka ajtotskai, fa sorkokon s horgokon fordul-nak, nad sup fedelit alaton szarvazat emeli [Nagyida K; Told. 11/70]. 1743: Az konyha meget van ágosok nélkül karorra font s Perellyésen szalmával bé fedet díb dáb ma-jorság ól | majorság ol ... közepin egj kis pitvaracskaival [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI]. 1783: Vagyon Majorkodó Udvar Nro 1 Melyben va(gy)on ... égj három rekeszből álló jo nagy Majorság ol [Branyicska H; JHb XXXI/28]. 1811: Rako fákból épült három Majorság olak [M.bogáta SzD; BetLt]. 1841: A' Ketretzek. Ezen Épület magába foglal kétt Sertés, kétt majorság ollat, melly felet még vagyon kétt hizlalo ketretz is [Egeres K; Ks 89] * ~ *ólacska*. 1767: Majorság Olacska [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6] * ~ *ot tart*. 1811: nem lehet természeteni vagy egy kis Zabot, vagy egy kis Törökbuzát, a' melyel Majorságot lehessen tartani [Ref. Főkonz. It ad nr. 32. 811 Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap nyil.] * ~ *ot tarthat*. 1772: Kántor-né Aszszonyom elégszer panaszkolta hogy ő klme egy Majorságot sem tarthat Borbély Gabor Uram háza mián, mert mihent egy majorság oda megyen azt többé nem láttam (igy!) [Dés; DLt 321. 68a Jos. Vetsei (27) ns vall.] * ~ *pulyka*. 1767: hoztanak ... Majorság Réczét Nro 35 Majorság Pujkát Nro 5 [Esztény SzD; Told. 25] * ~ *puly-kafiú* majorsági pulykafioka. 1687: Majorság Tyukfiu nro 20 Majorság Pujka fiu nro 76 ... Lud, és Ludfiu nro 362 Recze fiu nro 22 [Fog.; UtI] * ~ *réce* majorsági kacsa, ruca. 1767: hoztanak ... Majorság Réczét Nro 35 Majorság Pujkát Nro 5 [Esztény SzD; Told. 25] * ~ *re-kesz* tyűkterec/ól. 1772: az Közker mellett egy mar szinte romlandófélben lévő Tyúk óll, vagyis Majorsag Rekesz Deszka Fedel alatt vagyon [Kv; BethKt Mikes conscr.] * ~ *szaporodás*. 1657: percipaltam Majorsagh szaporodast. Tiuk fiat N. 70. Lud fiat, N. 30. Reczet N. 28. Puika fiat, N. 30 [Borberek AF; WassLt Perc. 18] * ~ *tyűkfiú* majorsági csirke. 1687: Majorság Tyukfiu nro 20 Majorság Pujka fiu nro 76 ... Lud, és Ludfiu nro 362 ... Recze fiu nro 22 [Fog.; UtI] * ~ *vályú*. 1813: Két Nagy Sertés válló 2 Két Majorság válló 2 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] *házi* ~. 1635: Egy keoblót^a attunk feold ualtsagb(an) az többi hazi mayorsagra keolt el Az Heturiak attak Cub. 3. ezis Apro Mayorsagra keolt [UtI. — "Zabot] * *hízó* ~. 1757: Török Buza ... a Rideg Sertések tartására, Szárnyas majorságokra, pujka fiakra, és hizio Majorságokra ... költ ... 5 kőből 3 1/2 véka [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.] * *konyhára való* ~. 1685: Konyhara valo Majorság és Eles marha van no 7 [A. komána F; UtI] * *kotlós* ~. 1776: Diversis vicibus Kotlos Majorság és Pujka Fijak számára öröltettem Metr. 12 [Mezőméses TA; WassLt] * *páros* ~. " ? " 1765: Az el csépettetett Gabaná-nak Ucsujak, és az meg rostált Buzának paros Majorsá-gak(na)k valo aly és Ucsu percipaltatik in Summa Cub 57 Metr. 2 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.] * *rideg* ~ nem hizlalt baromfi. 1791: In Martio ... a Malaczos koczákra Udvarba s Majorba lévő hizio, és rúdeg Majorságokra 67

véka Csős Török Búza [Ks 108 Vegyes ir.]. 1817: küldöm ... a meg hizlalt majorságokat úgy mint két Pujkát, két Ludat, két réztét, és két Kappant ... Ami a többi ridég majorságokat illeti, a Ludak közül 3mat meg ültettünk 30. tojásra [Héderfája KK; IB. Utó Bálint ti lev.] * szárnys ~. 1658: Per Diem Erogalvan a' Hüteos kulcsar, a' szárnys Majorsagra korpat, Erogalt Cub. Sax. N. 11/12 [Borberek AF; WassLt Perc. 39]. 1688: Szárnys Majorság. Vagyon öreg Lud nro 5. Öreg Recze nro 3. Pipe nro 20. Öreg tyuk nro 7. Kakas nro 2. Tyukfi nro 28. Pisen nro 40 [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 8]. 1830: Szárnys Majorságok Nagy Pujka vagyon Nro 13 ... Pujka fiu vagyon Nro 4 ... Rézte őszvesen Nro 30 ... Tyuk Kokas 2. Tojo Tyuk 10 in Nro 12 [Nagyikland TA; TLt Köz. ir. No 1748]. — L. még UF II, 553, 742 * tollas ~. 1656: Tollas majorsagh Tyuk kakással edgytt nro. 140. Lud nro. 54. Pujka ... nro. 2. Kappan ... nro. 50. Recze nro. 19 [Fog; UF II, 179] * hizlaló ~ ketrec. 1823: Gyalog majorság ketretz veszzüből fonva ... Hizlalo majorság ketretz, veszzüből fonva [Csekela AF; KCsl 16].

Sz. 1860–1861: récze, gyöngy- és házi tyuk feles számmal, az utóbbiakat nagy mennyiséggel hordják ... a m.-vásárhelyi piacra tojásaikkal együtt, házaiknál is sokat fogyasztanak belőlük innen az a közmondás, hogy a majorság a falusi lakosok kész mézszárszéke [Benkő, Mszlsm. 12. — "A falusiak].

6. majorságbeli, majorsági termés/termék; produse agricole/lactate obținute într-o măieriste; Meierhofprodukt/erzeugnis. 1571: Aggyak ertenwnk hogy, Az mynmeo Vetes Buza, Zab kender es egijeb Mayorsag, a mezeon vagyon Most e valtozasban, Mynd feo nep lo feo mynd keosseg, Barmawal etetne Nyomottatna karossytana [BáthoryErdLev. I, 118 fej-i rend. Kornis Farkas és Petky Mihály usz-i királybírákhoz]. 1578: Az kislewlyd haznal, Dorombarinal, Galdynal, a minemeő bwza aztagok, es egiebfelc maiorsagok wadnak, azokra olly gongya legyen, hogy a minek megh kell tartatny, az kamelkeöl allyon [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Föl. 104–6 V. Kovachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1585: Legh elseoben az eo Zam Ado Regestumaban Proventuson kezgien mindent eleo Zamlaaln minden Majorsagokbol es dezmaol, Meny keobeol Arpa, zab, Alakor, theonkeol, Len, kender, es keoles lutot kezeheöz [Kv; KvLt Vegyes III/19]. 1615: ebbe az 1615 ezendobe(n) akarmi newel newezendo majorsagok leznek dezmakal es zeolo haznjual egjut éppen Torma borbara zamara margo(n) es maradekjra, mely maiorsagokatt, tartozek akarmi fele leze(n) Kozaruari borbara az ott valo kozaruarj Joza-gal be takarítani [Gyf; SLt AB. 8]. 1653: Jobbágyminak engedetlenségék és szoffogadatlanások miatt nem keűes busulást és fogylatkozást kellett szenvednem, mert derék takarodásnak idején parancziolatomra, hivatalomra, Czegei házamnál valo majorsághimnak be takarítására ... el nem jötenek [Cege SzD; WassLt]. 1656: Muntsal integra. Muntsalonnis^a ninczen semmi egyeb maiorsagh hanem ket Jobbagy hazanal Zab in grans Cub. Sax. Nro. 2/4 [Doboka; Mk Inv. 12. — "Muncsel SzD].

Szk: ~ *abajdocbúza* majorsági elegybúza/rozssal kevert búza. 1681: Majors: abajdocz buza ann. 1680 Cub. 28 ... Majorsagh alakor A 1681 Cub. 6/3. Majors: Zab 1681 Cub 10 gr. 2 [Hátszeg; VhU 596] * ~ *alakor* a. kalangyába rakott majorsági alakor. 1728: Asztagotkab(an) Majorsag Alakor Gel. nro 102 [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petky

Dávid lett.]. 1785/1786: Majorság Alakor lett 6 1/2 kalongya ... ennekis vékaja a Dr. 21 ... téssen árra H. flor 4 Dr. 62 [Mezőrícs MT; SLev. I]. 1816: Majorság Alakor 28 kalan(g)ya ... Az Árpa és Alakor el van tsépelve, azokrolis a' Tiszt számadolni fog [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/16]. — b. majorságban termett szemalakor. 1681: Majorsagh alakor, A 1681 Cub 6/3 [Hátszeg; VhU 596]. 1752: majorság alakor és dézma belis Zabbal elegyítve jutot [Buzd AF; Ks 22. XXIa]. 1776: Majorság Alakornak Summája Metr 11 Just 8 [Mezőmehes TA; WassLt] * ~ *alakorasztag*. 1786: Majorság Tavasz buza Asztagb(an) vagyon Gel. 240. Majorság Alakor Asztag Gel. 100 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] * ~ *árpa* a. vetni való majorsági árpa. 1675: Tavasz vetések szama Kumannay joszagban ... Majorsagh arpat vetettem tiz köblöt cub. 10^a [Komána F; UF II, 655 Recsey István kezével. — "Fels-ből kiemelve]. — b. kalangyába rakott majorsági árpa. 1673: Sarkanyban^a ... Majorsagh arpatis csepettettem egi asztagban negiven két kalangiat ~ gell. 42 [UF II, 548. — "F] * ~ *árpaasztag*. 1750: Ezen Tavaszbuza Asztag mellett vagion egy majorság Árpa Asztag [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3] * ~ *asztag*. 1634: Dezma Asztagh 1 aszt el uertük leott abbol Cub. 12 ... Mayorsagh Asztagot el vertű(n)k eggett azbol leott Cub 25. Diszno es egieb marhara keölt [Utl]. 1677: az mi Kgl Asszonyu(n)k Also Komana^a Udvarházánál ... vadnak Majorság Asztag ... Kalangya szám 500 ... Dezma Aszt(ag) Kalangya szám 518 [Utl. — "F]. 1750: mutatá(n)k egy Párkányos Tavasz buza ugyan Majorság Asztagot, mellyis koránt sints olyan magos és vastag mint az ősz buza Asztagok [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2–3] * ~ *bab*. 1675: Tavasz vetések szama Kumannay joszagban ... Majorsagh babot vetetem eot köblöt ... cub. 5^a [Komána F; UF II; 655 Recsey István kezével. — "Fels-ből kiemelve]. 1677: Az Joszagbul percipaltam majorsag es Dezma babot Sax. Cub. 5/1 [Kővár Sz; Utl]. 1684: majorsag Bab Cub 13/2 majorsag Borsó Cub 16 [Porumbák F; Utl] * ~ *bor*. 1677: Balasfalvi Majorság Borok Ezek mind erőssek, asztali bormak jok ... 25 veder űrmes [Balázsfva AF; Utl]. 1690: Kellesi^a Majorsagh Bor ... Kellesi Dezma Bor ... Kellesi Penzen vót Borok [Bethlen SzD; EHA. — "Kerlés SzD]. 1761: Gergelyfái^a Majorság nyűves bor űm. 43 [Spring AF; JHb XXIII/31. 39. — "AF]. 1778: tartozzék B. Intzédi Pál B. Intzédi Elek(ne)k husz veder vinczi Majorság jo bort űrmős bormak szüretenként adni [Alvinc AF; Incz. XI. 17a]. 1786: 1784. Termet Almási Majorság bor avassága mián levett űmae 27 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/34] * ~ *borsó* a. kalangyába, kazalba rakott majorsági borsó. 1673: Sarkanyban^a ... Majorsagh arpatis csepettettem egi asztagban negiven két kalangiat ~ gell. 42 Jtem egi kazal majorsagh borsot mélybol percipaltam szemeben harmincs(!) nyolcs köblöt ~ cub. 38 [UF II, 548. — "F]. 1771: A Majorság borsot el tsépeltettem, lett 6 véka [Esztény SzD; Told. 5a]. — b. szemes majorsági borsó. 1675: Tavasz vetések szama Kumannay joszagban ... Majorsagh borsot vetettem tiz köblöt ... cub. 10^a [Komána F; UF II, 655 Recsey István kezével. — "Fels-ből kiemelve]. 1684: Majorság borsó vagyon Sax Cub 7 [Ebesfva; Utl]. 1768: Mezei Borsó Percept(io)ja ... 1767-ben Ajtonban^a termett Majorság Borsót Metr. 17 [DobLev. II/390. 8a. — "K] * ~ *búza* a. érett majorsági búza. 1681: Mikor a' Bányak arataskor megh szoktak állani, azon bányakhoz szolgáló jobbgi (: joszag :) tartozik az Hu-

nyadi Majorsagh buzat aratni, s beis hordani, Ugi kaszálnys [VhU 64]. — b. majorsági búzatermés. 1678: az idei majorsagh buza kalandgjab(an) [Alvinc AF; UtI]. — c. kalangyába rakott majorsági búza. 1621: Az Apahidj majorsagh buzabol Chepeltettwnk el gel. 92. [Kv; Szám. 15b/VII. 3]. 1728: Mohai^a Majorsagh Buza az Halas Tonál Az odoban raktak Gel. Trit. 124 [TKI Petki Nagy cs. szám. 2a. — ^aMohaly SzD]. 1740: Idei Dézmájáb(an) obvenialt tiz kalangja ősz buzá(na)k, és két kalangja dültés Majorság buzának a' szalmája, melly(ne)k szeme rostálatlan [Algyógy H; Ks 89 Inv. 63]. 1786: Majorság Buza termet mind őszve Gell. 753 Mp. (?) 14 [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — d. majorsági szembúza. 1656: vagy on mas emberek szuszekjaban ... Majorsagh buza cub. 15. qr. 1. Len magh majorsagh cub. 11 qr. 2 [UF II, 173]. 1667: élés és majorságubúza szemiben van jelen a fogarasi várban kétezerötvenhat köből [AU 7]. 1735: Tiszteletes Déési Franciscanus Baratok elő Kgl(ne)k mostanis kíván a T. N. Tanacs es Universitas lenni jo akarattal 6 köből buzával a buza peng a Nemes Város majorság buzájából adattassék meg [Dés; Jk 451b] * ~ *búzaasztag*. 1673: Sarkanyban^a csepettettem el majorsagh buza asztagot harmat, melyekben volt kalangia szam három száz ötven hat kalangia ~ gell. 356 [UF II, 548. — ^aF]. 1842: A Görgényi^a Csűrmél majorság Tisztbuz (!) asztag 423 Kalangya [Bom. G. XXIVb. — ^aMT] * ~ *búzakalangya*. 1667: Az Czűr mellett nap Enjeszetre ... vagyon 500 szaz (!) majorság buza kalongia [Bonyha KK; UtI] * ~ *csős törökúbuza* majorsági csöves kukorica. 1776: három Török Buzás kas, az első Nagy kas Majorság Ujj csős Török buzával teli van metr. 942 [Mezőmehes TA; WassLt] * ~ *ecet*. 1692: Eczet tarto allasok, mely allasokon vadnak bor eczetek vasa nro 24//. Görgényi Majorsagh eczet [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * ~ *elegybúza* majorsági kétszeres (rozssal kevert búza). 1761: Majorság elegy Buza Metr. 314 Tavasz Majorság Buza Metr. 13 [Spring AF; JHb XXIII/31. 34] [Rostalaftan Majorsagh elegy Buza Metr. 69 ... Majorság Zab Metret. 98 [Siménfva U; i.h. 14–5] * ~ *fejérbuza* majorsági csépeletlen fehérzab. 1786: Majorság fejér zabb Asztagban Gel. 105 Majorság fekete zabb Gel. 100 [Nagyalmás K; JHb XXIX/36] * ~ *feketezab* → *fejérbuza* * ~ *fuszuly* majorsági szemes paszuly. 1744: Dezma fuszulyka Met. 1 Majorság fuszuly Met. 2 ... Bab Gel. 1. Met. 3 [Szászkerked K; LLt] * ~ *fuszulyka* a. majorsági paszulytermés. 1771: A Majorság fuszulykát is el tsepettettem, lett 6 véka [Eszmény SzD; Told. 5a]. — b. majorsági szemes paszuly. 1776: Majorság Alakomak Summája Metr. 11 Just 8 ... Majorság Fuszujkának Summája Metr. 2 Just 8 [Mezőmehes TA; WassLt] * ~ *gabona* a. majorsági csépeletlen gabona. 1715: Az Fog(a)r(a)si Majorság Gabonák kalangjainak számlálását a régi szokás szerént a város birakkal szokták velt fel olvastatni [Sárkány F; UtI]. 1767: mind addig, még á Majorság gabonában tart, csépelnek három hetet^a [F.gezés NK; Berz. 3. 7. C. 6. — ^aA jö-ok]. — b. majorsági gabonatermés. 1715: Az Fogar(a)si Csűrből valo Majorság Gabonakat eleitől fogva, a hűtős mérető Polgár, kolcsár, és Csűr biro mérte fel [Sárkány F; UtI]. 1811: egy középszerű Falusi Ekkle'siáb(an) lévő Pap ... Majorság-Gabonájából Dézmát nem fizet, mikor a Kolo'svári Réfor. Pap azt-is fizet [Ref. Főkonz. It ad nr. 32. 811 Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap nyil.] * ~ *hariska* majorsági pohánka. 1675: Tavaszi vetések szama Kumannay joszagban ... Majorsagh ha-

riskat vetetek előt köblött ... cub. 5^a [Komána F; UF II, 655 Recsey István kezével. — ^aFels-ből kiemelve] * ~ *trósvaj*. 1684: majorsagh iros vaj nr 4// [Porumbák F; UtI]. 1695: Majorság szín Mész Elés Mész Majorsagh Iros Vajj ... Elés Vajj [uo.; UtI] * ~ *kalangyabúza*. 1667: Udvarburo Uram 400 majorsagh Kalongja buzat ... czepletétet el [Bonyha KK; UtI] * ~ *kender* a. kévébe kötött majorsági kender. 1678: Dezma Kender vagyon jelen G(e)l(in)ae 1600//— Majorsagh Kender vagyon G(e)l(inae) 120//— [Radnót KK; UtI]. 1768: Tilolt kender Percept(io)ja. Ajtonb(an)^a termett Majorság kendent 10 kalangya Viragos 12 kalangya Magos [DobLev. II/390. 8a. — ^aK]. 1807: Majorság kender ... jég verte, nem derék 12 Kalangya [Dédács H; Ks 98]. — b. majorsági kendertermés. 1774: Az Dezmában jött Len mag, kender, és Kender Mag is, az Majorság Len és Kenderrel egyútt fáteáltam én 10dik Fatens [Mocs K; KS Conscr. 62]. — c. majorsági kenderrost/szál. 1783: Az egész Joszágban(an) a Majorság és Dézma Kendent, az örökségeken lévő Aszszonjok szokták meg fonnai és meg szőni [Branyicska H; JHb XXX/28]. — d. majorsági kenderfonal. 1779: Hat Strangokatt Vettem dr. 36 ... Majorsagh kenderből Strangokatt Csinaltattam [Rücs MT; Ks 21. XV. 23] * ~ *kendermag*. 1675: Tavaszi vetések szama Kumannay joszagban ... Majorsagh kender magat vetetek három köb cub. 3 [Komána F; UF II, 655 Recsey István kezével] * ~ *köles* a. kalangyába rakott majorsági köles. 1594: Kraznan Restal Majorsagh keles kalongia No. 6 Paczalban zemw keles cub. 6 [Somlyó Sz; UC 78/7. 6]. 1689: Az majorság köles csepletlen Gel. 343 [Ebesfva; UtI]. 1749: Ez idén termett Majorság Köles edgj csomób(an) Magos Kender Gelinae 1//12 [Gyéréssztkirály TA; Ks 89 Inv. 9]. — L. még UF I, 664, 668–9. — b. majorsági szemes köles. 1675: Tavaszi vetések szama Kumannay joszagban Majorsagh kölest vetetek két köblött cub. 2^a [Komána F; UF II, 655 Recsey István kezével. — ^aFels-ből kiemelve]. 1677: Kövari joszagban Percipáltam majorsagh es Dézma Kölest mely igen rosz volt Sax. Cub 9// [Kővár Szt; UtI]. 1680: talaltunk ... ez ház kozepin majorsagh kölest Cub. 137//3 [A.porumbák F; ÁLT Inv. 13] * ~ *len* a. kalangyába rakott majorsági len. 1728: Asztagotskáb(an) Majorsagh Lenn Gel. nro 404 [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petky Dávid lett.]. 1771: A Majorság és Dézma lent el tsepettettem velt egjűtt 8 kalongya [Eszmény SzD; Told. 5a]. — b. majorsági lentermés. 1749: Ez idén termett Majorság Köles edgj csomób(an) ... Majorság Len nincsen, mert nem vetettek Magos Kender Gelinae 1//12 [Gyéréssztkirály TA; Ks 89 Inv. 9]. 1774: Az Dezmában jött Len mag, kender, és Kender Mag is, az Majorság Len és kenderrel egyútt fáteáltam én 10dik Fatens [Mocs K; KS Conscr. 62] * ~ *lencse*. 1675: Tavaszi vetések szama Kumannay joszagban ... Majorsagh lencsét vetetem három vekat ... cub. —3^a [Komána F; UF II, 655 Recsey István kezével. — ^aFels-ből kiemelve]. 1747: Majorság lentse Metr 2 1/2 [Borsa K; Told. 24] * ~ *magoskender*. 1727: a majorság magos kender ige(n) Apron maradt [Katona K; UtI] * ~ *málé* a. majorsági kukoricatermés. 1739: a Nms Város Csatánban^a lévő Majorság Maléjat veressék le ... és bé hozatván Désre, Hadnagj atyánkfia a Városi szegénységnek adasson egjnek egjnek 2. 's 3. vékát pénzen [Dés; Jk 517a. — ^aSzD]. 1770: A Majorság ideji Málé lett 43 véka tsóstól [Eszmény SzD; Told. 29]. — b. majorsági csöves kukorica. 1740: Hadnagj atyánkfia 6 kglme, a' Csatáni

Majorság Málét elcsipeltetvén, adassa el, és annak árrából ... vegjen ő kglme négy Lovakat ... Melly Török buzán(a)k árrából, hogi ha azon lovak, és azokhoz való eszközök ki nem telnének ... tehát notificálván a Tktes Nms Tanácsn(a)k és Universitásn(a)k, tartozn(a)k ő kglmek Fundust mutatni [Dés; Jk 532b]. 1818: Még van ... egy kasatska Majorság Mále. Csépletlen [Galac BN; Wlt Kováts Mihály gondv. lev.] * ~ *méz*. 1648: Az Udvarbiro haza alatt vagyon eg keőbeől rakott pincze ... Vagyon benne ... maiorsagh mez három berbenczeben, 1. cont. ur. n. 4, 2. cont. ur. n. 5, 3. cont. ur. n. 5. Item ket altalagiban ugjan maiorsagh mez, 1. cont. ur. nro. 12 just. 4 ... 2. vas vont. ur. nro. 2 just. 4 [Porumbák F; UF I, 889]. 1674: Ez idei majorsagh és dézma mez ~ ur. 5/6. Ezek mind tonatskaban vadnak. Egy nagy kancsoba ele méz egj veder ~ ur. 1 [A.porumbák F; UF II, 602] * ~ *must*. 1677: Kglmes Vrunck eő Naga Karkai^a Jóságában bé szűrt Majorság, Dezma, Adosság és egyeb Mustul szokot Contributiokrol, es uy Borokrol való Generalis Extractus [Utl. — ^aAF] * ~ *őbor*. 1689: Varszégh Moiorszagh oh Borai vase nro 6 [Küküllővár KK; Utl.] * ~ *őszbúza* a. kalangyába rakott majorsági őszi búza. 1766: Majorság ősz buza Gel 32 [Esztyén SzD; Told. 29]. 1786: Majorság Tavasz buza Asztagb(an) vagyon Gel. 240 ... Majorság ősz tiszta buza Gel. 160 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. — b. majorsági szemes őszi búza. 1786: Majorság szemes ősz buza, Metr 80 ... Budai Majorság Tavaszbuza Gel. 156 [uo.; i.h.] * ~ *őszi búza*. 1740: Első asztagban vagyon ez idén termet Majorság és dézmában obveníált őszi búza Gelineae 249 [Gyérssztkirály TA; Ks 89 Inv. 9] * ~ *rozs*. 1681: Lót az Galfalvi Hataro(n), Az mű Kmes Urunk Eő Ngok részere Majorsagh Buza hát száz kalongia. Item majorsagh Ros száz hétvénharom kalongia [Vámosgálfa KK; Törzs. Réthi János szám.]. 1684: 11 Asztagb(an) van majorsag ros kalangia 55 [Porumbák F; Utl.] * ~ *rozsasztag*. 1674: Ez tizen két buza és három majorságh ros asztagok; az majorságh és dezma zab ket asztagokkal egjűt jól megh vadnak fedve [A.porumbák F; UF II, 610] * ~ *rozsos őszbúza* majorsági rozssal elegyes őszi búza. 1722: Csepelve(n) el Katona (!^a) majorsag rosos ősz buzat Gel 57 [Katona K; Utl. ^aErtsd: katonai] * ~ *sajt*. 1688: Juh Gyűitemény: Majorsagh Tömlő nr. 4 cont. Lib. 620. Majorságh Sait n. 44 cont. Lib. 337 [Radnót KK; Utl.] * ~ *széna* a. kalangyába rakott széna. 1785: A Malom mellett valo Réten tanáttatott Negy kalongya Majorság Széna [Szu; Ks 73/55]. — b. majorsági szénatermés. 1774: a mostani Tisztarto Antal Mihally Uram csős üdőben hordatta a Majorság Szénát [Mocs K; KS Conscr. 35]. 1785/1786: Majorság Széna ... takartott bé 1784-ben in summa 49. Szekér széna [Mezőritics MT; SLev. 1] * ~ *szinbor* majorsági tiszta bor. 1776: Foglavi Palánton termett Majorság szin bor [Nagypacal F; Sz Jakabi Világos hegyben termet Majorság szin Bor [Szentjakab AF; Told. 56]. 1785: Keszűi^a Majorság Szin Bor ... Virag napi Vasarb(an) el köt [TSb 6. — ^aK] * ~ *szinmész* szolgáltatás-ként adott majorsági tiszta méz. 1682: Ez idei majorsag Szin mez ur. 8// Az Jóságbol jutott élés méz ur. 4 [Porumbák F; Utl.]. 1688: Majorsag szin méz ur 7/2 Faluk adta eles szin méz ur 4 [uo.; Utl.]. 1695: Majorság szin Méz ... Élés méz [uo.; Utl.] * ~ *szőlő*. 1657: Ebben az 1657. Esztendőben megh szedetue(n) az Udvar haz felet, valo Majorsagh szőlőt percipialtam belőlle, Bort Vas. N.

1. Ur. N. 46 [Borberek AF; WassLt Perc. 19]. 1745: 1744beli Betzei^a Majorság szőlőnek sajtol bora um(arum) 24 [Marossztkirály AF; Told. 18. ^aAF] * ~ *tavaszbúza* a. kalangyába (asztagba) rakott majorsági tavaszbuza. 1746: 26 January 746 el csépelven az Dios alatt termett majorság borsos tavasz buzát in gelinis 80 szeme jött be metr. 114 [Szászkerked K; LLt]. 1786: Majorság Tavasz Buza Asztagb(an) vagyon Gel. 240 ... Majorság ősz tiszta buza Gel. 160 | Dézma Tavasz buza Gel. 6 ... Budai Majorság Tavaszbuza Gel. 156 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. — b. majorsági szemes tavaszbuza. 1732: a Kamarában edgy szakaszos kasban, Majorság Tavasz buza [Nagyikló/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1743: Erkedi Majorsag Tavasz buzabol ... ingrediait buza szemül Cub. 57 [Szászkerked K; LLt] * ~ *tavaszbúzasztag*. 1771: A Majorság Tavaszbuza Asztagot el tséplettem, melyben vólt 65 kalongya [Esztyén SzD; Told. 5a] * ~ *tengeri*. 1786: Majorság Tengeri lett Csőstül a' jova és tétetett a' Kasban Metr. 850 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] * ~ *tömlő* majorsági tömlőtűrő. 1688: Juh Gyűitemény: Majorsagh Tömlő nr. 4 cont. Lib. 620. Majorságh Sait n. 44 cont Lib. 337 [Radnót KK; Utl.] * ~ *tömlőtűrő*. 1657: Sebeshely hauasrol percipialtam Vámban jutatt Apro sáitokat N. 4 Majorsagh Tömlő turot, percipialtam N. 3 [Borberek AF; WassLt Perc. 13] * ~ *törökbuza* a. majorsági csöves kukorica. 1806: A hatulso határkába Majorság és Dézma rakatott 1244 véka Törökbuza Csőfűl [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir.]. — b. majorsági szemes kukorica. 1734: Majorság török buza Lótt itten fel tisztitva 550 véka [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. 1745: Majarsag török buza ... metr. 80 ... Dezma Terek buza [Mihálcfva AF; Bállt 71]. 1786: Majorság Törökbuza termett Cub. 719. Dézma Törökbuza jött be Cub. 39 met. 2 [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * ~ *újbor*. 1658: Keolt az eo Kglme Asztalara el, egy Majorsagh Uy Bor. Vr. N. 40 [Borberek AF; WassLt Perc. 45] * ~ *ürmös*. 1756: Anno 1755b(en) termett Szinervaraljai^a Majorság ürmes Cub 15 [Ks 23. XXII/b. — ^aSzt] * ~ *vaj*. 1675: Sárkanyi majorságh vaját Fogarasban adtunk fel egy Kaddal s egy cseberrel [Utl.] * ~ *virágos kender*. 1745: Erkedén Majorság Virágos Kender Gelin. 39/23 Solymosi Dezma viragos kender Gelin 9/2 [Szászkerked K; LLt] * ~ *zab* a. majorsági zabtermés. 1659: Kis Enyedi Majorsagh Zabot be takarítvan és ... Eoszue rakatvan egy csomóban volt, Gel. N. 18 [Borberek AF; WassLt Perc. 39]. — b. kalangyába (asztagba) rakott majorsági zab. 1674: az majorságh és dezma zab ket asztagokkal egjűt jól megh vadnak fedve [A.porumbák F; UF II, 610]. 1700: Az Kolosvári határon nem volt Majorsag Zab ... Meraban Majorsag Zab Percipialt(am) negjven negh kalongját [Kv; Szám. 40/I. 4]. 1712: az falu eörző zab sem ingrediait mindenunat (!) integre az majorsag zab is cseplő s az egerek ezik megh [Kásonújfalú Cs; BCs]. 1786: Majorság Buza termet mind őszve Gell. 753 Mp. 14 ... Majorság Zab lett Gell. 102 [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — c. majorsági szemes zab. 1675: Tavaszí vetések szama Kumannay joszagban ... Majorsagh zabot vetettem száz kőből ~ ... cub. 100^a [Komána F; UF II, 655 Recsey István kezével. — ^aFolyt. a fels.]. 1750: Majorság Zab egj nagy Kas a Tsürbe tele van [Esztyén SzD; Told. 25]. 1786: Majorság szemes ősz buza, Metr 80 Majorság Zabb Metr. 34 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] * ~ *zabasztag*. 1750: Vagyon egy maiorság Zab Asztag ezen Dezma Csomolyékokon innét, mellyis ut referur contineál

Gelinas 121 1/2 [Szamosfva K; JhBK LVIII/4. 3] * *ázatlan* ^kender. 1676: Vagion az szín gerendaira fel rokva s alattis az földen azatt es azatlan majorságh kender feles számban kinek kalangia számátt ... megh tudni nem lehetett [Fog.; UF II, 743] * *ázott* ^kender → *ázatlan* ^kender.

7. *gabonabeli* ~ (vető)gabona; sãmintã, grãunte; Saat-korn. 1634: Mindenfele gabonabely majorságot, buzat, arpat, zabot, felesen vettesen valamint leghiobban joszagunk rea erkezik [UF I, 329]. 1664: Gabonabeli majorsagh egyenesen ket fele osztassek, ha(n)em osztaso(n) kivul adassek Balogh Sig(mon)dne Asz(szonyomna)k arvaival Eotvén veka buza à magh buzabol [Mv; MbK].

8. kb. saját gazdálkodásból eredő szerzemény; produse agricole obținute în propria gospodărie; aus eigener Wirtschaft herrührender Erwerb. 1724: Deliberatum Tar János Ur(am) másod magaval jurallyon arról, hogy ... az Controversioban forgo buzais maga különös majorsága s keresménye volt [Asz; Borb. I].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

majorságbeli majorsági; din mãieriste; vom/aus dem Meierhof. Szk: ~ *búza*. 1590: Az Buzabol ualo exitus. Az majorsagbelj Buzat es az Meraj Dezma es Vam Buzath es az Idej 39 keőbleoth, ighi uolt kj menetelek [Kv; Szám. 4/XIX. 22]. 1693: Maga(m) majorsagombeli buzat meret-tem fel csiplo resze(n) kivul öröltek meg benne metr. 17 [PatN 78b] * ~ *dolog*. 1634: Eshetik azis hogy

hol my majorsagbely dologt szãntast, vetést, széna gyűtést véghez vinny elmulatnak ... minden munkáyok szaporatlan es káros [UF I, 330 I. Rákóczi György gazd. ut.] * ~ *gabona*. 1713: akkoron minden Majorsagbelj Gabonatt el hordatott rolla [Septér K; BLt] * ~ *java*. 1677: Harminczaddal nem tartoznak, intra limites Regni, egy helyből másban járo kelő kereskedők. Vámmal-is Nemes ember majorságabéli javaiból, melyeket pénzen nem szedet [AC 258–9] * ~ *len*. 1757: Len Mag ... Az idej Majorság béli jég verte, rogyás, és igen apro 6. kalon: Lennek ... lett szeme el tsépleles után [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.] * ~ *marha*. 1642: Az majorsagbéli marhának igen roszt helyek volt mind menest diznot tehen barmot, egy kis szoros saros vduaroczkaba szoritottak be [Gyalu K; GyU 81] * ~ *méh*. 1682: Majorsagh bely Méh vagy on hetvin kilencz kósárral [Mánya SzD; Ks XXXI. 3] * ~ *pipe* majorsági fiatal liba. 1684: Majorságbelj pipe nagj ob nro. 9. Aprobb pipe nro 11 [UtI] * ~ *restancia* majorsági elmaradt tartozás. 1793: ami a' Tiszteletes Pataki Uramni (!) adando Majorságbeli Restántiakat illeti ... a' Tiszteletes Pataki Uramni adando Majorság le fizetődött [Drág K; JF 36 LevK 175 Tollas György lev.] * ~ *túrócska*. 1711: Hozza hozzám Kotro Peter Ur(am) két kászoni majorság béli Turocskát [Mindszent Cs; Born. XXXIX. 50 Csiko Ferenc Kászoni János főkirálybíróhoz] * ~ *tyúkfi* majorsági csirke. 1684: Majorsagbely Tyukfí nro 14 [UtI].

majorságféle majorsági; din gospodărie; vom/aus dem Meierhof, Meierei-. 1671: Údvezült méltóságos gróf Rhédei Ferencné asszonyom ó kegyelme halálának alkalmatosságával majorság féle ingó bingó jók és holmi levelek végett az két ágon levő Bethlen és Rhédei familia között nem kicsiny controversia támadván [TML V, 485 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1731: fenyő baranákbol rakott jo edgj odru csűr ... szalma fedél alatt, melyb(en) ... van 80. Kalangja Zab Majorságféle [Impérfa Cs; BCs].

majorságfi baromfi; pásári de curte, orătanie; Geflügel. 1834: A Majorság Fiaknak kását ... 6 v(éka) Törökbuza [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt jel.]. 1844: Majorság fiaknak kásául 's szeműl ezen holdnapban 7 véka Tengeri [i.h. IIIc].

majorság-hizlalo baromfihizlálásra való; pentru îngrășarea păsărilor de curte; zur Geflügelmast/mästung dienend. Szk: ~ *ketrec*. 1842: Egy déczkával fedett lécczekből alkotott hat rekeszű majorság hizlalo ketretz [Oprakercisóra F; TSb 51] * ~ *ól*. 1761: negj tsere ágasokra hasogatott bikfa boronából gerezesden negj szegeletre fel rakva Szalma fedél alatt különösön négy sertésre valo s attol el rekesztve Majorság hizlalo ól [Siménfva U; JhBK LXVIII/1. 46]. 1816: Hat rekeszű majorság hizlalo ól [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/8] * ~ *olacska*. 1750: (Az) épület ... végibe ... majorság hizlalo két Rekeszbe lévő kis olocsákak vagynak [Papolc Hsz; Hr]. 1809: egy majorság hizlalo olacska [Torda; KW] * ~ *pajta* baromfihizlalo ól. 1826: egy majorság hizlalo pajta [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 40] * ~ *rekesz*. 1797: A Tisztartoi Házba ... egy Majorság hizlalo rekesz [Náznánfva MT; Berz. 22. N. 2].

majorsághordozó baromfihordozó; pentru transportarea păsărilor de curte; zum Geflügeltragen (dienend). Szk: ~ *ketrec*. 1833: Egy majorság hordozó ketretz [Katona K; Ks 73/55].

majorságocska kis gazdaság; gospodărie mică; kleines Gut. 1669: mihelt az kevés majorságocskámnak takarítását hacsak valami részében is végezhetem, az jószág árának felvételéért bemegyek Kegyelmedhez [TML IV, 505 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

majorság-pénztár város (saját bevételeinek) pénztára; caseria orașului; Kasse der Stadt. 1846: minthogy pedig még számos gerendák meg fognak a hid munkája be végzésével maradni azok köz árverés uttyán adodjanak el, a Majorság Pénztár javára [Dés; DLt 858/1847].

majorságtartás majorsági állattartás; creșterea animalelor la mãieriste; Vieh/Tierhaltung im Meierhof. 1662: Itt is nagy friss épületű, téglából való úriházak s majorságtartásra való minden alkalmatosságú nagy épületek építetének, ahová mindenféle öreg és apró majorságokat, barmot, ménest, moldvai széles és lapos farkú szép juhoikat nagy bőven szerezetett és szaporítottatott vala | Az jól megépült sok jószágokban csak a majorság-, korcsmatartásokból is, azon kívül minden majorkodásokból, kéneseiből, sóból, vasból, barmok árából, mészből, viaszból, méhserbűl, hogy ezekkel való kereskedést is fiscus mind magának vette vala [SKr 199–200, 202].

majorságtartó baromfitartásra való; pentru creșterea păsărilor de curte; zur Geflügelhaltung dienend. Szk: ~ *föld*. 1662: az is" jó mezejű, mindenféle gabonatermő és barom- s majorságtartó, jó nagy határu föld volna [SKr 200. — "A falutelek] * ~ *ól*. 1819: egy Majorság tarto ol [M.köblös SzD; Torma] * ~ *pajdacska* baromfiolacska. 1812: Majorság tarto pajtátcsa [Sorostély AF; Born. XX-XV. 66] * ~ *rekeszecske*. 1820 k.: Vagyon ... a Tomátz alatt egy Majorság tarto rostélyos ajtaju rekeszetskeis

[Dés; RLt] * *léces* ~ *ketrec*. 1830: ezen konyha végeben találattik, két létzes majorság tartó Ketretz [Kv; Somb. II].

majorságtevő majorságlétesítő; pentru înființarea unei măierști; Meierhof anlegend/begründend. **Szk:** ~ *hely*. 1623: eo kglmek ... az helynek Allapattiahoz kepest, Maiorsag tételre az Jozagnak Maiorsag teüő helyehez ualo keozeleb uoltat alkolmatosbnak itiltek uolna lenni [Besenyő KK; DobLev. I/5].

májrothadás májsugorodás; ciroză hepatică; Leberschrumpfung. 1859: halt meg Racz Sándor Cs. kir. ker. törvényszéki szolga 43 éves korában máj rothadásban [Dés; RHak 104].

majsner meissen kelme-fajta; stofă din Meissen; Stoff aus Meissen. 1627: Egy wegh Sarga fodor igler tt f 18 ... Egy wegh majsner. aestimaltuk tt f 18 [Kv; RDL I. 132]. 1629: Egy Darab Slesiaj kék keoz fay londis (!) aestim: tt f. 18 d. 75 Egy wegh dirib, darab majsner tt f. 18 Jtem, Egy wegh majsner tt f. 18 [Kv; i.h.].

majsner-posztó meissen posztófajta; postav din Meissen; Tuch aus Meissen. 1630: Jeney Jstuan Hozott beczibedl ... 3. vég h maysner posztot tt f — d 60 [Kv; Szám. 18b/IV. 47].

majszog pizmog; a mocoși/moșmoni; herumtrödeln. 1829: Köpetzi a' lovaira mind uj patkot vet, 's ujra patkoltatta ... 's mind ott majszogat a' patkolasal 12 orág [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

majster mester; mastru, meșter; Meister. 1583: 12 Januay Az meisternek attam Lonthomara d 12 Ismett a meysternek chynaltatta(m) egj zart: az aythayara attam Lakathos Jstwanak tolle d. 60 [Kv; Szám. 3/IX. 8]. 1780: monda az Exponenes ... én Serfőző Meister vagyok arra felele a másik ... Énis lehetnék Majster, mint Te [Ne; DobLev. III/540. 5b]. 1791: A' Májster le mondott a' Mesterségről, egy ifjabb vagyon most, ki volt az Daki (!) pappiros Malomb(an) Májster [Sztrezakercsesora F; TL. Vessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1822: a' panaszlónak minden hétre 1 Rforint heti bért kell hogy fizessen Vass Jóseff atyánkfia, — e' szerint hát már nem inasnak, hanem Legénynek májster, és a' Meiterével (!) edgy asztalnál egy ételt eszik [Kv; ACLev.]. 1830: a Majszer jo szándikbol akar adni egj par Csismat [Kv; KovCLev.]. 1831: én magam^a rendeltem legelsőben is Májsterhez [Dés; DLt 945. — ^aA csizmadiacéh atyamestere]. 1834: Sollyom Imre a Majstert maga házába, a ki is Centupátér és Czéh mestert, mérészelt meg úni [Kv; ACProt. 2]. 1835: bé szegőttette Nagy Ioseph uram az maga inassának Kurka Jánost 4 Esztendőkre olyan feltételek melet hogy az Meiszer ruházza bé szegőtetést és szabadulást fizesse [Kv; KCJk 116b]. 1840: jöttem MVásárhelyre, a' hol laktam addig is mint Asztalos legény dolgoztam a' nevezett Májsterem fel ügyelete alatt [KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

Szk: *papiroscsináló* ~. 1819: A Pappiros tsfnáló Májster ... krájnyik atyánkfiához viszzá utasittatik [H; Ks 90. C. 12] * *serfőző* ~. 1780: veszekedni kezdének edgyütt^a monda az Exponens Én meg kívánom az én betsü-

letemet mert én Serfőző Meister vagyok [Ne; DobLev. III/540. 5b. — ^aTrettner Josef gyf-i serfőzővel].

majsterfi (céhbeli) mester fia; fiu de breslaș; Sohn des Zunftmeisters. 1843: Szegődtette Harai Jo'sef Deák Jánost. mint Maiszter fiat [Kv; ACSzám. 151].

majsterné mesterné; soția meșterului; Meisterin. 1815: G. Bethlen Elek Tanti Meisternéja el szőkőtt [Dés; KMN 379]. 1823: 'A Pappiros Malom számára a' Meisztternének 200 Létz Szeg [Déva; Ks 106. 154]. 1829: azon estve az gazdam kiis akart vetni az Hazbol de az Maisztterné meg nem engedte [DLt 146].

majsterség mesterség; meserie; Handwerk. 1780: monda az Exponens ... én Serfőző Meister vagyok arra felele a másik szarom a te Meisterségedben Énis lehetnék Majster, mint Te [Ne; DobLev. II/540. 5b].

majtényi a Majtény (Szt) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Majtény/Moiftinul Mare; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Majtény: Majtényből való; din Majtény; aus Majtény stammend. **Szn.** 1567: Agnes uxor gregory maythini [Kv; TJK III/1. 8]. 1584: Maitiny Gergeline [Kv; Szám. 3/XI. 86]. 1585: Annos Maytini Gergeline [Kv; TJK IV/1. 535]. 1593: Maytini Jstwan [Kv; TJK V/1. 361]. 1598: Maitini Janos darabont [Kv; Szám. 8/I. 3]. 1642: Majtjny Andras Uram [Esztojkafva SzD; SLt XLVII. 8]. 1651: Ne(m)z(e)-tes Majthini Andrasne [M.köblös SzD; RLt 1]. 1664: a Török Deak Majtini Andras [SLt 25. IV. 2]. 1792: Majthényi Josef. Assessores: Josefus Majthenyi [DLt].

május mai; Mai. 1569: 1569. Mayusnak. 19. napian, az Besztercze Wydekiek hoztanak keowet [BesztLt 34]. 1571: maiusnak 17 napyan lezen, feyerwarath mynd az wrunk^a temetese es mynd az gywles [i.h. 42 Paulus Banfi Lossonchy de mogyoro a beszt-i tanácsához. — ^aJános Zsigmond]. 1656: Ez esztendőben a búza vékaja járt a szepinek májusban die 8 ötvennyolcz pénzen a piaczon [ETA I, 160–1 NSz]. 1796: 12dik Maji hoztak bé 42 Tyukat ... 12dik Májustol fogva a Majorságokra erogalok naponként 3 kupa Málét [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1811: az arenda ... kezdődgyön 1ső Majustol fogva 811 [Km; KmULev. 3]. 1856: Részletes 'sinat tartatik Gyaluba^a 15ik majus [M.bikal K; RAK 51. — ^aK]. 1868: Kelt mű előtünk Szovátán^a az 1868ik év Május 4én [Bereczki József lev. — ^aMT].

Szk: ~ *havalhónap*. 1843: Folyó esztendő május hova harmadik napján, azaz szeredán ... a házunkhoz jött a gornyik [VKp 101]. 1845: E' folylo 1845. évi Május Holdnapjának 25-én E' szerint fel szollíttatván Dants Dániel Urto! ... meg vásárolt jószág tárgyában [Páké Hsz; HSzjP]. 1853: A kellnekemek ajándék folyó Majus holnapra 1 Tallér [KCSl Útköltség-jegyzék Berlinből]. 1865: majus hava 19-dik napján estveli nyolcz órakor hivattatva lettünk volna [Kv; Végr.].

májusi 1. din/de mai; (von) Mai-. **Szk:** ~ *hónap*. 1813: a Koppándi Joszáért folytatott Perben ezen Majusi Holnapnak 8dik napján mondanak itéletet [Hari AF; DobLev. V/962 Rákosi Joseff kezével].

2. májusban tartandó/tartott; din mai, care va avea loc în mai; im Mai zu haltend/gehalten. 1662: Májusi gyűlés. Ország fegyverre ingerellettik [SKr 404]. 1824: Devai Majusi Sokadalomkor idegenyek által el distraháladot a Mlgs Urasság Itala [Déva; Ks 106]. 1835: En magamis elindultam vala Kolosvarra a Majusi gyűlésre [Torja Hsz; BetLt 4 Apor József lev.].

3. májusban esett (hó); (západa) din mai; im Mai gefallen (Schnee). 1767: bor teljességgel a jó bortermő helyeken nem termett, mivel az elmúlt májusi nagy hó a szőlőket elrontotta [RettE 213].

4. májusban vetett; care a fost semănat în mai; im Mai gesät. 1788: még vagyon aratatlan Majusi Zabunk, de ez Zöld [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

5. kb. májusban nyílt; care s-a născut în mai; im Mai blühend. 1714: Elephant tsonbul tsinalt ritkaságot, majusi Viragokkal ékesített egj futráljb(an) megis egj rezes szaju Tengeri Chonkat (Igy!) [AH 55].

6. májusban született; care s-a născut în mai; im Mai geboren. 1811: Ne ditsérd a' Csitkót a' mely Mártiusi Kedvesebb előttem mindég a' Májusi, Mihelyt az annyától világra hozatik, A' Protokollumba belé irattatik [ÁrÉ 144].

7. májusra járó; pe luna mai; für Mai zukommend/gebührend. 1699: a Kgltek Székiben lévő Statio beli Vitezek(ne)k ... az két két véka Buzát adassa meg kglk mert másképpen rosszabb léssen, ha a Militia in defectu Panis erőszakosan extorqveallya a Majusi Kenyerét [UzSLt IX. 76. 68 gub.].

mák 1. mákvetés; (cultură de) mac; Mohnsaat. 1724: Ha valaki ... kaszával kaszálná az Gabonát forint az büntetése az mákot hasonló képen [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32]. 1782: a borsó és mák iránt concludáltatott, hogy az kiket vádolnak a mák és borsó rontása felől, az falusi bíró engedelem nélkül, az faluval együtt büntessék meg falutörvénye szerint egy forintig. Az kárról pedig adja által az bíró az határbírónak [Oroszfalú Hsz; RSzF 160].

Hn. 1758: A Mák helyben az Erdő közt levő Irtás (k) [Sztána K; EHA]. 1776: mák föld nevű lábban (sz) [Tusnád Cs; EHA]. 1785: A Mák völgyében [M.gyerőmonostor K; KHn 81]. 1891: Mákhely [Szentkirály K; KHn 57] | Mákhely [Sztána K; KHn 308].

2. (kicsépeletlen/tokjában lévő) máktermés; mac (recoltat); (unausgedroschene) Mohnemte. 1680: az Tornácban vagyon kötessekb(en) ki csepetlen (!) mák is [A.porumbák F; ÁLt Inv. 9].

3. mákszem, szemes mák; (sămință de) mac; Mohnkorn/same. 1648: Eöt altalag egikben fenyő zurok, mäsikban reghi rosz maák [Porumbák F; UF I, 887]. 1676: Vagion itt valami gazos mák metr. 3 [Sárkány F; UF II, 753]. 1688: Egy új fedeles Deberke egy kevés mák benne [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6]. 1717: Egy fő hordo Cseber kiben 4 ejtel mák [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 4].

makacs önféjű, nyakas; încăpăținat, îndărătnic; starrsinig/köpfig. 1779: Se fiai, se leánya, sem a felesége nem siratta. Igaz, hogy a felesége szörnyű makacs lévén, véle háboron élt, de a gyermekei bizony megsirathatták volna, mert jó apa volt [RettE 397].

makacskodik nyakaskodik; a se încăpățina/indărătnici; trotzen, halsstarrig sein. 1855: Danavitsot mais fel szollit-

tám, — de vgy latom hogy makatskodik a szalma vitelei [Nagylak AF; DobLev. V/1386].

makacsság nyakasság; încăpăținare, îndărătnicie; Halsstarrigkeit, Hartnäckigkeit. 1797: a Menyetske is bardolat-lanságát durva makatssággal, engedetlenséggel ne öregbítse, hanem mint illik Kerestyén aszszonyhoz férjét meg betsülje [Szilágycseh; IB. Dombi János prédikátor kezével]. 1875: ki egyházi közmunkára kirendeltetvén a szabott munkát hanyagság vagy makacsságból nem teljesíténé, az azon időben folyó igás vagy tenyeres napszám árában marasztaltassék el, mindenik esetben az egyház közpénztára javára [Damos K; RAK 199].

makariás-körte körtefajta; un soi de pere; Art Birne. 1597: Makarias keortwilt ... —/07 hoszszw keortwilt ... —/08 Masfele zep Apro keortwilt ... —/04 [Kv; Szám. 7/XIV. 57 Th. Masass sp kezével]. 1717: Rigmányi Márton (!) hagiot örökösön Felesége és leánya hallásokra két körtővélyfát a Rigmányi^a Ecclsiacska számára ... edgijk álló körtővély ... másik ... Makariás körtővély [MMatr. 167. — ^aMT]. XIX. sz. eleje: Bodoni Teli Makariás körtővély Nr. 11 [Keménytelke TA; IB].

makaróni csötészta; macaroană; Makkaroni. 1820: Makaroni ... és egy Kevés Kávé [Mv; Told. 19]. 1862: Maccaroni 80 kr. Edesség és Piskota 1 ft. 80 kr [Kv; SLt Vegyes perir.].

Szk: csiga ~. 1808: 2 Font tsiga mákaroné [Mv; Told. 22] * laska ~. 1802: 7 3/4 Loska Mágároni ... 2 Rf 35 xr [Déva; Ks 120. III. 8] * nápolyi ~. 1862: Mackaroni Nápolyi ... 72 kr [Kv; SLt Vegyes perir. Bányai György számlájából] * olasz ~. 1841: 8 lt olasz mákaroni 8 Rf [Kv; Born. F. VIa] * vagdalt ~. 1807/1818: 1 Font vagdalt makaroné [Mv; Told.] * vastag ~. 1802: 6 font Vastag Mágároni 2 Rf [Déva; Ks 120. III. 8]. 1807/1818: 1 Font vastag makaroni [Mv; Told.]. 1808: 1 Font vastag mákaroné [Mv; Told. 22]. 1830: vastag Mákaroni [Mv; LLt] * vékony ~. 1807/1818: 1 Font vékony Makaroni [Mv; Told.].

mákcsík mákos metélt tészta; tăietei cu mac; Mohnnudeln. 1744: Máksik tsináló vas Sajtó [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

makfalvi a Makfalva (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Makfalva/Ghindari; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Makfalva. I. mn 1. Makfalvához tartozó, Makfalván levő; care se află în Makfalva; zu Makfalva gehörig, in Makfalva befindlich. 1577: En azt Byzonial tudom hogy Myhalffy Tamas rea Jeoth wala az Makfalwy es Zolokmay hatarra, Az ket falw keozeoth az Embergypew patakath wethe hatarnak [Küsmöd U; DLev. XVIIIb. 2]. 1643/1687 k.: Vagyon a Makfalvi Ecclab(an) ... a Templom hijannis ... egy kis harangocska [Makfva MT; MMatr. 187]. 1654: Adott ide a Makfalvi Templomb(an) levő asztralra édgj Kelint [uo.; i.h. 188]. 1700/1716: az makfalvi benn valo örökségeket es anna(k min)den appertinentiái ... hagyák, vallák es adák ... az makfalvi mater Ecclesiá(na)k [Kibéd MT; i.h. 192]. 1721: minden embér a ki korcsomárol egj negyvenesből adgjon egj forintot, a makfalvi R Eccla

számára, az egész esztendőnek folyásának rendiben [Makfva MT; i.h. 196]. 1800: a Makfalvi Jozságát ... kéntelenített el adni a szüksége mián és gyengélkedés mián nem a korhelség és részegeskedés mián [Msz; DLev. 3. XXXV. 6].

2. Makfalván lakó/működő; din Makfalva; in Makfalva wohnhaft/tätig. 1614: Sinka Istvan Makfalvi zs [Nyárádtó MT; BethU 2]. 1667: Tudom hogy egy test Vér Atyafiak valának az Nagy Dosa Andras az makfalvi, az Nagy Dosa Tamassal | az őregh Dosa Tamas egy testver vala az makfalvi eoregh Dosa Andrassal [DLev. XIVB. 4]. 1682: Lőlkös Pal veres drabant feleség Molnar Borka Makfalvi [DLev. 5]. 1863: Dosa Elek ... Makfalvi Réff megye bírő [Szováta MT; Bereczki József lev.].

Szn. 1652: Andr. Makfalvi Assess(or) [Msz; MMatr. 181].

3. Makfalván gyártott/készített; care a fost făcut in Makfalva; in Makfalva erzeugt. Szk: ~ bokály. 1760: egy Makfalvi fél ejteles bokály [Szentdemeter U; Ethn. LXXII, 608] * ~ edény. 1716: Ngod parancsolattya szerent az uy székérén az Makfalvi edényekét el küldötém [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.] * ~ földedény. 1716: Makfalvi föld edényeket e szerént hoszta a Fazakas [uo.; i.h. — A teljesebb szöv. ábróló al.].

II. *fn* Makfalva lakosa; locuitor din Makfalva; Bewohner von Makfalva. 1640: Varadi Balogh Lazlo Ura(m) ugimint Actor perlette az Maroszeki darek zeken ... Demien Janost, nagibbik Albert Georgiot, Makfalvi Zentegihazfiakat kikre Farkas Janosrol, es Ban Georgirol ugian Makfaluiakrol zalot az per [Mv; DLev. 5]. 1648: ez után a Praedicator és Schola mester az Abodfalva^a résziről valo asztog lábokat el égetni és pusztítani ne merészellye, hane(m) ha eleghséges fát nem vesznek a Makfalviak, és fából meg szűkül a Praedikátor vagy Schola Mester, a Makfalva résziről valo asztog lábót vagy egyéb épületet egészen el [MMatr. 190. — ^aMT].

mákföld teren cultivat cu mac; Mohnfeld. Hn. 1776: mely földek vadnak mák föld nevű lábban [Tusnád Cs; Hr 9/11]. 1796: Mák föld nevezetű lábban (sz) [Verebes Cs; EHA].

makk 1. ghindă; Eichel. 1572: Myért hogj hallo(m) hogj ktek fele nem igen termet az Mak : Jt az vr haúassan nagj bowsegl termet: ha onnat az felől az kik Disno bar mot akarnak rea haytani, semmi desmat egiebet nem wesnek, hane(m) p(er) sing : d 2 ... az kik rea akarnak haytani egieb sarczolasok annal töb nincze(n) Az mák vgian Nagj böwsegl wagio(n) [Vh; BesztLt 3693 Nic. Bodogfalui prov. arcis Hvniad az vice comes Gr. Timar besz-t-i bfróhoz]. 1594: Pasitt disznott akkeppen adnak mint egieb joszagbeliek de jtt az Pasitt diszno az Tisztartonak jaar. Mikor az Mak terem erdejekken minden tizbeöl egi egi disznót foghna ki tiz alat penigh valtho penz minden disznótul negi negi pénz ez az fejedelemnek jar [Pacal Sz; UC 113/5. 86]. 1625: mikor fayert mentem az Erdeobeol cziak egy szal fatis ne(m) merem abbol az Erdeobeol hozny, sem egy szem makkot fel nem merem venny [UszT 143a]. 1632: Vagio(n) egi tilalmas teölgy Erdejek, melinek Tilalma f. 12. De miuel az erdő cziak fiatal, mégh eddegh mak raita nem termett [Illyen F; UC 14/38. 37]. 1730: erdők, mikor ezekben böven terem a' mak, jól megh hizhatik nyolcz száz Sertés [Szentlászló TA; JHbK

XLIX/4]. 1757: Itten Makk nem termik, fiatal fák levén tsak benne [Nagyemye MT; LLt Fasc. 129]. 1761: Az Falunak Épületre valo fenyes és makkot termő bükkös erdeji felesen vadnak, kivált az Havason [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1.194]. 1806: Az erdei gyümölcsöt, és Makkot valaki a' fel szabadittásig szedi 's hordgya 3 MForinttal és 25 tsapásokkal büntetődgyék [Oltszem Hsz; Mk II. 4/115]. 1814: Ezen Erdő Makkat nem terem [Pusztakamarás K; CU]. — L. még RettE 341; RSzF 188, 191; UF I, 730, 743.

Szn. 1762: Mak Miklos [Torda; TJKt V. 135]. 1771: Mak László [Dés; DLt 321. 9b]. 1779: Mak Lászlone [Dés; i.h. 38b].

Szk: ~ termeni. 1768: majorság erdő ... ebben vagynak mak termő Bük fák ... melyek nem annyiban épületre mint mak termeni, és tűzre valok [Inaktelke K; Ks 74/56 Conscr. 40] * ~ról kelt makkból kihajtott. 1788: Vagyon egy darab Makrol Kőlt Fialalos Erdő Cserefa erős vastag Karonak valo [Nagyercse MT; EHA].

Sz: egészséges, mint a ~. 1850: A' gyermekek épek egészségesek mint a' makk, egész nap foly a' hantazás [Kv, Pk 7] * otthon süti a ~ot. 1811: Mikor a' vén Legény meg-nem házasul, vagy a' vén Léány férjhez nem megyen, azt mondják rólla: othon süti a makkot [ÁrÉ 111].

2. (sertéshizlalásra szolgáló) makk (termés); ghindă, jir; Eichel(ernte) zur Schweinemast. 1589: Az melj paztor a' diznokot a' Makon eorizte attam) ... Zwkmann(n)t es bochkort ... f l d. 25 [Kv; Szám. 4/XI. 41]. 1600: Az Dobay hatarba tartiuk wala diznainkat, Daniel Peter vra(m) zamara, el haitak az Almasiak hogy által menteönk wala az chapaso(n), az mak beribe(n) tudo(m) oztán azt a' marhat [UszT 15/12 Gelle Gergely Zent Peteri Zabad Zekely (36) vall.]. 1625: azt mondom hogi haromzor kergettek diznaimot ky az makrolj ... mint falu szokot agraualtatny enys vgi keuanom maradasokot [i.h. 142a]. 1679/1681: a' majorsagh sertés marhatis szaporitván mikor annak ideje vago(n) azokat a' makkon hizlattassa meg, lehessen bövön szalonna a' várbán [Vh; VhU 675]. 1696: Sertések vadnak az makkán Kan no 2. öreg Artany nó 10. öreg eme no 27. Teli Kan no 15. Teli eme no 21 [Bethlen SzD; BK]. 1708: Az Sinkai Erdőről a' mint az Szkutorok mondgjak, egi het mulva, le szorulnak a Disznok, el fogyva(n) Makjok, az egerekis ige(n) el hordták a mi keves voltis [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1770: Tudom hogy ez előtt két Esztendővel mikor Mak volt egy Nagy Sertestől 4 Polturat mikor Mak nem volt két Polturát vettek de azután akár volt Mak akár nem volt 4 Polturat vesznek [Babuca Sz; IB. Volfg. Szároz (60) jb vall.]. 1786: kiknek tehetségék volt az őszszel Sertést szerezni, legeltették a' vólt Makkon magok Hizlojakat [Torockó; TLv. 4/13. 57].

Szk: ~on hizott. 1652: Vagyon ... szalonna függőleg makkon hizot N. 57 // ... Váluon hizot egy uj szalonna Cont. Libr. 24 [Görgény Mt; Törzs]. 1740: a' Makkon hizott sertés infra decimáját peng 8 — 8 penzel váltjak meg ha jó kövér, ha pedig fél-húsban vagyon négy negj penzel redimállják [Körösfő K; BfN]. 1745: Gőrbé Gábor más hajto társával Kotsis Mártonnal makkon hizot esztendő sértésemet ki választatta a' többi közül és m(e)g ették [Szásznyfres SzD; Ks György Déák János (50) jb vall.]. 1834: Izsak Imrene Veress Anna Aszszonynak ... makkon hizott 29 darab szalontai sertesseit ... tolvaj tarsainak

kiadta [Dés; DLt 786] * *~on van. 1755:* A Sertések közül le verettem szalonnának valokat nro 12 ... az Makkban vannak nro 15 nagj Sertés [Szentmargita SzD; Ks 18, CII] * *~ot foglal. 1599:* Mikor a Warhoz ualo Ispan valek jeöttem en is fel hól dezma felől feiedelem számára, hól pedig Makkot foglaltunk, kerdezte(m) en az helieket hogj kj melj falú szallasa, megh newezte az Bogartfalvi, lengelfalui es farcadi zallast [UstT 14/9 Nic. Jakob de Faczad (60) pp vall.] * *~ra ad. 1728:* Hadnagj N: Lőcsej Joseph Atyánkfia eő kglme Tizedesek által hirdettesse meg hogj valakik(ne)k Sertessek vagjon Hetfün kosár Csinálásra az Cziczhegjen egj egj Embert, Annak utanna a Makra adván más Pásztor eleib(e) ki ki sertessét fel iratv(an) ugj adgja a Pásztor eleib(e) [Dés; Jk 379b] * *~ra befogadott. 1768:* a' makra bé fogadatt Sertéstől pedig ki mit szokatt fizettni azt Determinate meg mondani nem tudjuk [Inaktelke K; Ks 74/56 Conscr. 40] * *~ra beszegődik. 1817:* Mikor a baróti bebfrosok beszegőttek a makkra, áldomásra költ 3 12 [Bodos Hsz; RSzF 302] * *~ra elhajt. 1786:* egy egy Disznót vagy malatzoecskat ... Vettenekis az Makra elis hajtotta minden szegény Gazda Özvegy Aszszony tsak a pásztomak pásztorlásáért fizetnek [Torockó; TLev. 4/13. 14] * *~ra (fel)hajt. 1591:* Az filej Hazrol való Registrum 14 Juny Atta(m) az paztor Eleiben az diznokatt Eörzettettem Mig az Magra hajtottak fizettem Neky f — d 80 [Kv; Szám. 5/IV. 16]. 1632: az Diznokatt pedigh minek eleőtte fel nem haitottak az makra, alatt a pasiton szoktak megh dezmalni [Grid F; UC 14/38.5]. 1786: Az Thoroczkai Hataran lévő Makkos Erdőre tudam hogy egyben gyűjtették itten az Városi Szegénység és magak Sertéseket, és azakat az Makra hajtatták [Torockó; TLev. 4/13. 43] * *~ra (fel)hajlat. 1748:* innen hajtatott fel Magyarosra sertéseket hizlalni a' makra, és azokból őlt háza szükségére, s elis adott benne [Torda; Borb.]. 1757: Harmad ideje az Aszony eő Nága Sertéseket hajtatott vala a' makra [Gyszm; DE 3]. 1786: a ki egy egy Disznót vagy malatzaecskat vehet vegyen, és hajtassák az makra, hogy annal hasznasabban jutthassanak az Szalannahoz [Torockó; TLev. 4/13. 14] * *~ra fogad. 1653:* fogattak volt bizonios szamu sertes marhakat az makra [Szováta MT; LLt 96/4]. 1761: Mikor Makk termének ideji van pénzreis feles Sertést lehet az Makkra fogadni [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 194] * *~ra haj-tandó. 1728:* A Tektes Ne(m)es Universitas az Makra hajtando sertesek(ne)k fogadott Pásztorokatt, ugj mint Török Mártont Szekely Mihalyt es Sebestyen Jánost a jövő uj esztendeig kik(ne)k fizetesek lészen minden egj öreg sertestől Dnr nő 13 [Dés; Jk 379b] * *~ra hajtatik. 1671:* mikor Makra hajtatnak a' Fiscus sertés marhái a' Regius Fundusra és Erdőkre, azon Széknek Tisztei illendőképpen intézzék-el honnat juthatna illendőképpen makk [CC 51] * *~ról behozat. 1675:* az makrol hozattam be hizlalni Artant es Geöllyét no 38 [Porumbák F; UtI] * *~ról lehoz. 1761:* mikor pediglen 10 hét mulva Sertéseimet a Makrol le hozták nem voltanak meg hizlalva [Roskány H; Ks LXII/8.].

3. makktermés; jir; Eichelemte. 1699: jo darab Bwk épületen valo Erdő mely(ne)k az Fájával az Falu szabadoss de az makja az Castélyhoz valo [M.zsákod U; EHA]. 1805: edgj Havasi Oláh el árendálta volt a' Makkat [Özd AF; MúzRadák].

Szk: *~al megáld. 1758/1785:* ha mikor Isten eő Felsége az Erdőket Makkal meg áldgja a N. Détései Judith Asz-

szony Posteritassinak is szabad légyen Sertéseket hizlalas kedviért ottan^a legeltetni [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 275. — ^aAz usz-i Kissolymoson, Bözödön, Szent-ábrahámon és Raván] * *~ot ad. 1771:* ha az Isten makkot nem adott volna a köblösi erdőn, minden törökűzámát megették volna a hízó sertésim. De azzal igen nagy áldása volt rajtunk az Istennek, mivel jól híztanak a makkon, úgyhogy mind leverhettük volna sertéseinket [RettE 261] * *bő ~ idején* bőséges makktermés alkalmával. 1699: edgj darab Csere bfk és egjé Fákbn allo Erdő melyben bő mak idején 100 diszno meg hizhatnék [Székelyszállás U; EHA]. 1742: bőv mak idejen meg hizhatik 800 Sertes [Fileháza MT; Ks 4. VII. 1].

4. *~(nak) idején* makkoltatáskor, makkon való hizlaltatás idején; la scoaterea porcilor la jir; zur Zeit der Eichel-mast. 1592: mak ldeyen tudom hogy ell kergettek onnet az diznokkal [UstT]. 1600: Tudom hogy az honnet be wztek az Farkaslaki vrain az fel peresek diznait, az vgia(n) Orozhegy hatar, es soha ne(m) halottam hogy wagy mak idein, wagy egyeb ideoben haborgattak volna eőket erette [i.h. 15/111 Leörincz Benedek weres Drabant, Fanchali (45) vall.]. 1604: ez mostani makknak ideje(n) diznajnak legeltettwk [i.h. 18/59]. 1606: tudom hogy az peres hely farczadjaknak makknak Ideien Zallas heljők volt eős birodalmokat tudom benne lennj [i.h. 20/173 Nagj Gjörgj Kadichfalj (40) pp vall.]. 1714: a meg nevezett Diafalvy belső örökseg után az Orban Elek Ur(am) Attya Orban Pal Uram es az ő kglme Nagy Attya Orban Peter Ur(am) makknak idején maga tulajdon sertessit ha csak mással egyb(e) ne(m) szimborálodott a havasokon az Oroszhegyiek(ne)k szabadason jártatta [Diafva U; Orb. 6/b]. 1765: Makknak idejen a' Sertésekből minden tizedikből Dézmat adni ... tartozzanak^a [Topasztkirály K; JHbK LI. 27. — ^aA jb-ok és zs-ek].

5. (gombolásra szolgáló) hurok; butonieră in formă de lat; Knopfschlinge/schleife. 1652: Fejer szkofium egyes gombok nr. 15. Ezeknel aprob fejer szkofium uj Gombok mak(k)ostol nr 20. Azoknalis aprob fejer szkofium uj gombok mak(k)ostol nr. 20 mindenik szár nélkül, melyek vad(na)k egy viseltes atlacz erszenyb(en), kin egy szkofi-um gomb va(gya)n [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.]. 1687: Tizenhat rosás ezüst gombokat makkostol [Déva; Szer.]. 1714: Latzi(na)k tött Testamentoria Dispositiv igy következik Pistokanak Egy Angliai szederjes horvatos hiuzzal rokavall bellett Scofiumos bogár hatu sinoros 16 öreg s apro tekervenyos rosás ezüst gombs makkoshol (!) mentét [Kv; Pk 6].

6. makk alakú ékszerdarab; bijuterie in formă de ghindă; eichelförmiges Schmuckstück. 1652/1655: Egy Lánzos Uy forma pártá öv, az Lanczán egy mak merőn aranyas Bek Mártonnál vöttem fl. 58 [Kv; CartTr II. 875 Csepreghi T. Mihály nyil.].

makkanthat szólhat, táj vakkanthat; a putea crîni; sprechen können. 1819: a Protocolli Contractus már kezmenél vagon, amíg az Esztendő bé nem telik addig sem jol sem ros(z)ul nem makkkanhat azutánis el igazityuk az Ökeme bajat [Ádámos KK; Pk 3].

makkbeli makkból származó; care provine din valorificarea ghinzii; von den Eichen herrührend. 1761: ezen Makkbeli Provent ... két egyenlő részre oszol [Barest H; JHb LXX/3. 250] | (A) makkbeli Provent ... oszlodik fel la

M. Possessoratus között [Gyalumare H; i.h. 27a]. 1784: Ez előtt mintegy négy Esztendővel tudom azt, hogy az Málnási Erdőnek Makkbeli hasznából a Málnási Catholicusok úgy az oláhok is nem részesedtek, mivel annak haszná csupán Reformátusokul az mi Templomunknak építésére fordítottak vala [Málnás Hsz; HSzJP Mart. Zilay (44) j.b. vall.]. 1793: a Makkot teremhető fák néha Makkot is hoznak, de különben még eddig az Udvar Makkbeli hasznát belőle nem igen hajtott, hanem mintegy 60. Sertések akkor meg Szépülnek benne [Erdőszengyel MT; TSb 51]. 1797: ezen erdőnek Makkbeli jövedelmét fel se lehet venni [Ajton K; EHA]. 1834: Szeptember 14-dikén tartott Köz Gyűlésünkön concludálának ... makkbeli Isten áldásának el használásáról [Nagybacon Hsz; HSzJP].

makkbér makkoltatási bér; taxă percepută/plătită pentru scoaterea porcilor la jir; Eichelpachtgeld. 1706: Mak bér azon őszön nem jót az határról [Fehéregyháza NK; KvAkKt 261]. 1728: En ugj tudom, hogj ezenn Havad út tetein lévő Erdőt edgyikis élte, s másikis, mind az vr Mikó Ferencz vram, mind pediglen az vrffi Nemes Ferencz vram, s ugj az Elejeis, de hogj valamellyiknek makk bért különössön adtanak volna nem tudom [Hidvég Hsz; Mk I Moses Székely senior (60) j.b. vall.] | ezen Erdőről az vram Mikó Ferencz vramnak adtanak makk bért avagj Gostina Péntz [uo.; i.h. Nic. Mihály (71) j.b. vall.] | Szent egy ház erdeje. Egjeb nincsen bizonyos fel fogott erdő, hane(m) mikor I(ste)n makkot ad, a közönséges erdőbe, magok pasztorok ala szoktak vidékből is sertéseket be hozni, es a makk bér azon oktol fordittatik Megje számára [SVJk 172]. 1751: valami közönséges mak bérből az ötsem Dósa Farkas Ur(am)nak obvenialván részib(en) tíz forint, mellynek őtt forintját mint hogj magam percipialtam tartozom eo Kgc deponalni [O.újfalú F; DLev. I. VIB. 24]. 1765: Makknak idejen a' Sertésekből minden tizedikből Dézmát adni, mak nem Léven minden Esztendőben egy egy Garast fizetni, mely nevezetük pasint pénznek, s Mak létében szabot mak bért adni tartozzanak^a [Topasztkirály K; JHbK LI. 27. — ^aA j.b-ok és zs-ek]. 1781: bizonyos időben Makk bérből jövő hasznomat adtam a Reformata Ekkla hasznára [MMatr. 487 özv. gr. Rédei Zsigmondné br. Vesselenyi Kata nyil.]. 1801: also Répának vagynak Szálas tilalmas derék nagy élő tsere fa erdei, majd minden Esztendőben tsere makkot termő erdei a melljebből is a mak bért a nemes Graeci Ritus Unita Ekklesia vérszi [A.répa MT; DLev. 5].

Szk: ~re gyűjtött sertés. 1728: azon Sertések mellyeket meg lödöztének nem az vré Mikó Ferencz Vramé, hanem makk bérre gyűjtött Sertések voltak [Hidvég Hsz; Mk I Nic. Mihály (71) j.b. vall.].

makketetés makkoltatás; scoaterea (porcilor) la jir; Eichelmast. 1727: Bé bíros emberek az erdőre makk etetés tzéljából nem hajthatják sertéseiket [Szemerja Hsz; HSzJP].

makkfa bükk/cserfa; fag, stejar; Buche, Zerreiche. 1847: a Mérai Ref. Ecclesia ... Medvés nevű erdeje jol indult vágott sok makkfákkal [Méra K; EHA].

makkfityegő makk alakú csüngő; breloc in formă de ghindă; eichelförmiges Anhängsel. 1814: Egy pár Fülbe valo Fejér viasz Makk fityegővel 3 Ref [Kv; Bom. IV. 41].

makkial makkoltat; a scoate (porcii) la jir; mit Eicheln mästen. 1761: A Ratz Antoni ex Illye exponállya Hogj harmincz öt Sertéseimet Makkalásra Roskányi Mirtsá Jánosnak, minden hétre egy Sertéstől egy poltra fizetés mellett, és mikoron azon Sertéseimet Makkalni el alkutta, arra ködölözte magát hogj annak rendi szerént meg hiznak, mikor pediglen 10 hét mulva Sertéseimet a Makrol le hozták nem voltanak meg hizlalva [Roskány H; Ks LXII/8].

makklás makkoltatás; scoaterea (porcilor) la jir; Eichelmast. 1774: Emberek Taxájából, és Szolgálat Redimatiojából, vagy Karátson adójából ... Hajokról, Révekről Hidak vámjaiból mi gyűhetett Pálinka Főző Házakból, Fogadokból s kortsomákról, Sokadalmakból Sing vámból Erdőkön lévő Makklásból mennyi jöhetett bé? [KS gub-i vk].

makkocska-haszon makkoltatásból származó kicsiny haszon; cistig mic ce se realizează de pe urma scoaterii porcilor la jir; kleiner Nutzen aus Eichelmast. 1592: az mely jdoben valamj kyczid makkoczyka hazon volt azfelj byk erdőben, az fanczaliak diznaiokatt onnatt az oroz-hegy hatarbol, az Nyulad tartomanyabol jde az Varhoz be hozzattuk [UszT].

makkogyapot egyiptomi pamutfajta; un fel de bumbac (provenit) din Egipt; Art ägyptische Baumwolle. 1856: 4 mat(ring) makko gyapot [Kv; KCsl 111].

makkol 1. makkoltat; a scoate la jir; mit Eicheln mästen. 1777: ezen helyeken jo Erdő volt mindenkor azon meg mondott életskeig erdőlték s Makkolták a szomszéd-ságba levő kővárvidékiek [Ködmönös SzD; JHbK LVII-1/28] | a Japai Határig elégszer Makkoltunk [Körtvélyes Sz; i.h.].

2. makkon legel; a se hráni cu ghindă/jir (în pădure); Eicheln weiden. 1791: a sertéseink még mind a Folthi erdőn makkolnak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1800: a' Köd felől való északos Bükkös Erdőben pedig a' Ködi Sertések makkoltak [Benedekfva Sz; Bfr 58/21 Bősházi Szilágyi Mihály (50) col. vall. Vervölgyi Bányai János kezével].

makkolás 1. makkoltatás; scoaterea porcilor la jir; Eichelmast. 1761: Ratz Antoni ez Illye exponállya Hogj harmincz öt Sertéseimet Makkalásra Roskányi Mirtsá Jánosnak minden hétre egy Sertéstől egy poltra fizetés mellett el alkutta [Roskány H; Ks LXII/8]. 1796: azt mondá Elekes Elek Uram, hogj ... Soha is a' Kaba Familiát sem erdőlésben, sem halászatban, sem Makkolásban, a' Mlgos Dévai Uradalom egyszer sem ellenzette, nem tiltotta, sem Cselédgyeit a' Kaba Familiának [Ks Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1-12]. 1800: Ezen a Helyen eleget jártam Ficzkó koromban; mert egynehányszor voltak bé fogadva Sertéseink a' Kelentzei Erdőkre Makkolás végett [Benedekfva Sz; Bfr II. 58/21 Bősházi Szilágyi Mihály (50) col. vall. Vervölgyi Bányai János kezével]. 1801: A mult őszí Makolásra hajtatot volte Sertéseket ... Baktsi Sigmond Uram a Zalányi Erdőn lévő alsobb Csordában, ha igen hanyat hajtatott Mikor ... Baktsi Sigmond Vram ki hajtatta Sertéseit, akkor Kosárban háltake a Sertések vagy bé jártak a Faluba [Hsz; Borb. II vk] | Baktsi Sigmond Vra(m) ... A mult Őszí

Makkolásra hajtattott volt Négy Sertéseket a Zalányi also Nyáj közé [Zalán Hsz; i.h. Pál Sándor Ifjabb (33) vall.]. 1868: A' makkolás marad a' régi Compositio szerint [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

Szk: ~ra hajtatik. 1786: a Szegény Városi Lakosoknak kiknek Sertessei voltak hajtattanak az makkolásra [Torockó; TLev. 4/13. 20] * *őszí ~ idején*. 1802: Őszí Makkolás idején a panaszo Eő kegyelme is mint Kálnoki possessor 4 sertesseit a Makkos Sertés Nyájban hajtattván [HSzj makkos-sertésnyáj al.].

2. makkoltatási jog; dreptul de a scoate porcii la jir; Recht zur Eichelmast. 1803: a makkolás pedig az Uraké [Váralmás K; KHn 314].

makkoló makkot adó/termő; care produce ghindă; Eicheln bringend. 1756: Titt. Beretz András Vramat a kérdésben meg nevezet Makalo Cserés erdőn láttuk fát vágni [Bácsi H; BK. Casp. Pap (60) ns vall.] | Tudom bizonyosan hogy meg nevezett Makkolo Erdőből Beretz András és Kováts Jossffel edgyütt, Sokszor invadálták és az erdőt desolálták ... sőt egykor énis ... oda menven egy kis gyalog Szánotskával onnet hoztam, reám találván Beretz András annak Erdőben gyalog Szánotskával fát hozni, akiis annak utánna az Falusi Törvény Széke cleibe Cítált az Fának hozzásáért [uo.; BK. Ioannes Onadi de eadem (53) ns vall.], 1784: Az érdők Makkoloké vagy épületre és tűzre való fákat termők [H; JHb XXXI/56. 5 vk].

makkoltatás makkolás; scoatearea porcii la jir; Eichelmast. 1858: Át adatnak a bérlőnek átalán az erdőkben legeltetés, makkoltatás, gubitis és pitonka szedetés joga és használata de a fajzás és fa eladhatás jog az Uraságnak fentartatik^a [Kendilőna SzD; TKhf 15. — ^aKővárvidéki urad-ra von.].

makkos 1. makkot adó/termő; care produce ghindă; Eicheln bringend. 1625: Diznait eő kgme Makkos tilalmas Erdeonkbe Jartattia ... meltan kj wzhettwk mert akkor az magunk marhaytolis tilalmas volt [UszT 142b]. 1647: vagion ket darab Erdeo, Eggyk makkos, Mitislaft neúe; de igen el vesztegettek, mert nem volt Tilalomban [Drassó AF; BK]. 1666/1793: a ki fentőnek vagy egjéb dara műben való makkos bikkfát, musdalljos tölgyfát meg hantana vagj le vágna, azért maradjon három forinton [A.csermáton Hsz; HSzjP]. 1717/XVIII. sz.: Tűzi fára való Erdelye Vagion de Makkos és Bárdos nincsen [Inó Sz; Berz. 7. 68/1. 66]. 1732: Vagyon edgy darab makkos Bik Erdő, mely mikor bővön terem makkot, meg hizik 200. Sertés rajta, a Possessorok között közönséges, ha magok sertésit nem hajtják a Jobbagioke meg hizik s ki ki a maga Jobbagya sertésit megdézsmálhattya [Gyerőmonostor K; TSb 51]. 1774: Antal Mihály Uram ... a mostani Tisztarto az Kapos nevezetű erdőből adot két élő Makkos Cserefát ... Henter János Uramnak [Mocs K; KS Conscr.]. 1785: Makkas Erdeink vagynak ritkán Makkat is teremnek, de az ketskéink eszik meg, mivel mi Sertést nem tartunk [Torockó; Thor.].

Hn. 1699: Az Makkos Szőlő előtt (sz) [Hétúr KK; EHA]. 1763: az Utban, mely Makkos Lapossa Bertzin az Élen kijár [Kál MT; EHA]. 1803: A Makkos völgybe [Váralmás K; KHn 313]. 1826: A Makkas él oldalán (e) [Kál MT; EHA]. 1831: A' Makkas tetejin lévő Láb [Meggyesfva MT; EHA].

2. ~ kosár makkoltatott sertések akla; coşarul porcilor care se găseşte la jir; Hürde/Pferch der mit Eicheln gemästeten Schweine. 1775: Én ... Vas Andras Jágersegemben Sokat vadaszván azon erdős helysegben az Jáger társam mutatta mindenik Makkos kosár helyét nekem az vadászban [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71].

3. makkon hfzott; ingrăşat cu ghindă/jir; mit Eicheln gemästet. 1590: Disnaiokból sem pasit tizedet, sem penigh az Makkos diznobol ne(m) Adnak [Km; GyU 12]. 1633: Egiczer masor verek le az makos Diznakban it Ebesfaluan No 12 [Ebesfva; UtI]. 1685: Három makkos verő Diszno [UtI]. 1780: maga is ... a Pap két makkos sertéseit nem tsak eltévesztette 's árokat ugi fizette meg [HSzj makkos-pásztor al.].

4. hurkos; in formă de laţ/ochi; mit Schlinge/Schleife. Szk: ~ aranykészület hurkos zsinórdíszítés. 1767: Gubernátor Groff Kornis Sigmund Vr ő Excellentiája ... köntősei ...: Égi Fa-olaj színű Bársony egészen Nusztal prémezett 's bélétt hoszszu Mentéje, tsak közönséges Makkos Arany-készülettel hozzá valo hasonló készületű Dolmány [Szentgerice MT; Ks 21. XVIII. 78] * ~ gomb. 1658: 8 Xbr(is) Balpataki Uramnak adott Barcsai Akos Fejedelem, dalmanra, mentere valo failondist, melynek csinaltására valo Ezközeket vettem zöld makkos Gombokat, per fl. 2/80 [Borberek AF; WassL Perc. 51] * ~ gombház. 1723: Egy szegfű szín Angliai Poszto Dolmány, fejeér bogár hátú sinórral, harmintz apro ezüst gombok s makkos gombházakkal | Egy fa héj szín Selyem kamuka dolmány, a' mellyén 32 — pár arany fonal gombok, és rojtos makkos gombházak, az ujján vas kaptok [Koronka MT; Told. 29/2] * ~ pikkely hurkos fémgomb. 1693: Tizen három apro. sima romladozot ezüst pikkelyek ... egy makkos pikkellyel Tizen nyolcz hoszszuka pikkellyek, az gombjai ment(e)n vadnak [Ne; DobLev. I/38. 8b].

5. ~ marokvas opomítá cu laţ/ochi; Achsblech mit Einsteckbolzen. 1779: A Béres Szekére, a' két Tengeire ... 4 Makas Marak vassat, fel vertem Uiat Xr 24. — A Rud vegibe, egj Ui Makast (!) marak vassat, a magam vassambol xr. 15 [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. szám.]. 1781: Ferencz Urfi ő Nga kotsijára a' hátolso tengeljre ... két makos marok vassat Xr. 30 ... Egy karikás marok vasat ujjat Xr. 15 [uo.; BK]. 1812: Egy Makkos Marokvas 12Xr. Rövid Marok vas 4 Xr [F. rákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével].

6. ~ fazár népr kölkes fazár; zăvor de lemn cu măciucie/bolt; hölzernes Riegelschloß mit Einsteckbolzen. 1753: malom ház deszka fedél alatt melyre nyílik egy tölgy fa mellyekü vas sorkokon és pantokon forgo Ajto makkos fa Zárjával [Veresegyháza AF; Told. 18].

7. 1722 k.: Nztz Balog Sigmund Ur(am) adott Templom számára egy tisztességes makkos aranyas ezüst pohárt, es egy tsizta arannyal varrott keszkenőt [Nagyölyves MT; GörgJk 180].

◊ Sz. 1567: Philippus Makkos [Kv; Tjk III/1. 114]. 1570: Makkos Myhal [Kv; Tjk III/2. 141]. 1674: Makos Mihályne Gergő Borbala [Berz. 2. 43/8].

makkos-erdő makktermő bükk/tölgyerdő; pădure de fag/stejar care produce jir/ghindă; Bucheckern/Eicheln trager Wald. 1590: Makkos es fiatal erdeois vagio(n) az hoz egy kerwleo vagio(n) [Bács K; GyU 22]. 1604: En wgi tudom hogy mikor horwat Kozma diznajnak meg Zabadult az makos Erdő akor az Tőbinekis meg zabadult [UszT

18/129 Oswat Mihály nagyi Solmosy lib. vall.]. 1636: Ez Falunak sem Makkos sem bardos erdeje nintsen [Siménfva U; JHb Inv.]. 1681: Makkos erdeje ... bősegesen vago(n), Nagyobb részint mind bikk makkot terem [Lunkány H; VhU 115]. 1694: Makkos erdejek a' sebese-liek(ne)k a' szeszcsoriakkal egjijűtt valo és osztozatlan [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1710: en egy telen diszno pasztor Voltam az ola Nemeti Makos Erdőn [Tóhát BN; JHb II/15]. 1714: az Lazar Familianok örökösse Veres búk nevű makkos erdő [Újfalú Cs; LLt 17/4]. 1774: Bodisár István Vdvari Biro lévén s az ő idejében is ki jártatván ezen Dumbráva nevű Makkos tilalmas erdőt, s az hol akkor az öregekkel ki határozták, most mi is a' szerint jártunk s határoztuk ki [O.léta TA; JHbB 275]. 1776: az Ik ő Kegyelmek tulajdon tilalmas Makkas erdejéből eő Excellájának, s az Udvar által oda fogadott ... Sertéseit behajtották [H; Ks LIX/13]. 1820: Makkas Erdője az Uraságnak vagyon egy Kevés [Bogártelke K; KmÜLev. 2]. — L. még SKr 290; UF I, 705, II, 304, 568–9, 668.

Hn. 1831: A Pap után a Makkos Erdőbe (sz) [M.valkó K; KHn 107].

makkos-pásztor makkon legeltető sertéspásztor; porcarul care scoate/duce porcii la jir; im Eichenwald weidender Schweinehirt. 1728: En edgj néhány izben Sertés vagj inkább makkos Pásztor voltam | én már réghi ember vagjok, s makkos Pásztor sokszor voltam, de minket ezenn helyen a' hol mostan vagjunk Soha Senki nem háborgatott Tavalyigh | En jollehet akkoris makkos Pásztor voltam mikor a' Sertéseket tavaly meg lödözék, de nevezett Szerint kik lötték meg én azt nem tudom [Hidvég Hsz; Mk I Nic. Mihály (71) jb vall.]. | En mioltától fogva meg házasodtam, makk termésnek idein minden Esztendőben makkos Pásztor voltam, Bátyámmal Kis Mihály Miklóssal [uo.; i.h. Joan Barabás (56) jb vall.]. 1775: Makkos pasztoris volt az Apám szinten az Heresz patakaban vala itt fellyebb az Sertések kosára [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. 1783: Kurta József pretendálja az árkosai gazdák törvénye előtt a mostani bükkös-makkos pásztoroktól, hogy a titulárt (!) úrnak egy kanja megdöglött [Árkos Hsz; RSzF 215]. 1804: Pál István a Makkos Pásztorok Keze alol el veszett Sertése dolgában a Falusi Hitesek Itéletét meg vizsgálván helyesnek és törvényesnek találom [F.rákos U; Falujk].

makkos-sertéspásztor makkon legeltető disznópásztor; porcarul care scoate/duce porcii la jir; im Eichenwald weidender Schweinehirt. 1804: a' Falu Székin Törvényes keresetet indított F. Rákosi Pál István egy el károsodott sertése iránt, a Makkos sertés Pásztorok ellen [F.rákos U; Falujk II–III.].

makkszedés makkgyűjtés; culesul ghinzii; Eichelsammeln. 1681: Valamire az Officialis per bona(m) Industriam kényszeriti illendő keppen tartoznak praestálni, úgy mint Makk, vad alma, körtvély, kőkiny, Gomba; kival képpen komlo szedessel, és gyümölcsaszalással [VhU 82]. 1775: Belső Czintos Mártonis cser hántásból, vagy makk szedésből le viven meg békellett [Bodok Hsz; Mk II. 2/71].

makktermés 1. recoltá de ghindă/jir; Eichelemte. 1725: az igen jo darab erdő, jövőendőbéli makk termésre szép

reménséget mutat [Mezőmés MT; BK]. 1762: Én Bálint Erzsébet emlékezem bizonyoson arra, hogy Gyermekek koromban az Néhai Jobb Apámmal Bálint Jánossal kiis igen öreg ember volt Marhák mellet itten jártam ... igen bővséges Makk Termés volt [Szentlászló TA; JHb XXX-IV/1.]. 1776: Az sertéspásztort ugyannerre az esztendőre csfktaplocai Török Antalt fogadván ... ha makktermés lészen az határon, s kedve leszen hozza, mellé állhat; olyan conditióval pedig, hogy Szentmihály-napba, tollószabaduláskor tartozzék az kevés sertést is őrizni, akit elejbe hajtának [Taploca Cs; RSzF 188]. 1874: az egyház erdejében makk termés mutatkozván, annak elárusításáról intézkedni kellene [M.bikal K; RAK 308].

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~(nek) idején makktermés; la recoltatul/culesul ghinzii/jirului; zur Zeit der Eichelemte. 1632: Vagion Teölgy es Bik erdejek igen io, epwltre ualo, meli Erdeőkeön az Teölgy makkon Ezer Diszno makk termes idein iol megh hizik Bik mak termes idejen pedig h kilencz szaz hizik megh [Grid F; UC 14/38. 5]. 1653: Mak termésnek idején^a, tiz sertés marhának szokott egyke jutny dézmáb(a), ahol tized számra nem telik, egy egy sertés marháyért tiz tiz pénz [Cege SzD; WassLt. — *Lápos (SzD) vidékén]. 1681: Valaholott az Erdő háti határon, Hunyad várohoz valo makkos Erdő talaltatik, makk termesnek idejen minden oda hajtott tiz disznobul egyet tartoznak dézmáb(an) adni [Vh; VhU 202]. 1728: En mioltától fogva meg házasodtam, makk termésnek idein minden Esztendőben makkos Pásztor voltam [Hidvég Hsz; Mk I Joan. Barabás (56) jb vall.] * *bő ~nek idején* bővséges makktermés; cind se face recoltă bogată de ghindă/jir; zur Zeit der reichen Eichelemte. 1674: eő Ngoknak ez falu hataran vagyon külön szakaszta egy darab bik makkos erdeje, mellyen bő mak termesnek idejen megh hizhatik 600 diszno [A.porumbák F; UF II, 628]. 1680: vagion ez Falu hatar(n) egy darab bikkes erdő ... melly ő nagok számára valo Branista volt ab antiquo, bő makk termésnek idején megh hizhatik rajta Diszno nro 600 // ~ hat száz [F.porumbák F; ÁLt Urb. 59] * *köz ~ idején* közepes makktermés; cind se face recoltă potrivită de ghindă/jir; zur Zeit einer (mittel)mäßigen Eichelemte. 1761: köz Mak termés Idején megh hizik 150 Sertés [Furksora H; JHb LXX/3. 260].

3. ~ kor makktermés idején; la recoltatul/culesul ghinzii/jirului; zur Zeit der Eichelemte. 1637: Vagyon sok teölgy és Bik makkos erdeyek. Az teölgy erdeőtt az Urunk Diznay számára Mak termeskor megh szoktak tiltani [A.venice F; UC 14/42 Urb. 194]. 1648: Vagyon Urunk számára es az falu számára valo bik erdő kin mak termeskor 1000 diszno megh hizhatik [Porumbák F; UF I, 869]. 1761: Allodialis erdős vagyon de mak terméskoris több harmintz Sertésnél benne meg nem hizhatott [Ingo-dály NK; JHbK LXVIII/1. 340].

Szk: *bő ~ kor*. 1648: Bik erdőjekis vagyon bú mak termeskor megh hizhatik diszno nro. 1000 [Porumbák F; UF I, 878].

makktermő care produce ghindă/jir; Eicheln bringend. 1590: Vagio(n) itt az feiedelem zamara Hanchiokos erdő tilalmas fiatalos ne(m) makk termee [Kajántó K; GyU 17]. 1681: vago(n) egi nagyi Erdő, mely az várossal-is köz; (: többire bikkes, Tölgyes :) ... Ennek makk termő fajanak le vaghasa 12 forint tilalomb(an) tartatnek [Hátszeg; VhU

150]. 1694: Makk termő tilalmas Erdő is vagjon Dan(k)a nevezetű ... de ez t(sa)k semmire kellő tsutkos: mind az által ha tilalomb(an) tartatnék, vessző teremne rajtok [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1729: A Deesi és Csatani Erdőkre, az régi és újabb Protocolatiok szerint Déésről légjen hat Erdő kerülő, Csatanbulis hat, kiknek Fejévé, és Gazdajava választottuk Nztas Zilahi István Atyánkfiait elő kglmét hogi Valakiket találnek makk termő erdő pusztított irremissibiliter a meg irt poena exaltassak rajtok [Dés; Jk 387a]. 1745: Vagyon a Betzei Nagy Erdőn felyül felöl, egy Cserfás, Tölgy fás épületre való és Makk termő Erdő [M.bece AF; EHA]. 1756: A Torony farkába a Tizedbe is részes, ebben Mak termőfák is vadnak [Szentkirály Hsz; EHA]. 1762/1779: Vagyon a Szilágy mellett egy Motsár nevezetű Tölgyes Mak termő, és Épületre kívántató szép Erdő, mely extendalodik Gordánfalvától fogva az Egerháti Határig és a Szilágy vizeig [Monó Sz; EHA]. — L. még EM XLIII, 308; KHn 215; RszF 119; SKr 189; UF I, 706, II, 304.

máknyi mákszemnyi; foarte mic, cît un grăunte de muștar; kleinwinzig. 1723: Láttam a Luka Vaszily gyermek ágyat viselő feleségét lánczon Prekup Juonnit a kis makni fiokájával ott siránkozni az ura penig a Tomloczbe Abafáján volt [Hodák MT; VGy. Nándra Urszuly (40) jb vall.].

mákói a Mákó (K) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Mákó/Macău; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Mákó. I. *mn* 1. Mákóhoz tartozó, Mákón levő; din Mákó, care ține de Mákó; zu Mákó gehörend, in Mákó befindlich. 1675: azon megh nevezet Makoj portiot ... az Lengyelorszaghi veszedem utan mostani kegelyelmés Urunk eo naga Gyaluval együt inscribala Banffi Diénesnek [Nagykapus K; Bom. II. 13 St. Molnar (70) jb vall.]. 1724: a Mákai határ meg szakasztja a Türei Nádas pataka mellett való rétet [Türe K; Told. 21]. 1744: Csöményből és G. Magyar Monostorrol a' Kis Aszszonykát ex acquisitis könnyű leszen Ngsd(na)k, vgj a Mákai, és Szép K. Sz. Martoni Szőlők iránt contentálni [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

Hn. 1687: Makoi utnal, az makoi ország uttya, es edgy kopacz oldal vicinitass(iban) (sz) [Gyerővásárhely K; EHA]. XVIII. sz. *eleje:* a' Mákai hid felé (sz) [Nádasdaróc K; KHn 249]. 1724: az Mákai malom hegy bértze [Türe K; EHA]. 1740: A' Mákói utnál a Szén égetőre jár véggel (sz) [Inaktelke K; EHA] | a Mákai utan fellyül az Bódók mellett (sz) [M.kiskapus K; EHA]. 1768: a Mákai Eösvénynél [Gyalu K; EHA]. 1793: a' Mákai ut tetőn János árka jár véggel (sz) [Inaktelke K; EHA].

2. Mákón lakó/működő; din Mákó, care locuiește in Mákó; in Mákó wohnhaft/tätig. 1573: Kalara nehai Tot Istwanne Azt vallia hogi ... az Makay orvoshoz vitte volt az Annja ottis vele volt [Kv; Tjk III/3. 114]. 1677: Finta Pal makaj falusi biro [Gyerővásárhely K; Bom. II. 17]. 1722: Az Makói mester Embér ... visza jüvén haza sem ment hanem Macskason Szolga Biro Decsei Ur(am) hazat sendelyezi [Szentpál K; TKI Mihály Deák vall.]. 1767: Mákói Gondviseleje ... Henter Adám Ur elő Ngának Szász István [BCs].

3. származási helyre utaló jelzőként; ca atribut indicînd locul de naștere/origine; als auf den Abstammungsort hinweisendes Attribut. 1599: Makay Nyreo Istwan [Kv;

Tjk VI/1. 279]. 1608: Mákaj Haios Pal Banffi Peter Uram Jobbagia, ugian Makoban lako [Kv; JHb]. 1815: Mákai Nemes Ifju Mille Sámuel [Búrjánosóbuda K; RAK 1]. 1861: Makai Kelemen Ferentz [Damos K; RAK 128].

Szn. 1582: Makay Thamas Zep Ianos Zolgaia [Kv; Tjk IV/1. 114]. 1584: makay Ianos Biro [Kv; i.h. 268]. 1614: Makaj Ianos jb [Szkp; BethU 169] | Makaj Istuan lib. [Nagyernye MT; i.h. 38] | Sardi Makaj Janos ns [Mezőmadaras MT; i.h. 28]. 1631: Makay Istuanne Szőcz Ersebet Aszony [Mv; MvLt 290. 238a]. 1688: Makai Balint [Dés; Jk]. 1691: Michael Varga alias Makai de Des [Dés; Jk]. 1703: Michael Makai [Dés; Jk]. 1707: Bodoki Martone Makai Kata (28) [Dés; DLt 488]. 1728: Michael Makai [Dés; Jk]. 1751: Makai István [Szentgerice MT; Bom. XIV. 6]. 1864: Makkai Tinka [Kv; RHAK 138].

II. fn Mákó lakosa; locuitor din Macău; Bewohner von Mákó. 1663: szanto foldeit az Makaiak szantyak [Gyalu K; EHA].

mákolaj ulei de mac; Mohnöl. 1620: Egy tonna mak olaitul f — / 25 [Kv; KvLt II/69 VectTr 14]. 1688: Egy Tonna Málkk (!) olajtól f — // 55 1/2 [BfR Vect.].

mákoskert mákvetétes kert; grădină cu mac; Garten mit Mohnsaat. 1648: Az fwves kertnek Vagion ket kis fa sarkon iaro aytia, egjik az makos kertről, masik az fwves kertről nyilik be [Porumbák F; UF I, 901].

mákörleő mákdaráló; rișniță de mac; Mohnmühle. 1589: Vóttem eg' mak eorlót es egi saytart f — d. 7 [Kv; Szám 4/XI. 43]. 1600: Catha Chyge Georgine leania ... vallja ... mind borssott makeorleott el rottott [Kv; Tjk VI/1. 416]. 1656: Mákeörleő egi | Az falon fel egy dezka polcz mak eörleő nro 55 [Fog; UF II, 167, 178].

mákörleőfa ? máktörő fa; pisălog de pisat mac; Mohnstobholz. 1591: Egi rez borso zwreo Makorlwo fa 1 [Kv; AggmLt A. 53].

makranc makacskodás; îndărătnicie; Starrköpfigkeit. 1848: Roza az imádságot már magától elmondja ... olykor azonban reá érkezik a' makrantz is, és bizony néha vesszőtis kap [Kv; Pk 7].

makrancoskodik dacoskodik, makacskodik; a se îndărătnici; widerspenstig sein, trotzen. 1805: a Levesemet nem akartam meg enni a Rector mondotta ugy ettem egy keveset, de finyáson makrantzokodva azután rántott Tsirkét ettem [Dés; KMN 116].

makrancosság makacskodás; îndărătnicie; Starrsinn, Starrköpfigkeit. 1798: könyörgésemre senki a Nemes Vármege Tisztségiből ki adott Válasz mellett a Nevezett Udvar biro Urral dolgomat az ő Nagy Keménysége és Törvenytelen Makrantzosságai miant ez ideig Complánálni nem merészlette [Déva; Ks 75. VIII/151–72 Nagyvárad Szent Léleki János pintér nyil.]. 1847: Aniko asszony ... makrantzosságát nem vala képes tovább ki állánunk, mult héten elcsaptam, helyette más főző van [Kv; Pk 7].

makrapipa agyagpipa; pipă scurtă; Stummel/Tonpfeife. **Szk:** *debreceni* ~. 1855: egy rövid száru debreczeni makra pipa [Újfe 76].

mákróstáló mákszitáló; sită de cernut mac; zum Mohnsieben dienend. 1770: Egy mak rostalo rosta [Úsz; Pf].

maksai a Maksa (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Maksa/Moacsa; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Maksa. Szn. 1614: Maxay Balint pp [Maksa Hsz; BethU 287]. 1759: ez az Máriaffi elsőben Maxai volt, hanem ex pio zelo erga Beatam Virginem béráltatta magát Filius Mariaenak, melyért a jezsuiták igen haragudtak elsőben reá [RettE 87].

mákszem mákszemnyi, parányi; cit un grăunte de muștar, foarte mic; kleinwinzig. 1542: walamyth eg helen mond, myhelen kylepyk masherre, nynch eg makzem thewkellethessege benne [Fog; LevT I, 18 Petrus Orozy Zalay Janos Poson m. isp-hoz és Fog. vára urához]. 1823–1830: De hiába is mondotta nekem a szeretetet, mert bennem bizony egy mákszem szeretet tüze sem volt a leányhoz [FogE 302–3].

Szn. 1786: Mákszem István taxás ember [Csicsó Cs; Ks 21. LX. 19].

A szn lehet a r Maxim átvételc is, és a fenti hangalak népetimológiával alakult.

mákszemnyi parányi; cit un grăunte de muștar, foarte mic; kleinwinzig. 1773: Emberséges ember soha a házához nem ment, de ő^a bizony szerette, ha más jól tartotta ... Sem barátság, sem egy mákszemnyi prudentia vagy consideratio benne nem volt [RettE 297. — ^aKabos Mihály].

mákszín mákszürke; de culoarea bobului de mac; mohnfarbig/grau. 1634: Az Balinttfi Christoph vram ... fianak hogiom az Valban vagott viragos makszin kamukauval bellet szederjes granat mentemet [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. 1673: Egj mák szín halo seljem óv [Marossztkirály AF; IB]. 1687: Adtunk avatni Szabó Gáspárhoz mákszín fogaték remeket hat singet [Utl]. 1699: mák szín angliai dolomány [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1706: Egy makszin Angliai poszto szoknya [LLt Fasc. 108]. 1735: Egy mák szín Sellyem rojtos Dolmánj mente nadrág [Sv; Hr]. 1742: Bolgar Szegben Lakos Simon Pál Vram ... Külgyön Kglid nékem két Sing Angliát Mák Szint [ApLt 2 Apor Péterné lev.]. 1767: Vólt égj Mák szín Anglia két vnyi szélességű Arany Poszomántos kőpenyege [Désfva KK; Ks 21. XVIII. 78]. — L. még MNy XXXVI, 198.

mákszínű mákszürke; de culoarea bobului de mac; mohnfarbig/grau. 1557: elew hywanak ... egy vyn zabasw azwzynyew emberth, makzynnew kewnnewse vagon, felewl ismeg zewr cywhaya [LevT I, 257 Gychy Gewrg Paksy Janoshoz].

maktálás öldöklés; masacru, mǎcel; Metzelei, Gemetzel. 1584: (A vajda) hozza kezdeh az mactalashoz [BáthoryErdLev. 158].

máktörő-mozsár piulitǎ/piuǎ de pisat macul; Mohnmörser. 1771: Máktörő Mosár egy [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158].

makula 1. mocsok, (piszok)folt; murdărie, pată; Schmutz, Makel. 1648: Az elseő exhibealt leveled sulios

ez okokra nezue 6. Nem peczietes, 7. Correcta nincsen raita. 8. Sok fele maculak vad(na)k raita. 9. Megh szakat Moczikolodot 10. Az mi wdeonkben hallatla(n) hogy moczikos utalatos leuellel ellienek [Kv; TJK VIII/4. 284].

Szk: ~ *esik* (tinta)folt esik. 1758: B Vesselenji Ferencz Vr leveleinek Copertajan macula esett, melyért alázatosan bocsánatot kérek [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixena lev.].

2. árny szennyfolt; pată (rușinoasă), prihană; Schandfleck. 1588: Vegheztenek eo kgmek varosul, hogy Matol fogwant eo kgmek senkiwel ... az eonneon maghok feikeleol Ne chelekeggienek az Unio ellen Kerik Biro vramat varosul ... installion Vrunknal eo Nganal, hogy ezt vgy resolúallia hogy eo kgmek varosul ebben teobzeor Ne welekeggienek ez dologba, seot maradhassanak megh tiztan Macula nelkwl [Kv; TanJk I/1. 91]. 1727 e./1770 k.: A' Kegyesség(ne)k makula nélkül való Tüköre Milgós született Gróf Kis Aszszony Bethlen Kristina Aszszony Ó Nga szent indulattal conferalt a' Détései Refor(ma)ta Ekl(a)na(k) egy ... Keszkenőt [M.décse SzD; SzConscr. 208].

Szk: ~ *nélkül fogantatott*. 1739: azon eo szt Felsőge szeplötelen, minden makula nélkült fogantatott szt Anyát, és minden szt Angyalokkal és Szentekkel alázatosan kérem [JHb IX/30 Bornemisza János végr.].

3. hiba; cusur; Fehler. 1705: a cardinál ... kéreti az főrendeket, hogy amint eddig is incontaminate hűséget megartották, úgy ezután is minden macula nélkül igyekezzenek megtartani [WIN I, 491–2].

4. folt; pată; Fleck. 1814: piros pej^a az hátán fejr maculái vannak [DLt 645 nyomt. kl. — ^aKanca].

5. napfolt; pată solară; Sonnenfleck. 1710 k.: Galileus nagy filozófus ... mikor telescopium által nézett a napba, hogy a makulákat kitanulhassa, azon szempillantásban kistült a szeme, mert nem elégedett meg azzal, hogy a telescopiumon által bocsátván (de úgy, hogy fel ne gyujtsa) a napfényt papirosra, mind s makulákat, mind a napnak a maga sarkán való forgását akárki is kitanulhatja [BÖn. 481].

6. (egy) ~t sem a legkevesebbet sem; nici un pic; nicht das Geringste. 1675: Ebben, Uram, panaszm lehetne Kegyelmedre, mert én bizony makulát sem tudtam az Csáki László uram követségiben [TML VII, 108 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1676: Az kapitánység felől azt írja a fejedelem ő nagysága, hogy Kegyelmed tudósít róla; Kegyelmed pedig egy makulát sem ír [i.h. 128 ua. ua-hoz].

7. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; als Attribut; egy makulányi/foltnyi; un strop/pic; ein Körnchen (viel). 1763: nálla ma sincs egy makula Contractus is [Mv; Told. 33/26].

makulálás (iratban) belejavítás, pizskolódás; corectură, mizgálitură (intr-un act); (in Schriftstück) Hineinkorrigieren. 1596: Esmet Nagi ferencz neuw varadi zolga juta, kinek posta leuelet Biro vram megh ata, miert hogi valami maculalast talala benne, mind addigh sem hine megh, hanem mikoron az vrunk leuelejt in specie megh latogatta volna [Kv; Szám. 6/XXIX. 20 Bachi Tamas sp kezével]. 1740: Az A. ő kglme Contractussát, az Annus(n)a(k) és Hónapnak Correctioja 's maculálása nagj suspiciob(a) hozván; ha az A. ő kglme ezen Contractust exarált Regiusoktól, hiteles Testimoniumot hoz, hogj tulajdon azon Regiusok által lott azon Correctio ... és nem mástól vgy élhet vele [Dés; Jk 346a].

makuláta fogalmazvány, piszkozat; ciomă, concept; Koncept, Kladde. 1772: Az extractus praeambulumában Notalt errorrol, a számtartó excusallja magát hogy maculatajában nem úgy van, Scribaja erralt, engem bizon ne(m) lehet culpálni mindenkben ... talán azért poena ne(m) intentalatik az Ratio illuminálni fogja [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

makulatum fogalmazvány, piszkozat; concept, ciomă; Koncept, Kladde. 1656: Szolgaim(na)k, czieledimnek kiknek adossa maradok, igaz contentatiot kel tenni noha maculatumba(n) irkaltattam fel, de bizony dologh most ez-tendeo alatt, miolta Isten, az miavialakkal latot sok maradot el benne [Ádamos KK; Bállt 93]. 1679/1741: Nagylaki Berek Ezekről^a irt maculatun originalem Görgenyi Papirassan levén irva elig erhettem^b, hogy minden lrásom ki nem olvadott belőle [Nagylak AF; DobLev. I/27a. — ^aA megelőzőkben felsorolt földekről. — ^bElírás lehet erhettem h.].

makverő vakmerő; indrăzneț, temerar; tollkühn, wage-mutig. 1625: Tudom hogy ollian teorvenitelen Makwereo ember volt Marty Thamas [Szentlélek Hsz; HSzJP Drabant Peter j b vall.] | Tudgik hogy Martj Thamas teorvenitelen Makverő ember vala [uo.; i.h. Medves Janos kiskaszony pp és Jano Mihaly pix vall.].

Ballagi tréfás szóalkotásnak minősíti (MNSz); Czif szerint a vakmerő szó hangátvitéses alakulása.

mákvirág floare de mac; Mohnblume. 1571: ele zamlalhatatlan rajtok valo ado es birsag zedes kasaknak víkankint keoblenkint valo zedesek es mak viragnak keresse es zedesse varba vitele [SzO II, 329–30 a székely nemzet foly. az ogy-hez]. 1748: az ősi vetések ... igen szegények voltak, egészen Tovissig el láttott a' mák virág a jo buza földeken [Marossztkirály AF; Told. 56].

mál 1. (déli) hegyoldal; versant (sudic), pantă (sudică); (südlíche/r) Berglehne/abhang. 1626: ada ... egi szőlöt az czereközöt valo malban az közepő malban [Kercsed TA]. 1678 k.: Nagy Miklosék földök végib(en) mál oldaláb(an) egy havas allyi Körtővély fa [Kendő MT; MMatr. 225]. 1711: Király Janos a' Málon levő egi pászma szőlőjét testálta az Eccl(esian)ak [Zovány Sz; SzVJK 54]. 1713: a Kert megí nevű málb(an) [Kövend TA].

Hn. A. mál. 1548/1755: Meggyesmál [Incsel K]. 1570: Bermal (sz) [Vaja MT]. 1573: Thwzok Mál [Kv; TJK III/3. 247]. 1578/XVII. sz. köz.: az megjes malo(n) [Kide K; BHN 86]. 1588: keómal [Kv; TanJk I/1. 83]. 1591: Kowach Mál [Méra K/Kv; AggmL t. A. 53] | chyk mál [Déva; JHb 53f]. 1597: Boga Malba (sz) [Sárd AF]. 1622: Eperjesmál-szakadatja [Szentmihály Cs; SzO VI, 66]. 1636: Nagy mál meget (sz) [Szentmiklós U]. 1650: Szeoleo malba(n) [M.fenes K]. 1667: Szőke malban (k) [Kercsed TA]. 1680: felső Sajgo mál (sző) [Gyf]. 1695: szőlő malb(an) (sz) [Pálos NK]. 1703: Az Tekenős Mál alatt [Ádamos KK]. 1709: Ravasz mál (sző) [Zilah]. 1726: Tuzok málban [Kv; SRE 151]. 1732: Kómál [Kv; Pk 3]. 1746: Rókamál (sz) [Torda; TJKt III. 93]. 1769: Málhegy [Koronka MT]. 1774: Pitamál, Vajdamál, Vosmál [Déva]. 1776: A mál meget (sz) [Sámson Sz] | A Mál Verő fenyin (sz) [Buza SzD]. 1794: az Émálon (sz) [Lőrincréve AF]. 1806: Szarka Mál [Kusaly Sz]. 1815: hátulso Komál.

bornyu mál [Kv; Pk 3]. 1863: Málmege (sz) [Nagygalamb-fva U]. — L. még BHN 979, 102–3; ETA I, 117; KHn 70, 72, 120, 232, 236, 253. — A mál-lal jelölt hn-i alakok jelre 1. AE 439.

B. mál, mál. 1587: keckemaly [Vaja MT]. XVII. sz. köz.: Bakmálj [Impérva Cs]. XVII. sz. m. f.: Kigyos maj (sz) [Szucság K; KHn 253]. 1676: boghar may (sz) [Gyalu K]. 1677: Eperjes Málj alatt (sz) [Somlyó Sz]. 1687 k.: Málj ősvényéb(en) [Seprőd MT; MMatr. 237]. 1688: Puya Malyba(n) (sz) [Csapó KK]. 1692: Bakmálj (sz) [Kászonfáltz]. 1694: Szőlőmáj [Pálos NK]. 1699: Szőlős Málj [Vadad MT]. 1714: Nagy málj [Lengyelfva U]. 1736: Szár málly (sz) [Várhegy MT]. 1746: A Szőlő Máj terib(en) [Borsa K]. 1750: Rósa málj (sz) [Krakkó AF]. 1760: A Maj oldal [Vaja MT]. 1782: Szőlős Máj (sz) [Kozárvár SzD]. 1806: A Tomája tetőn [Harasztos TA]. 1864: Una málj [Kakasd MT; Pesty, MgHnt XXVIII, 100b]. — L. még KHn 43, 233, 235, 254. — A málj, málj-jal jelölt hn-i alakok alakulására 1. NyIr. 106–7.

C. mán, mány. 1591: az Zarma(n) hegie [Homoródal-más U]. 1604: szarma(n) [Abásfva U]. 1623: Szarmany mezeie [Bodola Hsz]. 1665: az Szármányban [Várhegy MT]. 1740: Emán megett (sz) [Gyervásárhely K]. 1763: szármán (k) [Szabéd MT]. 1773: Szármán Hegy [Szárhegy Cs]. 1808: Kopármány [Méra K]. 1835: A' Szármán farkán [Nyén Hsz]. 1837: Kopármán [Méra K]. — A mán, mány-nyal jelölt hn-i alakok alakulására 1. NyIr. 106–7.

D. már. 1737: A Szőlő Mark felett (sz). A Szőlő majb(an) (sz). Szőlő maj oldalon (sz). A Szőlő mál hegyin (sz). A Szőlő Mál hegyin (sz) [Nyárszó K; KHn 121].

Ugyanerről a helyről jegyezte le Gergely Béla 1941-ben a következő hn-i adatokat: *Mézmár, Mézmáraj, Mézmártető*. — A már alakváltozatra 1. NyIr. 116.

Szk: szőlőhegy ~. 1710: leven ... Egri Szőcs Gáspár Uram(na)k az Nényedi Gerepen nevű szőlő hegy málban egy három csőtörtni nemes pusztá szőlő földgye; az mellyből excendala Egri Szőcs Gaspár Ur(am) egy Csőtörtnit [Ne; DobLev. I/69].

2. hasi prém; blană de pe burtă; Wammenpelz. 1598: Egi eoregh felseo ruham vagion Scharlat. mallal bellet [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1611: Egi oh karasia mente hitua(n) malal bellet es zakadozot zöld ... f 5 [Kv; RDL I. 88]. 1629: Egy szederies granat Czyonka vyu mállal bellet mente [Kv; i.h. 131]. 1634: Hoszszu Suba mállal bellet szederjes tafota Arany peremes [Kv; JHb XVII/15]. 1637/1639: Egi Veres Scarlat mállal bellet Galleros felseo ruha f. 40 [Kv; RDL I. 111]. 1673: Egi viseltes fekete viragos attlacz palást pettjmettel az elei bellet belől málljaval [Fejér m.; IB]. 1678: adtám Szőcs Gergelynek ... dirib darab málakat [Uti]. 1791: Három pár Roka torok Málstol edgyűt 6 [Déva; Ks 108 Vegyes ir. Gréh Mihucz kereskedő hagy.].

Szk: angliai ~. 1673: Egi kis mentetske baraczk viragh szín angliai mállal bellet [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy.] * fél ~ rókabélés. 1691: Bihari Gergelly Udvari Szőcsünk Conventioja ... Fél mál Roka béllése Esztendőre [Uti] * zöld ~. 1614: 1. Szőlő mállal belet Scarlat Suba [Kv; PLPr 1612–1615. 114].

3. hasi bőr; piele de pe burtă; Bauchleder. 1761: Meg próbálván égy ökör bőrt ... Pofa nyakastol 90 Dr ... Mályya 40 Dr [Dés; DLt]. 1844: a csizma ... szára ju bőr szottyán, talpja mál [Dés; DLt 827].

4. hátsóláb-bőr; piele de pe picioarele de dinapoi; Leder des Hinterbeins. 1844: (A csizma) Talpja igen vékony, hatolsó láb vagyis mál ... és a' Talpnak tett mál alatt hogy vastagabbnak tessék két darab el viselt talpdarabokkal potoltatott | feje Juh bőr, a' fő bérítés otska szár, a' Csiszléjke avult Csiszmaszár, talpja vekony hatulso lábszár — vagyis mál [Dés; i.h.].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

malac 1. purcel; Ferkel. 1561: twdom hogy az oregy oda marada az malachyaban haytanak meg de oda az azzonnak semyt nem adanak benne [Ráton Sz; Bállt 78]. 1570: Orsolyazzon Eotthwes Benedekne ... Vallya hogy az Mely Malacztot fekete Jakob Befogoth, Eo Thartotta [Kv; Tjk III/2. 16]. 1622: Minden hazas ember kett kett veka Buzat ad, es huz penzt, s egi czűrket, s egi egi malacztot egi veka zabot [Somkerék SzD; SzJk 10]. 1640: Pasit Tizedles egy Malacztol d. 2 [Hévszamos K; GyU]. 1716: Az sertésekre és Malaczakra igen esződ idő miá ... Úcsú metr. no 2/2 [Küküllővár KK; UtI]. 1749: a Sertések az múlt nyáron igen sindettek és dögletek, Nemellyek pedig el hántak vagy meg ették malatzokott [Kiskend KK; Ks 70/51 Szám.]. 1768: rajtam ött márvásokot vont, hogy egy Isten nevíb(en) kapott Disznomat vagy inkább malaczamat el tagadtam a Dezma aloll [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1797: A Diszno olban ... négy Malatzak [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10]. 1814: nyilvánásra jöven hogy a csordából egy sánta malattzok visza veretett [A.csemáton Hsz; HSzjP]. 1830: kised malatzakat [Kv; AggmLjt]. —

Vö. az apró-, ártány-, eme-, kan- és kansamalac címszókkal.

Szk: anyja-szopó ~. 1594: tartoznak az varhoz^a ... Az Annia zopo malacztot penigh egi penzen^b [Bagos Sz; UC 113/5. 16. — ^aTi. adni. ^bVáltják meg] * apróság ~. 1756: A Ima januárj éppen tavaszig valami Vad borsoval elegyes hitván roszsz fővő borso is Aproság Malaczok és hitvánab Sertések tartására költ 1 köből 3 véka [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. * azideilezidei ~. 1589: Ez ideji Malach No 5 [Kv; Szám. 4/VIII. 3]. 1638: ezidei malacz ... no. 80 [A.porumbák F; UF I, 666]. 1678: Az ideji Malaczok nr. 32 [Szilágycseh; UtI Gregorius Kúmi-ves de Akna kezével]. 1686: Tavalyi Artany nro 16. Ez idei malaczok nro 80 [Alvinc AF; UtI]. 1744: Idei malacz nro 3 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1832: Idei malatzok 4 = négy artán, és 5 = öt eme [Sáromberke MT; TSb 26] * cserepes ~ a házban cserépből táplált anyátlan malacz. 1770: ha a' Cserepes Malacz esztendő volt attolis 4 Polturát, eddig Kosár Penztis vettek 4 Polturat [Egerbegy TA; IB] * fejer ~. 1734: Tavalyi fejer malacz no 7. ... Idei fejer malacz no 8 [Datk NK; JHbB D. 1]. 1806: lévén énnékemis egy Keringő fejer malatzom [Dés; DLt 250/1808 Mészáros Nemes Ats Josefine Árkosi Susánna (22) vall.]. * fekete ~. 1734: Tavalyi fekete malacz nro 3. Idei fekete malacz [Datk NK; JHbB D. 1] * idei herelt. ~ 1784: Tavai ártán Süldő ... Idei Herelt malacz [Vingrád AF; Mkg] * nyári ~. 1674: Az idei süldöcské nro 50. Nyári malacz nro 5 [Radnót KK; UtI]. 1735: Sertesek: ... Nyári Malacz Nro 11 [Mezősztyakab TA; JHb XI/9. 11]. 1757: nyári Malatzak nro 29 [Jobbágyfa MT; Bállt 71]. 1765: Nyári malatz 2 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 6] * rideg ~. 1744: Rúdeg malacz [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1797: rúdeg Malatz nro 12 [Názánfva MT; Berz. 4. 22 N. 22]. 1803: Négy rúdeg Malatz Hft 8 Dr 10 [Elekes

AF; DobLev. IV/862. 6b] * tarka ~. 1794: Tarka Malatzok [HSzj tarka al.] * tavalyi ~. 1778: Tavai Malatzak vagy(na)k, rúdeg [Nagyida K; Told. 9] * tavaszi ~. 1776: A sertéspasztort ugyanerre az esztendőre csfktaplocai Török Antalt fogadván, hogy sertéstől den. 7 pénzt, két sertéstől egy kenyeret, egy tavaszi malactól den. 3 vagy egy ejtel gabonát, ha pénzt nem ád. Szentgyörgy-naptól fogva Szentmárton-napig [Taploca Cs; RSzF 188] * téli ~. 1674: Eme Diszno nr 19. Vagyon Teli malacz alattok nro 52 [Déva; Törzs. Dévai feji I. lett.]. 1736: Téli malatz nro 15 ártány és eme [Székelyföldvár TA; CU]. 1761: Teli Malaczak Eme, és Kann [Branyicska H; JHb XXXV/39. 19]. 1826: A' Teli malatzokból próbára 25töt meg marasztattam [Mv; Told. 7].

Sz: ~ból lesz a sertés, nem pozdorjából. 1801: Malatzból lézen a Sertés nem pediglen pozdorjából [Ádamos K; JHb Jósika Miklós It] * vakarózik, mint a rühös ~. 1840: Lilinek volt valami toshán (!) kiütés, de mellette a leg job kedve, tsak vakarodzat mint egy rühös malatz [Kv; JHb Bornemisza János lev.].

2. leölt malacz; purcel sacrificat; geschlachtetes Ferkel | malachús; carne de purcel; Ferkelfleisch. 1596: Fözettem az Vonas igazito wraimnak ... 1. Tar peczyenyet p(er) d 7. 1. Malaczot, suttettem meg p(er) d 9 [Kv; Szám. 6/XVII. 9 ifj. Heltai Gáspár sz. kezével]. 1609: Vrunck Kohnjaiara Vaczor(ara) Zeomjen morgottak malaczert, veottem esmeg harmat d 84 [Kv; i.h. 12b/IV. 140]. 1739: Az Aszonj ó nagysaga és Kalnoki Uram Bfó Uramnit leven ebeden egi malaczot de 24^a [Kvh; HSzjP. — ^aVettünk]. 1751: No most a Menyetske adj te is egy kalátsot Lukás Gazda Uram sús ludat malatzot [Hétfalu Br; EM LI, 127 betl.játék].

Szk: kopasztott ~. 1738: 1 koppasztott Malatz kétfelé hasitva [M.bikal K; KLev.] * mellesztett ~. 1790: küldök két melyesztett malatzot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1813: most küldek három melyesztett Malatzot [Perecsen Sz; Szentk. Botos Peter gr. Korda Annához.]. 1823: A' két mejesztet Malatzot, három mejesztet ludat elhozták [Mv; TGsz 17].

Sz. 1562: Továbbá a nagybotu Lőrincz papot nyársan megsütteté mint a malaczot [ETE I, 11 BS].

malacaprólék 1. leölt malacz végtagjai és kisebb csontos-húsos részei; măruntaie de purcel; Schlachtabfälle eines Ferkels. 1609: Veottem Egi Malacz Aproleket d 14 [Kv; Szám. 12b/IV. 141].

2. leölt malacz végtagjaiból és kisebb csontos-húsos részeiből készített étel; mincare preparată din măruntaie de purcel; aus den Schlachtabfällen eines Ferkels zubereitete Speise. 1593: Az melj Olaz kapitan fogwa wolt Constanti-napolban es el zaladot ... waczora (!) feozettem 1 Malaczzy aproleket eles lelewj f — d 5 [Kv; Szám. 5/XXI. 135].

malacbőr piele de purcel; Ferkelfell. 1669: Malacz bőrk roszszak ... no. 6 [Fog; UF II, 454]. 1674: Diszno, süldő, malacz bőrok nro 12 [Déva; Törzs.]. 1700: Hitván vagi semmirekélő Süldő és Malacz bőrk nro 28 [Sárkány F; UtI].

Szk: gyáriatlan ~. 1648: ez nyari haznak padlassan ... 20 dirb darab giartatlan malacz beör [Porumbák F; UF I, 879].

malachús carne de purcel; Ferkelfleisch. 1577: Az lud hus es malacz hus arulassa, es el adassa felol, eo kegmek

vegeztek hogy ... fontal es Mertekkel aggiak, es arulyak [Kv; TanJk V/3. 153a]. 1588: estwere ... Malaz husch ... d 5 [Kv; Szám. 4/III. 28]. 1592: Borbeli Peterne, Catalin Azzon vallia ... monda Nylas Antalne Martonnak, te Marton megh hizol hizem velle hogi el veteted az malacz hust [Kv; Tjk V/1. 227]. 1609: Harmadik Tal Etek Malacz hus sufaua [Kv; Szám. 12b/IV. 141]. 1805: mivel tegnap estve jól ettem volt a Malatz husbol ma hántam bétülete-sen [Dés; KMN 217]. 1810: Minthogy az actor ... a szolgálója által valóságos lopott pálinkát s malachúst házánál elkölteni engedte feleségestől ... a maga házát orgazdának csinálta [Szárhegy Cs; RSzF 265].

malachúskeresés malachús-felvásárlás; procurare de carne de purcel; Aufkaufen des Ferkelfleisches. 1595: Mazaros Miklost az Zam vevő Wraim igazítottak az Supplicaciouál az 2. Saffarra: Munkaiat miért hogy tudnok, az mellyet ez esztendőben mellettünk czelekedet, minden fele Alat keresessel, foglalással, es meg vetelel, Az minemű az meszarosoktól Gazdalkodasnak idein, kedantatik, vgy mint Boryű, Malatz, Jühús keresessel etc.: Túttünk ez okaert rea f 3 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 314 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

malacka purcelus; Ferkelchen. 1591: jeowe oda az Peresnek egy keues apro malaczkyaiok hire(m) nelkwl [Szu; UszT]. 1730: negy el veszedemet hitvány malaczká, kik is nem fletre valok [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]. 1760: Vagyon két tehenecske ... két kitsind malaczkaja [A.volál Hsz; LLt]. 1781: Aki a faluban belől lakik, vagy egy malackája vagy vetése az határon vagyon: tartozik kertet tenni [Oroszfalu Hsz; RSzF 146]. 1785: Az elszőköt Szem Mártoni Jobbagynak Vintze Jánosnak el maradván egy Malatzkaja el adtam [TSb 6].

malaclopás furt de purcei; Ferkeldiebstahl. 1592: Margit Zabo Mihalne vallia Az malacz lopas feleol ezt tudo(m), hogi lattam az vram kezbe hozza vala az malac-zot Gaspartol [Kv; Tjk V/1. 290].

malacocska malacka; purcelus; Ferkelchen. 1743: Kis malaczoska eme [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. 1775: Deső János Vramat újra fogadtam Karátsomban, kinekis volt 12. véka tiszta búzája, ezt költsen el vettem, két malatzotskájával együtt [Örményszékes AF; BetLt 6. özv. Szalánti Jóssefné Boér Borbára végr.]. 1786: aki egy egy Disznot vagy malatzacsakat vehet vegjen | egy egy Disznot vagy malatzacsakat ... Vettenekis az Makra. elis hajította minden szegény gazda Özvegy Aszszony [Torockó; TLv. 4/13. 14].

malacos cu purcei; mit Ferkel(n). 1690: Eörögh és Esztendős Emék vadnak nro 43 Ennek 12^a malaczasak [Küküllővár KK; UtI. — ^aOlv.: tizenketteje].

Szk: ~ *disznó*. 1630: Suki Benedek vramis, ada neki ... egi boriuzo tehenet ... egi malaczos diznot [Melegföldvár SzD; SLt EF. 4]. 1685: adtam Almási Ur(am) kezében ... Malaczos Disznot no 6, mely malaczos Disznok(na)k vagyon malacza 26 [Törzs]. 1727: Szent György Naptól fogva Szent Mihály napig az tanorok kapun belől az járo marhán kívül semmi marhát nem szabad legeltetni az malaczos Disznyo mig az malaczok az csordába nem mehetnek szabad addig [Szotyor Hsz; SzékFt 36] * ~

eme. 1687: Az Malaczos emek(ne)k és számyas Majorság Tartására erogal(tam) ... Zab ... Cub 18//2 1/2 [Bucsum F; MvRKLev.]. 1716: Az Malaczos Emékre és malaczakra er(o)g(a)l(ó)dat [Küküllővár KK; UtI] * ~ *emediszno*. 1700: Malaczos Emé Diszno nro 13 [Sárkány F; UtI] * ~ *emesertés*. 1814: nagy malatzos eme Sertés [Aranyosrákos TA; Borb.] * ~ *gölyesertés*. 1810: Egy Oláh Országi fejér szörű malatzos göje Sertés [DLt 696 nyomt. kl] * ~ *koca*. 1834: A Malatzas katzaknak két hétig mig a Malatzak keveset nőttek ... 4 v(éka) Alakor [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt szám.] * ~ *sértés*. 1729: öreg malaczos Sertés nro 15 [TKI Petki Nagy cs. szám 83b]. 1732: a malatzos sertések számára rako fábol ki rakot ol [Nagyida K; Told. 11/70].

malaczozás fátare de purcei; Abferkeln. 1763: a Sertesek is kezdetik a Malaczást 3 meg malaczozat [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt jel.].

malaczozó care urmează să facă purcei; (ab)ferkelnd. 1716: most újoban mind malaczozok az gönnyék [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

Szk: ~ *disznó*. XVIII. sz. eleje: örög malatzazó Disznó [Hosszútelke AF; Kath.] * ~ *gölye*. 1792: az Annya ... adott ... ugyan egy s v malaczozó Gölyét [F.lapugy H; Ks XLVIII/7.14 Popovits Peter alias Bubla gkel. pap nyil.] * ~ *koca*. 1748: adának egy fejér szörű malaczozo Koczat [Hosszútelke AF; Kath.]. 1813: Malaczozo nagy katza [Alpestes H; Told. 18] * ~ *sértés*. 1698: ezen Dobráék kéz bé adással obligálák magokokot (!) és maradékjokat örökös Jobbágyúl ... két malaczozó Sertésekkel^a [Mezőszakál K; Törzs. — ^aFolyt. a fels.].

malacsüldő egyéves malac; godac; einjährgiges Ferkel. 1804: azon Malatz Süldő ... a többi után ... haz fele Szaladot vanszorogva [Dés; DLt 82/1810]. 1810: ekkoron láttam, hogy azon Malatz süldőre kétszer réa ütött [Dés; i.h.].

maladzo malaczozó; care urmează să facă purcei; (ab)ferkelnd. 1790: az idő tájban ... sertésse Maladzo lévén azért nem jártatta Csordába [Dés; DLt]. 1797: Nagy eme sertés 4 edgyik még Maladzo [Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: ~ *disznó*. 1693: A Testamentum szerént egy maladzo öreg diszno adassék a Relictanak [DobLev. 1/38. 6b]. 1824: Egy maladzo szürke Diszno [Fugad AF; HG Mara lev.] * ~ *golda*. 1773: Török loszívne Léánya Kristína ... Vajda Josef Vramnak ... maladzo goldáját egy nagy kutyával mardostatta [Déva; Ks 113 Vegyes ir.] * ~ *koca*. 1798: Egy Malattzo kocza 5 Vfór. [Fodorháza K; RLt]. 1810: égy maladzo kotzája meg dagadt volt [Dés; DLt 82]. 1819: a nagyobbik maladzo kotza meg döglött pedig eleget orvosoltuk [Ádámos KK; Pk 3] * ~ *sértés*. 1744: Maladzo Sertes Rideg nro 1 [Buza SzD; LLt B. 181].

maláj 1. köles; mei; Hirse. 1755: az holottis most ... Kőlost vagyis Malájt vetettek volt, és ennek előtte kaszálni nem lehetett eddig az helyig ameddig az Malaj vagyis Kőllős vagyon megengedem hogy kaszály [Oprakercisora F; TKHf 31/11 Iuon Boerás (60) jb vall.].

2. kukorica; porumb; Mais. 1773: A törökbúza ... Olyan bővséggel is termett, hogy soha olyan bőv termését

nem láttam. Csak itt is a cigányoknak is kár^a malájok volt [RettE 317. — ^aJel. r. car 'székér'].

malaszt (isteni) kegyelem; milă/grație (divină); (göttliche/Gottes)Gnade. 1653: Kerem igen alazatosan eő Szent felseget ne tekincze az en sok búneimet melielek eő Szent felseget giermeksegemtől fogua meg bantotam, hanem Szent malasztiat adúan uegie az eő Szent kezeiben Szent országaban az en bűnös lelkemet [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsánna végr.].

maláta ' '. 1683: tul Lakatos Geörgi feleől az malatat az borona melle teolteőttek | Malatatis latok ot az Czikor borona kerti mellet [Mv; MvLt 291. 163–4]. 1790: A Feltőrsölt Malátából per Ur 6 [Msz; Told. 9]. 1813: Circ(iter) egy ötven vedres Hordo Malátával tele 1 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata ielt.]. 1840: (A gabonából) a magunk hasznára palinkát főznénk, 's malatájával sertéseinket hizlalnok [Bogártelek K; KmU-Lev. 2]. — L. még *aszuszóld-maláta* al.

Az adalékokból nem derül ki világosan, hogy a címszónak a TESz-ben közölt 2. és 3. jelentése közül melyik vonatkozhat az ide. Az 1813. és 1840. évi adalék esetében a 2. jel-rc gondolhatni.

malátafőző szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ rézüst törkölyfőző-rézüst; cazan folosit la distilarea alcoolului; kupferner Kessel bei der Tresterbrennerei. 1744: Malata főző rét üst [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

malátahűtő-kád ? törkölyfőzőskor használt hűtőkád; cadă de răcit borhotul; Kühlbottich bei der Tresterbrennerei. 1793: A Palinka 'Főző Házban ... Maláta hűtő Kád Nro 2 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/38].

malátamérő-kalán 1781: Maláta mérő kalán [Koronka MT; Told. 10]. — L. a *maláta* címszóhoz fűzött jegyzetet.

malátás 1. ~ hordó ? törkölyös hordó; cadă/ciubăr pentru borhot; Tresterfaß. 1793: A Palinka Főző Házban ... Kevertes Malátás Hordok Nro 3 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/38]. 1820: Két Malátás hordó [M.lapád AF; BLt].

2. ~ kád ? sörfőzőskor használt kád; cadă pentru malt; Bottich beim Bierbrauen. 1660: Egy Ser feőződ üst. Teke-nyeo nro 7, Ket malotas kad [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. 1679: Serfőző Ház ... Vagyo(n) ezen házban ... Malátás oregh, rosz kád [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 137]. 1756: Serfőző házban ... tanáltatik egy nagy serfőző üst ... malátás kád, melyben a szaladot keverik [Déva; Ks 92. I. 32].

malátatöltő-cseber törkölytöltő cseber; ciubăraş pentru borhot; Zuber zum Trestergießen. 1793: A Palinka Főző Házban ... Votka és tisztálás alá valo Csebrek Nro 4 ... Aprob Maláta töltő Csebrek Nro 2 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/38].

málbélés hasiprém-bélés; căpuşeaă din blană de pe burtă; Futter aus Wammenpelz. 1668: Az málbélést Kegyelmednek megszolgádom, én is megviselem Kegyelmed egészségéért; volt szükségem reá [TML IV, 369 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1677: Egy darab máll bellés, három roka máll benne v(a)(l)e)t f. 1 // 50 [Kv; RDL I.

155b]. 1724: Két mente alá valo mál viseltes bélléseket fi 25 [Koronka MT; Told. 29/15].

Szk: petymet ~. 1673: Egy pegymet mál bellist f 6 [Utl].

málbeli 1. déli hegyoldalsbeli; de pe versantul sudic; am südlichen Abhang liegend/befindlich. Hn. 1699: az Málbeli neveő szölő hegiben (sző) [M.Ozd AF; EHA].

2. a *mál* utótagú hn-ek -beli képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -beli al toponimelor compuse cu *mál*; mit dem Ableitungssuffix -beli gebildete Form der mit *mál* zusammengesetzten ON. Hn. 1653: Borza málbeli [KemLev. 1402 Mészáros Péter Fejér m. alispán végr.]. 1724/1752: Elő málbeli [Borosbenedek AF; EHA]. 1755/1785: Gondolmálbeli [Torda; DobLev. III/596. 223]. 1768: Rosa málbeli [Boroskrakkó AF; EHA]. 1783/1834: Padmálbeli [Kövend TA; EHA]. 1795: Rosamalybeli [Koronka MT; EHA]. 1834: Közép Málbeli [Csekelaka AF; EHA]. 1859: also Málbeli [uo.; EHA].

málderék ? málközép; mijlocul versantului sudic; der mittlere Teil des südlichen Abhangs. Hn. 1752: A Mál derekra (sző) [Zovány Sz; EHA].

málé 1. köles; mei; Hirse. 1742: Vetettem A Berkéb(en) Torók buzát metr 1 ... It(em) Málét a berkéb(en), metr. 1 1/2 [M.köblös SzD; RLt Retteg István, DiarOec. 19]. 1794: Hólnap a ' Bányai Vására vizznek bé 60 véka buzát, 's annyi málét, derekason hág az árma a ' Török búza 15 garason el ment a ' buza 4 márijáson is [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez]. 1800: Szantattam magam a Csorgoba a magam Örökös földembe Malénak ... Vetttem ... a Berkébe Törökbuzát 1 Vékát [M.köblös SzD; RLt]. 1846: A Ráduly Tojajánál ... csoré árpa 8 véka A Fogado alatt Törökbuza 11 véka A Százar malomnál málé 8 véka A szena fűbé Málé 2. véka [Szászkered K; LLt].

A címszó köles és kukorica jel-c közti kapcsolatra 1. Balassa, MKuk. 92–4.

2. kukorica (növény); porumb; Mais. 1741: a ' buza földekbe is, a kik búzával bé nem vethetik málét vethetnek. Hogj pedig a ' Málék(na)k egj időb(en) lehessen megérsek, minden becsülletes atyánfiainak injungaltatik, hogj a ' Málé vetést idején igyekezzék végbe vinni [Dés; Jk 549b]. 1752: Várczán Paskuj: ... Lattam hogj szegény eő is mint más szegénj ember dőlgozgatot, málét kapált kaszált [Bikáca Sz; BfR Szász Gábor (56) jb vall.]. 1772: az Bánfalvi^a Málé és Borso prosperatioja mellett sokat fáradoztának dolgosok után jártanak és Pellérkodtanak mig fel vehették és bé takaríthatták [Sárosmagyarberkesz Szt; LLt. — ^aBánkfalva Cs]. 1793: Kender Magott az Málék Közé vetettünk két Vékát [Hadad Sz; JF 36 LevK 229 Vintze István lev.]. 1804: Utoljára igyekezzék azon, hogj a Málénak termése szaporodjék [Benedek AF; SLev. 2]. 1817: még egy Szál Málét Sem kapáltattam a kenyér nem léte miat [Szászssombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.]. 1818: A málékát meg kapáltuk a ' Hoharmat sok károkat tett mind kétszer kellet Faszujkát és sertés Dinnyét ültetünk a málék közé [Somkerék SzD; Berz. 11. 75].

Szk: ~ kapálni. 1687: Valahová kévantatik, minden felé viszi Udvarbiro Vr(am) szölőb(e) málé kapálni, és minden felé ... az Rabokot [Szilágycséh; GramTr VIII Fazékás Peter (28) praesid. gy.kat. vall.] * ~ *keverni* kukoricát

másodszor kapálni. 1769/1778: ha Málé kapálni, Málé keverni és Széna Gyűjteni Gyermekeket küldöttünk is ... vissza nem küldötték [Bogdánháza/Bagolyfva Sz; BfR DDD 4].

3. kukoricavetés; semánaturá de porumb; Maissaat | kukoricaföld; porumbiste; Maisfeld. 1607: Zent abranj bolgar görgiet zabadiittia az Zek az Zantoföldnek birodalmban Zent abranj határbán az maleban Koro(n)di petter elle(n)^a [Uzst II/3. 23. — ^aE korai adalék az 1. jel-hez is tartozhatik, az utána következők már csak ide]. 1726: A' kiknek kerteletlen maléjok vagyon ha bé nem kertelik és kárt vallanak a marhak miatt sibi imputent [Dés; Jk]. 1756: (A bérbétsek) nekem is meg ették egy darab malé-mot, de még szollani Se mertem, nem hogj bé hajtottam volna őket [Galac BN; Wlt Kertész Gergely (27) jb vall.]. 1806: hallottam hogy az Exponens Ur ... Máléjában Zaklatták a' kutyák a' Sertéseket [Dés; DLt 82/1800]. 1851: reggel nem volt senki ki a' marhákat a' csordába csapja s a' kerteken felyüli málékba mentenek [BetLt 3].

Hn. 1607: Zent abranj határbán az maleban (sz) [Szentábrahám U; EHA].

Szk: szedetlen ~. 1791: Ő Nga szedetlen Máléja éppen a' tarlok szélb(en) volt [A.galgó Sz; Jhb I/23] * *teres* ~ téren fekvő kukoricaföld. 1832: az aratásról nemis gondolkodunk, de nagy része ellenben a teres máléknak először is kapálattal, talám már jobb napokat érünk [Zsibó Sz; Wlt Kelemen Benjámín lev.].

4. (hántatlan v. hántott) csős kukorica; porumb in ştiuleţi (cu sau fără pănuşele); (ungeschälter od. geschälter) Kolbenmais. 1768: Az el tséplett 228. Véka Málénak lett szeme Metr. 101 [K; DobLev. II/390. 7–8]. 1796: A Jozsag pedig most ... a Malet horgyák [Szilágycseh; IB. Fogarasi István jel.]. 1808: az a' Málé vagyon Törökbuza Szalmával bé-takarva [Felőr SzD; BetLt 6 Gorcza Maria zs vall.]. 1814: 250 véka málle anya kásbol per 3 f 1359 ... 20 Véka málle anya kass per 3 f 60 [Wlt Cserei Heléna jk 7b]. 1829: a málé 112 véka csüül [Bábóc K; BetLt 1]. 1840: Itt a málét tegnap és ma elveretők — holnap szorják fel [A.ilosva SzD; KfMiss.]. 1844: A 1843beli máléval az a tapasztalás, hogy mind megfeketedik a' kas közepibe [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

Szk: ~ szedni. 1808: Törökbuza Szedés idején parantsolván nekem a' Földes Uram ... hogy ide vagy harmad magammal Málé Szedni jönnék-ki [Felőr SzD; BetLt 6 Zsiczelár Todor (36) zs vall.] * ~ *szed*. 1808: zsákokba Málét szednek [Felőr SzD; BetLt 6 Zsiczelár Marinka cons. Timár Kertész Vonuk (20) zs vall.] * *csős* ~. 1768: Csős Málé ... Erogaltja ... Kolosvári 3. hízo Sertésekre erogáltam Metr. 64 [K; DobLev. II/390. 7b]. 1793: egy Kasban Csős Málé ... Metr 344 [Kettősmező Sz; Jhb XLVI/8]. 1801 k.: Tizen két Véka Tsüs Málé [Bonchida K; SzConscr.]. 1804: Utoljára egykezzezzék azon, hogj a Málénak termése szaporodjék ... és így minden 100 ~ Száz Véka Csős Máléból kap 8 ~ Nyoltz Véka Csős Török buzát [Benedek AF; SLev. 2] * *hántatlan* ~. 1814: 3 Szekerrel hántatlan volt Málét vittek [Dés; DLt 174] * *tejes* ~. 1826: 18 Véka A' Gyenge termett gyenge tejes Málé a' Sertéseknek adatott [Somkerék SzD; Berz. 8. 72].

5. szemes kukorica; porumb (boabe); gerebelter Mais. 1721: Az restantiab(an) kün lévő egy véka malénak az arraval Liquidaltatik den 34 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]. 1736: a' mely rüdeg sertéseket Tacsí adott békes-

segb(en) Mlgs Gróff Teleki Samuel Uram(na)k ... bé vetette az olb(a) és ugj tartya, sőt parancsolt énnékem hogy tarcsam máléval [Hosszúfalu Sz; TKI 6 Fat Gligorie (42) jb vall.]. 1766: Pap Stéfán a' mellettem lévő Szőlőjét által adta volt zálagba 2 Német Forintokba és négy véka Maleba [Szentegyed SzD; WassLt Pap Todor (49) jb vall.]. 1795: a Vartza Malomból is hoztanak 5 véka Buzát és 18 véka Málét ezt is el lehetne adni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1823: vettenek hitelbe ... huszonhárom véka Török buzát egymás kezességire Nemere Pál véssen két véka buzát ... a' málé helyett [Kide K; BetLt 3]. 1844: A Lázba málét vetettünk a' viz már égszer béterítette [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

Szk: *szemes* ~. 1776: Gyermekek Tanításáért különösön ekképpen fizetnek: 10 Abecisztáért Esztendeig 4 Garast // Dr. 24. Egy véka szemes Málét ... A' Kis Cátét Tanuló, és szent Historias, Soltáros Gyermekekért fizetnek Nyoltz Garast, egy véka szemes Málét [M.goroszló Sz; SzVJK 172]. 1818: Kolumban Elek Űrnak Regiusi fizetésibe 2 véka tisztá buza 2 véka szemes málé [Kv; Born. IV. 41] * *vékás* ~. 1814: Vásároltanak hitelben bizonyos számú Vékás Buzát, és málét [Varsolc Sz; Born. F. Ig].

6. kukoricahozam/termés; recoltă de porumb; Maismet/ertrag. 1721: Az Medgyesfalvára^a administált malerul az oda valo eő Excellenciaja tisztitul emanalt quiet(antiat) producallya ... Az kopokra Sertésekre és apro Majorsagra erogalt 382 véka male nem acceptaltathatik [Dés; Ks 26. XIV. 1. — ^aMT]. 1746: Cselédek Conventioja ... Málé m. 1/2^a [M.köblös SzD; RLt 40 Rettegi István, DiarOec. 40. — ^aFolyt. a fels.]. 1759: (A gondviselő) a' szénát, szalmát, Málét, és egyéb proventusst hova fordította ...? [Marosludas TA; TKI vk]. 1770: A Gaspár el betsült Máléjából tsöstől lett a jova 10 véka a Tejese 5 véka [Esztény SzD; Told. 29]. 1792: Malé tsöstül 3337 Köb 3 1/2 Véka Malé szemül 9 Köb 3 1/2 Véka [Hada Sz; JF 36 LevK 12]. 1804: Kádár Kretsun az ő Nga egesz Helységébéli több embereit is fel költvén Bozintának itt termett Máléját egy éjtaka le szedvén ugyan az Uraság szekereivel el is vitték ... betsültetett a' kár négy Szekér Máléra [F.berekszó Sz; BfR III. 12/7 Flontás Aleksza (54) jb vall.]. 1826: Ami Málét ott találtunk el tsépettük Dézma Málé jött kezibe véka 10 [Bábahalma KK; RLt O.1]. 1844: mikor a' T. Páter Ur Máléját hordták, nekem Nyárádtőre^a kellett mennem [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez. — ^aMT].

7. kukorica/máléliszit; faină de mălai; Maismehl. 1768: Málé Az Ajtoni^a Malomból mint hogy az árviz miatt Gáttya el szakadván, sokáig nem járhatott ingrediált tsak Metr. 28 [DobLev. II/390. 8a. — ^aK].

8. kukoricakenyér; piine de faină de mălai; Maisbrot | puliszka; mămăligă; Maisbrei, Polenta. 1719: török buzának torskájával, berkenyefának gyümölcsiből sült málélá kénтеленítetnek magokat tartani [HSzj török buzatorzsa al.]. ? 1730: a nép is nagyon különbözően él. Az oláh pl. sokat bőjtöl, nem eszik hús ételt, kenyeret sem eszik, csak málét [SzO VII, 359]. 1758: mondá Udvar Istvánné Aszszonyom: Iuana ha süttétl vólna adnál nekem egy kis kenyeret, mert holnap bőjtünk léssen, nem ehettük a száraz Málét [Betlenszmtiklós KK; BK. Farkas Iuana (32) cons. providi Vintilla Petre vall.]. 1772: Ezen Circulusban, mindenik Falub(an) a' Szegénységnek élélmé táplálásának modja a' málé és rész szerint kenyéris

[Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb kezével]. 1782/1799: Én Tobis Getzi száraz Málával jártam oda^a, néha még a' sem volt [Torockó; TLev. 5/16. 389. — ^aA bányába a Thoroczka családának dolgozni]. 1797: A' Kopoknak Máléra 1 köb(öl) Kukoritza [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1807: elmentünk Aknára^a a Farkas Annához ott ettünk Málét tejjel [Dés; KMN 217. — ^aDésakna].

Szk: ~val él. 1756: határa többire követes Sovány oldalakból álván ... Török Buzát többire és Tavaszt, de kivált Zabot szoktak ezek vetni Málával, és kisziliczével élni [Lungsora H; JHb Conscr. 104].

Sz: nem esik a királynak jobbúján a zsemlye, mint vki-nek a ~. 1710 k.: Nem esik a királynak jobbúján a zsemlye ... mint emennek a málé [BÖn. 509] * nem vágyik a ~ra, aki mánnával él. 1680 k./1717 k.: Nem vágy a' Máléra a' ki Mánnával él [Rosnyai, HorTurc. 165].

9. köleslisztből süített tészta; prájiturá fácútá din fáiná de mei; Hirskekuchen. 1710: Addig soha nem, ott^a ettem elsőben köleslisztből sült malét mézzel, igen jólesett, mert megéheztem vala [CsH 232. — ^aPloiești környékén 1690-ben].

10. a cice nevű gyermekjáték főszereplője; denumirea copilului care in jocul de copii numit cice (de-a prinslea), are rolul principal (miță); Benennung der Hauptperson eines Kinderspiels genannt cice (Mieze). 1838–1845: Cice ... játéknem Erdélyben ... Hárman, öten vagy haton szokták játszani; első esetben egy pár kiáll a térre, eleibe a harmadik, legény vagy lány, az úgynevezett málé, néhutt macska. Most a pár fönn kiáltva «Cice legyen hírével» elvál egymástól, egy nagyocska kört futván, viszont egymásulók; a málé vagy egyik vagy másik után köteles iramlani, s ha külön ... valamelyiket elcsipheti, az lesz a málé [MNYTK 107. 15].

málé-csépkosár kukorica csépelő/morzsoló kosár; coș folosit la dezghiocatul/dezghiocarea porumbului; Maisreblerkorb. 1837: Egy málé Csép kosár [Dés; DLT 526].

málécska kukoricácska; málăiaș; Maislein. 1741: a felettél való tavalyi esőzés miatt, mind pedig a gabona kevés volta miatt, feletle keveset vethettünk ... a' vetetlen maratt szántó földek, híjában ne heverjenek, és avagy csak Málécskája lehessen a' szegénységnek, Concludáltuk firmiter, hogj a' buza földekbe is, a kik buzával bé nem vethetik málét vethetnek [Dés; Jk 549b]. 1743: Adott vala Isten ő felsége ... annyi gabonácskát, mely csinosan költve s málécskával elegyítve talán elegendő lett volna [HalmágyiNir. 450].

málécsusznyás kukoricacsutkás; cu cocean de porumb; mit Kolben (bedeckt). 1769/1778: az Hetedszakai Vraság Szolgálattját miis ugja(n) praestálván ... a Hoszszu aszóí málé tsusznyás földön (: mivel azon Esztendőben ott Málé termett :) az mi marhák, és Ekénkis Czimborával edgyütt, magunk erőnkön szántván, két hét mulva onnét haza bostátottanak [Kárársztelek Sz; BfN DDD. 4].

malefakció gaz/gonosztett; ticăloșenie; Übeltat. 1651: Tot Andor az Damokos Ferencz Ur(am) eo ke(gyel)me Vdvaraban leveo inas malefácioba incurralvan, meliirt eo ke(gyel)me meg temleczezetne ugian teorveni uttian büntetetlen nem akara hadni [A.csemáton Hsz; HSzjP].

malefaktör 1. gonosztevő; răufăcător, ticălos; Misse/Übeltäter | garázdálkodó/kártevő személy; persoană care aduce pagubă cuiva; Schädling. 1622: tének my elétwnk illien wigezest ... Kowach gergely maga gondolatlanasagabol talta (!) wolt el hozny egy zegédétt wranak kett lowatt Beldy Kelemen Vram Harom Zeky Capitan tyzt liwin ... fogatta wolt meg Kowach gergelt mintt az fele Malefactor [Hsz; Kp I]. 1625: semmikepen az malefactor, az en fogsagom alol, kj nem zabadithatta uolna, miert hogy partiat fogta es kj zabaditotta keuanom az teörüintul hogy az J azon buntetessel buntetodgiek az mint (!) az malefactor erdemlet uolna [UszT 30a]. 1648: (Fr. Nagy és Mich. Batasi) hatalmaso(n) es Toluaiul ra tamadua(n) Czengeri Mihálnak szolgálóira, megh fosztottak, mely patratumokert megh keuanuik a jure hogi mint ollia(n) malefactorok erdemek szerent bwteteodgyenek [Kv; TJK VIII/4. 264]. 1677: ha Nemes ember, vagy Nemes ember szolgálja lészen a' malefactor, virradva a' Kapitány adgya a' Vicé Ispán kezében [AC 224]. 1687: Tudodé ha a Csehi^a Hadnagy, Bihari Gyeörgy ... Tavalý Labancz Szabad Legényeket fogadott bé ajándékért, kik az Csehi katonákkal Tolvajkodtak ? és ha az malefactorokat Ország Törvénye ellen el bocsátá volna fizetésért ... ? [KSz; GramTr VIII vk. — ^aSzilágyicschi]. 1695: Tekei Tivadar több lator Complices társaival együtt az eő kglmek^a Sz: Királyi pinczéjét egy néhány izbe(n) fel vevén, nem kevés karokat tött, melly tolvajságok idővel világosságra jövé, deprehendáltatt es mint ollya(n) malefactor Complicessével eg(g)yütt az Enyedi tömlőczb(en) tartott [Marossztkirály AF; WassLt Sz: Györgyi Mihály scholamester vall. — ^aBánfi Mihály]. 1735: Ha történyik hogj valamely Malefactor, ezen reszre valo Jobbágok és Sellérek közül, az ide valo Tisztek eebb deprehendálhatnák, mint a Varmegye Tisztei annak Causaja ... Dominale forumon agítaltatik [Mezőszztkab TA; JHb XI/9. 22–3]. 1796: (A) Földes Ur ... a' Tiszteket a' maga Forumára szokta össze gyűjteni, és azokkal szokta a' malefactorokat meg ítélteni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 87 tábl.]. — L. még AC 225; BÖn. 952; RettE 291; RSzF 269.

Szk: cégéres ~. 1743: mint oly cégéres Malefactor bizonyosan exemplariter megis büntetett volna [Mv; Told. 37/22] * publikus ~ közönséges gonosztevő. 1671: az At ne(m) urgealhattják, annalis inkab, hogy nemis destinaltattak az Directorok, hogy privatus emberek között valo dolgokat igazgassa(na)k, hanc(m) publicus malefactorok elle(n), és miserabilis personak mellet hogy insurgállya(na)k [Kv; TJK XI/1. 125]. 1761: Repaltattam vala kegyelmedtől, az kegyelmed hazához refugiált publicus malefactor Kótóles Mártont karonkadásért vérengzésért, és Szátsvai Gergely halálra valo főben ütéseért [Torda; TJKT V. 43].

2. rágalmazó; calumniator; Verleumder. 1646: Miuel az alperes Aszonnepek(ne)k az Vrok es fiok ez Actorokat es teob tarsaikat megh tolvailottak, azert kewanságok szerént melto hogy javokbol az malefactoroknak excon-taltassanak [Kv; TJK VIII/4. 72].

malefaktorság kb. bűnös/vétkes cselekedet; ticăloșie, fapță josnică; Frevelhandlung. 1717: egyik malefactorságát tudom bizonyosan ... Szenyes Bukomak [Taploca Cs; SándorO].

malefaktor-társ garázdálkodó/kártevő társ; pártaş la o ticăloșie; Übeltätergenosse. 1748: az Inctus több complex és Malefactor Társaival edgyütt invádálván étszaká(na)k idején az Harasztosi^a szőlő hegyet, kebeleekben fel szedett kövekkel a pástort adorialtak és hajgálták [Torda; TJKT III. 197. — ^aTA].

malefaktum vétkes cselekedet, gaztett; ticăloșie; Un/Übeltat. 1677: Constatván a' malefactum, mindgyárást executiot-is tétesen^a, minden kedvezés és halogatás nélkül [AC 224. — ^aA viceispán].

maleficium 1. vétkes cselekedet; maleficiu, faptă rea; schuldhafte Tat. 1671: Az p(ro)testans személy ez hazába(n) residentiatlan levén mint hogy maleficiumb(an) találatot ... bé vitetet az szokas szerint [Kv; TJK XI/1. 143].

2. kb. visszaélés; abuz; Unfug | ártalmasság; nocivitate; Schädlichkeit. 1820: nem hogy kereskedésre lenne fánk, de magunk tűzire sincs, a mint a maleficiumok Sorában megmondottuk — Szalmával és burjánnal tüzelünk [Báld K; BLt 6].

malefítus ártalmas személy; räufacátor; Schädling. 1590: az szeken panaszlottak volna eő naganak^a ... hogi lofői Zabadsagok Ellen az malefítusoknak persequitioiokkor megh valatni ne tartosznak [Szu; UszT. — ^aBáthory Zsigmond fej-nek].

maléföld kukoricaföld; porumbște; Maisfeld. 1641: az male föld Basta larasa előtt akadott volt Cziko Pal Keszeben, es mind eddigh bekessegesen birta, pensesz utan [Árpástó SzD; Bom. V. 10]. 1699/XVIII. sz. eleje: Az Fiscus male földé nagy Retyen belől melly borso földnek nevezetik [Dés; EHA]. 1723: olykor ki vetvén a K: Szamos Réteink(en), Málé földéink(en) kárt téssen [Mikéháza SzD; Ks 25. IV. 5]. 1750/1797: A' Borsá tetőn is tudak egy darab málé földet hogy birnak az Exponensek [Kisdoba Sz; Borb. II Szabó Palkó (50) jb vall.]. 1761: Vagyon ... egy jó szekérre való Málé fölgye [Árpástó SzD; BK. J. Balás (60) jb vall.]. 1777: vagyon egy jó darab Málé Föld ... Tizenhat szekér málé meg terem rajta [Dés; Ks 79. 29]. 1808: Ezen Török-buza Földet ... melynek Szomszédja egy felől ... Tatrosi Ur Árvái Málé Földgyök ... ez ideig Ki birta? [BSz; BetLt 6 vk.] egy Dombos borozda különböztette-meg azon Török buza földet a' Tktes Exponens Ur Málé földétől [Felőr SzD; i.h. Petrus Ferencz (56) zs vall.].

Szk: *allodiális* ~. 1837: Vagyon ... egy darabocská alodialis Nyil Málé földje [Somkerék SzD; Ks 92] * *dülő* ~. 1773: A' Dülő Földekből három dülő Málé föld a' Czinterem mellett [M.kecel Sz; EHA] * *fiskális* ~. 1739: Ntzes Kolosvári Daniel Atyánkfia ó Kglme Requisitionjára, az ő kglme örökös Retinek a Fiscalis Máléföldektől való Discernálására, exmittáltatnak^a ... ő kglmek [Dés; Jk 414b. — ^aKöv. a nevek fels.] * *nyil* ~. 1740: a Nagj Réten a' melly nyil Máléföldé van ó kglnek aztis szántassa meg Hadnagi atyánkfia ő kglme [Dés; Jk 536b].

maléhordás kukoricahordás; cāratul porumbului de pc cimp; Maisbeförderung. 1844: Málé hordáskor mikor a' T. Péter Ur Máléját hordták, nékem Nyárádtőre^a kellett men-nem [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez. — ^aMT].

malékapálás kukoricakapálás; prășitul porumbului; Maishacken/häufeln. 1769/1778: noha Malé kapállás után egy hétig maradtunkis magunk dolgainknak követésére, de annak utánna, Málé keverés után mindjárt kaszálni, az után Gyűjteni, azután aratni ... hajtanak [Bogdánháza/Bagolyfva Sz; BfN DDD. 4]. 1777: Barburás Pétemé ... a' Nyárba Malé kapalaskor azt monda, hogy kapálni mégyen az Ötsinek Stéfánnak, nehogy a' Tisztarto észre vegye elsőző szándékát abból, hogy a' Törökbüzáját nem kapálta meg [Kócs SzD; KS]. 1785: most a közzelebb el mulo Nyáron Málé kapálláskor találkoztam Pusztá Rajtoltzon^a valami edényeket vivő Mokányokkal [M.nagyzsombor K; KLev. Anna Soproni cons. Georgii Ugrán (32) vall. — ^aSz]. 1844: a' Málé kapálást végeztük [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

Szk: *első* ~. 1841: első málé kapállás tájt [Dés; DLt 466].

malékapás kukoricakapás; prășitor la porumb; Maishacker. 1792: Harmintz Málé-kapásnak à Dr. 30 H. flor. 9 [Girolt Sz; JF 36 LevK 50]. 1796: A' mezei takaradásra és egyéb munkárai munkásokat könnyű kapni, mivel egy jó aratonak fél márvást, három tzipot, egy malé kapásnak és Széna Gyűjtőnek maga kenyerén egy egy petákok szoktak fizetni [Mezőmehes TA; WassLt].

malékenyér kukoricakenyér; turtă/piine de mălai; Maisbrot. 1816: nemellyeknek tellyességgel nints semmi gabonájok, a Dologra egy falat Kenyér nélkül jönnek, máris kellett egy kevés Málé kenyeret süttetni az olyan el alélt szegényeknek [Somkerék SzD; Berz. 11. 75].

malékert kukoricavetés; semănăturile de porumb; Mais-saat. 1737: ha ... verificolodik, hogj az kozárvári^a Uraimék Malé kerttyek Hatarunkra tétettett, azon kert vágattassék le [Dés; Jk 485–6. — ^aSzD].

malékeverés másodszori kukoricakapálás; prășitul al doilea al porumbului; zweimaliges Maishacken. 1769/1778: Málé keverés után mindjárt kaszálni, az után Gyűjteni, azután aratni hajtanak [Bogdánháza/Bagolyfva Sz; BfN DDD. 4]. 1793: Az Málé keveréshez az Szőlő kötéshez is az héten hozzá fogtunk [Hada Sz; JF 36 LevK 272 Vintze István lev.].

malékas kukoricagóré; pătul de porumb, porumbar; Maisscheuer. 1752–1753: Nagy épületek vadnak, hosszú keskenyek, mint nálunk a nagy udvaroknál a csűrös körül forgó málé-kasok [HalmágyiNlr 526]. 1777/1780: Vagynak még ezen Csűrös kertnek Periphaeriajában valamely avaték Málé kasok és Marha Pajta [Alparét SzD; JHBK LII/3. 91]. 1808: A' Falu végén ... Csotbok Vonások Háza, Pajtája ... Málé kassa, Marha okla [Rücs MT; IB. Kovács István ub nyil]. 1814: ezenn Curialis Telken Tálóttattak ... Egy kised meg lehetős Boronafa Pajta ... Egy Sövényből font Uj Málé Kas [Kecskéháza SzD; BetLt 3]. 1816: A tsűrös Kertben egy tölgyfa labokon álló léztes Két rekesztékű Málé Kas [Szamosfva K; Bom. III. 33]. 1834: Egy — tűz pár még használható ágakra épült Góré (: málékas :) rossz 'sendely fedellel — rossz meg romlott kassal — az ágassai betsültettek tizenöt W(áltó) f(orin)tokra [M.péterlaka MT; TGsz 18]. 1853 k.: Dobo-

kai-Dersei és Sztinai építményeim : 1. udvarház, csűr, málékas és Cselédház [BetLt 1 Hodor Károly lev.].

málékocsány kukoricacsutka; stiulete de porumb curăţat de boabe; abgekörnter Maiskolben. 1855: Málé kotsán 30 szekér [Bilak BN; LLt].

malekontentus elégedetlen; nemultumit; unzufrieden. 1705: Badensis ... leven 60000 ember a keze alatt, még semmit nem cselekedett volt vélek az idén, kiért malecontentusok is voltak véle az anglus és a többi, mert azok mind nagy dolgokat vittének véghez véle lévő hadakkal [WIN I, 545].

málékostély kukoricakas/góré; pátul (de porumb), porumbar; Maisscheuer. 1786: Termett egy Kostély Málé ... 350 Kőb. Üres Malé Kostély No 2 [Nagylóna SzD; JHb XXXI/5. 8].

máléliszt kölesliszt; fäină de mei; Hirsennmehl | kukoricaliszt; (fäină de) málai; Maismehl. 1677: Restál male liszt Cub. 10/2 [Kővár Szt; UtI]. 1765: (Az) Executorok ... egy egész hétig valának rajtuk, de szeműi vesztegetést tettek ... Vadásztak, a kopoknak szitált málé lisztből parancsoltak enniük készíteni [Karkó AF; Eszt–Mk Vall. 245]. 1814: vetek ki 15 ~ tizenöt vèka málé lisztet [Felőr SzD; BetLt 6]. 1853: a potz egereket zaklatni üldözni kel — oltatlan meszet málé lisztet oszve keverni s tserepekbe rakni pusztítani [Kv; Pk 6].

málépanusa kukoricacsuhé; pănuşă; Hüllblätter des Maises, Liesche. 1841: azon Kertbe málépanusa lévén öszve kötve [Dés; DLt 466].

málépásztor kukoricacsősz/pásztor; paznic/pindar/jitar la porumb; Maishüter. 1722: Tudom aszt, hogj ennek előtte ket esztendővel Male Pásztor lévén, hogj asz béremet kértem Pap Petertől; az fia Pap Vonka egy karóval új megűte az kezem fejét, hogj mingyárt el lepte az Ver az kezemet [Kecsed SzD; TL. Pakular Tivadar (40) jb vall.]. 1772: Hallottam ... midőn Málé pasztor voltam a Benedek-i^a Marhák bé rontván a Málémba azért engem hogy hamar oda nem érkeztem Tiszszer is Tűzes teremtetével káromolt [Dés; DLt 321. 82a Daniel Nagy (43) ns vall. — ^aSzD].

málépásztorság kukoricacsőszség; pindärit, jitärit; Dienst des Maishüters/wächters. 1736: Hadnagy Atyánkfia ő kglme hozassa bé őket^a a Malé-pasztorságok mellőlis és veresse kalodab(an); mivel hogj fizetéseket fel-vették és szolgálni nem akarnak [Dés; Jk 464. — ^aA rét kerülőit].

málérágó ? puliszkarágó; māmāligar; Maisbreifresser. XIX. sz. m. f.: A kercsedi leginyek Malérágok szeginyek^a [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — ^aTáncsó].

málés szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ föld kukoricaföld; porumbişte; Maisfeld. 1769/1778: az Hoszszu aszói Málés, Csusznyás földekben ... négy ökröm és egy Szolgám Szántott, vetett, és boronált az Vraság Számára két hétig [Kárásztelek Sz; BfN DDD. 4 Lad. Kovács (60) jb vall.] * ~ kas kukoricakas/góré; pátul (de porumb), porumbar; Kukuruzscheuer. 1753: a málés kas-

nak Sendejezésere által megyen maga Pap Mihály [Szké SzD; SLt XL Soos Pál széki bíró kezével]. 1793: Már a Meszet ... bé is oltattam ... az Málés Kas Kö Lábainak fel alittatására [Hadad Sz; JF 36 LevK 243 Vintze István lev.]. 1795: Málés Kas ... az oldalai kőrdős környűl vesszővel vannak bé kertelve [Kémer Sz; BfN Conscr.]. 1843: Egy fenyő létzből készült sasfákon álló szalma fedelű málés Kas [Borsa K; BetLt 1] * ~ kert kukoricavetés; semănătură de porumb; Maissaat. 1737: az I a Huhu alatt lévő Málés-kert(en) való, Málé földét ... Béresével meg-szántatta [Dés; Jk 255–6]. 1752: (A föld) Málés kert volt [Bálványosváralja SzD; Ks 43]. 1776: a Ház mellett lévő Málés kert [Kálna SzD; Ks 34. XV. 2]. 1797: valaki által fel fogott szőlő helyeket, vagy málés kerteket, melyekről tsupán tsak Dézmát adnának, nem tudunk, 's nintsenek is [Ajton K; CU IX/21. 43b].

Hn. 1732: a' Balint István Málés kertin kívűl (sz) [Málom SzD; EHA]. 1775: A' Kodori Fogado mellett lévő Málés Kert [Dés; EHA].

málészalma kukoricakóró; strujan, cocean de porumb; Maisstroh. 1759: midőn Pipa György mondotta volna Zörög a Malé szalma hanem tsak lőd, mert Medve jár ottan [F.szászújfalú BN; BK]. 1808: ezen rész földről a' Málé nem csak le szedve; hanem Szalmája-is le-vágya lévén, ugyan csak a' Málé Szalma csutkoit fel-Számáláltuk [Árpástó SzD; BetLt 6 Sándor Mihály (40) zs vall.]. 1831 észre vévén azt hogy a Kertembe Marhák vagynak a' málé szalma közt, onnan azokat a' kertemből ki vertem [Dés; DLt 332. 11].

málészedés kukoricaszedés/törés; culesul porumbului; Maisbrechen. 1748: Még Málé sedés előtt fogattott meg Marosán [Kv; BfR III. 60/9 vk]. 1770: én Rabotyán Makove Malé szedéskor jo Gyermekek küldöttem volt^a [F.várca Sz; BK. — ^aÉrtsd: úrdolgára]. 1777: Tudom hogy a' Málé szedéskor Haza nepestől itt Paskás Vaszinál lap-pangott Kratsun Stefán, és ott bukáltak a' Törökbuza hajban [Kócs SzD; KS. Moldován Juon (67) zs vall.]. 1836: A Málé szedés el végződött [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

Szk: ~ idején. 1808: a' közelebb mult Őszön Málé Szedés idején a' Törökbuza le-Szedve lévén ... Mennyiségét 300 egy néhány cső Törökbuzára betsültük [Árpástó SzD; BetLt 6 Marosán Juon (60) zs vall.].

málészem kukoricaszem; bcabă de porumb; Maissamen. 1806: lévén énnékemis egy keringő fejer malatzom ... hogy onnan az még az Csorda el nem indul hogy el ne távozzék, még magam málé szemeketis hánytam nekíe [Dés; DLt 250/1808 Nemes Ats Joseffné Árkosi Susánna (22) vall.].

málétermés kukoricatermés; recoltă de porumb; Maisertrag/ernte. 1843: Törökbuzákn ... meg haladta a' tavalyi málé-termést [F.zsuk K; SLt évr. Szigethy Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

málé-termő föld kukoricaföld; porumbişte; Maisfeld. 1756: az Lapos mellett az Remetei Határban egy darab földet szántatot az Joszagal malé vetés alá maga számára az holot az jo Male termő föld volt [Szelnice SzD; TKI Kingya Tanasia (33) jb vall.].

maleverzáció helytelen eljárás; procedeu greșit; unrichtiges Verfahren | gonoszlelkűség, gonoszság; ticăloșie; Bössartigkeit. 1805: a Certificăltatonak azon Transmisio ki, és elő adatásáról való tartozkodása ... arra mutat, hogy valami olyan fekszik azon Transmisio titkalodásában, melynek meg vizsgálása, és látása maleversatiot fogna fel fedezni [Mv; DobLev. IV/893. 2a tábl.].

málévetés 1. a kukorica elvetése; semănarea/semănatul porumbului; Maissaat. 1741: Hogj pedig a' Málék(na)k egj idő(en) lehessen megérések, minden becsülletes atyánfiainak injungáltatik, hogy a Málé vetést idején igyekezzék végbe vinni [Dés; Jk 349b]. 1756: a Lazur nevű helyben, egy egész hétig Malé vetés alá ... szántottunk s Maleval béfs boronáltuk [Nagysomkút Szt; TKI Pap Gábor (28) j. b. vall.]. 1776: Egy Napi Málé vetés [Mezőméses TA; WassLt]. 1823: Most a' szőlővel és málé vetéssel bíbelődöm [Alpestes H; Told. 6].

2. kukoricaföld/tábla; semănatură/lan de porumb; Maisfeld. 1729: Amy Male vetése vagyon elő kglmenek ... a Jobbágjokkal ketczer kapáltassa meg Ispán Atyánkfia [Dés; Jk 386b]. 1796: mégyen ... Málé vetések 3 ~ három köbölre [Mezőméses TA; WassLt]. 1808: Málé vetés In pamuntu Ketanyi Metr. 3 [Rücs MT; IB. Kovács István ub nyil.]. 1820 u.: Also réten 1/4 rész véka málé vetés [Zovány/Somlyó Sz; RLt O.2]. 1831: Fél veke kender, fél véka málé-vetés [Keménytelke TA; IB. Vass József ub nyil.]. 1841: Két helyen Málé vetés [Egeres K; Ks 89].

málévető-kas kukoricavető-kosár; coș folosit la semănatul porumbului; Korb bei der Maissaat. 1838: A' Gabonás melletti Kamrában 4 málévető kas [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

malevolencia rosszszakarat/indulat; intenția rea; Miđ/Un-gunst, Bosheit. 1618: bizony rakva az szívek^a malevolentiával [BTN² 109. — ^aA töröknek]. 1619: bizonyosan megértvén malevolentiáját Gáspár vajdának^a Felségedhez, ezért hoztam halálomra való nagy indignatióját [i.h. 380. — ^aBekes Gáspárnak].

málézörgés kb. kukoricazörrenés; foșnetul strujanului/coceanului de porumb; Rascheln des Maisstrohs. 1790: a mint lőtt a' málé zörgésre olyat rivallott^a, hogy Tulipánt Joseff mingyárt ki jött rivallására [Dés; DLt. — ^aA disznó].

mál-gerezna (finom) hazi prém; blană (fină) de pe bur-tă; (feiner) Bauchpelz. 1593: Akiel latnak hogy vagy eo magok vagy feleséghe gyermeke, hozzáok Allapatiokhoz zegenekhez kepest Ne(m) illendeo feo es draga Ruha-zatokat, tudni ilik Granatot Skariatot, Atlaczo kamokat Mal Gereznat es feletteb valo ewzt Arany marhat ... vissel vagy visseltet, haatt Ameny Adoott erdemelne ket Anny Adora Irathassak vethessek [Kv; TanJk V/1. 208].

málha 1. útipoggyász-zsák; sac pentru impachetat ba-gaje, desagă; Sack für das Reisegepäck. 1586: 27 Marty vrunk eo Naga paranchiolattiabol Gialwrol^a eósue keőteő-zető Malhakat ... viszik 6. lovon Tordaig f 1/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 50. — ^aK]. 1589: En pedig az Asztalon Rakogatok vala eggiet mast az malhaba [Dés; DLt 226]. 1602: Seghes varatt Egri Geđrgnel egi ladam, es malhak-

ban ruham [M.péterlaka MT/Torda; Told. 26]. 1621: 25. Juny Gebel Pal Haro(m) loan zekere(n), vitte Vyheli Martont, ki ket malhaban Veres bagaziat vizen lobogonak eo fels: zamara ... attam(m) ... f. 4./50 [Kv; Szám. 15b/IX. 156]. 1667: Dávid deák küldött holmi vásárlásokat, az melyeket málhákban kötven ... mind elküldtem [TML IV, 235 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1685: Egy öreg malha [Gyf; Ut]. 1703: éjszaka, vacsora után jüvén el házamból, minden belső javaim közül két paripámon malhakban akit felkötözhettem, azokat hoztam el ma-gammal [WIN I, 55]. 1705: Megigazítottván azért a málhát a lovon, elindulánk [i.h. 653].

2. útipoggyász; bagaj; Reisegepäck. 1586: Kanta Mihaly viszi Zomborj Demetert hwniadig^a harmad magaua es valamj zeoniegeben keoteot nehez Malhaua attam. 4. lora f. 2 [Kv; Szám. 3/XXIV. 57. — ^aBh]. 1798: Az én szeren-tsétlen postám vissza hozván az egész küldött málhát, tsak azt a vigasztalást hagyá hátra, hogy magam haza vihetem [MNY XLVI, 154 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingből].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; attributiv ge-bräucht: vmennyi zsáknyi; de un anumit număr de sacuri; etliche Sack. 1592: David kenezzel hozatta(m) Thordarol, kett malha darab soot, kierti attam(m) f./48 [Kv; Szám. 5/XIII. 6]. 1647: Malha darab soo No 40 [Drassó AF, BK 48/16] | 14. Malha darab soo [M.királyfva KK; i.h.]. 1687 k.: Egy Vaska vagy Malha sotol f —/12 [MvRKLev. Vect 11].

málha-hordozó poggyásztartó/hordó; suport pentru cărat bagaje; Reisegepäckhalter/träger. 1732: Találtunk ... egj kopác njerget, két vasas málha hordozot [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

málhálás felmálhálás/csomagolás; încărcare; Aufpacken. 1705: már raknák és igazítanak a terhet, egykor látnak mintegy tizenkét lovasat júni Kin igen megijedvén, hát egyszer nyargalnak szolgálaim és az egyetmást hullatván imitt-amott, minthogy el nem végezték vala az málhálást [WIN I, 652].

málháltatik vmire (rá)csomagoltatik/kötöztetik; a fi încărcat/legat bagajele pe ceva; auf etw. (hinauf)gepackt/gebunden werden. 1662: Az fejedelemnek ... házbéli s méltóságához tartozó eszközei málhákba kötöztetvén, vezetéek-főlovaira málháltattak vala [SKr 373].

málhanyereg poggyász-nyereg; șa mare de povară; Reisegepäckssattel. 1756: Tevének való jó ujj Málha nye-reg 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 22].

málha-takaró poggyász-takaró; pocladă; Reisegepäck-decke. 1759: szállításon el Egy tarka szőr málha taka-rat [Sárd AF; TSb 51].

málhegy déli hegyoldal; versantul sudic; südlicher Berg-abhang, südliche Bergseite. Hn. 1714: Mál hegy közzött (sz) [Koronka MT; EHA]. 1794: A Mál hegyen (sző) [Zovány Sz; EHA]. 1804: a' Mál hegyen (sző) [Bagos Sz; EHA].

máli 1. déli fekvésű hegyoldali; de pe versantul sudic; von dem nach Süden liegenden Bergabhang. 1818: Köz-

bölsőnek határ széle a két Máli szőlő hegyek [M.bikal K; KvRLt C. 15].

2. a *mál* utótagú hn-ek -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimelor compuse cu *mál*; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form der mit *mál* zusammengesetzten ON. Hn. 1591: Az Tuzok malj ket zeoleot ... 24 f(ori)ntra bechwllettek vala [Kv; TJK V/1. 105]. 1672: az Temető máli szőlő [Alvinc AF; EHA]. 1684: Julius 5 ... végezték el az alsó máli szőlőknek levelezését [Torda; SzZs 266]. 1776: a Mali eszak oldalon (sz) [Sámson Sz; EHA]. 1780: Diomali [Ne; EHA]. 1811: a' Kis Feredő máli Szőlő [Torda; EHA]. 1814: Kapus máli szőlő hegyben (sző) [Aranyosrákos TA; EHA]. 1821: Pallasmali szőlő. Varga Máli Szőlő [Torda; EHA]. 1838: a Kigyos máli láb (sz) [Szucság K; EHA]. 1842: a közép-máli vincellér-ház alatt [Csekelaka AF; EHA].

malícia 1. rosszindulat/akarat; malitje, rea-voință; Boshafteit, Miß/Ungunst. 1710 k.: Volt-e akkor ez a malitiája Telekinek^a, és azután is ... én nem állfom [BÖn. 679. — ^aTeleki Mihálynak Béli Pállal szemben]. 1734: Vilagoson Constal fel olvastatott exhibitaimbol az Inek ellenem s velem perpetralt malitiája [Torda; TJKT II. 52].

2. gonoszság; ráutate; Bosheit | vétkesség; vinovátje; Verschulden. 1734: Az Anak ő Kgl(ne)k a maga exhibitabolis ki láttzik hogy azon szénának el hozása nem malitiá hanem tudatlansága [Branyicska H; JHb XXXV/51. 24]. 1740: Ha pedig a' Csap alá; vagy ejtelbe szaporgatná az idegen bort a' korcsomáros, és deprehendáltatnék, toties quoties, ha a' korcsomáros malitiája lészen, akár a' boros emberé Cum flor. Hung. 12 :/ 12 büntetnek [Dés; Jk 542b]. 1746: Csora György ... el nem szökik el nem bujdosik az Mélgos Groff földes Ura földéről, míg mostani malitiájából ... nős Paráznaágébéli vétkéből magát ki nem tisztítja [Szentbenedek SzD; Ks 25. III. 53]. 1752: En fatens a Deutrált Várczán Paskujnak Semmiféle nyilván valo Malitiáját ... nem tudom nem Lattam soha is [Bikácsa Sz; BfR Szász Gábor (56) jb vall.]. 1784: Akar mi károkat, és malitiákat patráltnak volna nevezze meg a' Tanu, hogy az által kit károsítottak meg? [H; Ks 113 Vegyes ir. vk]. 1817: Méltotassék azért Nagyságod Veres János Maliciáft Törvényes ítéllet alá bocsátani és ötet Arestomba tétetni [Szászsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.]. 1822: látom a' Danko Malitziáját ... ötöt pedig Arestomba kel tenni [Mv; IB gr. Korda Anna lev.].

Szk: ~i patrál gonoszított/gonoszságot követ el. 1799: Benkő Joseff el is ment sok malitziákat Tolvajságokat patrálván [Drassó AF; TSb 24].

malicióza rosszindulatú személy; persoană răutăcioasă; boshafte Person. 1737: Hogj pedig én, az a Malitiosa nem vagyok, a melyre az A keres, hitel mind ketten készek lészünk magunkat expurgálni [DobLev. I/260a].

maliciózus I. mn 1. rosszindulatú; malitjos; boshaft. 1796: esmerem ezen Huszár Ferenczet ez egy olyan Malicziozus ember hogy ebben minden rossz feltaláltatik [Fűzkút K; BfR Gombos Ferenc ns vall.]. 1817: ez ugyan mintegy gyengeségnek látzik bennem, hogy megnem régulázom^a, hanem cnnek tsak az az oka, hogy mnt malitiosus emberek nelégyn (!) oka a' hazudozásra [Héderfája KK; IB. Veress István tt nyil. — ^aA nyakas

bivalyost]. 1822: milyen sok rossz, engedetlen, malícozus és erőszakos potentiozus ember van itten [Kv; KLev.].

2. gonosz, kártevő; ráutácios, ráuvoitor; ruchlos, schädlich. 1736: a ki illetén malitiosus Embereket lapantatná vagj manuténéálná [Dés; DLt]. 1738: a Nms Város szántó földéib(en) ... valami maliciosus emberek az határ köveket ki-hányták [Dés, Jk 497a]. 1774: Elhozta az Isten az ő^a istentelenségének büntetését, mert annál malitiosusabb embert ritkán lehetne kapni [RettE 325. — ^aBogdán Dénes]. 1808: M. Csáni^a Marusan Pintye David, igaz hogy perelttetetik általam Hivatalomnál fogva Néhai Malitiosus Fiának, az ő Mint Apja Házához hordott s lopással szerzett Javaiért [Torda; Ks 65. 44. 11. — ^aTA]. 1841: Egy Deés Aknai opsitos Maliciosus Tolvaj [Dés; DLt 809]. 1852: egy Borra Iosef nevezetű Gondviselőm leven NLaki Ioszagomban két lovát kertemből ellopták, 's ő külömben is Malitiosus ember a M. Ujvári tisztelt Alkerületi biztossághoz folyamodott, 's a' hivatal a' gondviselőm lovat ... vellem meg fizettette [Nagyak AF; DobLev. V/1352].

II. fn gonosz/kártevő ember; persoană răuvoitoare; Bösewicht, Schädling. 1731: mindénféle maliciosusok(na)k excertálására deputattanak Nstes Zilahi Istvá(n) Pap Ferencz és Dobolyi Márton Atyánk fiai ő kglmek [Dés; Jk 410b]. 1737: Az Communis Inquisitiokbul minden féle malitiosusokra kik mi forman s hányan fatealtanak, azok(na)k excerpálására exmittaltatnak^a [Dés; Jk 385a. — ^aKöv. a nevek fels.].

malleus óramutató; arátör; Stunden/Uhrzeiger. 1710 k.: Hogy egy holnap, egy esztendő ennyi vagy amannyi napokból álljon, azt ugyan az emberek vették úgy rendben ... de mindazoknak fundamentoma és Istentől nyitott kapuja ... az Isten órájának két nagy manusa vagy malleusa igazította rá az embereket: a nap és a hold [BÖn. 452].

malmabeli vki malmánál levő; care se află la moara cuiva; bei js Mühle befindlich. Szk: ~ süléd. 1722: az kgd Malmabéli sülédök meg vad(na)k ott a malomb(an) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] *~ szénafű. 1761: a Sütő Molna bali Széna Fű [Etéd U; NkF].

? **málmározsza** rózsafajta; un soi de trandafir; Art Rose. 1786: Az úveg Házban ... Idei oltott Rosmarint 23 ... Sarga viola nagyobb Tő 19. Sarga viola oltott Tő 19. Máma Rosa [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

malmocska 1. moará mică; Mühlchen. 1736: építhet azon Patakon egy Malmotskát [CU]. 1750: edj Malmotskais vagyon ezenn Also fordulo határban(an) [Vecsér NK; Berz. 11. 88/5]. 1770: ezen Kis Nyárad Nevezetű patak vizén ... Vass Ferentz ur(am) Malmotskája [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. 1783: La borkutye Si lá Sipot nevezetű helyeken lehet Malmotskákat állítani [Kéménd H; JHb XXXI/28]. 1801: egy szeglet részetskéjét a Falu közönséges Hellyéből fogta bé egyenesen elé egészen a verőfőnyen végibe ragasztott és épített Malmotskájával [Nagynyulas K; DLev. 5].

Szk: csutura ~? vödörös malmocska. 1756: Onokuszk Thomának ... lévén egy Lisztelo csutura Malmocskája taxáját ad(mini)stralni tartozik Rf. 2 xr. 16 [A.lapugy H; Ks 101] * egykővű ~. 1750: Az Ton fejül egy, egy kővű kis Malmocska [Papolc Hsz; Hr]. 1864: (A) kis patakon

van egy egykövű malmocská [Türe K; KLev.] * *felülcsapó* ~. 1662: vagio(n) az Babolnay patako(n) ... két kis fellyül czapo malmoczká [Bábolna SzD; UtI]. 1722: Vagyon ezen Rápolti patakon egj fellyül Csapo malmotska [Rápoli H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 13] * *kétkövű* ~. 1740: lévén a njárad nevű Patakon egy két kövű Malmocskája ... a végiben egy kis bugjácskáni szénát termő kaszáloval [Nyárádmagyaros MT; Berz. 15 XXXVI/9]. 1772: eő Excellenciaja Malma foglalkozásának nem az én kised két kövű Malmocskám, hanem az eő Excellenciaja Tisztei gondviseletlenségek okai, kik ... szánt szándékkal nem igazítottak [Kük.; JHb LXVII/238].

2. *sóórló* ~ *sóórló* kézimalom/rezsnyice; rişniță; Handmühle zum Mahlen des Salzes. 1835: A' Hinto Szinben Egi so örlő Malmocská [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

malmos I. m 1. malommal rendelkező; care posedă o moară; über eine Mühle verfügend, eine Mühle besitzend. Szk: ~ág. 1687: (Ha az) Malmos Agak belé nem akarják az malomban bocsatani megh böcsülítettén az Malombeli jussát az Malmos Agak ... magoknak reservalhassák [Sóvárád MT; Sóváradi Bíró lev.] * ~ *ember*. 1710: órágítré magát, hogy a várost ráveszi, hogy a malmos emberek től váltás ki a malmot, s adják Bethlen Miklósnak [CsH 299. — *Szaniszló Zsigmond]. * ~ *gazda*. 1800: Nevezze ki a' Tanu a' Malmos Gazdákatis, a' kik ottan hajdonában Malmokat tartottak [BSz; BFr IV. 58/21 vk.] | a' Benedekfalvi Malmos Gazdák által kötötték magok gáttycokát a' Kelentzei parthoz [Benedekfalvi Sz; i.h. Fodor Vaszali (67) jb vall. Vervolgyi Bánya János kezével]. 1842: Az Also Malmas gazdakkal, közös gátban mű is köteleztünk ... minket illető gátbeli részt vonakodást nélkül készíteni [Sárd KK; WassLt]. 1850: A N Kadatsi Malomhoz számot tarto Tartsafalvi Malmos Gazda Urakhoz tisztelettel ... Pálffy Dávid [Kadács U; Pf] * ~ *poszszesszor*. 1727: A Rosa hegye alatt lévő Malom szinte három esztendeje hogj Malmos Possessor Atyánkfiái eő Kglmek gondviseletlenségek miatt el pusztult [Dés; Jk 371a] * ~ *társaság*. XIX. sz. eleje: a' Nemes Malmos Társaság képeben megkínálta ... Csipkés István Uramot mint Malombíró és azon Fertály Malombéli részét adá inct pro flor. Hung. 6 ~ Hat Magyar Forintokban zálogban Hat Esztendőig [Borb.].

2. malomhoz tartozó; care aparține de o moară; zur Mühle gehörig. Hn. 1575: Az Malmos Tho mellett [Pocstelke KK; EHA]. 1732: Malmos To helj (k) [Buza SzD; EHA]. XVIII. sz. e. f.: Malmos patak [Komjátszeg TA; EHA]. 1751: A' Malmos Tón fellyül (sz) [Mezőbodon TA; EHA]. 1774: Lacus ... Malmos Toh [Kolozs; EHA].

Szk: ~ *halasztó*. 1776: Tudgya é ? ... hogy ... Pesti Simon ... Gáspár János nevezetű embertől ... két halos Tot ... Cserében acquiralt volna ... ? Declarállya a' Tanu, hogy ... melyek azok a' halos Took? M. Madarason^a hol, kik Vicinitásában ... volnának azon Curia Malmos halos Too ... ? azon Malmos Halas Tookat mi formán bírják ? [Msz; WassLt vk. — *MT] | Malmos Halas Too égyénnél több a' Lázár Vrak-kezére, által nem ment [Mezőbánd MT; i.h. G.Szodos (74) ns vall.] * ~ *tó*. 1670: az mely malmas tova vagjon eő kglmének Vas János uram(na)k az falu alat, Nagha azon malmas ton alol valo tovának gáttát né töltene, ne neveltetne az eő kglme boszszuira [Mezőmehes TA; i.h.]. 1679: Egy Malmas To [Ömbuz K; Thor. 21/33].

3. malomra vonatkozó; care se referă/privitor la mori; (eine) Mühle betreffend. Szk: ~ *kauza*. 1772: A minapiban is requiraltom vala az Urakat az Ádamosi Malmas Causaban, de az Uraktól választ sem vehettem [Sövényfa KK; JHb LXVII/2. 385].

II. *fn* 1. molnár; morar; Müller | malomtulajdonos; proprietar al unei mori, morar; Mühlenbesitzer. 1686/XVIII. sz. köz.: Allittassék ezen malomb(an) közzüllünk egy Malom Biro és az melle ugyan az Malmasok közzül két Hűtős ember [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1735: a' Malmasok buzájokból tartazzanak Vámat adni [F.sinfva TA; AbN]. 1804: azon Malmosok költöztették fel a' magok Malmokot [Makfva MT; DLev. 5]. 1815: egesz Nap dolgozott a' Malmas rajta [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1828: A malmas a Malom árkan dolgozván | vettem áldamásba a' Malmas számára egy veder Bort [uo.; i.h.].

2. *szik* malomban molnárokkal szerető; care face dragoste în mori cu morari; in der Mühle mit den Müllern buhlend. 1735: dokumentumokból világosan Constál, hogy egymást fertelmes rut szokkal mocskolták ... Csapotnak, Malmosnak és hogy Hohér Csapja megis kiáltották [Dés; Jk].

Ha. 1735: Malmasokkal [F.sinfva TA; AbN]. 1794: Malmasak(na)k [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1795: Malmasok [uo.; i.h.]. 1842: malmas [Dés; MkG].

E címszót vö. a *molnos* címszóval.

malmozás malom-játék; (jocul de-a) moară/țintar; Mühlenspiel. 1870 k./1914: Malom, malmozás: egy régi, fejtörő játék volt, kis vonalzott táblácskán ... két színű gomb nagyságu jegyekkel [MvÉrt. 26. — A teljesebb szöveg *malom* 8. al.].

málna 1. zmeurá; Himbeere. 1728: Vagyon ezen Gyűmölcsös Kertnek also Részében Vetemenyes Kert; melyben vadnak ... Málna-Veres szőlő [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petky Dávid inv.].

Hn. 1737: A' málna tetőn (sz) [Nagyercse MT; EHA]. 1793: Malna Mező n. Bükkös és Tölgy fás Erdő [M.kiskapus K; KHn 171]. 1797: Két mána oldalán (sz) [Bencéd U; EHA].

2. málna-befőlt; compot de zmeurá; Himbeerkompott. 1848: Két üveg főtt Dio nádmézzel 3 fontal ... 2 rft. Málna két üveggel 2 rft [Görgényszimre MT; Born. G. XXIVd].

málnaecetes szk-ban; în construcții; in Workonstruktion : ~ *üveg* sticlă pentru oțet de zmeurá; Flasche mit Himbeeressig. 1792: Malna etzetes üveg 6 Rosa etzetes üveg 4 [TL].

málnafa málnabokor; zmeur, zmeurar; Himbeerstrauch. 1837: a' Kertbe a' be' meneteltől szembe eső kert mellett végig málna, félig egres fáktul vagyon be ültetve [A.szócs SzD; BetLt 5].

málnás málnában gazdag; bogat în zmeuri, plin de zmeuri; reich an Himbeeren. Hn. 1756: az Erdőn Málnás nevezetű helyben [Torja Hsz; EHA]. XVIII. sz. köz.: a Málnásban (k) [Karatnavolál Hsz; EHA]. 1796: Málnáson lako llyis Bokor ... 53 esztendő ... így felell^a [Málnás Hsz; HSzjP. — *Köv. a vall.]. 1864: Mánás oldal [Ditró Cs; EHA].

málnász málnászó; pe unde se urcă culegători de zmeură; Stelle zum Himbeerpfücken. **Hn.** 1773: A Málnász uton a fel hágoban (sz) [Ditró Cs; EHA].

málnászedés culegere de zmeură; Himbeeresen/pflücken. 1782: néha Malna, és kömény szedésre is hajtának a' szegényebbek, mikor magoknak egy s két nap számot szerezhetnének [Torockó; Thor. XX/5].

málnászesz spirt de zmeură; Himbeergeist/spirit. 1847: 1 1/2 ló ecet-éterhez annyi málna szeszt töltöttem, hogy egygyűlt egy fertályt tegyenek [KCsI Kemény Dénes kezével].

málnászó málnával benőtt hely; zmeuriş; mit Himbeeren bewachsene Stelle. **Hn.** 1729: Manaszón (k) [Pálfa U; EHA]. 1732: Manászó nevű helyben (sz) [uo.; EHA]. 1773: Málnázó ut (sz) [Ditró Cs; EHA]. 1813: Mánászoba (k) [Pálfa U; EHA].

málnavész málnával benőtt erdőirtás; zmeuriş, zmeuret; mit Himbeeren bewachsene Rodung. **Hn.** 1705: az málna vesz utyan (sz) [Szarhegy Cs; EHA]. 1765: a málna vesz utyat atal kelőben (sz) [uo.; EHA]. 1841: A Málnavész úton áttal kelőben (sz). Málnavész átkelőbe (sz) [uo.; i.h.].

málnavészes szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ hely zmeuriş; Stelle in der mit Himbeeren bewachsenen Rodung. 1864: Vészes az ott volt számos málna vészes helyről [Kásonújfalú Cs; Pesty,MgHnt XIII, 419b].

máloldal déli hegyoldal; versant sudic, panta sudică; südlicher Bergabhang. **Hn.** 1718/XVIII. sz.: A Mál oldalon [Monó Sz; EHA]. 1776: A mál oldal(an) (sz) [Sámson Sz; EHA]. 1791: Tekenyós mál oldalon (szö) [Ádamos KK; EHA]. 1804: a' Mál oldalon (szö) [Somlyó Sz; EHA]. 1810: Máj oldal [Vaja MT; EHA]. 1812: Az Mál oldalon (k) [Zovány Sz; EHA]. 1888: Máloldal [Fotos Hsz; Pesty,MgHnt XVIII, 79b].

malom 1. moară; Mühle | malomház; clădirea morii; Mühlhaus. 1507: Eleozor hagyom az En feleségem(nek) az Bozy tot mynd az molomal egytembe Az Reu(dy)^a Molnot hagyom Illyen modon hog Cheh Janos fy(am)nak legyen zabad molna hog vamaual Egytembe Eroly(en) benne ... Kata leanyom Nylas gasparne azon kepen zabad molna legyen az molom meg ne ozolyon [Kv körny.; Nyírk VI, 186 Cheh István végr. — "Ród K]. 1546: az also thoo mynd molnawal Egythembe thyztan Egyedy| Bogathy Chasperee legyen azt neky hathwk [Pano^t; DanielO 5-6. — "Panád KK]. 1560: engette mind eórokke birni, hasznat venni, Az felseő molnot bamfi Palnak ... es minden Jgasagát ki veótte Az vi malombol, valami bamfi menyhartott Jillette volna ... viszontak, bamfi pál, Engette es attha io Akaratyaua, bamfi menyhartnak az also molnot ... fiurol fiura, birni hasznát venni [Mv; JHbK XII. 7]. 1562: Esmeth chenaltam ezen patakon eg Molnoth [Maksa Hsz; HSzJP]. 1569: Eleoszer Jgeryk eo kegmek az Zaz vram Magokat ezel hogy az ket Malomnak eztendeigh valo haznat nekyk Engedyk, Azon kywl valamy az Molnoknak epiteseteol valo keolsegtwl megh marad, De az Molnoknak gongia viselese ... az Thanachtwl figgenek [Kv;

TanJk V/3. 1b]. 1578: az melj molmot megh veón az Poljani Veres Istuan eóreók arron az felseő Torjai Peteó Paltol | az ket molmot egi malom hazban czenialjak, noha mostan az molmok mind keóuesteól vasastol Veres Istvane [Hsz; Bállt 1]. 1581: Kelemen mesthemek hogy fel Jeot az pap molnayatul a Gatott segitette kottny attam neky d. 12 [Kv; Szám. 3/III. 5]. 1591: Tudom Keresztúrfaluaban az Gerebeknek egy hazokot ... molnokis vala melyben molnar Keleme(n) vala molnar [UszT]. 1592 k.: Zent lucza azzony nap eleót valo kedde(n) 1589 eztendeoben ez Osuat Peter es Imre Jeottek az en hazamra az az mono(m) melle ezt az en megh holt cziganiomot vertek vagdaltak az en tulaydo(n) Jozagomo(n) [i.h.]. 1592/1593: az Christoff Vram Malmanak meeg hire sem volt ott ... Az vitan lattam hogy gattalis keotik Dees feleól ala, es inkab Niomtattak Christoff Vram Molna ala [Szásznyfres SzD; Ks]. 1594: Wagon Kraznan ket helien Malom, Eggiekett hyak Also Malomnak ... Az Masik molnot hyak felseő Malomnak [Kraszna Sz; UC 113/5. 28]. 1601: az Pap monabol ualo leouedelem [Kv; Szám. 9/XV. 30 Jer. Neke sp kezével]. 1602: Itt Peter lakan^a egi kő ház vagion, es egi föld háza(m), mind hazammal molnommal, tommal [Torda; Told. 26. — "TA]. 1606: Farkas Vramtolis meg ueottem az molnott 110 forinton [Szentmárton Cs; BLt 3]. 1627: az hol most az kelementeljk malom vagion Pal Deaknakis molna vala ott ... Czinaltatot molnot Oda ... Az molnon felliel hidis vala altal az Kikellőn [Balavásár KK; Bállt 1]. 1632: Vagion két két malom az hataro(n) Sorban Ispan molnabol semmi nem iar, hanem az parazt Boerok malnabol adnak Tizedett a' varhoz [A.szombafva F; UC 14/38.52] | Vagion egy malnok egy kerekre fele Boer Thamase fele pedig Opra Taflane [Mondra F; i.h. 42]. 1656: valahun Czizer Ferencz uramot kaphatnak akar Falun, akar vamon, akar Malomban, akar vrak hata meget, akar mi szabad helyeken, es szabadatlan helyeken, megh Foghassa, Fogathassa [Abafája MT; BetLt]. 1671: Epitesen Es Erigalljon más molnot ... mikor penigh az Viz kiczin leszen Egi helen járjon az Egyik malomra [Imecsfa Hsz; LLt]. 1700: az Malmat őrző Inasnak attam kényeret 5 [Kv; Szám. 40/I. 20]. 1706: Vagyon az itt valo jobbagyok(na)k 6 malmak [Hodák MT; Born. G. VII. 4]. 1714: Molnár Péter ... a Panari Malamban lakik [Maros-sztkirály AF; Told. 2]. 1731: ezen az helységen anyira meg kényszeredet az szegenység az éség miyà hogy mala-makot és gabanas hazakat a hol férhetnek Fel verik [Pálos NK; Ks 83 Géczy László lev.]. 1770: ki jártam ujrá a földeket hol kell ugarolni és az malmat igazittani [Lekence BN; Ks 47/67. 29 Simon Pál tt lev.].

Szn. 1668: Malom Miklos inas Egerbegyi^a Malom Istua(n) fia [SzCjk I. 6a. — "K]. 1674: Malom Istvan Merai^a szolgalo [Kv; ACjk I. 15b. — "K]. 1714: Malom Jancsi [Kv; CsCjk III. 161a]. 1721: Malom János (Szász Natio) [i.h. I. 21a]. 1735: iffiu Malom István. Malom Ferencz. Malom Janos [Kv; Dica XX. 18b, 31b]. 1741: Malom Janos ur majora [Kv; Dica II. 61b]. 1841: Malom Luiz [Kv; Pk 7].

Hn. 1490: Malom ucza [Dés]. 1507: Malomwlcza [Dés; TelO II, 429]. 1577: Molomtelke [Nagyiklód SzD]. 1580: Mathyko molna [Kisfalud MT] | Malomthelke [Nagyiklód SzD]. 1585: Puzta Malom Zygethy [Mv; MvHn]. 1596: malom retinek hytták [Szu; UszT 11/40]. 1604: Malom hagajaban [Lengyelfva U]. 1605: az Nagi silesterek molna arroka [Kásonjakabva Cs]. 1624: Az Molnon alol az

Zigettben (sz) [Nyárádtó MT]. 1631: az alszegi Molnokon fellyel [Ilyefva Hsz]. 1644 e.: az Bartha molnára megyen ala (sz) [Bh; KHn 6]. 1656: Az Fodor Ferencz Ura(m) molna(n) alol [Szentimre Cs]. 1663: malom hátyta [Szováta MT]. 1669: Az Sak molna faron (sz) [Mezőbánd MT]. 1671: Az Baramolna pataka mellet (sz) [Szentimre Cs]. 1680: A Miko Molna mellet [Oroszfája K]. 1686: Eget malom vápaiában (sz) [Bikfva Hsz]. 1691: az Molomnal (sz) [Fületeleke KK]. 1702: Markos Molna meghe (k) [Kilyén Hsz]. 1710: az malamhegyin (sz) [Aranyosrákos TA]. 1718: A malom Padgján (sz) [Baca SzD; LLt 2/3]. 1738: Kender molna oldalán (sz) [Bözödújfalú U]. 1757: Málom kert Malom arkan kívül [Szentmihály Cs]. 1759: Sütő Mona patakában (k) [Etéd U]. 1769: A malam felett (sz). a pusztá malman felyül (k). a pusztá malman alol (k). A pusztá Malamnál (k) [Vice SzD; EFkL XII/26B. — Tomai László kijegyzé]. 1776: Malamfalva [Mv; MLev.]. 1806: A Nagy Malombába (sz) [Buzásbocsárd AF. — E hn-típus alakulására l. MNyj VII, 12 és NyM 346]. 1826: A Gödei felső allodialis Málom [Hévíz MT]. 1831: A Bálint Bandi malmaknál (k). A Malam vögyben (k) [M.valkó K; KHn 107]. 1833: Molam alatt (sz) [Szörce Hsz]. 1841: a Malomállyi egész szőlő helyly [Bálványosváralja SzD]. 1856: Sütőmolna nevű helylyen [Etéd U]. 1881: Malamkert (r, e) [Lőrincfva MT]. — L. még BHn 25, 62–3, 86, 89, 122; DHn 57; GyU 29; KHn 9, 10, 17, 23, 43, 51, 66, 92, 121, 131, 228, 263; THn 31; UF II, 757.

Szk: ~ látni. 1595: Biro W. egez Tanacz akkarattyabol kültte Acz Mattyast es Molnar Mihalyt Köblesre, és toab- is hogy az Zaraz Malmokat lassak és formaiat vegyek es annak merteket hozzak ... Biro W. hagyja hogy ez 2 Napra az 2 Mesternek mellyek Malom latnj mentenek volt adgyak költségekre Egynek d 40 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 121–2 ifj. Heltai Gaspár sp kezével] * allodialis ~. 1825: Egy Allodialis Malom négy kerekű lévén az első és felső- viz Kerék jo, ép, nem régiben készült falaival és keresztjeivel (!), ugy leveleivel együtt, még Sokideig meg Szőngálhat [SzentkZs Conscr. 3] * árva ~ elárult, gondozatlan malom. 1772: a kérdésb(en) forgo Adámosi Malma eő Exlljan(a)k soha jo nem volt, sőt örökre gabona vesztegető gondviseletlen Árva Malomnak tudom Lenni [Sövényfa KK; JHbL XVII/2. 376] * egy bokor kőre csinált ~. 1664: (A) patak folyamjanul volt csinálva egy jo halas to, es arrulis volt egy bokor keőre csinált malma az D. Terrestisnek [UF II, 295] * egy bokor kővű ~. 1697: Also város vizen^a lévén egy bokor kővű malom [JHbK LI. 6. — ^aH] * egykerekű ~. 1632: Az fellíwl specifiált Boérok birnak ez hataro(n) egy kerekw malmott [A.venice F; UC 14/38. 149–50]. 1656: Vagyo(n) az Faluban egy felől czapo, egy kerekű malom [Doboka; Mk Inv. 12]. 1774: égy égy kerekű fejlű Csapo Malom, de tsak esős időben lehet hasznát venni [T; CU] * egy kőre épített ~. 1715: Vagyon ... fellyül csapo egy kőre épített malom [Szentlászló TA; JHb III/5] * egy kőrelkővön forgó ~. 1664: vagyon az bojeroknak ket egy kőre forgho malmok [Fog; UF II, 297]. 1685 k.: Vagyon az felső vár alatt egy kőre forgo malom [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 22]. 1730: a Lengyel avagy Szőlő patakán egy kővön forgo boronából épített ... malom [Szentlászló TA] * élő ~ működő/járó malom. 1793: Hitelesen doceálljon arról a' Ratiocinans, hogy, vagy az élő Malmoknak Taxáját mind fell nem vette, vagy pedig a' Malmokba esett

pusztulás ebben az Esztendőben [Déva; Ks 78. XVII. 8. 37] * esős idő malma. 1715: (A malmot) csak Tavaszí és essős idő malmának mondhatni, de száraz időben nem forogh [Pálos NK; LLt Fasc. 140] * felülcsapó ~. 1637: Vagyon ezen a' patakon kett felíol Czapó Malom [Illyén F; UC 14/42. 97]. 1679: Also halas Tón lévő fellyül csapo Malom [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 141] * fő ~ nagy malom. 1662: a derék Körösön is ... egy négy kőre forgó igen derék fő malom vala építve [SKr 418] * gátas ~. 1855: a szomszéd falukban nincs több gátas malom [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1393] * gyakorolja a malmot eljár a malomba. 1804: minthogy én nem igen gyakoroltam a malmot ... hogy Tolvajkodott volna, másoktól se hallottam [Mátisfva Hsz; HSzJP Tankó Jánosné, Gál Susa (58) vall.] * háromkerekű ~. 1590: Vagion az feiedelemnek három kerekű Molna az Zamoson, az harmada az malom mestere, az malom poris [Km; GyU 13]. 1801: Iklo^d tágas Majorkodo helyly ... szept darab Szölleje, jo három Kerekű Molna [Kv; SLt FG. 55. — ^aSzD] * három kőre épített ~. 1724: vagion Vass László vr(amna)k egy három kőre épített malma [Dob; WassLI] * háromkővű ~. 1714: a Viz Szilvási^a határon három kővű Malmott és Vanyalot erigalt a kglmetek Attya [i.h. — ^aSzD] * két bokor kővű ~. 1706: az Vár alatt vagion egy két bokor kővű malom [Görgény MT; Born. G. VII. 4] * kétkerekű ~. 1652: Vagyon az Nadas viszen egy malom is ket kerekw felwl czapo malom [Türe K; GyU 97]. 1761: Vagyon itt, ezen Szirbi Patakon egy két kerekű, fellyül Csapo középs Szerű nagyságu Malma [Szirb H; JHb LXX/3. 182]. 1817: a Nádos vizén égy fejlű csapo két kerekű Malom [Méra K] * két kőre való ~. 1617: az Marosnak egyk folio agan kett keőre valo molnot chynaltattam [Marossztkirály MT; Bállt 57] * kétkővű ~. 1661/1720: (Adott) az Szajka patakon edgy két kővű fellyül csapo malmat [Dés; KGy]. 1688: Kétt kővű malom fellyül csapo, annak kétt bél kerekai vas karikások [Csicsógyörgyfva SzD; BK]. 1720: az Olt vizin ket kővű malom [Szentkirály Cs]. 1731: Vagyon ... a Kászon Vizen edgy fellyül Csapo két kővű malom [Kászonjakabfva Cs; BCs] * négykerekű ~. 1605: az negy kerekw molnot vetettek volt zallagban [Kv; TanJk I/I. 528] * négykővű ~. 1717: A' Rósa hegy alatt vagion egy négy kővű malom [Dés; DLt 504]. 1765: Tizen ött holnap és két hetek alatt lévén az meg irt Summa perceptuma négy kővű malomból melly csak ket kővű malomrais kevés volna [Kóród KK; Ks 18/Cl. 5] * ó ~. 1746: (A malom) régi ó malom, nem is emlékezem reá, hogy a' mikorban azon helyre a' melylyen ma is áll épített [Ádámos KK; JHb XIX/7] * pataki ~. 1852: Egy Pataki Malmom is vagion [Nagyák AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével] * pusztá ~ elpusztult, használhatatlan malom. 1713: Várszai Nesztor Avram ... hűttel fátelea hogj az mely Pusztá Malmot Illyei Udvarbiro Ur(am), Varczán fel építet vagj restauraltatog egy nap sem forgot ... mert az idők kemenysege miatt az Viz egészen meg fogjot [Marosillye H; UtI]. 1719: Vagyon egy pusztá Malom is a kraszna vizen [Varsolc Sz; Ks 83].

Vö. az alólcsapó-, búzatorló-, cimborá-, csapó-, kásatorló-, lisztelő-, lisztész-, lisztelő-, szőraz-, székes-, szitáló- és vízmalom címszócikkal.

Sz: aki ~ba megy s búzát nem visz, liszt nélkül megy vissza. 1671: Im mostan is ... egy pénz nélkül jövének ide be, sőt még adónak is csorbájával, kiből mit remélhessünk,

Isten tudja. Mert az ki malomban megyen s búzát nem viszen, bizony liszt nélkül megyen vissza [TML V, 652 Nemes János Teleki Mihályhoz Drinápolyból] * *a török malmát az adom hajtja*. 1656: Az török malmát csak az adom hajtja, [RákDiplÓ 307 Jac. Harsányi a fej-hez Konstantinápolyból] * *puszta ~ban hegedül*. 1672: Én vát(ig) lők rajta, hogy ő nagysága az mostani szűkségre bárcsak ezer tallért adna, de puszta malomban hegedültem [TML VI, 26 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1674: Régen beszélem, Uram, én, azt önöknek, mint kellene kedvét keresni, de igen puszta malomban hegedültem eddig, most látom, kezdett valamit használni [i.h. 588 Baló László ua-hoz]. 1710 k.: De csak puszta malomban hegedültem [BÖn. 956] * *üres ~ban nem hegedül*. 1673: (A háromszékiek) minden változást veszedelmesnek hisznek lenni, üres malomban nem is hegedülnek [Siménfva U; SzO VI, 339–40].

2. malomórlómű; mecanismlu morii; Mühlwerk. 1590: Die 1 May Veöttem Soliomtelken^a Pascho Thamastol ket Bokor Malom keüet fl. 16 d. — Ezeknek az malom keüeknek eggiket Meraba^b chinaltak fel az Malomba [Kv; Szám. 4/XIX. 13–4. — ^a→K]. 1656: Ezen ajto eleött vagyon egy jo malom, hazastul, jo sindely hejazatt alatt ... Ezen malomnak ket bokor keöve, melyeknek also malom keövei regiek, rosszak [Fog; UF II, 177]. 1699: Mihálc-falván^a vagjon edgj Malom ház ... Ezen malom negj kövü, melynek folyo kövei ige(n) megh vósottak, alkövei penig el hasattak [LLt Gyulafi László inv. — ^aAF]. 1789: A Malom Ház meg maradtott Silipeivel edgyütt igaz ugyan, hogy a Malamot erőssen bé iszopalta volt [Abosfva KK; GyL]. 1835: vettem Atzéllat az malam Csakanyahaz [Betlenszitimiklós KK; HG].

3. átv a malom működése/teljesítménye: funcționarea morii; Funktion, Wirksamkeit/Leistung der Mühle. 1586: (Az ispotálymester) eztendeo Altal az Zamwetel Napiatol fogwa eztendeo zamwetel Napigh igazan megh Iria, hog' megh latogiek my leo beleolle es my megien rea, hasznos voltge nyag Nem, Az Malom az zantass wetes [Kv; KvLt Vegyes III/21].

Szk: ~ *proventus*a malom jövedelme. 1730: Consideratiob(an) vévén az Nms Tanáts és Universitas az Instans Atyánkiaknak^a Malmunk építése körül tett hoszsasz fárattságokat, és munkájokat az eddig valórul még Consolálni kívántuk eö kglmeket külön külön cum flor. h. 15. et Trit. metr. 10 ... mellyetis az Instans Atjankfiak az Malom Proventusából ... vegjék ki [Dés; Jk 394b. — ^aMartinus Dobolyi és Ladislaus Ersekujvári].

4. hajómalom, táj tombácós malom; moară plutitoare; Schiff(s)mühle. Szk: *csónakon levő* ~. 1807: Csonakan levő Malmat el rontattya [Msz; LLt 74/15]. — Vö. a *hajósmalom* címszóval.

5. ványoló/kallómalom; puia; Walkmühle. 1640: Az edgik vaniolot azok az emberek biriak kik az első molnotis meliből az parasztok annuatim az edgy pokrocztot megh attak [Fog; UF I, 733]. 1728: Az Köntzei Uram malmabol az vén Sorban lopta él az harisnjanak valot [Kvh; HSzJP Báts Jánosné Radulj Borbára (28) vall.]. 1783: Korda István posztója is elveszett az nagy malomból, melynek is a jegye volt veres posztóval jegyezve [Jenőfva Cs; RSzF 286]. 1807: A Dédátsi Malombol Decemberbe Vanyolo Pénz jött bé Rfr. 8 xr. 9 [Dédács H; Ks 98].

Szk: *deresztelő* ~. 1845: gatat akart kötetni, azon tzelbol, hogy az által ... Deresztelő Malmára vizet bocsathas-

son [Bodola Hsz; HSzJP Gyorgye aluj Juon Nitze Kepeztán (46) vall.] * *négy botú posztódürrückölő* ~. 1761: Vagyon különös házban négy botu posztó Dürrützelő Malom s ugyan ezen Dürrützelő kérék gerendeljen két botú kása törő [Siménfva U; JHb LXVIII/1. 55] * *posztócsináló* ~. 1704: mentünk az posztócsináló malom látni [WIN I, 124]. — Vö. a *deresztő*-, *dürrückölő*- és *ványolómalom* címszóval.

6. fűrészmalom; joagăr acționat de apă; Sägemühle. 1847: Varga Katalin ... azt mondotta volna az embereknek, hogy ők a dészkát fűrészelő malomhoz megkívántató tőkéket ne vágjanak s ne hordjanak [VKp 268].

Szk: *fűrészesdeszka* ~. 1679/1681: a' Malmokra, azoknak jövedelmére szorgalmatos gondgya légyen eö kglmenek^a ... ha lehetne valahol fűrészes deszka malmotis ezen jóságban csináltatni el ne mulassa [Vh; VhU 671. — ^aAz ubnak]. — Vö. a *fűrészmalom* címszóval.

7. vmilyen hadi őrlőkésztség; un anumit fel de moară de campanie; irgendein Militär-Mahlgerät. 1788: Egy Tábori Vas Malom minden hozzá való készütelivel [Mv; TSB 47].

8. malmozás; jocul de țintar, (jocul de-a) moară; Mühlenspiel. 1870 k./1914: Malom, malmozás: egy régi fejtörő játék volt, kis vonalzott táblácskán két színű gomb nagyságu jegyekkel. Csak a kis ide-oda taszitható jegyekre volt szükség, bárhol leült kettő szemben egymással, írónal kirajzolta magának a játszó táblát asztalra, padra, ablakpárkányra s kész volt a játszma [MvÉrt. 26].

Ha. 1557: malom [Beszt.; BesztLt 49]. 1591: Mallom [Kv; Szám. 5/V. 5]. 1640: molom [Semesnye SzD; WassLt]. 1667: Molo(m) [A.szovát K]. 1690: Molom [Dés; Jk]. 1737: malam [Bálványosvárálja SzD]. 1765: Malam [Nagyborcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1765/1770: Molom [Széplak KK; SLt évr. Transm. 198]. 1807: Malam [Kászonaltíz Cs; Hr 12/23]. — 1570: Molnokys [Bh; Eszt-Mk Mogyoró cs.]. 1578: molnok [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6]. 1590/1593: Molnok alat [Bálványosvárálja SzD; Ks]. 1770: malmak [Dombó KK; JHb LXVII/141]. 1785: Malmak [Torockó; Thor.] || 1604: molnom [UszT 18/91]. 1647: az én molnom [Kvh; HSzJP]. 1771/1805: Malmam [F.zsuk K; SLt XLVI. 7. 48]. — 1589 k.: az varos Molna [Szu; UszT]. 1607: molna [SzentSimon Cs; BLt 3]. 1632: molma [Bucsum F; UC 14/38. 23]. 1640: a' falunak ... molna [F; UF I, 705] | molma [Semesnye SzD; WassLt]. 1731: Barta mona [Bh; KHn 12]. — 1600: molnu(n)k [UszT 15/258]. — 1640: (az ök) molnok [UF I, 761] | Ezeknek molnak [i.h. 765]. 1649: az ö kegyelmek Malmak [Szentrontás MT; Sár.]. 1656: lévén ... egy Molnok [Dés; Hr 6/3]. 1685: (az ö) Malmok [Désfva KK; Ks 4. 1]. 1755: Vagyon ... Malmok [Ludesd H; BK. Nalácsi conscr. sub nr. 1020] || 1546: molnoth' [Panot^a; DanielO 6. — ^aPanád KK]. 1568: molnoth [Sszgy; HSzJP]. 1578: molnot [Ama-défv Cs; Eszt-Mk]. 1591: molnot [Szu; UszT]. 1595: Molnot [Kv; Szám. 6/XV. 24]. 1607: Molnot [Mv; Berz. XXXIX/4. 15]. 1640: malmat [F; UF I, 753, 799, 803]. 1642: molmot [Koronka MT; Told. 26]. 1656: molnot [Impérfva Cs; BCs]. 1733: malmat [Vajdasztiván MT; JHb XI/21]. 1755: Malomot [H; JHb XXXV/74]. 1768: Malmat [F.borgó BN; BK]. 1788: malmat [Koronka MT; Told. 38/13]. 1789: malmat [Désfva KK; GyL]. 1842: malmat [Dés; MkG] | Malmat [Kv; KmULev. 2] || 1569: malomba [Kv; Tjk III/1. 102a]. 1598: molomba [Kv; Szám. 8/III. 30]. 1773: Malamba [Mezőkerked K; LLt]. 1820: Malamba

[Kissáros KK; DLev. XIIA. 1a]. 1829: Malamba [Pókafva AF; Born. F. la Bod László tt szám.]. — 1596: molomban [Kv; Szám 6/XIX. 24–5]. 1641: molomban [Sajókeresztúr SzD; BFR]. 1722: Malamb(an) [Zágon Hsz; SzentkZs]. 1739: Malamban [Cege SzD; WassLt]. 1764: Malamban [Nyárádsztlászóló MT; Sár.]. 1794: malamban [Aranyosrákos TA; Borb.]. — 1588: Molombol [Kv; Szám. 4/V. 10]. 1672: malombul [TML VI 242 Bánfi Dienes lev.]. 1689: malombul [Szád. Szilágyi Mihály fej. íródeák kezével]. 1719: malombul [Császári SzD; WassLt]. 1795: Malambol [Koronka MT; Told. 41/20]. — 1769: Malambaz [Eszmény SzD; Told.]. 1772: Malambaz [Csüdőtelke KK; JHb LXV-II/2. 361]. 1794: Malambaz [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1813: Malombaz [Nyárádsztlászóló MT; Sár.]. 1824: Malambaz [Szentdemeter U; Told. 41]. — 1587: Malomnak [Kv; Szám. 3/XXXIII. 1]. 1632: molomnak [Mv; MvLt 290. 102b]. 1741: Malomnak [Mezőrtics TA; Ks 14. XX-XII. 3]. 1797: Malomnak [T; JHb Hesdátii csomó]. — 1590: Az Malomnal [Kv; Szám. 4/XVII. 9]. 1632: Molomnal [Mv; MvLt 209. 102a]. 1796: Malomnál [Retteg SzD; MkG]. 1808: Malomnál [Soákna MT; Born. G. IX. 3]. 1823: A malomnál [Szépkényerűsztmárton SzD; Told. Eszterházi bonifikáció]. — 1590: az molnon alol. az molnon feliel [UszT]. 1624: az felseo molnon alol [Bikfva Hsz; BLt]. 1669: molnonis [Delne Cs; LLt Fasc. 85]. XVIII. sz. e. f.: Tul az Patakan alol az Malman [Ágotakövesd NK; HG]. 1765/1770: Malman alol [Széplak KK; SLt évr. Transm. 205]. 1770: Maloman alol [Ádámos KK; JHb LXVII/127]. 1774: A' Malman alol [Aranyosgerend TA]. 1797: a Malman fellyel [Csembord AF; CU]. 1851: malman alól [Bányabükk TA; MkG]. — 1755: Malamra [TL. Teleki Ádám költségnaplója]. 1850: Malamra [Dés; DLt 1061]. — 1659: molmostol [Szentbenedek SzD/Gyeke K; Ks K. 8]. — 1652: malomtul fogua [Km; GyU 139]. 1810: a' Molomtol [Rákos Sz; Ks 77/20 Conscr. 64]. — 1579: oroksegwely es molomwaly [Gysz; LLt]. 1637: Malommal [A.szombatfva F; UC 14/42. 14].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

E címszót vö. még a *csertörd.*, *kőportörd.*, *kőörd.*, *papíroszindáló.*, *papíros.*, *portörd.*, *puskaportörd.* és *sódló-malom* címszókkal.

malomárenda 1. malom-haszonbérlemény; arendarea morii; Mühlenpachtgut. 1841: A közönséges nemes falunk Olton lévő malomárendája, amely 11 köből álló ... árverésen eladatott [Taploca Cs; RSzF 293].

2. malomhaszonbérleti díj; bani de arendă pentru moară; Mühlenpachtgeld. 1842: Libanfalvi^a malomárenda 64 f ... Papiros malam árenda 825 f [Görgény MT; Born. F. Via. — ^aMT].

malomárendás malomhaszonbérlet; arendaşul morii; Mühlenpächter. 1823–1830: Péterfi Rebekának Nagyobbik gyermeke volt István, marosvásárhelyi polgár, csizmadia mesterember, híd-malomárendás [FogE 305]. 1843: A' Zsidó Malom Árendások oly tetés vatyikó vámot vesznek, a' mit mások sohasem vettek [Dés; DLt 1303].

malomárok iazul/canalul morii; Mühlgraben. 1600: a mikor Telegdi Mihály az molnoth chenaltatni akara ... az malom(m) arkot merni kezdek rudal, mo(n)da Zombatfalui Benedek vra(m) az feöld haniás az mienkre esik [UszT 15/269 Docze Janos Zenth Marthoni zabados (50) vall.]. 1666: Ha mikor az malom Arkaban hálásztatni akar Aszo-

niom Eö kgme Elsőbb(en) Eö kgme Adgia Ertesire Mihalcz Mihaly Vramnak [Altörja Hsz; Borb. II. 1725: (A) malom helyre igyenessen, menő régi malom arok [Türe K; Told. 28]. 1770: Malomnak való helye semmiképpen nem lehet ... ha szinten az Mgos Exponens Ur régi Malom árkából folyó viz réá ment volna [Nagyárpolt H; JHb XXXI/17. 8]. 1801: A most ujjantába átotatt Malam árka [Gemyeszeg MT; TL].

Hn. 1712: az Malom ároknál (k) [Gelence Hsz; EHA]. 1764/1786: az Zalathnai ut és az Malom árka között [Sárd AF; EHA]. 1799: az ugy nevezett Malomárok [Mv; MvHn]. 1810: A Foszton a régi Malomárok mellett [Bibarcfva U; EHA]. 1843: a' kis malom arok felől [Meggyesfva MT; EHA].

Szk: ~ *takarítani*. 1878: malom arok takarítani [Etéd U; Nkf].

malombai malombeli; din moară; von der Mühle. Hn. 1839: A' Nagy Malumbai Láb (sz) [Búzásbocsárd AF; EHA].

malombástya fafada morii; Mühlenbastei. 1637: Malom bastiara ualo uitorla N 1 [Ebesfva; UtI].

malomba-vitel malomba-szállítás; căratul la moară; Transport/Beförderung in die Mühle. 1833: a Tajigásnak a malamba vitelért haza hozatalért fizettünk még még pálinkazzukis [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

malombeli 1. malomban levő/található; care se află in moară; in der Mühle befindlich. 1575: Meg Ertettek eo K. varoswl Kadar Gergel által Az Malombely puztasagot Azert eo k. varoswl hattak az eleby 12 valasztot vramra hogi meg laszak Es hwl mi fogiatkozast Esmemek az vyz foliasban Minden kemeletlen es zemely valogatansnelkwl Meg Igazichak [Kv; TanJk V/3. 120b]. 1681: Az Malombeli romlast mindenik molnar tartozik megh építeni ... fizetés nélkül [Vh; VhU 48]. 1849: A Malom beli károk betű Levele ... ide záratik [Héjasfva NK; CsZ].

Szk: ~ *garat*. 1836: két malombéli garad [M.péterlaka MT; TGsz 18] * ~ *hambár*. 1742: mindgyárt kimérik magok(na)k az 16 ebéd veka buzátis, holott ebéd vékának akkor kéne kiméretni mikor a malombéli hámbár szinültig telik [Méra K; AggmLt C. 12] * ~ *mérce*. 1575: Vagion panazolokdas Az Malombely es Syteo hazbely vamolasok feleol. Azert kery eo k. Biro vramat hogi hozassa be Az Malombely Mercheket lassa meg [Kv; TanJk V/3. 114a] * ~ *mű*. 1594: Dolgoztunk Az Gathon, Az Malombely mywel ... veottem korongh fath, 2 Bokrot ... d 32 [Kv; Szám. 6/VII. 8] * ~ *rovás* a malomban levő rováspálca. 1795: Malombéli Rovások [Aranyosrákos TA; Borb.]. * ~ *szuszék* a malomban levő gabonás/lisztes láda. 1652: mely malombelj szwszeknek kulczia feleol az compositiokor vgj alkuttunk volt, hogi egj bizonios embernel tarciuk [HSzj szuszék al.]. 1730: az Város Malombelj Szuszékokb(an) lévő Gabonának Buzának Vekaját adgyák el penzen [Dés; Jk]. 1781: Kisebb és nagyobb Malombeli Szuszékok [Szamosfva K; Hr] * ~ *véka*. 1786: Malombéli véka nrő 3 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

2. malomból eredő; care se realizează datorită morii; aus/von der Mühle herrührend/stammend. 1590: Attam Buzat el 5 koblot ... Malombelyt tt. f. 5 d. 20 [Kv; Szám. 4/XVII. 3].

Szk: ~ búza. 1585: Summa universalis totius Prouentus ... f. 35 d. 51 Malombeli buza Arrah facit f. 9 [Kv; i.h. 3/XVI. 32] * ~ *jövedelem*. 1792: Vas Pál Uram az Imets Sigmond Ipja ... A Malombéli jövedelmet naponként bitangolja [Ks 101 Madéfalvi Tamási András lev. Brassóból]. 1828: A Templam alatt lévő Malombeli Jövedelem Házalattya Rákasi Fodor Samuel Vram Malam birosaga alatt lévő Malombeli Jövedelem Házalattya 1828-ki Katanai Esztendőbe [Aranyosrákos TA; Borb.] * ~ *proventus* malomból eredő jövedelem. 1695: A miket ... a' Malombeli proventusokbul kezéből ki ad a' Malom-Biro, a' dolognak mivoltához képest, vagy testimonialissa vagy penig quietantiaja legyen számadásra [Kv; SRE 42]. 1733: az Malombeli proventus az holnapnak utolsó napján, vagy az holnapnak első napján merjek ki Malombirák Atyáncfiai elő kglmek [Dés; Jk 433b] * ~ *tiszta-jövedelem*. 1810: A malombeli és Fogadobeli Tiszta Jövedelmek fellyebb való kelését a' nem engedi, mivel ezen Faluban vidék Nepességéhez képest sok malmokat és Fogadokat építették [Doboka; Ks 70 Conscr. 100] * ~ *vám*. 1570: A felekyek^a ... Az Malombely vamrol Az varosyok Modyara Akaryak hogy vamoltassanak [Kv; TanJk V/3. 7b. — "A Kv mellett fekvő Felek lakosai]. 1740: a Malombeli Vámot hová distrahálta ? [BSz; Ks 54. 72 vk].

3. szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ *fél-rész-porcio* fél-malomrész; jumátatea morii; halber Mühlenanteil. 1632: Reczey Boer Thamas ... monda hogi Veer szerent előtet illetne az a' malombelj fel resz portio, de eo nem tart ellent benne [Fog.; Szád.] * ~ *igazság* malombeli örökrész; parte de moštenre din moară; aus der Mühle herrührender Ertheil. 1649: Veres Istuannak hweges szolgálattára ... assecuralljuk es certificalljuk arról, hogy az fen specificalt Malombéli Jussokért es igazságokért Ezer Magyar forintot deponalunk menteől hamareb kész pénzül [JHb III/4 fej.] * ~ *juss* 'ua.; idem'. 1687: megh böcsültetvén az Malombeli jussát az Malmos Agak magoknak reservallhassák [Sóváradi MT; Sóváradi Biró lev.]. 1772: inkább a' Novizás A. elő Excellentiája Malma emeltessék fellyebb kár nélkül, mint sem az én kisd Malmocskám tollállassék, régi öss Malombeli jussom praedicijcumaval, s nevezetes kárammal [Kük.; JHb LXVII/241] * ~ *rész* 'ua.; idem'. 1596: nalla(m) zalogo(n) vagio(n) malombely resze [UszT 11/27]. 1603: testamentom zerent hatta wolt ... az Mikhazi Simo(n) Janos Monabeli rezet mely ... malombeli re(zet), tudni illik annak az Malomnak fele haznat az hagian zerent ... zalagba(n) vetette volt [Búzaháza MT; Berz. 15. XXXVII-1/4.]. 1605: adatta volt ennekem az I. az annyawal fekete petemeuel egyetemben Kata azzonyal egy malombely rezzeket [UszT 19/73]. 1709: Lévén egy Malombéli rész kertivel együtt Zállogban ... p(er) flo // 20 meljhez praendálván Véseget Mihálj Mathe U(ram) ... Váltotta még én töllem elő kegljelme cum florenis 120 [Impérfa Cs; BCs]. 1795: Mfnekutánna a fenn irt 500 ~ öt száz Mftokat szép folyo arany, és ezüst pénzül ki olvasta volna ... a most irt malombéli részét álltal adá [Ádámos KK; JHb XIX/51].

4. malomban végzett; care se face în moară; in der Mühle aus/durchgeführt. 1575: Vagion panazolkodas Az Malombely es Syteo hazbely vamolasok feleol [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1782: (A szőlőket) Malombeli Örlésért magokat el kötelezett némelj Faluk ki 70 ki 80 kalákás dolgo-

kat igrvén, az ilyenekkel dolgoztatták s építették [Ádámos KK; JHb XIX/22. 34].

5. malomban dolgozó; care lucrează în moară; in der Mühle arbeitend/tätig. 1592/1593: azt mondta az Rethi Malombeli Molnaris, hogy amaz porondra az víz keozze hajchiatok, ott ehetik barmotok, mert az keöz feold [Szentmargita SzD; Ks]. 1634: az Azzony ... az Akosfalui malombeli molnarral el szökek [Mv; MvLt 291. 32a]. 1766: Kitsi malombali molnar [Usz; Pf].

6. malomban őrlető; care stau la măcinat; wer in der Mühle mahlen läßt. 1592/1593: mindenik Malombeli eorleok zabado(n) itettek barmokkal ... soha nem volt tilalmas senkíteol [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1800: G. Kendeffi Elekné Aszony ... ide valo Udvara mellett a Sajo partyan lévő palinka Főző Sidoja Gers. a Velnitzeje mellett lévő Malombeli őrlőknek adott egetbort gabonaért Fertáj és fel fertajjal gyakor izb(en) [Somkerék SzD; JF. Abdrejka Janko (46) újparszt vall.].

7. malomra vonatkozó; care se referă la moară; Mühle betreffend. **Szk:** ~ *gondviselés*. 1695: értő Isten félő jo Lelkiismeretű Malom-Birot valaszszon egyet az Ecclesia, a' Malombeli jo Gondviselésre es igazgatásra [Kv; SRE 39].

◊ **Hn.** 1825: A malambeli Bereknél (sz) [Náznánfa MT; EHA].

malombér malomhasználati dfj; taxă de măcinat; Mühlenmiete. 1621: kellett uolna Por Teoreo Daidnak az Malom bérbe Port adnj Libr. 70 [Kv; Szám. 15b/VIII. 2].

malombíró malomfelügyelő/ellenőr; controlor al morilor, gociu; Mühlenaufseher/kontrolleur. 1578: eo kegmek ... walaztottak a ket Malomnak gondwisselessere Az Magiar Vraim keozzw. Kowachy Balast Az zaz vraim keozzw Gallus Maut ... az Malom Birakis halgassanak mindenben Biro vramhoz Tanachiawal [Kv; TanJk V/3. 160a]. 1582: Balas Kowach az Alpretha Malom Bironak zamadasza ... Az malomnak zwksegese keoltsegere keoltooth f. 84/99 [Kv; Szám. 3/VI. 12 Diósy Gergely not. kezével. — "A városnak egyik régi malma]. 1589 k.: Az Malom Jövedelmet tudom, mert en voltam három eztendeigh malo(m) biro hogy en mindenkor zamott attam rolla, mikor az mi maratt benne tehat Ismegh varas szwksegere keoltoottuk. En veottem giakorta zamott az tob malom biraktulis, de ennekem igazan zamott attanak [Szu; UszT]. 1599: Az varos molnaynak gongya viselesere, es leowedelminek percipialasara Tablara larwan eokgmek valaztottak Malombirakat az ket Natiobol Chanady Janost es Stamp Janost [Kv; TanJk I/1. 330]. 1633: ugy vadla be Molnar Janost az Mester az Malo(m) birak(na)k [Mv; MvLt 290. 115a]. 1695: minden osztásonn Malom Biro Uram fizetése lészen négy négy öreg köből Buza, ugy hogy az osztaskor lenni szokott Collatiokra valo Expensa is abbul tellyék ki [Kv; SRE 31]. 1733: Malom birák Az Malom por(na)k szuszekot szerezzenek Zár, es lakat alatt tarcsák [Dés; Jk 433b]. 1740: Malombiráink(na)k ő kglmek(ne)k panaszszokbol értvén, hogj nemelly atyáncfiai az Malom gáttya, és az Hid ruináin(a)k reparatiojokra rendelt tövissét és ágat a' Protocolatio szerint nem akarják p(rae)stálni ... facultatit Hadnagy atyáncfia ő kglme, a' Város Uttáján, azokn(a)k marhajokat intercipiáltatni [Dés; Jk 533a].

malombírói szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ *hivatal* malomfelügyelői tiszt/tisztség; funcție de

controlor al morilor; Amt des Mühlenaufsehers. 1726: Quartas Szőlősi Gabor vram ő klme ... Quartasi és Malom Biroi hivatalyát dicséretesen és az Ecclesianak consolatiojara veghez vitte a T. Consistorium kívánta ő klmet a mas esztendőre is meg marasztani [Kv; SRE 151].

malombíróság 1. malomfelügyelői tisztségviselés; funcție de controlor al morilor; Amt des Mühlenaufsehers. 1680: Malom Birak Dobolyi Janos, es Mihaly Deak vramek(na)k Malom Birosagokert fizetesekre rendeltünk Annuatim Nro 36. 36 veka Buzat [Dés; Jk 16a]. 1695: minthogy az Ecclesia ugy végezte, hogy prima Junii kezdődgyék a' Malombirosagnak ideje, és Május fogytán terminállyon, szamadással tartozzék a' Malombiro mindenkrül Majusban, az Ecclesiatul Számvételre rendeltetet Exactor Uraimék(na)k [Kv; SRE 42]. 1702: Szappanos Mihály Uramnakis meg prantsoltatott hogy Quartassagrol és Malom Biróságáról valo Ratioit három hétek mulva, a' mint hogj reá is ígérte magát ő kglme [Kv; SRE 82. — ^aÉrtsd hozzá: adja be]. 1741: ma is, az egjgik Malombiró Catholicus; noha az Reformati Eccle Curátorát illetné az Malombiróság, lévén a' Fundus oda való^a [Dés; Jk 547b. — ^aTi, a ref. eklézsia pénzen építették újra a malmot]. 1828: Rákasi Fodor Samuel Vram Malom birosaga alatt lévő Malambeli Jövedelem Házalattya 1828-ki Katanai Esztendőbe [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. malomfelügyelői bizottság, malomfelügyelőség; comisia de controlor al morilor; Mühlenaufseherkommission/aufsichtsam. 1686/XVIII. sz. köz.: Állíttassék ezen malomb(an) közzüllünk egy Malom Biro és az melle ugyan az Malmosok közzül két Hűtős ember, az kik Hűttel légyenek kötelesek az Malom(na)k gondviselésére, és abbol valo jövedelem(ne)k kinek kinek igazán valo kiadására, ezen Malom Biroságh és Hűtössegh rendre járván közöttünk tartozzék mind(en) esztendőb(en) Sz: Marton napb(an) váltóni [Aranyosrákos TA; Borb.].

3. malombírói tisztségviselés ideje/tartama; perioadă în care cineva deține funcție de controlor al morii; Dauer/Zeitspanne der Bekleidung des Amtes eines Mühlenaufsehers. 1828: Rákasi^a Fodor Sámuel Vram Malambirosága alatt [Borb. — ^aTA].

malombírószági szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ *hivatal* malomfelügyelői tiszt/tisztség; funcție de controlor al morilor; Amt des Mühlenaufsehers. 1732: Jakocs Peter Atyánkfia Malombirosági hivatalyától el bucsuzvá(n), az T: Ne(m)es Tanács ... Választotta Malombirosági hivatalra ő kglme helyett Nztes Zilahi István Atyánkfiait ő kglmet [Dés; Jk 427b].

malombiztos kb. malomfelügyelő/elöljáró; controlor al morilor; Mühlenaufseher/vorsteher. 1847: Kelemen István mik. MsztKirályi^a unitárius pap, mint Káli^b Tkts Nagy Josefne asszony malombiztossa [Berz. 21. — ^aMT].

malomcsap vmilyen malomszerkezeti darab; o piesă de la moară; irgendein Mühlen-Teilstück. 1647: Harom eget bor főző fazék. Egi malom czap [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1849: Sz. kézdi Stéfán Székél az udvarház hijjáról egy vas Malom csapot el vitt Szász kézre [Héjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

malomcsinálás malomépítés; construirea unei mori; Mühlenbau. 1560: kezwnkbe bochyaták, Az minemw per

patúar thamadotth volt, Ez el múlt Napokban, az kiraly eo felsege tablaian, valaminemw Magiar Regeni^a határba keöz feöldeón, az maros vizen vyonnan valo Malom chynálás felől [Mv; JHbK XII. 7. — ^aMT]. 1572: tsak kychyn hya hog maryan wayda az desy hatarba nem Jeot az malom chinalással [Dés; DLt 184]. 1573: Az Molom Chinalas feleol Ertyk hogy az Zaz vram kezzwl kewanna gondwileot [Kv; TanJk V/3. 81b]. 1592/1593: az Deesi Malom chinalaskor zolgalt it [Szentmargita SzD; Ks]. 1700: Következik ... Gatolásra, Malom csinálásra, szűretre valo kenyerbeli Erogatiom [Kv; Szám. 40/I. 19].

malomcsináló-mester constructor de mori; Mühlenbau-meister. 1586: 21 Junj az Malom Czinalo Mestert viszi Louas Thamas az Meraj Erdeore harom louon attam —/75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 54].

malomcsináltatás malomépíttetés; construirea unei mori; Mühlenbau. 1730: Mostan hozzá fogattam a Malom Csinaltatashoz [Varsolc Sz; Ks 99 Dutz Péter ub lev.].

malomépítés construirea unei mori; Mühlenbau. 1633: Mys segítettünk eo kegnek clakaban jo akaratumkbol, az Veneczey haz es malom epitesennys segítettünk eo kegnek [Fog.; UF I, 318]. 1728: A Malom epítéshez ... Hadnagy Lőcsej Joseph Atyánkfia hozza fogasson [Dés; Jk 377b].

malomépület malomépítés; construirea unei mori; Mühlenbau. 1666/1793: Malom épületre valo fát orso fognak valot, ajándékon adjanak illendőképpen [A.csernátón Hsz; SzékFt 21].

malomfalvi a Malomfalva (U v. MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Malomfva/Moräreni sau Morești; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Malomfalva. I. mn 1. Malomfalvához tartozó; care ține de Malomfalva; zu Malomfalva gehörig. 1590: ez el multh 1589 eztendeóban szent Leórin napp tayban chówaltam vala megh egy feöldemeth az malomfalwy hatarban [UszT]. 1592: vgy tiltam megh mind az farkaslaki hataro(n) s mind malomfaluin valon valahol en neke(m) zena(m) es zabom vagio(n), húzon negy gyra birságba hogy senki edrejt (!) keözibe ne bochassa [i.h.]. 1598: ez révről által az malomfalvi hago nyil földre, az Zentlélek felől valo borozdján fel az malomfalvi nyil földnek az végén menvén^a [Derzs U; Barabás, SzO 341. — ^aA határvonal].

2. Malomfalván fekvő; care se găsește în Malomfalva; in Malomfalva liegend. 1760: Ezak oldalon levő ... e.^a mely eleitől fogva az Malomfalvi Curiajához birattott [Marosbárdos MT; EHA. — ^aÉrtsd: erdő]. 1800: tudom hogy a Malomfalvi Redei Udvarba bé járt s ennél fogva szekkerrel is hordotta onnan a Gabonát Lörintzfalvára [Lukafva MT; DLev. 3. XXXV/6].

3. Malomfalváról való; din Malomfalva; von/aus Malomfalva stammend. 1604: Vagio(n) 16. uagy huz ezten-deje hogy en Hannagy Leórincl eggit eoriztem Vala az malomfalúj diznot [UszT 18/76 Georgius Manihart de Malomfalua (50) lib. vall.]. 1832: 1831béli Malomfalvi Asszu szálló kupás Czilinderekbe [Sáromberke MT; TSb 26].

4. Malomfalváról származó; din Malomfalva; aus Malomfalva stammend, Malomfalvaer. 1590: Malamffaly

Soffaly Janos Nemes Ember [UszT II/1 H. 92. — Vö. MNy LIX, 263; SzE 515] | Albert Pal Malomfalj Pal Jstuan Ellen dolgat p(ro)katorara tartia valamy Nyl feold veget [i.h.]. 1592: Szentlelekieknek az kapu latasra es vt latasra zek attak^a Hadnagy Peter molomffalui, es Kouachj Peter Bogartffaluj [i.h. — ^aOlv.: szék adták; értsd : a szék által a jelzett célra kijelölt személyek]. 1593: Malomfalui Galfi Mihálnak zegeődött zolgaiath ... kezében tartozik Adni harmad ezten nap [i.h.]. 1600: Hadnagy Lukachne Malomfalui elle(n) teött tilalmat Malomfalui Olah Gyeörgyne wiab ozlasra tiltotta ki zanto feöldiből [i.h. 15/212]. 1614: Malomfalvi Nagj Janos ket felesege volt ugj atta Kornis Ferencnek magat hogy oltalmazza [Havadt MT; BethU 72]. 1714: Lengyelfalvj, Malomfalvj fatensék adjak fel hűtők szerent [Orb.]. 1764: valami Malomfalvi Czigányak ... kérték hogy a szőlő megett lévő Íratvány szántó Földből vágassanak valami Cserefa tsutkakát [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

II. fn Malomfalva lakosa; locuitor din Malomfalva; Einwohner von Malomfalva. 1598: (A határvonal) onnét elé menvén az hon malomfalviak és lengyelfalviak az gypött össze tolgák [Derzs U; Barabás, SzO 341]. 1606: Tudom hogy Veres Patakban megh zaloglottuk az Malom faluiaikat [UszT 20/73 Andreas Zakal de Betfalua Job(agio) nob(ilis) Petri Mihalj (32) vall.]. 1676/1687 k.: Protestálának a Csit-Sz. Ivániak^a hogy ha ennek utánna a' Praedikátor Szántásába(n), fűvének le kaszálásában és annak bé hordásában fogyasztás lenne a Malom falviak miatt hogy a Malom falviaktól el szakadnak és a bűntetéstől is immunisok lesznek [MMatr. 330. — ^aMT].

malomfeltöltés malomhasználat megtöltése/tilalom alá tétele; punerea sub interdicție a morii; Benutzungsverbot einer Mühle. 1855: a' malom fel tiltásról az originálíst küldöm [Nagylak AF; DobLev. V/1389 Bartók Ferenc haszonbérő Dobolyi Bálint tulajdonoshoz].

malomfog malomkerékfog; masea la roata morii; Mühlenradzahn. 1851: A' malom híján egy avatég kéregben találtatott ... 145 malom fog [Erdősztygyörgy MT; TSb 34]. 1855: Hesdái Farkas Denyila ... 200 darab malom-fogat^a [Asz; Born. G. XXIV g. — ^aKészített].

malomföld malomhoz tartozó szántóföld; teren arabil care ține de moară; zur Mühle gehöriges Ackerfeld. 1779: mentek volt ki a Faluból ... az Expon(en)s Aszszony Malom földére hatalmasul Csegzi Györgyre Varga Peter s Varga Támás az Exp(one)n)s Aszszony Jobbagyi [Berekesztúr MT; BetLt 6].

malomgárgya malomgát; zágaz de moară; Mühlen-damm. 1673: Malom gorgia(n) [Málom SzD; Múzbethlen].

malomgát zágaz de moară; Mühl(en)damm/wehr. 1589: Attam az Garabontoknak hogy a' kik az varasból ganeyal ki iottenek, oda a' Malom gatra vitettek cub. 1 [Kv; Szám. 4/XI. 3]. 1589 k.: Tudom azt az Gyepu czire dolgaban hogy megh tiltok vala az malom gatnak czinalasara, es mikoron rea menteonk volna az gat czinalasra le vagok azt az czieret [Szu; UszT]. 1677: Az ot lakos Só vágok a' Városbélieket az Aranyason lévő hidaknak csinálásában, jég menéskor, és a' vizen edgyütt valo oltalmazásban se-

gittyék, tó és malom átak, s' utak csinálását, Város őrizését, a' régi usus szerint egyiránt visellyék a' Városiackal [AC 245]. 1723: Az Adamosi malom gát nagyobb oka ennek a' Bereke veszedelmének, a' veti ki a' vizet, a' sövényfalvi és a' Királyfalvi fel tolyla | Miolet a' Sovényfalvi Malom gát ott vagjon, az olta a' Bereke eleje nevű hely meg épüle é(s jo)bb fű terem benne [Királyfva KK; MbK 162]. 1747: mikor nedvesek az idők azon malom gát vagy is arok szűk volta miatt feles kárt cauzál [Branyicska H; JHb]. 1793: ezen Controverstas Malom gát igen fel jött az Migos Bároné Aszszony heljire [Kisrápolt H; JHb XXX-I/36. 3]. 1800: a' Benedekfalvi Malmok nagy darab vidék(ne)k hasznosok, azomba pedig a' Molom Gatak(na)k a' Kelentzei határhoz valo ki kötése semmi kárt nem teszen [Benedekfva Sz; Bfr 58/21 Mertse Togyor (56) ns vall. Vervölgyi Bányai János kezével].

Hn. 1804: az Malom Gátnál Lévő Tábla föld [Dés; EHA]. 1862: A' Szoldokon a' malomgátnal (sz) [Egrespat Sz; EHA].

malomgátolás malomgátkötés; construirea zăgazului de moară; Mühlradachse. 1653: az Nemes város teitseseből es vegezeseből, ez en megh nevezet Marko Istvant, assecurálíuk, hogi az fellíult megh irt conditiok alát, semmi ... adoazzal, tereh viselessel, postálkodással, szekerezéssel, malom gátolás es corizese(n) kívül, ne(m) bantiuk [Kv; RDL I. 140 Matthaeus Arkosj juratus ciuitatis Colosvár Notarius m. pria].

malomgerendely malomkeréktengely; fusul/osia roții de moară; Mühlradachse. 1685: Malom gerendely csap vasak nro 6 [Fog; UtI]. 1696: malom Gerendelyben valo vas Czap nó 4 [Bethlen SzD; BK]. 1829: Óróg Bartoknak egy Malom Gerendejér 1 Quadrát öl^a [Pókafva AF; Born. F. la Bod László tt szám. — ^aFa].

malomgocsmány malombfró; gociu; Mühlenaufsichts-beamte(r). 1784: Malom Gotsmány [Hétfalu Br; BrÁlt Consignation 3. — Binder Pál kijegyzése].

malomház clădirea morii; Mühlhaus. 1570: Az vylaki leant melj leanj vetkezet volt Az malom Haznal annak vtanna lakot Az keotelueroe gyeorgy Hazanal [Újlak K; BesztLt 63]. 1578: az ket molmot egj malom hazban czenialljak [Hsz; BálLt 1]. 1581: Az Malom haznak hozattam Agyagot Tapasztany 5 zekere 4 lowal fizetem d. 50 | votem esmeg az Malomhaznak foldozasara 400 sendelt Zazat p(ro) d. 11 Tezen d. 44 [Kv; Szám. 3/III. 5 Chyanady Thamas mb kezével]. 1594: Baxan. Vagjon az Malom hazban kass No. 1 ... Mereő veka vagjon No 1 [Baksa Sz; UC 78/7. 22]. 1604: Azt az fellel megh irt molnoth az J. hatalmasul el foglalta teölle(m) Vgiminth az malom hazba be szallott mostis benne lakik [UszT 18/91]. 1679: Ezen malom ház szzegetletib(en) vagjon az molnar(na)k egy kis háza, sövényes oldala tapaszos; fellyül hasábos deszkával padlott. Sarbul csinált szenelő kis kemenceje nro 1 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi Janos inv. 142]. 1685 e.: Vagyon az felső vár alatt egy köre forgo malom, melynek malom háza köből építettett [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 22]. 1697: Az meg irt Vár alatt vagjon Egj felől csapo lisztelő Malom is, Melynek Malom házára, nyilik Egj deszka ajto ... Az Malom haza kő falból van rakva [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 12]. 1699: edgy jó

edgy kővű Malom Malom hazastul [Búzásbesenyő KK; LLt]. 1734: Az malom ház meget egy hal tarto szakasz [Bogát NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1810: A Malom ház ... Padlása uj fenyő és avaték Gerendákra felig, avaték Deszákából van csinálva [Doboka; Ks 76 Conscr. 91].

Szk: *kásatörő* ~. 1676: Az hid mellett alol Vagion ... uyannan epített kasa törő malom ház [Fog.; UF II, 746] * *lisztelő* ~. 1680: Vagyon eő Ngok(na)k ... lisztelő malom házak ... Harom boronakból fel rakot falai is jok, de az viz kerekkel felől valo fala bontokozot [A.porumbák F; ÁLt Inv.] * *puskaportörő* ~. 1637: uagyon egy boronakból rott uy sindelyes puska por teőreő malom haz, melyben uagyon kett kerek vas csyapyayual karikayual: tizenhatt rezes nyलयual s meg anny mosariyal [Fog.; UF I, 427]. 1656: Innet az puskapor teőreő malomhaz udvara fele menven, nilik ugyan ezen udvara, egi fa sarkon parton forgo, kapu [Fog.; UF II, 157].

malomházacska clădirea morii; Mühlhäuschen. 1599: Az malom hazaccikanak az Tapasztasol es mazlasatol attam d 80 [Kv; Szám. 8/XII. 3 J. Chanadj mb kezével]. 1637: Az uduarhazon felllyel uagyon egy malom hazacsyka ... uagyon egy malom benne keő padgyaua ... garattayual, lizteleő valuyaua, egy keőjuel [Breaza F; UF I, 428]. 1656: Az malom hazrajs nilik egy felszer vassarkos panthos retezes retezfejes ayto. Ezen malom hazacczka előtt vagyon ... egy kis kert [Fog.; UF II, 103].

malomhéjázat malomfedél; acoperişul morii; Mühl-dach. 1601: Attan 200 sendel zegre az Malom heazatra d 10 [Kv; Szám. 9/XV. 33 Jer. Nekl sp kezével].

malomhely spaţiu/loc pentru moară; Mühlplatz/stelle | malmoshely/telek; terenul unde este amplasat moara; Mühlplatz mit Mühle, Mühlengrund. 1570: Myert hogy Eo felsege confirmatio Leweleis vagion nala, Azert ha kwl oda alah Az Zamos Mentebe Talal Malom helt ... Megh kely neky Engedny De Jde fel az Varoson Nem akarnak Mas Malom helt adny eo k. varoswl [Kv; TanJk V/3. 16b]. 1573: Az Semlye siték kewansagat es k. varoswl mostanrol Ely halazottokk y kellettre hogy azkor meg Mwtassak az helt hwlt kewannanak Malomhelt [Kv; i.h. 72a]. XVI. sz. v.: Attuk minden nemiv, tellies rézunkéoth too heliunkéoth, malom heliunkéoth minden ezekhez tartozandokoth [K; BLt]. 1591: Naznanfaluy hatarban Ada egy malom helyetth kyt barátok molna helyenek hinak [Jedd/Názánfva MT; Bállt 1]. 1625: az megh irt malom heliet illien Conditional ada hogi Beldi Vra(m) epitesse az molnot rajta [Hsz; BLt]. 1633: Asztis tudom hogy az Felseo Veneczey Boerok adak eo kegnek, az Malom helt [A.venice F; Szád. Sztancziul Zagania (60) esküdt boér vall.]. 1656: Jakabfaluaba(n) az mely ioszagot birt az az felesegire iarando uala Czutat Geörgynek, mind az malo(m)mal es az malom helyeuel eggiüt [Impérfa Cs; BCs] | ahun az a malom vagyon, az a malom hely Darlaczci resz [Kördő KK; Bállt 1]. 1781: ezen Kiss Almási Malmok azért is Hasznosabbak, és Szükségesebbek, mivel itt körül bé Malom es Malomhelyek n(em) lévén, négy falu járt ide őrlőni, a körül valo videkből [Kisalmás H; JHb XX-XII/22].

Hn. 1687: malom hely nevű helyben (sz) [Tarcsafva U; EHA]. 1692: malom hely névu hely [Mezőbodon TA;

EHA]. 1720: A Malom helyen [Zovány Sz; EHA]. 1751: Molon hely nevű helyben (k) [Tarcsafva U; EHA]. 1762/1779: A Malom hely (k) [Szilágycseh; EHA]. 1838: a szárazvámnál egy Malom helyen [Sugad AF; EHA].

Szk: *bojéri* ~. 1690: Fogarasi Fő Udvarbiro Nzts Rétyi Sigmund Ur(am) ... vött volna Fogaras földén Hurez nevű falunak egy havas felől valo fordulo határában egy lisztelő malomnak valo Boeri pusztá malom helyett örökk árron nyolczvan Magjari forintokon [Fog.; Szád. Gábor deak hites assz. kezével] * *puszta* ~. 1591: Thudo(m) Keresztwrfalua also vegeben egi puzta Malom heljet Benedek Gerebnek mellyet az nagy Miklos Gereb adott valo neki [UszT]. 1640: Serban Jspan ... Ket eocevel edgiüt ... Edgy pusztá malom heliet is birak [Fog.; UF I, 781]. 1663: Egy pusztá Malom helys vagyó(n) azon Arbai hataro(n) egy Patakon [BSz; RLt 0. 5]. 1680: Vagyon a' Szajka Patakon egy Pusztá malom hely [Dés; EHA].

Ha. 1797: Malam hely [Csombord AF; CU III/2. 41].

malomhelybeli szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktion: ~ rész malmoshelyi örökségrész; parte de moştenire din terenul unde este amplasat moara; Erbteil am Mühlengrund. 1711: Malom helybéli részeket gáttyaival, fűzesivel, Porongyával és a felső gát alatt valo viz mosásokkal adák örök örökben [A.csemános Hsz; HSzJP].

malomhíd malompalló; podeţul de la moară; Mülhsteg. 1590: Az Malom hpd keozet ky Czeovekeket Le veretem Alch Lukach harmad magaval volt ot Attam neki d. 50 [Kv; Szám. 4/XIII. 9].

malomhítség malomfelügyeletre esküt tett bizottság; comisia care a depus jurămint pentru supravegherea morii; vereidigte Mühlenaufsichtskommission. 1686/XVIII. sz. köz.: Állittassék ezen malomb(an) közzüllünk egy Malom Biro és az melle ugyan az Malmosok közzül két Hűtős ember ... ezen Malom Biroságh és Hűtőssegh rendre jarvan közzöttünk, tartozzék mind(en) esztendőb(en) Sz; Marton napb(an) váltóni [Aranyosrákos TA; Borb. — A teljesebb szöveg *malombrótság* 2. al.].

malomi 1. malomnál levő; de la moară; an der Mühle befindlich. **Hn.** 1743: az Malami hegyben [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI] | az Malami Szőlők alatt (sz). Az Malami Szőlő hegyben (szőlő) [uo.; EHA].

2. ~ *juss* malomból megillető örökségrész; parte de moştenire din moară; der (einem) gebührende Mühlenerteil. 1710: Nemes Péter ... nemesember több malmosokkal beszélgetvén, hogy inkább ők megmaradhassanak a malomi jossokban, Apor Istvánhoz jővén Kecére, egy részt neki adának százhatvan forintért belőle [CsH 299].

malomi a Málom (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Málom/Malin; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Málom. 1. Málomban levő/található; care se găseşte in Málom; in Málom befindlich. 1760: adták ... az meg irt Málami ... és az Árpástai ... Colonialis Fundusakat zálogba, két száz Magyar forintakba [Dés; BK. Joannes Also de Nagy Pestény (60) vall.].

2. Málomban élő/tevékenykedő; din Málom; in Málom lebend/tätig. 1760: Groff Bethleni Bethlen Lajos Ur ó Nga

... Omlásallyi és Málami igen régi originarius Possessor [BSz; BK. — ^aSzD]. 1826: A Málomi iskola Mester Szabo Márton [Dés; DLt 704].

malominspektor malomellenőr; controlor al morilor; Mühlenskontrollleur. 1803: Malom Jnspector [Mv; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

malomjáró szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ sikátor malomhoz vezető sikátor; ulicioară/stradă care duce la moară; zur Mühle führender schmaler/enger Gehweg. 1774: igaz azis, hogy az előtt soha is ország uttyja nem volt, hanem csak szomszédság itato és malom jaro Sikátor volt [A.jára TA; BLt 12].

malomkalácsfa malomkerék-falja; colac/obadă la roata morii; Mühlradfelge/kranz. 1840: Görgény^a Marhássai Tóvissiet a tsűrös kerthez és malom kálátsfát a papyros malomhoz hordottak [Bom. G. XXIVb. — ^aMT].

malomkerék roata morii; Mühlrad. 1599: Veottem egy Toroczka vasat az malom kerek horgához [Kv; Szám. 8/XII. 1 J. Chanadj mb kezével]. 1670: Molnar mihály neuű Jobbágia czynáltatta meg az előtt, mikor az kurtánok jartak, az eggik malo(m) kerekhez es kedőhöz valo vasakat [Mezőverese gyháza AF; BLt]. 1745: Sokkal aláb szállított azon Bethlen Adam ur malma, melynek aláb szállítása nagyon okozza ezen malom kereknek holt vízben valo állását [Backamadaras MT; CsS]. 1750: Ez előtt 3 esztendővel hevert (így!), Malom kereket, meg inditván, gerendely be tételre H Flor 30 d 50 [Kv; Szám. 70/VIII. 18]. 1832: a hat malom kerék jo karban ál, betsületessen fel lapatzkázva [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1855: vettem költsön a' Tks Retegi Mihály Ur Udvar birájától 22 vastag szél deszkát, mivel szükségem volt a' malom Kerekeket lapozkáztatni [Apahida K; RLt O. 2 Lép Simon kezével].

Szk: középszerű ~. 1584: hywa hozza ez Lakatosne, Es hat az Kertiben egy Anny Darab helien mint eg keozep-szerw malomkerek twzet teot vala [Kv; Tjk IV/1. 263].

malomkerékbeli szk-ban; in construcții; in Wortkonstruktion: ~ orsó malomdob/korong-orsó; prîsnel, prîstelnic; Triebstock. 1765: két malom kérek béli orsoknak valo fákban meg békellék eő kegyelme velünk [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 15].

malomkerékorsó malomdoborsó; prîsnel, prîstelnic; Triebstock. 1765: meg adtuk az ket malomkerék orsot [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 15].

malomkert a malomhoz tartozó kert; grădină care ține de moară; zur Mühle gehöriger Garten. Hn. 1695: az Malom kert fe(lett) ka/szalo hely volt [Szentdomokos Cs; EHA]. 1731: A malom kert végiben (sz) [Impérfva Cs; EHA]. 1757: Malomkert [Szentmihály Cs; EHA]. 1768: Malom Kert [Gyalu K; EHA]. 1803: A Malom Kertnél (sz) [Ákosfva MT; EHA]. 1803: a' Malomkert-be (sz) [Nyárádszibenedek MT; EHA]. 1819: Malom % Bako kert nevezetű hely [Etéd U; EHA]. 1833: a' malom Kertbe (sz) [Nyárádsztanna MT; EHA]. 1881: Malam kert (r, e) [Lőrincfva MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

malomkő 1. piatră de moară; Mühlstein. 1581: Az Alparety Malomnak^a zwksegere ... Malom Keowet vonattam fel attam Molnar Palnak erte f. 1 [Kv; Szám. 3/I. 3–4. — ^aA városnak egyik régi malma]. 1585: vettem egi bokor malom köwett p(ro) f. 7 d. 20 [Kv; i.h. 3/XX. 4]. 1590: Die 1 May Veöttem Soliomtelken^a Pascho Tamastol ket Bokor Malom keüet fl. 16 d. Ezeknek az malom keüeknek eggiket Meraba^b chinaltak fel az Malomba [Kv; i.h. 4/XIX. 13–4. — ^{a-b}K]. 1603: Tizenket forinton uöttwnk egi malom köuet [Uoszt 17/5]. 1621: Hozattam ket bokor Malom keüet Czicziorol^a [Kv; Szám. 15b/V. 12 Voghner Mihály mb szám. — ^aCsicsogyörgyfa SzD]. 1652: Egy Malom küben valo Percencze Vas N. 1 [Görgény MT; Törzs]. 1692: ezen malom haz alat vagyon egy uj ki faragot malom kú [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1756: Az Udvarháznak előtte egy vastag Tökére vagjon téve Asztalt reprezentáló kerék Malom kő [Branyicska H; JHb LXX/2. 99]. 1812: Cs. György Falváb(an) vagy annak Határában ... az ugy nevezett Csicson ... más közelebbi Hellységekkel köz kö Szálasz Hegybe vágják Erdélybe a' leg nevezetesebb Malom köveket [Csicsogyörgyfa SzD; Ks 76 Conscr. 94]. 1815: Malam követt vettünk [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: ~vel tart malomkövel ellát. 1640: Ostor adot nem adnak, mert az Gyalai ket malmot eok tartiak malom keouel [Sólyomtelke K; GyU 63] * alsó ~. 1656: Ezen malomnak ket bokor kedve, melyeknek also malom keüei regiek, rozsak [Fog.; UF II, 177] * csicsói ~ Csicsogyörgyfváról (SzD) való malomkő. 1593: 13 Juliüs Veottem 5 Chichoy Malom keowet ... 28 d 75 [Kv; Szám. 5/XX. 153]. 1810: A malom fel emelt meg Czifrázott derék faju kőpad benne, Négy darabb also felső Csítsai malom kövekkel, melyek közül kettő meg vagyon vásva [Almásrákos Sz; Ks 76 Conscr. 265]. 1859: egy Csítsai Derék malom követ vettek meg [Msz; NkF] * felső ~. 1742: a felső malom kövek megvékonyodtak [Pálos NK; Ks 20. XL 19]. 1817: ki menvén az udvarra, találtunk ... egy felső kisded malam követ mely egy felől csarabátska [Ördöngösfűzes SzD; ÖrmMúz. 10]. 1837: A' Malom s' a' kő pad ... Öt kő, három forgo felső malom Kő ujj. — kettő alkő [Náznánfva MT; Berz. 21] * folyó ~ felső malomkő. 1781: két folylo Malom követ ujjat tsináltott [Királyfva KK; LLt 24/25] * forgo ~ → felső ~.

2. ?' Hn. 1685: A Közép Labban à Malo(m) könel (sz) [Ne; EHA]. 1848: a malom kő nevű Erdő tábla [Méra K; EHA].

malomkőemelő-rúd rangă cu care se ridică piatra de moară; Mühlstein-Hebestange. 1656: Ezen pitvarban vagyon ... malom keő emelő rud nro 1 [Fog.; UF II, 158].

malomkőfaragó-csákány ciocan de cioplît piatra morii; Mühlsteinbille. 1647: Egi malom kő farago czakanj [Marosillye H; VLt 55/5415].

malomkő-lyukasztás găurirea pietrei de moară; Bohrung des Mühlsteins. 1625: Az malom keo lyukasztáshoz egi öreg Csakan meg Csinalasara adtam egi toroczka vasat f — d 60 [Kv; Szám. 16/XXXII. 8].

malomkővágó-csákány malomkőfaragó-csákány; ciocan de cioplît piatra morii; Mühlsteinbille. 1685 e.: Vagyon ... egy kőre forgo malom ... Ebben vadnak ... Ma-

lom kő vago csakány Nro 3^a [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 22. — ^aFels-ből kiemelve].

malomló-út malomba vivő/vezető út; drumul care duce la moară; der zur Mühle führende Weg. 1697 u.: Vagyon á malomlo ut mellett alá égy rét [Makfva MT; MMatr. 189a].

Hn. 1678: az also határban Malomló utnál [Vadad MT; VK]. 1758: a Malomlo utnál [uo.; EHA].

malommester malomépítő/karbantartó mester; maistru de construirea/intreținerea morii; Mühlenbaumeister. 1570: Az Minth az zam weweo vram Rendeltek az Malom Mesterekkel valo zam vetest eo kegis azonba hagyak [Kv; TanJk V/3. 2a]. 1580: Megh ertettek Az legnek torlassa myat valo fogyatkozast, Azert wegeztek eo kegmeke egez varassul hogy Biro vram az Malom mesternek keowetsegere, ha tyzed allya kel, azt Aggyon, ha teob kel is adason eo kegme teobbet hogy Az Molnok ne allyanak megh [Kv; i.h. 211b]. 1588: Az Malom mestert ... Biro vram ... megh Inche, hogy ollian sok penzbe epwlt eőreőkeginek romlása bomlassa Ne essek, Ha it haznot Akar vennj a' Malombol Masut Ne Jarion, hanem Continue it legie(n) seot az eleobbi fogadasa zereit vgian be(nn) a' Malomba lakiek Mert ket vrat eo kgmek Ne(m) engednek neky zolgalny [Kv; i.h. 1/1. 87]. 1589 k.: Az Malom Jőuedelmitt tudom, hogj Teoreok Leorincz Malom mester vala en voltam feo biro, en veottem Zamott teole [Szu; UszT]. 1592: Tót Mihaly ... Jo Antalhoz Deesi Malom Mesterhez allot es eőt zolgalta az migh llt [Dés; DLt 235]. 1640: Vagion ket Malom ket ket keore, Az Alsonak harmad resz Vamia az Pape, az egyik resze az Malom Mestere az Molnarral egywlt az ket resz az Ure. Negy reszre oszol: Az felseo Malombol szinte ugy ki iar az Negyed resz az Malom mesternek s — Molnárak, az papnak ebbeol Negy eoreg keobeol buza jar [Gyalu K; GyU 56]. 1666: en abba(n) az malomba(n) mind molnár s malommester vagyok [Egrestő KK; Bállt 44]. 1723: á Melly Malom Mester erigálta, á Deési gátot, aval kérkedett mások előtt, hogj mind á Malmot mind a gátot fellyebb emelte ègj ègj Singnyire, á mint á Revolu(tio) előtt volt [Néma SzD; Ks 25. IV. 5]. 1764: a Tisztarto ... a Malam Mesterrel egyes nem volt, hanem Biroval a koltsárral, a Malam Mesterrel volt nagyobb egységben a Biro Raduly Stéphan [Kóród KK; Ks 19/L 6]. 1817: Egy Molnár kínálkozik, a' mint látom betsülletes Ember küldöm a' re Comendatiojatis (!) ha Nagyságodnak tetzeni fog s a' Malom Mesteris akarja, meg kellenék fogadni [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. — L. még EM XVIII, 457; ETF 107. 15; GyU 33, 55, 61, 98–9, 116.

Szk: *udvari* ~. 1825: ezen Kő Csűr fel építésében egy Űrmös nevezetű Kőmives volt a' pallér ... a' Szarvazattya fel állításában pedig egy Márton Mihály nevezetű Udvari Malomi Mester volt a' pallér [Szentdemeter U; Told. Conscr. 24].

malommesteri-hivatal malommesteri szolgálat/tiszt-ség; slujbă/funcție de maistru de întreținere la o moară; Dienst/Amt des Mühlenmeisters. 1796: Mihály Molnár-nak, az Exád hozzám adott Parantsolatya szer(int) igyekeztem szolgálni ... hogy néki adattassék egy olljan Ház, a' mely mellett valami kertetskeis lévén, veteményezhes-sen. Bizony meg is érdemli ... mert ő viseli a' Malom-

Mesteri Hivatal(na)k minden terheit [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap. gr. Teleki Józsefhez].

malommesterné a malommester felesége; soția maistruului de întreținere la o moară; Frau des Mühl(en)-meisters. 1733: Mária Malom Mesterné Brendus Mária hajadon léánt kurvának pronuncialta s kiáltotta [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. 1771: hallottam a Nemes Város Székes Malmába lévő Ursulynétol Malom Mesternétől hogy Mak Lászlone égy Vakarot el lopot a házától és égy Őcsét ugyan tsak oda küldötte a Malom Mesternéhez fél kenyérért ... hogy adgyon a Malom Mesterné fél kenyeret [Dés; DLt 321. 38b].

malommesterség 1. malommesteri tiszt-ség; funcție de maistru de întreținere la o moară; Amt des Mühl(en)-meisters. 1673/1681: Haczogi Alts Simon ... Az mikor mit dolgozik ... napiaban adgyanak három Czipot, Udvar biro Uram penigh ha alkalmazatosnak talallya az malom mester-ségre annak teszi [VhU 454 Thököly Imre vál.].

2. malommesteri tevékenység; activitate de maistru de întreținere la o moară; Tätigkeit des Mühl(en)-meisters. 1844: Mlgs Groff Nemes János Ur eő Ngánál Malom mesterséget folytatott Biró Mihály [Katona K; KLev.].

malomoldal panta morii; Mühl(en)seite/hang. **Hn.** 1801: Szántó Föld Malom oldalon, napk(eletről) a' Kopasz oldal szomszedságiban [Bálványosvárálja SzD; EHA].

malomorsó malomkerék-tengely; fusul/osia roții de moară; Mühlradachse, Wellbaum. 1808: Danila lui Iuon Gomyik ... adot egy Tögy fát Malam orsonak [H; Ks 111 Vegyes ir.].

Szk: ~ *formájára* vert malomorsó alakú. 1647: vagion egy malom orso formajara vert rud vas hoszu [Marosillye H; VLt 55/5415].

malomőrizés pázirea morii; Mühlenbewachung. 1653: az Nemes Város tettseből es vegezeseből, ez en megh nevezet Marko Istvant, assecurálluik, hogi az fellüül megh irt conditiok alat, semmi ... adozással ... malom gátlas es eorize(n) küvül ne(m) bantiuk [Kv; RDL I. 140 Mathaeus Arkosj juratus ciuitatis Colosvár Notarius m. pria].

malomösvény malomhoz vezető ösvény; potecă care duce la moară; zur Mühle führender Pfad. **Hn.** 1740: A Malom ösvenyneél a Balis János horgos folde mellett (sz) [Szítána K; EHA].

malompad 1. a malomköveket tartó pad; suportul pietrei de moară; Mühlensteinbank/balken. 1815: A Malom Pad Szemöldöke, ugy a Malom Pad Padlazattya régi, de jo állapotban vagion [Somkerék SzD; Ks 77/19 Conscr. 235]. 1820: Volt egy malompad minden készségével egy Malom kő is hoza [HSzj *malomkő* al.].

2. ?? **Hn.** 1643/1770: sub Loco Malompadja vocato [Retteg SzD; EHA]. 1643 u.: in Malompadja (sz) [Baca SzD, EHA]. 1714: A Malom Padgjan (sz) [uo.; EHA]. XIX. sz. eleje: A Malom padon (sz) [Nagyölyves MT; EHA].

malompatak gírla morii; Mühlbach. **Hn.** 1855: A' Nagy Laki^a határban az (u)gy nevezett Malom patakán

van egy két kövü patak malmom [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kérv. — ^aAF].

malompor lisztpor; praf de moară/făină; Staubmehl in der Mühle. 1585: Annos Santa Antalne vallia ... Az leany leowe hozzam es monda hogy ez Molnar lacab eotet A' Malomba hitta volna hogy Malom port Aggyon Neky [Kv; TJK IV/1. 507]. 1590: Vagion az feidelemnek három kerekeő Molna az Zamoson, az harmada az malom mestere, az malom poris [Km; GyU 13]. 1592: vettem Esmeg Molo(m) portt az Kopoknak 6 vekatt pro f — d 60 [Kv; Szám. 5/XIV. 333–4 Eppel Péter sp kezével]. 1681: a malom por, csak ighen kevés léven az diszno hizlalasra nem elégheges [VhU 48]. 1721: felettéb sokat erogalt Török buzát, Zabot, malomport, kórpát es uczut az Szarnyas majorságra es sertésekre [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]. 1731: a Malom Proventussának tertialissa a Molnare, a malom porral szokott venni a Molnar gyertyát és ... fadgyat [Kászonjakabfva Cs; BCs]. 1733: Malom bírák ... Az Malom por(na)k szuszekat szerezzenek Zár, es lakat alatt tarcsák [Dés; Jk 433b]. 1741: Malombírák atyánkfiain(a)k ő kglmek(ne)k, a' Malom por hogj magok hasznokra fordittassék, meg-nem engetetik, hanem hogj az Malomhoz kívánatő szappan, vas, és fadgjúra fordittassék meg-kivánnya a' Nms Universitas [Dés; Jk 545]. 1774: az Malomporbul pediglen Palinkát főztenek minden Esztendőben mellynek végája más fél kupát meg eresztethet [Papitelke SzD/Mocs K; KS Conscr.]. 1815: Egy veka Malam port adott [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: ~ *tartó hordó*. 1822: A malomba volt, és el pusztult ... egy malompor tarto hordo Rf 2xf 20 [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1057. 3].

Ha. 1770: Malam Por [Eszény SzD; Told. 29]. 1803: Malampor [Mv; MvRLt]. 1830: malam por [Kv; AggmLt].

malompor-osztás împărțirea prafului de făină; Verteilung des Mehlstaubs. 1701: A' Malom Por dolgát is jobb karban vegjék ... A Malompor osztaskor is Curator Uramékkal deputalt ember ... legien jelen [Kv; SRE 73].

malomrész malomrészesedés; parte de moară; Mühlenanteil | malomrész-örökség; parte moștenită din moară; Mülhenerbanteil. 1791: Tudom bizonyason hogy malom részeis volt néhai Czipkés Boldisar Uram(na)k a' Torony alatt [Várfva TA; Borb. II Sig. Fodor (49) ns vall.] | néhai Szekely Lászlónak ... Malom részeis volt mely az atyafiak között el osztott [uo.; i.h. Mich. Kovats (80) ns vall.].

Szk: *fél* ~. 1737: vagjon Szekeres Anna Aszszony-nak égj fél Malom részi [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1740: megis kénáltattam egy Csomo penzel ugy mint azon fél résznek örök árával, de sem pénz nem levalta, sem az fél Malom részt nekem még nem eresztette [uo.; i.h.].

malomrét lunca morii; Mühlenwiese. **Hn.** 1596: (A rétet) malom retinek hytták [UszT 11/40]. 1838: Malom rét és berek nevezett alatt. — Allodialis Kaszálo [Nagyernye MT; EHA].

malomtaksa malombér; arendă pentru moară; Mühlenpachtgeld. 1756 k.: restál László Pászh malom taxával [Déva; Ks 94. 24. 3].

malomtartás malomüzemeltetés; exploatarea unei mori; Mühleninbetriebhaltung. 1843: Ami a malom és pálin-

kafőző üst taxáját illeti, mind a kettőt egyezményenél fogva fizetik. Az elsőt a földesurat illető malomtartási jog megváltásáért, a másodikat a pálinkafőzéshez adni szokott fáért. Annálfogva ebbe megterhelhetéseket nem látom, mivel ... a malomtartás olyan regale beneficium, melyet törvényeink értelmében földesúri engedelem nélkül parsztember nem használhat [VKp 137].

malomtartási szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ *jog drept de moară*; Mühlenunterhaltungsrecht. 1855: (nem)csak régi idők oltá elvezett malom tar(t)ási jogom használhatása de különösön a község és vidék érdeke igényli hogy ezen malom újjra meg induljon [Koppánd AF; DobLev. V/1393]. — L. még VKp 137.

E jogszokásra 1. Nrl.cx. malomtarítás joga címszavát.

malomtarthatási szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ^ *jog drept de moară*; Recht zur Mülhaltung. 1843: A malmokért fizetnek évenként 3 ezüsförintot mégpedig a malomért a kamarai tisztek állítása szerint azon okból, mivel a malomtarthatási jog földesúri jog [VKp 133].

malomtengely táj gerendely; fusul/osia roții de moară; Mülhradachse, Wellbaum. 1647: Az Malom Tengelynek ket Czapia el teoreott [Királyfva KK; BK 48. 16]. 1695: Malom tengely végiben valo csap 2 [HSzj csap al.].

malomtó lacul morii; Mülhteich. **Hn.** A' Malom Tónál (sz) [Uzdisztpéter K; EHA]. 1759: el pusztult Malom to helyéről ki szivárgozó patakocska [Bonyha KK; EHA].

malomtó-hely porțiune de hotar din preajma lacului morii; Ort/Stelle des Mülhteichs. 1547: az Mohay^a hatharban ... Az legy Also tho hely malom tho hely wala | My Illyen Chiereth thewenk hogy Az malom tho helyeth Az keth pwztha tho helynely Jobnak Inthezek hwzonnyolczy forynthal, es hogy my Az huzonnyolczy forynthoth le thewnnenk ... es Mynketh wgy Bochiathna Az malom tho helyben [Sv; MNy XXXVI, 53. — ^aNK].

malomtulajdonos proprietar de moară; Mühlenbesitzer. 1857: NLaki ... molnárok s egyszersmind Malom Tulajdonosok um : Simai Samu és Serb Gligor mind azon holnapok alatt mig malmok jelen évben — a viz által járható lesz és ezen helyen ki cövekeltetik; havonként két két veka gabonát felit buzául felit Törökbuzául kötelesek administralni [Nagylak AF; DobLev. V/1408].

malomút drumul morii; Mülhweg. **Hn.** 1689: Malom utt nevű helyben (sz) [Szemerja Hsz; EHA]. 1727: A Killyén falvi Malom ut [Tekerőpatak Cs; GyHn 54]. 1774: Malom utra járo véggel (sz) [Gyalu K; EHA].

malomvám az őrlésért bevett terménymennyiség; uiumul, vama morii; Mülhmeze, Mülhmaut. 1640: Vagyon mas ket lisztelő malomis ... a' malom vambul tizedet tartoznak adni a' Varhoz [Betlen F; UF I, 693]. 1679/1681: Az malmokb(an) igaz emberekből álló jo molnarokat állasso(n) es tarcsón, a kik által a malom vám igazan administráltassék [Vh; VhU 671]. 1721: Lesneki Malom Vam Registruma. 1721. Die 8 Januarii: merettem Malom Vamot ugj mint Török buzat a felső Malombul egyszer 14 ... vekat ... jött 50 veka Törökbuza ... meretett

a Biro Malom vamat a felsőbbül Buzat metr. 17 meret-tem 4 veka Török buzat a felső Malombul az apro marhák számára [Lezsnek H; Szer.], 1782/1799: A' Malom Vámost előbb kissebb mértékkel adtuk, de mostan Praefectus Ur ujittásából meg nagyobbították [Torockó; TLev. 6/16. 384]. — L. még TML I, 339, II, 406, UF I, 687.

malomvám-búza őrlésből bevett vámbúza; griu adunat ca uium la moară; Weizen-Mühlenzoll. 1621: Attam Joachimusnak az keónvkeőteőnek kilencz forintert es hatuan penzert Malo(m) Vam buzat ... Cub: 8 [Kv; Szám. 15a/VII-hez]. 1656: vagon ... malom vam buza cub. 3 qr. 3. Majorsagh buza cub. 15 qr. 1 [UF II, 173]. 1761: Ros-talatlan Majorsagh elegy Buza Metret 69 Malom Vam Buza Metret 17 1/2 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 14].

malomvám-málé őrlésből bevett máléliszt; málai adunat ca uium la moară; Mais-Mühlenzoll. 1759: percipial-tam ... 'A Saljo Udvarhelyi Malom Vám Málé árra hg. 10 Den 54 ... Vam Buza árrát hg. 9. Den 12 Vam Törökbuza árrát [Sajóudvarhely (SzD) körny.; WassLt].

malomvas az őrlőkő vas alkatrésze; fier-balot pentru ferecarea pietrei de moară; eiserner Bestandteil des Mahlsteins. 1668: Die 18. Maii praefectus uram Commissiojából Balásfalvára administraltam no. 5 bokor malom-vasakat csapakkal, perpencczékkel együtt [HÉvk. XX; 150 a csemabányai (H) vashámor szám-ból].

malomvásár malomeladás; vinzarea morii; Mühlverkauf. 1860: Együttüi egyezésünknel fogva, a Malom vásárt már meg letnek tartván, kérem az árába, a mit lehetne most meg adni, mert ... elmulthatatlanul penzre vān, a mái napon Szükségem [Pf Pálffy Dénes lev.].

malomvíz malomárok; şanţul morii; Mühlgraben. 1588: 23. July Egy zegin Ember holt volt az War alat valo Malom vizben [Kv; Szám. 4/I. 35]. 1676: Ezen malom vizen tul vagion az molnaroknak egy vetemenyes giűmölcses kertecskejek [Fog.; UF II, 746].

malomzsilip stăvilarul morii; Mühl(en)schleuse. 1665: dugast Csinaltak az malom silipnel az To Csatomajan hogy az Toba víz mehessen [Jobbágyva MT; BálLt 50]. 1765: Erogatio Asserum ... az Malam Silipire erog(altam) Nro 239 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.].

málos ? déli fekvésű; de la/spre sud; mit/von südlicher Lage. Hn. 1737: A Malos tonál szj [Bh; KHn 14]. — Vö. a mál címszó alatti helynevekkel.

malozsa 1. egyfajta édes bor; vin Malvasier; Malvasier. 1570: Erzebet Kyrál Marthonne ... vallya, hogy ... Latta hogy Byro Katohoz Mentenek es Malozat Messert vyttek oda feozettek es vgy lakthak [Kv; TJK III/2. 27]. 1582: Iswan vrnall Teolttettem 53/4 eytell Malosatt 1 eytell p(ro) d. 48 mell tezen f 2 d. 76 | Mykor Bornemisza Gergell vram Radnotra mentenek ... vitt el velle ... Eg' eytell Malosatt p(ro) f— d. 48 [Kv; Szám 3/VIII. 28, 49]. 1585: Mykor az Gubernatorhoz menenk az bor be' hozas veget ... fyztettem az 4 Eytel malossattol f 1 d. 92 [Kv; i.h. 3/XXII. 63]. 1588: 21. January Lippay Janos vitt Vrunknak egy hordo Malosat [Kv; i.h. 4/I. 3]. 1590: 30 Juny vitte

Kepellyes Janos Tordara vrunknak Mallosayát [Kv; i.h. 4/XXI. 84 Kis István sp kezével]. 1594: prouchiola Biro vram hogi Molosatt wigyűnk az Tanachy vrok(n)ak, Telttettem Kis Gasparnal 6 Eittel Molossatt ... f 3 [Kv; i.h. 6/VIII. 15 Casp. Semel sp kezével]. 1620: Oluado allatokrul. Egy Altalagh Malosatul f. 1/. Egy tonna Malosatul f—/50 [Kv; KvLt II/69 VecTr 14]. 1657: én bort nem ittam; hanem az fejedelmasszonynak voltak ottmaradt malozsái, azt ittam [KemÖn. 150]. 1662: az italok ... fő olaszországi borkbul, rámfolyokbul, malosákbul állanak vala [SKR 269].

2. aszalt szőlőbogyó; stafidá; Rosine. 1567: w felseghe kegyelmethektol Jo Newen Veotthe az Malosath [Kv; BesztLt 91 Thymar Gergel beszt-i bírőhoz és tanácshoz]. 1592: 22 die Januar(ii) ... Elek Janos uit ket tonna malosat egi tonna olaz giwmechiét 4 lowan Tordaigh f 1 [Kv; Szám. 5/XIV. 75 Eppel Péter sp kezével]. 1670: Mindjárt küldők Brassóban malosáért és mandoláért [TML V, 62 Nalácz István Teleki Mihályhoz Fog.-ról]. 1723/1729 u.: Ezen esztendő(en) Barcsai Janos és Teleki Samuel Uraimék számokra minden fele fű szerszáma ... Nádmézre, Malosa, és Mondolara erogalodot ... 50 M. forint [TKI]. 1808: 1 Font malazsa [Kv; Told. 22]. 1847: mala-za magvatlan [Kv; TSb 11].

◇ Szn. 1567: Laurency Malosa [Kv; TJK III/1. 110]. 1573: Maloza leorinch [Kv; TJK III/3. 282].

malozsalé malozsabor-mártás; sos făcut din vin Malvasier; Malvasiersauce. 1595: 7. Kappant feozettem Malosa lere f—/77 [Kv; Szám. 6/XIV. 13]. 1609: Ket Eitel Messert kerenek az Zakachjok Malosa lenek, talam magok ittak meg [Kv; Szám. 12b/IV. 189].

malozsa-szabású malvasiai borszerű; asemena vinului Malvasier; malvasierartig. 1844: 1841 beli Másolás. Asz-szu-úze — malo'sa szabásu — növekedett. Alkalmas tisztá és erős [Csekelaka AF; KCsl 6].

malozsaszőlő 1. mazsola; stafidá; Rosine. 1582: 13 January veottem ... malosa zeoleo d. 4 az lewehez 2 Eytel bor d. 6 [Kv; Szám. 3/V. 5 Lederer Mihály sp kezével]. 1586: malosa zolo d. 3 [Kv; i.h. 3/XXVII. 9a]. 1590: Zabo Martonetol vasarlotta(m) Vrnűk Cohnyaiara ... 2 font Malosa zeoleot [Kv; i.h. 4/XXI. 53 Kis István sp kezével]. 1621: 20 January Vrunknak eo Figenek kwldue(n) paranchiolattia zerent minden fele fw szerzatot borsot malosa zeoleot ... attuk alaya Szabo Abraha(m) hat louat [Kv; i.h. 15b/XI. 271]. 1625: Fizettem Kis Leőrinczi-nek, hogj ... malozsa szeőleot vitt Fejervarra f 3 d. 50 | Egj Retes, melj mo(n)dolaval es malosa szeőleövel swlth volt ... d 33 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 201, 232]. 1736: égettort töltvén tálban, azt megmézelték, egy vagy ket füget vagy egynehány szem malosaszőlőt tettek köziben, meggyujtolták az égettort s úgy keverték az tálban kalánnal, azután megoltván az tüzet, azt itták, az füget utána ették [MetTr 321]. 1744: Egy font Malosa Szőlő den 90 [Szárzajta Hsz; INyR]. 1753: Malasa szőlő öt font [Mezőzáh TA; Told. 73]. 1801: Malasa Szőlő 40 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. 1850: Azon kérem, hogy ezen Legéntől külgyen nekem ... két garas ára mag nélkül valo malosa Szőlőt [Tarcsafva U; Pf].

Szk: apró ~. 1597: Appro malosa zeoleot ... d 6 1/2 [Kv; Szám. 7/XII. 6 Filstich Lőrinc sp kezével] * öreg ~. 1597: Eoreog Malosa zeoleot ... d 6 [Kv; i.h. ua.].

2. malvasiai szőlő; sultaninā; Malvasiertraube. 1806: ki mentünk a Szőlőbe szüretezni dél előtt Malosa szőlőt szedtem | Malosa szőlőt szemeteltünk [Dés; KMN 333].

malozsaszlős-rétes mazzolás rétes; ştrudel cu stafide; Strudel mit Rosinen. 1650: Süttettem Mandulás, es Malosa szőlős Retest ... f 4 [Kv; Szám. 26/VI. 429].

máltai ordó máltai lovagrend; ordinul cavalerilor de Malta; Malteserorden. 1761: Azt is beszélék, hogy a prusus minden bizonnal confederált a törökkel, a török pedig késziül a máltai ordóra a tengeren [RettE 122].

máltai vitéz máltai lovag; cavalier (al ordinului) de Malta; Malteserritter. 1657: Elméjében változó, állhatatlan volt^a midőn ... török császár portájától elszakadt volna, azt disszvadáló jámbor fő és úri rend hazafiai kik között maga bátyját is, kivel atyafigyermek volt, magánál sokképpen virtuosus, jeles, természetes, máltai vitézek között is forgat urat, Báthori Boldizsárt is tyrannusi kegyetlenséggel öletett meg [KemÖn. 21. — ^aBáthori Zsigmond].

malter átv mortar; Mörtel. 1879: Hidd el nekem, hogy Tolnai^a az összegyűjtött téglából, malterből és fővényből lépcsőt rak — lépcsőt egyetemi tanárságra [PLEv. 49 Pe-telei István Jakab Ödönhöz. — ^aTolnai Lajos].

málum baj; necaz; Übel. 1744: midőn vólnánk Torotzkó Városában a' Biróság Háznál, és beszélgetnénk holmi dolgokról, mellyek szegény Hazánk(na)k tapasztalható nagy kárára és romlására láttatnak vala lénni, obveniala discursusunkba az Haza erdejé(ne)k igen szűk vólta, kevánván ehhez képest ezen malumot meg orvosolni [Torockó; TLev. 10/2].

mály l. mál

mályva nalbā; Malve. 1803: A' Szarvas Rósnak mérgét az édes téj leg-jobbban gyengitti, hasznosok mindenféle olajos, nyákorjás szerek fejeir mályva, matska méz, híg tojás [DLT 868 nyomt. kl]. 1813: üveges virág ház ... Ezen Házban a következő virágok vagynak ... el száradott 3. fejeir mályva^a [Koronka MT; Told. 18. — ^aFels-ből kiemel-ve]. — L. még *fejeir mályva* al.

Hn. 1761: terrarum aribilium ac fenilis et silvarum ... Malwaberz vocatae [Kalotaszikírály K; BfO II, 49. — L. KHn 50].

mályvapor '??' 1687: Küldtünk Szebenb(en) Malva Porert d. 60 ... vad kőmény magra d. 36 [Utl].

mályvás mályvában gazdag hely; loc bogat in nalbe; malvenreicher Ort. **Hn.** 1613/1640: Az Malyvas alatt (sz) [Gyalakuta MT; EHA].

mama, mámá 1. nagymama; bunică; Großmutter. 1806: el mentünk Mamáékka feredni, de én akkor sem feredtem meg [Dés; KMN 322]. 1807: Katit bé árultam Mamának hamissan [Dés; KMN 369]. 1847: Édes Anyám ... bajoskodik Rozával, ki miota Biri el ment erősen belé csipeszkedett, annyira, hogy Mama nélkül égy kőtöt sem lehet ki vagy békötni, enni, inni, aálni [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

2. megszólításban; in adreare; in Anrede: 'ua; idem'. 1800: így szólla könyörögve: édes Mámám 45. forintot el költöttem belőle, de halgasson kend, mert én aztis le fize-tem [Bereck Hsz; HSz]P Néhai Karátson Miklós kereskedő özvegye Jénea Nyáksa (60) vall.].

Esetleg számolhatunk egy 'öreganyám' jel-sel is.

máma ma; azi, astăzi; heute. 1770: Magas patkó, kurta dáma, Tizenhat esztendős máma Pésma pixis, szuszogós váll; Mégis mint a peták úgy áll [EM XX, 498 Kolozsvári ének].

mamaliga 1. egy főzet árpadara-puliszka; pentru o mămăligă de orz; eine Brühe von Polenta aus Gerstengrieß. 1816: lattam hogy minek előtte az Árpát fel szortuk volna három versen Rezsnyitzélt Nállom Árpát ... Maga a bünös luon azt mondotta nekem hogy ó Már tsinált egy Mamaliganak valo Árpát [Mezősályi TA; RLt Paglisán Todor (35) vall.].

2. egy főzet puliszkának való; pentru o mămăligă; eine Brühe für Polenta/Maisbrei. 1754: a Felesege Györgynek, mondatta a Ménes pásztor(na)k Mihailának hogj nékiek egy mamaliga törökbuza liszteknel több nem volt [Betlen-sztmiklós KK; BKG Kurutz András (46) jb vall.].

3. ? **Hn.** 1830: a mész égető farkán az Borna hid aljához rugo mamaliga árok fejen [Hidvég Hsz; EHA].

mámi ? nagymama; bunică; Großmutter. 1850: Tisztelem mámit, es jo egéséget kívának Tisztelem a testvéreimet es tisztelem az atyafiakat is [DLT 860 Erdődi Károly lev. Gyf-ról].

mammog (magában) mormol; a mormái; (vor sich hin) murmeln. 1710 k.: akkortájban az atyám s mesterem olyan rendet szabtak vala nekem, hogy ebéd s vacsora előtt tanuljak öt-hat vocabulát, és amikor innia akarok, mondjak el abból egyet dekul s magyarul, és úgy adnak innom ... bizony nagy iga volt rajtam, oly móddal nem is ehettem jól, csak a vocabulákat mammogtam magamban [BÖn. 530–1].

mammogás mormolás; mormáire; Murmeln. 1710 k.: egy ... frást ada kezünkbe, abc után szedett vagy írt vocabulákból állott ... elébe is írta a papirosnak fenn a margóján, ki brevis, ki longa^a, ezeket az frásokat nagy szapora mammogással elolvastuk, garagolytuk [BÖn. 537. — ^aTi. melyik rövid, ill. hosszú szótag].

mammon kb. pénzsóvár/haszonleső ember; persoană lăcomă de bani; Geldgierige(r). 1667: Édes Komám uram ... az udvarbíró ... kérdé, mivel tudná Kegyelmednek kedvét keresni, hogy haragját elvegye róla? ... Azért édes Komám, most én velem jót tehetsz, hiszem azután is fejheted te, énnekem most az magad károd nélkül hasznot tehetsz, az hamis mammonból Krisztus Urunk mondása szerint barátokat [TML IV, 234 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

mamu csűf kb. ügyefogyott; nătărău, neghiob; ungeschickt, linkisch. 1812: az Ifju Grofot estve késén Télinek idején edj ingbe, Lábravalóba ki kergetvén orárig kellett kún kutzorognia. Csufolvan a Groffné ... Mamunak, Tökösnek, Majomnak [Héderfája KK; IB. Takáts József (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

4. (szökött jb visszaadását elrendelő) parancs; repetitio; poruncā de restitutie (de iobag fugit); (die Rückgabe des entflohenen Leibeigenen anordnender) Befehl. 1621: Az Deuai ket Embereknek kik Azzoniunk mandatumat hoztak az Deuaj Jobbagioknak fel keressere ... attam nekik f — d 50 [Kv; Szám. 15b/IX. 23]. 1635/1687 k.: Foglalta volt el ezt az erdőt Medve Lőrincz, Sz. Páli János Ur(am) jobbágya ki Olosz Jánosnak házába(n) szállítottott volt földes Urától, de mikoron ... Fejedelem Urunk Mandatumával repaltuk volna, kész indulattal kezéből ki bocsátá [Udvarfva MT; MMatr. 426]. 1677: a' mellyeket^a a' végezések szerint Mandatummal repaltatnak, praetensiojokrol valo igazságok-is mellette légyen a' Mandatumnak, és a' mely helyekről Mandatummal repaltatnak a' Jobbagyok, azon Natiok és helybéliek-is a' Vármegyékéről hasonló módon repetallyák el-bujdosott jobbágyokat | A' Székely Jobbagyok a' Vármegyékéről, és egyéb helyekről is Mandatumockal repaltatassanak | Jobbagyok, kik ab Anno 1599. aufugiáltak, Székelységről, Szászszágról, Városokrol, mind Tisztek által, s' mind Mandatummal, repaltathatnak [AC 193. 204. 260. ... ^aTi. szökött ib-ok].

5. idézőparancs/parancsolat; poruncă de citare, mandat de înfățișare; Vorladungsbefehl. 1614/1615: hozak mi nekwnk az Ngod parancziolattiat meliben parancziola Nagd mi nekwnk hogy el mennenk, es az Nagd mandatumaual megh keresneok az Vitezleo Teorók Jstuant es Moczionii Gergelt, es Thorda varmegyebe(n) Kakucz neuw egez falunak hatalmasul valo birasert, hinok az breuis szerent, mostani Meggyesen szerzet articulusoknak tartasa szerint, ok adni [T; Törzs]. 1628 u.: ha az z. szek itelne poenatis kiuannek: de ha ne(m) iteltetikus de jure megh kiuan(m) hogy Corruallion ez synistra informatioia uta(n) valo mandatum [SzJk 33]. 1635: en ram Feleki Gergely egy mandatomat hozott ... es azzal az mandatommal citalanak, es, instante kengeritenek az satisfactoria [Mv; MvLt 291. 58a]. 1655: Melly Nagod kgl's Mandatumanak tenora az mint contineallia ... el mentünk ... Szűkerek nevű Falub(a) ... Fűzesen lakot Katona Pal Relictajanak Szilvasi Magdolna Aszon(n)ak Nemes Udvarhazához Evocalok ... ez közeleb jeűendeő Beszterczey terminusra nyolczad napra szemelie szerent okadasra az Nagod Mandatumanak tenora szerint personalis comparatoria az breuis szerent [RLt 0.5 Joannes Samariai de Des ns kezével].

6. megbízólevél; mandat, scrisoare de imputernicie; Beglaubigungsschreiben, Mandatsbrief. 1619: Dervis csasz ment Lengyelországba jó ratiókkal frott levelekkel, Gáspár vajdához penig erős mandatummal [BTN² 362]. 1659: Csak palatinus uramtúl mandatumot hozhassak, én ismég az ő nagysága szolgálatjára bejűvek [TML I, 482 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1664: Édes Fiam uram, ha Kegyelmed az méltóságos fejedelem ő nagysága mandatumak kívül ide jöhet, még legjobban leszen [TML III, 99 Kászonyi Márton ua-hoz].

7. Istennek ~a Isten parancsa; porunca lui Dumnezeu; Befehl Gottes. 1647: Zekeli Gorgiot et Lodingos Georginet Kata azzont, illie(n) okert kaptualtattak Director vrainmek, hogi az Istennek mandatu(m)at ne(m) nezue(n) paraznasagba leledzettek [Kv; TJK VIII/4. 176].

mandatárius meghatalmazott/bízott; imputernicit, mandatar; Bevollmächtigter(r). 1762: Bőjte Juditnak edes Fia lévén az A. mint major natu, nékie kellett volna ... mindekről disponalni, disponalt is, hogy mandataríussa által unice a Temetést vitesse végbe(e), de Mandataríussat az Ita amandalta, és mindenkben maga volt, a ki disponalt azokbol az mi maradt Bőjte Iuditnak [Torda; TJKT V. 75]. 1764: a Novizans soha Véniczei Uramnak ... Mandataríussa nem volt [uo.; i. h. 195]. 1770: Constitualando Revészeim tartozzanak az Aszszony ő Exja Devai Udvarához tartozo Jobbgyait, Sellereit es Mandataríussait, mora et Taxa nélkül által hordozni panasz nélkül [Déva; Ks 78. 20/8]. 1784: Jóna Sámuel m. pra. Fellyebb tisztelt Ő Nagyságok^a Mandataríussa [Somlyó Sz; IB. — ^aGr. I. Bethlen Sámuel és felesége, gr. Korda Susanna]. 1792: (A) N Enyedi Reformatum Collegium Rectora kérésére ell jöttünk ide Elekesre^a a' végétt, hogy ... minthogy még ez előltis introducáltatott volt a' Nemes Collegium azon Joszagnak birodalmában; tehát most ... a' meg nevezett Joszágban a' Nemes Collegium Mandataríussát egészen introducálnok [DobLev. IV/706. — ^aAF]. 1798: ezen megirt su(mm)a pénzt ... Korda Mária Aszszony ő Naga Mandataríussa és Jovainak praefectussa mi előltünk felvévén ... Trauzner Sigmond Vr részét a' zálogbol meg

ereszté [Gergelyfája AF; i. h. IV/797. 27a]. 1811: (Özv. Balás Istvánné Dobolliyi Mária) ezeket mondá: En az Urakat azért kívántam magam eleibe hivattatni, hogy az Urak előtt magam nyilatkoztassam ki, melly által az én atyámfiai, és Néhai Férjem Attyafiai Benedeki Balás Sigmond Uram, és Mandatáriussi közt támadható viszongások, törvény kezések elkerültessenek [Borosbenedek AF; i. h. IV/941. 1a].

Szk: plenipotens ~ teljhatalmú megbízott/hatalmazott. 1614/1616: Az mi Gaspar Deak es Thar Andras dolgokat illeti ezek engem nem citaltanak magok kepekben, hanem csak azok kepekben az kiknek ok plenipotens mandataríussok, es azt mondom si Juris, hogy in hac parte condescendal Actioiok [Kv; RDL I. 100].

manderli rövid kabát; mántálutja; Mäntelchen, kurzer Mantel. 1789: magamnak telli feje Manderli 62 — [WLt Cserei Heléna jk 29b].

Vö. a mantli címszóval.

mandula 1. migdalá; Mandel | mandulabél; miez (al unui simbure) de migdalá; Mandelkern. 1585: wötte(m) 1 font mondat ... d. 20. 2 font figet es Tengerj zölöt d. 12 [Kv; Szám. 3/XVIII. 30a Gellien Imre sp kezével]. 1588: Lowas Jstwan vitt Vrunknak harom lowan, egy Kantar Malosa zeoleott, Egy Kantar Riskassat Egy Kantar Mondolat [Kv; h. 4/I. 9]. 1591: Ebedre veottem ket Lwdat ... d. 28 ... Mondolat az Lwdhoz ... d. 14 Malosa zeolleoth ... d. 8 [Kv; i. h. 5/X. 6]. 1592: Sittettem 2 Beleest, 1 Eitel vayat f — d. 14 Mondulat hoza f — d. 15 Mehzet ezen beleshez f — d. 8 Tengery Zelött f — d. 8 [Kv; i. h. 5/XIV. 215–6 Eppel Péter sp kezével]. 1594: Bors uagjon ferton No. 1 1/2 ... Tengheri szeölő ferton No. 3. Mondola ferton No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 24]. 1595: Zekfües lewhez 1. Eytell borth d. 6. Egy fontnak 3/4 Mandolat [Kv; Szám. 6/XVIIa. 16 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1640: Az Brassaiak ... Uy Esztendő napian tartoztanak Fogaras varahoz ... f. 60. Item Koniha szuksegere Edgy, Edgy eoregh tal borsal. Saphrannial szek füvel Geomberrel mandulaval, Malosa es Tengeri szölővel [Holbak F; UC 14/48. 45]. 1676: die 15 8bris Szent Gal napi Enyedi sokodalomkor vöttem ... 2 font Mondolat flo 1 Jtem 2 font fuget de 30 [Beszt; Törzs]. 1710: (Pestis ellen) kivált a fenyőmagos égettort ... fenyőmag rágását ... mézet, diót, fokhagymát, mondatát, a dohányászívást igen jóvalják [CsH 434]. 1746: Egy zacskóban egy kevés mondola [Vargyas U; DanielAd. 257]. 1751: vásárlottak ... Két font mondatát [Mv; Told. 29/48]. 1848: Hámozott szilva mandulával négy kupa 48 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Szk: becsinált ~. 1788: adott ... bé csinált mondatát [Berz. 8. 72] * hajas ~. 1683: Egy sak hajas mondola [Utl]. 1685: Egy Sacskób(an) hajas mondola [Utl].

2. mandulafa; migdal; Mandelbaum. 1839: Mandula, Baratzk, és Cseresnye szépen virágoznak — úgy a Szőlő is jó reménységgel biztatt [Veresegyháza AF; ToldNy].

3. emberi mandula; amigdalá; (menschliche) Mandel. 1699: Kezdet az kús fiacskám igen rosszúl lenni az torkával ... Felette elnehezedett mondatáival; hivattam borbély Mátét [SzZs 307].

4. ? Hn. 1798: Mandula [Dés; EHA]. 1822 k.: az ugy nevezett Mandola tetőn [Dés; EHA].

mandulabél miez (al unui simbure) de migdală; Mandelkern. 1719: Az Pestisről Minden Reggel kiválképpen az Gyermekek Dio belet, vagy Mandola belet, vagy Magyarot, es Füget egyenek elsőben [Ks 54. 84 Medica instr.].

mandulafa migdal; Mandelbaum. 1725: Sz. Leleken^a az mint hallom szepen maradtak az mondola fak [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Kv-ról. — ^aHsz]. 1756: Ezen kertnek közepette veteményező táblák felesen láttatnak, egres, és gyümölcs fákkal ki Spallérozva, melyben Sok szép öltovány gyümölcs fák plántáltattak, ugymint: pargament, császár körtvély, baraczk, mandula, és almafák [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialefr.]. 1758: Ezen kertben különbm különbm féle drága körtvélyfák Almáfák Mondolafák korbe korbe a Spallerok és Táblák között accomodalva vadtak [uo.; Ks 97. IX. 8].

mandulamag (simbure de) migdală; Mandelsamen. 1595: 13 May Waczorara paranczola D. Alphonsús hogy az Wr számára hozossok füget, Tengeri szelót, és Mondola magot, mert bőitelnék, mint hogy pünköszt Estj vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 178 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1597: Eoreog malos zeoleot ... d 8. Mandula magot ... d 10 [Kv; i. h. 7/XII. 3 Filstich Lőrinc sp kezével].

mandulaolaj ulei de migdale; Mandelöl. 1714: Mandola olajra való Sajtó fl. Hung. 4 [AH 50].

Vö. a *keserűm ndula-olaj* címszóval.

mandulapogácsa mandulás pogácsa; turtă cu migdale; Mandelplätzchen. 1676: Adtam Herpaline Aszsz(onyom) kezeb(e) mondola pogácsahoz fel font nadmezet [ÜII].

mandularozsólis mandulalikör/pálinka; lichior de migdale; Mandellikör/branntwein. 1848: Kőmény rosolis egy kupa 2 rft. Mandula rosolis egy kupa 2 rft [Görgénysztimre MT; Bom. G. XXIVd].

mandulás 1. mandulával töltött; umplut cu migdale; mit Mandeln gefüllt. Szk: ~ *kifli*. 1854: tettem hozzá még cukerlit, narantshajat és mandulás kiflit [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] * ~ *rétes*. 1650: Süttettem Harom Eőregh Mondolas es Tengeri szőlös Retest ... f 3 | Süttettem Mandulás, es Maloza szőlös Retest f 4 [Kv; Szám. 26/VI. 411, 429].

2. '??' Hn. 1738: Mondulas [Ketesz K; KHn 62].

mandula-spiritusz mandulaszesz; spirt de migdale; Mandelgeist/spirit. 1848: Levendula spiritusz nyolcz kupa 8 rft. Mandula spiritusz két kupa 2 rft. [Görgénysztimre MT; Bom. G. XXIVd].

mandulatej összezúzott mandulából készített húsító ital; lapte de migdale; Mandelmilch. 1657: felmenvén udvarhoz még életben tanálóka, de igen elalft állapottal. Eljűvén az tiz óra, enni hozának s övék két vagy három kalánnal korpacibérét, azután mondolatejet [KemÖn 98. — ^aBethlen Gábor]. 1855: a Grof ... az orvasságot nem akarta bé venni csak a mondola Tejet [Marosgezse AF; DE 5].

mandulatortáta mandulás torta; tort de migdale; Mandeltorte. 1674: Mandola Tortatahoz adta(m) hat lot héyan Tizenhat font Nádmézet ... Két font mandulat [UtII]. 1788:

Mandola Tortátának valo Nagy Lfimos pléh forma [Mv; TSb 47].

maneál hátramarad; a rămine in urmă; zurückbleiben. 1777: Keze alatt levő jobbágyokat zselléreket s más taxásokat is az eddig volt praxis s a királyi kiadott ordinatiok szerént szolgáltatasson nehogy a szerfelett való keménység miatt szökésre vetemedjenek, az igen lágyaság miatt pedig uraság dolga maneáljon [BfN gr. Bánffy György ut. galui gondv-nek].

mangeléta szuronyos hosszú puska; flintă cu baionetă; lange Flinte mit Bajonett. 1774: Igen durván és illetlenül írják a' Querulánsok hogy a' Czéh a' Mészárszéket zárva tartotta és ha a Mangaletától nem tartott volna legg kisebbet-is nem macellált volna mivel ... feles két féle Militia lévén itten azokat egészen a' Czéh tartotta [Kv; MészCLEv.].

mangeléta puska szuronyos hosszú puska; flintă cu baionetă; lange Flinte mit Bajonett. 1818: egy Katana Mangeléta Puskának vas vesszőjével tsaknem halallra verte Leányát [M.fráta K; KLev.].

mángorlás vászonsimítás; mângăluire, netezirea pinzei cu mângălău; Mangeln, Rollen. 1676: egy mangorlo ház ... Vagion ezen házban mangurlásház (!) készített üvégh alkotmány mellynek fenyű fabul fel rokott előtt ölnyi hosszosa kövel megh töltött terhes niomo ládajat, és annak bik s töldgy fakkal valo alliat szelesegehez és magasagához képest minden egy egy ölni hosszosa temerdekek vas szegekkel foglalljak őszve az aknai alkalmatosaghoz hasonló vas horagban jaro vasás ham faia ... az ham fak tarto horgas rud vizbenis vagyon egy vas karika béli kerekének és tengelyének az vege vas csapos karika Ezen mangarlasház valo alkalmatosaghoz aro (!) formabol vászon niomtatashoz valo egy sajto mellynek tölgy fa ajto fai között vagion egy vasas korong [Fog.; UF II; 743-4].

mángorlatlan kisimítatlanul; fără să fie netezit cu mângălău; ungemangelt. 1783: még a' kaptzájatis ki szappanyoztatván Vántza Tisztartónak, Demetsnétől bé sem vették mangurlatlan [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassa cons. Georgii Sombori (25) ns vall.].

mángorló 1. mosott ruha/vászon simítására szolgáló készség; mângălău (de rufe); Wäschemangel. 1695: Mangullo ládástól lábastól nro 1 [O.csesztve AF; LLt]. 1732: Találtunk ... egy mangullót minden készületel [Kv; Ks 40. XXVIIIc] | találtunk egy cserefa, kötéses lábokon álló, Zádogfa deszkából egész apparattussal csinált mangullot [Kóród KK; Ks 12. I]. 1744: Ezen kamara ajtoja előtt vagyon egyd mongolló és só őrlő resnyitze [Szente-meter U; LLt Fasc. 67]. 1756: Ruha mangorló Lapotzka, és mangorlo 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 22]. 1786: A kapu alatt valo Házban ... Egy Mangarlo [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1788: 1 Mangarlo hozzávaloival [Somogyom KK; Told. 44a]. 1789: A' Fa tarto Repositoriumb(an) egy Mongurlo Rf 7 ... Egy nagyotska hitvan Ferslog [Mv; ConscrAp. 1]. 1802: Egy io Mongorlo, a pintze torkában hozzá valo készületével [Ne; DobLev. IV/858. 9a]. 1813: A' Gabonás alatt egy nagy Mongallo [Veresegyháza AF; Told. 18]. 1821: Az Amyék Szék előtt

egy nagy mangorlo minden hozzá tartozóival [Mezőmehes TA; HG Mara lev.]. 1838/1839: A' ház folyosója alatt vagyon egy ujj nagy mungorlo [M.péterlaka MT; TGsz 18]. 1849: égy mangorlo hozzá valóival [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. mángorlófa/lapocka; mǎngǎlǎu (de cǎlcat); Hand-mangel. 1737: Ezen Leányok Házában ilyen eszközök találtak ... Egy fenyő deszkából való Mangorlo [Csáki-gorbó SzD; JHbK XXVI/19]. 1756: Mangorlónak való vastag faragott Dészka 2 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 17]. 1768: Ruhát Mongorlo 1 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1770: Egy mungorlo [Csekelaka AF; KCsl 6]. 1794: El romlott hitván mangurlo [Gyalakuta MT; Tsb 17]. 1805: Égy viseltes Mangurlo [A.jára TA; BLt 9]. 1810: Égy Mungarlo [Jedd MT; LLt]. 1851: Mangurlo sulyakkal edgyütt [Dés; DLt 2284]. 1857: Egy ocska tölgyfából készült mangurlo [Ormány SzD; HG].

Vö. a lapocka 6. jel-sel. Részletes leírását l. NéprLex.

Szk: *fejérmű* ~. 1794: Egy rossz Fejérmű mangorlo [Zentelke K; CU] * *felakasztó* ~. 1798: Egy fel akasztó Mangorlo Sujokjával edgyütt [Vingárd AF; KCsl 5].

3. mángorló szín; instalație pentru mǎngǎluit; Mangelschuppen. 1671: Adtam az Fogarasi Mangorlonak egy Loert mellyet az mangorlohoz Tanitot Tiz forintot [Utl].

4. mángorló munkás; persoană care netezește rufele cu mǎngǎlǎu; Mangelarbeiter. 1671: Az mangullonak Minden hora ugymint négy hétre f. 10/80 Asztal czipoja napjában nr. 4 [UF II, 514]. 1684: Az Mangallo(na)k mig élt f. 30/71 [Fog.; Utl]. 1887: Váradai Márton mangurló ref. napszámos [Györgyfa K; Rak 334].

mángorló-asztal gyertyasodráshoz használt asztal; ma-sǎ folositǎ pentru netezirea materialului (la confecționarea luminǎrilor); Tisch zum Kerzenwalken/drehen. 1831: 1 a' Gyertya Mangurlásra szolgáló mongurlo Asztal [Mv; MvLev.].

mángorló-borona talajsimító borona; távľľűg; Egge zum Bodenebnen. 1836: egy seprű vagy Mungarlo Barona 10 Vas Barona fogával [MNy XXXVIII, 209].

mángorlófa mángorló lapocka; mǎngǎlǎu; Mangelbrett/rolle. 1645: Kupas peter ... csinált ... egy mangurlo fat d 35 [Kv; ACJk 63b]. 1695: Mangullo fa nro 3 [Ö.csesztve AF; LLt]. 1801: egy abajdok Mungorlo fa [BLt II. 11]. 1835: Égy mongorlo fa [Mv; MvLev.]. 1846: Egy pár mungorlo fa [Dés; DLt].

mángorló-ház mángorló/vászonsimító szín; clădire pentru mǎngǎluit; Mangelschuppen/häuschen. 1676: az csűres kertben vagion 27 kötöses sásfák közben szel deszkakal fel rakott tölgy fa talpakon allo jo sup fedel alatt való egy mangurlo ház melyre nyílik fa sarkos hevederes retezes retez fős paraszt fel szer ajto. Vagion ezen házban mangurlásház (!) készített üvégh alkotmany" [Fog.; UF II, 743. — "Köv. a részletes leírás]. 1731: Az Mangorlo házba ... Lēven Fa Olaj circiter 10 Oka [Kv; Ks 15. LIII]. 1804: Egy 'Szendelyel fedett talpokon álló mongorlo Ház [M.fodorháza K; Somai conscr.].

mángorló-inas vászonsimító inas; ucenic care netezește rufele cu mǎngǎlǎu; Mangelknecht/lehrling. 1670–1680:

Kett mangalo inasoknak Kőz czipojok diem kettő kettő [UF II, 481]. 1691: 2. mangallo Inasok(na)k per septimanam (!) Turo Libr. 4 [Fog.; Utl].

mángorló-láda ladă de/peñtru mǎngǎluit; Mangelkiste/lade. 1656: az falon ... reghi festett fogas, vas szegekkel az falhoz szegezve. Egy mangurlo fejer lada Egy teglabol rakot süteő kemencze [UF II, 119].

mángorlóné mángorlást végző asszony; femeie care netezește rufele cu mǎngǎlǎu; Mangelfrau. 1678: Adtam az Mangorlonenak ezen Jegyű Penzbui f 4 [Utl].

mángorló-színecske mángorlás végzéséhez szolgáló színecske; clădire mică pentru mǎngǎluit; Mangelhäuschen/schuppen. 1842: ezen kis kertbe a' cseléd és sütő ház mellé ragasztva égy avaték sendely fedelű mungorlo színecske [Ö.kercisóra F; Tsb 51].

mángorló-tengely henger alakú fa, amelyre a mángorlandó ruhát csavarják; sul de lemn pentru mǎngǎluit; Mangelrolle. 1744: Mangollo Tengely [Buza SzD; LLt 181. B].

mángorlott mángorolt/kisimított (vászonnemű); care a fost netezit cu mǎngǎlǎu; (Leinenzeug) gemangelt. 1673: Három it mangorlot Sáhos abroszok 3. Hat darab it mangorlot kendőnek való egy krakkaj asztal keszkenőnek való [Fog.; Utl]. 1674: Mangorlot vászonról ... Christina Asz(szony) derekaly Tokjának adtam ul. 19 [Utl]. 1675: Ebesfaluáról hoztanak 190 sing mangorlot vásznat [Utl]. 1676: Mangarlott vastagh vászon uln. 45 [Fog.; UF II, 720]. 1681: Fejeritet s mangorlott Asztal keszkenőhez tizen hat vég [Fog.; Utl]. 1683: Hét darabba szeles mangorlot vaszon tizen negyed fel sing [Utl]. 1700: Harom Erdelyben Szőt Abrosz Mongorlot [Hr 1/20]. 1736: Tizenegy sing Mangurlótt Vászón [Kv; RLt Somai Sándor és Sára oszt. lev.]. 1750: Temetésre költtettem Kék habos Selyem Tafatat 3 Sing Fl R. 5 x. 36 ... Mangarlat Gyalcsat 12 Sing Fl R. 4 x. 12 [Ks 91].

mángorol mosott ruhát mángorlóval kisimít; a netezi rufele spǎlate cu mǎngǎlǎu, a mǎngǎlui; mangeln. 1750: mongorolni segitettem a frajoknak és mikor vendég járt gyakran hol három, hol négy ágyra valotis tudom, hogy mongorlotunk [Szemerja Hsz; HSzjP Katharina Boldisár (30) vall.].

mángoroltat vásznat mángorlóval kisimíttat; a pune pe cineva să netezească pinza cu mǎngǎlǎu; mangeln lassen. 1678: Adtam fel az mi Kgimes Asszonyunk(na)k ő Naga-nak fejeritetlen vásznat, mellyet ő Naga fejeritetni es mangulloltatni (!) ismet le adott [Utl].

mánia elmebaj; manie; Geisteskrankheit/schwäche. 1772: Szegeñy generális gr. Bethlen Ádám úr is ... sokféle nyavalyákkal, úgymint elsőben nagy melancholiával, azután maniával s nyavalyatöréssel s egyebekkel kinlódott volna [Kornis Mihály ... az igazság mellett való kikelésért megpirongattatik öfelsége által, mely miá confundálódván maniába esék [RettE 265–6, 379].

manifestálódik kinyilvánul; a se manifesta; sich äußern/offenbaren. 1665: Ezenb(en) Contarsagnak vetkevelis

vadoltatvan eo Kege, imponaltott fel ghira ezwt bwn tetes rea, ugy mindazonalt, hogy manifestalodvan abbeli artatlansagha, Szamvevo Vr(ain)k annak idejeb(en) relaxllyak ez bwn tetest eo Kegenek [Kv; ÖCjk].

manifesztáltat nyilvánvalóvá tétet; a dispune să fie făcut manifest; offensichtlich machen lassen. 1676: Én ... jovallanám manifestáltatni urunkkal az dolgokat minél hamarébb, hogy lázadás ne következék, nagyobbára pápistaságból állván ez nyomorult haza [TML VII, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz].

manifesztáltatathat kideríthet, nyilvánvalóvá tétethet; a putea dispune să fie făcut manifest; offensichtlich machen lassen/klären können. 1764 k.: (A károsok) Kivánják a falut adstrígtáltatni hogj vagj a Tolvajt ki adják, vagj p(edi)g a meglett károkat fizesse meg. A falu appromittálly-ga igjekezeti a kártévőknek ki puhatolására és mihent manifestáltathattják kézbe adására [H; Ks 62/3].

manifesztáltatik kimutattatik, nyilvánvalóvá tétetik; a fi făcut manifest; offensichtlich gemacht werden. 1763: Boros Miska ellen constál az, hogj Gazdáját ... égetessel fenyegette, a patralt mamalitia ellene manifestaltatik [Torda; TjKt V. 157].

manifesztáltatott nyilvánvalóvá tett; care a fost făcut manifest; offensichtlich gemacht. 1765: (Rézives Péterhez) hozzais nyult az A. mint már manifestaltatott nő paráznához, azért tsak ugy declinalhatná a Forumat, ha legitimé emanalt Deliberatumat super absoluteone producalnának [Torda; TjKt V. 279].

manifesztum kiáltvány; manifest, declaratie; Aufruf, Manifest. 1662: Az marschalk^a maga is derék hadaival ... Munkácsnál ... megtartozott vala kiütésének s ellenségeskedésének indítókait manifestumában, kezeírása és pecsétí alatt mindenfelé kiterjesztené | az erdélyi státusokhoz íratott közönséges manifestumában is nagyon akará Rákóczi György fejedelem elhítenni azon dolgokat [SKr 359, 476. — ^aLubomirszki lengyel marsall II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratát követően]. 1671: az császárnak magyarországi ellen való manifestumját ... Nagyságodnak in scriptis megküldtem [TML V, 513 Teleki Mihály a fej-hez] | Az mely manifestumot Kegyelmed hozzánk küldött ... hogy az vezérnek beküldendő (!), szükségesnek nem ítéljük [i. h. 517 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1705: Eckler uram beszéllette volna, hogy a magyarok odaki egy manifestumot bocsátottanak ki az egész keresztény világra, akit elküldöztenek [WIN I, 416–7]. 1710: megparancsolja a császár minden birodalmában levő püspököknek, érsekeknek azon manifestumban, hogy a római pápa fenyegetésével semmit ne gondoljanak Bizony, gyönyörűséges manifestum, melléje tehetik a Rákóczi jesuiták ellen való frásának [CsH 411–2].

manifestus köztudomású, nyilvánvaló; cunoscut de toată lumea; allgemein bekannt, offenkundig. 1639: Zaz Nyresi Varga Istua(n) ki manifestus gilkos keredzik be az Eccl(es)ia követesere [Szjk 47].

mánika l. mánysika

manipuláció 1. adómegállapítás/kirovás; stabilire/așezare a impozitelor; Steuerveranlagung. 1756: Kételenítettünk néhány ízben alázatos instantiaink által deploralni a' Mltgs Királyi Directiva Commissio előtt, minemű tereh következett réánk Vas csináló Emberekra a' tavallyi Manipulatiobol [Torockó; TLev. 9/8. 1a]. 1764: Most már az manipulatio után bejött confrontatióknak is vége lett [RettE 178].

2. ügyintézési/ellátási mód; procedură administrativă; Manipulation, Gebaren. 1822: a ditsekedése nem egyébből származhatott; hanem tsak a manipulatio nem tudásából [Mv; Pk 2].

manipulál intéz; a efectua/face; verrichten/walten. 1821: nem a' számado akinek a' Birkák meg válogatva adattak keze alá mánipulálta rosszszul a' válogatást, hanem az akinek 1819-be őszszel meg kellett volna válogattatni [Gyalu K; LLt].

manipuláltatik adózásra összeratik; a fi conscribit/luat in evidenta în vederea stabilirii impozitelor; zur Steueraufnahme zusammengeschrieben werden. 1742: Praemittalt aggraviatumunk többült ezzelis hogy Bányáinknak egy része manipulaltatott [Torockó; TLev. 9/4. 2a]. 1756: adjungált Attestatoriánkbol constal világson, hogy Bányáinkis manipulaltattanak [uo.; i. h. 9/8. 1a].

manipulator adóösszeíró; persoană care face conscripția în vederea impunerii/stabilirii impozitelor; Steuereufnehmer. 1757: (Mikor) szolgál Biro Uram előbször conscribalt az Manipulatorokkal én is el talaltam volt ex errore a vagyonacsckámb(an) tagadni de eszre vevén ... Vonya meg akart csapatni [Galac BN; WLt Kribil Gavril (40) vall.].

manipulus (a miseruhához tartozó) díszes karkendő; rucăviță; (zum Maßgewand gehörendes) schmuckvolles Armtuch. 1628: Egy kaftan kasula, stolaua, manipulussal egíwt [Gyalu K/Kv; JHBK XII/44. 6]. 1732: találtunk egy fekete Casulat, egy manipulust, és Stolat mind kettőt feketét ... edgj Selljem aranjos materiából valo béllett anti-pendiumot, egy ahoz hasonló Színű Casulat, ahoz valo Stola, és manipulussal edgjűtt [Kóród KK; Ks 12. I].

mankó 1. cirj; Stelze. 1732: egy manko hebenu(m) fábol való [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6].

Szk: ~n jár. 1614: Kis Imreh vagyon nyolcz esztendeje hogj mankon jár [Mogyorós MT; BethU 88] | Libertini debiles. 1 Kiralj Dienes 2. Dosa Peter 3 Haidu Pal ven emberek mankon Jarnak [Szováta MT; i. h. 74]. 1629: En minthogj njomorult ember uagjok Manko(n) Jarta(m) halam az Zajt s az mideöre ki menek ... megh leött uolt az Csata [Kv; TjK VII/3. 100]. 1640: Koman Ztyopul ... kuldul most mankon jár [A.ucsá F; UC 14/48. 131]. 1755: úgy meg üték Jankullyék az szárain csontyait, hogy ... tiszta sebből állanak, úgy annyira, hogy mankón kelletik járom [Lyáncz H; Ks 112 Vegyes ir.].

2. ~ módra mankószerűen; (ca) in cirje; stelzenartig. 1640: ket karora tamazkodua(n) manko modra jeő vala fél nagy sirua, kerdem mi lelte, azt monda jay el rontanak eözze ronczolanak az Barczai szolgálai [Szilágycséh; GyK. Anna Fazakas cons. Steph. Fazakas (28) jb vall.].

3. kampósbót; cirlig; Hakenstock, Krumnstab. 1872: Marha istallora Manko és heveder 12 darab 2 öl és fél hoszu [TSb 38].

mankós fogantyús; cu mīner; mit Griff. 1823: edgy mankos Fűrészt [Mezőmés TA; HG Mara lev.].

manna 1. égi eledel; manā; Manna. Sz. 1680 k./1715 k.: Nem vágy a' Máléra, a' ki Mannával él [Rosnyai, Horturc. 165].

2. '7' 1789: Harom kised ferslog tele Mannával 50 font 1 fertály Rft 57. xr 47 [Mv; ConscrAp. 6].

Talán a kőrisfa kérgének gyógyszerként használt megszilárdult váladékára gondolhatunk.

mantli 1. rövid (prémes) kabát; manteluř; kurzer (Pelz) Mantel. 1659: Ersők is most lábbadoz ... Igen jó néven venné tüled, ha egy kevés nyestet vagy fekete nyúlmalát küldenél neki, hadd csináltatnék egy kis mantlit neki [TML I, 342 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1788: Zöld bagazia nyul bőrrrel bérlett kasulás Mántli | Egy fekete síma Gársony gyöngyös Pontispányos tarka bél-lésű viseltes Mántli [Mv; TSb 47]. 1840: egy Bundát régi viklert egyet Két Mantilit [Szentbenedek MT; Told. 19].

Vö. a *mantli* címszóval.

2. vékony női köpeny; mantilā/mantelā uşoarā; dünner Frauenmantel. 1788: Egy fekete gáz varrott hoszsú fátyol, hozzá való előruhávol, és mantlijával együtt [Mv; TSb 47].

3. sálféleség; un fel de şal purtat de femei, mantilā; Umschlagtuch/Schal für Frauen. 1759: Valami nagy keszenőforma fekete selyem materiából való cedelét is vetnek az úriasszonyok nyakokba, melyet mantlinak hívnak. A nemesasszonyok még efélével nem fertéztették meg magokat [RettE 91].

mántlicska (gyolcs) köpenyke; manteluř uşoarā; Mäntelchen aus Linnen/Leinwand. 1788: Galléros gyolts mántlicska égy és gallératlan négy [Mv; TSb 47].

mantuai de Mantova; Mantuaner. 1595: Aüssiüst az Mantuaj hertzeg köuertet vittek Thordag | haynalkort vittek Zillahig az Mantuaj hertzeg köuertet [Kv; Szám. 6/XVIIa. 104, 311 ifj. Heltau Gáspár sp kezével].

mantuval lúd giscă de Mantova; Gans aus Mantua. 1735: Szarmas Majorsag ... Erdéi Lud Nro 16. Mantuval Lud Nro 4. Erdei Réczé Nro 10 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 10].

manuálé nyilvántartási/számadási kézikönyv; registru (de evidență); Evidenz/Rechnungshandbuch. 1750 k.: Vagyon Roskányban fűrészmalom is, oda melyik falu hány urbáriális tőkével tartozik, krajnik uramnak által adattatván, tartozik ő kegyelme, amilyen deszkák kívánatnak, olyan tőkéket vitetni, maga manuáléjában szám szerint consignálni [Déva; Erdő II, 117].

manuális kézikönyv; manual; Handbuch. 1823–1830: A dogmatikában manualisa volt^a a Pictét Benedek könyve [FogE 139. — ^aBasa István mv-i ref. koll-i teológiatanárnak].

manuarius 1. kézi munkás; muncitor manual; Handarbeiter. 1770: ezen három esztendő alatt igen súlyos teherviselés volt a vármegyén ... a campamentumra való

naturáknak, hetelő szekereknek és manuariusoknak küldése [RettE 243–4]. 1786: Az Manuariusak Robbatájakat miként tészik bizonyosan nem tudam | Az én Ferjem három Esztendeig Szabadassa volt Milgos Groff Thoroczkai Sigmond Ur eő Naga(na)k és mi hajtatuk Úraság dolgára az kézzel dolgozokat vagyis Manuariusokat [Torockó; TLev. 4/13. 8, 39]. 1789: Rendeltem 50 Manuariusokat széna száraztani [Csíkszereda; UszLt XIII. 97]. 1842: nékie minden dőb dáb értetlen manuarius ki a' fát és munkát csak rontani és az időt vesztegetni szokta — ne adatassék [KLev.].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv gebraucht. Szk: ~ *dolgos* kézi munkás; muncitor manual; Handarbeiter. 1765: ebben az Esztendőben Ser főző házat erigáltatván eő kegyelme Borbándon, ahoz kívántató Téglá, s kö vecturája ala ... elég szekeret adtanak ... azon kívül pedig számos manuarius Dólgosokat [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 168].

manudukál irányít; a conduce/dirija; leiten, führen. 1757: Udvar Biro Uram vigyázása Subordinatusát úgy manducállyá hogy A rongy öszve szedés, és ketske láb nem létele mián a' papiros Csinálás meg ne Csökkenyék hibázzék [Déva; Ks 92. I. 23]. 1775/1802: observaltatván, hogy miként igyekeznek^a a jegyes fáknak ki mutatásában a Cometaneusakat manducálni és facilitálni, meg hagyatott nékiek hogy sohottis az Erdőben a Cometaneusakat ne praevicinalljak, s az jegyes fákat nékiek ne mutogassak, s oket ne manuducálják [BSz; JHb LXVII/3. 140. — ^aA határjárók].

manudukció 1. utasítás; indrumare; Anweisung. 1758: Ezen kő Tornác fedél nélkül Léven ... Notálni kell Szám tarto Ur(am) manuduciójára hogy valamikor essőzések, havazások vad(na)k mind anyiszor a' meg álló vizet, havat, haladék nélkül le tisztítsasson (igy!) [Déva; Ks 76. IX. 8].

2. irányítás, útmutatás; indicație, indrumare; Lenkung, Führung. 1758/1785: Miis ... arbitrált személyek, és Regiusok ... a Szent Benedeki s Forrai határokon lévő Bonumokrol legitimé expediatátot Inventariumnak ductussát, rész szerint pedig ahoz értő itt lako égy nfhány Embereknek manuducióját követvén tettünk illyen igazítást [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 274–5]. 1772/1802: Intervenialvan a Bezdédieknak ilyen concursak vagy manuduciójak a jegyes fáknak ki mutatásában hogy amint mentünk a Cometaneusakkal edgyütt az Erdőn, a Bezdédi Lakosak közül hol kettő, hal három el menvén előre az Erdőben a Jegyes fáknál meg vonták magokat, 's a velünk lévő Cometaneusak ... úgy vittének minket a jegyes fákhaz [BSz; JHb LXVII/3. 140]. 1823–1830: Midőn ... gyalogolnánk, egyszer veszem észre, hogy az én úrfim alig jöhet Gyanúba jövők, hogy nyavalyát kapott, s Bécsben Dienes agens manuduciója alatt kapott kultúrát hozza, mert a máj világ kultúrája közé tartják a kicsapongó Venust [FogE 180].

manufaktúra kézműipari egység; manufactură; Manufaktur. 1823–1830: Sok manufaktúrák vagynak ezen városban^a ... Nagy az indusztria [FogE 247. — ^aErfurtban].

manumisszió 1. (földesúri) hatalom alóli felszabadítás; eliberare legală a unui șerb/iobag, manumisiune; Befrei-

ienung von der (gutherrlichen) Herrschaft/Macht. 1642: Bolon Péter ... Vrontólis eő Nagatólis ez mostani manumissiojara szabados legien Nemes leuelet szerzenj, es az szerént magat s maradékát Nemessitenj [Bohnia KK; WassLt]. 1677: Székelységen lévő Fő Nemes rendeknek Jobbágyinak, Földes Uroknak manumissiojok nélkül, hogy Armalisok ne adassanak, ha kiknek adatnék, vagy adatot volna-is, invalidaltassanak ... végeztetett | ha valamely Ur vagy Nemes ember maga földére afféle szabad embereket telepítene, azokat ha a' Fejedelmek, Urok manumissiojából, avagy consensussából meg-nemesitenék, Urokkal edgyüt az hadi expeditioiban Vármegyének Zászlója alatt fel-ülni tartozzanak | Jobbágyok Nobilitatiojok, kik Urok manumissioi nélkül extraháltattak volna, invalidáltatnak [AC 151, 171, 260]. 1698: nehaj Tek. Nemz. Kalnaki Mihály Ur(am) özvegye, Tekint(e)tes Nemzs Ebeni Judith Asszony, en előttem egy-néhányszor tött ígéretet, mellette szolgáló Majlat Marton es maradeki manumissioja felől, es közelebb ... ilyen szókkal hozá elő félek hogy hazug emberek tart kglđ engemet, hogy ennyi ígeretem után annak a' nyavalyas Martonnak szabad levelét meg nem irattam [Kv; SLt Al. 30 Szathmár Némethi Samuel prof. nyil.]. 1762: köszönöm az Szász Deák Manumissiojában való Szorgalmatoskodását [Szentpál KK; Ks 96 gr. Haller Gábor lev.].

2. (földesúri hatalom alóli) felszabadító levél; scrisoare/act de eliberare (de sub stăpînire moşierească); Befreiungsschreiben (von der gutherrlichen Macht). 1665/1681: En Bogya Peter adom emlékezetül ez levelemnek rendiben ... valamint az en jo kglms Ur(am) ... Zolyomi Miklos Ur ő Nga engemet manumittalt, mely manumissiomat az parban szorul szora igazan kiattam [Vh; VhU 255]. 1667/1681: Hacok Varosaban ... Iako Nemes Szemely Vitezlő Sztójka Stephan Albessy Zolyomi Miklos Ur(am)nak Manumissiojat extrahalvan [Hátszeg; VhU 365]. 1698: Galgai Rácz István Turk Popa Simont ... három Fijaival ... jobbágyi állapottyokból s kötelességek alól örökösön fel Szabadítá, manumittálá egész facultást engedvén ... hogy magok(nak) ezen Manumissio mellett s erejével ... Nemes Levelet Armalist szerezhessenek [Törzs]. 1737: Kőnczei Gábor Ecsém Vrammal reptalyuk azon manu missiot Turoczi Sándor Vramtol [Karatna HSz; HSzJP Gr. Kőnczei de Karatna (62) ns vall.]. 1744: Czifra Szabo János Nehai Mlgs Lonyai Anna Aszszony Jobbágya volt, de a mint értettem ugyan az Aszszonytól Manumittaltatott es az Manumissioja publicaltatott is [Szécs Sz; TKI Joannes Farkas (62) vall.]. 1748: Lakatos alias Szilágyi nevű Familiat mindenkor Ns emberek(ne)k cum armalib(us) tudom lenni Onnan tudom, hogy láttam mind Armalisokott, mind pedig manumissiojokott; az manumissiojok Vagjon nehaj Mlgs Lónyai Anna Aszszonytól; az Armalisok pedig ... Leopold Csaszártól [Somlyó Sz; TKI Fr. Tidrik (67) jurassor vall.]. 1819/1831: Mikola László Manumissioja, melyben Adámoson residealo Hunyadi Ferentzet manumittállyá 15. Febr. 1710 [Aranyosrákos TA; Borb. II].

manumisszionális jobbágyfelszabadító levél; scrisoare/act de eliberare a unui şerb/iobag; Freibrief aus der Leibeigenschaft. 1741: Lakatos Mihály, András, és János ... Protestatiojokban engemet ... Vádolnak mintha én valami keresett Szines praetextussal akarván nékiek Nemességet turbálni, s Armalissokat annihilálni, mely Armalis

(; ha vagyon :) nem tudom hol, mi kor, és kitől obtineált Manumisszionálisra extraháltak [TKI gr. Teleki Ádám protestációja Kraszna megyéhez].

manumisszionális levél jobbágyfelszabadító levél; scrisoare/act de eliberare a unui şerb/iobag; Freibrief aus der Leibeigenschaft. 1676/1681: Attam penigh ez manumissionalis levelemet, praenominalt Dan Milotinnak, feleségének, es ket agon lévő maradekjoknak örökösön es megh masolhataatlanul, kezem irasaval, es peczetemvel megh erősítvén [Vh; VhU 367].

manumisszus I. mn (földesúri hatalom alól) felszabadított; care a fost eliberat (de şerbie/iobagie); (von der gutherrlichen Macht) befreit. 1677: A' ki személyében manumissus, de egyébiránt nem Nemes, és öröksége-is nem exemptus, a' Kapu Szám után valo adonak terhét viselni tartozik [AC 69]. 1744: Én ... Czifra Szabo Jánost jól ismertem a mindetig úgy is hallottam hogy ő Kglme nem Nemes hanem tsak Manumisszus ember lőtt volna [Somlyó Sz; TKI Andreas Porkolab (80) lib. vall.].

Szk: ~ jobbágy. 1753: Nehai Sárdi Marczinán Juon Mlgs L. Baro Várodí Inczedi Gergelly Ur manumissus Jobbágya adott volt énnékem^a egj néhány Szántó földeket és egj Rétet [Inc. XI. 1a. — Árkosi Nagy Gábornak]. 1782: el tiltatta volna, Nagyságad hoszszu Laszlo uti dicit(ur) Manumissus jobbágyát azon földnek tuváb valo erőszakas Birását [Dob.; JhB IV/16].

II. fn felszabadított jobbágy; şerb/iobag eliberat; befreiter Leibeigener. 1744: Czifra Szabo Jánost én jól esmértem de hogy Nehai Mlgs Lonyai Anna Aszszony vagy más jobbágya lőtt volna nem tudom, hanem azt mindetig hallottam hogy ő kglme tsak Manumissus lőtt volna de hogj kitől Manumittaltatott, s mi formaban nem tudom [Somlyó Sz; TKI Petrus Török (80) lib. vall.]. 1753: Tudgyáke hogy azon Faluból a' mostani Possessorok ... Jobbágyokot manumittaltak volna ? Hányat, és kiket manumittaltak, az manumissusok most hol laknak, és most hány személyre szaporottanak ? [H; Ks 72 vk].

manumittál 1. (jobbágyság/földesúri hatalom alól) felszabadít; a libera (de şerbie/iobagie); (von der Leibeigenschaft/gutherrlichen Macht) befreien. 1635: Pálffy Mihály Eőcsei Marton Istvan K. Balas Istvanne Dotalista manumittalta. Ellenek Gaálffy Ferencz Kovacs Janos Arvai kepeben contradicat [Énlaka U; UszLt XIV. 102]. 1642: eo Naga Bolon Peter(ne)k es maradekinek eőrkős szabadsagot engede mw előtünk, es manumitt(á)la az ide alab megh irt condi(ti)ok alatt [Bonyha KK; WassLt]. 1654/1681: megh tekintvén Hunyadi Peternek hűséges jámbor szolgálattját ... mfinden Jobbágyasagat örökösön ... megh engedem es manumittalom [Vh; VhU 264 Nic. Zolyomi ad. lev.]. 1671: Tarczafulai Mihálynenak ... egy Fodor Balásne nevű osztózó attyafi ennek előtte tizen-nyolcz esztendőkkal manumittálván egy akkor Pálfalván, s mostan Korondon lakó Beke Georgy nevű ős örökös közös iobbágyokott, azon Beke Georgy ... Zászló ala mind eddigh sem szolgált [Törzs. fej.]. 1698: Thorda vármegyéb(en) mező Szakálban ... residealó ... Turk aliás Popa Simon ... találtatta volt megh sok betsületes emberek által

Galgai Rácz István vramat ... hogy tekintén meg az ő őregségét, és eddig valo hűséges jámbor Szolgálattját, s manumittálná és bocsáttana Szabadon mind magát, mind

penig három édes Fiait ... a Jobbágyi köteleesség alól ... Galgai Rácz István ... manumittálá őket ilyen formán ... hogy adgyon Turk Popa Simon egy Jobbágyot örökösön három Fiaival, bizonyos Számú marhákkal és ide alább Specificált bonumokkal, insuper négy Száz húsz magyar forintokat [Törzs]. 1713: Tekintet(ve) veven Szathmári Borbara Aszszony és Szathmári Samuel Szalma Andras nevű Jobbagjok(na)k ... reménkedésit tizenöt magyar forintokert manumitalak Szalma András in perpetuum fiurol fiura, maradványul maradványra [SLt 15. B. 31]. 1730: Leven ket leanyocskája is az Aszszony ember(ne)k kiket edgjütt meg vett volt Bartos Marton Ur(am) azokat nem manumittálá ő klme, hanem kezit tartya rajtok [Albis Hsz; BLev.]. 1744: Czifra Szabo Janosnak Posteritassi most nemesi szabadsággal elő emberek, de ki Manumittaltá eő kglmeket, s mi formab(an) nemesedtenek meg nem tudjuk [Zilah; TKI G. Zoványi (70) ref. pap és felesége Anna Kereszturi (50) vall.]. 1760: vejét bizonyos Summa Pénzért Manumittálná eő Nga [Nyárádtó MT; TSb 26].

2. tisztségből elenged; a elibera din funcție; aus seinem Amt gehen lassen. 1723: Mint hogy Cantor Szilágyi András atyankfia elő szoval is butszott; azért a Tiszt. Consistorium az ő klmé bucsúzásanak nem kivan ellene allani hanem ő klmét manumittalni officiumatúl absolválni kívánnya [Kv; SRE 147].

3. kibocsát, vki kezébe bocsát; a elibera, a inmina cuiva; jm überlassen. 1641: Keokeosben az melj darab Eoreoksegh idegen keznel vagio(n), ha Pap Janosne Aszonio(m) eliberalhattia Kuspál Balint vram vagi felesége annak Zalagiat deponalua(n) tartozzek Pap Janosne Aszonio(m) eo kglmenek manumittalni [Uzon Hsz; Kp I. 53].

manumittáltatik (jobbágyságból/földesúri függőségéből) felszabadítatik; a fi eliberat (din șerbie/iobăgie); (von der Leibeigenschaft/gutsherrlichen Abhängigkeit) befreit werden. 1700: Áts János a' T. Eccle Ajtoni jobbágja manumittaltatik [Kv; SRE 70]. 1744: Czifra Szabo Jánost ... esmértem ... mindetig hallottam hogy eő kglme tsak Manumissus lött volna de hogj kitől Manumittaltatott, s mi formab(an) nem tudom s nem hallottam [Somlyó Sz; TKI Petrus Török (80) lib. vall.]. 1774: Ezen Jóságokból Jobbágyok manumittáltattanak, ha igen ki által, mennyiben, mikor, Gazda embereké, vagy Iffiu Legények ? [K; KS vk].

mánus¹ 1. óramutató; arátör, ac de ceasornic; Uhrzeiger. 1582: mikoron a nagy Sell tamada: es a manüst (!) meg thort wala, meg chynalthattam Lakathos Jstwanall attam nekye f 1 d 75 [Kv; Szám. 3/VII. 6]. 1609: oras Seres Janos, hogy megy chinalta az labos hasz feleol valo Manüst lakathos Georgyel fizettu(n)k nekjek f — d 25 [Kv; i. h. 12b/IV. 116]. 1621: Estue nagy Zel indulua(n) az Toronj oldal(n) az Manust be dwteotte uolt mind tablastol [Kv; i. h. 15b/IV. 16]. 1625: ez ket manusnak aranyasatol, minden munkaiatol adtunk f 23 [Kv; i. h. 16/XXX. 13]. 1671: Az Rez mives(ne)k az manus csinalasaert adtam öt forintot [Gyf; Ut]. 1737: Varga Órás János ő kglmével Orank renovatioja iránt, és két mánusok-(na)k s a Torony oldalán leendő orat jedző számok(na)k renovatioja ... iránt Conventiáltunk [Dés; Jk 469b].

2. Isten órájának ~a kb. Isten időmérő szerkezetének mutatója; mijloc/instrument de indicare a timpului lásat de

Dumnezeu; Zeiger von Gottes Zeitmesser. 1710 k.: Hogy egy holnap, egy esztendő ennyi vagy amannyi napokból álljon, azt ugyan az emberek vették úgy rendben ... de mindazoknak fundamentoma és Istenőtől nyitott kapuja, I. Móz. I: 14., az Isten órájának két nagy manusa vagy mal-leusa igazította rá az embereket: a nap és a hold [BÖn. 452].

mánus² 1. kézírás; (manu)scris; Handschrift. 1618: Azmit arról feltaláltunk, maga manusával conscribálta, kinek paráját én Nagyságodnak küldtem [BTN² 163]. 1619: Nagyságod kegyelmes manusával írt signatúrába láttam, hogy „Borsos Tamásnak esztendeig az Portára való lakására rendeltünk 400 forintot” [i. h. 249]. 1662: az levél Rafai mánusa, szép írás lévén [SKr 651]. 1670: más papirosra kellene az dolgot egészen leírni s más manussal [TML V, 373 Bethlen János Bánfi Dieneshez és Teleki Mihályhoz].

2. aláírás; semnătură; Unterschrift. 1749: Orbok Sigmond Manussa nem lévén másnak kellett Subscribálni [Uzon Hsz; Kp I. 172].

manuszkriptum kézirat; manuscris; Handschrift. 1705: Lónyai Zsigmondnak lévén valami manuscriptuma, mékpen és micsoda úton akarta a Jakcsi leányág keresni Wesselényi Istvántól, a nagyapámtól, a hadadi jószágot [WIN I, 549]. 1823–1830: Semmi manuscriptumokat nevezetést nem mutatott a bibliothecarius^a, úgy egyéb jegyzésre méltót sem mondott [FogE 183. — ^aA drezdai múzeumban].

manutenció 1. bírás, birtoklás; posedare; Besitz, Besitzung. 1717: Hogy ha ... ő kglmek birtoka alatt az Ház Ruinalodnék inkább mint sem eppölne, és az Háznak ez utáni manutentioját difficultalna, tehát ki véné azon ő kglmenek deponalando pénzéből annyi summat ... annji hijával tartozom deponálni az pénzt ő kglk(ne)k [Kv; Ks 90]. 1748: mivel azon Jóságot, Soha Contractusom szerint nem birtam ... á Semmiben nem urgealthattam manutentiomat, hanem inkább kellett urgealnom realis és Solemnis introductionat, minthogy urgealtamis gyakor izben [Torda; TJKT III. 231]. 1778: hogy jobban manutencéalhasom^a méltóztassék ... két három rendből álló Írást kezemből küldeni; hogy azon Írás mellett erősebb légyek Manutenciojában [Kissáros KK; Ks 94 Petki Klára lev. — ^aA jb-ot].

2. be/megtartás; respectare, păstrare; Einhaltung. 1740: (A régi rendtartás) manutentiojára Ngod benignitassat is imploraljuk, méltóztassék Ngod ezen alázatos Instantiókót jó resolutio tétellel indorsálni, mellyért Isten Ngodat sók jókkal meg áldgya alázatosan kívánnyuk ... Ngod alázatos szegény szolgálai A Torotzkoí Birák [Torockó; TLev. 9/1].

3. védelem, oltalom; apărare; ocrotire; Schutz, Obhut. 1779: Pdus Muntyan Iliszie három fiaival és feleségével meg akama Aszonynépen nyomulni, örökösödni Szánto Sándor ur Manutentioja és szármái alatt, hogy ne kellessék nékie imide amoda bujdosnia [Asszonynépe AF; DobLev. III/537. 1a].

4. támogatás; sprijinire; Unterstützung. 1710: Teleki Mihály a német császár ellen sokat vétett vala a magyarországi dolgok manutentiojával | nem lön mit tenni a török császárnak ... publice declarálá magát a muszka cár

ellen való hadakozásra s a svécus manutentiójára [CsH 165, 453]. 1770: Lengyelországban ... A dissidensek pártját a királyval egyült fogta fel a muszka, de Fridericus is kész manutentiójára, aminthogy a muszka ármádiájának egy részével Lengyelországra megyen [RettE 217–8].

manuteneál 1. birtokol, birtokában tart; a poseda/de-tine; besitzten. 1669: conferalt volt Barcsai Akos Fejedlem Kűvár vidéken egy kis Bozonta nevű Falucskát, mely csak ednehány hitvan Emberekből ál, Donatiom leven rolla, mostis manuteneálom [Ks 101 Kornis Gáspár a fejhez]. 1693: Nemzs Homorod szent martoni Biro Samuel Uram ... Kglgett Fogarasi György Déák Uramot ammonealtattya én altalom aról, hogy ... Kglmed egy darab Portiojált, Fejér vármegyében Nagylakon levőt melyet ... Kgl Potentiá mediante ... el foglalt, es mostannis eadem Via Potentiae manuteneallja, melyet ha kgl simpliciter restitua, bene quidem, alioquin a potentiakrol írot brevis Articulus szerint ... Kglmedett Certificaltattya [Fejér m.; DobLev. 1/47]. 1715: protestalok semmi resziben nem annuálok osztasok(na)k mivel ... eő Keglmek Nemes Hunyod Vármegyében hasznossab jóságot manu tenéálnak [BSz; JHb 1/23]. 1722: berekké lőtt vala az hely — kit meg Tisztitván ... néhai Pirstiny Jóános kaszált, birt, és manuteneált mind holtaiglan [Algyógy H; JHb XXXII/41]. 1724: Az szántó földeket peng és Réteket oszszák eo kglmek egyenlő képpen egy más közöt négyen vonnyanak nyilat reaja, és azon tul kiki az magát manutenealvan azzal legyen Contentus [Asz; Borb. I]. 1741: kezemhez jött volt néhai Eczken Moyses sógor ura(mna)k egy hold Szántó Földe, melyet ... ez ideig magam manutenealtam mint Zalog tartó [Albis Hsz; BLev.]. 1779: bírnak és manuteneálnak kglmetek Barátoson a Falu derekáb(an) egy darab benn való Jozságot [Hsz; Borb. II].

2. (kezénél) megtart; a opri/păstra (pentru sine); (bei sich) behalten. 1657: Báthori Zsigmond idejében mind Magyarország s Erdély annyéra megrakodott volt az németiséggel, hogy minden városokat, várakat és csak jó kastélyokat is mind azok manuteneáltak [az svecus pedig penetrálván, Morvára, s ott Olomucot, több néhány erősegeket is megvett vala, s manuteneál is néhány esztendőig [KemÖn. 24, 191]. 1671: Végeztük hogy a' Fejér-Vármegyei Fő Birák bizonyos számú Assessorokkal ad faciem loci ki-menvén, valamelly házhöz vér találattik ha el-foglaltatott-is de facto restituaallják ... A' melly helyeket peng, szántó földeket és réteket az Possessorok között nem manuteneáltak az oda telepedett Embereknek Privilegiumok szerint meg-adattassanak [CC 48]. 1679/1681: Jól emlekezhetik Ngd réa; hogy V Hunyadon ... vöttem pénzemen egy hitvan hazat úgy mint f 400. mely Ngd méltóságos eleitől inscribaltot in f. 400. Mely Donatit enis manutenealok, de hogy ennelis nagyob assecuritassal legyek azon Donatiomat megh ujitani, es fellyeb inscribálni méltotzassek [Vh; VhU 456]. 1705: Verestoronyhoz is ma küldött a generális németeket, akik az ott lézengő kevés hajdúktól occupálják és manuteneálják [WIN I, 604]. 1765: Gáspár ... nem ugy kívánt banni Excellentiáddal, mint magát obligálta, és hogy azon Jozságot tekervényes mesterségeivel kívánta s kívánnya manuteneálni [Aranyosmeggyes Sz; Wlt Mezei Sámuel lev.]. 1767: az Perlekedéssel sem lehet a Jozságot manutenealni [Mv; Ks 19/I. 6]. 1782: el tiltatta volna, Nagyságad hoszaszu Laszlo uti dicit(ur) Manumissus jobbágyát azon földnek

tuváb való erőszakas Birásátol, usurpálásátol, de asztat nem hogy Szépen restituaálta volna, de sőt fegyveressen, egész erővel hatalmassaggal kívánta manuteneálni [Dob.; JHb IV/16].

3. magánál (vissza) tart; a reține; bei sich zurückhalten. 1666: az el mult veszedelmes údóban nem tudatik mire valo gondolattikból ezen Maros szentgeorgy Uduar hazamtol jouaimot hordtak, tekozlottak es maygis magoknal manutenealljak [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1688: protestala mű előttunk Kaszonj pal Uram, hagi miuél a leueleket manuteneallja Czutak Jstuanne Aszoniom s fel nem adta, eo keglme ugi czelekedgiek, hagi ha az leuelekben ualami fogiatkozas leszen ... ha mi busulasa köuetezik maganak tulajdonissa [Ksz; BCs]. 1723: Nztis V. Gyulaj István Ur(am) eo kglme és Felesége edg ótvén mag forintakót erő forgács Parta óvet hazatul el hoztak es mostan is manuteneallják [Msz; MbK 140].

4. meg/betart; a respecta/tine; einhalten. 1727: Az egyenes Lelki ismétel ... kinek kinek azt mutattya hogy az melly dologrol egyszer maturo Consilio Judicium (!) lett, azon Törvényt nem lehet el rontani; azon Birok az ki azt pronuntialta sőt manutenealni tartozik (így!) [Ne; DobLev. 1/129]. 1731: Instáltam vala alázatosson Nms Háromszék Gyűlésében, hogy méltotzatnék Nemessi p(rae)rogativájá p(rae)decessorimnak manuteneálni, és ne szenvedné magam személyemben ado alá valo vonatattasomott, mellyre szomorú választ obtinealtam [Hsz; Kp I]. 1740: A mint Hellységünknek régi Elei az műnek dolgáb(an) ilyen rendet praestrualta(na)k volt, hogy senki is hanem ha hűt le tétellel mivelhessen, aztat miis manutenealni kívánván, az olljan Renitenseket igazságoson meg büntetni akartuk [Torockó; TLev. 9/1] | Igenis en addig is Privilegiomotokban Nem pizkaltam (!) sőt az mi hon lehetet Mánuteniáltam [Torockósztyörgy TA; i. h. B. Thoroczky Janos kezével]. 1756: méltotzassek Istenértis regi usussait, Törvényt a Nemességnek maga hathatos interpositiojával manutenealni, Nobilitariis Somnak^a ki adattatását exoepalni [Feldoboly Hsz; DobLev. 1/270. 1–2. — ^aÉrtsd: sőjárándóságomnak].

5. vkit/vmely közösséget vmilyen jogában/állapotában/vminek a birtoklásában megtart/védelméz; a menține/ocroti o persoană/comunitate in anumite drepturi/stare/in posesia unor bunuri; jr/eine Gemeinschaft in seinem/ihrem Recht/im Besitz einer Sache erhalten/schützen. 1674: fogada Euictio Nemz(etes) Apor Farkas Ur(am), mind maga, successori és Legatariusi képében contra o(mn)es Legi(ti)mos impetitores Tiszteletes Márton Pap Ur(amna)k hagi az p(rae)notalt bonumokb(an) cum o(mn)ib(us) suis apertinen(tiis) manuteneallja, és manuteneallják [Ksz; IB]. 1710: a török császár, manuteneálni akarván Apafi Mihályt az erdélyi fejedelemségben, a német császár ellen nagy haddal küldi fővezérít Magyarországon [CsH 55]. 1714: abstineálljon Kgltek ezután, azon határnak maga részire valo vendicatiojától és az említett Kolos monostoriakat, azok(na)k pacificum Domini-umjában ne impediállja, tartván magát a reambulatioiok ki mutatott magok jussának határaig, külömb(en) az Gubernium el nem mulattya az Igasság mellett az legitimé p(rae)tendens feleket, manuteneálni [KvLt 1/211 a gub. Nsz-ből]. 1716: Antos György Uramat, felesegit, maradekit, es Legatariussit minden legitimus Impetitorok ellen ... meg oltalmazom és manutenealom, maradekim is manuteneallak [Hari AF; DobLev. 1/90]. 1740: A Nms Dési Ko-

vács Czéhet a' Tktes Nms Tanács és Universitas, maga Privilegiumib(an), és approbált Articulusaib(an) manuteneálni nem denegálja | Concludáltak ... hogj Mészáros atyánkfiait ... Articulusaib(an) 's Privilegiumikb(an) manutenealljuk közönségesen, mint eddig is manuteneáltuk [Dés; Jk 538b, 540b]. 1759: a' Papoltzi Bács lovát potentiose vették légyen el a' Pákéiak p(rae)sentib(us) admoneáltatnak hogy ... restituályak, s a' mellett injungáltatik az I Páké Falunak, hogy e féle erőszakos foglalásokat többször ne próbáyanak kit ha cselekednének töstént manuteneálya localis V. Királybiro Atyánkfija a' proprietáriusokat ... ez erőszakosok ellen [Hsz; SzentkGy]. 1762/1792: Az Méltóságos Groff Erdélyi Gubernátor Urhoz ... alázatos Instantiája ... Albisi Barthos Andrásnak Fiaival Joseffel, Istvánna, és Mihállyal ... hogy a' Királyi Táblan pronunciólt Nemességek irán (!) Deliberatumok kiadassék, és a' V. Tisztekek committáltassék, hogy ököit manuteneályak a' Nemességben [BLev. Transm. 22]. 1769: ez nemes hazáb(an) akarminemű mester Emberek Iffiu Legenyek ... Czejb(a) allani Szandekoznának tartozzanak a Czehok bé venni minden akádaly nélkül, melyet ha nem tselekednének Szabad légyen azon ... Mester legények(ne)k ... magok Mesterségeket Falun Városon ... szabadoson folytatni. Melyt ha a Czejtol impetaltatnanak ... a Tabla es Magistratus fogja az ilyetén Mester Embereket az Czehok impetitioja ellen manutenealni [UzLt XIII. 97]. 1789: (A memorialis) a végre nyújtottam vala a Nemes Magistratushoz ... hogy ... engemet az erőszak ellen manuteneályan és Titt Benedek Ferentz Vrat a Törvény uttyára igazitván ha házamból szép szerént ki menni nem akama kedvetlen eszközökkel is onnet amovéálya [Ne; DobLev. III/653. la Árva Szántó Drusiána Néhai Magyarosi Beniamin özvegye foly.]. 1810: Méltotassék a Tktis M(a)g(i)s(tra)t(u)s minket ebbéli Törvényes Lepésünkben, s Törvényünk s a régi szokásunk erejében Manutenealni [Kv; ACLev.].

6. vmilyen állapotot meg/ferntart; a mentine o anumitá stare; irgendeinen Zustand aufrechterhalten. 1657: (I. Rákóczi Györgynek) volt olyan szándékja, hogy feles summa pénzét hadjon kezemnél, és a vitézlő rendet is olyan állapottal, hogy azok által manuteneálnám az fiainak és feleségének s országának is hasznokra nézendő minden állapotokat [KemÖn. 303].

7. támogat; a sprijini; unterstützen. 1710: Begyűlvén az ország, propositióban kiküldi a fejedelem a státusoknak a magyarországi dolgokat, magok is a profügusok memoriálét adnak be az országnak, hosszas declarációval akarván elhíetni a státusokkal, hogy az ő causájokat az ország kezire vegye és manuteneálja | a fejedelem Teleki Mihállyal együtt már egynéhányszor megintetett a portától, minden bizonyon a porta felád rajta és a mi dolgunkot manuteneálja | nem is kívánja vala bizony Rabutin a pápistákat manuteneálni, ha az udvartól kemény parancsokatok ne jöjenek rája [CsH 107-8, 134, 301].

8. elfog, kézre kerít; a prinde, a pune mina pe cineva; fest/gefangennehmen. 1728: két Aranyat igitern nékie arra nagy örömmel fogadá, hogy Circiter három négy napok alatt meg keritti s incaptiválya többire öket, a Pópat alig hiszem hogj eő általa meg kaphassák, mivel annak eő vólt Nanássa, Superstitiojok szerint azt nem manuteneálná [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz].

manuteneálás megvédés/védelmezés; apărăre, ocrotire; Beschützen. 1783: Hogy ezen Nyilat ... által adtam Mlgs

B. Josika Daniel kedves Uram Bátyámnak ... ötszáz M. Forintokban ... recognoscalom és Evictiot vállalak magamra, ezen Jozzágnak manuteneálásában, a meg irt Summaig ... G. Miko Miklos mp. [JHb XXXI/28].

manuteneálhat 1. birtokolhat; a putea poseda/deține; besitzten können. 1683: az megh nevezett házat ... három száz forintigh, tsak egy Város Szolga-Birája altalis szabadoson el foglalhassa, foglaltathassa, manu teneálhassa [Torockó; Pk 2]. 1700: A Series a' Biroság viseles iránt ment a Palatkai Borbára Jánosi Pétermé Asszo(nyom) részére; de mint hogy it embere nincse(n) azért adtam a Földeit Rettyeit a' Falusiak kezib(en) a' kik viselik azo(n) reszert a' terhet addig az ideig mint az adoasrol irt Articulus tartya, mind addig elhessék és manutenealhasak [Nagylak AF; DobLev. I/53]. 1721: meltoztassék ezen vásárlást ugj moderálni, hogj miis szegeny Nemes emberek magunk kevesünk(ne)k birodalmában meg maradhasunk, Jozzágocskankatis ... a' tiszta igazság szerint oltalmazhasuk s manutenealhasuk [Gyula K; Ks T. 24]. 1736: Badonban bizonyos időtűll fogva zálogb(an) kezem alatt lévő Telekett ... a rajta lako Sellérel együtt, ad Manus bocsátotta(m) Contractualis Levelevell együtt hogj annak vigora szerint manutenealhassa eő kglme maga és successori ő kglme(ne)k [Menyő Sz; Borb. II]. 1778: egy Czigány Jobbágyom ... egy Ngd oda valo özvegy Czigány Jobbágy Aszszonyát Feleségűl el vevén ... Kis Sárosra az én helyemre mint örökös Jobbágyom redeált ... kívánom is manutenealni de hogy jobban manuteneálhassom méltotassék két három rendből álló Irást kezemben küldeni [Kissáros KK; Ks 94 Petki Klára lev.].

2. megtarthat; a putea păstra; einhalten können. 1705: tegnapelőtt maga is forgách Verestoronynál lett volna Elhiszi hogy egymást össze akarjak gyűjteni, és gondolja, hogy kevés militiával nem manuteneálhatna, ha az derék corpora távoznék innét [WIN I, 496].

3. vkit vminek a birtoklásában megtarthat/védelmezhet; a putea menține/ocroti pe cineva in posesia unui lucru; jn im Besitz einer Sache behalten/schützen können. 1737: 'A melly földeket ... Székelyhidi István által adott az Instáns(a)k, azon földke(ne)k Dominiumáb(an) manuteneálja Székelyhidi István Pergel Bernald ő kglmét; ha pedig nem manutenealhattya, tehát a földékért való summát deponallya Pergel Bernárdnak [Dés; Jk 262a].

4. megvédelmezhet; a putea apăra; beschützen können. 1722: Kgltek akármelly rendbéli morosus Creditorok ellenis a Szegenységet protegálja, és manuteneálja, vagy ha nem manuteneálhatná a Guberniumhoz recurrállyon várván a Generalatus assistentiájatis [Ks 18/XCIII a gub. Kv-ról].

manuteneáló vkit vmilyen jogban részesítő; care menține pe cineva in anumite drepturi; jn irgendein Recht zuteilwerden lassend. 1728: alkudtunk és egjjeztűnk meg ... az Kaczkai lakosokkal, hogj Nemes Városunk Hidgjain ... minden Vám nélkül ... járhatnak ... mely engedelmműnkért igiternek egj, egj esztendőre száz, száz székér jó tölgyfa ... ágat ... A penig ne légjen hogj Kaczkaiak nevezetek alatt magokkal idegeneket hordoznánek s manuteneálni kívánnának, Mely ha Valamikor Comperialtatnék mind az manutenealo Kaczkai Zemely, mind az Idegen 6/6 magyar forintokig büntettetnék meg [Dés; Jk 376a. — "Folyt. a fels.].

manuteneált birtokolt; posedat; besessen. 1677: Collegiumban tudós Professorok hozattassanak: hasznossan tanító jó Mesterek tartassanak. Collegiumbéli Professorok, s' Inspectorok assecuratioja, ahoz manuteneált jóságokban való meg-tartatások felől [AC 253].

manuteneáltat 1. be/megtartat vmit; a dispune/face să fie respectat ceva; etw. einhalten lassen. 1744: Udvari Tiszt Uramék elő Kegyelem ezen accordat ... observaltatni, s manutenealtatni kötelesek lesznek [Déva; Ks 78. XIX. 1].

2. vkit vmilyen helyzetében megtartat/védeltet; a dispune să fie menținut/ocrotit cineva într-o anumită situație; irgendj in seiner Lage behalten/schützen lassen. 1805: Kenyeres János be adgya a Flges Kir. Guberniumnak ... kegyelmes rendeletét, melyben a Kenyeres Familia armalis statusban hagyatni s tartatni ... parantsolya, Ugyan ezek szerent ezen Nemes Szek(ne)k Generalis Széke 1795be 28a Aprilis a provocatusokat aképpen manutenealtatni az Almási közönségnek szorossan meg hadta és meg parantsolta [Szu; Borb. II].

manuteneáltatik 1. birtokoltatik; a fi posedat; besessen werden. 1735/1826: (Az) Erdő ad antiquo ezen Hozszuaszoj^a Lutherana Ecclesia Erdejének tartatott, az Ecclesia birodalma alatt manutenealtatott [SzentkZs Lodormányi dzéma 57. — ^aKK].

2. (jog)tiszteletben tartatik/megtartatik; a fi respectat; in Ehre gehalten werden. 1748: (A földet a) Velkéri possessorok a seculis birván ... ha mi forma Cautiokkal s Violentiákkal a Sállyiak involaltat rectificaltassék, és az Dominus Terrestresek Jussa manutenealtassék [T; Ks 7. XV. 31].

3. vki vmilyen jogában/állapotában megtartatik/védeltet; a fi menținut/ocrotit cineva in anumite drepturi/stare; jd in seinem Recht/Zustand behalten/geschützt werden. 1762: az szörös botskor árulással praevericalok ellen manutenealtatnak az Instansok [Torda; TJKT V. 81]. 1780/1804: Documentumokból világosságra jöven az, hogy a' régi ősz Gazdák Bányajokat magok öntötték bé, vagy a romladozást öntésekkel segítették, ekkor az Occupansok foglalt Bányajokban manuteneáltassanak [Torockó; TLev. 5]. 1805: a Nemes Szek(ne)k sokféle szorgalmatos és Terhes Dolgai az Armalistak(na)k szolgálatát meg kívánja, Ezekre nézve a Provocatusok az Instáns Communitások(na)k Impetitiaja alol, valamint ennek előtteis több rendbeis impetralvan a Communitások a Provocatusok(na)k nagyobb részit, mindenkor manutenealtattak a Faluk impetitiaja alol [Szu; Borb. II].

manutergium (misézéshez használt) törőlkendő; šervet (folosít la oficierea slujbei religioase); (bei der Messe gebrauchtes) Wischtuch. 1751: Vadnak a' Templóm Egy(gy)etmáj manutergia kettő feér kötéses, kettő Selmes, egy paraszt [Kóród KK; Ks 20. X].

Szk: *gyolcs* ~. 1732: (A templomban) találunk két feér fátjol virágos Szkofiosmos velumot két gyolcs manutergiumot [uo; Ks 12. I].

mány 1. mál

mányika (bélelt) kesztyű; mănușă (imblănită); (gefütterter) Handschuh. 1699: Egy veress boitos barsony aszony embernek való kesztyű vagy manyika tetszin pant-

likak raita, az pantlikak vegein mind io féle gyöngy [Szárhegy Cs; LLT Fasc. 150]. 1732: Egy bélet must kesztyű vagy manika [Kv; Ks Kornis Zsigmond lett. 15]. 1821: Vagyon egy Manyika 3. Rfl [Kvh; HSzJP]. 1829: Vagyon két manyika, 3 ujjas lájbi 30 flo. [Kvh; i. h.].

mappa 1. térkép; mapă, hartă; Mappe, Landkarte. 1668: Szolgája volt udvarnál, valami mappákat küldött ő nagyságának [TML IV, 254 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1714: Mappak Geographiahoz való No 6. Geographiai regi Mappak No 4 [AH 57]. 1796: Németország mappája — 23 x [ETF 182. 33 Gyarmathi Sámuel felj.]. 1797: Licitáltattak ... Uj világ mappája Dr. 2 Cseh ország mappája Dr 4 [DobLev. IV/775. 1]. 1806: a Rector egy mappát adott Amerikát [Dés; KMN 208]. 1835: A' Kolosvári Könyv nyomtató intézetb(en), ki jött Erdélynek, és Mországnak föld abrossza (: Mappája :) [Vaja MT; HbEk]. 1842: egy nagy Mappa M.országrol [Csekelaka AF; KCsl 3]. 1849: Erdély Mappája [Somkerék SzD; Ks 73/55] | Egy nagy mappa (: föld le irat :) [Szentbenedek SzD; i. h.].

Szk: *játszó* ~. 1714: Egj Kötésetske Geographiai jatzo mappat magab(a) foglalván [AH 11].

2. (határkijelölő) térképvázlat; schiță (folosită la marcarea hotarelor); (Abmarkungs) Kroki/RiB. 1831: a' Mappán a' 1ldik számmal jelet nagy kő alatt ... le menve, bé nyulik éppen a' Maros' teréig [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb]. 1832: a sok rendbeli Commissio oda ingyen ki nem ment ... az Intsiniér azt a nagy Mappátis ingyen nem csinálta [Görgény MT; i. h.]. 1833/XIX. sz. köz.: a' mappán ki jelelt kis patak [Gyalu K; EHA].

3. kendőtartó táska; țăscuță pentru ștergere mici; Wischtuchbehälter/Tasche. 1751: Oltárra Való mappa kettő feér kötéses, egy Selemmel varrot [Kóród KK; Ks 20. X].

mappaskatulya térképtartó doboz; cutie în care se păstrează hărți; Kartenschachtel/Karton. 1849: Két rongyos Mappa Skatulya [Somkerék SzD; Ks 73/55].

mappírozat feltérképezet; a dispune executarea unei hărți; kartographisch aufnehmen lassen. 1825: Insinerek által az exequendumokot fel mérettette-é ? és mappíroz-tatta-é ? [Mv; Told. 7].

mar ige 1. harap; a mușca; beißen. 1591: (A ló) mihent terhet akartak rah tenni, mi(n)dgiart marja, harapia, meg rugia az embert [Malomfva U; UszT]. 1710: Septemberben penig Molduvából számtalan sáskák jövének ki ... végre Kolosvámál egybengyűlvén mindenfelől, egymással megvítanak az aerben, és oly dühösséggel marták, ölték egymást, hogy a földre lehullván ... bokáig jártanak az emberek a holt sáskák között [CsH 443]. 1879: Igazán szeretném, ha itt volnál. Olyan a kedélyállapotom, hogy lépten-nyomon szükségét érzem annak, hogy — valakit megharapjak. Sajnálom, hogy nem vagyok kutya. Kegyetlenül marnék, s valaki lenne olyan irgalmas s agyonlőne [PLev. 36 Petelei István Jakab Ödönhez].

2. csíp, szúr; a întepa/pișca; stechen. 1710 k.: az én tisztartóm a vállán egy pokrócba takarva hoz egy kosár méhet; a tatár ráncigálni kezdi a pokrócot A tisztartó méhet, pokrócot odahajít a tatár nyakába vagy ölibe; kiposdul a méh, nemcsak azt az egy, hanem a többi tatárt, magokat, lovaikat marni kezdi [BÖn. 735].

3. átv bánt; a supára; quälen. 1676: ártatlan vagyok ne hagyjatok hát itt vesztegelni büntelen; ne örüljön az ördög és az ő eszközei, hogy ugyan mintha megbűvöltek volna bennünket reformátusokat ebbe az hazába, hogy csak mű marjuk egymást. Azt mondja pedig Sz. Pál hogyha egymást marjátok és eszitek, meglássátok, hogy viszont egymástól meg ne emésztessetek [TML VII, 238 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1879: Czakónak nincs szeretete semmi iránt. Ha vitatkozik: veszekszik. Ha szerénykedik: lenéz. Ha tréfál: mar [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönöz].

mar *fn* greabán; Rist. XVIII. sz. *eleje*: A melly Lonak á marján alul van megesve a nyaka ... az ilyen ló á menyiszer lépik, annyiszor á fejivelis rea inti [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1789: (A lónak) a' marján hátul két fejrőség vagyon [HSzj *nyergeshátú* al.]. 1807: Egy nagyon hitván vén Ló ... a' háta a' marjánál nagyon fel-vagyon rontva, 's 12. Markos magosságu [DLt 422.2854 nyomt. kl.]. 1811: Nintsen sem a' marján feljül gödrössége^a Sem mint a' szarvasnak alól görbesége Szalonna módjára a' nem is hajlott-meg Magoss a' marja, nem tsúsz elé a' nyereg [ÁrÉ 157 gr. Bethlen János véleménye a ménesebe való jó lórol. — Jegyzetben: Nem cipó nyaku].

már 1. immár(on); deja; bereits, nunmehr. 1619: Énnékem, Kegyelmes uram, költségem nincsen, de én Felségedet azzal nem bántom, minthogy az Felséged kegyelmes-ségét már minden órában várom, hogy ez nagy rettenetes gyötrelomból kiszabadulhassak [BTN² 316]. 1633: egy beőteős keszkenőt varratott vala en velem Zabo Jacobne ... Ez uolt rea varua. Bucziumat veszem mar az en szere-teőmteől, ne(m) küleőmben ugi mint egy ellensegemtől [Mv; MvLt 290. 124b]. 1678: egy Őszel kesen, mikor mar ho is eset vala az Barabas Gorgy Uram Marhait ... az Szent Leleki varhoz hajtottak vala [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Joh. Bolta (70) pp vall.]. 1691: Czire Györgyné vallya Férje annyira taglotta verte, hogy már korságossáis tötte [SzJk 248]. 1717: Az sűtők mellett szűntelen négy embért tartunk, kik oljan nagj igának tartják az ot valo Continuuskodást hogj sokan mán el is bujdotak [INyR Cszs, Gysz és Ksz nyil.]. 1761: nem lehet mar tovább titokban tartani a Gombos Kristof és Létai tselekedeket lopásokat, mert engem is rajta kaptak, az is ki vilagosodot, a már nem titok [Koronka MT; Told. 26]. 1779: lattam Mihalyit, kiis veri vala Vaszily nevű halászat az Exponens Baro Urnak, es ezek közt aztis kiálták nemelyek hogy ha már meg attak magakott tuabb ne verjek [Záh TA; Mk V. VII/12 Gramma Vonya (40) jb vall.].

2. eddig(elé), (el)addig; pină acum; bishier, bis jetzt. 1702: Sok karainkat tapasztalván Városunk haszon vevő Erdeiben ... mar egy nehany reszben Concludaltunk, hogy Varosunk hasznara tilalmasb(an) megh tartassek [Dés; Jk 319b]. 1747: A' mi illeti az cő Excellencia Menessiből ki fogot két rendbéli Szekeres Gyermek lovakot, én azt már cő Excellen(tiá)ja(nak) száma nélkül meg irtam, mi rendűek [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1776: Sok Szép Penzt költöttem már Doctorokra [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.]. 1803: hiszem a' te bundád tám mar tüz kézen is forgott [Berekeresztúr MT; Berz. 3. S. B. 1]. 1853: az tavaszto olta már az ... 3ik lovam dögle ki [Perecsen Sz; BetLt 4 Szentmarjay Lajos lev.].

Szk: ~ ... már (eddig) hol ... hol; 1784: Az aféle abusos is meg volt eddig az Biráknál, hogy hol ennek, hol amannak már egy, már más ajándékot discretizáltak [Torockó; TLev. 2/6. 2b].

3. előbb, korábban; deja; eher, früher. 1647: Az gyermek már be szegeodott az Inchester, addigh el nem vihetik teőlle az migh esztendejet el nem teőtti [Kv; Tjk VIII/4. 234]. 1694: Hidvegi István Vr(am) ő klme lévén eddig a' Harangozás(na)k ... gazdaja, de igen el erőtlenedet és betegesedet, dolgait ő klme már el igazította, azert ő klme heljében azon hivatalba allitya es valasztya a Tiszt. Consistoriu(m) Tolvaj Istvan Urt [Kv; SRE 25]. 1777: (A táblák) ki határozását hagytuk azon időre, mikor az egész Com(mi)ssio a' már ki tsinált Nyilakot, vagy Táblákat részekre fel osztja [Magura TA; Ks 89]. 1782: méltotzas-sék a Tkts Tábla ... az már panaszbant tett Praefectus urat innen ammovealni [Torockó; Thor. XX/4]. 1829: ezen már circum vicinált földit általadá Osvát Pál Kádár Mihaljnak [Bözöd U; Borb. II].

4. egy ideje; de la o vreme (incoace), deja; seit einiger Zeit. 1663: Rettenetes búsulásban vagyok. Ide ki is már mindenütt kezdették az mi vallásunkon valókat szekírozni [TML II, 455 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz]. 1723: A Ber(ek) már iszappal meg hanyodott, meg gyepesedett ... meg iszaposodott [Királyfva KK; MbK 162]. 1768: jollehet irtovány volt, de már meg soványodván nem úgy terem mint kéne teremni [Bő MT; EHA]. 1815: Mint hogy az érdeklött három hajok már a Maros hajokázható lészen, itten maradhatnak [Marosportus AF; Ks 117 Vegyes ir. hiv.].

5. idestova; aproape; bald, schon her. 1640: Opra Pakalicia p.h. Maga el futot mar 2 esztendeie tsak az helie marat hazanak [UF I, 742]. 1682: Vagyon mar tiz esztendeje hogy enis ide makfaluara szarmaztam [Makfva MT; DLev. 5]. 1717: az Nyavalyás Török Istvánnét a' fia haza viv(é) betegen Már szintén három holnapja hogy betegeskedik [Méhes TA; ApLt 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. 1768: Itt Károlyi leg szerentsébb már negyed napja hogj ért dinyén temegézik [Ne; Told. 5a]. 1806 k.: Már el mult az őszszel esztendeje, a' miolta ... Hugamékkal perbe vagyok [K; Somb. II]. 1843: már Esztendeje hogy engemet el hagyatt [Dés; DLt 65].

6. mostantól fogva, ezután; de acum inainte; von nun an, hernach | tagadó m-ban; in propozitii negative; im Verneinungssatz; többé; mai; (nicht) mehr, weiter. 1635: Miko Ferencz Ura(m) Drassai joszagoczkatat teőlem ki valtuan magahoz veue, mely keues joszagoczkanal ... ennekem sohol teőb nem volt, kibeől mar reóuid eletemigh elhettem volna [WassLt]. 1672: Ha lehetne, én itt már nem késmém sokáig, besietnék [TML VI, 173 Teleki Mihály Székely Lászlóhoz]. 1683: az Egerhati Eccla Tellyessegel el pusztult, vgy hogy már csak vadak lakiak [Szilagyecseh; SzVJk 117]. 1721: a búrent nem vagyok mar semmivel ados [Lezsnek H; Szer.]. 1732: (A) Nms Curia ... allyából Jobbágy ház helyeket excindálták, mostis laknak rajtok és már azok őrkőks Jobbágy fundusok(na)k reputáltat(na)k [Szászsztyakab SzD; Tsb 51]. 1759: Nyikula a Bánya miolta meg ütette nagyon meg romlott erejében ugy hogy már fiai által gazdászodik [Abrudbánya; Ks 111 Vegyes ir.]. 1832: mindenünket ugy pénzé tettük, hogy már semmink sints [Bordos U; Told. 39].

7. végre; in sfirșit; endlich. 1645: állassa elő már az gil-kost teőrvényre [Dés; DLt 12]. 1676: Az németeknek az

magyar atyafiakkal való dolgokat érteite volt urunk ő nagysága. Az Isten szegényekre fordulna már kegyelmes szemmel ... tenné szegényeket győzedelmessé [TML VII, 251 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1712: ha ugyan uram mar tavaszt erünk nem tudom miken szantassunk vétessünk mert az szekhez semmiben nem bizhatunk anyra el doglot az szegensegh marhaja [Kászón; BCs]. 1732: az I(ste)n(ne)k sz: nevire kérem az M: Ur(a)t hogy valahogy ezen dolognak már szakasza végét [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1823: szép szokkal intette fiját, hogy ne garáznáskodgyek többet és tsendesedne már le [KLev.]. 1844: Reketes Mihály és Veress János volt Megye Biráok megkell inteni, hogy a hátralevő ospotra pénzeket már valahára hozzák tisztába [Csomortán Hsz; HSzJP].

8. máris, rögtön; immediat; sofort, auf der Stelle. 1661: Istennek hála, jó egészségben érkeztem ide ma ebéd előtt; itt semmit sem késem, már postára ülök, az mint lehet, sietek, hogy hamarabb haza érkezhessem [TML II, 77 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1755: egyebeket is ha miket adott^a az már megh láczik mert rivu az őlib(en) ... Hollo Andrásnének [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/5. — *Tétsi Józsi]. 1781: még csak kéttzer feredezem meg 's már egészen el mult rollam az bajom [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. 1862: Alig más fél éve hogy hazádból kiszakadtál s már kottasntva s hibáson ejtet a magyar szot [Kv; Újf. 6 Újfalvi Sándor unokaöccséhez, Károlyhoz].

Sz. 1823: égy bajbol elég felsőlök ki s már másba kavarodik [K; KLev.].

9. felháborodás kif.; pentru exprimarea indignării; als Ausdruck der Entrüstung: bizony; zău; halt, gewiß, ja. 1764: Sokat eddig el halgattam de már hogy az frántam valo hibás velekedés masoknális gyökeret verjen nem szenvedhetem [Középlak K; BfR]. 1783: Nanya Makavej ellopta égy szalonját és valami buzáját de mán aszt nem mondom hogy a Törvény előtt esette vagy a Törvény után [Faragó K; GyL. Górsa Kosztáandin (55) jv. vall.]. 1813: ezt csak kétszer se mond; mert azt már el nem Szenvedem [Dés; DLt 71/1814]. 1836: már én nem vagyok sem részeseg sem ki kapo, s ítelem szerint sem bolond [Né; DobLev. V/1216 Dobolyi Sigmund lev.].

10. türelmetlenség kif.; pentru exprimarea nerăbdării; als Ausdruck der Ungeduld: csak; numai; (ein)mal, nur. 1739: kijöve a' Lakodalmi udvarbol a' pistollyát eléveven ezt monda: nem bánom már jöjjetek ki [Szentlélek Hsz; HSzJP Mich. Medves (50) pp. vall.]. 1751: En hallam hogy aszt monda ... eredgyetek hajcsatok ki mar ... az ökröt [Kovácsna Hsz; i. h. Vajna Gábor Keresztes (20) pp. vall.]. 1783: monda Makavej aminap kénálálalak (!) az araval s nem vetted kezedhez, azért mán hagy békét, mert el viszem magam [Faragó K; GyL. Szabo Kirilla (40) zs. vall.]. 1804: Jöjjön bé Kied ... adgya már kied által nékem azt a' levelet [KvH; HSzJP Bajko Mihály (46) gy. kat. vall.]. 1846: Ezen sincerisálásra, én megdöfem Gyula gróf^a oldalát, hogy már hallgasson el — mit tüstént meg is tön [KZsN. — *Andrássy Gyula].

11. fokozás érzékeltetésére; pentru exprimarea intensificării (a ceva); zur Versinnlichung der Steigerung: ~ is még ... is; chiar şi ...; bereits auch, auch noch. 1716: már az Tomporájás el rothad az sok hugi mia, vagi hugiban valo fekvésben [Nagyida K; Told. 22]. 1731: Apor Péterné Aszonyom melleje ült úgy kérte, hogy adja néki a jóságát

és úgy tartya mint édes Apját, de már egy abrak tzipojátis sallynállyá tőlle [Szentlélek Hsz; HSzJP Catharina Márton Agilis Primipili Martini Voloncs consors (52) vall.]. 1770: az is el híhető hogy azon Adamosi utrizált malom régisége mian Le nyomult, mivel már a talp fákis úgy el rodhattanak alatta, hogy helyenként másokkal kellett ki toldani [Sövényfva KK; JHb LXVII/115]. 1830: fenyegetett hogy véretem meg issza — már kün járnai is félek [Dés; DLt 902].

12. megszorításként; restrictiv; als Einschränkung: bár, csak ... is; măcar; wenn auch, wenn gleich. 1653: Írtam vala oda fel, hogy ismét Vásárhelyről oda csatáztak az itt való hadak Medgyesre; végre ugyan oda reájok menénk — és székely hadak is voltak — hogy már ijedtekben megadják, de ott ebben semmit adának rajtunk a medgyesiek [ETA I, 96 NSz]. 1710 k.: Felmenék udvarhoz és mindjárt a fejedelem asztalához marasztának ebédre engemet is, Beldit is; még öneki szállást is, hogy már tisztességéért mindenkor, a Bánnfi Dienes halála után kiváltképpen a várbán adtak, úgy most is [BÖn. 681].

13. éppen; tocmái; gerade, eben. 1661: ha azt nem izente volna ő kegyelme, te is, hogy Medgyesre jűtek, bizony engem elbocsátának volna Husztra, Medgyesre pedig el is bocsátottak vala, már indulófélben is voltunk [TML II, 171 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1765: beszélette ... hogy vadászatban lévén egyszer elfogyott volt a golyóbisa, slétje s azomba egy nagy farkas reámegyen. Már gondolkozott mit csináljon, jut eszibe, hogy vadásztarisznájában volt egy lécszeg, melyet kivéven eresztí a puskájába s hozzálóvén a farkashoz, éppen a farkát találja [RettÉ 188]. 1768: Nyikita egy szekér kast akart csinálni, mely(ne)k karotskait ... már kertelni akarta, de Nemes Toth Gábor Fia Juvon bottyával az karotskat el ütötte [Káján SzD; BK].

14. mármint, tudniillik; adică, va să zică; das heißt, nämlich. 1742: Ngod már a mint tudom három üdön birta és azon három üdöről levaltam is az arendát Ngödöl N f 15 [A.csemáton Hsz; ApL 2 Ugron Kata nyil.]. 1775: Török Ferenc ... Európán kívül Ázsiában és Egyiptomban is járt, törökül, németül, franciául, még görögül is tud, már amit tud [RettÉ 360]. 1795/1800: a' mi már a' Várség Jussát illeti Osvátnak semmi Várségét nem tudom ... azon Jozsághoz [Told. 30]. 1796: a' mi már a' dolog derekát illeti az All Peres így felel^a [Mv; TLev. 5/16 Transm. 82 tábl. — *Köv. a nyil.].

Szk: ha ~ ... 1654: hiszem Nagos Ur(am). ha I(ste)n már így rendelte velaghj életemet, há szinten Dificultast adnákis kj Ratiomura, ha Complanalhatom jó, Ahol pedegh nem ... tartozom Natokat megh elegitenj [Gerend TA; KemLev. 1427 Maxaj Istvan kezével]. 1786: ha már megvásárlatta a' közt tsinállyá bé a' végét hogy senki ne járjan ott [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76].

15. ráhagyólag, belenyugvólag; exprimind resemnare(a); zugebend : kb. igazán; de fapt, într-adevăr; wahrhaftig, tatsächlich. 1683: hagi eoht Bajra hitta nem tagadia ... ha eo nallanal nallanal job uolt eoht meg Birtak eo mar arol ne(m) tehet [Harasztos TA; Berz. 17b]. 1719: illyen már a jó ócsem [BfN Bh-i cs.]. 1864: vala egyezetünk, hogy egyik félnek a' más tudta nélkül nem fizet. Egyéb aránt az már mind egy ha meg fizette az ő egész illetősegitis, mert övét fizette [Újszékely U; Pf Révay Dénes lev.].

Sz. 1844: Ugyan az Istenért mit gondolnak, hogy vén korokban vgy háborognak együtt!^a hiszen ha már a singet

elhúzták, elhúzzatnák az arasztis házi béke és csendességben [Kv; Pk 7. — ^aFéj és feleség].

Ha. 1829: mán [F.gezés MK; Told. 7a].

marad 1. a rãmíne; bleiben. 1552: (Zylay Ferenc) ezth monda: Kiualthkipen hogh Vernelius vramath vellwenk el bochatna az varba, es mindent az my a varban maradna laistrom zerinth lenne [Torda; LevT I, 94 Bank Pál, Peter porkolab, Chakor Ferenc a fej-hez]. 1583: Marthon Deak es Tauszner Lukach ... valliak ... le wltete lanos vram, es kere hog vachorara Nalla maradnank [Kv; Tjk IV/4. 169]. 1655: az arany por egy kesztűben) nála maradot Rázmány Jstvanál [Kv; CarlTr II. 888 Mich. Csepregi (53) vall.]. 1662: így akiknek a fejedelem környül maradniok nem kellene, mind békével házokhoz bocsáttattak [SKr 666]. 1738: Ha ... Mlts Generalis Urunk ó Excellentiája Várasunkb(an) marad, bizonynyal tudjuk, hogy minden terehviselésétől immunisok nem lészúnk [Dés; Jk 506a]. 1767: mük ki ménvén az utszára Kádár György valahogy ben talált morodni a Házba Udvar Maténál [Betlensztmklós KK; BK. Csiki János (20) Gombocz Ioseff conventios szolgája vall.]. 1774: meg fordultam hogy Segítséget adgyan Tisztarto Uram, de eő keme aszt mondotta had maradgyan^a Tavaszig míg meg jobul az ut [Keszű K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall. — ^aA sáros útban elakadt malomkő].

Szk: hátrább ~ a. el/lemarad vki mögött. 1607: hallotam hogi Daud Janos Sok zyksegeben zallota megí hatos Ersebetett hallotam hogi zepen Jntete mynt Atyafiat hogi Eys (!)^a viselien gondott Eletjre ne maragio(n) masnal hatreb [UszT 20/356 markos Janosne fatfaluj^b magdolna vall. — ^aEoyos (olv.: ó is) h. ^bOlv.: fiátfalvi]. — **b.** tovább marad életben. 1646: hogy ha penigh ketek keozul valamellik hatreb marad (: kinek meghis kell lenni, mert egyszerűs mind nem let meg sem halhat ketek :) hiheteo hogy bizony bantodasa busulasa elegh lezen [Bádok K; JHb III/72] * *hátul* ~ tovább marad életben. 1625: ha megí halna Elsebe(n) Zengergi Janos ... es Miklos Pető Maradna hatul valamikor Az verek Megí valltanak Miklos Peteőrtől valczak megí az Zengergi Janos reszet [UszT 172a] * *honi/ithon/otthon* ~. 1570: Chaplar Jacobne azt is vallya hogi Varga Tamas mykor akarta ely Ment az zeolebe, ha Mykor nem akart menny hon Maradot, senky Nem ketelenitette Rea [Kv; Tjk III/2. 125]. 1596: Mj penig azkor, az Wrunk eő felsege hadaban voltunk, eő it hon maradoth vgy hatalmaskodoth [UszT 11/69]. 1711: (A vajda) nagy summa pénzzel a fővezért megcsinálá, s megengedetetik neki, hogy otthon maradjon [CsH 468]. 1750: enye diszno teremtetle el menél penig aszt monád hogy ithon maratz, s meg csalál [Kál MT; Berz. 12. 92. 61] * *itt(en)/ott(an)* ~. 1552: Dombay Mihal ... bezille, hogh az Duna melletth vallo twerrekwek mind Buda fílle mennek fíle ... chak az Beck maradoth volna oth [Torda; LevT I, 94–5 Bank Pál, Peter porkolab, Chakor Ferenc a fej-hez]. 1583: Zollottak arrols eo kgmek ha zwksegh lenne az Gywlesbennys Biro wrannak meg maradny es ot lenny eo kgmek Biro wrannak ... io lltetire hattak ... ha zwksege ot maradniok ... vagy Ne [Kv; TanJk V/3. 273a]. 1740: az Philipianum Regimén ma Dávára érkezik, mellyből három Compagnia és a Vice Colonellus itten marad [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1793: maradott-é közüllek valaki ottan vagy nem azt nem tudom [Kémer Sz; TKhf 13/34 Nic. Balog (72) jb vall.]. 1852: én csak ...

abba az esetbe ígérttem meg hogy itt maradak ha néked is fog tetzeni [Kv; Pk 6] * *kezeben* ~ markában marad. 1800: azonn gyereketskének fűrt haja kezébeenn maradtát [Dés; DLt]. 1829: Kádár István ... el szaladott, tsak a' Szokmánya maradt a' kezünkben [Vadasd MT; CsS] * *nyakában* ~. 1710: (Rákóczi Ferenc) Bercsényi Miklós tanácsából rézpénzt verete, kit közönségesen libertásnak nevezének ... Ezzel a rossz pénzzel bővön kezdé fizetni a hadaknak, meg is tiltatá mind Magyarországon, mind Erdélyben, az ezüstpénzzel ne éljenek, ó pedig maga számára ahol ezüstpénzt kaphatott, libertással mind felváltotta, s az egész magyar nemzetet minden jó pénziből kifosztá, az átkozott rossz pénz marada nyakunkban [CsH 352–3] * *rajta* ~ nyakán marad. 1579: Az 10 Aprily chűkat peter zalot wala Nalam ... kewettsegeben lwt wolt büday basa hoz Toaban az lengel kyal leüle es volt nala es az lewlebből mek ertem hog kedwes az lengel kyalnak, Nem vala mydt tennem raytam maradanak Nag kyalással lelelte hog tartozna(m) vele Jol tartany [Kv; Szám. 1/XVIII. 11] * *(űy) vkinél* ~ titokban marad, nem szívárog ki. 1675: Kegyelmedet, Uram, kérem, az feljebb megírt dolgok maradjanak Kegyelmednél [TML VII, 14 Székely László Teleki Mihályhoz].

Sz. 1811: A' Fa pedig marad ott', a' hova le-dül [ÁrÉ 55].

2. vmilyen beosztásban/munkában/tisztségben továbbra is megmarad; a rãmíne in functie; in irgendeiner Stelle/Arbeit/Würde weiterhin verbleiben. 1594: Az wasarbirakis tizteoket az varosnak le tewen, varosul eo kgmek ... lowallottak hogy ez esztendeobenis tizteokban maradjanak ez ket vram: Paul Wildner, es Chiszar Ferencz [Kv; TanJk I/1. 229]. 1614: Ez időben az fővezért császár a persákra nagy haddal küldvén, maga helyébe kajmekának hagyá Giurcsi Hadon Nehemet bassát, egy igen eszes vén vezért ... Ez maradván azért a kajmekámságban, Lippát kémi kezdék ... hogy az fejedelem töröknek adja [ToldE 224]. 1669: Az porkolábokat Kegyelmed marasztassa tisztekben, kiváltképpen azt, az kit az tanácsurak tetszéséből állítottak oda az másik ha semmiképpen nem akar maradni, annak helyiben hogy mást állítson, bizta ó nagysága az Kegyelmed discretiojára [TML IV, 625 Nalázi István Teleki Mihályhoz]. 1798: Fogadtam meg ... esztendeig Frajnak Albert Márist Ha esztendőnél tovább nem akar maradni tehát ket holnappal esztendeje ki telese előtt tartozik meg jelenteni hogy meg nem marad [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

Szk: hely(é)ben/helyén ~ tisztségében megmarad. 1575: Eo K. meg Értettek az Mereonek panazolkodasat hogi eo Beteges volna, Ez vitan Nem zolgalhatna Teccet eo k. varoswl hogi helien kely maradny, De eo k. Byro vram hywassa be az Mereot zollion neky es tartoztassa zep zowal [Kv; TanJk V/3. 114a]. 1592: Az karo dolgarol amy Wegheztenek tawaly, azon vegheztes maraggyon meg ... Erre valo Circalok vgia(n) az tawaliak maradtanak heliekbe(n) [Kv; i. h. I/1. 173]. 1730: ha ... helyben maradna a Colonellus Ur, avagy akar melly F6 Tiszt tartozunk ujjonnán Contrahálni az említett Urral minden esztendőnként [Dés; Jk 393b].

3. tulajdonosként (a jószágban) megmarad; a rãmíne ca proprietar (al unui imobil); als Besitzer (in einem Gut) verbleiben. 1570: azt mondok, my az Jozagba nem hagywnk, mert Jm yol lattya te kegyelmed hogy Tyltattanak es zablatth wonyanyok (!) Es azt monda feyrwary

Ambrus Nem ty gondotok az, ytt benne maradok had wonnywk my kettén oztan egy mast [Erked K; JHbK XIII. 23]. 1598: fel fegyűerkezu(n), menth Vduaro(m)ra Benedekffy Christoph ... kire en megh sem Indültatúa(n) beke-segesse(n) hazamba maratta(m), seót kerte(m) hogy chendesedgyek s hadgyo(n) békét [UszT 13/103]. 1600: Chyszar Mihaly vallia Harsany Peter keozep vchaban kewankozwan chyszar Antalnewal hazat cherelt vala, es az cheret Nem kedwelwen Zegeny Peter Vram theorwennyel-is megh változtatta es vgy marada esmet az Kiraly vchay hazban [Kv; TJK VI/1. 514]. 1736: holta után ... maradjon az meg irt gyermek, az házab(an) mint ötet Concernallo fundussan [Algyógy H; BK]. 1747: (: minthogj Pap Miklos Vr(am) marad az házab(an) :) tartozik a' két Attyafiai-nak fordítani fl hg. 4 [Torda; TJKt III. 114]. 1785: eő Nga is kitsinnyég vévén számban ezten Jozságot, benne maradt Rákosi István [Harasztkerék MT; Told. 26]. 1808: Azon Házban maradt-e Mitruj ? [Szászkerék K; LLt vk]. 1818: minthogy csak két fiú vagyon, következkés-képpen a külsőbb marad az ős házba, a nagyobb pedig a mostani lakta jószágoknak a felire építhet [Jenőfva Cs; RSzF 244].

4. tulajdonában hagyatik/megmarad; a fi látat/a rámíne in posesiunea lui; in seinem Eigentum gelassen werden. Szk: *keze alatt* ~. 1817: Én á minapiban ... egy admonitiót tétettem vala az Ötsém Uram keze és birtoka alatt lévő Paczolai jusbol ki szakasztott ... Portio iránt hogy az említett Paczolaiano Biro rész Osztálya ne menvé, maradjon Nyílan kívül az Ötsém Ur(am) keze alatt [Szent-benedek AF; DobLev. V/1005]. 1819: Vaszilye Gyuonye-nek egy üstöcskéje azon 5 Rfokrét az Danila keze alatt maradt [H; JF 36 Prot. 10] * *kezében* ~. 1575/1576: hozak my nekewnk az Nagysagod paranchyolathyat hogy el menyewnk Frathay Janoshoz, es az eo feleségehez Swky Borbara Azzonyhoz, es meg kemeok eo teollook az megh holt Gheoregh Demeter marhayath ... valamely eo teolle az eo kezekben maradt volna [Fráta K; SLt S. 17]. 1606 u.: az en Attiamtol kett ökeoris maradt uolt kezeden, melliet tölled ... megh keuanok [UszT 18/33]. 1752: Marada mostan a' Nemes Ekla kezében capitál pénz ad foenerandum flor. hung. 286/74 [Aldoboly Hsz; SVJk] * *kezénél* ~. 1573: Eleőzer Galfy Mihalne Aszonfomot wette Jsten el, Akkor a' mi maratt Galfy P(e)termel maratt, Eő-tetys hogy el wette Jsten ugi maratt az mj keűes marha uolt az en kezem(n)el) mjert hogi az en feleségem Galfy Mihalj liania [UszT 20/127]. 1604: az eőkeör maradoth az föl peörös kezenel [i. h. 18/165]. 1780/1784: Ha valaki ez előtt harminzt két estendőkel valamely helytel fel fogván az olta birja, a mint örökös maradjon kezénél s el ne vétetődjén tölle [Galambod MT; Told. 29] * *nála/vkinél* ~. 1556: az fizethesnek ... Elegeth glesan Janos vram Nem thenne ... az Jozag Nalam Maraygon [Mikefva KK; BfR VI. 283/3]. 1579: Az felllywl megh lrt h falukbalj rezek maradanak Almadj Andras az zonyomnal [Szilkerék SzD; JHbK XLV/14]. 1589 k.: az te hazadtol semmit el nem hoztam sem az 37 forintotth az kit en raitam keresz sem az laniod keth forintthiath hanem te nalah maradoth [Szu; UszT]. 1629: Tetzet eo kglmeknek teorueny szerént hogy nem stal ok adasa Pal deaknak hane(m) az ház Szasz Simonnal marad [Kv; TJK VII/3. 202].

5. gondviselésé alatt marad, gondjaira bízatik; a rámíne sub ocrotirea cuiva, a fi incredințat cuiva; in js Versorgung

bleiben, jd js Sorge überlassen werden. Szk: *keze alatt* ~. 1754: maradtolt vólt két asztag buza a mellyeket elcsépel-tenek, s a szemének Mátyás keze alatt kellett maradni [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. 1829: néhai férjétől szép erdők, és Berkek maradtanak keze alatt azokat ... ne éllye el [Ne; DobLev. V/1155] * *kezénél* ~. 1586: Ez Niolcz Zaz, tizenegy forint Niolczwa(n) ket penz ... Igyarto Simon-nak, Es Veisz Tamasnak Egyházfiaknak kezeknel Mara-doth [Kv; Szám. 3/XXIX. 17 Gr. Diosy not. kezével]. 1624: Az Arua Andorko Jotáj az Edes Attia kalaczsu-teő ferencz kezenel marattanak mind Az Aruaual Andor-koual, Engedgie isten hogy ... viselhessen oly gondolt rea, hogj ... az fianak ha isten Eltetj adhassa kezében az eo Jouajtt [Kv; RDL I. 123]. 1800: Az ... osztálykor az Erdő ugy maradt 'a Falu kezénél, hogy 'a hidakat igazítsák ... és az Falusiak(na)k meg kívántato épületekre légyen fájak [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 5a Timár Juon (40) paraszt személy vall.] * *nála/vkinél* ~. 1582: Thimar Mihaly az Safar Polgar zam adasza Vtolzor az Reges-tum be Adas vian vy Regestum zarent adot exitust arrol Aki Nalla maradtolt, es semmivel ados ne(m) maradt [Kv; Szám. 3/VI. 10 Diósy Gergely not. kezével]. 1606: Hetedfel zallona(m) maradtolt vala nallok, egyiket lotaj Inosnak adak, az hatodfelét ott hagia [UszT 19/22 Lauren-tius Georgifi de Palfalúa vall.]. 1699: Szalontai Lakatos Ferencz feleségestül ... juramentumat deponala; hogy semmit se maga se felesége azon ládából ki nem vett, hanem a' mint nalla maradtolt 'a' lada ugya(n) azo(n) alla-pottyabanis megmaradtolt ad p(rae)sens usq(ue) tempus [Dés; Jk 281b].

6. érvényben marad, fennáll; a rámíne in vigoare; in Geltung bleiben. 1677: Hogy örök árton, a' Nemességen kívül, hadban szolgáló Vitézlő rend földét és örökségét semmiképpen el ne adhassa, hanem csak Zálagban, annak valoráig, a' kik pedig adnák vagy vennék, azok ellen az előbbi poena és processus maradgyon ugy mint őt száz forint [AC 154–5]. 1771: ha az Árvák (így!) és Spotály ... fel állitodnak ... maradjanak ezen Legatiok vgy a' mint Legaltam az Árvák és Spotály számokra [Kv; KvRLt IV. 14]. 1868: A' makkolás marad a' régi Compositio szerint [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

Szk: *erejében* ~. 1574: eo k. Byro vram ... lassa meg ha az testamentumnak leszen Ereye az Eo keotesse ellen vagy Nem, ha az testamentum Ereyebe Marad aggya meg eo k. Neky az meg tartot rhakak [Kv; TanJk V/3. 97b–8a]. 1590: Mikor az Vice kiralbíro Mihaly Kouach Előtt perlenek Vaghas falúa Sikeőfaluaual Akkor az Előbbi vegezes erejébe marada keőztők, merth Mihaly Kowach azt monda hogy vgya(n) nem Akaro(m) hogy fel bomoll-jon(n) [UszT]. 1662: Tizenkettődik conditio: Hogy Csehország-gal ... és Erdéllyel lött szövetségek, frigyek, békessé-gek dolgaiban az bécsi pacificatio és az 1609-béli 42. articulusok az ő erejében maradjanak [SKR 123]. 1857: Azon esetre pedig ha egyik vagy másik fél jelen alkutol el állana, az el álo a' más félnek negy ezüst Rforintokot fizesen banat penzül, es az örök el adás mind a' mellett erejében maradjon [Szováta MT; Bereczki József lev. (Mt)] * *fején* ~ a *szentencia* a hozott ítélet érvényes ma-rad; 1635: Deliberatum Stephani Dimien de Enjed. Mivel Vice Jspa(n) Trauzner Istua(n) Vra(m) ennekis Fejéhez zola az tóruenynek ugy teczek miuel hogy teobzor semmi gyanuban ne(m) forgot Dimien Istua(n) hat holt dyan uagion crette ... Es arra kősse magát hogy sem az

maga foksagaert sem az Batiajëert Dimie(n) Mihaljert ... nem fenyegeteődik, ha penigh fenyegetodnek az megh mondot sententia ... maradgio(n) az fejen az az megh hallio(n) erette [DobLev. 1/8]. 1666: bec sületes Nalaczi István es Balogh Mate Hop mester hiveinknek ... inszantiajokra (!) ... Rettégi János al(ia)s Pulyomi ifju legenyi, ki Udvari Gyalogink között lakván ho penzünk el ... el szökven mellyert finalis sententia leven fejen, halakra adjudicatatot volna, mely ifju legenyi Fejedelmi keg(yes) segünkből azon sententia alol ki vöttünk es neki megh kegjelmeztünk ugj hogj ... Jeddi Pál szolgálkát es ket ágon levő maradekit örökös jobbágjúl szolgállya egjebiránt ez kgl's anuentiank neki semmikeppen nem használván azon elebbi sententia maradjon fejen [Szád. fej.] * hely(é)ben/helyén ~ érvényben marad. 1592: Az Waradi Captalan wamia ellen valo perfolias, hogy az orzagh Mihaly teorwennie es Limitatioia helien maradjon [Kv; DiósyInd. 24]. 1597: azt az falut eo felge Buza Palnak es More Janosnak saluo iure alieno attá, eo felseghe cziak magha Jghassaghát attá nekik, mas ember ighassaga helyen maraduan [KvLt Diversa 21/73 Jósika István kancellár Tholdi István helyettes várkapitányhoz]. 1602: Ha mely Attankfiain az Zantas dolgabol ... Jniuria esset volna ... ha nemelleyk theorwennekel nem hadnk praetermittalni, tehat liceat egyk az masikat theorwenniel keresny mindazatal az waros vegezese helyeben maradwan [Kv; TanJk I/1. 422]. 1677: (A) Tisztek tartozzanak ... a' Latrokat kedvezés nélkül meg-büntetni ... ugj a' mint érdemek, és az Országnak affélékről valo végezési tartyák; egyebekben a' helyeknek szabadságok, és eleitől fogván valo ususok helyben maradván [AC 120].

7. életben marad; a rāmīne in viatj; am Leben bleiben. 1573: Anna geobel Andrasne azt vallia hogi ... Kadar Andras aztis Monta hogi attyatwl hallotta hogi sohwl semmy attyafya Nem Maradot meg haltak [Kv; TjK III/3. 151]. 1662: az idős, koros és tanácsos emberek s az ország tanácsai is ... annyit elszedegettetek vala a halál által, hogy kevés számmal maradvának, mely is ... nem utolsó prodromusa ... vala a következő romlásoknak [SKr 321]. 1717: Pujka fiu 190 volt kettő maradot, annak is edjike hagimázban vagjon [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

8. (csatában) holtan marad, odavész; a cădea (in luptă), a muri (pe cîmpul de luptă); (in der Schlacht) bleiben, umkommen. 1705: Némelyek mégis kételkednek ezekben az hírekben, kivált hogy azt mondták ezek, hogy csak háromezer kuruc maradt volna a harchelyen, melyet képtelen dolognak tartanak, hogy annyi ezer ember harc(ol)ván, mégis csak olyan kevesen vesztenek volna el a harc-on [WIN I, 597]. 1823: Egyetlen édes Fiunk Beretzk Városában élt Farkas Antal az Frantzia Háboru ideje alatt Olosz országban az csata piatzon maradot [Bereck Hsz; HSzJP].

9. vmiből megmarad; a rāmīne din ceva; übrig/zurückbleiben. 1568: Immaron Enneke(m) chyak hath forynthom Maradoth, Chaky wram ys Chodalya wala hogy kegték chyak anny keweset hagyoth volna [Torda; BesztLt 31 Lucas Pysthaky de Bongarth a beszt-i bírőhoz]. 1588: Azert eo kmeK Negy vraitat valasztottanak hogy ez Negy Vrait a' ket Espanokal ky Mennyenek az el adando erdeot ky határozak, chak képes (!) zert, hogy leowendo zwksegreis Maradgion benne [Kv; TanJk I/1. 88]. 1637: akkor adot egj bőrt is el Boncz Istuannak egj forin-

ton de abba teőb nem maradot, annal az szaz hatua(n) eőt penznel [Mv; MvLt 291. 96b]. 1696: Ezen fl. 328 // 83 summat subtrahálván az negy száz Tizenegy forint Tizen három penzből, maradna ... fl 85/30 [Mv; MbK 80. 8]. 1748: el pusztulván ... Sállyi ugj hogy egy ház is benne nem maradt kezdettek a Velkérik ezen Sállyi Határból invólálni [T; Ks 7. XV. 31]. 1753: egj Jobbagjával egj vastag Palczával ugj meg verete az mig az Palczaban tsak három arasz maradat [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1800: Ide jöven Titt Szolgabiro Ur ... Vatsorájára költőtünk^a ... mellyből más napis flustukoltak, és a' mi maradt az Utra el vitték [Torockó; TLev. 5. — ^aKöv. a fels.]. 1831: (A) két font hust a magam számomra akartam meg süttetni, — és hogy más naprais maradyan [Dés; DLt 332. 19].

Szk: *restanciábalrestanciára* ~ a. utólagos elszámolásra marad. 1582: 1582 Die 11 Decembris az fellylwl megh Irt Zamweweo vraym, Zamot veowen az Eghaz fiaktolys Breiber Lazlotol es Pethessy Jiarfastol, Az eo honorariumokat ki deputalwan, Maradoth Restantiaba Nallok ... f. 417/81 [Kv; Szám. 3/Vl. 17 Diósy Gergely not. kezével]. 1588: Esmegh fizettem egj Zolgalo leaniomnak, Ersebeth neveonek, az elmúlt extendej Zolgalatiaban f. 7d. — Maradot Restantiara fizetetlen f. 4, az eleobbelj extendeonek zolgalatiaban [Kv; i. h. 4/V. 40 Gr. Veber sp kezével]. — b. hátralékban van. 1671: Nagy Enyedén az nem régen Nemessedett lakosok az közönséges jóbúl ki-akarják magokat vonni ... házokon bizonyos adó maradván Restantiában ... nem akarnák meg adni [CC 2–3]. 1786: ha mindgyárt meg nem adhattakis^a es restantiaban maradtatt annak nem szant szandekos Vak merőségek hanem tehetetlen szegenysegek volt az oka [Torockó; TLev. 4/13. — ^aA jb-ok a taxát].

Sz: *csak a csontja s bőre* ~. 1574: Borbel Egyed Azt vallia hogi egj Beteges germeke volt ky Anyyera ely zarat volt hogi chak az chiontia Beore Marat volt [Kv; TjK III/3. 370]. 1772: svacellust kapott^a ... negyednap alatt annyira svacellálódott minden teste, hogy csak csontja s bőre maradt [RettE 285. — ^aGr. Lázár János] * *hammas fazaka sem* ~ semmije sem marad. 1781: ugj el perlem hogy hammas fazaka sem marad [A.csemáton Hsz; HSzJP Catharina Matéfi vall.].

10. (vkítől) örököl marad; a rāmīne ca moštenire (de la cineva); (von jm) als Erbe bleiben. 1568: Anna c(on)sors georgy, gabor ... fassa e(st), My velwnk az my annyank az zqlq arrat el nem költötte ... holta vtanis egyeb ne(m) marat, hane(m) egy hitua(n) derekal, egy fogas, egy aztal [Kv; TjK III/1. 203]. 1598 k.: ha mi keűes marhaczkai marattis a' felet annakis megh keuan(om) ... merth az Atiafisagot nem tagadhattyak azt hize(m) [Uszt 13/93]. 1617: Az meli keőhaz Attioktol marat Abrugbanian az piaczon, kertuel egjűit ket fele oztatik [Abrudbánya; Törzs]. 1635: En sem hazasulásakor, sem halálákor ot ne(m) uoltam, Zigiarto Mihalyanak, de azt tudom hogy szepen márada Kálmár arjja [Mv; MvLt 291.47b]. 1714: edes Apamtól marat egy Malom hely [Rákóc Cs; DobLev. 1/86]. 1786: Kérének benűnkent ... Kolosi Susána mostani Küs Györgj Fellesege nem külemben Nehai Hajdu Gergelj Posteritási ... Hogj amik maradtanak külső és belső ingo és ingatlanok anikepen (!) magok Atyafiságosson egymásközöt meg egjeznek mű azokat Istenessen és Atyafiságosson írrok le [Asz; Borb. I]. 1832: A mi — a Néhai Pataki Joseff Uram el maradtott Marháit nézi, tudom hogy

jo négy ökre maradt, és egy vagy két Tehene, bizonyos kas méhei és Sertéssei, Pálinkának készülő félben lévő Szuszlija is felesen maradt [Récekeresztúr SzD; RLt Borá Vonutz (50) vall.].

11. (vki halála után) hátramarad (utód/tanítvány); a rămîne (ca urmaş/discipol după moartea cuiva); (nach js Tod als Nachkomme/Schüler) zurückbleiben. 1570: a Kardos myholnak ... gyermeke maradt vona [Kv; Tjk III/2. 162c]. 1573: Olaz Myhal deak vallia hoga Twgia azt hoga Darochy Matiasnak az vtolsory felesetwl egi gywrko New fia Marat volt [Kv; Tjk III/3. 157]. 1591: az en atiamnak teob Gyermeke en Nalamnal egy sem maradt [UszT]. 1640: Komsa Csescal ... abytt Edgy kús fia maradat [A.szombatfva F; UC 14/48. 117]. 1648/1723: ha ő kiegelmének más feleségéből gyermekei morodnanak: azoktól (!) Josika Uram, es az ő kiegjelme Posteritassi illjen képpen redimalhassak^a [O.fenes K; JHb XIV/13. — ^aKöv. a felt.]. 1744: Detsei Sigmond az él és Ipon lakik, Detsei Janosnak is — fogott két fia maradni [Somlyó Sz; TKI]. 1759: Gyermán Gyéni nevű Jobbágnak Fiától Vasziától hány házós Unakái maradtak, nevezze meg a Tanu [Fejér m.; JHb vk]. 1762: Meghala kőfaragó Sípos Dávid ... Kár, hogy egy tanítványa sem maradt [RettE 136–7]. 1815: Hersány luvonnak két nevendék Fiai maradtanak [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Dombráva Togyer (40) ns vall.].

Szk: *apron* ~. 1729: mi aprón maradván nem Tehettünk semmit velle [Fejér m.; Told. 2].

12. (örökségként) rászáll vkire; a-i reveni cuiva (ca moştenire); (als Erbschaft) jm zukommen. 1553: Az Reth Az Nagy Sterczye Peter fyayra Marad [KCs]. 1554: a mint az elweth el wegeztek wolth ew keozottok, azon Rend tartasban az assonj elteig birya, holta wthan az gwkerre maraggion [Bölön Hsz; SzO II, 114]. 1573: (A szőlő) az Azzonra az vratwl Maradt volt [Kv; Tjk III/3. 193]. 1595: ket ezyst gywrje marat volt az edes Annyatol [UszT 10/49]. 1632: az mely öreöksegen most Czutak Mate lakik Jakabfaluban^a ... az eöreokseghnek hason fele eöteött illeti, miuel Aniaj Jozsag leuen, az Anniarol maradt rea [BCs. — ^aCs]. 1634: azért vezem megh ezt az hazat, hogy el ne idegenedgiek az öröksegh, hanem maradio(n) az uerre [Mv; MvLt 291. 1b]. 1683: Mivel minden Jozsági elsőben Fiu agot Conernal, az deficialvan ugy maradgyon leany Agra [Kv; Ks 14. XLVIIIa Komis Gáspár végr.]. 1743: Simon Peter Vram Józsaaga maradt minden külső, s' belső pertinentiajával Simon Kata Aszszonjra [Kökös Hsz; Kp I. 148 Sam. Sigmond (65) pp vall.]. 1758: az fen meg nevezet három Jozsag eleiről marodat [Aranyosrákos TA; Borb. II St. Ajtai (34) vall.].

Szk: *jussal* ~ *rá*. 1621: Ez felliuul megh neuzet haznak helie nem iussal marat uolt reayok, hanem varos conferalta uolt nekik [Kv; RDL I. 116] * *ösröl* ~. 1568: Michael Gabor de felek fassus e(st), Ezt tudo(m) hogy ez ket felnek Eösqokról maradoth az öröksegh [Kv; Tjk III/1. 180]. 1629: abban en semmit sem tudok, ha eösireol maratte Bako Lukaczinak vagy nem az mireol testalt [Kv; Tjk VII/3. 3]. 1812: ezis^a össeiről maradt a Groffnak [Héderfája KK; IB. Varro György (29) grófi kocsis vall. — ^aEgy medál].

13. jut vkinek; a-i reveni cuiva, a rămîne cuiva (în posesiune); jm zuteil werden, bekommen. 1550: az fewld zynyn myndenyk feely byzonysagokoth wygenek, es ... walamellyknek az fewldhez Job ygassaga lezen, az fewld

annak maragyon [Mányik SzD; BfR 192/23 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kőtéslev.]. 1605: ozton ugi Alkuanak vegette hogy az föld Sigher Janosnak marada [UszT 19/15 Paulus Varalliai de Kwsmeód (40) pp vall.]. 1615: Az Sugar Gergely örökseget harme ozzak és az harmad reze az öreghez azzonnak maradgion [Szentimre Cs; LLt]. 1625: Az mint azt iria hogj kj hazasítottak enge(m) belölle; ugj vagio(n) de az heliet nekik marha marat [UszT 72c]. 1694: mely földre nyilat vonván a felső darab marada Daczo részre [Gyula K; SLt AH. 1]. 1717: Azert megh itilletik, hogy az Hójai egy hold szőlő ... meghasittasok az fele neki maradván fele Latzko(nak) [Kv; Pk 6]. 1759: azon ... Jobbágyok közül két Gazda Jobbágy, a' mellyik nekem fog tettezi, nekem maradjon [Moha NK; TSb 2]. 1807: jobb lett volna Nyilót huzni es az edjik ágnak Mikeszasza a másik agnak Gergelyfaja maradt volna de ha nem tetzet, nem tehettek rolla hasagossuk ugy a mint tetzik [Ne; DobLev. IV/912. 1a Veres Bálint lev.].

Szk: *dosban* ~. 1587: En azon hwtre mondom az melle meg eskeottem hogy en nem Emlekezem rea hogy sem vegezes arról de meg czyak Emlekezet sem volt hogy az azzonnal Rewai Annanal dosban Jozag maragyon [Hadad Sz; WH] * *közbel/közön/közrel/közül* ~. 1579/1581: Kiralj Balinth es az Kiralj Georgj haza keozbe marad, es abba maragio(n) [Kajántó K; GyU 4]. 1587: egy bizonyos napoth hagyának az eotwen haz Jobagynak fel oztasara ... az kinek mely Jobbágy Jwthot nil Zerent meg montam Keozre maradoth wala ket haz Jobagj [Hadad Sz; WH]. 1715: ezen a joszágon kül valo hegyoldal, közül marada [Borb. III]. 1732/1777: (A jö-okat) az atyafiak egymás között fel osztották volté, vagy közön maradtanak? [Msz; DobLev. III/505. 7a vk]. 1804: A Czegei Tó használása valamint eddig, vgy ennekutánnais a Mlgs osztozo vérek között közre marad [Mv; WassLt] * *oszlásban/oszlásra* ~. 1586: ozlasban az Annyatol ... ualany ezust marha marath volna [Aszó SzD; Told. 27]. 1628: Marad oszlásra az negy Gyermekek az Atiaj ket reszbeől, ket száz huszon niolec forint [Kv; RDL I. 139].

14. öröklődik, tovább adódik; a fi moştenit; geerbt/weitergegeben werden. 1584: az eggik vallo sokzor hallotta azt Zabo Catotol, hogy eo rea az Anniarol marat volna halala vta(n) az Bozorkansagh es attol az Bozorkansagot meg tanolta [Kv; Tjk IV/1. 222]. 1758: A gyermeket is úgy kívánom informálni, hogy medicinát tanuljon Magának a gyermeknek is nagy hajlandósága vagyon reá, különben is az édesanyjának testvére, Aczél Gábor uram medicinae doktor lévén, thecájával együtt — ha lsten élteti ... maradjon reá a doctrinája is [RettE 70].

15. levélzáradékban egysz és tsbz l. személyben; ca formulă de încheiere în scrisori la pers. l. sg. şi pl.; im Briefschluß Ez und Mz l. Person. 1657: Én Kegyelmed jóakarója, barátja maradok, miben kívánja kicsiny szolgálatomat, el nem mulatom semmi időben [TML I, 94 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1718: Ezek(ne)k utanna a' szent lsten oltalmab(a) ajánlam uram keglm(e)det és maradak keglm(ed) álaizat(os) szolgálja Fogarasi János [Mezőbodon MT; KJ. Fogarasi János lev.]. 1737: maradok Nagyságodnak Legküssebbik Erdemetlen Szolgaya Csik Somlyai Gondviselője Lestyán János [ApLt 2]. 1747: adgya lsten hogy hamar időn csokolhassam meg mosolygo Szajadot s maradok neked Szivem igaz sziv szerető Tarsad Miko Ferencz [Buzd AF; Ks 96]. 1772: Amidónis továbbra kegyes Gratiajokot el vármám ... morodtam Tkts Had-

nagy Uramnak és a Tkts Nms Tanácsnak, és U(nive)rsitásnak alázatos engedelmes szolgálja s örökös Jobbágys Czigány Komis László^a [Dés; Jk 321a. — ^aMás kézzel]. 1814: Ezen ajánlásunk remélvén hogy Nsgod előttis nem leszén megvető ... Nagyságodn(a)k ez aránti maga kinyilatkoztatását ... el várván alázatos tisztelettel maradunk Nsgos Grof ur Nagy Meltosagu Jo Urunk Nsgodn(a)k alázatos szolgálai Bikfalvi Josef Bonis Elek és Bonis Ferentz [Dés; Borb. I]. 1859: maradok Edes Apamnak őszinte vője Révay [Szu; Pf].

16. *vmivel ~ vki vminél* többje nincs, *vmivel* beéri; a *rámine/a se* multumi cu ceva; *sich* begnügen/zufrieden geben. 1672: az ingemet gatyámat két párt el lopták az uton úgy hogy egy párral maradtam [PatN 2a]. 1705: Kinn csak a pultura jár mindenfelé, és minthogy odaki is az a rossz pénz jár, ebből az országból mind kitakarodik a jó pénz és csak az rézpénzzel maradunk [WIN I, 469]. 1746: nem Constal, hogy Gávre Vonul egész okot adott Volna arra, hogy Farkas Lupné Asinia bestelen és mocsos Szokkal illesse, Szidgya, és bestelenitste Gávre Vonult, azért amit Vonultol kapott maradgyon Vélle. Vonulis minthogy maga vett Satisfactiot magának meg irt Farkas Lupnének Asinianak meg verésével és Véresítésével; azért ő is maradgyon az maga bestelenítésével [Dés; Dlt Liber Inventionis]. 1805: G Bethlen Ferencz Ur tsak a' Nagy biztatással vagyion, mivel azolta nemis láttam és tsak a' levéllel s a' nagy Atyafisággal maradtam [Dés; Ks Thuróczy Károly lev.]. 1823–1830: ki-ki amit kapott, avval maradtott [FogE 264]. 1847: (Varga Katalin) keményen megintetett^a, hogy kezemet reátenni ne merjem, mert amit kapok, véle maradok [VKp 291. — ^aA falusbíró].

17. *vmi mellett ~ kitart vmi mellett*; a *persista* in ceva; bei einer Sache bleiben, ausharren. 1541: Egyéb aránt feleletem mellett maradok ezuttalis [Dés; Dlt]. 1677: (Az) adosságokban, a' Vármegyék és Székelység maradnak a' Decretum és eddig observaltatot jo usukok mellet [AC 191]. 1732: akár mejik felé menyen ő Nga a testamentum(na)k én csag (!) mellette maradok, amit a szegény Údv(özü)lt Atyám hagyat [Kóród KK; Ks 99 Komis Ferenc Komis Istvánhoz]. 1841: a tsitkonak miként lett a lába' el törése felől tett kérdézetesemre valo feleletem mellett maradok ezuttalis [Dés; Dlt 1541. 9b]. 1868: Okos András előbbi nyilatkozata mellett maradván a békekísérlet^a ez uttal nem sikerült [M.bikal K; RAK 27. — ^aA férj és feleség között]. 1895: A Felhők meglehetősen tartalmatlan cím ... Nem tudna találni jobb címet? Ha nem tud, maradjunk a régi mellett [PLev. 175 Gyulai Pál Petelei Istvánhoz].

18. (állapotában/helyzetében) megmarad; a *rámine* (in starea/situația existentă); (in seinem/ihrer Zustand/seiner/ihrer Lage) verbleiben. 1568: Az Berezeltky hazhoz walamy feoldet Bamffy Bernald wram Byrt az Ew el Mwlasa wtan Bamffy Menyhart wram ... Bekességgel Eppen maraggyon [Gyf; JHbK XII. 8]. 1577: Melj pwztha helljek ozlatlanwl Marattak, Wgja(n) akor ki merjek azokattis megh ozak [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. 1604: ualamire ualo gondolataba(n) el ne(m) kwlde az eokret eket, és igr eo miatta uetetlenwl marada feoldem ... de az eo biztatasa miat tellisseggel uetetlenwl maradek [UstT 18/43]. 1627: Teoreok Gergelynek az fiai Jobbagsyagban marattak az Zekely zabadsagkoris [Filetelke KK; BálLt 1]. 1656 k.: Nám Masok is örülnek az Nagod kglmes jo titinek, ne maradgiok énis kglmes Uram csak illyen szomoruvan [Ks

42. C. 9 Cseffey László foly.]. 1762: a dolog világoosságra ki jöven, az büntetlen ne maradna [Torda; TJkt V. 126]. 1780: Egy Kantzám vagy (!) s még eddig meg nem hagattam ... meg hagattam, hogy hagatatlan ne maragyek [Baca SzD; Tsb 24]. 1816: tsak a' hideg Testet kísérhetém ki a' nyugalom helylye hogy nyughatatlan maradjan az én szívem [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel lev.]. 1846: Csak igaz marad, hogy az ember nem tudja, mire lépik ki házából [Kv; Pk 7].

Szk: *abbanazonban ~ a.* (ügy/dolog) így marad. 1573: eo k. városwl valazottanak 12 zemelt kyk lassak meg az hatart, Melliet az lwhoknak Ez eleot zakaztottak wolt, ha eleg nekyk Maradion azba, ha Ne(m) eleg es leszen honnat teobet zakassanak hozzá [Kv; TanJk V/3. 90b–1a]. 1586: Most azert Abban Maraggyon Amint edegh volth [Kv; i. h. I/1. 25]. 1664: Ha pedig, Uram, ugyancsak azonba kell is már maradni minden dolognak, én csak hallgatok [TML III, 173 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. — *b.* (személy) ahhoz tartja magát. 1570: Myklos predicator feleol eo kegek Jgh vezettek, hogi plebanos vram(m) kewansaga zerenth Byro vram yncnie hogy chyendessege legien az keresteles feleol valo Thanytasba, Az Synodusiglan, es Az Myre otth vezetetyk Maradyon Ewis azban [Kv; TanJk V/3. 3a] * *abban a szóban ~* tartja magát korábbi állításához. 1806: mi pedig tudjuk bizonyosan hogy akkor is meg mondtuk hogy mi egyetlenben egy pusztia Teleknél többet itten Vervölgyön az utrizált Reszre tartozni nem tudunk 's mais abba a' szoba maradunk [Vervölgy Sz; BálLt 68] * *ebben ~ a.* így történik/van. 1618: Az kajmekámnak szoltam ezen, hogy ... az hatalmas császárnak az én uram levelét adná meg ő maga az követ mondá, hogy ő is igen akarja s úgy légyen. Ez ebben maradván, mikor 1-a die Decembris ... az dívánba mentem vala magam, meghagyá az vezér, hogy másnap hozzája menjek [BTN² 157]. 1677: az eddig el-igazított dolgok ebben maradgyanak in perpetuum [AC 141]. 1764: vevén pedig észre Petki István Ur hogy kárában forogna a' dolog ... kezdte Szatsvai Uram után járn, adván esztendőt által Széna füveket és szántó földeket Szatsvai Uramnak, és így ebben maradván a' dolog maig is oda vagyion határunk(na)k egy része [Udvarfva MT; Told 44/26]. — *b.* erőll elég. 1664: ezarant azon kérem Kegyelmedet arra legyen nagy szemeskedések, hogy a külső szomszédos inimicusoknak konkolyok kárt ne tehessen Kegyelmetek között Az egyességre és egymás között való atyafiságos szeretetre igyekezzék azért Kegyelmetek, egymás ellen való számadást, susarlást mód nélkül bé ne vegyen Kegyelmetek. De ez maradjon ebbe [TML III, 188 Szalárdi János Teleki Mihályhoz] * *életben ~*. 1661: Az mellőlem elszökött és megfogott draganyoknak fegyvereket elszedvén, egy is benne életben ne maradjon, mind megölésétek [SzO VI, 235 Kemény János a fog-i vicekapitányhoz és az ub-hoz]. 1677/1768: Ha Isten éngem az én kedves Feleségem Tordai Ersébeth előtt ki szolit, ő életben maradván, libera dispositioja légyen az jóság bírásában [Ne; DobLev. II/386. 3b Samariai Lőkös Péter sk végr.] * *emlékezetben ~*. 1662: De ha úgy tetszenék is Istennek, hogy mindnyájana a kegyetlen ellenség miatt ... halált szenvednünk kellene is, úgy is ez életben is jó hírlünk nevünk dicsíretes szép emlékezetben maradna [SKR 586] * *félben ~*. 1791: a' másik Hordo félben maradt volt és most is félben áll [Új-Torda; IB. Boér András ref. kántor lev.]. 1803: a' Hordo meg emelve maradtott félben ... a'

mi kevés volt benne meg nyulosodott [Koronka MT; Told. 41/14] * *függőben* ~. 1670: ha ... az dolgok így függőben maradnak, az ő felsége tisztviselői, kik ő felsége méltóságának derogamenjével afféléknek okai, a következhető inconvenientiáknak is okai ők lesznek [TML V, 136 Teleki Mihály a fej-hez]. 1813: az osztályos executio függőbe maradt [Ne; DobLev. IV/951]. 1851: azt nem akarja adni ... inkább el hadgya a' Cserét — a' dolog függőbe maradt [Héjasfva NK; Pk Nagy Károly lev.] * *hallgatásban* ~. 1772: minden portiótskákb(an) kotzka szeltet (!) tsinálni s részetskékre hasogatni, nagy incommodum, és az efféle alkalmatlanságokért, sok igaz ügy veszedelmes halgatásban marad, a ki kereskedő fél, unalmas(a)k tartván mindenkor közre keresni és osztályt benne szenvedni [Nagyak AF; DobLev. II/436. 2b] * *miben* ~ hogyan alakul/áll a helyzet/ügy. 1570: Kerekes Benedek, Azt vallyia hogi twgia Maradot dolgok [Kv; Tjk III/2. 151]. 1592: Stephanus Puellacher fatetur ... en napot adok nekj, es hia eleo Pal Doctort, az teorueni megh mutatitia mibe maraggion dolgok [Kv; Tjk V/1. 193]. 1679: az Rődiekis egy darab ide valo hatart el csovaltak az falu ki ment valtig embertelenkedtek de en bizony nem tudom mib(en) maradot [Ajton K; WassLt Ebeni Éva lev.] * *semiben* ~. 1668: Juda Ngod Tolmacsa alazatosan Könyörőgh Ngk mint Kegls Ur(ána)k. Kglis Ur(am) miolta l(ste)n Nagodat ebben az meltosagos állapotban allitotta, mind Ngod szolgaltatytaban Continuuskodtam egy nehányszor busitottam Ngodat Conventiom szerent valo ho penzem felől, de meg eddegh tsak semiben maradt [Utl] * *ügy* ~ (egyezség szerint) úgy van. 1700: Lévén egi hizo disznos, az ugi maradot, hogi meg útvén harmadat adgiak az jobbagi Aszszony(na)k [Csicsó Cs; Bállt 71] * *(vmi vkinek a) birodalmában* ~. 1667/1687 k.: (A földet) a megye törvénnyel kereste ki az Urak kezéből ... azért a föld a megye birodalmába(n) marad [Udvarfva MT; MMatr. 427]. 1800/1827: ő klmeknek az 58 Jugerumnyi lrtásokból Birodalmakban maradt 52 ~ Ötven két egész Jugerum [Erdősztyörgy MT/Mv; TSB 51] * *(vmi vkinek az) uraságában* ~ birtokában marad. 1658: Valamit penegh En ez mostani feleségem(n)ek att(m)^a Ezekben Minde(n)k(n)ek maradgyo(n) Urasagaba(n) az meg ell [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr. — ^aKöv. a ruhaneműek, ékszerek fels.] * *vesztég* ~. 1705: amikor on a generál az uraknak igyekezeteket megtudta volna, Acton uramat leküldötte az úrhoz, és megizente, hogy tőle izenjk meg a dolgot, magok pedig maradjanak vesztég [WIN I, 605–6].

Sz. 1663: Isten oltalmazzon, hogy én kússebségedre ügyekezém az én töltelek való távul létemmel, hanem kellett nekem nézmem nyavalyás két hűgodra ... gondolván azt, hogy holtom után ne maradjanak más fal alatt [TML II, 457–8 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

19. milyen állapotba/helyzetbe jut/kerül; a ajunge intro anumitá stare/situatie; in irgendeinen Zustand/irgendeine Lage gelangen. 1590: Az chonkastis megh Jariak, hogy a' keossegh erdeo nélkül Ne maraggyon [Kv; TanJk I/1. 151]. 1609: az falu puztan maradt uolt [Kv, KvLt Fasc. D. 44]. 1663: nemelyek az mostani változó állapotok(an) a Poganyok es az nagy dragasagh miat el szege nyettek, es marhatlannoka marattak [BSz; RLt O. 5]. 1738: tavajis Bika nem léte miatt sok marháink meddón maradtanak [Dés; Jk]. 1742: az Szőlők igen meg veszte-

nek ... nemely része pedig az mivelletlensége miá parraga maradt [Bh; Told. 25]. 1791: most kellett volna költeni két kotlonak de annak is a tojása mind zápon maradt [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1810: a' többi bennán maradtak Ezen sertessei közül az Exponensnek [Dés; DLt 82]. 1835: Az Órbai (!) Kerületben Czofalvi Pap tűz által mindeniből ki pusztulván egy felette kicsiny Ekklában kenyér nélkül maradván alamisna szedés rendeltetik [Nagykapus K; RAK 10].

Szk: *adós/adósnak/adóssá/adósságban* ~. 1562/1564: Biro Vram es az polgar Vraim marattnak adossa gergel Obelnek három wegh fekete zwrerth ... ket forintal es ötuen penzel [Kv; Szám. 1/X. 65]. 1584: Istwan kowach vallia, Eo kezdet volt Bort, es az holt olah ket penzel marat volt Ados, kinek siweget el veszik az fogoly olahok Az ket penzert [Kv; Tjk IV/1. 315]. 1600: Borbely Peterme Katalin azoni^a ... az azoni siruan panazolkodot hogi meni adossagba maradt uolna az ő Vratul, azt az utan az ő keresmeniekből fizette megh [Kv; Tjk VI/1. 381d. — ^aVallja]. 1623: Ha azert az felek ... vrukot ... contentalnjakamak es lezen mybeol, az felekis fyszessenek deha nem volna myuel fizetnj, feletteb eokeot ne saczoltassak, hanem az fele Creditorokotis igazychiak eo Felsegere, de azert azon keozbe, mindēnekteől indifferenter az recuperatossokot occupalliak vagj maradnak adossokka vagy ne(m) [Csíkszereda; Törzs]. 1799: Számoltatván az Egy Ház fiakat, Ifjabb Barta Andras maradt adosnak 1 ~ egy Rft és 56 Dr [M.bikal K; RAK 4] * *árván/árvaság/árvává* ~. 1625: Az my Attyank hogi megh holt ... my Arwaye marattnk [UszT 91a]. 1628: Ihul attia(m) fia Gabor, mint vezte engemet büntelen, az szegeny gyermekeim mint maradnak arvaj, mert neke(m) megh kel halno(m) ebbe(n) [Tövis AF; Told.]. 1662: az Atyok megh halvan Arvasagra maradvan ő kegelmek Tartottak neveltek fel őket [Retteg SzD; Born. XL. 107 Menihar (!) Andras (35) jb vall.]. 1723: Egy Fiacskája maradván árván ... az Bátyja hozzánk hozzá s az Szegény Uramat Gáspárt arra kéré, hogy tarcsul el lsten nevében [Hévíz NK; JHbT]. 1799: kitsinségemtől fogva árván maradván Szőlőtől, idegeneknek ajtojokon nevedkedtem fel [H; Ks 75. VIII] * *éhhelhalová* ~. 1623: Kegetek az Creditorokat contentaltassa ha marhayok annyra valo lehet hogi szynten ehel haloka ne maradianak de eoreokseggel Kegetek senkit ne contentallio(n) mert az orszagh fundussa ne(m) Abalienalhatnj [Csíkszereda; Törzs]. 1782/1799: a Bedelei Mészárosoknak adták a' szombati nyuzást, a' Hét köznap nyuzást pedig magoknak tartották^a ... nekünk pedig kik eleitől fogva mészáros mesterséggel élünk életünk fonalát el metzették, hogy már ehel halokká maradjunk [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 378–9. — ^aA földesurak] * *gyalázatban/szégyenben* ~. 1765: által küldö hozzánk Perceptor vram, az igirt aratókért, de meg nem engedék az Földes Uraink, és a Tisztartók hogi aratokat adgyunk, cö kegyelmének, és így gyalázatban maradjunk igiretünkben [Marosszitimre H; Eszt-Mk Vall. 210]. 1827: immár olyan dolgaim adták elé magokat, hogj ma éppen semmit sem tudnék készülni, és a' Halgatók előtt szégyenben maradnék [Nagykadács U; Pf] * *hamis hitben* ~ szöszegőnek bizonyul. 1676: Az borbélyom felől Kegyelmet kérem, kérjen egy parancsolatot urunktól ő nagyságátul, hadd ne maradjak hamis hitben, mert látja az Ur Isten, mind lelkemet, hitemet, életemet, becsületemet oda kötöttem neki, hogy elbocsátom, csak Váradról jöjjön

ki [TML VII, 268 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1831: Egyed László haszaltan beszédű 's tselekedetű ember volt, a' Körményeknek bolondos Komája, hamis hitbe is maradt egy barázda dolgáért, a' melly miatt büntetést szenvedett [Szenterszébét U; Borb. II Idősb Szakács György (69) ns vall] * *hazugságban* ~. 1569: keremem te. k. hogy myndeon dolgokat Es karokat walamy az .k. tyzty Alat az kyal Jozzagan esseot, horwat lwkachtwl te .k. myndeneoket ... suma szerent Regystromba tetessen Es Jrrasson Es ez leowendeo gywlesre ... te .k. Tellyesselge be hozzon, hogy Enys Ne maragyak hazwkssagba Ewh feolssege eleot, az szegen szaszssag Nyomorwssaga feleol walo szolassomba [Mihálcíva AF; BesztLt 87 Wolffangus (!) Bornemyzza de Kopolna a beszt-i bfróhoz]. 1828: azon csalárd nyughatatlan Márkosfalvi árendátorai kik az el tartott Árenda hijánosságát hazugsággal kívánták ki potolni, mi helyest énis meg halgattatom minnyarást hazugságba maradnak [Martoni Hsz; BetLt 1] * *hitetlenségben* ~. 1627: Stephan(us) Nagy Nobilis de Zereda^a fatet(ur) sic Tundo(m) azt hogy az a Borbelj Borbara paraznasaghb(a) esek es torveny zarentis hwtotlenségben marada [DLt 358. —^aNyárádszereda MT]. 1639: ez az Iános ... el szeőköt, mert az felesegenek az Apia Papok elejben huiuaat volt s emez nem ment, hanem el szeőköt s hitetlenségben maradt az papok eleőt [Mv; MvLt 291. 176b] * *kárban/kárral* ~. 1572: Erthywk leueletekbeol, hogy Drumer Myhaly Smelcher Gabriel Es Akler Balynt kyknek my tewleonk Adossagoknak meg fyteteseben ... haladekok volna ... ez orzagbol ky menea zandekok volna, Haggywk azert Nektek, hogy ha ... lattyatok el menea zandekokat, hogy azok kyknek adossok karba ne Maragyanak, Arestallyatok meg mynden eoreoksegeket, hogy az Prorogationak Jdeyg el ne adhassak [BesztLt 3628 St. Bathorj de Somlyó a beszt-i bfróhoz és az esküdt polgárokhoz]. 1632: Ha peniglen Teób gyermekim azt hantorgatnak, hogy többet adtam volna ez gjermekemnek Jauaimbol, hogi sem nekik, szamat vetuen vellek, ha tartozik fordítani nekik karban nem maradnak [Mihályíva NK; JHb XXII/41]. 1796: én nem perlek vélle, mert ő gazdag ember, erőszakos, én pedig Szegény ember lévén, éngem el hurtzolna, 's mégis a kárral maradnék [Bács K; RKA] * *koldussá* ~. 1572: Az laposi Biro Mind asz Eskwttekel egete(m)be kőnorög kegmednek hog kegmed tigie(n) igazsat mert esz zegin Ember koldussa Maratt miatta Zabo Estuá(n) Miat [Lápos^a; BesztLt 3687 A láposi bfró a beszt-i bfróhoz. —^aValószínűleg Hagymáslápos Szt] * *özvegyenlözvegyélözvegyésbenlözvegyésgrelözvegyül* ~. 1570: Mezaros Balint vallya hogi Siluester Thakachnak felesége hogy Eozwegie Maradot, Egy pohart vith volt hozza hogi penzt aggio(n) Rea [Kv; Tjk III/2. 162f]. 1631: az szegeny aszszoni allatok mikor Vroktol megh fosztatuán eozzegisegben maradnak meli ighen giamoltalansagra iussanak [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 2 Sükösd György végr.]. 1701: Ha valamellyik Betsületes Mester ember meg halna, és az eo Felesege Eozwegységre maradna, Úra holta után Férhez nem menne, hanem Eozvegyen maradni akama ... szabad néki Mesterséget üzni meddig kedve tartya [Kv; PosztCART. 16]. 1739: Ns Czep Judith előbszóri Férjétől ... özvegyül maradván, az I. vőtte volt el magának házas Társul [Torda; TjkT I. 162]. 1793: az Asszony eo Nás felől nem felelek a mivolta eözvegyen maradt, hogy szokott kegységétől viselietve conventsiotskátis nem adott nékie, de ebben bizonyos nem vagyok [Krémér

Sz; TKhf 13/34 St. Dombi (60) zs vall.] * *pusztulóban* ~. 1780: Nem éri el az írt Articulusbeli törvény a maga czéllját ha a' meg-határozott 30. Vas csináláson fellyüll ... több Vas csinálás akárkinéki meg engedetik A' Possessorokis kárt vallanának mert egy, sok Verőkben ... bíró Verős kovács, mindenik Verőjére gondot nem viselhetvén, időre jó részének pusztuloba kelletnék maradni [Torockósztygyörgy TA; TLev. 9/16] * *semmissé* ~ vagyontalaná válik. 1705: először gróf Forgách olyan patenseket bocsátott ki, hogy ő e hazát conserválni akarja és a pusztítástól oltalmazni, mostan pedig látják, hogy azzal a parancsolatjával azt akarja, hogy ezek a faluk ... teljességgel elpusztuljanak és semmissé maradjanak [WIN I, 373]. 1720: mihent annyira valo állapatban lészek hogy excurralhassak, ha semmissé maradokis, kevés jóságocskámát és egjéb Substantiácskámát is pinzé tészem talám Isten reá Segit hogj ... énis azon nagj terhet magamrol le tehetem [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boér Samuel lev.] * *szégyenben* ~ → *gyalázatban* ~ * *terhesen* ~. 1623: My ... Huteös diuisorok ... mentunk ... Az Ouarba(n) ... Miuelhogi Anna Aszonj az vratol, Iffiw Kerekes Janostol Terhesen maradua(n) es ha az vrsten giermeket eletben az vilagra adgia annak az eo reszet Inue(n)tariumba(n) Imük [Kv; RDL I. 122]. 1759: Mihaila Tavaj meg holt hanem a Felesege terhesen maradván ... született egy fiatskaja [Abrudbánya; Ks 111 Vegyes ir.] * *tilalomban* ~. 1733: Az Cziczhegy egeszen az hatar szelig tilalomb(an) marad [Dés; EHA]. 1780: A' Götsi Uton belől az Varas és Megye Erdejek között maradván egy kis Csegelly, ez is Falu Tilalmába marad [Harasztikerek MT; EHA].

Sz: *az ég alatt* ~. 1831: a Sivatag Téli időre benne lévő vagyónkaimmal fedél nélkül az Ég alatt ne maradjak [Dés; DLt 951] * *faképnél* ~. 1618: Minden frásomnak az fő feje most az Startzter uralmal való tractánk, mert ítfelm, hogy az báthorista uraim köszörölhetik fogokat, de bizony az faképnél fognak maradni [BTN² 139] * *ha a szerencse elfordul, egyedül ~sz.* 1653: Itt az egy proverbiumként vehető eszedbe: „hogj míg a szerencse fénylik, sok barátod vagyon, de ha a szerencse elfordul, egyedül maradsz” [ETA I, 115 NSz] * *ha egy ingben kell ~nia is.* 1572: valya aztis lakatos Peter ... mykor Annak^a zydia volt az azzony, Mond lakatos leorinch az azzonnak ha egy lngbe kely Maradnomys, de byzon ezert az alfeledre foldatom az Nelwedet [Kv; Tjk III/3. 29. —^aFattyúnak] * *két közben a földön* ~. 1666: Édes Sógor uram, kérem Kegyelmedet, foglaltasson száz forintot bort maga jószágiban melyről is tudósítását el várom, hogy két közben a földön ne maradjak [TML III, 616 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * *két szék között a földön* ~. 1670: Ugyan kiváltképpen az Erdélyt illető dolgokról, hogy ő felségének írjon ő nagysága ... én hasznosnak nem látom, de ezek felől az nyomorult s számkivetett s raboskodó atyafiak felől ha nem ír ő nagysága, talán vétek Isten előtt is, annál inkább az portatúl nem lévén semmi securitas, ha ezt is posthabeálja ő nagysága s onnan sem leszen az segítség, két szék között, félő, az földön ne maradjanak [TML V, 388 ua. uahoz] * *kettő között a porban* ~. 1776: A Groffnétól magától értetűk, hogy tsak nagyobb Kedve volt Lázárnak adni^a. Ugy itilyük pedig, hogy tsak azért adta B. Henternek is, hogy á Kettő Között porba ne maradjon, a' Kis Aszszony [Egrestő KK; GyL. Catharina Szeredai cons. Joan Tompos de Csik Sz. György (54) vall. —^aA leányát

feleségül] * szárazon nem ~. 1674: akár az török nyerjen, akár az lengyel, mi szárazon nem maradunk [TML VI, 578 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * úgy ~, mint a megszedett szőlőben a kunyhó. 1662: Ésaías is így jövendölt ellenek: Országotok pusztaságra jut, várositok felégettetnek tűzzel, a Sion leánya úgy marad, mint a megszedett szőlőben a kunyhó [SKr 708] * úgy ~, mint a sok bába között az elveszett gyermek. 1678: hazánkbeli dolgokhoz szólni sem tudok, mert én bizony nem is tudom, mert nekem minden ember csak azt írja, elhiszi, más jóakaró uram tudósít, azonban úgy maradok, mint az sok bába között az elveszett gyermek [TML VIII, 273 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

20. (név vkin) rajta ragad; a fi dat (ca poreclă cuiva); (Name jn) anhaften. 1748: Hallottam az édes Atyámtól hogj az mely Lakatos nevezetű Familia, most Somlyon lakik, annak az attyok vér szerént való atyánk fia let volna

A Lakatos nevezet pedig Csak arról ragadot volt mind azon Somlyai Lakatos nevű emberekre, mind pedig reánk is, hogj edgj Bátyánk, kit Gáll Jánosnak hittak, Lakatos Mester ember volt, és az Mesterségére nézve nevezetett Lakatos Jánosnak, és az után vgy maradott rajtunk az Lakatos név, de egjéb aránt az igaz Vezeték nevünk Gáll volna [Hada Sz; TKI Mart. Lakatos (31) jb vall.]. 1811: Gróf Bethlen Gergelynél egy Lóra akada; Szeg volt, Bethlen Páltól való, és Spitz fajta, Meg-vette és a' Spitz név maradott rajta^a [ÁrÉ 139. — ^aJegyzetben: Azelőtt Czézár volt a' neve].

21. vmi/vminek a gondja vkire (át)hárul; a fi insärcinat cu grija a ceva, a-i reveni cuiva ca sarcină/datorie; etw/die Sorge für eine Sache jm zufallen. 1588: Az elmúlt 1587. Eztendeoben, die 7 Decembris Jeouének az Zám vevo vraïm, az Jspotali hazhoz Zamuenni. Marada ream az Ispotali mestersegh az Jeouendeo 1588 eztendeore [Kv; Szám. 4/V. 3 Gr. Veber kezével]. 1597: Hogy megh hala Zaz Gaspar, az vitan vgy marada, Zaz Ferenczye(n) az Tutorsag [Kozárvár/Néma SzD; SLt BC. 6]. 1663/1695: Annak utanna Mihalcz Mihaly Uram(na)k is mindennemű árvái maradga(na)k Thuri Ferencz Uramra es az eő kgle edgy test vér Atyafiára Kezdi Szeki Polányi, Mihalcz Janosra [Hsz; Borb. I]. 1710: Az erdélyi commendó penig Pekri Lőrincze marad [CsH 343]. 1785/1789: Jankó Ferentz Uramra maradván eő kgle viselte gongyát ezenn kápolnáknak [Zágon Hsz; HszJP A. Hajdu (68) pp vall.]. 1804: bizony nagyságtoknak-is, ámbator nem oly korosok mégis történhetik halálok, s' az adosság Maradványokra Marad [Alfalu Cs; Ks 101 Turi Ferenc kapitány aláírásával].

22. jog elmarasztaltatik; a fi condamnat (la ceva); zu etw. verurteilt werden. 1547: Es ha walaky Ez zewrzech meg Bonthana, keth Annyn Maragion Mynth Az Kyth hozzaya Adnanak [Sv; MNy XXXVI, 53]. 1559: yih waggassek az ollyan Barom Ha penigh walaky meg thalathathnek hogy ez yllyen wewth Barmoth el adna, az ollyan ember hwz forynthon Maradgyon [Kv; TanJk V/1. 58]. 1570: Martha Zonkolios Matthiasne vallia, hogy egy kor ... Nemy azzonyok keryk volt Eotet hogy kezes lenne Vegh Kathoert, Eo nem akart lenny, Es az Zas gërgneh Ely akarya volt Thoromba vitetny, Es wgy leoth fodor Balazne kezes Erthe hogi ely Neh vigeK De sem azt ne(m) Thugia My vetke volt, sem azt hogy Myn Maradot volt [Kv; TJK III/2. 6]. 1598: Ez dologh Ciralas rendiben vala Hoggiai Georgy foztó Emreh vice kiralybirak, Thiboldi Georgj es Beogeozi Andras Comissariusok eleott ha pe-

digh Zabado(n) ne(m) hadnak, tahagh az kertet le vonhasa Boldisar Vra(m) semmi(n) erette ne maradgyon [UszT 12/3]. 1620: az megh haboritto ... huzon eott forinton maradgion [Szentrontás MT; Sár.]. 1671: Mivel sokann a' Sóval való kereskedésben a' Fiscust defraudállyák ... Végeztetett ... ha ... nap fényre jöne cselekedeti toties quoties két két száz forinton maradgyon [CC 55]. 1762: a Hesdatiak ... maradgyanak az Potentiaert Tizenharmad fél forintig való büntetésen [O.rákos TA; JHb XXXIV/1]. — L. még RSzF 143, 256, 270; DFaz. 12.

Szk: *céh büntetésén* ~. 1684/XVIII. sz.: (H)a céh házában még az vendégség tart, ha az szükség kívánnya, tartozzék egy ifjú mester fenn szolgálni, ha nem akarná az céhnek ebben szavát fogadni, céh büntetésén marad (érjete | Végeztetett ez is, hogy Ambrus Jánost és Tálás Istvánt senki hamis hűtűnek ne merészelve mondani, mert marad érette céh büntetésén fél mestersegen [DFaz. 12, 14] * *díján* ~ *vkinek*. 1564: My kyk wagynwk Egyed Amburus kydebeol es Kemery Jstwan wgyan Kemerreol wgy mynth keoz byrak Aggywk Emlekezetre myndeneknek ... hogy my Eleottewnk also zopron ... Leonek kezesek az wytezleo walkay Myklosnak az Eo ket Jobbagyaert es azoknak Marhayerth es feyekertis Mono Lwkachyert es az fyaerth mono Janossyrt ... Ily ok allat leonek kezessek hogy ha valaky perlenny Akarna az ket Emberral tehát az ket Embernek (kwleon kw)leon walo dyan Maradgyanak es Marhayoknak Beochyewyen [A.szopor Sz; RGyL Gy. 3]. 1583: Margit Mihaj Kowachne vallia Hallam Gergelj Kowachne Zaiabol hog Balas Kowachnenak zemebe monda Im Vgmond Diodon maratta(m) egzer [Kv; TJK IV/1. 163]. 1653: ez szabad akaratbol valo alkuvast ha valamellik fél fel haboritana, tehát az ide felljeb megj haro(m) köz embereth külön külön diakon maradgia(n)ak [Bh; Told. 1a] * *eleven díján* ~ *vkinek*. 1555: Ha valakit kurva fiának, árulónak, hitetlennek mondanak ha a más fél meg bizonyítja, hogy ő hozzája büntelen mondotta, eleven díján, az az tizenharmad fél forinton marad: mert tisztességében jár [Szu; SzO II, 121]. 1575: Ha Ig Mentyk Magokat partas katalin Mindeniknek elewen dian f 20 Marad [Kv; TJK III/3. 362d] * *falú bosszúján/bosszújára* ~. 1663/1728: Ha valaki Falus Birosagot, eskütsseget es kert birosagot erdő es hatar pasztorsagot fel nem akarna venni az ki erde(m)es reaja falu bosszujan maradgion masnak advan azt az egj forintot az ki el viseli erette | Senki harom forint erő dologert Szekre ne mennyen perleni sem Jobbagyis vra eleibe, hanem it az Falu előt indittassek meg mind(en) dolgok elsőben Ha ki Tiszt pecsetit hoszna be Falu bosszujara maradgion [Szentmihály U; Törzs. Jakab János kezével] * *fején* ~. 1637: Ezek az mostani kaptivalt szemeliek ... semi szin alat semi nemw Suki Pal Uramhoz tartozok közwl soha injuriat nem patralnak, ha penigh Comparialtatnek hogi valami szin alat ... Injuriat patralnanak fejeken maragianak erette [K; SLt D. 10]. 1640: Cziomaj Mihaly Boncidaj Predicator Protestal az Sz. Eccl(es)ia eleőt Uduarheli Miklos Sz.Margitaj pastor ellen, fia Cziomaj Balint kepeben, hogi Cziomaj Balint ő ellene az Nemes szeken feien maradat volna, de remittalta sok fő nemes embereknek intercessioiara nevezve [SzJk 47] * *fején-jószágán* ~. 1592: Janos Balas ... Perbwł Capitany Vra(m) ellen marat volt feie(n) Jozaga(n) [UszT]. 1594: Az ki feien ioszaghan marad ... az vra kegyelmeben vagion, abbol az Ispannak semmi nem illik [Kraszna Sz; UC 113/5] * *fél mestersegen* ~. 1684: valaki céh házánál

fegyverre kapna valaki ellen, fél mesterségen marad érette [Dés; DFaz. 14] * *hatalmon* ~ hatalmaskodás díjának megfizetésére ítéltetik. 1568: Mezaros Martone, Meg eskegyek azon hogy az Tukoth Henteler Matyasne vitte oda, es q neky sem hire sem tanachya nynchen aban, hogy az tuk vayda Jakabneie legyen, ha hul penig meg ne(m) mer eskeny, valakik oth voltanak hatalmon maradnak [Kv; TJK III/1. 186]. 1570: Az Thanaczbelly vram Erreh Jlyen Theorwent Teotték hogy az mynt Be hozzak az Alperes Byzonsagy, kyk az Byrak vram eleot Nem voltak mykor Az Alperesre Sententiat Montak Mywel hogy Az Alperes Zeoleye gepwyen ky Jewt Es oth vagassal vagy wtes-sel zebesitette az felyperest, Rayta Maradot az 20 f hatalmon Mint az Byrak Talaltak [Kv; TJK III/2. 48]. 1606: Az negyuen kalongia Zabnak el wfelejt, hatalmon marad [UszT 20/298] * *holt díján* ~ vkinek. 1590: Egizer valo holt dyan maradnak Az el'szabadulassa miatt az gylkosnak, myert hogj megh nem eozittek [UszT]. 1598: az J. tertio se honestis personis azon luralnj kell, hogy eo zanzandekkel az A az puskabol nem leott, kin ha Jural absoulualtatik így az A. keresetiteol, ha hol penigh nem lural holt dian marad az J. a felperesnek [Kv; TJK V/1. 234] * *jószágán* ~ → *fején-jószágán* ~ * *kalumnián* ~ patvarkodáson elmarasztaltatik. 1622: Czefej Vram ... az euictiot iobbagi, felesige, es giermekj in genere minden teoruj-njel haborgatok ellen ... magara, es holta utan iozagara viue. Illien Condicio alat hogi ha vala mellik fell, Eo kgmek kézőél, ez ... wegezest vjolalna, vagi violaln akama ... Calumnjan maradgion [Mihályfva NK; JHB LXVI/11]. 1672: ha edgyik az masikot jaczottatná boszszantana es bestelensseggel illetne tehát Calumnian maradgyanak [Mezősámsond MT; Berz. 5. 41. S. 16]. 1753: ha Balás Lajos vram akár minemű Juris remediummal tergiversatioval élni kívánna, melljől Szotyori Samuel vramnak remorát es kárt szerezne, tehát ... Balás Lajos vram Decretalis Calumnián maradjon [Szentbenedek AF; DobLev. I/263. 1b] * *kereseten* ~. 1620: Actor ab una Szentgyörgyi Molnar Istuan Beldi Kelemen Vram Jobbagya, p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Peter az brevisre, intentaluan azt hogy ötöt artatlanul le vagdalta volna mellynek fajdalmáért ad f. 25 kerese. Az J. sem maga sem p(ro)cur(ator) nem Compareala miért nem Compareala, az Actornak minde(n) kereseten marada [Zsögöd Cs; BLt 3] * *kötélben/kötélen* ~ bánatpénzen elmarasztaltatik. 1554: teottwnk ilijen wegezest ew kew-zottok Illijen kwetel alath hogh ha hol ez felijwl el wegezet dolgokoth megh nem allanak, az menemw keoteleth az Wt Sekj eleoth ö Magoknak wottek wolth, wgijan azon kwetelen maragijanak ket zaz forintot le tegijenek wgh kezdhessenek ebbe perth [Böölön Hsz; SzO II, 114–5]. 1577: Beldy Janos Bodolarol ... Es az Nehay Beldy Kelemené Lazar Anna aszszon' Vzonbol ... My eleottwnk ... ehez igyeneswlénnek ... hogy ezeketh^a kette rendelwe es el osztwa az megh holt Beldy Kelemen Testamentom lewele mellett eok my eleottwnk vgyan erre keotek magokath eggyk az masyknak, hgy ez el rendelt es el osztott Joszagokban ... éltekygh megh nem haborytyak eg'masth semmyben: Es ha mellyk fel eszt megh nem allana Ezer forynt terhen es keotelen maraggyon az megh nem allo a' masyk ellen [Uzon Hsz; BLt 7. — ^aA javakat]. 1620: ha valamelikh fel Ennek az wegezesnek es alkalomnak nem allana, s Ez wegezesekben Edgyk az masikat meg haborgatnak hat Edtuen forint keotelen maradgion, mely Edtven

forint kéotelet az megh allo fel az megh nem allo felen ... megh vehessen [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/6]. 1694: Pesti György Ur(am) ne maradgyon Kötelen addigh az ideig a migh ezen Inas Aprod esztendejet ki tölti [Kv; ACJk 15] * *ligában* ~. 1632: Nemetiben lako Kouaczi Istua(n) Jegzette vult el Deveczierben Molnar Giörgh leaniatt Ersebetet kiuel kezetis fogot uolt. De megh unakozua(n) tölle Jötenek az Eccla eleyben per citationem. Azert teczet az sz. szeknek hogi ha el akaria az Leant hadni az legeni, hat deponallion f. 12. ha hol nem hat maradgion Ligaban mivel hogi semmi okot az leannak megh vetesere nem adhat [SzJk 40]. 1679: Causa Tsitso Kereszturiensis. Szakáts Samuel Koborlo matkajatul llo-natul el válást kiua(n) Deliberatum. Fel szabadulhat, et ad secundas nuptias botsattathatik az Aszonyi állat penig ligaban maradgyon [i. h. 157] * *maradságon* ~ bíráságon elmarasztaltatik. 1597: mykor aziert az teörwenbe mind ket fel eleö keolt volna Simon Janos Nagy sok gyrakon Es maradsagon maradoth volt [Berz. 15. XXXVIII/3] * *nagyon* ~ nagy hatalmon elmarasztaltatik. 1600: az battiais ... ream ielőt Zanomra nagy ruddal famat le akarta rola wetni, mas Jambor attiamfia hagiatta el wele hogi ne chelekeggie, mert nagyo(n) marad erette. Azert az fat az kéotte meg es wgy hoztak haza [UszT 15/75] * *patvaron* ~. 1551/1585: (A jószágot) valamikor Mikola Pal meg fizetendi meg tartozzik Orsolya Azzony Bochyatani Minden perpatwar nelkwl mely fél meg nem Allana, az pathwaron maragion ez leuelnek Ereieuel [Gyf; JHBK XXVIII/29]. 1636: egh eorokeget ... senkinek el fogh-laln ne engedgie, mert ha eben talaltatnek patuaron maragion [Barót Hsz; BLt]. 1650: ualaki ezt az Testamentalis dispositiot ... uiolalni akama, 12 forintos patuaron maradgion [Gyszm; LLt Fasc. 69]. 1794: a Felperes Nomine Officii perli azért Patvaran maradgion [Aranyosrákos TA; Borb.]. — L. még AC 179 * *széktörésen* ~. 1650/1687: Ha valaki vallást téssen arról hogy feledékenységből az alkalmas időt el mulatta es Novum nélkül szől Széktörésen marad hoc est flor. 1 [EMLt] * *szentenciában/szentencián* ~. 1598: Olah Miklos maradoth volt egy ynoé tehennek el vezese feleől Sente(n)tiaba [UszT 13/65]. 1607: Mierthogj Balogh Georgj Jdeot Veót Volth de f 3 Nem Compareal, Balogh Georgj per no(n) venit Sententia(n) Marad Molnar Balasne Ellen [Mv; MvLt 290. 13b]. 1677: Szokot dolog az-is, hogy a' per non venit Sententia után Inhibitiot adgyanak az In causam attractusnak, ugy hogy a' ki per non venit sententián maradoth, a' Sententia exequalástol el-tilthassa az Actort Inhibitioval, mely után Evocatio-is szokot lenni [AC 179] * *terhen* ~. 1551: My Gyorgfalwy boldissar Es toldalagy andras tomory Gqerg posa Istwan bwday marton Agwyk (!) Emlekezetre ... hogy az vyzetlq lyptay myklostol az qw hwga liptay soflyazzony kert volt ozlast katonabaly^a rezeből mely p(er)nek folyasaba terhen maradoth lyptay myklos [Torda; BLt Q. 2 Liptay Zsófia és Miklós békeségglevele. — ^aKatona K]. 1593: 1593. die. 4. May Deliberatür. Myerthogy Zaz Mihaly Tarsaywal ot forgot Mikor cozwe elegiettek, Meghis vertek Simont Azert Simon Az haytasert Ne(m) Marad egieb terhe(n), hanem hogy fizesse megh az Borbely fizet kiert Mihalt meg giogyttiak [Kv; TJK V/1. 373]. 1598: Az J sem maradoth azert terhen most, merth azt forgattia az J hogy eö kez volt hosza, de az A embere el nem vette az búzat az bechy zere(n)t mellyet kez megh bizonytani [UszT 13/41] * *vérbírságon* ~. 1745: meg kívánom hogy

szolgájok helyet külön külön, magok á Gazdák vér bírságon maradgya(na)k [Torda; TJkT II. 61] * *vinkulumban/vinkulumon* ~. 1638: ha ualamellik fel violana in toto uel in parte^a, az periclitans pars szaz forint vinculo(m)n maradgion [Hsz; Bállt 1. —^a A megegyezést]. 1648/1687 k.: tetszék mind a két félnek, hogy békesígnék okáért á Praedikátor házához járó rétből szakaszszanak egy darabot á Rab Balás rétihez ez utá(n) Rab Balás avagy maradéki ha á megyével ez mostani ki határozás kívül veszekednek, avagy á megyeis Rab Balást háborgatná 12. forint vinculumon maradgion s á rétis a régi határig vissza szakadgion [Erdősztyörgy MT; MMatr. 143]. 1671: Orbán Pal Uram absolutiot kivan matkajatol. 1. 2. Hogj az kit ra költöt refundalja matkaja. 3. Hogj vinculum(an) maradjon [SzJk 118] * *vmennyi/vmiféle bírságon* ~. 1783: constál hogy Daragits István a mézszarósságról csinált contractus ellen hibázott, mivel újesztendő napján illendő pecsenyét nem vágott. Azért tetszett a törvénynek, hogy annak bírságán, forinton maradjon a contractus szerint [Árkos Hsz; RSzF 290–1]. 1790: A Szólló Biroság vagy Eskütség Esztendeig viseltessék, mely következézzék Házalat szerént ... ha p(e)d(ig) fel valólni ezen Hivatalt nem akarná, holot házalat szerent következend, ez illy alkalmossággal egy mforint Bírságon maradjan mindenik Személly külön külön [Karácsonfva MT; Told. 76] * (*vminek a*) *becsűjén* ~. 1568/1585: Jo eoehyem Mikola Pal, valamikor az te Rezed Jozagot Meg ne(m) Akarny engednj Az Sommat le tewn, az Jozagnak Beochwyen Maraggiak [Gyerőmonostor K/Kv; JHbK XXVIII/29]. 1589/XVII. sz. eleje: Valamikor az egész Ceh edgiben giwl tisztessges lakasnak okaert, szwksegh hogi minden személy az szeretetnek es kegiesssegn elkettől uiseltessék. Ha penigh vagy Mester, uagy Tars, vagy szolgai rend, szidalmazasaua uagy egiebbeppen haborusagot indítana, az lakásnak beöcziwien maradgion, ha az Mestereket ugian ottan megh nem engesztelheti [Kv; KómcArt. 26–7]. 1657: Hogi ha peniglen Sebestyen Görgy feleseghe és posteritassj ... igiretek zerent megh ne(m) oltalmaznak az zánto földnek böczűjen es az penznakis dupluman ... maradgion [Mezőbánd MT; MbK].

23. későbbre halasztódik; a fi aminat; auf später verschoben werden. 1573: Ennekeletoeis vezeték volt azt hogi Biro vra(m) az varos p(ro)curatorat pistaky Lwkachiot hywatna Ide es Az mynemw perek az varost Nezik azokrol zolna vele vegezzenek Mindent ely hogi Ne Maradjon az korra mikor chiak az tervenbe Eleh kellien allani [Kv; TanJk V/3. 88a]. 1575: Az meg Newezet zam veoweo vrain Zent Myklos Maßod Napyan Ely kezdyek az zamwetel dolgat, Es Mindennemw dolgokat ely Igazichanak vegezzenek, hogi Ne Maradion karachon vtnara [Kv; i. h. 129a]. 1662: há az Pénznek Még adasá tovább Máradna, tehát vgyis Verés Sámuel vrámnak annuátim rëndés interessel tártozom [Dés; Rlt O. 5]. 1680: Vezetűk hogj az Papsagh Ispitaly es Egyhaz földeit penteken es Szombaton ... Dezmallyuk megh, az Derek Dezmalas pedig marad a jövő hetfőre [Dés; Jk]. 1843: míg a' Czigányok kikérdeződtek, az idő el telvén, ugy dél utánra marad a' Széna lerakás [Bágyon TA; KLev.]. 1876: A torony és templom aljának vakolása a jövő tavaszra maradt [Holtmaros MT; ETF 107. 20]. — L. még ETA I, 90; RSzF 132; TML I, 82.

24. keletkezik (és tart); a se naște (și a persista); beginnen (und dauern). 1768: a Silipenn aloil láttatik állóvá-

nyosnak lenni a viz, de ez a miatt vagyon, hogy a keresztül, s meg által járo Szekerek ki mozgottván helyből a kovöket, göbéje maradtott a helynek | azonn helynek otton mélysege maradván aloil fel dombosodott [Abafája MT; Told. 17a Huszár lev.]. 1816: siratta Nagyságod is ... a' jo Atyát, nem foradtak bé a' sebek, s az érzékeny fájdalom örökesen maradt Nagyságod nemes szívében [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel lev.].

25. múlik vmín; a depinde de ceva; von etw. abhängen. Szk: *kevésben/kicsiben* ~, (*hogy*) kis hía, hogy vkivel meg nem történik vmi. 1704: Csanádról is jöve egy ember, aki referálá, hogy a kurucok Szentpáli Istvánt megfogván, kicsiben maradtott, hogy meg nem ölték [WIN I, 272]. 1710 k.: A generális szörnyen tiltván a futást, költözést, a lármáért scilicet, bizony kicsinybe marada, élés nélkül nem maradék [BÖn. 959]. 1793: Serbán Péter ... egy Lovát elis lopta vala, mellyen rajta érvén tsak kevésben maradtott hogy fel nem akasztották [Somlyócehi Sz; TKhf 13/34 Lázok Miklós (40) jb vall] * *alig/szórzálon* ~ *vki*, *hogj* kis hía, hogy vkivel meg nem történik vmi. 1710 k.: Anno 1677. a hosszas fogságban a gutaütésnek jelei kezdenek rajtam látszani ... rettenetes háborodást szenvedtem; úgy hiszem, ha még el nem bocsátottak volna, el sem kerültem volna a gutát egy vén úr, jó uram, adá tanácsul, hogy olyankor szagoljak reszelt tormát. Egykor próbáltam, de bizony csak alig maradék, hogy meg nem üte [BÖn. 527]. 1763: 12-ma Junii voltam Kolozsvárott, vágattam eret magamon Gyulai Borbély Ferencce, de csak egy szórzálon maradék, hogy meg nem halék [RettE 152].

26. vkire/vmire hagyatkozik; a avea ca mijloc de ...; sich jm/einer Sache anvertrauen. 1755: Töb törögüzatis ugy egyebetis igyekezünk Vetni csak hogy már elfogyván a Jobbagyoknak a kostyuk, majd csak a Béres ökrökre marattunk [Kendilóna SzD; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz]. 1852: hogj idegenekre maradj az lehetetlen — már tsak szigorogj a' míg én haza mehetek [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez].

27. lesz; a fi; werden. 1661: én bizony igen Thamás vagyok az iránt, hogy az német had Tokajnál alább jőjön tegnap délig Beregszász táján ellenség nem volt vissza takarodott táborára, mely tegnapig Nyalábnál volt az dereka, az többi Huszt körül, holott tegnap sok lövések voltak; mint maradnak, van csak Isten hatalmában [TML II, 150 Kemény János Teleki Mihályhoz]. 1670: Az mint frám, tovább mint maradunk s mitevők leszünk, jó Isten tudja [TML V, 152 Keczer Menyhért ua-hoz]. 1710: Isten tudja, magunk is mint maradunk, s még ide hátra mire jutunk, én semmi jót nem tudok reménleni [CsH 434]. 1841: Méltotassék Nagyságod Csendes humorral maradni, mert a mint mondják a holt Tyuk mindent ki vakar [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

Ha. 1570: Maradok [Kv; TJk III/2. 91]. 1723: maradak [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/27]. 1755: maradak [Albis Hsz; BLev.]. 1757: maradak [Kara K; Kp III. 137]. 1762: maradak [Nagyida K; Told. 5]. 1821: maradak [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1586: Maracz [Kv; TJk IV/1. 564]. 1589 u.: maracz [UszT]. 1845: maratzt [Lemhény Hsz; HSzjP]. 1640: maradunk [Kv; RDL I. 117b]. 1597: maradnak [Kv; Szám. 7/III. 43]. 1787: maradnak [Torockó; TLev. 3/2. 2b]. — 1650: marattam [Kv; ACJk 64a]. 1781: Maradtam. Marodtam [Koronka MT; Told. 10]. 1721: maradtál [Kál MT; Berz. 12. 90]. 1573: Maradot [Kv; TJk

III/3. 84]. 1578: maradot [Zsibó Sz; WLt Batory Elek nyil.]. 1582: maradoth [Kv; Szám. 3/VIII. 66]. 1645: marat. maradot [Mv; MvRLt]. 1720: maradat [Somostelke KK; MbK 133]. 1758: marodat [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1763: maradat [Kóród KK; Ks Clf. 18 Szarka József tt lev.]. 1784: maradt [Szecsel Sz; Mk IV/35. 25]. 1786: maradt [Torockó; TLev. 4/13. 39]. 1790: moradt [Királyhalma NK; Ks 99]. 1792: maradté [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1798: maradat [Ádámos KK; JHb XIX/58]. 1802: maradt [Kv; IB]. 1807 k.: marodat. maradat [Sinfva TA; Borb. II]. 1816: maradat [Mocs K; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1562: marattonk [Kozárvár SzD; SLt AB. 5]. 1565: maratunk [Kv; Szám. 1/VIII. 179]. 1692: maratunk [Kovászna Hsz; HSzJP]. 1564: maratának [Kv; Szám. 1/X. 64]. 1681: maratának [Vh; CU 10]. 1789: marodtanak [Asszonynepe AF; DobLev. III/657. 2b]. 1814: maradtak [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38]. — 1653: maradék [ETA I, 81 NSz]. 1568: marada [Kv; Tjk III/1. 183]. 1840: maradánk [Kisnyulas MT; KLev.]. — 1586: Marattam vala [Bethlen SzD; Ks 42. B. 20]. 1588: maradt vala [Kv; Szám. 4/V. 5 Gr. Veber sp kezével]. 1604: maradot vala [UszT 18/138]. 1629: maradat vala [Mv; MvLt 290. 163b]. 1755: marat vala [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1788: maradtott vala [Kisilye MT; IB]. — 1634: marattam volt [WassLt Cegei Vass János végr.]. 1570: Maradot volt [Kv; Tjk III/2. 142]. 1606: maradot uolt [UszT 20/185]. 1636: mărădāt uolt [Mv; MvLt 291. 66a]. 1644: Marat volt [Mv; i. h. 431b]. 1724: maradott volt [Homoród H; BK]. 1745: maradott vólt [Nagyida K; Told. 9]. 1788: maradt volt [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1798: maradt volt [Dés; DLt]. 1807: maradt volt [Lunka KK; DobLev. IV/902. 54]. — 1662: fog maradni [TML I, 361 Teleki Mihály lev.]. 1704: fognak maradni [WIN I, 273] || 1676: maradna [Kv; RDL I. 155a]. 1690: maradna [Balavásár KK; SLt 15. B. 19]. 1694: maradnanak [Kv; SLt R. 47]. — 1577: marat volna [Légen K; JHbK XIII. 36.]. 1594: maradot volna [Szászkerék K; LLt]. 1758: maradat volna [Asz; Borb. II]. 1578: Marattak volna [Kv; TanJk V/3. 98b]. 1627: maratának volna [Kv; RDL I. 131]. 1711: maradtak volna [Ditró Cs; WLt Todor Czigány (40) jb vall.]. 1786: maradtanak volna [Torockó; TLev. 4/13. 15]. 1807: maradtak volna [Mezőbánd MT; TSb 47] || 1596: maragy [UszT 10/47]. 1786: maradj [M.régen MT; DobLev. III/615. 1b]. 1600: maraggio(n) [UszT 15/3 Nagy Thamas Bogartfalui vall.]. 1746: maradgyon [Radulest H; Ks LXII/23]. 1780/1784: maradjan [Galambod MT; Told. 29]. 1783: maradgyan [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 16a]. 1790: maradgyan [Vajdasztván MT; DE 4]. 1792: maradjan [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1796: maradgyan [Kv; AggmLt B. 15]. 1816: maradjan [M.fráta K; KLev.]. 1824: maradgyan [Torda; KW]. 1826: Maradgyan [Várfa MT; Borb.]. 1831: maradgyan [Dés; DLt 332]. 1847: maradgyon [Torockó; TLev. 10/9]. 1546: maradyanak [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1741: maradgyanak [Dés; Jk 555b] || 1728: egy ... fia Magyar országon fogott maradni [Balavásár KK; Ks 13. XV] || 1598: (kellet) maradniok [Kv; Szám. 8/V. 167]. 1633: (kelleték) maradnom [ETA I, 148 NSz].

maradandó 1. (ezután is) helyben marad; care rămine pe loc (și in continuare); (auch nachher) dort/an der Stelle bleibend. 1624: En Kolosuarat lakozo Hadady Janos Deak adom tuttara az kiknek illik ez levelemnek rendiben ... Ha ... holtom twrtenik az en iovaimbol ugyan Kolosuarat

bizonyos szalassomon maradando iovaimbol minden twrteny nekwl meg vehesse [Kv; RDL I. 124. — aAz adósságot]. 1665: Az itt maradandó 33 németeknek hópénzeket is megküldeni, kérem alázatosan, méltóztassék [TML III, 413 Teleki Mihály a fej-hez]. 1726: En ... ezen Egyház fiui hivatalomban ... a Tiszt Eccl(a)nak Sz. Sacramentomokra rendeltetett edenyire szorgalmatos gondot tartok a Sacramentumok celebrálása után az Eccl(a) Hazában ottan viszsza viszem a Templomban maradando egyet-masokra könyvekre szorgalmatos vigyazással lések [Kv; SRE 154].

2. (vmilyen állapotba) jutandó, kerülendő; care devine ceva, care ajunge (intr-o anumită stare); (in irgendeinen Zustand) geratend. 1687: En Boros Jenei Hegyesi István ... meg gondolván nemzetes vitélő Alpestesi Telegdi Beniamin Sogor vr(amna)k ... jo akarattját ... meg nyugvással való reménségem lévén ... hogy árvaságra maradandó kedves házasságnak, s édes gyermek(m)nek, igaz synceritással és gyámolsággal leszen ... Alvinczen lévő Nemes Házamat és fundusomat attam, ajándékozom, kötöttem ... Telegdj Beniamin vr(amna)k [Alpestes H; Incz. VI. 19a]. 1807: annyi rész, a' mennyi az ötsémet ... illeti ... mennyen annak idejében birtoka alá, úgy mind az által ha özvegységre maradando Groffnát meg-betsüllí [Kv; Ks 14. XLIIb gr. Teleki Tamás végr.].

3. (vki után) hátramaradó; care/ce rămine (de pe urma cuiva); (nach jm) zurückbleibend. 1804: Néhai Testvérem G. Tódalagi István, maga utolsó Rendelésében átok alatt azt hagyván, hogy véle Háborgólag élt Feleségét, Halála után a' róla maradandó Jóságokba bé ne bótsáttanók [Told. 41/71].

4. átv tartós; durabil; (an)dauernd. 1664: lennének azon, hogy állandóvá s maradandóvá legyen közöttünk^a [TML III, 100 Székely András Teleki Mihályhoz. — ^aA korábbi jó viszony].

Szk: ~ élet halhatatlanság. 1881: Vajon te, Ödön nem eszmélsz-e arra, hogy mi — gyors életű napilap — nem valami irodalmi remek közlésére törekedtünk ... Vajon te, Ödön, maradandó életre számított verskötetekben a szépirodalmi produktumok szent hajlékában, a Fővárosi Lapokban nem látsz-e gyengébb szerzeményt a Széchy versénél? [PLev. 85–6 Petelei István Jakab Ödön-höz] * örökké ~ örökkévaló. 1670: Már egyszer Isten után a mi kegyelmes urunk istenes atyásága tartta meg bennünket az Érsekújvármál lévő pogányok rablásától, kiért az Isten nyomóssá teszi ez életben ő nagyságát s örökké maradandó jókkal boldogítja [TML V, 245 Ujhely Pál Teleki Mihályhoz].

maradás 1. helyben maradás; rămínere; Verbleiben. 1662: A német fejedelemszöny, Catharina az hazában való maradásától meguntatkozván ... nemzete közé kívánkozván, búcsúját vévén Erdélytől, elment vala jó békességgel [SKr 142]. 1697: igen alázatosan kérem Uram kgd(e)t igen nyomrultul lévén Feleségem ... ne denegallya ithon való maradasomat [Mikeszása KK; BK. Radák István Bethlen Gergelyhez]. 1837: Tegnap el annyira beteg volt Lajos, hogy kénytelenítettünk haza fenni az utánna való küldetésért, de már ma jobban lett el annyira, hogy mar jonak láttam az itt maradását [Szk; Pf Grúz Károly lev.].

Sz. 1663: Az szükség, igyefogyottság, ez nagy dolgoknak bizantalansága és mindenképen való dolgaimnak, állapotcskának függőben való létele, az két szék között

való földön maradásomnak reménsége kömyűl véné, nem tudom, mit kell mívelnem [TML II, 571 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

2. vhol tartózkodás; şedere, stat; Aufenthalt. 1618: eze- ket penigh illien Conditionall chyerelek, hogy ha Zalanczy Lazlonak az chypai hazban maradasa ne(m) lenne, ez az Concambium visza szalion [Csapó KK; JHb XXVI/12]. 1653: (A táborban) vagy kilencz száz legény gyűlt vala össze, kiknek feleségek és gyermekek ott a várban volt némelynek ... vagy oly helyt ahol esmérte maradását, és ott táplálta [ETA I, 79 NSz]. 1770: a Bírák híre nélkült Embereknek tsak egy éczakárais ... maradásra szállást adni senki ne mereszlyen [Szentiván Hsz; HSzjP].

3. tisztségben megmaradás; rāminere (in functie); (im Amt) Verbleiben. 1677: úgy vőttem ... eszemben, ő nagy- ságoknak nagy reménségek van Kegyelmed igaz hűségé- ben ... Hogy én magam instáljak Kegyelmed vagy más böcsületes jóakaró uraim maradásában, nem cselekedhe- tem ... de ha másképen véghez viszi, én nem ellenzem [TML VII, 394 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz]. 1821: Hivatalától fel függesztett Stationalis Commissarius Cser- nátoni Sámuel ... kérelem Levele által előbbeni hivatalába lejendő vissza tétettetését ... kérte Mely kérelem Levélre a következőnd választ adtam az ollyan községes Tiszt ktsapongásai akinek a szolgálatban való maradasa a Föld népe meg károsításával lenne egyben kőttetve, abban a Hivatalától lejendő fel függesz- téssel is megszabolástassék [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827 gr. Bethlen Imre főispán aláírásával].

4. fenn/megmaradás; dāinuire; Fortbestand/bestehen. 1567: Az v felsege paracholattia zerent my töröen zerent illien Concordiaban hoztuk mind a ket felt^a az my Zenten- ciank zerent mind az ket fel az my el wegezet zenten- cziankat acceptalak, laudalak, fel wewek minden Citkeliben es my telynk mind az keth fel kyuana, hogy az el we- getet zentenciankat az egez warosnak erossegere es bekes- seges maradasokra leuelünket adnonyok (!) [Vizakna AF; TT 1881. 191. — ^aA vizaknai folnogyot és a város közön- ségét]. 1678: Kglidet csak kérjük, mint jóakaró urunkat alkalmaztassa úgy dolgait, lehessen mind magának, mara- dékinak jövendő maradására, javára [TML VIII, 134 Bethlen Farkas és Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

5. odaveszés, elpusztulás; pieire; Untergang, Zerstö- rung. 1604: Zent Georgy Pünkestnap^a keozben Viue el lsten egy Atiankifiath hadba maradasban keozzilleónk [UszT 18/49. — ^aAz és valószínű tollban maradasa miatt így olv.: Szent György és pünkestnap közben].

6. (örökség) vkire szállása; transmutere (a unei moşte- niri); (Erbe) Zukommen. 1662: Mikó Ferenc halála, javi- val feleségének Mikes Mihályra való maradasa [SKr 156]. 1671: Az Fejedelem^a kinek kinek szabadságot engedgyen igasságának előmozdításában, és abban senkit-is meg ne akadályoztasson se írása ... által, se pedig egyéb utakon neis végezze, senkivel afféle perben függő josa- goknak magára, Feleségére vagy Gyermekére való mara- dasa felől néven Decretalis utak és modok a' jóságoknak Fiscusra nem Fejedelmekre való szállások felől [CC 8. — ^aBarcsay Ákos].

7. vmilyen állapotban megmaradás; rāminere (intr-o anumită stare); (in irgendeinem Zustand) Erhaltung. 1710 k.: Az örökkévalóság, aeternitas azért nem egyéb, hanem annak az ensnek, állat, valóság, substantiának, vagy do- lognak, accidensnek, amelyben vagyon ... azon egy álla-

potban való állhatatos és változás nélkül való megállása, valósága, maradasa [BÖn. 458].

Szk: helyben ~ megmaradás. 1672: Én, Uram ... vala- mit Kigyelmed becsületinek helyben maradására el tudok követni, jó lelkem ismereti szerént elkövetem [TML VI, 393 Rozsnyai Dávid Teleki Mihályhoz].

8. békességben létel; gāsireca liniştii, convieţuire in pace; in Frieden Sein. 1661: Tegnep költözénk be az várban az asszonnyal, de az mi cselédünk mind kinn vagyon, mert nekünk egy csepp szállást sem adtak, be sem híttak, csak az asszony miatt nem lőn maradásunk, úgy kelle bejő- nünk, mert mi bizony be nem jöttünk volna hivatlan [TML II, 104 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1768: nem lehet nekie itt maradasa hanem el kell pusztulni vagy jobbbágyul esik a Groffnak [Karácsonfva MT; Told. 3a].

9. vmilyen állapotra jutás/kerülés; ajungere intr-o anu- mită stare; in irgendeinem Zustand Geraten/Gelangen. 1755 k.: Mint hogj az Ebeni Familia in virili sexu régen deficiált, es az Leánjok(nak) tavul valo emaritatiojok s arvaságra valo maradások myatt azon részre biratott földek ... abaliénalodtanak [Kecset SzD; TKI Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz]. 1791: az én özvegységre maradásom- ban legkissebben is soha meg nem bántott [Mv; Told. 18].

10. jog elmarasztaltatás; pedepsire, condemnare; Verurteilung, Überführung. 1625: azt mondom hogi harom- zor kergettek disznaimot ky az makrolj singillatim mjnd az haromzorirolj mint falu szokot agraualtatny enís vgi keua- nom maradasokat az potentiaert [UszT 142a].

maraddogal meg-megmarad; a (tot) rāmine cite puţin; immer ein wenig zurückbleiben. 1710 k.: apránkint s ke- vesenkint maraddogalt minden Esztendőben mind bor mind búza [CsV].

maradék 1. vmiből megmaradt rész; rāmăşiţă; Rest. 1570: Zegedy Georgy Azt vallia ... Mykor Takacz Janos Es biro myhal perlenek volt, Az Theorweny megh Itelte volt az attiai ket Rezt ... az Takacz Siluester fianak, Az Anyay harmadat penigh Igh hatta volt hogj az 15 fl melliet az Byzonsagh Beh hozot volt hogy biro Myhal az Eomagayebol fizette volna valamj zalogba vetet pohar- nak Meg valtasuert azt eleosser ky twggyak neky beleole Es az vtan az Maradekawal Biro myhal es az Siluester Takacz germeke oztossanak vele varas Teorwenye zerent [Kv; Tjk III/2. 162a]. 1573: Borbel Miklos Azt vallia hogi ... egyzer Borbel Balint hozatot volt egy Eytel Irmes Bort Eowele ... Eotele kwlte az felesegenek, Az lwt benne es az Maradekat az Agyfeohaz tetete [Kv; Tjk III/3. 113]. 1599: Veotttem egy Torozkay vasat az malom kerek horga- hoz, az maradekiabol Szorito szeket czinaltam d 60 [Kv; Szám. 8/XII. 1 J. Chanadj mb kezével]. 1629: ket hordo sonkolyos mezetis tudom hogy hozanak kerdette ha le folté az szín meze, hogy le folya az maradekajat megh oztak [Kv; Tjk VII/3. 108]. 1659: Ket darab Angliay poszto Angliay Teorók mente ennek maradekia ualamy darab gioczcoczka [Cszs; LLt Litt. C.]. 1753: Öröltettünk 1 veka tiszta buzat a konyhara ... Ennek a maradekajat Mestramni küldettek fel [Kvh; HSzjP]. 1793: Sz: Csehbe ... három Hordo Bort tettem vala ki ... kupáját 20 penzen arultattuk ... az maradekját ... viszsza vettük volt [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

2. (utó)hatás; efect (ulterior); (Nach)Wirkung. 1710 k.: Ha igaz a doktorok értelme, hogy a himlő az embernek az

anyja méhéből hozott anyai vémek maradéka ... azért ezer ember közül sem kerül el egy | jó vacsorát ... készítenék, de keveset chettem, azelőtti egynehány napi betegség maradéka és a fáradság s hideg általverése miatt [BÖn. 524, 584–5].

3. különbözet; diferentia; Differenz, Unterschied. 1570 k.: A maradék a garassokban vagion ... Meny az Maradek ... az Cemmentesnek es camorasnak Nyereseg [MKsz 1896. 291]. 1587: Az Tawaly ... Gyapyatt ky teott Eozzesseggel 6. zaszt Atta wolt el Zabo Lenart vram zazaith f. 2 d. 50. Ennek az Gyapyw Arrabol keolteott az zegynyek zwksegere f. 2 d. 94 Az maradekyatt atta kezemben kez pinzwi f. 12 d. 31 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 28 Zabo György isp. m. kezével].

4. hátralék; restantia; Rückstand, Restanz. 1573: Kwtas-so Mate azt vallia hogy Eo adot volt egy darab zeolet Kalmar Imrehnek fizet meg benne valamely (!) Reszerent penzel es Ezwst poharal ... es hogi meg Nem akaria volt adny az azzony az zeoleo Arranak Maradekat, hia biro Eleyben otth az Biro meg hagia neky hogi meg elegiche eotet [Kv; Tjk III/3. 193]. 1574: Vrbéger gergel azt vallia hogi Eo adot volt fl. 100 Ezwstre Zabo Simonnak ... kit mykor az hagiott Ideore Meg ne(m) adot volna ... vgy fizyette neky az Sos halat p(ro) fl. 69 Annak vtanna egyser is Maszoris az Maradekarol Meg elegitette [Kv; i. h. 314]. 1585: Mikor az Vitezlő Theke Ferencz es Komjaty Mihall, az penz maradékanak meg adasara es fell uetelere Conuent elejbe mennek, akkor keözteok mas Leuell kellyen Conuent pechiety Alatt [M.köblös SzD; SLt 29. Y. 2]. 1702: Vásárhelly András Mester Remeki collatiojanak az Maradekja meg adása alkalmatosságával költ el Borra gyertyára fl 3 d 47 [Kv; ACJk 8].

5. jelzői haszn-ban; cu functie de atribut; in attributivem Gebrauch: a. (a jelzett dologból) megmaradt (rész); care/cc a rămas (din ...); übriggeblieben. 1585: Az Feyedele(m) vendegelesokoro(n) vötte(m) 2 Eökröt nyuzny f. 5 d. 65. Esmet vötte(m) ket Eökrött nyuzny f. 5 d. 33 Az Maradek barma kozzwl vötte(m) 3 meddw tehenet f. 5 [Kv; Szám. 3/XXII. 81]. 1588: Marat volt valamí Maradek fa Alchy Matyas hogy Kozep Capunal Aytot Chinalta volt meg. Vítottam azon Maradek fath Hyd ucay Capúra [Kv; i. h. 4/III. 58]. 1609: Az maradek czipot az zegenieknék oztotam Birak vram akarattioikbol [Kv; i. h. 12b/IV. 384]. 1662: Az ... maradék tábornak az vár alá beszállítatása [SKr 186]. 1700: Nehai Katona Mihály Umak meg hagjatott Eözvegje ... Thoroczka Julia Asszony ... az Déési Refor(mata) Ecclesianak Doboka nevű Faluban lévő maradék Meszit Conferálta [Dés; Jk 400b]. 1705: Elkülvén már kevés itt levő költségemből 1300 forint, és lévén még valami maradék pénzem ... már azt költöm egy hónaptól fogva [WIN I, 416]. 1746: Egy kevés maradék Torotzka Vas, mellyből egy pár középszerű Ló patkó ki telik [Borsa K; Told. 49]. 1834: Egy vég Páttzal öfött maradék Kender vász(ony) [Sáromberke MT; TGsz 54]. — b. elmaradt, hátralevő; restant, care a fost efectuat ulterior; rückständig. 1688: Első széri czeplest váltottam meg. Negj vider jo boron, mert különbben ... a' masodik maradék Czeplesemnek a' szemet nem engedte hogi bé hozzam [Kv; Utll].

6. utód(ok), leszármazott(ak); urmaş, descendant; Nachkomme/folger. 1561/1579: Mely felywl meg Irt Jozagokat, az felül meg Irt Attyafiai ... Chierelek my elottwnk Eoreokbe meg wonhatatlanul Ew Magoknak es az Ew

Maradekynak bymnyok [Kozárvár SzD; SLt AB. 4]. 1574: Ferenchy Antal Es Hwszar ferench ... Illell vallast tesznek, hogy ... Az Bomemyzza Maradeky Es az vachy peter Maradeky kertek volna Eoket Eottwes Orbannal Egetembe Arra hogi Az Mynemw pery volt Borbel Ianosnenak Borne(m)yzzawal ... C(om)positio Altal Leh zallitanak [Kv; Tjk III/3. 322]. 1585: (A) malomnak bekesege vrasagaban ... meg oltalmaznj Tartozzek komjaty mihall' Theke Ferenchett auag' az eo maradekatt [M.köblös SzD; SLt 29. Y. 2]. 1591: Hogy ha penigh En magam uagi holto(m) után maradeko(m) az en vegezeseemnek nem Engedenek ... tehát Az korbely Zakmar varmegebelj Vice Ispanoknak is hatalmat adok ... ez feleol megh nueuzet rez Jozagomath ell foglalni [Perecsen Sz; WLt]. 1613: mj Eleötteónk paraznay Janos Vram Finta marton Vramnak es maradikianakys Euictiot Igfre hogy minden Teörufnj szerint uáló haborgatok ellen megh Akaria oltalmazny azban az fellieöl meghyrt Jozagiban mind magat es mind maradikiat [Kv; JHb]. 1630: Istentelen dologh, az hogi eö rea ket forint adot vetetek az Jsten megh az maradekokatis erre jutassa [Mv; MvLt 290. 223a]. 1732: hogy sok ezerekek engem szuperájjon aszt nem kívánhatya az M Ur. fly utolso romlásomat, és hitván maradékimnakis kudusságokat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1815: Minthogy ezen edgyezés a' maradéknak nem kútsin javára czélozo intézetből származott; azért ennek erejét minden pontokba mind két ágon lévő gyermekeikre és azoknak maradékjokra ... is teljesleg kiterjesztik [Béld AF; DobLev. V/979. 2a]. — L. még CsH 107; ETA I, 17; FogE 109; KemÖn. 11; TML V, 340.

Szn. 1564: Petrus Maradek [Kv; TanJk V/1. 72]. 1573: Anna nehai Maradek Ianosne [Kv; Tjk III/3. 192]. 1593: Maradek lazlo [Kv; Szám. 5/XXI. 113]. 1614: Olaz Mihaly D(eak) felesége Maradek Catha Asszony [Kv; Tjk VII/2. 206].

Szk: ~ában él. 1710 k.: (A lélek) az örökkévalóságra nem vágya ha ... természete szerint halhatatlan nem volna; nem igrkeznék maradékiban, munkáiban ... híriben, nevében, egy szóval, valamint s valahogy, de csak élni [BÖn. 433] * ~ja nem marad. 1602: Ha penigh nekik holtok teortennék s maradekiok nem maradna, minden zegeny Atyamfiainak keoteom [Kv; RDL I. 73] * ~kal örvendeztetik. 1829: Én Dobolyi István részemet ... cedalom ... két Testvérem Dobolyi Sigmond Umak, és Bartok Adámné Dobolyi Klára asszonyoknak oly formán, hogy azt ... örökre birják ... tsak azon esetre hagyván fenn Jussomot ebbéli részemhez ... melyben én ennekutánna maradékkal örvendeztetném [Nc; DobLev. V/1155] * ~ nélkül hal ellmeg. 1709: Ha ... maradék nélkül találnék meg halni [MNy XXXVIII, 55]. 1818: a' néhai minden maradék nélkült holt meg [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1865: rendelem, hogy ha kedves gyermekeim közül bár melyik maradék nélkül halna el, vagyonát egyenlő mértékben örököljék a' fenn maradók [Kv; Végr. 6] * ~ról maradékra. 1599: Ada my Elöttw(n)k öreökek valo Jobbagjol fjurol fyura maradekrol maradekra szel Janos vramnenak Piroška azzonnak [Kisszederjes MT; Told. 21]. 1620: Ada mi elődtwnk Jobagiul magat Szakacz Marton ... fiurul fyura, maradikrul maradikra megh hihatatlantul [Melegföldvár SzD; SLt EF. 4]. 1828: ezen mostani Egyezések maradekrol Maradekra meg maradgyan [Asz; Borb. I Aranyas Rákasi Csipkés István ns nyil.] * egyenes ~. 1805: ugy tanállya ezen közönséges Törvény szék,

hogyan azon osztály Levél tsak az Alperesek elei között kelvén, tsak azokra, és azok(na)k egyenes Maradékaire nézve vagyon kötelező ereje [Ne; DobLev. IV/887. 3a] * *férfiülfiúság(on levő) ~*. 1560: engette mind eórekke bimi, hasznat venni, Az felseő molnot bamfi Palnak ... es Az eő ferfiűj Maradékinak mindenestől fogúia [Mv; JHbK XII. 7]. 1710: hogha eő kgme vagy Fiu agon Levő maradéki sine semine deficiálnának ... in illo casu azon hely az faluhoz redealyon [Kászonfelsőfalu; BCs]. 1802: a' melly szőlőtt a' Bálo Miklos Fiu Ág Maradéka fel fogott azan a Jussan csipeszettek [Aranyosrákos TA; Borb.] * *Isten ~kal megöldöl~ot ad*. 1656: az jo Isten igaz itéletből búneinkert, minkőt felesegemmel eggyiütt maradékokkal megh nem öldot [Ádámos KK; BálLi 93]. 1785: ő Nsgoknak mind ketten halálok törtévnén ... a' ... Fogado kertével együtt simpliciter redeáljon az Eklesiának, ha szinte maradékot adna is Isten ő Nsg(okna)k [Kv; SRE 240] * *késő ~*. 1824: 1824ről készült keserves történetem le frása, meljet késő maradékom ... olvassák vgy mint szomorú Esetet [Nagylak AF; DobLev. V/1094 id. Dobolyi Zsigmond felj.] * *következendő ~*. 1736: Más nap az kézfogás^a után ... mondja Apor István Cserei Mihálynak: ... adjanak számot mind Isten mind az következő maradékok előtt az kik ezt az dolgot koholták [MetTr 340. — ^aA II. Apafi Mihályé] * *leányág ~*. 1753: Tudgyae ... a Tanú ... hogj valamennyi Jozságokat birtak Néhai Groff Csáki Sigmond, es Imre ... és birkak mais a Meltosagos Csaki Leány ág maradékok, Erdélyben ... azonban Sohult nintsen olyan, a mellyet ... valamely Fejedelemtől Donatioval szerettek volna [JHb XXX/9] * (*mind*)*két ág(on levő/való) ~*. 1602: sovaradon Marusszekben walo drabant hazunkat ... minden haznaual ... Janos Deaknak es Eo neky mind ket Agon walo maradékynak eoreok arron megh hyhatatlanul adak [Sóvárád MT; Berz. 15. XXXI-X/1]. 1607: ket haz Jobbagiot ... haz helieket, zantofeoldeket ... Sovaradgian es hataraban ... mindeneket azo(n) igassággal meliel eok birták ... adá eoreokke birmia semmi igassagat maganak, es ket agon valo maradiki(na)k megh ne(m) tartua(n) benne [Mv; i. h. XXXIX/4]. 1659: az Ur w Naga, uagi ket agon liuó maradiki w Naga(na)k tartozanak euincalni az patereket w kigielmeket [Kv; Ks III. 20]. 1686: két anny summa pénzen convincalodgya(na)k ezen Mikola László Uram és Agnes kis Aszszony eő kgik Trenk Márto(n) Ur(am) ... és mind két ágon lévő maradékuk ... successorok ellen [Mocs K; JHbK LIX/24]. 1798: Kötelezem pedig magamat arra Evictioi válalvan magamra hogj ... Szabo István Uramat Feleségét Kis Borbára Aszszont, és két ág Maradékit azan ... földnek bekességes birasaban minden haborgatok ellen ... meg oltalmazam [Asz; Borb. I] * *törvényes ~*. 1812/1816: Hogy a Fel peresek most említett Etzken Andrasnak az Instructiob(an) le hozott verseg agazat szerént le szálló Törvényes Maradékaik légyenek az ... az Al peresek által sem tagadtatik [Hsz; BLev.]. 1835: Mi három egy Testve- rektől ugymint lör Komornyik 'Sigmondol' ... 2-or Komornyik Jánostol^b 3or Komornyik Juliánától^c ... származott természetes és Törvényes maradékok, mindnyájjan néhai Idősb Komornyik 'Sigmondnak unokái [Varsolc Sz; Borb. II. — ^{a-b-c}Köv. a nevek fels.].

7. család- v. foglalkozásnév mellett; lingă nume de familie sau denumiri de ocupație; bei Familiennamen od. Berufsbezeichnung: származék, -fi; descendant, vőstar; Abkömmling, Erbe. 1758: Átok alatt hagyom azért ... ha

eladó, vagyis házasságra alkalmas időt enged Isten ő szent felsége közöttök valamelyiknek, még harmadízgis ha pap maradék leszén, hozzá ne menjen ... mert egy sincs jó ember benne [RettE 60]. 1795: a Levelek ... a Mlgos Haller Maradékok által le petsétteltetve lévén ... a Leveles Bolton Petséttyek vagyon [Kv; JHb I/36]. 1813: (Adá) T Gerendi Ur az Komáromi maradékoknak azon pusztá Telkét, mely vagyon az Falu rétyén [Nagylak AF; DobLev. V/956]. 1820: ki az a' Jobbágy vagy 'sellér, aki azon Szántó Maradék örökségébe bé ült ...? [Mv; Borb. II Mátyás Sámuel ügyvéd lev.]. 1823–1830: Alvinczi maradékok: Alvinczi Istvánnak két leányai, Erzsébet és Borbára [FogE 72]. — L. még RettE 293.

8. utókor; posteritate; Nachwelt. 1710 k.: minthogy én rajtam a világnak üldözése rendkívül való volt az én ifjúságomtól fogva, és kiváltképpen a kétszeri keserves rab-ság: azt fogja a dolgokat nem tudó maradék vagy világ mondani, hogy talán Erdélyben legatrab ember én voltam | Aporral hogy a gubernátoron megbékélhettem volna, annak bizonyosságait így értsd maradék [BÖn. 406, 967]. 1823–1830: De megírtam neki, hogy ha ki az erdővel való bánás tudományában belélelegedik, az egyebeket elmellőz, mert evvel is elég baja vagyon. Különben is Erdélyben erre a tudományra nincs szükség, mert itt minden elég tudós az erdőt eladni, levágni, ha erdőt szaporítani nem igyekezik is, lássa osztán a maradék, mit csinál [FogE 218].

maradék-erdő felosztatlanul maradt erdőrészt; parte de pădure neparcelată; ungeteilt gebliebener Waldteil. 1590: Maradek erdeot ertettek varosul az Lombon kinek be takarasara a' tanach hazhoz Rendelték gondwileowl, Orelt Janost, es Was Gergelt [Kv; TanJk I/1. 144].

maradék-fű felosztatlanul maradt legelőrészt; parte de pășune neparcelată; ungeteilt gebliebener Weideteil/grund. 1737: A Dioszegi Uram Réttinn álló hosszszann ... adatott volt Sóti János Ur(amna)k egy darab maradék-fű [Dés; Jk 477b].

maradék-szőlő leszedetlen szőlő; struguri neculeși inițial; nicht abgelesene Trauben. 1598: 2 Embernek az ki az maradek zeolet le zettek Mustot teoltettek es sajtoltnak, attúnk az ketteonek f —/24 [Kv; Szám. 7/XVI. 67].

maradhat 1. a putea rămine; bleiben können. 1640: Regeleo hetfeon^a A ki touab nem maradhat keredzék a Czehmesterteol, mert ha keouedzetlen el megyen száz pénz annakis a büntetese [Kv; KovCLev. — ^aVízkereszt (jan. 6.) hetének hétfője]. 1747: midőn látnok hogj határunkban sem maradhatunk eo Kgimek ellen, futásra vőtük dolgunkat [Torda; TJkT III. 164]. 1758: Tudgya é a Tanu hogy az Méltóságos Familia osztatlan Rez és Vas mves, s Rostás Czigányait ki szolgáltatta s szolgáltattya ... ki mfat nem maradhatnak s szöktenek el [Kővár (Szt) vid.; TKI]. 1764: Az Nagyiána Ca(us)a jo vizgázat mellet a Tablán maradhat [Borb. II Nic. Kendeffi lev.].

Szk: hon/otthon ~. 1661: Ngodnak alázatosan jelentetem vala, hogy az gyalogok és az lovatlan nemesek had maradhassanak hon [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csezei Tamás, Asz kapitánya a fej-hez]. 1664: Ikafaluan lako Balogh Thamas talala meg bennünköt ... poroncsolliuk az fellyeb meg emlitet embert ... az hadra ne erőltesse ...

mostanis othon maradhasson [Törzs. a fej. Hsz rendeihez]. 1677: A' Vice Király-Birák a' Székelységen hadi expedícióból hon maradhatnak [AC 239] * *itten ~*. 1672: megh mutatya az üdö lezen kedues bekesseges üdönk, à vagi sem. ha itten nem maradhatu(n)k Kastal Ferencz Ur(am)mal egiut be hazánkba(n) menyunk [CsÁLt F. 27. l/38 Georgiffy Mihálj nyitrai pléb. lev. haza, Csíksztgyörgyre]. 1815: Minthogy az érdeklött három hajók már a Telelőbe ki vannak huzattatva, azok mind addig, miglen a Maros hajókázható lészen, itten maradhatnak [Marosportus AF; Ks 177 Vegyes ir.].

2. szolgálatban megmaradhat; a putea rămine in serviciu; im Amt verbleiben können. 1570: Catalin Kys Andras leanya, Rosa Zas Albert leanya Ezt vallyak hogy ezt hallottak az geres New leanthwl ... Azt Mongya volt, az lean, hogy Azert hatta ely Ky (!) Mihalt ... hagi felette zanyargatta verte, Az myth Igert volt zolgalatyært azt sem atta megh neky, Nem Maradhatot nala [Kv; TJK III/2. 128].

3. tulajdonosként/bérlőként (jóságban) megmaradhat; a putea rămine ca proprietar/arendas (al unor bunuri); als Besitzer/Pächter (in dem Gut) verbleiben können. 1619: Gáspár vajda pengig felejténé az más ember országát, csak maradhatna az ő magáéban [BTN² 374]. 1682: Mind ezen kívüls penigh ingo, és ingatlan jok, s edgyetmások ... mind azokatis hadtam feleségemnek És így elteigh securitással maradhasson mind ezekben az neki testált jobban [Kv; RDL I. 160]. 1740: Immáron midőre-hára benne maradhaték a harasztosi jóságban, semmi levél kezemben nem lévén, az udvarházhoz való appertinentiáknak végire nem mehettem [TT 1891. 494 Orbán Elek végr.]. 1774: Antal Mihajnak az én jelenlétemben ígért az Iden Pintye az Fogados égy Bárány bőrt Praefectus Uramnakis égy Tinot ... hogy az Fogadoban maradhasson [Mocs K; KS Conscr. Ios. Osváth de Zetelaka (31) rk kántor vall.].

Szk: (vminek) uraságában ~. 1606: Azt sem tudo(m) ha az lo arrabül vette volna az éorekseget, de anak sem maradhatna Vrasagaba [UstT 20/287 Albertús Czergeó de Fenyed lib. vall.]. 1680: ha valamí modon à megye uraságáb(an) à cserélt földnek nem maradhatna, à mely őt ől föld adatott volt à Tholdalagi János Vr örökségéhez, redeálljon à megyének [Mezősámsod MT; MMatr. 382].

4. vki tulajdonában megmaradhat vmi; a putea rămine ceva in posesiunea cuiva; etw. in js Besitz verbleiben können. Szk: nála ~. 1653: ha pediglen ugi fordúlna hagi az ioszag nala maradhatna ... lelkire kötöm hagi az mit az templomokhoz hagiok meg agion mindeneket [JHbK XLII/3 Kovacsoczi Zsuzsánna végr.] * *vkinek a kezében/kezénél ~*. 1658: Az mi pedig az Telthoti dolgát nézi az jóság szimbóralásból, én nem bánom, mert nem nekem kéred az jóságot, hanem magadnak, ha kezetekben maradhat, de mint hallom, még más tartja az fékemiőjét annak a jóságnak [TML I, 139 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. 1758: semmi némű kár, terhe, ne ferialya Tar Gergelyt, hanem Csegezenben résziben excindalt Jóságok békeségesen kezinel és birtaka alat maradhasanak [Asz; Borb. I].

5. megélhet; a putea rămine in viață; am Leben bleiben können. 1603: Ammy Vram az my mostany megh maradsunkat Jilety Elegh sok fyeztesünk által maradhattunk eddigh, mind Teoreókeók es tataroknak az my mostany Rémított állapotunkba [Dés; BeszLt 65 Th. Szabo dési bíró, G. Frank besz-t i esküdt polgárhoz]. 1662: a mieink-

nek boldogtalanul esék vakmerő bátorságok, mert mind maga a viceispán és a vele való nemességnek színe és virága az napon inkábbára mind elhullott vala. Holott akik onnan a derék útközet helyérül visszaszaladnának is ezek közül csak azok maradhatnának, kik ... magokat az ország útjáról az napon a visszajöveteltől elvonták vala [SKr 316–7]. 1675: Jobb hogy pusztán álljon^a s az német ne vegye hasznát, hogysem egészen csak német bírja s úgy éljenek nyavalyások, mint a barmok ... Hiszem ha maradhatnak, jó, ha nem, építsék meg, ha békeség lesz [TML VII, 101–2 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz. — ^aA bánya]. 1700: Janko Thamas Uram fogva ott léven meg szollita engemet s kérde mint maradhatatok, mondám igen vékonyan bizony mő [Zágon Hsz; HSzJP Thomas Damokos de Zágon (50) pp vall.]. — L. még SKr 443.

6. vmiből megmaradhat; a putea rămine din ceva; von etw. übrigbleiben können. 1793: Az Cseresnye a mi maradhatott még égy hét mulva fog Sendülni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

7. vkitől örököül maradhat; a putea rămine ca moștenire de la cineva; von jm vererbt werden können. 1695: ha mi Res mobilisekis maradhattak volnais ötét illetve s eo rea szállana s illetiis [Dés; Jk].

8. hátramaradhat (utód); a putea rămine (un descendent); zurückbleiben können. 1662: a jeles méltóságos nagy fejedelemember^a megkezdvén betegeskedni, s vévén eszében, hogy hosszú életű nem lenne, és azt is látván: ágyékából valo successora nem maradhatna, az portán véghezvivé, hogy holta után az német fejedelemasszony maradhatna az fejedelemségben [SKr 128. — ^aBethlen Gábor].

9. állapotában megmaradhat; a putea rămine in starea sa; in seinem/ihrer Zustand verbleiben können. 1594: mely keőzteók walo wegezessenket hogy mind az ket feel megh allanah zaz f(ori)nt keőtel alat, my nekeőnk kezetek be attak wala ... ha walamellik feel megh nem tartanah ... Tehat ezekben meg marado es ezeket megh tarto feel, Ezeket megh nem tarto es megh nem allo mas felen igazat wehessen ... es az per eleőtteók azon elebbi processusaba(n) lehessen es maradhasson [Kr; Wlt]. 1671: Mivel ilyen determinatiok a' Canonokba(n) is ... vadnak, hogy azok az Ecclesiakba(n) frequentáltakot Ritusokba(n) maradhassanak, Ngd kglmes annuentiáját Ur hiveivel edgjút alazatosso(n) impetrallyuk [SzJk 118]. 1692: Mivel Daraban Istok ... feleségét minden ok nélkül már negyed fél esztendeje hitetlenül el hadta rabságában^a tovább nem maradhat [i. h. 261. — ^aAz asszony]. 1764: Nem kevesebb kárt téssen ... Batyám Uram magának véle, mint nekem; mert ha jó Atyafiság(ab) maradhatunk vala, sok szép el idegenedet jussát recuperalhattyá vala ... az én faradsagom által Battyám Uram [Középlak K; BFR]. 1796: a Léányak háza ablakai rosszszak ha parantsolja Natságod midőn űveges vetődnék ki meg igazittatnám mivel Telire vgy nem maradhat [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1841: (Az erdőt) harminzt egyenlő nyilakra osztottam oly rendel, hogy a' Vágott mellett elkezdve a' Nyirot, hogy az égyámsútán következők Nyilak levágatások után kivánt nyugalomba maradhassanak [Nyárádsztanna MT; EHA].

Szk: bátorságban ~. 1817: az alaton hamis árulkodás meg büntettség és az ártatlanság bátorságban maradhason [H; Ks 90. XCVIII. 8] * *békességben/békével ~*. 1572: Nylwan vagyon ty k. nől ... meny iobagimat ewlek

meg Az sovayak^a paztory, Azerth hattam Az En tyztartomnak, hogy senkj Jobagy Az En fwldemre Ne Jaryanak ... hogy Jnkab maradhassanak bekwel Jobagim [BesztLt 3690 Christophorus Hagimas De Beregoz comes com. Zolnok Mediocris Greg. Dawn beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz. — "Szava (K) lakosai]. 1634: en túllem bekeuel maradhat [Kentelke SzD; DLt 382]. 1800: en azon Törökbuzának irigye nem vagyok töllem bekességben maradhat [Csapó KK; Berz. 11. 75] * *emlékezetben* ~. 1662: nem illetlennek állfom ..., hogy azon helynek állapotja avagy csak írásbéli emlékezetben maradhatna a posteritásoknál [SKr 415] * *nem ~ tőle* nincs maradása/nyugta tőle. 1780: Gyuritz a kalapját ... el vágotta frantiássan mint a több Urfiak és nem maradhattam tőle mig pantlikából valo bokrétát nem vett a Boltból és körül valo pantlikát széllést, és czifra kötést és gombot réája [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi Suky Jánoshoz].

10. vmilyen állapotba/helyzetbe juthat/kerülhet; a putea ajunge într-o anumită stare/situație; in irgendeinen Zustand/irgendeine Lage geraten können. 1668: Bizony édes Komám uram, ha Kegyelmed nem teszen valami jót evvel a fejedelemasszonnyal, az ura miatt bizony nagy nyomorúságban maradhat [TML IV, 385 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1834: En Nagyságos Grof Ur! Papi Karakterem, sőt Papságom el veszése alatt erősítem artatlanságomot instalom Nagyságod méltóztasson e dolognak szorossan utánna járatván a Tiszten eleget vetetn — külföldben, en a'ki e gyalazatban nem maradhatok külső tisztí erőhoz vagyok kéntelen az orvaslásért folyamodnom [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap foly.].

Szk: *kárban* ~. 1753: hagi ha ő Ngát valaki ezen tölünk impignorált Bonumokban turbálná, ő Nga kárban nem maradhatván akár mellyik ... Portionkat ... el foglalhassa [O.szilvás AF; DobLev. 1/254. 1b]. 1814: Édes Bartalis Ur! maga édes Bartalis! átal ládhatya, hogy kárba nem maradhatak [Apanagyfalu SzD; TKhf Bethlen Sámuelné Fekete Klára Bartalis János inspektorhoz].

11. későbbre halasztódhat; a putea fi aminat pentru mai tirziu; auf später verschoben werden können. 1666: De mivel az országnak végezése erről^a különben van, ő nagysága most de praesenti az mellette levő tanácsi renddel communicálná és ex consilio engedtetnék meg, jövődőre az ország gyűlésére maradhatna confirmatioja [TML III, 616 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — "A levélíró jogköveteléséről].

12. *mint* ~? mi lesz/van vele?; ce va fi/este cu el/ea?; was wird/ist mit ihm/ihr? 1667: Asszonyom ő kegyelme fratja Kegyelmednek, beszéljen Kegyelmed bátyám urammal, Vér Mihály urammal az békésiek felől, mint maradhattak? Immár több esztendeinél, hogy ő kegyelmének felé sem jöttek [TML IV, 95 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

maradhatás 1. fenn/megmaradhatás; posibilitatea de a se menține; Möglichkeit des Erhaltens. 1670: Ha az németiség befelé nyomul, kétség nélkül egyenesen megyen az Rákóczi Ferencz ő nagysága jószágira, melynek derekasabb része az Hegyalja. Ott, maga tudja Kegyelmed, az mi vallásunkon valóknak legszebb ecclesiájok vagyon, kiknek mint leszen maradhatása, áll csak Isten ő felsége útikában [TML V, 262–3 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. 1777: Hallottam az régi Öreg emberektől beszélni hagi a' régi háborus időkben a' szegény Lakosok el hagjván

lako helljeket oda recfpálták magokat ... az hol maradhatásokat remélhették [Révkörtvélyes SzD; TL. Turde Györgji (60) prov. vall.].

2. vmilyen állapotban való megmaradhatás; posibilitatea de a se menține într-o anumită stare; Möglichkeit des Erhaltens in irgendeinem Zustand. 1662: Hatodik conditio: Hogy a vallásnak a dolga az országnak minden rendei között ... az országnak nagyobb csendességben való maradhatásért az bécsi végezések és az koronázat előtt költ articulusok, rendelések szerint légyen szabados | Az országnak újokban^a ... Szászsebesbe gyűlés hirdettetett vala, hogy Váradnak állapotja bátorságosabb karba állapodhatnék, arról gondolkodni s gondot viselni szükségesnek állítják vala, úgy hogy ha a dolgok felzavarodni kezdenének is, Váradnak az ország hűségében való maradhatása maradhatna elegendő jó bátorságban [SKr 121, 485. — "1659-ben].

3. *itthon* ~ itthon maradás lehetősége; posibilitatea de a rămâne acasă; Möglichkeit des Daheimbleibens. 1664: a török nemzet ő nagyságának itthon maradhatását csak azért is megengedhette, megmutassa azt, hogy az mit azon az úton az haza s ő nagysága által véghez akart vinni, azt ő neki hatalommal és fegyverrel is nem nagy dolog véghez vinni [TML III, 189 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

maradható vkitől öröklhető; care poate fi moștenit (de la cineva); vererbbar. 1683: hivata munkőt Maros székbén Süketfalvában ... Nemzetes Boros Gáll Uram eő Kegyelme ... akarván halála után Successiori között eő Kegyelmeiről maradható Bonumok véget való egyenetlenkedést ... el távoztatni ... tön mű előtűnk ilyen örökös, és meg másolhatatlan Testamentumot [Süketfva MT; DobLev. 1/95a].

maradó 1. care rămîne; bleibend. 1678: Nagyságodat azért mint nekem mindenkori jó kegyelmes asszonyomat igen alázatosan kérem ... hogy ... távozásomban ... annyi gonosz akaróm között maradó édes anyámat, kedves feleségemet ... ártatlan gyermekimet s árva atyámfiait méltóztassék kegyelmes szárnyai alá venni s mindenek ellen oltalmazni [TML VIII, 104 Teleki Mihály Bormemiza Annához].

2. vkitől öröklendő; care urmează să fie moștenit (de la cineva); von jm zu erbend. 1677/1768: ha azért, az holtom után maradó pénzem az két fiam vagy maradékok részére az négy ezer forintot excedálna, tehát azon superfluitással osztózzék az Léanyomis [Ne; DobLev. II/386. 4a Somorjai Lőkös Péter sk végr.].

3. maradandó, tartós; durabil; dauerhaft. 1657: Választott fejedelem, Rédej Ferencz uram ő nagysága, nőha vagyon, mindazonáltal elébbeni urunk ő nagysága dolga is szorgattatit az portán. Isten tudós benne, melyiknek állapotja lézen maradó [TML I, 82 Haller Gábor Teleki Mihályhoz].

maradott, maradt I. mn 1. care a rămas; geblieben. A. 1657: Harmadik rendben ... bocsátám Daniel Jánost és Fráter Pált cselédeinkkel, rabjainkkal és valami nyereség tarackokkal, ezeket ... estve elindítám hajnal előtt csendesen csak az vélem maradott részét az hadnak felültem, és úgy virradánk meg az ellenségnek ellenében szinte [KernOn. 241]. 1711: Városunkból ... ki kellett bujdosunk, házunkat s javacsainkat itt kelleitvén had-

nunk ... itthon maradott bétűlletes Atyánkfiak némellyek oltalom(na)k okaert holmit kezekbe(n) vőtte(ne)k [Dés; Jk 355b]. 1716: az itt maradot fejer agár kőlyköt fell küldöttem [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1781: Láttam az egyik erdő Pásztort ... hogy a földben maradot le vágott fák reves Csutkait kapával ki ásagatta [Láttam ... hogy ... itt maradott nyeseödekeket, fat ... el vitette [Csóka MT; Ks]. 1797: A Csümel maradott ... Zabot el csepelettven fel merettem [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

B. 1672: Énnem itt az vármegyét s az itthon maradt hajdúságot együtt az kállói praesidiummal együtt adták kezembem [TML VI, 372–3 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1705: az idebél való főrendeknek odaki maradt cseledjéről is provideáljanak, hogy bántódások ne legyen [WIN I, 612]. 1849: nem engedem itt maradt portékáimnak falura kivitelét [Kv; Végr. Vall. 40].

Szk: *keze alatt* ~ rábízott. 1686: Az mi Kglmes Urunk s Asszonyunk eö ngök Fagarasi Pinczejekb(en), Pohámok Inas Torday Joseph Ur(am) keze alatt Jelen maradot borokrol valo Regestrum [Utl] * *otthon* ~ *leány* hajadonon maradt leány, vénlány. 1765: Földvári Ferenc leánya, Sára, Toldi Adámné az anyja nyavalyájába esett, melyet curáltatván az ura ... megholt. Azután Daniel Krisztinát, ki is otthon maradt leány vala, elvette volt, de ez nem sokáig éle [RettE 181]. 1774: (Cserei Mihály ítélmester) Henter Dávidnak egy otthon maradt forma leányát elvéve s az ítélmesterséget elnyeré azáltal [i. h. 326].

Sz. 1805: ezis ugyan tsak köztünk maradt so légyen, mert különben ebből majd szo támad [Dés; Ks 94 Thurczy Károly lev.].

2. vmből megmaradt, maradék; care a rámas din ceva; von etw. übriggeblieben. A. 1746: A Specificált lábnak allyáb(an) ... tizen nyöltz kötél ... ezen alól maradott részt a Mlgs B. Vr(a)k közt fel osztván négy táblátskára ... a patak felől lévő táblátska ... jutott Mlgs B. Josika Mojzes Vr 6 Ngn(a)k [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 6]. 1780: ha meg nem engedtetik maradott vasaink fel mivelése, mi haszná lenne, hogy szénre, lóra, szolgára verőre költettünk [Torockó; TLev. 9/17]. 1795: A Maradott Lovakból edgy meg döögölvén Osztyál alá jöt 17 darab [Monostorszeg SzD; BetLt 5]. 1805: hogy az ókróitól maradott izéket Etszaka bé ne hozta volna maga sem tagadgya [Hodák MT; Born. G. XVI/14 Gliga Mitra (43) vall.].

B. 1596: Az olaztot marat czipot es hus eleseget az kochisoknak es az Inasnak attam [Kv; Szám. 6/XXIX. 90 Bachi Tamas sp kezével]. 1684: Konyhara valo vágo marha Penzen vet no 20. Mészárszékről marat 20 ... Bitang marha no 2 [Fog.; Utl]. 1781: Az új Schlafrokból maradt Materia [Mv; Told. 9a].

3. vkitől örökölhetteg hátrahagyott/maradt; care a rámas ca moštenire de la cineva; von jm als Erbe zurückgelassen/geblieben. A. 1570: Vichey Janos, Langh Jakab ... vallyak, hogy ... Dabo Peter Atthiafiay keryk volt azon hogy az Dabo peterwl Maradot Éreksegh Es Marha feleol egybe Bekelittetnek eoket [Kv; Tjk III/2. 173]. 1573: Eottues Andras, Zabo Istwan, Anna Lakatos Istwanne vallyak hogy mykor megh oztanak az Attiafiak az Zabo gaspartwl Maradot Zanto feoldeket Nyilat vetetek Rea, Es az Nyl Lakatos Istwannak az Eottues Istwan fianak hozta [Kv; Tjk III/3. 91]. 1636: ha ennek utanna mas tavul valo Attyafiakis az Teöltzeki Mihalnetol maradot jok felől Teöltzeki Mihalt haborgatni kezdenek [Dés; Hr

6/8]. 1653: Inventalvan az Szeles Mihaljtól maradot Ingo bingo marhakot ... az Inventalas ez [Ilencfva MT; DLev. I. IIB. 12]. 1711: Néhay Mihálc Mihály Uramtól az Testamentom Szerént maradott jók az Fiaknak redundálnak [Altörja Hsz; Borb. II]. 1753: sokot sutagván előszer egiütt ... kérek a Nehai Miko Ferentz Uról maradott Argentariakot Parolara, hogy meg mérjék [Kóród KK; Ks 22. XXIIa]. 1807 k.: A Nehai Székely Mihály Uramtól marad Szekér és eke ... elpusztulván, mind ezek helyében az Expns tett igazitast [Sinfva TA; Borb. II].

B. 1570: Kerekes Mathias, Azt vallya hogy az Gereb Balastwl Marat Marhat egy Low zekeren vytte volt hoz Bartos az Keres Andrasne haza eleybe [Kv; Tjk III/2. 156]. 1573: Sala Bartos ... vallia hogi Mynekwtanna meg holt volna (!) Nagy sala, Ment volt eo ala Bestercere Iffyw farkashoz fely hiny lde hogi meg oztozannak az nagi Salatlwl Marat Iozagal [Kv; Tjk III/3. 133]. 1747: magától Komjátzei Miklostól hallottam ... hogi nekik Kilentz izlotnál többet nem adott a Nennyek a Battyokrol maratt penzből [Aranyosrákos TA; Borb. II Farkas Ferentz (42) ns vall.].

Szk: *(édes)anyjáról/anyjától* ~. 1597: Az my Nezy pedigh az ew Annyoktul maradott Jozagott ... keozteok megh oztok [Galac BN; WLt]. 1735: Nehaj édes Anyamrol maradott bonumok elsőbennis nekem excindáltassanak [Dés; Jk 154a]. 1802: Annyakrol maradt Jok meg osztotnaké vagy nem [Aranyosrákos TA; Borb.] * *(édes/szüle) atyjáról/atyjától* ~. 1568: az mely hazba most lakyk Veres Antalne, Édes attyatol marath hazon Czeirelték Ez azonnak [Kv; Tjk III/1. 173]. 1570: Martha Vichey Gergelne vallya ... Dancz ferencz ne es Markos Benedekis hallota ezt Monthak hogy valamy Rezek volt nekyk attyokthwl Maradot ereksegebol Marhabol myndenbeol ky elegitette eoket Markos Antal az Batyok [Kv; Tjk III/2. 137]. 1598 k.: Az Attjoktul maratt eoreksegh pedigh kettj oszolljon [UszT 13/93 Casp. Sofalúi de Malomfalua jb vall.]. 1609: Kecoeczi Thamasnak ezekbeol az lokból Szwlé Attiatol marat ket Aranian pohart, Egy Eoreogh hordo borral egwt tartozzanak adni [Mv; BetLt VI. 225/17]. 1629: az Ouabely Attiokrol marat hazoknak reszeből hogi tudnia illik az meny resze Toroczky Annanak az Hazban uolt ... Azt eppen megh adta Toroczky Zabo Istuan Toroczky Annanak [Kv; RDL I. 145]. 1673: (Az) arvák legjenek reszesek attjoktol maratot jobkan illendőkeppen egjarant [Marossztkirály AF; IB] * *(édes) szüleiről/szüleitől* ~. 1669: édes szüleitől ... marat engem legitimus haerest concernalo Jozzagotskam [Told. 1a]. 1799: Prokator Gecse Benjamin Battyám Szüleitől maratot Javatskaimat magához vette [Déva; Ks 75. VIIIb. 130]. 1847: minden Szüleitől maratott vagyonykaimból ki pusztított [Dés; DLt 1200] * *őstől* ~. 1585: Korondi Jacob Kowach Nagod Jobbagia ... farkaslaki fanchiali ferencz Jeowe palffalwara az iktataskor, kerde Mihal deakot, hogy eo neki volna eosteol maratt eoreksegh az Palfalwj hataro(n) ... ha iktatieaie azt awagy nem [UszT. — *Vallja]. 1586: Dobray Peteor ... Az őstől es attyoktol maratot minden Jozzagot, Eörökséget, Aranyat, Ezwtótt, es pinzt, Egyebetjs minden Ingo Marhat az Eóchejnek engede [Lesnek H; IB VI. 225/16]. 1608: az Lazar Janos maraduainak őstől maratott Jobagiainak hazai [Csicsó Cs; Bállt 41]. 1760: soha sem hallattok, hogy itten Omlás allyán vagy magának, vagy praedecessorainak őstől maratott portiojak lett volna [Omlásalja SzD; IB] * *urától* ~.

1570: Sofia fekete Mathene ... ezt vallya hogy az ket fel peres hyttak volt Ewtet Teobekel egetembe Az More Janosne hazahoz hogy az vrtawl Marat Marhat megh Jnteznek es ely oztanak keoztek [Kv; Tjk III/2. 69]. 1664: En miuel akkor Beldi Pal Uram o kegyelme jobbaga uolta(m), engemet az Uramtol marat házbol ... ki küldé ő kegyelme, s aszt az Szabo Andrást helljembe szálita [Bodola Hsz; BLt] * *vkinek defektusán/haláldvall/holtával* ~. 1691: Nemes Hosszutelki Eva Asszony léven bizonyos Controversiaja vér attyafiaval Csongradi Annával Kővesdi Gyulai Mihálynéval ... Hosszutelki Susanna Néhaj Tővissz Rác Györgine defectussan maradott ingo es ingatlan jok veget ... mű előtt(n)k ... alkuanak meg igr [Vizakna AF; Törzs. Váradi Daniel kézír.]. 1804: perlette az irt Deficiensnek holtával maradott mindennemű fekvő Jozságait ... nevezetesen pedig ... NLakon és Káptalanban [Ne; DobLev. IV/878]. 1850: Szász Péter udvari kotsis halálával maradott portékái számbavéve ... kotsis guba ... bőr kozsokja — bőr mellénye [Algyógy H; Bom. F. II].

4. vkire örökségként rászállt; lāsat/rāmas cuiva ca moștenire; jm als Erbe zugekommen. A. 1658: akarom hogy minden Nevel Nevezendeő Bonumim igaz Oszlas szerent reajok szallyanak, Mind az en ream maradot Paternum Bonumok, s mind peneglen az Mellyeket az Eo edes Anyokkal, Rokas Ersebet Aszonnyal edgyótt Aquiraltunk [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1669: ha ugy találina lenni az dologh, hogy az reank maradot Szeplaki Udvarházhely, es ahoz biratot ... pertinentiaki, es jobbogyok kezünkbeol ... ki kelnenek ... assecuralljuk edgymást ... hogy kárba(n) edgymást ne(m) hadgyuk [Széplak KK; SLt AI. 8]. 1773: Etzken András Uramnak itt Albisban meg halálozasa utan nehaj Bartos Marton uramra és Feleségere Etzken Ilonára maradot minden mobile és immobile bonumai [Albis Hsz; BLev.]. 1795: az Ipossam (!) Néhai Kaba Lászlorl reám maradot just ő is életében birta [Dobra H; Ks XXVI/1–12 Kiss Lukás volt kránik vall.].

B. 1596: A:1596 zent gyergy nap tajban tiltottam wolt az en wramtol az meg holt ambaris (!) Peterteol Ream maratt erekségünkett megh hogy az en Rezemett senkhj Ne birhassa kedwe(m) elen osztatlan [UszT 11/101]. 1602: Gergh Seifner ... vallya az en Job apamrol ream marat darab zeoleochket mind az hugomrol ream marat kichin rezechkeuel vgy attam Veimerer Martonnenak hogy ... en hyremnekeol el ne Adhassa [Kv; Tjk VI/1. 591]. 1632: rea(m) marat ioszagh ... hagio(m) az templomba [Gyszm; LLt].

Szk: *(édes)szüle)anyjáról/anyjától* ~. 1654/1696: énnékem Atjámrol, Anjámrol maradot Jozságotskám vagion [Medgyes; Bállt 46]. 1733: az Szüle Anyámtol maradott ős erdőm [Kisfalud MT; Berz. 13. III/18]. 1782: édes Anyámrol maradott jóvatskai elpusztulnak [Torda; KW]. 1826: azan Edes Annyakrol réájak maradatt Jok [Várfva TA; Borb.]. * *(édes) atyjáról/atyjától* ~. 1568: Stephanus Apyachya ... fassus est, Ezt tudom hogy az Attyoktul marath szoloth Istuan ada el, es az arath eq maga kolte el [Kv; Tjk III/1. 244] | valamý attyamtwl maradot ereoksegh es loffesegh es egyeb neucl valamý neuestetneyek ereoksegh nekyeok vallottam es attam [Rigmány MT; LLt 87/1]. 1659: Az en edes Attiamtol, Nehay Rethi Istua(n) Uramtol maradot ezüstt nemő marhákat ... hagiom az en edes Uramnak: Mihalcz Mihaly Uram(na)k [Altörja Hsz;

Borb. I]. 1663: Vitézlő Enyedi Szabo Márton hivünkre Attyarúl Enyedi Szabo Mihályról maradott ... házát még az boldog emlekezetű üdösibik Rakoczi Györgj minden féle Ado vévéstől, és tereh viselestől eximalta, es Szabadossa tőtte volt [Borb. I fej.]. * *férjéről/urától* ~. 1662: Nehai üdvöszvlt Temesvary Meszaros Geörginek relictaia talalvan megh ... az B: Tanacziot ... Uranak kőseleb valo Atiafiainak ki akarvan reszeket mutatni Uratol maradot javaibol ... mindeneket ekkepen vettvk irasb(an) [Kv; RDL I. 147]. 1748: Buzás Ersok az Néhai férjéről Böndi Mártonrol maradott mobiliákat ... el nem tikozolya illendőképben procuralya [Bh; Told. 25]. 1827: a Ferjéről réá maradott Jozságot ... az Exponens Özvegy éppen nem pusztította 's nem pusztitya sőt ... igyekszik azt gyarapítani [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 7].

5. (vki után) meglévő/maradt; care a rămas (de la cineva); (nach jm) zurückgeblieben/vorhanden seiend. 1612: Az mi beoczwlletes hiwvwnket, az Nemzetes Zentlázaj Kamuthj Balas vramat bocziatottuk Kegielmetekhez, ott az Kegielmetek varosaban Bathorj Sigmond Fejedelemteol marath penznek fel szedésére es minekwnk ministralsara [Kv; PLPr 40a fej.]. 1653: mivel Szegeni török ianos nekem regi iambor Szolgam úolt es az többi mind el allottak melőlem csak egiedül maradot az edes úramtol maradot Szolgak közül meletem hagiok neki kesz penzt f 50^a [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsanna végr. — "Folyt. a fels.]. 1800: Groff Kornis István Vrol maradatt harmadik adosságis ki útőtte magát [Széplak KK; Ks Simon Elek lev.]. 1826: a Néhai Férjemről maradott adosságok vagynak ugy patikai Contok [Ne; DobLev. V/1114. 4b].

6. épen/megmaradt; pástrat, rămas intact; erhalten geblieben. 1678: úgy boldogfton az lsten sem az Kegyelmednek méltósága ellen sem az közj ellen cselekedni nem igyekezem de megvallom még eddig maradott kicsiny becsületecskémét gonosz akaróimtól félem [TML VIII, 192 Vessellényi Pál Teleki Mihályhoz].

7. div ráhagyományozott; care a fost lāsat ca moștenire; jm nachgelassen/hinterlassen. 1649/1681: Iktari Bethlen Kata Albesi Zolyomi David Vramnak hazas tarsa. Adom tudtara mindenek(ne)k ... hogy nekem méltó Te-kéntetem lévén Gyalár nevű faluban lévő Portiomban lako Szabadosomnak Raduly Lazarnak ... szolgaltattjára ... az ő Egy Testvér Atyafiaival Radulyval es Istvannal, az ő elejektől reajok maradot es szallot immunitasokban, Szabados képen valo szolgaltatyyokba(n) megh tartom [Vh; VhU 381]. 1736: (A) nagy familiák megtartották az szent István első királyunkról rájuk maradott szent hűtöt állhatatoson [MetTr 422]. 1776: A' bányákra küldendő béres dolgozok iránt valo rend tartás igr határozatatt, hogy Ortosnak Sák hordonak vagy Párosnak senki négy márájánál többet edgy hétre ne adjon ... az ortosnak edgy a' Sák hordónak es Párosnak két pár botskornál többet ne vegyen mint eleinkrolis réánk maradatt ussuall es robarlattott [Torockó; TLev. 7/5]. 1782: Boldog Emlekezetu Eleinknek reank maradat Hatalmabol most kemennyen paronscoljuk hogy ez Naptol fogva senki is Thorockkaj Jobbagyink közül semmi szín és praetextus alatt a Tilalmasbol ... csak edgy szál fát hirunk s akaratunk nélkül le vagini ne merészelyen [Torockósztyörgy; Thor. 21/24].

8. hátramaradt (utód); (descendent) care a rămas (de pe urma cuiva); hintergeblieben (Nachkomme). A. 1644: teolle maradot leankajanak borkanak az Aniaj rezt ki akar-

van mutatnj [Kv; RDL I. 107]. 1662: My Haydu Geörgy es Kapussi Szabo Andras ... Kolosvari hűtőds Diuisorok mentünk volna Thordai Vargha Geörgy Uram hazához Üdvözült Felesegeről maradt Eöt esztendő Cato nevu leankaianak varosunk(na)k Törvenie szerint Aniaý harmadgiat ki mutatna [Kv; i. h. 146]. 1719: Meg számlálván; Nehai Idvezült Feleségemről maradt Gjermekeim arany marháját; melyek következnek ez szerint [WassLt Was Daniel sk inv.]. 1777: azon Jóságott a melly Bartok Kelemenné Aszszonyom által biratott ... hogy meg halálozott a Bartok Kelemenné Aszszonyom ő kglmetől maradt maradvák birtak [Feldoboly Hsz; DobLev. III/504. 3b Mátyás Samuelne senior (76) lovas kat. és Andreas Andok (67) gy. kat. vall.].

B. 1621: adá az megh irt erdeőt Vegh Mihaly Veres Christina azzonnak ... es Nagy Andrastol marat aruainak Martonnak es Jancsinak [Meggyesfva MT; DLev. I. II/31]. 1624/1634: Jobbagi telki marta, minde(n) Attiafiat, az megh holt madaras Tamastol maratt fiatist Istokot ki tagada belőle^a [Selye MT/Gyf; EMKt VI. E. 2. 234a. — ^aAz örökségből]. 1699: három Feleségihitől maratt Gyermekei [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1705: die 14. Jan. adtam házastarsul, Pataki Boricza, Miskolczi Judithtol maratt Arva leanyomat Técsi György Ur(amna)k mosta(n) Kentelki es Czegei Eccla Praedicatorá(na)k [PatN 56a]. 1720: Nztes Dimien Josef ur Eozvegie Nztes lanko Anna Asz(szo)ny ... Nehai édes Uratul marat nevetlen árváinak Josephnek és Jutzinak Anyya és Természet szerint valo Tutrixa [Kv; TJK XV/3. 74].

9. állapotában megmaradt; care a rămas în starea sa; in seinem/ihrer Zustand geblieben. A. 1677: Nehay Nagi Tamas komanai Udvarbiro lévén vitsinsagot p(rac)ten-dálván ott Felső Venicén^a ... egy s más uton Pusztán maradt bizonyos számú ház helyeket ... az fellyeb megh irt két házhelyek mellé applicálta [Szád. Joh. Sárosi nyil. — ^aF]. 1731 Sok és nagy költséget tétetvén az Nemes Város az Jég, és Szeretlen Arviz miatt meg romlott ... Gátunkon Ugy-annyira hogy már szinte éroleg érnők ha elesett Marhai között jobbacskán maradt Marhait kiki ... össze fogván szalmát földet hordana [Dés; Jk 415a]. 1774: A Félben maradt hordobul fogyatéék bort ... fizetésért arulvan ... Administralt ... flo. 8 [Sáros KK; SLt XL Körmöztí József Suki Jánoshoz]. 1805: Két Meddön maradt Juh [A.jára TA; BLt 9]. 1808: (Az) osztatlan maradt némely ... Bonumokat fell jegyeztük [Asz; Borb. II]. 1849: ezekután fel szamitottuk a' fizetetlen maradt összeget mely felrugott 750 vfta [Kv; Végr. Vall. 101].

B. 1722: midőn ... Groff Keresztszegi Csáki Sig(mon)d es Csáki Imreh Vrak eo Nagok mint Nehai édes Attyokrol eo Nagokra devenialt es eddig indivise maradt ... Jozságo(na)k Dividálására hivattak volna Nemes Doboka Vármegyéb(e) Gorbora ... El mentünk [Gorbó SzD; JHbK XLV/50]. 1741: azért, hogy a' vetetlen maratt szántó földek, hijában ne heverjenek ... Concludáltuk hogy a' buza földekbe is, a kik búzával bé nem vethetik — málet vethetnek [Dés; Jk 549b]. 1807: Fejér gombolyogba Maradt gyapju fonal [Körtvélyfája MT; LLt]. 1842: Kereskedő Amberboj Iosefné Alexander Mária szolgálóját ... egy a' kemenczébe hagyott sületlenül maradt kenyérnek el lopni akarását gondolt gyanujából fel indulván, meg ragda ... öklözte [Dés; DLt 1452].

Szk: hajadon(on) ~ leány. 1761: (Az) Attyok hólta után hajadononn maradt leanyok successive parafermizaltat-

ta(na)k | Az ingo Bingo ... márhak ... a relicta, és Ura holtakor háziasatlan két fiu 's hajadononn maradt két leány között ... fel osztatnak [Hsz; BLev.]. 1762: Mínémi ügyefogyott állapotomban légyek én Nehai Arva Özvegy Fekete Josefne, két hajadon maradt Leányimmal Instantiából ki tetszik [Hsz; i. h.].

10. vmilyen állapotba/helyzetbe jutott/került; care a ajuns într-o anumită stare/situație; in irgendeinen Zustand/irgendeine Lage geraten/gekommen sein. 1747: (A) Jobbágojoknak Sellérek(ne)k ... nevezett négy darab és közre maradt Erdőkből ... tűzi fával élni szabados légjen [Nagyida K; Told. 27]. 1795: A Cserébe maradt uttzától fogott ház helyetske ... osztályra valo lett volna [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 5a]. 1811: az Ekklesia^a kész Házat-is kapott, Melybe tette a' Ház nélkül maradt Papot [ÁrE 25. — ^aAz ortodox]. 1824: a köz osztályra maradt ménes állott 48. darab nagy lo marhábol [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy.].

Szk: árván ~. 1682/1687: iduözült Nehai leaniomnak aruan maradt Jancsi neuü Fiját Is(te)n etleben meg tarttia [Fog; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1695: én ... Tekei Tivadar ... Attjátul Annyátul árván maradt gjámoltalanságomba(n) az bujdosásra ... adta(m) vólt magamat [Marossztkirály AF; WassLt]. 1729: Balint palnak kitsiden arvan maradt Fia [Csikfva MT; VK IV] * özvegyen/özvegyél/özvegyesgre ~. 1568: Jelen lewen, egy felewl az vytezlew Zenney pal, Mas felewl az nehay Zewch Lenartne Eozwegye maradt házastarsa ... Illien vallast Thewnek^a [Beszt.; BesztLt. — ^aKöv. a nyil.]. 1771: Nehai Wesselényi Ferenc úr őexcellentiájának özvegyen maradt hités társát, Rhédei Zsuzsánna asszony őexcellentiáját, ma ... tették koporsóban Drágban [RettE 258]. 1783: Bocska Gligomak ... az Özvegyesgre maradt felesége Korpádra férjhez ment [Szamosfva K; Eszt-Mk].

11. vkinek a gondjaira hagyott/maradt; care a rămas/a fost lăsat în grija cuiva; in js Sorge gelassen/geblieben. 1618: Vzdj Geörgj ... Az Cige Miklostol maradt, mustoha fíanak Janchjnak az haasz araba(n) ados tt. f 3 d 33 [Kv; RDL I. 104 Andreas Junck kezével]. 1810: Ambrus Borbára Eözvegy Polatsek Josefne keresse meg bennünket a véget, hogy néhai férje Polatsek Josefől reája maradt Borbára névű Esztendős Arva Leánykájának minden jobkol Atyai Dualitássát mutatnok ki [Kv; Borb. I].

12. elmaradt, elmulasztott; care este descendent al ..., care n-a executat ceva la timp; unterblieben, versäumt. 1767: Ha valamely bányász ... acceptálható okoktól viseltetvén nap szakkal maradna el; az ilyenek a' több controversáns bányáb(an) munkálkodó Vas bányász Cimboraságnak consensussából, az arra rendelt időb(en) potolyanak maradt nap-szamat [Torockó; TLev. 7/1].

13. (le)származott; care este descendent al ..., care se trage din ...; abgestammt. 1554: Az Regy ewstewl maradoth ló feyek, kyk nem layos kiraly halala vthan ló fewwe lethtenek, azok megh maradgyanak az fyzetésbowl [Mv; SzO II, 108].

II. fn 1. vhol otmaradt személy; persoană care a rămas undeva; Dortgebliebene(r). 1710: (Thököly Imre) elhirdettette vala, mely kégyetlenül mészároltatná a német, valakiket otthon találá ... Abban pedig semmi nem vala, mert a német nemhogy bántotta volna az otthon maradtakat, sőt protegálá a kurucok ellen [CsH 232]. 1800: égy

Sereg Szász jöven le az Ország után kiáltoni kezdék a hátréb marattakat [O.solymos KK; Ks 67. 47. 27]. 1809: mi a mennyire a Háboruba lett Számos ki menetelből itthon marattak Száma és ereje engedte az utakat tsináltatni igazittatni el nem mulattuk [Bardóc U; UszLt Com-Gub. 1722 u].

2. (vkítől) örökölt jók; bunuri mostenite (de la cineva); (von jm) geerbt Güter. 1597: az mely Jozagh ... maradtott volna ... Galaczy Frusina Gyermekeynek, az ew elseo vralut Galaczy Istwantul: Mely megh Newezett Jozagott, Galaczy Istwantul marattatt, my eleotéonk Pestesy Janos megh erezte, az ew Mostoha gyermekeynek, tudny Jllik Galaczy Farkasnak, Janosnak, es leanyanak Annanak [Galac BN; WLi]. 1810: erőm felettis háza 's felesége gondját viseltem 's ezen fáradságomértis a' leányomtól maradtakból semmit sem jutalmaz [F.rákos U; Falujk 47].

Szk: (édes)atyjától ~. 1568: Mattyas Lazlo kenyez fassus e(st), Ezt tudom hogy pasco demetemek az attya, orh, es tolway volt, es az Coloswary Torombol zókúe zaladoth ky, es minden marhayath anya vezette el, mynd attyatul maratatt s mind az qweith [Kv; Tjk III/1. 180]. 1570: Ilona Zindy Agostonne, Borbara Mykola palne valliak hallotak hogy Markos Antal megh elegitette Mindenkebeol az attyokthwl Maratthbol Zonkolios Mathiasnet [Kv; Tjk III/2. 136b]. 1591 k.: Ez az föld Edes apame sypos antalle ualla ky lakot farcadban wdunarhely szekben, Ezt az foldet byrtam s ganeztamys my(n)t Jdes attyamtol maratatt [UszT]. 1610: mindeneket megh kewanunk ... valami ahoz az hazhoz tartozandok volnanak az mi Atianktol reank maratatt [Pálfa U; i. h. 39] * *östől* ~. 1596: Azt pedig az feöldet Orban ferench eöstől maratatianak mondhattia [UszT 10/74]. 1609: Becz Pal az lelemest az feleséginek hatta uolt az eöstől maratatt, ata Becz emrenek, es Becz Tamásnak [BLt 2 Peter deak zent görg] (46) ns vall. — ^aCs]. 1625: (A két falut) ökis birtak mindenek az Rigo és orban fiay mint eöstől maratatiokot [Patakfa U; UszT 121b]. 1637: Judit nem hagia az eöstül maratatt el idegeniteni [Mv; MvLt 291. 87a]. 1650: Azert tsak azt kéuano(m) hogi ha szinten az en ellene(m) megh ne alhasson, mivel az megh irt Attiank Connumeratus lobbaggia leuen vgimint immar nekünk östől maratunkis ... nem abalienalhatak volna [UszT 8/64. 74d] * *szüleitől* ~. 1815: Harsány Juvon ... irtásának kezdetit nem tudom ... a' mennyibe elsőbszer láttam, aként Szüleikről maradtatnak hallattam [Hodák MT; Born. G. XV. 13 Pop Miha-ila a' luj Pop Danyila (51) vall.] * *urától* ~. 1584: Emlkezem erreól hogy Daroczy Peterne Sara Azzony monda: Latom hogy az en vramtol maratba enneke(m) semmy Ne(m) lut [Kv; Tjk IV/1. 214 Luc. Trausner vall.]. 1614: Sopia Aszont megh eskwítettwk hogy mindenneö lokat vralot maratott az ozlasra elleö ad, es neüez [Kv; RDL I. 96a Andreas Junck kezével].

3. vkire hagyatkozott személy; persoană (care a fost) lăsată în grija cuiva; jm hinterlassene/vermachte Person. 1676: Az németeknek az magyar atyfiakkal való dolgokat értette volt urunk ö nagysága. Az Isten szegényekre, mint egyedül ö felségére maradtakra, fordulna már kegyelmes szemmel [TML VII, 251 Baló László Teleki Mihályhoz].

4. *életben* ~ supraviețuitor; Überlebende(r). 1710: ha itt maradtunk a városban, s a pestisben valamelyikünk meg talál halni, bepecsétlik a házakot az életben maradtakra [CsH 433].

maradoz(ik) 1. meg-megmarad; a tot rămîne cite ceva; ein bißchen/wenig zurück/übrigbleiben. 1638: az szilvafanis latom hogy maradozt benne [Mv; MvLt 291. 153a].

2. (gyakorta) visszamarad; a rămîne (adesea); (oft) zurückbleiben. 1595: Az waros faluinak tellies ieowedelmet meg Compítaluan az mellet az melj restantiakis maradoztak raitok meg zamlalwan (így!) [Kv; Szám. 6/XV. 90] | Ertwen eo kegmek varosul minemw sok fele Restantiak maradoztanak Nemeli tizt viseleok kezenel vezettek, hogi az zam veueo vram ... sohl semmi Restantiat ne zenueggienek [Kv; TanJk I/1. 264].

3. hátramaradozik; a rămîne adesea în urmă; öfters zurückbleiben. 1784: Cancellista Szász Ur(am) így szollított meg: Jertek utánunk mit maradoztak [M.gorbó SzD; JHB LIX/4].

maradozó I. mn el-elmaradozó; care rămîne adesea în urmă; (öfters) zurückbleibend. 1657: Nem sokáig tartó, de súlyos utam lön ez hadakozásban ... élés szűk vala, hanem bor bő, ki miatt az hegyeken részen maradozó széke-lyekben sokaknak torkokat ... metélték el [KemÖn. 187].

II. *fn* (csoport) el-elmaradozó része; persoane care rămîn adesea în urmă; (öfters) zurückbleibender Teil (einer Gruppe). 1657: Onnan megindulván menék Gömörhöz, hát az ellenség onnan is elment; én is Jósváig utána voltam, maradozójában elhullatván [KemÖn. 261–2].

maradozott meg-megmaradt; care s-a păstrat (parțial/în parte); (ein wenig/bißen) erhalten geblieben. 1694: Udvarház ... Nyilik innét az meg irt ház Pitvarára ... fa kilintses, Záros felszer Ajtó. ezen belől vagjon egj kis töltéses Tűzhelj; reszeib(en) imitt amott maradozott, tapasztos sövényj kéménj alatt | Menjezeti ennek, imitt amott maradozott deszka Padlás [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

maradság 1. bírság; amendă; Geldbuße/strafe. 1561: Mydwn az zwksegy mwttatya az mestherek Zombatnap gwllyenek eg'be Mynden mester tartozzek ot ielen lenni Az ky penig uakmerosegbol ot nem lenne ket lot ewst az maradsaga [Kv; ÖCart.]. 1569: hol az wetet Ember walamyt volna ellenek Mynden dolgok elewtok Legyen es az Reouidre hyhassak Erette, az Maradsagnak pedig az keet Reze az kewz Byrake harmada az Peresse [Diós K; JHBK XLV/13]. 1589/XVII. sz. *eleje*: Valaki az Mesterek, vagy Tarsok, vagi pedig Legeniek es Jnasok kezdwl az Ceh Articulusi tartasa szerent reaia vettetett bwntetett, fizetett megh nem fizetnéh, az Váras Biraia es Tanacz meltosagual az Ceh mesterek az illien visza vono engedtent, minden miuteuel ot tilthassák, mind addigh, miglen ki ki mind az eö maratáságot meg nem fizeti [Kv; KómcArt. 25–6]. 1594: addigh perleodenek hogj Vgyan Vayda Antalt el Ire Buda Janos az perrel az Deesy Byro eleoth es oth szakada Vighe asz pernek. Asztis tudom hogj Vayda Antal megh fizesete Buda Janosnak asz maradsagoth Borsal, Sapfrannial [Dés; DLt 246]. 1666/1793: Minden zálogot in genere a Perceptor kezibe vigyének, ugy az maradságokat is A Falu Törvénybéli maradságok: A Falu törvénye szerint valo patvar dénár 24 ... Revocatio instante dénár 24. Depositio causae dénár 12. Falu közőt valo tisztaság ez a törvény tévőké dénár 2. Prohibita eadem die sine onere cum onere dénár 12 [SzékFt 26]. 1682: Veres Borbara indebita(n) maradva(n) ugymint

tizenharmad fél forinto(n) az J ellen es az maradsagot le nem tehetuén arastaltatot [SzJk 171].

Szk: *~on marad.* 1597: mykor aziert az teörwenbe mind az ket fel eleö keoltt volna Simon Janos Nagy sok gyakon Es maradsagon maradoth volt [Berz. 15. XXXVIII/3] * *~ot exekvál vkin.* 1735: a' Malom Biro exéquálja az Inctusan a' marattságot az el-marat félnek Malombeli reszjből [F.sinfva TA; AbN] * *~ot követ vki ellen bírságot követel vkin.* 1658/1800: ha mi el igazito dolog kívántatnek, s magokban meg nem egyezhetnek láttassak el az Vármegyén, de poenat s marattságot ne kövessen edgyik a másik ellen [Gyf; BLt] * *~ot megvehet vkin.* 1607: Kerekes Fabjant Biro Vram ada kj ezeknek az kezeseknek^a ... Ha mikor eleö kjünnak mindenkör eleö allassak ha eleö ne(m) allathatnak valamin, Biro Vra(m) Maradna az kezeskeo(n) Biro Vra(m) minden terüennelkw az maratsagot megh vehesse [UstT 10a. — ^aKöv. a fels.]. 1623: valamellik fel eszt^a fel bontana auuagi meg nem allana, ötüen magia(r) fori(n)ton maradglon, meli maradsagot az meg alló fel az meg szegoó felen minden teör(ue)nnelkw ezen leuelnek ereyeuel ... meg vehessen [Mezőmadaras MT; Berz. 5. 41. S. 1. — ^aAz egyezséget] * *minden ~ nélkül.* 1579/1687: Bodo Ferencz és Bodo János szabadok legyenek el hányj, vagy el vághnj az gátott mjnden maratságh nélkül [Altörja Hsz; HSzJP].

2. elmarasztalás; condemnare; Verurteilung, Überführung. **Szk:** *~ot lehagy* elmarasztalástól/elfeltételtől eláll. 1695: Borane Aszsz(ony) perlette Killyeni Mihalyne Aszszonyomot egy hold földnek meg szantasaért ... le hagyvan Borane Aszszonyomis mind Hariska köles Buza keresetít, es abból orialodott mind(en) maratsagokat. Killyeni Mihalyne Aszsz(ony)is az mint kereste Borane Aszsz(ony)t 10 kalongya buzának elviteliert azon Causat es abból orialható mind(en) maratsagokat le hagyja es egymast mű előttünk megh követek [Kilyén Hsz; BLt].

3. díj; taxa; Preis. **Szk:** *szék ~ában letesz.* 1744: A Zágoni Határon vagyon egy föld, melyért Bartok Uram széke maradsagaban négy forintokat tölt le s ugy reducalta [Feldoboly Hsz; DobLev. 1/211].

4. hagyatéék, örökrész; lásámint, successiune; Ertheil. 1568: Az Mynemő peri was Annos azzonnak wolt az w Attia marhaya felől Es Elis Erte volna az felseged Tablayan ötzaz forintig kiról was g'örg'nek igazat kellett volna Tenny, Es meg hiti is wolt was g'örg'nek az was Annos Azzony marhafarul hog neky Semmi lagistroma Nynch'en, Es minket Inte was Annos azzonj az sentiaawal hog' my El mennenk czegebe Awag' penig góczre hog' hyit meg halgassuk was g'örg'nek es az maradsagul igazatfís tenne was g'örgy, Es my nekwk was g'örg' Illien walazt twn hog' nem tartozom meg eskennő mert, ihon keszembern wagon az marharul walo lagistrom Es az mi Ebbe(n) megh wag'on Irwa ahoz tartom magamat, az myt eben megh ne(m) Atam kesz wag'ok megh adnom Az my hatra wag'on benne, Igazat nem hag'ok wennetek, mert Inhibitoryt kwlttem, el tiltlak az igaz teteltől, mert nekem wg' teczyk hog' igazzal kinallak [Góc SzD; WassLt].

maradva leszármazott, utód; descendent, urmaş; Nachkomme. 1554: es adak mj cleottunk fiurol fiura eoreöbbe ... miklosi marton es marton ferenz kezebe meg Hihatatlan eoreöbbe keotes alat ... Hog senkj ... ezert az ... eoreokekert eökeöt kereshesse es eoteöleok el ne vehesse se maradvajtol [Etéd/Küsmöd U; MNy XXVIII, 319]. 1578:

az malo(m)nak ... az fele hazna eppen, Pal: mate Lazlo-neje, Annazzonjnie es maraduaiaye legien | ha valamellik felnek az maraduayökis, chez nem tartanak magokat [Hsz; BálLt 1]. 1591 k.: Az én megh holt Attiamffia tellyessegel deficialt, maraduiaa ninchen eggys [UstT]. 1616: Zolgalta Bordas Peter Lazar Janost elteigh, az maradvajatt az Mihaly vajda ky Jeoveteleygh [Madéfva Cs; i. h. 61]. 1621: minden igassagat ... Fiuroi fiura Beldj Kelemennék es maraduajnak ada [Bikfva Hsz; BLt]. 1672: Kouacs Gaspar vramott ... 48. forint Summa penzreöl tiszta kesz penzel megh elegicze Berger Margit aüagy maraduiaa [Kv; RDL I. 129]. 1727: az Mező Csáni egész hatámakis hasanfele az Néhai Ur idösbik Josika Gábor Uram maradváié [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. 1736: En időmben történék egy hires fejedelmi lakadalom Gyalu várában melyet az ilyen raritásokban gyönyörködő maradváinknak rövideden így írok le [MetTr 393]. 1804: Vetém a Veress Péter Bátyám maradváira a Kertet [Szentsimon Cs; Hr 5]. 1840: esmérem Grof Miko Miklos maradváit [Mikóújfalu Hsz; MkG].

Szk: *~ról maradvára.* 1578: Ezen eleottem az fellywl megh newezet Nemes zemeleok minden Attyokfiaynak terheoket eo magokra fel wewen ... adanak Lazlo papnak fiurol fiura, es maraduaiarol maraduiaara, Eöreöbbe Irreucabil(ite)r, es Cherebe egy Nemes wles helylet [Várhegy Hsz; Kp II]. 1621: adá az megh irt erdeöt Vegh Mihaly Veres Christina azzonnak ... firol fira maradurol maraduara Jure perpetuo [Meggyesfva MT; DLev. I. II. 31]. 1646: egy Szaz Janos nevű iffiu legenye kote feiet es igire magat eorok iobbagysagra Maxay Janko Mihaly Uram megh hagiatot eözüegyének Nemzetes Jmeczzy Ilona azzonnak es uttanna valo maradékinak fiurol fiura maradurol maraduara meg hiuataatlan keppen [Maksa Hsz; Eszt-Mk]. 1656: Eszt^a penigh mü előttünk fellyeb megh irt birak előt adak egymasnak fiurol fiura Lea(n)rol léanra maradurol maraduara [Impérfva Cs; BCs. — ^aA cserejőszágot] * *~ nélkül örökös nélkül.* 1680/1685: aztis tudom mikor Gegő Andrassal iartam, akkor sokszor mondotta hogy ha megh hal maradvanélkül mind az ioszaga, s mind iobbagy Janos Gereb uramra maradnak [Csicsó Cs; KvLt I/183 István Janos pp vall.]. 1726: ha Isten maradva nélkül szolittaná ki, mindgyárt maradgyon az en harom Fiamra Apor Joseph, Janos, es Laszlora [ApLt 3 Apor Péter végr.]. 1761: azon meg mondott Sebes nevű ember maradva nélkül meg halván ... a' Regius Fiscus el foglalta^a [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 15. — ^aSztanisát].

maradvány 1. rämäşită; Überrest. 1801: (A gát) meg kötésire az Aszszony ö Nga maga Egerfas Berkből Eger fákat adott, mellyek(ne)k maradványai most is azon oh gátban láttzanak [A.jára TA; BLt 12 Ferentz Márton (31) zs vall.]. 1815/1817: ezen a Cuñialis helylen a mint a romlodozott maradványok mutatták lehettek Derék és Kemény épületek, de már most tsak azoknak omló félben lévő falai, és kő kerítés láttatnak [Szu; TSb 47]. 1821: A' Modrán alól a' Szamosnak régi árka, a' mint a' Béla hegy felé járt vala, annak televénnye Köz föld lenne ... Ennek maradványai a' Béla hegy alatt a' 2 útt közt valo Erge [Dés; DLt].

2. nyom; urmă; Spur. 1823–1830: S ezzel én is Bécsét odahagyám. Azonban míg Bécsben mulattam, az inszur-rekcionának némely maradványait láttam. Mindenféle mes-teremberek, kereskedők és legények fegyverbe öltöztek volt Szabad Sereg (Freiwilliger) név alatt [FogE 259].

3. szövödmény, utóhatás; complicație, efect ulterior; Komplikation, Nachwirkung. 1710 k.: Anno 1653, mikor én még csak tíz és fél esztendő voltam, a hólyagos himlő erősen uralkodván az országban, én is megbetegedém belé.

Hamar felgyógyulék, de ottan csakhamar minden testem megrühesedék szörnyen, mintha kásával hintették volna meg, nagy viszketéssel; borbély egynéhány hétig gyógyított, minden ember himlő-maradványnak mondotta [BÖn. 523].

4. leszármazott, utód; descendant, urmaș; Nachkomme. 1593: az ő maradvánit [A.csemátan Hsz; SzO V, 153]. 1599: Jöveobe elő kigielmet es maradványt zolgalia Fiúra Fiúra (igy!) [Papolt Hsz; HSzJP]. 1609: Szelles Mjhalyné azzoni(na)k Szabo Margit azzoninak maradványtis tartozzanak meg otalmazni ebben az eorökegben es fellwi meg nevezet szemeljek [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 8]. 1662: mindeneket, ualamejyeket ... Atyam ... birt, s mostan pedig az Anyám bir, es utannok engemet mint egyetlen maradványokot concernálnak [BálLt 1 Polyani^a Veres Boldizsár lev. Bécsből. — ^aHsz]. 1674: ha az ... haz helyt valami uton modon el talalna(m) hadni vagi holtom törtennek feleségemet vagi maradvaniomat ki akar(na)k belőlle tudni, tehát meg nevezet aszszoniok, vérek, vagi maradvaniok tartozzanak nekem vagi feleségemnek, vagi maradvaniom(na)k le tenni egiszers, mind azt az mit arra az puzta had helyre adta(m) [Torockó; Pk 2]. 1689: az controversias szantó föld ... edgyik darabját, ő irtogatá ki s békéségen bír mind halalaigh most a maradvant vgy látom haborgattya bírásában Bethlen Samuel vr(am) [Kucsuláta F; Ks 67. 46. 21]. 1732/1777: Sárosi Sámuel ... meg halván, semmi maradvánnya nem maradt [Szentlászló MT; DobLev. III/505. 10b J. Kotsis (81) jb vall.]. 1845: adá T. Kádár Lajos Ur T. Kovács Sándor Umak azon jussát ... ahoz semmi igazat, és követelet, a' fenn irt Venditor Ur, fen sem hágy, sem maga, sem maradvánnya vagi Posteritássa részekről [Bözdüdfalu U; Borb. II].

Szk: ~ról maradványra. 1612: ada egy darab földet ... fiurol fiura, Maraduanrol maraduana [Várdóftva Cs; LLt Fasc. 155]. 1668: Nemes Hajdu Péter Felesegevel jelenték ... hogy ... Mező Bádon lévő ... örökségeket ... el adnák ... és adák a megh irt örökséget Kováts István Ur(amna)k és eo Kglme Maradékinak Maradvánrol Maradvánra örökösön megh hihatatlanul [Mv; MbK]. 1868: A földeket fiurol fiura maradvánrol maradvánra egyik a másíknak által adák meg másolhatatlanul [Szováta MT; Bereczki József lev.] * *ágyékából származott* ~. 1631: Hatvani Istvan Ur(am) in semine deficiált, semmi agie-kabol származot magot es maradvant nem hagyvan [Kv; ACJk 45b] * *két ágon levő* ~ok. 1671: Bál Pataki János könyörög ... Kglis Aszszonyom ... meltotzassek Nagd azt az egj Fundusotkat ... nekem, feleségem(ne)k es ket agon lévő maradványim(na)k örökösön adni, meg-is nemessíteni [Törzs].

5. hivatali utód; sucesor (intr-o funcție); Amtsnachfolger. 1820: egyéb aránt pedig ezen Szántó Mihály két Fiai neveket, úgy a' Maradéjkjok neveiketis vagi a' Papok által a' Keresztelő Könyvekből, vagi Contributionalis Tabellákból, és még a' Biróság vagy Hitesség viselése jegyzéseiből is az ezeket tractalo Tisztviselők maradványai által gyakran ki lehet nyomozni [Mv; Borb. II Mátyás Sámuel ügvy. aláírásával].

marakodik egymást marja/marcangolja; a se híri/muşca; sich katzbalgen/beißen. 1843: a közelebb mult vasárnap a falu között leindulván s hallok valami kutya marokodást s úgy látom meg hogy az uttzán a két udvarbeli kutyák marokodnak [Moson MT; TSb 49].

máramarosi a Máramaros tájnév -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Máramaros/Maramureș; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des Landschaftsnamens Máramaros. I. mn 1. Máramarosban levő; maramureșean, din Maramureș; in Máramaros befindlich. 1662: És hogy már az idő mezőben hideg volna ... Színérvárallyán felyül az máramarosi és nagybányai igen nagy hegyek között ... Bikszáda nevű faluba szállott vala, maga is mind a fejedelemasszonnyal s az urak is Husztról odahozatták vala feleségeket [SKr 668–9].

2. Máramarosban lakó/működő; din Maramureș; in Máramaros wohnhaft/tätig. 1671: Ugyan Máramarosi Atyáncfiai instantiajokra, hogy ennekutánna, se Máramarosi Nemesség sem penig Huszt, Visk, Tétső, Hoszszumező és Szigeth nevű Városok lakosi hárminczaddal ne tartozzanak, Nagyságod consensussából communi voto concladtuk [CC 45]. 1678: Az máramarosi vice ispánnak is kellene fratni, hogy míg oda leszek is, tülem hallgasson s ő ngát vagy Kgltd gyakran tudósítsa [TML VIII, 130 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1679: Nagy Miklós máramarosi kamaraispánunk administrált tárházunkban, nyolcz berbenzében huszonnégy veder sonkolyos mézet, nr. 24 [Utl]. 1710 k.: Beérkezésem után csakhamar jöve a generális levele hozzám, hogy a máramarosi oláh püspököt béhivassam holmi tudakozódásra [BÖn. 879].

3. ~ *berbécs* berbécsfajta; o specie (locală) de berbec; Art Hammel. 1668: Az máramarosi berbécsben talán nem ártana édesem eladatni, ha metélyesek [TML IV, 362 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1679: Konyhara valo Máramarosi törtetlen Berbécs nro 4 ... Konyhara valo máramarosi öreg berbécs nro 15 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 122].

4. ~ *guba* Máramarosban készített, ill. e vidéken viselt fűrtös gypjú felsőruhadarab; sarică maramureșeană confecționată din lână mîtoasă la Maramureș și purtată în țara/ținutul Maramureșului; Oberkleid aus zottiger Wolle gefertigt und getragen in Máramaros bzw. im Máramaroser Land. 1826: Szathmár Vármegyének Bikszád Helységébéli Maroszá, Szpatár, és Bordás luon nevek alatt kborlo Szőkevény Fő Tolvaj gatyába és fűrtös Máramorosi Gubába jár [DLt 1038 nyomt. kl].

5. ~ *kő* máramarosi gyémánt (féldrágakő); diamant maramureșean (piatră semiprețioasă); Diamant aus Máramaros (Halbedelstein). 1810: Aranyból való nagyobb rózsza gyűrű, Máramarosi szép fejér kővekkal ki-rakva [DLt 368 nyomt. kl].

6. ~ *bors* '? 1676: Máramarosi bors libr. 20. Ismét máramarosi bors más sákba(n) libr. 4 1/2 [Utl].

II. fn máramarosi lakos; maramureșean; Einwohner von Máramaros. 1665: A máramarosiak felől is ha mi bizonyost érthetni, tudósítana érkezések felől [TML III, 381 Bánfi Zsigmond Teleki Mihályhoz]. 1678: A lengyel király követe ... érkezék ide, ki által, úgy látom, a Nagyságoddal való barátságot akarja meg újétani. Vadnak panaszi is a máramarusiak ellen [TML VII, 16 Teleki Mihály a fejhez].

? *maramus* '. ' 1858: holtak — meg Böndi Er'sok özv. Betlendi Jánosné 91. éves Maramus(ban) [Bh; RHAK 81].

marás harapás; muscătură; Biß. 1710 k.: a skorpióról mondják, akit megmar, ha rajtaéri az ember és odamorzsolja, s békíti véle, maga meggyógyítja marását [BÖN. 428]. 1757: (Temettem) Egy idegen eb marása miatt megdühödött Asz(szony)t [Gyalu K; RAK 121]. 1806: a Bisi meg márt, dél után míg bé kötötték a marást a lábomon othon maradtam [Dés; KMN 316] | édgý Süldő ... az 1ső Lábával santikált, és annak is marás lattzott a' Lábán, de nem veszedelmes [Dés; DLt 82/1810] | ha a' Farkas avagy Medve, előttök a' barmot megmarja, és a' marás után azon barmot a' Pásztor lábán haza hajthatja 's azután a' Gazdánál megdöglik, a' Gazda kára lészen [F.rákos U; Falujk 11–2 Sebe János pap-not. kezével].

maraszt 1. (vkít/vmit) vhol visszatart; a reține; zurückhalten. 1663: (A várban) levő németekben is mennyit, mint maraszszunk, annak a tractának kimeneteli fogja megmutatni [TML II, 479 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1797: Vitsaiék a Sot el hozák ... én az Levelet előttök is meg olvastam és az egy darab Soért firtattam hogy hová lett állítván hogy vagy az után el vesztették vagy pedig el rejtették, de ők azon esküsznek hogy a 18 darabból Horváth Uram egy darabot ott marasztott [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1804: János Kotsist az ő kezén lévő posta Czuggal edgyütt bé indítam, s a' más rendbéli posta lovakot a' Nagyságot parantsolatya szerént itt marasztám, hogy nyugodjanak ezekis [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.].

Szk: *magánál* ~. 1643: (A) haz helyen penigh akkor mar hazat Épitenek uolt, azt nehay Beczky Andras magánal marasztotta, ugj hogy mast ad erette Jobbat ... de Nehay Beczky Andras czyak mind halogatta eleb eleb, Nem adot mast erette [Mihályfa AF; JHb]. 1801: nekem maga Sándor Jantsi mondotta hogy ő tsak látoul jött volt ide az Nénnyéhez, Argya Evához, s a' Nénnye ugy marasztotta magánal, hogy együtt fogjanak az ortoványb(an) földet [Erdősztygyörgy MT; WH. Nagy Gáspár (35) szabad székegy vall.].

2. megtart/őríz; a păstra; behalten/wahren. 1733: minden jelek oda fel hadakozásra mutatnak, csak az I(ste)n műnköt itt marasztana a pokol szomszedságtól békével [ApLt I gr. Haller József lev. Nsz-ből].

3. marasztal; a reține, a pofti să rămină; zu bleiben nötingen. 1600: Az vargiasiak haza indulanak, hogy amazok ot ne(m) leonek kezeon, En valtigh marasztam ..., hogy varakoggianak megis, ha eddigh varakottak, eok vgian el Jeouének [Uszt 15/16 Fozto Imre Fwlej (50) vall.]. 1634: elegge marasztottam okot, de ugian el menenek [Mv; MvLt 291. 28a]. 1657: nagy szorgalmatossággal marasztanak vala az fenn való hálásra, kire nem vehetének [KemÖn. 148]. 1684: Bedő uramat felelőkömre marasztottuk [SzZs 263]. 1736: az násznagy ... szép hosszas beszéddel az örömatya s anya képién az leányt kiadta, azután az egész nász népivel ebédre marasztotta [MetTr 382]. 1752: Az őt való N. Vá(m)gye szekenis igen meg betsültek tsak etzer sem vólt betsületem ő Excel(lentia) tekintetiért ebegyekre vagy vatsúrara marasztottak volna [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1791: Othonis marasztattak volt bennünket örögökül [F.tők SzD; WassLt Logyin Korián (64) zs vall.]. 1847: ötet a Városon marasztani ... kívánnya [Dés; DLt 466].

4. hivatalában tartóztat; a reține în funcție; in seinem/ihrem Amt zurückhalten. 1570: Vitez ferenc, hithy zeren valya hogy Emlekezyk arra My kor Heltay Gáspár ez varosrwl Besterchere Akar volt Menny, Az varas penigh Marasztya volt hogy ely Neh Menne [Kv; TJK III/2. 122]. 1693: Az Biro az Egyhaziakkal es az Esküttekkel marazza az Praedikator es az Mestert [Olthévíz NK; UnVJk]. 1722: Ha mikor Praedikátor marasztásának ideje jó, nem tsak ez választott emberek^a, hanem az egész Megye egybe gyűlvén maraszszon Papot vagy botsásson el a' Patronusok Consensusával [HbEk cons. hat. — ^aA presbiterek]. 1768: Udvarolván Drág(ban) Excellentiad monodotta volna hogy kalandos gyűjtése nélkül Papat ne maraszszanak [Szilágyfőkeresztúr; WLt Dobai Sándor lev.]. 1766: Meg hagyatik a Csinádi Tit. Atyafiis mint hogy a visitatiokor senki nem vádolta, h(ane)m okul vetették a Tktes Patronus Szucsáki Ferentz Urat h(ogy) nem marasztaná 's maguk a többi is azért nem marasztanák, de most a Tktts Ur mint Curator jelen lévén marasztja [GörgJk 209].

5. büntet, elítél/marasztal; a pedepsi/condamna; strafen, verurteilen. 1692: Szombathi Mátyás Ur(am) Szolgájatis marasztották kűsseb vétet ismervén benne Büntették egy forintal Méhes Ferkót | az Vizi György Ur(am) Fiát Vizi Janos marasztott(a) az B: Ceh : az Pasztor Istvánnal valo egymást Böstelenítésekért ket forintal [Kv; MészCLev.]. 1734: az mely remekjét a B. Czeh meg vizsgálván ő kegyelme(ne)k, hibásnak tanála, és maraszták ő kegyemt 3 forintig [Kv; FésCLev.].

Szk: *adóssá* ~. 1700: Iuon Szurdul sive Siket a Csernai Malomban molnár lévén, azonon Molnarságában Nehai Csonokosi Balint uram elő kglme számadásra Constringálván Circiter nyolczvan veka buzaig tette s marasztatta adóssá [Rusor H; Szer. Joannes Pap de Meczesd (40) ns vall.] * *bírságon* ~. 1589: Tudom aztis hogy berze Matte hatalmo(n) es bírsagon marazta az varast miel hogy az ay kapuiat es az Rett kapuiat berakatta vala Draga Mate az biro varas akarattiabul [Szu; Uszt] * *eleven díján* ~ élő díján elmarasztal. 1635: az szek eleven Dian marazta, mywel semmit ne(m) bizonyithata More Lazlora hogy fenyegette volna [Abrudbánya; Törzs. Thom. Metes de Buczum (50) jb vall.] * *fején/jóságán* ~ fő- és jószágvesztésre ítélt. 1584: Grusz Peter vallia ... Aztalos Mihaly vgy perlet Marta Azony a' felesége kepeben, Az Beszterczeiekkal az vra halalaert^a, hogy feikeken lozagokon marasztotta volt az Birakat [Kv; TJK IV/1. 339. — ^aAz urát fejvesztésre ítélték és kivégezték] * *félmesterségen* ~. 1692: az Beczűletes Ceh edgyűt lévén Pásztor István Uramat marasztottak fél mesterségen az előt valo Ceh gyűlésen az feleség illetlen nyelvésege miatt [Kv; MészCLev. — A szk jel-hez I. a *félmesterség* 2. alatti jegyzetet] * *fizetésen* ~. 1582: Az procorok dolga felől vezettek elő kegmek hogy az procorokat marazzak azon előbbely fizetesse(n) [Kv; TanJk V/3. 251a] * *hatalmon* ~ hatalmaskodás bűnében elmarasztal. 1568: valami Eketys vagdalt volt oth el Albert deak, es az biro előth hatalmon marasztottak volt erthe [Kv; TJK III/1. 191]. 1621: Kar Jstuan vram bizjonios okokert az szek zinin Teorueni processussa zeren ket Jobbagyanak kuleon küleon diok zeren valo hatalmon marasztotta volt [Szökefva KK; RDL I. 113 Tuissi János vall.] * *holt díján* ~. 1570: Erzebet Darochy Jacabné Ezt valya ... hallota oth hogy ezt Mongia volt More Ambrus az felesegenek,

Ely vegezede mynden dolgot az Rachnewal, Arra azt felelte az felesége ely vegezem, Mert holt Dymon (!) Marasztam [Kv; Tjk III/2. 149] * *nótán* ~ hütlenség bűnében elmarasztal. 1684: Prodamálták Barcsai^a vramat, nótán marasztotta az director, mivel reversálissa ellen Tököllyi gróffal correspondeált [SzZs 262. — "Mihály] * *nyelvén* ~ nyelvváltásra (nyelve kivágásának váltására) ítél. 1614: Fabyan Laszlo. Ez azért leott Job. hogi az A(n)nyát es hugat nyeluen marasztotta s hogy el ne budossanak azokert Jobbagia teotte magát [Ehed MT; BethU 60] * *széktörésen* ~ bíróság megsértésének bűnében elmarasztal. 1573: Az biro Kis Antalt Zekteoresen Marasztia [Kv; Tjk III/3. 188] * *vmennyi forintban/forinton/forintra* ~. 1569: hitwan bacznak hozasayrt ew maga marazta harminczket forinton [Aldoboly Hsz; HSzJP]. 1654: Egykor az Kereszturiek egy Eökret ki foghták es el adatak az szegeni Aszoni Béres szekereből, melyért peörelwen az Wärmegyen, az Kereszturieket ket száz forintba(n) marasztota [Pókakeresztúr MT; Ks Bánffy Anna urb.]. 1697: az B: Céh: marasztá Hertely Istvánt 1 forintra Pásztor Istvánt 3 magyar forintra [Kv; MéscLev.] * *vmennyi girán* ~. 1573: Agiston Balint Azt vallia hogi ... Kis Antalt ... Ez Mondasert az biro 10 giran Marasztia [Kv; Tjk III/3. 188]. 1606: az menemy keresety en rajta(m) volt, az hogy 24 Gyran marasztot vot, az maga reze zerint el eset attol [UszT 20/275].

6. halaszt; a amina; aufschieben. 1806: Sok volna még mit írjak Ngodnak, de ezt személyes találkozásunk alkalmatosságára marasztom [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.]. 1852: a munkát márol holnapra marasztani nagy kárt okozandhat [Kadács U; Pf Pálfi Dávid Pálfi Lajoshoz].

7. *szaván* ~ szaván fog; a obliga pe cineva sá-si respectu cuvintul; jn beim Wort nehmen. 1806: tsak enis Ngodat a maga idejében szaván marasztom mint betsületes szívű szavu gavalert [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

marasztal tartóztat, maraszt; a reține, a pofti sã răminã; zu bleiben nötigen. 1658: Az hajdúkat ma marasztalák, de nem akartak megmaradni [TML I, 116 Teleki Mihály Rákóczi Györgyhoz]. 1705: Mikoron pedig a commendans felkölt volna, mely a kastélyban vala, hozzám küldé és igen indignálódék, hogy miért nem mentem bé öhozzá éjszaka. Azonban látogatattván, ebédre marasztala [WIN I, 655].

marasztás 1. marasztalás; reținere; Zurückhalten. 1604: Per hoc bizonitsa megh az A. hogy volth masfel hetigh az taborban eo nalla, onna(n) zeóckett el, ki az eo marasztassara maratt volth ott, zolga zamba [UszT 20/130]. 1669: Én elhiszem, édes Komám, hogy kevés marasztással megmarad Kende Gábor uram [TML IV, 599 Teleki Mihály Nálácz Istvánhoz]. 1762: Ott bizony nem igen törték egyiknek is tollát a marasztással, melyet látván, Keczei János urammal eljöttünk késő estve Tötörbe a többit ott hagyván [RettE 132].

2. hivatalában való tartóztatás; reținere în funcție; Zurückhalten in seinem/ihtrem Amt. 1662: Némellyeknek javallása a hajdúság marasztásában [SKr 528]. 1671: Az mi penig az Katona Mihály uram marasztását illeti, Kegyelmed maraszsa meg, ha marad ó kegyelme. Mi küldöttünk is nyolc sing gránátposztót ó kegyelmének mivel hirtelen nem szerezhettünk angliait s a tíz uram ó kegyelme képre vert aranyat is [TML V, 495–6 Bornemisza

Anna Teleki Mihályhoz]. 1768: Az e mult napokb(an) Zilahra fordultam vala bé, s a Consistorialis becsül(e)(e)s emberek hozák elé a Tiszt(e)(e)(e)s Praedicatorok marasztásának már szinte imminéáló idejét [Szilágyfőkeresztúr; WLt Dobai Sándor lev.].

3. elítélés; condemnare; Verurteilung. 1817: (A per) a Tekin(tetes) Glis Széknek 1816ba December 11kén ki mondatott ítélete által egy Méltatlan hirtzolás tüntetésén lett Marasztásával meg nyeretettett s a meggátoltatott osztályos Executio vissza utasított [Torda; DobLev. IV/913. 2].

marasztat 1. marasztaltat; a dispune/face sã fie reținut; zurückhalten lassen. 1672: Még nem tudom, az lakodalomra eljű-e? nem-e? Én csak ez héten marasztom, ez jövő hetet adván Isten érnünk, talám urunk ó nagysága fogja marasztatni [TML VI, 114 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. hivatalában tartóztat; a reține în funcție; in seinem/ihtrem Amt zurückhalten. 1667: Török Istvánt a jövő esztendőre megmarasztottam. Székely ha ide jű, marasztassam-e? tudósíts [TML IV, 11 Teleki Mihály Veér Judit-hoz]. 1669: Az porkolábokat Kegyelmed marasztattassa tisztekben [i. h. 625 Nálácz István Teleki Mihályhoz]. 1692: Az Ovari Cantort marasztattya az Eccla jövő esztendőre [Kv; SRE 3].

marasztatás hivatalában tartóztatás; reținere în funcție; Zurückhalten in seinem/ihtrem Amt. 1767: Ami p(e)d(ig) a Tisz. Fonyi László Atyánkfia Felfalusi Minister(ne)k dolgát illeti, igen nagy kedvességgel marasztatása iránt hozzánk frásb(an) bortsátott recomandatfojat kedvessége és ditseretes maga viselese felől vettük [GörgJk 209–10].

marasztathatik visszatartathatik; a putea fi reținut; zurückgehalten werden können. 1662: ha késedelmeztetése az népnek nem esik vala, két- vagy hárommnyi nép is a vár oltalmazására marasztathatik vala [SKr 581].

marasztatik 1. marasztaltatik; a fi rugat sã rămine; zu bleiben genötigt werden. 1662: die 1. Septembris az huszonhat vármegyék és huszonnégy evangélicus szabad és királyi városok követei palatinustól elbúcsúzván noha nagyon marasztatnának, sőt, útjokból is vissza váltig hívatnának, de mindnyájan, amint odamentek vala, sok költségek után, minden vezetés nélkül Posonybul eljöttek s eloszlottak vala [SKr 681].

2. hivatalában tartóztatik; a fi reținut în funcție; in seinem/ihtrem Amt zurückgehalten werden. 1671: Az Praedicatorok az Patronusnak és Populusnak nagyob részének akarattya ellen az Ecclesiákban meg ne maradhassanak, lakhassanak, ha szintén a minor Parstól marasztatnának-is [CC 1]. 1766: A P. Kereszturi Tisz. Atyafi a mater Ek(le)siától meg marasztatván ha szintén a Filiától nem marasztatott is ugyan nem igen illendő okokra nézven, mind az által meg hagyatik [GörgJk 209].

3. büntetetik, ítéltetik, elmarasztaltatik; a fi pedepsit/condamnat; gestrafft/verurteilt werden. Szk: *büntetés díján* ~. 1847: az Erdőségekből közönség hejbe hagyása nélkül kert ne készíttessék akik az ellen hibáznának, illő büntetés díján marasztassanak [Torockó; TLev. 10/9] * *a felperes teljes keresetén* ~. 1833: Ítélet Az Alperes m(e)g jelenvén, a' Felperes teljes keresetén marasztat-

tik [Ne; DobLev. V/1195] * *kisebb hatalom büntetésén* ~. 1813: Megkivánnya azért a felperes hogy alperessi külön külön Constitutionalis kisebb hatalom büntetésén marasztassanak, az felperesnek sérelmét, fájdalmat, költségét fáradságát meg fordítottak [Dés; DLt 162]. 1830: a Hatalmaskodo verekedőket Törvényre Idéztetvén s a Tkts Nemes Vár megye Törvényes Derék szekin megis perelvén Mindenik külön külön kisebb hatalom büntetésén marasztadtak [Szentbenedek AF; DobLev. V/1159] * *vmely díj büntetésén* ~. 1847: (Akik az erdőben) találtatnának kárt tenni azok minden meg különböztetés nélkül 12. M. forintig, a kárnak meg térítése mellett, és a 10. xr pásztori díjj büntetésén marasztassanak, mindannyiszor valahányszor hibáznak [Torockó; TLev. 10/9].

4. vminek hagyatik; a fi păstrat pentru ceva; für etw. gelassen werden. 1806: Negyedik Tábla Erdő ... Cseplez lévén most marha legelőnek marasztatott [Kákova TA; TGsz 16].

marasztat 1. visszatartat, tartóztathat; a putea reține; zurückhalten können. 1662: Mert azelőttiben való praesidiarius, vitélő nép, a kapitányon, porkolábon kívül, a jeles erősségben is kétségesek lévén magok megmaradhatások felől, ki akarván belőle menni, a tisztviselők a segítség jöveteli biztosításával őket nagy nehezen marasztatták vala [SKr 668]. 1710 k.: Ha már én ... az akademiákba nem mentem volna, mi lett volna belőlem? De az Isten igazgatásából halálban vágytam oda, úgy, hogy egy igen ritka szépségű kisasszony sem marasztathata honn [BÖn. 566]. 1799: reméltem is rövid időn ha az Isten egy kevés jobbat árárt adja a Gabonának csak alkalmasint ki hatolnak minden nyomorúságból, és egy kevés tőke pénzt is marasztathatnak a ládába [DobLev. IV/810 2b Szántó Sándor lev.].

2. marasztalhat; a putea ruga să rămină; zu bleiben nöti-gen können. 1672: Im elég vendéget bocsátok Kegyel-medhez, leszen egy kis gondja velek, kivált némelyikével. Forgács uramat és nem marasztaltam tovább, noha bizony jó szívvél látom vala [TML VI, 28 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. hivatalában tartóztathat; a putea reține în funcție; in seinem/ihrem Amt zurückhalten können. 1662: (A fej.) arra célozott, hogy azon nyughatatlan elméjű és sorsával meg nem elégedő embert inkább szomszédságos hivatalában tarthassa és marasztathassa, főképpen successor fejedele-m fiára nézve [SKr 323].

marasztathatás visszatartathatás; posibilitatea de a reține; Zurückhaltenkönnen, Möglichkeit des Zurückhaltens. 1710 k.: Medgyes és több székek szénájokból és annak szállítása és magoknak nem marasztathatása miatt egynéhány száz ökröből s marhából kipusztulának [BÖn. 941].

marasztott 1. marasztalt; reținut; zurückgehalten. 1736: az kik az fejedelem asztalára marasztott vendégek voltak, az hoptemster rendre leültette [MetTr 335].

2. hivatalában tartóztatott; reținut în funcție; in seinem/ihrem Amt zurückgehalten. 1766: A Tiszt: nem marasztott Atyafiak iránt végesztetnek ezek^a [GörgJk 209. — ^aKöv. a részl.].

marasztás elmarasztalás, büntetés; pedeapsă; Verurteilung, Strafe. 1632: Az Kapitan peczetit az ki megh nem

beoceiwl f. 12. Uduarbiro peczeti marasztasa f 1 [Grid F; UC 14/38. 6].

marat marcangoltat, szaggattat; a pune să sfîșie; beiben/zerfleischen lassen. 1574: Dorko fekete Andrasne Azt vallia hogy az elymwl kedden volt oda hatra a kertben valamit az Ebekel azt nem Latta my volt chiak az ebek wgatasat hallota, ki leot az hazbol halaz gergelne Es hatra Megen Mond az gyermeknek te hytwan lator Myt mywel (!) az en feoldemen Miert Maratot (!) veztetet (!) az en Marhamat Az vitan esmet zidnj kezdy Bestie kwrwa fia olly Igen meg verlek [Kv; Tjk III/3. 328].

marcanglás harapás; sfîșiere; Beißen. 1806: azon utrizált Sertéseket 3. kutyák ... zaklatták, de szükséges volté á martzonglástól őket menteni, vagy sem, arról bizonyost mondani nem tudhatok [Dés; DLt 82/1820].

marcangol 1. harap, szaggat; a sfîșia/muşca; beiben, zerfleischen. 1806: Azon Sertéseket hány kutyak kergették? Martzangoltáké azokat? [Dés; DLt 82/1810 vk]. 1810 k.: azon Sertéseket Magok önként a' kutyák Zaklatták fel, üzték és marcangoltak, amint azok(na)k fülein és hátulsó Lábokon a' kutyák mardosásokat látták [Dés; DLt 82].

2. tépáz; a smulge; zerzausen/rupfen. 1777: Petru ... még keményebben kezdett káromkodni hajomba kapni, és morczonglani ... hajombolis egy Csomot ki szakasztot [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1794: latam tsak hamar a Sogorát ... oda Nyargalni, két kivont kardokkal kikis meg ragadván az Exp(onen)st martzongollyák vala a Földre levervén, és verik vala [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. 1819: mint a duhös kutya martzangol mindent [K; KLev.].

3. ~ja magát tépázta magát; a se smulge; sich rupfen. 1799: más Nyavallya rontok ... a' Véres habot szokták turni, 's magokat martzongolni [Marossztkirály MT; Berz. 9. Fasc. 74].

marcangolt átv megtépázott; stírbít; zerzaust/rupft. 1814: lehetetlen tehát ilyen körülményű állásokba hogy a Törvényes Hatalomhoz ne folyamadjam, és magam személyit, s mindenek felett ... felettebb martzangalt Betsülletemet addig is mig törvény uttyán securizálhatnám, most ezuttal hevenyibe és a Dolognak melegibe bátorságba helyeztetni aláztatosan ne esedezzem a Földes Generalis Széktől [Torda; TLT Praes. lev. ad 136/1814 Fodor Mihály ügyvéd panasza ügyvédtársa, Csipkés Albert ellen].

marcangoltatik 1. szaggattatik; a fi sfîșiat; zerfleischt/gebissen werden. 1810: azon Nagy Kutyák által martzongoltattak [Dés; DLt 82].

2. átv (meg)tépáztatik; a fi stírbít; zerrupft werden. 1662: De ami ezeknél nehezebb, egy mocskos pasquillus is bocsáttatván ki, abban nem csak egész fejedelmi házok, de a kegyes életű és istenfélő idősb fejedelemasszony is nagy rútul és mocskosan marcangáltatván, istenes férje azt tartja vala nagy gondnak, miképpen tudhatná azt eltitkolni úgy, hogy magának füleibe ne menne, igyekezvén abból következtethető keserűségét és megeshető nyavalyáját távoztatni [SKr 205].

marcapant l. marcipán

marchális-szék megyei közgyűlés; adunare generală de comitat; Komitatsgeneralversammlung. 1747: a Marcalis Szék közölgetik [Gogánváralja KK; Ks 94 Vegyes ir.]. 1778: A mi a remanda Lovak és katonak Statutióját illeti, circa 12 um vel 15 um Xbris Marchalis Szék leszén itten, s akkor fog meg lenni a' repartito [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suky Jánoshoz]. 1790: Jelentem alazotason Nsgtok(na)k hogy a mi vármegyénkb(en) a mult Hétfűn markális szék volt s a többi között az a parantsolat adodot ki, hogy a Nemesség egybē gyűljön a jövő Hétfűn fegyveresen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1796: Markális székre járt embereknek 59 [Bodos Hsz; RSzF 297]. 1806: 10kor a Nemesek ki rukkoltak, a Márkalis szék elkezdődött [Dés; KMN 158]. 1823: Az Néhai Férjemnek 8. Darabb drága Fegyverei 1808dik Esztendőben M. Koppándon el vétetvén A mely Fegyverek elő szerkeztetésére nézve az Tekintetes Marchális Szék rendelését meg tévén, mivel azon idő alatt azon 8. darabb Fegyverek elő szerkeszthettek. Reménkedve ínstálók a Tekintetes Marchális Széknek az iránt, hogy azon 8 darabb betses Fegyverek mostani ki adattátosokra (!) hathatos rendelés tétecsék [Ne; DobLev. V/1068 özv. Dobolyi Istvánné Fosztó Rákhel foly.]. — L. meg RettE 416.

marchió őgróf; margraf; Markgraf. 1677: Azon órában mindgyárt írtam én az sztryi commendansnak, hogy az hadak be ne jöjjenek, úgy az marchiónak is és lengyel hadak előtők járójának ... kiről mit írjon Frater István uram s az stryí commendans is, Kegyelmednek oda küldöttem [TML VII, 439 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1710 k.: Ezen esztendőben hozá egy Marchisio vezetéknevű, Veteráni főstrázsestere a császár levelét a fejedelemnek a Máramarosba menő regimentek állapotjáról ... A mi uraink Marchisiót Marchiónak érték. Nosza menjen eleibe a fejedelem hintaja ... maga a fejedelem a bokályos audentiás ház ajtajában várja. Én erre mondtam: Az Istenért, mit akar kegyelmeitek, ez nem marchio, hanem csak egy olyan szegény nemes ember, mint én vagyok, vagy talán olyan sincs. Marchisio a falu vagy város neve, ahonét való. De ha marchio volna is, mégsem kellene ezt követni véle [BÖn. 743].

marci diákny száraz kenyér; piine uscată; trockenese Brot. 1870 k./1914: Marci: a szegény legények nevezték el így az általuk sokat rágott szárazkenyeret (brugó) [MvÉrt. 26].

marciális 1. katonás; harcias; marcona; marțial; martialisch, krieglerisch. 1657: Ez nagymelkezetű Bethlen Gábor igen martialis ember vala ... soha honnyában is lakni békességben nem kívánna, hanem hadakozásban töltené egész életét [KemÖn. 100]. 1776: az Farkasak már kileciz (!) kopomat mind az leg jóvát meg evék ... azon Gyilkosokra Satisfactiot kérek nem egjebet pedig hanem hogy magok boreikkel tegjenek Contentumot nekem ennek pedig executioban való vételére hatalmasabb, marcialisabb embert nem tudok mint Mosa Laszlo Uramot, igen Fő vadásznak is tartvan ő kglmet eddig is de ugjan azután annál nagyobb Fő vadásznak fogom tartani ha az egész nekem kárt tett societásnak az bőrit Szaraszto Deszkára Vonattja [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.].

2. katonai; militar; militärisch, Militär-. 1662: a fejedelem minden martiális, hadra igyekező tanácsának olyan

igaz ügyében, becsületi, méltósága sérelme mellett, mindenképpen való javallását is nagy biztatással egybekötött dicséretet és segítség felől nagy jó reménységnyújtást hozott vala [SKr 492].

marciálisság marconaság, kegyetlenség; brutalitate; martialisches Benehmen, Grausamkeit. 1766: Constal Hogy az I. olyan szemelly kivel keresztyén Aszszony embem(e)k nemis lehet lakni, mivel nehai elsőbb feleségitis annyira meg verte, es viselős koráb(an) ajto félhez taszitotta, melly miá Halált is okozott; mivel meg betegülese utan tsak hamar meg is halt, de nem külömben esercealta az I. az mostani A(ctoro)n valo martialisságát, mert esztis kevés időkg szüntelen ostromlotta, verte, taglotta [GörgJk 205].

marcipán marțipan; Marzipan. 1590: Byro vram Adason Marcypant hogy vrunknak Chynalyanak 3 1/4 font Nad mezet [Kv; Szám. 4/XX. 32 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1674: Mandola Tortatahoz adta(m) hat lot héyan Tizenhat font Nádmézet ... Két font mandulát Márczapanthoz ~ libr. 2 [Utl]. 1683: Az Asztalosoknak kik Segesvárat formát Csináltanak Márczapanthoz f 2 [Utl].

marcius martie; März. 1592: Költ also Jaraban Torda varmegiebe 1592 30 napian martiusnak [Berz. 7. LXV/6]. 1595: Keolt ez lewel Kolosuarrat hetedik napian martiusnak 1595 esztendeobe [Kv; RDL I. 132a]. 1646: Az negy kapubeli Drabantoknak az elseo Cantorra Januar. Febr. Martyusra, az harom hora fl. 24 [Mv; AAl 6]. 1780 u.: karátson tájban Hámarainkat a' hideg meg fagylyalván a lovainkat teletetni szerte szélyben az országban ki adgyuk es egész Martiusig oda vadnak, mig Tavasza kelve Hamoraink meg indulhatnak [Torockó; TLev. 14/2]. 1796: Bihalt ketétt fejn(e)k kettejet meg az Marcziusn(a)k vegetől nem fejik el rugtan(a)k [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1849: az egész Marczius nagy hideggel és szüntelen valo Havazással tölt el [M.köblös SzD; RLt Rettegi Sámuel jk 86].

marciusi pe martie, din luna martie; März-. 1826: A' Martiusi Jövedelem hogy kevés volt, a gaz idő volt az oka [Mv; Told. 7].

Szk: ~ hónap. 1697: nemzetes Jo Mihály vram az erdtelelenség miat házából ki jüni veszedelmesnek tartya, kiválteppen a martiusi holnapban [Kv; ÖCJk]. 1813: Martiusi Holnap 7.dik napján ... azon Ngto Commissioja ujabbanis fel olvastott [Torockó; TLev. 9/45].

marcius-virág floare de martie; Märzblume. 1813: Mártzius virág 7. cserép [Koronka MT; Told. 18].

marcona I. mn 1. bohókás, tréfás; glumet, poznaş; ulkig, drollig. 1596: Nagy Georgj kegne azt mondotta en feleolem hogj en Kegdet Marczona Bolondnak montam volna [Radnótfája MT; BálL 1]. 1704: Ugyan Gyulainé néném, hogy az este tréfálóditunk asztalnál reám úgy megharagudott, hogy ma sem szólott hozzám, pedig csak marcona dologért [WIN I, 255].

2. jelentéktelen; neinsennat; unbedeutend. 1667: Bizony oly marcona dologra vagyon Kegyelmednek megszzeb is postája, de nem érdemlem meg, hogy Máramarosban egyet el küldjön Kegyelmed [TML IV, 4 Veér Judit

Teleki Mihályhoz] | hogy férhetett volna a Kegyelmed mű házunkkal való singularis confidentiája és realitásához ilyen marczone dologba való idegenkedés? [TML i. h. 156 Bethlen Miklós ua-hoz]. 1681: bizonyítom Istenemmel, ha az szűksegh nem kenszeritene ilyen marczone dologgal, az Ngod meltossagos füleit nem terhelnem [Somlyó Sz; Utl].

3. kegyetlen; crunt, crud; unbarmherzig. 1584: Zeoch Imreh al(ia)s Kis, vallia Ez Nyreo Markos az Meszaros Matias fia, Akarwan el venny ez Mostani feleséget, hat ellent Akar tartany benne Zeoch Giarfas ... Monda Giarfas vra(m) ... ha az Attia enneke(m) ver zarent valo Attiamfia, es vgia(n) Bathiam, Ne(m) akarom hogy a' Marczone Bestie el vegie [Kv; TJK IV/1. 329]. 1654: hallam azt Mihaly deaktol hogy megh szida marczone kurua fianak Istua(n) deakot [BLt 7 Mihaly Andras Jakab faluy^a (40) pp vall. — ^aCs].

II. fn 1. vad, kegyetlen ember; om crud; Unmensch. 1598: Eger Balinth Junior az kapithan hidelwen ... vallya vizza Jeove Damien Peter monda, Im ha Tuttam volna hogy az a hitwan marchona az en zolgammatt eóteotte Agyon bizonj en magam Agion vertem volna [Kv; TJK V/1. 241].

2. gazember; ticálos, nememic; Schuft, Gauner. 1592: Molnar Balintne, Ilona azzoni ... vallia: Talalam ecer az Nimethi Istuan Inassat monda hogi Bekessi Gergeli adott neki valami poztott Annak vianna monda(m) az Jnasnak, hituan marczone, en orgazdaia senkinek nem lezek, vid vizza Gergelnek az poztot, es vizza kwld(m) teolle [Kv; i. h. 243].

marconaság ? jelentéktelen; neinsemtat; unbedeutend. 1581: Azerth kérem keg(d)eth hogy az naponkint valo geöleöltség ne aradgio(n) keg daggia meg az nemetyeknek, è kws marconasagh zolgalthon ne vezekedgienek [Noszoly SzD; BesztL J. Chyeffey prov. Albensis lev.].

marcong 1. harap, szagat; a sfişia; beißen. 1749: Látam Szabados Györgj feleségénél egj molskolt oldal petyénét, mintha kutya martzongotta volna [Szentbenedek SzD; Ks]. 1806: Azon Sertéseket hány kutyák kergették és martzongatták, bizonyoson meg mondané nem tudom | édgý Süldö mindég vissza 'a Szöllő felé igyekezett menni ... azon Süldö a' kutyák mián meg szelesedvén és el kábultván viszont 'a Szöllő felé tért, ezt meg látván ä Kutyák ismét martzongani kezdték azon Süldött [Dés; DLt 82/1810]. 1810 k.: öt kutya üzte a' Malatzokat az Annnyokkal, s a' Deberke partyán a' Szegeletbe szorították, s martzongották [Dés; DLt 82].

2. tépáz; a ciufuli; zerrupfen, zausen. 1657: tolvajok képeben reáitván, éjjel lévén, marcongották, s megköltözvén az Oltban vetették [KemÖn. 136]. 1763: Kristof Gligor neki méne Vultur Juonnak ortzáját Fejet Martzangván [Nagyida K; Told. 9].

3. becsmérel; a defäima; schmähen. 1763: hogj effelektől az I. supersedeallyon, s' senkit is, de kivalt az At effelekkel ne morczongja, szidgja, karomollya, fenyegetse, parantsoltatik [Torda; TJKt V. 147].

marcongás harapás; muşcătură; Beißen. 1806: (A sertéseket) a Kutyák meg martzongatták, de nem láttott olyan martzongás, melly miatt el veszhetek volna, ütésnek verésnek helyeit rajtok nem láttam, hanem 'a martzon-

gástol mindenik(ne)k edgyik edgyik lába Sánta volt [Dés; DLt 82/1810].

marconglatik szaggattatik, haraptatik; a fi sfişiat/muşcat; gezaust/gebissen werden. 1810: a' Ménes pásztor kutyája által azután 'a Sertések martzongtattak [Dés; DLt 82].

mardos 1. harapdál, marcangol; a muşca in repetate rinduri, a tot muşca; an einer Sache (herum)beißen. 1630: en akor ejiel az Kovacz Mateh hazanal haltam ... hallottam eiel az Menesek beogesset hogj az farkassok mardostak [Selye MT; Ks 21. XVIII. 12]. 1702: Gyergyó-Szent-Mikloson az Steivil regimentiből commenderozván egy lejkmány ... a piaczon egy öreg örménynek az ebei rátámadtak a lejkmány ebeire, szokások szerint egymást mardosták [SzO VII, 109]. 1771: midőn ... a Sertések bé voltak rekesztve és az Fantsali Uram Süldőjét mardosták volna a több Sertések, a Léánya azon Siránkozott hogy már meg ölik a Fantsali Uram Süldőjét [Dés; DLt 321. 25 Anna Széki cons. Mich. László (48) ns vall.]. 1804: a Czenkek ugatását a' Portshalmi Ur két kutyai is észre vevén azok is oda nyargaltanak ... a Sertéseket ... üzni s mardosni kezdték | a kutyak égy malatzot a Deberke viziben meg szorítván, azt nyaggatták s mardosták [Dés; DLt 82/1810].

2. fogával tépdes, szagat; a rupe/sfişia (cu dintii); (mit den Zähnen) zausen/rupfen. 1699: (Az alperes) ellene(m) potentiosé feltamadott es kezében levő puskájával hátban döfött mardosott harabalt veremet ki ontotta in poena(m) mortui homogy ... incurrallyo(n) [Dés; Jk 291a].

mardosás harapás; muşcătură; Biß. 1809: A minapában jelenttem vala a Tekintetes Király Bíró Urnak minémű állapotja legyen Rugonfalván a veszet eb mardosása mián a marhak(na)k [Nagygalambfva U; UszLt ComGub. 1556]. 1810 k.: azon Sertéseket Magok önként a' kutyák zaklatták fel, üzték és marcangoltak, amint azok(na)k fülein és hátulsó Lábokon a' kutyák mardosásokat láttákis [Dés; DLt 82].

mardostat harapdáltat; a pune să muşte; (herum)beißen lassen. 1751: Beksza Péter replicát az Sok rendbéli requisitiomra peresim sem éjjel sem nappal s. v. Sertéseiket nem őriztek, bé sem rekesztettek, hanem nagy káromra Szabadon bocsatottak, mellyet nem szenvedhetvén, igaz hogy karomból az kutjaimmal mardostottam őket, de én Semmiképpen egyikét sem öltöm meg [Vályebrad H; Ks 62/22]. 1773: Török loszfivné Léánya Kristína ... Vajda Josef Vramnak maladzo goldját egy nagy kutyával mardostatta [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

mardostatás harapdáltatás; muşcare, muşcat; Beißen (lassen). 1756: Gergots Eva Aszszonyinak ... majorság sertései a dögben holtanaké vagy ... az Lesneki also Törökbuza határnak Sitarjai ... ebeikkel való kergettetések, mordostottások, verések és vagdaltatások miatt döglöttenek meg? [Leznyek H; Szer. vk].

mardzsinán, mardzsinár 1. határszéli román; mărghinaş, mărghinean; Rumäne aus der Grenzzone. 1632: Tudom hogj Paldeak Vram itt az tiztet birta akkor adot enneke(m) het keccke beöredkeöt, melljelt az Marczinenj timarhoz

vittem vala gjartanj [A.venice F; Szád. Bukur Czizmasné (50) jb vall.]. 1770: Az leg első Arendás egy Gergelj nevű örményis nagyon solicitálja hogy ha meg alíthatya Extiája néki adnak azon helyét, és egy gazdag Marsinárís maga nállam lévén arandára kéré. Hanem kérem az Vrat bár csak egy vagy két szakasz szénát csinálhatnánk az idén a Büdöstoban, ne hogy az Örmény Vrlakodgyék attan mert ide Mársinár elég jó a ki meg étesse [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.].

2. vándorló, transzhumáló pásztor; pásztor transhumant; wanderer, Transhumance treibender Hirt. 1716: az Marcsinánoknál vagyon Dézma Bárány ... 42 [O.csesztve AF; Ks 31 XXXa]. 1749: Szolga Bfórá Batsfalui Sigmund Uram a Mardsinánokon huzott 24 Huszon négy M: Forintokat, és két Bárányos Juhokat, azért hogj valami Ketskét Loptanak volna [Veresegyháza AF; Told. 3]. 1759: Én Gabugyán Nyisztor tudam hogy valami Morsinánytól (!) negy Kutsmának valo bőrt huzott* [Marosludas TA; TKI Gabugyán Nyisztor (34) jb vall. — *A tt]. 1763: Mányika Juon a' Záhi határon Juhaikat legelő (!) Marsinánoktól az Groff Exponens Aszszony ő Nga számára jutott Dézma Bárányokat maga számára el vette [A.prészáka AF; Mk V. VII/1. 56 Sztán Dregus (29) jb vall.]. | luon Sendresz nevű embernek juhái is voltak menyí szamu nem tudom mint hogy Munta nevű Morsinahnál (!) voltak [Bucsum H; BK ad nr. 1115 Iosziv Nyikulajsz (20) jb vall.]. | a' midőn a' Mlgs Exponens Ur Malmáb(a) jöttem volna egy alkalma-tossággal őrelni, érkezvén oda a' Mlgs Exponens Ur Jobbágyi közzül valami Marsinának, szintén a' mikor a' garatba akarok vala fel őnteni, és edjék azok közzül meg tasztítván a' rendemet el vette de ugyantsak annak utánna meg őrlöttem én is a' Buzamat [Szecsel Szb; JHb 4 r. jb tanú vall.]. | Tudom azt hogy Mányika luonnak volt Cir-cit(er) tiz vagy többecske Juha apostol edgyütt, a melyeket az Úraság Juhaitól külön jártotat, ezek mind a' Marsinánok Turmájából valok voltak [Záh TA; Mk V. VII/1. 16 Sarmasán Gabrilla jb vall.]. 1843: valami Marzsinyának a' kik Kolosvárra utoztak vala Lovaikat egy éjtzakára maga gondviselése alá vette fizetésért [Bágyon TA; KLev.]. 1864: Ezen havasban is laknak marha tenyésztés-ből élő emberek pakulár vagyis marzsínán név alatt ösme-rettesek [MgHnt XXI. 27a].

◊ Szn. 1698: Petrus Marcsinán jb [Gyulatelke K; Ks]. 1760: Martsinan Nyikula [Balázstelke KK; DLev. 1. VB. 1]. 1761: Mardsinán Dumitri [Zalatna AF; Ks 113]. 1765: En Mardsinán Juon ... falusi biro voltam Ompoiczán [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall.].

mardzsínán juh transzhumáló legeltetésre tartott juh; oaie transhumantá; Transhumance-Schaf. 1745: Vagyon Martsinán Juh ezen Határon Ezer és két száz Számu [Veresegyháza AF; Told. 18]. 1749: valami veresegyházi Mardsinán Juhok itt egj embernek a Buzájára jővén éjjel az ember meg tudta, de ők meg békéltenek [Tóhát AF; Told. 3].

máréfalvi a Máréfalva (U) tn -i képzős szárm.; deriva-tul format cu sufixul -i al toponimului Máréfalva/Satul Mare; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Máréfalva. I. *mn* Máréfalván lakó; din/care locuiește în Máréfalva; in Máréfalva wohnhaft. 1591: Az szek ad Exemtorokat Chigan Gothardra olahfalwira Palfaly Ist-want mare-falit nagy ferenchet vgian marefalit Tanko

Andrast Tanko Thamast olah faliakat [UszT]. 1602 k.: Leorincz Janos marefalvi Drabantt | Balint Thamas mare-faly zabad Zekel [i. h. 16/61]. 1606: Lukacz Kouacz Ma-refalj hitj wtan ezt vallja | Veres Janos Marefaluy Azont felelj [i. h. 20/89, 20/90].

Szn. 1614: Mare Falvj Janos lib. [Szentkirály Cs; BethU 439]. 1627: Marefalvi Anna vidua [Oroszhegy U; UszLt IV. 50. 51].

II. *fn* Máréfalva lakosa; locuitor din Máréfalva; Ein-wohner von Máréfalva. 1606: Tudom mikor az Marefalú-jak marhaiait remetebe vagy az Remeteit Marefaluara be haitottak egj masnak meg Jzentwk es altal menuen meg beciwlttek az kaart [UszT 20/90 Albert Peter marefalúj vall.] | wala mj keözötthwnk valamj vonakodas az marefa-líakal mert barmunkoth giakorta be haiták vala [i. h. Lado Ferencz Remetej (50) Cornis (!) Ferencz vram Jobb(agia) vall.].

marék l. marok

maréklya l. meréklye

margitai a Margita (B) tn -i képzős szárm.; deriva-tul format cu sufixul -i al toponimului Margita/Marghita; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Margita. 1. Margitán lakó; din/care locuiește în Margita; in Margita wohnhaft. 1734: Georgius Kovács Margitai al(ia)s Csiz-madia [Dés; Jk].

2. ~ *véka* egy fajta véka; baniță din Margita; Scheffel aus Margita. 1683 k.: Innet ad minden ember^a négy négy pint bori, egy egy őregh veka buzat mely nem csak az Erdelyi, hanem az Somlyai es Marghithai vekanálís na-gyubb, ertsed egy-egy vekauál [Nagyfalu Sz; SzVJK 50. — *A papnak].

margó lapszél; margine; Rand, Marge. 1597: azon pa-rancholatnak az margoiara irt vrúnk ew fege túlaidon kezewel conditiot [Kv; TanJk I/1. 303]. 1639: az mely marhak jelen voltanak, azok eleiben az Inventarium mar-goian Estet jrunk az melyek Penigh jelen nem voltanak azok eleiben non Estet jrunk [Kv; RDL I. 116]. 1640: Urunk ő Nagais az elebbi urbarium margoyara irott kegls resolutioia szerent, hasonlokeppen keuan mindenektől praestalni, mindeneött egész Fogaras feölden [UF I. 704]. 1646: azért irta(m) ilyen Articulatim^a hogy külön külön mindenué fel irhattia kd az margora az valazt [Bádok K; JHb III/72 Kézdiopolyáni Veres István apiához. — *Pon-tokba foglalva]. 1679: Valaholot az Inventarium margoian ez az Signum vago(n) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17]. 1681: Margoja^a azért hagiatik olyan forma, hogi az mire szükséges léssen, az Földes ur írás által replicall-yo(n) [Vh; ÁLt Urb. 23. — *A lapnak]. 1715: az Jobba-gjokis ... meg irattak az márgon, onnan könnyű ki vennj ha ugy kévantatik Inserirhattiyák az Jobbagyok Seriessé-ben [UszLt III. 44].

marha 1. vagyon; avere; Vermögen. 1551: az my mar-ha illette volna Katha azzont nehaj Barcsiaj lazlonet az ew meg holt ura marhayaban, az ew ket gyermeke kozot Bar-csiaj Pal es Sandor kozott es dienessy Katha azzon Ew annyok kozot, Minden marhai három fele oztwan [Mezőszengyel TA; BFR 304/108]. 1559: Az Byro es az folnagy megh se Bewntetthesse fogssághal az oly emberth

Az kynek marhaya wagyon, thewrrwen nekewl [Vizakna AF; TT 1881. 189]. 1565: Aztys Ertem, hogy az en fya-math ott meg hazasítottak, es az Immar az en marhammol otzozny akar, keeth hold Zeðleoth akar meg tartany, Neegy hordo Borth, es Zanto feoldeth, Azert En azt mon-dom, hogy valaky az en fymat meg Newztette^a, es abban gond wysseleöye wolt, az aggyon neky mynd zeoleot, Bort, Zanto feoldet, és egyéb Eoreokseget ... mert en semmyt neky ne(m) adok, myert hogy hyremnelkyl chele-keodeoth [Kv; BesztLt 5 Konth Janos a lekeneceiekhez. — ^aÉrtsd: nősítette]. 1570: Margith Thakacz Istwanne, Mar-gith Takacz Balasne hitek zerent valyak hogy az Kwpa Janos halala vtan Jeot volt Megyesreol ez Kwpa Janosne-nak egy wnokaya, ky Rezt kewant az Kwpa Janos Mar-hayabol, azkor hytta volt eoket Kwpa Janosne az hazbely Marhanak megh oztasara, Az egeb érekeget Annak eleot-te Megh Inteztek Beochwilek volt Jamborok, Azt Thwgyak hogy az wnoka az eo Rezet fely veotte, De az Theob germeky az eo Rezetek az Annyok keozet hattak, Mert azoknakis kinek (!) Mind az eo Rezetek ky Inteztek volt, Az annyok azt Monta Nekyk hogy Zegithsenek dol-gozny es megh Theobwl az Marha [Kv; Tjk III/2. 129]. 1571: Az Zegenyek, kyk foryntra nem rotatnak, morhayok zerent segecheyk a forintra rottakath [SzO III, 326]. 1597: Baraniay Zabo Ianos wallia Zakal Benedek s Zakal Janos kert wala minket ... hoga az Anniahhoz mennyewnk es megh kerdgiewk ha akare walami rezt nekiek adny marhaiból ... azt felele hoga chiak egi batkat sem ad, hane(n) ha mi dolgok wagion velle Biro wagion Coloswa-rat keressek teorwennel eo elegh teorwent all nekiek [Kv; Tjk VI/1. 18]. 1605: Biro Vram ezeknek io es tiztesseges executioiara Tanacyaual visellen gondot hogy se zeme-lyekben se marhayokban meg ne bantodgyanak senkyteol^a [Kv; TanJk I/1. 524. — ^aA jezsuiták]. 1638: beszelletem az sogorral, hogy eresze ki kezéből az szeðleöt ihon szerit teszsem az penznek ugi minden marhamat el adom s meg-is le teszem az eo penzet [Mv; MvLt 291. 140b]. 1655: minde(n) marhamatt hamissan teðkelletlenül el praedalták tülle(m) [Dés; DLt 436].

Szk: *~jából kipusztul*. 1718: kértemis, hogj könnyebitse öket ne pusztullyanak ki marhájokból [Cikmántor KK; Told. 21]. 1783: az emberek a Nagj Szolgaltatas ... miat ... el szegényettek volt s marhájokból kipusztultanak [Buza SzD; LLt Csáky-per 110. L. 17]. 1835: Kolcsár János marhájából egészen ki pusztult volt [Zsibó Sz; WLt] * *~ján exekválja az adósságot*. 1597: kewanta wala Janos vram az Tanachtol hogy exequútorokat adnanak ew kegmenek kik az az adósságot marhaian coreoksege(n) exequalliak [Kv; Tjk VI/1. 3] * *~ját köti vkinek vki va-gyontól lefoglalja*. 1732: Interessel adósodott meg a Megje Biro Kocze Miklos egi forintal husz penzel, mellyert most marhajait kötétték es a mostani Megje Biro(na)k Török Janos U(ramna)k altal adtuk melyről ő tartozik ratiocinalni [SVJk] * *~ra kap* vagyont szerez. 1668: ök osztan el mentenek Berendre hogh osztan anyra nőtenek ott szolgaltattanak szillel, annyra hogh marhara kaptanak [A.hagymás SzD; Ks 9. XXXIII, 4] * *~t megkér* vagyont követel vkín. 1599: Enge(m) hitt wala Simo Ferencz oda az Aszonihoz mikor az marhat kerí vala megh [UszT 14/29 Gr. Ambr(us) de Tarchafalúa vall.] * *egy ~ra s kenyérre áll vkivel* közös háztartásba lép vkivel. 1648: mivel Simon György Ur(am) ... feleségiuel jmar öreghe-segre jutatanak, fiok penigh Simon Peter ura(m) külön

szálvan töllök ... Gal Lado Uramot feleségivel egjűt oda melleje hiva Kököse hogj égy marhara és kenjerre alljon vele [Dálnok Hsz; Kp I. 63] * *egyűt van ~juk* egy ház-tartásban élnek. 1614: Incze Gergelyne Karacsonfalui Pal sellere, lofeo aszoni, marhaiokis eggiwt uagion Karac-zonfalui Pallal [Karácsonfyva U; UszLt VI. 56. 507]. 1665/1687 k.: valamelly özvegy aszszony ház-as fia árnyé-káb(an) nyugszik s egyűt vagyon marhájok, adgyon fél-bért [Selye MT; MMatr. 216] * *fejéhez, ~jához hozzányúl*. 1593: kwlón kwlón tartozzúnk Eo kgienek Zaz Zaz f(o-ri)ntot le tenny es fwzetny melliet ha mi Eö kgienek az Eo kgiétől veghezet napra meg ne(m) adnank, Zabadsagha legien Eö kgienek: myndenwtt, mynd varoson, falún, mezőn, Erdőn, malomban, sokadalomban, vamon es mynden helibe ... mind feiwnkhöz es marhankhoz hozza Niűlly es megh foghny es mynd adegh foghsagha tartani ... valamedegeh az Eökgiének kötöt kezesseghwnkyl Jgazat nem tezwk [Perecsen Sz; WLt] * *fejéhez, ~jához szól* fejét, vagyonát követeli. 1598: az Alperesek egy Jobbagyomoth ... Zabo Istua(n)t Valamyre ualo teken-etbwl vertek uaghtak ky mia meg holtak (!); kyert fejek-hez zollok kylen kylen, Affelett marhajokhoz es Jozagok-hoz [UszT 13/101] * *fejéig, ~jágig* kezese vkinek. 1585: Paxy Caspar vallia, Dabo leorincz es Tamas Az Istenert kert engemet hogj az eo Atthiokfiat ky eresztessm az principalissal kezessege(n), mert Menyhart deak kezese lenne erette, Mies feywnkig Marhankig leözwk Menyhart deaknak kezese Seot vgia(n) Az tanach hazbannis ezek kette(n) kezesek leonek Menyhart deaknak feyekigh Mar-haiokigh Az Battiokert [Kv; Tjk IV/1. 442] * *ingatlan ~*. 1603/1648: el nem hordattattam házamtól, sem Arany (!) sem pénzt sem Ezűstet es semmifele ingo es ingatlan marhat [Kv; ACJk 16a]. 1608: az zeginy Istenben ell nyugott nagioobbik Kalachswteö Ferenczreöl es feleseghereöl Chiapo Varga Kathalin azsonirol, az eo kgme zerelmes hazas tarsara Kalachswteö Katha azzonra, az minemw Jok marattnak es zallottanak volt; mind Jngho, es Jngatlan marhak, azok akar my neuel nueuztesseken, mind azokrol Eppen az Regestromba le Irassanak megh eleghichiek azsoniomat Kalachiswteo Kata azzont [Kv; RDL I. 85] * *rovás bírható ~* megadóztatható vagyon. 1571: Az drabontok neweis, valakyknek rawas byrtho marhayok vagyon, a regestromba le Irassanak Azoknak is, a kiknek marhayok anny ninchen hogj foryntra roto-sanak, mind azaltal newek az Regestromba lrwa legyenek [SzO III, 325–6 Báthori István ut.] * *tisztaságot tesz vkinek a ~jára* igazolja vki vagyonának létezését/értékét. 1557: 1557 zent Isthwan Nappany Weres pether Thyztas-sagoth Thewn Wayda Kathws hazara Marhayara az mynth az ados lewel Tharthya [Kv; TanJk V/1. 1] * *vesztég álló ~* ingatlan. 1593: Miert hogj constal az bizonisagok-bol hogj Mikes Peter ver zerent valo attiafia volt Theo* reok Janosnének az harmadot el veheti Mikes Peter, de mienthogi az coreokseg vestegh allo marha, Immobilis, annak okaert kwleombe abba reze nem lehet, hanem ha rea zal lakni es vgi biria az eo rezit: de ammi lngo bingo mar-hak vadnak, abbol el veheti a harmadot [Kv; Tjk V/1. 392].

Vö. az állómarha címszóval.

2. ingó javak, ingóság, vagyontárgy; bun mobil, avere mobilă; bewegliches Gut, Mobilien. 1548: Jo Attia(m)fia azte lewedelet en meg Ertettem ahol ... Josagodat marha-

dat kered Ennek eloteys keez Voltam meg Adny, mostys keez Vagiok meg adny azmy marhad, Josagod en Nalam Vagion [Zovath^a; MNy XXIV, 217 Nicolaus ombozy lev. — ^aM.szovát K]. 1560: Igy Egiénssedenek meg mj Eleótwnk szabad Akarattyok szerint, mind az ket fel oth leűen Ezer Magar Arany forint keotel alatt ... Hogy az mely fel eszt mindenestől fogua ... Meg nem Akarna tartani ... hat Az Mely fel meg allya, Az mas felt az Reouid teoruenuire hihassa ... es Jgazat tehessen marhaibol es Joszagabol [Mv; JHbK XII. 7]. 1573: zabo gal harmad Magawal valo hity vtan tartozyk Mindeneket Ele hozny valamy az eo meg holt attiafia halala vtan eo kezebe lutot annak penzebe es Marhaiba [Kv; TJK III/3. 124]. 1592: el mentünk es mynden Jozagokat vdwar hazakat marhajokot ... meg zamlaltunk es lajstromba fel lrtuk es mynd Jozagal marhauat edzve az udwarhazat ... mykola Ianos kezebe adtuk es Regystromatys be adtuk [Szamosfva K; JHbK XVIII/16]. 1600: az en Attiamfiat Siluester ferenczy kocuacioth tutorull es oltalmul vallo(m) mindenek elle(n) es keremis azon hogi ne hadgio(n) hanem oltalmaz minden haborgatok toll az en feleségemeth es gyermekemeth hazamath marhamoth es minden eoreoksegeimeth, zanto feoldeimeth es Zena Retheimeth zeoleometh es erdeoiimeth vala mi eoreoksegeim ennekem vadnak az vaiay hatarban [Vaja MT; Törzs]. 1604: Kobatfalú Antalfi Palne Veronica Vallia oltalom(m)a Kedei mihalt, Elteigh maganak marhajanak és az Vratúl hagiót haznak jozagnak [UszT 16/53]. 1644: Mind penze s Mind Marhaia el eghe Vala, Otta(n) otta(n) Janos deaktul kert penzt [Mv; MvLt 291. 437a]. 1662: Parancsollyuk azért szűnnýel megh azon jószághnak kaposdásától, az marhakotis restituallad mindgyart [Told. 1 fej.]. 1694: Az marhak és mindennemű bonumoknak ... bőcsűje facit 148 // 60 [Kilyén Hsz; BLt]. 1765: meg-is irigylette vala hogy bizony mind fizetesemet meg adgya 's mind pedig arestalt s el-vett marhaimot, s edgyet másomat mindeneket vissza ad [Csobotfva Cs; Ks Bartalis János (81) vall.]. 1850: Ha Nságod nem lesz kegyes várni mig marháimból el adok, parancsoljon elbecsültetni [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós Horváth Ferenchez].

Szk: felkeld ~. 1620: vagon szép ezüst mívünk és egyéb valamennyi aranyunk, tallérunk is, azzellett kül való apróságaink is, barmaink, ménesünk, juhaink, akármí felkeld marha légyen [BTN² 422] * **ingó** ~ ingóság. 1564: lepseny Mate Marhaya, Arania ezustj es egyeb fele Ingo marhaya felül Indultatot volt per pathwar kozothok [SLt A. 35]. 1591: minden marhaiat az mi Ingomarha volna mosta(n) megh adgia Mester Balasnak [UszT] * **ingóbingó** ~. 1563: Amy Ingho Bynghe marha volna ... Jutotth Salfy Anna azony rezere [Ádamos KK; JHb XXVIII/24]. 1578: Minden takarmány és Minden Ingo bingo Marha harma oztassek [Pókafva AF; KCs 47]. 1600: Azert mi chak az mi rezeónket kewanniuk megh, mind az ingho bingho marhabol es mind egyeb hazi marhabol, akar mi newel newetessenek, penzebol, araniabol, ewstibol, mind az falun walo eoreoksigekbol es egyeb epwletekbol, mind penigh az hazhoz es belseo eoreoksigekhoz walo tawi feoldekbol, zena retekbol, erdőkbol [UszT 15/93]. 1624/1752: holtok után minden örökségeket, Jozágokat, ingo bingo marhákkal, külsőkkel, belsőkkel, akarmi nével nevezetettekkel ... Lázár István Uram(na)k vallának [Csomafva Cs; LLt] * **része** ~ ingóságrész. 1568: Varadon az Biro eleiben kelenk es teorun zerint az marhauat

egy arant megh oztozank, es Zabo farkas az w rize marhaiat varadon ada el Beszterzei nyjr gergeoly peneg az w rize marhaianak zekerezt fogada es el vitete varaddul debreczen fele [Egeres K; BesztLt 50 Michael Fazekas Judex primarius in egeres a sv-i királybíróhoz]. 1636: Cziom (!) Mihály Miklosfaui falus Biro Megh eskút hwti wta(n) ily val: Ot valek mikor Markosfalui Vram leűelet ada Baló Georgynek megh zabadulasa felol Markosfalui Vram ezt monda neki, leűelet ily adok hogy reze marhad ki vagion, azzal zabadoson hagilak de az Jozagban nem adok Jo iffiu legeny vagy zolgaly akar Feyedelmet s akar kit [Usz; KaLt Apor István ir.].

3. értéktárgy, ékszer; obiet de valoare, bijuterie; Wertgegenstand, Geschmeide. 1556: Hyzem azt hogh K Nyilwan wagon hogh az zegen ffolti ffarkasnak wolt egh zolgaya Zekel Bartalom kynek marhaya Besterchen wolt egh Jambornal kyt ty k. Megh tartot azutan Jsmegh az attyaffya Megh tartotta azert te K. Kerem Minn (!) yo wraymat Es Baratimat hogh te K. az Marhat agya Erdeli Myklos Wram Kezebe Mert az Bertalom az En attyamffyanak ffolty ffarkasnak szam adatlan zolgaya volt [BesztLt 6 Ant. Kendj a beszt-i bíróhoz és a hites polgárokhoz]. 1574: Maradek peter ... vallia hogy Ez elymwlt Eozzel leot volt eo hozza zabo Sebestien varadol ... Az ladat meg Nytia es ky rakia Az ewst mywet Beleole, Es Mond Zabo ferenchnek Ezt (!) ty Marhatok lo Eochem Mert en Nektek Twtorotok volta(m), Azert Im en meg adom, de Azt kewanom hogy te is meg fizes Az myt Reatok tartastokra keoltettem [Kv; TJK III/3. 311]. 1582: soha én Nekem ez ember Borsos Mihál semmy Marhat sem ewstetot sem Araniast sem egiebfélet Nem Adot [Kv; TJK IV/1. 29]. 1593: Ezek kwwl wagon walamj marha kiket in sserie meg neuzek, wacion ket ewst pohar harom Arany giwrw egy keoszonthiw zoknia parta eo [Szu; UszT 9/44]. 1599: minden Jozagomrul, ki most kezemmel wacion, zip Donatijoj, Statutióji vadnak sok zip marhay voltanak, Arani Ezvst [BálLt 51 Kowachocz János kezével]. 1602: megh latwan az ezeot marhatat mind pohat kesentyeot bokor kapchiokat, ewst kalandh ... az mondgya egy egez eztendeigh es ket holnapigh zolgalta Mezaros Mihalt de mind eoweh es sayat marhay [Kv; TJK VI/1. 608]. 1604: akar fel akazzon s akar megh eolljen, de en ne(m) tudom hol vagio(n) az eo marhaja, sem hyre(m) sem tanacho(m) benne [UszT 18/164 Martinus Miklos de Zent Marton pp vall.]. 1677: Müben lévő aranyat és ezüstöt, az Ország lakosin kívül valo embereknek venni, és az Országbol ki-vinni, sem afféléknek adni szabados ne légyen külömben, hanem ugy, hogy vagy materiában, vagy penig vert jo féle arany, és ezüst monctavul fizesse az árrát, hogy inkább meg ne szüküllýön az Hazában az arany, ezüst, és jo féle pénz-is, azon marhának el-vesztésének büntetése alatt ... a Haza lakosinak mindazonáltal szabados afféléknekis ki-vitele, de ugy, hogy minden rendek, akár idegenek, akár Haza fiai, a' ki-viendő marhától igaz Harminczadot adgyanak [AC 62]. 1696: Néhai Bodoni Gjörgj Ur(am) nehezeltte, miért kellett olyan drága marhát béhozni [Mv; BálLt 85]. 1720: az Aszszony hűtit depónala ... hogj nem uit semmit sem fejerneműből sem marhabol sem a' kancza lovat el nem vitte [Homoródsztpál U; Sf].

Szk: ezüstnemű ~. 1604: az alatt úgy lopta el, eynek veztegegeben az hat zaz fori(n)t ereo marhatt, 4 loúat, ezüst nemy marhat, eynek veztegegeben, es hyre nekyl [UszT 20/130] * **félitő** ~. 1661: Munkácsot hogy el akamá

az német foglalni, úgy hallom, ott is féltő marhám van, tudja Kegyelmed, tudósítson Kegyelmed, ha mit értett, mindjárt [TML II, 86 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] * *gyöngyös* ~. 1656: kiczin ioszágoczkam jövedelmevel, fel nem érhettem kellett az Felesege(m) aranyköves, és giön-giös marhaitt, zalagbba(n) vetne(m) [Ádámos KK; Bállt 93]. 1696: köves és Gjüngjos marhákot kiknek adogatott el [Mv; i. h. 85] * *köves* ~. 1630: Az melj Arany, giön-giös és kőves marhak, Chjerenj Farkas Vramnal, Zalagban uadnak, azoknak neuezetek és számok [Gyf; JHbK XX-XVIII/39]. 1674: egjeb jok ugy mint Aranyok, arany, ezüst, gyöngyös köves marha, materia, pénz, levelek és akarmi névvel nevezendő bonumok [Bállt 40]. 1780: Erdélyi Uramrol az Cserei Uram Apossáról pedig azt mondhatom hallomásból hogy még Cserei Uram oda nem kapott addig éhel is majd meg holtak, nem hogy még Selyemkötőseket, drága gyöngyöket, s köves Marhákot szerezhetek volna a Léányoknak [Kv; BK. Sigmond Kun (20) lib. vall.].

V8. az arany- és ezüstmarha címszóval.

4. pénz; bani; Geld. 1574: Eztis hozza Teowen hogy Az mely fl 17 Az varos penzebeol ely keoltet az Espotal mester ... ky veteszek vgian az espotal mestemenek lwtando Marhabol [Kv; TanJk V/3. 98a]. 1585: be mentwnk a Templumban Es à zokas szerint midőn az egyház marhait megh latogattuk volna talaltunk azuagi attanak az Egj haz fiak elő kez penzwl f 272 d. 95 ... A templumbelj Ladaban f l d 9 1/2 [Kv; Szám. 3/XIX. 46].

Szk: *nem jó* ~ hamis pénz. 1655: mutata Valja Pétre kötesekb(en) es golyobis formáb(an) annyi aranyat, hogy en soha nem lattam annyit, az mint vélhettem lehetett 300 nehézék arany többis ... ada egy kötesb(en) nekem, de èn nem néztem megh, onné haza jöven, fel bontam az kötest megh nézém, hát nem jo marha, es vgy attam Sos Mártonnak magam [Kv; CartTr II St. Thothazi vall.].

5. holmi, rég egyetmás; lucr; Habschaft, Sachen. 1557: az el mwlt napokba eg yobaguk (!) ment wolt K. cleybe walamy marhaya wezet wolt el demeteryben az el mwlt özel wyte wolt oda az kyal ö felsyge yobagához ... mel marha wolt eg ysakba ez el mwlt napokba az mel ölahot az demeteryek meg ölteket ... az nal talalták walami marhat ysakokba kyt az my yobagwk (!) wg ert hog az ö marhay az kozot wolna ez okayert kyrem K myt (!) byzot wrymat hog K. mwtsa meg az marhat neky mel marhat meg Latwan meg esmery [Somkerék SzD; BesztL 32 Erdely myklos somkereky ysapan a beszti bfróhoz]. 1568: Anna Consors Antony zöchy ... fassa e(st) az azzyonnak Egyeb marhayat ne(m) latta(m) hane(m) egy agyat, es egy zoknyat es egy palastot [Kv; Tjk III/1. 159]. 1573: Erzebet Kis Ianosne Azt vallia hogy Emlekezyk rea mykor sala Balint meg veotte volt az hazat Eottwes lérinch Annyatwl Aztis latta hogi ky rakta volt az hanc cleybe Marhait mely allot Mint egi hetig otth [Kv; Tjk III/3. 260]. 1590: mutassa meg hazat es az Jobbagyot, Hol haza Es mellyk az Jobbagy ha tyz zolga kelys, az varos Regy zokassa zerent adnak, az Jobbagyot meg fogyak, Es mind felesseget marhayat kezbe aggyak az hatarbol ky kesertetyk bekewel, az vta(n) akar hova tegyek [Kv; KvLt I/59]. 1604: volt Ennekem ezen tarchiafaluy hatarban ... ket vermern az Erdeő(n) ... mely vermernem volt enneke(m) kwlomb kwlomb marham Elesnemy es ruhazatnemy, mely vermernemre az l. az ldegen nepeket Rachokot hajdukot rea vitte

és onna(n) mynden benne leweo marhaymot az mellyeket zerettek el vittek [Uzst 18/17]. 1629: A mikor ez az Uarga Mihaly leania megh ieött vala az szekeresse! monda Nemes Mathene hogi rakiak le valahova az marhat kit hiuba s kit hova [Mv; MvLt 290. 172a]. 1742: Tudgyaé ... hogy Kifor Iliaan marhait, javait ... praedalták, hordották, szánakra avagy Szekerekre rakván, hová és ki keze alá vitték ... ? [KSz; TL 42 vk]. 1787: Az aestimatoroknak akik az Marhákot, és a Licitatio alá ment Portékákat a fellyebb irt valor szerént aestimálták Hf 1 Dr 20 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 14]. 1824: Az által adatott marhák mit értenek volna én azt meghatározni nem tudom, minthogy nem is ügyeltem [Szentdemeter U; Told. 40].

Szk: *aprólék* ~ apróság-holmi. 1588: az fejedele(m) egyet más Aprolek Marhaiat ky itt marat volt vitte Zeky Balas Tordara hatt lowan f. l. d. 50 [Kv; Szám. 4/I. 3]. 1600: sok weres es fejer gyapot fonalat, egyeb aprolek marhatis hatalmasul witt el [Uzst 15/201] * *dib-dáb* ~. 1639: Az Borsai Istuan keues jouait is mindeneket Diuidaltunk es kinek kinek az mi Egjet mas dib dab marhak jutottanak ki szolgaltattuk, es Lakatos Peterne, es Ferencz Deakne Azonjomek kezekhez ueotték [Kv; RDL I. 116] * *egyetmás* ~. 1598: Zabo giörgje uitte az aiton alloknak Egietemas Marhaiokath Tordara 6 louan ... attam neky f 1/50 [Kv; Szám. 8/V. 161]. 1627: Ittem Kiben Egietmas marhaia vagio(n), 2 lada es Egj feniw vendelj [Kv; RDL I. 134] * *eladó* ~. 1604: Ele hozata az Zöniegöt es az Ezwt kupat ... nagi matene kinala wele hogy wögiem meg mert el ado marhak mindenik [Uzst 18/167 Ambrus Gergely Korondy pp vall.] * *felső* ~ felsőruhanemű. 1584: Orsolia Hegedows Mihalne vallia Ezte(n) vasarnap ezt monda Isac Peter Ninch enneke(m) teób felseo Marha(m) az halonal, es lm en eszt el viszem ... soha Nem leoweök teöbzcór ez Eb hazaba [Kv; Tjk IV/1. 209] * *házbeli* ~. 1589: Ilona Eöthwes Georgne vallia hog ez eothweos Orbannak ... hazabeli marhaiais igen zepen volt [Kv; i. h. 117] * *házeszközbeli* ~. 1614: Mint hogy ne(m) volt sem Ezwt, sem Aran marhak, tehát az hasz eözkeöz belj marhakhoz kellet niulnunk [Kv; RDL I. 96a Andras Júnck kezével]. 1616: Hogy Orsolya Azzonj adgyo(n) megh az Testamentum continetiaja zerént mindeket az mitt az Battya hagyott, es azon kiüöl Orsolya Azzonj még valamj egyebel ugy mint haasz Eözkeözj marhauat megh Jobbita miert hogy Martonak egyett massa el vzzet volt [Kv; i. h. 101 ua.] * *házi* ~. 1584: Eger Lenart, Es Eger Lukach valliak hogy az Kappa Bartosne haza es hazy marhaia halala vta(n) Teremy Peter kezebe kele [Kv; Tjk IV/1. 331] * *házközbeli* ~. 1573: Aztatlos Leorinch vallia hogy Minekwanna ely temetek volna Molnar Boldysamet, oda hazához gywltek volt az athiafiak ... Es az my haz keozbely Marhaia Marat volt az felseo kis hazban hantak be | Feyerdy Kato azt vallia Twgia hogi haza volt Teremy ferench mellett az Ilona Attyanak ... volt egieb haz keozbely Marhaiokis Zepen [Kv; Tjk III/3. 72, 196] * *prédált* ~ zsákmány. 1662: a várbeliek is jó nyereséggel, sok lovakkal, prédált marhával, elevenen vitt tatár rabokkal jártak vala [SKr 447]. 1677: Ha penig a' Hajdu Kapitányok, Hadnagyok az olyan latroknak futorit, párt tartói találtatának lenni, annál inkább a' praedált marhát el-rejtenék, vagy osztotznának véle, akarmely praetextus alat ... a Váradí Kapitány halállal büntesse [AC 133] * *ruhanemű* ~. 1560: Rwha Nemw Marha. Egy

granath dolmany bagazy ... Egy Skarlath Swbycha weres kamuka az galleran [JHb Temeswary János reg.].

Vö. a házköz-marha címszóval.

6. áru, portéka; marfa; Ware. 1570: Ilona More Janos leanya ... vallya ... Azt Mongya Zabo Janosne hogy Arrol vethet zamot Trombitással Menye Marhaya volt az Anyanak az Bolthba [Kv; Tjk III/2. 23]. 1573: Kalara nehaj Hegedws Matene Twgia hagi puskar cleoszer Sarkan-tius Balintot kezte volt zolgalny Satoros legenywl, Az vitan hagi meg holt volt az orgonas Janos felesége ky kalmar arwal kereskedy volt, vgy fogatta volt Marhaia melle puskart [Kv; Tjk III/3. 173]. 1574: Sofia Nehay Botos Martonne Azt vallia hagi eo Nem latta semy gonozsagat az leannak hane(m) azt latta hagi eleg zorgalmatos volt Azzonyanak Marhaia el adasaban zokadalomba Mellete arwl [Kv; i. h. 362c]. 1584: Az Kalmarok es kereskedeo rend dolga. Semmy idegen Wagy kyweol walo kereskedeo ember, vagy kalmar semmy marhaiat ell ne adhassa idegen, wagy kyweol walo Emberek, hanem chak ith walo es Coloswary emberek [Kv; PolgK 4]. 1608: ha kinek hamis singit vagy fonttyiat talalljak, velle arult, az mely marhat velle arult azt az polgar mind elveszy [Kvh; HSzjP]. 1613: az mely kereskedő Emberekhez suspicio leszen, az regy usus szerent zazlonk alat s égebüttis az hún keuantatik, Marhaiokat reuidealhassa és ha miuel többet raitok találhat, aszt diligenter mi szamunkra confiscalya [Kv; PLPr 35-6 fe.] 1632: Beczybeöl az minemw marhakat ... varadi Miklos hozott. 3 Bal Fodor Jgleret. 1 Bal Barazlait. 2 Fel vegh sayatt kozott. 3 Fel vegh Rassatt. 9000 Fwz nielw kestt. 4 Bal Galler giolczított. 13 Fel vegh köz Barsontt. 5 Fel vegh kender Barsontt [Kv; KvLt II/69 VecfTr]. 1671: Találtattanak a kereskedők, de kiváltképpen a Görögök között, kik hol mi levelet extrahaltanak, hogy az Országban némelly helyekben csak ő nékiek lenne szabados marhájokat árulnia, kik-is ez hazában hallatlan és szokatlan adásnak nemével, ugy mint Drámmal és fél singel még peniglen kétszer árrán a' vévőknek nagy károka, marhájokat árulták [CC 54-5]. 1697: sokadalom volt Győrbe(n), sok szép marha volt, de senki nem vőt(te) [AIN 146].

Szk: aprós ~. 1597: az Georeogh es egieb kereskedeo zabadon el ieöhessen Giolchiot adgianak weggel, Leüeles giolchiot terreok waznot forint zamra Egieb apros marhat aggion forint zamra [Kv; TanJk I/1. 294] * *bécsi* ~. 1595: ez el mult eztendeokban adott wolt ... nehay wiczey Gaspar vram, viczey Mathe vramnak ... Eot ezer forintot Erre az eot ezer forintra adott viczey Mate Sara azzonnak lucrümül Bechj es teoreok marhat, harom ezer es eottwen ket forintat [Kv; RDL I. 132a]. 1614: az en Uram Boldisar Deak eleteben Austriaban és Becz Varosaban fel menüen diversis vicfbús az ő principalisitül ... bizonyos számú Beczj draga marhakat vött volna fel hitelbe, mely marhának az Ararül bizonyos ados Leüeleket adott volna [Kv; i. h. 8] * *behozandó* ~. 1677: Aranyanak, tallérnak dutának, és egyéb jo féle monetának váltása, és az Országból ki-vitele meg nem tiltathatik ... a' kereskedésnek formája külömben nemis lehetne, némely Szomszéd Országokban egyéb féle pénznel nem vásárolhatván a' bé-hozando marhát [AC 62] * *beviendő* ~ → *eladandó/leladni való* ~ * *bolibeli* ~. 1584: Neb lanos vallia, Mikoron egzer Addeg viweok a' dolgot hogy Hozzw Marton az haz feleol ig' Arult meg eleottewnk

Olaios Georgiel, hogy Olaios Georgnek tizen Negy' zaz forintot Aggion az Boltbely Marhaüal egie(te)mbe mely boltbely marhat akkor meg beochwileottek vala [Kv; Tjk IV/1. 291]. 1585: Zabo Marton vallia, Egikor mikor keol-teöznek Olaios Georgy ... kerdem Mint Alkuttak ... azt monda, hogy Boltbely Marhatis Adot [Kv; i. h. 411] * *eladandó/leladni való* ~. 1677: A' Vásárokon sok rend kívül valo exactiok exercealtatnak a' béviendő és eladando marháktól, mellyek miat ... a' Szegénység terhelődik Végeztetett annakokáért, hogy az eleitől fogván valo usus szerint, az egy Vásári vámot meg-adván egyéb időben is, de kiváltképpen Vásároknak és sokadalmoknak idejében semmi exactiaval a' Szegénység ne terheltessek [AC 247]. 1681: El adni valo marhatul adnak vásár vámot, mindeniktől külön külön per den. 3 [VhU 50] * *harmincadatlán* ~. 1629: hallottam hogy Zolta titkon el adott volna az marhaban es hogy harminczadatlán marha volna [Kv; Tjk VII/3. 76] * *harmincadlandó* ~. 1621: Az Albara penigh, melliet Birak vram neve es peczjetek, es az notariusnak keze irasa alat kel kiadnj vghia(n) az eleöbby mod zerint minden kereskedeo Harminczados vram irassak fel az harmincziatlándó marhakat [Kv; TanJk II/1. 311] * *harmincziatlantól* ~. 1671: En Rosnyai Lörincz ... vallaltam fel az Törösvári Rationistaságot az Gabonán, és egy forintnál aláb harminczadlot marhakon kívül pecsetes czedulát adok [Törösvár F; BfR] * *kereskedésbeli* ~. 1705: Vad(na)k sok idegen kereskedő emberek, kik Városunkba(n) ... gazdat tartat(na)k, annak házához kereskedésre való jószágot bé hozvá(n) le szoktanak rakni ... Azért végeztük ... hogy valakik efféle Tilalmas kereskedésbe(n) comperiáltatnak minden kereskedésbeli marhájok és jószágok confiscáltassék [Dés; Jk 348a] * *krakkói* ~. 1594: Somogyi Zabo János Hozot Crakay Marhat ... Varro theot gwreket —//12 [Kv; Szám. 8/XIV. 35 Hj]. 1599: Zaz Caspar Hozot Crakay Marhat: 3 Veg Murvay poztot ... —//60 6 Veg Lemberget^a [Kv; i. h. 10 Hj. — "Fels-ből kiemelve] * *lengyelországi* ~. 1639: Vagyon az Piaczi bolban (!) jelen kalmarmarha az Lengiel Orszagi marhan küül f. 7081. d. 5 [Kv; RDL I. 116] * *iörök* ~. 1579: A my az aros nepek dolgat nezy Ertyk eo kegmek egez warassul az protocolumba be lrt Limitatit, de Miert hogy az teörök Marharol Semmy Limitatit ninnen Byro vram egez tanachyawal az teob Marhanak Allapattya es eladassarol valo modot Limitallya es Rendellye el [Kv; TanJk V/3. 186b].

Vö. a kalmármarha címszóval.

7. jószág (a gazdasághoz tartozó háziállatok); vitű; Vieh (zur Wirtschaft gehörige Haustierte). 1550: w oth lakot paztor giermek koraba es nem twg'a hog' egieb marha Jarth volna oth az Cylla mezőn, hanem cz'ak az Inczelye-ke es kelecelye-ke [MNY XXIV, 359 G'wrka Mehese Thot telke^a jb vall. — "Kj]. 1562: Az Egeb Marharul walo ozlas Barombol, Az ombozy haztwl Enny zamw barmoth Agyanak Eötwenöth Johot Az Bwkkössy Negwenöth Jwhoz Agyanak hath Eökröth Niolch wnö barmot Elög Apropal [K; KP]. 1573: Dorko pwskarne zolgalioia, Azt vallia hagi Tawaly az vayda It leleben volt hagi az Azzonianak lowayt az vendegek ky keotette (!) volt az estallo-bol, es hagi zabadon larnak volt az vduaron meg lwt azomba az azzonia ... latia az lowakat zabadon Mond hagi Nem ez volna lo fiaim az ty dolgotok hagi Marhamra gondot Nem viseltek [Kv; Tjk III/3. 110]. 1597: az kapta-

lan meg hagyja hogy paytaba hűn, meg keressek, ha lowat vagy egyeb marhat találnak, de semmi fele Marhat ne(m) találnak, hanem oztan mo(n)dkak hogy Marhaiokat az Erdeore haytottak [Vessző NK; JHb XXIII/3]. 1625: egy kek zeórú kanczia louam Eset egj vernebe es vgian ot megj holt miert az Vermet tudua ot tartotta az hol mind embernek es marhanak zabad Jarasa volt ot az Verem kurul Sem be nem kertelte sem be nem czinalta az en marhàmnak az arrauai megj tartozik [Uszt 58a]. 1626: az Beczj Páálne marhaját fejos tehenit diznayt azon hajtottak fel s johaitis [BLt 3 Giorphy Damokosne Ersebett Kozmasy^a (60) vall. — ^aCs] | My Juhokat Hajtunk uala à Hauasra rank Jöuenek az felso szöczjek es marhankat kezdek el hajtani azt mondak hogj nem Tökiesiekie à Hauas [Rogoz SzD; WassLt Pap Gjorgj (40) jb vall.]. 1701: Az marhákot osztottak el ... ez szerent ... ki adván Az Relicta(na)k edgj kes(e)ly ökör tino, edgj öregh juh es két bárány | Az marhákot osztottak el ... Balasi Boldisár(na)k ... három coregh juh es edgj miora bárány [Kissolymos U; BLev.]. 1748: egyéb Marhákotis Teheneket, Lovakot, Juhokot hajtottanak [Torda; Borb.]. 1754: szokás szerent a' kinek öt fejős Juha, a' vagy annyi ollós kecskéje volt, tartozott az illetén marhájából egj barányt, ávagy kecske ollót Dézmában adni [Bukuresd H; Ks 92. X. 2]. 1758: én hallottam Kotsis Ferenczének tulajdon maga szájjából, midőn a' Pipéjét Udvar Istvánné kiválasztá a' maga pipéi közzől ezt mondani: hogj ne álljon az ő Pipeje(ne)k eleiben tolvaj módra, ha szintén övé-is hadgya el, s válasza ki nálla, mert azt meg nem engedi, hogj a' marhájának eleiben álljon [Beltensztniklós KK; BK]. 1818: Iuon Mos vett kalászt pénzt Juanes Mituleszkre egy ketskére meljet el loptak és Mihály Pávelnél meg ették Itélet ... A Flora Sztentsik panaszsára nézve mint hogj maga a' kalásztolt sem tagadta cselekedetét, határozottat, hogj vegyen azon marhához hasonló marhát, és az Kalászt pénz légyen 8 Rfr [H; JF 36 Prot. 2].

Vö. a disznó-, lábas-, ló- és sertésmarha címszóval.

Szk: *~ra veti fel az adót.* 1744: En ugy hallottam, hogj a Commissio ugy jött, hogj füstre, Marhára, vagy Köbölre vessék fel az Adót [Barót Hsz; INyR 49 Gere János (44) vall.]. * *aproság ~.* 1756: (A jb-nak) tób aproság marhaiis vadnak de Szamokot nem tudom [Disznajó MT; JHbK XX/23]. 1828: kopár hegyeink ... tsak aproság marháink pascuáltatásokra nézve is oly szűk és sovány [Kelemenle MT; Told. 31]. * *bogározo ~* bódorgó/megszaladt jószág. 1623/1670: Bogarozo Marha ha egy mas hataron bogarozna akar mi nevel nevezendo marha legien den 2 a büntetése [Márkosfva Hsz; HSzjP]. * *egy fark ~* egyetlen jószágocska. 1826: én Férjhez menetelemkor Férjem Házában üress falakat kaptam, el alélt gazdaságot, és így édes Anyámtól ... szánnal hordották által portékáimat Férjem Házához, 14 esztendők alatt én folytattam a Gazdaságot, egy fark marhát se kapván Férjemnél az Anyámtól vittem két Tulkokot [Ne; DobLev. V/1114. 4b. 5a]. * *(el) dúlt ~* adó fejében lefoglalt állat. 1603: peterfi Lukaczj fedődöt s mondotta aztis hogj az ő Eletie ne wigienek a fele diznot se egieb dult marhat [Uszt 17/21 Gagy georfi pal lo fw Ember vall.]. 1650: Sarközj Janos Uram vagj az el bujdosot Jobbagiokat vagj az eldult marhakat szörin eleő alatja, vagj ha az alat az marhakba(n) el veszne, vagj megh halna; azok helyebennis valamit megh böcsültek volt hasonlot allat heljeben [Sófva BN; Ks 41.

B] * *elkárosodott ~.* 1770: Minthogy az actor gazda, vagyis gazdaasszony az törvént kéri magának, hogj az ő elkárosodott marhája jelen volt a nyáj között kedden reggel és a pásztor szolgálának hírt is tött [M.hermány U; RSzF 209]. * *ingó-bingó ~* aprójószág. 1820: Az iga vono marháink számokra ... nintsen pascuamank, Teheneket, és ingó bingo kisebb marhákot tsak inkább tarthatunk [Besimbák F; MvÁlt Fogarasvidéki úrbéri összeírások 591. 9]. * *kallangó ~* kóborló jószág. 1800: senkinek nem szabad afféle kallango marhát ithon vagy kün jártatni [Maroskeresztúr MT; Pf]. * *kártév ~.* 1756 k.: A tilalmasban talált Lovaktól a' Gomikok patko pénzben 8. pénzt, szarvas Marhától 3. pénzt vegyenek és a' kárt a' kártév marháának Gazdája meg fizesse [Bom. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. * *pásztoros ~.* 1731: szabadason éltek a Vaslabiak^a ... (a) hatart, Erdeit es Nyomását pasztoros marhaval [LLt Fasc. 163. — ^aCs]. 1781: a kérdésb(en) Forgo sertesse Hegedűs Danielnek többet járt a néhai ur udvarán mint sem a csordáb(an) Pásztor eleib(en) noha pásztoros Marha lévén pásztor előtt kel vala jámi [Berekeresztúr MT; BelLt 7 Georg. Csegzi (45) jb vall.]. * *udvari ~.* 1738: Erogatio Canabis Istorangoknak az udvari Marhakra Geli 5 [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.].

Vö. az apró-, nagy- és öregmarha címszóval.

8. szarvasmarha; vitá cornutá; Rind/Hornvieh. 1598: az minemw falu dolga raitwnk vala, jogj mint porgolat chynalas, az kor egy az Azzonio(m) Jobbagia marhaiaban ment volt az Alpareti hatarra, boriuznj ... awhl az tehenj megh boriuzot [Alparét SzD; Ks]. 1610: az eő eőkrey hituanok uoltak az Zomor Balas io marhaihoz kepest [Uszt 4. 9b]. 1701: Az Relicta allattya hogj az marháját nyuzták meg az vra torára és neki más adattassék hasonló helljébe [Kissolymos U; BLev.]. 1709: A Meszar széken ki vagatott 16 Marhak(na)k fadgiatt ... olvasztatvan meg és fel meretven lótt libr. 89 [Fog.; Ut]. 1729: Tudom aztis bizonyosson hogj az vtrumb(an) meg említett Ökrös mezerebe be függő berczeken orrokon s oldalakon, szabatosan jartatták marhájokat ezen ökrösre dolgozni jóvő Mikes Hazak(na)k tselédi [Bita Hsz; Szentk. St. Demeter (80) jb vall.]. 1753: A marhákot most sem indithatm ki a bornyuk gjengeségek miatt [Hévíz NK; JHbT Árva Bethlen Kata kezével]. 1797 k.: Az Marhak Istennek hálá jol vadnak tegnapi előtt a mas Bihalis meg Bornyuzott mar kétőnek van Bomya [Banyika K; IB. Gombos István lev.].

Vö. a csorda-, szarvas-, tulok-, vágó- és vonómarha címszóval.

Szk: *~n hajtani.* 1744: Hallottam aztis Kis Péter Mihálytol, hogj mikor Németh János Ado hajtani itt járt Köpeczen, a Barothi Emberekis itt voltak marha hajtani vagy dullni [Köpec Hsz; INyR 46 Becz András (80) pp vall.]. 1822: kün voltam marha hajtoni [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt]. * *~ legeltetni.* 1757: Marha legeltetni elég tágas tsak hogj száraz Údöben a Földből ki ég a Fű [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. * *~ aprólékja.* 1809: A Marha Aprólékjainak össze vetett árra 24/44 [Kv; MészCLev.]. * *~ján dolgozik.* 1706: Vagyon ... Udvari szolga 4. mester ember a ki marháján nem dolgozik 7 [Hsz; Törzs Rákóczi inv.]. * *~n munkálkodik.* 1716: Isten eo felsége az Aratásnak ideit el hozván a mely marhán munkálkodik szokott ha két féle marhája vanis ki viheti meg tzöveklje legeltetheti napkeletől fogva napnyugotig

[A.csemáton Hsz; SzékFt 30] * *~val szolgál*. 1623: (A jobok) Mikor Diodra mentek ekével, hárman fogtak egyben ... A' Sellerek marhával ne(m) szolgáltak, hane(m) kaszálassal, aratással, szőlőmiveléssel [Preszáka AF; Incz. V. 25a] * *bitang ~*. 1758: fel fogván egy kik szőrű harmad fűvén járo bitang Marhat [Szentháromság MT; Berz. 1. 10/36]. 1769: En sem egyszer sem maszszor sem itt a Faluban sem Vásáros Hellyeken nem hallottam hogy Medve István Uram valami bitang Marhát ki kialtatott volna [Mezőmadaras MT; BK] * *bráhás ~*. 1842: a Serháznál ... a Bráhás marhák étetésekéből származó lutskos, állások [Dés; DLt 155] * *csordabeli ~*. 1787: Vono és Csorda belí Márhánk számára szűkőn vagyon Pascuumunk [M.bikal K; SLt]. 1806: Oda maradván az hazajéro Csordabéli valamelly marha, tartozik ... a' Pásztor ... legottan azon Marha keresésére viszsza fordulni [F.rákos U; Falujk 13-4 Sebe János pap-not. kezével] * *dolgozó ~* → *postálkodó ~* * *ekebeli ~*. 1765: minden külön kenyéren lévő gazda a maga ekebeli márhájával kiálljon szántani, ugy azonban, hogy vonakodás esetében vagy ki nem állás következtében megbüntetődjék ugy, miként az eke nap-szám jár [M.bikal K; Rak 256] * *fejős ~*. 1796 k.: Tinos Tehent egyet fej(n)e(k) mind együtt a kis Bomyus Tehenkel (!) ött fejos marha van még ezek közzülis edgyik Bihal nem engedi mindenkor magát fejni [Banyica K; IB. Gombos István lev.] * *gulyabeli ~*. 1831: okoztaké a Gujabéli Marhák által kárt valakinek ? [Dés; DLt 332. 1 vk] | A' Gujabéli Marhákat hogi el ne szédeljének a' Tunyagi András uram inassa Virág László hajtatta volt által a' Gyertyanosba [i. h. 9] * *harangos ~* kolompos szarvasmarha. 1831: a' gyertyánosra harangos Marhak hajtataknak [Dés; DLt 332. 8] * *heverő ~*. 1767: Szollást hallattuk, hogy tilalomba akarnák tartani a heverő marháktól az ókór tilalmát de Soha meg nem tartatott [Búrjánosbuda K; JHbK LVI/5. 28] * *igavonó ~*. 1724: Az igavonó marhák helylin sem erdőn sem mezőn esztenát senki ne csinállyon juhait ne jártassa valaki az ellen cselekszik forint az büntetése [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33]. 1796: fga vono Marháib(an) is tetemes károkat szenvedett [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. 1864: Minden igavonó marhával biro gazda azon esetben, ha a kirendelt időre ekéjével vagy szekerekével ... ekkilai vagy papi dologra ki nem áll, egy frt 20 xrral büntetődik [M.bikal K; Rak 251] * *jármos ~*. 1731: a Maros parton is déllője volt azon Keresztesi Udvarház alatt a Falunak, hova is az Falu Csordája is és az jármas marhák is azon also fordulolol azon közön vagy közönséges Csorda uttyán járt (!) le [Told. 2]. 1769: (Az) idegen Marhák ... a' Koronkai jármos Marhák elől az éleszt idő Nap előtt el fogyatták [Mv; Told. 19/45]. 1832: (Fiannak) adtam a' magam szerzeményimből jármos marhákot, vaszott szekeret, ekét, boronát [Szentbenedek AF; DobLev. V/1186 Bartók Ádám végr.] * *járo ~*. 1594: Kwpas Lukach egy fiaual nincz jaro marhaia [Somlyó Sz; UC 113/5. 2]. 1602: ez mostani Zwk wdeoben felette igen megh fogyatkoztunk, es iaro marhank sem wala, mely wtan elhetünk volna [Sóvárud MT; Berz. 15. XXXIX. 1]. 1606: aztis tudom hogi az war chinalasanak előlthe az Thelekfaluiai wetes kerteknek Ideinnis azt az helyet Jaro marhaioknak tartottak vetes kert Jdein marhaiokat Jaromban vittek oda [UszT 19/30 Vallentinus Karachion de Patakfalua ppix vall.]. 1727: Szent György Naptol fogva Szent Mihály napig az tanorok kapun belől az jaro marhán kívül semmi marhát nem szabad legeltetni [Szotyor Hsz;

SzékFt 36] * *járomvonó ~*. 1612: Zasz Ianos, Zamosvyuary Gyalogink Hadnagia ... által hozatunk Zebeny városunkban, leoueo szerzamokat Algiukat ... Tarazkokat. Hadgiuk azert es parancsiolliunkis Kteknek adgio(n) és rendellyen elegendeo jarom vono Marhakat, Louákat es Embereket melleje kesedelem nelkw [PLPr 1/3. 1612-1615 fej.] * *keringő ~* jármozatlan szarvasmarha. 1768: Kik mitsoda károkat téttenek a' Tilalmas Határban azt nem tudom; tudom pedig azt világosan, hogy a Birák(na)k, és Polgároknak elég bajok volt, 's vagyon a sok keringő Marha mían [Mezőmadaras MT; BK. Fr. Markus (68) ns vall.]. 1820: Pascuumnak mind a' Vono mind a' keringő marhák számára van [Besimbák F; MvÁlt Foga-rasvidéki úrbéri összeírások 591. 9] * *kövr ~*. 1729: a jo, és szep kövr marha husának fontya egy polturan adni meg engedtetik [Dés; Jk]. 1772: Szóts Ferentz^a és Sallai Istok a' magok Marhájokat a Réten kaszálatlan fűven hizlalják és olyan kövérek hogy a Városon egy szegény embernek nints olyan kövr marhájak [Dés; DLt 321. 54b Joan Sebestyén (40) ns vall. — ^aElőtte még öt név fels.] * *kuriális ~*. 1767: A szénát pedig bé takarítván néhánykor, magok szállították Ernyében^a, néhánykor pedig a Curialis marhákot le hajtván Ernyéből azokkal consumáltatták [LLt Fasc. 129. — ^aMT] * *külső ~*. 1868: sem a 3ik Esztene, sem külső marhák bé fogadása a kül birtokosság belé édjézése nélkül ne történnyen [Pálfa U; Pf] * *lába kiört ~* → *sánta ~* * *legelő ~*. 1740: a Rakosi Csorda és egjeb legelő marha szabadoson járta(na)k a Tanorok kapuig [Mészko TA; Borb.] * *levágandó ~*. 1729: a le vágandó Marhát mind Lában mind Husul, Huslato Atyánkfaiinak tartozzanak megmutatni [Dés; Jk] * *lógó ~*. 1769: az egész Falu ökreit bé hajtották ... s midőn kezdetük volna a Határ pásztorokat hogy ha kárból hajtották volté bé vagy honnan, azt mondották hogy nem voltak kárban arra valo nézve az emberek azon egyezének meg hogy nem lehet bé büntetni (így!) mert logo marhais elég jár ott s az ökröt nem lehet onnan el fogni s egyenlő akarattól el eresztik az ökrököt [Bögöz U; IB. Csont János (34) lib. vall.] * *lopott ~*. 1598: én hallottam, hogy lopot marhákat nyuznak ... es Jakobnak viszik ő Éjszaka ki nyuzattya [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1660: Annak színe alat hogy aldomas itallal emberseges emberek eleot lopot marhat vegjenek, Hogj marhakot vagnak Meszar szekre penzre emberseges emberek elot aldomas itallal igaz marhat vegjenek [Sszgy; HSzJP] * *moldvai ~*. 1822: hány Csoport Molduvai Marhák mehettenek Déesen keresztül [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt] * *nyári ~* ' '? 1711: Nyomoruságos állapotall tudositathom az Ur eő kglmit a nyári marháknak végebe vitelebe avagy bé takarodásába [Vacsárcsi Cs; BCs] * *nyúzott ~*. 1715: Tudjaé a Tanu ... Hogj ... az említett Fel Gjogjiak^a a njomot fel vették, vagy fizették volna, ugj azon határon találtatott nyuzott Marhát vagj meg őlt Ember Díját fizették volna [WH vk. — ^aAF] * *postálkodó ~*. 1828: tsak a jármas, postálkodo és dolgozo marhákot szokták volt járatni [Erdősztygyörgy MT; CsS] * *prédáló ~*. 1836: tilalmas buza, zab, Kaszálo helylekről orozatik és károsodik el a' prédáló marha [F.rákos U; Falujk 132] * *prédált ~*. 1602: Vicze Georgy kis kapusy biro ... vallia Amely tehenet ez felperestől kerestének az Nadassy olahok az Vasarhelyek az keoreosefy rethen talaltak vala igen vajwt (!) prédáló marha ott minallunkis hyre teotek es mind ott az keorniekbén ky kialtattak, nem p(rae)-dalt marha volt azoknal [Kv; TanJk V/1. 625] * *próba ~*.

1791: Wáros Gazdája Ferenczi Moysesnek a' proba Marha vásárlása iránt ezen parantsolat adattatott hogy a' Mé-száros Czéh kérések (!) a' marha hus proba tétele iránt az Felsőbb rendelkezésekkel meg egyező lévén, maga mellé vévén ahoz értő 's hiteles embereket vásárolyon őt, hat pár Marhakat, meg-vásárolván azokat hasonlólag hiteles emberek előtt, és által ki vágatván, 's minden approlékait pénzé tévén s el-arultatván Lajstromba adgya bé — mi a' bőrk ár, mi az hus, fadgyuból és egyebekből jött, ugy azt is a' ki vágásra és egyéb költségekre mit költött fel-jegyezvén hitelesen remonstrályn [Kv; TanJk IV/8. 72] * *rideg* ~. 1699: Ezen Istalok elot az rideg marháknak egy rossz szővényből font Jászlok [Szentdemeter U; LLt Inv. 31]. 1732: A patak fele mellyen enni hordanak téiben a rideg marhak(na)k vagyon egy sövény kapu [Nagyida K; Told. 11/70]. 1737: egy hoszszu ... avatag Ámyék, melly alatt essős idokb(en) álla(na)k a' rideg marhák [Tancs K; CU Petrichevich Horváth Boldizsár conscr.]. 1811: A rüdeg marhák számára készült akol [Mezőőr K; MkG] * *sánta* ~. 1702: Hogy ha valaholott olly sánta vagy lába ki tört Marha találkoznak, Senkiis a Mesterek közül maga számára Czéh hire nélkül ne merszelye meg venni [Dés; Jk] * *szabad* ~. 1822: Itt ... kik szabad kényére praedálja a' határt, különösen azzal hogy földjeit és rétejeit előbb tulajdon szabad marháival mások ki rekesztésével, és szomszédjainak kárával fel éti [M.zsombor K; Somb. II] * *szaladott* ~ elbitangolt szarvasmarha. 1735: Mínhogy Nemes Városunk határfra mind Tilalmasban, mind nyomásb(an) szamszed falubeliek Marhájokat minden tartozkodás nélkül jártatták, vagy praejudiciumunkra. Azert tetczett Unanimi voto, Hogy Csizmadia Zabolaj István, és Csizmadia Kis Kis János Atyánk fiait, egész határunkra rendelnők hajtók(na)k, kikis a szaladott Marháktól, ha kár nincsen vegjenek egytől két pénzt, ha kárt töltek a kárt tartoznak meg fizetni ... Ha Embert találnak, akár Tilalmasb(an) akár nyomásb(an) a Marha mellett Emberestől hozzak be [Dés; Jk 454b] * *szántó* ~. 1732: Az Szamoson lévő Buza tarlo ... hagjak a szántó Marhak(na)k ugi hogi oda semminemű egbe Marha ne hajtassék, az uton felyül ... bocsattassék be az Menes és az Tehen s Bornyu Csordák, az Reth Tilalomb(an) tartassék mindennemű Marhaktól Szent Mihály napig [Dés; Jk 431a] * *szőke* ~. 1652: Nagy Miklos ... Sukon az Szeőke marhak(na)k paztora [M.kályán K; GyU 139] * *tézsolás* ~. 1819: 40 Tésolás marha assignáltatott vala a' mái naprá ide bé Tordára, az itten keresztül utazando Katonaság számára [TLt Közig. ir.] * *tinó-binó* ~. 1732: az ... istálloban ... találunk afféle apró tino binó marhakat [Rücs MT; Ks 12. I.] * *tolvajlott* ~. 1677: Mind Székelység s' mind egyéb rendek, kik az Oláh Országakal határosok ... tolvajlot marháinak nyomát bé-is követhetik [AC 149] * *vágni való* ~. 1663: Istenért kérem Nagyságodat, adja értésére Cob uramnak s az paternek is, kíváltképpen az vágni való marháknak kívánságait, csak alig ha felvetjük s annál inkább ha meg találunk benne büntetni, armistitium és tracta bontogatásának ne itüljek [TML II, 494 Teleki Mihály Lónyai Annához] * *vajdui* ~ → *prédált* ~.

Sz: haljon, mint a ~. 1705: amely hatszáz németek Medgyesen vannak in periculo, azoknak sem páterek, semmijek nincsen, hanem csak sine crux, sine lux, ördög s pokol — s' koromba, ha meghal, csak életében szolgáljon jól, bár haljon, mint a marha [WIN I, 421] * *nemhogy* ~ja volna, még ebe sincs szegény, mint a templom egere.

1573: Ilona nehay Mihal papne Kydebe lakozo vallia hogy ... Zolden azt monta hogi myert Mennek en az te hazadhoz, Nem hogi Marhad volna de meg ebed sinch neked [Kv; Tjk III/3. 208] * *veri, mint* ~t. 1794: az öreg Hajdút a' ki a' pitvarba volt, ugy verte mint a' marhát [Ne; DobLev. IV/728. 2a Groszuj Josi (47) jb vall.].

9. gulya, marhacsorda; ciread; Vieh/Rinderherde. 1590/1593: mindeltig kergettik it az peres feőldeón az zent Benedeky marhat [Szásznyíres SzD; Ks]. 1592/1593: mikor a Zent Benedekiek marhayok által zaladot neha az Kys zamoson, mihelt ezekben vehettik mingiarast által kergettik [Mikeháza SzD; Ks]. 1606: az njres new hely mellett egy sorokban tudom hogi az farczadj marhanak Zallasa otth volt az peres helyben penig galfj mihalj Zamara mike zazj diznot tartot vala az patakon által nem mentwnk az marhaual eőkis nem Jöttek az mj Zallasunk fele marhaiokkal [Uszt 20/173 Antal Kouach medesery lofeő (50) vall.]. 1643: nem volt szabad az Bikfalvi határra jöni az Lisznai marháknak sem az Bikfalvinak az Lisznai határra [Bikfva Hsz; EHA]. 1649: tudom hogi klakaban arattanak, az hatar kedvyrt, hogj megh Engegie nekik az niomas hatart, a Marhajokat járnai az tilalmason küül [Kv; RDL I. 135 Dögh mezej^a Kotucz Jonas (60) vall. — ^aSzD]. 1677: a kis kerekiek marhajokat a Csanadi hataron pascualhassak [Csanád AF; JHb XXVI/42]. 1756: a' Fejéregyháza felé valo torlokon más marháknak, nem is szabad járnai azokon kivül [Galac BN; WLt Rob Thodor (40) jb vall.]. 1790: marhájakkal az Balaiaak^a tapattatták, rontották, a mint intéztük vagy két helyt tám kapával is az Balai szomszédak bé hárongatták az Sántzat [LLt 10/2. — ^aBala (MT) lakosai]. 1810: (A pásztor) a' régi Contractus tartása szerént felfogadá a közönség Borju Csordáját, ugyan a' régi bérre hogy híven és igazán őrizi egészen a' Marha bérekedésének idejéig [F.rákos U; Falujk 58 Sebe János pap-not. kezével].

10. tulajdon; proprietate; Besitz, Eigentum. Szk: bitang ~ nem igaz, nem becsületes tulajdona vkinek. 1696: Bodoniné Aszszonjom azon Gyűrűt akarta énnékem jegjben adni, de Balintith Sigmond Ur(am) el verte az Aszszonyt rolla, hogy nem jo illjen alkalmatossággal azon Gyűrűt adni, mivel bitangh marha [Mv; Bállt 85] * *igaz* ~ becsületes, jogos tulajdon. 1571: ez aszonym Jobagya ez zegyny embeor egy Louath szth volth egy makkody embertwl Pop Tyuadartul mely Lo Nem Jgaz marha volth [Kodor SzD; BesztLt 3562]. 1573: Erzebet Dabo Tamasne vallia hogi Egy Gergel New legen Bezellete hogi egi Myhal New legentwl veot volt egy Bokor kapchot d. 80 ... gianakodik benne hogi Nem Igaz Marhaia teot volna Mihalnak [Kv; Tjk III/3. 283]. 1638: az mult Niarban hozot egi io monias Paripat ... azt hiszem az sem igaz marhaia volt [Mv; MvLt 291. 129b]. 1668: az mely louat el uitete Kiralj biro Uram aztis ket helyennis titkon tartota, nem vgi mint igaz marhat [Cszs; CsAlt F. 27. I/30 Illes Ferencz Kazon Uyfalu (40) pp vall.]. 1747: Sok rend beli embereket hozzajok jami láttam ... Marhakat Vasarlani töllők ... de igaz Marhakat vasarlottak vagy hamissakat nem tudom [A.várca Sz; Ks 27/XVIII] * *lopott* ~. 1592: a meli ewsteot az Nimeti Istuan daikaia en hozzam hozott vala, megh monda(m) hogi megh ne ol-uazd, mert felek raita, hogi lopot marha [Kv; Tjk V/1. 245–6]. 1699: Deliberatum. Teczet az Törvenj(ne)k Mint hogi Nyilván valo dolog s Constal hogi az melj ket johok az Denominalt ... György János Kezenel talattak, lopatt

Marhak voltak, az karos elis vitte heted magaval ra esküven, Sem Szovattjossat nem adhattya sem penig az Falus Biro(na)k hirre nem adta hanem mint lopot s gonoszul el veszet Marhakot maganal Lapangtatot [Gerendlóna TA; Törzs per Mich. Literati constitutum not. in hac re]. 1777: ez az oldal Arkos, és háta hupás helyly ezekbe az árkokba rejtették a Lopott marhát [Resztolcs SzD; JHbK LVIII. 28].

11. átv kincs; comoară; Schatz. 1559: Ezt akarok the ke tudasara adnonk hog kultonk kegelmed hazahoz Mostan Balas Gerebtol Eg kush ladath kyben Mynden priuilegiomonk Benne vagon es okleuelonk Azert keruujk (!) the ke, myg Boszasy ferench vthana Beszterchere mehet tetese the ke Eg Zekrenbe, merth nekenk. E kis ladanal dragab marhank Nynchen [BesztLt 59 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re].

◊ Szn. 1628: Marha Thamasne [SzJk 24]. 1744 e./1770 k.: Marha Istvánné [Feketelak SzD; SzConscr. 109].

◊ Hn. 1764: A Marhák itató Sikátora [Válaszút K; BHN 171]. 1769: a Mitács alat az marha utján félyül [Csatószege Cs; EHA].

Ha. 1606: morha [UszT 20/235 Zaz Pall Zent Martonj (20) jb vall.]. 1752: morha [Mocs K; Ks 83] || 1556: morhaia [Folt H; BesztLt 8]. 1763: Márhája [Nyárádsztlászóló MT; Sár.]. 1698: marhajok [Kisfalud MT; Bállt 58]. 1748: marhájok [Torda; Borb.]. 1773: marhájok [Vasláb Cs; LLt] || 1599: morhat [UszT 14/23]. — 1597: marhakot [UszT 12/129]. 1717: marhakot [Újfalu Cs; LLt]. 1730: marhákott [Türe K; Told. 28]. 1740: marhakot [Vadad MT; VK]. 1741: Marhakot [Nagyerce MT; Told. 36]. 1744: Marhakot [Szentegyed SzD; WassLt Göntzi Mihály (46) szolga vall.]. 1748: marhakot [Torda; Borb.]. 1749: marhakot [Kóród KK; Ks 15. LXXVIII. 17]. 1767: marhakot [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 12]. 1768: Marhakot [Mezőmadaras MT; BK]. 1792: marhakot [Szentkatolna Hsz; HSzJP]. 1801: Marhakot [Koronka MT; Told. 10]. 1804: Marhakot [Hosszúteleke AF; Kath.]. 1809: Márhakot [F.rákos U; Falujk 41 Sebe János pap-not. kezével]. 1814: Marhakot [Aranyosrákos TA; Borb.].

marhaakol szarvasmarhakarám; țarc/ocol pentru vite; Viehpferch. A. 1667: Chyeffei Laszlo V a' Kádár Ferenz háza mellett valo darab pusztát bekerteltette, marha Akolnak | Chyeffei Lazlo V. számára marha aklot érte(m) ott [Noszoly SzD; Ks 41. E. 16]. 1681: Csurós kertek ... Egyik az Major mellett, másik à Marha akol mellett [Vh; VhU 569]. 1753: egy Gyalog kertel körül vett marha akoly [Besenyő AF; Told. 18]. 1755: ezen sessio végiben nékie marha akla volt [Szásznádás KK; Ks 17/LXXXI. 12]. 1797: Ezenn Curiához tartoznak 's talaltatnak Tsűrös-kert, Veteményező-Kert, Különös Káposztás-Kert, Marha-akol [Cege SzD; WassLt Conscr. 539].

B. 1699: excipialni kell pro suacione Ferenz Fiam(na)k egy ház helyet Ujj Bádon ... a' hol marha oklomis volt [Mv; MbK 69]. 1767: az oda tsinált marha okol | ki tsináltatott oda marha oklott [Koronka MT; Told. 19/29]. 1799: Találtatott egy Borona fábol valo Marha okal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1807: a hol most az Csfi Isák Ur Marha Okla vagyon [Apahida K; RLt O. 5 More-sán Von (40) col. vall.]. 1823: Egy marha okol, vessző Kerítéssel [Csekelaka AF; KCsl 16].

Ha. 1679: marha Akol [Uzdizetpéter K; TL]. 1761: Marha Akoly [Spring AF; JHbK LVIII/1. 496]. 1777:

1780: Marha okollal [Alparét SzD; i. h. LII/3. 15]. 1808: Marha okla [Rücs TA; IB. Kováts István ub kezével]. 1814: Marha akollyba [Récekeresztúr SzD; BetLt]. 1815: Morha okol [Somkerék SzD; Ks 77/19 Conscr. 57].

marhaakolbeli szarvasmarhakarámbeli; din țarc/ocol; aus dem Viehpferch. 1848: Marha okolbeli gazdasági eszközök [Msz; Born. G. XXIVd].

marha-behajítás tilalmasból való marhabefogás; faptul de a lua vită de pripas (cind animalele sint găsite in opritu-ri); Viehintreibung (aus der Schonung). 1606: ha penig kaart tezen kjert be haitthiak meg tartoznak az kaart fizetny az nap Jzennje meg eggjik falú az masiknak az marha be-haitast [UszT 20/90 Barabas gjörgy Remetej Cornis Ferenz wra(m) Job(bagia) vall.]. 1677: Hasonloképpen ha potentiosé resistálnának a' marha bé-hajtásnak, ad requisitionem querulantium, a' Tisztek, Comperta rei veritate, Minor potentianak poenaját exequallyák [AC 107]. 1782: Sáfrányos Palko Gáborral valami marha bé hajtás iránt egybe szollalkozván, Szörnyű részeg lévén s belém bojtorkodván kéntelenségéből két izbé rá üttem [Koronka MT; Told. 4].

marhabél-hártyika marhabélhártyácska; pletită des-prinsă de pe mătă de vită; Viehdarmhäutchen. 1806: lát-tam a Morhának a Ganéját s afélé morha bél hártyikákat [KLev.].

marhabeli szarvasmarhával kapcsolatos; referitor la vite; mit dem Rindvieh verbunden. 1732: Noha mi ezen két Monostoriak(na)k Marhájokbéli facultásokat, consignáltuk, de a' dög szinte most keménykedik rajtok [Gyerő-monostor K; Told. 11/67]. 1789: Szeifertitz Ur ő Nga nem engedi a' Marhabéli kárrol valo Testimonium adást [Csík-szereda; UszLt XIII. 97]. 1792 k.: (A székeleyeknek az ökörfizetés kiváltsága) Bonffiniusnak bizonyittása szer(é)nt nem porontsolatból, hanem mivel a' Székelyek marhabéli Vagyonokkal bővítködtének önként való jóakarattól hűséginek zálogául adatott, semmit egyebet nem adoz-tak [i. h. X. 80 Plánum a székeley nemzet állapotáról].

marhabellér szarvasmarha-kereskedő, kupec; negustor de vite; Viehhändler. 1745: cleitől fogva marha bellérek adok vevők voltak [Bodok Hsz; HSzJP Simon Miklos (67) gy. kat. vall.].

marhabélyegző tulajdonjegy-bélyegző; fier cu care se infierează vitele; Eigentumstempel. 1758: Marha bélyegző Uraság jegye [Déva; Ks 76. IX. 8].

marhabélyegzővas tulajdonjegy-bélyegző; fier cu care se infierează vitele; Eigentumstempel. 1656: Marha bel-lyegző vas, Aszonyunk eő Nga nevére csinált 1 [UF II, 163]. 1680: eő Ngők nevére marha bélyegző ördgh vas nyeléstől no 1 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 17]. 1720: Marha bélyegző vas nro 1 [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12].

marhabőr nyers, kikészítetlen v. kikészített szarvas-marhairha; piele de bovine; Rinderfell. 1725: szabados vásárlása és hajtása engedtetett az oláhországi marháknak, kecske, czáp és marha bőrtöknek [Csíkszereda; SzO VII, 317]. 1734: Mészáros mester Atyánkfiak Instantiajokra

Condescendáltunk volt arra hogy idegenek se egész marha bőrt, se bocskorokat be hozni ne méreszellyenek [Dés; Jk 448a]. 1737: requirálván a Nms Timár Czéh a T. N. Tanácsot és Universitást ... hogy a mely Marha bőrkök leessenek Nms Varasunkb(an); akár Mészáros; akár Hentes akár más betsülletes atyánkfiaínál, tehát azokat tartozzanak meg venni, és nem idegenektől, mindaddig, míg itt Városunkon találtathatnak [Dés; Jk 487a]. 1745: virattig haza jöttek egy marha bőrt hoztak és azt mingyárt vetették a' hamvas kádban [Szásznyires SzD; Ks]. 1747: a' Parsok 100. marha bőrkök el adásában edj kereseten volta(na)k mellyeket el adván, Computust incalta(na)k edjgmas között, négy négy forintyaval ki fizetvén a' bőrköket [Torda; TJKT III. 121]. 1788: Nagy Tamás Vram ... Az Uraságnak negyvenhat marha Bőreit kiadta egy kolosvári vastag Szigyártonak ki készítés véget 80 V forintokat ígervén nekíe a meg husulásokért, holott a Timár, nem Szigyártó munka [Solymos K; BfN]. 1807: Bérese(ne)k adtam Botskornak 1 marhabőrt [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

Szk: nyers ~. 1725: (A varga cég tagjai) a nyers marha bőrtöket, se lakosok(na)k, se idegeneknek Venni nem engedik, sőt a Vévőkötől elis vőték [Dés; Jk 449a].

marhabőr-bocskor szíjkötéses marhabőr lábbeli; opin-cá din piele de bovine; Bundschuh aus Rinderfell. 1740: Noha, ez előtt meg engetotett vala Mészáros és Hentes atyánkfiaínak, a' szőrös marha bőr bocskort, Cum exclusi-one extraneorum árulni, de mint hog azzalis abutáltak, pro hic et nunc, a' külsőknekis, és akáriknek szőrös bocskor bőrt árulni szabad lészen [Dés; Jk 541b]. 1803: a' ... Kötsci lábón Gyermeksegemtől fogva Örökké értem a' Gyitraiaknak egy Strá'sa házokot, mint a' Toplitzi és Gyitrai határ szélén, mellyen osztán keresztül sem a' Gyitraiakat erre felé sem erről másokot Gyitro felé olyankor, a' mikor marha dőge volt Marhával v. Marha szőrös bőr botskorról nem bótáltották: tudom hogy Diszno bőr botskorról jártunk egymáshoz keresztül [Toplica MT; Bom. XVc 1/35 Molduván Szimjuon (30) col. vall.].

marhácscsa 1. vagyonka; avere mică; kleines Vermögen. 1564: mostan ... ha estwe el iw reggel mingiarast roia az zeginy nipet, es ilien modon roia hogy az mely zeginy ember meg holt, az vagy az mely meg nem adhatna mingiarast az zeginsig miat annak öröksigyt es marhachikaiat el foglalja, es maganak nemesyit es földön lakot hoz reaia [Cszs; SzO II, 178 a cssz-i közszékelység panasza a fejhez a tisztviselők és főemberek törvénytelenégei ügyben]. 1588: Ertük eo kegmek az paticiariusne feleol valo panazit hogy Egy Zabo legennyel egygyt Laknak Az Anya Zent egyhaznak Rendy es Moggya kyweól hwtélnkw, es a' zeginy Arwanak Marhachykayat tekozollyak [Kv; TanJk I/1. 80]. 1631: annakutanna hogi eözue kelenek Munkaczi Janossal, tudom hogi mind volt Marhaczka Munkaczi Janosnak Az mikor penigh munkaczi Janos el ueue azt az Boncz borbarat tudom hogi vala mind Marhaczka, s mind penze Munkaczi Janosnak [Mv; MvLl 290. 251a]. 1722: Az én Nervusom ebből áll; ejjel nappal azon igyekszem hogy Marhácskaimat maga(m) hotárát szaporgathassam per curiosam oeconomia(m) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1729: Barbosz Péter ... Szolgálatyával szerezte az Marhácskáját [A.oroszfalu SzD; BK. Pap Jónás (40) vall.] | Vagyon szép Kenyerű Sz: Martonb(an)^a ... két közel való atyaffi iffiu Legény ... ide való Centei

örökös jobbágyok, most szolgálatyokkal marhácskát szereznek magok(na)k [JHBK V/2. — ^aSzD].

2. értéktárgyacska; obiecte mici de valoare; kleine Wertsache | ingóság; avere mobilă; bewegliche Habe. 1570: Angalyt Emryh Kasneren eozwege, Azt vallyia hogy My kor gereb Balas megh holt Maradot volt ket germeke, Es az my Marhaczka Maradot volt azzal Egetembe hoz Bartosne hordott hazahoz, Es aztis twgia hogy hoz Bartosne Megh Beochwltette volt, Es azt Mongia volt hogy Mykor az gyermekeknek kellethyk eo Jobbat ad erthe [Kv; TJK III/2. 98]. 1592: Bachmegiey Miklos ... vallia: Mikoron Nagi Balasne Ersebet Azzoni el nehezedet volna, hiuata engemet tiz orakor ejel hozzaia, es mikor eggiet mas marhaczkaiait el rakatta volna, kere hogi el vigiem velem: kerdem houa kel tenni, ha holta teortennek: Monda nehezen, esmered az Magdalna Azzont az kezebe ad [Kv; TJK V/1. 284]. 1768: hivanak mint egy Regiusnak hogj közöttök holmi aprosag házi portékát és egy nehany marhácskát meg osszszak [Kissolymos U; Márkos Lev.].

Vö. az arany- és ezüstmarhácska címszóval.

Szk: belső ~. 1620/XVIII. sz. eleje: Előszször az mi belső marhatskám vagjon, vgjmint Arany Ezüst marhám, pénzem és egjéb drágab marhám ... az két Fiam Miklos és Gjörgj osztozzanak velle [SLt AJ. 11. P. Horváth János végr.].

3. holmicska, egyetmás; obiecte mărunte; kleine Habschaft, Zeugs. 1582: Múler Potentiana Ricta qu(on)d(am) Pauli Bwser ... fassa est Kinchies Kalmanne leowe en hozzam hog Keodmen Janosnetol Az Angalit Neweo leannak vendelyet es marhachykayat megh kemem Elys ment es kerte a Leany vendelet es marhayat de Azt montha hog Neste kwrwa legien ha Aggia [Kv; TJK IV/1. 3]. 1599: Makay Dekan Mathiasne Ersebet azzony ... valija ... latta zoknyaiat es egyet marhachkajatis [Kv; TJK VI/1. 281].

4. jószágocscsa, kevéske lábasjószág; animale; zur Wirtschaft gehörige Haustiere (Geflügel, Vieh). 1588: Illyes Nyomorwsagonkis vagyon hogy ith zinte az falw zelen vagyon egy kis Erdeo ... soha ... a falwtwl ell nem zakasztottak sem meg nem tiltottak hanem marhaczkyank zabadon rea iarth, mostan Sombori Lazlo vram azth meg fogta nekeonk semmi marhainknak nem zabad rea menny [Zsákfvá Sz; WLt Mich. Talas jb vall.]. 1731: Baraika Mikola nevü Jobbagya meg halván, tölle el maradott Onuly nevü Fiacskáyanak marhácskáját, ugy mint 4 ökrit, Circiter 18 Juhát vagy 8 sertesit praedalta el hordatta el Zambo Mihally nevü Jobbagya [O.bikal K; DobLev. I/143 Ginczke Szimeon (50) jb vall.]. 1815: Hersány Iuvonnak, tudom két nevendék Fijai maradtanak ... Marhatskájokis vagyon ... édes Annyakkal lak(na)k [Orsova MT; Bom. G. XV. 13 Szóts Daniela (72) vall.]. 1822: öregségéhez képpent meg gyengülvén a veje kezébe adta marhatskáiit [K; KLev.].

5. szarvasmarhácska; vite; Rind(vieh)chen. 1683 k.: az Pástor jövedelmecskejenek része a Fa hordas es marhacsakajanak táplálására valo szena adas [Szilágycseh; SzVjk 123]. 1757: Csak negy Esztendeje, hogy ide az havasra kezdettem jámi marhatskáimmal [Gyszm; DE 3 Juon Rádully (40) jb vall.]. 1774: ezen Legény hogy szántó vető Ember volt, Magának Marhatskátis szerzett volt azon végre [O.zsákod KK; LLt Vall. 198]. 1814: Honnan jött Bányitzára a tisztelt Tisztelendő Ur nem tu-

dom, valamint azt sem, hogy mije ? és mennyije van, hallottam ugyan, hogy vagynak Marhátskái, Juhai, de ezek is, hogy mostan mennyi számmal vagynak nem tudom [Banyica K; BFR 117/1 Andr. Csatt (58) ns vall.]. 1846: a Gujába volt marhátskám a Gujás által hiba nélkül számba adattatván [Dés; DLT 1248].

Szk: csordabeli ~. 1768: Mikor a falu csordájának tavasszal ideje leszen kimenni, azaz kihajtani: futkosó szérben minden ember tartozik őriznie, akinek vagy egy csordabeli marhátskája vagyon, amíg elkerül egyszer a falun [Oroszfalu Hsz; RSzF 187].

marhacsorda szarvasmarha-gulya; cireadă (de vite); Rinderherde. 1804: a Somkut fele volt Tilalmas fordulo fel Szabadult, és az Marha Csorda is a Vizen tul valo nyomásbul a Somkuti fordulora által tsapatott [Dés; DLT 82/1810].

marhadelelőhely szarvasmarha-delelőhely; tirlă pentru vite; Herden/Rinderrast. 1754: a Nyárád ... az marha delelő és itato heljet is el rontotta [Karácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/10].

marhadéllő szarvasmarha-delelő; tirlă (pentru vite); Herden/Rinderrast. Hn. 1730: A ton tul a marha déllőbe egi kis Csegely tők föld [Mezőbánd MT; EHA].

marhadobogás szarvasmarha-lépés zaja; zgomot produs de mersul vitelor; Lärm/Donner der Rindertritte. 1694: hallottanak az hazb(an) marha dobogást és fuvást s — pihegest [Dés; Jk].

marhadög szarvasmarhavész; ciuma vitelor, pestă bovină; Rinderseuche. 1724: Most peniglen az marha dög is hallatván, tétova-járó utaink is occludátnak [Cszs; SzO VII, 315]. 1735: a marha dőgi egy kevésse meg kezdett volt Sünni en a Nacsagod Paroncsolatya serint Bezoatica Tincturat hozattam egy lotot s eppen az él mult őstol meg próbáltuk s ugj mutatja magat mintha könnyebben volna mint eddig meg eginel töb meg nem döglöt Istennek hálá a Nacsagod(e) közül [ApL 4 Lőrincfi Láslo Apor Péterhez]. 1739: A Szegénységet a' Szörnyű Inség és a Marha dőgi, melyl mais grassál, majd minden vono marhájából exhauriálta [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. 1746: a Marha dög Mostis Keményen grassál Ns 3szék nek némely részeiben ugj Molduvában, valamiként Fogaras földin és a Barcaságon [ApL 1 gr. Kálnoki Ferenc lev.]. 1769: valamelly helyységben a Marha dőgi ki ütne magát ... tartoznak az Birák és Esküttek az illyenekre ki rendelt Commissariusnak ... jelentést tenni [UszLt XIII. 97]. 1790: Jollehet 1787-be ... 11003 szám alatt, mind a' Marha Döginek, mind pediglen a' Szarvas Marhák gyakor el orázások el távoztatására nézve hasznas Rendelések tétettek volt ... annak további teljesítése hanyatlónak tapasztaltatik [DobLev. III/676a gub.]. XVIII. sz. v.: Valahol marhadögi hallatik Szükséges hogy minden nap a' Marháknak, égetett so adassék, és meg nem betegednek Varas béka Cseber fenekere szegeztesék és a marhákat arról itassák [UszLt X. 80]. 1809: Nemes F Fejér Varmegyében Hejasfalván halatot marha döginek már most valo menyibe letit az Uj Szekeli Bironak ... ezen ide zárt atestumból meltotzások a Tekintetes Tiszttség meg látni es a Strásaltatásnak továbrá valo fenn tartása aránt poron-

csolni [UszLt ComGub. 1638 Sebesi István Dullo kezével]. 1815: Meg vizsgálván ujong is az Marha dögtől környezett All Gyogy és Homorod Nevű Falukat ... azon emberek, akik az beteg Marha körül Szorgalmatoskodnak, az Egészséges Marhái között is kéntelenek járnai, és Ször köntösseikkel az Mérget transzplantállyák, Mellynek Meg gállása végett Szükségesnek látom, hogy Homorodon egy Ospotálly az beteg Marháknak, Mást pedig reconvalesceneknek Számára állittassék ... Kaller György mp Circularis Orvos^a [Algyógy H; JHb Jósika János főisp. ir. 263. — ^aZoltán Károly keze írása]. 1838: van marhadög Biharban, 's ettől tartunk, ha ideis át-hatna. A' határszélyen Cordon van huzva vgyan, de a' közösüléssel mégis átharapodzat [Kv; Pk 7].

Szk: országos ~. 1702–1764: Orszagas marha dögi [Torockó; MNy IV, 234].

marhaélés szarvasmarha-legeltető hely; pășune pentru vite; Rinderweide. 1670/1740: Ha p(e)d(ig) azt az tiltott helytet valamikor megszabadították a falu egy akaratbol szabadittsa meg, egy akaratbol tiltsa meg, az Vrak eő kgylmek Vidéki Jobbágyinak Marháinak addig ne légyen szab (!) odaüzni, hanem az szabad marha éléséb(en) hajtásák, mertha oda üzi a Biro büntesse egy forintra [Homoródsztpál U; WLt].

marhaeleség szarvasmarha-takarmány; furaj pentru vite; Rinderfutter. 1657: Ez obsidiónak idején s azután is, míg az fejedelemmel megegyeztem, oly disciplinában hordoztam az hadakat, hogy étel, ital, ló-, marhaeleségen kívül egy kés, egy fejsze, egy süveg az szegénységtől el nem vétetett, élést magok hordottak bé, különben ha az lövésből s egyéb hírből nem tudták volna, az hadak kijárásából nem is tudták volna az dolgot [KemÖn. 197].

marhaélés hely szarvasmarha-legeltető hely; pășune pentru vite; Rinderweide. 1625: az marha eles heliet ne(m) tudom hogj kj birta [Szentmárton U; UszT 4].

marhaélő-hely szarvasmarha-legeltető hely; pășune pentru vite; Rinderweide. 1766: Az falu törvényiben constál, hogy Esztena nevű helyen alól foglalni csereerdőt nem szabad, mivel marha élő hely [M.hermány U; RSzF 134].

marha-elragás marharágás/pusztítás; pagubă produsă de vite prin roaderea coajei arborilor; Rinderabbis. 1841: (A vágatnak) a' marha elragás miánn elmetsevészett bokrait, most előre ki vágatni szükséges [Gyalakuta MT; LLt].

marhafaggyú szarvasmarha-faggyú; seu de vită; Rindertalg. 1762: Magyar Igenben Iako Episcopalis Seller ... Meszarosi mesterséget is akarván gyakoralni falyamadat ... Danczkai Josef Urtol percipalni 50 id est ötven M(a)-gyar farintakat ... ea tamen Condiciona hogy minden farint útá(n) tartazzik adni egy egy font marha fagyat [M.igen AF; DobLev. II/337]. 1855: hájzsir és vaj helyett rendesen marha- vagy juh faggyuval főznek [Újf. 324].

marhaferesztő-hely szarvasmarha-füldető hely; loc de îmbăiere pentru vite; Rinderbadeplatz/stelle. 1860–1861: Tovai^a: A m. sámsondi, m. kölpényi, m. madarasi és m. bándi ... használják a tavakat marha-ítató, feresztő és kenderáztató helynek [Benkő, Mszlsm. 7. — ^aA Msz-éi].

marhafogadás áruszállításra vállalkozás; angajarea transportului de marfă; Untermehmung zur Warenbeförderung. 1607: Ahol penigh az A. az Beór kjuwl valo Marha fogadás feleől Egj relatoriát Exhibeal Annak sem fwle se(m) farka [Mv; MvLt 290. 12b].

marhafő szarvasmarhafej; cap de vită; Rindviehkopf. 1806: láttam a Jászolba egy marha fűt Szarvastul [K; KLev.].

marhaganaj, marhagané, marhaganéj szarvasmarhatrágya; báligar/gunoi de vite; Rindermist. 1630: Uy marhagane vala az keriben sok [Mv; MvLt 290. 222b]. 1771: Stikler Antalt is látom hogy a Marha Ganejbol égy dombot is rakot a kapuja előtt [Dés; DLt 321. 20a Judit Székely cons. Samuelis Magyarai (40) jb vall.]. | látom hogy a Marha Ganajt az Ucczára ki hordgyák [Dés; i. h. 36b Samuel Sallai (77) ns vall.]. 1772: Láttam a szomszédomat hogy egy szekér Marha Ganajt az Uczára ki hordatott [Dés; i. h. 62a G. Szabo alias Szathmári (65) ns vall.].

marhaganéjdomb szarvasmarhatrágya-domb; grămadă de gunoi de vite; Rindermisthaufen. 1772: A Marha Ganej dombot a mint látom Borbély Merko Gabor Uram csináltatya az Uczára [Dés; DLt 321. 83a Maria Marosan cons. St. Nagy alias Farkas (39) ns vall.].

marhaganéjos szarvasmarhatrágyás; cu gunoi de vite; mit Rindermist. 1765: ha valaki ellen rancora vagyon ... mikor már mind bé fizette volna contributiojanak qvottáját, mégis valami rancorbol a Kornis Uram Parancsolatt-yából az említett Birámnak Feleséget kis gyermekivel, telnek hideg idején s. v. az sertés ólba rekesztette, s marha ganéjos vízzel öntöztette őket az sertés olban [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall.].

marhaganélás (urmă de) báligar de vite; (Rindvieh). Dreckeln 1630: Latta(m) enis mind az kar tetelt, s mind penigh az marha tapodast ganelast [Mv; MvLt 290. 223].

marhahajtás 1. szarvasmarha-elhajtás/-terelés; minarea vitelor; Rindertreiben. 1665: Miért i ő nagysága olyan engedelmesen az jenei passának ... frja meg ... ha ... marhahajtást tesznek, hasonlót várjanak érette [TML III, 506 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. 1667: Bizony mi Erdélyben nyugodunk inkább, mintsem másoknak, magunknak is alkalmatlanságokat szereznénk, nincsen ís semmi egyéb az marhahajtásnál fenn, kiért is, elhiszem, ő felsége egész contentatiót tétet kegyelmes ígéreti szerint [TML IV, 188 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz]. 1704: Ugyan ma írtnak az urak Pekri uraméknak a generál consensusából a pusztítás és marhahajtás iránt [WIN I, 135]. 1710: Onnan kiszéledvén az országra, éppen Marus-széken túl Udvarhelyszéki szőmyű praedálást, marhahajtást, fosztogatást cselekednek [CsH 235].

2. (tilalmasból való) marhabehajtás; faputl de a lua vită de pripas (cind animalele sint găsite în oprituri); Rindereintreibung (aus der Schonung). 1677: Ha tilalmasban találja marhájokot a kis kerekieknek; a Csa(ná)di Tiszt, vagj kerülő ... szabad legjen be hajtani ... ha pedig a marha hajtás miatt az kerülő vagj mást meg ölnének, két száz forintal tartozzanak [Csanád AF; JHb XXVII. 42].

3. marhaüzés/hajszolás; hăituirea vitelor; Viehjagen/hetzen. 1630: csak halla(m) hogy szitkozodik erőssen az Borsos Tamas Ura(m) kocziassa a lelkeuel, de en egieb marha szaggatas vagj hajtast nem latta(m), teőbet ot az Biro Uram eőkrejnel [Mv; MvLt 290. 214].

marhahajtó 1. mn szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ *cafrang* szarvasmarha-terelő ostor; bici pentru minat vitele; Peitsche zum Rindertreiben. 1697: kordovany börrrel megbörözött fecske farku czafrangot, mellyet ez üdö szerent marha hajto czafrangnak hinak [HSzj *marhahajtó-cafrang* al.].

II. fn marhaterelő, gulyás; vácár; Rinderhirt. 1662: Már az én marháimat, kiket elhajtottanak vala tegnap, ez éjjel visszahajtották. Az mely tizenkét ökröt az tegnap behozott németekkel visszahajtottam, már azokat is erővel elfoglalták, azt praetendálván, németektől vették el, őket illeti igazságosan. Azon ökrök is pedig mind az várhoz szolgáló szegény embereké. Az egy alsóvári német kapitánynál több nem volt velük, az is én lovom. Én ő nekik marhahajtók legyek? itélje meg Nagyságtok [TML II, 326 Teleki Mihály Kemény Zsigmondhoz].

marhahajtogatás tilalmasból való szarvasmarha-befogás; faputl de a lua vită de pripas; Rindereinfang (aus der Schonung). 1767: Koronka ökr tilalmas nél kül meg nem maradhat, marha hajtagatásokis, károk és viszátkodások az ökr tilomos (!) nem léte miatt történynék [Koronka MT; Told. 1930].

marhaheverő-hely szarvasmarha-pihenőhely; tirlă (pentru vite); Rinderrast. 1775: A János Patakáb(an) égy Marha legelő heverő hely [Muzsna U; EHA].

marhahizláló 1. mn marhatenyésztő; care se ocupă cu creșterea vitelor; Rindvieh züchtend. 1838–1845: Hódály ... nagy marhalegő, milyen a Mezőségen sok van s többnyire marhahizláló örményeknek adatnak bérbe [MNYTK 107. 22].

II. fn marhatenyésztő gazda; crescător de vite; Rindviehzüchter. 1818: Nem küllemben Lőrinczi nevezetű Marha hizlalo Pusztájába Marhákat fogadván bé azok taxájának égy részét el tette [Mezőbánd MT; TSB 35].

marhahús 1. carne de vită; Rindfleisch. 1729: mig mas Conclusumunk lészen iranta az öreg Marha Husnak fontya két fél penzen méressek Az Barany husnak Czimere a leg jova harmad fel pulturán | Meszáros Czehebeli mester Atyáncfiai az öreg marha husnak a szépit harmad fel penzen az közep szerűnek s alabb valonak fontyát két, két pénzen mérjék. A Diszno husnak fontyát negj penzen, A Berbecs husnak masfel pénzen A Kecse husnak árulása tellyesseggel interdicallatit [Dés; Jk 387b, 389b]. 1737: akármelly Városi és kül földi Emberek(ne)k szabad vólt marha, berbécs, bárány, Sertés etc. húst árulni [Gyalu K; MNY XXXVI, 188] | Meszáros atyáncfiai, a marha húsnak a jóvát árulják ... harmad fél pénzenn [Dés; Jk 481a]. 1761: Oltsobb lévén moston helysegekben az marha, mint vala ennek előtte, hogy Városunkon az marha husnak fontyais alább méretessék szükséges, melyre valo nézt hogy ... a szép marha husnak fontya, a d. 3 az alább valonak pedig a d. 2 1/2 merettessek végezeteitt [Torda; TJkT V. 49]. 1782/1799: fontyát a' Marha Husnak egy egy

Poltrán mérk [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 335]. 1817: Az Marha husnak árra fel hágván a Mészárossal Computus tétetődöt 177 Font hus a 13 x f 38 x 21 [Déva; Ks 102].

2. marhasült; fripturá de vită; Rindsbraten. 1800: ide jővén Titt. Szolga biro Ur ... Vatsora 'Sirba főtt petsenye volt, Marha hus 6. p Ebédre ... Sültnek egy tizmer bárány hus ujságnak 14. p [Torockó; TLev. 5].

marhahús-próbatétel examinarea/inspectia cărnii de vită; Rindfleischprüfung. 1791: Wáros Gazdája Ferenczi Moysesnek a' proba Marha vásárlása iránt ezen parantolat adatott ... hogy a' Mészáros Czéh kérések (!) a' marha hus proba tétele iránt az Felsőbb rendelkezéssel meg egyező lévén, maga mellé vevén ahoz értő 's hiteles embereket vásárolyon őt, hat pár Marhák [Kv; TanJk IV/8. 72].

marhailleték szarvasmarhatartási/legeltetési részeltetés; taxă de pășunat; Rinderhaltungs/Weideabgabe. 1868: Az ökör tilalmasra nézve egyezhetnek abba belé, hogy az ökör tilalmas helyisége körül legyen írva, 's a' mi oda megyen az a' rendes marha illetébe számítassék | Az Előjáróság legyen köteles minden tavasszal a' sessiók szerinti marha illetékeket rendbe-szedni, 's azokon kívül sem bé bironak sem idegennek semmi szin alatt semminemű marhája be ne fogatassék szoros büntetes terhe alatt [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

marhaistálló grajd pentru vite; Rinder/Viehstall. 1850: marha Istáló forma épület jászak nélkül [Gyéressziki-rály TA; DE 5]. 1872: Marha istallora Kótes és Kurta Szarufák 12 darab 2 ölös 4/6" fok öle per 10 x | Marha istallora ... Szék gerenda 8, darab 4 ölös [TSb 38].

marhaitatás adăparea vitelor; Rindertränkung. 1681/1748: Vagjon a' Medves nevű Ret szellyib(en) edgi To, mellyet marha itatás kedvéért tart a' Falu [Túr AF; EHA].

marhaitató adăpătoare pentru vite; Rindertränke. 1763: Kőből rakot jo uj kút, vasos vederrel, Marhaitato egy nagyobb mas kiseb valukkal Nro 1 [Pókafva AF; JHb XXV/77. 2].

Hn. 1737/1792: Mola inferior in Loco vulgő Merittyo alias Marha itato noncupato [Szamosújvármémeti SzD; EHA].

marhaitató-hely loc unde se adapă vitele; Tränkestelle. 1680: azt a tő helt meg rekeztettek vala az Diosiak marha itato helnek [Diós K; JHb LVIII/8]. 1754: a Nyárád az marha délelő és itató heljeteis ... el rontotta [Karácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/10]. 1781: Marhaitato Hellyek vagynak [Búrjánosbuda K; Bhn 43]. 1860-1861: használják a tavakat marha-itató, feresztő és kenderáztató helynek [Benkő, Mszlsm. 7].

marhaitató-tó lac pentru adăparea vitelor; Teich für Rindertränkung. 1768: azon Territoriumban Marha itato To, vagy Szüntelen Folyo bő vizű Folyamat (: Hol a Marha Télben nyárban bőv jo Vízet ihassék :) vagyone [Kissármás K; RLt 0. 4 vk].

marhajárás szarvasmarha tilalmasba menése; intrarea vitelor in oprituri/locuri oprite; Rindergang in die Scho-

nung. 1727: az ki lopásban incurral fl 1 büntettetik, az marha járásért ha fejes az Gabona, az hol járt denar 80 ha szánt szándék, ha szaladás denar 40, ha fű vagy buza szántszándékkal den. 20 ha szaladás den. 20 ha az Szolga vét az Gazdát zálagolják érte [Szotyor Hsz; SzékFt 35].

marhajászol iesle; Rinderkrippe. 1849: vagyon a' marha pajtarako fából az edgyikbe két lo sarogja — két zabalo válu — a hidlassa oltska ... A Harmadik Estállóba két marha jászol [Somkerék SzD; Ks 73/55].

marhakereső örökségkereső/kutató, persoana care caută o moștenire; Erbschaftsucher. 1592: Bathory Istwan lewele kiben az Magwa Zakattak Iowait è varosban Coloswamnak donalta ... Memoriale. Ezt a lewelet violagh kel impetralny amit it è varosban gywteot, az vgian à varosnak maraggion mert az egy nehany ezteendeoben ez varos effele Jeoweweny marha keresek miath zegeniedeth [Kv; DiósyInd. 44].

marhakikérés szarvasmarha-kiváltási kérelem; cerere de răscumpărare a vitelor de pripas; Gesuch/Ansuchen zur Rindereinlösung. 1650/1687: Ha ki penig méltatla(n) fázasztja a megyét, a méltatlan keresetért és marha ki kérésért (: ha Comperialtatik :) maradgjon indebitan [MMatr.].

marhakínzás szarvasmarha-gyötres; chinuirea vitelor; Rinderquälerei. 1767: hegyes völgyes helyen lévén még trágyázni is nagy munkával, marha kínzással esnek [Bő MT; EHA].

marhakínzó szarvasmarhagyöttrő; care chinuiește vitele; Rinder quälend. 1736: nem amaz jó féle Széna, hanem marha kínzó S. v. tetvesített Széna terem rajta [Várhegy MT; CU].

marhakóst szarvasmarha-takarmány; furaj pentru vite; Rinderfutter. 1720: csak Molduvában több másfélezer marháinknál egyszersmind oda vesze az többi marha-kostnak szűk volta miatt majd mind eldőglenek [Cszs; SzO VII, 283]. 1727: Hodos Thodor fiai tudom hogy esztendeje leszen Ezen az őszön, hogy el bolyga(na)k m(ez)ő Urajbol annak szine alatt, hogy szűk leve(n) ebbe(n) a helyben az marha kóst, valahol a marhajok(na)k életet szerezz(ne)k [Mezőuraly TA; Berz. 18]. 1791: Kis Csergedi Bojtos Dumitru, Popa Juón, Moldován Lupuj most Esztendeje az Erdélyi szűk Marha kost idejét a' mi meg kudasittatasunkal magok hasznokra forditták, velünk Alkalomra mennek, hogy Juhainkat ... Oláh országra ki hajtyák ... 179 Juhainkat Szüntelen Nyuzván s el adogatván elpusztították [Széplak KK; SLt évr.]. 1794: Biro Mihály eő kigyelme adna Tolvay István eő kigyelmenek ... 6 M Forintakat, ily szűkséginek ki potlására, melyben Országostol együtt se gabonánk, se marha kosto(n)k tellyessege nem volna, marhait telettetes veget kintelenítettnek Oláh Orszagra hajtadni es azon pénzeket marhainak telettetesire fordítana [Egerbegy TA; Tolvay lev.]. 1795: az Allperesek marhainknak számokra magok kötelezések(ne)k meg vetésével szénát és marha kostat nem vettenek annak idejéb(en) ámbátor az Marhák és Juhak mellé fogadott Pásztorok kényszerítették is [Mocs K; MbK 104].

marhakóst-takarmány szarvasmarha-takarmány; furaj pentru vite; Rinderfutter. 1824: (Az) Özvegynek meg engedem, hogy továbbá az Tsürös kertben rakott minden Gabona, és Marha kost takarmányát, ug, az hogy tettzik használhassa, Tsépeltehesse, és el hordattathassa [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1082. 1a].

marha-krisztírozó marha-klistélyozó; clistír/irigator pentru vite; Rinderklistier. 1858: 1 marha Cristirozo 1 Ervágo [Nagynyulas K; TGsz].

marhalegelés szarvasmarha-legeltetés; pašunatul vitelor; Rinderweiden. 1777: Igazé az is hogj a' Besse Famíliából ... Szakaturán Zsellér képpen laktanak ... Kalljibákat Marha legelés véget is tsínálnak [Körtvélyes SzD; TL]. 1781: Egy Hoszszuér nevezetű Praedium, mely mind kaszálonak, mind Marha Legelésre igen jo hely [Szék SzD; EHA]. 1792: Mind ezen fel adott Havasi mezők a körüllettek lévő tagos erdőkkel őszve értetnek a marha legelésre nézve [Szováta MT; EHA].

marhalegelő I. mn szarvasmarha-legeltetésre használt; folosit pentru pašunatul vitelor; zum Rinderweiden gebraucht. 1723: Mielto a Sövényfalvi Malom gát ott vagjon, az ólta á Berek eleje nevű hely meg épüle és jo'bb fő terem benne, á marha legelő Berek pedig káros [Királyfva KK; MbK 162]. 1786: azon helyj ez előtt Marha legelő fás bokros és Csutakos helyj volt [Msz; BetLt 6]. 1793: A' Fél Holdban tseplesz forma marha legelő bokros hely [Gogány KK; LLt]. 1794: á Falu marha legelő szabad helje, a Szőlőbe járó ut [Szászújfalv AF; EHA]. 1812: Mivel pedig ezen Erdők annyira el metsevéstzenek, közönségesen Marha Legelő szabad Helyeknek használtanak [Szászfenes K; Ks 73 Conscr. 260]. 1840: A Damo Réttye ... hajdan meg lehetős jó állapatu szálás erdő volt, de a' Néhai Tekintetes Ur a' Fákat gyökerestől ki pusztítatván szántó földé akarta formálni, de ezen terve nem sferülhetése miatt ma marha legelő parlagnak használtatik [Udvarfva MT; EHA].

II. fn pašune pentru vite; Rinderweide. 1767: marha legelő kopatz oldala [Dányán KK; EHA]. 1797: A Soo uttyánál ... csak marha legelő [Tarcsafva U; EHA]. 1815: A' Részektetőn a' Soboki határ és a' marha legelő között (sz) [Körösfő K; KHn 67]. 1815/1817: A Kőves alatt ... ez Cziheres Gyertyán, búk, bokros — Marha-Legelőnek használtatik [Dobó U; EHA]. 1820: Marha legelőink(et) ... használjuk ökör tilalmasnak közsón földes urainkal [Náznánfva MT; Berz. 21]. 1821: az ugy nevezett Also vágott berket Marha Legelőnek Árendába adta [Mv; MvHn]. 1827: Tövis bokros helye is van a Széna füvekbe, mely marha legelőnek is használtatik [Koppánd AF; DobLev. V/1104. 8. Ilye Juon (70) sz vall.]. 1834: Köz osztatlan helyek különös Marha legelő Erdők a nevezett rész Jóságokban vágnak — és határ osztály azokban volté vagy nem? [Dob; BetLt 7 vk]. XIX. sz. köz.: A mi Határunk a Havasunk torkában csik, földünk Hideg, kőves, agyagos, motsáros, palás Hegyes, oldalos Kuhar hellyen Marhalegelőre is elégtelen [Uisz; Pf].

marhalegelő-hely marhaélés; pašune pentru vite; Rinderweideplatz/stelle. 1768: Vagyon közönséges marha legelő helye a' Falunak [Középlak K; KHn 298]. 1769: a' mennyi helyet a' mélgis Exponens Ur fel fogott a' Falu kö-

zönséges helyiből ... az igen kevés volna magánoson Marha legelő helynek [Lukafva MT; SLt XLVIII. 5]. 1779: nem a' Contribuens és terhet viselő Civiiseinktől h(ane)m tsak a' Mlgis Plébanus Ur által láttattunk azon marha Legelő helytől el rekesztetni [Kv; MészCLEv.]. 1793: Motsár nevezetű Marha legelő hely ... és Erdő [Sárpatak MT; EHA]. 1793 k.: Jövedits oldalnál tziheres másokéval együtt marha legelő hely [Gogán KK; LLt]. 1794: a Sajgo berte, a Falu bokros marha legelő helje [M.bece AF; EHA]. 1797: ez is csak marha legelő hely [Tarcsafva U; EHA]. 1816: Tessék ... Kigyelmetek(ne)k a Törvény uttyán kívül elfoglalt Marha legelő helynek további erőszakos birtokotol Cessalni [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével]. 1837: meg engedtetik hogy az Uradalom marha legelő helyen ... két hámas lovat nyarba legeltethessen [Kv; KmU-Lev. 2].

marhalegeltetés pašunatul vitelor; Rinderweiden. 1677: némelyek ... mezőn álló marha legeltetésnek idején kívül-is, az embereknek udvarokon lévő marhájok felől-is felelnek [AC 127]. 1755: E tsak pusztá helyj, most két nyeső Gyertyán fánál töb nintsen rajta, nem egyébre hanem marhalegeltetésre való helyj [Lokod U; EHA]. 1796: A Bukarestben lévő Császári K. Agentia azt jelentvén hogy az oláh országi Vajda a' Marhalegeltetésért eddig Szokásban Volt Ojerit és Vakarit Nevezetű Taxán felyül még egy uj Taxa Nemét áltáljában minden némű Marhától parantsolt volt ugyan fel vétetni, és ez véget a' Marhákot megis számláltatta, az ő közben járására mind azon áltál közönségesen meg Parantsoltatta, hogy ezen Rendelés tsupán tsak az oláh országi lakosokra érttetetik [TVLt Közig. ir. 623 gub-i rend. Kv-ról]. 1869: a gyakorlat szerint akár melyik erdőréssz vagy határból a marhalegeltetés szabadon feltilthato volt [Csőb U; Told. 21].

marhalegeltető szarvasmarha-legeltetésre használt; folosit pentru pašunatul vitelor; zum Rinderweiden gebraucht. 1671: az közönséges ucza szomszédságiban lévő pusztá paraszt fundust, melljen annakelőtte Lupul Ankei nevű jobbajunk lakott, ahoz valo mindennemű földekkel, művelt és műveletlen szántó földekkel kaszálo retekkel, sík mezeivel, marha legeltető és szénafű termő helyeivel ... kglsegünköl adtuk és zalogositottuk [UF II, 501–2]. 1677: Vagyon az háromon felyül és alól az madarasi határon marha legeltető jó két darab helyj, melyet az háromhoz tartozó marhák számára szoktak is tartani az tisztek [CsVh 53]. 1723: Sövényfalvának a Falunak marha legeltető Berki, és Berek eleje nevű Közönséges Kaszálo Réttye [Kük.; MbK 150 vk]. 1735/1760: A Falu körül minden felől lévő Pásintas helyek is, in modernis Terminis ökör tilalmas, és egyéb marha legeltető köz hely végett, mind az Possessorok, az kösség szükségire indivise hagyattassanak [Elekes AF; DobLev. I/164. 8]. 1777: Némelyek pedig a falusfelek közül azt kívánják, hogy akik negyven esztendőkkel ezelőtt a falu orotását, avagy marhalegeltető pusztás helységét felfogták, azok is senkinek kezén ne maradjanak [Jenőfva Cs; RSzF 135] | Zalánfalva communitása jelenlétiben végeztetett, hogy amely jövevény ember a faluba lakni bészáll és a falu közönséges hasznaiból él, erdeiből és marhalegeltető közönséges hejjeiből, az ulyan akormi (!) névvél nevezendő nemzet-ségből való legyen ... tartozzék elsőbben a falusbírónak

egy forintot letenni; úgy lehessen a falunkban megmaradása [Zalán Hsz; i. h. 107].

Szk: ~ *havas*. 1740: az Monostori Határban vagyon egy darab marha legeltető Havas mellyet Sándor Havassának hívnek [M.gyerőmonostor K; EHA]. 1741: Eleitől fogván azt hallottam, hogj az egész Hatarunknak régi fell oszlasakor az Mlgs Kornis Familia részére jutott volna az Kaszile Albe nevü marha legeltető Havas [Ks 69. 50. 44].

marhalegeltető-hely marhaélés; pășune pentru vite; Rinderweideplatz/stelle. 1686: Juhaymott keczkekel es czapokkal edgyar(an)tt be haytottak az megh irtam marhakotis haytottak be az szabados marha legeltető helybeől magok marhayokis azon helyben elődven [Usz; Törzs]. 1699: Hallottam gyermekkoromtól fogva a règhi öreg emberektől, hogy Erdellyi István Vr(am) szalította volna meg Nēmeti^a bizonyos számú Olahokkal, mely az előt tsak Marha legeltető helye volt [JHb II/14. — ^aBN]. 1720: fellyül az hegj oldal az nemes város közönséges marha legeltető helye [Dés; EHA]. 1740: Vagjon azon Havason az Uraknak edgj darabb marha legeltető helyekis [M.valkó K; EHA]. 1743: Kús Kedei hatarban egy darab marha legeltető hely [Szentmiklós U; EHA]. 1745: Barot oldal nevü helyben ... Suharcz parlag vagyis marha legeltető hely vagyon [Nyomat MT; Sár.]. 1761: Marha legeltető Helyek és Erdők [Zajzon Br; BrÁlt Conscr. Dom. Törtsvár 614. — Binder Pál kijegyzése]. 1832: Vagyon egy Marha Legeltető hely e közösön legeltettetik [Márkosfva Hsz; BetLt I]. — L. még RSzF 128.

Szk: köz ~ köztulajdonban levő marhaélés. 1766: a Maros Sz: Királyi Határ és Köz Marha legeltető berkes hely [Náznánfva MT; EHA]. 1774: a' Falusiak ... köz és osztatlan Marhalegeltető helylye [A.füged TA; EHA].

marhalopás furt de vite; Rinderdiebstahl. 1668: edgy Druzca alias Porfyros nevü ember, ennek előtte holmi marha lopásban es nyuzasban elegyétvén magát Diosi Janos Vramhoz folyamodvan es oda kötven magát jobbagyul, ő kglme szerzette ki az Ispanoktul Mostanis ... azon dolgot ujitotta, két ökör(ne)k lopasaval [Dob.; RLt].

marha-napszám igás napszám; muncă cu ziua prestată cu atelaj; Tagelohn mit Zugtier. 1843: Jú-usztató csinál-sához körülbelül 4 marha napsz(ám) 20 Tenyeres napsz(ám) [Csekelaka AF; KCsl 3].

marhanyáralás szarvasmarha-nyaraltatás; scoaterea vitelor la pășune in timpul verii; Übersommern der Rinder. 1761: Egy Sebes nevü ember ... nyárra az Erdőkre ide hatatván Marháit itt nyáraltanak egyéb vraság allodiaturája ... marha nyáralása itt soha még eddig nem volt [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 15].

marhanyereség szarvasmarha-részesedés; partaj la împărtirea vitelor; Rinderanteil/gewinn. 1591: Adam deak^a ... Hallotta(m) Bor(nem)iza B(ene)dekteol, hogy monta, hogy Neky Balas Istuannak engedj, de Ne(m) tudom ha Marha Nyeresegreol zollotte vagy Mireol [Kv; Tjk V/1. 117. — ^aVallja].

marhanyúzás jupuirea vitelor; Rinderschinden/häuten/balgen. 1662: Azelőtt ezen várbeli németek is csendeseb-

bek voltak, de az Nagyságtok innét elmenetelitől fogva több csintalanságot, marha nyúzást, szegény emberek verését, kínzását mivelték, mint azelőtt [TML II, 327 Teleki Mihály Kemény Simonhoz]. 1668: egy Druzca alias Porfyros nevü ember, ennek előtte holmi marha lopásban es nyuzasban elegyétvén magát Diosi Janos Vramhoz folyamodvan es oda kötven magát jobbagyul, ő kglme szerzette ki az Ispanoktul [Dob.; RLt]. 1782/1799: Praefectus Dési Sigmond Uram kezdette meg nem engedni Mészárosainknak, a' Marha nyúzást, mig árendát nem fizetnek [Torockó; TLev. 5/18 Transm. 387].

marhanyúzó jupuitor de vite; Rinder häutend/balgend. 1722: Miharcfalva(n) lappanganak ökör lopo marha nyuzo s masfele jozogat masnak orozlo emberek à Nagod embe-reiben is [O.csesztve AF; Ks 96].

marhaokol l. marhaokol

marhaoszlás vagyoneosztás; împărțirea averii; Vermögensverteilung. 1603: En nem tudok se öröksege se marha ozlasba mint wolt s hogi wolt [UszT 17/25 Nagi Peter Teremi wyfalwy Swkös Istuan Jobagia vall.].

marhaorvos marhaorvosló ember; persoană care se ocupă cu vindecarea vitelor; Rinder heilender Mensch, Rinderarzt. 1820: Andorko Ferencz mint marha orvos és Solyom Janos Falus biro Vallomanyokból vilagos az hogy a meg döglött Marhának mérges tályag nevü veszedelmes, és meg gyógyíthatatlan nyavalyája volt [F.rákos U; Falujk 105 Barrabás Áron pap-not. kezével].

marhapajta szarvasmarha-istálló; grajd pentru vite; Rinderstall. 1745: Lo pajta es marha pajta soveny jaszol-lyok vadnak benne [Veresegeháza AF; Told. 18] | Vagyon egj Szélbe három rekeszre tsinált Marha pajta jó Szalma fedél alatt [Marosszikirály AF; h.]. 1763: azon gátlás miatt Télben a' Marha pajtákbanis ki ütötte magát a' viz [Szecsel Szb; JHb Lupe Masán (50) jb vall.]. 1784: vagyon egy tizenkét ökörre való marha pajta, mely avata-gacska fából készült szalmával fedve [Búrjánosóbuda K; JHbK LX/18. 8]. 1797: Ezen pajtán fellyül vagyon más szalmás marha pajta jobbacsk [Ajton K; CU IX/2. 9a]. 1820: Jó Ház^a ... Egy kis ded Csür ... ennek végibe marha pajta sövény jászollal, ajto nélkül [Szentbenedek AF; DobLev. V/1030. — ^aÖzv. Pokán Nikitáné zs háza]. 1840: Két marha Pajták Csere Sasfákan [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042/840 Bentze Illyés lelt.]. 1849: Egy rong-yos Marha pajta szalma fedél alat [Somkerék SzD; Ks 73/55].

marhapajtácska szarvasmarha-istállóska; poiată/grajd mic pentru vite; Rinderstälchen. 1778: egy egy Marha Pajtátskát vagy egy kis Gabonásotskát tsináltak [Pósa Sz; Ks 34. VI. 1].

marhapásztor gulyás; vácár; Rinderhirt. 1681: à marha pasztormak mostan à várasb(an) vago(n) ugyan háza, de valob(an) megh tetzik hogi etzaka az marhara semmi gondviseles nincze(n); az Pásztormak à marha mellett kelle(n) (!) lakni [Vh; VhU 570]. 1749: hozzánk jővín Veczelre^a nem denegaltak hogy marha pásztoraik által kárunk nem történhetett volna [Ks 112 Vegyes ir. — ^aH].

marhapecsenye marhahúsfajta; un (anumit) fel de carne de vacă; Art Rindfleisch. 1800: Marha petsenye tokánynak más fél font. 9. p [Torockó; TLév. 5].

marha-reggető szarvasmarha-rekesztő; [arc (mic) pen-
tru vite; Rindersperre. 1736: Vagyon az belső Udvaron,
külön, külön három darabotska helyi, vgy mint Tüzi fa tar-
to kis Udvar, Tyukász Udvar, és afféle Tilalmasbol bé haj-
tott marha reggető kis Udvar [Földvár TA; CU XIII/12. 69].

marharekesztő-akol szarvasmarha-karám; [arc/ocol
pentru vite; Rinderperch. 1809: Egy Marha rekesztő okol a
Törökbuszás kassal egyetemben [Kendermező SzD; LLt
Csáky-per 409. L. 9].

marharomlás kb. marhakárosodás; pagubă/pierdere in
animale; Rinderverlust. 1751: (A fuvarozó emberek) nagy
morha romlással östő érkeztek Abásfalvára [Abosfva KK;
Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

marhás I. mn 1. vagyonos; bogat, instărit; begütert.
1609: Tudom hogy mindnia(n) zegények vadnak marha-
sokis [Küküllővár KK; Told. 4]. 1654: Az mely falurol
Havasalföldire szolgáló cösvenyek vannak, azokban pla-
jassokot, egyeb irántis az jóságbol álló drabantokat, ha
mikor allatni, avagy valami méltó okbul változtatni kelle-
tik, capitanyunk eö kglme se nem valogatva az marhassab
jobbágyokból nemes tellyességgel oly residentiátlan és
érteketlenekbeol kiknek hitelek ne lehessen állasson, ha-
nem közep értékekbeol praefectusunkal, avagy udvarbi-
rankalis communicvalvan [UF II, 92 Lorántffy Susanna ut.].
1698: Tudok ezekhez az Ravatalokhoz eö kglmen(e)k negj
örökös embereket az harma marhas, az edgjikn(e)k sem-
mije sincs [Balavásár KK; Ks 8. XXIX. 9]. 1735: Szilai (!)
János nevű Jobbágyom ... jo facultású ember, és vagyon
három fia ... marhás, szőlős, jó magatehető emberek
[Vajdakamarás K; WassLt Bethlen József aláírásával].
1760: Szántó-Földekre, és Széna retekre nézve mellyik
része jutott jobban nem tudjuk. De Marhásabb és gazda-
gabbatskák, és jobb Gazdák mentenk (!) Mlgos Groff
Bethlen György Vr ö Nagys(ág)(ána)k [Somkútputaka Szt;
KS].

Szk: ~ asszony. 1745: Szabo Jánosne, jo tehetségű
marhas Asz(ony) [Siménfva U; UszLt III. 35] * ~ ember.
1594: ezen levelnek ereyeuel, egy vyce byro melette le-
ue(n) frataj János vra(m)nak, múngyarast exequalhasso(n)
fratay Janos Vra(m) ... ha marhas ember lezen, marhaya-
boll exequalyannak, beochw zerent, ha hun marhaya nem
lenne sem eokreh sem Tehenne senny (!) labas marhaya ...
feyetis megh foghassa [M.fráta K; SLt U. 41]. 1681: min-
den marhas ember, a ki egész helyet bir, öt öt köből Zabot
tartozik adni, avagi azért ket forintot fizetni [VhU 64].
1734: Az kik ... az elmult Revolutio fodtatol fogva ab
A(nn)o 1711 telepedtek becsült földekre, azok között,
Csak a bené merita Personak(na)k s Marhas Embereknek
adattassek személyekre felenyill föld, mint hogy azok nem
observaltatnak nyillas Helyeken lakoknak [Dés; Jk 446b]
* ~ jobbágy. 1611: Mindenwt való Jozzagomban Szegeni
es Marhas Jobbagiomnak szama^a [Somkerék SzD; Ks
73/55. — ^aKöv. a fels.].

2. szarvasmarhával bíró; care posedă vite; Rind(er) ha-
bend. **Szk:** ~ atyafi. 1740: Nemes Városunk Malma Gáttya
nagy ruinában lévén, Concludáltuk, hogy minden marhás

atyánkfiat vigjenek 's vitessenek egy egy szekér Tövissel
[Dés; Jk 540a]. 1741: marhás atyánkfiat Forspontozások-
kalis, mindennap aggravaltnak, mellyeket marhátnak
atyánkfiat nem éreznek [Dés; Jk 549b] * ~ cseléd. 1826:
A Lörintzibe vagyon három marhás Cseléd, s negj gyalog
szeres Zseller [Mezőbánd MT; TSb 26] * ~ ember. 1604:
Az marhas emberek feleol az ket Safar Vraim tarchanak
regestumot [Kv; TanJk I/1. 471]. 1716: igen kevés marhás
émbéré vagyon Ngtoknak, idé fél [Szentdemeter U; Ks 96
Fodor Márton lev.]. 1773: Én marhás ember nem lévén
tsak gyalog szerben szolgáltam [M.léta TA; JHb II/3].
1835: köteleztetik az Arendátor Ötsem az egész jóságot
ugy patrocinalni gondját viselni s minden meltatlan el
nyomattatás hirtuzlatas ellen oltalmazni hogy a mostani
marhás és ökörral szolgáló emberek megne romolyanak
elne pusztulyanak ... a szolgatjok nagyobb vagy terhe-
sebb nem lehet tsak amint nekem is ezelöt szolgáltak
[Sófva BN; Somb. II] * ~ erő. 1876: a munka fennakadá-
sának kikerülése tekintetéből az építés alatt ugy a gyalog,
mint a marhás erő család szerint vettessek ki [M.bikal K;
RAk 326] * ~ gazda. 1823: a Kozárváriak között kik, és
menyit fizetennek tilalmas rontás színe alatt a Déési kerü-
löknek, Csovásaknak ... Ezen pénzt a Marhás Gazdák
kiknek adták kezekben [Dés; DLt]. 1829: Minden tized
külön tizedest, ki ügyes még pedig marhás gazda és a
célra alkalmas ember legyen, nevezzenek [HSzj tized
al.] * ~ gazdaember. 1752: Karátson fáját is mind Job-
bágy, mind sellér, minden marhás gazda ember szokott éj
szekérrel vinni Udvar számára [Somkút SzD; JHbB 247]
* ~ jobbágy. 1670: az Dna A(etri)xnak voltak akkoris
eledededeő marhas jobbgyi [Csz; Eszt-Mk]. 1702: 15
marhás jobbgyot írnak össze [Vasláb Cs; EHA]. 1706:
Illyefalván az marhás jobbágy egy héten két nap szolgál,
a sellér edgy héten edgy nap [Hsz; Törzs Rákóczi inv.] * ~
úr. 1737: Concludáltuk azért hogj minden marhás Uraink
's Gazda-emberek egy egy nap porond hordásra küldjék
szekereket [Dés; Jk 482b] * ~ zsellér. 1705: a város mal-
ma(na)k gáttyának csinálására minden marhás sellér
atyánkfiat pro nunc hat hat szekér veszszőt vigyjenek [Dés;
Jk 346a].

Szn. 1595: vitte Thordara Marhas Imrehet [Kv; Szám.
6/XVIIa. 85 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

3. szarvasmarhával vontatott; care este tras de vite; vom
Rind gezogen. **Szk:** ~ szekér. 1819: 32 négy négy marhás
Szekerek és 40 Tésolás marha assignáltatott vala a' mái
naprá ide bé Tordára, az itten keresztül utazando Katona-
ság számára [TLt Közig. ir.] * ~ taliga. 1825: Az Arend-
átor Gzetz Vártán Úr a mult 1824k Esztendőre ki hordván
a maga fabeli Competentiaját egészen; az ezen 1825k
Esztendőre hordatott már a Rovás szerint falusi két Mar-
hás Tallygával 42 [Csatány SzD/Dés; DLt 288] | hozattunk
az Erdőről két Marhás tallygával fát [Dés; i. h.].

4. szarvasmarhával végzett; (care este) prestat cu vite;
mit Rind verrichtet/geleistet. **Szk:** ~ nap. 1847: Ki számi-
tása A' Czegei özsves Robot napszámnak ... Marhás nap-
szám tézen 1248. M(ar)hás nap ... 11 [Cege SzD;
WassLt] * ~ napszám. 1843: 16 marhás napszám
[Csekelaka AF; EHA] | 140 Marhás napszám, minthogy
Nyáron által gyalog szerben hajtodatt, kiadásban megy
[Bom. F. Illic] * ~ szekér-napszám. 1846: Negy marhás
szeker napszám Rf 4 Kr. 48 [Dés; DLt 1541].

II. fn marhás ember; persoană care posedă vite, propri-
etar de vite; Rindbesitzer. 1676: A Hunyad varm(e)gyebéli

Algyogyi jóságbolis most mingyárást, de praesenti, az hat ház jobbágyokat igertei szerint effectualtattyá az Aszo(n) ó kglme kik(ne)k is fele marhás, fele gyalogh szeres legyen [Sv; Törzs]. 1699: Az Borotlan helyeken negy ököröl egy köből Zabot, ket ököröl ket vékát, a Marhasok, és Marhatlanok egy egy vekat szoktak adni fellyeb nem [Vécke U; LLt]. 1700: annyira el fogyatkoztunk sok rend beli portiozásunk mia, hogy semmi Marhánk egyeb egy egy rosz lovunknál ninczen, megis marhasok(na)k irtanak az registromb(a) fel [Usz; UszLt XIII. 94]. 1701: holnapra

a Csatani jóságot, marhást és Gyalog szerest behajcson kgl [Dés; DLt 484]. 1706: Vagyon ezen Jósághoz Szolgáló jobbágy. nro 36. kik közül a Marhasok Nyár(ban) Marhájokon haro(m) nap. Telben két nap szolgaltak [Hsz; Törzs Rákóczi inv.]. 1741: Ezen Gyalog szere-sek(ne)k az Marhasokhoz való vetetéseik pedig ezen dolognak ... exoperatiojára 's felvetésére authoráltatnak 's deputaltatnak ...^a [Dés; Jk 548b. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1840 k.: Vétzkén^a Egy van tenérel harom napos Marhás 41. Marhátlan két napos van 8 [Told. 40a. — ^aU]. 1841: Orsova^a Marhásai kertnek veszőt hoztak a Csitkos kertbe [Bom. G. XXIVb. — ^aMT].

marhasó sare pentru vite; Viehsalz. 1868: meghagyatik ... hogy ... csak a tiszta alak, darab és apró só és ezen sönemeki összege, és a marha, gyár, és trágya só vétessék fel | sönemek: alak, darab, tiszta, apró, marha, Lábsó, gyári [Désaknai városi lt].

marhaszaggatás marhabántalmazás; maltratarea vite-lor; Viehverletzung/mißhandlung. 1630: csak halla(m) hogy szitkozodik erőssen az Borsos Tamas Ura(m) koc-zissa a lelkeuel, de en egieb marha szaggatas vagj hajtast nem latta(m), teóbet ot az Biro Uram eökrejnel [Mv; MvLt 290. 214].

marhaszám szarvasmarha-létszám; numărul vitelor; Rinderzahl/bestand. 1640: Az Karacson adaya mellet penigh d 50. Eszt hal penznek neuezik Mely adot ez falu-ban az jarom vono marha szam utan szoktak fel uetni, es akkeppen, egyszer felét, maszszor felét exigalni es administralni, tudni illik, kinek esz zekere jar, ugy mint negy, s hatt, auagy nyolcz eökörel, az ollyan jobbágyok-nak adayok f. 2, kett eökrösnek f. 1, kinek egy eökre d. 50, kinek penigh egy sincs d. 25 [UF I, 704]. 1700: Szárhegyi legyistrom marha számról Gyergyószentmiklósi legistrom marha számról [SzO VII, 156]. 1721: egi bizonyos ember volt rendeltetve ... ki it osztogatta az Czedolat azok(na)k kik az rendes Taxa szerént marhájokat vagj Juhokat oda a Facsétra hajtani akarták s vgj az Czedulában specificalt marha vagj Juh Szám szerent vette be a Taxat [M.gyérő-monostor K; KCsl 5]. 1868: A' legelésre nézve, ha jonak látják, szaporíthatják a' marha számot, csakhogy a' bel-birtokosoké is csak annyival szaporodjék, mint a' külbirtokosoké [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

Szk: ~ra ró. 1652: Minden harmadik Esztendeoben Ostor Ado. marha szamra rojiak, ugymen 4 tehentwl d 3. 2 Eokeörtwl den. 3 ... 40ven veder bortul ha maga szco-leib(en). terem den 3 [Vista K; GyU 99–100].

marhaszín szarvasmarha-istálló; grajd pentru vite; Rinderstall. 1652: van egy agasokon allo hitván régi marha szín, avatag szalma fedele, mely már veszni tért [Görgény

MT; Törzs]. 1681/1754: jó fedél alatt valo marha szín pajtákka, és jászlokkal egygyűtt [KvAkKt Mss hung. 6]. 1753: vagyon egy hitvan Gyalog kertel bé kerített Marha akol mely akolybanis tizenhét vekony Tölgy fa ágasokra epítettett Perelyés Marha szfn Jászlaival edjűtt minden Kapu nélkül [Karácsonfva AF; Told. 18]. 1783: Vagyon Marha és Ménes akol Nro 2 Ebben vannak épületek, égj fa ház kamarájával Nro 1 Jo gémes kut Nro 1 Ménes és Marha szinek igen nagyok fábol épültek [Branyicska H; JHb XXI/28].

marhaször pár de vite/bovine; Rinderhaar. 1758: Az bórós kotsimhoz való más rendbéli szegekre, hevederekre, ényvre, marha szörre Rf. 8 Xr 45 [TL. Teleki Ádám költ-ségnaplója 175b]. 1870 k./1914: Lapda: háromféle volt használatban 1. marhaszörből, boríték nélkül nyirkosan összeserített, préselt ökölnyi nagyságu kézi lapda; a mit minden ügyesebb kocsis, béres csinált egy marék dohán-nyért, vagy szivarvégért^a [MvÉrt. 22. — ^aFolyt. a fels.].

marhatapodás szarvasmarha taposás; pagubă produsă de vitele prin calcarea recoltei; Rindertritt. 1630: Latta(m) enis mind az kar tetelt, s mind penigh az marha tapodast ganelast [Mv; MvLt 290. 223].

marhatartás szarvasmarha-tenyésztés; creșterea vitelor; Rinderzucht. 1677: mivel látvan azan házak(na)k mind Udarak(na)k soroságát, maskeppen is Marhatartásra alkalmatlan voltát Ada eö kglme Salanki Jan(os) Ur(am)n(a)k in paratis 27 ... ki veven az ... megh vett házból minden eö kglmekett illethető Jövendöbeli Jussakat [Ne; DobLev. 1/25]. 1700: a' Marha tartás sem volt az elöt [Babuca Sz; IB]. 1779: semmiféle keresetünk, egy kis oeconomian kívül, nincs, mert a marhatartásban Erdélyben kevés vagy inkább semmi haszon sincs [RettE 399]. 1843: Azonban odaérkezvén az erdőgondnok úr is, néki azt mondaták az emberek, hogy mi inkább a marhatartásra nézve kérmők ezen hely be nem vétését, jóllehet az erdőre is nagy szükségünk van [VKp 76].

marhatartó 1. szarvasmarhatartásra szolgáló; pentru creșterea vitelor/bovinelor; zur Rinderhaltung dienend. **Szk:** ~ akolhely. 1717: az meg irt helyen ... Marha Tarto okol hely volt [Szopor K; Ks 90] * ~ istálló. 1825: egy ügyes jo nagyobb Marhatarto Istálló felső Deszka pad-lóztattja dírib darabotskábol [Dés; DLt 595] * ~ legeltető hely. 1655: ha edgyik a másikat kinek kinek részéb(en) cedálándó dimidietásába(n) ezekhez tartozando, marha tarto legeltető helyeinek erdeinek, vizeinek birodal-máb(an) meg háborították ... Ezer Arany forintot exequ-altathasson omnibus Juridicis remediis [Brassó; BLt 3].

2. szarvasmarha-tenyésztő; crescător de vite; Rinderzüchter. 1610 k.: Ez az Dessy Nemesegeh penigh mind marha tarto ember [Dés; DLt 325].

marhateletetés furajarea vitelor în timpul iernii; Rinderüberwinterung. 1770: A Marha Telettetésben Néha eset hogy két Jobbágy telett egy Marhát, a' Sellerek Pedig hol, kétt hol harom hol Pedig négy telett egy marhát, Neha pedig egyedülis telett egy Jobbágy egy marhát [A.várca Sz; IB] | A Marha Telettetésbenis vagyon részünk mostis rajtunk vagyon ... mellj tsak három Esztendőől fogva eredet, az elöt Pedig nem volt Szokásban [Babuca Sz; IB].

1815/1817: Az Görgény Vidéken az Erdőkbe, és Erdős Helyekbe magokat bé vont, és ottan irtogatatt Harsányokrol annyi bizonyos tudok Hogy nekik, se közönségesen, sem Személyenként soha tulajdonasi Jussakan birt örökségek nem volt, és ma sintsen; hanem valamint az Uradalom Emberei szoktak ottan némelly Faluk Erdős Helyein, és Völgyein irtogatnak; Marha teleteltésre való Helyeket, elsőben Hurubákot, azután Házakatis építettek [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Árkosi Antal (60) ns vall.].

marhatetű pāduche de bovine/vite; Rinder/Viehlaus. 1736: Pal Deák azt mondgya, mikor az felesége az tehénecsket fejji, akkor belé ugrik az marha tetű, s úgy megyén osztán belé [ApL4 4 Apor Péter feleségéhez].

marhatetvesítő szarvasmarhát tetűvel fertőző; care umplā vitele cu pāduchi; Rind mit Laus ansteckend. 1736: nem amaz jó féle Széna, hanem marha kinzo S. v. tetvesített Széna terem rajta [Várhegy MT; CU].

marhátlan I. m. 1. vagyontalan; fārā avere; vermögenslos, unbemittelt. 1653: az karacson zabját minden ember az reghj rend tartás szerint administrállya és igazán meghadgya, Az ki penigh szegény, marhátlan és erőtlén, talállyon megh felölle, illendőképpen az ő állapattyához való engedelemmel leszek. Pénzt azért töllök ne exigállyanak [Cége SzD; WassLt a Lapos vidéki jószágra von. felj.]. 1663: Miel azan Falu telyeségessen el eget ugy hogy egy pusztá haznal teób rajta nincsen az emberib(en) sokan le vagattak es rabsághra vitettek, nimelyek penigh az Pestis mia el holtak, az mostani változo állapotokb(an) a Poganyok es az nagy dragasagh miat el szegenyettek, es marhatlanok marattak [BSz; RLt 5]. 1735: Most szintén annyi szalogo ember vagyonn ezen Jozságb(an) mint a' Nehaj Idvezült Groff Vr Széki Teleki Páll Uram eo Ncsga administratioja alatt éppen hogy Marhatlannabbak [Mezőújlak K; TKI Pap János (30) jb vall.]. 1843: a három közönség adott évenként 300 piséta aranyat, annak utána a privilegium szerénti aranyok helyett adni kellett egy marhas gazdának 5 váltó rénes forintot 12 krajcárt, a marhátlan örökséges gazdának 2 váltó rénes forintot 36 krajcárt [VKp 126].

2. szarvasmarhával nem bíró; care nu posedă vite, care nu are bovine; rinderlos. 1687 k.: Proventus Pastoris ... A kinek földib(en) buzája vagyon gel. 3 marhátlan ökrötlen fél bért ad id est két vékát [Geges MT; MMatr. 173]. 1694/1770 k.: a Prédikátor Salariumat-is ezekkel pótolták adnak egy-egy szekér fát minden ház és ember, akár marhas akár marhátlan legyen, faval, nem pénzlet tartozzék [Keszi K; SzConscr. 155]. 1706: Maxán ... Vagyon ... szolgáló Jobbágy, Négy ökrös 7. két ökrös 5. Marhátlan 3 [Törzs Rákóczi inv. — "Maksa Hsz.]. 1725: A Jobbagyok minden Esztendőben tartoznak adni karátson Tyukjat kettőt kettőt karacson zabját ugy mind a Négy ökrös Gazda negy Vekat az ket Ökrös két Vekat, az Marhatlan is ket ket Vekat adni [Toplica MT; Eszt-Mk Inv. 21]. 1776: az Jobbagyokból íten Bújturon az Exponens Aszszonynak leg gyengébb rész jutott az Jobbagyokból két jo embernél többje nem jutott, a többi öregek, nyomorékok, betegek, marhátlanak, szegényék [Bujtur H; Szer.]. 1843: A hurubások is már ma, ha marhát tartanak 5 forint 12 krajcár, ha marhátlanok, bár semmi külső örökséget nem bír-

nak is, 2 váltó rénes forint 36 krajcár évi taxafizetéssel terhelteinek [VKp 127].

Szk: ~ atyánkfia. 1741: De, minthogy marhas atyánkfiái Forspontozásokkalis mindennap aggrávtatnak, mellyeket, marhátlan atyánkfiái nem éreznek; hogj azért marhas atyánkfiái ne romoljanak, Concludáltuk unanimiter hogy marhátlan atyánkfiái is proportiona(li)ter kinek kinek facultássa szerint, vagj kevesebb; vagj több számmal adjungáltassanak [Dés; Jk 549b] * ~ ember. 1622: Praedicator Jövedelme ... Marhatlan emberektől egy egi napidologh [M.borzás SzD; SzJk 2]. 1662: Az török vitezek számokra élést rendeltünk e szerént ... marhatlan szegény ember kettő egy véka lisztet, zabot is egy vékát [EOE XIII, 190 a medgyesi egy törv.]. 1801: mű Morhatlan Emberek Vagyunk, nem visgaltuk ki hol jártottya a Morháját [Koronka MT; Told. 10 Sütő Sándor (30) és Bandán Gligor (28) zs vall.]. 1820: A' gyalog Szeres Marhátlan Emberek ... be' jámak Kolosvárra napszámra [Jegenye K; KmULev. 2] * ~ gazda. 1843: A marhátlan gazdák 2 váltó rénes forint 36 krajcár taxát fizetnek [VKp 127] * ~ lakos. 1681: Marhas jobbágy Pers. 6. Gyalogh szolgáló jobbágy Pers. 8 Marhatlan lakos Seller Pers 3 [VhU 76] * ~ oláh. 1642: Az gyalog marhatlan olahok [Mv; AAl. 7] * ~ zsellér. 1681: Taxas paraszt ember Pers. 40 ... Marhas jobbágy Pers. 8 Marhatlan lakos seller Pers. 3 [VhU 76].

II. fn szarvasmarha nélküli ember; persoană care nu are bovine; rinderloser Mensch. 1701: Mint hogy az előtt való Visitatioban vegeztetett hogy a' marhatlanok is szántsa(na)k, a' kik addig kaszáltak és Pastor(na)k. Azert hogy továbbra is a marhatlanok(na)k nyakokban vessük a' kaszálást ném viszen rea lelkunk isméreti, hanem mind marhas, mind marhátlan az ő rendi szerént kaszállyon [Tompá MT; MMatr. 256].

III. hsz marhátlanul; fārā bovine/vite; rinderlos. 1571: Valaki egez nyilat el a falw keozoott, eottwen penzre fel adora rotassek, Ha penig fel nyilat el marhatlan, segechye az fele az teobbit [SzO III, 335 Báthory István ut.].

marhátlanság szarvasmarha nélkülség; lipsă de bovine; Rinderlosigkeit. 1756: Molduán Vonja ... a' kire nem haragszik, annak békét hágy, edj szoval akár töltse ki szolgálattyát, akár nem, akár essék el marhája, akár hogy azt tsak el hajtya, a' kire haragszik, a' melj okozza a' Jozságnak marhátlanságát bormnyal, mert igasság nélkül hajtya [Galac BN; WLT].

marhavágás abatajul/tăierea vitelor; Rindschlag. 1672: valamikor Szeres volna s nem akar vagni, annális inkább modgya volna a' marha vagashoz büntesek elsőben cum f. 1 [Dés; Jk]. 1740: Meszáros atyánkfiái ő kgimek panasolván, hogj leesett marha bőreiket nem distrahálhtván, nagj karokkal vagion a' marha vagás [Dés; Jk 536a].

marhávali szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktion: ~ robot igásmarhával végzett jobbágyi szolgálat; robotă prestată cu atelaj; mit Zugvieh verrichteter Frondienst. 1835: Embereit tellyességgel nem kényszerítette Marhávali robotra [Zsibó Sz; WLT].

marhavese rinichi de vită; Viehniere. 1800: Vettünk ebédre valot marha vesét harmad fél fontott fontyát nyoltz pénzen 20. p [Torockó; TLev. 5].

Mária-Magdolna-nap július 22; ziua de 22 iulie; der 22. Juli. Szk: ~ *tájban* július 22. körül. 1595: In Anno presentis 1595. S. Maria Magdolna nap tajba [UstT 10/67].

máriás I. mn Szűz Mária képével díszített; impodobit cu icoana Sfintei Maria; mit dem Bild der Jungfrau Maria verziert. 1668: Kürtösi Janosnak hamnavivöstül egy máriás gyertyatartó [AUt 4]. 1763: Két fejrő holyagos oroszlános gyertyatartó és egy mariás gyertya Tarto [Fog.; UtI]. 1683: Három Marias Gyertya tarto Egyik o ketti (!) uj [UtI].

II. fn 1. tizenhét, később húsz krajcár értékű, Szűz Máriát ábrázoló régi ezüstpénz; monedă de argint avind valoare de şaptesprezece, mai tirziu de douăzeci de creițari și pe care este imprimat chipul Sfintei Maria; altes silbernes Siebzehn-, später Zwanzigkreuzerstück mit Marienbild. 1710: egy, egy személlyre eset két, két, mariás [Asz; Borb. I]. 1715: Edgykor a Cirkáláskor ... négy máriást fizetett [Türe K; Told. 28]. 1751: Az Aranyakot, Izlotokat és Máriásokat külön válogatták [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1755: estvé hozzám jó Bina peczér — s egy kupa bort kérvén töllem, az asztalomra vét két máriást, mondván: szaporán Musikásokat nekem [Déva; Ks 101]. 1761: ezüst pénzen nem karajczár, poltra; és fél poltra értetik, hanem Máriás, peták, garás, arany pedig Kőrmöcz bánjai [Mikháza MT; DobLev. II/327. 1b]. 1769: Porontsoltatik az is hogy az Eo Felsége Cameralis Cassájában bé ne vétetdgyenek azok a Máriások, Petákok és Garások mellyek körül erősen el nyiretettek, reszeltettek és Csonkittattak, azért az afféle pénzeket senki ne vegye el hogy a Camarába be adgya hogy kárát ne vallya [UstLT XIII. 97]. 1810 k.: Korpos János Istenes buzgoságából ajándékozott az Ekleziának 1ma Aprilis 4 máriást mely az Eklezia ládájába bé is tétetett [Nagykapus K; RAK 2]. 1827: az három máriást fel nem vészi [Nagykend KK; Told. 31]. — L. még DFaz. 31, 36; FogE 75, 97, 103; WIN I, 62, 287, 629.

Szk: egyfejű sasos ~. 1774: Egy fejű Sasos Máriás [Szászkerd K; LLt Fasc. 110] * *vhány ~t deszumál vkin.* 1768/1771: Dsugyank Tyiu Gyorgy ... én rajtam is Borza Salamonon most az el mult nyáron tiz máriást desumált [Bukuresd H; Ks 114. 61] * *vhány ~t hűz vkitől.* 1761: Tudgyae a' Tanu ... hogy Dnális birája ... Gornyikságaért tőle 14. máriásokat huzot volna? [H; Ks 117 Vegyes ir. vk] * *vhány ~t ránt vkin.* 1729: Az Adámoson^a quartelyozo Lajkmán Hat Gazdát vót magának, két holnapra négy négy máriást rántot rajtok edgyiktől [TSb 36. — ^aKK] * *vhány ~t vesz vkin.* 1729: en rajtam is vón Szol-gabiró ur(am) egy máriást az dohányszásért [Karatna Hsz; ApLt 3 Mich. Erdő senior de Koratna (50) ns vall.] * *vhány ~t von vkin.* 1715: Nagj Mihály Tűzhely pénz(en) rajta(m) 3 máriást vont hova tette, nem tudom [Türe K; Told. 28]. 1768: Balota Nutz is valami írtás fel rudalásáért vont rajtam három máriást [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. vhány ~on vhány máriásért; pentru cîteva monede de şaptesprezece/douăzeci de creițari; für einige Siebzehner/Zwanziger. 1704: Ma reggel vöttem két szekér fát, hat máriáson és 20 pénzen, aki tölt volna egy jó szekér fát [WIN I, 260]. 1720: az kávé ... ollyon drága hogy elig kaphatni okajat bizony húsz mariason [Nsz; Ks 96 Borne-misza Imre lev.]. 1731: en a buzának a jovaban atam el ket marjasonis [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Péter lev.]. 1749:

holmi Havadtői és Bezedi emberek hoztanak volt affele Zöld és Mosollygo almakot vekaját 1 Marjason s 3 Sustakon adtak [Torda; Pf]. 1763: Bereczki Ur(am) vásárlat volt ezelt Popa luontol 8. veder szin mézet vedrit 10 marjasakon [uo.; TJkT V. 174]. 1774: Faszulyka 6. veka ... vekaja egy máriáson el költ volna | Tizedfél véka let volna azon Dézma Buzából ... annak vékaja három marjason el kelhetett volna [Mocs K; KS Conscr. 14, 39]. 1778: én töllem vett hat Máriáson, egy jó Sertésetskét [Pósa Sz; Ks 34. VI. 1]. 1794: a' Török buza 15 garason elment a' buza 4 máriáson is [Kövárhosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez].

Szk: vhány ~on alkuszik vmit. 1718: Én alkuttam Szaplanczán 6 Gubát. 6. 6 Máriáson, de még az árrát meg nem fizettem [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz] * *vhány ~on ér vmit.* 1773: In anno 1738 amint írá, értem a búzát hat máriáson [RettE 296] * *vhány ~on jár (az áru).* 1806: a' mustnak nállunk vedre most az őszszel őt máriáson járt [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII].

3. vhány ~ban vhány máriás áron; la prețul de cîteva monede de şaptesprezece/douăzeci de creițari; im Preis von einigen Siebzehner/Zwanzigern. 1742: Balás Samuel Uramnak attam egy par sarga felszinges czizmat het mariasban [Ne; DobLev. I/199]. 1759: az el-mult tavasszal huszon két Bárányt, és őt Berbétset el adott a' Bárányok-(na)k párját egy egy Rhénes forinton, a' Berbetsek(ne)k pedig párját tizen három Máriásokban [Marosludas TA; TKI Gabugyán Gligor (70) jb vall.]. 1778: Adjutant Uram-(na)k Vévén az Nemes Város egy hordo bort melynek hordaja el tévelyedvén annak árra termináltva(n) őtt Marjasokb(an), Hadnagy Atyánkfia eő kgime által fizetessék meg [Dés; Jk 379b]. 1784: (A földet) a Falu közönseges egyezésből által ada őkglyelmének akkorán mint a réte vege Zállogb(an) 7 Marjasokb(an) [Szentimre MT; BalLev.]. 1788: nöstény bárány vagyon 46; Berbétb bárány 42. ezeket el alkudtam a szvárosi mészárosokkal egyet őt máriásb(an) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: vhány ~ban megbékél vkivel. 1759: a' Nagy Bőjtben esztendeje egy Méhe az Mlgs Groff Umak el veszvén a' Falu két máriásbann békelt meg véle [Marosludas TA; TKI Pakurár Luon (20) juhásztor vall.].

4. vhány ~ig vhány máriás értékben; in valoare de cîteva monede de şaptesprezece/douăzeci de creițari; im Wert von einigen Siebzehner/Zwanzigern. 1761: a' Falusiak egyben gyűltenek s engemet minden Citatio nélkül oda hivtanak, s a' Ház aijtájáb(an) Strását alitottak, a' Házbol addig ki nem botsátottak, mig Rotyis Alékszának vádgyára minden egyben valo felelés nélkül hat Marjásig bűntettem erőszakoson [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Katona György (38) zs vall.].

Szk: vhány ~ig megvon vkit. 1765: Rusz Andréka Li-mitanens eő Nga Pásk Dávid nevű Arankuti Jobbágyát őt máriásig meg vonta [Aranykút K; Ks].

5. vhány ~ával vhány máriásért; pentru cîteva monede de şaptesprezece/douăzeci de creițari; für einige Siebzehner/Zwanziger. 1796: 78. Véka Törökbuza árra két Máriássával Vékáját 52 [Asszonynépe AF; DobLev. IV/759].

6. vhány máriás értékű; in valoare de cîteva monede de şaptesprezece/douăzeci de creițari; im Wert von einigen Siebzehner/Zwanzigern. 1742: 19na Febr. Fogadtam az oláhok Karácsonyáig Fűzesi Máriát lészen fizetése e szer(ínt) : Egj cifra ködmön, egj szála ferső ing, egj Szála és

egy szösz ing allyastol egy főre való gyoics akár három máriás egy ször kötő egy pár új Czizma, bocskor helyett egy pár fejelés csizma [M.köblös SzD; RLt Rettégi István, DiarOec. 171] | az Runken Gabor sertessit ... az gabonabol hajtotta be ... harmad napig tartván kötve el becsültette mi becsültük el Birakokul tiz mariasra becsültük [Bányabükk TA; JHb XIII/16]. 1765: Executorokot küldött reánk tegnapis hat máriást olyan Restantiát exeqváltata a tavallyi Biron, melly executiora három máriás talpaságot költénk [Szecsor H; Eszt-Mk Vall. 259]. 1786: ezen belső örökség házal egjüt ment részében az Két Kissebik Fiunak; meg betsülván az haznak derekát hat marjasokra [Asz; Borb. I]. 1807: Övezző, Botskor szij 4 Máriás [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

7. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: vány máriásnyi; de citeva monede de șaptesprezece/douăzeci de creițari; (von) einige(n) Siebzehner(n)/Zwanziger(n). 1749: Vintyla ... annuatim hét hét máriás Taxát fizetett, de azon Taxát ki vette kezéhez nem tudom [Szind TA; DobLev. I/236. 12a Mart. Siko (64) ns vall.]. 1808: Kolosi Fekete Lapadát adott egy pej Kantzát 4 Máriás toldással Kövendi Ilyés Jánosnak egy egér szörű tsikos Kantzáért [TVLt Köz. ir. Vásári jk].

Szk: vány ~ ára vány máriásnyi árú/értékű. 1799: a' Vásár Napján 4 máriás ára kenyerét egészen pogásává tsinálták [Dés; DLT. — "Szeretkező fiatalok a szekéren lévő kenyereket] * vány ~ nyargaló vány máriásnyi útipénz. 1750: Toba Gábor adós lévén a Szent Mihály adajával ... kentelen völt a Tisztartó Hajdút adni a Vajdák vagj Birák mellé, s úgy szedheték bé, Tiba Gaboron, mint másokonnis, az Hajdú az néki rendelt egy máriás nyargalót, pénzül meg nem vehetvén, abban hozta el a Puskáját [Szság; Told. 3] * vány ~ tömlőcviáltás. 1761: 3 Máriás Tömlőcviáltást négy Polturát a' Czigányok(na)k a' vas le vágásáért fizettem [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] * vány ~ tűzhelypénz. 1757: mint affle gyűlevész liberal migrationis emberek hamar szokták, kivált a harom máriás tűzhely pénzt le tevén lakásokat változtatni [Folt H; BK ad nro 144 Ioanes Gulya de Déva (43) prov. vall.].

márlásnyi máriás pénzérme nagyságú; de măriimea monezii de șaptesprezece/douăzeci de creițari; in/von Große eines Siebzehners/Zwanzigers. 1761: Piross Pej fekete farku Serennyű egy marjasnyi Csillag a Homlokán Török Men Lotol valo bellyeges örög kancza [Branyicska H; JHb XXXV/39. 14]. XVIII. sz. v.: Czelnán 's a' környék(en) most egy Máriásni Nagyságu a' Szöllök Levele [Ns; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

máriásos I. mn 1. Szűz Mária képével díszített; impondit cu chipul Sfintei Maria; mit dem Bild der Jungfrau Maria verziert/geschmückt. Szk: ~ tallér. 1754: Máriásos Taller Nro 33 [LLt Fasc. 74]. 1824: 9 ~ kilentz darab nyoltz máriásos Tallér ... 2 ~ két darab négy máriásos Tallér ... 12 ~ tizenkét darab két máriásos Tallér [Dés; Újf I. Újfalvi Samu hagy.].

2. vány máriás árú/értékű; in valoare de citeva monezi de șaptesprezece/douăzeci de creițari; einige Siebzehner/Zwanziger wert. 1736: vehessen ... egjigj 5 vagj 6 Máriásos süldőtskét [Dés; Jk]. 1785: 4 Máriásos czondra nro 1 [Drassó AF; TSb 24]. 1807: Az egész Aratásra költöttem 10 Véka Lisztet. 3 Sajtot egy 6 máriásos más 7 máriásos. a' harmadik 3 máriásos volt [Mezőcsán TA; Ks

65. 44. 11]. — Vö. a három-, hét- és kétmáriásos címszóval.

II. fn vány máriás értékű pénzérme; monedă echivalentă cu citeva monezi de șaptesprezece/douăzeci de creițari; Geldmünze von einigen Siebzehnern/Zwanzigern wert. 1765: Veretett ugyan őfelsége rézből félpénzest, egypénzest, krajcárost, polturást, máriásost, mely is akkora, mint egy imperiális tallér [RettE 192]. 1797: Adott a Grof ur cő Nga 2. 8. marjasost [Szság; IB].

máriás-pénz 1. Szűz Máriát ábrázoló régi ezüstpénz; veché monedă de argint pe care este imprimat chipul Sfintei Maria; altes silbernes Geldstück mit dem Bild der Jungfrau Maria. 1768: feles buzát vasarlott marias és petak pénzekkel [Martonos U; EMLt].

2. ~ül máriás pénzben; in monede de șaptesprezece/douăzeci de creițari; in Siebzehnern/Zwanzigern (Geld). 1724: Midön volnek Zilahon Nemzetes Matolcsi Biro Györgj uramtul, Levaltom Nemes Karaszna Var(me)gjenben Magjar Keczelben lévő fel öröksegemre ... tizenhat vonás forintokat marias Pénzül ... es adtam altal Nemzetes Matolcsi uramnak minden hozza tartazando szanto, es kaszalo retelek (: a Szőlön kívül :) irtasaval edgyüt [Zilah; Borb. II]. 1772: az 300 száz magyar forintokat ki szamlálá az Ur Márgai U(r)a(m igen szép máriás pénzékül [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. 1777: (A) negyven Vonás forintokat ... Kovács Ferentz Ur szép fojo Marias pinzől leis alvasa [Mezőbánd MT; MbK X. 49]. 1778: a' Csere is acqualis légyen Super addála Kovács Ferentz Ur ... a' Nemes Mező Bandi Graeciritus unita Ecclesiának, 20 ~ Husz Vonás Forintokat, mellyet ... Kovács Ferentz Ur Szép folylo Máriás pénzül le is olvasa és az Contrahens Ecclia Curatora Levála is [uo.; i. h. 51].

marin kelés, kelevény; furuncul; Geschwür. 1784: a két ágyékába marinnya volt [Malomfva U; Pf Fr. Lakatos (56) vall.].

máris 1. a vártnál elébb; deja; schon (jetzt), bereits. 1667: Én félek, minden csak füstbe megyen nagy veszedelmével szegényeknek. Mindazáltal azt írja, hogy máris karba állittattak az dolgok, ha az palatinus meghalna is [TML IV, 81 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1710: Bethlen Miklós még akkor ifjú ember vala ugyan, élvén az atyja, az öreg Bethlen János, de máris nagy tekintetben vala az egész ország előtt az ő nagy tudományaért s esziért és sok országokban való járásaért s experientiájáért [CsH 125]. 1753: Az buzát nagyon szedik máris, de nem kenyérnek, hanem Sernek [Szászváros; Ks 96 Baló Antal lev.]. 1842: a' Fűrész malom viz felől uj fala ... a' vizet Csurgo gyanánt botsáttya átal, a' Lajton alol pedig máris omoltsnak indultak az igen rozúl alkalmaztatott falbeli kövek [Kv; KmUlev. 2 László János mémök kezével].

2. már most; deja, chiar acum; schon jetzt. 1667: Látom, palatinus betegsége nem kevés confusiot csinált már is; mit fog csinálni halála, Isten tudja [TML IV, 81 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1763: a Fogadó régi hitván s máris sok helyeken le romlandózott dranicza fedél alatt contineal két tizes Házat és egy kamarát [Hortobágyfva Sz; Bom. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 26–7]. 1795: Küküllő vize ... azon Dombai közösség birtokában lévő Commune Terrenumban Szemben

Tűnő károkat meg betsülhetetlen Iszoplásokot el viselhetetlen romlásokat, és el szenvedhetetlen szagatásokat már is szült, nemzett és okozott [Ádamos KK; JHb XIX/49]. 1805: Törökbuzájakba^a ezekis elég bő termést kaptanak, de az övékis éretlen maradván, a sok essőzés, és havazás meg rontván az el ázás áltol, már most rothod, máris majd haszon vehetetlené let [Torda; TLt Közig. ir. 1182. — ^aMezőcsánban TA].

3. késedelem nélkül, azonnal; (de) indatá, fāřa intirziere; sofort. 1664: Itt noha bajos, Uram, de vigyázás kell, mert az udvarbíró eddig való jövedelemből semmit nem adminisztrálván, már is rút dolgokat követni fognak [TML III, 289 Stepan Ferencz Teleki Mihályhoz]. 1746: Máris a' Mlgős Vrak mind a Csesztvéi Jozságb(an) mind Sz. Demeteriben abutaltak az Kortsomák folytatásáb(an) [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]. 1816: nemellyeknek tell-yességgel nints semmi gabonájok, Dologra egy falat Kenyér nélkül jönnek, máris kellett egy kevés Málé kenyert süttetni az olyan el alélt szegényeknek [Somkerék SzD; Berz. 11. 75]. 1826: engemet is a' mult napokba minden igaz ok nélkül máris meg támadott, ha Ferencz Czigány nem lett volna, le agyalt volna [M.légen K; KLev.]

márjás l. máriás

marjulás rándulás, ficam; luxatie; Renkung. 1629: Az mikor az Kerekes Gergely leánya megh betegült vala húa engemet oda Kerekes Gergely, s monda hogj az eo leania igen betegh nem tudja ha veztese vagj marjulas de igen nehezen vagjon, az kit hogj en megh kenek eczettel en monda(m) hogj mariulas mert igen nehezen szenvedí [Mv; MvLt 290. 167b]. 1772: azt tudgyae a' Tanu, ha tudgya nevezze meg, hogy azon háborúságot, a' mellyből a' Szász János fiának kezébeli marjulása lett, annak fővebb indító oka mellyik volt? [Asz; Bosla vk]. 1828: Kováts Pál hozám jöven arra kére engemet mint Marjuláshoz és tsont töréshez tudo emberhez: hogy mennek oda és a' Feleségínek a' karját kötném lapotzkába [Csókfva MT; CsS].

Szk: ~t szenved kificamodik. 1772: Almási Mihályis ... torkon ragadá Vernes Jánost és küzdöbe menven a' két fél el döltek, le dölven Csutsival edgyütt a' Szász János fiára, kinek is a keze abból marjulást szenvedett [Torockó; Bosla. Vidallyi Mada Száv (40) zs vall.].

márk régi súlyegység (215–280 g); veche mäsürä de greutate (215–280 g); alte Gewichtseinheit (215–280 g). 1714: Megaranyozott ezüst Pohár Krisztus Vrunk Kinszenvedésit repraesentalo három figurakkal ékesített, hasonló földéllé, mellyn(e)k a' tetejen Bányotska vagjon 5. Márk ezüstett nyom fl. Hung 95 [AH 28].

markalf udvari bolond; bufonul curții; Hofnarr. 1736: Némelynek megvolt tiz-tizenegy gyalog inasa is azon kívül némelyeknek trombitási, török síposi, hegedűsi, dudási, furulyási, czimbalmosi, énekesi, asztali mulató markalfi avagy az mint hítták, bolondjai a Gubernátomak lévén egy tréfás Markalfja, Piszli nevű mikor szintén le akarja volt venni az egyetmásokat az fa tetejiről, épen leesik vala [MeTr 362, 400. — ^aNémely uraknak].

markális l. marchális

markász markolász, fogdos; a (tot) pipái; herumgreifen/tasten. 1700: sem a' leány, sem a' legény meg nem tagadtak hogy tudniillik egy mast ne(m) markasztak es nem kebelezték volna es hogy a' Csűr oldalai melle a' legény nem nyomta volna [Dés; Jk 316a]. 1723: láttam ... Marosán Gligort, hogy vgyan a kérdésb(en) forgo Mária nevű özvégy Aszonyal a Timofi házában jáczodozott, tréfálotot velle, azt is láttom a bolondság közbén, hogy Marosán Gligor Mariát az agyban félvetétté maga melléje fékütt ot jól nyaggatta, markásza s jádzott velle de semmi bizonyost nem láttam [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI.]. 1761: Sz: Iványi Mária nappal Kelemen Mihájjal öszve került, és ott hinnyogván egjüt s markászván azt mondotta iljen írásra hivatm kedet, s leteritvén a szoknyáját réa fekütt s Kelemen is réa és edgjüt paráználkodtak [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

marketány-asszony katonai táborban ételt, italt árusító kereskedő; vivandier; Marketenderfrau, Marketenderin. 1662: Hagen kapitány ez rettenetes patrátum után maga is nagyon megrémülvén, azonnal egy városi lakos Sütő János nevű embert (ki bort adván odaki egy marketány-asszonynak, annak árértéért találván menni, rekedett volt ki) a tanácshoz küldvén, hogy a dolgot békeségre vihethé [SKr 684].

Vö. a markotány¹ címszóval.

markoeska kis marok; pumnişor; eine kleine Handvoll. 1661: A lovaknak, ha drágácskán is, de ha lehet, szénát, abrakocskát is szereztess; ha egyébb nem lehet, búzát két-két markocskát adass, de vigyázás legyen réa, meg ne zabáljanak [TML II, 137 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1738: egy Mázos Szűrő regi Aszalt Meggygel egy fel Markocskával [M.bikal K; MLev.].

markodi a Márkod (MT) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Márkod/Mărculen; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Márkod. I. mn 1. Márkodhoz tartozó; care aparţine de Márkod; zu Márkod gehörig. Hn. 1773: a Markadi réten aloi (k) [Nyárádsztlászló MT; EHA].

2. Márkodon lakó; din Márkod; in Márkod wohnhaft. 1792: A Markodi Falusi Lakosak [Szováta MT; EHA].

II. fn Márkod lakosa; locuitor din Márkod; Einwohner von Márkod. 1728: Jora Czelozonak ftílvén a' Sz. G(ene)-ralis a' Márkodiak(na)k és Kendeiek(ne)k kéreseket, hogy könyörgéseket tévő, és gyermekeket tanító Iffiat vigyenek magok közze, meg engedi a Sz. G(ene)r(a)lis [DobLev. V/230].

markgráf őgróf; margraf; Markgraf. 1823–1830: Ennek a nagy köhődnak az Albis vizén, mely Ó- és Újdrezdát összefoglalja, eredete bizonytalan, de nagyobbára azon egyeznek meg az ott való tudósok, hogy a kilencedik században I. Dedo Misniai Markgráf idejében fából épült volna [FogE 186].

markol marokkal vesz; a lua cu pumnul; greifen. 1823–1830: a zsebbeli keszkenőmet a két combomra tettem, s mikor a gazda észre nem vette markoltam a tálból a derelyét, s raktam a keszkenőmbé, utoljára ő az asztalnál elaludt, én is a keszkenő derelyét kivittem s a kutyaínak kiöntöttem [FogE 267].

markolat l. maroklat

markos 1. vány marok magasságú (ló); (cal) cu o înălțime de un anumit număr de palme; (Pferd) einige Fäuste/Handbreit hoch. 1774: két fekete Metzetlen 4. 4. esztendő 15. Markos Lovakot adott el [Vécke U; LLt Vall. 203]. 1788: piros pej paripa Lo, madárhusu, van közöl 14 markas [Kv; DLt]. 1806: az Lovak tizen ötödfel Markosnál Nem Nagyobbak légyenek, és azis fele, fele pedig tizen négy markos és egy czol [UszLt III. 46]. 1807: Egy almás szürke minden Bélyeg nélkült valo 13 markos, 7 esztendő 16 [DLt 2854 nyomt. kl]. 1815: Egy 16. markos nagy fekete Lo, a' farka el van vágva [DLt 106 ua.]. 1823: mokány-fejű mintegy 11 Markos már idősetske-Lo [DLt ua.]. 1824: Egy barna pej mintegy 10 Esztendő Kanta ... mintegy tizenkét markos száraz kehébe vagyon [DLt 164 ua.]. 1836: October 17-én a Tordai Héti Barom vásárba, egy barna szőrű, Tavasszal 5 Esztendő, 15 Markos, Lomha természetű, Farkas lépésű, paripa Lo találtatván, mint el ado kezén lopott Lonak kell lennie [Torda; TVLt Köz. ir. 234]. 1849: Piros Sárga kanta huzot Csillaggal 9 Éves 14 markos 2 zollos [HSzj húzotcsillagú al.].

A marok régi hosszsmérték 10,4 cm, azaz 4 hüvelykkel egyenlő (Nrlcx.).

2. izmos, erős; vinyos, zdraván, voinic; muskulös, stark. Szn. 1565: Markos Janos [Kv; Szám. 1/X. 77]. 1570: Markos Antal [Kv; Tjk III/2. 138b]. 1573: Markos Janos [Kv; Tjk III/3. 101]. 1574: Markos Imre. Markos pitter [Kv; i. h. 342, 353]. 1592: Markos Gaspar [Kv; Tjk V/1. 241]. 1595: Markos Lörincz [Kv; Szám. 6/XVIIa. 114 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1602: Markos András lófő. Markos Ferencz lófő [Várdótfva Cs; SzO V, 230] | Markos Mihály szab. [Gelence Hsz; i. h. 197] | Markos Lukács jb [Kafva Hsz; i. h. 180] | Markos Máté [Szentiván Hsz; i. h. 202]. 1604: Markos Szabó Mihály táblás czéhmester^a [Mv; EM XVIII, 398. — ^aA szabó céhé]. 1614: Markos Antal lib. [Karcfva Cs; BethU 477] | Markos Pal jb [Komolló Hsz; UszLt VI. 56. 224] | Markos Benedek zs [Farcád U; BethU 154]. 1625: markos mihalj. markos Balas [UszT 100]. 1639: Markos Mihaly [Arany H; BK]. 1753: üdösb markos peter uram [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1765: Markos András Vram [uo.; i. h.].

Egyes adalékok talán a Márkos vn-hez sorolandók.

Hn. 1618: az Also mezeoben az Markos uttia (sz) [A.csernátion Hsz; EHA]. 1702: az Sepsi szeki Szemerjai Markos Molna meghe nevű hatart megh hasitto ér mellet [BLt].

A fenti hn-i adalékok minden bizonnyal a Markos v. Márkos személynévből eredeztethetők.

3. 1590: Az Zelore ualo keölchegh Keouetkezik ... Veöttem markos, haitani ualo, uezzeoith, 23 Marty Volth az nap Venike hordom ketteo attam fl. — d. 24 [Kv; Szám. 4/XIX. 11].

markosan derekasan, alaposan; temeinic, cu temeinicie; tüchtig, gründlich. 1679: Már a muszkával való békesség in fieri lévén, hidgye, a magyar dolgokat nem tágtja, sőt ugyan markosan hozzá fog [TML VIII, 518 Teleki Mihály Thököly Imréhez]. 1772: Épületeimnek tsak Fundamentuma, kéményei es Bóltya lészen Téglaból elis készülhetnek ha markoson folytathatnam epitetesemet [Marosvécs MT; Told. Sa]. 1811: A Vallás szolgainak elha-

nyatlott állapotb(an) létek alatt bizonyoson magán(a)k a' Vallásnak tekintete-is szenved: valamint ellenb(en) annak díszére 's emolumentumára tsalhatatlanul tartozik, hogy az ő szolgai ne szigorogjanak, hanem illendőleg fizettetvén, markoson Sz. Hivataljokhoz lássanak [EREKlt ad nr. 32. 811 Krizbai Deső Elek kv-i ref. pap kezével].

márkosfalvi a Márkosfalva tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Márkosfalva/Márčuša; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Márkosfalva. 1. Márkosfalvához tartozó; care ține de Márkosfalva; zu Márkosfalva gehöri. 1648: (A föld a) Márkosfalvi Pasintra megien [F.csemátion Hsz; EHA]. 1749: Én ugy gondolom nem volna Semmi terhire az Nemes Széknek ha az Nemes Szék énnékem Dislocalna az Markusfalvi Stabalis Házatt Quarterul [ApLt I br. Josika Mózes obester lev. Sszgy-ról].

2. Márkosfván lakó, működő; din Márkosfalva; in Márkosfalva wohnhaft/tätig. 1754: Aniska nevű Leányátis ismértem ... ez osztán ment férhez egy Geller János nevű Márkosfalvi Olához [Altörja Hsz; HSzjP Ladislaus Szöcs (37) jb vall.]. 1828: azon csalárd nyughatatlan Márkosfalvi árendátorai kik az el tartott Árenda hijánosságát hazugsággal kívánták ki potolni, mi helyest énis meg halgattatom minnyárast hazugságba maradnak [Martonfva Hsz; BetLt 1].

3. származási helyre utolsó jelzőként; ca atribut care indică locul de naștere a persoanei respective; als auf den Abstammungsort hinweisendes Attribut. 1764: Markosfalvi Deák Tamás Nms V(ár)megye hitese Aseszora mpr [Fejér m.; TKI].

Szn. 1636: Zolya Georgy Miklosfalua(n) lako Markosfalui Vra(m) Jobbagya [Usz; KaLt Apor István ir.]. 1640: Nehai Markosfali Marton Vra(m) [JHb XLVII/5 Fr. Orban usz-i jur. not. kezével]. 1655: Márkosfalvi Balint [Kv; CartTr II].

markotány¹ katonai táborban ételt, italt árusító kereskedő; vivandier; Marketer. 1688: a' markotának az majorból 40 Kalangya buzat ki hordotta(na)k | edgy markotány szolgája ki menvén az erdőre, ket lovu szánonnal szembe tanállkozván, noha sokán mondták, hogy ne vágja a fát a mig el ne(m) mennek mellette mégis ugy vágta le a fát hogy mind a két lora réá ésvén, mind a két lovamat agyon ütötte [Kv; UtI]. 1705: Az innen Havasalföldébe kéredzőknek mitigálni fogja a generál reversalisokat ... szekereket is keresnek és fogadnak. Két kis mélyföld lévén a passusig, minden szekértől tizenkét forintokat kívánnak a markotányok [WIN I, 421]. 1710: a bagázsia, generálistób, markotán s egyéb, Erdélyben addig hallatlan terminusokat senki az urak közül nem értené, mert a török birodalom alatt Erdélynek nem vala affélékre gondja [CsH 211]. 1715: (Az égett bort) az ecclesiasticusok, sidok, németek, markotányok és rácznék szabadoson főzik [SzO VII, 205]. 1718: Egi markotány vagion közzöttök ki is korcsmát tart es igy az Ngtok korcsmája fog álani ha Ngod nem orvosollya [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1733 k.: Bor arabán ados Capitany Tolnai Markotányának [RLt]. 1738: Ezen Korcsomárlásn(a)k ideje alatt pedig, sem kamara Házról, sem markotányról, senki Várasunk lakosi közzül sem bort, sem sert venni s vitetni ne mériszellyen [Dés; Jk 494a]. — Vö. a *markotány-asszony* címszóval.

markotány² '., 1788: Három Markotány, és két vas tsap [Mv; TSb 47].

markotányos katonai táborban ételt, italt árusító kereskedő; vivandier; Marketender. 1705: Hannesdorfon is lévően valami százoknak és markotányosoknak lovok, azokat mind elhajtották a kurucok [WIN I, 578].

marlinger vmilyen posztófajta; un fel de postav; Art Tuch. 1620: Egy Vegh Marlingertől f —/15 [Kv; KvLt II/69 VectrTr 5–7].

mármaros l. máramaros

mármorizál márványosra fest; a marmora; marmoriet malen. 1823–1830: Kunst Kammer e nyolc szobából áll. Az első szobában mind rézből való munkák vannak, a második szoba deszkából borított fallal mármorizálva, ebben elefántcsontból való munkák vannak Harmadik ház tükörfallal [FogE 185].

mármorizált márványozott; marmorat, cu aspect de marmură; marmoriet gemalt. 1813: Egy kék mármorizált Festékű rég módi almárium [Folyfva MT; Told. 18].

mármost 1. ezek után; și acum; nun, nach diesen. 1662: Kinek menő útjában szolgálának mintegy ugyan csúfolásképpen szemekre vetették vala: már most hová mennének, hanem ha csak kár és tatár chám táborra helyét és a nagy pusztulást látni és nézni? [SKr 456]. 1668: De látja Kegyelmed, édes Komám uram, mit hoz emberek az szerencsétlenség. Már most senki nem ismer, az felyül való írások mind füstben mentek [TML IV, 381 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. 1769: igaz az is hogy az hová kénék hajtani a' Csordánkat az hol volna bővebb élése, az is mind a Possessor Uraké nem az Falu, az előtt Nagy erdő volt, de mint hogy ez előtt szabadoson Paskualtuk rajta Marháinkat, már most oda nem hajthatjuk, a körülette levő fel fogott helyektől [Nyárádtó MT; SLt XLVIII. 3]. 1823–1830: Egy reggel kiszámlál a doktor az asztalra tíz Rhf. mind húszast, s azt mondja, hogy vegyem el, mert ez egy hónapi fizetésem. Kértem: Hát az úr és az úrfi engemet egyhónapi vagy hónapos fizetés biztatása mellett hívtanak-e ki Erdélyből? S mármost minden hibámon kívül csak azért, hogy jó tanácsot adtam, megvetnek, megcsalnak? [FogE 199]. 1851: már most nem tudom mi tévős legyek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. tehát; deci, prin urmare; also. 1772: már most, nem hogy az említett vizeknek meg edgjezésin alol ne lehetne halászni, de még azon felyül a' Silip árkában is [Ádámos KK; JHb LXVII/293]. 1829: te a magad kívánságára egyeztetél meg Silvesterrel, ő pedig a felesége nevébe tette azt már most a' felesége a mellett áll, 's te is ne huzalkodgyál de siess ... ott a rész ki adni [Kv; Pk 6].

3. márpedig; dar, insä; aber, jedoch. 1805: Ungvári a' Contractus mellől nem akart el állni és annak Complementumát kívánta és így úgy voltunk mint mikor két aszszony osztozik a' szeretője nadrága felett, az edgyik az edgyik szárát a' másik pedig a' másikat tartotta. Már most a' város nem Ungvári hanem Groff Kornis Gábor és Ungvári csak Figuráns volt a' dologban [Dés; Ks Thuróczy Károly lev.].

márna Barbus barbus; mreană; Barbe. 1584: Az Hall dolga ... Wizanak fontiat ith walok aggiak ... d IIII Idegen ember penig a ky ide hozza ... d III Marmanak padocznak d II [Kv; PolgK 7]. 1588: 13. January ... wy zalonnat veottem az vtra d. 4. Negy Marnat es egy Rettket veottem d 66 [Kv Szám. 4/I. 19–20]. 1593: Marnat podotzot es Egieb fele halat f — d 28 [Kv; i. h. 5/XXIII. 8 Caspar Schemel sp kezével]. 1595: apahidiak hoztak ... Marnakat koczonjara [Kv; i. h. 6/XIV. 17]. 1632: Folio vizek io uagion, meliben Semling, keöuw (!) hal, feier hal, Marna, Podocz es Rák beöueön terem [Vád F; UC 14/38. 13]. 1640: Vagion az falunak edgy folio pataka meliben marna, padocz, feier hal, semlingh es rak bővön terem az Sarkani vizeben [UF I, 711]. 1681: Haltarto Bárkácska az malom selyepje végenel Nro I most ebben valami keves marna, zsemlying etc apro halak vannak [Vh; VhU 578]. 1717: Ezen embertől küldöttém Ngod számára egy csukát egy posárt, három marnát, egy harcsa kölyköt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. — L. még UF I, 192, 698, 901, 935.

maró 'Hn. 1712: Maro Uca [Borsa K; BHn 112]. 1716: Maro nevű hely fele más Pusztá szőlő hegy [Doboka; DHn 10].

maródi gyengélkedő; (uőor) bolnav; marode. 1850: Egészségünk tűrhető, én kissé marodi vagyok, fáj a derekam, meghűlt é, vagy a' sok ülés okozza, nem tudom [Ks; Pk 7].

marófog metszőfog; incisiv; Reißzahn. 1574: Thot Ianos Azt vallia, Lattha hogi Adam Saroson Nagy dwlwa fwa Ment haza haza leo agostonis valahonnat, oztan hazok eleot lewen vgy kezdyk ely az feddeodest, Adam Mongia volt hogi thormat teor orra ala, Mert az tyzdessegetis arron veotte volna ha az vyat zayaba tenne sem Memeh meg harapny, Mond agoston Eleoszer hogi eo Nem harapia Mert ky hwlot az Maro foga [Kv; TJK III/3. 345].

marok 1. behajlított tenyér; pumn, palmă făcută căuș; hohle Hand. 1568: Lattam hogi Wayda Jacobnenak egy marok tuk tol vala markaba^a de en elöttem semit ne(m) zolt [Kv; TJK III/1. 186 Helena Pogachyas vall. — ^aA címszónak ez az előfordulása tartozik e jel-hez]. 1584: Varro Casparne vallia chizar Agostonne Így kezdé bezelleny, Egkor a vargane Annianak eg Luda leowe be hozzank az vra(m) a' pinczebe vete, Az vargane Annia oda luta kerde a' ludat ... vegre monda: Iay tudom bizonyial hogy az en ludam it vagion, de bizony meg eltek az en Ludamot meg Banniatok, el Mene az Azony, es vra(m) en vele(m) a' Ludat meg verete, kasawal meg feozete azon nap mikor penig estwe le fekwitewnkn volna ... az vram kialtany kezdé, oda futama(m), Es az eoneón markabol Ada az tizta Ep zemet 'a kezembe, ky vaitak volt hertele(n) a' zemet [Kv; TJK IV/1. 275]. 1629: az katona az eöleben veszi aniamat s az agyra viszi s ugj jaczodnak egj massal czecit miet megh szopta teiet markaba fejte s megh ita az katona [Mv; MvLt 290. 152b]. 1658: Temeteszkorra hagyok az szegenyek(n)ek tiz forintot fejer apro penzt, hogy osszak az markokba(n) az Temetes uta(n) [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1710 k.: Én mondám: Isten fizesse meg; mintha a koldusnak tízes aranyat nyom-

nának erővel a markába [BÖn. 753]. 1759: bemenek hát Faluvégi Mihály^a az tűz előtt ül, sóval, kenyérral, egy holt szénél ott babonáskodott, valami czémára egy kis kenyeret ragasztott s az feje felett kerengeti, engemet hogy megláta az markába szorítá [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87. Gergely Boldizsámé Osvát Anna (32) pix vall. — ^aBoszorkánysággal gyanúsított asszony]. 1776: Ezen frást ennek a hamislelkű vak Patakinak a markába nyomván, ő nem látta, hanem vette észre, hogy valami papirosat tettek a kezibe [RettE 366–7].

Szk: kitekeri a markából. 1663: Az puskasokat kitekerém Opra markából [TML II, 598 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * köpi a markát. 1761: Rotyis Aleksza Markát köpvén próbára egy darabot meg kaszált [Illyésfa Sz; Bfr 45/9 Katona György (38) zs vall.] * pénz nyomja meg a markát. 1811: Majd meg nyomja markát égy jó tsomó Tallér [ÁrE 52] * üres ~kal bocsát (el) vkit. 1670: csak ... nevéstéget szerez amazoknak, az kik ennyiszter bocsáták üres marokkal az ő nagysága embereit [TML V, 382 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

2. vmiből vhány maréknyi mennyiség; un pumn (de); eine Handvoll. 1605: Keöles. Cubuli Nüro, az ki io, 6. Semmire kelleö keöles Cub 4. Sem Lizt, sem buza, egy marok sem talaltat [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i inv.]. 1844: a Lisztől jutott volt egy véka 's néhány Marak [Bágyon TA; KLev. Birtsa Simon (23) vall.]. — Vö. az ősszemarok címszóval.

3. ~kal marékka; un pumnii; von/mit einer Handvoll. 1573: Borbely Kelemen ... vallia ... Latta ezt ez hogi Nagy Beosegel vgian Marokkal hanta ky az Sayabol az vert kerestwry peter [Kv; Tjk III/3. 53–4]. 1584: Halasz Gergelne vallia ... Monda feyer Kalmann: Mennyei es ha chak egy marokal lehetis fey teyet beleolle^a [Kv; Tjk IV/1. 263–4. — ^aA beteg tehénből kuruzsló gyógyítás céljából]. 1667: Árpásról két olá jött vala; valami rossz kop halat hoztak vala talám egy marékka [TML IV, 4 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1730: Tudodé, láttadé, vagy hallottadé nyilván es bizonyoson ... az közelebb el múlt vasár nap, dél után, Mihálcz István Uram hire, s akarattya ellen, hatalmason pénz ásní, vagy keresni ki ment volna? azon jószágon ki merte volna marékka [Altörja Hsz; Borb. I vk] | az Donát Jánosné Aszszon Fia, és Inassa ott lévén az meg irt jószágon, látták hogy Szakács Mátyás marékka merte a pénzt [uo.; i. h. Baláska Péter (26) prov. vall.]. 1753: Tisztarto Uramat ... egy néhányan be vivek huszták hurczalták Kenoszták s, le vonták az földre ... az hajtat marakal szedi vala le az fejről ugj meg szagattak az sok hurczalas(an) [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1756: Németi István Uram ... kotzkázván az ide valo Katona Tisztekkal, marokkal hanta ki az aranyat | Németi István Uram ... néha néha marékka szedte ki a' sebiből a' szép ezüst pénzt Tallérokkal edgyütt [Kv; Mk IX Vall. 43, 125]. 1794: egy Nagy Ládából a fejár Pénzt marokkal szedé ki Csiszér Lászlóné Aszszony [Éresztevény Hsz; HSzJP Elisabeta Gáspár consors Samuelis Intze gy. kat. vall.].

4. learatott gabona ölbe szedett mennyisége; mánunchi; Garbe, Hocke. 1742: soha usurába égy markot nem arattak [Méra K; AggmLt C. 12].

5. kötés, nyáláb; legatürä; Bündel. 1584: Az Wasar Vamrol ualo iczész ... Mikor penigh fewzet^a zekenrel hóz Attwl két pinzt aggion Aky penigh marokkal hoz, Atwl vehessen^b zazatúl két markot [Kv; PolgK 9. — ^aÉrtsd: füzet, azaz füzfaágat. ^bA vásárbíró].

6. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch. a. vmiből vhány maréknyi; de un anumit număr de pumni din ceva; von etw. eine Handvoll. 1568: Lattam hogy Wayda Jakabnenak egy marok tuk tol vala markaba de en elöttem semit ne(m) zolt [Kv; Tjk III/1. 186 Helena Pogachyas vall.]. 1574: Katalin Thakach Andrasne ... vallia ... gapjat forgatia volt hazaban az keozt talalt egi korsó Eget Bort es egi Marok kwlchot [Kv; Tjk III/3. 362b]. 1618: csak egy marék abrakka is különb nem voltam egyéb ... szolgáinál [BTN² 101]. 1619: az pasa egykor az zsebibe nyúla és egy marok aranyat vón ki s nekem adá [i. h. 266]. 1698: szinten az nap jöve az Horváth Miklos Ur(am) embere oda, s monda micsoda nagy kárt vullott az Ura, — s — hozais egi marok buzát affélét az mineműt el loptak volt [Vízszilvá SzD; Ks Georgius Sándor (23) jb molitor vall.]. 1710 k.: ha ki a te sátorodhoz egy marok kecskeszört vagy a te házad ládájába két rézfíllérkét adott kedvesen vetted [BIm. 1002]. 1714: nekem Suhonnan Csak egy marek buzatt sem egyebett semit sem hiznak (!) mindent az Egi Vizen kívül Péenzen kel vétetnem [ApLt 5 Apor István Apor Péterhez Nsz-ből]. — b. vmiből vhány kötés/nyáláb; de un anumit număr de legatürä din ceva; von etwas einige Bündel. 1597: Reodi varga Marthon wallia Lattam egizer hogi az giermeket aki megh holt Kis Imreh egizer ele foga ige(n) megh vere ... foga az haia ereosse(n) paskola az feoldheoz az feiet awal ne(m) elegedek hane(m) egi marok veszeowel ereosse(n) megh vere [Kv; Tjk VI/1. 41]. 1637: ezen etszaka ugjan renet az haz bele ugi tanczoltak s torbezoltak Isten ötöt ugi segellie hogj ... eö maga ki czapna harom marok veszeöuel [Mv; MvLt 291. 89a]. 1638: ragia ket Czigan ket morok uezouel az seggit [Mv; i. h. 161a]. 1653: Azok a szolakok három százan vagynak; egy kézív vagyon egyik kezében, másiban egy marok szép aranyos nyíl vagyon [ETA I, 133 Nsz]. — c. kevéske, kicsinyke (jóság); puțin, un pic (de avere); ein wenig/biñchen (Wirtschaft). 1657: Más az pedig jó fiam Teleki Mihály, hogy úgy maradj Lengyelországban urunk mellett, hogy én bizony költséggel nem tarthatlak, mert tudod, hogy nagy költséggel jár az Lengyelországi udvar s nekem bizony költségem nincsen s én bizony azt az egy marok jószágot zálogban nem vettem s más az pedig hogy ez kevés jószágod is mind el pusztul [TML I, 44 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. — d. átv szemeryi; nici un pic; ein Biñchen/Fünkchen. 1776: szénája rendül mind el veszett egy marok használt sem vett rolla [Backamadaras MT; CsS].

7. átv szorítás; stringere; Druck. 1809: az 1662dik Esztendő táján, a midön Nemes Hazának ä fene Pogányáság markában kegyetlenül hányattatván szintén elviselhetetlen Adozással terheltetnék, a Vármegyékből és Szász Natiokból (!) állokat bizonyos Summa pénzekkel segítették [Asz; Borb. II].

8. vall Isten marka Isten hatalma, isteni gondviselés; providența lui Dumnezeu; Gottes Macht, göttliche Vorsehung. 1574: En Salfy Anna leuen Jstennek fogsagaban es Ereös betegsigben mely betegsigben reminem Azt hogj az vristen az w markaba vezy Az En lelkemet ... tezek Illien Testamentomoth [Gyf; JHbK XXI/12]. 1585: felele Gieöngfwzeo Matias, Istennek vagiok markaba(n) igaz lelky esmeretem zerenet mondom [Kv; Tjk IV/1. 456]. 1593: Zabo Jacob vallia, Deel vtan harom orakor tayba(n) teortenek raitunk a' wagdalas Enis chak Jstennek volta(m) Markaba(n) a' sok Sebek miath [Kv; Tjk V/1. 360]. 1602:

Fiam feleségem, en maghamis az Isten markaban vagyok [Péterlaka MT; Told. 26]. 1627: elseobben lelketem aianlo(m) az hatalmas Js(ten)nek markaban, testemet az eo annyának az feöldnek gyomranak [Szentgyörgy Cs; CsÁlt F. 27. 1/5 Kouacz Georgy Czík Z Georgy végr.]. 1630: En Kelemen Balint ... az en lelketem hagiom az eleő Istennek markaba(n) [Gysz; LLt]. 1631: Farkas Ferencz Uramnakis mostani nyomorult állapattyaban mind elete s halala czyak az eo szent fel(se)genek markaban vagyon [Szentmargita SzD; Told. 27]. 1658: Legh Elszöben Azert aja(n)lom az en Bvneosz Lelketem az en Terempteő Istenemnek szent Markaba, az en Eodveziteo Jesus Christusom által, Testemet penegle(n) az Eo Annyának a Földnek, az melyből vetetet volt [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.].

◊ Szn. 1591 k.: Morek Mihalnet Dorothia Aszont [UszT]. 1614: Marok Peter lib. [Vargyas U; BethU 100]. 1677: Marok Mathe és Andras Solymarok [uo.; Bállt 51].

◊ Szk: *markába szakadása* (praktika) megkülsülése; eşuare (a unor practici); Vereitelung (der Praktik). 1657: Látván azért markokban szakadását az practicának hívata, de én nem menék [KemÖn. 144] * ~kal reá hány kb. ráerőszakol vkire vmit; a impune cuiva ceva; jm etw. aufdrängen/nötigen. 1586: Nemethy Istuan vallia, Mikor meg verek volna Imrehet hagiak hogy minekeonk kezwnket fogia, mikor a' teobinknek kezeket fogta volna, Nem Akaria vala kezemet Neke(m) foghni, En mondek, lassad, ha Akarod kezemet fogny mert Marokl Read Nem haniom, Es az vtan Mingyart kezemet fogha [Kv; TjK IV/1. 544] * egymás markából kitép kb. egymás elől megkaparint; a acapara ceva dinaintea cuiva; voreinander wegschnappen/erwischen. 1847: temérdek a' zsido kupetz és más, kik a gabonát egymás markából ki tépve MOrszágra hordják [Kv; Pk 7] * kiszabadul vki markából kiszabadul vki hatalmából; a scăpa de sub stăpînire cuiva; sich aus js Macht befreien. 1582: Monda Rengeo Anna, ki szabadulek az kwrwas Lator bestie kwrwafinak meg ez egzer Markabol [Kv; TjK IV/1. 70 Marta Daly Marthonne vall.].

◊ Sz: *markában hordja az életét* kb. állandó életveszélyben forog. 1715: Mint hogj veszedelmes idő vala rettenetes sok igygyel bajjal nagj félelemmel vitethetűk véghez az eo Her(czege)ge dolgait, rendessen nem follyhatott, hanem csak kapdosva mivel enis sokszor szaladva szalatta(m), s ez életemet markamba(n) hordozta(m) [Fog.; UtI] * *markában viseli a lelkét* kb. igaz lélekkel állít. 1670: Tudode ennek előtte való időkbén az egész Fogarasi jászának gorztinia^a penze edgy esztendeigh menni summa pinzre ment ...? Jm a markomban veselem lelketem, de en bizony aszt soha meg nem tudom mondani [UF II, 475. — ^aSajtóhiba *gorztinia* h.] * *markába szakad (a dolog)* megkülsül vmely dolog/terv. 1619: Hogy mernék azt ők megpróbálni, kihez vetnék az hátokat? Mert magoktól bizony semmik s csak markokba szakad [BTN² 288]. 1635: Immár azt tudták a kálvenisták, hogy teljességgel kezekben van az nyereség, de markokba szakada és nem leheté kívánságok szerint az dolog [Kv; KvE 167 SB]. 1779: csak ne hadgyuk markunkban szakadni a dologt [Nagyilag AF; DobLev. III/528. 16 Gabr. Fogarasi Jos. Dobolyi de Kőköshöz]. 1792: Mlgos B. Orbán ur ugyan tüzesen dolgozik a malmon, mindent el követ, hogy a markáb(an) ne szakadjon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

A *marok* szó hosszmetékként való használatára (l. Bogdán, MMÉrt. 83; Nrl.ex.; TESZ) nincsen adalékunk. — Vö. a *markos* címszóval.

marokházbeli marokházi, Marokházán (K) levő; care se află în Marokháza; aus Marokháza, in Marokháza befindlich. 1585: az marok haz hely zezemre ky doboka var megyebe vagyon ... vöttem ket gyermek lovat, vramtol batyamtol az vitezlő fratay Janostol fl 10 [Fráta K; SLt Z. 4].

marokházi a Marokháza (K) tn -i képző szarm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Marokháza/Tăușeni; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Marokháza: Marokházán működő; care funcționează în Marokháza; in Marokháza tätig. 1762: az Marokházi Gondviselője ... azon erdőköt ... vágattya, vesztegeti ... méltotassék a rendetlen erdőltetést s a pénzért való adást meg tilalmazni [Dés; Ks S. IX. 8 Haller Pál lev.].

maroklat, **markolat** 1. miner; Griff, Handgriff. A. 1594: 9 die Decemb(ris) Chyzar Jakab Tyztotta (!) megh az waross Terytt es borítottta megh az Maroklatyat attam) neky Mert keot vtal Tyztította az varos Teoritt f l [Kv; Szám. 6/VIII. 53 Casp. Semel sp kezévell]. 1596: Egy ezewsteos pallos maroklatyawal torkawal egygyewt két keoteo vassal facit f 32 [Kv; RDL I. 65]. 1628: egy Schatuliaban egy szablia maroklattaria ualo Ezwtz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 3]. 1634: Zazvarosi Janos hozza egy roz szabliat az piaczrya ... megh maroklattia sem vala [Mv; MvLt 291. 8a]. 1688: Egy Németh Sparde (!) kinek ezüstös az Maroklattya is véres barsonyal ezüstössön boritva [Beszt.; Ks S Misc. 27]. 1729: egy régi maroklatyával nélkül való rozsz hüvellyű Pallos [Usz; Pf]. 1756: Erdő Ferentz iffiu legény a pincze ajtonak vetette vala a hátát és kargjának maroklatyára tette vala a kezit [Kvh; HSzjP Kovács Mihály Kantafalvában lako (38) ns vall.]. 1789: Egy Hirsvinger Szijjastol es egy maroklat nélkül való Spadelly Rf 5 [Mv; ConscrAp. 5]. 1801: testének minden részít a hol érte a kard maroklatyával döfődte [Feltorja Hsz; HSzjP Also Torjai Handra Kelemen (22) col. vall.].

B. 1697: Egy Arany koszperd; az markolatján vagyon igen apro Rubint nr 12 fekete, veres, zöld feje Zománczos [KGy]. 1714: Czapaval meg borított derék Vasú kard, mellyn(e)k a' hüvellje négy hellje(n) ezüstbe(n) foglaltatott, két meg aranjozott Karikakkal, s' a Markolatjais finum ezüstb(e) foglaltatott fl. Hung. 30 | Három Szegletes hegjes tör hüvellje és a Markolatjia meg aranjozott ezüsttel és két karikával ékesitet fl. Hung. 20 [AH 6, 7]. 1756: hoszszú, három szegletű, meg füstösült vagj égett Spádi, kereszt vasával, és markolatyával egjűtt, hővelyin lévo parityával [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 22].

2. nyél; coadă; Schaft. 1621: Az Gubernator vra(m) Louaz Mesterenek, czinaltattak eo kgmek Ezwtbeol az korbacziara maroklatot [Kv; Szám. 15b/XI. 301]. 1817: Két közbizonyos evő kanál görbe maraklatál [DLt 598 nyomt. kl].

maroklatú, **markolatú** vmilyen markolattal készített; făcut cun un anumit miner; mit irgendeinem Handgriff verfertigt. 1824: Egy kisded régi modi Lengyel mentéhez, viseltes fekete bőrről bé vont három helyen meg ezüstözött hasanlo maraklatu kard [Fugad AF; HG Mara lev.].

Szk: *aranyos* ~. 1730: egy aranyas Maroklatu Zománczos, Viola szín Barsonnnyal borított Kard [Kv; Ks 15. LVIII. 6] * *egész ezüst* ~. 1705: Mas edgy fekete Czapas

Virágos kötesű s egész ezüst markolatú aranyos Torok kard [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettégi György kezével] * *elefántcsontból való* ~. 1732: Egy ezüst arannyos elefánt csontból való maroklatu két rubintocskával cifrázott régi modi kard Karmasin Szin vastag Selyem Sinor rajta [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 16] * *eltörött* ~. 1734 k.: az magam él törött maroklatyru kardom [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] * *ezüstös-aranyos* ~. 1652: Egy ezüstös aranyas tekert markolatú pallos [Nsz; IB. X. 2 Bethlen István lelt.] * *horgas* ~. 1637/1639: Egi Ezusteos kard hett boglarral toroklattjaua, fort uasaua, mereo kerezti, horgas maroklatu zeold kopot borsonjal boritot, aestimaltuk f. 45 [Kv; RDL I. 111] * *szarvascsont* ~. 1755: ugyan akkor tájiba a' Szt Péteri Sokadalomra edgy Sárga hodos, és edgy pej Gyermeke Lovakonn bé menénk, edgyikenn ... Teleki Sándor Ur(am) eő Nga az iffiu; a' másikkánn pedig én ülvén, s azokat ottan edgy Szarvas Csont maroklatu Kardért adá eő Nsga egy Szilágysági Zilai nevű Embemek, melly kardot mostis tart eő Nsga [Germeszeg MT; TGsz 35 Alexander Varro (24) jb vall.].

maroknyi 1. maréknyi; un pumn de ...; eine Handvoll, ein bißchen. 1661: nekem sohult egy marokny takarmanyo(m) sem maradot [KJ].

2. kicsiny; mic; klein. 1664: Az Úr Isten ő felsége az ő nagysága tanácsát s Kegyelmetek elméjét igazgassa mindenekben az ő szent nevének dicsőségére *szegény* marokni nemzetünknek is megmaradására, gyarapodására [TML III, 129 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1670: Minemű siralmas állapotban és utolsó veszedelmének emésztő tüzeiben borult legény szegény édes maroknyi nemzetünk és hazánk, már mindenek előtt nyilván vagyon [TML V, 286–7 Nagybánya bírája és tanácsa ua-hoz].

marokszeg marokvas-szeg; cuiul oporniței; Achsblech-nagel/stift. 1588: Az kwchy kenny haira valo pinzt attam d. 3. Marok zegreis attam d. 3 [Kv; Szám. 4/I. 22].

marokvas; oporniță; Achsblech. 1581: Az Taligara valo Keolchyege Vottem egy Tengelt Kerekas Mihaltol d. 12. Veottem arra az Tengelhoz egy Torozkay wasat, egy Marok wasat Chynaltak beolle d. 27. Veottem 4 marok wasat esmeg ahoz egyket p(ro) 5 d Tezen d. 20 [Kv; Szám. 3/I. 6–7 Eppel András mb kezével]. 1586: az varos kochiara veottek ket Marok wasat megis kentek haial eozue attam —/16 [Kv; i. h. 3/XXIV. 13]. 1621: Az Varos Kucziahhoz attam Marto(n) Kouaczjnak 4. Marok wasat ... melliet vert fel az elseo tengeljere [Kv; i. h. 15b/IX. 241]. 1665: Algju tengelihez valo marak vas 17 [Fog.; UF II, 314]. 1669: szeker rud vegiben valo marok vas egi [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1679: Tengely tövire valo viseltes marok vas, szeghestől nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 71]. 1751: a beres szekereknek az edgyiken marak vasak nincsenek [Gyéressztkirály TA; SzentkZs Conscr. 6b]. 1768: az Uram Udvarabol ellopá a' Tengejről a' fojto karikakat, s mikor fel mivelek oda menék, s a' Cziganyis mingjárt megh monda, hogj most azokat a' karikakat tsinállya marok vasaknak [Martonos U; Pf]. 1776: Az Ekék Marok vasára Sing wasat, ugy mint: az Ekék fejire hogj hirtelen el ne vássanak [Mezőmehes TA; WassLt]. 1798: Egy Járomnak El kopot az közepén az luka Ara csináltam egy uj marok Vasat két Tekerő pántot

x 24 [Déva; Ks 72. 54 kovácsm.]. 1814: Vagyon uj eke hoza tartozójával, a másik otska nints Patingja foljto vasa, és marokvasa és kerekéis otskék (!) [Mezősályi TA; RLt]. 1827: Durnye Silip és Valaszutyán Juon Béres kezek alatt vagyon egy vasas ökör szekér a' Rudján 5 vas kapots — A rud végén marok vas és vas Hatloszeg, jó felhértz, négy kerék, Pántokkal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: alsó ~. 1777: Csináltom az Hinto első Tengejire, egy nagy Pantból egy egész alsó (!) marok vasat az magom vasabol Teszen Rh f. dr. 15 [Szászváros; BK]. 1779: A Béres Szekére, a két Tengeire 8 also Marak Vassat fel vertem Uiat [uo.; BK. Kovács Mátyás kov. szám.] * *apró* ~. 1599: Hoztam Razman Istuannetol 110 keozep Marok Vasatt ... f 6 d 15 ... Keouetkezik az Apro Marok Vas Szam Vrbeogeor Balinttol hoztam el Apro Marok Vasatt ... f 3 d 64 [Kv; Szám. 8/XI. 14, 16] * *hosszú* ~. 1625: Az Talygahoz Csinaltattam ... Vy hozzú marok Vasakat egi sing vasból [Kv; i. h. 16/XXXII. 13] * *karikás* ~. 1591: vetttem Szamot Gaal kowachyol Chynalt kett karikas Marok wossat az hamfakro valo wossat is Chynalt [Kv; h. 5/I. 10–1]. 1647: egy tengely vegiben valo karikás marok vas [Sólyomkő K; LLt GH. 5]. 1747: Rud orrán való karikás Marok Vas három lántz szemből álló hatló szeggel [Borsa K; Told. 24]. 1750: Egy rud orrára valo Marok vas ... két karikás Marokvas ... Az hátulsó Tengelyen karikás Marokvas [Eszmény SzD; i. h. 25] * *készítetlen* ~. 1667: Agyu tengelyihez valo készítettlen marok vas nr. 17 [Fog.; UF II, 340]. 1673: Agju tengelyihez valo készítettlen marok vass nro 9 [i. h. 541] * *kis* ~. 1582: Az wasazasra keolt egy syn was egy negy penzes Marokwas | es két kis marokwas két penzes d. 8 [Kv; Szám. 3/V. 19, 20 Lederer Mihály sp kezével] * *közép* ~ közepes nagyságú marokvas. 1599: Hoztam Razman Istuannetol 110 keozep Marok Vasatt f 6 d 15 [Kv; i. h. 8/XI. 14, 16] * *kulcsos* ~. 1781: Ferencz Urfi ő Nga kotsijára a' hatolso tengeljre két egész also kultsos marak vassat Rhen. for. 1 Xr 30. 2 dr [Szászváros; BK] * *lapos* ~. 1745: Karikás marok vas nro 4. Lapos marok vas nro 8 [Marossztkirály AF; Told. 18] * *makkos* ~. 1779: 4 Makas Marak vassat fel vertem Uiat Xr 24 [Szászváros; BK. Kovács Mátyás kov. szám.]. 1781: Ferencz Urfi ő Ngā kotsijára két makos marok vassat xr. 30 [uo.; BK]. 1792: egy karikás marokvas den. 4, egy makkos marékvas den. 5 [Árkos Hsz; RSzF 292]. 1812: Egy Makkos Marokvas 12 xr [F.rákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével] * *öreg* ~. 1590: Az haz zwksegere ualo keölchegh Veöttem 8 cöregh marok uasath fl. — d. 40 [Kv; Szám. 4/XIX. 15]. 1599: Hoztam el Zeots Paltol 650 Eoreg Marok Vasatt f 34 d 12 1/2 [Kv; i. h. 8/XI. 12] * *rövid* ~. 1812: Rövid Marok vás 4 Xr [F.rákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével] * *sima* ~. 1745: Beres Szekér És Eke Sima és karikas Marok vas 12 [Veresgyháza AF; Told. 18] * *íő* ~. 1843: Egy Béres szekér ... találatott egy hátulso tengely, egy fojtó és két tő marok vas hijjával [Magyaró MT; LLt].

Az adalékok bizonyossága szerint a *marokvas* az ágyú, eke, hintó, koci, szekér v. taliga falengelyét, ill. a szekérűrnak a végét erősfűtő vaspántot, valamint az az rögzítő vagyűrűt egyaránt jelölhette.

marokvasas marokvassal megerősített; intärtit cu oporniță; mit Achsblech befestigt/festgemacht. 1647: vagyon 4 vasas kerék ... az tengelye fellyül marok vasas [Sólyomkő K; SLt GH. 5]. 1656: vagyon egy fél reszint vasazott

marok vasas vas hevederes algyu ala valo tengeli [UF II, 109]. 1697: Egj mark (!) vasos szeges lo szekér(e) valo Rud [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5]. 1723: Vagjon két fako beres Szekér ennek az edjiken(e)k az első Tengelye vasas, Az masikn(ak) penig az két tengely marok vasas [Ludvég K; Told. 29/7]. 1745: Fel viseltes marakvasas Beres szekér [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VII].

marokvasasz marokvassal megerősít; a prevedea cu oporniță; mit Achsblech versehen. 1726: Két fakó béres szekér, tengelyei marokvasazva [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. 1774: (A) Vas Mives Czigányok a' Szám Tartó Jánosinakis Marokvasaszták a szekerit [Szentdemeter U; LLt Vall. 26] | Számtartó Uramnak egy félvágásu szekerit Marok Vasasztuk [Korond U; i. h. 243].

marokvasazás montarea oporniței; Befestigung mit Achsblech. 1742: a szekér körül valo igazításért marokvasazásért [Bh; Told. 25].

marokvasasztatás montarea oporniței; Befestigung mit Achsblech. 1799: A' Szekér marokvasasztatásáért adtam 6. Sustákat [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

marokvashajtó vas kovácszserszám; uneltă de fierar; Schmiedewerkzeug. 1812: Egy Marok vas hajto vas xr 30 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11 kov. szerszámok között].

marokvas-szeg cuiul oporniței; Achsblechnagel. 1625: Az Varos kucsiahoz sing zegnek es Marok vas zegnek veottem 2. sing vasat ... d 46 [Kv; Szám. 16/XXXV. 159]. 1679: hajtott vas szeg nro 33, marok vas szegh nro 36. Léc szeg nro. 8 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 16].

? **máros** szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ szemű '? 1844: Kemény Pál ... máros szemű, sápadt széles ábrázatu ... Eresztvényi György máros szemű [DLt 960 nyomt. kl].

marosi a Maros mentéről való; din regiunea Mureșului; aus der Gegend des Flusses Mieresch stammend. Szk: ~ borona. 1843: egy szál ki faragott Marosi Barona [Nagylak AF; DobLev. V/1243 Dobolyi Bálint lev.].

Szn. 1636: Marussi Andras [Siménfa U; JHb Inv.]. 1640: Varbeli fizetet drabantok ... Marussi Janos drabant^a [Fog.; UC 14/48. 7-8. — ^aFels-ből kiemelve].

maros-köböl 1. termény űrmérték; unitate de măsură de capacitate pentru cereale; Getreidehohlmaß. 1653: 1583 esztendőben is hasonló olcsóság volt; mert a búzának a szépi négy maros-köblével járt egy forint, az elegyesebb járt hat köblével egy forint | a búza az elmúlt tavasszal fel ment vala huszonnégy forintra egy maros-köble [ETA I, 39-40, 92 NSz].

A koronként és szőföldrajzi jelentkezésben változó űrtartalmú (kb. 62, ill. 94 vagy 125 liternyi) köbölnek a címszóbeli köbölfajta mellett még több változata volt használatos Erdélyben (pl. dési, kolozsvári, meggyesi, somlyai köböl. — Vö. a köböl címszóval. I. még AC 118; EM I., 241-2).

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: vmből vhány maros-köbölnyi; de o anumită

cantitate din ceva, măsurată cu această unitate de măsură; einige Getreidehohlmaß (viel). 1609: Olah Martonnak negy maros keobeol bwzaya, Egy maros keoble lizt, negy kosar meh, egieb hazy ezkeoze mind Ezeket az karokatis megh kéwanom az ... al peresteol [Torda; TLt 3. I/1. 63]. 1614: oly nagy drágaság lón az országba hogy aratás előtt ... Vásárhelyt is egy maros-köble búza sokáig jártába eljárt huszonhat magyar forinton [BTN² 54]. 1653: tíz maros-köble zabot is adok kegyelmednek | Die 3 juny a kapu bátyját itt a vásárhelyi várban megüté a menkö; de az úrnak jóvóltából még is nem találá a port^a ütni ... Volt pedig két maros-köble por benne [ETA I, 128, 147 NSz. — ^aÉrtsd: puskaport].

marosmosás a Maros árterülete; zona de inundație a Mureșului; Überschwemmungsgebiet des Flusses Mieresch. 1568: az Marosmosast az zegeny Nepek Byrtak [Gáldtő AF/Gyf; JHb XXIX/28].

marosszéki a Marosszék tájnév -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Marosszék (regiunea/zona Mureșului); mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des Regionsnamens Marosszék. I. *mn* I. Marosszéken lakó, működő; care locuiește/activează în Marosszék; in Marosszék wohnhaft/tätig. 1657: Brenhídj Huszar Peter Vram ... Maros szeky Feo Capitany [Told. Huszár lev. 17a]. 1722: Maraszszeki Kövödsi T. Nemzett(es) Ujfalvi Janos vram [Szőkefva KK; Kp III. 112]. 1823-1830: Sámuel az apámnál szolgálván, a tőszomszédban, a Rózsa utcában senator Nyíró Székely Sámuel úrnál szolgált egy marosszéki főjfalvi leányt vett volt feleségül | Erős Agnes, ma is él, és marosszéki vicekirálybíró Tkttes Nagy Dániel úrnak felesége [FogE 59, 149].

2. Marosszékről való; care este originar din Marosszék; von Marosszék stammend. 1657: Toldalagi Mihályt marus- és aranyasszéki hadakkal indítván, parancsolván pedig Kraszna és Középszolnok vármegyékre is ... hogy megegyeznének [KemÖn. 114]. 1662: reggel mind az marosszéki tisztektől, mezei kapitányoktól ... udvarhoz felkísértetett volna szállásáról [SKr 151]. 1710: Mikor egynehány hétig a Bozzán táboroznánk, Töröcsvárnál is lévén a marusszéki hadakban, Thököly Imre nem a bozzai útra hanem töröcsvári út felé indula [CsH 222]. 1710 k.: felverék a szatmári katonák, hetven marosszéki székelyt levágának [BÖn. 728].

3. Marosszékhez tartozó; care ține de Marosszék; zu Marosszék gehörig. 1623: Tudom azt hogy feytek Maroszeky Johot az Kikelleo Berczin, Eztan berczinnis feytek Maroszekj Johot aztis tudom [JHb Jonas Kouachy de Siklod^a (70) ppix vall. — ^aU].

4. ~ **derékszék** Marosszék felett ítélező törvénybírói ítélezőszék; scaun general de judecată din Marosszék; über Marosszék Recht sprechender Richterstuhl. 1636: Szent Ersebeten^a lako, az Tekintetes, es Nagos Pechy Simon Vram, vgmlnt A. perlette Maros zeki darek Zeken Bandon Maros szeken lako, az zorgalmatos Zekel Mihalt nemű nemű velle valo compositionak violalasaert [KCSl 133. — ^aU]. 1640: Varadi Balogh Lazlo Ura(m), ugimnt Actor perlette az Maroszeki darek zeken Maros Vasarhalt az Nemes és zorgalmatos Orban Martont, Nagy Mihalt Abodban^a lako Zentegihazfiakat [Mv; DLev. 5. — ^aMT].

II. *fn* 1. Marosszéken lakó ember; persoană care locuiește în Marosszék; Bewohner von Marosszék. 1623:

Tudom azt hogy az három rakottian az Marosszekiek Jartak Johal senki nem haborgatta ... Tudom aztis hogy az kapolna mezeot marosszekiek birták [JHb Johannes Simonfi de Georgio Zent Miklos (55) lib. vall.]. 1677: A' Marus Székiek a' cirkálásnak idején, a' magok eddig valo usosokban hagyattak fellyeb valo tereh viseléssel ne oneráltassanak [AC 240].

2. Marosszékről való katoná; militar recrutat din Marosszék; Soldat aus Marosszék. 1710: Thököly Imre beüldvén egy részhadat az töröcsvári sáncban levő németek-re, a marusszékiekkel együtt levágatá s dissipálá [CsH 222].

marosszékieleg marosszéki módra; asemenea/in felul locuitorilor din Marosszék; nach der Art von Marosszék. 1873: ha a birtokott kezemhez veszem nem úgy kezelem mind erre fellé látom gazdálkodnak hanem marosszékieleg [Szombatfva U; Pf].

marosújvári a Marosújvár (AF) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Marosújvár/Ocna Mureș; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Marosújvár. Szn. 1622: Valentinus Marusuyvari [Vh; VhU 280].

marosvásárhelyi a Marosvásárhely tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Marosvásárhely/Tirgu Mureș; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Marosvásárhely; Marosvásárhelyen lakó/működő; care locuiește/activează în Marosvásárhely; in Marosvásárhely wohnhaft/tätig | Marosvásárhelyről származó; care este originar din Marosvásárhely; aus Marosvásárhely herkommend. 1653: mint jártak volt a marosvásárhelyi gyalogok [ETA I, 57 NSz]. 1695: nem másra senkire, hanem Marus vásárhelyi néhai Geörgy Déák Ur(am), és Horváth Susanna Asszony leg(iti)mus successorra szállának azon Nagylaki és Ispánlaki Portiok simpliciter [Nagylak AF; DobLev. I/42]. 1720 u.: Marus vásárhelyi Alvinczi István(n) Ur(am) a Csísmadia Czéh gyűlésével edgyütt I(ste)nes indulattyokból conferaltanak az Ernye Ecclesianak egy Impressumot [Nagyernye MT; MMatr. 281]. 1730: Marus vásárhelyi Tisztségbeli Sze-mély Töke Ötves István Vram [Told. 47/40].

márpedig 1. ellenkezős nyomatékos bevezetésére; pen-tru a introduce și a accentua o contradicție; zur betonten Einleitung des Gegensatzes/der Widersetzung; mindezek ellenére, noha, jóllehet; deși; trotzdem, obwohl. 1704: Ugyan ma a generál felizent a Guberniumnak, hogy Pekri-éknek megírta volt, hogy tudósítsák, miben légyen dolgok a Besztercén levő officialisoknak, mert ha 15 nap alatt meg nem írják, tudtokra légyen, hogy minden jószágokat felpredáltatja. Márpedig eltelve tíz napja és csak öt lévén hátra, ha addig is el nem jár a tudósítások, ő bizony kiküld és végbeviteli [WIN I, 280]. 1796: a miolta esmerem az Exponenst betűletes jó erkölcsű emberek tudom az Feleségével jól élt mar pedig ha paráznaságban elegyedett volna az Felesége valakinek panasztolt volna de sohasem hallottam hogy valakinek panaszkodott volna [Déva; Ks 101]. 1817: (A pislének) ugyan szépen és jól viselik magokat csak ennivaló szűkőn vagyon már pedig ha jól él úgy nő jól [Héderfája KK; IB. Utó Bálint tt lev.]. 1842: az fazakasak úgy annyira elgebbeszítették ásaísfakkal az hely-

lyet — hogy tsupa tós helyé vált, 's jelenlegis olly mély sok helyen — hogy szávas marhák belé fulhatnak örökre, már pedig az járo ut [Dés; DLT 368].

2. megokoló közbevetésben; ca o justificare accidentală; in motivierendem Einwerfen: ugyanis, mégpedig; adică, anume; nämlich. 1720: Kenderünk nekünk nincsen, mert aszt csak kötőfek szárokrais fel dolgozzák, már pedig czövekes kötélnék sok kel [KJ. Rétyi Péter lev. Brassó-ból]. 1772: eő Excellencia Testissei ... a' Malom árkából le foljo viz nagyobb sebessegből, melj a' Gaton le foljo viz derekát keresztül lövi, azt hozzák ki, hogj az én Mal-mom fel njomja a' Vizet, ellenkező jó ki, ugjanis ha az árokból foljo viz sebesebb s keresztül lovódik a' Viz derekán Már pedig által lövődik a Küköllő derekán, és sebesen foly [Kük.; JHb LXVII. 246].

márpediglen márpedig; iar dacă; aber, jedoch. 1764: Már pediglen ha Mlgoș Ötsém Ur(am) ... Sz Márton napig le nem jön, addig együt nem is beszélhetünk a Tabularis Causaink állapotjáról [Borb. II Nic. Kendeffi lev.].

marsall hadseregarancsnok; comandant de armată; Armeeoberkommandant. 1657: követségen aبلغála az akkori krakai vajdához, Stanislaus Lubemierszki fejedelmi emberhez, ki ugyan princeps imperii is vala (kinek fia az mostani lengyelországi marschalk és egyszersmind mezei hetman is két öccsével, kik is nagy emberek) [KemÖn. 82] | Ezenközben egy lengyel marsal Lubomirsky egynéhány ezred-magával Munkácsnál béüte, és sok népet levága | De a Marsallus is megtöbbitvén az elébbi hadat, urunkal szembe lőn, és először kezét fogván urunk-nak, mondá Marsallus urunknak: „No sógor! mint tetszik a kozák barátság?” Ezenközben agyarkodva megrázta valamennyire urunkat marsal az övénel fogva végre meg-csendesülvén, mond a marsal: „Ne veszs én miattam ...” [ETA I, 162–3 NSz]. 1662: az vezér, hacsak levele által is, intené meg a marschalkot, hatalmas császárnak erdélyi birodalmához tartozó tartományokon ne fegyvereskednék [SKr 365]. 1665: Az lengyelországi marsalk ... Slesiában van [TML III, 379 Teleki Mihály a fej-hez] | Most itt az marsalknak dolga forog fenn; az valóban fogadja az hada-kat s beindul hamar az király ellen [i. h. 465 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1694: Ezen holnap^a elein verte meg az francia dux Noailles nevű Marechallussa a cataloniai mezőn a spanyol hadat az ágyúit is elnyerte a gallus a hispanusnak és az főgenerálját elevenen elfogta [IIAMN 334. — ^aJúnius].

Szk: generál ~. 1704: Gróf General marschal uram For-gács Simon uram ő nagysága is német és magyar hadakkal beérkezik Kolozsvárra feleségestől egész pagáisiával [SzZs 318].

marsruta katonai menetirány; direcția de marș, marșrut; Marschroute. 1724: Instálunk Ngodnak igen alázatos-san, méltóztassék Ngöd gratiose allaborálni, ha tsak anynyibanis allevialtassunk; hogy a Marsruták expedicioja ne Continualtassék [Ne; Ks 83 a városi hadnagy a főispán-hoz]. 1740: elsőben az Commissarialis Marschuta szerint Deváról Szászváros Székben tettek volt statiot, azután érkezöleg lévén a Militia megváltattak és Szászváros széket által ugardván ismét Benczenz és Piskinczre tették által [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1810: A Mar-suták ki vagynak adva [CsS].

marsuális hadseregparancsnoki; de condamnat de armată; Armeoerbermanntanten. 1739: ezen Alsó Járás(na)k egész Quantumát az eddig tett Marschualis Ex-pensákkal edgyütt nem csak absorbeállyák, sőt Superáll-yák is [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. 1741: Feletébb incom(m)odal Sokszor a Marschus ordi-natioja a Szegénység oeconomiajának etc. Ez illen Marsch-ualis ordinatio, az Márschualis Szekerek(ne)k fel alitás-sában Cessalván, respiriumot evezne magában minden Falu, és oeconomiajához akadály nélkül láthatna [Ks 101]. 1809: az ide zárt ... Marsualis quietantiakat feltaná-lván, küldöttem bé [Kadács U; UszLt ComGub. 1612] | a Processust meg jártam, a Marschualis, és más quietantia-kot mellyeket tanáltam fel szedtem [Szu; i. h.].

marsuáló menetelő; care se deplasează în marș; mar-schierend. 1739: A marsualo Militia ... semmiről nem quietal [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.].

marsurozás menetelés; māršāluire; Marsch(ieren). 1731: Mostan a Hazában be jövő Űgy alá s fel járo Militi-ák marsurozasok(na)k minden kár nélkül a Szamoson által valo költözések végett ketelenítettünk Hidasunkat új Deszkákkal meg deszkáztatunk [Dés; Jk 424b]. — Vö. a *maszurozás* címszóval.

marsus 1. katonai menet útvonala; direcția de marș, marșrut; Marschroute. 1705: beszéllették, hogy az armada mindenütt becsinálván magát székekkel és munitiókkal, mindenütt úgy jár, mintha egy város jűne, ki miatt a kur-cok nem férnek hozzájuk, hanem a marsusán előtte min-deneket elégetnek, hogy ne légyen mivel élniek az úton [WIN I, 584]. 1710 k.: a mi marsusunk mind menőben, jövőben volt Somlyó, Debrecen, Fegyvernek, Szolnok, Hatvan, Pásztó, Fülel s azon nyomon vissza [BÖn. 730]. 1717: az Regimentek takarodnak műis tegnap mene-kedénk meg hét Companiatol holnap ismet varunk előt, gondolám hogy most az etczer meg menekedik Darlacz a marsustol, masként ugyan csudáltam volna [Darlac KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez].

2. menetelés; māršāluire; Marsch(ieren). 1717: Colo-nellus Detinné Ur(am) 15. Zászlójával masirozvan szé-kűnk(en) három etszaka Levén marsusáb(an) kenjér, Lud, Tyuk etc majd semmi sem maratt, Zab ne(m) Levén abrakra szamtan buzánkot, rosunkot fel pallotta az hada [INyR Csz, Gysz és Ksz panasza]. 1721: ezen ki menő négy Regimentek, reguláltatnak, nem mind egy uton, es egy felé, lehet marsussokat continuálni, hanem meg sza-kadozva [Ks 18. XCIII gub.]. 1741: Feletébb incom(m)odal Sokszor a Marschus ordinatioja a Szegénység oecon-omiajának [H; Ks 101].

marszelin selyemtaft; tafta; Seidentaffet. 1829: Más vil-selmes fekete Marszelin tafota köntös in Rft I [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1150].

mart 1. emelkedés, domb; ridicătură; Steigung, Hügel. 1635: hatart vetenek az hul az Mart vagion [Kvh; HSzJP Czengeri Mihály (60) jb vall.]. 1665: az Mart alatt egy darab kerek kaszaló [Pinárd MT; Bállt 69]. 1694: egy erős oldalon avagy marton [Szentk.]. 1720: Innen az Mart regenten kaszalo ret volt de pap pater fel rontotta [Pósa Sz; Ks 15. XLVII. 1]. 1740: (A) thörök buza földek fel men-

nek egy nagy szakadasos mart alá, menvén a meta a mar-ton bé [Nagyida K; Told. 27]. 1751: also hatarban az falun kívül Kerek alj fele Markos András Vramnak egy darab helje lévén kertben és az felső reszin az kert az martban nem allandos [Kissolyomos U]. 1769: idébb a Mart alatt ... kiváltott négy hold földek [Ne; DobLev. II/407. 3a]. 1777: Szelistyetől nem messze reá tanáltam ... Muntján Péterre hogy ő a Szelistyeiek(ne)k egy néhány lovaikat egy nagy mart fele keringeti vala, és lasu beszédél azokat szelidíti vala hogy ő egyiket meg foghassa közülek [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1808: ezen Földet a' Tktes Exponens Ur Földétől egy meredek gypes Mart határozta meg egymástól ... a mely határ most Határ gypes Mart ... a' Szántás által már most a' Tktes Keresztes János Ur Földé-hez vagyon fel-szaggatva [Árpástó SzD; BetLt 6 Andreas Balas (51) col. vall.].

2. (meredek) vízpart; mal (abrupt); (steiles) Ufer. 1629: (A határ) arról az Borzsa bokorrol megjen az Kocsis And-ras kenderes Zwgetjnek also zegeletjre az Viz arok martja-ra [Jobbágyfva MT]. 1675: Szememmel láttam Kadár Giörgieőt az Apáczait, hagi kapával kapallia vala az Mar-tot, az Apiais Kadar Gergeji ot vala ugjan akkor mikor el szaggatta az árviz, es ugj szakasztá ell [Apáca Br; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1690: meg engettük, hogy ... új malmot építtethessen és az említett Petelyei^a határon, egy darab viz hatta haszontalan földnek által ásátásával és azon Maros szakadéka martjainak szükséges helyeken valo meg erősítésével kívántató módon procuraltathassa [Bállt 52. — ^aMT]. 1718: az maros Folyó vize kerületjéből szakad ki egy réghi, holt maros szakadék árok, mind két felől fűz fákkal az martja tellyes lévén [Marossztkirály MT; LLt]. 1779: tegnap s ma is facie loci szüntelen eskettetett Szilágyi Sátorot vonatott a Viz martjá-ra [Nagylak AF; DobLev. III/528. 1b]. 1793: Az Eponens Aszszony ő Nga Jozsága ezen Patak le fojása mellett hatá-rozodik az Sándor Mosesné Aszszony ő Nga Malmától fogva fel az Templom alatt valo martig [Kisrápolt H; JHb XXXI/36. 2]. 1794: a fűz fáimatis melljek a martot tartják, gyermekek, marhák s fejszés Tolvajok ne ronthassák [Kv; Pk 3]. 1806: a' Felső Deberke Hidgya felé ... Ollyan martja vagyon a' Deberkének hogy ott a' Sertés fel nem mászhat [Dés; DLt 82/1810] | a' bival ... annak utánna, harmad napigis az oltnak Ágostonfalva felől való martján, a' vetéseken legelődött [F.rákos U; Falujk 6]. 1807: a' Maras Vize kezdette a' Martat Iszappal meg rakni [Msz; LLt 74/15].

Hn. A. 1622: Az patak marton [Baca SzD]. 1629: Az vizmartra meneoben (k) [Uzon Hsz]. 1643 u./1770 k.: in Sóstómartja (sz) [Kozárvár SzD]. 1670: Az viz mart(n) (k) [Uzon Hsz]. 1687 k.: Hajosér Martyában [Csittszítván MT; MMatr. 329]. 1698: az too martján (sz) [Buza SzD]. 1715: az Nagy mornál [Nagylak AF; DobLev. I/89]. 1718/XVIII. sz.: A To martan (sz) [Sülelmed Sz]. 1722: Az Ér martan [Páké Hsz]. vicinussa a Viz felől a Mart kareja [Szotyor Hsz]. 1737: a' hagymás Patak Marton (sz) [Désfva KK]. 1744: A Patak martba [Bordos U] | Tomar-ton (sz) [Kelementelke MT]. 1749: az Tatrang martján (sz) [Bodola Hsz]. 1756: A' Tsikos tó Martyán (sz) [Aldoboly Hsz]. 1771/1817: A' Baléj Martyán (k). a' Balej Vize martja [Tibód U]. 1773: A Demeter pataka Martyán v. partján (sz) [Tekerőpatak Cs]. 1774: a Kis Rét patakján tul a marton fejlül (sz) [Csapó KK] | a' Nagy Martnál az Aranyos vízen [Gerend TA]. 1781: A Patak

marton (k) [Petek U]. 1792: A' Nagy Patak nevű Martján (sz) [Markod MT; MMatr. 453]. 1798/1812: Nyárad Martján (sz) [Buzaháza MT]. 1799: a kaszáló rét felett való Nagy Mart [Mv; MvLev.]. 1801: a Szováta Víze martján (sz) [Szováta MT]. 1817: a' Kükküllő martján (k) [Csókfva MT] | Fű Patak Martján alól (sz) [Makfva MT]. 1818: A' Kabalás To martján (k) [Nagyajta Hsz]. 1819: a' patak marton (k) [Erdőszengyel MT]. 1822: Kelemenpataka martján [Lisznyó Hsz]. 1830: a Magos hegy pataka északi martya [Hidvég Hsz]. 1835: A méh kertnél a' forrás patak martján (sz) [Márkos Hsz]. 1843: Tómart lábja (sz) [Lázárfva Cs].

B. összetett földrajzi név utótagjaként; ca element final in toponimele componse; als letztes Glied zusammengesetzter geographischer Namen. 1632: az Also forduloban a Kikelleo marton valo Zena ret [Balavásár KK]. 1637/1778: Az Kükküllő marton [Erdősztyörgy MT]. 1638/1657: az Fekete ügy Marto(n) (k) [Bikfva Hsz]. 1685: vagyon cir(citer) 3 vékás föld, mely a' Nyárad martra jó lábbal [Nyárádtó MT; Told. 27]. 1699: Az Ré-ténis va(gy)on egy Kús terület az olt marton, melyet egy ér veszen körül [Kilyén Hsz; BLt]. 1733: Az Nyárad marton egy kis bokros Szegeletesce [Lőrincfva MT] | az olt marton egy Fűzfára keresztet (!) van vágva ... azt tettek volt a határjarkok jegyül [Hévíz NK; JHbT]. 1748: a Nyárad Marton egy kis Szegelet Török Buzával Szokták vetni [Nyáradkarácsonfva MT]. 1764: az Kükküllő Marton az Török buza Nyilak végib(en) (sz) [Csávás KK]. 1774: Berkek ... Az Csemete farban az víz el hordotta volt most nödegell ... Aranjos mart a szomszidgia [Polyán TA; JHb XVI/15]. 1781: Varfalvi határon az Aranyas martan egy hold [Asz; Borb. II]. 1807: Toplitán a Maros marton [DE 2]. 1826 k.: a megye rettye egészen a Kükküllő Martig [Gyalakuta MT; Gyl].

3. meredek árok/útszegély; malul ridicat al şantului; steiler Graben/Straßenrand. 1746/1831: elsőben is halmat Bardat Szegen kívül egy tós hely mellett el szolgáló utnak külső martyára hányattunk [Szentdemeter U]. 1830: Halom hányatott napkeletre a' Szénpaták forrásánál az Árok északi martján az árok feneke lévén a határ [Hidvég Hsz]. 1834: A 2-ik Hurubás Telek vagyon a Kide felé ki járó Utzába egy Árok Martyába [M.újfalu K; BetLt 7].

Hn. 1759: Az Út Martján (sz) [Kozmás Cs]. 1834: egy Árok Martyába [Borsaujfalu K; BHn 56].

4. ? földnyelv; istm; Erdzunge, Landenge. 1592/1593: Ha az Rethi Malomban eörleóttek, azokis zabadon Jartattak barmokat rajta, Az zent Benedeky Chyordais zabadon dillet rajtha, Az keoz porond volt mind elthig, vagy túl mosta az martot az viz, vagy Innét de minden feleől teolteótte az feovny hancias azt az porondot [Szásznýfres SzD; Ks].

◊ Hn. 1622: Szegh Martian egy keőles nyl [Kozárvár SzD]. 1627: Az marton (sz) [Lőrincfva MT]. 1630 k.: Az Nagy Marthig [Mv; MvHn]. 1645: az nagy mart alatt (sz) [Györgyfva K]. 1665: a Mart alatt, melyet ördongosnek hinak (k) [Várhegy MT]. 1668: az Kerek rett martian (sz) [Imecsfa Hsz]. 1669: Az Veresmart alatt (k). Balasné martiabán (ke) [Bencéd U]. 1673: Az Marton (sz) [Kilyén Hsz]. 1679: Az Faludi Martonn (sz) [Nagylak AF]. 1681/1748: A veres Marton (sz) [Túr AF]. 1690: az Aranyas Marton belől (k) [Tarcsafva U]. 1692: A Marton (sz) [Torja Hsz] | az horgas Martba(n) [Sinfva TA]. 1693: Hajos marton felljül (sz) [Kolozs] | Mál martya nevű helyben (sz) [Szentivánlaborfva Hsz] | Tőkös martb(an)

(sz) [Bordos U] | Veres mart alatt (sz) [Kénos U]. 1719 u.: az Marton (sz) [Kurtapatak Hsz; Borb. II]. 1721: Fejer mart oldalab(an) egy darab pallag [Köröspatak Hsz]. 1722: A Martb(an) a' Falu alatt (sz). A' Csato Martján [Zágon Hsz]. 1734: Veres mart fejín (sz) [M.gyerőmonostor K]. 1735: a Nemes marton (k) [Ákosfva MT]. 1736: a Marton (sz) [Bodola Hsz]. 1743: Az Egres Marton (k) [Vajdasztiván MT]. 1747: Az Falun felyel az mart alatt (k) [Kilyén Hsz]. 1748: Sziltallo Marton (k) [Csiba MT]. XVIII. sz. köz.: a Poklos martnal (sz) [Dicsősztmárton KK]. 1753: A Mart alatt (szö) [M.lapád AF] | A Veres mart alatt (k) [Miriszló AF]. 1763: az ásás marton (k) [Kőpec Hsz] | A Nagy martba (sz) [Cikmántor KK]. 1767: Veres mart nevű helyben (sz) [Tusnád Cs]. 1770: Nagy marton (sz) [Kőpec Hsz]. 1772: Az Hideg kút Martjánál (sz) [Kozmás Cs] | Nagy Martnál (sz) [Markod MT]. 1778: Csergő Mart bütőjibe (sz) [Köröspatak U] | Nagy Mart (sz) [Marosbogát TA]. 1780: Az Ag hidra rugo Lábbá ... a Mart alatt (sz) [Ne]. 1781: A Keringő Martnál (sz). A konda martya [Százpatak Hsz]. 1790: az agyag martra rugo lábban [Sinfva TA]. 1792: a felső határon Tsergő martnál [Köröspatak U]. 1798: az Agjag Martan (sz) [Sinfva TA]. 1805: A Vas Martak alatt (sz). A Vas Marton (k) [M.sülye AF; MúZRádák] | A' Poka martján (sz) [A.boldogfva U]. 1806: a' nagy Mart [Buzásbocsárd AF]. 1807: a' Magos Martnál (sz) [Borosbenedek AF]. 1813: Erdős Mart [Koronka MT]. 1817: Nagy Vapa Martyan (sz) [Makfva MT]. 1820: A Csorgo mart (sz) [Baca SzD]. 1840: A' Csapo martba (sz) [Kraszna Sz]. 1853: A' Kerülő Martnál (sz) [Gelence Hsz]. 1861: Szalom martya alat (k) [Pálfva U]. 1864: Holt mart [Szászfenes K]. — Az ide sorolt hn-i adalékok esetenként az 1–3 jel-hez tartozhatnak.

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az FIA-ból valók.

márt 1. belemárt; a bága (in ceva); (hin)eintauchen. 1618: Ezen az császárnak írott levelel voltak ilyen miraculumok, hogy az megholt vitézcknek az gyermekek az vérbe mártották az kezeiket, és azzal pecsételték meg az császárnak írott levelet [BTN² 136].

2. mártogat; a (tot) muia/intinge; (ein)tunken. 1638: akkor vaczoranis elege kinalak, de ugjan nem euék, sem iuek hanem talam csak ketszer ha martot az etekben [Mv; MvLt 291. 148b].

3. (gyertyát) mártogatással készít; a turna luminări; Kerzen ziehen. 1731: Kastely Szamara Gyertyát mártottak [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.]. 1735: Vásár bírák Atyánk fiai facultaltatnak hogi buza Kenyeret nagjabbakat süttessenek ... Gyertyát hosszabbat és fadgjassabbat márcsanak kit kg Contumitner nem Cselekednenek Kenyereket Gyertyájokat el vehessek es a ket Iskolab(a) külgjék [Dés; Jk 454b].

Szk: gyertya ~ani. 1775: Gyertya mártani valo rongyos kártya ... Közönséges viz hordo kártya 1 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153].

4. árv kezét/ujját ~ja vmibe (illetéktelenül) beleavatkozik vmibe; a se bága/amesteca în ceva (fără să aibă competență); sich (unbefugt) in irgendeine Sache (hinein)mischen/mengen. 1589: ha valamely mester, ual amely Mes-temek ueghez ment es eppen megh szegődött miuere menne, akar it ez Varoson, s akar hol, abba martana kezét ... aszt az Mestert tizenket forinttal meg bwntessek [Kv; KőmCART. 6]. 1811: Körmöd varga! abba nem mártom ujjomat [ÁrÉ 90].

martalék 1. préda, zsákmány; pradă; Raub, Beute. 1657: Isten kegyelmének jelének esmérem, hogy az igen megkedvetlenedett és zúgolódó vitélző rend ez kis martalékon annyéra megújult, szívesedett, s nagy kedvességgem is lévén köztök, minden engedelmisségeket és kész voltokat látom [KemÖn. 220]. 1842: (A) malom árka torkolatnyánál Zugó egy átalýába oly minden állandóság nélküli kontár munkával 3/4 zollos deszka odalbéllel ellátva, hogy azt tsak az ige tartya, következöleg a' leg első áradás martaléka könnyen lehet [Km; KmÜLev. 2].

2. '?' Szn. 1750: Martalek Marton [Kv; Szám. 69/XX. 14].

martalja hegyalja; poalele muntelui; Bergfuß. Hn. 1684: Aprilis 19 ... végeztük el karózását, hajtását az két szőlőmnek az Martaljatt [Torda; SzZs 263]. 1694: az Marth allya n. szőlőhegyben (sző) [uo.; EHA]. 1736: az mart allya nevű szőlő hegyben lévő őss örökös szőlőmben [uo.; TJkT I. 125]. 1790: az Also és Felső Kis Martallya között levő Város közönséges Sikátora [uo.; KW].

martalji a Martalja nevezetű helyben levő; care se găsește pe locul denumit Martalja; in dem Martalja genanneten Ort befindlich. 1684: Aprilis 18. Kezdetem az martalji szőlő karóztatásához és hajtásához [Torda; SzZs 263]. 1748: a felső Martallyi szőlő [uo.; EHA].

martbeli marthoz/parthoz tartozó; care ține de mal; zum Ufer gehörig. 1633: az Nagy Meszeon, az mellyet hynak Martbely feöldnek [Borsova Cs; EHA]. 1765: Poka Martybéli széna fű [Fiátfva U; EHA].

marti ? marton lakó; care locuiește pe un mal; am Ufer wohnend. Szn. 1614: Marti Balint lib. Marti Georgi jb. Marti Thamas jb. Marti Leorincz jb. Marti Demeter jb [Szentlélek Hsz; BethU 316, 317] | Marti Mihály Jud(ex), lib. Marti Thamas lib. [Kövesd MT; i. h. 30].

mártír 1. vértanú; martir; Märtyrer. 1554: En was Janos frataj wettem Ez may kedden Zenth Balinth martir napya elewth walon Ewth forinthat frataj gergelytiwl [SLt U. 18]. 1585: Szent Georgy Martyr napp wthtan walo cheoteorteokon [Dés; DLT 216]. 1710 k.: minden pátriárkák, próféták, apostolok, martyrok és egyéb szentek, sőt maga az Úr Jézus Krisztus példájában [Blm. 1021]. 1879: hadd tegyek úgy, mint Jókai Szerellem bolondjaiban Harter Elemér, mikor a gyászlobogót feltűzván a mártírok sírjára, elmondta: mennyibe került az nyelestö [PLev. 67 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. áldozat; victimă; Opfer. 1710: A császár azért a residenst felhívatván, parancsolatot ada ki a papok^a szabadulása felől. És így Istennek csodálatos gondviselésiből a nagy eleven mártýrok megszabadulának s Belgiumba hozatának, holott őket nagy tisztességgel fogadák, és új papi köntösökbe öltöztetvén s gazdagon megajándékoztatván, Magyarországra visszajövének s elébbeni parochiájokba beülének [CsH 99. — ^aAz 1674-ben gályarabságra ítélt protestáns papok]. 1879: Tudod pediglen, te Jakab Ödön, hogy énnekem igaz jogom van mártírnak lenni. Mártírnak valósággal ... a te mártírod voltam [PLev. 48–9 Petelei István Jakab Ödönhöz].

mártíromság martiriu; Selbstaufopferung, Martertum. 1672: Miclossy Peter Ura(m) Cassa uidiken Tozran lakik plebania(n) jo egezegben de Nagi Martiromsaghba(n), mint egi en maga(m) Apostolj ember [CsÁlt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihály nyitrai plebános haza Csiksztygyörgyre].

Szk: ~ot szenved. 1671: Az electorok is megbúsultanak az szegény Zrinyi halálán Czeglédi uramat is csitálták örömmel megyen, mert tudja, Christusáért szenved martiromságot [TML V, 538 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

mártírum vértanú; martir; Märtyrer. 1672: Az hajdúk és katonaság is csak szóra nehezen periclitáltatják magokat, ha mi akamúk is; annál inkább átkozott magyar volna az, ki szegényeket idétlen harcoskodásra indítván martýrunokká (!) tenné [TML VI, 165 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

mártírumvér singe de martir; Märtyrerblut. 1710: bár még annakelőtte régen egyeztenek volna úgy meg, nem ontott volna annyi ártatlan martýromvért ki a római fene bestia [CsH 316].

martkaréj partkanyar; cotitura malului; Uferkurve. 1751: Én nem tudom hogy az mart karén alol ezen Controversiab(an) forgo oldal és Seppedékes helyly a Falu földé volté, vagi az Mlgs Possessor Uraké [Kóródsztrmárton KK; Ks 17. LXXXI. 18].

martocska partocska; mal mic; Üferchen. 1765/1770: azon az martocskán is tul az a darab helylyis mind Simén rész, az marton aloll pedig mind az víz mosta oda, mert regenten ott volt az viznek jobb, és derekasabb Follyása [Széplak KK; SLt évr. Transm. 350]. 1772: Szántó Föld ... vicinussa Délről az közönséges Martocska [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1803: Egy kús szakadozott Martotska [Csikfva MT; UnVJk].

mártogat a tot muia/íntinge; wiederholt (hin)eintauchen. 1736: hallottam az régi emberektől, hogy mikor valamely leányos házhoz leánynéző ment, tyúktojást főztek s az legény eleiben tették ... mikor ette, úgy keverte fel hogy mikor az kenyérral mártogatta, semmi róla le ne hullott [MeiTr 377–8]. 1853: Ezerszer tsokolunk az aszuszölőborért, olyan jól esett mind tortátával mártogatnya^a [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — ^aA levélíró édesanyja].

martoldal hegyoldal; cosastă de munte; Bergseite. 1845: egy kopatzos mart oldal [Etéd U; EHA].

mártonfalvi a Mártonfalva (Hsz v. NK) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Mártonfalva/Mártineni sau Metiş; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des On Mártonfalva. 1. Mártonfalván lakó/működő; care locuiește/activează în Mártonfalva; in Mártonfalva wohnhaft/tätig. 1581: Az martonfalvi Zekel Lazlonak hattam eg giermek lowat [HSzj gyermeklő al.]. 1650: Martonfalvi Fohnagi esküt Polgarival egiüt [Fejér m.; LLt 32/21].

Szn. 1614: Martonfaluy Mattias ppix [Dobofva U; BethU 155].

2. Mártonfalvához tartozó; care ține de Mártonfalva; zu Mártonfalva gehöric. Hn. 1757: A Mártonfalvi Hágoban [Taploca Cs; EHA].

martos meredek; abrupt, präpstios; steil, abschüssig. 1752: a Patak és az Uttza között egy darab martos hely [Bálványosvárálja SzD; EHA]. 1780: úverbén maga Rettye végében Lévd Suvadásos Martos Bokros hely [Vadad MT; VK]. 1797: egy része martos kaszálo hely [Tarcsafva U; Pf]. 1798: már az Aposam irtogatott ide le, amaz szakadásos vagy martos helyen alol [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1808: ezen Törökbuza Földet a' mellyen-is tudniailik most állók és meg-is hűtöltem ... amattól eleitől fogva egy Martos gyes Borozda vagy-is él hátorozta-meg [Felőr SzD; BetLt 6 Petrus Gergely (75) col. vall.]. 1841: A' Borviz Kut feletti magos martos Domb tetején [Korond U; EHA].

mártott 1. bágat in ceva; (hin)eingetaucht. 1710: A fővezér pedig egy sánta öszvéren alázatosan megyen vala, annak is fején egy kék, vérben mártott vászon lévén és egy nádszállal a maga fejét vervén úgy kiált vala „Offat Millei Tuffai!” [CsH 200. — „Értelmezhetetlen torzított szöveg”. 1710 k.: tokaji igen fő aszúszőlő borába mártott két vagy három kis falat cipővel állítá meg azt a szörnyű hányást [BÖn. 526].

2. mártogatással készített; făcut prin turnare; (Kerze) mit Ziehen verfertigt. 1681: Sütő Ház Pitvara Vagyony Gyertya mártó fazék Nro I Mostan mártot fadgy gyertya Nro 174 [Vh; VhU 519–20].

martszakadás hegycsuszamlás; prăbușirea malului; Bergrutsch. Hn. 1815/1856: A Mart szakadás felett (sz) [Hidvég Hsz; EHA]. 1851: A' Martszakadás tetején (sz) [uo.; EHA].

maruncis ? apróság; măruniș; Kleinigkeit. 1688: Egy vőgh Gyapotos vászontol f —/07 1/2 Egy Loter Marunczistol f 02/50. fel Loter Marunczistol f 1/25 [MvRKLev. 26].

? **márus korsó** ' 1822: Márus korsó olajos, és Degetes [Nyárádsztanna MT; MLev. 8].

márvány marmurá; Marmor. 1796: 24 Darab pallerozott Heynbergi márványért Rfl 2 [ETF 182. 74 Gyarmathi Sámuel felj.]. 1811: S Hogy mondhatná Dávid azt, hogy a' Léányok Templom ékessége szolgálgó Márványok [ÁrÉ 199].

márványfedelű márványlapos; cu capac de marmurá; mit Marmorplatte. 1857: a Kolosvári fekete márvány fedelű asztal [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 27].

márványfesték vopsea de marmurá; Marmorfarbe. 1789: Ezen ... Nagy Patika Háznak három oldalában lévő Stéllásik fenyő Deszkakból díszesen egyben eresztve veress Márványfestékkel vagy(na)k meg festve [Mv; ConscrAp. 87].

márványkő (bloc de) marmurá; Marmorstein. 1558 k.: ted ezt ez swrpth egy hideg Maruany kőre es Mingiarast meg co(n)giellaltatik es lezen vllian, Minth egy lep [Nsz;

MKsz 1896. 285–6]. 1614: az nyári házban alatt az földön egy igen szép sokszegű, fejeér márványkőből csinált csekme, az kibén huddozott fel az szép víz tizenkét csőből és ismét ugyanott elenyészett^a [BTN² 70. — ^aA török szultán kisázsiai nyaralójában]. 1662: Kinek^a temetőhelyén Lengyelországban sok ezer forint summában szegődött vala, mindenestül fekete, fejeér és veres márványkövekből igen szép kőfaragásbéli mesterséggel, angyal- és emberképekkel megékesített monumentum csinálásra [SKr 305–6. — ^aRákóczi Györgynek]. 1681 Vajda Hunyad vára Ország Háza ... Ennek nagi magossan való boltózoza faragott márván kőből való öt oszlopon áll | 1 Erkély. Keő boltos allya faragott szeles piros Marvány kővel padimentomoztatott [Vh; VhU 502, 512, 535]. 1744: Márvány kőből való ostábla [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1758: dio fa Lábra francziáson készített két színű márván kőből csinált fedelű fal [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1761: mondotta neki Daraban Vonulné: Láddé a Deákné engem meg se lát pedig sok jót tettem én velle, mert meg tsináltam hogy az Úra meg nem verheti en tégedetis meg tanitlak hoz, ugymond, Ember temetésiről való port, kovát, Marványkővet es tarts a szemérem testedben sőt azzal edgyütt ezeket ted porrá s add bé nékie [Gyeke K; Ks 4. V. 20].

márványkő-sótartó solniță de marmurá; Salzbüchse aus Marmor. 1810: Egy Márványkő So tarto [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 4].

márványkő-táblájú cu placă de marmurá; mit Marmorplatte. 1846: egy Tisza fa márvány kő Tábláu asztal [Erked K; LLt gr. Lázár László udvarházában].

márványkőtáblás márványlapos; cu placă de marmurá; mit Marmorplatte. 1824: Egy Márványkő táblás polirt kis asztal [Dés; DLt az 1826. évi iratok közt].

márványos unde se găsește marmurá; wo Marmor vorkommt. Hn. 1648: az morványos alat (sz) [Hidalmás K; EHA].

márványoz a marmura; marmorieren. 1807: Lajosékkal Márványoztunk szinte 7tig [Dés; KMN 361].

márványtáblájú márványlapú; cu placă de marmurá; mit Marmorplatte. 1837: Zöld festekű aranyozott márvány táblájú asztal [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 13].

marzsinán l. mardzsínán

más htlan nm l. mn-i haszn-ban; cu valoare adjectivală; in attributivem Gebrauch. 1. nem ugyanaz (a szóban forgó személlyel/dologgal nem azonos); alt, altá; ander. 1546: Bogathy Chaspar ... ezzel ez keez' penzel, az Zekel feelden aaron maasz fakath wegyen ez ew haza epylessere, esz chenaltatassara, kykbeel az ew hazath megeppychy esz meg chenaltassa [Panot^a; DanielO 5. — ^aPanád KK]. 1572: vgyan ot egy nehany hold feoldek kiket maas Nemes emberek Jobagy zalagossetottanak volna neky [Fog.; SLt S. 10]. 1589: Hogi fel hantak azon borokat mas zekerekre, attam az korczoliasoknak f. 1/20 [Kv; Szám. 4/X. 39]. 1596: az J ... bizonytottis hogy mas var megieben volt mikor hittak [UszT 11/70]. 1654/1670: én mondam neki az Banffi Christoph Uram szolgájának, miért tekel-

letlenkedik, ha Bánffy Sigmond szolgálja volna nem vinné más Ur földire az borokat, de ne(m) emberseges ember érte, hogy eszt cselekszi [Szénaverős KK; LLt Magyar Mihály (50) jb vall.]. 1718: más faluba is el ment innya [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1749: Melly pium Collatum az Ecclais nagy háládatossággal s köszönettel vészen, ez egyet difficultalván, hogy más Faluba elocaltatott^a s bajos az Interestn(e)k esztendőnként valo fel szedese [Uzon Hsz; SVJk. — ^aA kölcsön].

Szk: ~ ember másvalaki. 1568: Eskessenek heet heet parazt Emberth megh, de maas Ember Jobbagyt, Azok mutogassak megh Mellyk mellyke lezen [Gyf; JHbK XII. 8] | Anna famula Joannis Barbely fassa e(st), hogy Mikor eo nalla lakoth Andras Katonal, kwldy volt ez nyarba hogy Egrest hozon az Mas Ember szöleyebol de o ne(m) hozot [Kv; TJK III/1. 235]. 1613: ha Jeouendeobe a' kegd kesedelmessege mia valami artalmas akadaliok keo-uetkeznek zegeni hazankra, nem mas ember, hane(m) kegd lezen annak az oka [JHbK XLII/12 fej.]. 1621: Ada Cziutak Mathe Cziutak Geörgynek egy darab belseo előreök-seget ... tiz esztendőnek vtanna azon penzel megh valthattja, de illie(n) oko(n) hogy maga penzin valtsa megh ne(m) mas emberewel [Impériva Cs; BCs].

Sz: ~ ember búzájában is talál konkolyt. 1661: Úgy veszem eszembe édes sógar uram, ha jól megvizsgálók, az más ember búzájában is találának konkolyt [Mv; SzO VI, 230 Petki István sógorához, Gávai Péterhez] * ~ ember lábából kivonja a lövist és az ő lábába teszi. 1569: Michael trefa fass(us) e(st) en ne(m) lyeztette(m) hane(m) azt monda(m), hogy ne wonnya ky az twuiset az mas Ember lababol, es az eo lababa tegye [Kv; TJK III/1. 204] * ha ~ ember kiszaggatja a madár szárnyát, könnyű azután megfogni. 1619: azmely madár valakit az ő szárnyával sújtól-csapdos, hiszem hogy jobb, ha más ember kiszaggatja annak az madárnak szárnyát, könnyű oztán megfogni. Szinte így vagyon most nagyságtok az némettel, ha ki eszébe venné az hatalmas császár vezéri közül [BTN² 354].

2. egyéb (az említett kivüli); alt; altá; sonstig, ander. 1572: Dorottfia Nehay Nerges Ianosne vallya hogy Twgia azt Keore Janos az athiatwl Marat hazat atty ely Es vgy veotte Megh az Zabo Myhal Nemzetsegitwl az hazat, Mert Mas Idegennekis ely akarya vgy mond adny [Kv; TJK III/3. 46]. 1573: Segeswary Gaspar Azt vallia hagi Mester aztal volt az zabok hazanal ... Es az Iffyw Mesterek haza kesertek az ceh Mestereket, Eo keserte volt Bachy gaspart es zabo galt haza Zabo Ianos esmet Mas Mestereket [Kv; i. h. 277]. 1637: Galaczy Borbara Aszonj az ű reßet^a ... ada ... Banto kaßalo reteivel Bongortja-val Pusztá szolóievel viszivel minden nemü mas nevezendő örökegevel edgiut Vasarhely Istvane Galaczi Christina aszonynak [Galac BN; WLt. — ^aEgy házbéli részét]. 1671: Haromszéki Atyánkfiai-is, kik a' Két Oláh Ország-ból szoktanak magok szükségekre gabonát hordani, mint szintén más Nemesek, ugy ezen Atyánkfiai-is sohult vám, és harminczad adással, ne aggravallassanak [CC 35]. 1740: minthogy az juhaikat messze tartják fenn az Hava-son és imitt amott a' Tordai, Csáni és más határokon, felettébb bajos volna elé hajtaniok mind(en) esztendőn [Runk TA; Ks 89. 59]. 1769: Nem szabad senkinek Fenyőld és más közönséges Utakat bé vágni Jegelni egy forint buntetes alat | A Ketske Pasztorok téli üdöben gyumölts és más élő fakot három forint buntetes alat vagdalni

... ne mereszelyenek [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1826: Doktor Ferentzi Ur a' Gergyari hideg viz feredöt jövösolta ... A' Sibai fekete vizet én is emérem, 's tudom hasznát de tsak a' kőszvénybe probaltattam, más gyengeségekbe nem probáltam [Zilah; Ks 94 Vegyes ir.].

Szk: ~ alkalmatossággal. 1681: más alkalmatossággal ismet panaszolkodat a' menyiske nekem [Dés; DLt 445 Sofia Sigyarto cons. Stephani Csismadia (45) vall.]. 1763: Az féle Potentiariuskodásakott más alkalmatossággal kik szoktak volt ott cselekedni? [Kük; Ks 22/XXIa vk]. 1806: más alkalmatossággal is fenyegetődzett és ki ellen 's mivel ...? [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII. vk] * ~ ízben más alkalommal, máskor. 1768: Zabnak szemül v. Erogatija ... Méltóságos Groff Bethlen Elek ur, és más ízben Mltóságos Groffné Asz(szo)nyom ő Nságok két rend béli itt Létekor Lovai Consummáltanak Metr. 04 [K; DobLev. II/390. 7a]. 1812: Továbbá tudom aztis hogy veszekedvén más ízben a' Groffné a Groffal nyakából az inget kiszaggatta [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersebeth (44) grófi mosóné vall.] * ~ úttal 'ua'. 1589: oth fen az bak Anna agiaban fekszik Matias deak Mas vttal esmet lata(m) Nyarba vala oth lttak vala akkoris [Dés; DLt 226]. 1600: Mas uttal, hogy Nap szamra czeplett egy Ember Haro(m) nap czeplet Nioiczad fel keobeol zabot att(a)m neki d 36 [Kv; Szám. 9/XII. 72 Ígyarto Simon isp. m. kezével]. 1711: más uttal utánnok jöven, mind el hajtata^a, mind az Jobbágtoktól, mind az udvarból [Csomafva Cs; WLt Mich. Csata (42) pp vall. — ^aAz állatokat] * ~ versben/versen 'ua'. 1698: Mas versbennis ennek előtte adtunk kaytár kergetés alkalmatosságával ... d 6 [Kv; ACJk 83]. 1703: adott ő kglme ... edgy versen harmincz forintot mas versenis harminczat [Bállt 91]. 1747: az J ... a' Kolosvari uttáb(an) az édes szülő annyát ... kapával, más versben darab fával meg támadta, hozzá vert [Torda; TJKT III. 144].

3. (nem ez, hanem) másik; ceálalt, cealaltá; der/die/das andere. 1550: Tudakoznak volt ffeleölle hog az adossok az w soren valtozot marhat (!) kinek atta volna Az vag kinek Cerelte volna Mas marhan ez harom Legin [BesztLt]. 1556: dorotthya azzon nagy sebestyenne ... almadj tamasnak eg haz helyet olah frathan akarna Jsmeq valamý summa penzbe el zalagositany, mas Jozagos(na)k annal haznosbnak meg valtasanak okayert [Fráta K; SLt U. 26]. 1561: Senki penig' eg' mesteris effele legent ky ez waros-na eg' Mestertol mas mesterhez akar zolgalni menni meg' ne mereslyen addigy fogadni a mig' megy nem erti az wratol my okon es my modon ualt el [Kv; ÓArt.]. 1609: Az Szent Kiraly ucza Szegeletin valo Nagy hazat adak es perpetualak Keopecci Janosnak Az Mas hazat penigh az Poklos vczaban ... adak es Conferalak Keopecci Thamasnak es Keopecci Georgynek [Mv; IB VI. 225/17]. 1632: adegh törekede(m) hogy am erted mas iobagiott ad Lazar Istuanne azzonjo(m)nak de neheszen uehettem rea [BLt 3 Petrus Kantor de Kozmas^a (45) col. vall. — ^aCs]. 1723: mikor áradása van a' Nagy Szamos(na)k akkor az ide valo gát miatt fel tolyia a' más Szamost [Dés; Ks 25. IV. 5]. 1779: az mi a más fű résziből excindálódnék, egészen keziben ment a Viduának [M.köblös SzD; RLt].

Szk: ~ élet másvilág. 1658: az Isten Kegyelmednek mind az életben, mind az más életben fizesse meg, hogy száz gondja között is nem feledkezett el rólunk [TML I, 256 Bormemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1702: Felséges és Kegyelmes Császárunknak miis ez élet szerént Istentől

erőt, hatalmat ... kívánunk; a' más élet szerént pedig a' boldogult hívek között öröke valo megkoronáztatást [Torockó; TLv. 4/3. 3a] * ~ *fél* (perben/harcban) a másik fél. 1553: ha valamely fel (E)len valamely foghast tenne az mas fel Az keth By(ro)hoz menyen Az megh hagyot napra [Kv; Bfr VI. 295. 1]. 1564: valamely marhaya lepseny Matenak marat volna suk benedek kezenél mindeneket ... lepseny Anna Azzonnak, es lepseny Miklos gyermeknek meg adna, kyt vgian my elottunk meg ada, es az masfelis eleg newen won tolle [Kv; SLt A. 35]. 1653: Mikor azért már a Móses^a hada meglátta volna Rác György hadát, sereget rendele, a más fél is hasonlóképpen cselekedék [ETA I, 81 NSz. — ^aSzékelly Mózes]. 1760: Az sérelmes fél az más felét Falus Bfró által hét pénz le tétele mellett Törvényre szollitván ha ad triduum el nem készül, el tiltya 15tód napig [Novoly K; BLt] * ~ *fele vminek* másik fele/része vminek. 1620: Tudom hogi Ona Bobes egi hituan molnanak a felet Zalogba adah p(ro) f. 25 Boer Peternek, a mas felet esmet, ugi hogi a szolgatallal ment ember legien [Récse F; Szád. Reczey Kriztian Paul (70) col. vall.]. 1666: az kutnak felét birjak egyik udvarhoz más felét pedig másik udvarhoz [Ne; Incz. III. 5b]. 1851: Ezen kert fele bé van ültetve pityókával, a' más fele is fel van szántva, de ültetetlen [Erdősztygyörgy MT; TSb 34] * ~ *helyre*. 1542: walamyth eg helen mond, myhelen kylepyk mashere nynch eg makzem thewkellethesseg benne [Fog.; LevT I, 18 Petrus Orozy Zalay Ianos Poson m. isp-hoz és Fog. vára urához]. 1839: onnat más helyre nem költöztek so-hais [Dés; DLt 1554/1841] * *egy esztendőben* ... ~ *esztendőben* egyik évben ... másik évben. 1760: egy Esztendőben jobban más Esztendőben ... vékonyabban termett a' Gabona [CsS] * *egy helyt* ~ *helyt*. 1753: Az egész Udvar Ház körül való kertek ... 92 szám rúd Consideratióbn jöven a kertek(ne)k egi helyt job, más helyt gyengéb volta exurgál ad flor. ung. 9/20 [M.nádas K; RLt] * *egy héten* ~ *héten* egyik héten ... másik héten. 1786: hallattam magaktól az Manuariusaktól hogy ha egy héten el tanalnak maradni a' Dologrol, más héten kentenitettnek ki potolni [Torockó; TLv. 4/13. 11] * *egy nap* ... ~ *nap*. 1571: ezen leowe hetfén az varos nepet fertalionkent egy Nap egyket Mas Nap Masikat megh latogassak [Kv; TanJk V/3. 39b] * *egy vagy* ~ *egyik vagy másik*. 1750: külbñ(en) nem lehet hacsak meg nem fogatik, mert ugjanis szabadon léven, egi vagj más feigverhez kapvan az ördög nem aluszik [Bölön Hsz; ApLt 5 Donáth György Apor Péterhez] * *hol egy* ~ *hol*. 1570: Katws Bek Marton zolgaloya ezt vallya, hogy latta Kalmar Andrasne Ladayat esthwe hwl egy hwl Mas ember vonta be [Kv; Tjk III/2. 69]. 1771: negett, hol egy, hol más baját mondotta [RettE 260].

Sz. 1573: Vayda Lazlo fassus est, hogi Minekwatanna Kalmar lazlo Iwhainak gongia viselesset ily veottek volna demyentwl meg kerdy Kalmar Lazlot myert veottek volna ily az eoche eleol Iwhait Egik farkastwl ily veotted Mas farkasnak attad vgimond [Kv; Tjk III/3. 219].

4. (egy másik) további; (un) alt, (o) altá; ein/e weite-
rer/es. 1576: Egy darab nest wysseith, tezen mynth Egy harmad fel nestet. Jsmegh neegh mas olyan nest darab [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9]. 1588: Egy fejer o visselt Zeonieg. Mas feyer Zeonieg visseltieb [Kv; KvLt Inv. I/2. 14]. 1595: Az Adam Janos Swteohazaban egi Arwa leanka gyermeknek vettunk egi Czondorat f—/32 Mas zegeny leankanak ... vettunk egi czondorat f — /34 [Kv;

Szám. 6/XIII. 34]. 1668: Vagyon egy gyöngyös fő kötő ... Mas gyöngiös Főkötő, ritkabba(n) gyöngyözve [Mk Kapi György inv. 11]. 1696: Az falu derekab(an) vagion edgj pusztá, mëllyen edgj roszt sövenj ház vagion ... Ugian e mellet vagion mas pusztá ház hely, edgj hitván sövenj ház vagion rajta [Szépkényerüsztmárton SzD; Ks 39. XXI-II. 9]. 1717: Van az Malom ház héján Vam tartó egy Nagy Hordo, más kisebb hordoval [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1777: égtek el ... egy fejős Tehénj tavaji tehénj borjával, még egy más Tehénj [Majos MT; Told. 26/21]. 1823: Egy avatag iro, és más hasonló asztalkák 2 [Nsz; DobLev. V/1080. 3a Demény György hagy.].

Szk: ~ *egy egy* további. 1596: Egy wisselt granat nadragh ezewst kapochiawal egietembe(n) f 4. Mas egy zaka-dozot granat nadragh ezewst kapchiostol f 1/60 [Kv; RDL I. 65]. 1634: meg elegite Negj Borjukall ugi mint egy Barna, mas egy fejer szeoke [Jobbágyfa MT; Bállt I]. 1652: Egy hitván superlátos virag formára festet nyoszolya. Más egy hitván nyoszolyais van benne [Görgény MT; Törzs]. 1716: hármón valának egi házban, ezen szolgál, az Aszszonya, és más edgj Aszszony ember [Nagyida K; Told. 22] * ~ *három*. 1728: Hat kendők, edgjik a két vege abroncsos mas három veress fejtővel, es egi kek fejtővel vetegetet [Nagyborosnyó Hsz; SVJK]. 1755: a más három kérdésben forgo emberek nem laktak ezen fel kérésnek idején a Mlgs Grális Vr földin [Balsa H; GyK]. 1761: az más három Hazoknak ablakai retesz főre záradó (!) vas reteszetskékkel vadnak készitette [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3] * ~ *kétkettő*. 1604: az tizet el ne(m) attuk volna niolczua(n) forinto(n), az niolcznak arra teze(n) 64 forintott azokat az zerent valo beocziwieuel keuanik megh, mely teze(n) 128 forintott, az mas ketteit penigh per ingessione(m) ... keuanik megh [UszT II/3. C. 73]. 1715: láttyuk hogy a Köszörű pataknál valo földet Laki Péter szántya a más két helyek felett pedig Tholdalagi Mihály Ur ő kglme viszállodik [Nagyercse MT; WH]. 1754: a Bérés ökrök ketteje Fako, a más kettő pediglen Kék szörűek [Gemyeszeg MT; TGsz]. 1793: a Grófné a' Nagyobbik kis Aszszonykával sokkal keményebben bánt, mint a' más kettővel [Koronka MT; Told.] * ~ *rendbeli* (egy másik) további. 1611: Egi Jano királj taller, egi mas Rendbelj tallerai egiwt nio(m) m. — p. 14 [Kv; RDL I. 88]. 1694: Va(gyo)n ebb(en) az Pinczeben ... egi Czap ala valo Csebrecke, vagion mas rendbeli jo viznek valo Cseberis három [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1748: Kamuka asztal-keszkenőt Nro — 8 Más rendbeli szines asztal keszkenőt egy végben Nro 43 [Koronka MT; Told. 11/92] * ~ *több*. 1801: még ez előtt egy néhány esztendőkkel, az első kérdésben feltett helyet más több el foglalt helyekkel, az akkoron Volt ide valo Udvari Tisztje ... rehabilitálni és ki-jartatni akarván, ki impediálta [F. szöcs SzD; TKI vk].

1817: az Háromszéki jószág nevezetesen az Uzoni sokadalmas és vásáros hely és más több ajobb commercialis helyekkel szomszédos [Árkos Hsz/Mv; Kp V. 318].

5. másfajta, másféle; de alt soi, de altá calitate; anderlei, andersartig. 1560: az ew felsége tablaja nem az szabad városoknak moggya teruenye zerent hane(m) az nemes-segnek moddya es rendi zerent Jtylt Az szabad városok penygy mas teruennel elnek hogy nem mynt az nemesek [Kv; SLt ST. 6]. 1591: Zakacz Boldisar ... vallia. Mikor innam teob baratimmal, hoza egi fel ejtelbe Bornemiz-za Gergelne bort ... monda, immar mas ez lassatok [Kv; Tjk V/1. 65]. 1619: nagyságod sem kételkedhetik benne,

hogy más volna az uramnak is az szíve, azmit énáltalam mondat [BTN² 197]. 1653: Háromszék látván a pogányságnak rettenetes pusztítását, rablását, nem állának oda^a, hanem magokra más gondot viselének [ETA I, 80 NSz. — ^aSzékelly Mózes mellé]. 1721: ot más bérles nincsen hanem nuszt bérles [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből]. 1739: meg mutattuk a Tisztek(ne)k ezen eő Felsége Decretumának Copiajat, de ők arra azt mondák, hogy nékik más Ordelek vagjon [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. 1804: ha a környülállások más intézetet javasolnak, arról is engemet tudósíttson [Kv; KmUlev. 3].

Szk: ~ *értelemben van vmi iránt* más véleményrel van. 1675: Az mi az Kegyelmed frását illeti, Uram, mint fekkütt legyen az francia, értem; én el is hiszem, de hogy factio ne volna benne, az iránt más értelemben vagyok. De ezt nem bizták reám [TML VII, 36 Béli Pál Teleki Mihályhoz] * ~ *formába fordít*. 1673/1681: Hogy en peniglen ... Conventiombeli Ministerek fizetését mas formában fordícsam, nem áll rajtam [VhU 465] * ~ *hitre változik*. 1781: ha ... vagy el szélednének vagy más Hitre vallásra változnának^a úgy osztán ezen Fundus és ennek haszon hajtása másúva, a hol ... leg-szűkegebb helyre tanálatnék ... arra fordíttassék [MMatr. 494 özv. gr. Rédei Zsigmondné Vesselényi Kata nyil. — ^aAz erdőszentgyörgyi (MT) ref. egyházközség tagjai] * ~ *lábón áll* másféle jogi helyzete van. 1800 k.: Mint hogy azon Zálog még akkor resolvatott, s elenyészett, és ma más lábón áll a Szurdoki Jószág, azért ezek^a haszontalanok [JHbK XLIII/33. — ^aA birtoklevelek] * ~ *módjával másképpen*. 1591 k.: az mely feöldet en teölle(m) el foglalh így hatalmasul kezemből ki nem foglalhatta volna teörue(n) nélkül ha az Atta neki az kire fogh, mas modgyaűal kellett volna az Adosrais ki venni kezemből [UstT] * ~ *módon*. 1578: Amy az ldege(n) bornak palazkba valo be hozassat llety Ingie(n) erre wygiaztaſso(n) eo kegmé hogy altalagba ne hozzanak zenaba, wagy mas Modon be [Kv; TanJk V/3. 158a]. 1591 k.: nem kellett volna en teölle(m) hatalmasul el foglalni, hane(m) mas modo(n) kellett volna ozlast kermi [UstT] * ~ *néven*. 1591: also Orozhogy ... Mely faluczkat hinak mas neuen Diafaluának [i. h.]. 1781: más néven nemis hivatnak, hanem környös körül Gaz reznek [Gyszm; DE 3] * ~ *névvel*. 1572: Mathe Borbas ky Masnewel Kutas Borbasnakys Nevezetetyk zenth kyal^a [KP. — ^aK]. 1578: az zen kyal hataron walo peres holt maros, kyt mas Newel Swlmos tonakys hynak [Marossztkirály AF; EHA]. 1610: megh kerek ... Losonczy Banffy Janos Vra(m) zamara ezt az ... Zekel Mihaly neuw mas neuel Sera Mihál neuw Jobagiott [Ákosfva MT; Told. 1]. 1819: Csizmas, vagy más névvel Kalányi Péter Ujj-paraszt [DLT 607 nyomt. kl] * ~ *rendbeli* más társadalmi csoport-hoz/rendhez tartozó személy. 1671: Minden Városokon és Vásáros helylyeken ez hazában szabados légye(n) akarmitis vásárolni, mind szegénységeinknek, mind más rendbelieknek-is [CC 84]. 1681: Kápolna, vagi réghi Templom ... Leány Aszszonyok s mas rendbeliek szekys deszka kőnyoklőjével egyűtt, harom rendbeli [Vh; VhU 525] * ~ *rendű és rangú 'ua'*. 1837: Ferentzi Mária aszszony Kolosvárt jól tölti az idejét tsak a bál Komedia és Katona Tisztek visitája ... kedvelte más rendű és rangú gavalle-rok(na)k is visitájakat [Doboka; BetL 1 Pákai Dánielné Benkő 'Su'sánna (40) dom. bfróné vall.] * ~ *úton* más módon. 1711: ő Excellentiája ... csak ne controvertállyha ha ők más uton el foglallyák, és belé szállanak^a [Gyf; Ks

95. — ^aA birtokba] * *egy s ~ ilyen amolyan*. 1762: Szabó György ... örökké kereskedett, örökké egy s más szolgálato-kban forgott, mindeneket próbált [RettE 138]. 1782: tsak nem minden nap jártam az Házát Néhai Basa Mária Aszszanyon (!) parantsalattýából egj 's más dolog végett [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1823–1830: Ezen útban a gróf sokat beszélt egy s más dolgokról [FogE 146] * *hol egy, hol ~ hol ilyen, hol olyan*. 1678: Nemzetes Czegei vas János Ur(am) requisitiojabul értýük hogy Nyergés Andras levé(n) adoss hét száz negyven forintokkal, melly summa pénz adosságát eddig valo sokszori requisitiojárás eő Kglnek ne(m) refundalták, hol egy hol más helytelen cavillumokkal differálták [WassLt fej-i parancs Beszt-hez]. 1756: szüntelen hajtogattya Múnker Marton Uram hol egy hol más külső munkára [Mv; Told. 16/42] * *se egy, se ~ úton* se ilyen, se olyan módon. 1649: en az Ur(ama)t se egi se mas uton ollia(n) plenipotentiarius(na)k ne(m) vallotta(m), hagi ueled componalion [Kv; Tjk VIII/4. 368]. 1680: az áll peres sem egy, sem mas uton nem comparealt [Dés; Jk]. 1765: adosságot se egy se más uton ne rakjan [Torda; Pk 6] * *vagy egy vagy ~ vagy ilyen vagy olyan*. 1731: én Kovács Maria Aszszonj(na)k özvegiségebenis mellette laktam csak sajdlthattam s vehettem volna észre ha nehezkes lett volna vagy egy vagy más dologbol [Szelistya H; Bom. XXXIX. 16]. 1776: (Az) osztályt ... Véreim mindenkor vagy edgy vagy más kifogással impediálták [M.köblös SzD; RLt 0. 1. 2–3].

Sz: ~ *álmodt lát*. 1773: Mondottam azt is, hogy nem vetek harmadnapot belé, hogy más álmodt látnak a pánccélcse-hiek. Ugy is lett [RettE 307] * ~ *írral köti be a dolgot*. 1653: nem sok idő elmúlván, esmét a pradicator uraim támadának reánk ... A város ezt hamar észébe vévén, más írral köté bé a dolgot, és bekésségre foga velek. Mert azt igéré, hogy a templomot megépítti ... scholát is illendőt rendelnek [ETA I, 89 NSz] * ~ *nyélbe ütetik vmi*. 1722: Ha ugyan más nyelben üttenék a Dominium(na)k dolga, könnyű volna az olljatenokat Coercealni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * ~ *szemre fogja a dolgot*. 1774: a Kolozsvári épülethez hozzá fogtunk a Fenyő Fának is jo részit meg Vágattam volt, de látam nem lézsen szűkségünk réá ebben az Esztendőben, hatsak más szemre Nem fogjuk a dolgott [Kv; Ks Conscr. 48d Farkas János gr. Bánfi Györgyhöz] * *mihelyt ~ szél fúj*. 1676: megmutatta ... hűségít még azelőtt, mert az urunk hópénzével Somlyóráll kiszökék mind hadastúl Akkor így kezdé el a hűség tartást; bizonj úgy is végezi, mihent más szél fú [TML VII, 228 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

6. (vki/vmi régi helyébe) újabb; un alt lucrú, o altă persoană (in locul cuiva/a ceva); (anstatt js/einer Sache) ein neuerer/eine neuere/ein neueres. 1572: Azlyts Ertem hogy keryk kegtektwl ... hogy mas Juhoth wehessenek az wechyeken^a [Bongart BN; BesztL 3684 Lucas Pisthaky a beszt-i bírákhoz és esküdtökhöz. — ^aAz elveszett juhok helyett]. 1591: az eleobbi konihanak alkalmatlan helien voltat megh tekintuen el haniattak volt ... vegeztek eo kcmek hagi alkalmas helt rendellienek mas konihanak, kit dezakabol czinallianak [Kv; TanJk I/1. 160]. 1593: Meg hittam az előth walo prokathoromath Damokos Peteoth mindenesteöl fogua mas prokator wallottam, zent Kiraly gieörgyöth [Szu; UstT 9/46]. 1640: mint hogj az hazbol ki holt az Jobbagi hogi el ne puztullion czak az uegre mas Jobbagjot zalittot bele eő kegmé [JHb XLVII. 5 Fr. Orban

usz-i jur. not. kezével]. 1724: ha valamely Mester ember az Tablat el téveszti vagj el veszti lészen buntetése flor 1 s tartozik Mas Tablat Tsinálni [Kv; FésCjk 71]. 1750: Hogy helyyemben más Gondviselő Constitualtassék Instalram Mlgos Groff Vr eő Exel(na)k is [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. 1777: egyéb épületek el rontattak és azok helyyében, más kő épületek, czifrábbak, pompásabak építettek [Dés; Ks 79. 29. 235].

Szk: ~ helyet csap magának új medret mos magának. 1626/1766: a folyo Viznek olyan szokása és természete vagyon, hogy eo kíváltképpen térhelyyeken nem mindenkor foly egy helyylen, hanem nagy sokszor más helyyett tsap magának [Mv; LLt].

7. későbbi; de mai tírziu; ein späterer/eine spätere/ein späteres. 1568: kere(m) keg:teket ... hog keg:tek ez mostony szwgseges dolgaimat meg teky(n)twc(n) ez mostany fizetesnek Napyat halasza keg:tek mas napra wg mint chak eg holnapra [Erked K; BeszLt 38]. 1595: ha lattatni akarja mas zek napian, hitesse teórúenij modgya zere(n)t meg az J hogy Arra hyúattak [UszT 12/108]. 1596: Interim az J mas teorueny napra bizonsagha fogott s bizonytottis [i. h. 11/70]. 1640: Sz. Andras Szekely Miclos tolle hitőtlenöl el futot feleségeitől Absolutiot kiua(n); De ez prima Instantiaival mas partialisra halasztia [SzJk 48]. 1674: az mostani takarodo vdőhöz kepest tsak az fvueket osztottak fel eo kk; eorokös es allando meg osztatat mas alkalmatossab vdőre halasztvan [Gyula K; SLt AK. 4]. 1680: Felesege ne(m) comparealvan, es nemimű homály lévén(a) a' dologb(an) differaltatik más terminusra akkor az Aszszony is comparealloy(n) [SzJk 145]. 1745: Instálók azért Excellentiának ... alazatosan ... más Terminusra dilatalni meltoztassék ... 's Causamat I(ste)n, 's igazság, és Nemes Hazánk Törvénye szerént defendalni el nem mulatom [WassLt gr. Wass Ádám foly.].

Szk: ~ időben később. 1574: Sofia Nehez palne ... vallia illen valazt teot Zekel Mate, Io vrain En Mostan Boros vagiok veletek egywt Lakozta(m), Mostan semmy valazt Nem tehetek, hane(m) íeóietek Mas Ideoben Eoremost Minden löt vegeztek veletek [Kv; Tjk III/3. 343]. 1770: Nyarban mikor szorgos dolog ideje volt, két hétet is Szolgáltunk egy más után, de ... más időben ki Potoltak nekünk engedven annyi üdőt [Illésfva Sz; IB] * ~ időre későbbre. 1574: Az Mynemw dolog feleol az Zolgak suppicalnak eo k. Meg Ertettek, Mostan Mas Ideore halasztottak, latny akaryak eo K. eleoszer Io zolgaliokat [Kv; TanJk V/3. 104a] * ~ rendbeli későbbi. 1794: (A) kertnek meg gyógyittására két rendbeli Svábak hozattattak ... kik(ne)k is ételeken, italakon kívül volt fizetések .100. Forint, az más rendbeliek hányon voltanak arra nem emlékezem [Mezőmadaras MT; BKG Dregutz Timók (80) col. vall.]. 1820: az Irást másak előtt más rendbeli Eskető Urak fel olvasták [Aranyosrákos TA; JF 48 Opra Juon (25) majoros vall.].

8. jövő, legközelebbi, (vmi után) következő; cel mai apropiat, proxim; der/die/das nächste. 1570: Zeles Gërgh Ezt vallyia ha penig egy Iden ky Nem telyk^a Mas zwretennis teolchen [Kv; Tjk III/2. 166h. — "A mustból]. 1575: A Kapwkra valo Drabantoknak fogadása feleol eo K. varoswl haladekot Teottek Mas gywlesig [Kv; TanJk V/3. 108b]. 1586: Laskay Gergely vallia minden Rendiben Az dolgokat seőt Az eo voxok Az volt, hogy Jdeós vrainak be gywlesere halazza mas czech Napighlan [Kv; Tjk IV/1. 556]. 1604: az melj Esten meg hozok mas Estue ket

Zab kewet hoza az ő Zabiokból az zolgaioak azt adok nekj wgian az nap el wiuek az lowat [UszT 18/125 Palfi Janos fia Janos keczietü vall.]. 1640: Mas Teorueny napiaara respondealloy Cserej Mihaly, miuel mellette all az Inc-taknak [Madéfva Cs; Eszt-Mk]. 1722 k.: Proventus Pastoris A Malombol Szombatra virradolag ejfeltől fogva más ejfelig az három körül Sabbathalis [Abafája MT; GörgJk 163]. 1783: (Az) arendának is Terminussa kezdődik ezen Esztendőben Sz Mihály Napján és határozodik más Sz Mihály Napján [Mezőbánd MT; MbK XI. 69]. 1803: az a' Portsalmi Gyepűje olly roszsz volt hogy akár mely nyomoru Malatzis könnyen által mehetett rajta, mellyet osztán más Héten ezen történet után meg tsináltott Portsalmi László Ur [Dés; DLT 82/1810].

Szk: ~ esztendőben a következő évben. 1748: az őszü vetés ugyan tsak igen későre érvén, más Esztendőben(en) igen szegények voltak az Őszü vetések [Marossztkirály MT; Told. 56]. 1769: az osztály terminálódott a következő más Esztendőben Szent Mihály Nap tájban [Felőr SzD; BetLt Nic. Barta (54) jb vall.] * ~ esztendőn 'ua' 1668: az ki^a most kinek iut mas esztendőn masnak iusson [Imecsfa Hsz; LLt. — "Föld]. 1766/1778: azonn részt is mellyet Déák Istvánné Aszszonyomnak cedált volt Doda Uram viszá vette, más esztendőn [Ilencfva MT; DLev. 6] * ~ esztendőre a következő évre, jövőre. 1726: Quartas Szőlősi Gabor vram ő klme ... Quartasi és Malom Biroi hivatalyát dicséretesen veghez vitte a T. Consistorium kívanta ő klmet a mas esztendőre is meg marasztani [Kv; SRE 151]. 1774: Bálint Uram ... egy Szánatis Csináltatatt Praefectus Uram Annyossának ... azért hogy Tisztartonak más Esztendőreis meg hagyta [Mocs K; KS Conscr. 87].

9. előbbi; precedent; der/die/das vorige/vorherige. **Szk:** ~ atya. 1564/1770: semmi birodalma nem volt rajtha, mert minekünk más Attyánkrol maratt és tenéked az idegen volt [Gidófva Hsz; HSzJP] * ~ feleség. 1592: Forgach Dienes vallia ... Az mas felesége Ideieben Mihalnak lattam hagi Mihali ket kezet hatra keotte vala az fianak, es veri vala [Kv; Tjk V/1. 214]. 1633: Zabo Balas ... az mas felesége idejeben is asogata az pinczejet, es az hazatis czinalgata [Mv; MvLt 290. 134a]. 1634: az Borsos Uram boranak az arrat az elobbi feleségevel fel rakot adossagba(n) fizettek ha az mas feleségevel fel rakot adossaga nem volna, nem fogiatkőznek eo ugy meg, de abban kel fizetni [Mv; i. h. 291. 25b] * ~ ura előbbi férje. 1568: Veronica c(on)sors Galli Kerekes fassa e(st), hogy az halal előth, Mikor meg az mas vra elt, kowach mihal, akor az vra monta neky hogy ez zanto föld akyt ouenek mond Nyro Simon wícey Janose [Kv; Tjk III/1. 211]. 1602: Nagy ferenczne Barbara azzony vallia hogy Ach Mihalinetol hallotta hogy immar Ach Mihalhoz menth volt mondotta hogy eo neky mas Vrais volna kihez ketelkedik hogy eel [Kv; Tjk VI/1. 627]. 1606: Az melj heljre zallottam az feleségemnek Mas vratul valo gyermekit illette s illeti az zentleleky eóreksegh [UszT 20/192 St. Barla de Korond zs vall.]. 1658: Csanadi Margith prouidealni akarván mas Uratol valo neueletlen kis Leanjának jeouendeobeli allapattjarol es taplalasarol, rende le es vallá mv eleottvkn vitezleő Tolnai Janos Uramot Tutorul es gjamolul [Balázstelke KK; Kp III. 84].

10. korábbi; anterior; der/die/das frühere/vorherige. 1579: mas lewelwnkbenis annakeleotthe meg lrtwk wala kegyteknek hogy affele peorth ky kendy ferencz Jozagat

illetne, eleo ne wenne [SLt Z. 2 fej.]. 1606: az mas circa-laskor Kadiczfalu(n) harmad eue, mikor teóruenjek león Ilkefalu(nak^a es Veres Martonak^a az teoruenj meg szabadita ben(n)e az falut [UszT 20/79. — ^aÚike U]. 1681: mas irásomban igiretet töfttem uolt [BálLt 1]. 1777: Karatson Stefanrol Pap Vaszil azt mondotta nékem, hogy inkább hiszi hogy elszókö szándéka volna; mivel a' Kassai mind üressek, és nem ugy vadnak mint más esztendőkbén [Sajóudvarhely SzD; KS. Agrisán Ilie (48) zs vall.].

11. idegen, külső; străin; fremd, auswärtig. 1550: ók giermek korokban az kereztes nyar kor ott laktak az Cyllan walkayak^a szolgay voltak es wk walkai földnek twttak ezóknék^b ellene monda kemyn Janos myert hog' mas orszaghyak es kecely nemzetek [Mly XXIV, 357. — ^aM.valkó K. ^bNégy r. tanúnak]. 1561: Az Mas uarosbol ide ipt mester felol Artic. 5 [Kv; ÖCART.]. 1595: feleségem kepibe Cosa Jlona kepiben hiuanak chikba az sperest (!) szekire en arrol teok Illien ualazi hogy enneke(m) szekem uagio(n) kapitano(m) tisztartom uagio(n) es esperestem uagio(n) Jt az szeken azok eleót kesk uagiok tedruent allani de mas szekre nem tartozom menny [UszT 10/95]. 1655/1754 k.: ha más Városról ide Legény jő, avagy innét mégyen. Művet akarván azért kerestetni ... tégye le a mű keresését d. 14 [Kv; ACJk 8. 17–8]. 1672: eő kgmek ellen senkivel nem Colludálok, sem Erdelyben, sem más országokba(n) sohult [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 146]. 1677: Az Új Kalendarium ez Országban is bé-vétetet, azért mivel hogy más szomszéd közeleb való Keresztyén Országokban is acceptaltatott [AC 85]. 1724: Idegen más helyről jött ember az ki ország adóját nem agya korcsmát és mászárskéket nem szabad tartani [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33].

12. szemközi, túlsó; de dincolo; gegenüber(legend), jenseitig. 1573: Marton Vduarhely ... vallia ... Mongia volt Neky kapa Myhalne ... Nem Thwcz az Mas partra towa Zatmar fele lowaywal Menny, Myt hevers Ith Mellette [Kv; TJK III/3. 70]. 1598: Petrus filstich junior fassus est. Az sornbory harminczadosnak Thuri Janosnak zantalan sok Jstentelenseget hallotta(m). Meggiessy Janos deak ket darab fay londist hozot wala Lengiel orzagbol mindeniket el weotte teölle. Seot mikoron az Coloswary wagy egieb ez orzaghy Aros ember az mas parthi harminczados altal ieuw illien valazzal bochiattiak eöket. No im my bekewel el bochiatunk, de mikor zinte hazatok keweobet emetek az ti orzagtokbeli harminczadosoktol leze(n) bantastok [Kv; TJK V/1. 180]. 1687: Ez á Veres Jancsi ... Tolvaj vólt, Innét az mit lopott, által hajtott az más Pártra, es onnésis á mit lophatott, ide által hajtott [Sziilágycseh; GramTr VIII Nagy László (30) Szabad Legény vall.]. 1732: A tonak mas szelyin vizben fel vert Czövekekben kötöt gerendákra Csere deszkákkal padlolt zugaosra [Nagyida K; Told. 11/70].

13. páros testrésze; von; referitor la părțile perechi ale corpului omenesc; auf paarige Körperteile bezogen; nem ez, hanem amaz, a másik; nu aceasta, ci celălalt; nicht dieser/er/es, sondern jener/er/es. 1600: Ott wolta(m) mikor ez Chiki Agatha zola az annianak hogy chenallio(n) walamit Albert Palnak zemebe(n) waloth, Arra azt monta Chiki Marta, en chenallhatok chenallókis de a mas zemeis megh merghéhezik [UszT 15/124 Bencze Albertne, Anna, Almási vall.]. 1650: egj ember az fel kezeuel megh foga az vstóket az Lónak az mas keze az fekemlon vala fekozi vala az Louat [Nagykede U; i. h. 8/64. 68g].

◇ Szk: ~ ember háta megett lakik idegen (nem vérokon) ember házában lakik; a locui in casa unui străin (nu în casa unei rude); in der Wohnung/dem Haus eines Fremden (nicht Blutsverwandten) wohnen. 1652: Futo Balintne mas ember hata meget lakik [Türe K; GyU 96].

II. számn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de numeral ordinal; in zahlwortartigem Gebrauch; második; al doilea, a doua; der/die/das zweite. 1560: Egy kys labas Ezwst serleg pohar keoz Nagy Andrassal. Mas Eoregheb labas serleg pohar keoz Nagy Andrassal. Harmadyk labas serleg pohar Syma keoz. Negyedyk Keozep serleg pohar Syma keoz [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1590: Elseo Tal ettek volt kaboztas husch ... Mas Tal etek volt Chyűka warosse. Harmadyk tal etek volt Schyult [Kv; Szám. 4/XX. 37 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1655: Egy gyoltis feredeo Ingh körül czipkes — f. 2. Mas feredeo Ingh viselt alol czipkes — f. 1. harmadyk egy gyoltis uy feredeo Ingh — f. 2. [Kv; RDL I. 29]. 1823–1830: itt kurzus csak fél esztendőt tart, és annál fogva osztatik nyári és téli semestrisre. Az első kezdődik 12-ik ápril, a téli semestris pedig 16-ik oktober. A más semestrisben continuáltam hallgatni Placknál az Ecclesiastica Historiát [FogE 228]. 1855: választattak Első Czéh mesternek Gilovits Josef más Czéh mest(ernek) Ujfalusi János [Kv; FésCJk 101].

III. fn-i haszn-ban; cu valoare substantivală; substantivisch gebraucht. 1. más ember, másvalaki; alt om, un altul, altcineva; ein anderer Mensch, eine andere Person. 1561: Ha az mesterek kozot a wag' legenyeek kozot wag' masok kozot valami haborszag wezedelmes ézwezes (!) tamad zabadsagok leg'enek az mestereknek azt az Cehbe le tenni [Kv; ÖCART.]. 1570: Nyrew Ambrws ezt vallia ... Aztis Latta hogy mykor Marthon az zeolebe Mywelt, es hogy az Mas zeolebeyből hordoth Zeolew teoket oda wgy epitette mynt Eoweth [Kv; TJK III/2. 90]. 1597: egy penzel sem vagok még masnakis ados ne(m) hogy neki volnak [UszT 12/58 Th. Palfi de Farchad jb vall.]. 1609: It en az cheke tanorokba(n) Bech geörnek semi rezit sem birodalmat nem tudom, hane(m) Bech Pal es bech Palne, holtokig bekesseessen birak es birtak ... masnak en bekesseessen ualo birodalmat ne(m) tudo(m) [BLt 1 Bartalis Tamas Kozmassy^a (60) ppix vall. — ^aCs]. 1697: kirem miltozasagos ur(am) kglmedett ezen jo földet ... ne engedgye másnak bimi [Sziilágycseh; BK]. 1735: másokot hivut az erdőre s engemetis hivut [Mezőmadaras MT; Berz. 15. XXII/10]. 1747: eő Nga utrizált Erdejiből egj versen gijjtettem holmi hulladek fákat melyet másak le vágta volt [Mocs K; Ks 5. X. 7 Sós Mártan (44) jb vall.]. 1816: el hiszem másak a több birtokasak el igazitták Férjem nélküli a mint jobnak láttyák [Kövend Ta; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével].

Szk: ~hoz adja magát. a. más gazdához áll. 1765: a Czufudi Ember Ispázt Kemennye fenyegeti vala. hogy bizony el fogattya, miért adta másához magát, öttöd adta [A.preszáka AF; Mk III. LXIV/67]. — b. más nővel áll össze. 1694: Kádár Györgyne ... Ferjetül divortiumot kivan. Megh vetet es mashoz adta magát; engemet el üzvé(n) [SzJk 280] * ~hoz áll másvalakihez áll be szolgálta. 1840: egy 'Susánna nevű Léányom az el enyészett 839k Évben ... Busetzko Antalnál szolgált, ottani szolgálattját még tőkélletesen ki sem tölthette, a' mikor ... Kapitány Kristoff Ur isalogatni kezdette, hogy Esztendejét bé töltve ne ályon másához, hanem egyenesen hozzája [Dés; DLt 1268] * ~hoz megy másvalakihez megy feles-

güll. 1776: a' M. Kis Aszszony ó Nganakis ... hallottam filyen szavait; a' Mgs Gróff Lázár János Urffi ó Nga esküzt igiretre, énis Kezet adok Groff Lázárnak, hogy mászhöz nem menyek, hanem Groff Lázárhoz [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.] * *~nak is példa legyen más emberek példájára.* 1579: biro vram teorweny zere(n)t vgy bwntesse megh hogy masnak is pelda legie(n) [Kv; TanJk V/3. 197a] * *~oknak példája végett.* 1775: (Az alperesek) paraznalkodásokat meg vallották magok életek meg jobbítása és másoknak példája végett a férfi 60 páltza, az Aszszony 60 korbáts útéssel büntetessenek, melynek harmad részét a Dévai, két részit p(e)dig a Brádi piatzon fel vegyék iteltetett [H; Ks 114 Vegyes ir.] * *~ok (oktató) példájára.* 1602: Az fogoly azzony minthogy nyilwan tutta ... hogy az vra èl, Eo penigh azzal nem gondolt, hane(m) ky hirdette magat ... azért Sákba vonattassek, es az vízbe vettessek masoknakis példajokra és tanussagokra [Kv; TjK VI/1. 126b]. 1681: Közönséges helyen masok példajara három palczaval erőssen megh verettessek [Dés; Jk]. 1766: Iparkodámis mellette eleget s annyira menék, hogy az életit vagy fejít meg marasztám; de az Nyelve hegyiből elítélnek ennyit mint ez az J, mind magának s mind mások(na)k oktató példajokra [Nyárádszibenedek MT; Told. 5] * *~(ok)tól ért/hall/hallogar* hallomásból tud. 1573: Kadar Balint Azt vallia hogi volt Puskar hazanal chinaltatot hordoba vele Sarwt es vyzat, de Ne(m) twgia hwl veotte es howa vitte hallotta Mastwl hogi Elege vagion de eo Nem Twgia my volt es hwl veotte [Kv; TjK III/3. 167]. 1593: Angalit, Chapler Illiesne vallia Az vtan ertettem mastol hogi az vra verte volna [Kv; TjK V/1. 404]. 1632: En senkiuel semmi vetitek az Aszonjnak nem tudom, de tudom azt hogy nem tizta szemelj: masoktulis hallogatta(m) [Mv; MvLt 290. 79b]. 1748: hallottam masoktol köz beszédben hogi mi keves Penzecskeje volt az Matye Felesegenel tartotta volna [A.jára TA; Borb.] * *~senki v. senki ~* ragozott alakban is: másvalaki senki. 1687: az hun másnak senkinekis nincsen vagyon edgy szena kert [Gyerfmonostor K; EHA]. 1736: az dali csizmát sem viselte más senki, hanem amaz nagy emlékezetű úr Kornis Gáspár [MetTr 349]. 1792: senkinek másnak szova mind eddig nem volt a Tilalmashoz [Déva; Ks 73. 74. VII. 98]. 1828: senki másra nem gyanakodom, tsak nénémre Intze Sámuelnéra [Étfva Hsz; HSzjP] * *csak ~tól vár.* 1711: méltotassék az Ur meg tekinteni, micsodas bajoskodás, és munka vegbé vítéll legyen mikor az Embér csak mástól vár [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1752: az én Perso-namal inkább hiszem az alatom való Tisztek igen keveset gondolnak tsak inkább hiszem sántikálnak s mástól várnak [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] * *fejét ~hoz hajtja* más emberhez megy feleségül. 1780: Tettzett az Aszszonyanak elébbeni Férje nevét változtatni, és Fejét máshoz hajtani [Ne; DobLev. III/541. 1a] * *nem ~, hanem ...* 1694: nyilva(n) aztis tudgyak, hogy ne(m) más hane(m) B. Mihály csinálta a gyermeket lator szolgálójának [SzJk 285]. 1762: nem más hanem az I. Ó Klme harap égetése hatot ki az oldalod az A. Ur széna fűvére [Torda; TjKT V. 102] * *sem ... sem ~* ragozott alakban is: sem egy megnevezett személy, sem másvalaki. 1584: az mely wt Jeo Az Ehezeo dombrol az to partho(n) egy kor Bachy lános felesége vta(n) el Borozdoltha vata de Azert Byrodalmat sem eo nekj sem masnak Benne soha Ne(m) tud(o)m [Csapó KK; JHb XX/45]. 1590 k.: ki fogok megh

byzonittom Engemeth sem te sem mas Nem ellenzeth meg rulla^a [Szu; UszT. — ^aA kertcsinálásról]. 1802: En sem nekí, sem másnak soha semmi olyan orvosságokat nem adtam nemis tudak semmi afféléket [Dés; DLT 85. 6] * *vagy ... vagy ~* ragozott alakban is: vagy egy megnevezett személy, vagy másvalaki. 1630: vagy nekem, vagy másnak is még ide kelletik jóni [BTN^a 431]. 1733: addig pedig miglen vagy eo, vagy más tanálkozik e mostani biro jo forma és alkalmas gazdanak hallom lenni [Kv; Ks 99 Endes Péter lev.].

Sz: *~ kereskedik vki eszével.* 1592: Zep Balintnet tuggia hogy neha ne(m) lakik ott hon, hanem mas kereskedik ezeuel^a [Kv; TjK V/1. 282. — ^aMás vallók az asszonyt „nem tizta ezv”-nek mondják] * *~ szemében megkeresi a szálkát ...* 1775: más Szemibe meg keresi a szálkát magájába pedig nem a gerendát [K; CsV] * *ahol én sírok, ~ ott bõmből.* 1573: mykor fogva vyssik volt az Santat Mond volt Noh En valom Ennek kissebseget de ahlw en Syrok Mas oth beonbelis [Kv; TjK III/3. 68] * *aki ~nak vermet és, maga is beleesik.* 1761: Bezzeg kitölt rajta szegényen, hogy aki másnak vermet és, idővel maga is beleesik [RetE 115] * *egy nap eggyel bánik mostohán, másnap ~sal.* 1679: gondolja meg Kegyelmed azt is, ez világ mint bánik emberrel, egy nap eggyel bánik mostohán, másnap más-sal [TML VIII, 411 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz] * *maga fejében nem nézi meg a gerendát, ~ szemében piszkálja a szálkát.* 1752: nekem elég kölcséget, s fáradságát, mortificatiot szerzetek nemely emberek magok fejekben nem nézik meg a gerendát, más szemiben piszkállyák a szálkát [Kv; Szám. 69/XXVII. 1 Pataki István kezével] * *ne kövesd azt ~sal, amit te nem akarnál szenvedni ~tól.* 1710 k.: Confucius erre tanította ôket: ne kövesd azt más-sal, amit te nem akarnál szenvedni mástól [BÖn. 477] * *nem ~nak halász, hanem* 1672: ha Isten boldogítja Kegyelmetek dolgait, nem másnak halász, Kegyelmed, hanem ú nagyságának [TML VI, 315 Székely László Teleki Mihályhoz] * *úgy megveri, hogy ~ viszi el in-nenlonnan* félholtra ver vkit, 1573: Ilona Zyw Andrasne zolgaloia Azt vallia hogy Mazas peterne Mond az zolgalonak Te Bestie kwrwaneo leania ha az haz eleybe kaphatlak vgi meg verlek Mas vyzen ely Innet [Kv; TjK III/3. 272]. 1596: Vaida Péterme monda nekünk hogy ... az keörtuelyre ne menyünk, merth Vaida Sera ott kazal az erdeobe s úgy megh vér hogy mas vizen el onna(n) [UszT 11/8] * *úgy összerontja, hogy ~ viszi haza 'ua'* 1768: azzal fenyegetõdzik hogy ha oly helyt meg kaphatják ugj õszve rontyák hogy más viszi haza [Karácsonfva MT; Told. 3a] * *vki jobban vonssza ~oknál a leplet.* 1690 k.: az a Hodoltság(na)k mondato Faluk jobban vonssak masoknal a leplet (!), ha azért ebben vetek vagion, nem az en vetkem, hanem az Élés hajto Commissariusoké [UII] * *vki vérenek árát ~ veszi fel.* 1774: Szegény magyar, minden nemzetek felett tégedet pusztított ottan-ottan^a s még is a te vérednek árát más veszi fel [RetE 337. — ^aA török].

2. (nem ez, hanem) másik személy; o altá persoaná; die andere Person. 1606: Zoltan Pal penigh keru uala Dienes Georgiet hogy ne uezsekedgiek, mert teis batia(m) uagy, a masis batiam, hagy beket annak [Dálya U; UszT 20/112 Mattheus Antal pp Dallia(n)'s) vall.]. 1756 k.: Fel hagyott avagy pusztán álló Bányát a' ki fel akama fogni, és dolgoztatni, azon Bányájának elsõbbei Gazdáját admoneal-tassa legitime, kik ha félben hagyott munkájokat continu-álni nem akarnák, a' más úgy dolgoztathassa [Börn.

XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1766: Petrucz György az irt kurvához járos nem volt, a más pedig szüntelen nálla qvartélyozot [Ribicsora H; Ks 40/4]. 1774: Ezen Mester Emberek azért hogy egyik más eleibe léphessék nem ajándékosztáke a tiszteteket ha igen kit mivel ...? [K; KS vk]. 1832: olykor olykor — vagy felejdékenységből ... vagy tapasztalatlanságból enis másis hibázni szoktunk [Torda; IB. Demény János tt nyil.]. 1847: a mennykő is nemkevés Embert ütött meg (: Egy-szer éppen Gyűlésen létem alatt Enyeden, éppen az ülés közben csak egyet nagyat csattant; s egy szolgálot meg ütött. Más meg nyomorékított egy diofa alatt áltokban :) [KCsI 13].

Szk: ~i állatás maga helyett más személy (hadba) állítása. 1677: Mind Nemes, Lofó, Gyalog avagy Darabant, és egyéb Vitézlő rend, az Ország végezése szerint valo parancsolatokra, fogyatkozás és halogatás nélkül jo hadi apparatussal hogy fel-ülhessenek arra magokat mindenkor kész állapottal tartsák A' kik peniglen közzülők szolgák, magok képében valo más állatással jóságokrol és örökségekről, ha annyira valo értékek vagyon, a' szerint tartozzanak, mint a' Vármegyei Nemes renden valo szolgákrol írot Articulussal tartya [AC 150–1] * egyik ... ~ ragozott alakban is : egyik személy másik. XVIII. sz. eleje: Az becsületes Czeh minden Esztendőben Ui Esztendő napja után ket Cze mestert valoszon, edyiket (!) Cze Atjának más Cze Mesternek [Kv; PosztCart.]. 1814: edyik a' más mindenekbe segítették mindenfelébe [Szgy; HSzJP Bordás Györgyné (24) prov. vall.]. 1817: Légyen egy fő, és egy vice Notarius egyik a' Civis más a' Nemes részről [Szu; UszL VIII. 68] * egy (is) ... ~ (is) ragozott alakban is: egyik személy is, másik is. 1680: ezt az darab földet, az mint az szegenisegnek sirasabol rivásabol értjük ... egytőlis mastulis foglalta el mind(en) igaz ok nélkült Sorban Deak akkori Ra(tionista [Szaráta F; Ált Urb. 63]. 1731: zugatták a Falub(an) egyis masis beszéltette hogy Kováts Maria Aszszant az Mostoha Attya élné [Sövényfa KK; Born XXXIX. 16]. 1794: Muntán Gligor ... szomszédjaival középszerűképpen élt, egyel is mással is kotzodott, mellyért gyakran Törvényre kerekedtenek [Déva; Ks] * hol egy, hol ~ ragozott alakban is: hol egyik, hol másik személy. 1796: A' Verekedés-re a' bizonyos dolog hogy Gál Ferentz szolgáltattott okot, mert ő ha iszik mindjárt garbontzaskodik hol egyel hol mással [Bács K; RKA]. 1814: Dobai Mihály Uram ... a' Czéhon kívül ... csufondáros Ember szokott lenni hol egihez hol máshoz, nevezetesen az Exponensekkel eleitől fogva sokat czivodott perlekedett [Dés; DLt 56. 11–2] * se egy, se ~ ragozott alakban is: se egyik, se másik személy. 1605: az meli kett Vraink valaztatnak es el mennek azok eggiessek es egienleő értelmwek legienek egyik az másik nélkwl se eggiel se massal ne tractalodgianak [Kv; TanJk I/1. 512]. 1761: Nem hallottam hogi soha se egy se más Mlgos Josika Daniel Vrfüt ő Ngát szidta volna [Branyicska H; JHb XXXV/46. 8].

3. tsbz-ú szr-os alakban; cu suffix personal la plural; in Form mit Personalendung in Mehrzahl: emberek két csoportja közül vmelyik; careva din cele două grupuri de oameni; irgendeine von zwei Menschengruppen. 1581: effele kichin bozzusagbol, az io zomzedsag ne haboroggyek megh, es eggiwnk az masinknak ne igyekezzwk bozzwt wzny [Kv; TanJk V/3. 244b]. 1584: Az eőreők mindenható Isten ... titeket vgy seghillien hogy ... ami-

nemeo Tractatusok it leznek az Zam Adok feleot ... azrol egyik az mastokat kj nem Neweztek [Kv; Szám. 3/XIV. 1]. 1640: Compositionok volt hogi az masink hiri nélkül oztasig az vámhöz ne niullion [HSzj várn al.].

Szk: hol együnk, hol ~unk hol egyikünk, hol másikunk. 1598: Miuel hol edgyink hol masink nemw nemw szwksgeinkre hozzayok folyamodvan kedwnketth nem szeghtek [Kadicsfva U; Törzs. Benedekfi Janos es Christoph vall.].

4. más dolog, másvalami; alticeva, alt lucru; etwas Anderes, eine andere Sache. 1666: Myndeneket Eő kgmek Eggjűt oltalmazzanak, ha mi, keziből kj megjen Akar mellik felnekjs masbol Contentaltassek [Altörja Hsz; Borb. I] | Mivel kevés bora lőtt Kegyelmed szegénségének, nem terhelem bor vétellel, másbül várom Kegyelmed Atyafiságát [TML III, 623 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1681: en mast nem gondolhatok hanem ha tükteket perlenenek valamiert [Szgy; BLt]. 1687: Tudodé láttadé hallottadé a' Csehi Hadnagy Bihari Gyeörgy más vagy ellenkezőt parancsolna, mit az Udvarbiró parancsol [Ksz; GramTr VIII vk].

Szk: ~ az, hogy ... 1589: Mas az hogy az Maszarosok ... ereotlenekis valliak maghokat [Kv; TanJk I/1. 109]. 1591: mas az hogy teorwent kerte(m) en te teolled ket uttalis [UszT]. 1647: Szilagy Giurka maga sem tagadgya az gylkossaghat, más az hogy ha tagadnajs tizen negy bizonyosgh be hozza [Kv; Tjk VIII/4. 261]. 1792: más az hogy a penzt szőrin nem lehet meg ismemi [Ne; DobLev. IV/701] * ~ra fordít kb. elferdít, meghamisít. 1614: Ugyanebben az esztendőben^a küldé bé az Portára Géczy András Báthori Gábor, hogy megköszönje császárnak véle való jótétét. De Géczy András azt másra fordítá és Báthori Gábort az Portán elárulá [BTN² 60. — ^a1612-ben] * ~ra magyaráz. 1660: Elhiszem, az rossz emberek dologomat másra magyarázzák [TML I, 522 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: Tölthetném Kegyelmed füleit panaszzsal az én falus felem atyámfia ő kegyelme dolgáról

Holnap kell főbíróval admoneáltatnom, melyet tudom másra magyaráz, de nem tehetek róla [TML VII, 363–4 Bethlen Miklós ua-hoz].

Sz. 1865: Másról beszél Bodóné, ha a bor árát kéri [SzE 9 Kriza János Péterfi Sándorhoz].

5. (nem ez, hanem) másik dolog; nu acest lucru, ci celălalt; (nicht diese, sondern) eine andere Sache. 1599: Zigyartho Daniel vallia Attam en oroz Jakabnak cheres kengyel zyatt penzen ... de azt nem thwdom az volte az nyeregben Awagy mas [Kv; Tjk VI/1. 339]. 1627: Ittem az melj feőldűnk uagio(n) arany asas sorkan, annakis az feleert attam mast az nenemnek [Szentgyörgy Cs; CsÁlt F. 27. I/5 Kouacz Georgy Czik Z Georgy végr.]. 1716: az Ngd tudositását alázatosson el várom, ha azon két Pipey Deszma bort, mély még meg vagyon, vagy masokot, mélyékét külgyék alá most Praeméndára [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1770: e' sokkal iffiabb malom volt a' másnál [Dombó KK; JHb LXVII/157]. 1807: Csiki István Ur őt Huruba házakat tsináltatott, másokot is, mellyek el pusztulo félben voltak ujra igazitatott [Apahida K; RLt 0. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.].

Szk: egy ... ~ ragozott alakban is: egyik másik dolog. 1650: Damasi Istuan ... Seniorunk titzessege ellen, mikor intetett volna, egi dologul masrul azt felelte, Ebnek parancziollion, s eb Seniorais legien [SzJk 182]. 1774: Csutak Uram ... adot Néhai Gyöngyösi Uramnak kutnak valo két fát égyet ágosnak más pediglen keresztül

valo kut Gémnek [Mocs K; KS Conscr.]. 1805: Ezen helynek a' Kereszturfalva felé valo büttyébe vagyon két sos kut, egy a' Fiafalviaké, más a mijénk, Kereszturfalvi-ake [Szkr; EHA] * *egy esztendőben* ... ~ban egyik évben másikkban. 1604: az teorweny vgy Jtelle volt, hogy az meg newezet Irtast eztendeonkent váltokoslag ellyek, Egy Eztendeoben Petenye Myhaly kazallya, masban Petenye Balas [UszT 18/3]. 1774: Gyümölsötis aszaltanak Zöld András Uram idejiben egy Esztendőben 17. vekát, más-b(an) 8at [Mocs K; KS Conscr. 56] * *egy esztendőről* ~ra. 1780: Senkinek a' Kohokban el-maradott futatásbeli Res-tantiáját egy Esztendőről másra által vinni Szabad nem lészen [Torockó; TLev. 5b] * *egyét is ~t is beszél* ezt-azt beszél, 1773: Sokat beszélnek egyet is mást is [RettE 302]. 1843: Még hallottam, hogy beszélt egyetis — mást is Varga Katalin, de beszédeje tartalmáról bizonyost mon-dani nem tudok [VKp 75] * *egygyel~sal a. egy s más dologgal, ezzel-azzal.* 1753/1781: Josika Imre a Mostohát addig ijeszgeti Béttel, 's egy(gy)el mással míg Jóság nélkül hadja [Kisalmás H; JHb LXX/3. 307]. 1780: Cserei Uram az Apossát ... nagyon segítette egyel mással [Bethlen SzD; BK. St. Butzi (35) tt vall.]. — b. egyre-másra. 1599: keotetetünk tizen ket hordot egyi altalogat. Ezekteol egyelmással keotesseleol fizetünk ... fl 2 d 40 [Kv; Szám. 8/XVI. 48]. 1634: Marhakotys adott azon kyíl edgiel massal [Réce F; Szád.] * *egyik ~* ragozott alakban is: egyik másik. 1673: adott meg ... Kétt darab posztot egyiket tetszint, mást rosa szint [JHb]. 1715: Két Szita, egyik gyér, más gyakor [Pálos NK; LLt Fasc. 140] * *egy napról a ~ra.* 1659: Magam állapotja felől írhatom, hogy még veszekedem egy napról másra [TML I, 310 Teleki Jánosé fiahoz, Teleki Mihályhoz]. 1879: Mind halogatjuk egy napról a másra a Madarasra való kirándulást [PLev. 57 Petelei István Jakab Ödönhöz] * *egyre s ~ra ad.* 1756: discretio(an) attam egyre s másra fl Rh. 5 xr 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 63b] * *egyszer egyet, másszor ~t mond.* 1605: eo nekj egy penze sinch el keöltette, de azert, eo egyszer eggiet, maszor mast mondott haragiaban [UszT 20/133 Catherina Ricta quon-d(am) Leonardi Varga In Vduarhely vall.] * *mind egy, mind ~.* 1672: Látja az Isten lelketem, valamint az dolgok voltak, egy pontig megírtam Kegyelmednek mind egyet, mind mást [TML VI, 160 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] * *sem egy, sem ~* sem egyik, sem másik dolog. 1582: Krestel Kelemen ... vallia, ot korchomaltam de sem eggiet sem mast semmy zitkot sem Borbely Tamasnak Ingerleo bezedet Eothweos Andras ellen Nem hallottam [Kv; TJK IV/1. 56]. 1797: semmi Beneficiumok, vagy Haszon-vétele az Udvarszámára sem egy sem másbol innen nem redundálnak [Pujon SzD; WassL Conscr. 486] * *vagy egy vagy ~.* 1823–1830: vagy egyről, vagy másról beszél-gettek [FogE.203].

Sz. 1619: Felséged kegyelmesen megbocsássa, hogy egyikből ki nem feselhetek, addig másba kell keverednem [BTN² 368]. 1823: égy bajbol elég fészöldik ki s már más-ba kavarodik [K; KLev.].

6. (a régi dolog/személy helyébe) egy újabb; (in locui unui lucru vechi/unei persoane vechi) un lucru nou, o persoană nouă; (anstatt einer Sache/Person) eine neuere. A. dologra von. 1507: annak vitanna attam vala ... Bwzat ... (... ag)ya meg Az Adossagot vegyenek mast Neky [Kv körny.; Nyírk VI, 187 Cheh István keze frása]. 1583: Senky keth fele bort egy czezer alath eg' mas Vthan Ne

merezellien ky korchomarlany hanem el fोगiwan bora, be vegie czezeret, es ha mast akar kezdeny, eg ora el the-ven tamazthassa ky Vizontagh Czezereth [Kv; KvLt Vel-gyes III/2]. 1597: Zabo Barthos ... wallia Elek Janos ... immar egy nehani rende(n) fordult meg az kereskede-be(n), eginehanizor mindenet el vezette azután az Jsten esmet mast adot heliette [Kv; TJK VI/1. 13]. 1604: Az haz felöl En Igy Tudom hagi az pinczet s az fel hazat görfi balasnak Engede görfi lazlo mig mast epithetnek giorfi balasnak [UszT 18/138 görfi Janos Kereszturfalvi pp vall.]. 1681: Ezen malomnak ... Az felső bokor köve el véko-nyodott, romladozott; migh jobbanis el nem romlana ad-digh kellene helyettek masokat készéteni [Bretttye H; VhU 594]. 1755: kellett az hordokot ujolag abroncsoztatnom s az el rökönjödött abroncsok heljen másokat úttetni [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. 1817: (A fák) meg aszván kivestek, azok helyében is másokat ültetett [Héderfája KK; IB. Útő Balint lt lev.].

B. emberre von. 1582: Aki penigh a' Kis Aytonak kolchat tharia vadoltatik gondwiseletlennek lenny Biro vram eo kegme Az heliebennys valazzon es keressen mast hogy gondwiseleob legien Annal [Kv; TanJk V/3. 269a]. 1596: Allot volt be három legeni kik az ho penzel el zeoktek ... Ezek helibe allattunk mast [Kv; Szám. 6/XX. 6]. 1644: Az mely kétszáz kurtán itt vagyon ... haza kell őket bocsátanom, Nagyságod bocsásson másokat helyettek [KCs 346]. 1752: Parontsal ő Exell(entiaja) Antal Mihály és Boer uraimék helyekb(c) masokot constituallyák (!) [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1851: Aniko a' főző el fog menni helyette mást fogattak [Kv; Pk 6].

7. nem (vér)rokon, idegen ember; străin; Fremde(r). 1732: Thót János Feleségetlen gyermeketlen öreg cir-cit(er) 60 esztendős mással lakik [Szásznyfres SzD; Ks 40. XXVIIIc]. 1782: Szabó István ... Jozsága nem volt hanem másnak Jozságán Sellérkedett [Patakfa U; Ks 94 Vegyes ir.]. 1796: más Házánál kellett addig, mig itt volt ülni [Lukafva MT; DLev. 4. XLA]. 1842: Én el nyomoro-dot Szegény ház tűz tartás nélkül mások Házánál szigor-kodom [Dés; DLt 1528]. 1844: en Gado Judith meg gyer-mekesedtem a más hajlékában nem ülhetek | a más hon-nyában valo lakást meg untuk [Várfa TA; Borb.].

Szk: ~ *hatalma alá enged.* 1819: azt! sohasem engedik a' Teleki Familiának mert ők vérel kaptak 's ős törsoőkös Nemések a' vidékben, s tsak vérel engedik más hatalma alá [Remete Szt; Ks 67. 47. 28. —^a A kővári uradalmat] * ~ *háta megett lakó.* 1681: Más hata meget lako jövevény Sella Pers. 24 [VhU 76] * ~ *szolgál.* 1638 k.: Baniáz Balint fia Marton ifiu leghenj mast szolgat [Szászfenes K; GyU 35]. 1652: Bodis Christoph Neötelen massat szolgat [Hévszamos K; GyU 111].

8. másféle dolog; altceva, alt lucru; eine andersartige Sache. 1630: Egy Renes taller mással egiwtt tt f. — d. 80 [Kv; RDL I. 147]. 1671: Én, Uram, Istenem tudja, másra soha okot eddig sem adtam [TML V, 589 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1725: Hát a' Krisán Jákob Háza, újg Háza Útán való Retei és szántó földei ki részéből szakad-tak ki? Bőlőni részből-e vagj másból? [Fejér m.; DobLev. I/1. 10 vk].

Szk: *vagy egy úton, vagy ~on vagy így, vagy úgy.* 1810: az szerfelett valo telhetetlenkedese némely em-ber(ne)k az Szülte, hogy az ő Nga ezen jó rendelései ellen hibáztanak némelly Gazdák, vagy egy uton, vagy más-on [Torockó; TLev. 9/44].

9. *é* más valaki tulajdona/vagyona; a/al altuia/alteia; Besitz/Vermögen einer anderen Person. 1572: semmy keppen eo k Massa zomsednak Niomast Nem adnak, Mase-nak Beket hadnak [Kv; TanJk V/3. 62b]. 1582: Zekel Mihály vallia ... chizar peterne ... zida, Mondwan, hazucz Akazto fara valo ... mert az Enymmet raktam Nem a Mas-set [Kv; Tjk IV/1. 64]. 1600: En mindenkor azt a darab Zena fwwechket Fekete Balasekenak hallotta(m), en mas-enak ne(m) hallotta(m) [UszT 15/87 Miklos Ferencz Kaidichfalui Lofeo ember vall.]. 1631: Rado Peterne mondotta azt hogj eo nem ruhazhattia magat az Ura keresmeniebol, hanem bizony mase az kibol eo ruhazodik [Mv; MvLt 290. 248b]. 1688: Az Külső szőlő hegiben ... egj pusztá szőlő föld, az Lengyel országi veszedelemtől fogva pusztan ál az másokeval edgyütt [Szentgerice MT; EHA]. 1720: az eo kgme Marhajinak is szabad ot jární s legelődni az hol az másénak [Koronka MT; Told. 26]. 1724: hallottam Czeglédi Szabó Mihályné Aszszonjontul ... de bizony nem mutatom, hogj sem ez a' ház, sem szőlő, sem egjéb nem leszsz övé, hanem másé [Ne; DobLev. I/106. 4a St. Horváth (50) ns vall.]. 1762: az Maros vize 30 kalongja gabonáját rontotta el az enyimet 17 tet s másokét felesen [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31].

Szk: *~én kapó* kapzsi. 1719: György Deák igen más-én kapó ember volt, az ajándékot szerette [Lozsád H; BK sub nro 262do Andreas Bekess (70) ns vall.]. 1764: Láposi sem birta az Eke András földét, mert nem volt a' másén kapó [Buza SzD; JHb IV/13] * *szere*ti a *~ét* lopogatós. 1644: (Dajkának) megh fogadam, de azirt azt ugia(n) mondák hogj, utanna vigiazzak igen szereti a masett [Mv; MvLt 291. 399b].

10. *vkí/vmi ~a* vkinek/vminek párja, hozzá fogható/hasonlítható ember/dolog; perechea cuiva/a ceva; Gegenstück/bild einer Person/Sache. A. emberre von. 1591: Keomywes Mihály vallia ighe(n) haborgo feyerdine minde(n) zomzedit zidgya, valahonnat vagyon batarsaga de Massa Immar Aligh vagyon az haborgasba(n) [Kv; Tjk V/1. 115]. 1622: Hala meg amaz igaz, jámbor, istenfélő keresztyén, hangos trombitaszavú prédikátor ... Gyárfás uram, kinek nagy messze földön mása nem volt az ó szavára [Kv; KvE 154 SB]. 1724: igen jó Jagert comendálnak ... azt mongyak, hogy nincs mása Erdélyben [ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez]. 1748: hallottam aztis ... Pap Mihály felől ezt mondani: Olly nagy Tolvaj az a' Pap Mihály hogy ritka mássa [Nsz; Ks 27. XVIIb]. 1760: múlt ki e világból az új püspök is, tiszteletes Szatmári Pap Zsigmond úr, kinek tudományára, mind humanitására ... nézve a magyar nemzetben mostanság ritkán találattik mása [RettE 105]. 1761: Predicálott ... Hermányi József uram ... ennek az emberek mását soha nem láttam [i. h. 126]. 1794: Istentelen emberek mind a ketten, kiknek egész Déva Várossában sintsen mások [Déva; Ks 79. XXVII. 10].

B. dologra von. 1588: miwel hogj ennekem negy eoreg fiam vala hazas annak az kettey akaranak kwleon kwleon egy egy hazat czinalny Megis czinaltak wala Jol wgy annyira hogj czak be kel wala fedni io hazakat hogj ez falubanis azoknak massa nem volth [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.]. 1630: Berlin az elector vára ... igen szép vár, melynek az Imperiumban nincsen mása [HGN 5]. 1653: oly szép szentegyház volt^a... hogj annak mássa egyik városban is Erdélyben nincsen orgona nagy és jó vala benne ... annak is nincsen mássa Erdély-

ben egyik kolcsos városban is | oly erőss viadalt tőnek, hogj annak másátt nem gyakor helyen láthatni [ETA I, 71, 81. NSz. — ^aMv-en]. 1697: tegnap előt igen szép tiszta idő volt itt de oljan nagy szel volt kinek másátt ember elig hallota [Szilágycseh; IB. Kúmvés Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1702: igen szép commandója volt a regimentjében, hogj még eddig nem volt mása, amely kemény disciplinában tartotta hadait [Kv; KvE 273 SzF]. 1713: (A malomnak) massa nagj földön nem volt [MNy XXXVIII, 132]. 1760: olya jószág ment a kezére a magáéval együtt, hogj Erdélyben mása nem volt [RettE 112].

11. másolat; copie; Kopie, Abschrift. 1548: Értém az levél másából, hogj uram egy gyermek loat igirt volt neki [Fog; NádTLev. 137 Nádasdy Anna Nádasdy Tamáshoz]. 1566: woltak penygh eg nehan Rendbeli articulusokis kyk feleol az Wyzkerezti napba keonnyeor-geottwnk wala felsegednek, kynek massa mostis nalwnk vagyon [SzO II, 291]. 1578: Miért hogj Az vetkes embereknek nemellyeknek graciaiok wagion, Mely gratia Lewel az feyedeleme ... ketteot az Ideos vraym keozzwl valazzon, es Az vnioit wygyek ala az gratiaknak mas-sawal es keonyeorogyenek eo kegmek egez varas keppebe hogj Az vnionak tartassaba eo Naga meg ne haborichion [Kv; TanJk V/3. 177a]. 1586: Az Zilahiak lewele massat eo kgme Biro vram feyerwarra vigie [Kv; TanJk I/1. 8]. 1618: az én kegyelmes uram levelét, azt, azkinek itt vagyon nálam az mása ... ugyan megadta az posta az követnek [BTN² 113]. 1760: Ditsőségesen országo Felséges Aszszonyunk az actu detentioiban lévő Rabok el bortsáttása iránt melly kegyelmessen méltoztatott parantsolni Királyi Levelének ide zárt mássa meg mutattya [DLT 321 gub.]. 1805: Az Anya Könyvek mássai és az Ekkak fekvő Birtokáiról készült össze írásokis még nagy részint bé nem jöttek [Vaja MT; HbEk].

Szk: *~ára enged* (iratról) másolatkészítést megenged. 1600: Ezeket az hatalmokat chelekettek az breuis alat, wgy wagyo(n) irwa kewantak theőlleők hogj megh iras-suk, megh irattuk, De ne(m) a wegre hogj masara enged-nok [UszT 15/53]. 1603: protestalunk hogj meg Jratútk de nem az vegre hogj massara Engedneők [i. h. 17/9] * *~ára kíván* (iratról) másolatot kíván. 1598: Az mely keotes leuélet eo kegmek bezell azt(is) ige(n) keuanta(m) massa-ra, mért en ne(m) latta(m) azt míchoda leuel [i. h. 13/24] * *~át adja* irat másolatát kiadja. 1569: Vid deak dolga Zok ferencel, Az wy Jtylet, az ados leuelnek massat keuan-ia, massat ne(m) attak. Vyd deak kez hwtiuel fel veny hogj meg atta, az hwtnek penig helie ninchien, mert az elso p(ro)cesusba, nem forgata az hwtqth [Kv; Tjk III/1. 255] * *~át írja* irat másolatát kiállítja. 1616: az Incta in debite keuanja ezt hogj eddig el haladgyon az Appelatio latas, Mert ket penszi le teven mentest in foro az Notarius massat ima az varosnak törüenyé zerent [Kv; RDL I. 100] * *~át kéri*. 1581: galaczj Jstvan vyzontak ... masatis kiry vala ... a zalagos levelnek [Fűzkút K; WLt] * *~át (meg)-kivánja* (iratról) másolatkészítést igényel. 1569: az ados leuelnek massat keuania [Kv; Tjk III/1. 255]. 1615: mely contradictiot kegtek az Jktatasul valo relatoriaban de verbo ad verbum Inserallion es az massat az Relatorianak mys kegtekteől megh kiuanuuk, es az iutalmat megh adgyuk [Szásznyíres SzD; Ks 35. I Kereszthury ir. Gr. Kaussay de Deés kezével] * *~át veheti* irat másolatát kiállíthatatja. 1600: P(ro)testal hogj ne(m) a wegre adgia be frwa, hogj massat wehessek [UszT 15/128] * *~át veszi* irat másolatát

kiállttatja. 1573: p(ro)testal ez peres hogi Zeoch gérget ketczer Idezte volna es Nem leot Teorwëre sem az felelet Massat Nem veotte volna, hattak Biro vra(m) es kyal biro vram ez leowe kedre [Kv; Tjk III/3. 200b]. 1581: galaczj Jstvan azt felele hogi En nem Adom^a most hanem ahul helie lyzen Ott ozton oda adom bar masatt ved [Fűzkút K; Wlt. — ^aA levelet]. 1604: feleletwnket ne(m) a' vegre irattuk megh hogy az Alperes faluk massat venne [UzT 18/59]. 1761: ha à feleletinek mássát akarja venni az Alperes, az előbbi mod szerént el vehesse [Kv; PolgK 53] * ~a vétele (irat)másolat-készíttetés. 1572: Az my dolgonknak meegh eddygh weghe Nynchen ... Jo lehet awaagy Negyer Ezwe allottwnk de az leweleknek Massa weteleben es egyeb terwyn zerynt es tablanak moggya zerynt walo exceptiokban wezeottwnk [Torda; BesztLt 3704 Lukas Pysthaky és Colomanus Fekete Gr. Daun beszt-i bírőhoz és hites polgáraihoz] * ~ra leírhat másolatot készíthet. 1665: Ma reggel érkezék meg Győri Az levelét Kegyelmednek elküldeném, az kit írt, de az orvoságokat írta le benne s félek, hogy elvesztik; másra sem írhatom le, mivel úgy le nem tudom írni [TML III, 438 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] * hiteles/meghitelesített ~. 1793: (A) bé küldött Perceptoralis quietantiát hiteles Mássában ... a Fels. Fő ig. Tanácsnak, a Tisztség bé mutatta légyen [Torda; DobLev. IV/714]. 1814: az érdeklett Trauzner jusson lévő Mikeszasi és Lunkai Jozságnak az Exponens Úr localitassáról, vicinitassáról, és qualitatssáról a ... Conscriptiának hiteles Mássát közli az Urakkal [Ne; i. h. V/967. 1b]. 1843: A Gergelyfai Határ osztoztato Comissio itéletének meg hitelesített mássa [Szentbenedek AF; i. h. V/1244] * igaz ~. 1810: De mind azért, hogy az ő gunyolo és vakmerő fel-adása meghamisithassék mind pedig az én Ártatlanságom ki-tessék ... elsőbben-is bé-adom a Licitacionis Instrumentumnak igaz és tőkéletes mássát [Kv; Pk 3] * tőkéletes ~ → igaz ~ * törvényes ~. 1797: A Samariai Jozságot illető Conscriptio Törvényes másban ... Egy K. Táblán költ Törvényes Más mely magában foglalja az Samari Peter Testamentumát ... de 1768 | Kaptalanbol ki írott Törvényes más Tombolt Miklosnak el adásáról de 1781 [DobLev. IV/782 iratjegyzék].

12. hasonmás; copie identică; Ebenbild. 1806: ejtelt és vedret is a bíró készítt és ad a bácsok kezébe, melyeknek mását magánál megtartja [F. rákos U; RSzF 199].

13. ? minta; model; Muster. 1675: adtam ... Saul Teleki Ur(am) bolondgyának Két ing mássát ment reá hat sing [UtI].

14. magzatburok; placenta; Fruchthülle. 1585: Varro Caspare vallia ... hogy fél hozak A perűatabol a' giermeket, de semmi ruha Ne(m) vala raita hane(m) a' Massaban vala, es Akor vèreh Nem Indula [Kv; Tjk IV/1. 454]. 1739: szegeny feleségem abortust pátiált, mely miat ugyan Istenek dicsőség igen roszul nem volna, hanem a Más-sával, megint ugy vagyon mind az első Gyermekivel [Ks 99 Kornis Antal lev.].

masamódportéka kalaposcikk; article confectionate de modistă; Modistinware/artikel. 1845: Apróságok pántlikák, csipkék és más masamod portékák [K; KLev.].

másegyéb I. mn-i haszn-ban; cu valoare adjectivală; attributiv gebraucht: másféle; diferit; andersartig, anderer Art. 1756: Patkó, és más egjébb szegek(ne)k való forma 1

[Nagyrápolyt H; JHb XXXV/35. 15]. 1796: az ő Elejeknek le kötelezések^a ha szintén erőszakkal nem ment volna is végben, megis azok más egyéb okokból is meg semmisítettének [Mv; TLev. 5/16 Transm. 39. — ^aJb-i]. 1800: Dosa Adám ur ... A' Makfalvi Jozságotis el adta de nem torkosságáért és reszegeskedésiért mert azt soha nem tapasztaltam hanem más egyéb okból [DLev. 3. XXXV. 6]. 1847: Nem emlékezem, hogy ezeken s ezekhez hasonlókon kívül más egyéb tárgyakról érkeztem volna velek [VKp 171].

II. fn-i haszn-ban; cu valoare substantivală; substantivisch gebraucht: másféle dolog; altceva, alt lucru; anderer Sache. 1769: eo Felsége meg tiltotta hogy ... nem tsak onot, de még selétet Gollyobist és más egyebeket onbol valo miveketis bé hozni nem szabad [UzLt XIII. 97].

másegyszer máskor; altádată; ein andermal, sonst. 1585: az fen megh irt napokban bort hozzátunk etzer is mas eczer is az Achoknak p(ro) d. 8 [Kv; Szám. 3/XIX. 39].

másfalusi I. mn-i haszn-ban; cu valoare adjectivală; attributiv gebraucht: más faluból/máshonnan való; din alt sat, din altă localitate; aus einem anderen Dorf/von anderswo stammend. 1747: azon eszténa nyáj új más Falusi idegen emberek juhaival elegyesleg voltak ? [Szacsva Hsz; HSzjP vk].

II. fn-i haszn-ban; cu valoare substantivală; substantivisch gebraucht: más faluból való lakos; persoană care locuiește în alt sat; Einwohner aus einem anderen Dorf. 1821: Lattam hogy a Mlgs Széplakine Aszony Tehén Csordáját s valamely más falusiak ökreit Tulkait Eris Amara is sok falusi Emberek Teringetik Zavarják [Noszoly SzD; Matskási lt Noszolyi cs.].

másfél I. számn 1. egy és fél; unu și jumătate; andert-halb, ein und einhalb. 1507: Annak vtanna ... Bwzat mel Buzanak koblet Attam masfel forynton [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Cheh István keze írása]. 1570: Zeres Lerinch ezt vallyá, hogy vgy kezdy zydamazny Jstwan vayda az azzont ... The veotted ely az en athyam fya penzet Mas-fely forintot [Kv; Tjk III/2. 58]. 1572: Pattantyws Balasnak volt harom Serleg pohara nala ... kiknek az eggik melybe masfel nehezék hean egy Ghira ezewst volt. igen meg teoretet volt [Fog.; SLt S. 10]. 1594: az harmadik kazalnak zeli es magassaga masfel eöl [Somlyó Sz; UC 78/7. 15]. 1596: az furlangban mas fel hold Zanto feldöt bir Galatzi Boldisar [Galac BN; Wlt Zep Miklos jb vall.]. 1694: Szena Ret ... másfél szeker széna termő [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1729: egy Katona ... a' faval ugj meg verte főbe, hogy ... más fél hetig fekütt [Sövényfa KK; TSb 51]. 1733: egy külső embernek másfél ejtelt bort fizettem [Kv; HSzjP].

Szn. 1614: Masfel Istuan pp [Szentlőrinc MT; BethU 63].

Hn. XVIII. sz. köz.: A más fél rudas (k) [Gyalakuta MT; EHA]. 1751: A más fél holdosban (sz) [Borosbenedek AF; EHA]. XIX. sz. eleje: Az más fél holdas nevű helybe (sz) [uo.; EHA].

Szk: ~ ejteles. 1596: Negy kanna masfel eytelesek. Hat sima eyteles kannak [Kv; RDL I. 65]. 1628: Egi masfel Eyteles hal heias Kanna [Kv; i. h. 139]. 1744: másfél ejteles kicsind réz üst [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ erdélyi vékás. 1763: az Erdélyi Véka Tizenhat Kupás, a

Bányai ... Hat Vatyikos volt, melljek között minden Vatyiko négy négy Kupát tett, és úgy volt a' Bányai Véka másfél Erdélyi Vékás [TKhf 50/1. 480] * ~ *esztendő*. 1674: Más fel esztendő Artány nro. 9 [Déva; Törzs. fej-i lett.]. 1687: Eörrög ártány no 28 ... Más fél esztendő ártányok no 42 [Porumbák F; Ut]. 1756: Más fél Esztendő kán, és metzett [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 30] * ~ *ezeredmagával*. 1655: Az fővornik vagyon Rusivede felé más fél ezered magával [RákDiplő 229 Joh. Boros a fej-hez Kalugarenből] * ~ *fertályos*. 1736: Cir(citer) Másfél fertályos Kristály hordotska 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 157] * ~ *fertályosnyi*. 1803: Egy más fél fertályosni Cínder formájú, a' feneke és a' Pohara között kívül abronitos Ezüst Pohár [Dicsősztmárton; UnVjk 111] * ~ *fontos*. 1665: Vagyon ez czatomas bastjanak sindely heazattja alat eörrög alju no. 8 Az 4-dik és 5-tödik het fontos goljóbissal. Az 6-todik mas fel fontossal. Az 7-tedik njolcz fontos goljóbissal jarnak | Az első taraczk mas fel fontos. Az 2-sodik harmad fél [Fog.; UF II, 311–2]. 1806: Más fél fontos Réz mérő, melynek a sorka hibázzik [Szu; UshLt XII. 87] * ~ *girás*. 1643: Rhedai Jánosné Aszszonyom Kornis Margith Aszszony csináltatott ezen Erdő Sz. Györgyi Templomhoz egy más fél girás merőnn arannas ezüst Kehelt á melly készült flor. 35 [Erdősztyörgy MT; MMatr. 141–2] * ~ *hónapi/hónapú* másfél hónapos. 1686: 23. Juny reggel negy s öt ora közt holt meg utánna^a az tölle el maradt szep csecs szopo Samuel más fél esztendő és mas fel holnapi Fia [PatN 47b. — ^aA naplóíró feleségének halála után]. 1796: egy kised Csetsemős más fél Holnapu Pável János Nevezetű ártolan Kised [Déva; Ks 74. VII. 164] * ~ *köblös*. 1654: a Sz. Jakab retin mas fel keobles feold [Kv; RDL I. 142] * ~ *lábnyomnyi*. 1607: az Varas teorúenie szerent Valo czepeoeges Masfel lab Niomni [Mv; MvLt 290. 12a] * ~ *öles*. 1698: mas fel ölös 30 darab Csere fa, edgy szál feyő fa [Kóród KK; LLt Fasc. 72] * ~ *pénzes*. 1589: Az feo keouet aztalara keolt harom pinzes bor ... f. 25/68. Az abrakosokra, masfel pinzes bor ... f. 1/64 [Kv; Szám. 4/X. 45]. 1596: Allás keotezny vetunk 6 zal masfel penzes istrangot p(er) f — d 9 [Kv; i. h. 7/II. 23]. 1621: El fogyan az Egy penzes hus kenzerittem esmegh masfel penzes venni [Kv; i. h. 15b/XI. 68] * ~ *singes*. 1568: Vr-sula Consors Benedicti lakatos ... fassa e(st) ... egy ladaya vala, masfel synges, es az tely vala feyer Ruha(ual) [Kv; Tjk III/1. 159]. 1629: vala ket ladaja az egik mint egj fel singes, az masik mint egj masfelsinges [Mv; MvLt 290. 163a]. 1686: Szövtetett ... Edgy vegb(en) mas fel singes len vasznót [Ut]. 1742: Egj másfel singes Brassai láda az Eccia procuralta [Bodola Hsz; SVJk] * ~ *singnyi*. 1772: a' mostani Csekély Víznek bővsége szerintis vagyon ezen Malomra fel tojulva más fél singni és Négy Czólni Viz [Ádamos KK; JHb XX/27. 15–6] * ~ *vedres*. 1625: egy fel függeszteo üsteócze, masfel wedres [Kv; RDL I. 126]. 1687: Üst nro 2 egyk Egy vidres, az masik masfel vidres [Csapó KK; Berz. I. 21/11]. 1747: találtunk ... Viz forralo üstet más fél vedrest Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 2–3]. 1794: Viseltes más fél vedres Szapullo réz üst [Gyalakuta MT; TSb 17] * ~ *vékányi*. 1669: Egj edeniben ... tizen ket veka komlo, mas fel vekani dio [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] * *hol egy, hol ... 1775/1781: az atyám ... maga is ... gyakran vitt az utrizalt Nagy Almási arany Bányákból, hol egy, hol más fél font aranyat [Máda H; JHb LXXI/3. 381].*

2. ~-(*más*)fél egyenként egy és fél; de cite unu și jumătate pentru fiecare; einzeln ein (und) einhalb. 1582: fogattam negy Gywteot ... mert az zeel az kalongyakat el hanta wolt, fizettem masfélfél napzamat [Kv; Szám. 3/V. 21 Lederer Mihály sp kezével]. 1606: Fonattam az Jspotalj haznal az vcza felől szaz niolczuan niolcz karora ualo söuent, fizettem minden karorol masfel fel penzt tt f 2 d 82 [Kv; i. h. 12a/I. 31]. 1627: kissebik Kamüthi Balas vra(m) jobagia Jühaz Istüan adot huz forintoth ... paradicz(m) berke eleót valo falú közt valo nilas oszlo kaszalo retre ... ezt mi egez faluiül attuk, az migh az hüz forint summa ky ne(m) tellyk ... illien forma(n) vala han eztendő el telyk, minden eztendőnkent mas fel fel forint szallio(n) le benne [RLt 0.5 Balas Deak ... keöz biro Kideben^a lako kezével. — ^aK]. 1637: Szaniszo Jstua(n) masfel fel forintert engette eztendőnkent megh nekik^a [Kercsesora F; UC 14/42 Urb. 178. — ^aA tizedet a malomból]. 1681: minden gazda ember, mas fel, masfel Ló tereh harsat tartozik Hunyadra á vár(b)a vinni [Lunkány H; VhU 114]. 1683 k.: Minden külön kenyeren lako hazas ember ad mas fel fel kalongya buzat advan 26 kevejevel egy kalongyat [Panit Sz; SzVjk 75].

3. ~ *akkora* másfélszer olyan nagy; o dată și jumătate mai mare; anderthalb so groß. 1775: sokkalta és tsaknem más fel akkora léssen az a rész földgye [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 16].

4. ~ *annyi* másfélszer annyi; o dată și jumătate mai mult; anderthalb so viel. 1573: Gruz peter vallia az varas Mereojewel Merettek ky egy eolt es ket lab Niomot, Hennig lacab penig adot Masfel Annye feoldet Erte [Kv; Tjk III/3. 184].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; substantivisch gebraucht. 1. vmiből egy és fél mennyiségnyi/nagyságnyi; o cantitate/mărimă de o dată și jumătate ori mai multă/mare din ceva; aus etwas anderthalb viel/ groß. 1635: Arany gywreő petsietnjomo szeold Jaspis benne niom Araniat mas felet — f. 3 d. 75 [Kv; RDL I. 107]. 1752: a' rosnak penig kalongyája egy vékát s más felet meg eresztet [Holtmaros MT; Told. 37/44].

2. ~en/*másfelével jár* másfél pénzen jár/adható-vehető vmi; se vinde/poate cumpăra pe unu și jumătate; es kostet ein (und) einhalb Geld. 1589: Bora in Summa teot Vurnas 550. de ebben az eztendeoben iart eytele, ket penzen, harman es mas felennis [Kv; KvLt Inv. I/2. 47]. 1672: A bor nálunk igen drága; másfelével jár [TML VI, 365 Nálácz István Teleki Mihályhoz].

másfélarány monedă de aur cu valoare de unu și jumătate; Goldstück von ein (und) einhalb Wert. 1769: Méltotzatot Felsőges Aszszonyunk az arany moneták(na)k Valorat augealni, úgy hogy ennek utánna az körmőczi es Venecziai aranyak érnek, Rflor. 4 x 18 Az másfél aranyak folynak Rf. 6 x 20. A Hollandiai aranyak Rf. 4 x 14 [UshLt XIII. 97a].

másfelé 1. más irányba; in altă direcție; anderwärts. 1585: Zegedy Gergelj vallia ... latam hogy ot forgodik egy Darab faúal, Onnet en mas fele a' Zorosba terek [Kv; Tjk IV/1. 521]. 1610: osuatt peteris monda el ne Jöy mert ha el Jözy betörök az fayed, az penigh megh fogada es megh tere mas fele mene [Bettlenfva U; UshLt 40b]. 1632: Niuzo Girko ... monda hogj giere mas fele mert ihon kin al hamar Istok ennekem nem barátom egiüld

belem garazdakodik [Mv; MvLt 290. 72a]. 1644: ugi adak ertesemre hogj az az posta mas felé ment uolna [Szamosfva K; JHbK XLV/29]. 1724: Tudgiaé ... a Tanu, hogj a Kis Küküllőnek réghi járása és folyása hol volt? hol Szakasott más felé a Küküllő ...? [Kük.; Ks 12/III vk]. 1728: hozzá fogatott volt Néhai Naláczai István Vr(am) a' Marosnak más felé való csapatásához [Folt H; BK sub nr 137]. 1765: bé érkezék az Malomban ... Orb Urszuly ... s az mint Péter más felé nézet akkor Urszuly sak fel öntette Sákostol edgyütt szaporán az kasb(a) az buzáját [Záh TA; Mk V. VII/17 Ginga Pásk (54) jb vall.].

Szk: *egyfelé (is) ~ (is) egyik irányba (is), másik irányba (is)*. 1648: Az Vetemenies kert penigh az mehes kertel edgyütt hailadozni kezdet uala, es ueszni, Az Menes Akol fen uala ugian, de azis kezdet uala hailadozni egifeleis masfeleis [Türe K; JHbK L. 12]. 1796: Ros Mária az Istáloba volt Szenáról egy felé Metyéj Nutz más felé le szöktének melyért mind az kettőt rutul egybe Szidtam [Déva; Ks 101]. 1846: ökgiyelme egy felé esett, a' hordo pedig más felé [Dés; DLt 315] * *egyik egyfelé ... másik ~*. 1663: sokan lévén ... fondorkodó emberek, egyik egyfelé vont, másik másfelé [Kv; KvE 186 LJ]. 1763: A gyladás alkalmatosságávalis ... edgik egj felé, az másik más felé futat [Torda; TJKT V. 154] * *ki egyfelé ki ~ egyik egyik irányba, másik más irányba*. 1585: Angalit Velmen Mihalné vallia, Az Zekeret eg lo el ragada, Az zeker el teoret, a kerekék ki egy fele ky mas fele Mene [Kv; TJK IV/1. 474]. 1686: sokan el is futottak, ki egyfelé ki másfelé [SzZs 507].

2. máshová; in altá parte, altundeva; anderswohin. 1581: Az nagy harang Alat az mely gradichy wolt mas felle chynaltattwk az keo fal melle [Kv; Szám. 3/IV. 10]. 1595: reggel 1 kapat attak volt nekj hogy az szölőben mennyen^a ő penig masfele me(n)t és bé itta az kapat [Kv; i. h. 6/XVIIa. 133 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — "Szölőit kapálini]. 1596: Biro vram oda kj izene, hogj az zenat az Varosbeli zekerekekkel hordattassam, es otalmazzam hogj mas feleis ne tekozloggjek [Kv; i. h. 6/XXIX. 172 Bachi Tamás sp kezével]. 1678: vgy czelekedgjk mind(en) Ember, hogj az mi Kgls Urunk eo Nsga mellé tarczia az hűséget, más fele ne cavellalyon [LLt Fasc. 120]. 1747: bizony nem hajtották azokat^a a mi falunkban, hanem más felé hajtották által az Bükön [Szilágycseh; Ks 27/XVIII. — "Marhakat]. 1778: A' Medjesi ón-gyártó tsak kóboról, ha haza jó-is, egy fél nap mulat, s menten megint el lábog mas felé, a korhel ember [Szederjes U; TL gr. Székely László lev.].

Szk: *nem ~, hanem* 1822: bizonyos hogy nem más felé lopodott az fa hanem tsak Csatánba [Dés; DLt] * *sem egyfelé ... sem ~*. 1730: Tudom ... hogy ... a' Telekiek számára foglaltak volt el, egynehány ház Jobbágyot ... ugy hogy hat hétig sem egy felé, sem penig más féle (!) nem szolgáltak [Vármező Sz; TKI Bencze Péter (50) jb vall.]. 1807: Az én Gyermekek még mind betegek ... ezek mián, mű ugy le vagyunk lántzolva, hogy sem egy felé, sem más felé nem mozdulhatunk [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác lev.].

3. máshol; altundeva; anderswo. 1793: Giroton és más feléis mindenütt a' Buza igen üszögös lévén ... de Istennek hallá Giroton a' Táblában szenvedhető [Girolt Sz; JF 36 LevK 288 Pap Sándor lev.].

Szk: *hol egyfelé, hol ~ hol itt, hol ott*. 1804: magam is, valahányszor a Ménes térítésére jártam mindenkor lézen-

gőben jámi láttam a Basa Ur(am) Sertéseit a Sertés Csordán kívül hol egy fele, hol más felé [Dés; DLt 82/1810].

4. kb. másként; altfel, altcum(va); anders, anderswie. 1619: valaki informálta az jóakaró uram Nagyságodat arról, hogy az én költségem meghaladta volna az 500 ft készületekre való pénzzel, bátor az jól bízott uram akkor másfelé gondolkodott volna [BTN² 249].

Szk: *sem egyfelé, sem ~ sem így, sem úgy*. 1590: az Sendelt három Araznyra chinalliak, Az karonak penigh hozzat eot singhre, es ha ezen kyweol hozattatnek, tehat el egettetnek, Eó kegmek semmiképpen ez melleől sem egy fele sem Mas fele Nem, thernek, hane(m) Egienessen hyw gondwiselessel akariak megh eorizetnj [Kv; TanJk I/1. 125]. 1592/1593: mikor az Christoff Vram Molnaba eorleóttis wzte ide altal barmat az zigeteczkere itetnj; mikor az deesi Malomba eorleot akkoris it itette barmat, de senki eóbat azert nem haborgatta sem egy fele, sem mas fele [Bálványosváralja SzD; Ks].

másféle I. mn-i haszn-ban; cu valoare adjectivală; attributiv gebraucht: másfajta; alt fel de ...; anderer Art, andererlei. 1574/1687: a derék levélben látunk illj deformitást hogy az megnevezet hat forint más féle tintával és kéz írással volt [Futásfva Hsz; HSzJP]. 1597: Makariak keortwilt —/07 hoszszw keortwilt ... —/08 Masfele zep Apro keortwilt ... /04 [Kv; Szám. 7/XIV. 57 Th. Masass sp kezével]. 1629: ked arról certifficalyo(n) hogy ha kenderünk marad Vad halora valo kóteleit auagy masfele halonak valo fnakat czinaltassunk [KCs IV/116 Kemény János lev.]. 1676: én, Uram, ezen materiáról másféle tudósítást várnék [TML VII, 282 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz]. 1679/1681: A halaszokat szorgalmaztassa, hogy Pisztrang(na)k Lépénnek és más féle halak(na)k ... szerét tegyék [Vh; VhU 671]. 1714: Ezen veteményes kert fodor és más féle kaposzta palántal bé útelve [KásonzfelsőfaluCs; LLt Fasc. 85]. 1750: indítették ... más féli jo bőrt ég darabban [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1756 k.: Nságtok sem kívánhattja azt, hogy a Constitutionak ereje ellen valamely privatus személyek akar Kovatsok akar más féle mester emberek authoritativé az Verős Kovatsok munkájában incorporallassak magokat [Torockó; TLev. 9/9. 1].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; substantivisch gebraucht: (az említetten kívüli) másfajta dolog; altceva (in afară de lucruri amintite); Sache anderer Art (außer der erwähten). 1675: meg kívánom hogy decralallya (!), hogy mi csudás fegyver volt kardé, fejszeé, Dárdaé, vagy más féle [Kv; TJK XI/1. 357]. 1681 Ezek mind az vas hámorhoz való edgyet mások eszközők és ezeken kívül többek, vagy más félék is, az hámososok hitek után tött relatiojok szerint nincsenek [CsVh 93]. 1682: Gyakor szita nr 3 Masfeleis nr 3 [Uti]. 1751 Pajták ... Diszno Olok, Tyuk ol, s több másfélékis ruínálnak Sorvadoznak [Marossztkirály AF; Told. 29]. 1789: A' Kúlsó országokrol hozott Materialék Árra mellyek a' Conscriptiois Corpusban egy E. betűvel distingváltattak a' más félékől Rf 1859 xr 40 [Mv; ConscrAp. 93]. 1823: alkalmas Nagyságu sziget több Gyümölts Fák u. m. alma, kórtvély, szilva, meggy és másfélék voltanak benne [Marossztkirály AF; EHA].

másfélezer I. számn egy és fél ezer, ezerötyszáz; o mie și cinci sute; anderthalb Tausend. 1586: soha enny Summat

raytunk Nem kertenek, hane(m) mégh Vrunck eo Nga halakortis, Mas fel ezer forintnal teobet Nem veottenek [Kv; TanJk I/1. 32]. 1605: Ladislaus Giulaffy de Ratoth ... kénsszöritetvén kölcsön pénzt kémi az vitézlő és böcsületes Matthius János vramtol csiki kapitánytól másfél ezor forintot urunk ő fölsége Erdélyországában levő hadának fizetésére ... mely másfél ezor forintért impignoráltuk ő kegyelmének az enyedi dézmának felet és a csiki hámost [Fejéregyháza NK; Barabás, SzO 354]. 1674: iffiabik Rakoczi Györgj apronkent egyszeris mászoris más fél ezer forintot deponált [Gyf; JHbK XI/22]. 1724: Az Sz: keresztli Ur(am) boltyat Kolosvaratt fel vertek más fel ezer forintyat, s egy falka ezüst portekáját fel vertek [ApL 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1760: keményen parancsolja öfelsége, hogy a másfélezer tyro kiálljon [RettE 102].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantiválá; substantivartig gebraucht: egy és fél ezemyl/ezerötszáz vmi-ből; cam o mie și cinci sute din ceva; anderthalb Tausend von etw. 1653: Érkezzék azokközben Rudolphus császártól szép segítség, ugy mint gyalog és lovas német — lehetett másfél ezer [ETA I, 43 NSz]. 1704: a Telekiek ezüstmarháiból, amely tött kétezerkészsáz-egynéhány girát, kétezer girát elveszen benne a negyedfélezer girába, hanem másfélezerre csak simpliciter legyen gondja az uraknak [WIN I, 88].

másfelől 1. a másik oldalról; din partea cealaltă; von der anderen Seite. 1592: Thudom hogy Kis Kwn mezeo keozelb valo vicinussa es az Kopolna mezeye Nywladnak, mely oroz hegy birodalom, mas feleol az Zent kirali birodalom [UszT]. 1606: Cziekefalwj wadaz lazlot Zabadiota wolt az falus Biro wadaz Balas Tanorok földbe kinek wicinussa az patak mas felöl dauit peterne Zanto földje [i. h. 20/315]. 1637: en ... mas felöl wigazta(m) ha valahunan eleö jöne az az Pal Czigany, de nem lathattam sohunt [Backamadaras MT; MvL 291. 108a]. 1656: Taploczai resz 1 fold csomortan fele az uetes kapun küül eot eke iarasa uicinussa ab una Balint Jstuan szanto folde mas feleol az kozonseges ut [Csobotfva Cs; CsÁL F. 28. I/1]. 1748: Egy darab To hely ... tart egészszen le az hidig, vic(inusa) oldalfélt ab Una a Falu Széna füve más felöl az Ország uttya [Nagyercse MT; EHA]. 1813: Az also Falu végén pusztá Sessio vicin(usa) fejjül a hidra bé járo Sikátor, alol a' Lörntzi Moses Joszága, bötüül a' Tano-rokra bé járo Sikátor, más felöl bötüül a Lörntzi Fiak birtokok [Újszékely U; WassL].

Szk: egyfelől ~ egyik oldalról ... másik oldalról. 1575: ada ... azt az wles helt, mely egy feleol Kwsyörgy Balas lako helie, Masfeleol kedig Bow Mate helie keozott vagy on bymia [Bölon Hsz; HSzjP]. 1585: Gacho Jstwan vallia ... cleottewn Mennek vala vagy Eötheön ... Megien vala vthanok Theoreök Marton egy feleol Az felesege fogta vala mert ige(n) rezegh vala, Mas feleol penigh egy Bachy legeny Apauffy Gergely Neweó [Kv; TJk IV/1. 478]. 1694: Egi Vetemenjes kert is vagjon a' Pási-ton, egy felöll Giljen Janos Ur(am) más felöll Kósa Jstván kertjek vicinitassib(an) [Borberek AF; BfR] * **egyik felől** ~ 'ua'. 1593: az mj mostoha atthiánk es edes aniank wet volt egy hazat kinek eggik feleöl walo vicinúsa az Sarlag Demeter haza es eöreöksege mas felöl penig az Birthalan Janos kertj es eöreöksege, harmad feleöl az war fele meneö vt [Szu; UszT 9/43]. 1681: azon örökség ...

vicinussa egyik felől a' falu patakja, más felől azon patak-ra járó szoross ösveny [Szentanna MT; BalLev.].

2. másik irányból; din directia cealaltă; aus der anderen Richtung. 1596: Ertyk ew kegmek Warosul Biro Vramnak beoseges yelentessebeol michoda felelmes ideöbe(n) iüt-tatot Iste(n) bennewnket, hogy my keges Vrunck ew fe(lse)ge orzagabol ki mozdulwa(n) az pogan ellensegh ellen mas feleol wyab ellensegh az Tatar keozelgetne [Kv; TanJk I/1. 288]. 1653: Azután 400 széjmény gyalog pus-kás elárulván a magyart, kijő a tatárokhöz a sánczból, és a tatár annak a nyomán ment bé reájok a sánczba, másfelől a tó felől gázolt reájok [ETA I, 165 NSz].

Szk: egyfelől ~ egyik irányból ... másik irányból. 1693: Vette meg az gallus Rosa nevű erősséget Hispaniában ... mely is nagy portus volt egyfelől tengeren vítta Tourvill nevű admirálja, másfelől szárazon dux de Noilles [IIAMN 332].

3. a másik oldalon/részen; pe partea cealaltă; auf/an der anderen Seite. 1559: az En zolgaim azt mongiak hog nem volt vele az zegen ola az kit meg fogtak az fw orral, hanem masz feleol volt az vton, az fw orris azt monta halala eleot ... hog nem volt vele [BesztLt Cristophorus aros officialis castri deserti Chichio a beszt-i tanáshoz]. 1606: Fonattam az Jspotalj haznal az vcza felöl süönt ... Mas felöllis fonatta(m) egi darab gyalog seüent [Kv; Szám. 12a/I. 31]. 1629: elejben aluan Pauaj megh foga az decuriot, aztis látám hogy az Chematonj az Chyakant bele vaga, es megh vagua(n) Chematonj, az chyakant benne hagyta, Imez Inasok penigh tavul feoldeon masfeleol vesztegh allanak vala az keo fal mellet, semmit az gyilkos-sal nem consensualua(n) [Kv; TJk VII/3. 30]. 1732: (A) képnekis edgyik részén van irva a Boldogságos Szűz, más felől pedigien Szent Antal képeit abrazolo effigies [Kóród KK; Ks 12. I]. 1768: azon ut ... ugy foly valamig egybe ütközik aval az uttal, mely a mű határunkot Felső Bencze fejére bé viszi, és onnan el hagyván a mű határunkot ugyan dél felé folytatában más felől ki hág a bérczre [O.léta TÁ; JHb XXXV/17].

Szk: egyfelől ... ~ egyik oldalon ... másik oldalon. 1671: edgy felöl két száz Tallerokot teve(n) az serpenyeö-b(e), más felől dirib darab ezüsteoket rakta(na)k, s ugy ponderalták [Kv; TJk XI/1. 49]. 1714: Két égető Üveg, falba(n) foglaltatott, egjike nagjob egj felöl egjenes s mas felül fel emelt, a másika kisebb [AH 36] * **egyik felől** ~ 'ua'. 1606: egizer hatar jarni hoztak uala Edenfi Lazlot, Vduarhelj Zombatfalua ellen, az viz feleöl azt monda az mester hogj az viz hatart hasit eggik fel halaszon eggik feleöl masik fél mas feleöll [UszT 20/147 Petrus Leorinchj de Zombatfalua pp vall.]. 1656: Ezen csür fiaban edgyik felöl szena, mas feleöl pedigh szalma [UF II, 180].

4. másrészt; pe de altă parte; ander(er)seits. 1600: ieowe hozza(m) az mi Juh paztorunk s mo(n)da, Leörincz v(a)m ier mennieönk az biro hazához lassuk megh michoda paztorth wittek oda Kenieres Balintek kith megh fogtak, ha esmere(m), oda menek, s hogy ki iwttek mond enne-ke(m) a mi paztorunk, Ige(n) eskekezik (!), mas felöl azt h mo(n)gya, hogy ha hea wagyon annak az Diznonak, egy hea wago(n) [UszT 15/131 Barla Peter Almassi, Zabad zekely vall.]. 1617: Noha azert in serie responsionis lat-tattanak az Jk az en ellenem spargalt diffamatiokat tagad-ni, de mas feleol in facie sedis nem tagadgiak, seot affir-maliak [Kv; RDL I. 11]. 1670: hamis hüttel vadoljak, hogy az Török hutire bocsattotta volna ki, mas felöl, hogy

az Szécseniek(ne)k nem adta volna meg, es ministeriomat is rendeletlenül hagyta volna [SzJk 112]. 1768: Az Atyák és Anyák penig, tartozzanak Gyermkeiket az Iskolába jártatni. Hogy penig ingyen ne essék fáradságok a Tanító Cantoroknak, más felől penig a' szülők-is kivált a' szegényebbek ne terheltesse, végeztetett: Hogy minden gyermektől fizessenek a' szülők három márfást [Kv; SRE 225]. 1800: A Vass Ládák ki tisztítások aránt való fáradságra utasítván tsak azért nem kértem volt Tiszteletes Professor Uramat hogy gyenge egészségével sajnálottam fáradszani. Más felől gondoltam hogy azon Lakatossal esméretebb is Tiszteletes Antal Uram [Gerend TA; DE 4].

Szk: egyfelől ~ egyrészt másrészt. 1619: Egyfelől azt mondja nagyságtok, hogy nem félték sem frigybonástól, sem német császár levelével nem gondoltok; másfelől titkon akarjátok, hogy az én uram cselekedjék [BTN² 204]. 1776: én eddig is jó szível le mentem volna hogy mind ezeket szembe létemmel igazítsuk, de egy felől egy, más felől más bajaim nem engedték [Mezőbánd MT; MbK X. 45]. 1814: égy felől a' nagy Göröntsők, más felől a' Borona rossz volta mián jól el nem Boronálhatta [Dés; DLT 174].

5. a másik részről; din partea cealaltă; von der anderen Seite. 1657: Ez commissióra azért császár részéről valának rendeltetve: Vesselényi Ferenc akkor alsómagyarországi generális^a. Az másfelől mint magyarországi dolgok végett; Lónyay Zsigmond, Nyári Bernárd^b [KemÖn. 289. —^{a-b}Folyt. a nevek fels.].

Szk: egyfelől ... ~ egyik részről ... másik részről. 1572: My Zent Királi Lazlo, Harokliani Janos Zolnok warmegyei vice Jspanok^a ... Aggywk Emlékezetre kiknek illik mindennek Myert hogy teortent volna valami Jgyentelenség, Az vitezleo vrak keozt Jakczy Mihaly vram keozot egy feleol, es Seredi Jstwanne azzoniom es fia Seredi ferencz vram keozeoth mas feleol, Neminem eo Erdeo feleol [Szság; WLt. — ^aKöv. még tíz név fel.s.] * *sem egyfelől, sem ~*. 1630: légyen hálá Istennek, sem egyfelől, sem másfelől nem indulhatott semmi új veszedelmes dolog [BTN² 432–3].

6. jog a másik (peres) fél részéről; din partea adversă; seitens der anderen (prozeßführenden) Partei. 1582: Jówe nek mj előnkbe ... az tizeletes Zelke Margit Azzonj az w vrawal nagi geörgy peterrel egjetembe, Mas felől esmet Andor peter Komollorol [Komolló Hsz; HSzjP]. 1604: Jwene k my eleonkben Az Vytezlő Göröffy János vram(m) kapúsy Kolos warmegenek w Ispannia. Mas felől Az Vytezlő Thamas faluy Lazlo [Gyalu K; Ks 90]. 1645: hiuatanak minkett Aytonba(n)^a ... Urunk eo Naga Gyalai Udar biraja, Nemzetes Fabia(n) Istua(n) Ura(m), mas felől Ebe ni Laszlo Ura(m) Felesege Kuun Katta Aszony kepeben, Mi azert az eo klmek hiuatalljara el menenk Aytonba(n) az eo Naga hazahoz [Törzs. — ^aK]. 1701: Jővények mi előnkben ... ab una vitezlő Bartos Mihály Uram primipilus és más felől Abod István Uram primipilus ... és minket mind két részről kezek beadásokkal meg bírálván, tőnek mi előttünk ilyen alkalmatt^a [Albis Hsz; BLv. — ^aKöv. az alku].

Szk: egyfelől ... ~ az egyik fél részéről a másik fél részéről. 1563/1577: hittak wala Mynket az my attyank fyay Egh feleol Torozkay Mathias, es Janos, atyafyay kepekben, Mas feleol Toldalagy Andras, es Mykola Esthwan, Kwn Ferencz Teob atyafyay kepekben [Kv; Thor. VIII/2]. 1574: Akkoron allanak my Eleonkbe eggy feleol

az Vytezleo zanyyszloffy Bathory Elek perecheny es mas feleol horwatt gergely zechy. Elek wram rea wewen terheket fyaynak leanynak es Jobbagynak horwatt gergely azon keppen fel wewen felesegenek es annak az Annyanak ... terheket [Somlyó Sz; WLt]. 1621: egi feleol az vitezleo Twri Andras vram(m), mas feleol, az vitezleo Iffiabik Deesfalvi Gaspar vram(m) ... Twri Andras vram(m) felesége Versendi Sara Azoni kepeben, Desfalui vram(m) peniglen maga zemelieben ... teonék illen vegezest [Bolya NK; JHb XXII/19]. 1682: jovenek mi elenk(en)^a Két felől Orbai Szekben Zagonban Lako Nemzetes Laszlo Laszlo Ura(m), más felől ... Czofalvan Lako Nemes Nagyob Czia Thamas Uram Felesege (Nem)zetes Laszlo Anna es munkót meg bírálván tőnek mi előttünk ilyen örökös Concambiomat egy mas közöt [Cófva Hsz; CsÁLt F. 27. 1/31. — ^aFogott bírák elébe] * *egyik felől* ~ 'ua' 1568/1585: Mi Kabos ferencz es Kabos farkas Gereomonostoryak Aggyu(k) emlekezetre mindeneknek, tudni illik vgi mint keozbirak hogi kis karachyon napian eggyk feleol Mikola pal, mas feleol Mikola Anna Azzony ... Illyen vegezest twnk [Gyeromonostor K/Kv; JHbK XXVIII. 29] * *mind egyfelől* ... *mind ~*. 1557: az Mynemw theorwenywnk lewt It Somlyon fogot Byrak elwt My kewzewtwnk ez Nag Jstwan es Marthon gergh dolga felol thwdnyia Jlyk, ember ewldewkles, weres, wagdalas, mynd eg felol mynd mas felol, ezekben akarwan Bekeseget ... zerzeny wegezthonk Illyen zerzest^a [Somlyó Sz; WLt. — ^aKöv. a részl.].

másfélszázjű '. 1648: az kwlseő eőregbik hazra menuen Vagyon benne egy szeöld másfélszaju kemencze [Porumbák F; UF I, 886].

másfélszáz I. számn 1. százötven; o sută cincizeci; hundertfünfzig. 1552: az Bezterchey wraym, az mely zaz hathwan drabantnak walo fizetessely nekwnk tartoztanak wolna, egy hora aznak, az masfel zaz, foryntyat vgian Bezterchen oda attak az howa my hattwk [Szentivay SzD; BesztLt 30]. 1556: atham Petherffalwabaly Rezemeth ... az wytezlo Glesan Janosnak Mykeffalwan lakozonak Mas fel zaz forynthon [Mikefva KK; BfR VI. 283/3]. 1570: Az Masfelzaz keobewl zabot ez Jeowendoe eztendēre Restanciaba haggyak kezenel [Kv; TanJk V/3. 2b]. 1580: ezen masod lab feoldnek ... az Zelessege masfel zaz rwd [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1598: Az masfel zaz gialogoknak, ki az Algyw Zerzamatok Keowarban vittek minden legennek f 2 adwan, Teott f 300 [Kv; Szám. 8/IV. 10]. 1650: kwleđott egy Tutyalyban másfél Szaz Doszkat [Gyszm; LLt Fasc. 69]. 1711: Tudom hogy az mely másfél száz juhokat kecskékkel és bérbecsekkel edgyütt ide hajtott volt az ur eo naga Számára, azokbol tizen hat bérbecset Szabo Mihály ur(am) egy egy izloton el adott [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Untyás Opra (40) jb vall.]. 1791: kért volt Kóltsón más fél száz Forintokat [Várfva TA; Borb. II].

2. **másfél-félszáz** egyenként százötven-százötven; cite o sută cincizeci (in ficcare); je hundertfünfzig. 1639: Mind a kett mezeore zabnak valo feoldnek vadnak, kikben mas fel fel zaz keőbeöl zab megyen [UF I, 675].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; substantivartig gebraucht: vmiből százötven; o sută cincizeci din ceva; von etw. hundertfünfzig. 1681: Eleven pisztranz

got mostis küldöttem kglmes Aszonyom masfel szazat. haiatlan Kövi halat harom szazot [Fog.; UtI].

másfél-száz-ezer százötvenezer; o sutä cincizeci de mii; hundertfünfzigtausend. 1662: a török hadak másfél száz-ezernek, tatár és kurtány mintegy negyvenezernek intéz-tethetik vala [SKr 654].

másfél-szemű szitk chior; von ein(und)einhalben Augen. 1617: zidalmazta rutolta az Jambort ez az antalfi tamasne niasba ualonak masfel zeműnek [Kobátfva U; Pf].

másféltalléros szk-ban; in constructi; in Wortkon-struktion: ~ adó impozit de un taler și jumătate; Steuer von anderthalbem Taler (viel). 1660: Colosvárat lako Nemzetes Geocz Pál Ur(am), administrlált kezünkbe a Colosvári Uraimék reszekreol az mas fél Talleros Adob(an) flor. 189 [Nsz; RDL I. 172].

másforma másféle; altfel; anderer Art. 1669: Ugyan hi-zsem én oda való szolga volnék, ott kellene szolgálnom, nem kellene nekem magamat másforma szolgálatokban avatnom [TML IV, 578 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. 1711: A Deputációnak kell vala ezt véghezvinni, de ők attól tartván, ha országgyűlése leszen, s másforma directió állítatik fel, öközülők sokan kiesnek az uraságból, azért minden mesterséggel impediálák az országgyűléseit [CsH 464]. 1879: Csak azt akartam megbeszélni veled, hogy egészen másforma ember kell legyen az, ki bennem maga iránt tartós rokonszenvet ébreszthet [PLev. 40 Pete-lei István Jakab Ödönhöz].

másformájú más alakú; de alt gen; ander(s)artig/ge-staltet. 1697: Más formájú ugyan veres fejűvel Spaniol himmel varrott, páros vastag gyolcs Parna haj nro 3 [Szentmargita SzD; KGy].

máshol másutt; altunde, in altä parte; anderswo. 1722: a minek az ember birodalmab(an) vagjon azt máshol keresni nem szükséges [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. 1767: Ccenteri Minya kétszer jól réá úte Udvar Andrára. az után el távozván a kapumtól máshol mit Cselekedtek nem Látván szemeimmel, csak hallamás-ból másoktól hallottom [Betlensztmiklós KK; BK]. 1797: akkor ujjontan meg fordult é az ő Hazánál vagy velle találkoztott é, vagy máshol ott létét hallotta é? [Déva; Ks 115 Vegyes ir. vk]. 1869: Ha catholicus magántanuló nem catholicus tanintézetnél teszi le magán vizsgáját, a hittani vizsgát kötele a kijelölt hittanító előtt letenni, azonban mint magántanuló a vallást tanulhatja máshol is [M.bikal K; RAK 181 püsp. kl].

másholt másutt; altunde, in altä parte; anderswo. 1798: Itt Bürkösen Curiat és Colonialis Sessiokat, s masholt is Joszágotak birt Nehai Donát Mihály Ur [Bürkö NK; RLt özv. Ürmösi Jánosné Papoltzi Judith (75) ns vall.]. 1852: nem megyek mert másholt van dolgom [Dés; DLt 747].

máshon máshol, másutt; altunde, in altä parte; anderswo. 1796: Ezenn fizetésre tartozik hiven és igazán jozanon szolgálni ... fákat szaporítani, mind a Ker-tek(en). mind máshon a hol kívánatik [Kraszna Sz; IB kertészszerszödsöl].

máshonnan más helyről; de altunde, in altä parte; anderswoher. 1663: Ím asszonyunk ő nagysága Kegyel-medhez expressus emberét küldte az végre, hogy semmi bizonyost se urunktól se máshonnan nem érthet [TML II, 632 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1776: én nem hal-lottam hogy ezenn Székelly Mihály más hunnan jött volté ide lakni [Mezőbánd MT; WassLt Mich. Boldisár (70) lib. vall.].

Vö. a m n címszóval.

máshonnét máshonnan; de altunde, in altä parte; anderswoher. 1590: Lattamis hogy itas volt az azzonj, mashonnet hozot palazkokal bort [Kv; TJK V/1. 43]. 1640: valaki hol szereti maga marhájaival, ott csináljon kosárt mind juhna, disznónak és baromnak; ha pedig máshunnét tizedre való disznót hajtunk ... annak haszna egyenlő legyen és osszák fel egymás között [Mm; ErdO I, 450]. 1768: egy Cserefát nem máshunnét, hanem tilalmas Erdejiből hozott [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 7].

Vö. a másunnat, másunnét címszóval.

máshová 1. más helyre; in altä parte, altunde; an-derswohin. 1579: az mely barmot mashua viznek toser-ssegre telbe az zenara be hoggyak öröksegekbe hozny, ky telettetesnek okaert Ezt ... Így engettek megh^a [Kv; TanJk V/3. 192a. — ^aKöv. a részl.]. 1589: Gywlay Pal Máshowa Ment előttünk [Kv; Szám. 4/XII. 17]. 1606: az Algiu eleött valo eökret Osuat Istuan(n)nak igerték volt Az vitan esmet mashúa attak [UszT 20/146 St. Botos de Bethlen-falua pp vall.]. 1695: Ha mely bonumokat ... más huvá viznek [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1701: talám még meg nem Szeginyedem ha szintén más huvá kelletik is csináltatnam^a [WassLt Apor István kezével. — ^aA gátat]. 1736: az kik máshuvá el nem fértenek, azon szín és árnyé-kocskák alá állottanak [MetTr 426]. 1756: mások is sem edgyszer sem másszor más huvá nevezetesen Kudura Dezmat rolla nem adtak [Omlásalja SzD; Ks 19/IX. 11]. 1776: ne járjatak más huvá fáért, mert énis adok néktek olyan fát melyért Semmi bajatok nem Lészen [Betlenszt-miklós KK; BK. Dikuj Ilia (40) jb vall.].

Szk: ~ való. 1726: ezeken kívül sem Bandi embert sem más huvá valot nem láttam [Mezőbánd MT; Berz. 14. XV. 14] * együvé is ~ is. 1629: enis attam volt Wistaban mez feieben penzt ki negyedfel forintig együeis mashovais [Kv; TJK VII/3. 107] * hol együvé hol ~. 1767: engemet gjakran el küldettenek hazul hól Potsfalvara hol együvé hól máshuva, de mi okon küldezgettenek en Semmit abban eszre nem Vehettem [Abosfva KK; Ks 4 St. Szabo (14) jb vall.].

Sz. 1667: Betlen uramat én felküldeni nem merém, tart-ván attúl, hogy az útan is máshuvá tarthatja az ló száját [TML IV, 68 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

2. *drv* is másfelé; in altä parte, aiurea; anderwärts, in ei-ne andere Richtung. 1710 k.: Mindazáltal ebből azt ki nem hozhatni, hogy mikor a máshuvá figyelmező lélek ezekre segíti a testet, hogy két gondolatban foglalatoskodnék egyszermind [BÖn. 435]. 1840: az örmény máshuva fordítja pénzt [A.ilosva SzD; Kf Miss.].

Ha. 1692: máshuva [Rugonfva U; UszLt IV. 53]. 1730: máshuva [Kozmatelke K; LLt]. 1759: mas huvá [Marosludas TA; TKI]. 1761: mas huvá [Szászsztiván KK; BK]. 1765: máshuvá [Marosszttimre H; Eszt-Mk Vall. 210]. 1767: máshuva [Kettősmező Sz; JHbK]. 1835: más

huvá [Zsibó Sz; WLt]. 1843: más huva [Meggyesfva MT; LLt].

Vö. a *másuvá* címszóval.

másik *hílan nm* I. mn-i haszn-ban; cu valoare adjectivală; adjektivisch gebraucht. 1. az (elsőként) említett személlyel/dologgal nem azonos, nem ugyanaz; célállalt, célállaltá; der/die/das andere. 1558 k.: ved az Masik aranyzinq wizeh ... ezt distillald háromzor [Nsz; MKsz 1896. 286]. 1570: Jeo ez Melle az Masik az azon Byzonsaga [Kv; Tjk III/2. 166c]. 1572: Kyrat Mathe ... vallia ... Mennek Be az Massik hazban [Kv; Tjk III/3. 1] | mit adnal annak az ky az masik ciomo pinzt megh adna [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3715]. 1608: Caspar Mihalne ellenzette eő kegme^a eleött az masik vice kiralybirot Semyen Miklos Vramot hogy az eő eleözeri vratul valo Aruaj izogaban ne birio(n) [UszT 19/14. — ^aA vicekirálybíró]. 1624: az masik iozagh uagio(n) Lukaczi Kouaczi vicinoman [Zágon Hsz; BLt]. 1633: Az massyk feold ... az az: Myklos utara jeo ueggell [Borsova Cs; EHA]. 1711: Az eő Naga másik erdeit ... tudom hogy Szabo Mihaly ur(am) Szántásért adna [Búzásbesenyő KK; BFR IV. 30/26 Fekete Pál (38) jb vall.]. 1802: másik Léanyától valo unakáját tartya Feleségül Bíró 'Sigmond [Aranyosrákos TA; Borb.]. Szk: ~ fél. 1592: Az masik fell, Hasonlo Jobagiott tartozik adnj es allatnj erette [K; BálLt 89]. 1609: my mint-hogy heoteonkbe Jar nekeonkis az teorunj kizolgaltatasa nem keduezhettenek az masik felnek, hanem fel kellett uenneonk az tisztasagot az Inctusnak Instantiaira [Dés; DLt 317]. 1676: Ezen el zalogositot őt pusztakatis ... az melyik fél ... rehabéalhattya, birja modo ut supra, miglen az másik felis erette adando fele rész summat nem refundallya [Gyf; JHb XXXI/7] * ~ fele. 1546: az menes zam zerenh hamyncz negy ... Ez yewe Nyaron, el ne wala-zak, Egy masthol, hanem Eezig, (!) Egyth yaryanak Eewzel, ozthan ozaak, kethe, fele, Legyen Egyke, es az masyk, fele. Legyen, az masyke [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1606: az földnek cziak az felet waltotta volna meg orban Janos, meliet Zabo Jncze es felesége wettek volna nekik, de az masik felet cziakan balas wetőtte volna [UszT 20/300]. 1681: Taxa fizető emberek, Taxajokat ket Terminusoko(n) szotak be adni; felét Sz. Györgi napra; masik felet penigh Sz: Mihály napra [VhU 42] * ~ rendbeli. 1603: az lofejek feleől protestalt eő kegme hogi az eggikzeri chelekedeteth hatta hatra, az masik rendbeli chelekedetek feleől pedig Capitalist war es keowet eő kegme [UszT 17/11]. 1621: Atta(m) ... Gubernatome Azzonio(m) kocziassinak Abrak Czipot Nro: 6 Az masik rendbeli kocziassok(na)k Abrak czipot Nro: 4 [Kv; Szám. 15b/XI. 122] * ~ rész. 1693: az masik rész tartozik az Ket száz ötven forintokat ... le tenni [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a].

2. *egy/egyik* ... ~ nem az elsőként említett, hanem az utána következő; célállalt, care a fost pomenit ulterior; der/die/das andere/folgende. 1546: mykoron az molnoth meg' eppythkh, thahath' az my' penzelwalo' fyze-thesse' lezen' annak' azth egyenlee kelcheget' esz fyzetessek' meg' Egykes' feleeth fyzesse, az massyk feesesz feleeth fyzesse [Panot^a; DanielO 6. — ^aPanád KK]. 1586: Vrunktol eő Nagtol hoztak leueleket Egik keotes leuelet Hector Janos viszi varadda Az masik keotes leuelet az louas legin viszi Ebenj Gabornak Vj varra [Kv; Szám. 3/XXIV. 60]. 1594: Wagion Kraznan ket helien Malom. Eggikett hyak Also Malomnak ... Az Masik molnot hyak

felseő Malomnak [Kraszna Sz; UC 113/5. 28]. 1647: Vagjon edgik Hambarban köz liszt Cub. nro 5 Masik Hambarbannis köles Cub. nro 2 [Marosillye H; VLt 55/5415]. 1681: Vágot puska Par. 4 (: egyik párnak, arannyal varrot veres posztos fedelű tokja Masik párnak Szkofium arannyal varrot ... tokja ... :) [Vh, VhU 538]. 1722: Amely Szuszek a Malomba(n) vagyon egy része mint egy 22 vagj 23 vekas, a masik részeis akkeppen [Lezsnek H; Szer.]. 1756: Hát edgyik Joszágbol, a másik Joszágbban hány Jobbágyok, és kik szállittattanak ... hány esztendeje hogy oda telepittetek? [H; JHb LXX/2. 7 vk].

Szk: *hol egyik hol* ~. 1662: magok között nagy rút verekedéseket tesznek vala, hol egyik, s hol a másik fél megfutamtatván, egymást úzik, verik, kergetik, sebbe keverik vala [SKr 629]. 1758: azt Láttam Sok versen hogy az Fejéb(e) nézetet hol edgyik hol másik Liankal (!) a többi között Cyirászin Kirilla szolgálójával is láttam hogy nézetet az fejében [Cintos AF; TKI 19/42 Bukur Indre (18) jb vall.] * *mind egyik mind* ~. 1662: Aszalónál ... derék telepedések lévén, mind egyik, s mind másik fél egymás ellen a csatákkal naponként eléggé ingerkedének [SKr 251] * *sem egyik sem* ~. 1753: Sem bellyebb sem killyebb nem rug Sem egyik Sem másik Hatar ugy tudom [Szék SzD; WassLt St. Tasnadi (74) cfrvis vall.].

3. páros testrészeire von.; referitor la părțile perechi ale corpului omenesc; in bezug auf paarige Körperteile: nem ez, hanem amaz; nu aceasta, ci cealaltă; nicht dieser/e/es, sondern jener/e/es. 1584: Az giermek Ne(m) sok hea hogy ezteendeos Ne(m) vala, Es ky tekeredet vala a' laba es a talpa is fel fordult vala ... Immar Mint Neg hete vala, hogy A masik labatis megh veszték [Kv; Tjk IV/1. 258]. 1632: lata(m) hogi az Szekeli Istua(n) leania eggik kezuel fogta uala az masik karjat es kialtia uala sirua hog' Sy Martonne le rontotta az karjat [Mv; MvLt 290. 103a]. 1638: ez az legený Padocz Jstuantis szitta hogi az masik szemelis utanna veri [Mv; i. h. 291. 170a]. 1650: latam hogi edgik kezuel ... megh fogta vala, es az masik kezuel Hoza huzta vala itótlegh az feket hogi, úse [Kereszt-úrva U; UszT 8/64. 64].

4. (egy) további; un alt; weiter, ferner. 1648: Fekete vi-ragos Barsony nyary palast fekete boytos Barsonyal bellet ... Masik nyari palast ugian fekete boytos Barsonyal [Mk Kapi Krisztina kel. 3]. 1728: Egj Festekes feketével vetegetett. Masik festekes is vagion veresses [Komolló Hsz; SVJk].

Szk: ~ *egy*. 1647: Egj malom kő farago czakanj; masik egi kő vago czakanj [Marosillye H; VLt 55/5415] * ~ *ok*. 1628: Masik oka^a, mert egikor Rezegem az en Mattkam aual feniegetet hogi orromot ajakastol el(me)zci [SzJk 18. — ^aElidegenedésének] * ~ *okon*. 1595: Az haz es eőrek-segh dolgat a' mi nezi, my nekjnk hatta, eggik okon hogy az felperest ki hazasította belőlle, masik okon hogy az felperesnek hazat chnaltatott az my Aniank, penzen, es keőlchégen [Szu; UszT 9/50].

5. azonos nevű személyek közül a másodikként említett; din persoanele cu nume identice cea care a fost pomenită ulterior; von gleichnamigen Personen als zweite erwähnt. 1570: Eotthues Ferench es Borbel Janos Byzonsagy, Kys Estwan es Masyk Esthwan kwt asok ellen [Kv; Tjk III/2. 194]. 1584: Nagyobbky Bwda Janos es masyk Buda Janos [Dés; DLt 211]. 1641: Ez elmúlt kedden az Nánási Istók, az másik Miklós, s még az Nagy Ferenc fia, Jancsi ott ivának énnálam az korcsomán [Mv; MvLt 291. 288a].

6. ellentétes, szemközt; de pe partea opusă; gegenüberliegend. 1571: a' mely Rethenek ellene mondotta(m) az orszag wtha wagon Beleol az Zenthegy haz Rete wagon egyk labyan Mathyas Byro Rethe az másik labyan eg Eer wagon [BálLt 78]. 1618: huanak ki bennwnket Az felseo szeoleő hegywnknk, giepwniek megh latogatasara

Es mi koron Jwttottu(n)k uolna az másik szelere az szeoleonek ot kezdenek nemeli Atiank fiay ... wetelkedni az Gepw weget [Vajdasztván MT; RDL I. 12]. 1636: Ezen tul az kertnek másik ueghseő szegeletiben egy Jegh uerem tele Jeggel [Siménfva U; JHb Inv.]. 1754: Martinsán Demeter es ... Vlád Juon ... egj mással Vonokodván ugj mentenek volt az ökrök a' Földnek a másik Végre az honnon el is Vétetődtek s bé hajtatattak az Vdvarb(a) [Erdőalja KK; Ks 39. XI. 11]. 1766: ezen Szilágy Völgyiben találattik egj ojjan forma és állásu helyly egik végével menyen az Hendistotsa nevezetű helylyre, az másik végével pedig az Péter mező Utra szakad vagj jö ma is [Szásznyfres SzD; Ks 33 Szásznyfres II. 16].

Szk: ~ felől. 1656: Somlyo alat az nagy fold eőt eke iarsa vicinussa ab una az utt másik felol Gecző Andras szanto folde [Csobotfva Cs; CsÁLT F. 28. I/1] | egj parazt pad. Item másik felől, az fal mellett egj hoszu, födeles deszka lada [UF II, 155]. 1743: ki is van barazdalva egik felől, másik felől az patak tartya az határát^a [Tóhát TA; Born. XI. 9. — ^aA szénafűnek].

7. (meg)előző, korábbi; anterior; vorherig, früher. 1558: Toabba az mynt az Masyk testamontomba az myt hattam wala hogy Arwaknak es az Segenyeknek oztogassanak, Mosth is wgyan Azonban hagyom [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melik Anna végr.]. 1676: neki is eleiben kellene az dolgot jól adni, a mint az másik levelemben is megírtam volt [TML VII, 244 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1763: a másik Báts idejibe egj Dása turot találék a pintzbe a hordok megett el dugva [Betlensztmiklós KK; BKG Felnagj alias Kádár Mihály (64) jö vall.].

Szk: ~ feleség. 1582: En Banyay Janosne Kyrál wuczay Sophj azzony Hallotta(m) ezts Iygarto gorgnek az másik felesége zaiabol hogy az mo(n)dotta, Jm ez bestye kurua mya az en vra(m) mjnt nyomorgat [Kv; Tjk IV/1. 58d]. 1629: az melj Zeoleo felet penigh most perlenek, azt az másik felesége idejeb(en) veue [Kv; Tjk VII/3. 59]. 1633: (A házat) Zabo Balas, az másik feleségeuel eggiüt zerzette vala [Mv; MvLt 290. 133a] * ~ télbe. 1642: Keoreosfeoreol az másik Telbe az Zena alatt hoztak het Eoreg keobeol zabot [Gyalu K; GyU 82] * ~ ura. 1585: Anna zep Miklosne vallia ... The varga Ilona, Az Mostany vrad ydeyebennis zinte ollia(n) Nylua(n) valo Curwa vagy Mint Az Masik vrad ideyebe(n) | Zekely Janos vallia ... vagion annak hat vagj het eztendeye, es az másik vra Ideyeben vala [Kv; Tjk IV/1. 522–3]. 1651: az másik Vraual ... igen igen sokat eppitet [Mv; Berz. 5. 41. 5. 3].

8. vmit követő, ezután következő/sorra kerülő, jövő; care urmează/vine; folgend, an die Reihe kommend. 1557: mykoron Christhoff wram meg Jew thehat, az naphol fogwan, ezthen meg az napyg ha Jmreh wramal meg ege-nesethethnek Jo, ha hol nem, Jsmegh ezthen meg az massyk napon Jmreh wram mynd zolgaywal ... Reya allhassanak es therwenyek helyen maragyon [Somlyó Sz; Wlt]. 1560: az Ghalaczzy istuan leanyat ... attuk az vitezlő szalay Ghaspárnak haza vitele es menyegzőye napja leszen, akky vasarnap előttünk, az másik vasarnapon [Nagyfalu SzD; BesztLt 32 Myko balas szöcz Ghaspar

beszt-i bíróhoz]. 1571: harmad napoth hagiak Theorüin napnak Cheoterteketh, de ha .k. theorüinth akar tetettny, hat mas napoth tegie k.med, es todiaba halazzon ... az másik cheotertekre, merth en az holnapj napra rea nem jrkezem [Nagysajó BN; i. h. 3496 Lucas Chewj Zewch Gaspar beszt-i bíróhoz]. 1575: Az Kapwkra valo Drabantoknak fogadasa feleol eo K. varoswl haladekot Teottek Mas gywlesig Ez vegre hogi Eo K. Byro vram Thanaczawal az Ideiglen gondolkodyanak rolla Mwnkalodianakis Benne Masik gywlessen Meg Ertwen Byro vramtwl Thanaczawal Mennyere Mwnkalotak benne Azkor vegeznek rolla [Kv; TanJk V/3. 108b]. 1677: Az en kötösömöt egy kilimbe kötve küld által edes feleségem az másik vasarnap Csesztvere [ApLt 2 Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethez Noszolyból (SzD)]. 1705: Zöld Ádámot a másik éjszaka elindították, és a lovakat is vissza is hozták, akiken a havasig vitték [WIN I, 523].

II. számn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de numeral ordinal; zahlwortartig gebraucht; második; al doilea, a doua; zweite, der/die/das zweite. 1561: Senky se mester se legeny az felettebb ualo rezegsege a' uagy az hasartban be ne merwlylon Mert az kyt effele wetekbe talalnak Else vetékert eg' lottal masikert kettouel harmadikert hwzonn egg' lot czwstel bwntettessek [ÖCART.]. 1573: Breda leany Azzony hallotta Zabo lanostwl mykor Nala lakot hogi harman feoztek Eteteot egik az eo felesége Masik Zok ferenchne harmadik Nem Jwtt ezeben kyt Mondot [Kv; Tjk III/3. 70]. 1576: Wagon harom Arany g'eoreo, Egy Rwbynth, massik gyemánth, harmadyk Saffyl [Szamosfva K; JHbK XVIII/7]. 1600: Mikor en yde az Boithos Boldisar hazához ieotte(m) lakny az elseo felesége megh holt volt az másik el hatta volt és ymar bolondos vala [Kv; Tjk VI/1. 418]. 1632: Az Istallok vegeben egy dezkaol czinált Gabonas ház beleől kweleőn kweleőn szakasztasokban. Edgik szakasztasaba(n) uagion egy nagy rasko komlo. Masik szakasztasb(an) Tizta buza Cub: No 280. Harmadik szakasztasban uagion Zab Cub: No 60. Negiedik szakasztasban Elegies buza Cub: No. 42. Eőteődik szakasztasban vagio(n) buza Cub: No. 40/2 [Komána F; UC 14/38 Urb. 119]. 1651: Vagyon harom Kesztyűczke, edgik Szederjes Barsony, az Masik Med szin Barson, az Harmadik Zöld Aranyas Terczinilla [WassLt Wass Judit kel.]. 1722 k.: vagyon harom kender vaszon Ambroz, az edgyik Sáros Koczka formara, a másik negy nyűstes az harmadik sima vaszon [Beresztelke MT; GörgJk 80].

III. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; substantivisch gebraucht. 1. a szóban forgóval nem azonos, attól különböző, más személy; altui, alta, altă persoană, altcineva; der/die/das Andere. 1553: ha penygh wala melyk fel vra dolghara lezeon wagy Beteg lezön tah(at) Azt Az masyknak harmad napal az Eloth megh Jzenye neky Es Alkolmos napoth hagyának neky [Kv; Bfr VI. 295/1.]. 1573: Garadicz Matias ... vallia felis vgranak az Aztaltol egibe elegendnek Es valaztig verik egimast Mind zekarchewel Mind kezel De eo Nem Twgia kytwl my esset Masikon [Kv; Tjk III/3. 202]. 1582: hogy valamelyk fel az dologban Theorweny futamodvan az masikat megh nem menthene hat ... mindenik fel az eo folde melle alhasson [Dálnok Hsz; HSzjP]. 1585: Kata Paisos Mihalné Vallia mindenik elegge zida a' Masikath | Gacho Jstwan Bachy^a vallia ... Caspamal egy Nagy Teolgy fa vala, Az Masiknal egy fokos zekercze [Kv; Tjk IV/1. 418, 478. — ^aBácsból (K) való]. 1633: záz forint az vincu-

lo(m)ja ha mellik masikatt megh haborgatna [Mv; MvLt 290. 135]. 1637: Zata Gyorgy es Balyka Istok üstököt uonnak vala ne(m) tud(m) mellyk alaja nyomta vala az masikot [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Pal Istua(n) (40) pp vall.]. 1750: hogj valamelyik a másikkonn vért ontott volna nem láttam [Ohába AF; Told. 25]. 1843: mig e történt, a másik meszsze szaladt [Bágyon TA; KLev. ifj. Bottyán Mihály (38) vall.].

Szk: *melyik* ~. 1640: Hallottam ilyen szókat, hogy Bíró Pálnét dobosnak, Börveinét gellicének s kit hadnagy uramnak hittak, de én azt nem tudom soha, közülök melyik másik [Mv; MvLt 291. 233–51 átirásban!]. 1759: én magam nem láttam bizonyosan nem is tudom mellyik másik Gyermekei lehettenek | ezen ... külső Mezei Ap-pertinentiakat, hogy mellyik másik zántó föld, vagy széna rétek, és Füvek különösön, mellyik Ház után valok volnának és járnának nem tudom [Girbó AF; JHb Kosztáándin Fratzilla (46) jb vall.]. 1779: én azt bizonyosan nem tudom hogy ki mejik másikat ütötte mivel örög rend ember lévén nem szemléltém őket [Záh TA; Mk V. VII/12 Gramma Puj (60) jb vall.]. * *vkinek a ~ja* ? vki(n)ek társa. 1600: Az Louazoknak .2. kenieret d 8 Az masikiana attam .3. kenieret d 12 [Kv; Szám. 9/III. 15 Szabó András sp kezével].

2. *egylegik* ~ kettő közül a másodikként említett személy; dintre cele două persoane cea pomenita ulterior; von zwei Personen als die zweite erwähnt. A. 1545: Egy-mas akarathiabol vezece(k) punkesth vtan tizen ötöd napoth hogy az koron reu menjenek Es az Jozagoth meg oziak azth semmj Egiebh ok el ne mu(la)thassa hanem betegsegh dolga tizthessegh dolga es orzagh dolga Es harom dolgot Jgh vetthek kj kwzwille hogj ha Ez twrthinnak hath harmadh napal elebh Egik az masiknak tudnj agia [Fiátfva U; MNy XXIV, 216–7 ozdý gergel es gaspar gerebh Fráter Györgyhöz]. 1570: Katalin Kamotthy Boldyaz Zolgaloya vallya ... ket legen eleotte Megen volt es azt Mongya volt egyk Masiknak hogy Megh fogtak az legenyekbe az kyk az Erzen Jarto Jnast vertek [Kv; TJK III/2. 73]. 1587: az meg cherelt Jozagban egik az masikot meg oltalmazta [Nagykend KK; LLt]. 1608: hahol ... egimast meg nem menthetnek masut valahun hasonlo iozaggal egik az masikat contentalni tartozik [Uzon Hsz; Kp I. 21]. 1630: Azt en szinte eszembe nem vehettem hogj miczoda szon veztenek egibe, csak hogj halla(m) azt hogj monda egj az masik(na)k^a [Mv; MvLt 290. 195a. — ^aKöv. a nyil.]. 1793: egyik a' másikat vétkeztették és egy más szemire hányták tselekedeteiket [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. 1820: egyitek a' Püspöknével, a' másik Nagy Mihályné Hugommal mind a' ketten el jühettek [Kv; Pk 7].

B. birt. szr-os alakban. 1678: Ha az egész magyar nemzet között egy igaz hive vagyon az hatalmas császárnak, Kegyelmed másikja [TML VIII, 138 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból]. 1736/1785: a más ketteje ... azon Gyermeknek Leányok lévén az edgyiket vette volt el a Néhai Pokafalvi Betski István Uram, a' másikját pedig Néhai Török Mihály Uram [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 261]. 1747: az katonáknak pedig egyike barnaszeg fekete bajuszu ember vala ... Az másika pedig egy szöke ábrázatu sárga bajuszu [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIb]. 1754: mind két részről Evictiot is vállallának magakra, es Posteritássokra, hogy edgyik az másikat minden Legitimus Impetitorok ellen ... meg ol-

talmazták [Sövényfva KK; MbK VIII. 16]. 1765: azt látám, hogy öszve akadtak, és edgyik a' másikat huzzák [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 58]. 1776: tapasztaltam, és láttam, hogy szeretik egyik a' másikat^a erőssen [Kóród KK; GyL. Anna Makó (18) ancilla vall. — ^aGr. Lázár János és gr. Komis Anna]. 1810: Turbutzné Jenei Jánossal szoval hánkolodtanak égy mással az Tehén irant, égyik a' másikat mocskolták [Dés; DLt 144/1811].

Szk: *akár egyik akár* ~. 1653: Bocskai meghala azért, akár egyik akár másik lett légyen az oka [ETA I, 102 Nsz] * *egyik vagy* ~. 1587: Noha Eottweos Andras azzal akjwel dolga volt megh bekellet, mind azon Altal, Az ket Zemelnek meg bekellese ... azt a' vetket amyben estenek volt egik vagy masik, vgy le Nem zallithattia, hogy az eo Newe megh tiztulhasson [Kv; TanJk I/1. 57]. * *hol egyik ... hol* ~. 1570: Egy mast az Agyon Deoytegettek hwl egyk hwl Masyk volt felwl [Kv; TJK III/2. 37]. 1733: (A rétnek) hol egyik hol másik vőtte hasznát [Hévíz NK; JHbT]. 1757: ezen Almás Mezeje felett mindenkor veszdöttek, hol edgyik, hol másik el Csóváltatta [Gyszm; DE 3] * *mind egyik ... mind* ~. 1580: Az Bormemisza haza felol vegeztek eo kegmek hogy ... az haznak minde(n) epwletyrol es elesseteol el tilchyak masnak is pelda legie(n) hogy effele haz el adasba megh tartozzék mind egyik s mind massik [Kv; TanJk V/3. 210a]. 1662: azután való szolgálatokkal promoveáltattak volt mind egyik, mind másik [SKr 161]. 1716: fel se ved az a fele rosz te' mondat, bizd ream mert bizony mind edgyikkel mind az masikkal meg ismertetem magam [ApL 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből] * *se(m) egyik se(m)* ~. 1602: Nemezyarto Jstwanne Cathus Azzony vallya hogy semmy gonoz eteket se eggyiknek se masiknak Nem tudgya [Kv; TJK VI/1. 619]. 1633: ez uta(n) se egik se masik ne vezekedgjek hane(m) mint attiafiak ugi lassak egimast [Mv; MvLt 290. 138b/2]. 1723: sém edgyikhez sém másikhöz gonosz végre valo dolgot ném láttam [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVII] * *vagy egyike ... vagy* ~. 1778: Öcsém Uramis írhatna vagy edgyikének, vagy a' másikának, de kíváltképpen a Nagy Aszszony ó Nganak [Kv; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

Sz: *aki egyik urát elárulja, a ~nak sem szokott hű lenni*. 1710: Rákóczi^a Forgács Simon tanácsán járván (ki alattomban a némettel conspirált, meg is fogatá a harc után Rákóczi, azolta raboskodik, mert aki egyik urát elárulja, a' másiknak sem szokott az hű lenni), a hadakat mind eloszlatá [CsH 362. — ^aII. Rákóczi Ferenc 1705-ben] * *egyik farkas a ~at meg nem marja*. 1621: hamis az Deesi fő bíro mind az egész tanaczual Égetemben, Mert az minap engemet egy roz Kouacz igen megh vere, de azt megh sem fogak erőte, mert egyik farkas az masikat megh ne(m) marya [Dés; DLt 345].

3. nem a szóban forgó, hanem egy attól különböző, más dolog; alt lucr u cel care a fost pomenit; die/eine andere Sache. 1580: mikor az fel póres hat ezer forintotbol (!) kereste Rezet, Az alpóres azt tacealta es engedet neky Az el vytt marhat Azon allapatba kewanta helyhezletny, Mint hogy volt mykor el vytte [Kv; TanJk V/3. 227b]. 1585: miért hogy az kúton valo vedemek az feneket ky teortek wolt, wy feneket chinaltatunk Kadar Mihalyal attunk attul d. 6 Az masiknak az fogontoyat is el teortek, hogy meg chinaltatuk Attünk Lakatos Balintnak attul ... d. 12 [Kv; Szám. 3/XIX. 29]. 1627: Egi iratos Tarka

ladaban rakotas, viab masiknal [BLt I Béldi Kelemen inv.]. 1717: A szolga biro A Farkas Petertől való kezes levelet mingyárt kezembe adta, de a másikot magánál tartotta reggelig [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. 1723: mikor a N: Szamos meg áradott ugy ki vetett el másik, hogy a Deési Vraimék Rétyiek(ne)k nagy részt el lepte [Désakna; Ks 25. IV. 5]. 1814: Vagyon uj eke, hozza tartozójával, a másik otska nints Patingja foljto vasa [Mezősályi TA; RLt Rettegí Sándor kúriájának inv.].

Szk: ~, hogy ... 1667: Másik, hogy úgy látják, nincs e-lég plenipotentiájok a locumtenenseknek [TML IV, 61 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz] * *vminek a ~(j)a kb. vminek a párja*. 1570: Orsolyazzon Eothwes Benedeknek ... vallya hogy az Mely Malaczoz fekete Jakab Be fogoth, Eo Thartotta es Ew Attha zekely Matenenak, az farkatis eo vagta ely Az Masikya mostanis Nala vagion [Kv; TJK III/2. 16]. 1698: Két csoport gyöngyszem vagyon, az nagyobbikat Jutkának az másikát két felé osztva Kati és Kalára Lójányimnak [LLt 102/25]. 1738: S: Miklosi korcomaros korcomalat el harom hordocsa bort kettejit nyolc polturan, a masikjatt hatt polturan [Gysz; LLt]. 1790: mindenik Hegyet egy Napon és egyszersmind ne Szüretezzék, hanem egyiket előbb el végezvén, ugy kezdjenek annak Másikához [Karácsonfva MT; Told. 76].

4. *egy/egyik(e)* ~ kettő közül a másodikként említett dolog; din cele două lucruri cel pomenit din urmă; von zwei Sachen als die zweite erwähnte. A. 1546: vagyon keeth molnos thoo Egyketh hyak also thoonak, az masyk azon fellyl uagyon az falw melleth [Panot^a; DanielO 5–6. — ^aPanád KK]. 1576: wagion ket Arany g'eoreo Egykbe wagio(n) gamaho massykba walami Sargha zabassw keo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7]. 1596: ket on kanna, egyk eyteles, masik fel eyteles [Mihályfva NK; JHb XXIII/3]. 1598: az eleőit keresett az Actor ... egy boryas tehenet es egy harmadf yneő tehenet ... melyeknek eggike fekete tarcha, masik zeoke kesely volt [ÚszT 13/6]. 1628: Kett Vegh mohar, eggik narancz zjn, masik zolo zin [Bodola Hsz; BLt]. 1632: Vanialo azon határo(n) ... uagion az melliknek edgike Opra Baczilaje, masik luuan Sarbaje [A.árpás F; UC 14/38. 68]. 1660: Ordas Desa nro — 2 edgyik feligh ordaua, az masik üres [Lázárfa Cs; LLt Fasc. 117]. 1786: Két Ágy, egy bérlet, a' másik ki huzó [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1803: tsak egy rövid hajtásnéra esett egyik a' másiktól [Aranyosrákos TA; Borb.].

B. birt. szr-os alakban. 1600: Adamossy Balas ... vallya ... Aroban erzetetteok vala az marhat vgy betegedek igen Jo ket eokeor meg, kinek egyket bizonioson twdom hogy meg holt, az masikiat nem thwdom, ha meg holt [Kv; TJK VI/1. 428]. 1604: Vadnak ket ohn tanierok melinek eggike az Magiarok Templomaban masika az szaszok templomaban forgoth [Kv; RDL I. 77]. 1619: va(gyo)n ket Diofa; azok(na)k edgike ... jutott larmi Ferencz es Sar Pataki Marto(n) Uramek(na)k; az masikja ... Balogh Bol-disar es Radak Imbre Urameknak [Dombó KK; IB VI. 225/23]. 1690: adott két orotvány földet, (mely-lye)k(ne)k edgyike vagion Kis kendre menő út mellett ... Masikja ... szenarét ... a' Küköllő parton [Balavásár KK; SLt 15 B. 17]. 1717: Zab Asztagh vagyon kettő. Egyik-(en) vagyon Zab Gel: 160 Masikjában vagyon Gell: 140 [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1729: két hizo diszno edgyike erme ... Az masikja Ártány [Marossztyörgy MT; Ks 23/XXIb]. 1815: 2. bor töltő Liu, ezek(ne)k edgyike

jobbatska, a másika rosz [Nyárádszbtbenedek MT; Told. 50].

Szk: *egyik esztendőben ... ~ban*. 1570: Aztwl fogwa eo Byrta de Nem Thwgia Menye Jdeye annak, Az feoldbe egyk eztendeobe Bwzat vethet Masykban zabot [Kv; TJK III/2. 19] * *egyik napról ~ra*. 1771: hogy Sogor Uram is örögségihez keppest teng Lenghet egyik napról masigra (!) örvendem [Csesztve AF; Ks 96 Haller Zsuzsanna lev.] * *egyik végétől fogva ~hoz/~ig*. 1598: Bachy Thamas vram ... amelly kertet harsongartban Paul Magnustol teorwen-niel prosequalt es adeptiscalt ollian hatarawal attak, hogy az minth az viznek allasa, es horgassaga vagion igenes seowent, egyk vegeteol fogwa masikhoz fonat-hasson [Kv; TanJk I/1. 325]. 1695: Az Középin^a edgyik végétől fogva az másikigh közönséges Lugossa, Rosa fák nyulván fel réá [O.csesztve AF; LLt. — ^aA kertek]. 1766: jussa volt Susannának azon Fundust a' közepin hosszára edgyik végétől fogva a masikig két felé hasított, és köz kertel Distingválni [Torda; TJKt.V. 306] * *hol egyik hol ~*. 1690: az Jeddj^a hataron levő két darab erdő felett sokat veszekedtenek, bajoskodtanak egyik a masik hire nélkül hol egjiket s hól másikot le vágják [LLt. — ^aMT] * *vagy egyik ... vagy ~*. 1789: Valamint ... a Vas Dézma melyet a Vas Bányászok mint Jobbágyok Földes Uroknak adnak a Fejedelmek Donatijában, és azok iránt költ Fel. Resolutiokban, Ugy a Taxának fizetése az ő Urbanialis (!) köteleességekben vagynak fundálva es tsak arra kel vigyázni, ne hogy vagy egyik vagy masik az illendő képpen fellyül vetettessek fel rajtok [Kv; TLev. 7/8].

Sz: *egyik szavát a ~kal arcul csapja*. 1658: Osztán olyan szokást vettél te elő, Teleki Mihály, hogy az egyik szódat a másikkal hamar arczul csapod, az mely soha bizony tisztességre nem esik [TML I, 138–9 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] * *ha egyik ajtón kiűz-nék, menj be a ~on*. 1667 u.: ugy latom annak is el tölt ideie az mire rigen tanitotak, ha egyk aiton ki wznek, meny be az masikon, el köuettam ast edig, de nem lwn saporaia [Kozárvár SzD; CartTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béldi Pálhoz].

5. páros testrésze von.; referitor la părțile perechi ale corpului omenesc; in bezug auf paarige Körperteile: nem ez, hanem amaz; nu aceasta, ci cealaltă; nicht dieser/ies, sondern jener/ies. 1637: szanto Martonnak az eggik szeme fai vala; de az masiknak nem vala akkor semmi gondgja [Mv; MvLt 291. 97a]. 1642: Beztercze Banyan Ezer Embernek voltam Capitannya akkor edgik labamat altal lövek, az masikban allott meg az Golyobis [Fog; Told. 1]. 1720: Kadar Gergély(ne)k a' ki Csizmadia vala, a' Lábai bé fordulva állanak laba egygyik laba feit a' masikon keresztül hánta [Tekerőpaták Cs; LLt Fasc. 69]. 1758: egyik szeme kisebb volt a másiknál [RetE 68]. 1765: vgy megis vertek, hogy majd meg ölteek edgyik edgyik kezemet fogta, a másik a másikat, vgy husztak két felé hogy szinte ketté hasitattak [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Rusz Gavriláné Popa Anucza (72) zs vall.]. 1823–1830: (Hajukat a diákok) horgas fésűvel összefoglalták, mely fésű az egyik fűltől a másikig ért [FogE 108].

6. tbsz-ú szr-os alakban; cu sufix personal la plural; mit Personalendung in Mz: emberek két csoportja közül vme-lyik; careva dintre cele două grupuri de oameni; die eine von zwei Menschengruppen. 1629: ollian attiafiak vattok hogy az eggitek Magiar Orszagba(n) szart az hegien, az Masitok az hegy alatt volt Erdélyben es az uiz edzue

Mosta s arrol ualo szomoncza vattok [Mv; MvLt 290. 32b]. 1659 k.: job volna megh halni, vagi soha ez Uilagra sem születetni, mint sem Tatar rabsagba(n) jutni keresztelni embernek. Mert ha egighunkön (!) Nem, az Masikúnkon mindenkor raitünk vagion, az Czigazas, kalafazás, azonkiul az ehezés [BesztLt 6 Torma Miklós lev. Bakcsiszerájból]. 1843: Edgyikünk Fikker G. Márton által adta itten N. Lakon lévő Curialis Telkit hat egymás után következő esztendőre ... haszonbérbe másikunk Dobolyi Bálintnak iljetén feltételek alatt [Nagyilag AF; DobLev. V/1248].

7. ~é másvalaki birtoka; a/al altuia, a/al alteia; Besitz eines anderen Menschen/jemandes anderen. 1768: Az kisebb Kiris nevezetű Erdőben az Migos Groff Urak bizonyos Embereiket ki küldvén jártassák ki az régi méták keresztessenek ki es ha azok el rontattattanak s egyik a' masikebol el foglalt ujra métáztassék fel és állando örökös metakkal distingvaltassek [Cege SzD; WassLt].

másik-anya nagyanya; bunică; Großmutter. 1591: oda huia, vgy mint ygaz vert, hogy ... az eoreoksegekis gon-giat viselliem vgy mint enie(m)nek haro(m) eztendeonel teobbet laktam benne, Annak vtanna hogy az en másik ania(m) Jlona megh hala engemet teorweny nélkül ez J Demeter Pal ki foglala belecolle [UszT]. 1606: Doka Giörgie vala az öröksege. Doka giörgigye az Zabo Peternek az másik Ania doka orsolia egi vala [i. h. 20/119 Bagi biro Bencze Peter (60) vall.]. 1611: Halottam az másik anyámtól Vizi Domokosné, hogy Bodo Balásnak alol csapo molna volt [Altörja Hsz; HSzjP Márton Balásné Vizi Magdolna vall.]. 1618: az en másik auag Job Aniam [Szgy; Ül]. 1625: Az peres öröksegi Jngen^a tali Genealogia Jlet hogi az nehay Antal Balinte ... uolt ... ki en nekem edes attiam uala az megh neuzte(m) peres örökse-gi penigh Antal Balintnak az edes Aniaie Katalin azzoni-nie uolt ki nekem^b masik aniam uolt [UszT 93a. — ^aÉrtsd: engem ^bJakab Giorme orsolia azoninak]. 1648: harko peter nenek az masik Ania es Palfi Górg(ne)k az masik annia nagjob Antafi Mihalne edgiek voltak [Kobátfva U; PF]. — L. EM LII, 109.

másik-apa nagyapa; bunic; Großvater. 1586: monda nekj Górg eregy fely Dobolba es biryad azt az örökseget a kjt apadnak adot Sar Agoston masik apad [Feldoboly Hsz; HSzjP Veres Antal maxay vrunk Jobba(gya) vall.]. 1591: kapoztat akartam plantalny ott farkas lakan Seczy Lukacz eoreoksegebe(n) ky enneke(m) masik apam volt | Mikor megh hala az en masik apa(m) Kouaczy Pal Janos megh marada az en Job ania(m) Kouaczy Pal Janosne [UszT]. 1600: ez az en masik apam melliet Dobay Janosnakis Cheherd Janosnakis hittak egykor ... megh hal [UszT 15/25 Cherherd Antal vall.]. 1604: (A) haz es eoreoksigh uolt az mi Masik Apanke [i. h. 18/85]. 1620/XVII. sz. v.: Kato nemem egj volt az masik apammal [Kvh; HSzjP]. 1625: neke(m) Antal Balint ollian atiamfia hogj Antal Balintnak az attia es az en masik apam eggiek voltak [UszT 93c].

másik-anya nagyapa; bunic; Großvater. 1591: vagio(n) neke(m) ... eosteol maratt eoreokseghem ... melliet weott volt az en masik atiam Kis Solymosi nehaj Ferenczi Simo ... kinek fia Simo Ferencz ... en annak fia wagiok [UszT]. 1606: az megj holt Demeter Pal En(ne)ke(m) masyk

Atja(m) volt ver zerenit En reja(m) szalott az az megj neuzet Eorogsegh [i. h. 20/269]. 1607: Azt kevanom hogy az Alperes Engemet zolgalljon Mynt Jobagyom mert az Zekel tamadasnak eleotteis fazakas Janos az Alperesnek az massyk Atthya Az En massyk Atthyamot ... zolgalta [Kovácsna Hsz; Törzs]. 1609: En wdembe Phwleop And-rasnak az Attja es masik Attja Phwleop Thamas a Bernal-dok feoldin lakot es nekik szolgalt mint Jobbagia [A.cser-náton Hsz; i. h. Laurentius Molnar (80) pp vall.]. 1615: (A földet) az Eo massyk atthya az nehay Gal Thamas atta volt Gal gergellyel Mas atthya fiával egygút zalogo(n) Marthy Mathenak [Páva Hsz; HSzjP]. 1622: Papp Jstokotis az miolta én rea emlekeze(m) tudom hogj Beczy Palnet Job-bagiul szolgalt, kj ennek az mostanj Pap Jstoknak masik attja uolt [BLt 3 Martinus Literatus de Kozmas^a (30) pp vall. — ^aCs]. 1640: Tudom azt hogy Kovacz Leörincznek az masik Attiais Kovacz Mattias eos jobbagia vala Donat Mattias Uram Attianak [Nyújtód Hsz; HSzjP Donat Janos (30) ns vall.]. 1651: Tudom hogy Gabriel Balasnak az Masik Attyais az Kornisok jobbagia volt [Muzsna U; TSb 21].

masina 1. gép; mašiná; Maschine. 1796: sokszor fut-tattam az eszemet azon hogy miként lehetne a fonást ne-vezetesen Machina által véghez vitetni [MNY XL, 632 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz]. 1818: a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modelljét, vagy tökéletes leírását és rajzolását ... adgya bé [Kv; DLt 456]. 1823–1830: Itt láttuk a söfőző házat, mely néhány emele-tekből álló nagy épület. Alol vagyon egy négyszzegeletű vasúst Lovak által bizonyos masinán tekertetik fel a vizet magasan, s mint egy törökbúzas, olyan móddal tövisfal lévén rakva, arra omlik a felhajtott sós víz, amely tövis megtisztítván minden gáztól a vizet, foly egy vályú-ba s onnan csatornán az üstbe | Itt láttam előbb fonómasi-nákat, hol egy fejrénep 120 orsóval is fonja a gyapottat a masina végében kívülről vagyon egy kerék, melyet for-gatván a fonó személy, a felső rend orsó rámostól együtt leereszkedik az alsóhoz ... osztán magától visszamegyen [FogE 191, 246]. 1840: Mond meg igazán ... hogy a nál-lad lelt őt darabb on huszasokat kitől kaptad, avagy csi-náltad? kik ezekben néked czihos társaid, hol a masina ...? [Usz; KLev. vk] | Szemibe is meg mondom a' Sogorom-nak Szász Istvánnak hogy ... ő adta nekem a' nállam lelt hamis ón huszasokat, Ő tudgya meg mondani, hol a masi-nája, és kik néki Czihos Társai [Usz; i. h.].

Szk: húszaskészítő ~ hamispénz-készítő gép. 1840: hol az Huszas készítő Masina vald meg [Usz; i. h. vk] * vízemelő ~. 1818: ha nevezett Impetrans az ő eleibe sza-bott feltételek(ne)k és tartozásnak tökéletesen eleget fog tenni ... mostantol kezdve tiz Esztendőknél le folyásáig senkinek ezen N. Fejedelemtségbe ... szabad nem fog lenni rajta kívül az ő általa feltalált vízemelő Machinát ké-szíteni [DLt 456 gub.].

2. ványoló malom; dirstä; Walkmühle. 1792: Eő Exja a maga hason fele jussára, 's részire egy dürrützkölőt szándékozik építtetni tehát ha Nagyságodnak és az Uraknakis fog tettzeni az Eő Exja építtendő durutzkölőjén alól ... hasonló haszonvehető machinát építhetnek [Ádám-os KK; JHb XIX/34] | Nságod, és az Urak ... minden né-vel nevezendő költségben fáradságban úgy concurrállyan-nak: hogy azon építtendő Machinának fel építésében semmi hátra maradás, és késedelem ne légyen [Kük; i. h.].

3. vmilyen (gépszerű) szerkezet/késztség; un fel de constructie mecanică; irgendeine (maschinenartige) Konstruktion. Szk: *biliárd-pálcák tartó* ~. 1849: Egy a' bileérti páltzákat tarto legírozott machina — tiz páltzákkal [Somkerék SzD; Ks 73/55] * *cérnaserlő* ~. 1849: Czérna és gyapatt siritő sárgás kitsi maschina [Szentbenedek SzD; i. h.] * *csőfűró* ~. 1840: Egy cső Furo masina ... 8 derék-szeggel és kerekének egész készületivel. Becsü árrok 50 Rf [HSzj *cső-fűró-masina* al.] * *gyapotserlő* ~ → *cérnaserlő* ~ * *gyújtó* ~. 1832: Egy gyujto Machina [LLt] * *hússűrő* ~. 1816: Az Hus sűrő Maschina meg tsinálásáért a' Nemet Lakatosnak [Mezőmadaras MT; Born. XVb] * *káposztagyáluló* ~. 1808: edgy káposzta gyalulo Machina [Bodola Hsz; BLt II. 11] * *kávé főzni való* ~. 1807: Egy nagy Kávé főzni vagy Punsz készíteni valo Maschina [DLt 378 nyomt. kl] * *kávépergélő* ~. 1837: egy kávé pergelő masina [Budatelke K; Born. F. lh] * *kút-tisztító* ~. 1825: Egy kut tisztító maschina [Dés; DLt 595] * *mogyorótörő* ~. 1816: Egy Magyaro törő Maschina [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] * *pecsenyesűrő* ~. 1810: Petsenye sűrő fa mosina Rf 1 xr 10 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18] * *puncs készíteni való* ~ → *kávéfőzni való* ~ * *szecskavágó* ~. 1810: Egy Szatska vágo mosina vasával együtt Rf 2 xr 2 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18] * *szövő* ~. 1840: Egy Guba tsináláshoz szövő massina [Dés; DLt 1039] * *vajkőpülő* ~. 1816: Egy Vaj küpülő forgo masina [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]

4. *tűzűtő* ~ '?' 1816: Egy tűz ütő masina [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]

5. *átv* gépezet, mechanizmus; mecanism; Mechanismus. 1710 k.: ha egy serke semmivé lehete, az egész világ irtóztató machinája bomlanék meg [BÖn. 434].

masina-mécses ? petróleum-mécses; felinar; Petroleumlicht. 1849: egy pléh Zöld színre festett maschina mécses [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

masinaépület ? gépház; sala maşinilor; Maschinenhaus. 1779: Bécsben a puskaport tartó nagy machina épületben casualiter a por fellobbanván, irtóztató romlást tett [RettE 398].

masina-mérő mérleg; cintar; Waage. 1848: Masina mérő hozzá valo vas fontokkal 15 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

masina-rézcső ? pálinkafőző üst részcsőve; tuburi de cupon de la cazan (de distilare); Kupferrohr des Schnapsbrennkessels. 1840 k.: Egy masina üst 40 vedres sisakkal keverő lantzal és Masina Rézcsővel [Görgény MT; Born. G. XXIVd].

masina-üst ? pálinkafőző üst; cazan (de distilare); Schnapsbrennkessel. 1840 k.: Egy masina üst 40 vedres sisakkal keverő lantzal és Masina Rézcsővel [Görgény MT; Born. G. XXIVd].

masírozás menetelés; márszálure; Marschieren. 1721: az ide bé jövő Regimentekreis szükséges prospicialni légyen Commissariusok, a' ki a' Szegénységre vigyázhason ... hogy így az olyan masírozásnak alkalmatosságával, a' Szegénység mindenéből ne exhaurirodgyék [Ks

18. XCIII a gub. Nsz-ből]. 1752: Alázatosan kivantom Natságadnak jelteni hogy az I. Csedőiana Cahors meg indul 25ta Augusti, et usq(ue) 1mum 7bris a több I. Compágniák is Masírozásb(a) reménlem fognak [Aldoboly Hsz; ApLt 5 Hollaki János Apor Péterhez]. 1799: talán az egész Vidékben sintsen egy Falubanis annyi közönséges tere mind itten, — példának okáért ... a' sok katonák alá 's fel valo masírozások és Kvártelyozások [A.árpás F; TKI sub BB. IV/5 Mihály Gosztáje (52) col. vall.].

masírozhat jöhet-mehet, járkaálhat; a putea umbra (in voie); herumgehen können. 1730: Kolosra mene maga dolgában ... most kedvre masírozhat, nem úgy mint Velem [Noszoly SzD; ApLt 4 So János deák Apor Péternéhez].

masírozik menetel; a márszálui; marschieren. 1717: Colonellus Detinné Ur(am) 15. Zászlójával masírozván székkünkb(en) három etszaka Levén marsusáb(an) kénjér, Lud, Tyuk etc; majd semmi sem maratt [INyR Cszs, Gysz és Ksz panasza]. 1721: az ide bé jövő Regimentekreis szükséges prospicialni, hogy tsak magokra ne masírozzanak [Ks 18. XCIII a gub. Nsz-ből]. 1740: kenyeret is kívált mikor egész Regementel marscheroztak mindenkor az Magazinumbol adtak [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1743: midőn a' Damnitianum Regiment Erdélyből Nemet Országra Brád felé Masírozot vólna ... egy ökröt forspont ala adván, azon ökör meg döglött [Újbárest H; Ks 62/3]. 1785: egy néhány rendbéli katanaság ott^a masírozván s meg szálván, mindent egybe égettek rontottak [BK. Bara Ferenc lev. — "Bencenen (H)]. 1789: masírozván az Inclitum Hottvianum Regiment az szegénység(ne)k nem keves romlásával esset [Déva; Ks 99] | alig ha Katonaságis sok el nem vezett, mert az utban kapta ez a' kegyetlen idő mikor a' Duna felé Masíroztak [Sztreza-kercesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. 1800: a Fiam ... masírozik olosz országban a Regementhez [Torda; DobLev. IV/833. 1b]. 1801: Masírozik az Kompánia [Dés; DLt].

Ha. 1739: Mascherozvan [Ks 99 Kornis Antal lev.].

masírozó I. mn menetelő; care márszálueşte; marschierend. 1769: porontsoltatik kegyek(ne)k, hogy az olyan Masírozó Militianak Tisztei Quietantiájára Naturaléket agyanak [UszLt XIII. 97].

Szk: ~ *alkalmatosság* masírozás, menetelés. 1799: nevezetesebb terhetetése az Adozo közönségnek im e' következők lo A F. Királyi Katonák(na)k gyakor alá 's fel valo Utozások s equitirozások — 2o az illyen Masírozó alkalmatossággal a' Forspontozó Szekerek ki állitasa [A.árpás F; TKI sub BB. IV/5].

II. *fn* menetelő katona; soldat care merge în marş; Marschierer, marschierender Soldat. 1743: Pavel Juon Panaszolkodik ... én is egy ökröt forspont ala adván, azon ökör az időn(e)k alkalmatlansága, és a' Masírozók(na)k kegyetlensége miatt az úton meg döglött [Újbárest H; Ks 62/3].

maskara, maszkara 1. álarcos, álrúhás személy, farsangos; mască, persoană mascată; verkleidete Person, Verummte(r). 1790: egy Strutz madár áll-ortzában öltözött maszkora [Andrád, An. II, 125]. 1823–1830: volt egy Okulár forma kötés fekete ... azt az orra felibe kötven,

azon keresztül nézett ki, és már ha valaki a' maga tulajdon kontóséba volt is fel öltözve ... elég Maszkarának láttatott, 's esmertetett [FogEK 424–5]. 1835: Folyo Esztendő és Holnap^a 27-én itten Kolosvárt a Redouth Szálában nagy maszkarás bál tartatván ... Szemem, és Szám el állott a teméntelen sok maszкура látásán, mert bizonyosan, a sokaság két harmad része mind maszкура volt; remetei és Szarándoki kontósben legtöbben valának, örökké bojongottak mint a tébolygo Lelkek [JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz Kv-ról. — ^aJanuár].

Szk: *~nak felöltöztet.* 1818: Ifjabb Hegyessi Elek az ejztakai korhelség és erköltstelenesség gyakorlásában annyira el lévőn áradva, hogy ... a Paraszt Legényekkel ivott és tántolt, Cseledjeit medvének és egyéb maszkarának fel öltöztette, az utzán és a' kortsomákon tántoltatta [Vajdasztiván MT; TLt Praes. ir. 321 Budai István viceispán nyil.] * *~nak öltözve.* 1827: a' Fonoba jöttek még Katona Fejgyán Tyifor és Jozsiv Maszkaráknak öltözve [Egerbegy TA; TLt Köziz. ir. 1110].

2. jelmez, álruha; costum de carnaval/bal mascat; Maskenleid, Maskerade. 1764: Azt is hallottam felőlők, hogy Szebenben a többi között maszkarában lévő öltözve mind a kettő úgy, hogy egyik, úgy mint az asszony nem ismerte az urát Haller Pált, mivel úgy tettette, hogy ő nem megyen a bálba [RetE 168]. 1790: Egy Uri Dáma ... maszkorába akart egykor öltözni [Andrád, An. II, 86]. 1823–1830: nem könnyen meg történető, hogy egy néhány gonosztevők Maszkarába öltözve, estve be menjenek gonosz szándékkal valamely házhoz [FogEK 425].

3. álarc; masca; Maske. 1790: Valamely maszkorás bálban meg-jelene egy Dáma, ki a közép időn leg-alább is 30. esztendővel tul tappogott. Egy ifju így szólla-hozzá: Meg-nézhetem e a' napot, mely most a' fellegek (maszkora) alá rejtezett? ... tessék, monda az ifju, tsak a' maszkoráját le-venni a' Madámnak [Andrád, An. II, 124–5].

4. jelmezes bál/mulatság; bal mascat; Kostüm/Maskenball. 1807: Februárius 7a egy Maszkura volt nállunk [Dés; KMN 349].

Szk: *farsangi ~.* 1797: a fársángi mazkara, anyit tudok a dologbol hogy az jövő vassámapig nem lézen meg [Drassó AF; Ks I. 12 gr. Komis Anna lev.].

5. kb. csúfság, nevetséges dolog; lucrú ridicol; lächerliches Ding. 1823–1830: (A porosz huszároknak) mentéjek volt, de csupa maskara a magyar mentéhez képest, éppen hogy prémje volt [FogE 202].

6. figura, móka; şagă; Figur, Spaß. 1838: Bethlen János Factioji Régi-rongyos maszkoraji Már tsak olyanoknál ujság Kiket nyom az ostobaság [Bodola Hsz; BLt 12].

7. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; attributiv gebraucht: ~ asszonyi kontós női jelmez; costum de carnaval pentru femei; weibliches Maskenleid. 1816: Maszkura Asszonyi kontés ... 11 Rf [Kv; Bom. IV. 41] * *~ oldh ing* romános jelmez-ing; cămaşa specială pentru bal mascat caracteristic portului românesc; rumänisches Maskenhemd. 1816: Egy férfi, és egy fejérmép arannyal varatt maszкура oláh ing nyakra valóval egygyütt 25 xr [Kv; Bom. IV. 41].

maskarada jelmezes mulatság; mascaradă, petrecere cu costume; Maskerade, Kostümball. 1848: Igen szép volt az úri gyermekek maskaradája, különb féle nemzeti öltözetekben [Kv; Pk 7].

maskara-öltözet jelmez; costum de carnaval; Kostüm, Maskenleid. 1823–1830: A kasseli maskara öltözetben pedig a személyt meg lehet esmerni. Brillén^a kívül pedig szoktak még felvenni dominót vagy venetianert, mely fekete selyemből készült palást forma, de keskeny és könnyű [FogE 248. — ^aÁlarczerű szeműveg].

maskarás, maszkarás 1. álruhás/jelmezes személy; persoană travestită/deghizată; verkleidete Person, Vermummte(r). 1789: Egy bálban valaki a' Maszkorások közül egy más Maszkorásnak, kinek a' természet hátul-is hasat adott volt, hátára üte, mondván: Hej! hogy lehet ebbe a' kamarába menni? [Andrád, An. I, 265–6]. 1823–1830: emlékszem, hogy irtoztos Maszkarások öltöznek Erdélyben, hogy még a' nagy Emberek is irtoznak tőlök az a' fő mesterség, hogy magakat úgy el rejtsek, hogy meg ne esmertessenek [FogEK 425]. 1827: Bátyám, Mihailát ki hánytá az Házbol, és az ajtora állott; hogy a' két Maskarások utánna ne mennyenek [Egerbegy TA; TLt Köziz. ir. 1110 Ketzán Szijá (16) vall.] | Mihailának általadtam a' kezembe volt Botot, azért nehogy meg verjék ötöt a' két maskarások [ua.; h. Felekán Mihaila (16) vall.].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; attributiv gebraucht. a. álruhás/jelmezes; deghizat, travestit; maskiert, verkleidet/mummt. 1790: Egy maszkorás ösztövé vén Dáma [Andrád, An. II, 124–5]. — b. '?' 1666: Viszki Paál ez szérent Harminczadoltata ki hozot jóvát maszkaras Tükört. Jo fele tükört [Utl].

maskarás bál, maszkarás bál jelmezbál; bal mascat; Masken/Kostümball. 1790: Valamely maszkorás bálban meg-jelene egy Dáma, ki a' közép időn leg-alább is 30. esztendővel tul tappogott [Andrád, An. II, 124]. 1800: maskorás Bálok tartása [DLt kv-i nyomt. kl]. 1804: maszkarás Bál adattassék [DLt ua.]. 1834: a' megnevezett Redoutti tántzólo-terem, a' Maszkarás Bál tarthatása Jusával haszonbérbe^a [Kv; KvL 4401. sz. városi nyomt. — ^aKiadatik]. 1835: Folyo Esztendő és Holnap^a 27-en itten Kolosvárt a Redouth Szálában nagy maszkarás bál tartatván ... Szemem, és Szám el állott a teméntelen sok maszкура látásán [JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz Kv-ról. — ^aJanuár].

maskarás-társ jelmezes/farsangos-társ; partenerul de la carnaval; verkleideter/mummt. Partner. 1827: az ajtora állottam; hogy a' katona, és a' másik maszkarás Társa, Mihaila után ki ne mehessenek [Egerbegy TA; TLt Köziz. ir. 1110 Ketzán Jákob (30) vall.].

maskarázás, maszkarázás 1. jelmezes mulatozás; petrecere cu costume; Maskenfest, verkleidete Unterhaltung. 1724: Ezen mostani fársángi napokban az gyakor maszkarázasal elég mulatságot okoznak [ApL Apor Pétemé Kálnoki Borbára édesapjához Nsz-ből].

2. kb. talmi díszítés; inzonzonare; unechte Schmückung/Verzierung. 1790: Ennek a' maszkarázásnak az a' jó következése leve, hogy attól az időtől fogva tisztességes fő-ékséget kezdének viselni Angliában [Andrád, An. II, 262].

másként I. hsz 1. más módon, másféleképpen; altfel, in alt chip; anderswie, auf eine andere Art. 1689: ha kik

pedigh allatomb(an) valo áll korcsomarul Bort hoznak, el vétessek túllük, maskentis büntessenek [Dés; Jk]. 1720: ha előb tudta volna maskint tött volna [Ks 96 Bornemisza Imre Haller Jánoshoz Nsz-ből]. 1728: vagjon Kovacs Ferencz Uramnal fl. 21 // 72 Mely(ne)k megvehetisit maskint nem remelhetven Megje biro Ur(am) occupalta azon joszagot megje számára [Bikfva Hsz; SVJk]. 1761: Azon Expressust senki maskent nem fenyegette, se nem szitta, hanem mint fatealam in Nro Sto [Branyicska H; JHb XXXV/45. 8]. 1765: Murvai hogy bé ment az udvarra, nem lesz vala szükség utánna rohanni hanem ök uttyakot követvén fogatták volna el, vagy másként vették volna eleit [Torda; TJkT V. 261]. 1817: Ha Ötsém Ur(am) az én Czelomat értette, örvendem, ha pedig másként magyarázta sajnálom [Szentbenedek AF; DobLev. V/1005].

Szk: *nem ~ ..., hanem.* 1792: Az rabnak kezességen valo el botsátását nem másként lehet ki munkálodni, hanem ugy ha Csoklya a' maga Szovatyossát Topánfalvára viszi [Kv; Somb. I].

2. máskülönb, egyébként; altminteri, altfel; sonst. 1679: Cuculi császár levelire reagál. Másként tisztességes levelek, de igen héjánosak én ítletem szerint [TML VIII, 420 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1694: Ezen Haznak jo Kis Pinczeje vān, maskint de az oldalbol viz szivárogván belejje Oldalat az Viz mosadék ... sorvaztya [Kóvár SzT; JHb Inv.]. 1701: A' gabanás ház maskint készen vagyon, de csak Szalmával, de maskint igen szépen [Mezőbánd MT; ApL 6 Makaj Mihály Kálnoki Sámuelnéhez]. 1703: nemellyikünk mind az Personalis Contributiok miatt, mind az Kborlo Kuruczok miat s másként is elége megh Romlotunk [Fog; Ut]. 1715: eczetesedni kezdett, maskint vékony tiszta izü erős bor [Ut]. 1776: azon Bikát az Falu telességgel nem szerette azért hogy kicsidelte es maskentis disztelen, nem szep fajú Bika [Szentháromság MT; Sár.].

3. más néven; cu alt nume; mit anderem Namen. 1753: En Nagj Almáson ... tudok ... egy ola Petencs Simon maskint oláhuł Zimbra Simon Csáki István Ur idejében levő Vármezőről származott Tisztartó mellett (így!) [JHb XX/9 Fr. Pap de Középlak^a(54) vall. — ^aK]. 1799: a köves uttal vagy masként a Nagy ország uttal szomszédos [Mv; MvHn]. 1805: Gligore masként Gyicza Flori kevéség himlő helyes [DLt nyomt. kl]. 1816: Kóltos nevezetű helyb(en) másként Görlitze Szegb(en) [Gálfva MT; EHA]. 1844: a' Szászfenesi ember Székely István másként Csutorás által használt hely [Km; KmÜLev. 1 Opra Vaszi-lik (41) col. vall.]. 1853: Ujparaszt Varga, másként Salamon Miklós 31 éves [DLt 403 kv-i nyomt. kl].

II. ksz-szerűen; cu rol de conjunctie, bindewortartig; különben, ellenkező esetben; altfel, in caz contrar; sonst, anderenfalls. 1695: Ez két ellenkező felek hogy Jgassagokb(an) jobban elő mehessenek bizonyosságra ki bocsattuk, vgy mind azon áltál ha addig magak közt megh békélhetnek jo, maskent az jövő szeken ezen Material finaliter decimalhattuk [Dés; Jk 192b]. 1731: Admone-álják Atyafiságoson Inczédi Joseph vramat, Hogy ... a' kertet elő kglme vitesse el, másként Authorálatnak három Lineából exmittált Atyánkfiat, vágassák le a' Kertet [Kv; JHb XLII]. 1775: krájinik Ur(am) a falura Fintoagra parantsolt, hogy a Lovakat elé adgyák, másként meg fizeti a falu [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1786: A Sámsondi emberek kaszálojokat el atta ... árendára, mely mán a' szolgálatot difficultáják, s kíványák, hogy refundáltassék

nékik, más ként a' szolgálat meg csonkul [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18]. 1806: Mihellyt a' sertésnek nyavallyját észre vészi^a a' Gazdá(n)k hirt tégyen, hogyha orvosolható léjend a' nyavallya, ideje koránt orvosolhatassék, Másként elkárosodván, a' Pásztor kára lészen [Frákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével. — ^aA pásztor].

másképpen, másképp I. hsz 1. más módon, másféleképpen; altfel; anders, auf andere Art. 1570: Azirt kegyelmedet kerywk mint vrunkat kegyelmed adassa meg Az Szegen aruanak az eo szolgálatiat Ha pedig meg nem akariak adni minekeonk mas kepen kel rea gondolnú(n)k [Újlak K; BesztLt 63 Thar gyeorgy vylaki biro Thimar gergelnek Az bezterczei feo byronak]. 1571: Imar ez aszonyom Jobagya ezert teobeth nem akarom Hogy Jaryon Hanem mas kypen gondolunk reya [Kodor SzD; i. h. 3350 Horwath Jstuan kodory Tyztartato lev.]. 1573: Az vtan hogi hallota volna hogi kylémbet volna be Ment az toromba Rea kerte Myert vallana Maskeppen, Azt Monta hogi azzoniom kert Rea hogi Neh Mongia(m) [Kv; TJk III/3. 64]. 1587: az Isten azokatt mind mas kippen rendelte [Bükkös AF; KGy]. 1600: Tudom ezis hogy a mikor az falu előtt tudakozoth az azzony ki etette megh az elő fwit, Tibald Gergelly fia Peter azth mo(n)dotta hogy cök etettek mint előeket, de azért ne peörelliunk, hanem maskeppe(n) meg alkodgiunk [UszT 15/87 Damokos Lukach Kaidichfalwy Zabád Zekely vall.]. 1654: Gierőfi Ianosne azoniom. gondolkodnek mas kepen mert immar Görőfi Giorgi az Giermekseghből ki költ Sui juris iozagh nélkül ne(m) elhet [Szamosfva K; Ks 90]. 1799: minek után én is oda mentem volna a' Régiusok elefse, utánnam a' Tisztarto is bé jött, és midőn ezeket vallottam volna, engemet hamisított, hogy nem így volt, hanem más képpen [Názánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

Szk: *~ ne/nem ... hanem.* 1741: Kévánjuk alázatosan, hogy másképpen nem lenne a vámlás, hanem mint ezelőtt a méltóságos regium gubernium itilte és megparancsolta [Gysz; SzO VII, 414]. 1814: a Csere vásár el rontásárais a Törvény másképpen Actoratust nem enged Senkinekis, hanem ha, a Cambiatum viszsza adását offerallya [Mv; Somb. II tábl.] * *~ való másféle.* 1573: Meg Erteknek eo k. varosswl plebanos vramnak David ferencznek, Irassa által valo kewansagat az plebanossagnak p(ro)uentussa feleol hogi eo k. kewanna Mas keppen valo Rendtartast hogi Nem Mint Ennekeleotte volt [Kv; TanJk V/3. 73b] * *egyképpen is. ~ is.* 1662: (Az ellenség) egyképpen is, másképpen is a mieinket felingerelvén ... rájok kezdvén nyargalni ... és ... meglövődöztemek vala [SKr 327] * *hol ... hol ~.* 1648: Vago tehenet nem attak Janczo Palne-nak, hanem cziak az miben vele megh alkhatanak hol fl. 3 s hol maskeppen [Porumbák F; UF I, 855]. 1772: harmincz két Esztendőkölt fogva ritka Holnap tölt ugj el, a' meljben én hol munka tétel végett, hol pedig másképpen ezen Malomban meg nem fordultam volna [Adámos KK; JHb LXVII. 291] * *ki egyképpen ... ki ~.* 1668: efféle dolgokban soha az hamis vádaskodás nem szünik; ki egyképpen, ki másképpen érti ember beszédét [TML IV, 383 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz] * *ma egyféleképpen/egyképpen ... holnap ~.* 1763: semmiféle dologban bizonyost nem hallhattunk, egy dolgot ma egyféleképpen, holnap másképpen referáltak [RettE 153]. 1765: Nem is tudhatni, mihez tartuk magunkat, mert ha ma egyképpen

folly a dolog, holnap másképpen változik [i. h. 186] * *mind egy(képpen)* (*mind*) ~. 1588: Az patricariustis megh eskettek hogy semmiben Ne(m) chalarldkozik, el sem zeokik az varos penzewel meliell most mind egy kepen maskeppen megh segitik [Kv; TanJk I/1. 77]. 1677: (A csavargokat) azon falusi Birák ha birnak vélek megfogni tartozzanak ... de ha vélek nem birának-is mind egy s' mind másképpen tartozzanak a' Tiszteknék hirekét tenni [AC 133] * *nem* ~ ... *hanem*. 1757: az Torda Vilmai Ns Bartosék közül való volt Bartisék(na)k az elejek, és ... nem is másképpen lett itt Alsó Hagymáson meg szállása s telepedése hanem az Felesége és annak szülei nézve [A.hagymás SzD; Ks 9. XXXI. 20] * *sem egy(képpen)* ... *sem* ~. 1605: Apellalianak^a Boczkay Vramra eő N. hogy azokrol talalhassak megh eő Nagatt, es Interim Asssecuratiott venni Generalis Vramtol hogy az Varosnak se egykeppen se mas keppe(n) Nem lezen addigh semmi bantassa [Kv; TanJk I/1. 513 ogy-i követut. — ^aA város követei]. 1668: Az kolosvári tiszteknék elhagyását sem egy, sem másképpen en ő nagysága szavaiból nem érttettem [TML IV, 409 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] * *vagy egy(képpen)* *vagy* ~. 1665: az irruptióról is, bizzonnyal mondja, satisfactiónk leszen, vagy egyképpen vagy másképpen [TML III, 378 Teleki Mihály a fej-hez]. 1712: Bárocz Christina kéré az Urát szerzene vagj egy, vagj másképpen, akar zállagjára, akar cserében valo el adására rész portiojának, bizonyos számu pénz [Hari AF; DobLev. I/75]. 1768: ha ... az annotált két esztendő forgása alatt ... vagy égy képpen, vagy más kép(p)en ā Tttes Nemes Kaptalanl en nem excontentalnám akár melly Bonumimból meg vehesse [Alvinc AF; Incz. IX. 11].

Sz. 1676: bizony ez mostani tökéletlen világ az elmékben való változást igen be oltotta az emberekben; szemben szépen szólnak embernek, de másutt másképpen [TML VII, 199 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

2. egyébként, máskülönb; altminteri, (de) altfel; ansonsten. A. 1583: Herencheny Mathias Mezaros Miklos Zolgaia vallya En aztis az Veres Miklos tulkat is ismerte(m), de az eowe Eoteodfwre Menendeo volna Immar maskeppen [Kv; TjK I/1. 122]. 1618: Arra én mondám: Nagyságos uram, annak itt nincsen mivel élni másképpen is [BTN² 166]. 1677: látvan azan házak(na)k mind Udvarak(na)k soroságát, maskeppen is az Marhatartásra alkalmatlan voltatt Ada eő kglme ... Salanki Jan(os) Ur(am)n(a)k ... in paratis 27 [Ne; DobLev. I/25]. 1704: másképpen jól vannak és mind enni-innyavalójok elegendőképpen vagyon [WIN I, 311]. 1710 k.: Nagyszegi Gábor nevű szegény nemes, másképpen meglehetősen értelmes, frásztudó ... embert kurátornak tesznek [BÖn. 875]. 1797: Szabo Mihály a kőntöst másképpen el készítette, hanem sinór kell hozzája [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel feleségéhez].

B. 1679: Az német álnokságát, praedáltatását én már régen érzem, hidgye el Nagod, ha meg nem orvosoltatik, Kővárvidékének nagyobb része oda leszen ... de másképp is nem sokára beljebb is eljönnek praedalni [TML VIII, 500 Teleki Mihály a fej-hez].

3. más néven; cu alt nume; mit anderem Namen. A. 1570: Agatha pesthy Zep Josane vallya, hogy Kalmar Estwan leanyanak Az Anna, Es az Vayda Myhal egy Ember germeky voltak, kynek Newe Vayda Myhal Maskeppen Eros Myhalnak hyttak [Kv; TjK III/2. 41–2]. XVI.

sz. v.: Senki egymást ne csufolljan, sem pedig egymást másképpen nevezzen (így!) [Barabás, SzO 350 isk. rendszabály]. 1723/1799: A ... Kerek nevű helyben ... de másképpen hivatik teres Csérének [Dánfva KK; EHA]. 1785: A' Setét Berek dombján másképpen nagy követesen [Gyerővásárhely K; KHn 152]. 1796: A Holvány, másképpen a Halovány előtt az északi végével a Sos ergére rug [Retteg SzD; EHA]. 1811: Kováts, másképpen Janó Pista Uj paraszt [DLT nyomt. kl]. 1824: Közép Czitz Hegy vagy is más képen Butykáné Hegye [Dés; EHA] | Veres András, más képpen Bandi [Szásznyfres SzD; Ks 79].

B. 1714: Egy régi Puska, maskép Pulhak [AH 51].

II. ksz-szerű haszn-ban; cu rol de conjunctie; bindewort-artig gebraucht: másként, ellenkező esetben; altfel, in caz contrar; sonst, im entgegengesetzten Fall, im Gegenteil. 1667 u.: fel töttem magamban, hogy az mint az uduaroskodast el hattam, ha parancziolnak megyek, maskipen kunyomban (!) hon lakom [Kozárvár SzD; CartTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béli Pálhoz]. 1671: Haromszékí Atyáncfiai-is sohult vám, és harminczad adással ne aggravaltsanak; Mindazonáltal ha hüttel referallyák hogy nem nyereségre hanem magok szükségekre hozzák a' gabonát, másképpen a' vám adással és harminczaddal tartozzanak [CC 35]. 1748: az Inhibiens ... a' Regiusok dignitassaban piszkálódik, holott ha jelen volt kellett a' dolgot érteni, ha csak részeg nem volt mert másképpen azon Contractusban lévő Regiusok nem írták volna [Torda; TjKt III. 233]. 1772: eő Nsga Malmánakis szükségesképpen a' rajta alol nem igen meszsze lévő Királyfalvi Malomnak állásához kellett mérsékelteni, mert másképpen nem forgana [Ádamos KK; JHb LXVII/294]. 1804: azzalis fenyegetnek minden Szempillantásban bennünket ... hogy ha a Taxát nékiek adjuk, békét hagynak, másképpen fel égetnek [Toplica MT; Born. XVb].

máskor más alkalommal, altádatá; ein andermal. 1662: a nyakas nép sok gonoszt hoz magára, mint a kemény nyakú Izrael népe állapata mutaja Mózes idejében, egész a pusztában s máskor [SKR 693]. 1704: Toroczka uram, azt mondják, hogy most elszaladt ugyan, de máskor kézbe akad [WIN I, 219]. 1797: apránként tálam inkább meg iszák^a, most mint máskor vgy gondolkodtam [Banyica K; IB. — ^aA bort]. 1800 k.: az 60 Vas készületre, ha egyszeri három ágas^a fuvásból ki nem telnék a maskor fuvando négy ágas Vasból potollya ki [Torockó; TLev. 9/30. — ^aUtána toltban maradt a vas szó]. 1852: Balo sogortol pedig egy szál deszka dolgos ha jö egy maskor imputalodik [Kadács U; Pf Pálffi Dávid Pálffi Lajoshoz].

Szk: egyszer is ~ is. 1585: vettem ismet vgian az malomhoz Razmannetul kett eoregh wasatt ... meljblw chenaltattam eczer is maskor is perenczet [Kv; Szám 3/XVI. 39] * *se egykor* *se* ~. 1846: figyelmeztette, hogy házát többre se egykor, se más kor ne gyakorolya [Kv; ACLev. Kül. Perc. 49].

Vö. a másszor címszóval.

máskorba máskorra, más alkalomra; pe altádatá; für ein anderes Mal. 1618: menék szállására^a, hogy én ezekről jó idein véle szépen végezzenek, de meg sem hallá szómot, hanem máskorba vetette, s meg sem mondhatám neki, miért mentem [BTN² 82. — ^aKamuti Farkas portai főkövetnek].